

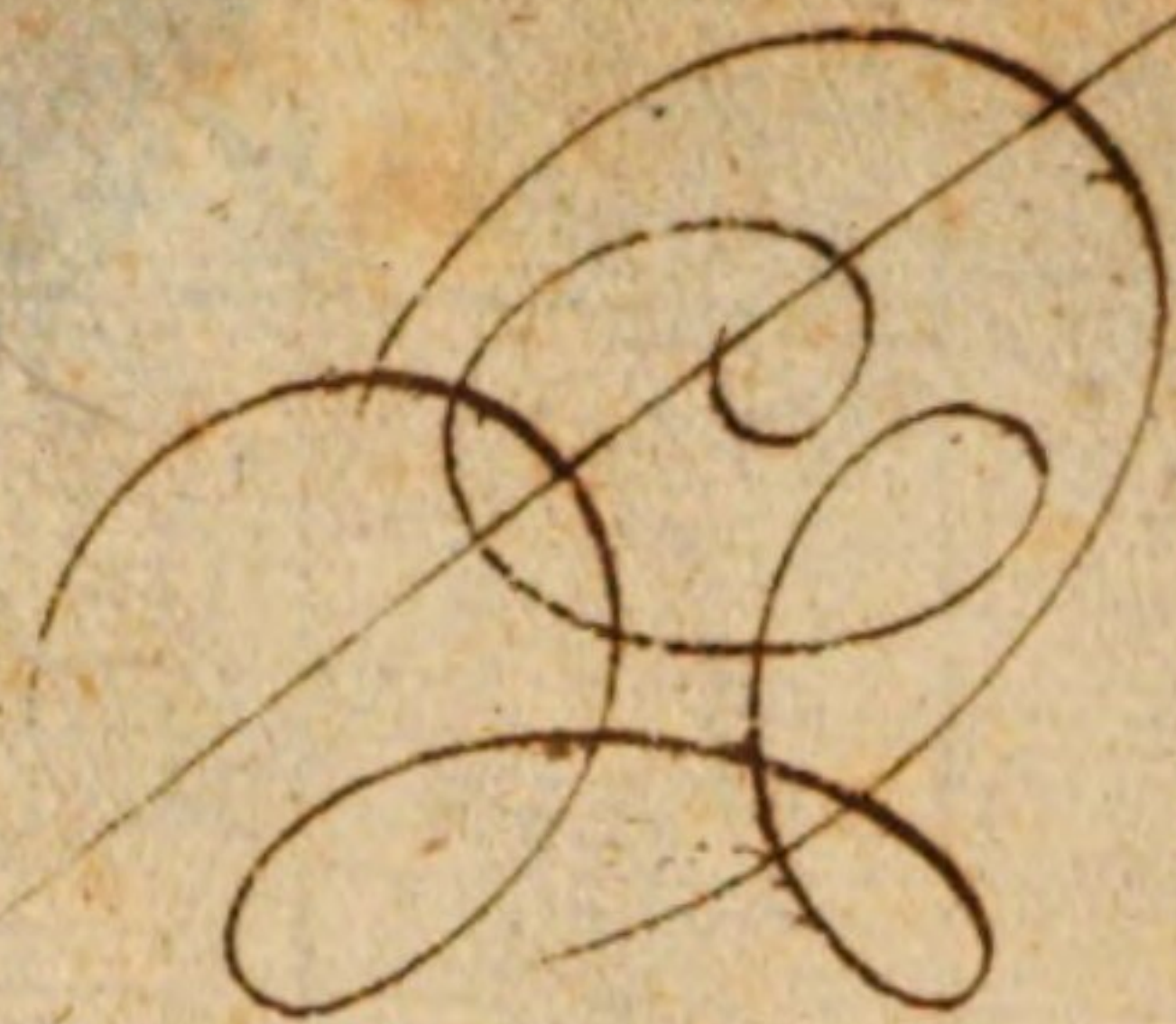

4° P. 600. 934

H. P. 965.

Letter to the

Rev. Mr. [illegible]

at [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

[illegible]

[illegible]

[illegible]

~~Ar~~ 4° P Cal. ~~954~~
934

Patres latini

Paulus Orosius

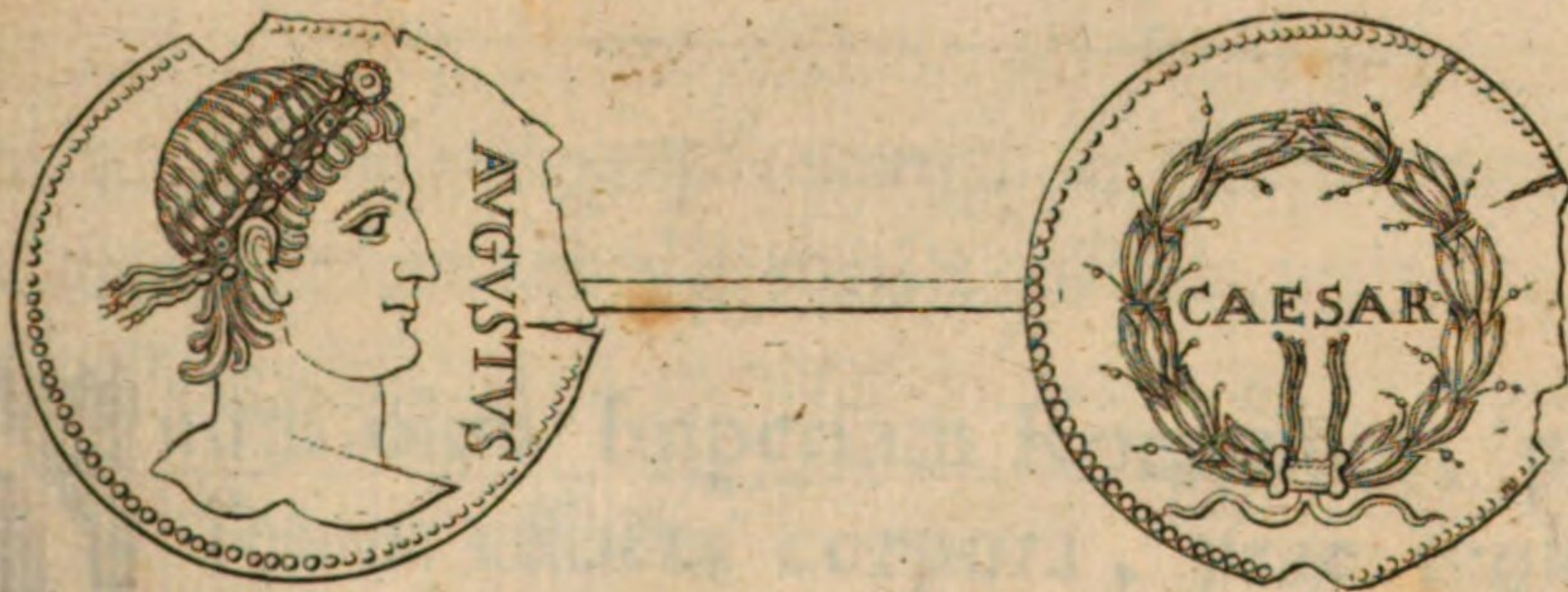
Sec. V. flor. circa 417.

pag. 1052.

PAULI OROSII
PRESBYTERI HISPANI
ADVERSUS PAGANOS
HISTORIARUM LIBRI SEPTEM,
UT ET
APOLOGETICUS CONTRA PELAGIUM
DE ARBITRII LIBERTATE

AD FIDEM MSS. ET PRAESERTIM COD. LONGOB. ANTIQUISS.
BIBLIOTHECAE FLORENTINAE MEDICEAE S. LAURENTII,
ADJECTIS INTEGRIS NOTIS
FRANC. FABRICII MARCODURANI ET LUD. LAUTHI,
RECENSUIT

SUISQUE ANIMADVERSIONIBUS NUMMISQUE ANTIQUIS PLURIMIS
ILLUSTRAVIT
SIGEBERTUS HAVERCAMPUS.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud SAMUELEM ET JOANNEM LUCHTMANS,
Academiae Typographos. MDCCLXVII.

~~4~~ 4° P Cal ~~954~~
934

Patres latini

Paulus Orosius

Sec. V. flor. circa 417.

pag. 1052.

H. P. 96

PAULI OROSII
PRESBYTERI HISPANI
ADVERSUS PAGANOS
HISTORIARUM LIBRI SEPTEM,
UT ET
APOLOGETICUS CONTRA PELAGIUM
DE ARBITRII LIBERTATE

AD FIDEM MSS. ET PRAESERTIM COD. LONGOB. ANTIQUISS.
BIBLIOTHECAE FLORENTINAE MEDICAE S. LAURENTII,

ADJECTIS INTEGRIS NOTIS

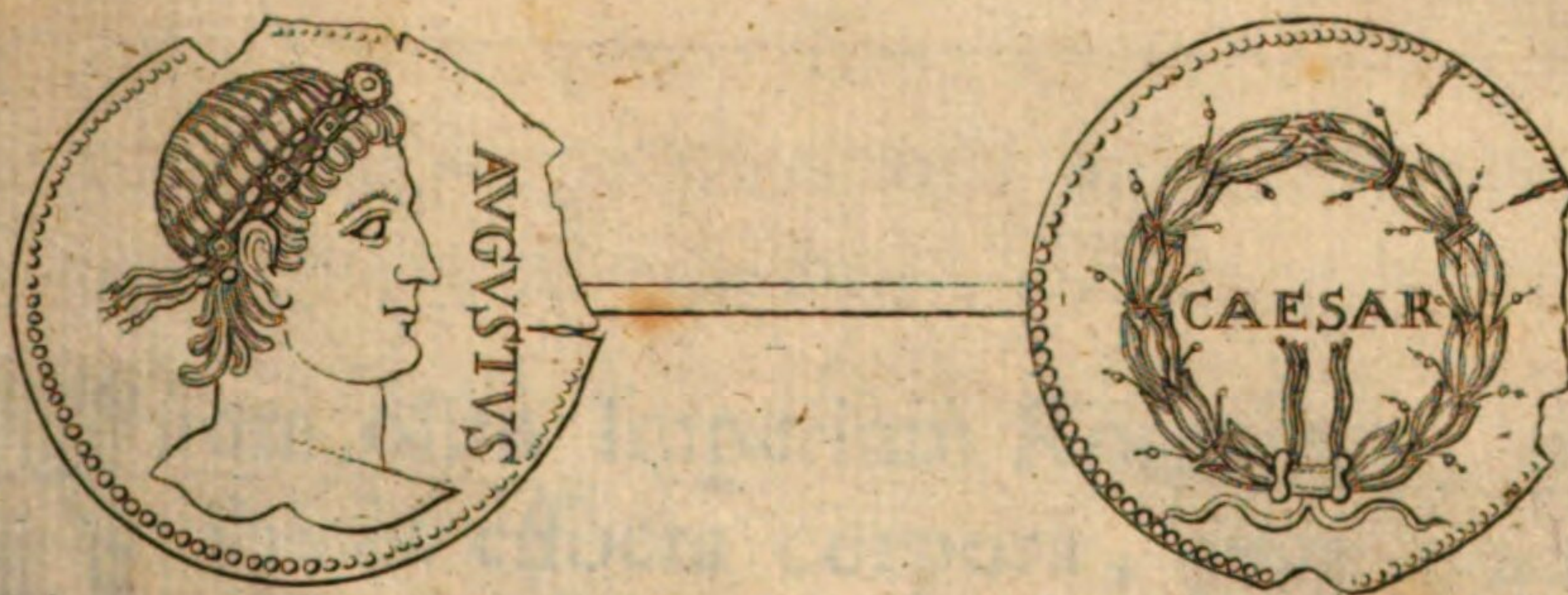
FRANC. FABRICII MARCODURANI ET LUD. LAUTHI,

RECENSUIT

SUISQUE ANIMADVERSIONIBUS NUMMISQUE ANTIQUIS PLURIMIS

ILLUSTRAVIT

SIGEBERTUS HAVERCAMPUS.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud SAMUELEM ET JOANNEM LUCHTMANS,

Academiae Typographos. MDCCLXVII.

HISTORiarum LIBRI SEPTem.

UT ET

Apologeticus CONTRA PELAGIUM
DE ARBITRII LIBERTATE

Ad fidem MSS. et præsertim Cod. Lond. Antiquiss.
Bibliothecæ Florentinæ Medicæ & Laurentinæ

ADJECTIS INTEGRIS NOTIS

FRANC FABRICII MARCODURANI ET LUD. LAUTHI

RECENSUIT

STUDB. LINGVÆ GRÆCÆ INSTITUTUM

SIGEBERTUS

Abd. SAMUELIS ET JOHANNIS LUCHTMAN,

Amstelredamum Typog. Maccartney

EXCELLENTISSIMO VIRO
NICOLAO GRIIS,

SERENISSIMO
REGI DANIAE, NORWEGIAE, ETC. ETC.

*a Consiliis Status, ut & in suprema Curia Iustitiae,
Ejusdemque Majestatis*

ad

ORDINES FOEDERATI BELGII
ABLEGATO EXTRAORDINARIO.

uum olim Imperium Romanum, prouti
solent effoeta corpora, prae senio fa-
tisceret, &, veluti magnae substructio-
num moles, carie & tempestatibus lae-
fae, ruinam meditaretur, non eo superbus victo

quondam Orbe populus, quo oportuit, flexit lumina, sed quam sibi & votis & titulis Aeternam finxerat Urbem, inmutatis pristinis sacris, ira Deorum perire & antiquae gloriae superesse credidit. Novae religionis contagia non modo passim omnes inficere provincias, sed & Veterem & Novam implere Romam criminabatur: claudi cum Templis Deorum benevolentiam, cessare cum sacrificiis & aruspicinis praemonitiones Numinum, neque evitari posse pericula illisve occurri; quoniam negligerentur, quibus de iisdem maiores sui moneri solebant, praefagia. Hic, qui inter Paganos audiebatur, inconditus sermo in convicia erupit atrocius, postquam illa Orbis olim Domitrix, Italiae adhuc atque Imperii Occidentalis Domina, capta atque direpta a Gothis Roma est. Hanc Imperii cladem, has Orbis calamitates nomini Christiano inputabat veteri superstitione tactum vulgus, & fremebant palam omnes Pagani, mala cuncta, velut agmine facto, inruisse in terras Imperii Romani, ex quo, abolitis veteribus Sacris & Deorum contempto Numine, solum Christi Nomen publice coleretur.

Contra hanc insanam & caeca religione dignam opinionem, hortatu praestantissimi Hipponensis Episcopi.

D E D I C A T I O.

piscopi Augustini, calamum strinxit Orosius, Hispanus natione, conditione Presbyter; non ut evinceret stultitiam tot Numinum colendorum, & vanitatem ostenderet adorandi mortuos & inania nomina; vel ipsam religionum increparet turpitudinem; quod fecerant multi ante illum; sed ut ostenderet, nequaquam pejorem Orbis terrarum, vigente in eodem publico veri Dei cultu atque recepta religione Christiana, esse conditionem, quam semper & passim atque ab initio fuerat. Introisse enim mox post conditum hoc Universum, cum peccato primi hominis omnia in mundum mala; bella, rapinas, caedes, calamitates cujuscumque generis, & quidquid superbus victor, vel inclementia caeli, tellusve fruges negans, dirae pestes, incendia, ruinae & eluvies aquarum, miseros & mortales perpeti cogunt. Quin & ipsam Romam iis, quibus numerabatur dives triumphis, temporibus, vix a malis, quae magno passim recenset numero, quoquam tempore respirasse.

Totum hinc scriptionis genus, quod sibi proposuit Orosius, in multiplici atque varia versatur Historia, dum, a condito Orbe, per tria, quibus pressus Orbis Terrarum fuit, Regna vagatus, Romani Imperii limites, fata & tempora metitur, quae

DEDICATIO.

quae quibusque Consulibus & in quibus Provinciis Imperii, imo in ipsa olim Roma acciderint mira, miserranda, turpia, &, nisi fide digni adferant Historici, incredibilia; ut inmerito quisquam praesentia tum culparet tempora, nisi qui vetera nesciret, atque in lectione Scriptorum, qui illa, quae suis acciderant temporibus, diligenter literis mandarunt, penitus existeret hospes.

Quare si extra belli pericula posito non insuave est certamina cernere ambigua, & ita, quibus ipse careas malis, gaudere; non potest non jucunda esse rerum, quae vario eventu, magnis certaminibus, totisque viribus, a claris hominibus gesta sunt, recordatio. Ad quas veluti in tabula inspiciendas introducere nos solent Historici, quorum quotusquisque majori vel condimento sermonis vel varietate rerum animos detinet, laudari atque adpeti solet; inter quos secundo in genere consistere Orosium nemo diffitebitur, dum totius Orbis ab initio ad sua usque tempora clades & miserrimas succincte describit atque per tempora apte disponit.

Quae me inprimis causa impulit, **EXCELLENTISSIME & GENEROSISSIME VIR**, ut
hu-

D E D I C A T I O.

hujus tam utilis Scriptoris Novam Editionem Tuo lubens consecrem Nomini. Nam, licet in omni scriptorum genere, quae paucae supersunt a negotioso Munere, vacuas colloques horas, tamen saepe adfirmantem audivi, in nullis majori cum voluptate ponere, quam in Veteribus Historicis. Itaque his, inter reliquos selectissimos ex omni studiorum voluptate libros, selecta cura congestos, merito prae caeteris Tua splendet Bibliotheca. Non tamen ut solo ornatu placeat, & laudatorum ad sese trahat oculos, sed ut Domini & Amicorum pateat usibus, his quidem varia de causa, illi, ut monita colligat & praecepta, in Splendido quod gerit Munere, veterum cum novis collatione facta, usui futura; optimi enim consultores Mortui; praeterea, ut, ubi fessus a curis requiem captat animus, quaerat potissimum eam, non in inani aurium oculorumve voluptate, sed in solida praestantium exemplorum atque ingeniorum admiratione.

Inter illos igitur, qui Vivos docere solent, Mortuos, Orosio Nostro locum ut des rogo, jam a seculo & quod excurrit, ab exteriori ornatu & typorum, qua hodie praestat Veterum Auctorum felicitas, nitore male habito, neque sedula fatis cura

ra

D E D I C A T I O.

ra ab residuis mendis purgato. Eum nos pro ingenii captu, & ductu vetustissimarum Membrarum, a capite ad calcem, cum cura recensuimus, neque de externo habitu ut pueret, quantum a nobis fieri potuit, curavimus.

Lugd. Bat.
Kalend. Decemb.

1737.

Excellentiss. Nomini Tuo.

ex addictissimis

SIGEBERTUS HAVERCAMPUS.

Inter illos igitur, qui Vivos docere solent, Martius, Oratio Nostro locum ut des rogo, jam a seculo & quod excurrit, ab exteriori ornatu & typorum, quae hodie praestant Veterum Auctorum felicitas, nitore male habito, neque sedula satis cu-

BENEVOLO LECTORI

S. D.

SIGEBERTUS HAVERCAMPUS.

Reversis literis, inter *Veteres Auctores*, quos *Artis Typographicae principes* & *promotores primi in publicam lucem miserunt*, fuit *PAULUS OROSIUS*. Cui ea tum contigit felicitas, ut, antequam exiret saeculum decimum quartum, tribus diversis locis, haud mediocri ornatu prodiret, ipsoque anno millesimo quingentesimo quartum typis tradere-
tur. Primum inter has *Editiones*, quas, huic *Scriptori* intentus, mihi dudum felici genio, nam in hisce quoque casus & fortuna multum potest, comparaveram, locum tribui *Editioni Italiae*, admodum, sive *literarum nitorem*, sive *chartae elegantiam spectes*, luculentae. Quamvis neque *urbis*, in qua impressus sit liber, neque *typographi nomen*, neque denique *annus*, quo in lucem exierit, vel in capite vel in fine adscribatur, *Vicentiae* tamen prodiisse inter *Eruditos* constat. Ut enim emendate legere-
tur, huic *Editioni* praesuit *Aeneas Vulpes*, cujus & *patria* & *dignitas*, ex quibusdam lineis, quae literis majusculis è regione primae paginae ipsius *Orosii* leguntur, adparet. *Inscriptio*, quae quadratum efficit ibidem laterculum, haec est: Scias velim, humanissime Lector, Aeneam Vulpem *Vicentinum*, Priorem *Sanctae Crucis*, adjutore *Laurentio Brixienfi*, *Historias Pauli Orosii*, quae continentur hoc Codice, quam accuratissime potuit, castigasse. Cui non inprobando fane labori si quid ex ingenio tuo, vel melius vel aptius addendum putabis, id honore ejus integro facias obsecro, quod est non ingrati animi officium. In extrema libri pagina haec leguntur,

Bartholomaeus Paiellus, Eques Vicentinus in D. Orosium.

Ut ipse titulus margine in primo docet:

Orosio nomen mihi est.

S. H A V E R C A M P I

Librariorum quidquid erroris fuit :

Exemit Aeneas mihi.

Meque inprimendum tradidit non alteri ,

Hermanne , quam soli tibi ;

Hermanne , nomen hujus artis , & decus :

Tuaeque laus Coloniae.

Quod , si situm Orbis , sique nostra ad tempora ,

Ab Orbis ipsa origine ,

Quisquam tumultus bellaque & caedes velit !

Cladesque nosse , me legat.

Ex quibus jam non modo Corrector libri, Aeneas Vulpes Vicentinus, agnoscitur, sed & Editor Hermannus Coloniensis. At, quae hanc in Italia subsecutae sunt Editiones, omnes in extremo libri, tacito tamen Bartholomaei Paielli nomine hos exhibent versus, quamvis alia in urbe, Venetiis scilicet, atque apud alios typographos impressae sint. In errorem inde inductum fuisse Clariss. Fabricium (praeunte tamen Clerico, quem citat) facile colligas, dum Tomo I. Bibliothecae Latinae p. 736. commemorat antiquissimam Editionem Basileensem, ab Aenea quodam recensitam ac excusam apud Leonhardum, carentem indicio anni, sed quam facile adpareat diu ante finem saeculi decimi quinti prodiisse. Omnibus vero Editionibus, quae quidem post illam Hermanni Coloniensis prodierunt, precario illi versus & commendatio a cura Aeneae Vulpis adjiciuntur, quum in plurimis ab ejus correctione & lectione discedant. Hermannus ille Coloniensis a patria dictus fuit, aliud enim cognomen habuit, neque Coloniae, aut alibi in Germania, sed in Italia, Vicentiae aliisque in locis libros suos inpressit, prout patet ex Annalibus Typographicis Clariss. Michaëlis Maittaire, Tom. I. p. 136. VICENTIAE, inquit, Hermannus LEVILAPIS Coloniensis, expensâ Antonii, Gerardi, Joannis, Petri & Bartholomaei fratrum, & filiorum quorundam S. Zanoti de Placentiâ civium Veronae. Benedicto Trevisano & Angelo Michaële praesidibus. Sed & Levilapidis cognomen per idiomatis transmutationem adsumtum ab Hermanno fuit, aliter enim ex vernacula ipsi lingua sonabat. Discimus id ex eodem Mich. Maittaire libro; nam, quem

P R A E F A T I O.

quem is p. 33. itidem Hermannum Levilapidem vocaverat, patrio nomine Liechtenstein adpellat, p. 108. his verbis. Aeneas Vulpes Vicentinus, Prior Sanctae Crucis, adjutore Laurentio Brixienfi, Pauli Orosii Historias castigavit, quas Hermannus Liechtenstein typis mandavit, anno tamen non indicato. Sed & utramque cognominis adpellationem repositam, urbes in quibus, annos quoque quibus libros suos edidit, annumque mortis ejus ex eodem libro cognoscimus Tom. I. p. 224. HERMANUS Levilapis Colonienfis, Vicentiae. (Expensis Antonii, Gerardi, Joannis, Petri & Bartholomaei fratrum, & filiorum quorundam S. Zanoti de Placentia, civium Veronae. 1475.) 1476. Hermanus de Levilapide, expensis Nicolai Petri de Harlem de Hollandia Almani. 1477. Hermanus Liechtenstein (vel Lichtenstein Colonienfis. 1478. 1479. 1480. Tarvisii. 1477. Venetiis. 1483. 1484. 1486. 1487. 1488. 1490. 1493. 1494. quo anno decessit. Vide Vincent. Specul. 1494.

Incepit igitur hic Hermannus annum editi libri signare circa a. 1475. unde patet vetustiore eo anno Orosii, ab eodem vulgati, esse Editionem, quare illam passim in Notis primam & principem adpellavi; quamvis de principatu seu antiquitatis praerogativa litem illi movere possit alia Orosii Editio, quae anni notam exhibet, neque a diligentissimo Viro in Annal. Typogr. quamvis rarissima inventu, praetermissa fuit, qui eam recenset Tom. I. p. 305. Inpressus is liber est Germano-Gothico charactere Augustae a. 1471. per Johannem Schuszler. In hac Editione, quae reliquas Veteres Editiones omnes bonitate praecedit, atque ex optimo Codice MS. summa fide expressa fuit, ipsius Orosii Prologo haec praefixa leguntur. Pauli Orosii Historiographi, discipuli sancti Augustini Episcopi, viri Hispani generis eloquentissimi, adversum Christiani (sic) nois (sic) querulos Prologus in libros septem. In extremo autem fine libri haec exstant: Beati Pauli Orosii Presbyteri Christiani (sic) nois querulos libri numero septem finiunt feliciter, per Johannem Schuszler, florentissimae Urbis Augustae concivem inpressi. Anno a Partu Virginis Mariae salu- tifero millesimo quadringentesimo & septuagesimo. Circiter Junii nonas septimas.

Tertio deinde prodiit Orosius Venetiis Opera Octaviani Scoti a. 1483.

S. H A V E R C A M P I

In cujus Editionis fine haec inveniuntur. Pauli Orosii, viri clarissimi, ad Aurelium Augustinum Episcopum & Doctorem eximium libri septimi ac ultimi finis. Inpressi Venetiis, opera & expensis Octaviani Scoti Modoefiensis. Anno ab incarnatione Domini MCCCCLXXXIII. tertio Kalendas Sextilis, Joanne Mocenico inclito Venetiarum Duce. *Literis haec editio rubeis & pictis, prout & prima Editio in fronte & initio capitulum superbire solet.* Post illas prodiit iterum Venetiis opera & expensis (ut pariter in fine legitur) Bernardi Veneti de Vitalibus. Anno ab incarnatione Domini MCCCC. die XII. Mensis Octobris. Regnante Domino Augustino Barbadico.

Ab eo tempore saepissime prela fatigavit Orosius, & quidem Parisiis primo inpressus fuit per Johannem Barbier, inpressorem nec non librarium juratum, ut se vocat, anno ab incarnatione Domini MCCCCX. die XIII. mensis Novembris. Dein ibidem 1524. apud Johannem Parvum typis Petri Vidovaei, edente Sebastiano Mengino.

Colonienses deinde plus semel hunc Auctorem recuderunt, praesertim anno 1526. cujus editionis haud levem curam habuit, qui praefatus ad eandem est, Gerardus Bolsuinge. Excudit, ut in fronte libri dicitur, Eucharium Cervicornus, inpenfis vero, ut in ultima docemur pagina, M. Godefridi Hittorpii, civis Colonienfis, mense Junio. Hittorpium idem sese vocat in Editione Colonienfi, quae prodiit ex Officina Jasparis Gennepaei, anno 1542. & quam procuravit Joannes Caesarius, cujus Praefatio eidem Editioni praefixa legitur. In extremo ejus libri haec exstant: Inpenfa & aere M. Godefridi Hittorpii, civis Colonienfis, Mense Augusto. 1542. Haec Editio nobis passim Hittorpiana vocatur, prior vero Bolsuingiana. De Bolsuingio mihi pauca comperta sunt, Joannes Caesarius autem Juliacensis Germanus fuit, plurima ab anno 1520. usque ad 1540. Coloniae passim apud Eucharium Cervicornum inpressa edidit, praecipue C. Plinii Naturalis Historiae opus universum anno 1524. a plurimis, ut titulus refert, mendis repurgatum. Prae reliquis vero medicinam Orosio praestitit Franciscus Fabricius Marcoduranus, vir multis in rempublicam literariam meritis clarus. Hic novam Orosii Editionem, Notis illustratam, adornavit anno 1561. secundo deinde emisit anno 1573. & denique tertio anno

P R A E F A T I O.

1582. Triginta tribus post annis Andreas Scottus, notum apud Eruditos nomen, & ipse Orosium publicavit. Nihil autem de suo addidit, sed praeter Fabricianas Notas adjecit excerpta ex Adnotationibus Ludovici Lautii, Belgae, Presbyteri Gandensis. In hac postrema Orosii Editione, quae reliquis haecenus praestare visa fuit, plurima deprehendi errata, quae incuriosos oculos arguunt illius, qui isti curae praefuit. Neque ipse Fabricius, quamvis egregie in Orosio emendando & illustrando versatus fuit, omne punctum tulisse visus est, quod sibi nimis in eo auctore indulserit, teste Barthio Adversar. lib. XXXVI. cap. 17. Quare merito jam pridem judicarunt Viri Docti, mereri Orosium, ut denuo majori cum cura ad MSS. exemplaria recenseretur; praesertim quum ab anno 1615. quo in publicum exiit Andreae Scotti Editio Moguntina, nullo ex Viris Literatis manum admovente, adeoque plus centum & viginti annis, in tanto veteres Auctores ad prela revocandi ardore, jacuerit Orosius, cujus tamen tot antea se invicem exceperant Editiones, & tam varia, atque multiplex, & prorsus necessaria existeret Historia.

Haud igitur contentus prioribus & priscis illis, quae omnes ad manum mihi fuere, Editionibus, auxilium praesertim a MSS. Codicibus petendum existimavi, cujus generis undecim quum nactus essem, satis me instructum putavi. Quinque ex iis suppeditavit mihi Bibliotheca quae Leidae sive Lugd. Bat. est, tres Florentina, unum Ultrajectina. Ipse quoque unum possideo, & denique collationem Codicis antiqui, summa cura a Clariss. Jacobo Gronovio institutam, nactus fui. Hujus mihi copiam, fecit dignissimus illo patre filius Abrahamus Gronovius, eumque Codicem cum tertio ex Lugd. Batt. plurimum convenire deprehendi. Codex meus in pergamento per columnas scriptus, ex Bibliotheca Hulsiana quondam coemtus, optimae est notae, mihi quoque plurimum profuit. Ultrajectinum magna industria contulit Otto Arntzenius, Scholae Goudanae nunc Moderator indefessus: Est quidem is Codex ex recentioribus & valde mendosus, sed habet tamen lectiones quasdam in quibus cum optimis conspirat. Inter quinque MSS. quos Academiae, quae Lugduni Batavorum est, Bibliotheca suppeditavit, unus servatur in Legato Perizoniano, inscriptus de Orchestra Mundi, & scriptus in Charta anno 1463. adeoque valde recens, sed tamen valde bonus &

S. H A V E R C A M P I

antiquissimis comparandus. Ex quatuor reliquis Codicibus Lugd. Batt. primum soleo nominare eum, qui olim Nicolai Heinsii deinde Isaaci Vossii fuit, atque adjunctum sibi Justinum habet. In hoc libro in membranis scripto, quidam versus praefigebantur, quos integros exhibere nequeo, quod exterior membranae pars discerpta sit. Legi autem hi potuerunt.

Orbis terrarum, metasque situsque locorum,
Computat hic sacri codex luculenter Orosi.
Mundum post factum, formatum post protoplastum,
Terram diluvio super omnem vindice fuso,
Arcâ servatis divino munere paucis.
Hinc mala bella, neces, conflictus, praelia, lites,
Probra, similtates, incestus, jurgia, fraudes.
Errorum sectae, patricidia, furta, rapinae,

* * * * *

Deest pene tota discerpta Columna.

* * * * *

Cerneret hic oculis, quo posset uterque doceri.
Quod tibi transmissi, non ut mea discere possis
Dogmata, sed fieret verax ut Judice temet.
Aemula namque manus sic rodere desinet illud.

Secundus Codex Lugd. Bat. in fine notatur scriptus manu fratris Everardi de Novongio. Inscríbítur autem in initio ita, Orosii de Cladibus & Miseriis Antiquorum libri septem. In fine autem haec leguntur, Libri Orosii Presbyteri de Cladibus & antiquis Miseriis Mundi per manus scripti fratris Everardi de Novongio. Tertius nobis audit Orosii Codex, qui Justiniani quoque libros continet, & inscribitur, Orosii libri Historiarum de Ormesta Mundi. Ad finem libri septimi subscribitur versus, qui in primo quoque Codice exstat,

Pres.

Presbyteri sacri Codex hic finit Orosii.

Quartus denique, membranaceus, olim ad Isaacum Vossium pertinuit & cum reliquis ejus MSS. emtione in Bibl. Lugd. Bat. transiit.

Et haec quidem in patria nactus subsidia sum, non tamen putavi iis adquiescendum, sed, quum scirem Florentiae in Bibliotheca Laurentiana studiose adseruari omnium Orosii, quotquot sunt, MSS. Codicum longe antiquissimum, Longobardicis literis egregie exaratum, non quievi antequam frugem inde in hanc messem transportarem. Eximium hunc Codicem religiosissima sollicitudine, procurante mihi hoc beneficium Dom. Alberto Mazzoleno, veteri amico, sua manu suisque oculis contulit Laurentianae Bibliothecae praefectus Antonius Maria Biscionius, anno 1729. Antiquissimum hunc Codicem, atque in majoris quarti forma scriptum, fere mille annorum aetatem prae se ferre notavit diligentissimus ille examinatus, atque insuper transmisit ad me picturam literarum, aeri incidendam, quam invenies pag. 70. ubi Codex ille Longobardicus, cujus mentio quoque exstat apud Mabillonium de Re Diplomatica lib. V. p. 354. incipit, est enim in initio libri primi mutilus, inque eodem totus liber septimus desideratur. Neque modo officium humanissimi viri in collatione Codicis hujus, qui servatur in ista Bibliotheca Pluteo LXV. num. 1. substitit, sed & aequae adcuratam duorum aliorum Codicum transmisit collationem. Alter ex his servatur Pluteo LXV. num. 35. qui censetur esse seculi decimitertii, alter ibidem num. 37. & ad seculum decimumquartum refertur. In posteriore ex hisce, nam prior in principio quoque laesus est, titulus libri hic est, Pauli Orosii, presbyteri Hispani, de totius mundi calamitatibus liber primus. Orthographiae denique rationem, quam in antiquissimo praesertim illo Codice observare licet, itidem excerptam & transmissam, infra post Dedicationes & Praefationes invenies.

Ad hos igitur Codices MSS. veteresque Editiones omnes ea cura resensui Orosium, quam mereri videbatur Scriptor, cui expoliendo centum amplius annis defuisse fautores agnoscimus, quae enim sparsim ad illum Viri Docti notarunt, parca admodum manu collata sunt, & conferenti patebit quantum medelae ex MSS. eorumque adcuratiore, quam a prioribus factum fuit Editoribus, inspectione, accesserit Orosio;
qui

S. HAVERCAMPI PRAEFATIO.

quī Scriptor, quamvis neque aurea neque argentea Latinitatis aetate floruit, & vix in aerea sibi locum retineat, nonnunquam quoque, pro seculi sui captu, anilibus fabulis, ut de vestigiis rotarum, quae reliquerint conspicienda adhuc Aegyptiorum persequentium currus, abripitur; tamen, quum ob ipsius Operis multijugem Historiam, non inutili brevitate congestam, & ad temporum rationem Consulesque Romanos sollicite digestam, tum propterea quod integris, quos frustra jam quaerimus, magnis Historiarum & Annalium Scriptoribus, atque in eo genere principatum tenentibus, sit usus, plurimi apud omnes Eruditos haberi solet.

De vocabulo Hormesta, quod Codices quidam Orosii libro dant, pro quo Orchestram alii reponi volunt, inspicere potest Jo. Albertus Fabricius Bibl. Lat. lib. IV. cap. 3. sive Tomo III. p. 537. qui plures ibidem citat Viros Doctos, qui de eo vocabulo disseruerunt. Mihi vero omnium rationes perpendenti, neutrum ex hisce genuinum videtur. Quum enim in quibusdam exemplaribus de ormesia mundi scriptum inveniat, id nihil aliud esse existimo quam corruptum, ex verbis de miseria mundi, & hunc verum esse titulum; quoniam ad illum toto suo opere adludit auctor, qui nullam aliam ob causam septem hos libros, hortatu Augustini, conscripsit, nisi ut ostenderet † Miseriam Mundi una cum peccato esse natam, neque cum Christiana religione in imperium Romanum introiisse, sed ab antiquissimis temporibus per universum terrarum Orbem viguisse, neque unquam in imperio Romano, quum vel maxime floureret, defuisse.

Libellus Orosii, qui inscribitur Apologia, sive de Arbitrii Libertate contra Pelagianos, proprie ad Historias ejus non pertinet, sed a Fabricio in altera, quam adornavit Editione, adjectus, deinceps in reliquis quoque adparuit. Quare nolimus ut a nova hac abesset, praesertim quum insigne ejus temporis sit monumentum, & ex Pelagii, quae perierunt, scriptis, excerptas habeat portiunculas, ex quibus feralia ejus viri dogmata cognoscuntur. Vale.

† Lib. I. cap. I. p. 6. Ego initium miseriae hominum ab initio peccantis hominis ducere institui &c.

AD CLARISSIMOS
LUDOVICUM
ET
ANDREAM GUILLARDUM,
SPECTATISSIMAE INDOLIS ADULESCENTES
PATRITIOS,
LUDOVICI THIBOUST,
PARRHISIENSIS EPISTOLA.

UI scriptorum monimenta accuratius introspicere & ea veluti in librili solerter collocata perpendere accuratius laborarunt: adulescentes clarissimi: eos esse commendabiliores praestantioresque non minus vere quam prudenter animadvertunt: qui fidelibus historiarum monumentis res a majoribus insigniter gestas: consiliaque admirabilia: ac rerum inopinatos eventus multiplici quadam exemplorum copia exscripsere. Historia siquidem (quam Cicero, eloquentiae parens primarius, temporis testem: lucem veritatis: vitam memoriae; nunciam vetustatis appellat) ea ministrat affatim: copiosius suggerit, uberrime suppeditat, quibus homines, insignes priscorum mores aemulabundi ad beatam vitam reddantur & paratiores, & instructiores, culpabilia obscoenaque factu vitabundi non reformident haec adeo, sed fugiant, insectentur, despuant. Neque enim posteritati quisquam exquisitius consulere possit, neque ea in publicum edere, unde sibi omnis ordo, sexus, aetas, vel majora litterarum adminicula, vel copiosiore ad instruendos mores supellectilem spoponderit, quam historiam, id est magistram: & ducem bene, ac beate vivendi, de qua & rerum omnium peritia provenit: & ea documenta haurire queant homines, quibus vel publicis, vel privatis rationibus utilitas pariat. Nulla siquidem, ulla ex parte, litteraria moni-

*

men-

DEDICATIONES

menta licet reperiri, quae historiarum adminiculo non indigeant, ac earum vestigia non exosculentur. Nec jam legum latores praeterimus: qui mendo-
se suum munus adimpleant, qui nec officium bene instituendae civitatis exe-
quentur, nisi rerum gestarum narrationem plane tenuerint: ex ea singulo-
rum mores veluti in exemplari: & humanae vitae speculo inspecturi, quos
in unum contractos circumspicienter eliciant, tum denique electos, qui ad
communem omnium utilitatem proderint, in medium proferant, atque promut-
gent. Sed & Philosophia neque de moribus praecepta explicare, neque de
rerum domesticarum usu, ac de peritia tota reipublicae administrandae, con-
stituendaeque sine multijuga exemplorum narratione agere satis possit; quan-
doquidem conducibilius, efficaciusque docendi genus per exempla, quam per
documenta esse, nemo homo non novit. Natura enim comparatum est, ut ex-
cellentium virorum exemplis advocentur homines ad studium gloriae; & al-
lecti, non nisi quae praeclara sint & honesta, vel imitari studeant, vel as-
sequi. Usu quoque venit ut humanarum rerum vicissitudinem contemplabun-
di: flantem, reflantemque toties fortunam alterna velorum explicatione
moderantur, ipsiusque variantis fortunae incursum solerter circumspiciant.
Homines praeterea ab improborum vita absterreri, solo etiam metu vel de-
decoris, vel supplicii satis constat. Itaque apud Plutarchum legimus hanc
fuisse Lacedaemoniis consuetudinem, per festos dies, bene potos servos, infames
cupedivoras, vinolentia dementatos, adducere inter convivias, quo vinosorum
exemplo docerent adulescentes, quantum in se mali spurcissima ebrietas conti-
neret. Quamobrem nihil conducibilius, nihil praestabilius historia, reperiri
posse contenderim, & nullam esse facultatem, nullam disciplinam, quae ei
velut bene vivendi magistrae non cesserit. Inter eos vero qui praestantissi-
mum hoc scribendi genus tradidere, Paulum Orosium floruisse; ac de rebus hu-
manis egregie meritum esse plane concesserimus, qui etsi conflictationes generis
humani: cupiditates: & varios calamitatum eventus se scripturum pollicetur:
nihil tamen secius perpetuae historiae seriem, ab orbe condito, ad memoriam
suorum temporum summa cum fide est complexus, pestilentias, terraemotus,
inauditas vastationes, casus inexpectatos, atque portentosa rerum miracula
pro sui operis instituto conferens. Neque eloquentiae laudibus caruit, cujus
perspicua brevitatis, succulentior rerum narratione concinnata, gravibus
quidem sententiis cumulatissima, & inevitabili distincta varietate splendet,
efful-

ET PRAEFATIONES.

Effulgetque atque eo impellit lectorem, ut vix existimet tantum dicendi artificium contineri in hoc corpusculo. Alexander Aphrodiseus in suis problematis Phisicam affert rationem, Cur brevi statura homines proceris ut plurimum sunt prudentiores: Nimirum quia constipata atque compacta illis est anima in universo corpore. Proceris vero in longitudinem distenta resolvitur. Quod hoc suo carmine complexus est Papinius:

Major in exiguo regnabat corpore virtus.

Quapropter Homerus Ulixem brevem, ac prudentem, Ajacem vero procerum, ac stolidiorem describit. In quod equidem problema, veluti in diverticulum non invitus transilui, ratus eandem afferri solutionem de prudentia nostri Historiographi, qui in hoc suo brevi opere res tot retroactis saeculis gestas ampliter describit, brevitatem neque obscuram neque jejunam observans, sed quae quanto suppressior est, tanto est prudentior, & luculentior. Enimvero ego ipse multis rebus subinvitatus, adulescentes spectatissimi, vos moneo, & hortor, ut praestantissimum hoc opus vobis nominatim dedicatum, hilari vultu, & serena fronte suscipiatis: multum inde jucunditatis multum emolumenti, nec minus beatitudinis reportaturi. Opus est enim non minus frugiferum, quam voluptificum, cui equidem annotatiunculas chartatim in marginibus adscripsi, & earum composui literarium indicem, ut illis argumenta occurrerent scitu patentiora, hoc vero fierent faciliora repertu; fuit hic labor sane non injucundus mihi, existimanti hoc pacto operae premium facturum me, idque promulgaturum, quo vestra eruditio nonnihil adjuvaretur ad praeclarum & virtutis, & litteraturae fastigium adipiscendum. Valete & hanc operulam mei in vos amoris ac observantiae testem perenni studio confoveatis.

ILLUSTRI GENEROSOQUE VIRO
DOMINO
GEORGIO ASEINA,

Ex inclyta & praeclara Comitum à Vittgenstein familia, Metropolitanae Ecclesiae Colonienfis Canonico Archigrammateo, divorum Patrocli apud Sufatum haud ignobile Vestphaliae oppidum, Gereonis, ac Apostolorum apud Coloniam item, urbem Ubiorum famigeratissimam, Ecclesiarum Archidiacono, Praeposito, Domino & Patrono suo, quam plurimum observando,
Joannes Caesarius,

S. D.

*D*ivus Aurelius Augustinus, vir praeter animi lenitatem, quam jam inde à prima adolescentia prae se tulit semper, ac perpetuo servavit, tum & praeter vitae sanctimoniam, qua mox post ejus ad Christianismum conversionem, inclarescere coeperat apud Deum & homines, ac deinde insigniter claruit, dum vixit, magni sane judicii fuit, cum in prophanis & secularibus, tum in divinis praecipue & sacris literis, quas, posteaquam Christo in sacro fonte nomen dederat, diligentissime scrutatus est, volvit atque revolvit, & in his elucidandis exponendisque non segniter versatus innumeros prope libros à se scriptos posteris reliquit. Hic (inquam) cum inter alia studia quae tractabat, in manibus haberet componeretque grande illud opus, sive volumen, quod de Civitate Dei inscripsit, & in libros viginti duos digessit, quorum in prioribus quidem decem acutissime disputat contra infideles, quos vulgo paganos vocant, & Christiani nominis hostes, qui Romani imperii imminentem ruinam, ut quod per id temporis inclinare coeperat, Christianae pietati fideique & religioni imputabant. In quibus, proinde libris vir ille gravissimis certissimisque ex probatis Historiarum Scriptoribus desumptis testimoniis, illos confutat atque convincit, imo luculentissime ostendit demonstratque, non novum fore, aut etiam pro miraculo habendum, Romanum

DEDICATIONES ET PRAEFATIONES.

imperium desitutum aliquando, aut certe inclinaturum: cum clarissime constet, apud Historiarum Annaliumque, imo & Chroniconum scriptores, ab eisdemque memoriae proditum sit, regna & imperia subinde vel subversa funditus, vel translata fuisse: ut si quis exempla petat, Assyriorum, Medorum, Persarum, Macedonum sive Graecorum, etiam sub falsa illa religione, quae diu ante Christi Salvatoris nostri adventum universum pene orbem occuparat atque illuserat. Quae nimirum quid aliud (quaeso) fuit, quam falsorum deorum, sive verius daemonum, cultus exitiosissimus? Caeterum ne impiis illis & blasphemis Christianae religionis osoribus & conviciatoribus superesset quicquam, quo suam illam vafritiam & versipellem malitiam ac maledicentiam adversus Christianos ipsos praetexerent, imo vel toti demum orbi pateretur, sanctissimi ejus viri tam pium institutum non esse frivolum, inhortatus est idem vir Paulum Orosium Presbyterum, virum, per ea tempora sibi apprime familiarem, & in lectione Historiarum exercitatissimum, ut ab orbe condito Historias contexere aggrediretur ad sua usque tempora, unde tandem maledici illi homines vel inviti intelligerent cognoscerentque non Christianam religionem in causa esse, quod jam tum Romanum imperium inclinare videretur, sed hominum potius gravia horrendaque scelera atque flagitia, idque haud dubie divina providentia sic disponente & moderante omnia pro suo nutu ad communem semper humani generis salutem, ejusque emendationem. Orosius igitur tanti viri hortatui seu potius praecepto (ut & ipse de se in operis sui praefatione ingenue testatur) non illubens paruit, tametsi id sibi difficile admodum fore sentiret, ac protinus aggressus Historias conscribere, per libros septem ab origine mundi exorsus, collectis undique (ut est verisimile) Annalibus, adjutusque proculdubio, quos ante se habuit, Historicis minime vulgaribus, eos ipsos libros septem in opus redegit, profecto ut non inelegans, ita nec caeteris Historiarum scriptoribus longe postponendum: quin eisdem in hoc fortassis praeferendum, quod ubique autor ipse in toto opere illo suo, cum rerum gestarum narratione, temporum annorumque collationem, supputationemque conjunxit; Quatenus non parvi refert, eum, qui res diversis gestas temporibus cognoscere studet, temporum quoque ipsorum, quibus res illae gestae sunt, certam simul rationem observationemque habere. Quod quidem opus quia jam aliquoties excusum extitit, sed mendis interim non paucis scatens, licet toties tentatum ab his emaculari repurgarique: nunc de-

DEDICATION. ET PRAEFATION.

num cura & expensis magistri Gotfridi Hittorpii civis Coloniensis non infirmi ordinis, viri me hercule & industrii & honesti, sed recognitum prius non parva diligentia, partim nostra, partim aliorum quorundam, & ab restantibus mendis repurgatum, in lucem iterum prodit, multo sane aliter quam haecenus, simulque & typis admodum plausibilibus excusum. Caeterum hanc nostram in hoc navatam lucubrationem atque operam, cum jam circumspicerem mecumque cogitarem, cuinam ex principibus viris nuncuparem dedicaremque, ut cuius tutela niteretur, tua mihi cum primis gratia in mentem venit, inclyte ac generose Comes, nec id quidem sane ab re. Quippe cuius favorem & benevolentiam saepius in me expertus sum, non absque fructu & commodo aliquo meo. Itaque ut gratitudinem saltem aliquam erga te meam & animi erga te mei propensionem, nunc tandem vel utcumque declarem ostendamque, (Nam id in votis jam dudum habui vir cordatissime dignissimeque) hoc tuae gratiae ac munificentiae in praesentia munusculum offero dedicoque: nec dubito quin tua erga me benevolentia, illud quantulumcunque sit, aequo benignoque animo sit acceptura, ut qui soles pro tua prudentia, non ad rem quae donatur offerturque, sed ad animum potius quo donatur offerturque, respicere. Quod tamen ubi jam pro comperto habuero, non est quo non ipse mihi nomine gratiae tuae gratulari merito debeam. Bene valeat tua Gratia. Coloniae, pridie calend. mensis Augusti.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO,

*Domino Quirino, Dei & Apostolicae sedis gratia episcopo Cyrenen.
Reverendissimi ac Illustrissimi principis & Domini nostri*

D. HERMANNI,

Sanctae Colonien. Ecclesiae Archipraefulis, & Sacri Rom. Imperii per Italiam Archi-Cancellarii, principis Electoris, Vuesphaliae & Angariae ducis, Legatique nati &c. in pontificalibus Vicario generali, Gerardus Bolsuinge Reckelinchusensis Salutem.

UM multi sunt hodie; Reverende Pater idemque doctissime Praeful, qui in restituendis veterum monumentis, de re literaria certatim bene mereri studeant, tum vel in primis in eorum albo est vir candidissimus juxta atque optimus GODEFRIDUS HITTORPIUS, qui nunquam non aliquid veterum elucubrationum suo impendio vel purgatius vel elimatius in lucem profert: Atque adeo nuper mecum egit, ut Paulum illum Orosium cum veteribus ac manuscriptis exemplaribus collatum, à tot mendorum myriadibus pro viribus vindicarem: quibus quidem haecenus vel somnolentia, vel ignavia seu majoris inertia tum scribarum, tum chalcographorum adeo mutilatus, corruptus, ac deturpatus fuerat, ut vel doctos nedum rudiores à sui lectione merito deterreret. Neque id mehercule; quantum ad autorem attinet; sinistro judicio: siquidem unus ille Orosius, vir ut apparet omnium bonarum literarum etiam divinarum peritissimus, is est cui vel soli in historiis merito fides haberi debeat. Quippe qui homo Christianus, sano integroque judicio praeditus, adhaec nulli privatim factioni addictus, nulli nationi seu genti deditus, ex optimis quibusque historiis ac annalibus jam inde ab exordio humani generis conscriptis, divo quoque Augustino autore negotiumque id ei injungente (nam utrique eandem scribendi causam fuisse constat, Augustino libris de Civitate Dei xxii, Orosio his septem falsas paganorum seu ethnicorum suspensiones ac calumnias depellenti) ea collegerit, sedulaque opera ad posteros transmiserit, quae citra controversiam ab omni-

af.

DEDICATIONES

affectu vanitateque seclusa prorsus atque sejuncta viderentur, adhibitis passim & in loco optimis saluberrimisque Christiani pectoris condimentis, quae pium ac cordatum lectorem non minus profecto, quam ipsae historiae juvabunt. Accedit his quoque quod optimi hujus viri beneficio res profecto innumerae & haud quaquam spernendae clarius nobis dentur pervideri: quarum scilicet perditis archetypis vix alibi hodie vestigium superest. Quod genus sunt multa quae optima fide ex fidelissimis Livianae industriae monumentis, jam olim injuria temporum seu potius ignavorum hominum deperditis, fidelissime transsumpsit. Porro si cui per alias forte occupationes liberum non sit omnes omnium historias evolvere, hic habet velut absolutum compendium, selectissima quaeque magisque necessaria ex omnibus complectens, quod quidem cunctarum historiarum instar esse possit. Historiarum vero ἐγκώμιον pro merito celebrare ut mearum non est virium, ita hic locus minime admittit, tantum detrectatores unius Ciceronis dicto veluti fuisse comprimam: Ignorare, inquit, quid antequam natus sis actum seu gestum sit, hoc est semper esse puerum. Jam vero quantum olei laborisque huic auctori restituendo impensum sit, nemo pervidebit judicabitve exactius, quam qui hoc exemplar cum prioribus quibusvis etiam tam scriptis quam impressis contulerit. Nam quid recenseam seu MAVIS subjiciam centum amplius versus, mutilata sensus integritate, passim intermissos? quorum tamen, ne quis vanum me putet, è multis paucos indicabo. Itaque conferatur initium capitis tertii libri II. ubi ea verba desiderabantur: Cui successit, ut dixi, uxor sua Semiramis, quae cum & ipsa XLII. annis regnaret &c. Item cap. XVII. ut alia transeam, libri V. sex plus minus versus nulla alioqui constante sententia requirebantur, nempe ibi: Die dicta à suppositis ejusdem factionis iudicibus, per scelus innocens Metellus damnatus, in exilium cum totius urbis dolore discessit. & quae sequuntur usque, infamibus ausibus. Itidem cap. sequenti ejusdem lib. non minus tres praetermissi fuerant, ibi: Namque ita ut attoniti timore hostium steterant, alii stirpibus, alii faxis reclines, alii armis suis innitentes &c. Quid dicam de tot millibus verborum vel restitutis vel in locum repositis? Ad quam quidem rem non parum momenti nobis attulerunt tria vetustissima exemplaria scripta, quorum unum vix hodie notis aut legibilibus literarum figuris

ET PRAEFATIONES.

ris descriptum bibliotheca majoris Ecclesiae Colonien. suppeditavit. Atqui quanti negotii res fuerit in tanta codicum variegantia seu dissidentia, ubi scripti ab impressis, & utrique inter se quam maxime discordabant, judicare quid eradendum seu relinquendum, quidve etiam substituendum fuerit, vix quispiam nisi ipse expertus credat. Praeterea cui ignotum, quam indocte ne dicam foede per ὄρον λόγας quondam hic liber fuerit in capita dissectus? adeo, ut non solum nullo habito respectu diversarum rerum aut historiarum, verum non raro in mediis periodis, imò sensuum interim clausulis orationes divaricarit atque sejunxerit, rursumque ubi maxime dissepienda disjungendave fuerant, concluderit ac conglutinarit. Tum quam insulsa quaeſo & inepta nihilque ad rem pertinentia adjecerat argumenta? Postremo quam perperam quam nullo judicio haecenus idem hic liber circumferretur distinctus, neminem credo esse, qui modo legerit, qui ignoret. Quibus omnibus si quid nostra opella sedula magis quam efficaci subventum est, cum studiosi velim omnes aequi bonique consulant, tum quicquid hoc fuit laboris tibi, Praesul integerrime, dicatum, eo vultu animoque accipias, quo olim Persarum ille rex Artaxerxes pauperculi cujusdam frivolum quidem sed simplex munus, nempe aquam complicatis manibus è proximo flumine haustam fertur suscepisse, voluntatem ac animi propensionem, non rem ipsam permetiens. Valeat Reverentia tua feliciter. Coloniae, Anno M. D. XXVI. ipsis idibus Junii.

AMPLISSIMO ORNATISSIMOQUE
V I R O,
D. JOANNI VLATTENO,

Praeposito Aquensi, Cranenburgensi, & Carpenfi: Illustriss. Principis Guilielmi Ducis Jul. Cliv. Mont &c. Cancellario, Patrono suo, Franc. Fabricius Marcoduranus

S. D.

*UM omnes, qui res à se vel inventas primum, vel deinde excultas ac illustratas litteris consignarunt, bene de posteritate sunt meriti, vir amplissime: tum haud scio an ulli melius, quam qui res gestas historiae mandarunt, memoriaeque propagarunt. Magni sunt, ut merito fieri debent, quae gravissimi viri Socrates, Plato, Aristoteles, alique Philosophi de appetenda virtute, aspernandaque vitiositate litteris prodiderunt: quae tamen Herodotus, Thucydides, Theopompus, Ephorus, & caeteri historici monumentis annalium consignarunt, majorem vim ad res praeclaras sectandas, contrariasque declinandas habere, nemo inficias, opinor, ibit. Illi enim quid agere homines debeant, hi quid praeclare egerint, docent: illi de colenda justitia, fortitudine, temperantia multa praecepta dederunt, hi, quis justè, fortiter, moderate vixerit, demonstrant. Neque vero qui ad justitiam hortabitur, plus Socratica ratione, quam Aristidis, Fabricii, & aliorum documentis efficiet. Recte igitur Antonius apud Ciceronem historiam suis laudibus exornans, eam MAGISTRAM VITAE nominat. estque magna gratia rerum gestarum scriptoribus habenda, qui suo studio effecerunt, ut rebus praeteritis cognoscendis, quid in vita hominum laudetur aut vituperetur, quid probetur aut offendat, tanquam in speculo intueremur. Quanquam non eodem loco omnes, qui historias scripserunt, habendos, neque eandem utilitatem ex omnium illorum scriptis expectandam, nemo rerum adeo ignarus, aut à literis ita alienus est, qui nesciat. Sed cum eorum alii rerum prisca-
rum narratione, aures tantum quasi voluptate quadam perfundere, verbo-*

rum-

DEDICATIONES ET PRAEFATIONES.

rumque illecebris captare voluerint, alii res sapienter, juste, pie, fortiter, moderateque gestas, sint splendida & illustri oratione persecuti: alii neglecto verborum ornatu res, utiles illas quidem, sed orationis luminibus non illustratas proposuerint: deligendi sunt inprimis omnique studio evolvendi, qui non modo linguam excolere, verum etiam pectus plurimarum & maximarum rerum copia instruere possunt. Quod si tamen eos non aspernamur, à quibus praeter verborum ornatum nihil omnino suppeditatur, certe valde lauti sunt, qui ab illis abhorrent, qui brevi simplici oratione res cognitione dignissimas comprehenderunt. praesertim si constet, eos veritatis cancellos ita sibi circumdedit, ut extra illos nunquam sint egressi, nulla gratia, nulla similitudine in scribendo sint permoti. Quod quidem ut de PAULO OROSIO in hoc tempore pluribus verbis planum faciam, necessarium esse non arbitror: sed ea quae adolescentes de hoc nostro auctore scire laborabunt, minime praetermittam. Vita ejus descripta breviter à Gennadio in Catalogo illustrium virorum extat: quae etiam in scriptis exemplaribus initio Historiae invenitur, sicut à nobis est edita. Fuit is Christianus, in Hispania natus & educatus, sed discendi cupidus, suos patriamque reliquit. atque ut ea, quae in religione enodatus scire cupiebat, plane cognosceret, in Africam ad Aurelium Augustinum trajecit. Fuit hoc circa annum Christi CCCC. cum apud Augustinum esset, consuluit eum de Priscillianistis, & de quibusdam Originis sensibus. Cui consultationi ille respondit libro, qui extat ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas. Capitur interim Roma à Gothorum rege Alarico, & magnam Romani cladem accipiunt: causamque hostes Christianae religionis in eam conferunt; adversus illos tum Orosius Augustini jussu hos septem libros Historiarum conscripsit. De quibus Gelasius primus cum LXX. Episcopis sententiam tulit, ejusque decreti verba sunt haec: Orosium, virum eruditissimum, colaudamus, quia valde necessaria adversus paganorum calumnias ordinavit, miraque brevitate contexuit. Augustini deinde consilio; ut ipse ad Evodium scribit, Orosius Bethleemum ad Divum Hieronymum profectus est, cum hac ejus commendatione: Ecce venit ad me religiosus juvenis, catholica pace frater, aetate filius, honore compresbyter noster, Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans studio, utile vas in domo Domini esse desiderans, ad refellendas falsas perniciosasque doctrinas, quae animas

DEDICATIONES

Hispanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius trucidarunt, &c. Non hic commemorabo, quam saepe, quamque libenter homines eruditi, hujus scriptoris auctoritate & testimonio utantur, quam multarum rerum memoria in OROSIO extet; quae apud alios post tantam Livii, Taciti, atque aliorum historicorum jacturam factam non inveniantur. hoc dico, dolendum fuisse, tanti viri tam fructuosam historiam adeo mendose haecenus in manibus versari. Contulerat eam cum aliquot manuscriptis exemplaribus ante annos XXXV. Gerardus Bolsuinge: laboravit deinde in eadem emendanda doctiss. Vir Joannes Caesarius: sed profecto necesse est, ut vel eorum exemplaria non fuerint diligenter satis descripta, vel ipsi parum accurate opus perspexerint. Tot menda relictæ ab illis deprehendi, postquam eorum libros cum tribus manuscriptis conferre coepi. Neque vero satis habui vetustos libros ad hujus tam praeclarae historiae emendationem advocare: sed cum jampridem, multorum Graecorum & Latinorum Auctorum collatione, didicissem, ipsos libros scriptos multis saepe mendis foedatos esse, conduxì, & quasi convocavi in unum locum omnes, quos de his rebus, quas Orosius attigit, scripsisse aliquid potui recordari. Qui autem illi, & quot fuerint, ex ANNOTATIONIBUS nostris apparebit: in quibus non tantum hanc editionem fulcire, sed & Historiam Romanam illustrare sum conatus: ut adolescentes, qui cuperent ea, quae OROSIUS breviter complexus est, plenius cognoscere, hac nostra admonitione instructi scirent, unde illa essent petenda, eorumque lectione sitim suam explerent. Atque hoc quidem ego magno conatu studioque egi: quid vero sim consecutus, aliorum judicio lubens permitto. In quibus unus tu, Patrone amplissime, es mihi instar omnium. Tua mihi benevolentia, tuum judicium harum vigiliarum fructus erit uberrimus. Habui equidem in hujus laboris non modo susceptione, verum etiam molitione ac perfectione, publicam juventutis utilitatem mihi propositam, sed in te ipsum simul, cum OROSIO operam darem, cum grata quadam beneficiorum tuorum in me recordatione spectavi, nec id sine causa: Si enim ab eo tempore, quo me primum complexus es, tibi omnia, quae à me proficiscerentur, deberi statui, quanto cumulatior nunc ea voluntas esse debet, postquam filium meum à sacrosancto baptismo suscipere maxima benevolentiae significatione voluisti? Quod necessitudinis vin-

ET PRAEFATIONES.

culum, quando Justiniani Imperatoris sanctione arctissimum habetur, ego illo gravissimum onus observantiae mihi impositum statuo. Cujus testem Orosium hoc tempore ad te mitto: quem in tuo nomine merito apparere existimo, quod tu, qui summam istam prudentiam, qua in altissimo dignitatis gradu positus, patriae tranquillitati bene consulis & praesides, te Historiarum cognitione à prima aetate inchoasse, aluisse, auxisse, ac confirmasse meministi, ne nunc quidem, cum per gravissimas Reip. occupationes licet, historicorum lectionem refugere consuevisti: quod cum non cognoscendi, sed recolendi gratia facias, nulli commodius leguntur, quam qui ἐν ἐπιτομῇ res gestas clarorum virorum ac populorum scripserunt. Id vero cum OROSIUS gravissimorum virorum testimonio summa fide praestiterit, opus esse non arbitror, ut hoc pluribus verbis hic demonstrem: nec dubito, quin tibi satis commendatus sit is, qui Historiam ab initio mundi exorsus, ad sua tempora per quinque millia annorum supra DC. fere deduxit: confido etiam te nostrum laborem approbaturum: unde, ut Timanthes Agamemnonis dolorem, sic nos amorem & observantiam erga te nostram aestimandam relinquimus. Christum Opt. Max. precamur, ut te patriae, nobisque diu incolumem conservet. Vale patrone mihi imprimis observande. Dusseldorpii postridie Idus Mart. Anno à Christo nato M. D. LXI.

AD LECTOREM.

SI juvat extrema scriptis ab origine mundi
Plenius historiis Lector amice frui:
Quid nimis in Veterum mutilata volumina pende,
Quae nequeunt ulla parte levare famem?
En redit Orosius tenues emissus in auras,
Lumine Francisci splendidiore nitens.
Ante licet populi fuerit delatus in ora.
Non tamen exutus fordibus ipse fuit.
Sed veluti malum roseo plerumque colore,
Brachia quod matris deserit ante diem,
Qua coquitur Phoebus cutis almae linquit honorem,
Caetera pars veteri plena vigore manet:
Sic hinc Orosium multus labefecerat error,
Illic à maculis semirefectus erat.
En tibi nunc posito labum squalore, situque,
Fabricii docto foetus honore venit.
Si possunt Veteres aliquem meruisse favorem,
Qui tamen historiae vincula saepe levant:
Non placet Orosius lima jam vindice rasus,
Qui sua pro Christo fortiter arma tulit?
Nam simul ac flueret Romana potentia retro,
Plebsque mali Christum diceret esse caput,
Texuit annales à primo semine mundi,
Semper humum monstrans cladibus esse gravem:
Ac ut dilueret stolidi mendacia vulgi.
Quae Christi poterant obtenebrare jubar,
Edocuit, mira fraudes brevitatem refellens,
Romula Christiadam sceptrum virere fide.
Hinc nos qui tegimur densa ceu nube dolorum,
Semper & aerumnis turba sepulta fumus,
In Christum fugimus causas torquere malorum,
Discimus & clades ferre, subire, pati.

Ergo

Ergo cape Orosium vitii de pulvere raptum,
Si te parva tui tangere cura potest.
Non vanus pariet tibi taedia fermo legendi,
Eloquii currit gratia viva fui.
Non te mendorum jam triste morabitur agmen,
Quorum Fabricii munere prodit egens.
Si qua videbuntur caecis immerfa tenebris,
Quae nequit ingenii captus inire tui:
Haec tibi Gymnasii lux illustrissima nostri
Franciscus scholii clara nitore facit.
In quibus ut sequitur veterum monimenta virorum,
Sic loca de rerum nubila nocte trahit.
Cur tibi si possint hujus placuisse labores,
Et sensus dempto fine movere tuos:
Orosii sumas, Lector studiose, libellos,
Quos fert hic studio gratificante tibi.

JO. RUREMUND.
Discipul.

A N D.

A N D. S C H O T T U S

A N T V E R P. S. I.

P E T R O C H O L I N O,

TYPOGRAPHO COLONIAE AGRIPPINAE,

IN UBIIS, SAL.

*Q*UI de legenda Historia, hominum vitae longe utilissima, utpote morum magistra, praecepta parentum memoria tradiderunt, ii fere ab Epitomis atque Compendiis inchoandum esse, commodius arbitrati sunt, ducendumque censent initium, vel à L. Floro in Rom. Historia, vel à Scriptore de Viris Illustribus; vel denique in Graeca Latinaque historia ab hoc PAULO OROSIO auspicandum existimant, gradumque paulatim faciendum ad vastos illos Historicos, majorum gentium Romanae Reip. scriptores, T. Livium, Dionysium Halicarnasensem, Plutarchum, Appianum, Dionem, Polybium, ac ceteros. De Epitomis L. Julium Florum, sive is L. Annaei Senecae labor est, (ut Vinetius putat, & membranae nomen illud praeferunt) doctorum hominum Commentarii illustrarunt, Joannis Camertis, Eliae Vineti, Jo. Stadii, Gruteri, Electaque Justi Lipsii V. C. In Auctorem de viris Illustribus Urbis Romae, utcunque notarunt olim Dominicus Machanaeus, Philippus Pucherius & in Germania Lycosthenes: nos denique CORN. NEPOTI manum addidimus, volumus quidem certe, adornando. In OROSIUM vero, quem jam quartum aut eo amplius, optime Choline, tuis typis extrudere paras, ut mihi per epistolam Myllus noster significavit, ita est à Franc. Fabricio, homine eruditissimo, illustratus Commentario, ut non modo Paulo Orosio, sed Historiae adeo universae Graecorum, Romanorumque lucem praetulisse videatur. Eos tamen libros VII. denuo ad membranas tuas & Coloniensium Ludovicus Lautius Belga olim contulit. Quas Notas tuo potissimum rogatu recensui, & magnam partem constare comperi Fabricii Notis, quas idcirco segregavi, ne & bis eadem lector cum taedia

DEDICATION. ET PRAEFATION.

dio legere cogeretur; & alienis ornata pennis Aesopica cornicula risum
 moveret, sed propria illi attribui, mittoque ad te, ut si videbitur reliquis
 adjungas, cum accessione aliqua variantis scripturae. Nam quae nos obiter
 legendo, atque emendando adoram adscripsimus, dum Fastos Magistratum,
 Annalesque Rom. integros Stephani Vinandi Pighii typis edimus Plantinia-
 nis, eas aequi bonique ut facias, majorem in modum rogo quaesoque. Illud
 interim coronidis vice adjungemus, quod istorum nemini in mentem venit,
 cur haec olim OROSII Historia inscripta fuerit ORMESIA MUNDI:
 vitiose, ut equidem arbitror, ac Barbari saeculi culpa, cum non Graecae
 modo litterae, sed & Latinae, perpaucorum hominum essent, jacerent, ac
 mutae conticescerent. ORCHESTRAM enim inscribendam potius, nominan-
 damque primus vidit doctissimus idem Pighius in Hercule Prodicio, qui liber
 est de optima Principis institutione & iter continet Romam versus CARO-
 LI Ducis Cliviae ac Juliae filii, anno saeculari sacro MDLXXV. quo
 anno in complexu Gregorii XIII. Romae Princeps ille summae spei exspi-
 ravit, conditusque jacet in aede B. MARIAE Animarum, proxime ad
 tumulum Adriani VI. Belgae Pont. Max. Sed cur ORCHESTRA, in-
 quies? An quia veluti theatrum rerum gestarum repraesentat? an quia à
 Mundi descriptione orditur. Quid autem ORCHESTRA sit, in Amphi-
 theatro suo docet Lipsius noster cap. XIV. & in Onomastico Julius
 Pollux lib. IV. cap. 19. Vale, mi Choline, & hac nostra in Orosium frue-
 re qualicunque industriâ. Antverpiae MDCXIV.

PAULI OROSII PRESBYTERI VITA,

Ex Catalogo Illustrum Virorum Gennadii.

Orosius Presbyter, Hispani generis, vir eloquens & historiarum cognitor, scripsit adversum querulos Christiani nominis, qui dicunt defectum Romanae Reipub. Christi doctrina invecum, libros septem: in quibus totius pene mundi temporis calamitates & misérias replicans, ostendit magis Christianae observantiae esse, quod contra meritum suum res Romana adhuc duraret, & pace culturae Dei pacatum retineret imperium. Sane in primo lib. descripsit positionem orbis oceani interfusione & Tanai limitibus intercisum, situm locorum, nomina & numerum, moresque gentium, qualitates regionum, initia bellorum & tyrannidis exordia finitimorum sanguine dedicata. Hic est Orosius, qui ab Augustino pro discenda animae ratione ad Hieronymum missus, rediens, reliquias B. Stephani, primi martyris, tunc nuper inventas, primus intulit occidenti: Claruit extremo pene Honorii tempore.

*Ejusdem Orosii divus quoque Augustinus, cum aliis in locis, tum vel praecipue in lib. de Ratione Animae ad B. Hieronymum meminit in haec verba: „Ecce (inquit) venit ad me religiosus juvenis, catholica pace frater, aetate filius, honore compresbyter noster, Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans studio, utile vas in domo Domini esse desiderans, ad refellendas falsas perniciosasque doctrinas, quae animas Hispanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius trucidarunt. Nam inde ad nos usque ab oceani littore properavit: fama excitus quod à me posset de his quae scire vellet, quicquid vellet audire. Neque ullum cepit adventus sui fructum. Primo ne de me multum famae crederet: deinde docui hominem quod potui: quod autem non potui, unde discere posset admonui, atque ut ad te iret hortatus sum. Qua in re consilium vel praeceptum meum cum libenter & obedienter acciperet, rogavi eum ut abste-
„veniens per nos ad propria remearet &c. „ Haec ille.*

R A T I O ORTHOGRAPHIAE

I N O R O S I I C O D I C E

LONGOBARDICO ET ANTIQUISSIMO BIBLIO-
THECAE FLORENTINAE MEDICEAE
S. LAURENTII,

*Quam sequuntur alii duo Codd. ejusdem Biblioth. &
praesertim XXXV.*

Accerso
acquiesco
acquirō
adolescens
adolescēntulus
affecto
afficio
affigo
afflatus
aggravatus
aggredior
agnosco
Aphrica
appeto
appono
apud
asseror
assidue
assiduus
assumo
assumptun
assurgo
attentatus
attestor
author
atque
Babylonem
Britannicus
Cajus

Arcesso
adquiesco
adquirō
adulescens
adulescēntulus
adfecto
adficio
adfigo
adflatus
adgravatus
adgredior
adgnosco
Africa
adpeto
adpono
aput
adsertor
adfidue
adfiduus
adsumo
adsumptus
adsurgo
adtemptatus
adtestor
auctor
adque
Babylonam
Britannicus
Gajus

*** 2

Car-

O R T H O G R A P H I A E

Carthagenenses
 catena
 centurio
 collatio
 collisus
 colloquor
 comneatus
 commuto
 concio
 conditio
 delectus
 dii, diis
 Diocletianus
 epistolae
 exanguis
 execrabilis
 execratio
 exequiae
 exequor
 exin
 existo
 haeres
 idololatria
 iisdem
 illatus
 illecti
 illisus
 illustris
 immaturus
 immensus
 immisceo
 imo
 induciae
 inquit
 intelligo
 irrumpo
 irruo
 irruptus
 lachrymae
 litus
 Macedo
 monumentum
 negotium
 nuntius
 offuscatus
 otium
 Perdicca
 pretium
 praelium
 proconsul
 pronuncio
 quatuor
 querela
 satiatus

Cartbaginienses
 cathena
 centurio
 collatio
 collisus
 colloquor
 comneatus
 commuto
 contio
 condicio
 dilectus
 di, dis
 Dioclitianus
 epistulae
 exsanguis
 execrabilis
 execratio
 exsequiae
 exsequor
 exim
 existo
 heres
 idolatria (sic scribitur in Codd. 35. & 37.)
 eisdem
 inlatus
 inlecti
 inlisus
 inlustris
 inmaturus
 inmensus
 immisceo
 immo
 indutiae
 inquit
 intellego
 inrumpe
 inruo
 inruptus
 lacrimae
 litus
 Machedo (sed non semper)
 monumentum
 negotium
 nuntius
 obfuscatus
 otium
 Perdicca, & Perdicca
 pretium
 proelium
 proconsule
 pronuntio
 quatuor
 querella
 satiatus

IN VETT. CODD. RATIO.

saltem
seculum
sexcentessimus
scripsi
soboles
solemnis
solicitude
Sulpitius
supplementum
sylva
tentamenta
tento
toties
tribunitia
Vandali
unquam
urbis
urgeo

saltem (sed non semper)
saeculum
sescentessimus (sed non semper)
scripsi
soboles
solemnis
solicitude
Sulpitius
supplementum
sylva
tentamenta
tento
totiens
tribunitia
Vuandali
unquam
orbis
urgueo

*Habentur & aliae lectiones id genus, quae possunt conjici ex adpositis
in hoc catalogo; ipsa vero literarum in Codice Longobardico
antiquissimo haec, quam subjeci, est figura.*

Decem annos cruentissime gestas
nationes quantosque populos idem turbo
inuoluerit atque afflixerit Thomerus poeta

TESTIMONIA VETERUM

D E

O R O S I O

A Nno 399. in Hispania Orosius Historiographus clarus habetur. Chron. Sigeb. f. 64. b. (*Alii nominant annum 410. uti Alfridus Chron. c. 41. p. 403.*)

Anno 407. Radagaisus Scythia cum ducentis millibus Gothorum à Scythia veniens, Italiam invadit. Ex hoc murmur multum blasphemantium infremuit in Christum, Christianitatis tempora culpantes: felicitatem gentium attollunt, inter quos praecipue Symmachus orator furebat, qui etiam scriptis epistolis suis agebat de idololatria, & de repetenda ara Victoriae. Quorum latrantium ora injecto eis veritatis osse obstruxerunt Augustinus libro de Civitate Dei, & Orosius Historia sua, Prudentius quoque Poeta, luculento metrici operis libello blasphemias Symmachi refellit. Chron. Sigeb. fol. 65. b.

Calliodor. de Instit. Divin. Liter. cap. xvii. p. 520. Orosius quoque, Christianorum temporum Paganorumque collator, praesto vobis est, si eum volueritis legere.

Joannes Sarisberienfis in Polycratico, sive de Nugis Curialium &c. lib. vi. cap. 18. Nec ego viribus meis arrogo, in quo, si juxta praecedentis gratiae cursum sibi diu successerint prospera, sudare poterunt Orosius, Egesippus & Trogus. & lib. viii. cap. 18. p. 640. Haec Orosius fere, cuius verbis & sensu eo libentius utor, quod scio Christianum & magni discipulum Augustini, propter religionem fidei nostrae, veritati diligentius instituisse. Eiusdem Orosii testimonio saepe utitur alibi, ut p. 354. 374. 637. 638. 641. 647. 657.

Orosium, scriptorem alioquin optimum, & zelo domus Dei plenum, si nimiae facilitatis in talibus credendis postulaverimus, non deerunt viri praestantissimi, quorum exemplo factum tueamur: non rationes validissimae, quibus sanctum virum ταχυπειθίας & nimiae credulitatis reum peragamus. &c. Casaubon. Exercit. i. ad App. Annal. Baron. c. 12. p. 10.

Anno Christi 417. Paulus Orosius mirifice auspiciatur Hormistam, id est, mundi Chronicon, quod suscepit scribendum hortatu literisque S. Augustini eximii. Fl. Luc. Dext. Chronic. p. 423. & ibi Bivaricus. Vide praeter Augustini Epist. XXVIII. ex recentioribus, Bellarmin. de Script. Eccles. p. 141. Joh. Gerson. Patiol. p. 411. Distinct. 15. c. 3. & alios.

PAULI

PAULI OROSII
PRESBYTERI HISPANI,
HISTORIARUM

LIBER PRIMUS.

A D

AURELIUM AUGUSTINUM.

raeceptis tuis parui, beatissime pater Augustine: atque
utinam tam efficaciter quam libenter. Quamquam ego
¹ in utramvis partem parum de explicito movear, recte
ne an secus egerim: ³ tu enim jam isto iudicio labo-
rasti, utrum ne hoc, quod praeciperes, possem: ego
autem solius obedientiae, si tamen eam voluntate cona-
tuque decoravi, testimonio contentus sum. ⁴ Nam & in magna magni
patrisfamilias domo, cum sint multa diversi generis animalia, adjumen-
to familiaris rei commoda: ⁵ non est tamen canum cura postrema: qui-
bus solis natura insitum est, voluntarie ⁶ ad id ad quod praeparantur
ur.

¹ *Pauli Orosii Presbyteri*] Hanc esse ve-
ram inscriptionem & finis harum Historia-
rum inprimis declarat, & bibliothecae Me-
tropolitanae Coloniensis vetustissimi codicis
confirmat auctoritas. LAUTUS. Invenitur
quoque Orosii, ut Presbyteri, eadem inscri-
ptio in MSS. Ultrajectino & Perizoniano,
in quibusdam MSS. idem titulus illi in fine
datur, isque in Lugd. Bat. pr. & tertio, huic
includitur versiculo,

Presbyteri sacri codex hic finit Oros I.

² *In utramvis partem parum*] Meus Mem-
branaceus mavult *in utrumque parum.* Flo-

rentinus tert. legit, *in utramque partem pari-
ter.* Lugd. Bat. tert. *in utramque partem pa-
rumper.* Idem delet *recte*, & mox scribit
praeceperas. Pro *recte ne an secus.* Ultr. *re-
cte an secus.*

³ *Tu enim jam isto*] Lugd. Bat. quart. *Tu
autem jam iusto.*

⁴ *Nam & in magna*] MS. Lugd. Bat.
quart. & atque *magna* delet. Mox *multa non*
agnoscit Flor. sec.

⁵ *Non est tamen*] Meus, Lugd. Bat. tert.
& Flor. tert. *non tamen*, & mox pro *insitum*
habet *institutum* posterior.

⁶ *Ad id ad quod praeparantur*] Editi qui-
dam

A

urgeri, & per ingenitam quandam obedientiae formulam; sola ⁷ disciplinati timoris expectatione suspendi, donec ad peragendi licentiam nutu signove mittantur. Habent enim proprios adpetitus, quantum brutis excellentiores, tantum rationabilibus propinquantes: hoc est, discernere, amare, servire. Nam discernentes inter dominos atque extraneos, ⁸ non eos quos insectantur, oderunt: ⁹ sed his quos amant, zelant: & amantes dominum ac domum, non quasi ex natura apti corporis vigilant, sed ex conscientia solliciti amoris invigilant. Unde etiam ¹⁰ mystico sacramento in Evangeliiis, quod edant micas ¹¹ catelli ¹² sub mensa dominorum suorum, & Chananaea non erubuit dicere, & Dominus non fastidivit audire. ¹³ Beatus etiam Tobias, ducem angelum sequens, canem comitem habere non sprexit. Igitur ¹⁴ generali amori tuo & speciali connexus, voluntati tuae volens parui. Nam cum subjectio mea praecepto paternitatis tuae ¹⁵ factum de-

dam veteres ad id quo praeparantur, inter quos omnium prima. MSS. vero omnes ad id quod praeparantur, ut & Edit. Augustana. Quare interseruit Fabricius voculam ad, quae necessario requirebatur, & excidisse videtur, quoniam bis, intermedia voce id, occurrebat.

⁷ Disciplinati timoris] Hic pro timoris exhibent tremoris MSS. Flor. sec. & tert. Lugd. Bat. sec. Ultr. & Editi vetustiores. At MSS. Lugd. Bat. reliqui ut & Meus timoris, & recte praetulit Fabricius, ex timore enim tremor nascitur. Pro peragendi L. B. tert. peragendi. Mox ad illa quae sequuntur, quantum brutis. addit sunt Lugd. Bat. sec. & Ultr. Prior ponit mox animalibus post rationabilibus. legit quoque adpropinquantes.

⁸ Non eos quos] Flor. sec. non solum eos. male. Orosius enim ingenitum canibus esse ait amorem erga dominos, sic ut eo impulsore extraneos adlatrent, eosque insectentur, non quod ipsos natura oderint, sed pro defensione domini.

⁹ Sed his, quos amant, zelant:] His non bos est in nostris manuscriptis. ζῆλον etiam in sacris literis cum dativo legitur. FABRICIUS. MSS. Ultr. & Lugd. Bat. omnes sed pro his five hiis. ut & Ed. omnium prima. bos MSS. Flor. sec. & tert. ut & edit. Hittorp. at

Fabricianum bis comprobant & August. Edit. & Codex Perizon. atque Meus.

¹⁰ Mystico] Mystice Lugd. Bat. sec. qui & mox addit post evangeliiis verbum legimus, pro quo legitur tert. quint. & Ultr. utrumque male.

¹¹ Catelli sub mensa] Legitur & de mensa. Apud Matthaeum capite decimoquinto est, τὰ κύνες ἐσθίουσιν ἀπὸ τοῦ ψυχίου τοῦ πίπτοντος ἀπὸ τοῦ τραπέζης τοῦ κυρίου αὐτῶν. FABR. L. B. tert. catuli.

¹² Sub mensa dominorum suorum,] Postremam vocem delent Periz. Ultr. Lugd. Bat. sec. & Florentin. sec. & tert. Augustana quoque Editio, & Codex meus. Mensis autem praefert Lugd. Bat. quart. Postulant tamen Graeca unde desumpta sunt. Mox mulier Editi quidam inferciunt.

¹³ Beatus etiam Tobias,] Tobiae sexto. FABR.

¹⁴ Generali amori tuo speciali amore connexus,] Flor. tert. amore tuo. Vulgatae hactenus lectioni praefero illam quae in vetustissimo Lugd. Bat. sec. Ultr. & prima Edit. invenitur, generali amori tuo & speciali connexus.

¹⁵ Factum debeat,] Sic omnes MSS. & editi; unus Ultr. factum inpendere opus debeatis. Unde vetus suspicor esse mendum; neque enim satis capio quid hoc sibi velit. Si vult in-

debeat, ¹⁶ totumque tuum sit, quod ex te ad te redit, opus meum; ¹⁷ hoc solo meo cumulatus reddidi, quod libens feci. Praeceptas mihi, ¹⁸ ut scriberem adversus vaniloquam pravitatem eorum, qui ¹⁹ alieni à Civitate Dei ex locorum agrestium compitis & pagis pagani vocantur, sive gentiles; ²⁰ qui terrena sapiunt: qui, cum futura non quaerant, ²¹ praeterita autem aut obliviscantur, aut nesciant, ²² praesentia tantum tempora veluti malis extra solitum infestissima, ob

innuere Orosius, subjectionem suam praeepto paternitatis Aurelii Augustini debere Factum, id est Opus hoc, quasi dicat, id quod nunc a me factum est, illepide sane locutus est, neque pro eo quo polluit iudicio. Suspicio igitur Orosium non *factum* scripsisse, sed *fructum*. Debat autem praeeptioni & operae Augustini praeeptoris sui, & patris spiritualis, fructum, quo ostenderet, quantum hoc doctore profecisset. Hunc fructum nunc profert, atque illi, cui debere se profitetur, offert.

¹⁶ *Totumque tuum sit*, &c.] Ita corruptum mala distinctione locum emendavi. In editis antea legebatur, *totumque tuum sit, quod ex te* (addit sit Ultr.) *ad te redit, opus meum hoc solo meo cumulatus reddidi, quod libens feci*. Distinctionem hic debere poni post *opus meum*, res ipsa clamare videtur. Dicit enim Orosius, universum hoc opus suum merito Aurelii Augustini vocari posse, atque profectum ab eodem (id est, ejus hortatu & jussu conscriptum) merito eidem debere offerri. Verba *tuum sit*, transponit Flor. tert. Insuper MSS. Lugd. Bat. prim. & quart. ita legunt, *totumque sit tuum quod ex te sit, ad te redeat*. tert. *totumque q. e. te sit ad te redeat*. sec. vero nempe idem opus, *totumque tuum sit, quod ex te sit, ad te redit*. In quibus tria priora verba ad glossam sunt referenda, quae explicet *totumque*.

¹⁷ *Hoc solo meo cumulatus*] Multi ex MSS. *meo* non agnoscunt, ut Flor. sec. Ultr. Periz. Lugd. Bat. prim. sec. & tert. Edit. quoque princeps & Augustana. Retinent Flor. tertius, Codex meus & Lugd. Bat. quart. in quo ultimo est, *hoc solum meo*. Potest autem abesse *meo*, quoniam de suo opere, non alie-

no loqui Orosium ex sensu satis patet. Tibi, inquit, pater Augustine, fructum debeo, quem offero, tuis auspiciis monitisque susceptum opus, quod tuum rite vocari propterea potest & debet; obsequii gloria apud me est, eoque solo cumulatus reddidi, quod libens feci. Hanc praeeptis magistri sui obedientiam in initio praeloquii sponderat, in illis, *Praeceptis tuis parui, beatissime pater Augustine: atque utinam tam efficaciter quam libenter*.

¹⁸ *Ut scriberem*] Ex omnibus editis & quibusdam MSS. exciderat vox secunda *scriberem*. exhibent vulgo *ut* vel *uti adversus* &c. servarunt (ex quibus reposui) MSS. Lugd. Bat. prim. sec. quart. Periz. & Ultr.

¹⁹ *Alieni a civitate Dei*] Adludit ad eximium praeeptoris Aurelii Augustini opus, quod ille *De Civitate Dei* inscripsit, & cujus decimum ediderat librum, quum haec sua vulgaret Orosius.

²⁰ *Qui terrena sapiunt*] sic omnes fere exhibent MSS. unus aut alter cum vulgatis Editionibus legit, *quia terrena sapiunt*, quasi gentiles vocarentur, quia terrena sapiunt; quod ego inde exsculpere nequeo; at illos, qui a civitate Dei alieni sunt, paganos & gentiles vocat; hos dicit terrena sapere, hos, quum futura non quaerant &c.

²¹ *Praeterita autem*] Edit. August. non agnoscit *autem*, ut nec Venet. nec MS. Periz. sed Hittorp. delet sequens *aut*, ut & Lugd. Bat. tert. At pejus vocem *non* delent Edit. princeps & Aug. in iis quae praecesserunt, *non quaerant*. Mox *obliviscuntur* & *nesciunt* MSS. Lugd. Bat. pr. tert. & quart.

²² *Praesentia tantum*] *Praesentia tamen* Florent. sec. Edit. pr. & Aug. & Venet. *praesentia tantum ipsa* Flor. tert. Mox quaedam

ob hoc solum quod creditur CHRISTUS, & colitur Deus, idola autem ²³ minus coluntur, infamant: praeceperas ergo, ut ex omnibus, qui haberi ad praesens possunt, historiarum atque annalium factis, quaecunque aut bellis gravia, aut corrupta morbis, aut fame tristia, aut terrarum motibus terribilia, aut inundationibus aquarum insolita, aut eruptionibus ignium metuenda, aut ictibus fulminum plagisque grandinum faeva, vel etiam parricidiis flagitiisque misera, per transacta retro secula reperissem, ordinato breviter voluminis textu explicarem: maxime cum reverentiam tuam, perficiendo ²⁴ adversus hos ipsos paganos undecimo libro insistentem ²⁵ (quorum jam decem ²⁶ orientes radii, mox ut ²⁷ de specula ecclesiasticae claritatis elati sunt, ²⁸ toto orbe fulserunt) levi opusculo occupari non oporteret: ²⁹ & sanctus filius tuus, Julianus Carthaginensis, servus Dei, satisfieri super hac re ³⁰ petitioni suae eadem fiducia qua poposcit, exigeret: dedi operam, & meipsum in primis ³¹ confusione pressi, cui plerumque reputanti supra modum exaestuavisse praesentium clades temporum videbantur.

dam infestatissima.

²³ *Minus coluntur*] Lugd. Bat. pr. & tert. *non coluntur*. Sed vulgata rectior, quia nondum plane abolita erat gentilis religio. Mox *historiarum libris* Periz.

²⁴ *Adversum hos ipsos*] Hinc cognoscitur, quo tempore hanc historiam conscripserit Orosius, nimirum post Romam captam sub Honorio Imperatore, anno Christi CCCCX. qua de re dicemus libro ultimo capite vigesimonono. Cum ergo Augustinus jam decimum de Civitate Dei perfecisset, atque jam undecimum conscriberet, tum Orosius noster haec scribere aggressus est. FABR.

²⁵ *Quorum jam decem*] Ex hoc loco patet veteres in edendis magnis librorum voluminibus, ut sunt illa Augustini De Civitate Dei, singulos interdum libros, ubi perfecti erant, vulgasse.

²⁶ *Orientes radii*,] In Flor. sec. superscriptum erat *velut*. In Ed. August. legitur, *velut orientis radii*, tanquam ad radios solis veluti orientis adluderetur, quum sequentia probent ab ignibus (quibus signum dabatur) desumptam esse metaphoram.

²⁷ *De specula &c. elati sunt*] Lugd. Bat. pr.

tert. & quart. *de speculo delati sunt*, male. Proprietas locutionis patet ex Lucano lib. VI. vs. 278.

*Vix praelia Caesar
Senserat, elatus specula quae prodidit ignis.*

²⁸ *Toto orbe*] Ed. Hitt. *toto orbi*.

²⁹ *Et sanctus filius*] *Et cum sanctus filius* &c. Lugd. Bat. sec. & quart. ut & Ultr.

³⁰ *Petitioni suae*] Vulgo *petitioni tuae*. Sed illud prae hoc rectius puto. LAUTIVS. Confirmant *suae* (pro quo *petitioni tuae* Flor. tert. & Meus.) Flor. sec. Lugd. Bat. sec. tert. & quart. Ultr. ut & Periz. & Edit. princeps & Aug. Reposui ex iisdem atque insuper Periz. Flor. tert. Meo & editt. Venetis *poposcit* pro *poposcisti*, quod in vulgatis erat; nam hic de Juliano non de Augustino agitur. Praeceperat videlicet Orosio hujus operis contextum Augustinus, quodque in se receperat Orosius, exigebat, ut perficeret, Julianus. Ultr. *ea fiducia*, pro *eadem*.

³¹ *Confusione*.] Lugd. Bat. prim. & tert. *in confusione*. Iidem mox *videantur* pro quo Flor. tert. & quart. *videbatur*.

bantur. Nactus enim sum praeteritos dies non solum aequae ut hos graves, verum etiam tanto atrocius miseros, quanto longius à remedio verae religionis alienos: ut merito ³² hac scrutatione claruerit, regnasse mortem avidam sanguinis, dum ignoratur religio, ³³ quae prohiberet à sanguine: ³⁴ ista illucescente, illam constupuisse: illam concludi, cum ista ³⁵ jam praevaleret, illam penitus nullam futuram, cum haec sola regnabit. Exceptis videlicet semotisque illis diebus novissimis sub fine saeculi, & sub adparitione Antichristi, vel etiam sub conclusione iudicii: quibus futuras angustias, quales ante non ³⁶ fuerint, dominus CHRISTUS per scripturas sanctas, sua etiam contestatione praedixit: ³⁷ cum secundum ipsum quidem, qui & nunc & semper est, modum, verum apertiore ac graviore discrimine, per intolerabiles tribulationes temporum illorum, sanctos probatio, impios perditio consequetur.

³² *Hac scrutatione*] Ultr. addit *mea*.

³³ *Quae prohiberet a sanguine:*] Lugd. Bat. quart. *prohibuerit*. Meus, qui *prohibet sanguinem*.

³⁴ *Ista illucescente, illam constupuisse,*] Quum in prioribus Fabricii Editionib. *illucescente* legeretur, prout in antiquioribus, in MSS. Florent. sec. tert. Meo, & Lugd. Bat. plerisque & Periz. exstat, in edit. Mogunt. mutatum illud fuit in *conlucescente*, quod tantum in uno, Lugd. Bat. sec. scil. inveni, & propter concursum similis soni minus convenire existimo. Pro *constupuisse*, vitiose *constipuisse* legitur in quibusdam MSS. ut Flor. sec. tert. L. B. tert. & Meo. *Constupuisse* vero dixit Orosius, ut saepe simplex *stupere*, & *stuporem* Tertullianus. Is in Apolog. cap. xxxvii. p. 113. adposite ad huius loci sensum, ita scribit: *Procul dubio expavissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum, & stuporem quemdam quasi mortui orbis*. Sic *stupentem* dixit idem divinitatem, quae plane nulla est, Adversus Valentinianos cap. vii. Lugd. Bat. sec. & Ultr. habent *obstupuisse*.

³⁵ *Jam praevaleret,*] *Jam praevaleret* L. B. tert. *cum ista praevaleret*. Lugd. Bat. pr. Mox, *jam penitus nullam* Lugd. Bat. sec. & ed. Aug. *jam illam* Lugd. Bat. quart. *jam penitus illam* Ultr. Dein *regnabit* male *pro* *regnabit* Flor. tert. & Ed. Aug. ut & princeps.

³⁶ *Fuerint,*] Edd. Aug. & pr. *fuera*. Mox pro *semper est*, Lugd. Bat. pr. *semper fuit*. In illis sub adparitione atque sub conclusione, in prioribus & in posterioribus sub delet Flor. sec. Pro *consequetur*, ultimo huius praeloquii verbo, *sequetur* habent Editt. Venetae, *consequatur* Augustana.

³⁷ *Cum secundum &c.*] Editi quidam, ut Fabr. & August. exhibent, *cum non secundum &c.* contra Edit. primam & omnes, certe meliores MSS. Florent. Lugd. Bat. Periz. Meum. Innuit enim Orosius, usque ad finem saeculi fore bella & clades, sed in fine graviores multo respectu impiorum. In *semper est*, posteriorem vocem delet L. B. tert.

C A P U T I.

*Unde caeteri historias exorsi sint, & unde ipse eam exordiri, quatenusque
prosequi velit, ostendit: admiscens interim de primis tem-
poribus origineque seu causa malorum.*

ET quoniam omnes propemodum tam apud Graecos quam apud Latinos studiosi ad scribendum viri, qui res gestas ² regum populorumque ob diuturnam memoriam ³ verbis propagaverunt, initium scribendi à Nino Beli filio, rege Assyriorum, fecere: qui cum opinione caeca mundi originem creaturamque hominum sine initio credi velint, coepisse tamen ab hoc regna bellaque definiunt: ⁴ quasi vero eatenus humanum genus ritu pecudum vixerit, & tunc primum veluti ad novam ⁵ providentiam concussum fuscitatumque ⁶ evigilarit: ego initium miseriae hominum ⁷ ab initio peccantis hominis ⁸ ducere institui, paucis dun-

¹ *Et quoniam omnes]* Libri MSS. plures, & inpressi fere omnes, quotcunque per capitula libros hujus scriptoris distinguunt, haec ut primi capitis initium ponunt. Alii, inter quos Periz. & Flor. tert. & Lugd. Bat. tert. a capite sequenti initium libri primi auspicantur, & forsitan melius. At illud in Edit. Aug. Joannis Schuszler, incipit ab *Ego initium* &c. atque post *veluti ad novam prudentiam* (sic enim ibi legitur) *concussum fuscitatumque vigilaret.* scribitur *Finit Prologus.* Deinde sequitur, *Pauli Horosii Presbyteri Historiographi, discipuli sancti Augustini Episcopi, adversum Christiani nominis querulos libri numero septem incipiunt.* Presbyteri vero titulus scriptori huic itidem datur in eadem Editione ad Prologi ipsius initium, ubi haec est rubrica, *Pauli Horosii Presbyteri, Historiographi, discipuli sancti Augustini, viri Hispani generis eloquentissimi, adversum Christiani nominis querulos Prologus in libros septem.*

² *Regum populorumque]* Aug. & Venet. rerum populorumque.

³ *Verbis propagaverunt]* *Verbis* delet Lugd. Bat. quartus. Mox Flor. tert. habet & *initium scribendi.*

⁴ *Quasi vero eatenus]* Flor. tert. *quasi non eatenus. quasi vere eatenus* Edition. prima & Aug. Mox *hominum genus* pro *humanum genus* Aug. nunc *primum* pro *tunc primum* Lugd. Bat. quart.

⁵ *Providentiam]* Aug. *prudentiam.* Non muto. Lucret. lib. iv. versu 14.

Ut puerorum aetas improvida ludificetur.

⁶ *Evigilarit,]* Sic plures MSS. editique, melius quam *vigilarit* vel *vigilaret*, ut alii. Flor. sec. *vigilaverit.*

⁷ *Ab initio peccantis hominis]* Flor. sec. & tert. *ab initio peccati hominis.* Lugd. Bat. pr. sec. tert. & quart. *ab initio peccati primi hominis.* Ultr. *ab initio peccantis primi hominis.* Ego non video rationem cur a vulgata lectione, quam reliqui comprobant, discedam.

⁸ *Ducere institui;]* Lugd. Bat. tert. *ut docerem institui.* Sed pr. sec. & quart. *docere institui*, quod & probat Ultr. Ego, si quid mutandum est, cum meis Membranis *deducere* malim; repetit enim miseriae mundi Orosius a prima mundi origine, atque ad sua deducit tempora. Mox de-

duntaxat, iisdemque breviter delibatis. ⁹ Sunt autem ab Adam, primo homine, usque ad Ninum, magnum (ut dicunt) regem, quando natus est Abraam, ¹⁰ anni tria millia centum octoginta & quatuor, qui ab omnibus historiographis vel omitti, vel ignorati sunt. A Nino autem ¹¹ vel Abraam usque ad Caesarem Augustum, id est, usque ad Nativitatem Christi, quae fuit anno imperii Caesaris quadregesimo secundo, ¹² cum, facta pace cum Parthis, Jani portae clausae sunt, & bella toto orbe cessarunt, colliguntur anni duo millia quindecim, in quibus ¹³ se inter ¹⁴ actores scriptoresque omnium otia negotiaque triverunt. Quapropter res ipsa exigit ex his libris quam brevissime vel pauca ¹⁵ adtingere, qui, originem mundi ¹⁶ loquentes, praeteritorum fidem adnuntiatione futurorum, & post subsequa probatione, fecerunt: ¹⁷ non quo auctoritatem eorum cuiquam videamur ingerere, sed quod operae pretium sit de opinione vulga-

deliberatis pro delibatis editiones Venetae.

⁹ *Sunt autem ab Adam*] Multi ex MSS. hic primi capituli rubricam collocant, & inter illos Flor. pr. Ultr. & Meus. *Sunt autem ab exordio mundi, ab Adam &c.* Lugd. Bat. secundus.

¹⁰ *Anni tria millia centum octoginta & quatuor.*] Hunc numerum nos in omnibus libris invenimus, quod propter varietatem, quae in primis temporibus invenitur, testatum relinquere volumus. Varietatem, Hebraeorum & Graecorum librorum diversitas peperit: Lege praeter alios August. de Civitate Dei libro decimoquinto capite decimo. Eusebius, Orosius, Cassiodorus & posteriores magis Graecos quam Hebraeos secuti sunt. Abraham, auctore Eusebio, natus est anno XLIII. imperii Nini regis. FABR.

¹¹ *Vel Abraam*] Flor. tert. *vel ab Abraam,* & mox *ad nativitatem Domini,* pro Christi, idem Flor.

¹² *Cum, facta pace*] Flor. sec. *cum facta bella toto orbe &c.* In margine ibidem: alii, *cum fecit pacem cum Parthis, & Jani portae clausae sunt, & bella &c.*

¹³ *Se inter*] Lugd. Bat. sec. quart. & Ultr. ut & Ed. prima. *inter se,* & sic quoque transponunt Editiones Venetae. Omnes vero copulam & ante *quindecim* delent.

¹⁴ *Actores scriptoresque*] Editiones habent, *auctores,* sed meam lectionem veram esse probat Salustius: *Tametsi baud quaquam par gloria sequatur scriptorem & actorem rerum.* LAUT. Emendationem Lautii comprobant Flor. sec. & tert. eaque certa esse videtur. Pro *triverunt* vitiose *tribuerunt* in Flor. sec.

¹⁵ *Adtingere,*] Delent magno consensu vocem *eorum,* quae ex interpolatione Historicorum. Editiones occupavit, MSS. Flor. pr. sec. Lugd. Bat. omnes Periz. Ultr. & Meus, praeterea prima Editio, Aug. & Venetae. Pro *adtingere* habent *contingere* MSS. & editi quidam, ut & Fabr. sed male. *Contingere* enim de tempore, in quo aliquid fit, *adtingere,* de scriptore, ut Orosio, excerpte scripta vetustiorum, usurpatur.

¹⁶ *Loquentes,*] Lugd. Bat. sec. & quart. *linquentes.* Quae sequuntur, ita explico. Qui (inquit) libri nos veram mundi docentes originem, probant fidem ipsis denegari non posse in iis, quae indicta aliis soli testantur facta fuisse; quoniam illa, quae in iisdem, ut futura, praedicuntur, postea probationem ex eventu nata sunt. Pro *subsequa* Flor. sec. *subsequentia* & pro *communis est,* Lugd. Bat. tert. habet *communis sit.*

¹⁷ *Non quo auctoritatem*] Vulgati *quod,* verum ego *quo* inveni in Lugd. Bat. sec. & quarto, praeterea in Periz. & Meo, quibus adstipulan-

gata, quae nobis cum omnibus communis est, commonere. ¹⁸ Primum quia si divina providentia, quae, ¹⁹ sicut bona, ita pia & iusta est, ²⁰ agitur mundus & homo: hominem autem, qui convertibilitate naturae & libertate licentiae & ²¹ infirmus & contumax est, sicut pie gubernari egenum opis oportet, ita iuste corripere immoderatum libertatis necesse est: jure ab initio hominis per bona malaque alternantia, excerci ²² hunc mundum sentit, ²³ quisquis per se atque in se humanum genus videt: deinde cum ab ipso primo homine peccatum punitionemque peccati coepisse doceamur: porro autem cum etiam ²⁴ isti de mediis temporibus inchoantes, quamvis superiorum ²⁵ nusquam meminerint, nihil nisi bella cladesque descripserint (quae bella quid aliud dicenda sunt, nisi ²⁶ vergentia in alterutrum mala: mala autem ²⁷ hujusmodi quae tunc e-

tantur uterque Flor. Editiones quoque pr. & Aug. Ex his nonnulli quoque in sequentibus *sed quod operae pretium sit*, scribunt quo, ut Lugd. Bat. sec. tert. & Meus, atque in super Ultr. in quo prius *quo* vel *quod* deficit, verum rectius *quod* in posterioribus retineri posse existimo.

¹⁸ *Primum quia*] Ad vocem posteriorem in Flor. sec. alia manu superscriptum legitur *quidem*.

¹⁹ *Quae sicuti bona, ita & pia & iusta est*,] Irrepserat hic a Glossemate nescio quo, & *pia*. LAUT. Lugd. Bat. tert. *pia* agnoscit, sed *bona* non, & ab utroque quidem MS. Flor. sec. & tertio, & Periz. absunt, quae deleri vult Lautius, & *pia*, imo, neque Ultr. neque Meus neque Edit. Aug. agnoscunt; utrum tamen deleri debeat, vehementer dubito, imo nego; nam quum bonam pronunciet Orosius Divinam Providentiam, bonitatem illam a pietate & iustitia deducit; quod sic eum voluisse docent sequentia de homine ejusque natura, quae divisioni huic respondent, atque divinae naturae opponuntur, *sicut pie gubernari egenum opis oportet, ita iuste corripere* &c. pro quo & *iuste corripere* Aug. Ed. & pr. in pr. quoque *immoderatae libertatis*.

²⁰ *Agitur mundus & homo*:] Lugd. Bat. tert. *hic mundus & homo*. In Ed. Aug. legitur, *Agitur*, alius: *regitur hic mundus & homo*, pro more, quo illud quod in scriptis

codicibus reperiabant, fideliter repraesentant nonnunquam primae Editiones. Transponunt alii, *agitur & homo & mundus*, ut Editio prima, quae sine anno prodiit cura Aeneae Vulpis Vicentini, atque Edd. Venetae.

²¹ *Et infirmus & contumax est*,] Ex Flor. sec. L. B. tert. atque Edit. pr. & Aug. copulam & addidi; & *infirmum contumax est*, legit Flor. tert. Mox *gubernare* Ed. pr. & Venetae.

²² *Hunc mundum*] Flor. tert. *hunc modum* male, respondent enim iis quae praecedunt, *agitur mundus & homo*.

²³ *Quisquis per se atque in se &c.*] Id est, quicumque & se ipsum agnoscat esse hominem, eaque inbecillitate, quae ab humano genere abesse non potest, praeditum, & reliquos homines ex seipso sibi similes, suaeque naturae consideret. L. B. tert. *quis per se, atque per se h. g.*

²⁴ *Isti de mediis temporibus*] *Ipsi &c.* Ed. Aug. *istis* L. B. tert.

²⁵ *Nusquam*] Flor. tert. *nunquam*.

²⁶ *Vergentia*] Ed. Hittorp. & quaedam aliae *urguentia*. Mala vero in alterutrum vergentia dicit, sicuti supra *per bona malaque alternantia excerci hunc mundum*.

²⁷ *Hujusmodi*] Flor. sec. & tert. ut & Lugd. Bat. quart. atque Meus *hujus mundi*. Sed *mala hujusmodi* dicuntur quae vergentia sunt in alterutrum.

erant, sicut & nunc sunt ²⁸ in quantum sunt, sine dubio, aut manifesta peccata sunt, aut occultae punitiones peccatorum) quid impedi-
menti est, nos ejus rei caput pandere, cujus illi corpus expresserint? &
²⁹ priora illa saecula, quae multo numerosiora monstrabimus, vel tenuissimo testari relatu similes misérias pertulisse? Dicturus igitur ab Orbe condito usque ad Urbem conditam, dehinc usque ad Caesaris principatum, nativitatemque Christi, ex quo sub potestate Urbis Orbis ³⁰ permansit imperium: vel etiam ³¹ usque ad dies nostros, ³² in quantum ad cognitionem ³³ vacare suffecero, ³⁴ conflictationes generis humani & veluti per diversas partes ardentem malis mundum, face cupiditatis incensum, ³⁵ e specula ostentaturus, necessarium reor, ut primum ipsum terrarum orbem, quem inhabitat humanum genus, sicut est à majoribus ³⁶ trifariam distributus, deinde regionibus provinciisque determinatus; expediam: quo ³⁷ facilius cum locales bellorum morborumque clades ³⁸ ostentabuntur, studiosi quique non solum rerum ac temporum, ³⁹ sed etiam locorum scientiam consequantur.

²⁸ *In quantum sunt.*] Excidit postrema vox in edit. & MSS. nonnullis; in quibus quoque legitur, *non ejus rei caput pandere, pro nos ejus rei &c.*

²⁹ *Priora illa*] Posterior vox a Lugd. Bat. quart. abest. *Monstravimus pro monstrabimus* in Lugd. Bat. sec. quart. Flor. tert. & Ed. Aug. MSS. error vulgaris est.

³⁰ *Permansit imperium:*] Ultr. Perizon. & L. B. tert. *mansit imperium.*

³¹ *Usque ad dies nostros*] Lugd. Bat. sec. *ad dies nostros.*

³² *In quantum ad cognitionem vacare suffecero*] Vulgati & Manuscripti omnes, *vocare* tuentur: sed ut ineptum illud verbum in Latinissimum *vacare* mutarem, monuit me doctissimus Palmerius, cui propter egregium in auctoribus restituendis judicium lubens morem gessi, & si non Orosio suam vocem, saltem sententiae dedi. LAUT. *ad cognitionem* delet Periz.

³³ *Vacare suffecero*] Laudat Palmerii ingenium Lautius. Sed & olim ita exhibuerunt Editt. prima & August. quam confirmant insuper MSS. Lugd. Bat. sec. tert. & quart. ut & Perizon. Ultr. Meusque, imo Florentini quo-

que, quorum tertius clare ita legit, in secundo supra *vocare* scribitur *vacare.*

³⁴ *Conflictationes*] Flor. sec. *conflictationem*, Lugd. Bat. quart. *conflictiones*. mox *divisas* pro *diversas* Lugd. Bat. tert. qui, sicuti & quart. *malis* delet in *ardentem malis mundum.*

³⁵ *E specula*] *specula* Editio Aug. & MS. Periz. & Lugd. Bat. sec. & quart. sed *speculo* tert.

³⁶ *Trifariam distributus,*] Ultr. & Lugd. Bat. tert. *trifarie distributum*. Lugd. Bat. sec. *trifarie distributus*. Flor. tert. cui Meus & Editt. pr. & Aug. adstipulantur, *distributum trifariam*. Sed secund. *multifariam distributum*, in quo superscribitur *trifariam*. Omnes iidem propterea mox quoque scribunt *determinatum*.

³⁷ *Facilius*] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *facile*.

³⁸ *Ostentabuntur,*] *Ostenduntur* Lugd. Bat. quart.

³⁹ *Sed etiam locorum scientiam consequantur.*] In MS. Lugd. Bat. tert. invenitur de in haec rubrica. *Explicit Praefatio. Incipit liber Historiarum sancti Orosii de Ormesta mundi.* In Perizoniano quoque, sequenti capiti, tanquam primo, praefigitur haec rubrica.

Pauli Orosii Presbyteri Historiarum de Hormesta [superfribitur Orchestra) mundi adversus Paganos liber primus incipit. In Flor. tert. quoque legitur, Orosii de mundi cala-

mitatibus liber incipit. De quo libri titulo, & utrum Orchestra an Ormesta vel Hormesta, sit legendum, vide Praefationem nostram.

CAPUT II.

Majores mundum in tres partes divisisse, quarum situm, regiones, locaque celebriora succincte admodum describit.

Majores nostri orbem totius terrae, Oceani limbo circumseptum, triquadrum statuere: ejusque tres partes, Asiam, Europam, & Africam vocaverunt: quamvis aliqui duas, hoc est, Asiam, ac deinde Africam ² in Europam accipiendam putarint. ³ Asia tribus partibus Oceano circumcincta, per totam ⁴ transversa plagam orientis extenditur. Haec occasum versus, ⁵ à dextra sui, sub axe septentrionis incipientem ⁶ contingit Europam: ⁷ à sinistra autem Africam di-

¹ *Majores nostri]* Posteriozem vocem delet Perizon. qui idem codex mox legit *ejusque partes*, sublata voce intermedia *tres*. Admoneri autem Lector debet universum hoc Orosii caput, quod de divisione orbis terrarum agit, verbotenus fere legi inter excerpta quaedam, saepius in libello publicata, qui Aethici Cosmographia inscribitur.

² *In Europam accipiendam]* Editiones vetustae, prima, Augustana & Venetae, sextum casum exhibent, atque legunt in *Europa accipiendam*. Veteres vero praepositionem *in* cum quarto sextoque casu promiscue usurpasse, & plerumque sono aurium consuluisse, pluribus docuit vir Doctissimus, mihiq; amicissimus, Henricus Canegieter, in Dissertatione ad Avienum cap. XIX. p. 300. & 301. In Aethici vero Cosmographia vel alia lectio, vel vulgatae interpretatio occurrit; legitur enim ibi, *Africam vero in Europam adjiciendum definiunt*. Mox Codex Lugd. Bat. primus, in quo folium est lacerum ab illis cap. primi, *Ninum, magnum (ut dicunt) regem*, hic rursus incipit, videlicet a verbis, *Asia tribus*

partibus. Pro *putarint* Lugd. Bat. sec. putarent.

³ *Asia tribus partibus]* Pomponium Melam sequitur, is lib. 1. cap. 2. de Asia, *Tribus hanc e partibus tangit Oceanus, ita nominibus, ut locis differens. Eous ab oriente, a Meridie Indicus, a septentrione Scythicus*.

⁴ *Transversa plagam]* Periz. & Meus *transfusa plagam*.

⁵ *A dextra sui,]* Meus & Lugd. Bat. tert. *ad dextram sui*.

⁶ *Contingit Europam:]* Flor. tert. *contrahit*, quasi vellet, *contra agit Europam*, pro adversa Europae occurrit, vel, ut loquitur Pomponius Mela lib. 1. cap. 2. *sit venienti obviam*. verum ita scripsisse Orosium non puto, qui apte dicit incipientem Europam sub axe septentrionis ab Asia *contingi*, Africam vero a sinistra *dimitti*, quoniam tenue ad septentrionem, qua Asiae jungitur, Europae est spatium, quum Africa a sinistra longe sese dimittat, ut inspicienti Tabulas, quibus Terrarum situs describitur, patebit. Cum vulgata scriptura consentit Aethici Cosmographia.

⁷ *A sinistra autem]* Postremam vocem delet

dimittit: sub Aegypto vero & Syria mare Nostrum, quod Magnum generaliter dicimus, habet. Europa incipit, ⁸ ut dixi, sub plaga septentrionis, à flumine Tanai, ⁹ qua Riphæi montes, Sarmatico averſi oceano, Tanaim fluvium fundunt: qui præteriens aras ac terminos Alexandri Magni, ¹⁰ in Roxolanorum finibus fitos, Maeotidas ¹¹ auget paludes: quarum immenſa ¹² exundatio juxta ¹³ Theodoſiam urbem Euxinum Pontum late ingreditur. Inde juxta Conſtantinopolim ¹⁴ longae mittuntur anguſtiae, donec eas ¹⁵ mare hoc quod dicimus Noſtrum, accipiat. Europae in Hispania occidentalis oceanus ¹⁶ terminus eſt, maxime ubi apud Gades inſulas Herculis columnae viſuntur, & Tyrrheni maris faucibus oceani æſtus immittitur. Africae principium eſt à finibus Aegypti urbiſque Alexandriae, ubi ¹⁷ Paraetonium civitas ſita eſt,

lent MS. Ultr. & Editt. prima & Auguſt.

⁸ *Ut dixi, ſub plaga*] Haec non inveniuntur in MSS. Ultr. & Edd. prima & Aug. quae Editt. pro *ſeptentrionis* habent *ſeptentrionalis*, leguntque *Europa incipit ſeptentrionalis*, quaſi opponeretur illi quod aliquanto poſt ſequitur, *Europae in Hispania occidentalis*. Apud Aethicum, mutatis paullulum verbis, *Europae incipit initium ſub plaga ſeptentrionali a flumine Tanai* &c.

⁹ *Qua Riphæi montes,*] Pro qua Ultr. L. Batt. ſec. & quart. quo, & mox infundunt tert. dein ſec. oras, pro *aras*, & fundunt. Flor. ſec. & tert. ut & Edd. prima & Aug. *fluvium fundunt*.

¹⁰ *In Roxolanorum*] In hoc Capite, quo orbis terrarum ſummatim deſcribitur, ſunt nonnulla vocabula barbara, quae apud alios ſcriptores non facile invenias, in iis nos antiquorum librorum auctoritati plurimum tribuendum putavimus. In eo tamen quod hic legitur, *in Roxolanorum finibus*, impreſſam lectionem retinuimus. Nam in Manuſcriptis eſt, *Rhobaſcorum*, ut alii quoque annotarunt. Flor. ſec. & tert. Lugd. Bat. pr. tert. & quart. Meus & Ultr. & Edition. antiquae & Aethicus *Robaſcorum* vel *Rhobaſcorum*. Lugd. Bat. ſec. *Robaſtorum* ut & Perizon. & Ultr. *rochbaos baſcorum* Edit. Aug. Mox Flor. ſec. *finibus ſitus Meotidas*. in Marg. Al. *Scithas Meotidasque*. At tert. *fimbria ſices Meocidas*.

¹¹ *Auget paludes:*] Lugd. Bat. tert. *augent paludes*, quaſi eo uſque Riphæi montes porrecti decurſu aquarum Maeotidas paludes augerent.

¹² *Exundatio*] Aethicus *inundatio*, quod ex meo MS. hic confirmatur.

¹³ *Theodoſiam*] Inter oppida Cimmerica enumeratur a Mela lib. II. cap. I. *In paludem vergentia Satarchae tenent: in Boſporum Cimmerica oppida, Myrmecion, Panticapaeum, Theodoſia, Hermiſium: in Euxinum mare* &c.

¹⁴ *Longae mittuntur anguſtiae,*] Id eſt, per longum ſpatium mare coarctatur. *emittuntur* Lugd. Bat. pr. tert. Periz. & Meus, reliqui *mittuntur*, quod & ſervant Aethici excerpta. Vulgo longe.

¹⁵ *Mare hoc quod dicimus Noſtrum,*] Lugd. Bat. quart. *mare quod* &c. deleta *hoc*. ſec. *mare hoc Noſtrum quod dicimus*. Perizon. *mare hoc Magnum quod dicimus*, accipiat. Ultr. *mare hoc Noſtrum quod Magnum dicimus*.

¹⁶ *Terminus eſt,*] Editiones quaedam antiquae, ut Hittorp. & Cervicorn. ſive Boſſuingiana, legunt *termino eſt*. quod & exhibet MS. Florent. ſec. ſed ſuperſcripta lectione, quae in tert. Flor. & reliquis MSS. omnibus atque editis, ut & Aethico, invenitur, *terminus eſt*. Quae ſequuntur ita exhibet Lugd. Bat. tert. & maxime, ubi apud Gades inſulas Tyrrheni maris faucibus oceani æſtus mittitur.

¹⁷ *Paraetonium*] Flor. tert. *Parentorium*.
B 2 sec,

est, ¹⁸ super hoc mare Magnum, quod omnes plagas terrasque medias interluit. ¹⁹ Unde per loca quae accolae Catabatmon vocant, haud procul à castris Alexandri Magni, & ²⁰ super lacum Caleartium, deinde juxta ²¹ superiorum fines ²² Avasitarum, ²³ missa in transversum per Aethiopica deferta meridianum contingit oceanum. Termini Africae ad occidentem iidem sunt qui & Europae, id est, fauces Gaditani freti. Ultimus autem ²⁴ finis ejus est mons Atlas, & insulae quas Fortunatas vocant. ²⁵ Et quia breviter generales tripartiti orbis divisiones dedi, ipsarum quoque partium regiones, sicut pollicitus sum, significare curabo. Asia ad mediam frontem orientis habet in oceano Eoo ostia fluminis Gangis, ²⁶ à sinistra ²⁷ promontorium Caligardamna,

sec. ut & Edit. August. Parethonio. Aethici excerpta Partheno.

¹⁸ *Super hoc mare Magnum,*] Quum sic in Aethico exstet, & magno consensu omnes fere legant MSS. nescio cur editi transponant *mare hoc*. Pro *interluit* Lugd. Bat. sec. *interfluit*, ut & Flor. tert. & Ultr.

¹⁹ *Unde per loca*] Lugd. Bat. tert. & quart. una cum Edit. prima & Aug. malunt *inde*. Pro *Catabatmon* in Edition. illis est *Catabatbynon*, & in MSS. Ultr. *Catbatpatmon*. in Flor. tert. *Catabatitinum*. in quo pro castris legitur a *Cbaxitre*.

²⁰ *Super lacum Caleartium*] Gerardus Bolfringe, qui primam Hittorpiam editionem è vetustis libris emendavit, ex illis annotavit legi, *Alearsum* & *Chalearsum*, nos in manuscriptis, *Halearsum*, *Calearsum*, & *Caleartum*, invenimus. FABR. Magnam & ipse varietatem scripturae in MSS. inveni. Exhibent enim Flor. sec. *Calearsum*. tert. & Meus *Chalearcum*. Lugd. Bat. pr. tert. & quart. *Calearsum*. Ultr. *Helearsum*. Perizon. *Calearsarum*. Edit. Augustana *Leazarum*. Aethicus *Galearum*. Sed omnium prima servat *Caleartium*, ut & Venetae omnes.

²¹ *Superiorum fines*] Flor. sec. *superiora fine*. in margine, *superiores fines*.

²² *Avasitarum*] Edit. prima & Venetae *Anasitarum*. & sic quoque invenitur in MSS. Ultr. & Perizon. *Ausitarum* habet Lugd. B. pr. & tert.

²³ *Missa in transversum*] Lugd. Bat. tert.

missa transversum deleta in. quart. *emissa in transversum*.

²⁴ *Finis ejus est*] Mediam vocem ejus non agnoscit MS. Periz.

²⁵ *Et quia breviter*] In Aethici Cosmographia p. 724. Edit. Gronov. ad Melae finem. *Breviter trium inter se partium divisiones diximus: Sed ne quid ad plenissimam instructionem desit, ipsarum quoque partium regiones, situs & Provinciarum terminos demonstrabo, ut absque fastidio universa Lector agnoscat, vel numerum gentium commanentium. Asia a media fronte in oriente habet &c.* Quae adduxi, ut pateat ex Orosio fuisse descriptam, paucis immutatis, illam Cosmographiae, sub Aethici nomine, partem; puto enim scriptum illud Orosii temporibus esse posterius.

²⁶ *A sinistra*] Cod. Perizon. in sinistro.

²⁷ *Promontorium Caligardamna,*] Sic est in vetustis, cum in vulgatis legatur, *Calligicum*. FABR. Codices MSS. Flor. sec. *Caligardamana*. tert. conjunctim *Caligardamana*. quod & in prioribus Fabricii Editionibus & Augustana exstat, & in MSS. Lugd. Bat. pr. tert. quart. ut & Ultr. & Perizon. Lugd. Bat. sec. *Caligardama* scribit, Meus *Caligardammen*. Antiquissima vero Edit. prima *Caligardamanam*. Cosmographia Aethici *Calidardam*, at Vincentius Bellovacensis, *Taligardamana*, litera C. quae vocem inchoare debebat, translata ad *Taprobane* quod sequitur, & apud illum *Caprobana* scribitur.

In

damna, ²⁸ cui subjacet ad Eurum insula ²⁹ Taprobane: è qua oceanus Indicus vocari incipit, à dextra habet ³⁰ Imai montes, ubi Caucasus deficit, promontorium ³¹ Samaram: ³² cui ad aquilonem subjacent ostia fluminis ³³ Octorogorae: ex quo oceanus Sericus appellatur. In his finibus India est, quae habet ³⁴ ab occidente flumen Indum, ³⁵ quod Rubro mari excipitur: à septentrione montem Caucasum: ³⁶ reliqua (ut dixi) Eoo & Indi-

In speculo enim Historiali hujus Vincentii lib. v. cap. 47. excerptum Orosii de Asiae situ occurrit, a verbis, *Asia ad mediam usque ad aliis insulis habitabilibus plurimis*. At Venetae Editt. Hittorp. & Bolsuing. habent *Calligicum*, quod sine dubio ex MSS. hauserunt, nam Editiones Venetae, five earum prima (reliquae enim eandem sequuntur) ex MSS. expressae sunt. Videtur igitur illud *Calligicum* esse depravatum pro *Colligicum*, pro quo apud Plinium quoque exstat *Coliacum* lib. vi. cap. 22. nam, sicuti observavit Christoph. Cellarius Tomo II. Geographiae Antiquae, five Notit. Orb. Antiq. p. 877. *Καὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ Κολλίγιον* id promontorium a scriptoribus Graecis vocatur.

²⁸ Cui subjacet] Editiones Venetae, cui *sumanet*, quod & invenitur in Editione prima.

²⁹ Taprobane:] Lugd. Batt. omnes, *Taprobana* & hic & infra. De hac insula plerique doctorum conveniunt, eandem esse, quae hodie Ceilon dici solet, de qua vide Christoph. Cellarii Notitiam Orbis Antiqui Tomo II. p. 876. 877.

³⁰ Imai montes,] Edition. antiquae, prima, Venetae, Hittorp. Bolsuing. *Emodos montes*. August. *Tinavi montis*. Vincent. Bellov. *Timani montis*. MSS. Florent. sec. *Innavi montis*, tertius *in mari habet montis*. Ultr. *ima in montium*. Perizon. & Meus *Imani montis*, Lugd. Batt. omnes *Imnavi montis*. In quibus omnibus *montis* pro *montes* scribitur more antiquo, vel adjici debet *jugum*, prout in Aethici fit *Cosmographia*, in qua legitur, *dextra (vel a dextra) habet Imai montis jugum*. Imaum vero montem Emodo aliusque cohaerere, docuit Plinius lib. vi. cap. 17. *Junguntur inter se Imaus, Emodus, Parapamisus, Caucasus, a quibus*

tota decurrit (India scilicet) in planitiem immensam & Aegypto similem. Docet ibidem, Plinius, *Emodorum promontorium Imanum vocari*.

³¹ Samaram:] Alii legunt *Samara*, inter quos Vinc. Bell. & Aethicus, quod confirmant Florentt. sec. & tert. nisi quod in posteriori sit *Somora*, praeterea Lugd. Bat. pr. Periz. & Meus, atque Edit. Aug. *Samaram* servant Ed. prima & MS. Ultr. *Samarae* malunt Hittorp. & Bolsuing. *Samaraa* Lugd. Bat. sec. *Samarata* tert. Qui *Samara* legunt, ut quartum casum numeri pluralis, generis neutrius, considerant.

³² Cui ad aquilonem subjacent] Aethicus a lectione vulgata discedit, in eo enim legitur, *quod aquiloni subjacet, ad ostia &c.*

³³ Octorogorae:] Vincent. Bellov. *Octorogortae*. Aethici *Cosmogr. Octacordis vel Octocordis*. Ed. Aug. *Ottoroborae* MSS. vero omnes & Editiones reliquae vel *Ottorogorae* vel *Octorogorae* exhibent. A Cellario juxta Emodos & Sericos montes *Ottorocorrbae* recensentur Tom. II. Geogr. Antiq. p. 889. Pro *Sericus* vulgari errore *Syrius* quidam Editt. & MSS.

³⁴ Ab occidente] Ultr. *ad occidentem*. Flumen *Indum* in *Melum* transmutat Vinc. Bellov.

³⁵ Quod Rubro mari excipitur:] Transponit lenius Periz. *mari Rubro*. At apud Vincentium legitur, *quod Rubro mari accurrit*.

³⁶ Reliqua. (ut dixi)] Id est, reliqua India, at MSS. Lugd. Batt. pr. sec. & tert. *reliqua, ut dixi, Eoo & Indico terminantur oceano*. Ed. Hittorp. & Bolsuing. interjecta voce, *reliqua pars, ut dixi, Eoo & Indico Oceano terminatur*. Vulgatum tuentur MSS. Florentt. sec. tert. Lugd. Bat. quart. Periz. Ultr. & Meus.

dico oceano terminatur. Haec habet gentes quadraginta quatuor, absque insula Taprobane, quae habet decem civitates: & absque ³⁷ reliquis insulis habitabilibus plurimis. A flumine Indo, ³⁸ quod est ab oriente, usque ad flumen Tigrim, quod est ad occasum, regiones sunt istae: Aracosia, Parthia, Assyria, ³⁹ Persis & Media: situ terrarum ⁴⁰ montoso & aspero. ⁴¹ Hae à septentrione habent montem Caucasum, à meridie mare Rubrum & sinum Persicum: ⁴² in medio autem sui, flumina praecipua ⁴³ Hydaspem & Arhim. In his sunt gentes triginta duae. Sed generaliter Parthia dicitur, quantumvis ⁴⁴ Scripturae Sanctae universam saepe Mediam vocent. A flumine Tigri, usque ad flumen Euphratem, Mesopotamia est, incipiens à septentrione inter montem Taurum & Caucasum: ⁴⁵ cui ad meridiem succedit Babylonia, deinde Chaldaea, novissime ⁴⁶ Arabia Eudaemon: quae inter sinum Persicum & sinum Arabicum angusto terrae tractu orientem versus extenditur. In his sunt gentes

³⁷ *Reliquis insulis habitabilibus plurimis.*] Sic exstat in Lugd. Batt. pr. tert. quart. & in reliquis MSS. omnibus, praeterquam in Lugd. Bat. sec. & Ultr. in quibus est, *insulis reliquis habitabilibus quam plurimis.* Ed. Hittor. & Bolsuing. quoque amant *quam plurimis*, contra reliquas vetustiores omnes.

³⁸ *Quod est ab oriente*] Lugd. Bat. delet est, & mox cum Ed. August. legit, *quod est ab occasu*, non male.

³⁹ *Persis*] MSS. plures, ut Florent. sec. tert. Lugd. Batt. pr. sec. quart. & Ultr. una cum Editt. Bolsuing. August. Venetis, & prima, *Persida* legunt, pro *Persia*, ut puto, sicut in meo Codice exstat.

⁴⁰ *Montoso & aspero.*] Lugd. Bat. tert. Meus & Perizon. *montuoso*. & sic quoque Edit. Bolsuing. cum Venetis. Utrumque a Latinis scriptoribus usurpatur, unde sicuti hic *montoso* atque *aspero*, invenies *montosis asperis*, conjunctim apud Plin. Edit. Harduin. Tom. II. p. 401. contra apud eundem *montuosis partibus*, & *montuosa planis praeferenda* ibid. p. 108. & p. 49. *Montosa* vero dixit idem Tom. II. p. 3. sive lib. XVI. cap. 5. jam etiam in *montosis*, *planisque distant*.

⁴¹ *Hae à septentrione habent*] MSS. Lugd. Bat. tert. & Meus, atque Ultr. ad solam referunt Mediam, & scribunt, *Haec a*

septentrione habet &c.

⁴² *In medio autem sui,*] Meus, *in medio sui.*

⁴³ *Hydaspem & Arhim.*] In Cosmographia Aethici legitur, *Hydraspem & Carbin.* Ed. Aug. *Indaspem & Arhimin.* Flor. sec. *Ydaspem & Arbin.* Sed correctum alia manu *Arben.* tert. *Iadasper & Arbra.* Lugd. B. sec. cum Edit. August. Venetis & prima, *Hydaspem & Arabin*, vel *Arabim.* pro quo Lugd. Bat. tert. *Ara Arhim.* Hunc autem, qui in Gedrosia est, fluvium varie apud veteres Auctores scribi docuit Cellarius Geograph. Vet. Tom. II. p. 849. nimirum, *Arbin*, *Arabin*, *Arabium*, *Artabin* & *Artabium*.

⁴⁴ *Scripturae Sanctae*] Ed. Aug. *scripturae sacrae*, prout voces illae saepissime in MSS. & antiquis Editionibus permutari solent. Mox eadem Edit. legit *A flumine igitur Tigri*. aliquanto post vox *saepe* a Flor. tert. abest. *montem Tauri* vero, pro *montem Taurum* legit Flor. tert.

⁴⁵ *Cui ad meridiem*] Flor. tert. *cui a meridie.*

⁴⁶ *Arabia Eudaemon:*] Editio omnium princeps ita hunc locum constituit, *novissime Arabia, ea demum inter sinum Persicum &c.* Sed contra MSS. Ed. August. *Eudaemon* delet.

tes ⁴⁷ viginti & octo. A flumine Euphrate, quod est ab oriente, usque ad mare Nostrum, quod est ab occasu, deinde à septentrione, id est ⁴⁸ à civitate Dacusa, quae in confinio Cappadociae & Armeniae sita est, haud procul à loco ubi Euphrates nascitur, usque ad Aegyptum ⁴⁹ & extremum finum Arabicum, qui est ad meridiem, longo angustoque sulco faxis insulisque ⁵⁰ creberrimo, à Rubro mari, id est, ab oceano, occasum versus ⁵¹ extenditur Syria, quae sic generaliter nominatur, habetque maximas provincias, ⁵² Commagenam, Phoeniciam & Palaestinam abf-

⁴⁷ *Viginti & octo.*] Copulam & ex MSS. melioribus interferuimus. *viginti quatuor* exhibet Lugd. Bat. quartus; In *quod est*, posteriorem vocem delet L. B. tert.

⁴⁸ *A civitate Dacusa.*] Ita nos ex iisdem libris, pro quo vulgo, *Dascuta*, & *Dagusa*, legitur. Apud Plinium libro sexto capite vigesimoquarto, & libro sexto capite decimonono hoc oppidum, *Dacusa*, nominatur. FABR. Varie hujus urbis nomen, non modo in Orosii codicibus sed & aliorum scribitur, sicuti patere potest ex Cellarii Geogr. Antiq. Tom. II. p. 353. & Notis Clariss. Petri Wesselingi ad Antonini Itinerarium p. 209. Ex MSS. Orosii *Dacusa* clare exhibent Flor. sec. Perizonian. & Meus, *Dotusa* Flor. tert. *Decusa* Lugd. Batt. pr. sec. tert. quart. ut & Ultr. in Aethici Cosmogr. *Adcusa* legitur. Ex Edit. princeps omnium *Dacusa* quoque praefert, cum qua consentit Augustana. At vero *Dascuta* habent Venetae omnes & Hittorpiana atque Bolfuing. five Cervicorn., in qua ad marg. notatur, Al. *Dagusa*. Fabricii vero Editiones *Dacusa* exhibent, quod ille in Notis suis probat. Urbium vero nomina, praefertim minus illustrium, apud antiquos scriptores, & in ipsis nummis, quod Saxiae, Cretensis urbis exemplo, nuperrime, ad Syllogen scriptorum de vera Pronunc. Linguae Graecae probavimus, non uno modo neque nunc scripta inveniuntur neque olim efferri solebant.

⁴⁹ *Et extremum finum Arabicum,*] Editiones Venetae & ad &c. Sed prima omnium, & ad *extremum finum Arabiae*. Mox est delet L. B. tert. & legit, *qui ad meridiem*.

⁵⁰ *Creberrimo*] Aug. *creberrimis*. aliquanto post ostenditur pro extenditur Florent. sec.

⁵¹ *Extenditur Syria*] Omnes haftenus Editiones foedissimum hic occupavit mendum, ex mala distinctione natum, qualis passim in MSS. quoque invenitur. In omnibus enim major distinctio ponitur post *extenditur*, quum tamen mimine ibi sensus distingui debeat, neque integer sit, nisi cohaereat cum *Syria*, quomodo in membranceo meo codice, optimae notae, inveni. Ita videlicet haftenus lectum fuit. *ab Oceano occasum versus extenditur. Syria generaliter nominatur, habens maximas provincias &c.* & sic quoque in editione principe & reliquis, nisi quod rectius Augustana reponat *habetque maximas provincias*, quod a quatuor Lugd. Batt. atque insuper Ultrajectino confirmatur, qui legunt *habetque max. prov.* unicus vero Perizonianus, chartaceus quidem & recens, sed multis membranceis & antiquioribus haud raro melior, huic loco medicinam adfert, dum post *Syria* interferit, *quae sic*. Quare non dubitavimus ex hisce adminiculis locum ita constituere, *extenditur Syria, quae sic generaliter nominatur, habetque maximas &c.* licet *habens* sit in Flor. sec. tert. & Meo. eodem sensu.

⁵² *Commagenam,*] Propius ad scripturam Graecam *Commagenen* Editio prima, Hittorp. & Cervicorn. Sed tamen constanter MSS. omnes *Commagenam*, quibus & Ed. Aug. ut & Aethici Cosmographia accedit. Ultima hujus commatis transponunt Ed. pr. & Venetae *duodecim sunt*.

absque Saracenis & Nabataeis, quorum gentes sunt duodecim. In capite Syriae Cappadocia est, quae habet ab oriente Armeniam, ab occasu Asiam, ab aquilone ⁵³ Themiscyrios campos & mare Cimmericum: à meridie Taurum montem, cui subjacet Cilicia & Isauria ⁵⁴ usque ad Issicum sinum, qui spectat contra insulam Cyprum. ⁵⁵ Asia regio, vel (ut proprie dicam) Asia minor, absque orientali parte ⁵⁶ quae ad Cappadociam Syriamque progreditur, undique circumdata est mari: à septentrione ponte Euxino, ab occasu Propontide atque Hellesponto, à meridie mari Nostro, ubi est mons Olympus. Aegyptus inferior ab oriente habet Syriam Palaestinam, ab occasu Libyam, à septentrione mare Nostrum, ⁵⁷ à meridie montem, qui appellatur ⁵⁸ Climax, & Aegyptum superiorem, fluviumque Nilum, ⁵⁹ qui ⁶⁰ de litore incipientis maris Rubri

⁵³ *Themiscyrios*] Monstra lectionum, ut saepe, in MSS. *chemis cyrios* Flor. sec. *Themisciros* tert. *Themisterios* Ultr. & Lugd. Bat. sec. *Themistrios* Perizon. & mox *Cimbricum* pro *Cimmericum* Lugd. Bat. pr. Themiscyrii campi (per y enim, secus quam per i, uti à Fabricio factum est, scribuntur) noti sunt apud Geographos & scriptores Graecos fertilitate sua.

⁵⁴ *Usque ad Issicum sinum*] Edit. Hittorp. & Cervicorn. sive Bolsuing. *usque ad Cilicium sinum*. prima, ut & Augustana & Fabriciana, *usque ad Cilicum sinum* quomodo in MSS. Flor. sec. tert. & in omnibus Lugd. Batt. Meoque & Perizon. exstat, neque Ultr. aliquid mutat, sed *ad* delet. Vetus adeo mendum est, ut in Aethici Cosmographia quoque legatur. Scribi tamen debet, ut reposui, *usque ad Issicum sinum*, ad quam lectionem nos relegant Codices Veneti, ex quibus editio, quae prima in illa urbe anno MCCCCLXXXIII. prodiit, nos manuducit; in ea enim legitur *Isicus*, quod quum vel scripturae vel typorum mendum agnoscerent Editiones, quae postea ibidem prodierunt, *Issicum* reposuerunt.

⁵⁵ *Asia regio*,] Lugd. Bat. sec. & quart. *Asiae regio*. pr. & tertius *Asiae vero regio*. pro vulgata stant reliqui omnes, & Aethici Cosmographia.

⁵⁶ *Qua ad Cappadociam*] Flor. sec. *quae*

pro *qua*, Perizon. mox & *Syriam* pro *Syriamque*.

⁵⁷ *A meridie*] Perizon. *ad meridiem*. Mox Flor. tert. *ibi est mons Olympus*. verum *ibi* (quod in textu deërat,) in margine ponitur.

⁵⁸ *Climax*,] Flor. tert. *Dimax*. in Fabricianis editionibus male per y scribitur *Clymax*, contra rationem adpellationis Graecae, a gradibus sive scalis desumptam. καλίμαξ scriptores Graeci hunc montem vocant, faucium angustias nobilem, atque non longe ab ultima Lyciae urbe, quae ad Pamphyliae fines est, Phaselide, collocant, ut Polyb. lib. 1. cap. 72. Plutarch. in vita Alexandri p. 674. alique.

⁵⁹ *Qui de latere incipientis maris*.] Olim littore segebatur, quo quid aridius? LAUT.

⁶⁰ *De litore*] Non potuit hanc lectionem concoquere Lautius, itaque mutandam censuit. Servant nihilominus unanimi consensu omnes MSS. & editi. Id certum est, Nili fontes olim fuisse incognitos & propterea varias & absurdas quoque de origine nobilissimi fluvii opiniones fuisse traditas. Inter quas haec quoque videtur una fuisse, ex litore Rubri maris, ubi id incipit, ad Mossilon, emergere. Novum certe haud est, neque nostris temporibus incognitum, in arenoso litore, imo ad litus, sub aquis marinis, scaturire fontes, magnoque impetu percurrere & ebullire. Praeterea, quum Mossi-

bri videtur emergere in loco, qui dicitur ⁶¹ Mossylon emporium: deinde diu ad occasum profluens, ⁶² faciensque insulam nomine Meroën in medio sui: novissime ⁶³ ad septentrionem inflexus, tempestivis auctus incrementis, ⁶⁴ plana Aegypti rigat. Hunc aliqui auctores ferunt, haud procul ab Atlante habere fontem, & continuo ⁶⁵ arenis mergi: inde interjecto brevi spatio, ⁶⁶ vastissimo lacu exundare, atque hinc oceano tenus, orientem versus per ⁶⁷ Aethiopica deserta prolabi, rursusque inflexum ⁶⁸ ad sinistram, ad Aegyptum descendere. Quod quidem verum est, esse huiusmodi fluvium magnum, qui tali ortu, talique cursu sit, & re vera ⁶⁹ omnia Nili monstra gignat;

Mossylon nominat Orosius, ex loci ejus ad mare situ, defendi videtur vetus lectio, ut sic non *de latere*, sed *de litore*, ad quod Mossylon situm fuit, incipientis maris Rubri, crediderint quidam ex Veteribus Nili fontes erumpere.

⁶¹ Mossylon emporium] Vera scriptura promontorii hujus & emporii ad Maris Rubri initium, quo Veteres testantur cinnamomum devehi solitum fuisse, est Mossylon, vel Mosylon, vel potius Moisydon quomodo in Lugd. Bat. tertio scribitur, ex origine adpellationis suae. Aethici Cosmographia & Plinius lib. vi. cap. 29. hic Tomo I. Ed. Hard, p. 342. & 343. ita efferunt. Promontorium (scribit Plinius) & portus Mosylicus, quo cinnamomum devebitur. Huc usque Sesostris exercitum duxit. & mox. A Mosylico promontorio Atlanticum mare incipere vult Juba. Nunc dici le Cap de Gardafu notat Harduinus. Aethici Cosmographia, p. 725. A meridie montem, qui adpellatur Climax, & Aegyptum superiorem, fluviumque Nilum, qui de litore incipientis maris Rubri videtur emergere in loco, qui dicitur Mossylon emporium. Codices quidam ibi Moisydon habent, & in Orosii Codicibus varie quoque hoc nomen depravatum fuit, in Flor. sec. Mossilonporium superscript. Monstilonporium. Lugd. Batt. pr. & sec. Mosselon, ut & Ultr. Moysilon Ed. Aug. Quidam Codices & Editi Mosilon scribunt, sed recte cum γ Perizon. nam Ptolemaeo vocatur Μόσυλον ἀπὸ τοῦ ἱμπερίου. Notabilis autem sequitur

lectio in Lugd. Bat. sec. & Ultr. qui post haec verba subjungunt, *id est ortus aquae*, explicantes scilicet vocem Mossylon, idemque in quarto Lugd. Bat. superscribitur. quod egregie confirmat veterem & constantem Codicum lectionem in Orosio *de litore*, non *de latere*, contra Lautium, nam si emporium id ab ortu aquarum nomen traxit, si in litore ad mare situm fuerit, de litore Nili fontes ibidem nasci credere quidam potuerunt.

⁶² Faciensque insulam] Ita Ed. Aug. & MSS. quidam, alii *faciens insulam*. Lugd. Bat. sec. supra *dein* pro *deinde*.

⁶³ Ad septentrionem] Florent. sec. & tert. a septentrione. pro tempestivis Edd. pr. & Venetae habent tempestivisque.

⁶⁴ Plana Aegypti rigat.] Flor. sec. irrigat. Ed. Aug. irrigat. pro plana Lugd. Bat. sec. plagam. Ultr. plaga.

⁶⁵ Arenis mergi:] Perizon. ab arenis mergi.

⁶⁶ Vastissimo] Meus & vastissimo. Lugd. Bat. sec. faustissimo.

⁶⁷ Aethiopica deserta] Lugd. Bat. sec. & Ultr. Aethiopiae deserta. mox rursusque Flor. sec. & tert.

⁶⁸ Ad sinistram,] Lugd. Batt. pr. sec. tert. addunt partem.

⁶⁹ Omnia Nili monstra gignat] Edit. pr. tot tantaque monstra gignat. neque aliter Venetae. In Aethici Cosmographia haec leguntur. Quod quidem verum est, esse huiusmodi fluvium manifestum & magnum, qui tali ortu talique cursu sit, ut Nilos intelligatur: nam & monstra & caetera similia gignit. Recen-

gnat; ⁷⁰ quem utique prope fontem barbari ⁷¹ Dara nominant, caeteri vero accolae ⁷² Nuchul vocant. Sed hic in regione gentis, quae ⁷³ Libya Aegyptia vocatur, haud procul ab illo fluvio, quem à litore maris Rubri prorumpere diximus, immenso lacu acceptus ⁷⁴ absumitur: Nisi forte occulto meatu in alveum ejus, qui ab oriente descendit, eructat. Aegyptus superior in orientem per longum extenditur, cui est à fe-

cenfet hic Orosius opinionem eorum, qui Jubae junioris, Regis Mauritaniae, & nobilibus Historici, sententiam sequebantur. Fontes enim Nili is ex Mauritania inferiore & Atlante monte arcessiverat. Plinius lib. v. cap. 9. sive Tom. I. p. 255. *Originem (ut Juba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniae, non procul Oceano habet, lacu protinus stagnante, quem vocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur alabetae, coracini, siluri. Crocodilus quoque inde ob argumentum hoc Caesarum in Iseo dicatus ab eo spectatur bodie. Sequitur deinde luculenta ejus fluvii, Orosianae non absimilis, descriptio. Est & Ammiani Marcellini locus commode ab Harduino Emend. xxxi. p. ibid. 295. adductus ex scriptoris ejus lib. xxii. p. 229. Rex autem Juba, Punicorum confusus textu librorum, a monte quodam oriri eum exponit, qui situs in Mauritania despectat Oceanum: hisque indiciis hoc proditum ait, quod pisces & herbae, & belluae similes, per eas paludes gignuntur.*

⁷⁰ *Utique prope fontem]* Auxilio lib. Colon. huic loco medicinam feci. Prius erat: *quem utique proprie*: sane improprie, probant hoc ea quae sequuntur: *Caeteri vero accolae, Nuchul vocant. Prope fontem* ergo, id est, ubi oritur. LAUT. Imo sic legebatur diu ante Lautium, (qui solas Fabricianas consuluit Editiones) in prima Edit. ut & Aug. Venetis, Hit-torp. Cervicorn. adeoque vetustis omnibus, ut & libris MSS. qui passim exhibent solito scribendi more *ppe*, nisi quod in Lugd. Batt. pr. & quarto legatur *propemodum*. Unde igitur in Fabricianas Editiones *proprie* irrepperit vix scio. Florent. sec. pro *utique* legit *utice*, quasi vellet *Uticae*, quae urbs, prope Carthaginem, longissime a fonte Nili, quem Juba ad Atlantem in Mauritania quaesivit, abest.

⁷¹ *Dara nominant,]* Barbari illi, qui prope fontem sunt vel habitant (quod subintelligi debet) fluvium hunc, sive principium cursus ejusdem Dara vocant, qui longius ad eundem habitant, id est caeteri accolae, Nuchul vocant. Pro barbari dara, Flor. sec. & Ed. Aug. *Barbarida*. Lugd. Bat. sec. ut & Ultr. *herbam clara*.

⁷² *Nuchul]* Terminatio probat Africanum esse nomen, quod inflectendo ad Latii sermonis usum in *Nilidem* migrasse (prout apud Plinium legitur, citato loco) existimo. *Dara* & *Nuchul* quoque legit Aethicus; in MSS. varie. Flor. sec. *Nebul*. tert. & Meus *Nubul*. Lugd. Bat. quart. & Edd. pr. & Aug. & Venetae *Nubul*. sec. eum *Nichul*. ut & Ultr. In Perizon. defunt illa, *caeteri vero a N. v.*

⁷³ *Libyae Aegyptiae.]* In duobus Manuscriptis, *Libyo Aegyptiae*: apud Plinium libro quinto capite septimo, *Libyaegyptii*, eosque super Getulos habitare tradit. FABR. Terra harum gentium *Libya Aegyptia*, gentes hae vocantur *Libyaegyptii*, quasi mixti Aegyptiis Libyes. Ad occasum Thebaidis, ubi nunc deserta Barcae & Libyae sunt, poni, notat Harduin. ad Plinii locum hunc, qui exstat lib. v. cap. 8. *Interiori autem ambitu Africae ad meridiem versus, superque Gaetulos, intervenientibus desertis, primi omnium Libyaegyptii, deinde Leucaethiopes habitant.* Flor. sec. & Periz. *Libyoaegyptiae*. Sed Lugd. Batt. pr. sec. tert. & quart. ut & Ultr. *Libya* vel *Libia Aegyptiae*. pro vocantur, tres Lugd. Batt. *vocatur* & quum sic in Aethici Cosmographia quoque exstat, lectionem illam recepi. In Edit. Fabricii quibusdam *Libya Aegyptiis* exstat.

⁷⁴ *Absumitur:]* Ed. Aug. *assumitur*. mox *eructet* Edit. prima.

septentrione sinus Arabicus, à meridie Oceanus. Nam ab occasu ex inferiore Aegypto incipit, ⁷⁵ ad orientem Rubro mari terminatur, ubi sunt gentes vigintiquatuor. Et quoniam ⁷⁶ meridianam partem universae Asiae descripsimus; superest ut ab oriente ad septentrionem pars, quae restat, expediatur. Mons Caucasus inter Colchos, qui sunt super Cimmericum mare, & inter Albanos, qui sunt ad mare Caspium, primum attollitur: cuius quidem ⁷⁷ usque in ultimum orientem unum videtur jugum, sed multa sunt nomina: & multi hoc ipsum jugum ⁷⁸ Tauri montis credi volunt: quia re vera ⁷⁹ Parchoatras, mons Armeniae, inter Taurum & Caucasum medius, continuare Taurum cum Caucaſo putatur: sed hoc ⁸⁰ non ita esse, discernit fluvius Euphrates, ⁸¹ qui, de radice Parchoatrae montis effusus, tendens in meridiem, ipsum ad sinistram, ⁸² Taurum excludit ad dexteram. Itaque ipse Caucasus inter Colchos & Albanos, ubi & ⁸³ portas habet, mons Caucasus dicitur, à portis Caspiis usque ad Armenias pylas, vel usque ad fontem ⁸⁴ Tigridis fluminis, inter Armeniam & Iberiam, montes Acroceraunii dicuntur: à fonte Tigridis usque ad ⁸⁵ Carras civitatem, inter Mas-

fa-

⁷⁵ *Ad Orientem*] Aug. Ed. *ab oriente*, & pro *ubi* habet *ibi*.

⁷⁶ *Meridianam partem*] Posteriores vices delent Lugd. Bat. sec. & Ultr.

⁷⁷ *Usque in ultimum orientem*] Meus, *usque in orientem*. Ed. Aug. & MS. Flor. tert. *usque ad ultimum orientem*. Quod praecessit modo primum delet Ultr.

⁷⁸ *Tauri montis*] Ed. prima *Tauri montes*. Aethicus, *Tauri montem*.

⁷⁹ *Parchoatras*] Hic Straboni est *Parachoa-tras*, Plinio *Choatras*. Flor. sec. *Parcho ba-tras*. Sed tert. liquido *Parchoatras*. Lugd. Bat. pr. *Partboatras*. quart. *Parchoastras*. Meus *Parcoatbas*. Reliqui vulgatam servant scripturam, ut & Aethicus & Editi vetustiores, sed Hittorp. *Parchoateas*.

⁸⁰ *Non ita esse*,] Sic Aethicus & MSS. Flor. sec. Lugd. Batt. pr. tert. quart. ut & Ed. Aug. Transponunt alii *ita non esse*. Hittorp. & Bolfuing. *non ita se habere posse*.

⁸¹ *Qui de radice*] *Qui radice*, cum Fabricianis Editt. Flor. sec. & tert. Lugd. Bat.

pr. & Periz. *qui a radice*, praeter Aethicum Meus & Ed. Aug. sed praeferunt *qui de radice* Lugd. Batt. sec. tert. quart. & Editiones reliquae, atque Moguntina.

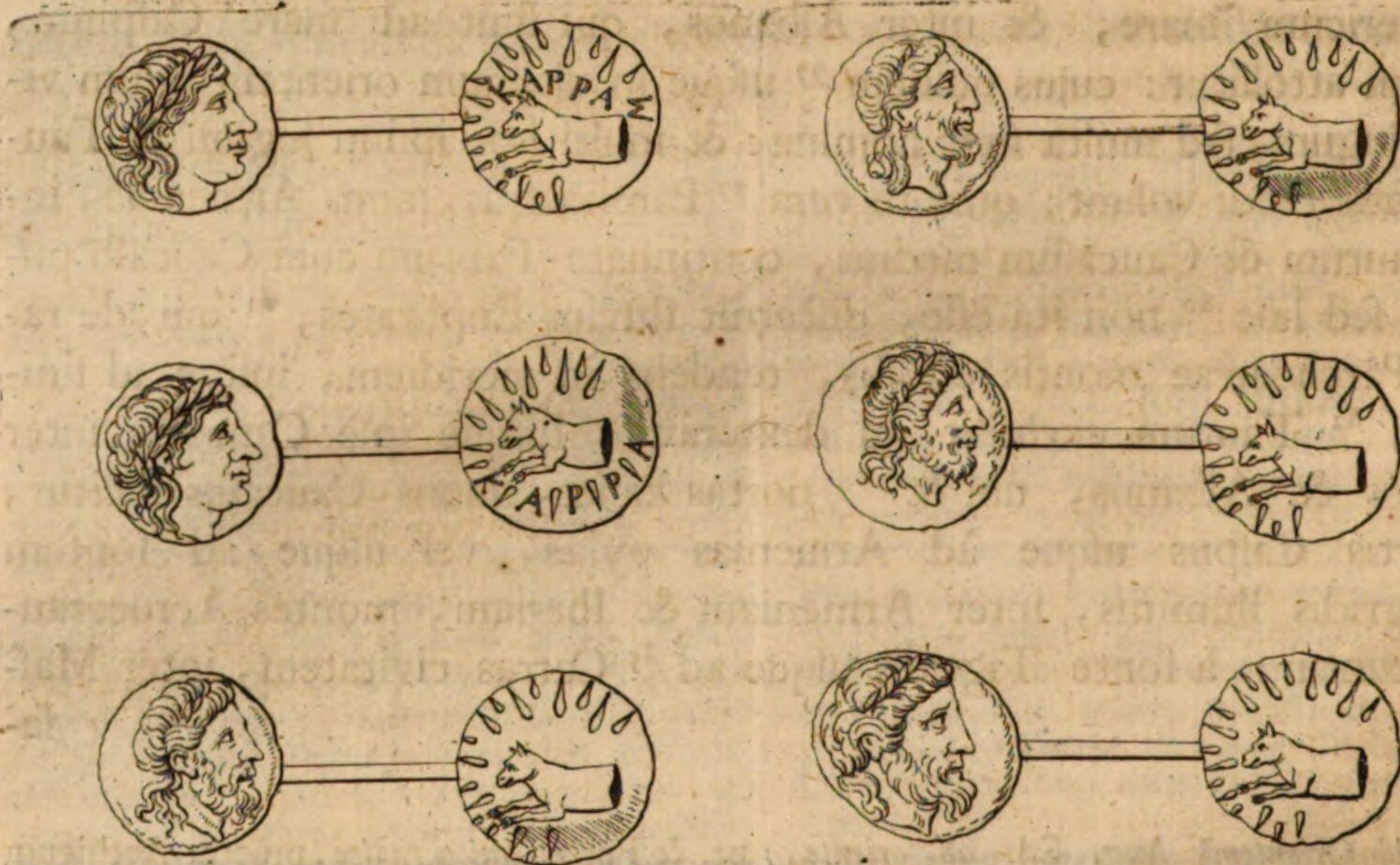
⁸² *Taurum excludit*] Edit. Hittorp. *interferit montem*, quam sequitur Bolfuing. in reliquis, ut & MSS. abest. Verum Aug. sensum interpunctione sic mutat, *Taurum excludit. Ad dexteram itaque ipse Caucasus* &c.

⁸³ *Portas habet*,] Ed. pr. *portas habere mons Caucasus dicitur*. pro *portas* Ultr. *semper*.

⁸⁴ *Tigridis*] MSS. & Editi quidam *Tigris* & hic & passim.

⁸⁵ *Carras*] Lugd. Batt. pr. sec. tert. & editi quidam *Charras* scribunt. Sed amant sine adspiratione exprimere scriptores Latini & Graeci, quae consuetudo nummis firmatur, quales Haymius publicavit, quumque in Museo nostro alios quoque possideamus, aliquot ex iisdem adpingi curavimus.

sagetas & Parthos, mons ⁸⁶ Ariobarzanes: à Carris civitate usque ad oppidum Cathippi, inter Hyrcanos & Bactrianos, mons ⁸⁷ Memarmali, ubi amomum nascitur: à quo proximum jugum, mons ⁸⁸ Parthau dicitur: ab oppido Cathippi usque ad vicum Saphrim, inter ⁸⁹ Dahas ac Araucas

Hi nummi partim Apollinis caput a parte priore exhibent, partim Jovis. Duo quidem priores, quos depinxit Haymius in Thef. Britannico Tom. II. pag. 117. Apollinis habent caput, sed mei quatuor, nequaquam Apollinis, sed Jovis barbatus caput ostentant, quos, quamvis non valde dissimiles, conjungi & sculpi jussi, ut pateat, in illis non Apollinis sed Jovis esse caput. Cur ab altera parte lupus dimidiatus astri radiis circumdatus cernatur, obscurum est; nisi forte ista pars ad Apollinis & Dianae spectet cultum, unde in cunctis fere hujus urbis nummis, sub imperatoribus Romanis cufis, luna crescens, cum solis astro conspicitur.

⁸⁶ *Ariobarzanes*] Ed. pr. *Ariobarzones*. MS. Lugd. Bat. pr. *Ariorbarzanes*. Addunt post montis nomen dicitur Lugd. Batt. pr. tert.

⁸⁷ *Memarmali*,] Lugd. Bat. pr. *Memarmoli*. sec. *Memoli*. quart. & *Perizon*. *Mar-mali*.

⁸⁸ *Parthau dicitur*:] Lugd. Bat. pr. *Parcbau*. Aethicus *Partao*. pro dicitur malunt appellatur *Hittorp*. & *Bolsuing*.

⁸⁹ *Dahas ac Araucas*.] Ita *Bolsuinge* scripsit, cum ante *Dabassacaraucas*, & *Dachastauriocas* legeretur. Nostri antiqui partim *Daassacauracas*, partim, *Daassacaraucas*, habent. Flor. sec. *Dasseraucas*, & in marg. *Dastauraucas*. tertius (cum quo *Meus* consentit) *Daas* & *Sacaraucas*. Lugd. Bat. pr. *Dacastaraucas*. sec. *Duas Satauracas*. tert. *Dachastaraucas*. quart. *Dachaustraucas*. *Perizon*. *Dabassa Carautas*. Ultr. *Duas Sacaurautas*. Inter editos *Dabassaraucos* omnium prima, *Dachas Tarucas* Aug. *Dabassaraucas* Venetae. *Dagas ac Araucas* *Hittorp*. In Aethici *Cosmographia*. *Dapfassa Cauracas*.

90 *Par-*

cas & 90 Parthyenas, mons 91 Oscobares, ubi Ganges fluvius oritur, & Lafer nascitur: à fonte fluminis Gangis usque ad fontes fluminis 92 Otrogorrae, qui sunt à Septentrione, ubi sunt 93 montani Paropamisadae, mons Taurus: à fontibus Otrogorrae usque ad civitatem Otrogorram, inter 94 Hunnos & Scythas & 95 Gandaridas, mons Caucasus. Ultimus autem inter 96 Eoas & Pasiadras, mons 97 Imaus, ubi flumen Chrysochoras, & promontorium 98 Samara orientali excipiuntur oceano. Igitur à monte Imao, hoc est, ab imo Caucaso, 99 & dextra orientis parte,

90 Parthyenas] Flor. pr. Parbieas. Adscriptum f. Parbinas, ut dicat Parthinas. Lugd. Bat. pr. Parchyenas. Meus Parthrenas. Ed. Aug. Parthynas. Aethicus & Parthenasis mons Oscobaris.

91 Oscobares] Flor. sec. Achobares. tert. Osobalers. Meus Oscobates. Editio autem Aug. Oschobates.

92 Otrogorrae] Flor. sec. a fontibus Otrogorrae, & mox, ad civitatem Otrogorrem, tert. a fontibus Otrogorrae, & mox ad civitatem Otorogorum. Lugd. Batt. pr. & quart. Otrogorrae & Otrogorram scribunt, ut & Editt. pr. & Venetae. Otrogorrae & Otrogorram reliquae, ut & Aethici Cosmographia. Cellarius Tom. II. p. 888. & 889. Otrogorram Sericum adpellat oppidum, prope montes Otrogorras.

93 Montani Paropamisadae.] Vulgo legitur, Montana Paropamisadae: nos libros vetustos secuti sumus. Stephanus, παροπαμισάδαι οἱ παροικῆντες. Απολλώνιος δὲ ἐν δολύχευ φησὶ γῆς, ἀπὸ αὐτῶν φησὶ τὸ ὄρεος κεκληθῆναι, οἱ δὲ τῆς παροικῆντες Παροπαμισάδαι. Apud Arrianum hoc nomen modo unico σ, modo gemino σ scribitur: sed apud Diodorum & Eustathium Dionysii interpretem unicum σ habet. FABRIC. Flor. sec. Paropamisadae. adscribitur f. nis, ut dicat Paropamisadae. tert. Paropamisadae Lugd. Batt. pr. sec. & quart. Paropamisadae. reliqui MSS. Paropamisadae. Sed insuper conjunctionem & interferunt Lugd. Batt. pr. & tert. Mox Taurus est. in Meo legitur.

94 Hunnos & Scythas,] Flor. pr. inter unos (superscripto b) Scitasque. Sed Hunos correctum ibi est in Hunas. sec. inter Fu-

nos Sitas. Lug. Batt. pr. & quart. Chunos & Scithas sec. Hunos. tert. Chimos Periz. & Ultr. Hunos Scitas. Meus Funoscitas. Vulgata lectio se recte habet, & apud Aethicum quoque exstat. Hunni enim ut accolae hujus montis quoque memorantur a Procopio lib. iv. Goth. cap. 3. p. 160 ubi de Caucasi partibus ad orientem & meridiem. Οἱ δὲ πρὸς ἀνατολὴν ἤλιον καὶ ἀνατολὴν ὁδόν, ἐς τὰς διεξόδους ἐξικνύνται αὐτὰς, αἱ τὰ τῆδε ἀκμῆναι Οὐνικαὶ ἔθνη ἐς γῆν τὴν Περσῶν καὶ Ῥωμαίων ἀγασιν. Illae vero, in orientem ac meridiem vergentes, ad portas evadunt, quae Hunnos vicinos in Persarum ac Romanorum oras inducunt. Commemorat deinde Hunnos, qui Sabiri vocantur, & alias ibidem gentes Hunnicas.

95 Gandaridas] Lugd. Bat. quart. & Perizon. Gangaridas. Scribitur utroque modo.

96 Eoas & Pasiadras] Edit. prima Eoas & Pasiadras. litteram s in Pasiadras geminant quartus Lugd. Bat. Perizon. & Meus, ut & Flor. tert. nam in sec. legitur itidem Pasiadras, sed superscribitur tro, quasi vellet Passitroas. Lugd. Bat. sec. Paidras.

97 Imaus] Varie in MSS. corrumpitur hoc nomen hic & infra Flor. sec. Immanus. tert. Immanus. Lugd. Bat. pr. Emaavus, & adscribitur, lege Tchimavus. tert. & quart. Emaavus. sec. Ymaavus. Ultr. & Periz. Imanus. Ed. prima Imaavus. Aug. Timavus.

98 Samara] Aug. Edit. Samora. & mox excipitur Editt. pr. & Venetae. Syricus pro Sericus Ultr. MS. vulgari errore.

99 Et dextra orientis parte,] In Flor. sec. est, & dextra orientis partem, sed corrigitur & usque ad dextram &c.

te, qua oceanus Sericus tenditur, usque ad promontorium Boreum & flumen Boreum, ¹⁰⁰ inde tenus Scythico mari, quod est à septentrione, usque ad mare Caspium, quod est ab occasu, & usque ad ¹⁰¹ extentum Caucafi jugum, quod est ad ¹⁰² meridiem, Hyrcanorum & Scytharum gentes sunt ¹⁰³ quadraginta duae, propter terrarum infoecundam diffusionem late oberrantes. Mare Caspium sub Aquilonis plaga ab oceano oritur, cuius ¹⁰⁴ utraque circa oceanum litora, & loca deserta incultaque habentur: inde meridiem versus, per longas angustias tenditur, donec per magna spatia dilatatum; Caucafi montis radicibus ¹⁰⁵ terminetur. Itaque à mari Caspio quod est ¹⁰⁶ ad orientem, ¹⁰⁷ per oram oceani septentrionalis usque ad Tanaim fluvium & ¹⁰⁸ Maeotidas paludes, quae sunt ad occasum, per litus Cimmerici maris, quod est ab africo usque ad caput & portas Caucafi, quae sunt ¹⁰⁹ ad meridiem, gentes sunt ¹¹⁰ trigintaquatuor. Sed generaliter regio proxima Albania ulterior, sub mari & monte Caspio, Amazonum ¹¹¹ nominatur.

¹¹² Expliciti sunt quam brevissime fines Asiae: nunc Europam, ¹¹³ in-

¹⁰⁰ *Inde tenus*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *exinde tenus.* & *inde tenus.* Editt. pr. Hitt. Venetae & Bolsuing. verum delet & Aug. neque in MSS. Florentinis adparet.

¹⁰¹ *Extentum*] Lugd. Batt. sec. quart. & Ultr. *extensum.* Flor. tert. *extremum.* Vulgata melior. Ovidio extentus utroque clivo mons Tmolus dicitur Metam. lib. xi, vs. 150.

*Late riget arduus alto
Tmolus in adscensu; clivoque extentus utroque,
Sardibus hinc, illinc parvis finitur Hypaepis.*

¹⁰² *Ad meridiem,*] Sic malunt constanter libri MSS. omnes, quam *a meridie*, quod in vulgatis plerisque est, praeter Ed. Augustanam.

¹⁰³ *Quadraginta duae,*] Largiores assignant tres, cum Ed. Aug. MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *quatuor* quartus. *diffusionem* mox Aug. Ed. & longe Meus pro *late*.

¹⁰⁴ *Utraque circa oceanum*] Lugd. Bat. pr. *utraque parte circa oceanum*, pro *circa* Lugd. Bat. quart. *citra.* conjunctionem & delet Meus.

¹⁰⁵ *Terminetur.*] Lugd. Bat. *terminatur.* Quo respectu videri potest Flor. tert. supra pro *dilatatum* scribere *dilatatur*.

¹⁰⁶ *Ad orientem,*] Ed. Aug. *ab oriente.*

¹⁰⁷ *Per oram*] Flor. sec. & tert. *per ora.* ut & Periz. reliqui vulgatam retinent cum Aethico.

¹⁰⁸ *Maeotidas paludes,*] Ed. pr. *Maeotias paludes.*

¹⁰⁹ *Ad meridiem,*] Lugd. Bat. quart. *a meridie.*

¹¹⁰ *Triginta quatuor.*] Flor. tert. *Quatuor* & *triginta.* Lugd. Batt. pr. tert. quart. nunc parciore, duas modo tribuunt.

¹¹¹ *Nominatur*] Ita Flor. sec. ut & Lugd. Batt. pr. tert. quart. Meus & Periz. Lugd. Bat. sec. *vocatur.* Editt. passim *nuncupatur*, praeter Augustanam, quae *nominatur.* In Aethici Codd. eadem scripturae est varietas.

¹¹² *Expliciti*] Flor. sec. tert. & Lugd. Bat. quart. *Explicati sunt.* Edd. pr. & Venetae *Expliciti autem sunt*; eadem infra *nunc autem* &c. Mox *quamquam brevissime* in Editt. quibusdam ut Hittorp. & Bolsuing.

¹¹³ *In*

¹¹³ in quantum cognitioni hominis conceditur, stylo pervagabor.

A montibus Riphæis ac flumine Tanai, Maeotidisque paludibus, quae sunt ad orientem, per littus septentrionalis oceani usque ad Galliam Belgicam & flumen Rhenum, quod est ab occasu, deinde usque ad Danubium, quem & Istrum vocant, qui est ¹¹⁴ à meridie ad Orientem directus, ponto excipitur: ab oriente Alania est, in medio Dacia, ¹¹⁵ ubi & Gothia: deinde Germania est, ubi plurimam partem ¹¹⁶ Suevi tenent: quorum omnium ¹¹⁷ sunt gentes quinquaginta quatuor. Nunc quidquid Danubius ¹¹⁸ à barbarico ad mare Nostrum secludit, expediam. Moesia ab oriente habet ostia fluminis Danubii, ab euro Thraciam, à meridie Macedoniam, ab africo Dalmatiam, ab occasu Istriam, à circio Pannoniam, à septentrione Danubium.

Thracia habet ab oriente Propontidis sinum & civitatem Constantinopolim, quae Byzantium prius dicta est: à septentrione partem Dalmatiae, & sinum Euxini ponti, ab occasu & africo Macedoniam, à meridie Aegaeum mare. Macedonia habet ab oriente Aegaeum mare, à borea Thraciam, ab euro Euboeam & Macedonicum sinum, à meridie Achaiam, à favonio ¹¹⁹ montes Acroceraunios in angustius Adriatici sinus, qui montes ¹²⁰ sunt

con-

¹¹³ In quantum cognitione hominis conceditur,] Ante edebatur: cognitioni conceditur, & conscenditur in scriptis; unde hanc lectionem pro germana erui, &, nisi fallor, ea maxime cum proxima dictione congruit. LAUT. At tunc scribendum foret *adscenditur*. Verum ego a vulgata lectione, quam MSS. Florentini omnesque, quos inspexi, comprobant, non discedo, neque cum Andrea Scotto temere alteram reciperem. Firmiter receptam quoque Aethici Cosmographia, quae eandem sic interpretatur, in quantum conditioni humanae conceditur.

¹¹⁴ A meridie] Ed. Aug. ad meridiem. Copulam & Editiones tollunt vetustiores usque ad Fabricianas, sed contra omnes, quos inspexi, vel quorum habeo collationem MSS. ut & contra Aethici Cosmographiam. Ister igitur, sive Danubius, incipit a meridie, ubi oritur, deinde ad orientem cursum dirigens, pergit, donec in mare influit seseque exonerat.

¹¹⁵ Ubi & Gothia:] Ed. eadem ibi & Gothia, deinde & Germania est.

¹¹⁶ Suevi tenent,] Sic in MSS. & Edd. vetust. Suevi obtinent, in Hittorp. & Bolfuingiana.

¹¹⁷ Sunt gentes] Sic in MSS. Editt. transponunt, gentes sunt.

¹¹⁸ A barbarico] Lugd. Bat. sec. & Ultr. addunt oceano. quart. mari. Pro Moesia male Mysia in Flor. sec. & tert. hic & infra.

¹¹⁹ Montes Acroceraunios,] Legitur & Acroceraunia, Horatius libro primo Carmin. Qui vidit mare turgidum, & Infames scopulos Acroceraunia, Diodorus libro quadragesimo primo, Ἰπποκράτης ὁ ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ Κρητικῆς ἱστορίας. FABR. Flor. sec. montes Acroceaneos. Lugd. Batt. omnes, ut & Perizon. & Fabric. montes Acrocerauniae. Mox maris pro sinus in Meo.

¹²⁰ Sunt] Hittorp. & Bolfuing. Editt. contra reliquas & MSS. omnes inferciunt *siti*. Lugd. Bat. sec. & Ultr. insuper sunt delent.

contra Apuliam ¹²¹ atque Brundisium ¹²² ab occasu Dalmatiam, à circio Dardaniam, à septentrione Moesiam. Achaja undique propemodum cincta est mari: nam ab oriente habet Myrtoum mare, ab euro ¹²³ mare Creticum, à meridie Ionium mare, ab africo & occasu Cephaleniam & Cassiopam insulas, à septentrione finum Corinthium, ab aquilone angustum terrae dorsum, ¹²⁴ quo Macedoniae conjungitur, vel potius Atticae, qui locus Isthmos vocatur, ¹²⁵ ubi est Corinthus, ¹²⁶ habens in Attica ad boream non longe Athenas civitatem. Dalmatia habet ab oriente Macedoniae, ab aquilone Dardaniam: à septentrione Moesiam, ab occasu Istriam, & finum Liburnicum, & insulas Liburnicas: à meridie Adriaticum finum. Pannonia, Noricus, & Rhetia habent ab oriente Moesiam, à meridie Istriam, ab africo ¹²⁷ Alpes Penninas, ab occasu Galliam Belgicam, à circio Danubii fontem, & limitem, qui Germaniam à Gallia inter Danubium Galliamque ¹²⁸ fecernit, à septentrione Danubium & Germaniam. Italiae situs à circio in eorum tenditur, habens ab africo Tyrrhenum mare, à borea Adriaticum finum: cujus ea pars ¹²⁹ qua continenti terrae communis & contigua est, Alpium obicibus obstruitur: ¹³⁰ quae à Gallico mari super Ligusticum finum exsurgentes, primum Narbonensium fines,

¹²¹ *Atque Brundisium*] Amant ita MSS. & Editi Vetusiores, reliqui & *Brundisium*.

¹²² *Ab occasu*] Lugd. Bat. quart. praeposit &.

¹²³ *Mare Creticum*,] Ed. pr. *Arcticum mare*.

¹²⁴ *Quo Macedoniae conjungitur*,] Lugd. Bat. sec. & Periz. quod. quart. qui &c.

¹²⁵ *Ubi est*] Abest posterior vox ab Edit. Aug.

¹²⁶ *Habens in Attica ad Boream*] Lugd. Batt. tert. & quart. *habens in Atticam* &c. quibuscum consentit Ed. pr. quae insuper legit a borea. At Lugd. Bat. pr. *spectans in Atticam ad boream* &c. In Aethici Cosmographia legitur, *Hic est in Attico ad boream non longe civitas Athenae*. corrige, *Hinc est in Attica* &c.

¹²⁷ *Alpes Penninas*,] Ita clare scribitur in Lugd. Batt. tertio, quarto & Perizoniano,

& exhibet Edit. Aug. *Peninas* Meus cum Lugd. Bat. sec. Flor. sec. scribit, *Appenninas* vel *Apenninas* Flor. tert. & Edit. pr. atque Lugd. Bat. pr. Alpes vero istas *Peninas* a deo Pennino, non *Poeninas*, ut alii, praesertim Graeci scriptores, quasi a Poenorum & Annibalis transitu vocari, ostendit Livius lib. xxi. cap. 38. *Nec verisimile est, ea tum ad Galliam patuisse itinera; utique quae ad Penninum ferunt, obsepta gentibus semigermanis fuisse; neque bercule, montibus bis si quem forte id movit, ab transitu Poenorum ullo Veragri, incolae jugi ejus, norunt nomen inditum: Sed ab eo, quem in summo sacratum vertice Penninum montani appellat.*

¹²⁸ *Secernit*, Ed. pr. & Venetae discernit. Mox copula & delet. Ed. Aug.

¹²⁹ *Qua continenti*] Pro qua Lugd. Batt. pr. & sec. ut & Ed. Aug. quae exhibent.

¹³⁰ *Quae à Gallico mari super Ligusticum finum*]

nes, deinde Galliam Rhetiamque secludunt, ¹³¹ donec in sinu Liburnico defigantur. Gallia Belgica habet ab oriente limitem fluminis Rheni & Germaniam, ¹³² ab euro Alpes Penninas, à meridie provinciam Narbonensem, ab occasu provinciam Lugdunensem, à circio oceanum Britannicum, à septentrione ¹³³ Britanniam insulam. Gallia Lugdunensis, ducta per longum, & per angustum inflexa, Aquitanicam provinciam semicingit. Haec ab oriente habet Belgicam, à meridie partem provinciae Narbonensis, qua Arelas civitas sita est, ¹³⁴ & mari Gallico Rhodani flumen excipitur. Narbonensis provincia, pars Galliarum, habet ab oriente Alpes ¹³⁵ Cottias ¹³⁶ ab occidente Hispaniam, à circio Aquitaniam, à septentrione ¹³⁷ Lugdunensem, ab aquilone Belgicam Galliam, à meridie mare Gallicum, quod est inter Sardiniam & ¹³⁸ insulas Baleares, habens in fronte qua Rhodanus fluvius in mare exit, insulas Stechadas. ¹³⁹ Aquitanica provincia obliquo cursu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus ejus est, in orbem agitur. Haec ¹⁴⁰ à circio oceanum qui Aquitanicus finus dicitur, ab occasu Hispanias habet, à septentrione & oriente Lugdunensem, ab euro & meridie Narbonensem provinciam contingit. Hispania ¹⁴¹ universa terrarum situ trigona est, & circumfusione Oceani Tyrrhenique pelagi ¹⁴² pe-

finum] Lugd. Bat. sec. qui. Ed. Aug. quae Gallico mari per Lig. s. Ultr. MS. quoque per Lig. s.

¹³¹ *Donec in sinu Liburnico defigantur.*] Lugd. Batt. sec. defiguntur. Sed quart. donec in sinum Liburnicum desinant.

¹³² *Ab Euro*] Addunt habet Lugd. Batt. pr. sec. tert. & Ed. Aug. Alpes Penninas autem hic iterum scribunt Periz. Lugd. Batt. tert. & quart. & insuper primus, sed in primo, manu secunda a praepositur, ut notet Apenninas, sicuti in quibusdam exstat.

¹³³ *Britanniam*] MS. Ultr. & Edd. pr. Venetae & Aug. Britannicam. Addit aliquanto post Galliam, denuo in iis habet Belgicam, Ultr. Aquitaniam pro Aquitanicam prov. habent Edd. pr. Aug. & Venetae Arelatum pro Arelas.

¹³⁴ *Et mari*] Interferit ubi Lugd. Bat. quart. excipitur pro accipitur scribit secundus.

¹³⁵ *Cottias*,] Id verum nomen. MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. Gutticas. sec. Cbotias. quart. Cotbicas. Periz. Cotias Meus Cutias. mendose, ut multa locorum nomina.

¹³⁶ *Ab occidente*] Lugd. Bat. quart. ab occasu & mox Aquitaniam sec. tert. & quart.

¹³⁷ *Lugdunensem*] Galliam quaedam Editiones praeposunt, sed in MSS. abest.

¹³⁸ *Insulas Baleares*,] Priorem delent Lugd. Batt. sec. & quart.

¹³⁹ *Aquitanica*] Ultr. Aquitania. & ejus in illis, ejus est, delet.

¹⁴⁰ *A circio oceanum*] In Ed. Aug. est oceano Editt. pr. & Venetae a circio habet oceanum. Mox Hispanos Ultr.

¹⁴¹ *Universa*] Lugd. Batt. pr. tert. Edd. pr. Aug. & Venetae universo. ut ad situm non ad Hispaniam referatur. Vulgatum tueretur Aethici Cosmographia. Delent est MSS. Flor. uterque Lugd. Batt. sec. quart. Periz. & Meus, ut & que post Tyrrheni pr. & tert.

D

142 Pe-

¹⁴² pene insula efficitur. Hujus ¹⁴³ angulus prior, spectans ad orientem, à dextris Aquitanica provincia, à sinistris Balearico mari coartatus, Narbonensium finibus inferitur. Secundus angulus circium intendit: ¹⁴⁴ ubi Brigantia Calleciae civitas sita, altissimam pharum, & inter pauca memorandi operis, ad speculam Britanniae erigit. ¹⁴⁵ Tertius ejus angulus est, ¹⁴⁶ qua Gades insulae intentae in africanum, Atlantem montem interjecto sinu Oceani prospiciunt. Hispaniam citeriorem ab oriente ¹⁴⁷ incipientem, Pyrenaei saltus à parte septentrionis ¹⁴⁸ usque ad Cantabros Asturesque deducunt, atque inde per Vaccaeos & ¹⁴⁹ Oretanos, quos ab occasu habet, posita in Nostri maris littore Carthago determinat. Hispania ulterior habet ab oriente Vaccaeos, Celtiberos, & Oretanos: à septentrione Oceanum, ab occasu Oceanum, à meridie Gadi-

¹⁴² *Pene insula efficitur.*] Ex editis quidam *peninsula efficitur*. Post quae additur in Aug. ac *insulae nomine censetur*.

¹⁴³ *Angulus prior*] Lugd. Bat. quart. *propior*. Idem mox legit, *a dextris habet Aquitanicam provinciam*, quam lectionem in tertio quoque inveni. In *angulus ejus*, quod sequitur postremam vocem delent MS. Flor. uterque & Edd. Venetae.

¹⁴⁴ *Ubi Brigantia Calleciae*] Ita scripsimus ex libro vetusto, pro quo in vulgatis est, *Gallaeciae*. Diodorus libro trigesimoseptimo, Βεργάντων πόλιν Καλλαικίας dicit. FABR. Flor. sec. *Galleciae* superscripto *i*, ut notet *Galliciae*, prout in sec. Flor. & Lugd. Bat. atque Ultr. & Aethici Cosmogr. exstat. Lugd. Batt. pr. tert. & quart. *Galliae*. Perizon. *Galleciae*. Meus *Galiciae*. Sed *Callaeciae* rectum est. Praeter Diodorum Dio Cassius, ubi de Caesare loquitur, *Callaeciae* urbem vocat, lib. xxxvii. p. 54. Βεργάντων πόλιν Καλλαικίας ὡς ἑπλάσσει. *Brigantium*, urbem *Callaeciae*, praetervectus, unde patet maritimum fuisse oppidum, quod egregie confirmatur hoc Orosii loco, neque enim memorandi operis pharus alibi usum sui nautis praebere potest. Sequentia sic constituunt MSS. quidam, *sita est*, & *altissimam pharum*, inter p. m. o. ad *spectaculum Br. erigit*. Lugd. Bat. primus. *sita est*, & *altissimam*

pharum, & inter p. m. o. ad *spectaculum Br. erigit*. Lugd. Bat. quart. *sita est*, quoque habet Lugd. Bat. tert. pro *speculam Flor. sec. & tert. speculum*. Ultr. ad *spectaculum Britanniae erigitur*. Edd. pr. & Venetae ad *speculam Britanniae exigit*. Aethici Cosmogr. *Ubi Brigantia civitas sita est Galliciae, ac altissimum* (alii ad) *altissimum farum*: & inter pauca memorandi operis ad *speculam Britanniae erigitur*.

¹⁴⁵ *Tertius ejus angulus est*,] Transponunt *tertius angulus ejus* Codd. Florentini & Perizon. *ejus* abest a Codice Meo, est a Lugd. Bat. pr. & a Meo.

¹⁴⁶ *Qua*] Lugd. Bat. sec. tert. quart. & Flor. sec. atque Ultr. *quo*, & sic quoque in Aethici Cosmogr. Edit. pr. & ante Fabricianas vetustis omnibus. Meus Codex *qua* servat. Mox ad *Africanum* Lugd. Bat. quart.

¹⁴⁷ *Incipientem*,] Abest a Perizon. servant alii, ut & Aethicus, *ab oriente incipit ex Pyrenaeis saltibus*. In meo *Pyreneus saltus*, pro *Pyrenaei*.

¹⁴⁸ *Usque ad*] Posteriores vocem delet Lugd. Bat.

¹⁴⁹ *Oretanos*.] Ed. pr. *Oreatanos*, dein Meus, quos ab occasu habet positos, in n. m. l. *Carthago d.* at Ed. pr. q. a. o. habet positam in n. m. l. *Carthaginem determinat*.

ditanum Oceani fretum: ¹⁵⁰ unde mare Nostrum, quod Tyrrhenum vocatur, immittitur. Et quoniam Oceanus habet insulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quae ¹⁵¹ in averfa Galliarum parte ad prospectum Hispaniae sitae sunt, breviter explicabuntur. Britannia Oceani insula, per longum in boream extenditur. A meridie Gallias habet, cujus proximum litus transmeantibus ¹⁵² civitas aperit, quae dicitur ¹⁵³ Rhutubi portus: unde haud procul ¹⁵⁴ à Morinis in austro positos Menapios Batavosque prospectat. Haec insula habet ¹⁵⁵ in longo millia passuum octingenta, in lato millia ducenta: à tergo autem, unde Oceano infinito patet, ¹⁵⁶ Orcadas insulas habet, quarum viginti desertae sunt, ¹⁵⁷ tredecim coluntur. Deinde insula Thule, quae per infinitum à

ce-

¹⁵⁰ Unde] Ed. Aug. inde mare nostrum. Sic quoque Venetae.

¹⁵¹ In averfa Galliarum parte] *Aversa*, non *adversa*, recte est in Manuscriptis. FABRIC. *Aversa* quoque legitur in Aethici Cosmographia, & in MS. Flor. sec. reliqui ferè cum vetustis Editionib. *adversa* legunt.

¹⁵² Civitas aperit,] In Aethici Cosmographia iisdem verbis haec loca describuntur. Verum MSS. Lugd. Bat. quart. & Ultr. legunt *civitas apparet*, contra reliquos & scriptoris mentem. Geographis enim proprio verbo dicit Orosius civitatem Britannicam Rhutubi transmeantibus proximum litus Galliae aperire; quibus significat ita augustum ibi trajectum esse maris, ut inde Galliae litora prospici queant, quare olim inde in Gallias & ex Galliis in Britanniam frequens erat trajectus, antequam ut hodie fit, portus Dubris, nunc *Dover* eidem succedens, sibi illum usum vindicasset. E regione Bononiae fuit, unde, sive ex Gessoriaco solvantes, directo cursu ex Gallia solvebant. Ammian Marcellin. lib. xx. cap. 1. *Observato flatu secundo ventorum ad Rutupias, sitas ex adverso, defertur, petitque Londinium.* Idem lib. xxvii. cap. 8. *Quum venisset ad Bononiae litus, exinde transmeato lentius freto, defertur Rutupias, stationem ex adverso tranquillam.*

¹⁵³ Rhutubi portus:] Varia nominis est scriptura & nomenclatio, non modo in MSS. & Editis, sed & apud priscos auctores.

Lugd. Batt. pr. & tert. *Rutupi portus.* Meus *Ruthubi portus.* Antonini Itinerarium *Rutupas*, alii scriptores passim *Rutupias* vel *Ritupias* adpellant. Observat autem Clariss. Petrus Wesselingius ad Antonini Itin. p. 473. plurali numero dici, quod binae ibi essent arces ad portum adpositae, quarum ad septentrionem vergentem *Regulbium* vocabant, ejusque nominis reliquias hodieque in *Reculver* durare; testemque citat, praeter Notitiam Imp. Occident. libellum, Jo. Battely de Antiquitatibus Rutupinis Oxonii vulgatum.

¹⁵⁴ A Morinis] *A Morynis* Edd. pr. & Venetae. Sed Lugd. Batt. tert. quart. & Perizon. *a Morinis* (quart. *Morineis*) in austro positis. Lugd. Batt. sec. quart. & Periz. dein *Menapos* Lugd. Batt. sec. quart. Periz. & Ultr. ex quibus ultimus. *Bathavosque*, pro quo *Batrasiosque* Ed. prima.

¹⁵⁵ In longo] Quum mox sequatur in lato, mirum, cur contra Aethicum & omnes MSS. nescio quomodo in quibusdam Editionibus irrepsit in *longum*, praesertim quum infra, ubi insulam Cyprum describit, in *longo*, & in lato pariter ejus spatium describat. *Ad millia passuum octingenta*, Lugd. Bat. quart. tria in initio addit.

¹⁵⁶ Orcadas] Ita MSS. meliores, Editi quidam *Orcades*, quae varietas in Aethici Cosmogr. quoque est.

¹⁵⁷ Tredecim coluntur.] *Quatuordecim coluntur.* Aethicus & Ed. Aug. *tredecim in-*

ceteris separata, circium versus ¹⁵⁸ medio sita Oceani, vix paucis nota habetur. Hibernia insula, inter Britanniam & Hispaniam ¹⁵⁹ sita, longiore ab africo in boream spatio porrigitur. Hujus partes priores intentae Cantabrico oceano, Brigantiam Callectiae civitatem, ab africo sibi in circium ¹⁶⁰ occurrentem, spatioſo intervallo procul spectant: ab eo praecipue promontorio, ubi ¹⁶¹ Scenae fluminis ostium est, & Velabri ¹⁶² Lucenique consistunt. Haec propior Britanniae, spatio terrarum angustior: ¹⁶³ sed coeli solique temperie magis utilis, à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam ¹⁶⁴ Mevania insula proxima est, & ipsa spatio non parva, ¹⁶⁵ solo commoda, aequè à Scotorum gentibus ¹⁶⁶ habitatur. Hi sunt fines totius Europae. Africam, ut dixi, ¹⁶⁷ cum tertiam orbis partem majores Nostri accipiendam descripserint, non spatiorum men-

coluntur. Edd. pr. Venetae. Hittorp. & Bolsuing. Sed contra omnes MSS. & Aethici quoque Cosmographiam. Pro *Tbule* Ed. pr. & MSS. Flor. Tile. Aug. *Tbile*. Dein Lugd. Bat. sec. quae per infinitum oceanum &c.

¹⁵⁸ Medio sita oceani,] Medio sita est oceani. Ultr. medio sita oceano, Edd. pr. Hitt. & Bolsuing. atque MSS. Flor. sec. tert. Perizon. & Meus.

¹⁵⁹ Sita longiore] Ultr. sita, longiori spatio &c. Ed. pr. & Venetae. sita est, quae longiore ab A. Mox Periz. colligitur.

¹⁶⁰ Occurrentem] Ed. pr. occurrente. In Edit. Moguntina ad procul spectant notatur in marg. prospectant.

¹⁶¹ Scenae fluminis] Nomen fluminis in MS. Ultr. abest, in Aethici Cosmographia *Sacanae* adpellatione insignitur. *Senae* autem scribunt MSS. Flor. sec. tert. Meus. ut & Edit. pr. in reliquis *Scenae* legitur, quod cum adpellatione ejusdem hodierna congruit; *Scennon* enim dici testatur Cellarius lib. 11. cap. 4. p. 441.

¹⁶² Lucenique] Lugd. Batt. pr. & tert. *Lugenique*. *Lucinique* Ed. Aug. *Velabri Luceni*, deleta quae Ultr. Pro spatio mox spatioſo Perizon.

¹⁶³ Sed coeli solique temperie] Vulgo coeli solisque. tautologia puerilis. LAUTIUS. Addit ad marginem Editionis Mogunt. Andr.

Scottus solique melius & merito. Omnes tamen MSS. cum Editis & ipsa Aethici Cosmographia praeferunt coeli solisque temperie, exceptis meis membranarum, in quibus clare exstat coelo solique temperie. Malim solo coelique temperie &c. nam temperies proprie de aëre five coelo dicitur, atque ita laudatur ab Orosio Hibernia, quod aëre gaudeat temperato, & solo fertili. Mox in illis a Scotorum, praefigitur & in Lugd. Bat. quarto.

¹⁶⁴ Mevania Insula] Aug. Mevania Insula est proxima. Pro Mevania habent Evann Lugd. Batt. pr. tert. *Eumania* sec. & Ultr. *Eumonia* quart.

¹⁶⁵ Solo commoda,] Ultr. & Edit. Aug. sola commoda, sed Fabricianae Edit. notant in marg. vocem sole. Ego, ex Aethici quoque Cosmographia solo praetuli; nam, sicuti supra a coelo & solo laudavit Hiberniam, sic nunc quoque a solo & amplitudine commendat Mevaniam. Edit. pr. legit, spatio non parvo, solo commoda. Hanc, ut saepe, sequuntur Venetae.

¹⁶⁶ Habitatur.] Lugd. Bat. quart. habetur. Pro hi sunt fines &c. in Ultr. est, Hic sunt fines &c.

¹⁶⁷ Cum tertiam orbis partem] Lugd. Bat. sec. delet orbis, Ultr. insuper cum, legens tertiam partem, at in Lugd. Bat. pr. est, cum tertiam orbis prope partem &c. Mox descri-

mensuras, sed divisionum rationes secuti sunt. ¹⁶⁸ Mare hoc siquidem Magnum, quod ab occasu ex Oceano oritur, in meridiem ¹⁶⁹ magis vergens, angustiores inter se & Oceanum coartatae Africae limites ¹⁷⁰ facit. Unde etiam aliqui, quamvis eam longitudine parem, tamen multo angustiores intelligentes, ¹⁷¹ inverecundum arbitrati sunt tertiam vocare partem, sed potius ¹⁷² in Europam Africam deputantes, ¹⁷³ secundae portionem appellare maluerunt. Praeterea cum ¹⁷⁴ multo amplius terrae in Africa ardore Solis, quam in Europa rigore frigoris incultum atque incognitum sit ¹⁷⁵ (quippe cum omnia pene animantia vel germinantia, patientius & tolerabilius ad summum frigoris quam ad summum caloris accedant) ea scilicet causa est, Africam per omnia situ & populis minorem videri: ¹⁷⁶ quia & natura sui minus habeat spatii, & coeli inclementia plus deserti: cuius descriptio per provincias & gentes haec est: Libya Cyrenaica & Pentapolis, ¹⁷⁷ post Aegyptum in parte Africae prima est. Haec incipit à civitate ¹⁷⁸ Paraetonio, & montibus Cata-

ba-

scripserunt Lugd. Batt. sec. tert. quart. & accipiendam esse Flor. tert.

¹⁶⁸ *Mare hoc &c.*] Transponit cum Edit. Hittorp. Cod. Periz. *Mare siquidem hoc magnum.*

¹⁶⁹ *Magis vergens,*] vox prima a Periz. Codice abest.

¹⁷⁰ *Facit.*] MSS. Florent. sec. & tert. Lugd. Batt. pr. sec. tert. Meus, Ultr. & Edit. pr. & Aug. & Venetae fecit. Lugd. Bat. quart. sec. Perizon. fecit. superposita linea, quae corrumpendae scripturae dedit occasionem.

¹⁷¹ *Inverecundum*] Meus cum Flor. tert. & Ed. Aug. *verecundum.* Delent autem sunt Lugd. Bat. tert. Meus & Periz. *vocare partem* transponit Ed. pr. cum Venetis.

¹⁷² *In Europam,*] Sic magno consensu MSS. Flor. sec. tert. Lugd. Batt. sec. quart. Ultr. & Meus. Editio quoque Aug. Servat vulgatum Perizon. & Lugd. Bat. tert. Monuimus supra praepositionem *in* ab antiquis promiscue cum quarto & sexto casu conjunctam fuisse.

¹⁷³ *Secundae portionem*] Ita lego. Vulgati

habent *Secundae portionis portionem*, praecedente Edit. Hittorp. Magna hic varietas in MSS. est. Florent. sec. tert. *hoc est secundae portionem &c.* quam comprobant Lugd. Bat. quart. Perizon. & Meus. At Lugd. Batt. pr. tert. *hoc secundam portionem.* sec. cum Ultr. *hoc est secundam eam portionem.* Ed. pr. cum Venetis *ac secundam portionem.* Aug. *secundam portionem.* Aethicus, in Africae praecipue descriptione, verba Orosii immutat, & hunc locum ita circumscribit, *sed in Europa eam judicaverunt reputandam, hoc est, ut non eam similem duabus dicerent, sed de duabus uni subjectam.*

¹⁷⁴ *Multo amplius*] Lugd. Bat. quart. *multo magis.*

¹⁷⁵ *Quippe cum omnia*] Media vox in Fabr. Edit. deficit, unde accedant mutatur ibidem in *accedunt.*

¹⁷⁶ *Quia & natura sui*] Edd. pr. & Venetae & q. n. s. Lugd. Bat. tert. *quia ex n. s. dein minus habet spatii.* Flor. sec. & tert. & Edd. Venetae.

¹⁷⁷ *Post Aegyptum*] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *quae post Aegyptum.*

¹⁷⁸ *Paraetonio,*] Vitiose apud Aethicum

bathmon: inde secundo mari usque ad aras Philenorum extenditur. Post se habet usque ad Oceanum meridianum, gentes ¹⁷⁹ Libyae, Aethiopum & Garamantum. ¹⁸⁰ Huic est ab oriente Aegyptus, à septentrione mare Libycum, ab occasu Syrtes maiores & Troglodytae, contra quos insula ¹⁸¹ Calypso est: à meridie Aethiopicus Oceanus. Tripolitana provincia, quae & Subventana, vel ¹⁸² regio Arzugum dicitur, ubi Leptis magna civitas est, quamvis Arzuges per longum Africae limitem generalliter vocentur, habet ab oriente aras Philenorum inter Syrtes maiores & Troglodytas, à septentrione mare Siculum, vel potius Adriaticum, & Syrtes minores, ab occasu ¹⁸³ Byzacium ¹⁸⁴ usque ad lacum Salinarum, à meridie barbaros Getulos, ¹⁸⁵ Nothabres, & Garamantas, usque ad Oceanum Aethiopicum pertingentes. Byzacium, ¹⁸⁶ Zeugis, & Numidia. Zeugis autem prius non unius conventus, sed totius provinciae generale ¹⁸⁷ fuisse nomen invenimus. Byzacium ergo, ubi ¹⁸⁸ Adru-

Parthenio. Mox quidam secundum mare.

¹⁷⁹ Libyae, Aethiopum,] Lugd. Batt. pr. & tert. simpliciter Aethiopum. Meus & Flor. tert. Libycum, Aethiopum &c. Ed. pr. cum Aethici Cosmographia, Libyorum, Aethiopum &c. Aug. Libyos Aethiopum. Flor. sec. Libyoaethiopum. Ultr. MS. Libie Aethiopum. Veram scripturam censeo, gentes Libyae, Aethiopum & Garamantum. Hae enim omnes in plures dividuntur gentes; nam Libyoaethiopes, sive incolae Libyae Aegyptiae quas supra memoravit p. 18. alii sunt & diversi ab his, & ex eo loco videtur id nomen Libyoaethiopum hic quoque in Hittorpiana primum Editione, deinde in Bolsuing. & Fabric. & Moguntina Andr. Scotti fuisse repositum.

¹⁸⁰ Huic est] Abest posterior vox a Flor. sec. Hinc est in quibusdam.

¹⁸¹ Calypso] Flor. tert. Calypsa. Ed. Aug. Calyps. Scriptoribus Latinis haec insula Calypsus vocatur, ut Plinio lib. III. in fine cap. decimi, Promontorium Lacynium; cuius ante oram insula decem mille passuum a terra Dioscuron: altera Calypsus, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur. Graecam Inflectionem sequitur Orosius, & ex eo Aethicus. Scylacis Periplus p. 5. Ed. Hudf. Δακύνιον ἰσθμὸν ἔχει καὶ τὴν καλὴν, ἐν ᾗ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τοῦ καλὸς. Lacinium fanum, fu-

nonis & Calypso insula, in qua Ulysses habitabat apud Calypso. Ogygiam hanc insulam, in qua Atlantis filia Calypso habitaverit, vocat Homerus Odyss. II. v. 244. Periz. MS. insula est Calypso.

¹⁸² Regio Arzugum] Azotum, quod alii ascripserunt, nos in nullis antiquis invenimus. FABRIC. Flor. sec. Arzutum. Lugd. Bat. pr. Arguzum. tert. Arrugum. posteriores mox quoque Arguzes & Arruges.

¹⁸³ Byzacium] Vulgo mendose Byzantium legitur. De Byzacio Plinius lib. v. capit. 4. In vetusto Indice Dignitatum & administrationum Romanarum, jam Byzacium, jam Bisacium legitur. FABR. Lugd. Bat. pr. sec. tert. & hic & infra Bizantium, tert. Bizagium. Reliqui lectionem probam servant. Ed. Aug. Bizachium.

¹⁸⁴ Usque ad lacum] Lugd. Bat. pr. delet ad.

¹⁸⁵ Nothabres] Lugd. Batt. pr. & tert. Nabazares. sec. & Meus Natabros. quart. & Periz. Natbabres. Mox Garamantes Lugd. Batt. pr. tert. quart.

¹⁸⁶ Zeugis,] Flor. sec. hic & infra Zeugis. ut & Ed. Aug.

¹⁸⁷ Fuisse nomen] Transponunt MSS. quidam nomen fuisse.

¹⁸⁸ Adru-

¹⁸⁸ Adrumetus civitas: Zeugis ubi Carthago magna, Numidia ubi Hippo regius & ¹⁸⁹ Ruficada civitates sunt: habent ab oriente Syrtes minores & lacum Salinarum, à septentrione mare Nostrum, (quod spectat ad Siciliam & Sardiniam insulas, ¹⁹⁰ ab occasu Mauritaniam Sitifensem, à meridie ¹⁹¹ montes Uzarae: & post eos Aethiopum gentes: pervagantes usque ad Oceanum Aethiopicum.

¹⁹² Sitifensis & Caesariensis Mauritania habent ab Oriente Numidiam, à septentrione mare Nostrum, ab occasu flumen ¹⁹³ Malvam, à meridie montem ¹⁹⁴ Astrixim, qui dividit inter vivam terram & arenas jacentes ¹⁹⁵ usque ad Oceanum: ¹⁹⁶ in quibus & oberrant Gangines Aethiopes. Tingitana Mauritania ultima est Africae. ¹⁹⁷ Haec habet ab oriente flumen Malvam, à septentrione mare Nostrum usque ad fretum Gaditanum, ¹⁹⁸ quod ¹⁹⁹ inter Abennem & Calpen, duo contraria sibi promontoria, coartatur: ab occidente Atlantem montem, & Oceanum Atlanticum, sub africo Hesperium montem, à meridie gentes ²⁰⁰ Aulolum, quas
nunc

¹⁸⁸ *Adrumetus civitas*,] Lugd. Bat. pr. *Adrumeta civitas*. posterior vox in Meo non adparet.

¹⁸⁹ *Ruficada*] Apud Plinium lib. v. cap. 3. & Melam lib. 1. cap. 7. est, *Ruficade*. FABR. Lugd. Batt. pr. sec. & tert. ut & Ultr. *Ruficada*. quart. *Ruficida*. Ed. pr. *Nificcada*.

¹⁹⁰ *Ab occasu*] Lugd. Bat. pr. *ab occidente*.

¹⁹¹ *Montes Uzarae*:] Meus *montes Uzarae*. In Edit. Cervicorn. *fontes Uzarae*. quae lectio invenitur quoque in pr. & Venetis. *Montem Suzare* Flor. sec. *montes Vazare* Flor. tert. Mox post eum Ultr. qui in *ad oceanum* priorem vocem delet.

¹⁹² *Sitifensis & Caesariensis Mauritania*] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Edit. pr. *Sitifenses & Caesarienses Mauritania*. distinguitur vero in Editione prima post *Caesarienses*, quasi scilicet ad ea quae praecesserunt, pertinerent. Mox *habet* pro *habent* Lugd. Bat. tert. & Perizon.

¹⁹³ *Malvam*,] Dividit hic fluvius duas Mauritanias. *Flumen Malva* legitur in MSS.

Lugd. Batt. pr. sec. quarto & Ultr. Sed in pr. superscribitur *Muluca*.

¹⁹⁴ *Astrixim*,] Flor. sec. *Astrinxim*. tert. *Astrixim*. Lugd. Bat. pr. *Astrinxi*, sed adscribitur, Lege *Astricii*.

¹⁹⁵ *Usque ad Oceanum*:] Mediam vocem delet Meus.

¹⁹⁶ *In quibus oberrant*] Edit. pr. atque Venetae & *oberrant*.

¹⁹⁷ *Haec habet*] Lugd. Bat. pr. *Et haec habet* &c.

¹⁹⁸ *Quod*] Ed. Aug. *quo*.

¹⁹⁹ *Inter Abennem & Calpen*] *Habennem*, *Habennen*, & *Abennen* scriptum invenitur. Intelligit duas columnas Herculis: quarum una Europaea à Barbaris *Calpe*, à Graecis *Αλβει*, nominatur: altera Libyca ab illis *Abenne*, ab his *Κωννηταικη* dicitur, auctore Eustathio in Dionysium. FABR. *inter Avenne & Calpis*. Florent. sec. & Lugd. Batt. omnes ut & Meus. *inter Avene & Calpen* Ultr. *inter Habenne & Calpis* Flor. tert. *inter Avenne & Calpes* Ed. Aug. delet mox *coartatur* Ultr.

²⁰⁰ *Aulolum*] Flor. tert. Meus & Lugd. Bat. tert. *Auloiosum*.

nunc ²⁰¹ Galaulas vocant, usque ad Oceanum Hesperium contingentes. Hic est ²⁰² universae terminus Africae. Nunc insularum quae in nostro mari sunt, ²⁰³ loca, nomina, & spatia dimetiar. Insula Cypros ab oriente mari Syrio, ²⁰⁴ quem Issicum sinum vocant, ab occidente mari Pamphylico, à septentrione ²⁰⁵ Aulone Cilico, à meridie Syriae & Phoenices pelago cingitur: cuius spatium ²⁰⁶ in longo tenet millia passuum centum septuaginta quinque, in lato millia passuum centum vigintiquinque. Insula Creta finitur ab oriente Carpathio mari, ab occasu & septentrione mari Cretico, ²⁰⁷ à meridie mari Libyco, quod & Adriaticum vocant: ²⁰⁸ habet in longo millia passuum centum septuaginta duo, in lato quinquaginta. ²⁰⁹ Insulae Cyclades, quarum est ab oriente prima Rhodos, à septentrione Tenedos, à meridie Carpathos, ab occasu Cythera, ab oriente finiuntur litoribus Asiae, ab occidente ²¹⁰ mari Icario, à septentrione mari Aegaeo, à meridie mari Carpathio. Sunt autem omnes Cyclades numero ²¹¹ quinquaginta tres. ²¹² Hae

²⁰¹ Galaulas] Sic prima Editio cum Venetis, & Fabr. Gaulales Edd. Hittorp. & Cervicorn. quod MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. quoque exhibent, sed quart. Gaulades Flor. sec. Galaulas. tert. & Meus Galaulolas.

²⁰² Universae terminus] Ita in MSS. Florentinis, & in Meo. Ed. pr. & Venetae cum Hittorp. terminus universae. at Bolsuing. cum Fabr. & MSS. quibusdam universus terminus Africae.

²⁰³ Loca, nomina & spatia] In Meo, loca & nomina & spatia. Mox in Ed. Aug. spatia demetiar, Al. dimetiar. recepta in contextum utraque lectione.

²⁰⁴ Quem Issicum sinum vocant,] Flor. sec. quem Missicum sinum vocant. tert. quem Misicum sinum vocant. Lugd. Batt. pr. tert. quart. Meus, & ex Editis prima & Venetae, quod Missicum sinum vocant. August. quod Mesicum, MS. Ultr. quem Missicum. Servant legitimam scripturam Lugd. Bat. sec. & Perizon. nato errore ex compendio scribendi & transmigratione literae m, ita qm Issicum.

²⁰⁵ Aulone Cilico,] Ed. pr. Aulone Ciliciae. Venetae, easque secuta Parisina, Vulonae Ciliciae. Mox Pboenicis pro Phoenices MSS. Florent.

²⁰⁶ In longo - - in lato] Editt. quaedam, ut prima, Venetae, Aug. & Bolsuing. hic & infra exhibent in longum, & in latum.

²⁰⁷ A meridie mari Libyco,] Excidit vox mari in Edit. Fabricianis & Mogunt. quae tamen in omnibus MSS. reliquisque Editis invenitur.

²⁰⁸ Habet in longo millia passuum centum septuaginta duo, & in lato quinquaginta.] Ed. Augustana, Haec habet in longum m. p. c. s. d. in lato q. Sed prima, Habet in longum m. p. CLXXVII. & in latum L. In illis & in lato. MSS. Flor. sec. tert. Lugd. Batt. sec. tert. quart. Meus & Periz. atque Edit. quidam copulam & delent. Pro centum septuaginta duo MS. Lugd. Bat. pr. quatuor, tert. septem supra septuaginta numerat.

²⁰⁹ Insulae Cyclades,] Meus transponit Cyclades insulae, quam transpositionem quoque amat supra in Insula Creta & Insula Cypros.

²¹⁰ Mari Icario,] Ed. Aug. mari Ionio.

²¹¹ Quinquaginta tres.] Ut passim apud auctores, sic in Editis & MSS. discrepat harum insularum numerus. quinquaginta & tres scribit atque enumerat MS. Florent. sec. quinquaginta quatuor omnes MSS. Lugd. Batt. ut & Ultr. Aethicus quoque at-

²¹² Hae tenent à septentrione in meridiem ²¹³ millia passuum quinquaginta, ab oriente in occasum millia ducenta. Sicilia insula tria habet promontoria, unum quod dicitur ²¹⁴ Pelorum, & ²¹⁵ adspicit ad aquilonem, cui Messana civitas proxima est: Secundum, quod dicitur Pachynum, sub quo civitas Syracusana, ²¹⁶ respicit ad euronotum: Tertium, quod adpellatur Lilybaeum, ubi & civitas ejusdem nominis sita est, ²¹⁷ dirigitur in occasum. Haec habet ²¹⁸ a Peloro in Pachinum millia passuum ²¹⁹ centum quinquaginta novem, à Pachyno in Lilybaeum ²²⁰ centum septuaginta septem. Haec ab oriente cingitur mari Adriatico, à meridie mari Africo, quod est contra Subventanos & Syrtes minores: ab occidente & septentrione habet mare Tyrrhenum: à borea ²²¹ usque subsolanum, fretum Adriaticum, quod dividit Tauromenitanos Siciliae, & Bruttios Italiae. Sardinia & Corsica insula parvo fretto, hoc est, ²²² millium viginti, dividuntur: ex quibus Sardinia habet à meridie contra Numidiam ²²³ Caralitanos: contra Corsicam insulam, hoc est, septentrionem versus, habet Ulbieneses: cujus ²²⁴ in longo spa-

atque Ed. Aug. in qua insuper legitur, *Sunt autem omnes Cyclades insulae &c.* Vulgatam lectionem retinent MSS. Periz. & Meus cum reliquis Editionibus.

²¹² *Hae tenent*] *Haec tenent.* Edit. Aug. cum Venetis. Dein *in meridie* Flor. sec. *meridiem*, deleto *in*, Flor. tert.

²¹³ *Millia passuum quinquaginta*,] Et hic & infra *mille* pro *millia* amat Lugd. Bat. quart. In numero passuum magna est varietas. Enumerat MS. Florent. sec. cum Edd. prima & Aug. *millia passuum quingenta*. cui adstipulantur omnes Lugd. Bat. MSS. ut & Ultr. Flor. tert. *millia passuum quinquaginta*, quem numerum Meus cum Perizon. plurimisque Editis servant. Mox *ab oriente in occasu* Ultr.

²¹⁴ *Pelorum*,] Ed. prima, ut & Parisina *Pelorus*, infra quoque *Pachynus* atque *Lilybaeus*.

²¹⁵ *Adspicit*] Lugd. Batt. sec. quart. *respicit*.

²¹⁶ *Respicit ad Euronotum*:] Ultr. Lugd. Bat. quart. *quae* praeponit.

²¹⁷ *Dirigitur*] *Dirigiturque* Edit. pr.

²¹⁸ *A Peloro in Pachinum millia passuum centum quinquaginta novem*,] In uno manuscripto est, *centum quadraginta novem*. in aliis *centum quinquaginta novem*. Si Strabonis stadia sequamur, minor numerus verior videbitur. FABR.

²¹⁹ *Centum quinquaginta novem*] Flor. sec. CLXVIII. Lugd. Bat. pr. CXLVIII. cum Edit. pr. & Aethico.

²²⁰ *Centum septuaginta septem*.] Addit in fine *millia* Ed. pr. cum Venetis & Paris. atque MS. Lugd. Bat. tertio, verum is amplius scribit CLXXXVII. M. Aethicus quoque, *millia passuum* CLXXIII.

²²¹ *Usque subsolanum*,] Interferunt ad MSS. Flor. sec. Lugd. Batt. pr. tert. quart. Perizon. Ultr. ut & Edit. pr. Aug. & Venetae cum Paris. Delent reliqui MSS. & Editi.

²²² *Millium viginti*,] Ed. pr. & Venetae *millium viginti passuum*.

²²³ *Caralitanos*:] Meus *Calitanos*.

²²⁴ *In longo*] Ed. Hittorp. *in longum*.

spatium tenet millia passuum ²²⁵ ducenta triginta, in lato millia ²²⁶ ducenta octoginta. Haec habet ab oriente ²²⁷ & à borea ²²⁸ Tyrrhenum mare, quod spectat ad ²²⁹ portum urbis Romae: ab occasu mare Sardum, ab africo insulas Baleares longe positas, à meridie Numidicum sinum, a septentrione (ut dixi) Corsicam. Corsica insula multis promontoriis angulosa est. Haec habet ²³⁰ ab oriente Tyrrhenum mare, ²³² & portum Urbis, a meridie Sardiniam, ab occasu ²³² insulas Baleares longe positas, a circio & septentrione Ligusticum sinum. Tenet autem ²³³ in longo millia passuum centum sexaginta, in lato millia vigintisex. Insulae Baleares duae sunt, major & minor, quibus insunt bina oppida: major Tarraconem Hispaniae civitatem, minor ²³⁴ Barcinonem in septentrionem versus contra se habet. Majori subjacet insula Ebusus. Deinde ab oriente Sardiniam, ab aquilone mare Gallicum, a meridie & Africo Mauritanicum pelagus, ²³⁶ ab occasu Ibericum pelagus spectat. Hae sunt insulae ab Hellesponto usque ad Oceanum per totum Magnum pelagus constitutae: quae & cultu & memoria magis celebres habentur.

²³⁷ Per-

²²⁵ *Ducenta triginta*,] Ed. Aug. cccxx. totidemque agnoscunt MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quartus.

²²⁶ *Ducenta octoginta*.] Sic Ed. Aug. & MSS. plures. Alii, ut & MS. Perizon. & Flor. sec. clxxx. In Aethici Cosmographia centenarii numeri exciderunt, & scribitur tantum lxxx.

²²⁷ *Et à borea*] MSS. Flor. sec. tert. Meus & Ed. pr. & borea.

²²⁸ *Tyrrhenum mare*,] Sic scribunt Ultr. Lugd. Batt. pr. sec. tert. cum Editt. pr. Aug. & Venet. *Tyrrhenicum mare* reliqui, quod non praefero, quia *Tyrrhenum* quoque scribit Aethicus, & *Sardum* quoque mox Orosius, non *Sardicum*, licet id (sed tantum in membranis meis) inveniatur.

²²⁹ *Portum urbis Romae*:] Edit. prima, & *portum urbis*. Parisin. & *portum urbis Romanae*. Aethici Cosmographia, *portum aeternae urbis Romae*. Vulgatum tuentur MSS.

²³⁰ *Ab oriente*] Addunt dein Lugd. Batt. sec. quart. & borea.

²³¹ *Et portum Urbis*,] Lugd. Batt. sec. & quart. quod spectat ad portum Urbis. De-

inde post *Urbis* addunt iidem cum primo & tertio atque Ultr. *Romae*. Sed irrepsisse ex superioribus videtur, veluti ex glossa enim in Aug. Editione legitur, *scilicet Romae*.

²³² *Insulas Baleares, longe positas*,] Auxi Orosium postremis duabus vocibus ex Lugd. Batt. sec. & quarto, quoniam in Aethici Cosmographia quoque inveniuntur.

²³³ *In longo millia passuum*] Quaedam Edd. hic *in longum* & mox *in latum mille passus* Lugd. Bat. pr. idem pro *viginti sex* scribit xxvii.

²³⁴ *Barcinonem*] In MSS. *Barcelonam*, *Barcbilonam*, *Barcinolam* & *Barcilon* legitur. In quibusdam supra, *Tarraconam*, *Tragonam* &c.

²³⁵ *In septentrionem*] In abest a Lugd. Bat. pr. Mox habent pro *babet* Ed. Aug.

²³⁶ *Ab occasu Ibericum pelagus spectat*.] Illa *ab occasu Ibericum* desunt in Ed. Aug. Legit vero eadem cum quatuor MSS. Lugd. Bat. *spectant pelagus*, quasi de insulis Balearibus, non de Corsica, esset sermo. Post *Mauritanicum* delet *pelagus* Flor. sec.

²³⁷ Per-

²³⁷ Percensui breviter (ut potui) provincias & insulas ²³⁸ orbis universi: nunc locales ²³⁹ gentium singularum miseras, sicut ab initio incessabiliter exstiterunt, ²⁴⁰ & qualiter ²⁴¹ quibusque exortae sunt, in quantum suffecero, proferam.

²³⁷ *Percensui*] Flor. tert. *Recensui*.

²³⁸ *Orbis universi*:] Transponit Lugd. Bat. pr.

²³⁹ *Gentium singularum*] MSS. Lugd. Bata- vi omnes *gentium insularumque*. ex quibus secundus cum Ultr. insuper legit *gentium insularumque singularum*. Sed vulgatam, praeter Florentinos MS. Meus quoque cum Periz. tuetur, eamque veram & germanam esse judico.

²⁴⁰ *Et qualiter*] Delent & Lugd. Batt. tert. & quartus.

²⁴¹ *Quibusque exortae sunt*,] Delet Lugd. Bat. quart. *que post quibus*. At tempori-

bus superscribatur in Lugd. Bat. primo. Videtur id haud incongrue posse addi, neque enim modo narrabit Orosius quae mala, qualiter, respectu magnitudinis, quibusque, respectu hominibus sive gentibus, sed & temporibus, evenerint. In postremo enim maxime enituit Orosii industria, qui propterea omnibus Eruditis in manu haberi, auctoritatemque suam commodare solet. Quare hunc locum sic puto esse legendum, *nunc locales gentium, singularumque miseras, sicut ab initio incessabiliter exstiterunt, qualiter, quibus, quibusque temporibus exortae sunt &c.*

CAPUT III.

De diluvio sub Noë.

Cum post fabricam, ornatumque mundi huius, homo, quem rectum atque immaculatum fecerat Deus, ² ac perinde humanum genus libidinibus depravatum peccatis obsorduiisset, continuo injustam licentiam
justa

¹ *Cum post fabricam, ornatumque mundi huius homo, quem rectum atque immaculatum fecerat Deus, morti se substravisset: ac proinde humanum genus libidinibus depravatum peccatis funditus obsorduiisset.*] Illud *morti substravisset* liber Venetus Orosio reddidit. Similiter & illud, *funditus*; omisit vero Marcoduranus. Ego ex *obsorbuiisset*, & *obsorbuiisset* feci, *obsorduiisset*. Recte fortasse. Posset & *obsorbuiisset*, rectum esse, vel *obsorduiisset*. LAUT. Praeter Venetas Editt. & Paris. Hitt. & Cervicorn. illud *morti se substravisset*. prima quoque exhibet; verum neque Augustana, neque ullus ex libris MSS. quos consulimus, illud augmentum agnoscunt.

In prima Ed. quoque est *funditus absorbere-* tur, pro quo in Venett. & Paris. *funditus obsorberetur*. Sed in MSS. Florentinis & reliquis, quos inspexi, cunctis, legitur *peccatis obsorduiisset*. quod verbum respondet illi, quod supra invenitur, *immaculatum*. In Mogunt. vero Edit. quam curavit Andr. Schottus, legitur *homo, quem ad imaginem suam rectum atque immaculatum f. D. intru-* sis tribus vocibus contra omnium MSS. & Editt. fidem.

² *Ac perinde humanum genus libidinibus depravatum peccatis obsorduiisset,*] Ante haec verba in vulgatis additur, *morti se substravisset*: quae quando in nullis libris antiquis

justa punitio ³ consecuta est. Sententiam creatoris Dei & judicis; peccanti homini ac terrae propter hominem destinatae, semperque dum homines terram habitaverint duraturam, omnes, ⁴ inviti licet, aut probamus negando, aut confitendo toleramus: ⁵ obstinatisque mentibus testis sibi infirmitas sua inurit, quibus fidelis scriptura non suaserit. ⁶ Deinde refuso in omnem terram mari, immissoque diluvio, cum toto orbe conlecto unum spatium coeli esset ac pelagi, deletum fuisse universum humanum genus, paucis in arca fidei suae merito ⁷ ad substituendam originem reservatis, evidentissime ⁸ veracissimi scriptores docent. ⁹ Fuisse tamen etiam illi contestati sunt, qui praeterita quidem tempora, ipsumque auctorem temporum nescientes, tamen ¹⁰ ex indicio & conjectura lapidum, quos in remotis montibus conchis & ostreis scabros, saepe etiam cavatos aquis visere solemus, conjiciendo didicerunt. Et quamvis hujusmodi adhuc & relatu digna & fide certa proferri ¹¹ a nobis queant, tamen haec veluti principalia duo de praevaricatione primi hominis, & condemnatione generationis vitaeque ejus, ac deinde ¹² perditione totius generis humani, dicta sufficiant: tantum, ut, ¹³ si qua gentiles historici de nostris aliquo ordine ¹⁴ contigerunt, haec plenius cum caeteris ipso, quo ¹⁵ incurrerint, ordine proferantur.

invenimus, tanquam supposita, nihil tamen praedjudicantes, delevimus. FABR.

³ Consecuta est.] Lugd. Bat. sec. & Hitt. & Ultr. subsecuta est. Scribit dein August. Quam sententiam creatoris Dei &c.

⁴ Inviti licet.] Ed. prima videlicet.

⁵ Obstinatisque.] Meus, obstinatis. Edd. Venetae, obstinateque mentibus testes. &c. Paris. obstinatique mentibus testes.

⁶ Deinde refusa sub Noë.] Duae postremae voces in libr. vet. non leguntur, & possunt non incommode abesse. FABR. Delent eandem MSS. Ultr. & Meus. Inter Lugd. Batavos in sec. & tert. legitur suffuso sub Noë in o. t. m. quart. refuso sub Noë ipso in o. t. m. Reliqui cum Editt. Vetustis refuso sub Noë in o. t. m. Mox missoque diluvio. Meus & Flor. sec. pro immissoque.

⁷ Ad substituendam originem.] Meus ad sufficiendam originem.

⁸ Veracissimi scriptores.] Primam vocem delet Periz. sed. Editt. Hittorp. & Bolsuing. legunt, veracissimi scriptores doctoresque.

⁹ Fuisse tamen etiam.] Lugd. Bat. sec. & Ultr. Haec fuisse tamen.

¹⁰ Ex indicio & conjectura lapidum,] Gen. VIII. legimus arcam Noë requievisse super montes Ararath, id est Armeniae, ubi, auctore Hieronymo, usque hodie ejus permanent vestigia. De Ararath idem undecimo Commentariorum in Esaiam. Josephus lib. I. Antiquit. scribit, Armenos loco, in quo Noë ex arca egressus est, *Δαβανθίων* nomen fecisse. FABR. Ex judicio & collectura. Sic lego ex fide Cod. Colon. non conjectura. LAUT. Nihil muto, quamvis judicio quoque exstat in Edit. Aug. Mox Ultr. & conchis & ostreis.

¹¹ A nobis.] Delet Cod. Periz.

¹² Perditione.] Flor. sec. de perditione.

¹³ Si qua.] Lugd. Bat. tert. si qui.

¹⁴ Contigerunt,] Edd. Vetustiores contigerint. Aug. contigerint aliquo ordine.

¹⁵ Incurrerint,] Flor. sec. incurrerunt. tert. incurrerat.

CAPUT IV.

De Nino & Semiramide, eorumque regnis.

Ante annos Urbis conditae mille trecentos ¹ Ninus rex Assyriorum, primus (ut ipsi volunt) propagandae dominationis libidine arma foras extulit, cruentamque vitam ² quinquaginta annis per totam Asiam bellis egit: a meridie ³ atque a Rubro mari surgens, sub ultimo septentrione, Euxinum pontum vastando perdomuit, Scythicamque barbariem, adhuc tunc ⁴ imbellem & innocentem, ⁵ torpentem excitare ⁶ saevitiam, vires suas nosse, ⁷ & non lacte jam pecudum, sed sanguine hominum vivere, ⁸ ad postremum ⁹ vincere, dum vincitur, edocuit.

¹⁰ No-

¹ *Ninus rex Assyriorum,*] Ninus non primus, sed tertius Assyriorum rex fuit, ut ex Berofo notum est. Sed quia *Ninus* est *ἡγεμὼν* & *ἰσχυρὸς* & *πρῶτος* & *ἀρχηγός*, ut scribit Diodorus initio libr. II. idcirco à Nino Historici, in quibus Ctesias, Diodorus, Eusebius, Justinus, Orosius, Cassiodorus & alii, initium fecerunt. FABR.

² *Quinquaginta annis*] Ed. Ven. quinquaginta per annos.

³ *Atque à Rubro Mari*] Lugd. Bat. pr. Rubro mari. quart. atque Rubro mari. Sic & Edd. Venetae.

⁴ *Imbellem & innocentem*] Vulg. & imbellem & inn. sed delent Edd. Venetae cum prima & Aug. MSS. Lugd. Bat. tribus & Perizon.

⁵ *Torpentem excitavit:*] Hunc locum nos ex fide librorum manuscriptorum emendavimus, quamvis vulgata lectio ferri posse videretur. FABR. Non modo ferri potest vetus lectio *excitare*, sed & novae *excitavit*, praeferrī, adjuvantibus MSS. debet. Tres enim ex illis cum Florentinis, Periz. Meoque *excitare*, non *excitavit* legunt. Ninus, inquit, edocuit Scythicam barbariem adhuc tunc imbellem & innocentem, torpentem saevitiam excitare, atque vires suas nosse &c. Lugd. Bat. pr. & tert. Scythiam-

que barbariam. quart. Scythiamque barbaricam. sec. & Ultr. Scythicamque barbariem Dein in MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quarto, Meo & Periz. legitur *torpentem* non *torpentemque*, ut vulgati, vel *torpentem*, ut Perizon.

⁶ *Saevitiam,*] Edd. Hittorp. & Bolsuing. *Saevitiae*.

⁷ *Et non lacte jam pecudum, sed sanguine hominum vivere &c.*] Ita MSS. omnes & Editiones prima atque August. Sed Hittorp. & Bolsuing. cum Paris. & Venetis, & non *lac* jam pecudum, sed *sanguinem hominum bibere*. De Scythis Justin. lib. II. cap. 2. *Lacte & melle vescuntur*. Versiculus in Tiberium Romae iactatus a dictione Orosii non abludit, apud Sueton. in Tiberio cap. LIX.

Fastidit vinum, quia jam fitit iste cruorem:

Tam bibit hunc avidè, quam bibit ante merum

⁸ *Ad postremum*] Lugd. Batt. pr. & tert. & *ad postremum*. Flor. tert. *ac postremum*.

⁹ *Vincere, dum vincitur, edocuit.*] Ita MSS. Lugd. Batavi omnes. Reliqui, *vincere dum vincit, edocuit*. ut ad ipsum Ninum pertineat illud

¹⁰ Novissime Zoroastrem Bactrianorum regem, eundemque magicae (ut ferunt) artis repertorem, pugna oppressum interfecit. Post ipse, dum deficientem a se oppugnat urbem, ¹¹ sagitta ictus interiit. ¹² Huic mortuo Semiramis uxor successit, virum animo, ¹³ habitu filium gerens: avidosque jam usu sanguinis populos, per duos & quadraginta annos caedibus gentium exercuit. Non contenta ¹⁴ terminis mulier, quos a viro suo tunc solo bellatore ¹⁵ quinquaginta annis acquisitos susceperat, Aethiopiam ¹⁶ bello oppressam, sanguine interlitam, imperio adjecit. ¹⁷ Indis quoque bellum intulit: ¹⁸ quo praeter illam & Alexandrum Magnum nullus intravit. Quod eo tempore ideo crudelius graviusque erat quam nunc est, persequi & trucidare populos in pace viventes: quia tunc apud illos nec foris erant ulla incendia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum. Haec, libidine ardens, sanguinem sitiens, in-

illud vincit. Verum & ipsi victi, dum vincuntur, vincendi artes addiscunt, quibus ipsi rudes ante succubuerint, quibus indurati hostes, evaserint superiores. Nam Ninus primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc ad resistendum populos, terminos usque Libyae perdomuit. Just. lib. i. cap. i.

¹⁰ Novissime Zoroastrem.] Zoroastrem hunc regem Trogius Pompeius nominavit, qui in Graecis Diodori Siculi libris, quos beneficio Henrici Stephani habemus, *Οζοάστρης* adpellatur, cum à Latino Interprete Zoroastes vocetur. Berosus libro quinto *Camefenum* nominat, qui in Bactrianis magno praesidio regnum stabilivit, eumque non à Nino, sed Ninia Nini filio, victum & interfectum scribit. FABR.

¹¹ Sagitta ictus] Vulgati & MSS. aliquot *sagittae ictu*. Praetuli lectionem Codicum Florentinor. Periz. Meique, eamque ante exhibuit Ed. Augustana. Interitum Nini aliter narrat Aelian. Var. Hist. lib. vii. cap. i. quod fabulis videtur debere adnumerari. Justinus l. c. simpliciter ait, occiso Zoroastre, Bactrianorum rege, Ninum, & ipsum, relicto impubere filio Ninia, decessisse.

¹² Huic mortuo Semiramis uxor successit.] De Semiramide copiose Diodorus libro se-

cundo. FABR.

¹³ Habitu filium gerens:] Recte, nam simulat se, pro uxore Nini, filium, pro femina puerum. Justin. lib. i. cap. 2. quem vide. Male feminam Lugd. Batavi omnes cum Ultr. viri animo habitu filium Flor. sec. virum animo & habitu gerens Venetae Editt. & Aug. primaque. virum animo & habitu filium gerens Ed. Bolfuing.

¹⁴ Terminis mulier,] Ed. Aug. mulier terminis. Lugd. Bat. sec. mulier terminis bis. quart. & Ultr. bis terminis mulier.

¹⁵ Quinquaginta annis] In quinquaginta annis MSS. quidam & editi. Alii rectius in delent. Meus in quadraginta quatuor annis.

¹⁶ Bello oppressam sanguine interlitam,] Florentini duo & Lugd. Batavi omnes, cum Meo & Perizon. & Ultr. bello pressam &c. Neque aliter exhibent Editiones prima & Augusta. Pro interlitam habent illitam Editt. pr. & Venetae. MSS. quidam mox imperio suo.

¹⁷ Indis quoque bellum intulit:] Praeter Diodorum lege Augustinum de Civitate Dei libr. xviii. capit. 2. Strabo libr. xv. ex Megasthene refert, Semiramidem prius quam ex India egrederetur, periisse. FABR.

¹⁸ Quo] Tres ex MSS. Lugd. Batt. cum Editis vitustioribus quos.

inter incessabilia ¹⁹ & stupra & homicidia, ²⁰ cum omnes, quos regie arcessitos, meretricie habitos, concubitu oblectasset, occideret, tandem ²¹ filio flagitiose concepto; impie exposito, ²² incestu cognito, privatam ignominiam publico scelere obtexit. Praecepit enim, ut inter parentes ac filios nulla delata reverentia naturae, ²³ de conjugii adpetendis ²⁴ ut cuique libitum esset, liberum fieret.

¹⁹ *Et stupra*] Tres ex MSS. videlicet Meus & Florentini duo, orationem vocula & augment. amplius etiam Ed. Aug. legit inter *convivia incessabilia & stupra & homicidia*. Forſan rectius.

²⁰ *Cum omnes, quos regie arcessitos, &c.*] Dum vitioſam Hittorpſii & Boſſuingii editionem atque diſtinctionem ſequuntur Fabricius & Scottus, mire huius loci intellectum obſcurant. Sic enim in illorum Editionibus legitur, *cum omnes, quos regiae arcessitos meretriciae habitos concubitu oblectasset, occideret*. Sensus Oroſii eſt, Semiramidem omnes, quos libidineſe adpeteret, regie accepiſſe, ſed poſtquam cum iſdem in foedis amoribus fuiſſet volutata, pertaeſam eorundem, alioſque & novos deſiderantem, omnes occidiſſe. Ed. Auguſt. *meretricio habitos concubitu oblectasset, & occiderit*.

²¹ *Filio, flagitiose concepto,*] Verba Oroſii innuere videntur, filium hunc Semiramidis, quem Ninyam ſcriptores vocant, non ex Nino, ſed promiſcua venere fuiſſe ſuſceptum, ideoque a matre expoſitum, agnitum tamen poſtea, & in matris reginae torum, primum clam & per libidinem, dein-

de palam & ſub conjugii nomine fuiſſe receptum.

²² *Inceſte cognito,*] Membranae meae & Ed. Aug. habent *inceſtu*, quam lectionem invenias quoque apud Vincentium Bellovacenſem in Speculo Historiali, in quo multa ex Oroſio & aliis excerpta occurrunt, lib. II. cap. 103. Edit. Aug. cum Membranis meis priora in plurali numero, nullo ſenſu, ſic exhibet, *tandem filios f. conceptos, i. expoſitos, inceſtu cognitos*. Pro *obtexit* Ultr. *detexit*.

²³ *De conjugii adpetendis*] Illud de inducitur apud Vinc. Bellovacenſem.

²⁴ *Ut cuique libitum eſſet, liberum fieret.*] Hanc veram huius loci lectionem eſſe patet ex capite huius libri decimoſexto, *Quibus ſubjecta & patente univerſa terra, praesumere quam eſſet libitum, liberum fuit*. Vincentius Bellovacenſis legit, *ut cuique libitum eſt, liberum fieret* MS. Lugd. Bat. prim. *cuiquam libitum eſſet, liberum fieret*. ſec. *ut cuique, libitum eſſet liberum fieret*. tert. *cuique libitum eſſet libertum fieret*. Ultr. *de conjugii (deleto adpetendis) ut cuique libitum eſſet, licitum fieret*.

CAPUT V.

*Pentapolim regionem ob nefanda libidinis scelera coelo tactam
& exustam fuisse.*

Ante annos Urbis conditae ¹ mille centum sexaginta confinem Arabiae regionem, ² quae tunc ³ Pentapolis vocabatur, arsisse penitus igne caelesti, ⁴ inter alios etiam Cornelius Tacitus refert, qui sic ait: *Haud procul inde ⁵ campi quos ferunt olim uberes, ⁶ magnisque urbibus habitatos, ⁶ fulminum jactu arsisse: sed manere vestigia, terramque ipsam, ⁸ specie solidam, vim frugiferam perdidisse.* Et cum hoc loco nihil de in-
cen-

¹ *Mille centum sexaginta]* Ed. Aug. III. M. C. L.

² *Quae tunc]* Lugd. Bat. tert. posteriorem vocem delet.

³ *Pentapolis]* Non mihi videtur ante perditionem suam tale tractui huic nomen fuisse, sed postea sic a scriptoribus dictum a quinque ibidem urbium numero, ex quibus deletae incendio sunt quatuor, una superstes mansit. Occurrit eadem adpellatio apud Auctorem libri, qui Sapientia inscribitur, cap. x. versu 6. ubi describitur iustus Lot effugisse *μεταβαλὼν πρὸς Πενταπόλιν*.

⁴ *Inter alios]* In aliis mendose legitur *inter alia*. Locus est apud Tacitum lib. xxi. De hac regione legendus etiam Egesippus lib. iv. cap. 18. FABR. Editi quidam contra MSS. *inter alia*, sed praeter Tacitum lib. v. Hist. cap. 7. Solinus quoque, Strabo aliique hujus cladis meminerunt.

⁵ *Campi]* MSS. Lugd. Batavi omnes, Ultr. & quaedam Editiones *campos*.

⁶ *Magnisque urbibus]* MS. Ultr. *magnis urbibus*. Flor. *magnis viris*, sed ante fuerat *viribus*. At secund. cum Meo & Periz. *magnis viribus*. Vulgatam lectionem tuetur Tacitus, & fuisse magnas Sacrae scripturae & in sequentibus Orosius quoque satis testantur. Mox *habitas* pro *habitatas* MS. Periz. & Editt. Aug. & Venetae.

⁷ *Fulminum jactu arsisse:]* Ita legendum, non *fulminum ictu* ad Tacitum docuit Pichena. Probant quoque in Orosio Editiones Veteres & MSS. omnes praeter Ultr. & tres Lugd. Batavos, primum, sec. & quartum, in quibus *ictu*. Iram Dei arguit jactus fulminum. Apud Virgil. lib. Aeneid. i. vl. 46. indignationem suam exemplo Palladis, quae fulmine exusserat Argivorum classem, acuens Juno, inquit,

Ipsa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem. Tertullianus *imbrem igneum* vocat in Apologetico cap. iv. p. 343. *cum regiones adfines ejus, Sodoma & Gomorra igneus imber exussit.*

⁸ *Specie solidam]* Vulgo legitur *solida*. In Tacito est *terramque specie torridam*. FABR. Inter MSS. qui *specie solida* praeferunt, Lugd. Batt. pr. atque secundus, Meo consentiente, inveniuntur. Neque aliter Florentt. sec. & tert. atque Edd. pr. Hitt. Bolsuing. & Venetae. *specie solidam* Editio Aug. & MSS. reliqui, quae lectio ex *torridam* apud Tacitum firmari videtur. Dubium vero est utrum *solidam* an *torridam* legi apud Tacitum debeat. Quum enim Orosius Tacitum descripserit, ipsa quoque verba ejus posuisse videtur. Neque de eo dubitarem, nisi verba Justiniani viderem immutata, ubi de Josepho agit, infra cap. vii. Opponuntur

cenſis propter peccata hominum civitatibus quaſi ignarus expreſſerit, paulo poſt, velut oblitus conſilii, ⁹ ſubjicit & dicit: ¹⁰ *Ego, ſicut inclytas quondam urbes igne coeleſti flagraſſe conceſſerim: ita balitu lacus infici terram & corrumpi reor.* Quo dicto, invitus licet, de exuſtis urbibus, quae procul dubio peccatorum noxa ¹¹ conflagraverunt, ¹² & ſciſſe ſe & conceſſiſſe conſeſſus, palam prodidit, non ſibi cognitionis fidem deſuiſſe, ſed exprimendae fidei voluntatem: quod ¹³ a me nunc plenius proferetur. ¹⁴ In conſinio Arabiae & Palaſtinae, qua ¹⁵ dimiſſi altrinſecus montes, ſubjectis campis excipiuntur, quinque civitates ¹⁶ fuere, Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor. ſed Segor ex his parva, ¹⁷ illae amplae & magnae: quippe quibus & ſoli foecunditas ſuberat, & Jordanis fluvius per plana diffuſus, ac peropportune diviſus, augmentis uber-tatis inpendebatur. Huic univerſae regioni, bonis male utenti, abundan-tia rerum cauſa malorum fuit. ¹⁸ Ex abundantia enim luxuria, ex luxu-

ria

tur vero inter ſe quod extrinſecus adparet, quodque revera exiſtit. Si igitur extrinſecus torrida adpareat terra, mirari non oportet, ſi cinereſcant tactae fruges. Sequitur enim apud Tacitum, *Nam cuncta ſponte edita, aut manu ſata, ſive herba tenuis aut flore, ſeu ſolitu-m in ſpeciem adolevere, atra & inania ve-luti in cinerem vaneſcunt.* Adde Tertull. in Apolog. l. c. *Olet adhuc incendio terra &, ſi qua illic arborum poma conantur, oculis te-nus, caeterum contacta cinereſcunt.* Sicuti igitur ſpecie ſolida ſunt poma, ſic ipſa ter-ra quoque ſpecie tantum ſolida eſt, intus ſquallens, exuſta & torrida. Pro frugife-ram unus ex MSS. Lugd. Bat. habet fructi-feram.

⁹ *Subjicit & dicit:*] Edit. prima, *ſubjecit & ait.* quam ſequuntur Venetae & Hittorp. *ait* quoque in MSS. Flor. ſec. & tertio ex-ſtat.

¹⁰ *Ego, ſicut inclytas*] *Inclytas* eſt etiam in Vetuſtis: at in Tacito eſt *Judaicas*. FABR. Mutatum id in melioribus Taciti Editioni-bus.

¹¹ *Conflagraverunt*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Edd. prima; Venetis & Hit-torp. *conflagraverant.*

¹² *Et ſciſſe ſe & conceſſiſſe*] Lugd. Batavi

pr. tert. quart. *ſciſſe conſeſſus*, deletis reli-quis. Ultr. *ſciſſe ſe conſeſſus*. Lugd. Bat. ſec. & *ſciſſe ſe conſeſſus*.

¹³ *A me nunc*] Ita Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. Alii vulgo *nunc a me*. Mox profertur cum Venetis Ed. prima.

¹⁴ *In conſinio Arabiae & Palaſtinae,*] De everſione harum civitatum Moſes Genetiſ decimonono. FABR. *In conſinibus* Membra-nae meae.

¹⁵ *Dimiſſi altrinſecus montes,*] MSS. Lugd. Batavi pr. tert. & quartus, *qua di-miſſis altrinſecus montibus ſubjecti campi ex-cipiuntur.* & ſic quoque in Edit. Auguſtana legitur, niſi quod ibi *dimiſſis* ſcribitur; de-mittitur autem mons, ubi ſenſim a cacumi-ne verſus planitiem dilatatur, *dimiſſos* vero montes adpellare videtur Oroſius eos, qui media dividuntur planicie atque dirimun-tur.

¹⁶ *Fuere,*] In Edit. prima, Venetis & Hittorp. *ſuiſſe referuntur.*

¹⁷ *Illae amplae & magnae:*] Quidam E-diti, *illae magnae & amplae*. MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *illae & amplae & magnae*. Ed. Aug. *illae autem a. & m.*

¹⁸ *Ex abundantia enim &c.*] Codex Meus & *ex luxuria*. Sed Lugd. Batt. quatuor ſic

xuria foedae libidines adolevere: adeo, ut masculi in masculos operantes turpitudinem, ne consideratis quidem locis, conditionibus, aetatibusque ¹⁹ proruerent. Itaque iratus Deus, pluit ²⁰ super hanc terram ignem & sulphur, totamque regionem cum populis atque urbibus exustam, testem iudicii sui futuram, ²¹ aeterna perditione damnavit: ut nunc quoque adpareat quidem forma regionis, sed inveniatur ²² regio cineris, mediamque convallem quam Jordanis irrigaverat, nunc mare superfusum ²³ tegat. ²⁴ Tantumque de rebus (ut putatur) parvis divinae indignationis accensum est, ut propter hoc quod illi male utentes bonis, ²⁵ fructus misericordiarum, nutrimenta libidinum fecerant, terra quoque

locum constituunt, *Ex abundantia enim luxuriae foedae libidines adolevere.*

¹⁹ *Proruerent*] Ex MSS. & Editis, quidam proruerunt, alii proruerint.

²⁰ *Super hanc terram*] Postremam vocem delet Edit Aug. *super terram illam* legit MS. Ultr. *totam* mox pro *totamque* MS. Lugd. Bat. quart.

²¹ *Aeterna perditione damnavit:*] Transponunt quidam *aeterna damnavit perditione*. Pro *perditione* Ed. prima cum MS. Ultr. *damnatione* exhibent. Mox *quondam forma* Flor. tert.

²² *Regio cineris,*] Post haec verba insignis adfuit lacinia in Editione Augustana anni MCCCCLXXI. apud Johannem Schusler, his verbis concepta, *Illic poma virentia & formatos uvarum racemos, ut edentibus gignant cupiditatem, si carpas, fatiscunt in cinerem, fumumque excitant, quasi ardeant.* Verum, quum haec totidem verbis in Hegesippo (seu S. Ambrosio potius) inveniantur, inde desumpta, non vero ab Orosio profecta esse, videntur. Hegesippi locus exstat lib. IV. cap. 18. de Excid. Hierosolym. *Spectes illic ad speciem poma viridantia, formatos uvarum racemos, ut edendi generent spectantibus cupiditatem. Si carpas fatiscunt ac resolvuntur in cinerem, fumumque excitant, quasi adhuc ardeant.* Pro *convallem* mox *vallem* Cod. Periz.

²³ *Tegat.*] Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *tegit.*

²⁴ *Tantumque de rebus (ut putatur) parvis*

divinae indignationis furor accensus est,] Vulgo legitur, *iudicium accensum est.* Vocem, *iudicium*, in nullis manuscriptis reperi: sed quod est in optimo libro Cornelii Gualtheri reposui. FABR. *Tantumque de rebus, ut putatur, parvis, divinae indignationis accensum est.* In quibusdam libris est, *iudicium accensum est*, aliis, *furor accensus est*, quod retinuit quoque Marcoduranus. puto utrumque à scribae cujusdam glossemate in textum irrepsisse. Quapropter Latine & eleganter, jubente etiam Colon. Codice eieci. LAUT. Editio omnium prima habet, *tantumque de rebus: ut putatur: parvis divinae indignationis iudicium accensum est.* Secunda, sive Augustana, Lautii ex MS. Colonienfi lectionem plane exhibet; Hittorp. & Bolsuing. cum Venetis, a prima non discedunt. Inter MSS. Ultr. *furor* habet, ut & Lugd. Bat. sec. & tert. At inter Florentinos sec. (in quo *accessum*) & tert. atque inter Lugd. Batt. primus cum Perizoniano Meoque, Lautii confirmant emendationem. Eamque locutionem quum librarii non caperent, corruperunt, unde in MS. quarto Lugd. Bat. ita concipitur. *Tamque de rebus (ut putabatur) parvis divina indignatio accensa est.* Quod sequitur, *quod non agnoscit* Editio prima, quam sequuntur Venetae.

²⁵ *Fructus misericordiarum*] Omnes Editiones turpissimum hic insedit mendum, Legitur enim in illis *fructus miseriarum.* Veram lectionem discimus ex MSS. Lugd. Bat.

que ipsa, quae has habuerat civitates, primum exusta ignibus, post oppressa aquis, in aeternam damnationem ²⁶ communi periret adspectui.

Bat. quarto Meoque. Reliqui omnes receptum errorem errant; & saepissime in MSS. hae voces permutantur, unde hoc loco in margine Codicis mei adscribitur, Al. *miseriarum*. Bona vero quae nobis coelitus contingunt, quibusque mali abutuntur, non sunt miseriarum, sed Dei (de quo hic agitur) misericordiarum fructus. Voculam &

praecedat mox *nutrimenta* in MS. Ultr.

²⁶ *Communi periret adspectui*] Lugd. Batt. pr. & tert. *communi pereat adspectu*. sec. & quart. *communi periret adspectu*. Male. Sueton. in Vespas. cap. 11. *Quare princeps quoque & locum incunabulorum assidue frequentavit, manente villa, qualis fuerat olim: ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret.*

CAPUT VI.

Comparatio cladis Sodomiticae & Romanae.

Itaque nunc, si placet, hi qui in Christum, quem nos iudicem saeculorum ostendimus, quantum in ipsis est, sputa conjiciunt, inter Sodomam & Romam discernant causas, & conferant poenas: quae à me vel maxime ob hoc retractandae non sunt, quia omnibus notae sunt. Et tamen quam libenter sententias eorum acciperem, si illi fideliter ita ut sentiunt faterentur: ¹ quamquam quod de temporibus Christianis ² rari, & hoc in angulis ³ murmurent, non usque adeo moleste accipiendum ⁴ putem, cum totius populi Romani consona voce, parique iudicio sensus ac sermo ⁵ sit cognitus. Adeo autem ⁶ parvo quodam & levi motu haesitasse erga se ⁷ parumper consuetudinem voluptatum ⁸ indubitatissime con-

¹ *Quamquam quod*] Sic exstat in Editione omnium prima, neque dubito quin melius locum suum tueri possit, quam *quid*; quod passim pro *quod* substituunt reliquae omnes, excepta Augustana, quae habet *quidquid*, sensu non incommodo. Codex Meus *quidem*, ut & Florent. tert. In Lug. Batt. pr. & quart. *Et quamquam quid de temporibus &c.*

² *Rari: & hoc*] Flor. tert. *raro ut hoc.*

³ *Murmurent*] Lugd. Bat. pr. *murmurant.*

⁴ *Putem*] Lugd. Bat. tert. *putemus.*

⁵ *Sit cognitus.*] Periz. *est cognitus.*

⁶ *Parvo quodam & levi motu*] Edit. pr. & Paris. *Adeo quodam autem parvo & levi motu.* Edd. Venetae, & Hittorp. *Parvo quodam & leni modo.*

⁷ *Parumper consuetudinem*] Membranae nostrae, *pari consuetudine.*

⁸ *Indubitatissime*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Ed. Aug. hic & passim *indubitantissime.*

contestatus est, ⁹ ut libere conclamaret, *Si reciperet Circum*, ¹⁰ *nihil esse sibi factum*: hoc est, nihil egisse Romae Gothorum enses ¹¹ si concedatur Romanis spectare Circenses. ¹² Nisi forte (¹³ ut se habet apud plerisque hoc praecipue tempore) qui ex longa requie vel parvam ¹⁴ obortam sollicitudinem, intolerabilem laborem putant, ¹⁵ has clementissimas admonitiones: quibus omnes aliquando ¹⁶ perstringimur, ¹⁷ aliorum punitionibus auditis lectisque praeponunt: quos saltem ¹⁸ de hoc ipso exitu Sodomorum & Gomorraeorum moneo, ut ¹⁹ discere atque intelligere queant, qualiter Deus peccatores punierit, qualiter punire possit, qualiter puniturus sit.

⁹ *Ut libere conclamaret*] Flor. tert. *ubi libere conclamaret*. Lugd. Bat. quart. *ut libere clamaret*.

¹⁰ *Nihil esse sibi factum*:] Transponunt Ed. Aug. & MS. Ultr. *nihil sibi esse factum*.

¹¹ *Si concedatur*] Ed. pr. *si concedetur*.

¹² *Nisi forte*] Venetae & Hittorp. *Nihil forte*.

¹³ *Ut se habet apud plerisque consuetudo*,] Ed. Aug. ironice ita exhibet, sed sola, *ut se habet fortitudo apud plerisque*: quod spernendum non videtur, propter illa quae sequuntur. In MS. Flor. sec. & tert. *ut se habet apud plerisque*.

¹⁴ *Obortam*] MS. Ultr. *obortamque* MSS. Florent. sec. & tert. *parum obortam*.

¹⁵ *Has*] Unus ex Lugd. Batt. *tantas*. Flor. tert. *tantas hasce clementissimas*.

¹⁶ *Perstringimur*] Ed. pr. & Paris. *restringimur*. Aug. *adstringimur*. MS. Lugd. Bat. pr. *constringimur*. tert. *constringuntur*.

¹⁷ *Aliorum*] Ed. pr. *alienis*, & mox Ed. Aug. *praeponant*.

¹⁸ *De hoc ipso*] MS. Lugd. Bat. quart. *ex hoc ipso*. Ultr. *vel de hoc ipso*.

¹⁹ *Discere*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *discernere*. Quae vero in hoc capite disputavit Orosius de temporis sui perversitate, qua Ludos Circenses, in quibus aurigationes, venationesque magna cum infania spectabantur, adeo vera sunt, ut a Constantini Magni temporibus, & Honorii praecipue aetate, immensa vis Nummorum Contorniatorum cusa, hodieque stultitiae ejus testis existat, quod vel unus arguat hic ex Thesauro Regio, in quo propter reparationem muneris invicta Roma & felix judicatur Senatus.

C A P U T VII.

De praelio inter Telchines & Carpathios & Phoronaëum regem. Item de diluvio Achaiae

Ante annos conditae urbis MLXX. ¹ Telchines & ² Carpathii pervi-
cax

I *Telcbines* & *Carpathii*] *Telcbines*, non *Telcbises*, ideo scripsimus, quod ab his Rhodum occupatam Orosius statim scribat: qui autem Rhodum occuparunt, ii à Graecis *Telcbines* dicuntur, de quibus praeter Strabonem Diodorus libro quinto, τὸ Ἰνδον καὶ τὸν Ἰνδόν, id est, Rhodum insulam primi tenuerunt qui *Telcbines* appellantur. In Eusebii Chronico haec res ita descripta legitur: *Teltaphis* & *Carfatis* adversus *Phoroneum* & *Parrhasios* instituunt bellum. In uno manu scripto, *Carfatis* legitur. FABR. Vetus Editiones nomina haec sic efferunt. Prima & August. & Paris. *Telcbises* & *Carfathii*. Hitt. cum Venetis, *Telcbises* & *Carpathii*, & sic quoque habet Bolsuing. Inter MSS. Flor. sec. *Telcbises* & *Cariani*. tert. *Telcbises* & *Cbariatii*. Ultr. Lugd. Batt. pr. tert. quart. Meus & Periz. omnes *Telcbises*, sed in iis pro *Carpathii*, pr. & tert. *Cartbasi*. sec. & Ultr. *Carfathii*. quart. *Cartbarassi*. Meus *Cbariavi*. Periz. *Cbarrathii*. Recte tamen prius nomen Fabricius mutavit in *Telcbines*, quod servavit quoque Lugd. Bat. sec. & in primo superscriptum voci *Telcbises* cernitur, praeter adductos enim a Fabricio scriptores, ita legendum esse patet ex Pausania atque Apollodoro. Et hic quidem Biblioth. lib. II. cap. I. scribit Inachi fuisse filium Phoroneum, regem universae terrae, quae postea Peloponnesus vocata fuerit. Reliquisse illum filium Apin, a quo Apia sit dicta illa regio: Phoroneus, inquit, τὸν Θελξίωνος καὶ Τελχίωνος ἐπιβλαβὸς, ἀπ' αὐτοῦ ἀπέθανε. *Tbelxionis* ac *Telchinis* insidiis adpetitus, sine liberis excessit e vita. At, juxta veteres Sicyoniorum Origines, referente Pausania lib. II. cap. V. p. 123. Aegialeus primus in

ea parte Peloponnesi, quae ab eo Aegialus dicta fuit, regnavit, ibique Aegialeam urbem condidit. Hic Europem filium reliquit, is Τελχίνα, Telchinem, cujus filius Apis, qui Thelxionem genuit, fuerit. Telchinis posterius Telchinii dicti fuerunt, neque Rhodum modo sed & Cyprum (ut mox dicemus) incoluerunt.

2 Carpathii] Si hi cum Telchine bella
contra Argivorum regem Phoroneum gesserint,
oportet ut ipsi quoque Peloponnesum
incoluerint. Sed nulli ibi Carpathii, neque
quisquam Carpathiorum in illa terra memi-
nit. Corruptum igitur id nomen apud O-
rosium est, quod variantium lectionum mul-
tudo quoque ostendere videtur. Rescribo
igitur *Carnasii*, vel *Carpasii*. Hujus emen-
dationis mihi fons Pausanias, qui Messen-
niae, in Peloponneso, adtribuit partem
regionis quae *Καρέασιον*, *Carnasium*, ut &
Oechalia dicta fuerit. lib. iv. cap. ii. p.
283. ibique agnoscit Messeniorum oppidum
Carnasium, lib. viii. cap. xxxv. p. 670.
Commemorat ibidem fama inclytum Car-
nasium nemus, *Καρέασιον ἄλσος*, praeterfluente
Charadro amne, lib. iv. cap. xxxiii. p. 362.
Carnasios vero etiam *Carpasios* dictos fuisse e-
xistimo, quoniam una cum Telchiniis Pello-
ponneso videntur excessisse, atque in insu-
lam Cyprum venisse, ibique nobilem ur-
bem Carpasiam condidisse, quam comme-
morat Strabo lib. xiv. p. 682. sive 1001.
edit. noviss. ubi insulae Carpasiae quoque,
non longe inde distitae, describuntur. Car-
pasiae, Cypri urbis, duo exstant nummi,
Veneris Cypriae cultum testantes, in iis-
dem deae ejus caput, fidus amicum, & puer
alatus, sagittam arcu emissurus, cernuntur,
cum inscriptione *ΚΑΡΠΑΣΙΩΝ*. *Carpasiorum*.

cax praelium ³ adversus Phoroneum, regem Argivorum & ⁴ Parapasios, ⁵ ancipiti spe sine fructu victoriae gesserunt. ⁶ Idemque Telchines & Carpathii post paululum bello victi, ⁷ patria profugi, ignarique rerum, credentes

³ *Adversus Phoroneum*] Secundus hic Argivorum rex fuit, auctore Eusebio: cujus meminit Plato in Timaeo. Pausanias libro II. scribit, hunc dispersos ante Argivos, & seorsum habitantes in unius civitatis jus compulisse. Apud Dionysium Halicarnasense lib. I. legimus, Αἰγεὶς καὶ Φορυνία primos in Peloponneso regnasse. FABR. Apollodorus in Biblioth. lib. II. cap. I. ex Oceano & Tethye narrat procreatum Inachum, qui flumini Argivorum Inacho nomen dederit, cujus ex Melissa, Oceani nata, filii fuerint Phoroneus ac Aegialeus. Universae Peloponneso imperasse Phoroneus, expulsis scilicet adversariis, Telchine & Carnasiis, sive Carpasiis, traditur. Hujus Phoronei monumentum sepulcrum, eique sua etiamnum aetate sacra apud Corinthios facta fuisse, memorat Pausanias lib. II. cap. XX. p. 155.

⁴ *Parapasios*] Alii adscripserunt legi etiam, *Papbasios*. Ego in uno manuscripto, *Parapasios*, scriptum inveni: in aliis, *Parphasios*. FABR. Quum nulli Parapasii in Peloponneso inveniantur, hoc quoque nomen depravatum esse videtur. Varie idem scriptum invenitur. Ex MSS. Florentinis secundus habet *Parpasios*. tert. *Parphasyos*. ex Lugd. Batavis pr. & tert. *Parachasios*, sec. *Parasios*. quart. *Parapasios*. Periz. *Parphasios*. Meus *Parphasios*. Ultr. *Pharrasios*. Editi omnes *Paraphasios*, sola Aug. Edit. *Pharphasios*, in marg. Hittorp. & Bolsuing. *Papbasios*. Reponi debere iudico *Parrhasios*. indicante veram lectionem secundo ex Lugd. Batavis. Parrhasii vero agnoscuntur in Peloponneso, atque in Arcadia commemorantur a Pausania lib. VIII. cap. XXVII. p.

654. Fuitque inter Olympionicas Parrhasius Arcas haud ignobilis, nomine Demarchus, cujus mentio fit apud eundem Pausaniam, lib. VI. cap. VIII. p. 471.

⁵ *Ancipiti spe &c.*] Locum integrum ita concipiunt Editio prima cum Venetis, *Ante annos &c. dum Telchines &c. accipiunt, spem sine fructu victoriae gesserunt.*

⁶ *Idemque Telchines & Carpathii*] *Idem* in quibusdam legitur, neque tolerari potest *idem*, nisi de Telchine, ut capite eorum, qui ab eo Telchinii dicti fuerunt, capiantur. Multi vero ex MSS. delent, quod sequitur, & *Carpathii*, videlicet Florentini duo, Lugd. Batt. sec. & quart. ut & Membranae nostrae; sed repugnant illa quae, ut a pluribus conjunctim gesta, in sequentibus narrantur. Pro congressu Lugd. Bat. pr. habet *congressionibus*.

⁷ *Patria profugi ignarique rerum, cedentes quo se.*] Vulgo credentes quia se, sine ulla sententia, & pro historia ineptissime. LAUT. Quamvis blandiri nonnullis possit Lautiana emendatio, mihi tamen non adridet. Levissima immutatio nihil asperitatis in sensu relinquit. In Orosii MSS. millies hae voces *quia* & *quod* inter se permutari solent; pro *quia* igitur hic reponi debere *quod*, negari vix potest. Pro vulgata quoque in reliquis lectione pugnant illa quae praecedunt *ignarique rerum*. Sicuti enim patria erant profugi, tutum exilio locum quaesiverunt, rerumque ignari, crediderunt quod, occupata Rhodo, quae & insula & longius a Peloponneso aberat, penitus se ab omnium hominum congressu abstraherent. Itaque retineo *credentes*, & pro *quia* repono *quod*.

tes quod se penitus à congressu totius humanae habitationis abstraherent, Rhodum insulam, quae ⁸ Ophiussa antea vocabatur, quasi tutam ⁹ possessionem ceperunt. Ante annos urbis conditae MXL. in Achaia saevum diluvium, vastatione plurima totius pene provinciae fuit. ¹⁰ Quod quia Ogygi, qui tunc ¹¹ Eleusinae conditor & rex erat, temporibus effusum est, nomen loco ac tempori dedit.

8 Ophiussa] Stephanus, Ῥόδος νήσος ἐπιφανεστάτη, ἐκαλεῖτο Ὀφίσσα καὶ Ἀνδρογεία. Apud Strabonem, & Dionysii Afri interpretem Ὀφίσσα legitur. FABR. Hujus adpellationis mentio quoque fit in Hygini Poët. Astron. lib. II. cap. 14. ubi de Phorbante, cujus adventui, quoties è longinquo adveniēns prospiceretur classis, sacrificare Rhodii solebant. Nam cum eorum insulam serpentium multitudine occupatam, cives, Ophiussam adpellassent, & in ea multitudine ferarum, draco fuisset ingenti magnitudine &c.

9 Tutam possessionem] Ita MSS. Ultr. Flor. Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Meus, ex quibus quart. insuper in medio auget sibi. At vero non solum in insula Rhodo sed & Cypro quoque Carpasios & Telchinem, si-ve Telchinios tutam invenisse possessionem, docet urbs Cypri Carpasia, de qua supra egimus, & testimonium Pausaniae lib IX. cap. XIX. p. 746. ubi quum Teumessi, in Boeotia, commemoravit existere Minervae Telchiniae, sine signo, aedem, addit. Ἔστι δὲ ἐπὶ κλησὶν αὐτῆς ἐστὶν εἰκάζειν, ὥς, ὅτι ἐν Κύπρῳ ποτὲ εἰκησάντων Τελχίνων ἀφικομένη μοῖρα ἐς Βοιωτὸς, ἡρὸν ἰδρύσατο Ἀθηνᾶς Τελχινίας. Deae cognomen conjici potest a Telchinibus, qui in Cypro olim fuerunt, exstitisse. Eorum enim partem, quum in Boeotos venissent, sibi Minervae credibile est Telchiniae templum dedicasse.

10 Quod quia Ogygi.] Augustinus libr. XVIII. de Civit. Dei, capit. 3. ait inter scriptores non convenire quando Ogygius ipse fuerit, cujus temporibus diluvium fuit. Orosius eandem rationem cum Eusebio secutus est. FABR. Male scribitur Ogygi, nam terminatione Graeca, quam sequuntur Orosii Codices, scribi debet Ogygi, Latina, ut faciunt Editiones Venetae, cum prima, Ogigis. Phoronei temporibus Ogygum assignat Tatianus cap. LX. Κατὰ Φορωνίαν δὲ καὶ Ἰναχον, μνημονεύεται, παρ' Ἀθηναίοις Ὀγυγος, ἐφ' ἧς κατεκλύσθη ἡ πρώτη. Phoroneo, Inachi successor, aequalis fuit Ogygus apud Athenienses, sub quo primum diluvium contigit.

11 Eleusinae conditor & Rex] Transponit Meus rex & conditor. Pro nomen mox Ultr. id non. quasi vellet id nomen. Ogygum vero potiori jure vindicasse sibi Thebani videntur, a cujus claritudine ipsae Thebae Ogygiae dictae fuerunt, portaque Thebis antiquissima exstitit Ogygia. Vide Pausan. lib. IX. cap. V. & VIII. p. 719. & 728. Nihilominus Eleusinii natales suos ad illum referentes, conditum oppidum Eleusin vel Eleusinam ferunt ab Eleusine heroë, Ogygi filio, teste Pausania eodem, fingendi licentiam in iisdem carpente, lib. I. cap. XXXVIII. p. 93.

CAPUT VIII.

*De Sterilitate & fame Aegypti, cui Joseph solertia sua consuluit,
& de vanitate Aegyptiorum sacerdotum.*

Ante annos conditae Urbis MVIII. fuisse apud Aegyptum primum insolitam fastidiendamque ubertatem, deinde jugem atque intolerabilem famem, cui Joseph, vir justus & sapiens, divina provisione ² subvenerit, Pompejus historicus, ejusque breviator Justinus docet: qui inter caetera sic ait: *Minimus aetate inter fratres Joseph fuit, cujus excellens ingenium fratres veriti, interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Aegyptum, cum magicas ³ ibi artes solerti ingenio percepisset, ⁴ brevi ipsi regi ⁵ percarus fuit. Nam & prodigiorum sagacissimus ⁶ erat, & somniorum primus intelligentiam condidit: nihilque divini juris humanique ei incognitum videbatur: ⁷ adeo, ut etiam agrorum sterilitatem futuram ante multos annos prospiciens, ⁸ fruges congregasset: Tantaque experimenta ejus fuerunt, ut non ab homine, sed à Deo responsa ⁹ dari viderentur. Filius Joseph ¹⁰ Moyses fuit, quem praeter paternae scien-*

¹ *Ante annos*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. Anno ante Urbem conditam, & sic quoque est in Ed. Aug. quae pro MVIII. scribit MIX. quem numerum Ed. pr. & Venetae, consentiente MS. Lugd. Bat. pr. mutat in MXLVIII. Urbis conditae Flor. sec. tert. Pro primum mox primo in Lugd. Batt. sec. & quarto. & post tamen addunt Ed. pr. & Venetae legimus, quare deinde eadem scribunt, ut Pompejus historicus refert. verbum refert, habent quoque Edit. Hittorp. & Bolsuing.

² *Subvenerit*] Lugd. Batt. pr. & tert. subveniret. Sic infra congregasset ipse Orosius. In Perizon. dein Justinus non legitur. Pro docet Flor. sec. docent.

³ *Ibi*] Deest a tribus MSS. Lugd. Bat.

⁴ *Brevi*] Lugd. Bat. omnes in brevi.

⁵ *Percarus*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Ed. Aug. carus.

⁶ *Erat,*] Ed. Aug. Flor. tert. & Codex Meus fuit.

⁷ *Adeo, ut etiam agrorum sterilitatem.*] Apud Justinum lib. xxxvi. haec plenius ita leguntur, Adeo, ut etiam agrorum sterilitatem ante multos annos providerit, perissetque omnis Aegyptus fame, nisi monitu ejus rex edicto servari per multos annos fruges jussisset. FABR.

⁸ *Fruges congregasset:*] Haec non sunt Pompeji vel Justinus, sed ex interpolatione Orosii, quod in Taciti excerpto quoque observavimus supra pag. 40. Congregasset vero dictum, ut supra ad Notam secundam in MSS. quibusdam subveniret.

⁹ *Dari*] Delent MSS. Florentini duo, & Ultr. Lugd. Batt. sec. quart. Periz. Meusque.

¹⁰ *Moyses fuit,*] Haec glossa sequitur in Lugd. Bat. sec. & Ult. Non secundum carnem, sed secundum naturam; quia filius Mambre fuit Moyses.

Scientiae haereditatem etiam formae pulchritudo commendabat. Sed Aegyptii cum ¹¹ *scabiem & vitiliginem paterentur, responso moniti,* ¹² *eum cum aegris, ne pestis ad plures serperet, terminis Aegypti pellunt.* ¹³ Haec Justinus. Sed quoniam ¹⁴ haec idem Moyfes, quem isti sapientem scientemque fuisse ¹⁵ adtestantur, plenius veriusque tamquam per se suosque gesta conscripsit, primum fide ejus atque auctoritate, quam etiam isti probant, horum ignorantia ¹⁶ supplenda est: dehinc sacerdotum Aegyptiorum fallax malitia confutanda est, qui vel astu, quod manifestius est, evidentem iram misericordiamque ¹⁷ veri Dei memoriae subtrahere conati sunt, particulatim expositione confusa, ne in contumeliam idolorum suorum ¹⁸ eum colendum merito ostenderent, cujus consilio ¹⁹ adnuntiata haec mala & auxilio evitata docuissent; vel forte, ut indulgentius accipiamus, obliti sunt. ²⁰ Illius enim nostri Joseph, qui fuit veri Dei servus, ²¹ & pro creatura domini sui pie intenteque sollicitus, provisione ipsi abundabant frugibus quasi sacerdotes: ²² sed quia falsi sacerdotes erant, cum caeteris esurientibus non dolebant. ²³ Enimvero ²⁴ qui placet, obliviscitur: ²⁵ cui dolet, meminit. Quamquam hujus tem-

¹¹ *Scabiem & vitiliginem]* Sic etiam infra cap. 10. legitur, cum in vulgatis Justini libris sit, *scabiem & pruriginem*. Sed habeo manuscriptum Justini exemplar, in quo, *scabiem & uliginem*, mendose quidem legitur, sic tamen ut vera lectionis vestigia appareant. FABR.

¹² *Eum]* Abest a Lugd. Bat. quarto.

¹³ *Haec Justinus]* Addit refert Ultr.

¹⁴ *Haec]* Lugd. Bat. pr. hic. Delent quartus Meusque.

¹⁵ *Adtestantur]* Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Periz. testantur.

¹⁶ *Supplenda est: debinc]* Delent est Periz. & Meus. hinc legunt Lugd. Batt. pr. & tertius.

¹⁷ *Veri Dei]* Delent veri Lugd. Batt. pr. tert. quart.

¹⁸ *Eum colendum]* Joseph pro eum Lugd. Bat. sec. & Ultr. quasi vellent Josephi Deum. Sed legendum forte *Deum colendum*, prout illa oppositio Idolorum & Dei plus semel in Apologetico Tertulliani occurrit.

¹⁹ *Adnuntiata]* Lugd. Batt. pr. & tert. *annuncianda*, atque iidem mox *evitanda*.

²⁰ *Illius enim nostri Joseph,]* *cujus Joseph* Ed. Aug.

²¹ *Et pro creatura domini sui]* Lugd. Bat. tert. & *pro cura d. s. primus, & procurator &c.* Verum ea quae sequuntur docent vulgatam non esse immutandam. Quamvis scilicet idololatrae erant Aegyptii, erant tamen creatura Dei; itaque pie pro creatura Domini sui & intente sollicitus fuit Joseph. MSS. vero iidem deinde legunt *cujus provisione*, & illud *cujus* in Lugd. Bat. quarto itidem invenitur.

²² *Sed quia]* Lugd. Bat. pr. *sed qui*.

²³ *Enimvero]* Lugd. Bat. tert. *Et, cui placet, obliviscitur.* quart. *Vere enim cui placet obliviscitur.* Forte *Fere enim &c.*

²⁴ *Cui placet obliviscitur,]* Sententia Ciceronis ex oratione pro Murena FABR.

²⁵ *Cui dolet, meminit.]* Ausonius in Caesariis de Domitiano Epigr. XII.

temporis ²⁶ argumentum historiis fastisque reticentibus, ipsa sibi terra Aegypti testis pronuntiat: quae tunc redacta in potestatem regiam, restitutaque cultoribus suis, ex omni fructu suo ²⁷ usque ad nunc quintae partis incessabile vectigal exsolvit. ²⁸ Fuit itaque haec fames magna sub rege Aegyptiorum ²⁹ Diapolita, cui nomen erat ³⁰ Amasis, quo tempore Baleus Assyrios, Argivos Apis regebat. Fuerunt ante annos famis septem, praecedentes alii septem ubertatis anni: quorum affluentiam tanto negligentius perituram, quanto uberius ³¹ natam, Joseph noster solertia sua collegit, & condidit, totamque Aegyptum conservavit. ³² Adquisivit universam Pharaoni pecuniam & Deo gloriam, reddens, dispensatione justissima, ³³ cui vectigal, vectigal, cui honorem, honorem: ³⁴ omniumque pecora, terras, censumque collegit: ipsos autem, ³⁵ qui semet cum terris suis accipiendae stipis taxatione vendiderant, statuta quintae partis pactione laxavit: Hunc Joseph, quem constituit Deus Aegyptiis ³⁶ conservatae salutis auctorem, quis credat ita in brevi eorum ³⁷ excidisse memoriae, ut filios ejus atque universam cognationem

Haecenus edideras geminos, gens Flavia, justos,

Cur duo quae dederant, tertius eripuit?

Vix tanti est habuisse illos; quia dona bonorum

Sunt brevia, aeternum, quae nocuere, dolent.

²⁶ *Argumentum*] Lugd. Batt. pr. tert. augmentum.

²⁷ *Usque ad nunc*] Flor. sec. & Lugd. Bat. quart. *usque nunc* in Ed. Aug. suo abest post fructu. Pro *exsolvit* Ed. pr. & Venetae cum Paris. *persolvit*.

²⁸ *Fuit itaque haec fames*] Haec temporis notatio ex Eusebii Chronico sumpta est, atque apud Augustin. quoque legitur lib. xviii. de Civit. c. 4. Historia ipsa exstat Gen. 44. & lib. 2. Antiq. Josephi. FABR. Magna abest a Meo.

²⁹ *Diapolita*] *Diapolito* Edd. pr. Venetae, Paris. Hitt. Bolsuing. *Diopolita* Aug. & MSS. Flor. uterque, & Meus. *Diospolita* Ultr. & Lugd. Bat. sec. *Diopolita* quart. *Diupolita*

pr. & tert. At Perizon. *Heliopolita*, quod & in Lugd. Bat. pr. superscribitur.

³⁰ *Amasis*] *Amosis* Meus, *Amosum* Ultr.

³¹ *Natam*] Lugd. Batt. pr. tert. *notam*.

³² *Adquisivit*] *Et adquisivit* Lugd. Bat. sec.

³³ *Cui vectigal, vectigal.*] Locus est apud Paulum ad Rom. 13. FABR.

³⁴ *Omniumque pecora*] Lugd. Bat. pr. omniumque pecora & terras. Perizon. *omnium terras censumque ac pecora collegit*.

³⁵ *Qui semet cum terris &c.*] Quidam ex Editis & MSS. *qui semetipsos*, minus grato sono. Idem non melius *statutae* pro *statuta*. Pro *laxavit* Lugd. Batt. pr. & tert. *malle quoque locavit*. Pro *vendiderant*, alii *vendiderunt*.

³⁶ *Conservatae*] Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quart. *Conservandae*.

³⁷ *Excidisse memoriae*] Ita Florent. MSS. & Lugd. Batavi, reliquique omnes, excepto Lugd. Bat. sec. & Ultr. qui cum Editis habent *excidisse memoria*, praeter Aug. in qua Edit. *memoriae* quoque exstat.

nem paullo post ³⁸ servitio addixerint, laboribus ³⁹ adflixerint, inter-
necionibus profligarint? Quamobrem non est mirandum, si nunc quo-
que ⁴⁰ aliqui reperiuntur, qui cum à cervicibus suis impendentem gla-
dium praetento Christiano nomine averterint, ipsum nomen Christi,
⁴¹ quo solo salvi sunt, aut dissimulent, aut ⁴² infament: gravarique
se eorum temporibus asserant, quorum meritis liberantur.

³⁸ *Servitio*] Lugd. Bat. quart. *Servituti*.
³⁹ *Adflixerint*,] Notavit ad oram Edit.
Moguntinae hanc lectionem Andreas Scot-
tus, confirmant eandem tres MSS. Lugd.
Batt. pr. tert. & quartus, nisi quod in pri-
mo sit *adfixerint*. Vulg. *adfecerint*

⁴⁰ *Aliqui reperiuntur*,] Periz. MS. *si nunc*

quoque reperiuntur. Lugd. Batt. pr. sec. quart.
si nunc quoque aliqui reperiantur.

⁴¹ *Quo solo salvi sunt*,] Lugd. Bat. quart.
Quo salvi sunt. Flor. tert. *Quo salvati sunt*.
⁴² *Infament*] Lugd. Bat. quart. *diffa-*
mant.

C A P U T I X.

*De inundatione sub Amphictyone & Deucalione regibus, peste Ae-
thiopica, Libero patre Indiam vastante.*

Anno DCCCX. ante Urbem conditam, ¹ Amphictyon Athenis ter-
tius à Cecrope regnavit, cujus temporibus aquarum inlucies ma-
jorem partem populorum Thessaliae absumpsit, paucis per refugia
montium liberatis, maxime in monte Parnasso, in cujus circuitu Deu-
calion tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus confugientes sus-
ceptos, per ² gemina Parnassi juga fovit aluitque, à quo propterea
³ genus humanum reparatum ferunt: ⁴ Tunc etiam in Aethiopia pe-
stes

¹ *Amphictyon*] Vulgo hic, & lib. II. Justi-
ni mendose, *Amphitryon* scribitur, cum *Am-*
phictyon, legendum esse non modo è libris
vet. verum etiam è Pausania lib. I. constet:
ubi scribit: Cecrope mortuo Cranaum regno
Athenarum potitum fuisse, quem Amphictyon
per vim expulerit. De hoc diluvio Augusti-
nus de Civi. Dei. lib. XVIII. c. 10. *His*
temporibus, inquit, ut Varro scripsit, re-
gnante Athenis Cranao successore Cecropis, ut
autem nostri Eusebius & Hieronymus, adhuc

eodem Cecrope permanente, diluvium fuit, quod
adpellatum est Deucalionis, eo quod ipse re-
gnabat in earum terrarum partibus, ubi maxi-
me factum est. FABR.

² *Gemina Parnassi juga*] Media vox abest
ab Ed. Aug.

³ *Genus humanum*] Malunt MSS. Flor.
sec. tert. cum Meo & Ed. Aug. *genus ho-*
minum.

⁴ *Tunc etiam in Aethiopia.*] Haec ex Eu-
sebii Chronico descripta sunt. FABR.

stes plurimas dirosque morbos, pene usque ad desolationem exaestuavisse, Plato ⁵ testis est. Et ne forte ⁶ divisa tempora credantur ⁷ irae Dei furorisque bellici, ea tempestate ⁸ subactam Indiam Liber pater sanguine madefecit, caedibus opplevit, libidinibus polluit, gentem utique ⁹ nulli unquam hominum obnoxiam, vernacula tantum quiete contentam.

⁵ *Testis est.*] Ed. pr. cum Venetis, praeferunt *testatus est*.

⁶ *Divisa tempora*] Periz. & Meus *divisa tempora esse credantur*.

⁷ *Irae Dei*] In Florentino tertio abest *Dei*, in secundo alia manu adscribitur. Nequaquam tamen abesse debet, nam, quae haecenus recensuit mala, iusto Dei iudicio ejusque ira immissa sunt; quod sequitur, furoris bellici, & cupiditatis humanae specimen est.

⁸ *Subactam Indiam Liber pater.*] Liberum patrem Indos subegisse Clitarchus quoque

in suis historiis de Alexandro scripsit, ut refert Apollonii Rhodii Scholiastes lib. II. Argonaut. Verum quis hic *Liber pater*, sive *Διόνυσος*, fuerit, non sine causa quaerit Arrianus initio lib. V. FABR.

⁹ *Nulli unquam hominum obnoxiam,*] Id est, qui neque aliis haecenus servierant, neque in alios fuerant dominati. Ita fere de Indis in pace viventibus supra cap. IV. *Quia tunc apud illos nec foris erant ulla incendia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum.* Pro vernacula tantum Lugd. Bat. quart. vernacula tamen.

C A P U T X.

De populo Dei in Aegypto afflicto, X. plagis Aegyptiorum, & transitu sinus Arabici, ac reliquiis ejusdem, de solis ardore quodam infesto.

Anno ante Urbem conditam DCCCV. infanda Aegyptiis mala, atque intolerabiles plagas incubuisse, Pompejus Corneliusque testantur: qui quidem, cum haec ambo de Judaeis referenda proponant, ³ aliquantulum me pro sua diversitate moverunt. Ait enim Pompejus, ⁴ sive Justinus, hoc modo: *Aegyptii cum scabiem & vitiliginem paterentur, responso moniti, Moysen cum aegris, ne pestis ad plures serperet, terminis Aegypti pellunt.* Dux

¹ *Anno ante*] Uterque Florent. *Anno ante.*

² *Infanda Aegyptiis mala,*] Lugd. Bat. sec. *nefanda.* quart. *Aegypto.*

³ *Aliquantulum me*] Flor. sec. *aliquantum*

ut me proposui diversitatem. Mox. Ed. pr. *sua pro sui.*

⁴ *Sive Justinus,*] Edd. pr. Venetae & Paris. addunt *ejus abbreviator.* Exstant haec apud Justinum lib. XXXVI. cap. 2.

5. A.

Dux igitur exulum factus sacra Aegyptiorum furto abstulit: quae armis repetentes Aegyptii, domum redire tempestatibus compulsi sunt. ⁵ At vero Cornelius de eadem re sic ait: *Plurimi auctores consentiunt,* ⁶ *orta per Aegyptum tabe, quae corpora foedaret,* ⁷ *regem Bocchorim, adito Ammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, ut invisum diis, alias in terras* ⁸ *avehere jussum: sic conquistum collectumque vulgus, postquam* ⁹ *vastis locis relictum sit, caeteris per lachrymas* ¹⁰ *torpentibus, Moysen unum exulum monuisse,* ¹¹ *ne quam deorum hominumve opem expectarent,* ¹² *ab utrisque deserti, sed sibi met* ¹³ *ut duci coelesti crederent,* ¹⁴ *primo cuius auxilio*

⁵ *At vero Cornelius]* Haec sunt apud Cornelium Tacitum initio libr. II. Quomodo autem nos locum descripsimus, ita in Taciti & Orosii manuscriptis libris legitur. FABR. Invenies apud Tacitum lib. Hist. v. cap. 3.

⁶ *Orta per Aegyptum]* Unus & alter ex MSS. & Editis, *Cum orta per Aegyptum tæbes corpora foedaret.*

⁷ *Regem Bocchorim]* Ed. Aug. *regem ob hoc Chorin.*

⁸ *Avehere]* Edd. Aug. & Venetae *vehere.* Flor. tert. *subire.* Lugd. Bat. sec. & Ultr. *abire* ut & Meus, verum is legit, *abire jussum sit.* In Flor. tert. sic ante conquistum abest.

⁹ *Vastis locis]* Lugd. Bat. tres *vastatis locis* Edd. pr. & Venetae *vastis in locis.* Tertullianus in Apolog. cap. xv. p. 157. adducto similiter in partes Tacito, scribit *vastis Arabiae in locis.* Neque tamen addi aut hic aut in Tacito debet Arabiae, quae Tertulliani est explicatio, sicuti, quod apud eundem mox sequitur, & *aquarum egentissimis.* Nam *vasta loca* simpliciter deserta significant.

¹⁰ *Torpentibus]* Lugd. Bat. quart. *stupentibus.*

¹¹ *Ne quam]* Lugd. Bat. tres *nequaquam,* quod & videtur velle Ultr. in quo *ne q q* post *duorum* in Venetis additur *templorum,* quod & in Paris. invenitur.

¹² *Ab utrisque deserti,]* Haec verba, quamvis in nostris vetustis non legantur, tamen quia sunt apud Tacitum, reliquimus. FABR. Desiderantur quoque in omnibus, quos e-

go consului, MSS. & ex editis in Editt. pr. August. Paris. Exhibuerunt primum Venetae, dein reliquae omnes. Defuisse quoque in suo Exemplari MS. tradit Colerus in Notis ad Tacitum, potueruntque ab Orosio ipso fuisse refecata, prouti habuimus exempla jam duo, alterum in Justinii loco, pag. 48. alterum in Taciti hujus pag. 40. ubi verba scriptorum aliquantulum immutata sunt.

¹³ *Ut]* Abest ab Edd. pr. Paris. & Venetis, ut & ab omnibus MSS. in quibus, *sibi met, duci coelesti, crederent.* Neque displicet, quamvis in Tacito inveniatur *ut duci.* Ed. Aug. habet, *sibi met, duce coelesti,* quasi intelligi vellet, ducem deo.

¹⁴ *Primo cuius auxilio]* Quantopere hic locus ingenia Eruditorum vexaverit, in Notis eorundem ad Tacitum cerni potest. Apud quem Scriptorem quum legatur, *sed sibi met, ut duci coelesti crederent, primo cuius auxilio credentes, praesentes miseras pepulissent.* Ad ejus exemplum videntur verbum *credentes* Orosio largiti quidam esse. Id enim reperitur primum in Editionibus Hittoep. & Bollsuing. deinde quoque in reliquis, reclamantibus tamen MSS. omnibus, atque Editionibus vetustioribus, Venetis, Paris. Aug. & prima. Vix quoque induci possum, ut credam a Tacito sic scriptum fuisse, verum eam lectionem puto profectam fuisse ex duplici scriptura, prout notum est, & plus semel in Orosii exemplaribus MSS. impressis etiam Venetis, inveni, si diversitas scripturae in Codicibus occurreret, utramque lectionem in contextum nonnunquam

auxilio credentes, praesentes miseras ¹⁵ *pepulissent*. Itaque Cornelius dicit, quod ipsis Aegyptiis cogentibus, Judaei ¹⁶ in desertum propulsi sint: & postea subjungit incaute, ¹⁷ quod ope Moyfi ducis in Aegypto miseras pepulissent. ¹⁸ Quare ostenditur, quaedam, quae per Moysen strenue ¹⁹ acta sunt, fuisse celata. Item Justinus adserit, pulsum aequum cum populo Moysen, ²⁰ sacra Aegyptiorum fuisse furatum: quae Aegyptios armis recipere molientes, coactos tempestatibus ²¹ ac repulso domum redisse. Et hic aliquid amplius, & si non totum, prodidit, quod ille celavit. Quapropter quia Moyfi magno illi duci testimonium ambo dixerunt, ²² ab ipso sicut per eum & gesta ²³ & dicta sunt, ²⁴ proferentur.

Cum

quam fuisse receptam, addita voce *Al.* id est *Alius* (scil. Codex legit) vel omissa. Puto igitur in uno ex Taciti exemplaribus existisse *recentes miseras*, in altero *praesentes*, conjuncta haec quum a descriptoribus fuissent, prius *recentes* deinde migrasse in *credentes*. Malim itaque legere *recentes miseras*, in quibus verbis exhortatio est Moysis ad Judaeos, quos bene in futurum sperare jubet, corroboratos eo, quod modo *recentes miseras*, in Aegypto, in transitu maris Rubri, in persecutione hostium, fuerant perpeffi. Si velimus retinere vulgatam lectionem *praesentes miseras*, non opus tot turbas excitare, quot in Notis ad Tacitum invenias, quum sensus sit simplex & satis clarus. Judaeos in locis vastis, atque inhospitali deserto, constitutos, sitim famemque in futurum & omnia tristitia veritos, deponere metum omnem vult Moses, sibi, duci coelesti (qui non suis consiliis, sed divino auspicio, illos regat, & in hanc viam ducat) credere, & quare? quia jam opem ejus erant experti, ubi? in Aegypto, ut patet ex sequentibus. Videlicet stultum erat futura metuere & incerta eos, qui modo praesentibus, iisque certissimis malis, eodem Moyfi duce, erant erepti. Restat initium hujus commatis, quod etiam Viri Docti vix probare possunt, *primo cujus auxilio*. Et certe languet oratio. In Editione prima Orosii sic distinguitur, *sed sibi met duci coelesti crederent primo, cujus auxilio &c.* Fuere, qui ad Tacitum tentarent, *primo*.

Ego malim porro, & integrum locum ita reformandum existimo. *Sed sibi met, duci coelesti, crederent porro, cujus auxilio recentes (vel praesentes) miseras pepulissent*. Nam *credentes* omnino deleri debet. Ed. Aug. legit *repulissent*. & mox *propulsi sunt*, ubi, *sunt* pro *sint*, meae Membrae, & Ultr. quoque exhibent.

¹⁵ *Pepulissent*] sic legendum cum MSS. Lugd. Batt. tert. & quarto, non *propulissent*, ut est in vulgatis.

¹⁶ *In deserto*] Flor. sec. *in deserto propulsi sint*. tert. *in deserto propulsi sint*.

¹⁷ *Quod*] Quatuor MSS. Lugd. Bat. uterque Flor. Ultr. praeterea & Perizon. hic habent *quia*. Quod adnotavi ad emendationis meae confirmationem supra pag. 46.

¹⁸ *Quare*] MS. Ultr. *Qua in re*.

¹⁹ *Acta sunt*] Lugd. Batt. pr. & tert. *facta sunt*.

²⁰ *Sacra Aegyptiorum*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *atque sacra Aegyptiorum*.

²¹ *Ac repulso domum redisse*] Lugd. Batt. iidem *ac pulso domum redisse*. Meus, *ac repulso domi redisse*.

²² *Ab ipso*] Absit a Lugd. Bat. tert. De in Lugd. Batt. pr. & sec. cum Edd. prim. Venetis & Paris. *Sicut quae p. e.* Ed. Aug. *quae* delet. pro *quae* in Lugd. Bat. tert. est *qui*.

²³ *Et dicta sunt*] Exposuit haec Moyses in Exod. FABR. Lugd. Bat. pr. & tert. & *facta sunt*.

²⁴ *Proferentur*] Ed. Aug. *proferuntur*. Sed Edi-

Cum populum Dei, hoc est, genus Joseph, Aegyptii, cuius ope salvi erant, servitio oppressum labore cruciarent, insuper etiam ad necandam sobolem suam, crudeli imperio cogerent, dimitti Deus populum suum liberum, ad serviendum sibi per Moysen nuncium jubet: contemptusque²⁵ durissimis contumaces suppliciis²⁶ agit: qui decem plagis onerati ac protrititi, tandem quos dimittere noluerant, etiam festinare coegerunt.²⁷ Post aquas in sanguinem versas, ²⁸ ardentibus siti graviora afferentes poenarum remedia quam poenas: post horridos ranarum squalores, per omnia munda immundaque reptantes: post ²⁹ ignitos ciniphes, & ³⁰ nusquam, se toto aëre vibrante, evitabiles, ³¹ post muscas caninas, etiam per interiora membrorum ³² horridis motibus cursitantes, acerbeque inferentes tam gravia tormenta quam turpia: ³³ post omnium pecorum & jumentorum repentinam ruinam, stragemque generalem: post vesicas ³⁴ effervescentes, ulceraque manantia, & (ut ipsi dicere maluerunt) scabiem ac vitiliginem totis corporibus erumpentem: post grandinem ³⁵ cum igne permixtam, passim homines, armenta atque arbores ³⁶ proterentem: post locustarum nubes, exhaustis omnibus, ipsas quoque radices feminum persequentes: post tenebras imaginibus diras, ³⁷ crassitudine

Editiones Vetusae reliquae proferantur, sensu non incommodo. Aliquanto post Aegyptii delet Perizon. etiam Meus.

²⁵ *Dirissimis*] Ita Lugd. Batt. pr. tert. quart. significantius, quam quod in reliquis vulgatisque est *durissimis*. Non enim durae modo sed & omnino dirae fuerunt Aegyptiorum plagae.

²⁶ *Agit*] Lugd. Batt. sec. & quart. cum Ultr. *egit*.

²⁷ *Post aquas*] Lugd. Bat. pr. *Post aquas enim* & pro *versas* Edd. Veteres, excepta August. habent *conversas*.

²⁸ *Ardentibus*] Meus *ardentibusque*, & sic quoque exstat in Flor. tert. In Flor. sec. dein deest *poenarum*.

²⁹ *Ignitos ciniphes*] Ed. Aug. & Florent. uterque cum tribus Lugd. Batt. & Periz. *ignitas sciniphes*.

³⁰ *Et nusquam, se toto aëre vibrante, evitabiles:*] Ed. pr. *Et nusquam se toto aëre vibrantes pene inevitabiles*. In MSS. Lugd. Batt.

quatuor est *vibrantes*, in Florent. utroque *vitabiles*. ut & in Ed. August. in Venetis & Paris. & *nunquam t. a. vibrantes pene inevitabiles*.

³¹ *Muscas caninas*] Ed. pr. *muscas pene caninas*. Ed. Aug. *muscas etiam caninas*.

³² *Horridis motibus*] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *horrendis motibus*, quod non praetulerim. Ed. Aug. dein *cursitantibus*.

³³ *Post omnium pecorum*] Ed. pr. cum Venetis & Paris. *post grandem omnium pecorum*.

³⁴ *Effervescentes*] Flor. tert. & Lugd. Bat. sec. *effervescentes*.

³⁵ *Cum igne permixtam*] Perizon. *igne permixtam*. Lugd. Bat. sec. & Ultr. *igne commixtam*.

³⁶ *Proterentem*] Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *prosternentem*.

³⁷ *Crassitudine*] Ultr. per *perenni crassitudine*.

dine palpabiles, diuturnitate ferales: postremo post uniformem in tota Aegypto primitivae sobolis necem, paremque per universos orbitatum tempestatem, ³⁸ qui jubenti Deo non cesserant, cessere punienti: sed mox ³⁹ pessima poenitentia dimissos persequi ausi, ultima nefandae per-
vicaciae expendere supplicia. Nam rex eorum universum Aegypti exercitum, curribus atque equitibus instructum, in circumerrantes e-
git: cujus numerum hoc solo vel maxime argumento conjicere pos-
sumus, quod eum sexcenta millia virorum timuerunt atque fugerunt.
Sed protector ⁴⁰ depressorum, & ultor contumacium Deus divisit su-
bito Rubrum mare, ac dilatatis utrimque marginibus ⁴¹ rigentium un-
darum, in montis faciem latera erecta suspendit, ⁴² ut inoffensi spe
limitis provocati, pii viam desperatae salutis, impii foveam insperatae
mortis intrarent. Itaque Hebraeis tuto per sicca gradientibus, refusis
à tergo aquarum ⁴³ adstantium molibus, obruta est & interfecta cum re-
ge suo universa Aegypti multitudo: totaque provincia plagis ⁴⁴ ante
cruciata, hac postremo interfectione vacuata est. Exstant etiam
nunc certissima horum monumenta gestorum. Nam tractus curruum

⁴⁵ ro-

³⁸ Qui jubenti Deo non cesserant] Ed. Aug. qui jubente Deo non cesserunt. Ultr. MS. qui jubente Deo non cesserant.

³⁹ Pessima poenitentia] Ed. pr. pessimae (pro pessime) poenitentes. Venetae & Paris. pessime poenitentes. MS. Flor. sec. & mox pessima &c.

⁴⁰ Depressorum] Ed. Aug. & MSS. Periz. & Meus oppressorum. Lugd. Batt. tres defensorum.

⁴¹ Rigentium] Flor. tert. rigentum, sed sec. regientium superscripto ru. ut dicat rugientium. Vulgata praestat, rigeabant enim utrinque velut in marmoreos montes erectae undae.

⁴² Ut inoffensis pelagi viis provocati] Sic mutavi codice Parisiensi provocante, qui habebat, inoffensis pelagi viis provocatis. Et elici haec scriptura poterat ex aliis quoque, sed difficilior, quibus erat: inoffensi spe limitis provocati. LAUT. Ut inoffensi spe limitis provocati pii &c. sensus est, ut ita pii, videntes mirabile Dei opus & adjutricem ejus dextram, non timerent intrare profun-

da ponti, veluti limite certo iter facientes, impii vero, occaecati ira & spe vindictae, pariter eadem sequerentur via, quasi utriusque aequae tuta. Recte igitur inoffensi spe limitis, quod & MSS. omnes, praeter Florentinos comprobant, & servavit quoque Ed. Aug. & male in prima Editione, inoffensis pelagi viis. ut & in Venetis & Paris. amplius, inoffensis pelagi viis provocatis. In iis quae sequuntur, pii viam &c. prima vox in utroque Florentino MS. deest. sec. autem legit, per viam desperatae mortis intrarent. reliqua desunt.

⁴³ Adstantium] Lugd. Batt. pr. & tert. instantium. quam lectionem si praeferas, significabit, nullum refugium Aegyptiis patuisse, propter undarum rapiditatem; si retineas vulgatam, respiciet moles aquarum, quae ad latera veluti montes erectae, solutae, atque post terga Aegyptiorum conjunctae, nullum illis effugium reliquerunt.

⁴⁴ Ante cruciata] Flor. sec. antea cruciata. Lugd. Batt. pr. & tert. ante sauciata. dein Meus cum utroque Florentino haud male

⁴⁵ rotarumque orbitae non solum in litore, sed etiam ⁴⁶ in profundo, ⁴⁷ quousque visus admittitur, pervidentur. Et, si forte ad tempus vel casu, vel curiositate turbantur, continuo divinitus in pristinam faciem ventis fluctibusque reparantur. ⁴⁸ ut quisquis non docetur timorem Dei propalatae religionis studio, irae ejus transactae ultionis terreatur exemplo. His etiam temporibus adeo jugis & gravis aestus incanduit, ut sol per devia transvectus, universum orbem non calore affecisse, sed igne torruisse dicatur: inpressumque ⁴⁹ fervorem & Aethiops plus solitum, & insolitum Scythia non tulerit: ex quo etiam quidam, dum ⁵⁰ non concedunt Deo ineffabilem potentiam, ⁵¹ suas inanes ratiunculas conquirentes, ⁵² ridiculam Phaëtonis fabulam texuerunt.

legunt, *bac postrema interfectione*. Lugd. Batt. sec. & quart. *ac postremo interfectione*. Copulam in totaque plures ex Edd. primis non agnoscunt. Pro *vacuata est* in nonnullis Edd. *evacuata est*.

⁴⁵ *Rotarumque orbitae*] Membranae meae, consentiente Flor. tertio, scribunt *rotarumque signa, orbitae*. Quod non videtur temere esse factum, ubi enim orbitas cernimus, de curribus iudicium initur, quia orbitae sunt signa curruum.

⁴⁶ *In profundo*] Lugd. Batt. pr. & tert. *in profundo nunc*. Haec & quae sequuntur, saeculo, & patrum credulitati condonari debent.

⁴⁷ *Quousque visus admittitur*.] Editiones, & scripti, *admittitur*, barbarè. Sed Orosius forte, *admittit* posuit, quod Latinum est. LAUT. Infra post *curiositate* adjungunt quaedam Edd. *cujuspiam*.

⁴⁸ *Ut quisquis non docetur &c.*] Flor. tert. ubi *quisque &c. sec. ut quisque non docetur timorem Dei propalatae religionis studio, ira (& sic quoque in tert.) ejus &c.* Lugd. Batt. tres *ut quisquis non doceatur timore Dei vel prolatae religionis studio, ira ejus &c.* in quarto tamen est *docetur & irae. & in sec. & quarto propalatae*. Ultr. & Lugd. Bat. sec. *ut quisquis non ducetur timore Dei vel propalatae religionis studio, irae ejus*. Ed. pr. *Ut si quis timorem Dei non doceatur vel propalatae religionis studio, irae ejus &c.* quam sequuntur Venetae & Paris. At in Aug. sic

exstat, *Ut quisque, si non doceatur timore Domini, prolatae religionis studio, ira Dei transactae u. t. e.* Non video tamen cur a vulgata discedam, quam verbotenus comprobant Perizonianus Meusque, nisi quod in Meo sit *ira* pro *irae*. Sensus Orosii est, omnia haec hodieque cognosci posse, ita ut quicumque studio propalatae religionis, id est, agnitione Christianae religionis, ut unice verae & salutaris, non sinat se doceri, experimentum capiat irae Dei in incredulos & perveraces, adeoque (ut loquitur) terreatur exemplo transactae ultionis irae ejusdem.

⁴⁹ *Fervorem*] Ed. Aug. *furorem*. In iis quae sequuntur *plus solitum*, priorem vocem Codex meus non agnoscit.

⁵⁰ *Dum non concedunt Deo*] Ultr. *dum non reddunt Deo*. Ed. Aug. *dum non cedunt Deo*.

⁵¹ *Suas inanes ratiunculas*] Sic emendavi ex MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & quarto, consentientibus Edd. prima, August. Venetis & Paris. Vulgo legitur atque editur, *dum non concedunt Deo ineffabilem potentiam suam, inanes ratiunculas &c.* imo lubens quoque deleri paterer *ineffabilem*, quod a meis Membris abest.

⁵² *Ridiculam Phaëtonis fabulam*] Cum hac narratione conveniunt, quae Plato in Timaeo de Phaëtonte scribit. FABR. Post *Phaëtonis* adsuunt *Philosophi* Lugd. Batt. pr. & tertius.

CAPUT XI.

De parricidio Danaidum, de Busiridis crudelitate, de Tereo, Progne, & Philomela, & Perseo Asiam populante.

Item anno ante Urbem conditam DCCLXXV. ¹ inter Danai atque Aegypti fratrum filios quinquaginta parricidia una nocte commissa sunt. Ipse deinde tantorum scelerum fabricator Danaus, ² regno, quod tot flagitiis adquisierat, pulsus, Argos concessit. Ibique indigne ³ persuasis in facinus Argivis,

¹ *Inter Danai atque Aegypti.] Danaidum notum facinus est, de quo etiam Virg lib. x. Aen.*

*Impressumque nefas, una sub nocte jugali
Caesa manus juvenum foede, thalamique
cruenti.*

FABR. Edd. & MSS. quidam *Aegisti*.

² *Regno &c.] Filiarum Danai facinus, postquam patria excesserat Danaus, contigisse fertur. Nam Danaus & Aegyptus, Beli, regis Aegypti ex Anchinoë, Nili filia, filii fuerunt, juxta Apollodorum Biblioth. lib. II. cap. I. §. 4. Danaus, oraculo monitus, cum filiabus quinquaginta, conscensa nave, Rhodum primo, deinde in Peloponnesum confugit. Quum Argos venisset, terrae ejus dominus factus est, populoque nomen suum dedit. Venerunt eo tempore ad illum quinquaginta fratris filii, poscentes, ut deposito odio, filias totidem uxores ipsis daret. Omnes sponso suos, excepta Hypermnestra, ex patris Danai consilio, prima nocte interfecerunt. Nomina omnium exstant apud Apollodorum. Servavit Lynceum sponsum Hypermnestra, quod solus ex reliquis virginitatem sponsae hactenus non inminuisset. Iratus pater filiam in vincula conjecit, sed postea Lynceo uxorem dedit, isque post Danaum Argis dominatus est. Quomodo reliquas fi-*

lias, quas averfabantur propter commissum scelus proci, elocaverit Danaus, docet Pausanias lib. III. cap. XII. p. 235. Orosius quum liberos vocare potuisset, a potiore sexu filios dixit.

³ *Persuasis in facinus Argivis,] Pausan. lib. II. cap. XIX. p. 152. & 153. hac ratione persuasos, ut Danao regnum traderent, Argivos fuisse, refert. Danaus, quum Argos venisset, de regno cum Gelanore, Stbene-lae filio, contendit: ac quum eorum uterque ad populum multa, & ea maxime probabilia & juri consentanea dixisset, neque omnino quae Gelanor adferebat, minus aequa viderentur, causa ampliata est in crastinum. Postero die, prima luce, in boum gregem, in pomaerio pascentem, lupus impetum fecit: atque is taurum ipsum, gregis ducem, adortus est. Visum est Argivis Gelanori cum tauro, cum lupo esse Danao aptissimam convenientiae rationem: quod scilicet, uti lupus est animal homini minime familiare, sic propemodum ad id temporis nulla fuisset Danaus Argivorum usus consuetudine. Quare quum taurum lupus confecisset, e re nata Argivi Danao imperium adjudicaverunt. Addit Pausanias, Danaum luum ab Apolline inmissum judicasse, & propterea Lycii Apollinis aedem dedicasse. Et hinc in antiquis Argorum nummulis Apollinis Lycii atque lupi pars prior in impetu picta, passim exprimuntur.*

vis; ⁴ Sthenelam; qui eum ⁵ profugum egentemque exceperat, regno expulit, atque ipse regnavit. ⁶ Busiridis in Aegypto cruentissimi tyranni crudelis hospitalitas, & crudelior religio tunc fuit: qui ⁷ innocentem hospitem sanguinem diis, scelerum suorum participibus, propinabat; ⁸ quod execrabile sine dubio hominibus, viderint, an ipsis etiam diis ex-

⁴ *Sthenelam, qui eum profugum.*] *Stbelemum*, vulgo hic corrupte legitur, sicut & in Eusebii Chronico hoc nomen depravatum est. Caeterum Pausanias in Corinthiacis scribit, Danaum ex Aegypto venientem, non *Sthenelam*, sed filium Gelanorem regno expulisse. FABR. *Sthenelum* Cod. Periz. cum Edd. Vett. *Sthenelaum* Lugd. Batt. quatuor & Ultr. *Sthenelam* Meus cum Florentinis. Quem vero *Gelanorem* Pausanias eum *Elanorem*, sive *Helanorem* vocat Apollodorus, qui eundem Danao tradidisse regnum scribit, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτῷ ὡς δίδουσι Ελάνωρ ὁ πῶτε βασιλεύων. invitum sane, ut patet ex Pausania, lib. eodem cap. xvi. p. 145. Δαναὸς δ' ἀπ' Αἰγύπτου πλάσσει ἐπὶ Γελάνωρα τὴν Σθενέλα, τὴν δῶγοντας τὴν Αἰγύπτου βασιλείαν ἔπαυσεν. Danaus vero Aegypto adnavigans, ad Gelanorem, Sthenelae filium, Agenoris prolem regno dejecit. Ab Argo antiquo oriundus Agenor erat, Sthenelae avus hic fuerat.

⁵ *Profugum egentemque exceperant*] Praeter Colon. Codd. omnes habent, *susceperant*, ineleganter. LAUT. Malui cum Lautio, Florentinis duobus, sec. Lugd. Bat. Meo atque Perizon. *exceperat* quam *susceperat*, ut vulgatum fuit. Est enim (qualis saepe in Orosianis occurrit) imitatio Virgiliana, ex lib. Aen. iv. vers. 373.

Ejectum litore, egentem
Excepi, regnique amens in parte locavi.

Mox ipseque regnavit Periz. atque regnavit. Lugd. Bat. sec.

⁶ *Busiridis in Aegypto.*] De *Busiridis* ἐκτονία praeter Isocratem, Diodorus in posteriore parte lib. i. Augustinus de Civit. Dei, lib. xviii. c. 12. Illo, inquit, tempore vel rex, vel potius tyrannus, Busiris, suis diis suos hospites immolabat. FABR.

⁷ *Innocentem hospitem*] Ita Flor. uterque

cum Ultr. Periz. & pr. Edit. Paris. & Venetis. Alii *innocentem hospitem*. Mox Ed. Aug. *propinavit*.

⁸ *Quod execrabile &c.*] Hic locus aliter in libris impressis legitur: sed nos religioni habuimus à veteri scriptura vel unguem discedere. *Terei facinus* notum est ex Ovidiana Metamorphosi lib. vi. FABR. Locus est mire vexatus, cujus veram lectionem sensumque Editores & Interpretes non videntur adsecuti esse. Ed. pr. legit, *quod execrabile sine dubio hominibus ipsis: nedum etiam diis videri potest*. quam sequuntur Edd. Venetae & Paris. Hitt. & Bollsuing. At Augustana sic concipit, *Quod e. s. d. hominibus videri potest, an etiam ipsis diis execrabile non videretur?* Fabr. *quod e. s. d. b. videtur, quum ipsis etiam diis execrabile videretur*. At, in Schotti Ed. Mog. temere sic mutatur, *quod execrabile sine dubio hominibus videretur*. relictis reliquis. In MSS. duobus Florentt. legitur. *Q. e. s. d. hominibus videri, an ipsis etiam diis execrabile videretur*. Lugd. Batt. quatuor & Ultr. *quod execrabile sine dubio hominibus videri potest, an ipsis etiam diis execrabilius videtur*. quasi interferi deberet non. in iis an non &c. Meus, *Quod e. s. d. hominibus viderint, an ipsis etiam diis execrabile videtur*. Et sic plane quoque legit Ultr. nisi quod ibi dubium sit an superscripta *videtur* virgula quaedam *videretur* significet. Ex his duobus igitur, atque Florentinorum vestigiis, sic emendo hunc locum, *quod execrabile sine dubio hominibus, viderint, an ipsis etiam diis execrabile videretur*. vel si liceat audaciori esse, *exoptabile videretur*. vel etiam *excusabile videretur*. sensus utriusque lectionis clarus est, & illud *viderint*, Tertullianus & alii amarunt, prout apud eundem Tertull. Apolog. cap. ix. p. 90. *in iisdem arboribus templi sui, umbratricibus scelerum &c.* non dissimilia sunt illis

exsecrabile videretur. ⁹ Tunc etiam Terei Prognés & Philomelae incesto parricidium adjunctum, atque exsecrabilius utroque convivium per infandos cibos, additum est: cum, propter sororis pudicitiam ereptam praecisamque linguam, filium parvulum mater occidit, pater comedit. ¹⁰ Iisdem temporibus Perseus à Graecia in Asiam ¹¹ transvectus est, ibi barbaras gentes gravi diuturnoque bello domuit, & novissime victor nomen subiectae genti dedit: namque à Perseo Persae ¹² sunt vocati.

illis quae modo praecefferunt apud Orofium, sanguinem diis, scelerum suorum participibus. Orofiana autem locutio est videretur pro visum fuerit. Vide infra Notas p. 64. ad num. 6.

⁹ Tunc etiam Terei] Confirmatur haec lectio ex MSS. Florentt. sec. tert. (nisi quod in tertio sit *incestus*) Lugd. Batt. omnibus, Ultr. Perizon. Meo denique. Ex quibus Prognés pro Prognae Meus & Florentt. supeditant. Plurimi ex iisdem est collocant post *adjunctum*, post *additum* delent. Ex vulgatis ante Fabricium habebant Ed. pr. cum Paris. & Venetis, Tunc etiam a Progne Terei & Philomenae incestui parricidium adjunctum est, exsecrabilius utrique c. p. i. c. additum est. & sic quoque Hitt. & Bollsuing. nisi quod ibi est post *adjunctum* deleatur. August. Tunc etiam Terei Progne & Philomenae

incesto p. a. atque exsecrabilius utroque c. p. i. c. a. e.

¹⁰ Iisdem temporibus Perseus.] Perseus Jovis & Danaës filius profectus ad Cepheum Beli F. ejus filiam Andromedam uxorem duxit, ex eaque filium Persen sustulit, à quo Persae, qui antea Cephènes & Artaei adpellabantur, nomen sortiti sunt, Herodot. lib. VII. FABR.

¹¹ Transvectus est,] Postrema voce auxi ex sex vel septem MSS. Meo, Periz. Ultr. & quatuor Lugd. Batt. Pro *ibi* Ultr. legit *ubi*.

¹² Sunt vocati.] Sic in plurimis MSS. Lugd. Bat. quart. *junt* delet, ut & Ed. Aug. Lugd. Bat. pr. *nam a Perseo* &c. Pro *vocati* habent *vocitati* Editiones quaedam.

C A P U T XII.

Congeries multorum facinorum per praeteritionem.

At ego nunc cogor fateri, me prospiciendi finis commodo de tanta malorum saeculi circumstantia praeterire plurima, cuncta brevare. Nequaquam enim tam densam aliquando silvam praetergredi possem, nisi etiam crebris interdum saltibus subvolarem. Nam cum regnum Assyriorum per MCLX. annos usque ad Sardanapalum, per quinquaginta propemodum reges actum sit, & nunquam pene vel inferendis vel excipien-

piendis usque in id tempus bellis ¹ quieverit, quis finis reperietur, si ea commemorare ² enumerando, ³ ut non dicam describendo, conemur? praefertim cum & ⁴ Graecorum praetereunda non sint, & Romanorum, vel maxime ⁵ recensenda sint. Nec mihi nunc enumerare opus est Tantali & Pelopis facta turpia, ⁶ fabulas turpiores: quorum ⁷ Tantalus rex Phrygiorum Ganymedem Trois, Dardaniorum regis filium, cum flagitiosissime rapuisset, majore conferti certaminis foeditate detinuit, sicut ⁸ Phano-
cles poeta confirmat, qui maximum bellum excitatum ob hoc fuisse commemorat: sive quia hunc ipsum Tantalum, utpote adsecclam deorum, videri vult raptum puerum ad libidinem Jovis familiari lenocinio praeparasse, qui ipsum quoque filium Pelopem epulis ejus non dubitarit inpendere. Taedet etiam ipsius Pelopis contra Dardanum atque Trojanos, quamlibet magna referre certamina: quae, quia in fabulis celebrari ⁹ solita sunt, negligentius ¹⁰ audiuntur. Illa quoque ¹¹ praetereo, quae de Perseo, ¹² Cadmo, Thebanis, Spartanisque per inextricabiles alternantium malorum ¹³ recursus, Palaephato scribente, referuntur. Taceo flagitia Lemniadum, praetermitto Pandionis Atheniensium regis ¹⁴ flebilem fugam, Atrei & Thyestis odia, stupra ¹⁵ & parricidia, coelo quoque invisa, dissimulo. Omitto ¹⁶ Oedipum interfectorem patris, matris maritum, filiorum fratrem, vitricum suum. Sileri malo Eteoclem

¹ *Quieverit*,] Lugd. Batt. pr. & tert. *quieverint*.

² *Enumerando*] Sic in uno ex Lugd. Batt. melius quam *numerando*, ut passim.

³ *Ut non dicam*] Flor. uterque & Editi quidam *ne dicam*, sed superscriptum in Flor. pr. *ut ne dicam*.

⁴ *Graecorum p. n. f.*] Adjungunt Lugd. Batt. pr. tert. *bella*.

⁵ *Recensenda*] Codex Meus & Florent. tert. scribunt *recolenda*.

⁶ *Fabulas turpiores*,] Conjunctionem &, quae praecedit in vulgatis, unanimi MSS. consensu delevi.

⁷ *Tantalus rex*.] Quae hoc capite de *Tantalo*, *Cadmo*, aliisque dicuntur, de illis, cum in vulgus nota sint, putidum est aliquid scribere. FABR.

⁸ *Phanocles*] Lugd. Batt. pr. & tert. *Phanodes*, male. Vixit Phanocles, poeta Elegi-

acus, post Demosthenem. Meminerunt ejus Clemens Alexandrinus in Protreptico p. 24. & lib. vi. Stromat. p. 627. Grotius in Stobaei Excerptis p. 262. & Scaliger ad Euseb. p. 41. Tantali & Ganymedis mentionem fecisse videtur in Poëmate, quod inscribebatur *Ερωπς* sive *Καλός*, cujus mentio est apud Clementem in Protreptico.

⁹ *Solita sunt*] Periz. *solent*.

¹⁰ *Audiuntur*.] MSS. quidam & Editi *adjunguntur*.

¹¹ *Praetereo*,] Perizon. *praeterea*, quasi praecedentibus adnecteretur oratio.

¹² *Cadmo*,] Copulam & iidem praefigunt.

¹³ *Rekursus*,] Lugd. Batt. tres *recessus*.

¹⁴ *Flebilem*] Periz. *miserabilem*.

¹⁵ *Et parricidia*,] Copulam deleri jubent Lugd. Batt. pr. & tert.

¹⁶ *Oedipum*] Editi quidam & *Oedipum*.

clēm atque Polynicem mutuis laborasse concursibus, ne quis eorum par-
ricida non esset. Nolo meminisse ¹⁷ Medae amore saevo fauciae, &
pignorum parvulorum caede gaudētis, & quidquid illis temporibus
perpetratum conjici datur: qualiter homines ¹⁸ sustinuerint, quod et-
iam astra fugisse dicuntur.

¹⁷ *Medae amore saevo fauciae,*] Respicit
illum locum Ennii ex Medea,

*Nam nunquam bera errans mea domo effe-
ret pedem*

Medea, animo aegra, amore saevo faucia.

Qui locus extat libr. II. Rhetoricorum ad
Herennium, atque de illis Euripidianis ex-
pressus est:

Οὐ γὰρ ἀνδρείου ἐμὴ
Μηδεια πύργου γῆς ἐπὶ δούρῳ Ἰωλκίδος
ἔραπ' ἑμὴν ἐκπλάγῃς Ἰάσονος.

Meminit & Cicero in Coeliana. FABR. Flor.
tert. & Meus *sauciatae*.

¹⁸ *Sustinuerint,*] Flor. tert. & Ed. Aug.
sustinuerunt.

C A P U T XIII.

Certamen inter Cretenses & Athenienses, Lapithas & Thessalos.

Anno ante urbem conditam DLX. ² atrocissimum inter Cretenses
& Athenienses certamen fuit: ubi populis utrimque infelicitē
profligatis cruentiorem victoriam Cretenses exercuerunt: qui nobilium
Atheniensium filios Minotauro, utrum ³ fero homini, an humanae
bestiae aptius dicam nescio, devorandos crudeliter addicebant, atque
informe prodigium effosis Graeciae luminibus faginabant. ⁴ Iisdem
diebus Lapithae & Thessali famosis nimium certavere conflictibus.
Sed

¹ *Anno ante &c.*] Ex MSS. Lugd. Batt.
unus annorum ante U. C. numerum definit
ad DCXL. Duo alii ad DCLX.

² *Atrocissimum inter Cretenses.*] Hoc bel-
lum Minos rex Cretensium contra Atheni-
enses movit propter *Androgei* interitum, de
quo, & *Minotauro* Diod. lib. IV. Plutarchus
in *Theseo*, Pausanias libr. I. FABR.

³ *Fero homini, an humanae bestiae*] Quum
priscae Edd. omnes, prima videlicet, Aug.
Venetae & Paris. ita hunc locum expresse-
runt, *Hittorp.* reliquis exemplum dedit re-
ponendi, *inhumanae bestiae* quod & Fabr.

& Scottus retinuerunt, prorsus inlepide.
Sustulerunt enim oppositionem quam Oro-
sius fecit, quasi nescius utrum Minotaurum
hominem, sed ferum, vocaret, an bestiam,
sed humanam; quia neque homo erat, quum
taurino esset corpore, neque bestia videret-
ur posse adpellari, quum hominis haberet
faciem. Consentientibus igitur cum antiquiss.
Edd. MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quarto,
Periz. Meoque, veterem restitui lectio-
nem.

⁴ *Iisdem diebus Lapithae.*] De *Lapithis* &
Centauris praeter *Palaephatum*, quem Oro-
sius

Sed Theſſalos Palaephatus, ⁵ in libro primo Incredibilium ⁶ prodit ipſos à Lapithis creditos dictosque fuiſſe ⁷ centauros, eo quod diſcurrentes in bello equites veluti unum corpus equorum ⁸ & hominum viderentur.

ſius laudat, eſt legendus Diodor. lib. iv.
FABR.

⁵ In libro primo] Periz. delet in.

⁶ Prodit] Lugd. Batt. pr. tert. prodidit.

⁷ Centauros,] Lugd. Batt. quatuor & Ultr. bippocentauros.

⁸ Et hominum] Periz. hominumque. Meus & hominum & equitum viderentur.

C A P U T XIV.

*Vefores rex Aegypti Scythas bello infeſtans, vincitur.
Scythae Aſiam ſibi ſubjiciunt.*

ANNO ante Urbem conditam CCCCLXXX. ¹ Vefores, rex Aegypti, meridiem & ſeptentrionem, diviſas pene toto coelo ac pelago plagas, aut miſcere bello, aut regno jungere ſtudens, Scythis bellum primus indixit, miſſis prius legatis, qui hoſtibus parendi leges dicerent. ² Ad quae Scythae legatis reſponderunt, ſtolide opulentiffimum regem adverſus inopes ſumſiſſe bellum, quod timendum ³ ipſi magis verſa vice fuerit, propter incertos belli eventus: nulla praemia, & damna manifeſta. Porro ſibi non expectandum, ⁴ dum ad ſe veniatur, ſed ultro praedae obviam ituros. Nec mora: nam dicta factis inſequuntur. Primum ipſum Veforem territum refugere in regnum cogunt: deſtitutum vero exercitum invadunt, omnemque belli adparatum capeſſunt, univerſam quoque Aegyptum popularentur, ⁵ niſi paludibus inpe-

diti,

¹ Vefores rex Aegypti.] Libri veteres partim Vefozes, partim Vefoges, habent. In Juſtini libris impreſſis eſt Vexores, in noſtro manuſcripto, Vizores, ut fortasſe Vezores rectum ſit. Quidam putant hunc eſſe eum, quem Herodot. lib. II. Σίωγην nominat, & Scythas domuiſſe ſcribit. Tu lege Juſtinum lib. II. FABR. Rex hic Aegypti in Meo Codice MS. Vaefdres, in aliis, quos conſului, paſſim Vefores, Vexozes, vel Vefoges vocatur. Propinquum huic nomen eſt,

quod Seſoſtri a Manethone datur Seofis. Vide Diodorum Siculum lib. I. cap. 53.

² Ad quae] Ed. Aug. atque. Mox Edd. quaedam, reſpondent.

³ Ipſi magis] Ed. Aug. & tres MSS. Lugd. Batt. ſibi ipſi magis. Mox Meus, vice verſa. Ultr. inde ſed damna manifeſta.

⁴ Dum ad ſe veniatur] Ultr. & Lugd. Bat. ſec. ut ad ſe veniatur. Periz. dum ad ſe veniant.

⁵ Niſi paludibus] Periz. & Meus, ni a palu-

diti, ⁶ repellerentur. Inde continuo reversi, perdomitam infinitis caedibus Asiam, vectigalem fecere: ubi per XV. annos sine pace inmora-
ti, tandem uxorum flagitatione revocantur, ⁷ denunciantium, ni re-
deant, sobolem se à finitimis quaesituras.

paludibus. unus ex Lugd. Bat. *ni paludibus.*
Pro *populassent* major MSS. pars amat *po-
pulariissent.*

⁶ *Repellerentur*] Sic in omnibus exstat
MSS. & ita locutus videtur fuisse Orosius,
pro eo quod Latinius est, atque substitue-
runt Editiones omnes, praeter Augustanam,
Fabricianam, & Mogunt. *repulsi fuissent.*

Verum habuimus eandem Orosii Latinita-
tem supra cap. VIII. p. 48. in *subveniret* pro
subvenerit, & *congregasset* pro *congregaverit*,
& p. 60. *videretur*, pro *visum fuerit.*

⁷ *Denunciantium*] Quidem ex MSS. ha-
bent *denunciantibus* vel *renunciantibus*, sub-
audito scilicet *illis.*

C A P U T X V.

Amazonum origo, mores & facinora.

Medio autem tempore, apud Scythas duo ¹ regii juvenes ² Plynos
& Scolopythus, per factionem optimatum domo pulsi, ingen-
tem juventutem secum traxere, & ³ in Cappadociae Pontique ora juxta
amnem Thermodoontem confederunt, campis Themiscyriis sibi subje-
ctis: ubi diu proxima quaeque populati, conspiratione finitimorum per
insidias trucidantur. Horum uxores exilio ac viduitate permotae, arma
sumunt, & ut omnibus par ex simili conditione animus fieret, ⁴ viros qui
superfuerant, interficiunt: ⁵ atque accensae in hostem sanguine suorum,
ultio-

¹ *Regii juvenes*] Tres Lugd. Batt. & Ultr.
reges juvenes. In eorum nominibus varieta-
tem eandem invenimus, quam Fabricius
exhibet. Prior in tribus MSS. Lugd. Batt.
Plemus vocatur, in Periz. *Plynus.* Posterior
in nonnullis *Scolopeus* quoque & *Scolopeius.*

² *Plynos & Scolopythus.*] Posterius nomen
varie hic & apud Justin. à quo haec desum-
ta sunt, scriptum invenitur. Nam & *Scol-
pythus*, & *Scolopitus*, & *Scolopefius*, & *Sco-
lopetius* in diversis legitur. FABR.

³ *In Cappadociae Ponticae ora.*] in Justini
libris est, *in Cappadociae ora.* De Them-
iscyra praeter alios Diodor. lib. II. & Ste-
phanus, *Θημισκυρα πόλις, ἢ ἵσταν ἀπὸ τῶν Θερμώδων*

τος: καὶ οἱ δὲ καὶ πρὸς τὴν Θημισκυρίαν. FABR.
Ed. Aug. *Ponti & Cappadociae.* MSS. Lugd.
Batt. tres *Cappadociae Pontique ora.* atque
ita reposui, suffragante quoque Bongarsio
ad Justinum lib. II. cap. 4. ubi MSS. suos
ita quoque exhibere testatur.

⁴ *Viros qui superfuerant.*] *Superfuerant*,
non *supererant*, est in vetustis. Ephorus
lib. IX. ut est in Scoliis Argonauticorum
Apollonii, scripsit Amazonas contumeliis
adfectas à viris, cum illi ad bellum quod-
dam extra fines profecti essent, eos qui
domi remanserant interfecisse, caeterosque
redeuntes non recepit. FABR.

⁵ *Atque accensae in hostem &c.*] In Editis
ver-

ultionem caesorum conjugum, finitimorum excidio consequuntur. ⁶ Tunc pace armis quaesita, externos concubitus ineunt, editos mares mox enecant, feminas studiose nutriunt, ⁷ iniustis infantium dexterioribus mamillis, ⁸ ne sagittarum jactus impedirentur, unde Amazones dictae. Harum duae fuere reginae, ⁹ Marpesia & Lampeto, quae agmine diviso in duas partes, vicissim curam belli & domus custodiam ¹⁰ fortiebantur. Igitur cum ¹¹ Europae maximam partem domuissent, Asiae vero aliquantibus civitatibus captis, ¹² ipsae Ephesum, aliasque urbes condidissent, praecipuam exercitus sui partem onustam opulentissima praeda, domum revocant: ¹³ reliquae, ad tuendum Asiae imperium relictæ cum Marpesia regina, concursu hostium trucidantur. ¹⁴ Hujus locum capeffit

¹⁵ Si-

verba haec ita, nullo bono sensu distinguuntur. atque accensae in hostem, sanguine suo ultionem caesorum conjugum, finitimorum excidio consequuntur. Cogitabam ejici debere illa sanguine suo, praesertim quum apud Justinum, unde haec desumpta sunt, non essent; vel poni debere post conjugum, ita, ultionem caesorum conjugum sanguine suo. Verum quum recepta lectio omnium MSS. auctoritate confirmetur, sola destinatione mutata, atque reposito sanguine suorum ex MSS. Lugd. Batt. sec. & quart. atque Ultr. pro sanguine suo, locum sanum esse existimo. Accensas in hostem sanguine suorum dixit has mulieres Orosius, ut quae jam didicissent, maritorum suorum nece, sanguinem fundere, viros trucidare, quaeque sexum fortiolem decerent, facere & pati.

⁶ Tunc pace a. q.] Lugd. Bat. quart. Tunc pacem armis quaerunt. Pro enecant Ed. Vetus necant.

⁷ Iniustis infantium dexterioribus mamillis] Sic Diodorus lib. II. scribit, Amazonas, ἡ δὲ πληυτέρων τῶν δὲ ἰσίων μαζῶν ἐπιμαρτυρεῖν ἵνα μὴ κατὰ τὰς μαζὰς τῶν συμμάχων ἐπαρκομένους ἐνοχλῇ. ἀφ' ἧς αἰτίας συμβῆναι τὸ ἰδιότροπον τῶν Ἀμαζονῶν ταύτης τοῦ τοῦ τῆς ἀποστολῆς. Hoc est, Virginibus dextram mamam inurere, ne in praeliis tumore suo corporis agilitatem impediatur, eaque de causa factum, ut Amazonum gens hoc nomen invenerit. FABR.

⁸ Ne sagittarum jactus impedirentur:] Ed. prim. & tres MSS. Lugd. Batt. jactu. Unus

cum Ultr. ictus. Verum hic sagittarum jactus videtur esse rectius. quum fervet idem Justinus lib. II. cap. 4. Oros. lib. VII. cap. 36. ultra mensuram humani jactus. Mox Ed. pr. unde & Amazones dictae.

⁹ Marpesia & Lampeto.] Ita sine ulla varietate in nostris manuscriptis libris Orosii & Justinii harum reginarum nomina descripta leguntur, non ut in vulgatis, Martesia & Lampedo. FABR.

¹⁰ Sortiebantur] Lugd. Bat. quart. tuebantur.

¹¹ Europam maximam partem domuissent,] Sic Colon. Latine. Quidam hic maxima ex parte legerunt. LAUT. At Florentinus uterque cum Perizon. maxima parte, Ed. Aug. Europae maximam partem quod ego preatuli.

¹² Ipsae Ephesum aliasque urbes.] Ab Amazonibus, auctore Strab. lib. II. conditas & cognominatas ferunt, Ephesum, Smyrnam, Myrrbinam & Paphon. Meminit Eustathius quoque in Dionysium. FABR. Ipsae autem Ephesum legunt Lugd. Batt. omnes Meusque.

¹³ Reliquae ad tuendum] MSS. Lugd. Batt. tres ita expriment, reliqua ad tuendum Asiae imperium relictæ cum M. r. c. b. trucidatur. Vulgatam defendit Justinus. Pro imperium Periz. habet regnum.

¹⁴ Hujus locum capeffit Oritbya.] Sic Justinus scribit, in locum Marpesiae filiam ejus Orithyiam regno successisse. Hic tamen in vetustis libris est, Hujus locum Sinope filia

¹⁵ Sinope filia, quae singularem virtutis gloriam perpetua virginitate eumulavit. Hac fama ¹⁶ excitas gentes tanta admiratio & formido invaserat, ¹⁷ ut Hercules quoque, cum jussus fuisset à domino suo ¹⁸ exhibere arma reginae, quasi ad inevitabile periculum destinatus, universam Graeciae

capeffit. FABR. Lugd. Bat. tert. *cujus locum.*

¹⁵ Sinope filia,] Omnes libri MSS. Orofii, ne uno quidem excepto, non Orithyia sed Sinope legunt, quin & Ed. Aug. quamvis sola inter editos, id comprobant. Neque me movet, quod apud Justinum Orithyia legatur, atque ex eo id nomen in Orofio repositum Editores, nam & in Justino quoque olim Sinope scriptum fuisse reor, unde in MS. suo testatur Vossius superscribi, legendum esse Sinope. Praeterea duabus de causis reponi hoc debere nomen judico, quia scilicet & ipsa Sinope magni nominis fuit Amazon, a qua Sinope, Ponti urbs, nomen & originem traxit, ut patet ex adductis a Vossio testimoniis, & quia Justinus & Orofius eo tempore, quo Hercules expeditionem in Amazonas sumpsit, praefuisse iisdem duas tradunt sorores, Antiopen videlicet & Orithyan, hoc vero in loco, non duas sive sorores sive filias in regnum successisse Marpesiae matri scribant, sed unam eamque Marpesiae filiam, quae Sinope appellata nobis fuisse videtur.

¹⁶ Excitas] Flor. uterque & tres Lugd. Batt. *excitatas.*

¹⁷ Ut Hercules quoque cum jussus, &c.] Herculis dominus fuit Eurystheus, qui illi duodecim labores exantlandos praescripsit. Hunc autem laborem Diodorus lib. iv. exponens ait: Ἡρακλῆς δὲ λαβὼν πρὸς ταῦτα τὸ Ἰππολύτης τῆς Ἀμαζόνος ἐν γυναικὶ ζῶσθαι, τὴν ἐπὶ τῆς Ἀμαζόν-

νας στρατίαν ἐποίησεν. Id est, Cum Herculi mandatum esset, ut Hippolytae Amazonis cingulum adferret, expeditionem contra Amazonas suscepit. Itaque Orofius per arma intelligit, Ἰππολύτης ζῶσθαι παναίολον, ut Apollonius lib. ii. Argon. vocat. Lege etiam doctissimum Commentarium Isacii Tzetzae in Lycophronis Cassandram. FABR.

¹⁸ Exhibere arma reginae] Arma Amazonum sunt pelta & bipennis. Bipennis, quam reginae Amazonum eripuit Hercules, ut quam Omphale ab eodem dono acceperit, quaeque ad Lydorum postea transierit reges, tandemque in Caria in ornatum Jovis Labradensis cesserit, meminit Plutarchus in Quaest. Graecis p. 301. & 302. Ubi regina illa Amazonum Hippolyte vocatur & interfecta ab Hercule fuisse (pro varietate fabulae) narratur. Per arma vero cingulum intelligere potuit Orofius, illud enim ab Eurytheo adferre jussus erat Hercules, neque spoliari cingulo poterat armata virago, nisi vel occisa vel devicta. Exhibetur vero hic labor Herculis, in duobus nummis antiquis Imperatoris Macrini, primi atque secundi moduli, Heracleae in Ponto cufis, in quibus Amazonem equitem pedes insectatur Hercules, leonina tectus & clava armatus. In altero armata bipenni regina minatur, nisi insequi desistat, deditionem poscenti Herculi; in altero prehensens nudatam armis Hercules, & clava minax, jam jam captam tenet.

ciae lectam ac nobilem juventutem contraxerit, novem longas naves prae-
pararit: ¹⁹ nec tamen contentus examine virium, ex improvise adgre-
di, & insperatas circumvenire maluerit. Duae tunc sorores regno
praeerant, Antiope & ²⁰ Orithya. Hercules mari advectus, incautas
inermesque & pacis incuria desides oppressit. Inter caesas captasque com-
plurimas ²¹ duae sorores Antiopae, Menalippe ab Hercule, Hippolyte à
Theseo ²² retentae sunt. Sed Theseus Hippolyten matrimonio adscivit,
Hercules Menalippen forori reddidit, & arma reginae pretio redem-
ptionis accepit. ²³ Post Orithyam Penthesilea regno potita est: cujus
Trojano bello clarissima inter viros documenta virtutis accepimus.

¹⁹ Nec tamen] Edd. quaedam nec tanto.
prima nec tantum.

²⁰ Orithya] Varie in MSS. & Editis scri-
bitur Orthia, Oritbia, Orethia, Orthya,
Oiritia. Cum Graecis scribendum est Otre-
ria. Vide Notas Salmasii in Justini novissi-
ma Editione. Mox Edd. quaedam quamplu-
rimas.

²¹ Duae sorores Antiopae.] Diodorus scri-
bit, Herculem è captivis Antiopam Theseo
donasse, Menalippam accepto baltheo libe-
rasse. Apollonius Rhodius canit, Hippoly-
tam Herculi baltheum donasse, ut Mena-
lippam per insidias captam liberaret. Tzet-
zes mavult; Antiopam fuisse, (ex qua The-
seus Hippolytum suscepit) quam Hippo-

lytam, ut Lycophron scripsit: ἀλλὰ θανύματον
σὺν πρῶταισι τῶν παλαιῶν ἡλάνθη ἰσορίαν, ait
Plutarchus in Theseo de hoc ipso agens:
quem lege. FABR.

²² Retentae sunt.] Resecant postremum
verbum quidam ex MSS.

²³ Post Orithyam Penthesilea.] Penthesilea
Amazonum regina post Hectoris caedem
Trojanis auxilio venit: magnoque numero
Graecorum occiso, tandem ipsa fortiter
pugnans ab Achille interfecta fuit, Diodo-
rus lib. II. Dictys Cretensis lib. IV. FABR.
Memoriam hujus Amazonis, caedisque e-
jus, ab Achille factae, servat hic Nummus
Contorniatum ex Museo Farnesiano.

CAPUT XVI.

Epilogus historiae Amazonum: in quo praesentem Romanorum caecitatem insectatur.

Proh dolor, pudet erroris humani. Mulieres patria profugae Europam atque Asiam, id est, ¹ plurimas fortissimasque mundi partes intraverunt, pervagatae sunt, deleverunt, centum pene annis evertendo urbes plurimas, ² atque alias constituendo, tenuerunt: nec tamen ³ miseriae hominum pressura temporum deputata est. ⁴ Modo autem ⁵ Getae illi, qui & nunc Gothi, ⁶ quos Alexander ⁷ evitandos pronuntiavit, ⁸ Pyrrhus exhorruit, Caesar etiam declinavit, relictis vacuefactisque ⁹ sedibus suis, ¹⁰ ac totis viribus tot Romanas ingressi provincias, simulque ad terrorem diu ostentati, societatem Ro-

¹ *Plurimas fortissimasque mundi partes*] Ed. Aug. *plurimas mundi partes fortissimasque*. Mox Edd. quaedam & *centum p. a.*

² *Atque alias constituendo*] Ed. pr. & Lugd. Bat. tert. *atque alias construendo* Paris. & Venetae *in construendo*. Lugd. Bat. quart. *aliasque exstruendo*.

³ *Miseriae hominum*] Ed. Aug. *miseria hominum*.

⁴ *Modo autem*] Abest vox postrema a Periz.

⁵ *Getae illi, qui & nunc Gothi.*] Sic Hieronymus in Genesin. *Gothos* ab eruditis antiquis *Getas* nominatos esse testatur: *Getas* autem trans Aemum apud Danubium sedes habuisse auctor est Dio libr. LI. & in Domitiano Xiphilinus ex eodem. Idem Dio librum de rebus Gothorum Γετθων inscripserat, ut ex Suida cognoscitur. Claudianus etiam passim *Getarum* nomine *Gothos* intelligit. Sed Graeci rerum ecclesiasticarum scriptores illos Γετθωνες vocant. FABR. Sic B. Hieronymus in Genesin *Gothos* ab eruditis antiquis *Getas* adpellatos fuisse testatur. Claudianus etiam passim *Getarum* nomine *Gothos* intelligit; & *Getas* trans Aemum, apud Danubium sedes habuisse auctor est Diod. lib. v. Sed Graeci rerum Ecclesiasti-

carum scriptores illos Γετθωνες vocant. LAUT.

⁶ *Quos Alexander evitandos.*] Strabo libr. VII. scribit Alexandrum in ea expeditione, quam adversus Thracas trans Aemum incolentes suscepit, ad *Getas* penetrasse, eorumque civitatem in suam potestatem rede- gisse. FABR. Oros. libr. VII. cap. 34. *Maximas illas Scythicas gentes, formidatasque cunctis majoribus, Alexandro quoque, illi Magno, sicut Pompejus Corneliusque testati sunt, evitatas.*

⁷ *Evitandos*] Lugd. Bat. omnes cum Ultr. *vitandos*.

⁸ *Pyrrhus*] Lugd. Bat. *Cyrus*. Male. is enim Alexandrum praecedere debuerat, & loquitur Orosius de magnis regibus, qui congregati cum Gothis veriti fuerint, quamvis ad eorum terras penetrarint. *Cyrus* eo usque non pervenit, is Scythiae bellum inferens, turpiter victus, occubuit.

⁹ *Sedibus suis,*] Non agnoscunt postremam vocem Edd. pr. Paris. & Venetae.

¹⁰ *Ac totis viribus tot R. i. p.*] Feci ex *toti Romanas*. LAUT. Emendationem Lautii quam in Editione Moguntina recepit Scotus, confirmant ex Codicibus MSS. Flor. tert. & Ultr. eaque nihil certius est, quamvis lectio Edd. principum, primae & Au-

Romani foederis precibus sperant: quam armis vindicare potuissent; exiguae habitationis sedem, ¹¹ non ex sua electione, sed ex nostro iudicio rogant: quibus subiecta & ¹² patente universa terra, praesumere, ¹³ quam esset libitum, liberum fuit: semetipsos ad tuitionem Romani regni offerunt, quos ¹⁴ solos invicta regna timuerunt. Et tamen caeca gentilitas, cum haec Romana virtute ¹⁵ gesta non videat, fide Romanorum inpetrata non credit, nec acquiescit, cum intelligat, confiteri beneficio Christianae religionis (¹⁶ quae cognatam per omnes populos fidem jungit) eos viros sine praelio sibi esse subiectos, quorum feminae maiorem terrarum partem inmensis caedibus deleverunt.

gustanae, ferri possit, ac totis viribus tuti Romanas &c. quae significant nemine resistente irruptionem in provincias Romanas fecisse, adeoque sine dubio Romanorum, si velint belli facere periculum, praevalere viribus. Neque solum sequuntur hanc lectionem Venetae & Paris. verum confirmant quoque MSS. Lugd. Batt. pr. & quart. Meus scribit *totos*. Quod vero in reliquis est *toti Romanas* &c. nihili est.

¹¹ *Non ex sua electione*] Lugd. Bat. quart. *non sua electione*, supra *habitationis suae* Flor. sec. Orosius infra lib. vii. cap. 38. *Quamobrem Alaricum, cunctamque Gothorum gentem, pro pace optima & quibuscunque sedibus suppliciter ac simpliciter orantem*, &c. Lucanus de piratis, Pompeji Magni adparatum metuentibus, lib. ii. vs. 579.

Angusta domum terrarum in sede poposcit.

¹² *Patente*] Recte. nam *parente* quod exhibent Edd. Venetae, Paris. Hitt. & Bol-
fuing. contra pr. & Aug. quae *patente* habent, locum tueri nequit. non parebat Gothi terra, sed patebat, subiecta illorum oculis, ut quoquo versum vellent, irrumpe-

re, sedesque figere possent. Duo ex MSS. Lugd. Batt. *petenda*.

¹³ *Quam esset libitum*] Ultr. MS. *qua esset libitum*. Ed. prima *quod*. Pro *fuit* Flor. sec. *fuisse*. quasi velit, *fuisse*.

¹⁴ *Solos*] Abest ab Ed. Aug.

¹⁵ *Gesta non videat*] Rejeci *esse*, quod intrusit Fabricius, contra omnium MSS. Editionumque fidem. Ita enim edidit, *gesta non esse videat*.

¹⁶ *Quae cognatam per omnes populos fidem jungit*] Sic edidit Fabricius, secutus Veteriores Editiones, quae omnes hanc lectionem probant, nisi quod *cognata fide* legitur in Aug. At MSS. omnino omnes, quos inspexi, vel quorum habeo collationem, *cognitam* praeferunt; quae lectio in Hittorp. iisque, quae postea prodierunt, Editionibus, marginem occupat. In MS. Lugd. Bat. quart. insuper legitur *fide jungitur*. Vulgata recte sese habet, Christiana religio, inquit Orosius, jungit cognatam fidem per omnes populos, id est, facit, ut omnes populi per eandem fidem, non amplius alieni ab invicem atque hostes sint, sed fratres & cognati, quique ad unum ecclesiae corpus pertinent, membraque sint unius corporis, cuius caput Christus est.

CAPUT XVII.

De raptu Helenae, & Trojae excidio, cum admonitione ad Lectorem.

At vero ante Urbem conditam ¹CCCCXXX. anno, raptus Helenae, conjuratio Graecorum, & ²concurfus mille navium, dehinc decennis obsidio, ac postremo famosum Trojae excidium praedicatur. In quo bello ³per decem annos cruentissime gesto, quas nationes, quantosque populos idem turbo involverit, atque adflixerit, Homerus poëta, in primis clarus, luculentissimo carmine ⁴palam fecit: nec per ordinem
nunc

¹CCCCXXX. anno.] Ita scripsimus ex auctoritate librorum manuscriptorum, cum vulgo legatur, CCCCXXX. & *amplius anno.* De hoc numero plura dicemus libro seguente, cap. iv. FABR. Edd. Hittorp. & Bolfuing. exhibent, CCCCXXX. & *amplius anno.* Sed prima, Aug. Venetae & Paris. ut & MSS. Lugd. Batt. CCCXXX. anno, deletis reliquis. Reliqui MSS. omnes Fabricii emendationem adprobant. Mox *raptu Helenae*, tres ex MSS. Lugd. Batt. & *decennalis* Ed. pr. cum Paris. & Venetis.

²Concurfus mille navium,] Rotundus numerus classis Graecorum, ut apud Virg. ii. Aeneid. & apud Ovid. xiii. Metamor. *mille carinae.* Apud Euripidem in Oreste Chorus Menelaum sic affatur. Ω χιλιάων στρατὸν

ὁρμίστας ἑς γῆν Ἀσίαν. χαῖρ', ubi in Scholiis notatur, ἀπηρτισμένω ἐχρήσατο ἀεὶ δμῶ, ποσῶτα γδ ἦσαν αἱ νῆες τῶν Ἑλλήνων, χίλιας πρὸς ταῖς εἴη. Ergo ille voluit, naves fuisse, MCLV. Vide plura in Senecam Tragicum à Mart. Delrio è variis allata FABR.

³Decem annos] Ab his verbis incipit nobilis ille Codex Florentinus, qui primus nobis audit, venerandae inter omnes MSS. Codices vetustatis. Initium ejusdem, depictis summa cum cura ad Archetypi fidem literis, huic loco inferere spectandumque proponere visum fuit. Mox pro *quas* Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Ed. Aug. praeferunt *quantas nationes.* & ad illud *in primis* Ed. Aug. adjicit. *Al. in pluribus.*

DECEMANNOSCruentissime gesto quas
NATIONES QUANTOSQUE POPULOS IDEM TURBO
INUOLUERIT ATQUE AFLIXERIT HOMERUS POETA

⁴ *Palam fecit:*] Sic MSS. omnes, ut & Scottus *palam facit:* ediderint. *Nunc*, quod Edd. Veteres neque scio cur Fabricius & sequitur abest a duobus MSS. Lugd. Batt.

⁵ *Quia*

nunc retexere nostrum est, ⁵ quia & operi longum & omnibus notum videtur. Verumtamen qui diuturnitatem illius obsidionis, everfionis atrocitatem, ⁶ caedem, captivitatemque didicerunt, videant, si recte isto, qualiscunque est, praesentis temporis statu offenduntur; ⁷ quos, hostes, occulta misericordia Dei, ⁸ cum per omnes terras instructis copiis bello persequi possint, pacis gratia ⁹ praetentis obsidibus per omnia maria sequuntur: & ne forte haec quietis amore facere credantur, ¹⁰ seipsos ac pericula sua pro Romanorum pace adversus alias gentes offerunt.

⁵ *Quia & operi longum*] Recte, neque audienda Ed. Aug. scribens *opere*, sicuti in Lugd. Bat. pr. a secunda manu quoque inmutatum inveni. Lugd. Bat. tert. & delet.

⁶ *Caedem*] Ultr. *caedemque*.

⁷ *Quos, hostes &c.*] Hujus loci sensus erat obscurior, praecipue, si distinctio minor ante haec verba poneretur, & ut hactenus factum fuit, commate sic distinguerentur, *statu offenduntur, quos hostes &c.* Ita enim illa, quae praecesserunt, *videant, si recte &c.* videbantur conjungi debere hisce, *quos hostes &c.* relicta ambiguitate magna, utrum vox *hostes* in primo an in quarto casu accipi deberet. Unde factum opinor, ut in primo & tertio Lugd. Batavis litera *q* cum superscripta *o* aliam lectionem, videlicet *quo*, indigitaverit. Sed sensus jam per se clarus est. Videant, inquit Orosius, locutione Tertulliano & aliis scriptoribus Christianis, ut supra p. 59. diximus, valde familiari, utrum recte isto hujus nostri temporis statu, de quo pauci, & in angulis, queruntur, offendantur; quos ipsos, illos scilicet, qui de praesentibus queruntur temporibus, hostes Gothi, (quorum potentia & multitudo, in fine capitis praecedentis descripta fuit) nequaquam hostiliter tractant, sed pro quibus, veluti sociis & amicis, contra alios barbaros pugnare, atque imperium Romanum vindicare, sese paratos ostendunt. In quo certe non miseriam temporum, & Christianos pacis Aeternae Ur-

bis turbatores, sed Dei, propter Christianum nomen parcentem quoque aliis sibi que ipsis, misericordiam, Pagani agnoscere debuerant. Quae vero hic & supra de Gothis, eorumque pro Romana re studio, scribit, respiciunt tempora & res gestas, quae plenius ab Orosio describuntur in fine operis, sive cap. ult. libri septimi.

⁸ *Cum per omnes terras*] Abest prima vox a Lugd. Bat. pr. Pro *instructis* Ultr. *extructis*. Ed. Aug. *instruens*. Pro *possint* Lugd. Batt. pr. & tert. & Flor. sec. *possunt*. Ed. pr. & Paris. *possent*. Venetae delent *bello*. Illa vero *per omnes terras*, respiciunt tot provincias Romanas, quas supra totis viribus ingressos fuisse Gothos scribit.

⁹ *Praetentis obsidibus*] In Perizon. legitur, *praeteritis obsidibus*. quod contrarium efficit sensum, quasi voluerit Orosius, superbos illos hostes, adeo bene de Romanis judicasse, ut ne quidem obsides ab iisdem accipere voluerint. Vulgatam tamen praefero, quae innuit, ipsos Gothos fidem suam datis vel oblatiis obsidibus ex sua gente, Romanis probasse.

¹⁰ *Seipsos ac pericula sua*] Vulgo *ad pericula sua*. LAUT. Non addit, utrum Colon. quo usus fuit Codex, ita exprimat. Verum id ego adfirmare possum, sic in MSS. optimo & vetustissimo, Flor. primo scilicet, exstare, ut & duobus reliquis, nec non in Lugd. Bat. quarto, in Perizon. in meis Membranis, atque Edd. prima Aug. & Parisina.

CAPUT XVIII.

Aeneae in Italiam adventus, & variae clades ejusdem temporis.

Paucis praeterea annis intervenientibus, ¹ Aeneae, ² Troja profugi, adventus in Italiam quae arma commoverit, qualia per triennium bella ³ excitaverit, quantos populos implicuerit, odio excidioque adflixerit, ⁴ ludi litterarii disciplina nostrae quoque memoriae ⁵ iniustum est. Horum praeterea temporum ⁶ medio interjacent exilia naufragiaque Graecorum, Peloponensium clades ⁷ Codro moriente, ⁸ factorum ignari Thraces, nova in bella surgentes, & generalis tunc per totam Asiam Graeciamque commotio.

¹ *Aeneae Troja profugi.*] Quod Orosius suae memoriae ludi litterarii disciplina insitum de Aenea scribit, id hodie quoque ex Virgilio in Scholis pueri cognoscunt. FABR. In Cod. Flor. antiquissimo adscribitur in Margine *In Italiam adventus Aeneae.* estque manus ejusdem temporis, quod adnotandum duxi, ut adpareat, quam vetus mos fuerit, lemmata ad oras librorum adpingendi. Pro praeterea Ed. Aug. habet *interea.*

² *Troja profugi, adventus in Italiam.*] Haec est scriptura trium Codd. Flor. ut & Mei. *a Troja profugi* amant Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Ed. Aug. *ex Troja*, sed minus concinne, reliqui. Nescio autem, cur, contra omnes, quae praecesserunt, Editiones, Scottus in Moguntina edere potuerit, *Aeneae ex Troja profugi adventus, in Italia quae arma commoverit*, inepta distinctione.

³ *Excitaverit.*] Flor. pr. *exciverit.* in Marg. *exercuerit.* sec. in textu *exercuerit.* sed litera *e* alia additur manu. tert. *exciverit*, superscripto, *excitaverit.*

⁴ *Ludi litteralis disciplinae*] pro *ludi litterarii.* Dein *iniustum* pro *insitum*, omnes veteres libri recte agnoscunt. LAUT.

⁵ *iniustum est*] Vera haec & germana (quod Lautius etiam, cujus lectionem *ludi litteralis disciplinae*, quae contra MSS. est, non probo, vidit) lectio est. Confirmant illam

Florentini pr. & sec. Periz. Meusque, cum Ed. Aug. reliquae Edd. *insitum est.* MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *injunctum est.* Flor. tert. *inditum est.*

⁶ *Medio interjacent*] Non fuit hoc mutandum a Fabricio, sequente Scotto, in *interjacente*, licet *media interjacenti*, tres ex Lugd. Batt. habeant, & *medio interjacenti* Meus. Probam lectionem servant Florentini tres cum Edd. Vett. sed Aug. cum MSS. Ultr. & Periz. legit *media interjacent.*

⁷ *Codro moriente.*] Nota historia est ex Eusebii Chronico, Justinii lib. II. Velleji I. à quibus nonnihil discrepat Valerius Max. lib. V. cap. 7. Elegantissime rem persecutus est Lycurgus in Leocratem. Pausanias lib. I. scribit, *Codrum* non longe ab Ilisso à Peloponnesibus interfectum. FABR.

⁸ *Factorum ignoti Thraces.*] Colon. *fracturum.* Materni lib. *factorum*, uterque male, ex historia. Verum illud, *ignoti*, pro *ignari*, quamvis multi suo loco turbarunt, Latine tamen à nobis est restitutum. Plautus Pseudolo: *Scio, notis praedicas.* LAUT. Permutari a Veteribus significationem, sic ut pro *ignoti* ponant *ignari*, plurima Ovidii loca docent. 18. Metam. lib. I. vs. 134.

Fluctibus ignotis insultavere carinae.

Ubi Heinsius testatur Mediceum optimum ha-

habere *ignaris*, quo pro uti Tacitum ignoto confirmat; adducit quoque Virgilii locum x. Aeneid. 706.

Ignarum Laurens habet ora Mimanta.

Idem Ovid. Metam. vii. 404.

Jamque aderat Theseus, proles ignara parenti.

Ibidem vi. 672

*Adspicit Aeolidem ignota ex arbore factum
Ferre manu jaculum.*

Ubi *ignara* habent MSS. & inlustrat pluribus Heinſius, quem vide. Similiter *ignotus* pro *ignaro* ponitur ab Oroſio, neque ſine exemplo. Ante illum Quintilian. Declamat. vi. p. 128. *Ne quis tamen erret ignotus, non eſt*

fili mei noverca ſed mater. Ubi in Notis vide plura. *Ignoti* vero pro *ignari* inveni in ſex illis, quos ipſe contuli, MSS. & in Edit. Aug. Habet quoque ſic Ultr. Cod. ſed Florentini a vulgatis non diſcrepare videntur. In tribus illis, ſicut in Colon. *fractorum* (quod in ſec. in *factorum* fuit mutatum) legitur, ſicut & in quatuor Lugd. Batt. Meo, Perizon. & Ult. atque Aug. Edit. Sed cur Thracas factorum ignotos vel ignaros vocat Oroſius? Vellem id docuiſſent Interpretes. An oraculum aliquod illis datum fuit, quod, quum male intellexerint, fruſtra, ut aliis contigit, bellum repetierunt? Non memini id legiſſe. Unde ſuſpicor locum jam olim fuiſſe corruptum, atque ſic reformari poſſe, *Codro moriente, factorum gnaro.* Fides hiſtorica emendationi huic accedit. In fine Capitis Lugd. Batt. pr. & ſec. erat addunt.

C A P U T XIX.

*De Sardanapalo rege Aſſyriorum, de Phraorte, Diocle;
& Aſtyage regibus Medorum, de Cyro rege
Perſarum.*

Anno ante Urbem conditam LXIII. noviffimus apud Aſſyrios regnavit
1 Sardanapalus, vir muliere corruptior: qui inter ſcortorum greges
2 feminae habitu purpuram colo tractans, 3 a praefecto ſuo Arbato, qui tunc
Me-

1 *Sardanapalus*] De *Sardanapalo* Juſtin. lib. i. Diodor. lib. ii. copioſe & Vellejus Paterculus lib. i. FABR. Sicuti in MSS. Juſtini, ſic quoque in Oroſii Codd. paſſim ſcribitur *Sardanapallus*. Sed pro anno ante Urbem conditam LXIII. Lugd. Bat. ſec. ponit LXV.

2 *Feminae habitu*] Sic conſtanter ſcribunt

MSS. omnes, Florentini tres, Lugd. Batt. quatuor, Meus & Perizon. cum Edit. Aug. Qui igitur habent *femineo*, id ex Juſtini imitatione ſecuti eſſe videntur, apud quem *muliebri habitu* lib. i. cap. 3. unde ſua hauſit Oroſius.

3 *A praefecto ſuo Arbato.*] Vulgo hic *Arbaſto* & *Arbaeto*, ſicut lib. ſeq. cap. 2. *Arba-*
K ba-

Medis praeerat, ⁴ visus atque execrationi habitus, mox etiam ⁵ excitis Medorum populis ad bellum provocatus, & victus, ⁶ ardenti pyrae se injecit.

⁷ Exin

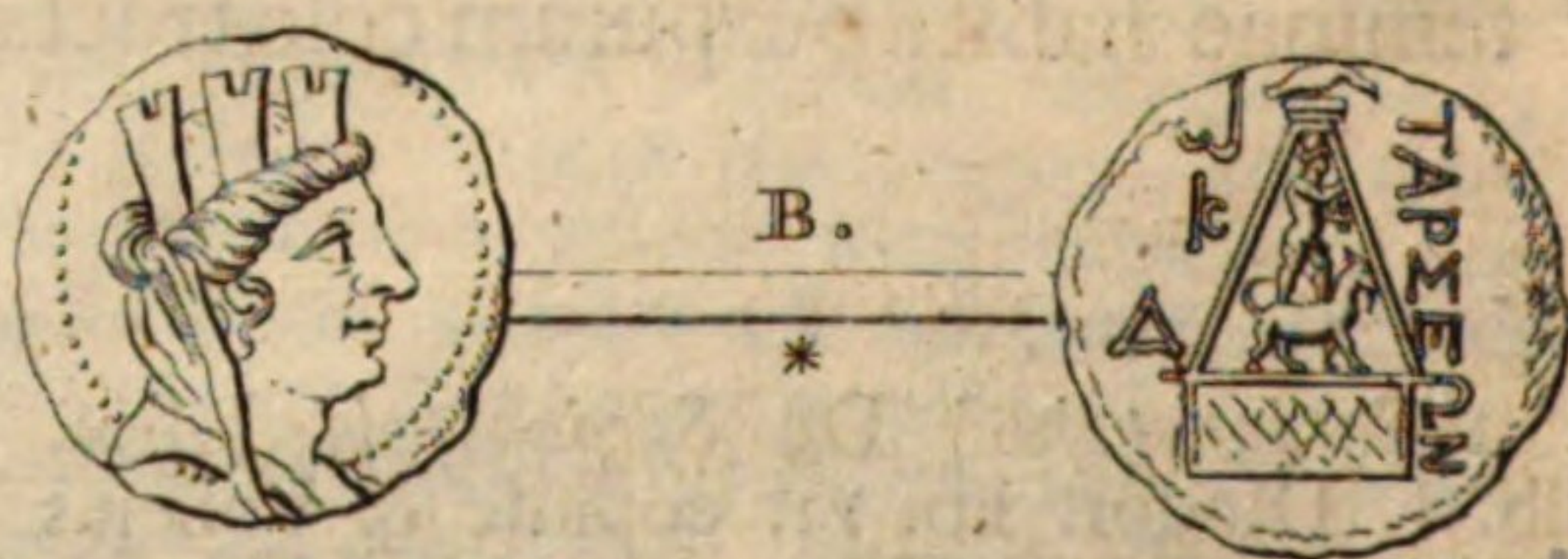
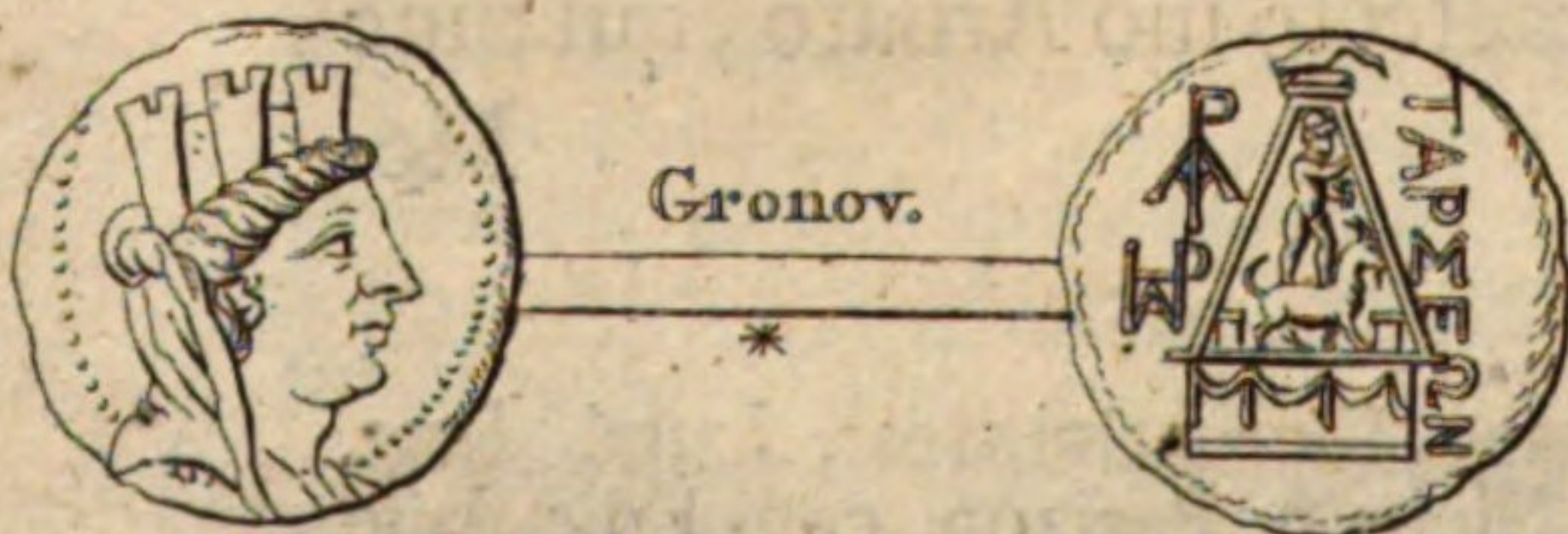
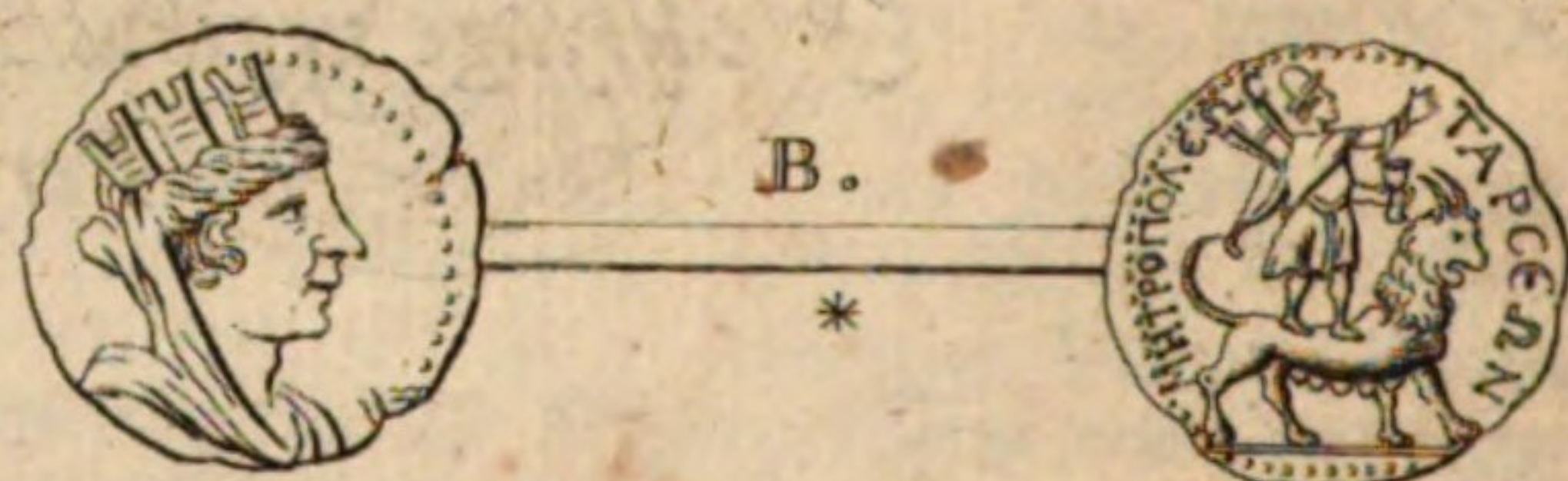
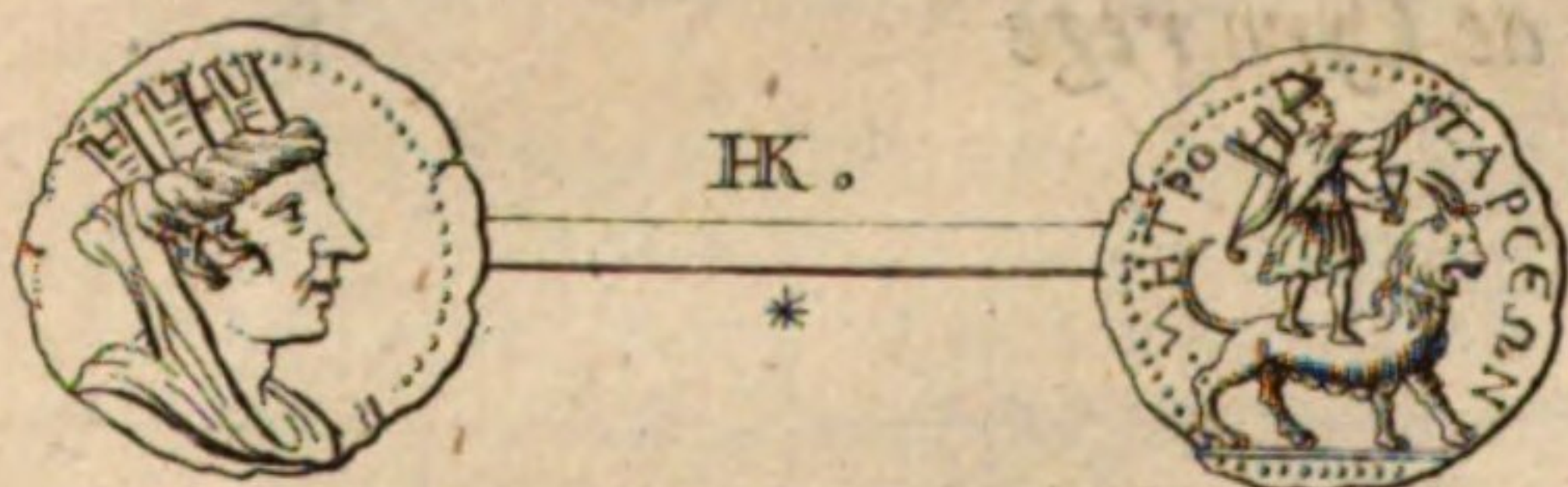
bastus & *Arbactus* legitur, sed quod scripsimus, id est in libris manuscriptis utroque loco. FABR. Servant Fabricii lectionem libri MSS. quos consulimus, passim omnes. Pro *tunc*, quod sequitur, in Lugd. Bat. tert. est *et tunc*, quasi vellet, eo tempore.

⁴ *Visus*] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *visus est*. Ed. Aug. *invisus atque execrationi habitus*.

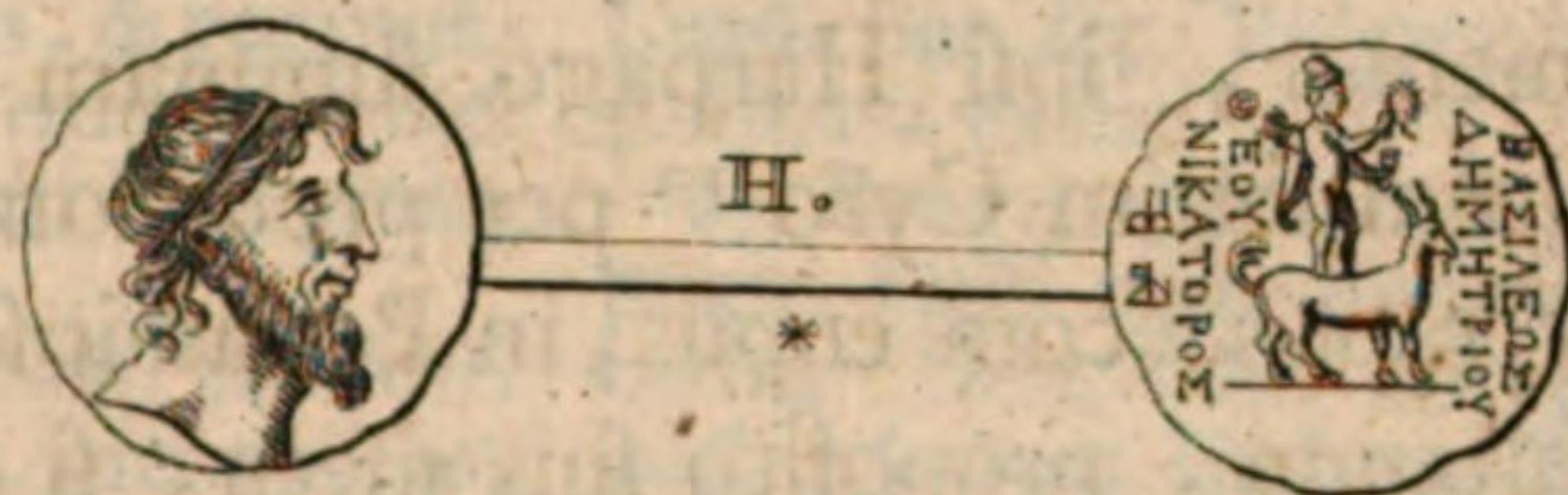
⁵ *Excitis*] Flor. sec. *adscitis*. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Ultr. *excitatis*. Transponit Flor. pr. sequentia *ad bellum Medorum populis*. Pro *provocatus*, Flor. sec. *provocatur*.

⁶ *Ardenti pyrae se injecit.*] *Hoc solo*, inquit Justinus, *imitatus virum*. Hujus Sardnapali insigne monumentum quondam exstitit in urbe Ciliciae Anchialo, haud procul a Tarso, quod descriptum reliquit Arrianus de Exped. Alex. Magni lib. II. cap. 5. p. 66. Ferebatur is rex Anchialum condidisse, unde ut conditorem suum ibidem ce-

lebrarunt, & admirabili hoc monumento honorarunt. Καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Σαρδανάπαλτος ἐστὶν ἔνθα τειχῶν τῆς Ἀγχιάλης, καὶ αὐτὸς ἐφεισθήκει ἐπ' αὐτῷ Σαρδανάπαλος, συμβέβληκός τοις χεῖρας ἀλλήλων, ὥς μάλιστ' ἐς κρότον συμβάλλον. Et Sardnapali monumentum ad ipsa Anchiali moenia exstabat, cui infistebat Sardnapalus manus collidens, ut in plaufibus fieri solet. Addit dein inscriptionem tali rege dignam, qua jubemur edere, bibere, voluptuari, reliqua hujus vitae ne tanti, digitorum scilicet crepitu, vel manuum plausu, digna esse. Monumentum quidem illud, cum tot reliquis ejus generis, diu periit, sed Tarsenses tamen sempiternam in aere memoriam ejus exstare voluerunt, quia & ipsa illa urbs a Sardnapalo ferebatur condita, nummosque signarunt ad rei hujus atque ipsius monumenti, cum quadam tamen discrepantia, memoriam, cujus generis sex valde nobiles inferre huic loco placuit.

7 Exin regnum Assyriorum in Medos concessit. Deinde multis praeliis undique ⁸ scatescentibus, quae per ordinem differere nequaquam aptum videtur, per varios proventus ad Scythas Chaldaeosque, & rursus ad Medos parili via ⁹ rediit. In qua brevitate pensandum est: quantae ruinae, cladesque gentium fuere, quanta bella fluxerunt, ubi toties tot & talia regna mutata sunt. ¹⁰ Post haec Medis Phraortes ¹¹ imperitavit, qui cre-

7 Exin] Ed. pr. ut & Flor. tert. *Exbinc.* Aug. *Exinde.* & sic quoque Flor. sec. sed a secunda manu, prius fuerat *Exin.*

8 Scatescentibus] Sic omnes MSS. verbo apud bonos scriptores non usitato, praeter Perizon. & Lugd. Bat. quart. in quibus est *Scatentibus*, quomodo in Edd. pr. Paris. Venetis & Hittorp. legitur.

9 Rediit.] In Fabr. *redit.* contra MSS. & reliquas Editt. nam & supra *concessit* legitur.

10 Post haec Medis Phraortes] Orosius hic secutus nescio quem, dissentit ab Herodoto & Eusebio, qui *Phraortem* Dejoclis, si-ve Dejocis filium faciunt, eique in regno Medorum successisse tradunt. Apud Megasthenem & Diodorum sunt alia nomina horum regum. FABR.

11. Imperitavit] Flor. sec. & tert. & tres Lugd. Batt. *imperavit.* Mox transponit Flor. pr. *Assyriorum Persarumque bellis.*

creberrimis Persarum Assyriorumque bellis viginti & duos regni sui annos consumsit. ¹² Post hunc Diocles regnavit, vir armis ¹³ experientissimus, semperque bellis inmoratus; qui auctum ¹⁴ late imperium moriens Astyagi dedit. ¹⁵ Astyages, virili prole vacuus, Cyrum nepotem apud Persas genitum habuit. Sed Cyrus, mox ut adolevit, congregata Persarum manu, avo certamen indixit. ¹⁶ Porro Astyages oblitus sceleris sui, quod in ¹⁷ Harpagum dudum admiserat, cum filium ejus unicum & parvulum interfecit, epulandumque patri adposuit, ac ne quid infelicissimae orbitati felix ignorantia subtraheret, infames epulas, ostensis patri cum capite manibus, inproperavit. Hujus ergo facti ¹⁸ inmemor, ipsi Harpago summam belli ¹⁹ committit, qui acceptum exercitum statim Cyro ²⁰ per prodicionem tradit. Quo comperto, Astyages, raptis secum copiis, in Persas ipse proficiscitur, ²¹ acriusque certamen instaurat, proposito suis metu, si quis ²² è praelio cedere moliretur, ferro ²³ exciperetur. Qua necessitate instanter Medis pugnantibus, ²⁴ pulsa iterum Persarum acies, cum paulatim cederet, matres & uxores eorum obviam occurrunt, orant, ²⁵ in praelium re-

¹² *Post hunc Diocles*] *Diocles* est etiam in manuscriptis. In Eusebii Chronico *Deiocles* legitur. ab Herodoto *Διόκλῃ* nominatur. FABR.

¹³ *Experientissimus*] MSS. & Editi quidam *expertissimus*, contra MSS. vetustiores pluresque. Hunc regem non solum fuisse bellicosum sed & justum paceque bonum testantur Excerpta Diodori una cum Polybianis &c. edita ab Henr. Valesio p. 230. *Ὁπ Διόκλῃς ὁ Μιδῶν βασιλεὺς πολλὰν ἀνομημεσίαν ἔποιδεν ἡτὰρ δικαιοσύνην καὶ ἀλκὰς ἐπ' αὐτῷ. Deioces Medorum rex, quum plurima sceleramitterentur, ipse justitiam ac reliquas virtutes colebat.*

¹⁴ *Late*] Abest a Lugd. Bat. sec. & Ultr. & mox *moriens* a Meo. Ed. Aug. ridicule *Lacedaemoniorum*.

¹⁵ *Astyages virili prole vacuus.*] Haec historia scribitur ab Herodoto lib. 1. & Just. item lib. 1. FABR.

¹⁶ *Porro Astyages*] Ed. Aug. *Post Astyages*.

¹⁷ *Harpagum*] MSS. omnes, praeter Flor. tert. & Lugd. Bat. pr. *Harpalum*. & sic quoque, praeter Fabr. & Scotti, Editiones

omnes; male.

¹⁸ *Inmemor*] Adjicitur glossa Ed. Aug. *scilicet Astyages*.

¹⁹ *Committit*] Edd. pr. Venetae & Paris. *commisit*, adficiente cod. Perizon. Porro Lugd. Batt. quatuor, una cum Ultr. & Ed. pr. in sequentibus *tradidit* legunt. Mox *auctum* pro *acceptum* Lugd. Bat. tert.

²⁰ *Per prodicionem tradit*] Legitur & *tradidit*, ut est apud Justinum, in cujus libris inpressis mendose, *deditionem*, legitur, cum in antiquis recte sit, *prodicionem*. FABR.

²¹ *Acriusque*] Copulam delet Flor. tert.

²² *E praelio cedere*] Ultr. *secedere*. Ed. pr. & Paris. *de praelio cedere*. MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *praelio moliretur cedere*, deleto è. Forte *praelio excedere*.

²³ *Exciperetur*] Meus *exciperentur*, ut & Flor. tert. in quo insuper paulo ante *molirentur*.

²⁴ *Pulsa iterum*] Posterior vox a Lugd. Bat. quarto abest, pro *pulsa* Ultr. habet *pulsata*.

²⁵ *In praelium*] Edd. Veteres cum MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *ut in praelium*, sed re-

revertantur: cunctantibus, sublata veste, obscœna corporis ostendunt, quaerentes, ²⁶ num in uteros matrum vel uxorum vellent refugere. Quo facto erubescētes in praelium redeunt: & facta inpressione, quos fugiebant, fugere compellunt. Ibi tunc Astyages capitur, cui Cyrus nihil aliud quam regnum abstulit, eumque maximae Hyrcanorum genti praeposuit. In Medos vero ²⁷ reverti ipse noluit. Is finis imperii Medorum fuit. Sed civitates, quae tributariae Medorum erant, à Cyro defecerunt: quae res Cyro multorum bellorum causa & origo exstitit.

reclamantibus reliquis omnibus, & contradicente Justino. Ed. Aug. viros orant, ut &c. At Lugd. Bat. quart. cum Ultr. legit orant, in praelium reverti.

²⁶ Num in uteros] Lugd. Batt. pr. tert. quart. numquid, ut & Ed. Aug. pro quo an,

Lugd. Bat. sec. Vulgata in reliquis & apud Justinum exstat.

²⁷ Reverti ipse noluit.] Sic & optimi & plures MSS. cum Justino, alii, ipse reverti noluit. Dein Ultr. Hic finis &c. aliquanto post defecerant Edd. pr. Venetae & Paris.

C A P U T XX.

De Phalaridis tyrannide, & Aremini Latinorum regis flagitiis.

Ea tempestate Phalaris Siculus Agrigentinos arrepta tyrannide ¹ populabatur. Qui crudelis mente, commentis crudelior, ² omnia nefaria in innocentes agens, invenit aliquando quem iuste puniret injustus. ³ Nam Perillus quidam aeris opifex adfectans tyranni amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum aeneum fecit, ⁴ cui fabricae januam

¹ Populabatur] Sic MSS. omnes cum Ed. Aug. & sic edidit Fabricius, eumque secutus Scottus, reliqui depopulabatur, pro quo apud Vincentium Bellovacensem est depopulatur.

² Omnia nefaria] Sic Lugd. Batt. sec. tert. & quart. Alii omnia nefarie.

³ Nam Perillus] Hic Perillus aeris opifex Plutarcho in Parallelis est, Πέρικλος τῆς τέχνης χαλκουργεῖς. quem Lucianus in Phalar. I. Περικλάου nominat. De eodem Plin. lib. xxxiv. c. 8. FABR.

⁴ Cui fabre januam] Editiones, adfabre, sed vetus illud vocabulum quoniam Colon. codex retinet, etiam nos malimus. LAUT. Fabre quoque exstat in tribus Florentinis, item Lugd. Batt. tribus, Ultr. Meo & Perizon. ut & Editionibus Hittorpiana vetustioribus, in qua primum in adfabre, quod reliquae secutae sunt, immutatum fuit. Sed vera lectio est fabricae, quam praeter MS. Lugd. Bat. pr. servavit Vincentius Bellovacensis, qui integram partem hujus capituli priorem descripsit, atque magno volumini,

nuam e latere composuit, quae ad ⁵ contrudendos damnatos receptui foret: ut cum inclusus ⁶ ibidem subjectis ignibus torreretur, ⁷ sonum vocis extortae capacitas concavi aeris augeret, ⁸ pulsuque ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioque spectaculo mugitus pecudis, non hominis gemitus videretur. Sed Phalaris, factum amplexus, factorem ⁹ execratus, & ultioni materiam praebuit, & crudelitati: nam ipsum opificem ¹⁰ sua inventione punivit. Fuerat etiam paulo superiore tempore apud Latinos rex ¹¹ Aremulus, qui per annos octodecim flagitiis impietatibusque crescens, ad postremum divino iudicio fulmine interceptus, matura supplicia immatura aetate dissolvit. ¹² Eligant nunc (si videtur) Latini & Siculi, utrum in diebus Aremuli & Phalaridis esse maluissent, innocentum vitas poenis extorquentium, an his temporibus Christianis, cum imperatores Romani ¹³ ipsa in primis religione compositi, post comminutas Reipublicae bono tyrannides, ne ipsorum quidem injurias exigunt tyrannorum.

quod Speculum Historiale vocavit, inseruit lib. III. cap. 107. Dein *januam ex latere* MS. Ultr. *ex latere januam* Edit. Aug.

⁵ *Ad contrudendos*] Vincent. Bellov. *ad intrudendos*.

⁶ *Ibidem*] Lugd. Batt. sec. & quart. *ibi ex*. Periz. *ibi*.

⁷ *Sonum vocis*] Periz. & *sonum vocis*.

⁸ *Pulsuque ferali*.] Periz. *pulsu ferali*. Mox *nefarios pro nefarioque* Vinc. Bellov.

⁹ *Execratus*] Sic MSS. plures & omnes Editi ante Fabricium, qui *execratur* edidit; minus venuste. *Execrans* est in Lugd. Bat. quarto & apud Vinc. Bellov.

¹⁰ *Sua inventione*] Ed. Aug. *sua adinventione*.

¹¹ *Aremulus*] Fuit hic XII. rex Latinorum, qui in Livii lib. dicitur *Romulus Silvius*. Dio *Ἀρεμύλος* nominat, deque illius impietate plura scribit. FABR. *Remulus*, Lugd.

Batt. pr. tert. & Periz. Flor. quoque sec. & pr. hic & infra, in quo tamen in margine scribitur *Aremulus*. In Lugd. Bat. quarto est *Romulus*, ut & in Edd. vetustioribus.

¹² *Dissolvit*.] Scottus edidit *exsolvit*, ad stipulantibus Edd. Vetustiss. pr. Aug. Venet. Paris. sed in Fabr. aliisque, ut & in omnibus quos consului MSS. exstat *dissolvit*, quod mutare nolui. Supplicia debita dissolvit tyrannus, veluti debitum quoddam, quod aere alieno contraxerat. Pari modo *poenam dissolvere* dixit Cicero lib. I. Tusc. Quaes. cap. 42. *Ego vero illi maximam gratiam habeo, qui me ea poena multaverit, quam sine mutuatione, & sine versura, possem dissolvere*. Loquitur ibi Lacedaemonius, qui ad mortem damnatus, hilari vultu ducebatur.

¹³ *Ipsa*] MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *ipsi*.

CAPUT XXI.

Bellum inter Peloponneses & Athenienses: de Amazonum & Cimmeriorum in Asiam incurfu: de diutina obsidione & expugnatione Messenae. Bellum Atheniensium contra Lacedaemonios: Peloponnesium & Boeotiorum contra Athenienses.

Anno ante Urbem conditam XXX. Peloponnesium Atheniensiumque maximum bellum totis viribus animisque commissum est: in quo mutuis caedibus ² ad hoc coacti sunt, ut velut victi se ab alterutro subtraherent, ³ bellumque defererent. Tunc etiam Amazonum gentis & Cimmeriorum in Asiam repentinus incurfus ⁴ plurimam diu late vastationem stragemque edidit.

Anno vicesimo ante Urbem conditam Lacedaemonii contra Messenios ⁵ propter spretas virgines suas ⁶ in solemnii Messeniorum sacrificio, ⁷ per

¹ Anno &c.] Pro XXX. Edd. prima, Venetae & Paris. habent XIII.

² Ad hoc coacti sunt,] In MS. Lugd. Bat. sec. duae priores voces absunt.

³ Bellumque defererent.] MS. Meus bellumque dimitterent. Ed. pr. Paris. & Venetae, belloque discederent. Justino, cujus plurima excerpta habet Orosius, familiare est deferere bellum pro omittere. ut lib. II. cap. 8. Megareses, memores inlati Atheniensibus belli & deserti lib. V. cap. 2. Eatenus sustinendum bellum, ne inopia deferatur. & lib. IX. cap. 2. ne inopia deferere bellum cogatur.

⁴ Plurimam diu late v. s. edidit.] Ed. pr. cum Venetis & Paris. diu lateque. & sic quoque MS. Lugd. Bat. tert. late diu Flor. pr. stragemque dedit. MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & Perizon.

⁵ Propter spretas] Apud Just. libr. III. unde haec descripta sunt, legitur, propter stupratas virgines. Paus. lib. IV. scribit in ipso bello Caryatidas virgines, Dianae choros agitantes, à Messeniis raptas fuisse, quas juvenus quidem, vino calefacta, stuprare vo-

luit, sed Aristomenes dux integras suis reddidit. FABR. Omnes Orosii Codices, impressi & MSS. spretas habent, quum tamen omnino stupratas fuisse virgines ex Justino constet, ubi vide quae Viri Docti notarunt. Videtur autem Orosius corrupto Justini Codice in quo spretas extiterit, usus fuisse, vel ex compendio scribendi stpratas vel spratas, superscripta (ut mos erat) lineola, in ipsis Orosii Codicibus antiquioribus, vulgatum illud spretas natum fuisse.

⁶ In solemnii Messeniorum sacrificio,] Id quo in loco actum fuerit, nos docet Strabo lib. VIII. p. 362. vel ut in postrema Edit. p. 556. τὸ δ' ἐν Λίμναις τῇ Ἀρτέμιδος ἱερῶν Λιμναίων, ἐφ' ᾧ Μεσσηνιοὶ περὶ τὰς παρθένας ὑβρίσας δικάσει, τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, ἐν μεθυσίοις ἐστὶ τῇ Λακωνικῇ καὶ τῇ Μεσσηνίᾳ, ὅπως καὶ συντελεῖται πανήγυρις, καὶ θυσίᾳ ἀμφοτέρω. καὶ ὅτι ὑβρίν ἐ δίδονται δίκας τῇ Μεσσηνίᾳ. συστῆναι φασὶ τὸ πόλεμον. Fanum porro Limnis Dianae consecratum Limnaeum, in quo Messenii putantur violasse virgines, quae ad sacrificium eo se contulerant, in confinio est Laconicae & Messeniae, & uterque ibi populus

⁷ per annos viginti indefesso furore bellantes, ruinae suae totas Graeciae vires implicuerunt: ⁸ qui, cum se magnis execrationibus devovissent, sacramentisque obstrinxissent, domum, nisi Messena expugnata, nunquam esse redituros, ac per decem annos longa fatigati obsidione, nec tamen aliquem vincendi fructum ⁹ adepti: porro autem

¹⁰ &

lus solebat solemnem conventum ac sacrificium frequentare: quum autem Messenii de inlata injuria non satisfacerent, bellum ajunt coortum fuisse.

7 Per annos viginti] Per tot annos durasse bellum testatur quoque Pausanias lib. iv. cap. xii. p. 309. Καὶ ὅς ἐκστὴν ἔτος ἐπὶ τῷ πολέμῳ. Aderat jam vicesimus ejus belli annus. & mox pag. 312. dicit tandem Messenios, amissis ducibus cunctis & optimo quoque, Ithomen collem deseruisse, finemque bello victos fecisse. πολέμασσαντες ἔτη τὰ πάντα εἰκοσι, καὶ καὶ Τυρταίου πεποιημένα εἰσὶν. postquam in totum viginti annos pugnantes bellum gessissent; quod ipsum versibus testatus est Tyrtaeus; hisce scilicet.

*Ἀμφὺ τὰδ' ἐμὲ χροὶ ἐννεκασίδεα ἔτη
Ναλεμίας αἰεὶ παλασίφρονα θυμὸν ἔχοντες
Ἀιχμητὰ πατέρων ἡμετέρων πατέρες.
Εἰκοστῷ δ' οἱ μὲρ κ' πόνον ἔργα λιπόντες,
Φεύγον Ἰθωμάδι ἐν μεγάλῳ ὄρει.*

Annis pugnatum est ter tribus atque decem

*Hoc ab avis nostris infracto pectore bellum;
Et res constanti gesta labore fuit.
Anno bis decimo linquentes pingua culta,
Montis Ithomaei deseruere iuga.*

Versus hi Tyrtaei inveniuntur ita juncti apud Strabonem lib. vi. p. 279. seu 428. posterior autem pars apud Pausaniam loco citato, & prior apud eundem eodem lib. cap. xv. p. 315. Notatur ibidem p. 312. apud Pausaniam tempus, quo consummatum id bellum fuit. Ὁ δὲ πόλεμος ἔλαβεν ἕτος τέλος ἐν τῷ πρώτῳ τῷ πεντήκοντῳ καὶ δεκάτῳ ὀλυμπιάδῳ. Finem habuit bellum hoc, anno primo quartae & vicesimae Olympiadis. Vigesimo autem anno debellatum fuit cum Messeniis, eo bello, quod, prima vice cum Lacedaemoniis gesserunt;

prouti tria haec diversa bella enumerantur a Diodoro Siculo lib. xv. p. 378. a Strabone lib. viii. p. 362. seu 556. ex auctoritate poetarum & ducis eorundem, in bello secundo, Tyrtaei. Primum enim bellum gestum fuisse avorum tempore canit Tyrtaeus. Secundum, quo ipse Tyrtaeus bello illi, Lacedaemoniorum dux, adfuit, adscitis a Messeniis in societatem Eleis, Argivis ac Pisatis, quo tempore Messenios rex eorum Aristodemus in bellum eduxit, Arcadas Orchomeni rex Aristocrates, Pisatas Pantaleon Omphalionis filius. Quod deinde tertium & quartum vocat bellum Strabo, respicit defectionem Messeniorum, quam, adjuvantibus Arcadibus & Argivis, accidisse narrat Pausanias lib. iv. cap. xv. p. 315. unde quadragesimo post Ithomes excidium anno, qui quartus fuit tertiae & vicesimae Olympiadis, qua vicit in stadio Hyperesienis Icarus. Originem vero belli vicennalis non ad stupratas virgines, sed ad necem regis Lacedaemoniorum Telecli, ex auctoritate antiquissimi scriptoris Ephori, refert Strabo lib. vi. p. 279. seu 427. hunc enim Messenem, ad sacrificandum ibidem profectum, occiderant Messenii, frustra necis ejus ultionem exigentibus Lacedaemoniis. Contumelia vero virginibus Spartanis inlata, contigit bello tertio, quod Aristomenes, Messeniorum dux inclytus, cum Lacedaemoniis gessit, ut constat ex Pausania lib. iv. cap. xvi. p. 320. Sed haec & plura apud Justinum & alios confundi solent.

8 Qui, cum se magnis &c.] Apud Strabonem l. c. Ephorus, insignis historicus, cujus scripta jam deperdita sunt, Tarenti, a Partheniis conditi, originem explicans, fuisse hanc historiam tradit; ejusque belli atque irae pervicacis Lacedaemoniorum causam regis Telecli necem inultam fuisse tradit.

9 Adepti] Lugd. Bat. pr. addit sunt.

¹⁰ Et

¹⁰ & querelis uxorum super longa viduitate, & periculo sterilitatis
¹¹ contestantium permoti revocarentur, consultatione habita, veriti ne,
¹² intercepta spe sobolis, sibi magis hac perseverantia, quam Messeniis per-
 ditio nutrireretur, ¹³ selectos in exercitu eos, qui post iusjurandum in
 supplementum militiae venerant, ¹⁴ Spartam remittunt, quibus promiscuos
¹⁵ omnium feminarum concubitus permisere, ¹⁶ infami satis, nec ta-
 men utili licentia. Ipsi autem proposito insistentes expugnant frau-
 de Messenios, ¹⁷ victos servitio premunt. At illi cruentam diu do-
 minationem inter verbera & vincula perpessi, jugum excutiunt, ar-
 ma

¹⁰ *Et querelis*] Ultr. & Lugd. Bat. sec. cum querelis. quart. ex querelis.

¹¹ *Contestantium*] Additur post haec in Perizon. *ni redirent, a finitimis concubitus petituras.* quae videntur huc intrusa fuisse ex simili loco qui occurrit supra in fine cap. xv.

¹² *Ne intercepta*] Ultr. & Lugd. Bat. sec. illud ne haud agnoscunt.

¹³ *Selectos*] Ultr. & duo Lugd. Batt. cum Periz. electos.

¹⁴ *Spartam*] *Ad Spartam* Ultr. & Lugd. Bat. sec.

¹⁵ *Omnium feminarum*] Ad virgines tantum restringit Ephorus apud Strabonem l. c. quod & docet subolis inde natae adpellatio. Προσέταξαν ὃ συγγενέας ταῖς παρθένοις ἀπείσαις ἅπαντας, ἡγούμενοι πολυτεκνήσειν μέλλον γαμομένων ὃ τάτων, οἱ μὲν παῖδες ἀνομιόωσιν Παρθενίας. Iis-que mandasse, ut cum omnibus omnes virginibus rem haberent, eo copiosorem rati inde subolem exstituram: atque eos, qui hoc modo nati essent, Parthenias, hoc est virginum filios, patribus incertis, adpellatos. Et hi sunt, qui duce Phalantho, patria profecti, Tarentum, in Magna Graecia, condiderunt.

¹⁶ *Infami satis, nec tamen utili, licentia*] Sic omnino scribendum esse, vel sola Florentini primi suadere auctoritas posset. Accedunt praeterea tert. & quart. Meus quoque Codex & Perizon. insuper Editio prima & Parisina, neque curo reliquas, quae cum quibusdam MSS. exhibent. *nec tamen inutili.* Revera enim inutilis Lacedaemoniis fuit haec licentia, imo propemodum exitialis. Quum enim contemni se Partheniae & in adipiscendis honoribus negligi vide-

rent, conspiratione facta, populares trucidare, & patriam invadere constituerunt. Narrat operose hanc rem Antiochus quidam apud Strabonem lib. vi. p. 278. seu 426. Constituerant enim, ut ludis Hyacinthinis in Ampilaeo commissis, quando Phalanthus, princeps eorum, galerum capiti inponeret, inpetum in populares, quos comma prae reliquis notos faciebat, darent. Sed quum ex indicio quorundam res ad Spartanorum magistratus venisset, certamine jam cepto, praeco in medium progressus, edixit, ne Phalanthus galerum capiti inponeret. Sic, quum detecta conspiratione dissolveretur consilium Partheniarum, solum vertere coacti fuerunt, adeoque nihil reipublicae Laconicae profuerunt.

¹⁷ *Victos servitio premunt.*] Quam dura fuerit eorumdem servitus in elegis suis Tyrtaeus, & ex eo Pausanias declarat lib. iv. p. 313. Τιμωρία ὃ, ἃς ὑβρίζον ἐς τὰς Μεσσηνίας, Τυρταίῳ πεπιημένῳ εἰσίν.

Ὡς περ ὄνοι μεγάλοις ἄχθισι περισόμοι,
 Δεσποσύνοισι φέροντες ἀνάγκης ὑπὸ λυγρῆς
 Ἡμισυ πῖνθ' ὅσων κερπὸν ἄρεα φέρει.

Ὅτι ὃ καὶ συμπεπληγὴς ἔκαστος αὐτοῖς ἀνάγκη, διδῶ-
 λαμβρ ἐν τὰδε.

Δεσπότης οἰμώζοντες, ὁμῶς, ἄλοχοι τε καὶ αὐτοί,
 Εὐτί πιν' ὑλομένη μοῖρα κίχαι θανάτου.

Injuriosas basce Messeniorum poenas declarant Tyrtaei versus:

L

U

ma sumunt, ¹⁸ bellum instaurant. Lacedaemonii ¹⁹ Tyrtaeum, poëtam Atheniensem, ducem praelio legunt: qui tribus conflictibus fusi, amissum exercitum, vocata in libertatem fervorum manu, suppleverunt. Sed cum sic quoque ²⁰ desistendum certamine propter metum periculi arbitrentur, ²¹ Tyrtæi poëtae & ducis composito carmine & pro concione re-

*Ut non sub aequo pondere pressi asini,
Crudeles domini quos tergo tollere cogant.
Dimidium frugum, quas sua terra parit.*

*Cum lugubri etiam ornatu coactos fuisse in-
teresse funeribus, ex his licet colligere:*

*Ipsi atque uxores, dominos plorare coacti,
Si quem horum ex vita mors rapuisset a-
trox.*

Inter leges pacis enim dederant Messeniis Lacedaemonii, ut iurejurando sese obstringerent, nunquam a Lacedaemoniis se defecturos, dimidiam quotannis proventuum partem comportarent Spartam; atque funera Lacedaemoniorum, ipsi cum uxoribus atrati prosequerentur.

18 *Bellum instaurant.*] Quia primum bellum ad tertiam ante aetatem refert Tyrtaeus, patet longius inter utrumque poni debere spatium quam factum fuit a Pausania. Confer supra notam num. 7. Fuit itaque spatium annorum nonaginta, quum singulae aetatis *γενῆς* tempus ad triginta redigeretur annos. Vide Graevium ad Justinii lib. III. cap. 5. Tres autem aetates intercessisse docet Tyrtaeus, illo versu supra num. 7.

———— πατέρων ἡμετέρων πατέρις.

Patrum enim patres tertia a nepotibus *γενῆς* distant. Initio autem Olympiadis vigesima quartae primum bellum Messeniacum, quod per viginti annos duravit, finem accepit, adeoque incepisse agnoscitur Olympiade nona. Tyrtaeus vero floruisse dicitur a Suida Olympiade trigesima quinta, cujus anno tertio, Messana a Lacedaemoniorum societate descivit, ut ex Eusebio ob-

servavit Valesius ad Excerpta Diodori p. 38.

19 *Tyrtaeum, poëtam Atheniensem*] Ab Athenis atque Aphidna, jussu oraculi & Lacedaemoniorum rogatu, venisse Tyrtaeum ducem Philochorus, Callisthenes alique plures tradiderunt, ut notat Strabo, sed pariter adnotat existare carmina ejus, quae doceant ex Erinaeo illum in Peloponnesum venisse, erat autem Erinaeus Dorica urbs, sub Pindo & Oeta montibus, unde *ἡμερόντα*, *ventosam* adpellavit Tyrtaeus, cujus versus apud Strabonem lib. VIII. p. 362. seu 557. hi sunt.

Ἄντ' ὃς Κρονίων καλλιπάρης πόσις ἦεν
Ζεὺς Ἡρακλείδῃς ἔδωκε πύλιν.
Οἷσιν ἄμφω περὶ λιπόντες Ἑρηνὴν ἡνεμόντα,
Ἐυρέϊαν Πέλοπον ἦσαν ἀφινόμενα.

*Ipse Heraclidis tribuit nam Juppiter urbem
Hanc, qui Junonis conjugio fruitur:
Quis cum ventosam nos linquentes Erine-
jum
In Peloponnesi venimus ampla sola.*

20 *Desistendum certamine*] Pro certamine, ut est in Edd. prima, & Paris. imo in MSS. Flor. pr. sec. tertio, Meo quoque; quidam habent *certamini*, quod significaret destituere pugnam, deferere certamen, locutione tamen minus usitata. Paullo ante pro *suppleverunt* duo ex MSS. *inpleverunt*. & pro *in libertatem* Flor. pr. *in libertate*.

21 *Tyrtæi*] Hoc carmen alternis versibus longiusculis compositum fuit, quod ut armatis militibus Spartanis ad regis gubernaculum convocatis recitaretur, lege fancitum fuit, ut ait Lycurgus: καὶ Λεωκράτης, ubi carmen illud existat. FABR.

recitato, rursus accensi, mox ²² in certamen ruunt: tantaque vi animorum concursus est, ut raro unquam cruentius praelium exarserit: ad postremum tamen victoria Lacedaemoniorum fuit. Tertio Messenii reparavere certamen. Nec Lacedaemoniis mora. ²³ Multas in auxilium copias utrimque duxerunt. Athenienses vero Lacedaemonios alibi intentos è diverso adgredi parant. Nec Lacedaemonii quievère: nam ipsi in Messenios occupati, Peloponneses in miserunt, qui Athenienses praelio exciperent. Athenienses autem, missa in Aegyptum parva classe, in pares viribus, navali congressu facile vincuntur. Dehinc, recepta classe, aucti etiam militum robore, victores in praelium vocant. Lacedaemonii quoque, ²⁴ omissis Messeniis, in Athenienses arma convertunt. ²⁵ Diu variae & graves pugnae, & anceps victoriae status: ²⁶ ad postremum, pendente eventu, utrimque discessum est. ²⁷ Sciendum tamen est, maxime ipsam esse Spartam, quam & Lacedaemoniam civitatem dicunt, atque inde Lacedaemonios, Spartanos dici. Igitur inde revocati Lacedaemonii ad Messeniorum bellum, ne medium tempus otiosum Atheniensibus relinquerent, cum Thebanis paciscuntur, ut Boeotiorum imperium eis ²⁸ restituerent, quod temporibus belli Perfici amiserant, si illi Atheniensium bella fusciperent. Tanta furor Spartanorum erat, ut duobus bellis impliciti, fuscipere tertium non recusarent, dummodo inimicis suis hostes adquirerent. Athenienses, tanta bellorum tempestate per-

²² *In certamen*] Ed. Aug. *in certamina.* & mox *tanta autem vi.* ut ibi quoque MSS. Ultr. Lugd. Batt. & Florentini omnes & Meus quoque. Pro *praelium* est *bellum* in Lugd. Bat. pr. & Perizon. quae duo apud Orosium in ejus MSS. passim permisceri solent, nam sic infra in *Athenienses praelio*, Ed. pr. itidem habet *bello.* & pro *certamen* mox *pugnam* Periz.

²³ *Multas in auxilium copias*] Ed. Aug. sic legit, *Multas enim copias in auxilium* &c. Mox pro *intentos* Lugd. Batt. tres *infestos.*

²⁴ *Omissis*] Periz. *dimissis.*

²⁵ *Diu variae & graves pugnae*] Ita transponunt Florentini MSS. pr. & sec. Ultr. & Periz. cum Ed. Aug. *Diu graves & variae pugnae* vulgati. At Meus cum Perizon. scribit, *Diu pariter graves pugnae.* Lugd. Batt. quatuor in fine periodi addunt *fuerunt.*

²⁶ *Ad postremum.*] Quaedam Edd. ac *postremum.* Meus Codex ac *postremo.*

²⁷ *Sciendum tamen est*] Ultimam vocem delet Meus. Ego libenter totam inducerem pericopen, usque ad *Spartanos dici*, nisi MSS. omnium auctoritas obstaret. Ed. pr. cum Paris. sic legit, *Sciendum tamen est ipsam esse Spartam, quam Lacedaemoniam civitatem* &c. deletis *maxime* (pro quo *maximam* in MSS. Lugd. Batt. tert. & quarto) atque *est.* Ab Ultr. & quoque abest. Dein in Flor. pr. Lugd. Batt. tribus, meoque desideratur *dicunt*, unde hunc locum sic reformo, deletis nimium superfluis. *Sciendum tamen, ipsam esse Spartam Lacedaemoniam* (sive ut in Flor. pr. est, *Lacedaemonem*) *civitatem, atque inde Lacedaemonios, Spartanos dici.*

²⁸ *Restituerent,*] Lugd. Bat. pr. *restituere.*
I 2

permoti, duos duces ²⁹ delegerunt: Periclem spectatae virtutis virum, & Sophoclem scriptorem tragaediarum: qui diviso exercitu, ³⁰ & Spartanorum fines late populati sunt, & multas Asiae civitates Atheniensium imperio adjecerunt. Hinc porro per annos quinquaginta incerta semper victoria terra marique pugnatum est, donec Spartani, & ³¹ opibus imminutis & fide profligata, fociis quoque probro fuere. Sed haec per tot aetatum volumina incubuisse Graeciae parvi penditur. Nunc autem interpellari interdum voluptates, & impediri parumper libidines non sustinetur. Quamquam inter illius temporis homines atque istius hoc interest, quod illi aequo animo haec intoleranda tolerabant, quia in his nati & ³² nutriti erant, & meliora non noverant: isti autem perpetuo in vita sua tranquillitatem & deliciarum sereno affuefacti, ad omne vel modicum obductae sollicitudinis nubilum commoventur. Atque utinam ipsum depulsorem hujus vel modicae inquietudinis precarentur, cujus munere hanc ignoratam aliis temporibus jugitatem pacis habuerunt. Et quoniam sponondisse ³³ memini, cum veluti articulis quibusdam dicendi ordinem definirem, dicturum me esse ab Orbe condito usque ad Urbem conditam, huic volumini, quod ab Orbe condito explicuimus, finis ³⁴ hic sit, ut ab Urbe condita sequens libellus incipiat, ³⁵ qui contextiora illorum temporum mala, exercitioribus quippe ad nequitiam atque eruditioribus hominibus, continebit.

retur. Mox Ultr. *Tantus enim furor*, dein *implicati* tres Lugd. Batt.

²⁹ *Delegerunt:*] Periz. *eligunt*. Ed. Aug. *elegerunt*.

³⁰ *Et Spartanorum fines late populati sunt*] Pro *fines* Perizon. *civitates*. dein Ed. Aug. *depopulati*.

³¹ *Opibus imminutis*] Membranae meae, *opibus imminuti*.

³² *Nutriti*] Flor. pr. & Lugd. Bat. tert. *nutriti* legunt, prout Scottus edidit; Fabr. & reliqui *enutriti*.

³³ *Memini*] Sic edidit Scottus pro *memini*, sicut passim legitur, praeterquam in Lugd. Bat. tert.

³⁴ *Hic sit, ut &c.*] Ultr. *finis hic est*, & *ab &c.* Meus *delet hic*. In Flor. pr. ad marg. *adscribitur est*.

³⁵ *Qui*] Deest in Meo & tribus Florentinis. Requiritur tamen necessario, nisi &

ultimum hujus libri verbum *continebit*, expungamus, ut legatur, *sequens libellus incipiat contextiora illorum temporum mala, exercitioribus quippe ad nequitiam atque eruditioribus hominibus*. In fine autem hujus libri adscribitur in vetustissimo codice MS. Flor. primo, eadem antiqua manu, *Contutli*. At in Ed. Aug. post *continebit*, haec glossa in ipsum textum inrepsit: *Ab Orbe condito usque ad Urbem conditam anni IIII millia CCCCLXXXVII. Ab Urbe condita usque ad nativitatem Christi, DCCXV. colliguntur. Ergo ab origine mundi in adventum Domini nostri anni V. millia XCVIII. Sequitur dein, Finit liber primus feliciter*. At in Flor. primo haec leguntur, *Pauli Orosii adversus Paganos liber I. explicit, incipit liber secundus*. Eadem fere in aliis leguntur, nisi quod quidam scribant, *Historiarum adversus Paganos*.

PAULI OROSII
PRESBYTERI HISPANI,
HISTORIARUM

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De regnorum mutatione Dei providentia facta.

Neminem jam esse hominum arbitror, quem latere possit;
 1 quod hominem in hoc mundo Deus fecerit rectum, un-
 de etiam peccante homine mundus arguitur, ac propter no-
 stram intemperantiam comprimendam terra haec, in qua
 vivimus, defectu caeterorum animalium, & sterilitate suo-
 rum fructuum castigatur. Itaque si 2 creatura Dei, merito
 & dispensatio Dei sumus, 3 quis enim magis diligit, quam ille qui fecit?
 quis autem ordinatius regit; quam is 4 qui & fecit & diligit? quis vero
 sapientius & fortius ordinare & regere facta post, quam qui &
 5 fa-

1 *Quod hominem*] MSS. fere omnes, in-
 ter quos quoque opt. Flor. more ejus tem-
 poris scribunt quia. De quo vide supra
 pag. 46.

2 *Creatura Dei*] Supra lib. primo cap. octa-
 vo pag. 49. Et pro creatura domini sui. re-
 ctius quam pro curatura. Mox, merito & di-
 spensatione Lugd. Batt. tres & Coll. Gron.

3 *Quis enim magis diligit,*] Adfectavit lo-

cutionem, quae occurrit in Evangelio Lu-
 cae vii. 47. qui id non animadverterunt,
 adjecerunt eam, prout exstat in MSS. Lugd.
 Batt. tribus Coll. Gron. & Edd. pr. Paris.
 & Venetis.

4 *Et fecit & diligit*] Lugd. Bat. quart.
 dilexit? Meus, quam ille, qui fecit & di-
 liget?

⁵ facienda providit, & provisa perfecit? Quapropter omnem potestatem à Deo esse, omnemque ordinationem, & qui non ⁶ legerunt sentiunt, & qui legerunt recognoscunt. Quod si potestates à Deo sunt, quanto magis regna, à quibus reliquae potestates progrediuntur? Si autem regna diversa, ⁷ quanto aequius regnum aliquod maximum, cui reliquorum regnorum potestas universa subjicitur? ⁸ quale à principio Babylonium, & deinde Macedonicum fuit; post etiam Africanum, atque in fine Romanum, quod ⁹ usque ad nunc manet: eademque ineffabili ordinatione per quatuor mundi cardines, quatuor regnorum principatus ¹⁰ fuerunt, distinctis gradibus eminentes, ut Babylonium regnum ab oriente, à meridie Carthaginense, à septentrione Macedonicum, ¹¹ ab occidente Romanum: quorum inter primum ¹² ac novissimum, id est, inter Babylonium & Romanum, quasi inter patrem senem ac ¹³ filium parvulum, Africanum & Macedonicum, brevia & media, quasi tutor curatorque venerunt, potestate temporis, non jure haereditatis, ¹⁴ admissa. Quod utrum ita sit, apertissime expedire curabo.

⁵ *Facienda providit,*] *Faciendo* Lugd. Batt. pr. & Periz. *praevidit* Edd. quaedam, *providet* Lugd. Bat. sec. *perfecit.* Ultr.

⁶ *Legerunt*] Tres Lugd. Batt. & Edd. Vett. cum Coll. Gronov. *legunt* hic & mox iterum. *agnoscunt* Periz. pro *cognoscunt.* Flor. prim. *recognoscunt*, quod praefero, ut scriptoribus Christianis familiare. Vide Indicem ad Tertulliani Apologeticum, in quo libro cap. xx. p. 191. *Dum patimur, leguntur; dum recognoscimus, probantur.*

⁷ *Quanto aequius*] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *quanto magis esset aequius.* Lugd. Bat. quart. paullo ante, *diversa sint.*

⁸ *Quale a principio Babylonium*] Coll. Gron. & Lugd. Batt. tres, *quale illud a principio Babylonium.* In margine Flor. pr. hoc lemma adscribitur, *Ordo regnorum, Babylonium, Macedonicum, Africanum, Romanum, & in secundo, Primum regnum Babylonium, secundum Macedonicum; tertium Afrum.* Orosius autem Medorum atque Persarum imperium non commemorat, quia ex Babylonio veluti orta

sint, quum Graeci, Romani, Afri, plane aliae gentes, a se invicem genere, lingua & moribus discrepantes, existerint. Ultr. *in fine*, deleta atque. Edd. quaedam *postea.*

⁹ *Usque ad nunc*] *usque nunc* Lugd. Batt. quart. & Periz. In Flor. sec. erasum est. Editi quidam *ineffabiliore*, extrema syllaba ex prima sequentis vocis repetita.

¹⁰ *Fuerunt*] Malo exemplo verbum hoc abest ab Edd. Fabr. & Mogunt. contra MSS. omnesque Editiones, excepta Augustana.

¹¹ *Ab occidente*] Tres Lugd. Batt. & Gron. *ab occasu.*

¹² *Ac novissimum*] Florentini tres, cum duobus Lugd. Batt. Gron. Meoque, sic amant pro *et novissimum.*

¹³ *Filium parvulum*] Diminutivum illud reposui ex tribus Codd. Lugd. Batt. & Ed. Aug. reliqui *parvum.*

¹⁴ *Admissa*] Ed. Aug. cum uno ex MSS. Lugd. Batt. & Ed. Mogunt. *admissi*, ut referatur ad *principatus* &c. quod nimis longe abest.

CAPUT II.

Supradictorum quasi epilogus diversorumque regnorum ac temporum collatio, deque vicissitudine regnorum.

Rex primus ¹ apud Assyrios, qui eminere caeteris potuit, Ninus fuit. Occiso Nino, Semiramis, uxor ejus, totius Asiae regina, Babyloniam urbem ² instauravit, caputque regni ³ Assyrii ut esset instituit. ⁴ Regnum Assyriorum diu inconcussa potentia stetit, sed cum ⁵ Arbatus, quem alii Arbacem vocant, praefectus Medorum, idemque natione Medus, Sardanapalum regem suum apud Babyloniam interfecisset, regni nomen & summam ad Medos transtulit. ⁶ Ita Nini & Babylonis regnum eo anno in Medos derivatum est, quo anno apud Latinos Procas, Amulii & Numitoris pater, avus autem Rheae Sylviae, quae mater Romuli fuit, regnare coepit. Ut autem omnia haec ineffabilibus mysteriis & profundissimis Dei judiciis disposita, ⁷ non autem humanis viribus, aut incertis casibus accidisse perdoceam, omnes historiae antiquae à Nino incipiunt, omnes historiae Romanae à Proca exoriuntur. Deinde à primo anno imperii Nini usque quo Babylon à Semiramide instaurari coepta est, interveniunt ⁸ anni sexaginta & quatuor. Et à primo anno Procae, cum regnare coepit, usque ad conditionem ⁹ Urbis, factam

¹ *Apud Assyrios]* Edd. Hitt. & Bolsuing. *Assyriorum*

² *Instauravit]* Ultr. & Lugd. Bat. sec. restauravit.

³ *Assyrii]* *Assyriis* Periz. *Assyriorum* Meus.

⁴ *Regnum Assyriorum]* Lugd. Bat. sec. *Regnum autem Assyriorum.* Mox Ed. Aug. *inconcussa diu potentia.* Post *stetit* in margine Flor. primi scribitur; *Sardanapallum* (quo more passim omnes MSS. nomen id efferre solent) *Arbatus praefectus occidit, & ad Medos transtulit imperium.*

⁵ *Arbatus, quem alii Arbacen vocant.]* Ita esse in libris antiquis jam diximus. Diodorus hunc lib. II. *Ἀρβάνη* nominat, sicut &

Euseb. in Chronico. Unde inpressi libri Velleji Paterculi sunt emendandi, in quibus scriptum est, *Sardanapalum Pharnaces Medus imperio vitaeque privavit*: cum sit legendum, *Arbaces Medus*. FABR. *Arbatus* in Florentinis quoque omnibus invenitur, ut & pluribus reliquis MSS. atque Ed. Aug.

⁶ *Ita Nini & Babylonis regnum.]* Haec ex Eusebii Chronico aperte cognoscuntur. FABR.

⁷ *Non autem]* Edd. Aug. prima, Paris. & Venetae non aut &c.

⁸ *Anni LXIII.]* Primus ex Lugd. Bat. annos LXXIII. computat.

⁹ *Urbis]* Delet idem Lugd. Bat.

ctam à Romulo, interfunt anni ¹⁰ aequae sexaginta & quatuor. Ita regnante Proca futurae Romae fementis ¹¹ iacta est, etsi nondum ¹² germen adpareret. Eodem anno regni ipsius Procae, Babylonis regnum defecit, etsi adhuc Babylon ipsa consistit. ¹³ Descendente autem Arbato in Medos, ¹⁴ partem regni penes se retinuere Chaldaei, qui Babyloniam sibi adversus Medos vindicaverunt. Ita Babyloniae potestas apud Medos, proprietas apud Chaldaeos fuit: Chaldaei autem, propter antiquam regiae urbis dignitatem, non illam suam, sed se illius ¹⁵ vocare maluerunt: unde factum est, ut Nabuchodonosor, caeterique post eum ¹⁶ usque ad Cyrum reges, quamvis Chaldaeorum viribus potentes & Babyloniae nomine clari legantur, ¹⁷ in numero tamen & ¹⁸ cardine regum non ¹⁹ habeantur inlustrium. Babylon itaque eo anno sub Arbato praefecto ²⁰ dehondata est, quo Roma sub Proca rege (ut proprie dixerim) ²¹ seminata est. Babylon novissime eo tempore à ²² Cyro rege subversa, ²³ quo primum Roma à Tarquiniorum regum dominatione liberata est. Siquidem sub una eademque convenientia temporum ²⁴ illa cecidit, ista surrexit: illa tunc primum ²⁵ alienigenarum perpeffa domi-
na-

¹⁰ *Aequae anni*] Hanc transpositionem probant Florr. tres & Periz. cum Ed. Aug. pro *anni aequae*. Mox Perizon. *Itaque regnante &c.*

¹¹ *Iacta*] Ed. Aug. *iactata*.

¹² *Germen adpareret*] Ed. Aug. & Flor. pr. cum tertio *germen adparet*. in Flor. sec. superscribitur *adpareret* Cod. Meus *semen adpareret*.

¹³ *Descendente autem Arbato*] Codd. duo veteres, & loci natura monent ita fuisse legendum pro *discedente*. LAUT. Probant Lugd. Batt. pr. & quartus, ut & Ed. Aug.

¹⁴ *Partem regni penes se Chaldaei*] Arbaces contra Sardanapalum juvit Belochus Babyloniae praefectus. Itaque victo Sardanapalo Arbaces Medorum & Persarum regno potitus est, Belochus Babylonem cum Assyria retinuit. FABR.

¹⁵ *Vocare*] Sic Florentini omnes, Ultr. Meus & Lugd. Batt. At Perizon. cum Editis quibusdam *vocari*.

¹⁶ *Usque ad Cyrum reges*] Ed. Aug. *us-*

que Cyrum reges. Meus usque ad Cyrum regem.

¹⁷ *In numero tamen & cardine*] Poterat tolerari prius, *ordine*; nisi, quod melius est, *cardine* Materni liber habuisset. LAUT. *cardine* praeferunt Florentini omnes & Lugd. Batt. sec. quart. & Perizon.

¹⁸ *Unde*] Ed. Aug. *Inde*.

¹⁹ *Habeantur*] Editi quidam *babentur*. contra meliores atque MSS. fere omnes.

²⁰ *Dehondata est*] Multi ex editis delent hoc est, contra Codices scriptos.

²¹ *Seminata est*] Tres ex Lugd. Batt. *fundata est*, ut & Coll. Gron. quae delet illa, ut proprie dixerim.

²² *A Cyro rege*] Ultr. & Lugd. Bat. sec. delent *rege*.

²³ *Quo primum*] Lugd. Batt. tres ex quo *primum*.

²⁴ *Illa cecidit*] Ed. Aug. *illa tunc occidit*.

²⁵ *Alienigenarum*] Flor. pr. & sec. id voluerunt, scribentes *alienarum*. At tres Lugd. Batt. Meus & Periz. cum Flor. tert. *alienorum*. insuper Ed. Aug. *etiam alienorum*.

natum, haec tum primum etiam suorum adspersa ²⁶ fastidium: illa tunc quasi moriens, dimisit haereditatem: haec vero pubescens, tunc se agnovit haeredem: tunc Orientis ²⁷ occidit, & ortum est Occidentis imperium. Et ne diutius ²⁸ verbis morer, committo me dentibus infanientium, sed veritatis praesidio liberandum.

²⁶ Fastidium] Ed. Aug. MSS. Meus & Periz. fastigium. Lugd. Batt. pr. & sec. flagitium.

²⁷ Occidit] Lugd. Batt. tert. quart. Meus & Periz. cecidit. Transposuimus sequentia

ex pluribus & melioribus MSS. Vulgo Orientis occidit imperium & ortum est Occidentis.

²⁸ Verbis morer] Ed. Aug. verbis immorer, quod non displicet.

CAPUT III.

Simile pene initium, conditio & status regni Babylonii & Romani; sed exitus diversus.

Regnavit ¹ Ninus annis quinquaginta duobus. Cui successit (ut dixi) ² uxor sua Semiramis: quae cum & ipsa ³ quadraginta & duobus annis regnaret, medio imperii sui tempore ⁴ Babylonem, ⁵ caput regni, condidit. ⁶ Ita Babylon post annos mille centum sexaginta & propemodum quatuor, ⁷ quam condita erat, à Medis, ⁸ & ab Arbato, ⁹ rege eorum,

¹ Ninus] Tres ex MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. Ninus Rex. Quae sequuntur cui successit--regnaverit. exciderunt in Edd. pr. Venetis & Paris.

² Uxor sua] delet sua Periz.

³ Quadraginta & duobus annis] Augent Ed. Aug. L. duobus. MSS. Lugd. Batt. tert. & Coll. Gronov. LXII. annis. Perizon. mox delet imperii.

⁴ Babylonem] Sic tres MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gron. quod eligo, quia sequitur Babylon. Florentini tres Babylonam, vulgati Babyloniam.

⁵ Caput regni] Periz. caput regni sui. Ed. Aug. regni caput. At Coll. Gronov. caput regni erexit. pro condidit. quasi vellet in caput &c. Non muto, quia vulgatam defen-

dunt ea quae sequuntur.

⁶ Ita Babylon] Quomodo ceciderit Babylonis imperium, capite, quod praecessit, enarravit. Frustra igitur Florent. sec. & tert. item, cum primis sex vel septem Editionibus praeferunt, quia scilicet sequitur, Similiter & Roma. Numerum annorum male computat Ed. Aug. III. millia CLX. Pro & propemodum quatuor Florent. tert. & fere quatuor. Venetae & pr. & quatuor.

⁷ Quam condita erat] Delent MSS. Flor. tert. postquam &c. Lugd. Batt. pr. tert.

⁸ Et ab Arbato] Sic Flor. optimus & Lugd. Batt. pr. quart. & Arbato, reliqui.

⁹ Rege eorum] Meus rege suo, sed suo ultimum mox delet. Praefecto suo usque comite. in Flor. tert. defunt.

M

10 Ipsa

eorum, praefecto autem suo, spoliata opibus & regno, atque ipso rege privata est: ¹⁰ ipsa tamen postea aliquamdiu mansit incolumis. Similiter & Roma post annos totidem, hoc est, mille centum sexaginta ¹¹ & fere quatuor, à Gothis & Alarico rege eorum, comite autem suo, irrupta & opibus spoliata, non regno, manet adhuc, & regnat incolumis: quamvis in tantum arcanis statutis inter utramque urbem convenientiae totius ordo servatus sit, ut & ibi praefectus ejus Arbatus regnum invaserit, & hic ¹² praefectus hujus ¹³ Attalus regnare tentaverit: tametsi apud hanc solam merito ¹⁴ Christiani imperatoris ¹⁵ attentatio profana vacuata sit: Itaque haec ob hoc praecipue commemoranda credidi, ut tanto arcano ¹⁶ ineffabilium judiciorum Dei ex parte patefacto, intelligant hi, qui insipienter utique de temporibus Christianis murmurant, unum Deum disposuisse tempora, & in principio Babylonis, & in fine Romanis; illius clementiae esse, quod vivimus: quod autem misere vivimus, intemperantiae nostrae. Ecce similis ¹⁷ Babylonis ortus & Romae, similis potentia, similis magnitudo, similia tempora, similia bona, similia mala; ¹⁸ tamen non similis exitus, similisve defectus. Illa enim regnum amisit, haec retinet; illa interfectione regis orbata, haec incolumi imperatore secura est. Et hoc quare? Quoniam ibi in rege libidinum turpitudine punita, hic Christianae religionis ¹⁹ continentissima aequitas in rege servata est: ibi, absque religionis reverentia, ²⁰ aviditatem voluptatis

¹⁰ *Ipsa tamen*] Flor. sec. *Ita tamen*. sed pr. *ipsa autem* & in Marg. *tamen*.

¹¹ *Et fere*] Abest à Flor. sec. & Venetis.

¹² *Praefectus hujus*] Sic omnes transponunt MSS. vulgati *hujus praefectus*.

¹³ *Attalus*] Coll. Gronov. *Atbalus*.

¹⁴ *Christiani imperatoris*.] Nomen, *Honorii*, vulgo additur, ex glossemate, ut puto, illius qui exprimere voluit, quis hic Imperator esset, de quo libro VII. cap. 40. FABR. Honorii nomen merito delevit Fabricius, quamvis ex MSS. agnoscant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. Delet autem Longobardicus Florent. cum duobus aliis, Meo, Perizon. Ultr. & Lugd. Bat. sec. cum Edit. Aug.

¹⁵ *Attentatio*] Coll. Gronov. cum Lugd. Bat. tert. *tentatio*.

¹⁶ *Ineffabilium*] Abest a Perizon.

¹⁷ *Babylonis*] Sic MSS. meliores, alii *Babyloniae*. Pro *similis* Coll. Gronov. *simul*.

¹⁸ *Tamen*] Ita miro consensu Florentini tres, Lugd. Batt. quatuor, Perizon. Meus, & denique Ultr. cum Collatione Gronoviana exhibent. Ex editis sola Augustana. Reliquae omnes *tametsi*, illepide sane, scribunt.

¹⁹ *Continentissima*] Delet Perizon. *in rege continentia*, *aequitas* legit Ultr.

²⁰ *Aviditatem voluptatis*] Praeter Editionem Augustanam Codd. Florentini tres exhibent *voluntatis*. Malo tamen vulgatam, quia respicit libidinum turpitudinem.

luptatis licentia furoris inplevit: hic & Christiani fuere qui parcerent, & Christiani quibus parcerent, & Christiani, propter quorum memoriam, & in quorum memoria parceretur. Quapropter desinant religionem lacerare, & laceßere ²¹ patientiam Dei: propter quam habent, ²² uti & hoc quoque inpunitum habeant, si aliquando desistant. Recolant sane mecum majorum suorum tempora, bellis inquietissima, sceleribus execrabilia, dissensionibus foeda, miseriis continuatissima, quae & merito possunt horrere, quia ²³ fuerunt, & necessario debent rogare ne sint: eum sane rogare solum Deum, qui & tunc occulta iustitia permisit ut fierent; & nunc aperta misericordia praestat, ut non sint: quae modo à me plenius, ab ipso Urbis exordio, ²⁴ revolutis per ordinem historiis, proferentur.

²¹ *Patientiam*] Videtur haec vox magis convenire, quam *potentiam*, ut exhibent Col. Gronov. & Lugd. Bat. pr.

²² *Uti & hoc quoque &c.*] Quamvis sic in omnibus, quos consului, MSS. hic locus constituatur, neque incommodus ejus sit sensus, arridet tamen mire, quod Editio omnium prima, & Paris. & Venetae, ut & insignis atque Vetus, quae Augustae Vindellicorum ex MSS. prodiit, exhibet. In ea sola sic legitur, *Propter quam habent quod habent, & utinam hoc quoque inpunitum habeant, si aliquando desistant.* Ultima in MS. Ultr. qui in prioribus, cum reliquis omnibus consentit, ita scribuntur, *sed aliquando desistant.* Desinant, inquit, Romani gentiles lacerare religionem Christianam, & Dei patientiam laceßere, propter quam patientiam Dei habent quod habent; videlicet, exitum & defectum haud similem Imperio Babylonico, prout mala utriusque supra contulit. Imo, addit, utinam, ne quidem

propter laceratam religionem Christianam, & blasphemias suas, puniantur, quod consequentur, si ad meliorem redierint mentem, & ab inscitia sua suoque furore desistant. Idem sensus est, si admittamus in postremis lectionem Cod. Ultr. & aliquanto majore cum emphasi, & *utinam*, inquit, *hoc quoque inpunitum habeant! sed aliquando desistant.* Imo, dicit, habituri sunt, per misericordiam Dei, sed tamen, tempus est, desistere a pristina malevolentia, ne, nimis irritando Numen, Deum reddant inplacabilem.

²³ *Fuerunt*] Sic fere omnes MSS. & meliores. Vulgatum *fuere* quod alii praefereunt, radit aures propter horrere quod praecessit. Flor. tert. *qua fuerunt.* Pro horrere Coll. Gronov. *horreri* (quod & in secundo Florentino superscribitur) & aliquanto post *praestet* pro *praestat*.

²⁴ *Revolutis per ordinem*] Edd. Venetae *pervolutis*, Ed. Aug. *revolutis ex ordine*.

CAPUT IV.

De Roma condita, & tempore quo Regum imperio paruit.

Anno post everfionem Trojae CCCCXIV. Olympiade autem VI. quae ² quinto demum anno, quatuor in medio expletis, apud Eli-dem, Graeciae civitatem, agone & ludis exerceri solet, urbs Roma in Italia ³ à Romulo & Remo, geminis auctoribus, condita est. Cujus re-gnum continuo Romulus parricidio ⁴ inbuit: parique fucceffu crudelita-tis ⁵ sine more raptas Sabinas, improbis nuptiis confoederatas, marito-rum & parentum ⁶ cruore dotavit. Itaque Romulus, ⁷ interfecto pri-mum avo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, Urbem-que constituit: regnum avi, muros fratris, templum foci sanguine dedi-

¹ *Anno post everfionem Trojae CCCCXIV.*] Hunc numerum restituimus, non quod eum omnino verum judicemus, sed quia illum in omnibus libris veteribus invenimus, atque ab Orosio scriptum non dubitamus. Nam cum Eutropius scripsisset, Romam conditam XL. Kal. Majas, Olympiadis sextae anno tertio, CCCCXIX. post Trojae excidium: deinde Paulus Diaconus subjecit, *Sive, ut placet Orosio, CCCCXIV.* Scio haec aliter & vulgo legi, & à Schonhovio edita: sed sequor fidem mei libri antiqui, in quo Eutropii historia ita descripta est, ut quae Paulus adjecit, illius nominis adpositione sint separata, Orosio igitur sua restituimus: quamquam non sine causa certiora judicamus, quae sunt apud Dionys. Halicarnasfeum, & Solinum capit. 2. FABR. In Ed. Aug. annus definitur CCCCXIII. in reliquis CCCXXXV. in MSS. Lugd. Batt. pr. quarto, atque Coll. Gronov. CCCCLIII. quibuscum consentiunt Florentini, ex quibus pr. ita exhibet numeros, CCCC. (super-scripto mo) *quartodecimo. sec. quadringentesimo XIII. tert. quadringentesimo quartodecimo.* Post anno quaedam Editiones in-

ferciunt igitur, sed invitis MSS.

² *Quinto demum anno*] Ridicule Ed. Aug. *quintodecimo anno.*

³ *À Romulo & Remo*] Tres ex Lugd. Batt. praepositionem tollunt, ut & Flor. pr. in quo legitur, *Romulo & Remulo.*

⁴ *Inbuit*] Meus *invadit.*

⁵ *Sine more raptas*] Probat hanc lectionem Virgilius: etiam si hic scripti libri *sine mora* habeant. LAUT. At Cod. Longob. sive Florent. & Lugd. Bat. pr. cum Perizon. & Collat. Gronov. & Edd. Venetis veram servarunt lectionem. Transponit quoque Perizon. *raptas sine more Sabinas.*

⁶ *Cruore dotavit.*] Et hoc ex Virgiliana imitatione, Aeneid. Lib. VII. vs. 318.

Sanguine Trojano & Rutulo, dotabere, virgo.

ut est apud Poëtam. *mulieres* cum Ed. Aug. inferciunt Lugd. Batt. pr. & tert. & Coll. Gronov. Praeter Orosium Justinus quoque illa adumbravit lib. I. cap. 7. *Et uxor, mariti sanguine dotata, regnum viri & se pariter adultero tradidit.* de uxore Candaulis Lydorum regis.

⁷ *Interfecto primum avo Numitore*] Hoc me alibi legere non memini. FABR.

⁸ *Scele-*

dedicavit: ⁸ sceleratorum manum, ⁹ promissa impunitate, collegit. Primus illi campus ad bellum, forum Urbis fuit, mixta simul externa civiliaque bella nunquam defutura significans. ¹⁰ Sabinorum, quos foedere ludisque pellexerat, feminas tam inhoneste praesumpsit, quam nefarie defendit. ¹¹ Ducem eorum Titum Tatium, senem, honestis pietatis causis insistentem, diu armis propulsatum, mox ut in societatem regni adsumpsit, occidit. ¹² Cum Vejentibus praelium, adhuc parvo nomine, ¹³ jam magnis viribus, agitatum. Caeninenfium ¹⁴ captum ac dirutum oppidum. Adsumptis semel armis, ¹⁵ nunquam quies: quippe quibus aegestas turpis, atque obscuroena fames ¹⁶ domi timerentur, si unquam paci adquievissent. Jam hinc incessabilia certamina, & juxta quantita-

tem

⁸ *Sceleratorum manum.*] Nota res est de Atylo à Romulo patefacto. FABR.

⁹ *Promissa impunitate*] Ed. prima *promiscua impunitate*, quod sequitur Ed. Parisiensis.

¹⁰ *Sabinorum, quos &c.*] Codex Perizon. exhibet *Sabinorum imperium, quos &c.* Pro quos Lugd. Bat. quart. cum Ed. Aug. praefert *quas*. utrumque defendi potest.

¹¹ *Ducem eorum Titum Tatium.*] Non commemorabo ea quae vel pueris nota sunt, hoc tantum monebo, Tatium Lavinii interfectum fuisse, non à Romulo, sed ab iis, qui per illius propinquos rixati erant, Dionysius, Livius & Plutarchus. FABR.

¹² *Cum Vejentibus praelium adhuc parvo nomine, sed jam magnis viribus agitatum est.*] Quia omnes libri hic, *parvo nomine* legunt, nihil mutavi, tamen facile adducar, ut credam Jo. Guilielmo Suntzio legendum esse, *momine*, pro momento: vel *molimine*. Is enim ingeniosissimus, & nostri litterarumque studiosissimus adolescens, dum fortè mecum haec legit, offensus antithesi hac, *parvo nomine, sed jam magnis viribus*, conjecit, in Orosio reponendum esse *momine*. Et certe quod postea Romani cum Vejentibus gesserunt, mominis majoris fuit, anno scilicet, CCCLXVI. LAUT. Ineptam hanc judico emendationem, si vel usitata Orosio vox esset *momen*, quae momentum & impulsus significat. Lucret. Lib. III. vs. 189. & 190.

Momine uti parvo possint impulsu moveri.

Namque movetur aqua, & tantillo momine flutat.

¹³ *Jam magnis viribus,*] Quum sic constanter, praeunte Codice Longobardico, scribant omnes Membranae, Florentinae, Lugdun. Batavae, Ultr. Perizon. & Meae, & accedat insuper Collat. Gronov. ab Orosii manu profectam illam lectionem fuisse arbitror, neque immutari debuisse ab Editoribus. Nomen enim Romanorum tum quidem haud inclytum, sed vires satis magnas fuisse indicat. Addiderant Edd. *est post agitatum*. invitis iisdem MSS. omnibus.

¹⁴ *Captum ac dirutum*] Interferunt *est* cum Coll. Gronov. tres Codd. Lugd. Batt.

¹⁵ *Nunquam quies.*] Brevitatem orationis hic adfectavit Orosius. Expunxi igitur *fuit*, quod Editiones omnes illi largiebantur, feci autem, quum auctoritate Codicis Longob. qui primus inter Florentinos est, tum duobus reliquis, Meo atque Perizoniano.

¹⁶ *Domi timerentur,*] Hoc iterum ex MSS. Flor. pr. & sec. duobus Lugd. Batt. Ultr. Perizon. Meoque, adprobante Ed. Aug. Vulgo *domi timeretur*. Pro *fames* Flor. pr. scribit *famis*, quod & in sec. fuit, sed correctum ibi in *fames*.

tem virium semper gravia, quam brevissime ¹⁷ strinxerim. Tullum Hostilium, militaris rei institutorem, fiducia bene ¹⁸ exercitae juventutis, Albanis intulisse bellum; & diu altrinfecus, spe incerta, ¹⁹ certa clade, tandem pessimos exitus & dubios eventus compendiosa ²⁰ Tergeminarum congressione ²¹ finisse. Rursus pace ²² dirupta, ²³ Mettum Fufetium, Fidenate bello, ²⁴ meditata etiam proditione suspensum, curribus in diversa raptantibus, duplicis animi noxam poena divisi corporis expendisse. Latinos, Anco Martio duce, saepe congressos, aliquando superatos. Tarquinium Priscum omnes finitimos & ²⁵ potentes tunc Tusciae duodecim populos innumeris concidisse conflictibus. Vejentes Ser. Tullio insistente, victos ²⁶ fuisse, nec domitos. Tarquini Superbi regnum, ²⁷ occisi focii scelere adsumtum, habita in cives crudelitate detentum, flagitio adulteratae Lucretiae amissum, ²⁸ inter domestica vitia, virtutesque

¹⁷ *Strinxerim.*] Ed. Aug. *perstrinxerim*. Prima vero cum Paris. Venetis & Hittorp. atque Bolsuing. *strinxero*. Vulgatam confirmant MSS. omnes.

¹⁸ *Exercitae*] Tres ex MSS. Lugd. Batt. cum Meo & Edit. quibusdam legunt *exercitatae*. In Flor. sec. & *exercitae*. in Ed. Aug. *exercitatae* Al. *exercitae*.

¹⁹ *Certa clade*] Confirmat hoc Flor. optimus cum aliis melioribus & Ed. Aug. neque audiendi sunt quidam ex Editis & MSS. qui praeferunt *certainque clade*, ex quibus Lugd. Bat. quart. *incertainque clade*. Male vulgo interpungunt, & *diu*, *altrinfecus spe incerta*, &c.

²⁰ *Tergeminarum*] Addunt ex Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Coll. Gron. *populorum*.

²¹ *Finisse.*] Sic constanter in MSS. omnibus pro *finisse*.

²² *Dirupta*] Flor. pr. *disrupta*.

²³ *Mettum Fufetium.*] Haec nomina ita scripsimus, sicut ea in libris antiquis scripta invenimus. Tu lege, quae de his Jo. Pierius in libr. VIII. Aeneid. & Sigonius libr. I. Emendat. cap. 52. doctissime scripserunt. FABR. *Metium* pro *Mettum*, scribunt Lugd. Bat. sec. Perizon. Meus & duo Florentini, sed Longobardicus Codex *Mettum* servat.

²⁴ *Meditata proditione suspectum.*] *Suspectum*, quod in libro veteri legitur, apti-

us visum est sententiae illius, qui Regum scelera auget, quam *suspensum*, quod in aliis libris legitur. De hoc supplicio Livius & Dionysius lib. III. FABR. Non regum scelera auget, sed miseras temporum persequitur Orosius. Nolim igitur meliorem lectionem, quae cunctis melioribus probatur MSS. unius aut alterius Codicis pejore permutare. *Suspensum* praeferunt Codices Florentini & Lugd. Batt. omnes, Meus quoque & Coll. Gronov. quibus Vett. Editionum accedit auctoritas. Significat dubium animi, qualem describit Fufetium Livius. Virgil. Aeneid. Lib. VI. vs. 145.

Dicam equidem, nec te suspensum, nate, tenebo.

²⁵ *Potentes tunc duodecim Tusciae populos.*] Florus lib. I. capit. I. de Tarquinio. *duodecim* inquit, *Tusciae populos frequentibus armis subegit*. FABR. Transponunt MSS. meliores, *Tusciae duodecim populos*. Pro *concidisse* Perizon. *cecidisse*.

²⁶ *Fuisse, nec domitos.*] Haec in tribus MSS. Lugd. Batt. non adparent, ut nec in Coll. Gronov.

²⁷ *Occisi focii*] Edd. prima & Venetae cum Paris. *occiso focero*.

²⁸ *Inter*] Magno consensu pro & *intus* Florentini tres, totidem Lugd. Batt. Perizon. Meus, accedente Ed. Aug. scribunt & *inter*.

tesque forinsecus emicantes, id est, oppida valida in Latio per eum capta, Ardeam, ²⁹ Ocriculum, ³⁰ Sueffam Pometiam, & quidquid in Gabios vel fraude propria, vel poena filii, vel Romanis viribus, perpetravit. Sed Romani quanta mala ³¹ per ducentos quadraginta & tres annos continua illa regum dominatione pertulerint, non solum unius regis expulsiō, verum etiam ³² ejuratio regii nominis & potestatis, ostendit. Nam si unius tantum superbia fuisset in culpa, ipsum solum oportuisset expelli, servata regia dignitate melioribus. Igitur regibus Urbe ³³ propulsis, Romani consulendum sibi ³⁴ quam cuiquam suae libertati dominandum rati, consules creaverunt: quibus, veluti ³⁵ adulta reipublicae crescentis aetas, robustioribus ausis exercebatur.

inter. Collatio Gronov. insuper delet &, quod abesse debet, neque in Lugd. Bat. quarto invenitur. Potest tolerari vulgata lectio & *intus domestica vitia* &c. Sed non praetulerim; nam non in genere de regibus, sed in specie de Tarquinii Superbi regno agitur, quod ait fuisse scelere acquisitum, crudelitate retentum, libidine amissum, idque inter vitia domestica & virtutes forinsecus emicantes, id est, bella egregie gesta &c.

²⁹ Ocriculum.] Stephanus, Ὀκρίκλα, πόλις Τυρρῶνιων, Διογύσι δὲ ὁκτωκιδεῖται τῷ Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας, τὸ ἔθνη δὲ Ὀκρικλαῖος, ὡς αὐτὸς φησιν. FABR.

³⁰ Sueffam Pometiam.] Ita scripsimus ex auctoritate librorum antiquorum. Vulgo legitur *Sinuessam Pometiamque*. Eutropius, *Gabios civitatem, & Sueffam Pometiam subegit*. Florus lib. i. cap. 7. *Sic valida oppida in Latio capta sunt, Ardea, Ocriculum, Gabii, Sueffa Pometia*. Dionysius libro quarto, ἐπὶ τῆς καλεμένης Πωμπετίας ἢ τῇ δυνάμει, οἱ πόλιν Σύεσσαν ὀκνῶν. Strabo libro quinto Σύεσσαν ἢ ποντίων vocat: quanquam locus ille vulgo admodum corruptus est. Haec autem *Sueffa Pometia* dicta est, ad differentiam illius, quae in Campania *Sueffa Aurunca* dicebatur. Mendose igitur apud Messallam legitur, *Oppida Sueffam & Pometiam expugnavit*. FABR. Antiquitus *Pomesia* dicebatur, prouti docet insignis nummus argenteus in

Museo nostro, qui vetustissimis literis, retrogrado ordine exaratis, ab utraque parte illam inscriptionem exhibet, quem vulgavimus in Dissertatiuncula nostra de Literarum Graecarum Varia Scriptura, quae reperitur in Sylloge Script. de Linguae Graecae Pronuntiatione p. 211. & 212.

³¹ *Per CCCXL. & III. annos*] Lugd. Batt. pr. & tert. legunt *per CCCXL. & II.* vel *duos annos* quart. cum Ed. pr. Paris. & Aug. quatuor pro tribus largiuntur annis, Coll. Gronov. denique exhibet CCLX. & II. annos.

³² *Ejuratio regii nominis*] Quidam legunt *abjuratio*. sed Codex Perizon cum Flor. secund. *ejuratio* praefert. Reliqui passim, praeunte Flor. primo, quum scribant & *juratio*, ad illam lectionem inclinare videntur.

³³ *Propulsis*] *Meus pulsus*, quod Latinus dictum est.

³⁴ *Quam cuiquam*] Editiones Venetae hisce praeponunt *potius*, non intellecta ista ratione loquendi, de qua consule Barn. Brissonium in lib. De Verb. Signific. in voce QUAM. & contra omnes MSS.

³⁵ *Adulta*] MSS. tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. scribunt *adulte*, id est *adultae*, prout exhibet Ed. Aug. in qua pro *crescentis* & *ausis*, legitur *crescens* & *causis*, & in Flor. sec. *ausibus*.

CAPUT V.

Bruti primi COS. facinora. Tarquinienſium & Sabinorum bellum. Diſceſſio plebis. Fames & peſtilentia ingens Romae. Vejentum & Etruſcorum bellum, quo familia illa Fabiorum interiit.

Anno poſt Urbem conditam CCXLIV. Brutus, primus apud Romanos conſul, primum conditorem regemque Romae, non ſolum exaequare parricidio, ² ſed & vincere ſtudit, quippe duos filios ³ ſuos adoleſcentes, totidemque uxoris ſuae fratres, Vitellios juvenes, revocandorum ⁴ in Urbem regum placito ⁵ inſimulatos, in concionem ⁶ protraxit, ⁷ virgis cecidit, ſecurique percuffit. Ipſe deinde ⁸ Vejentum Tarquinienſiumque bello, cum ⁹ Arunte, Superbi filio, congreſſo ſibi commortuoque, procubuit. ¹⁰ Porſena Rex Etruſcorum, graviffimus regii nominis ſuffragator, ¹¹ Tarquinium manu ingerens, tribus continuis annis

¹ *Anno poſt Urbem conditam CCXLIV.*] Idem numerus eſt apud Eutropium, Meſſallam, & Sex. Rufum. Sed Dionyſius lib. V. ſcribit, Romanos regio imperio paruiſſe annos CCXLIV. Livius item lib. I. extremo ait, *Regnatum Romae ab Urbe condita ad liberatam annos CCXLIII.* Diverſitatis cauſam Sigonius indicavit. FABR. In Lugd. Batt. tert. eſt numerus CCXLIII. Typorum vero errore in poſtremam ex Fabricianis influxit CCLXIII. in reliquis enim & Moguntiaca, ipſiusque adeo illius Editionis Notis, ſervatur verus numerus, qui in Codice Longobardico & duobus reliquis Florentinis ita concipitur, CCmo XLIII.

² *Sed & vincere*] Ed. Aug. & Coll. Gronov. *ſed etiam vincere*, prout & in Flor. pr. ſed ibi altera lectio in margine adſcribitur.

³ *Suos*] Abeſt ab Edd. pr. Pariſ. & Veneris, ut & Lugd. Batt. ſec. & quarto.

⁴ *In Urbem*] Tres ex Lugd. Batt. in Urbe, accedunt Edd. pr. & Pariſ.

⁵ *Inſimulatos*] Iidem tres Lugd. Batt. *inſimulato*, quod mendum in Codice illo quoque exſtitit, quem contulit Gronovius.

⁶ *Protraxit*] Coll. Gronov. *pertraxit*. Non muto. Virgil. Aeneid. lib. II. vſ. 122.

*Tunc Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medium.*

⁷ *Virgis*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *virgiſque*. Longius abit Ed. Aug. *virgiſque caeſos ſecuri percuffit*.

⁸ *Vejentum*] Coll. Gronov. *Vejentium*.

⁹ *Arunte*] Cod. Longobard. *Arrunte*.

¹⁰ *Porſena, rex Etruſcorum.*] Porſenae nominis mediam ſyllabam Latini poetae modo produxerunt, modo corripuerunt. Unde & varie ſcriptum invenitur. Apud Graecos Πορσινας & Πορσιν legitur. FABR.

¹¹ *Tarquinium manu ingerens.*] Sic habent libri veteres, non, *Tarquinienſium manum*, ut eſt in vulgatis. FABR. Ex MSS.

annis trepidam urbem terruit, conclusit, ¹² obsedit: & nisi hostem vel ¹³ Mucius constanti ¹⁴ urendae manus patientia, vel virgo Cloelia ¹⁵ admirabili transmeati fluminis audacia permovissent; profecto Romani ¹⁶ compulsi fuissent perpeti, aut captivitatem, hoste insistente superati: aut servitutem recepto rege subiecti. Post haec Sabini ¹⁷ corrasis undique copiis, magno adparatu belli, Romam contendunt: quo metu consternati Romani ¹⁸ dictatorem creant, cuius auctoritas & potentia ¹⁹ consulem praeiret: quae res, ²⁰ in illo tunc bello plurimum ²¹ emolumenti tulit. Sequitur discessio plebis à patribus. Cum ²² M. Valerio dictatore delectum militum agente, variis populus stimulatus injuriis, Sacrum montem infedit armatus. Qua ²³ pernicie quid atrocius, cum corpus

MSS. quos consului, veram lectionem, quam reposuit Fabricius, & quam ex Editis solus servat Augustae Vindelicorum impressus, defendunt Cod. Longobard. & duo reliqui MSS. Florentini, unus ex Lugd. Bat. Perizon. & Meus. *Tarquinienfium manum* legunt Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Coll. Gron. nam Ultr. praeter *Tarquinium* nihil habet, ibique *manu ingerens* excidisse videtur. Porsena vero dicitur *Tarquinium manu*, id est, vi maxima, *ingerens*. Alia lectio multitudinem *Tarquinienfium* significat.

¹² *Obsedit:*] Post haec Glossa mirabilis haec sequitur in Lugd. Bat. primo, *Hic portabat candens ferrum in manu sua ad hostem, & jactabat illis de muro.*

¹³ *Mucius constanti urendae manus*] Hic est C. Mucius, cui postea Scaevolae a clade dextrae manus cognomen inditum, Livius & alii. FABR.

¹⁴ *Urendae*] Lugd. Batt. pr. & tert. *borrendae*. *Constanti* in Ultr. deest.

¹⁵ *Admirabili*] Flor. sec. *admirabilis*, quasi ad Cloeliam referri debeat. dein *permovisset*, pro *permovissent*. Edd. pr. Paris. & Venetae. vocem *profecto* delet Perizon.

¹⁶ *Compulsi fuissent.*] Ex decem, qui usibus meis inservierunt, MSS. octo habent *forent*, quod sermo Latius non patitur, licet in Longobardico & reliquis Florentinis exstet. *Forent* quoque scribit Ed. Aug. sed

prima & reliquae fuissent.

¹⁷ *Corrasis*] Meus *contractis*, quod in scribendo praetulerim, sed alterum ab Orofii manu esse videtur. Pro *undique* Lugd. Batt. pr. quart. *ubique*, ut & Coll. Gron. quae & habet, *in servitutem recepto rege subiecti*.

¹⁸ *Dictatorem creant.*] Eutropius, *Nono anno post Reges exactos* &c. Livius & Cassiodorus scribunt, primum Dictatorem creatum Postumo Cominio & T. Lartio Coss. Tu lege Sigonii Commentarium doctissimum in Fastos. FABR.

¹⁹ *Consulem praeiret:*] Id est potestatem consularem, sed quod non attenderunt, qui in Lugd. Batt. pr. & quarto *consules* scripserunt.

²⁰ *In illo tunc bello*] In Edd. Fabricianis & Moguntina frustra quaeras illud *in*, quod omnes ante editi cum MSS. cunctis exhibent.

²¹ *Emolumenti tulit*] In Perizon. *emolumenti contulit*. in Lugd. Batt. pr. quarto & Coll. Gronov. *emolumenti tulit eis*.

²² *Cum M. Valerio Dictatore.*] Hujus *Valerii* praenomen est, non *Marcus*, sed *Manius*, ut ex fragmentis Triumphorum cognoscitur. Dionysius etiam libro sexto illum adpellat Μάνιος Ὀυαλίερος ἀδελφὸν Ποπλίου Ἐπράτου ὑπατεύσαντος. Tu lege Ciceronem in Bruto. FABR.

²³ *Pernicie*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *pernicitate*.

N

24 Per.

corpus à capite defectum ²⁴ perditionem ejus, ²⁵ per quod ²⁶ spirabat, ²⁷ minitaretur? actumque de Romano nomine intestina pernicië foret, nisi maturata reconciliatio ²⁸ subrepisset prius, quam se discessio ipsa cognosceret. ²⁹ Urget se atque imminet sibi extra illas apertas bellorum clades successu misero clandestina perniciës: ³⁰ quippe T. Geganio, & P. Minucio consulibus, duo vel maxima omnium malorum abominamenta, fames & pestilentia fessam Urbem corripuere. Cessatum est paulisper à praeliis, cessatum tamen ³¹ à mortibus non est. ³² Veientes & Etrusci, graves hostes, adjunctis sibi finitimorum copiis, in bella surgentes, obviis M. Fabio, & Gn. ³³ Manlio consulibus excipiuntur: ubi post sacramentum jurationis, quo se Romani devoverant, non nisi post victoriam ad castra redituros, adeo atrox certamen fuit, ³⁴ & victis victoribusque par forma, ut amisso plurimo exercitu, occisique in pugna Manlio consule & Fabio ³⁵ consulari, M. Fabius consul oblatum

²⁴ *Perditionem*] Lugd. Bat. quart. *per proditorem* quasi vellet, *proditionem* ejus &c.

²⁵ *Spirabat.*] Cod. Longob. *cnm* Ultr. *inspirabat.*

²⁶ *Minitaretur*] Sic restitui: hoc ex *meditaretur* & *imitaretur*: & imitatio est Salustiana. LAUT. Ex MSS. solus hanc, comprobatur Ultr. Verissima tamen emendatio est, & vel uno suffragante Codice recipienda, *Meditari* enim de capite, in quo prudentia est, *minitari* de corpore, quod vi manuum valet, congrue & recte dicitur.

²⁷ *Actumque*] Lugd. Bat. pr. *Actum*, & mox *ni pro nisi*.

²⁸ *Subrepisset*] Vulgata haec & vera lectio est, Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *subripisset*. Meus *surrexisset*.

²⁹ *Urget se*] Vetustae quaedam Editiones enim interserunt, at Aug. non agnoscit, & recte fecit Fabricius, quod exulare jussit. *Urguet* &c. scribit Col. Longobard. & sic semper.

³⁰ T. Geganio & P. Minucio.] Prioris Consul is nomen mendose erat in libris

Orosii. Fuerunt hi Coss. an. ab v. c. CCLXI. Lege Dionysium initio lib. VII. & Livium in II. FABR. Nomen prioris Consul is in tribus Florentt. scribitur *Gegonio*, sed in sec. superscribitur *Gessonio*, quae lectio est in vetustis Edd. & MSS. tribus Lugd. Batt. & Meo. Perizon. dein. P. Mucio pro P. Minucio profert. *Munifio* Ed. Aug. *Numifio* prima, *Numitio* Paris.

³¹ *A mortibus*] Meus *motibus*. Sed Vulgata mutari non debet, à *mortibus* videlicet *cessatum* non est, propter famem & pestilentiam, quae multas & inbelles & fortes etiam animas ad inferos miserunt.

³² *Veientes & Etrusci*] Copulam & delect. Florentt. pr. & sec. cum Coll. Gronov. ut & quatuor Lugd. Batt. cum Perizon.

³³ *Manlio*] Lugd. Bat. tres *Mallio*, quae corruptio huic nomini apud Suetonium & alios scriptores in MSS. passim accidere solet.

³⁴ *Et victis*] Edd. Vett. *Ut victis victoribusque par forma esset*. Sed *esset* ab Ed. Aug. abest.

³⁵ *Consulari*] Ed. Aug. *proconsulari*.

oblatus sibi à senatu triumphum ³⁶ suscipere recusaret, quia tantis Reipublicae detrimentis luctus potius debebatur. Gloriosissima ³⁷ illa numero & viribus Fabiorum familia, ³⁸ Vejentanum fortita certamen, quantam reipublicae orbitatem occasu suo intulerit, infamibus ³⁹ usque ad nunc vocabulis, testes sunt ⁴⁰ fluvius qui perdidit, & porta ⁴¹ quae misit. Nam cum ⁴² sex & trecenti Fabii, vere clarissima Romani status lumina, speciale sibi adversus ⁴³ Vejentes decerni bellum expetivissent, spem temere sumptae expeditionis primis successibus firmaverunt: dehinc inducti in insidias, circumventique ⁴⁴ ab hostibus, omnes ibidem trucidati sunt: uno tantum ⁴⁵ ad enunciandam cladem ⁴⁶ reservato, ut miserius audiret patria perditos, quam perdidisset. Ad haec non Romae tantum talia gerebantur, sed quaeque provincia suis ignibus aestuabat: & quod poeta praecipuus in una Urbe descripsit, ego de toto Orbe ⁴⁷ dixerim:

Crudelis ubique

Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.

³⁶ *Suscipere recusarit.*] Reposui ex tribus Florentinis & Ultr. Meoque pro *recusaret*. Perizon. delet *suscipere*, pro quo *recipere* habet Coll. Gronov.

³⁷ *Illa numero & viribus*] Meus mavult & *numero & viribus*. at Codd. Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. sic locum constituunt; *Gloriosissima illa cohors numero & viribus Fabiorum, Vejentanum*.

³⁸ *Vejentanum*] Ed. Aug. *Vejentium*.

³⁹ *Usque ad nunc*] Ita MSS. Florentt. omnes cum reliquis, at Edd. Veteres *usque nunc*.

³⁹ *Fluvius qui perdidit, & porta*] Fluvius *Cremera* fuit, porta *Carmentalis*. Livius, Dionysius, & Ovid. libr. II. Fast. FABR. Fluvii nomen in Meo, Perizon. & Lugd. Bat. quarto adscribitur *Cbiemera*

(pro *Cremera*) *fluvius* &c.

⁴¹ *Quae misit*] Sic amant Florentini tres & Lugd. Bat. pr. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. meoque Codice. Vulgati, *quae emisit*.

⁴² *Sex & trecenti Fabii*] Ridicule Ed. Ed. Aug. *sex millia & CCC. Fabii*.

⁴³ *Vejentes*] Lugd. Batt. pr. tert. & Coll. Gronov. *Vejentanos*.

⁴⁴ *Ab hostibus*] Lugd. Bat. sec. *ab hoste*.

⁴⁵ *Ad enunciandam cladem*] Coll. Gronov. & Cod. Ultr. ut & Lugd. Batt. pr. sec. & Perizon. *ad nunciandam*. Flor. sec. *ad denunciandam*. Ed. Aug. *ad enunciandum*.

⁴⁶ *Reservato*] Lugd. Bat. quart. *servato*.

⁴⁷ *Dixerim*] Ed. pr. & Venetae cum Paris. *descripserim*.

CAPUT VI.

Cyrus, Rex Persarum, totum Orientem populatur, Babylonem urbem munitissimam capit, Croesum vincit.

Igitur eodem tempore Cyrus, Rex Persarum, quem superius explicandae historiae causa commemoraveram, qui tunc Asiam, Scythiam, totumque Orientem armis pervagabatur, cum Tarquinius Superbus Urbem vel rex vel hostis aut servitio premebat aut bello, Cyrus (ut dixi) cunctis, adversum quos ierat, perdomitis, Assyrios & ² Babyloniam petit, gentem, urbemque tunc cunctis opulentio-rem: sed impetum ejus ³ Gyndes fluvius, secundae post Euphratem magnitudinis, interceptit. ⁴ Nam unum regionum equorum, candore formaque ⁵ excel-

¹ Igitur eodem tempore] Lugd. Bat. tres & Coll. Gronov. Igitur eo tempore.

² Babyloniam] Florentini tres Babylonam & sic fere semper.

³ Gyndes fluvius] Quod in historiis notior sit Indiae fluvius Ganges, multi ex MSS. & Editis perperam nomen hoc, quod Florentini omnes Meusque intemeratum fervant, scripserunt. In Florentino primo in Marg. Gynes vocatur, Gynes, fluvius Babylonis. Sed vera scriptura Gyndes est. Tibullus lib. IV. Eleg. I. vs. 141.

-- Rapidus, Cyri dementia, Gyndes.

Herodotus, historiam hanc narrans lib. I. cap. 189. p. 76. Gynden anem, ortum in Matienis montibus, per Dardaneos fluere, atque in Tigrim exire scribit.

⁴ Nam cum unum regionum equitum] Hunc locum, ut in omnibus libris antiquis descriptum invenimus, sic imprimendum curavimus. Orosius rem ab Herodoto sumit, qui de Gynde & Cyro ita scribit, ἐν ταύτῃ οἱ ἑπὶ τοῖς ἰσχυροῖς ἵππων πῶν λαοῶν ὑπὸ ὕδατος ἀποκίετο, ἀποκίετο ἵπποι, οἱ δὲ μὴ συμψή-

σας ὑποδύχον οἰχόμενοι φέρον. Hic unus sacrorum equorum, candore excellens prae, ferocia flumen ingressus, transire conabatur: quem flumen vorticibus contorquens abripuit & merisit. FABR. Quamvis omnes libri Manuscripti sic exhiberent, nequaquam tamen ita scribere potuit, vel scripsit Orosius, foret enim hoc Herodoto in os contradicere. Orosium sic non scripsisse MSS. duorum, Perizoniani Meique contextus confirmat, in quibus equorum clare exstat; deinde non potuisse ita scribere, illa quae sequuntur, docent, candore formaque excellentem, candoris enim laus omnino ad equum pertinet, quem à candore (ejus enim coloris sacri illi equi esse debebant) itidem commendavit Herodotus. Integrum vero locum ex MSS. lectione restituimus, ubi enim vulgati exhibent, Nam cum unum, decem libri MSS. iique meliores, mediam vocem, cum Edit. Aug. & Vinc. Bellovacensi, ejiciunt. Meriserat quidem inter omnes Meus unice Codex suppeditat, sed tamen aliter legi non posse patet, si cum MSS. omnibus supra legas nam unum, ejecto, quod spurium est, cum. Ex reliquis MSS.

1 excellentem, transmeandi fiducia 6 persuasum, qua per rapacem alveum 7 offensi vado vortices attollebantur, abreptum, praecipitatumque merferat. Rex iratus ulcisci in amnem statuit, 8 contestans eum, 9 qui nunc tam praeclarum equum voravisset, feminis vix genua tingentibus 10 permeabilem relinquendum. Nec 11 peragendo segnior, totis copiis 12 perpeti anno Gynden fluvium per magnas concisum deductumque fossas, 13 in quadringentos sexaginta alveos comminuit. Eo opere praedoctis fossoribus, etiam Euphratem longe validissimum, & mediam Babyloniam interfluentem, derivavit. 14 Ac sic meabilibus vadis ficcum, etiam patentibus 15 alvei partibus, iter fecit: cepitque urbem,

MSS. & Inpressis alii *merfisset*, alii *merferunt* exhibent. At Editiones, excepta sola Augustana, vetustiores, prima, Venetae, Paris. praeter equi mentionem quoque equitis faciunt. In iis enim sic exstat: *Nam, cum unum regionum equorum candore formaque praecipuum, cum equite, transmeandi fiducia persuasum &c. & aliquanto post, equum equitemque vorasset. Verum hoc contra omnes, quos inspexi, largiuntur* MStos.

5 *Excellentem*] Edd. pr. Paris. & Venetae *praecipuum*.

6 *Persuasum*] Ed. pr. *persuaso*, ut scilicet jungatur cum *equite*, quod in illa Edit. invenitur.

7 *Offensi vado vortices*] Edd. pr. Paris. & Venetae *offensi vada vorticis*. MSS. quidam familiari errore, *vertices*.

8 *Contestans eum qui nunc, &c.*] Herodotus, *καὶ οἱ ἐπημίλησεν, ἔπειθ' ἡ μὴ ἀδυνάτα πειρήσθην, ὥστε τὸ λοιπὸν καὶ γυναῖκάς μιν ἀπειτίως τὸ γένυ μὴ βρεχέσθαι ἀβύσσῳ*. Minatus est, se illud adeo debilitaturum, ut in posterum feminae genua non tingentes facile sint transiturae. FABR.

9 *Qui nunc*] Ed. pr. Paris. & Venetae, *qui tam*. Hittorp. liberalior utrumque posuit, quam secuti Fabr. & Scott. ediderunt *qui nunc tam praeclarum*, refragantibus MSS. omnibus & Vinc. Bellovacensi.

10 *Permeabilem*] Edd. pr. Paris. Venetae, *a se permeabilem* &c. sequuntur Hitt. & Bolfuing. Sed ab Aug. & a MSS. abest.

11. *Peragendo*] Ed. Aug. *in peragendo*. ut & prima & Parisiensis, atque Moguntina Scotti, sed contra MSS. & Vinc. Bellov.

12 *Perpeti anno*] *Aestatem totum*, & *ἡμέρας πέντε*, trivisse in illo opere universum Cyri exercitum scribit Herodotus. Meus, *perpeti animo*.

13 *In quadringentos sexaginta alveos*] Scribendum potius, in CCCLX. Nam apud Herod. est, *ἰς τετρακισχίαι καὶ ἑξήκοντα μὴν διὰρυχας ἀβύσσῳ*. FABR. Vetus esse videtur error, ipsius forte Auctoris; vel in numero Orosii descriptores errarunt. Vincentius Bellov. qui hanc pericopem excerpsit lib. IV. cap. 11. eundem habet numerum.

14 *Ac sic meabilibus vadis ficcum*] Haec scribit etiam Xenophon lib. VII. *κύρην περὶ δέειν*. FABR.

15 *Alvei partibus interfecit*] Sic unus Colon. quem propter phrasim elegantiam libenter sequor. *Interficere ficcum amnem*, pro exsiccare dici, Plautus Latiniss. auctor est: *Ego si occepso, illi puto animam omnem intertraxero*: non tamen sententiam amiseris, si iter retineas. LAUT. Imo, si Coloniensis libri admiseris lectionem, sensum Orosii interficies; dicit is, hoc Cyri artificio Euphratem in locis, ubi ante vada erant, quae superari pedibus poterant, plane ficcum fuisse factum; illis autem locis, ubi olim late patens profundas habebat aquas, permeabilem exercitui redditum.

urbem, quam vel humano ¹⁶ opere exstrui potuisse, vel humana virtute destrui posse, utrumque pene incredibile apud mortales erat. Namque Babyloniam à ¹⁷ Nemrod gigante fundatam, à Nino vel ¹⁸ Semiramide reparatam, multi prodidère. Haec, campi planitie undique conspicua, naturâ loci laetissima, castrorum facie moenibus paribus per quadrum disposita; murorum ejus vix ¹⁹ credibilis relatu firmitas & magnitudo, id est, ²⁰ latitudine cubitorum quinquaginta, altitudine quater tanta. Caeterum ambitus ejus quadringentis & octoginta stadiis circumvenitur. Murus ²¹ coctili latere atque ²² interfuso bitumine compactus, fossa extrinsecus late patens, vice amnis circumfluit. A fronte murorum, centum portae aereae. Ipsa autem latitudo in consummatione pinnarum utroque latere habitaculis defensorum aequè dispositis, ²³ media intercapedine sui citas quadrigas capit. Domus intrinsecus quater-

tum. Interfecit igitur potius, si ita loqui liceret, ubi vada sicca fuerunt reddita. Quomodo id peractum fuerit, urbemque, transgressi per nova vada fluminis, ceperint Cyri milites, fusius narrat Herodotus.

¹⁶ Opere] Flor. sec. labore.

¹⁷ Nemrod] Flor. pr. & sec. Nebrot. Coll. Gron. Nebroth. Dein Meus delet gigante.

¹⁸ Semiramide] Florentini tres Samiramide. Pro reparatam Flor. pr. paratam.

¹⁹ Credibilis] Edd. pr. Paris. & Venetae credibili.

²⁰ Latitudine cubitorum L.] Q. Curtius lib. V. Murus instructus latereculo coctili, bitumine interlitus, spatium XXX. & duorum pedum latitudinem amplectitur, quadrigae inter se occurrentes sine periculo commeari dicuntur. Altitudo muri C. cubitorum eminet spatio: Turres denis pedibus quam murus altiores sunt. Totius operis ambitus CCCLXVIII. stadia complectitur. Strab. libr. XVI. scribit, muros esse in crassitudinem pedum 32. in altitudinem cubitorum 50. Sed Orosius Herodotum sequitur. Plin. lib. VI. cap. 26. scribit Babylonis muros esse ducenos pedes altos, quinquagenos latos. FABR. Pro sexto casu, qui in MSS. omnibus est, Edd. vetustae, excepta Augustana,

exhibent, latitudo & altitudo. Copulam & tres ex Lugd. Batt. ante altitudinem ponunt, quater tantum scribunt Florenti. pr. & sec. ejus a Lugd. Batt. pr. abest.

²¹ Coctili latere] Ed. Aug. cocto latere.

²² Interfuso bitumine] Recte interfuso, nam colliquefieri debebat bitumen, καί-μεινοι ἀσφαλτῶ θερμῇ, utentes bitumine ferventi, inquit Herodotus lib. I. cap. 179. p. 72. In oriente enim calcis usum praebebat bitumen, & ita ferruminatos fuisse Babylonis muros, docet quoque Plinius lib. XXXV. cap. 15. quod quum in Idumaeae lacu, Asphaltitide dicto, nasceretur, inde nomen traxit, magnumque proventum accolis praebebat. Quare quum Antigonos, Asiae Rex, sibi possessionem ejus vindicare vellet, magna eundem vi ab accolis repulsum fuisse docet Diodorus Siculus lib. XIX. p. 734.

²³ Media intercapedine sui citas] Ita scripsit ex antiquo libro Cornelii Gualteri. Herodot. ita, ἐπάνω δὲ τῆς τοῦ τείχεος πύλης, οἰκίματα μνηστικὰ ἔδειξαν, περιμετρὰς ἐς ἀπὸν, τὸ μέσον δὲ τῶν οἰκημάτων ἔλιπον τετρίπληρον ἀειλασιν. Valla: Super murum circa oras extruxerunt diaetas singulares, altrinsecus conversas, inter quas tantum intercapedinis relinquebatur, ut quadriga interagi posset. De rebus Cyri Persa.

quatergeminae, ²⁴ habitationis minaci proceritate ²⁵ mirabiles. ²⁶ Et tamen magna illa Babylon, ²⁷ illa prima ²⁸ post reparationem humani generis condita, nunc pene etiam minimā ²⁹ morā victa, capta, subversa est. Ibi tunc Croesus, Rex Lydorum, famosus opibus, cum ad auxiliandum Babylonis venisset, victus ³⁰ sollicitē in regnum refugit. Cyrus autem, posteaquam ³¹ Babyloniam ut hostis invasit, ut victor evertit, ut Rex disposuit, bellum transtulit in Lydiam: ubi ³² contritum superiore jam praelio exercitum, nullo negotio superavit. Ipsum etiam Croesum cepit, captumque ³³ & vita & patrimonio donavit. Exaggerare hoc loco mutabilium rerum instabiles status non opus est: ³⁴ quidquid enim est opere & manu factum, labi & consumi vetustate, Babylon capta confirmat:

Perfarum regis exceptam historiam ex Ctesiae Persicis edidit H. Step. quae cum Xenophontis narratione magis quam cum Herodoti congruit. FABR. Lectio, quam ex Cornelii Gualteri libro reposuit Fabricius, verissima est. Confirmat eam insignis ille codex Longobardicus, ut & Flor. tert. Reliqui omnes aberrant longius, Flor. sec. *media intercapedine sui vinctas*. Quae quidem lectio illam videtur voluisse indicare, quae invenitur in Cod. Perizon. *junctas*. Editi priores *actas*, nisi quod Editio Augustana exprimat, *media intercapedine sui vicenas*, quae lectio quoque est in quatuor MSS. Lugd. Batt. & Ultr. ut & Coll. Gronov. sed expuncto *sui*. Meus Codex eamdem indicare videtur, dum scribit *sui vicis*. Orosius autem *citae quadrigas* elegisse videtur, quia ad amplitudinem loci omnino facit, quod quadrigae citato cursu praetervectae nullum subeant periculum collisionis. Nam aliam lectionem admitti non posse docet citatus à Fabricio Herodotus, cujus verba sunt lib. I. cap. 179. p. 72. tantum intercapedinis intra domunculas ad utramque murorum oram exstructas fuisse relictum, ut quadriga circumagi posset. τὰ μέσον δὲ τῶν οἰκημάτων ἐλίπον τετραπύρῳ ἀεὶ λασσόν. Perspicue item Diodorus Siculus lib. II. p. 96. πρὸς δὲ πλάτος πλεον ἢ δυοῖν ἄρμασιν ἰσχυρίσμενον & latitudo aliquanto plus, quam duobus curribus satis esset, spatii obtineret.

24 Habitationis] Ita omnes MSS. habita-

tiones praeferunt Edd. quaedam vetustae.

25 Mirabiles.] Lugd. Batt. sec. & quart. addunt *erant*.

26 Et tamen] Ed. Aug. *At tamen*.

27 Illa prima] Quod ultima vice hic repetitur illa non agnoscunt Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Edd. quibusdam vetustis. Florent. omnes & reliqui retinent.

28 Post reparationem] Ed. August. *post separationem*.

29 Mora victa] Ridicule Ultr. & Lugd. Bat. tres muro victa, quart. ex Lugd. Bat. muro videtur. Mox, *ac subversa est*. Edd. quaedam ex primis. Pro *ac* Meus &.

30 Sollicite] Edd. quaedam vetustae *sollicitusque*.

31 Babyloniam] Florentini tres, ut passim, *Babylonem* scribunt. Lugd. Batt. quatuor Periz. Ultr. & Vinc. Bellov. cum Coll. Gronov. *Babylonem*. Orosius exemplo Justinii & *Babylonia* & *Babylone* usus promiscue fuisse videtur.

32 Contritum] Vincentius Bellovacensis in Speculo Histor. lib. IV. cap. 17. *contritum* scribit. Pro *ubi* Coll. Gronov. habet *ibi*. & Vinc. Bell. *fudit* pro *superavit*.

33 Et vita & patrimonio] Prius & delent Edd. pr. Paris. Venetae, *captumque* Meus. Mox Vinc. Bellov. *matrimonio*.

34 Quidquid enim &c.] Desumptum est ex Ciceron. Orat. pro Marcello cap. IV. Nihil enim est opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat & consumat vetustas.

35 Et

firmat: cujus ut primum imperium ac potentissimum exstitit, ita ³⁵ & primum cessit, ³⁶ ut veluti quodam jure succedentis aetatis debita posteris traderetur haereditas, ipsis quoque eandem tradendi formulam servaturis. Ita ad proxima adventantis Cyri tentamenta succubuit magna Babylon, & ingens Lydia; ³⁷ amplissima Orientis cum capite suo brachia, unius praelii expeditione ceciderunt: & nostri incircumspecta anxietate caufantur, si potentissimae illae quondam ³⁸ Romanae reipublicae moles, nunc magis imbecillitate propriae senectutis, quam alienis ³⁹ concussae viribus contremiscunt.

³⁵ *Et primum*] Edd. eadem *primum*, deleta hic quoque &.

Batt. tert. quart. & Meus, cum Coll. Gronov.

³⁶ *Ut veluti* &c.] Sic omnino scribi debet, non ut in omnibus Editis, excepta sola Augustana, & *veluti*. Lectionem nostram confirmant quoque MSS. Lugd.

³⁷ *Amplissima*] Ed. Aug. *maxima*.

³⁸ *Romanae*] Deest in Meo & Florentinis sec. & tertio.

³⁹ *Concussae*] Coll. Gronov. *concessisse*.

C A P U T VII.

Cyrus Scythis bellum intulit, & à Tomyri Regina victus & occisus est.

Igitur idem Cyrus proximi temporis successu, Scythis bellum intulit: quem ² Tomyris regina, quae tunc genti praeerat, ³ cum prohibere transitu Araxis fluminis posset, transire permisit. Primum propter fiduciam sui, dehinc propter opportunitatem ex objectu fluminis hostis inclusi. Cyrus itaque Scythiam ingressus, ⁴ procul à transmissio flumine

¹ *Igitur idem Cyrus*] Abest vox media ab Edd. pr. Venetis & Parisina.

² *Tomyris regina*.] Graece apud Herodotum libro primo est *Τόμυρις*, apud Lucian. in Charonte *Τόμυρις*. Historia describitur etiam à Justino lib. I. & Valerio Max. lib. IX. c. 10. FABR. *Thamyris* & *Tamyris* in MSS. Utroque modo plerisque scribitur, ut & in Vincent. Bellov. excerptis ex Petro Comestore qui saeculo un-

decimo floruit. Adde Notas Vossii ad Justin. lib. I. cap. 8.

³ *Cum prohibere transitu*] Sic in Manuscripto libro Justiniani est. *Cum prohibere eos transitu Araxis fluminis posset, transire permisit*, cum vulgo aliter legatur. FABR.

⁴ *Procul*] Lugd. Batt. pr. & sec. & quartus cum Ultr. *baud procul*. eodem aliquando sensu, ut notum ex Virgilio Eccl. VI. versu 16.

ne castrametatus, insuper astu ⁵ eadem instructa vino epulisque deferuit, quasi territus refugisset. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum & ⁶ filium adolescentulum ad persequendum Cyrum mittit. Barbari, veluti ad epulas invitati, ⁷ primum ebrietate vincuntur: mox, revertente Cyro, universi cum adolescente obtruncantur. Tomyris, exercitu ac filio amisso, vel matris vel reginae dolorem sanguine hostium diluere ⁸ potius, quam suis lacrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis inlatae, paulatimque ⁹ cedendo, superbum hostem in insidias vocat. Ibi quippe, compositis inter montes insidiis, ducenta millia Persarum cum ipso rege delevit: adjecta super omnia illius rei admiratione, quod ¹⁰ ne nuntius quidem ¹¹ tantae cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari, atque ¹² in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter ¹³ increpitans: *Satia te*, ¹⁴ inquit, *sanguine quem sitisti, cujus per annos triginta insatiabilis perseverasti.*

Serta procul tantum capiti delapsa jacebant.

Ubi Servius per prope & juxta explicat. Justinus lib. I. cap. 8. *Itaque Cyrus, trajectis copiis, cum aliquantisper in Scythiam processisset, castra metatus est.* Idem tamen hic significare nequit, quoniam iter diei ab Araxe castra metatus fuit Cyrus. Herodot. lib. I. cap. 211. p. 85. *Κύρου δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀράξου ἡμέρας ἰδὲν.* Cyrus autem ab Araxe progressus diei iter. Ex Lugd. Batt. tertius cum Coll. Gronov. procul delet. Ed. Aug. habet castra metatus est.

⁵ Eadem] Coll. Gronov. & Lugd. Batt. tres, eadem castra.

⁶ Filium adolescentulum] Hic filius ab Herodoto *Σπαρτιάτης* nominatur. FABR. Idem Herodotus vino obrutum, captum à Cyro tradit, atque ubi ad sese rediisset, orasse, ut vinculis laxaretur, id ubi impetrasset, confestim semet ipsum interemisse. Justinus, quem sequitur Orosius, minus operose historiam narrat lib. I. cap. 8. *Cyrus, reversus per noctem, saucios opprimit, omnesque Scythas cum reginae filio interficit. Mox misit, Lugd. Bat. sec. pro mittit. Ed. Aug. in sequentibus item adolescentulo habet.*

⁷ Primum] Abest à Florentino primo. Ex Lugd. Batt. tres cum Ed. Aug. & Coll. Gronov. primo malunt.

⁸ Potius] Praeunte Codice Longob. duo reliqui MSS. Florentini ita exhibent pro vulgato *promptius*. Lectionem eandem confirmant Lugd. Batt. sec. & quart. cum Ultr. Meo atque Perizoniano. Meus insuper *diluere* post *lacrymis* collocat. *suis* delet Ed. Aug.

⁹ Cedendo] Lugd. Bat. sec. & Ultr. *decedendo*. Posterior insuper copulam *que* delet.

¹⁰ Ne nuntius quidem] Ed. pr. & Paris. *nec nuntius quidem.*

¹¹ Tantae cladis] Perizon. *tantae cladi.*

¹² In utrem] Flor. pr. *in utre.*

¹³ Increpitans] Meus *increpans*. Virgilium imitari voluit. is Aeneid. lib. I. vs. 742.

*Tum Bitiae dedit increpitans. Ille inpiger
bausit*

Spumantem pateram.

¹⁴ Inquit] Abest ab Edd. pr. Venetis & Paris.

CAPUT VIII.

Darius, Rex Persarum, Scythas infestans, fugatur: Asiam, Macedoniam, & Ionas vincit. Athenienses cum vitae suae multorumque discrimine adgreditur.

Anno ¹ ab Urbe condita CCXLV. Darius, Cyro apud Scythas interfecto, post ² aliquantum intervallum forte regnum adeptus est. Regnavit enim ³ medius eorum Cambyfes Cyri filius: qui, devicta Aegypto, cunctam Aegypti religionem ⁴ abominatus, ⁵ ceremonias ejus & templa deposuit. Post hunc etiam ⁶ Magi, sub nomine quem occiderant regis, regno ⁷ obrepere ausi: qui quidem mox deprehensi & oppressi

¹ *Ab Urbe condita*] Lugd. Batt. pr. & quart. *post Urbem conditam.*

² *Aliquantum*] Prima Editio cum Paris. & Venetis, *aliquantulum.*

³ *Regnavit medius eorum Cambyfes*] Cambyfes regnavit annos septem, menses quinque. Herod. lib. III. In Ctesiae excerptis Cambyfis regno anni XVIII. tribuuntur. De hoc quoque Lucianus in Charonte. FABR.

⁴ *Abominatus*] Addit est Ed. Aug. Mox *religiones pro ceremonias* Perizon.

⁵ *Ceremonias ac templa Deorum polluit*] Ex notis veteris lib. Colon. sic conjeci legendum; vulgatum erat, *deposuit*. Sed ibi *de* in modum contractionis scriptum, suspicionem movit; & facile ex *posuit* fit *polluit*, mutatione literae, s. in I. LAUT. Nihil mutandum censeo, nam *deposuit* Orofio est, destruxit, diruit. de Cambyse Justin. lib. I. cap. 9. *Sed offensus superstitionibus Aegyptiorum, Apis, caeterorumque deorum aedes dirui jubet.* Adde Brisson. de Verb. Sign. in *Deponere*.

⁶ *Magi*] Tres ex Lugd. Batt. *Magi duo.* Habet istum numerum quoque Coll. Gro-

nov. cum Editt. Antiquioribus; sed neque Ed. Aug. neque MSS. Florentt. aut reliqui agnoscunt. Nomina Magorum fuerunt Cometes & Oropasta juxta Justinum, juxta Herodotum Patizeithes & Smerdis; septem menses regnum tenuerunt. Vide Rutgers. Var. Lect. lib. I. cap. VIII. p. 22. Videtur autem Oropasta inde Smerdis fuisse dictus, quod pro Smerdi, Cambyfis fratre, quem occidere jussus erat Magi ejus frater Cometes seu Patizeithes, adsumto ejus nomine, sese gereret.

⁷ *Obrepere*] Mendose in MSS. & Editis quibusdam, *obripere*. *Obrepere rei alicui vel ad aliquam rem*, est incautos decipere & falsa specie virtutis cujusdam vel juris rem aliquam consequi. Plin. lib. XXXVI. cap. 3. *Nec potest videri Scaurus rudi & hujus mali improvidae civitati obrepfisse quodam vitae rudimenta.* Cicero Orat. in L. Pisonem cap. 1. *Obrepfisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum: quarum simile babes nihil, praeter colorem.* & Orat. pro Cn. Plancio cap. VII. *Cn. Plancium non obrepfisse ad honorem, sed eo venisse cursu.*

pressi sunt. ⁸ Darius itaque, unus ex his qui Magorum audaciam ferro coërcuerant, consensu omnium Rex creatus est, qui, postquam Assyrios ac Babyloniam à Persarum regno deficientem, bello recuperavit, ⁹ Attyro, regi Scytharum, hac vel maxime causa bellum intulit, quod filiae ejus petitas sibi nuptias non obtinuisset. Magna scilicet necessitas, pro unius libidine hominis septingenta millia virorum periculo mortis exponi. Incredibili quippe adparatu cum septingentis millibus armatorum Scythiam ingressus, non facientibus hostibus justae pugnae potestatem, insuper repentinis incurfibus extrema copiarum dilacerantibus, metuens, ne sibi reditus interrupto ponte Istri fluminis negaretur, amissis octoginta millibus bellatorum, trepidus refugit, quamvis hunc amissorum numerum inter damna non ¹⁰ duxerit: & quem habendum vix quisquam ambire ausus esset, perditum ille non sensit. Inde Asiam Macedoniamque ¹¹ adgressus perdomuit. ¹² Ionas quoque navali congressione superavit. Deinde in Athenienses ¹³ quod Ionas adversum se ¹⁴ auxilio juvissent, impetum fecit, atque arma direxit. ¹⁵ Porro autem Athenienses, ubi adventare Darium ¹⁶ compererunt, quamvis auxilium à Lacedaemoniis poposcissent, tamen, ¹⁷ cum detineri quatrduanae religionis

⁸ Darius itaque, unus] De Dario Herod. lib. III. & Just. lib. I. extremo. FABR.

⁹ Attyro regi] In libris veterib. partim *Antbiro*, partim, *Antyro* legitur. In impressis Justinii (nam in nostro Manuscripto nomen regis Scytharum non invenitur) Rex *Lantbinus* vocatur. Herodot. lib. IV. hoc bellum copiose describens, regem Scytharum *Ἰσθμίου* nominat. ab aliis *Σκυθάρχης* nominatur. FABR.

¹⁰ Duxerit. Perizonian. tulerit. Mox numerum post quisquam, repetit Lugd. Bat. tertius, ut & Coll. Gron.

¹¹ Adgressus] Tres Lugd. Batt. *ingressus*. In Macedonia tum regnabat Amyntas, Alexandri Philellenis pater. Is prudenter majori cedendum ratus, poscenti aquam & terram Persis se submitit, atque filiae suae nuptiis, quam Bubari, primo inter Persas viro, collocaverat, regnum & pacem retinuit. vide Herodotum lib. V. cap. 17. 18. 19. & 94. atque Justin. lib. VII. cap. 3.

¹² Ionas navali congressione.] De hoc praelio navali, quo Iones à Persis victi fuerunt, lege Herodotum libro sexto. FABR.

¹³ Quod Ionas adversum se auxilio juvissent.] Haec eadem Justinus libro secundo. Plato in Menexeno, *αἰπασμένον δὲ Δαρείον ἡμῶν πρὸς τὴν Ἑστρατίαν Σάρδισιν ἐπιβυλιῦσαι περὶ φασγίνων*, &c. Plutarchus in Aristide ait, Darium hujus belli contra Athenienses causam attulisse, *ὅτι Σάρδεις ἐνέπευσαν*. FABR.

¹⁴ Auxilio juvissent] Lugd. Bat. quart. *auxilio venissent*. prim. *in auxilio venissent*. Sed superscribitur *juvissent*.

¹⁵ Porro autem] Posteriores vocem addunt Cod. Longob. cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. adstipulante Edit. Aug.

¹⁶ Compererunt] Ultr. MS. *comperunt*. Ed. Aug. *compererant*.

¹⁷ Cum detineri quatrduanae religionis otio.] Foedum mendum hic infederat, addita voce, *Persas*. Neque enim *Persae*, sed *Lacedaemonii* quatrdui religione tenebantur,

ligionis otio compertum haberent, spem occasione fumentes, instructis tantum ¹⁸ decem millibus civium, & Plataeensibus auxiliariis mille, adversum sexcenta millia hostium campis Marathoniis proruperunt. Miltiades ei tunc bello praefuit, qui, celeritate magis quam virtute fretus, alacri fatis expeditione prius hosti comminus inhaesit, quam posset ¹⁹ expedito sagittarum jactu propulsari. Tanta in eo bello diversitas certandi fuit, ut alia ex parte viri ad occidendum parati, ²⁰ ex alia pecudes ad moriendum praeparatae putarentur. ²¹ Ducenta millia Persarum

tur, ut scribit Justinus & Herodotus lib. VI. apertius his verbis, *ὡς δ' ἱστῶμεν ἔμμενος ἐν ἡμέρῃ: ὃ σὺν ἱελαδίοις ἔφασκεν, μὴ ἔτι πάλαι ἐόντων ἔκκλησις*, id est, *Erat enim eo mense dies nonus lunae, eo autem die se exercitum educturos negarunt, cum luna suum orbem nondum compleisset.* Lucianus de Astrologia, de Lycurgo ait: *καὶ νόμον ἐφίσειν ἱπομένει μὴδ' αὖ ἐς πόλεμον περὶ ἑλπίων, πρὶν ἢ σελήνην πάλαια γυροῦσα.* Legem iis scripsit, ne usquam ad bellum ante plenilunium profiscantur. Plato lib. III. de legib. cur tardius Lacedaemona venerint, in causa fuisse putat bellum cum Messeniis gestum. FABR.

¹⁸ *Decem millibus civium*] In vulgatis, una Aug. Edit. excepta, *armatorum civium* legitur; quod *armatorum* recte expungunt cum illa Edit. MSS. Florentini omnes, ex MSS. Lugd. Batt. duo atque Perizon. Meusque. *Auxiliatoribus* pro *auxiliaribus* habet Lugd. Bat. pr.

¹⁹ *Factu* [Coll. Gronov. & Lugd. Bat. pr. & quart. *ictu.*

²⁰ *Ex alia*] Perizon. repetit parte. Pro *praeparatae* Lugd. Bat. sec. habet *paratae.*

²¹ *Ducenta millia Persarum apud campos Marathonios.*] Haec est nobilis illa in Marathonie Miltiadis auspiciis reportata victoria, de qua multa passim apud omnes. FABR. Sicuti ipsa nobilis ad Marathonem pugna fuit, sic exstare ejusdem memoriam, atque aeternum victoriae praeconium voluerunt Marathonii in moneta sua, cujus unicus hicce nummus in antiquaria supellectile sese mihi obtulit, nobilis ipse & memorabilis; ab altera enim parte exhibet grandem literam M. quae mediam nummi aream occupat, inserta per medium ex transversis ductibus frumenti spica, ad denotandam agri fertilitatem. Subscribitur infra ΜΑΡΑΤ. quod puto vitiose fuisse lectum à Wolfg. Lazio, is enim nummus in Comment. Rer. Graecar. inserto Thes. Gron. Tomo VI. p. 3419. publicavit, pro ΜΑΡΑΘ. i. e. ΜΑΡΑΘΟΝΙΩΝ. *Marathoniorum.* In priore nummi parte cernitur vultur unguibus anguem, rostro lauri tenens ramum, prius avium earundem copiam & venatum significat; posterius ad nobilem victoriam de Persis est referendum.

farum ad campos Marathonios ea tempestate ceciderunt. ²² Sensit Darius hoc damnum: ²³ nam victus fugatusque, arreptis navibus, refugit in Persas. Cum autem instauraret bellum, & ulcisci in victores moliretur, in ipso adparatu concidit, olympiade septuagesima quarta, hoc est, post Urbem conditam anno CCLXXV. quo tempore Romae ²⁴ Popillia virgo ob crimen stupri viva defossa est.

²² Sensit] Adludit ad id quod modo praeceffit, *Quamvis hunc amissorum numerum &c. perditum ille non sensit.*

²³ Nam victus] Ed. Aug. jam victus. Sed Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. nam motus. An scribendum? *submotus fugatusque.*

²⁴ Popillia virgo.] Magna varietas est

in hujus Vestalis nomine. Quam enim Orosius hic Popilliam, Dionysius lib. VIII. Ὀπιλία, Livius libr. II. Oppiam nominat. Damnata incesti fuit, M. Fabio, L. Valerio Coss. qui annus Dionysio est post urbem conditam CCLXXI. FABR. In MSS. Lugd. Batt. sec. scribitur CCLXXXV. tert. CCLXXVI. quart. CCLXXII. Ultr. CLXXXIV.

C A P U T IX.

Xerxes, Rex Persarum, cum numerosissimo exercitu, à Spartanis paucis; duce Leonida, ingentem cladem accipit, astuque vincitur.

Xerxes, ¹ Dario patri in regnum succedens, bellum, adversus Graeciam à patre susceptum, per quinquennium instruxit: ² quod Demaratus Lacedaemonius, qui tunc forte apud Xerxem exsulabat, per tabellas primum scriptas, deinde ceratas, suis prodidit. Igitur ³ Xerxes septingenta millia armatorum de regno, & trecenta millia ⁴ de auxiliis, ⁵ rostra-

¹ Dario patri] Lugd. Bat. quartus defuncto interfecit, mox in regno succedens, Ed. pr. Paris. & Venetae.

² Quod Demaratus Lacedaemonius.] Hoc praeter Justinum scribit Herodotus lib. septimo, extremo.

³ Igitur Xerxes septingenta millia] Herodotus scribit pedestres copias Xerxis fuisse ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὶ μυριάδας, id est, decies septies centena millia. Isocrates in Panathenaico ait, Xerxem habuisse ἑβδομή-

κοντα μυριάδας τῶν μαχέων, id est bellicosorum 1000. 000000. 000000. Diod. lib. II. ἡλιδμνησας ὃ τ' πλεον δυνάμειος μυριάδας πλεον τῶν ὀγδοήκοντα, pedestrium copiarum supra octingenta millia numerata sunt. FABR. Xerxem tres ex Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

⁴ De auxiliis] Vinc. Bellov. & Ed. Aug. de auxiliatoribus. Duo autem ex Lugd. Batt. cum Col. Gron. eorundem numerum augentes scribunt CCCC. vel CCCCUM.

⁵ rostratas etiam naves mille ducentas, ⁶ onerarias autem tria millia numero habuisse narratur; ut merito inopinato exercitui immensaeque classi ⁷ vix ad potum flumina, vix terras ad ingressum, vix maria ad cursum suffecisse memoratum sit. Huic tam incredibili temporibus nostris agmini, cuius numerum nunc difficilius est adstrui, quam tunc fuit vinci, ⁸ Leonida, rex Spartanorum, cum quatuor millibus hominum in angustiis Thermopylarum obstitit. Xerxes autem, contemptu paucitatis objectae, iniri pugnam, conferi manum imperat. Porro illi, quorum cognati & commanipulares in campis Marathoniiis occubuerant, & certaminis simul & cladis extitere principium. Deinde succedens sibi turba major ac segnior, cum jam, neque ad procurrentum libera, ⁹ neque ad pugnandum expedita, neque ad fugiendum prompta, ¹⁰ solis mortibus subrigeretur, triduo continuo non duorum pugna, sed caedes unius populi fuit. ¹¹ Quarta autem die cum videret

⁵ Rostratas etiam naves MDCC.] Lyfias & Isocrates scribunt Xerxem in Graeciam adpulisse classem MDCC. navium. Apud Diod. lib. II. numerantur ejusdem classis νῆες σύμπασαι μακροὶ πλέεες ἢ χίλιαι ἢ Ἀλγασίαι, naves omnes longae amplius MDCC, Sed de hae re ex Herodoto & Aeschilo plura diximus in Scholiis nostris in Lyfiae ἐπιτίθειον. FABR.

⁶ Onerarias autem tria M.] Hae sunt Diodoro τεληφόροι τελεχίαι. FABR.

⁷ Vix ad potum flumina] Notum est illud Juvenalis Satyr. X.

----- Credimus altos
Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
Prandente.

FABR. Scribendum Leonida, non Leonidas, vel Leonides. Nam praeter omnes Orosii Codd. MSS. & Vinc. Bellov. sic quoque legitur in Justino, quem hic descripsit Orosius. Mox pro obstitit habent obfistit Edd. pr. Paris. & Venetae. contempto paucitatis objectu, Ed. Aug. MSS. Flor. sec. contemptu paucitatis interjectae.

⁸ Leonidas, Rex Spartanorum, cum quatuor millibus] Horum trecenti Spartani fuerunt.

Cicero de Finib. II. Leonidas, Rex Lacedaemoniorum, se in Thermopylis trecentosque eos, quos eduxerat Sparta, cum esset proposita aut fuga turpis, aut gloriosa mors, opposuit hostibus. Verum de ratione pugnae lege Herod. lib. VII. Diodorum II. Pausaniam III. FABR.
⁹ Neque ad pugnandum expedita,] De acie Pompeji Lucanus lib. VII. v. 494.

Vixque habitura locum, dextras ac tela
movendi,
Constiterat, gladiosque suos campressa timebat.

¹⁰ Solis mortibus subrigeretur,] Inepte subjaceret Edd. pr. Paris. & Venetae, subjicerent. pro quo MSS. Lugd. Batt. subjiceretur. Coll. Gronov. subigeretur. Sensus enim est, ita conferta stetit hostium agmina, ut condensata occisorum corpora locum cadendi in terram non habuerint, sed steterint sibi invicem innixa, nullo vitali motu adjuta.

¹¹ Quarta] Vulgati plures quarto. Sed quarta habet Justinus cum Vinc. Bell. Edd. & MSS. quibusdam Orosii. Pro hostem Vincentius scribit hostes.

videret Leonida undique hostem circumfundi, hortatur ¹² auxiliares socios, ut subtrahentes se pugnae, in cacumen montis evadant, ac se ad meliora tempora reservent: sibi vero cum Spartanis suis aliam sortem esse subeundam: plus se patriae ¹³ debere quam vitae. Dimissis sociis, Spartanos admonet, de gloria plurimum, de vita nihil sperandum: neque expectandum, vel hostem, vel diem, sed occasione noctis perumpenda castra, ¹⁴ commiscenda arma, ¹⁵ conturbanda agmina ¹⁶ fore. Nusquam victores honestius, quam in castris hostium ¹⁷ perituros. Persuasi igitur mori malle, in ultionem futurae mortis armantur, tamquam ipsi interitum suum ¹⁸ & exigent & vindicarent. Mirum dictu, ¹⁹ sexcenti viri castra sexcentorum millium inrumpunt. Tumultus totis castris oritur. Persae quoque ipsi Spartanos adjuvant ²⁰ mutuis caedibus suis. Spartani, quaerentes regem, nec inveniunt: caedunt sternuntque omnia, castra pervagantur universa, & inter densas strues corporum raros homines vix sequuntur. ²¹ Victores sine dubio, nisi mori elegissent. Praelium à principio noctis in maiorem diei partem tractum: ad postremum vincendo fatigati, ubi quisque eorum, deficientibus membris, visus est sibi mortis suae ultione satiatus, ibi inter inpedimenta cadaverum, ²² cam-

¹² *Auxiliares socios*] Ed. Aug. Coll. Gronov. & MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quart. *auxiliatores socios* sec. *auxiliarios socios*. Perizon. *auxiliares socios suos*. Iustinus simpliciter *socios* habet. Mox *evaderent* & *conservarent* Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Coll. Gronov.

¹³ *Debere*] Lugd. Batt. pr. & quart. *parcere*, sed in pr. superscribitur *parere*. in Coll. Gronov. utrumque sic exstat *debere parcere*.

¹⁴ *Commiscenda*] Cod. Longob. *commiscenda*. Coll. Gronov. *permiscenda*.

¹⁵ *Conturbanda agmina fore*] Quod, *fore*, hic in *esse*, mutarunt, id equidem à Vallengibus factum credo, quasi vero optimi scriptores ita non sint locuti, atque adeo parens linguae Latinae, M. Tullius, non dixerit: *Quasi divinarem fore mihi aliquando expetendum studium tuum* &c. FABR.

¹⁶ *Fore*] Sic reposuit Bolsuinge cum

Fabricio & Scotto, consentientibus MSS. omnibus & Ed. Aug. nam *esse* habent reliquae.

¹⁷ *Perituros*.] Lugd. Batt. tres cum Meo & Perizon. *esse perituros*, quod languidum, neque à Justino, quem sequitur Orosius, profectum.

¹⁸ *Et exigent*] Delent & Ed. Aug. & MSS. duo Lugd. Batt. Mox *exoritur* pro *oritur* Lugd. Bat. pr. & *ipso* pro *ipsi* Lugd. Bat. sec. & Ultr.

¹⁹ *Sexcenti viri castra*] Verba sunt Iustini. Diod. scribit Leonidam secum habuisse, & *πλείους ἢ πινυγπίαν*, id est, non amplius quingentos. FABR.

²⁰ *Mutuis caedibus suis*] Lugd. Bat. sec. Ultr. & Coll. Gronov. *mutuis in se caedibus suis*.

²¹ *Victores sine dubio*] In vulgatis libris additur, *non essent*, quod in nullis manuscriptoris invenio. FABR.

²² *Cam-*

²² campumque crasso & semigelato sanguine palpitantem, ²³ lapsus & mortuus est.

²² *Campumque crasso &c.*] Ed. pr. Paris. & Venetae *campumque crassum & semigelatum sanguine palpitando lapsus & mortuus est.* Lugd. Batt. pr. tert. quart. *campum quoque crasso &c.*

²³ *Lapsus & mortuus est*] Lugd. Batt. sec. & quart. *lapsusque & mortuus est.* Verum omnes Editi, exceptis pr. Venetis &

Paris. exhibent *lassus, lapsus & mortuus est.* Omnesque libri MSS. exceptis Lugd. Bat. secundo, Meo atque Coll. Gronov. eodem modo scribunt. Prorsus inepte, *lassus* enim ex varia lectione verbi *lapsus* primo formatum, deinde utroque verbo, pro more, in MSS. posito, adscitum fuit.

C A P U T X.

*Xerxem Themistocles, Dux Atheniensium, bello excepit. Dein, cum
Ionas ab eo alienasset, fugat.*

Xerxes, bis victus in terra, ¹ navale praelium parat. Sed Themistocles, Dux Atheniensium, cum intellexisset Ionas (quibus dum auxilium superiore bello praebebat, in se Persarum impetum verterat) in auxilium Xerxis instructam classem deducere, sollicitare eos parti suae, ² hostique subtrahere statuit. Et, quia colloquendi facultas negabatur, locis, ³ quibus Iones accessuri navibus videbantur, ⁴ proponi symbolos, ⁵ saxisque adfigi jubet, socios quondam & participes periculorum, ⁶ nunc autem injuste agentes, apta increpatione corripiens, atque ad antiquo-

¹ *Navale praelium parat.*] De praelio navali, quod hoc capite describitur, consule Herodotum libro octavo. *Aeschylum Πέρσας.* Diodor. undecimo, Plutarch. in Themistocle, & alios. FABR.

² *Hostique*] Lugd. Bat. tert. cum Ed. Aug. & Coll. Gronov. *hostibusque.*

³ *Quibus*] Edd. nonnullae ad quae.

⁴ *Proponi symbolos*] *Symbolos non symbala* libri veteres, quomodo est etiam in impressis Justinii libris. Plautus Bacchid. *Eo praesente homini extemplo ostendit symbolum, Quem tute dederas ad eum.* Apud Herod. de

Themistocle est, *ἐπιδείκναι ἐν πύλαις λίθους χαρακτῆρα.* &c. Plutarchus, *εἰς ἀρχαίης καὶ τῆς λίθων ἐπιφανῆς χαρακτῆρα τὰς μὲν αὖ εἰς αὐτὴν ἀπὸ τύχης τὰς δὲ αὐτὸς ἰσχυρῶς ἀπὸ τοῦ ναυάρχου ὃ τὰς ὑδρέας* i. e. *literas perspicuas lapidib. insculpebat, quorum alios casu offendeat, alios ipse ad stationes & aquationes collocabat.* FABR.

⁵ *Saxisque*] Lugd. Batt. pr. & quart. *proponi symbolos funiculis, saxisque, &c.*

⁶ *Nunc autem injuste agentes*] Sic Herod. *ἄνδρες Ἴωνες ἔπειτα δίκαια.* Iones injuste agitis. Verum in nostris manuscriptis est, *injuste desides.* FABR. Sic quoque praeter Ed.

ti quorum jura foederum religiosa adhortatione persuadens: praecipueque admonens, uti commisso praelio cedentium vice inhibeant remos, ⁷ seseque bello auferant. Igitur Rex, partem navium sibi detinens, spectator pugnae in litore manet. Contra autem ⁸ Artemidora, regina Alicarnassi, quae in auxilium ⁹ Xerxi venerat, inter primos duces acerrime bello inmiscetur, ita ut versa vice in viro feminea cautela, in femina virilis audacia spectaretur. Cum autem anceps pugna esset, Iones, juxta praeceptum Themistoclis, paulatim se certamini subtrahere ¹⁰ coeperunt: quorum defectio Persas, jam fugam circumspicientes, aperte fugere persuasit. In qua trepidatione multae naves merdae captaeque sunt; plures tamen saevitiam regis, ¹¹ velut inmanitatem hostis timentes, ¹² domum dilabuntur. Anxium tot malis regem Mardonius adgreditur, suadens, ¹³ regem in regnum redire oportere, prius quam ¹⁴ adversa fama novas res domi moliretur. Se autem, si residuae sibi copiae traderentur, & ultionem ab hoste exacturum, & ignominiam domesticam propulsaturum; aut, si adversa belli ¹⁵ perseverassent, cessurum se quidem hosti, sed tamen sine regis infamia. Probato consilio, exercitus Mardonio traditur. Rex Abydum, ubi pontem veluti victor maris conseruerat, cum paucis proficiscitur. Sed cum pontem hibernis tempestatibus dissolutum offendisset,

Ed. Aug. tres Florentini, unus ex Lugd. Batt. videlicet sec. (quart. *insistentes* scribit) Periz. Meus atque Ultr. habet. Ex increpatione tamen, quae apud Justinum invenitur, patet non *injuste desides* sed *injuste agentes* scribendum esse; eamque lectionem servant Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. & plerisque editis.

⁷ *Seseque*] Copulam *que* non agnoscit Meus. Mox Ed. Aug. legit, *Xerxes igitur rex*. MSS. aliquot delent *rex*, & pro *spectator* habent *expectator* aliqui ex MSS. sicut aliquanto post *expectaretur* pro *spectaretur*, familiari errore.

⁸ *Artemidora, regina Alicarnassi*] *Artemidora* nomen, quod in omnibus libris inveni, reliqui. Caeterum non solum Herodot. verum etiam Justin. & Paus. in Laconicis hanc reginam *Artemisiam* nominat. Meminit & Plut. *Ἀρtemισία* in Themist. FABR.

⁹ *Xerxi venerat*] *Xerxis venerat* Ed. Aug. & MS. Flor. sec.

¹⁰ *Coeperunt*] Ed. Aug. *ceperant*.

¹¹ *Velut inmanitatem*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. exhibet *cum*. Forsitan non de nihilo, ut Orosius olim scripserit, *plures tamen saevitiam regis quam inmanitatem hostis timentes*, subintellecto magis.

¹² *Domum dilabuntur*] Ita ex Justino videtur scripsisse Orosius, & exhibent vetustae Editiones omnes. *Domos* ex MSS. pluribus (qui sic habent) reposuerunt Fabricius & Scottus. Lugd. Bat. primus tamen *domum dilabebantur*.

¹³ *Regem in regnum*] Meus *eum in regnum*.

¹⁴ *Adversa*] Editiones Fabricii & Scotti *aversa* ex mendo, ut videtur, occupavit.

¹⁵ *Perseverassent*] Perizon. *perseverarent*.

disset, piscatoria scapha trepidus transit. Erat fane quod spectare humanum genus & dolere ¹⁶ debuerit, mutationes rerum hac vel maxime varietate permetiens, exiguo contentum latere navigio, sub quo ¹⁷ ipsum pelagus ante latuisset, ¹⁸ & jugum captivitatis suae, vinctum ponte, portasset; ¹⁹ vilissimo unius servuli egere ministerio, cuius potentiae, dum montes exciduntur, valles replentur, amnes exhauriuntur, ipsa etiam rerum natura ²⁰ cessisset. Pedestres quoque copiae, quae ducibus commissae fuerant, labore, fame, ²¹ ac metu ita distabuerunt, & crudesciente morbo, tanta pestis, tantaque foeditas morientium exorta est, ut viae cadaveribus replerentur: dirae etiam alites atque improbae bestiae, escarum inlecebris sollicitatae, ²² moribundum sequerentur exercitum.

¹⁶ *Debuerit*] Ita scribendum est cum MSS. optimis, tribus Florentinis, Perizon. Meoque. In editis *debuerat*. Mox *maxima varietate* Edd. quaedam & MSS.

¹⁷ *Ipsam pelagus ante*] Lugd. Batt. pr. & tert. atque Coll. Gronov. *prius ipsum pelagus*.

¹⁸ *Juncto ponte portasset*] Ita scripsimus ex libro Cor. Gualtheri: quam veram esse lectionem alii quoque suspicati sunt. *Vinctum ponte, portasset*. Andr. Papius. FABR. *Et jugum captivitatis suae, vinctum ponte, &c.* Haec ab ingenio sunt Andreae Papii, qui in *Dionysii Orbe* vertendo & castigando tam feliciter versatus est. Editi & scripti partim, *Vincto ponto*, item: *Victo Ponto*; partim *juncto*. Cassae glandes. LAUT. In MSS. has inveni lectiones, in Perizon. *victo ponto*. Lugd. Batt. pr. sec. quarto & Ultr. Coll. Gronov. *vecto ponto*. in Florent. pr. & sec. ut & Meo *vincto ponto*. At in Flor. tertio, atque Lugd. Bat. tert. ut & Ed. Aug. *juncto ponto*. Ferri haec lectio, quam amplexi sunt Fabr. & Scottus, potest, at ingeniosior est Papii, quam si scivisset Lautius confirmari Editionibus Venetis, Parisiensi, atque prima omnium illa, quam curavit sine loci annique indicio Aeneas Vulpes Vicentinus, id haud reticuisset.

¹⁹ *Vilissimo*] Tres Lugd. Batt. Meus atque Perizon. cum Coll. Gronov. & *vilissimo*. Pro *servuli* eadem Coll. cum Lugd. Batt. pr. & tertio, *servi*, ut & *potentia* pro *potentiae*, cum iisdem insuper habent Lugd. Bat. quart. & Ed. Aug.

²⁰ *Cessisset*] Ed. Aug. *cessit*.

²¹ *Ac metu ita distabuerunt*] Edd. princeps cum Venetis & Paris. *ac metu tabuerunt*.

²² *Moribundum sequerentur exercitum.*] Lucan. lib. VII. v. 831.

Famque diu volucres, civilia castra secutae, Conveniunt.

Justinus lib. II. cap. 13. *Tantaque foeditas morientium fuit, ut viae cadaveribus impleverentur; alitesque & bestiae, escae inlecebris sollicitatae, exercitum sequerentur.* Vulturum hanc naturam notat Aelianus lib. II. de Animal. cap. 46. *Καὶ μὲν τὸ πᾶσι θηρίοις ἐπιπύματα γίνονται, & μέλα μακρὰ ὅτι καὶ οἱ πόλεμοι χωρὶς αἰδῆτος, & ὅτι μέχρι πάντων ἐργαζομένων νεκρῶν, & τῶν ἐγνωνόντων. Expeditos in bellum exercitus, praesentione quadam, sequuntur, plane scientes, & quod ad bellum profiscuntur, & quod omnis pugna strages edere solet.*

CAPUT XI.

Mardonius, Xerxis praefectus, dum reliqua belli exsequitur, copiis amissis, aufugit. Xerxes, dum à suis ut infortunatus contemnitur, occiditur.

AT vero Mardonius, cui reliqua belli Xerxes commiserat, adflatus primum successu brevi, mox in extrema dejectus est. Olynthum

[Olynthum] De Olyntho Stephanus Byzantinus, Ὀλυνθος, πόλις Θράκης, πρὸς τῇ Σιθωνίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ. Olynthus, urbs Thraciae, prope Sithoniam Macedoniae. Sita autem fuit in regione Chalcidica prope montem Atho, unde Ὀλυνθον χαλκιδικήν vocat Thucydides lib. IV. p. 283. & Chalcidenses eandem, etiam post hunc casum, quem Persico bello perpeffi sunt, obtinuisse scribit Herodotus lib. VIII. cap. 127. Desciverant autem Olynthii, vel de defectione deliberabant, quum à Persis oppressi fuerunt, ut ibidem cap. praeced. narrat Herodotus; qui lib. VII. cap. 122. fecisse cum Persis innuit, quando Persas naves & commilitum narrat sumsisse ex Torone, Galepso, Sermyla, Mecyberna atque Olyntho, quae regio, ejus temporibus,

ut addit, Sithonia nuncupabatur. Fuerat jam ante à Philippo Macedone, Amyntae filio, excisa Olynthus, post grave bellum, quod libera & potens civitas cum potentissimo illo rege gesserat. Quo tempore, & à quibus restituta fuerit, non invenio, Persae non destruxerunt, sed, caesis incolis, novos introduxerunt. Unde supersunt hodie etiamnum nobilissimae istius urbis nummi, atque ex duobus sequentibus unum argenteum servat Gaza Fridericiana, Dianae & Jovis cultu conspicuum, & propter scripturam ΟΛΟΝΤΙΩΝ notabilem. Alterum aereum suppeditat Goltzius, communione & concordia Toroneorum atque Olynthiorum (erant autem urbes vicinae), insignem.

thum siquidem, Graeciae oppidum, ² expugnavit. Athenienses varia ³ sollicitatione adducere in spem pacis ⁴ adgressus, ubi inexpugnabilem eorum libertatem videt, ⁵ incensa urbis parte, in Boeotiam omnem belli adparatum ⁶ deducit. Illuc quoque eum centum millia Graecorum infecuta sunt, & commisso sine mora praelio, ⁷ Mardonium, deletis copiis ipsius, ⁸ velut è naufragio nudum, cum paucis fugere compulerunt: castra ⁹ regiis opibus referta ceperunt, non parvo quidem antiquae industriae damno. Nam post ¹⁰ hujus praedae divisionem, aurum Persicum prima ¹¹ Graeciae virtutis corruptio fuit. Urget igitur ¹² inceptus miseros extrema perditio. Nam forte eodem die, quo in Boeotia Mardonii copiae deletae sunt, pars Persici exercitus in Asia ¹³ sub monte Mycale navali praelio dimicabat. Ibi novus repente ru-

moi

² *Expugnavit*] Sequitur Orosius Justinum. Herodotus autem libr. VIII. scribit, Olynthum non à Mardonio sed altero praefecto Artabazo expugnatam esse. FABR.

³ *Varia sollicitatione*] Lugd. Bat. pr. *vana*. Sed pluribus modis constantiam Atheniensium frustra tentavit Mardonius.

⁴ *Adgressus*] Lugd. Batt. omnes cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. atque primis aliquot Edd. addunt *est*. Mox vidit pro videt Ed. Aug.

⁵ *Incensa urbis parte*] Partem illam intelligit, quam Athenienses jam reaedificare coeperant, auctore Justino. Herodotus & Diodorus scribunt, Mardonium incensis Athenis evertisse quidquid murorum aediumque tam sacrarum quam profanarum reliquum erat. FABR.

⁶ *Deducit*.] Perizonianus Codex ducit. Edd. quaedam Vett. in omnem Boeotiam pro in Boeotiam omnem.

⁷ *Mardonium deletis copiis ipsius, &c.*] Vereor equidem, ne Justinus in sua Epitoma deceptus, cum ea quae Artabazo tribuenda erant, ad Mardonium retulerit, Orosium quoque in errorem induxerit. Nam Artabazum aufugisse, Mardonium in pugna ad Plataeas cecidisse, Herodotus, Diodorus, Plutarchus, alique omnes scribunt. Pausanias lib. I. ait, Mardonium à

Spartano milite interfectum fuisse. Interfectorem Herodotus lib. IX. *Ἀλμυρῆσι*, Plutarchus in Aristide *Ἀρόμνησι* nominat. Verum ab his dissentit Ctesias, qui Mardonium accepto vulnere fugisse tradit, ac deinde à Xerxe missum ad spoliandum Apollinis templum magna vi grandinis oppressum interiisse. Eum igitur Justinus & Orosius sequuntur. FABR.

⁸ *Velut è naufragio*] Tres Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. *veluti de naufragio*.

⁹ *Regiis*] Tres Lugd. Batt. *reges*.

¹⁰ *Hujus praedae*] Sic reposui ex Cod. Longobardico, adstipulantibus septem aliis MSS. Vulgati *istius praedae*.

¹¹ *Graeciae virtutis*] Defendunt hanc lectionem cum Edd. principe, iisque quae illam secutae sunt, atque Aug. tres Codd. Florentini & tres item Lugd. Batt. cum Ultr. & Coll. Gronov. atque Vinc. Bellovacense. *Graecae virtutis* malunt MSS. Lugd. Bat. sec. Perizon. & Meus. cum Edit. Hit-torp. & Bolfuing.

¹² *Inceptus*] Ed. Aug. & MS. Flor. tert. mendose *inceptos*; sicuti mox prima & illam secutae, quo in Boeotiam Mardonii copiae delatae sunt. atque dein sub maenibus Michales.

¹³ *Sub monte Mycale*] *ὁ Μυκάλη ἢ Ἰωνίης*, est apud Herodotum libro ultimo, ubi historia pluribus describitur, sicut & apud Diodo-

mor utriusque classis & populi inplevit ¹⁴ aures, Mardonii extinctas copias, Graecos exstitisse victores. Mira divini iudicii ordinatio, in Boeotia, oriente sole, bellum fuisse commissum, ¹⁵ in Asia, meridianis, horis sub eodem die, tantis spatiis maris terraeque interjacentibus, nuntiatum! ¹⁶ cui rumori vel maxime adstipulatum est, quod Persas, audita clades sociorum, primum dolore, dehinc desperatione correptos, nec bello expeditos, nec fugae habiles reddidit. Atque ita consternatos profligatosque, constantior factus hostis successu felicitatis, invasit. Xerxes bello in Graecia infeliciter gesto, contemtibilis suis factus, ¹⁷ per Artabanum, praefectum suum, in regia circumventus, occiditur. O tempora ¹⁸ desiderio & recordatione dignissima! O dies illos inoffensae serenitatis, qui nobis ¹⁹ veluti è tenebris respiciendi proponuntur, quibus, brevissimo intervallo, de visceribus unius regni decies novies centena millia virorum, tribus proximis regibus, tria bella rapuerunt: ut taceam de infelicissima tunc Graecia, quae totum hunc, ²⁰ de quo nunc

Diodorum libro undecimo. Lege praeterea Thucydidem libro primo. FABR.

¹⁴ *Aures*.] Glossam audientes addunt Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *opes pro copias* Lugd. Bat. pr.

¹⁵ *In Asia, meridianis horis*] Herodotus τὸ μὲν ἐν Πλαταιῶσι, πρῶτον ἡ μάχη ἐγένετο, τὸ δὲ ἐν Μυκάλας, ὅτε δὲ ἔλη, id est *Res ad Plataeas matutino tempore gesta est, ad Mycalen vespertino*. Orosius Justinum sequitur. FABR.

¹⁶ *Cui rumori vel maxime adstipulatum est*,] Sic exhibent Edd. princeps, Paris. Venetae, Hittorp. & Bollsuing. At Augustana, *Qui rumor ei rei vel maxime adstipulatus est*. Quod receperunt Fabricius & Scottus, atque plures ex MSS. confirmare videntur. ei tamen delet Meus, & in Florr. primo & tert. est *qui rumore vel maxime rei adstipulatus est* in sec. rus (sic) *more* &c. ut in pr. Si vulgatam velimus amplecti, sensus est, qui rumor ei rei, id est, divini iudicii ordinationi, adstipulatus est. Verum ego malui veterem reducere lectionem, quia videtur magis commode fluere oratio, praesertim si pro *clade* (prouti omnes exhibent) scribamus *clades*, quod om-

nino videtur poscere sensus, atque miror alicui in mentem non venisse. Nisi enim hanc admittamus emendationem, nullum verbum, nulla vox in iis quae praecedunt occurrit, cui convenient quae sequuntur, *nec bello expeditos &c. reddidit*. Id enim fecit *audita clades sociorum*, pro quo melius potuerat scribere Orosius *suorum*; nam Persae fuerunt, qui in Graecia perierunt, sicuti & hic Persae, qui certamine navali victi fuerunt.

¹⁷ *Per Artabanum*] Artabanus Xerxem interfecit anno ante olympiadem septuagesimam nonam, ut scribit Diodorus. FABR.

¹⁸ *Desiderio & recordatione*] Ed. Aug. *desiderata & memoria dignissima*.

¹⁹ *Veluti è tenebris*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Coll. Gronov. legunt, *O dies illos inoffensae virtutis, qui nobis, veluti serenitates, è tenebris respiciendi proponuntur*.

²⁰ *De quo nunc bebescimus*] Ed. Aug. *de quo nunc erubescimus, numerum*. Quae lectio contemnenda non videtur. Pudet, inquit, querulos de nostris temporibus, fateri illius temporis miseras & pereuntium innumerabilem multitudinem. Si *bebescimus* placet, accipi debet pro *stupemus*.

nunc hebesimus, numerum moriendo superavit. Leonida, ille clarissimus Lacedaemoniorum, in bello isto adversus Xerxem, quod supremum ipsi atque hostibus fuit, cum ²¹ sexcentis suis famosissima illa incitamenta dixisset: ²² *Prandete, tamquam apud inferos coenaturi*, auxiliariis tamen, quos excedere bello jubebat, misericorditer suasit, ut se ad meliora tempora reservarent. Ecce ²³ cum ille promisit ²⁴ futura meliora, isti asserunt meliora praeterita, quid aliud colligi datur, utroque in suis detestante praesentia, nisi aut semper bona esse, sed ingrata, ²⁵ aut numquam omnino meliora?

²¹ *Sexcentis suis*] Deest posterior vox in Venetis, Paris. & prima Edd.

²² *Prandete, tamquam apud inferos*] Hoc apophthegma refertur à Plutarcho & M. Tullio lib. I. Tusc. FABR. Subjungunt inquit post *prandete* Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gron. Mox *auxiliatoribus* pro *auxiliaribus* iterum MSS. aliquot & Editi.

²³ *Cum ille promisit*] Cod. Perizon. *iste*. Ultr. *promiserit*.

²⁴ *Futura meliora, &c.*] Pro *isti asserunt*. Edd. prima, Paris. & Venetae ha-

bent *istiquae asserunt*. At Lugd. Batt. aliquot cum Coll. Gronov. sic locum constituunt. *Ecce, cum ille promisit futura meliora tempora, isti asserunt meliora praeterita & majora.*

²⁵ *Aut numquam omnino meliora.*] Contra omnes libros MSS. quos decem numero consului, contra Coll. quoque Gronovianam & Cod. seu Ed. Augustanam Editi hic *futura* inculcarunt, legentes, *aut numquam omnino futura meliora.*

C A P U T XII.

Roma gravi pestilentia, bellis intermissis, divexata. De bello exsulum & fugitivorum, item Aequorum & Volscorum.

AT Romae, ut ad id tempus redeam unde digressus sum: (neque enim intervallo miseriarum ad alios transire compellor, sed, ¹ sicut se quondam effervescentia ubique mala ipsis actibus colligarunt, ita etiam permixta ² referantur; nobis quippe conferre inter se tempora Orbis,

¹ *Sicut se quondam effervescentia*] Cod. Longob. *sicuti*. Meus delet *se*. Lugd. Bat. pr. cum quarto & Coll. Gronov. primam syllabam in *effervescentia*. Pro *ipsis* habet *ipsa* Ed. Aug.

² *Referantur*] Cogitabam scribendum *referentur*, antequam consulens meum Cod. ibi *referantur* scriptum inveni. Vulgati *referuntur*, ut & MSS. aliqui.

Orbis, non cuiusquam partis ejus laboribus insultare propositum est) Romae ergo, post Urbem conditam ³ anno CCXC. suspenso ad modicum bello, gravis pestilentia, quae semper ibi raras inducias aut factas intercepit, aut ut fierent coëgit, per universam civitatem violenter incanduit, ut merito ⁴ praecedente prodigio coelum ardere visum sit, quando caput gentium tanto morborum igne flagravat. Nam eo anno Aebutium & Servilium, ambos consules, pestilentia ⁵ consumsit, militares copias plurima ex parte confecit: multos nobiles, praecipueque plebem foeda tabe delevit: ⁶ quamvis etiam superiore quarto anno oborta jam lues, eundem populum depopulata sit. ⁷ Proximo dehinc anno cives exules, servique fugitivi, duce Herdonio, viro Sabino, invaserunt, ⁸ incenderuntque Capitolium: ubi fortissime quidem, Valerio consule & imperatore, obstitere juniores: sed adeo atrox & grave discrimen praelii fuit, ut ipse quoque consul Valerius ibi fuerit occisus, & indignam de servis victoriam insuper etiam sua morte foedaverit. ⁹ Sequitur annus, in quo cum victo exercitu consul obsessus est. Nam Minucium consulem, congressum praelio, Aequi Volscique superarunt: & fugientem, ¹⁰ in Algido fame ferroque cinxerunt: actumque infeliciter foret,

³ Anno CCXC.] Sic recte hic numerus descriptus est in Manuscriptis, cum vulgo mendose sit impressum, CCLX. Nam etiam in antiquis Fastis Romanis, annus, quo P. Servilius Priscus & L. Aebutius Elua Coss. fuerunt, post Urbem conditam CCXC. numeratur. De gravissima hac peste Livius libro tertio & Dionysius libro nono, ubi scribit eam coepisse ad K. Septembr. ac toto illo anno durasse. FABR. Mendosus ille numerus in omnibus Edd. ante Fabricianas invenitur; neque discrepant, nisi quod Aug. numerum uno anno augeat. In tribus Florentinis verus numerus sic exprimitur, CCmo nonagmo in Cod. Longob. seu primo, ducentesimo nonagesimo in duobus reliquis, numerumque hunc MSS. omnes servant. Errorem librariorum castigavit dudum Pighius in Annal. Tom. I. p. 123.

⁴ Praecedente prodigio] In Ed. Aug. additur vel signo. Id quum in aliis Codd. degenerasset in regno, pr. & quart. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. utrumque expresse- runt praecedente regno, praecedente prodigio.

⁵ Consumsit] Cod. Perizon. absumsit.

⁶ Quamvis etiam] Unus ex Lugd. Batt. cum Ultr. quamvis jam etiam.

⁷ Proximo dehinc anno] Appianus Herdonius Capitolium occupavit P. Valerio Poplicola, C. Claudio Coss. anno CCXCIII. Historia est apud Livium & Dionysium libro decimo. FABR. In omnibus MSS. Herbonio vel Erbonio scribitur.

⁸ Incenderuntque Capitolium] Capitolium hoc tempore conflagrasse nemo tradit: quare puto contra fidem etiam librorum, legendum, *inscenderunt*. FABR. In Margine Cod. Longob. *Herbonius vir Sabinus, cum servis incendit Capitolium, & Valerium occidit consulem*. Ex Capitolio, quod occupaverant, dejecti fuerunt à Valerio, qui ibidem pugnans cecidit. Adde, praeter alios, Augustinum de Civitate Dei lib. III. cap. 17.

⁹ Sequitur annus] Is annus consules habuit L. Minucium & C. Nautium. De Quinctio Cincinnato plena sunt omnia monumenta. FABR.

¹⁰ In Algido] Venetae Edd. cum prima & Parisiensi, in Algidum.

foret, ni Quinctius Cincinnatus, praecipuus ille dictator, ¹¹ artam ob-
 fidionem oppresso hoste solvisset: qui repertus ¹² ruri, ab aratro arcessi-
 tus ¹³ ad fasces, sumto honore, instructoque exercitu, mox victor
 effectus, ¹⁴ jugum boum ¹⁵ Aequis inposuit, victoriamque quasi stivam
 tenens, subjugatos hostes ¹⁶ prae se primus egit.

¹¹ *Artam obsidionem*] Vulgati *artatam*,
 at recte Edd. pr. Paris. & Venetae *artam*,
 idemque voluerunt Codd. Lugd. Batt. pr.
 & tert. scribentes cum Coll. Gron. *ortam*.

¹² *Ruri*] Poscit id Latinitas, sed MSS.
 omnes *in rure*, forte scripsit *repertus rure*.

¹³ *Ad fasces*] Edd. quaedam Vett. *ad*
imperii fasces.

¹⁴ *Jugum boum &c.*] Hunc locum

Diaconus Eutropianae historiae inseruit.
 FABR.

¹⁵ *Aequis*] Deest in Lugd. Bat. tert. &
 Coll. Gronov. Intolerabili vero errore in
 omnibus, nulla excepta, Editionibus legitur
equis.

¹⁶ *Prae se primus egit*] Edd. quaedam
 primae, *per se egit primus*. August. *prae se*
missos primus egit.

C A P U T X I I I.

Fames & pestilentia Romae. Potestas Consulum in Decemviros
translata, perniciofa reipublicae. Crebri in Italia ter-
raemotus. Fidenatium bellum.

Anno, qui proximus trecentesimo ab Urbe condita fuit, dum legati ad
 Athenienses propter Solonis leges ² deferendas missi expectan-
 tur, arma Romana fames pestilentiaque compescuit. ³ Ipso autem tre-
 centesimo anno, hoc est, olympiade ⁴ nonagesimaquinta, potestas
 consu-

¹ *Anno qui proximus trecentesimo*] An-
 num ab Urbe condita CCXCIX. intelli-
 git, Coss. Sp. Tarpejo, & A. Aterio, qui-
 bus legatos in Graeciam missos fuisse prae-
 ter Livium & Dionysium Cassiodorus scri-
 bit.

² *Deferendas*] Flor. pr. *transferendas*.
 Pro *compescuit* Lugd. Bat. pr. *consumsit*.

³ *Ipso autem tricesimo*] Consulare impe-
 rium ad Decemviros translatum esse anno
 ab Urbe condita CCC. altero, Livius &
 Eutropius scribunt, CCCII. Auctores

Fastorum Roman. Eusebius & Solinus. FABR.

⁴ *Olympiade XCV.*] Varietatem numeri
 ab aliis notatam reliqui. In duobus manu-
 scriptis XCV. inveni, in tertio XXC.
 Cum Orosius Eusebium in hac re fere au-
 ctorem sequatur, qui Decemvirum crea-
 tionem confert in Olympiadem XXCII.
 vide num ita hic quoque scribendum sit.
 Dionysio Decemviri creati sunt Olympia-
 dis XXCCH. anno secundo. Diodorus li-
 bro duodecimo: Olympiade octogesima
 quarta FABR.

consulum decemviris tradita, constituendarum legum Atticarum gratia magnam perniciem Reip. invexit: nam primus ex decemviris, cedentibus caeteris, solus Appius Claudius sibi continuavit imperium: statimque aliorum conjuratio subsecuta est, ut, more contempto, quo insigne imperii penes unum, potestas autem communis erat, omnes omnia propriis libidinibus agitent. Itaque inter caetera, quae insolentissime cuncti praesumebant, repente singuli cum duodenis fascibus caeterisque imperii insignibus processerunt: & novo improbae ordinationis incepto, ablegata religione consulum, emicuit agmen tyrannorum, duabus tabulis legum ad decem priores additis, agentes insolentissimo fastu plurima, die, quo deponere magistratus mos erat, cum iisdem insignibus processerunt. ⁸ Maxima etiam ⁹ Appii Claudii libido auxit invidiam, qui, ut Virginiae virgini stuprum inferret, prius servitutis causam intulit; quamobrem ¹⁰ adactus Virginius pater dolore libertatis, & pudore dedecoris, protractam ad servitutem filiam, in conspectu populi ¹¹ pius parricida prostravit: qua populus necessitatis atrocitate permo-

⁵ Imperii insignibus] Ed. Aug. & MSS. ad unum omnes imperatoris insignibus, quod etiam in Vincentio Bellovacensi invenitur.

⁶ Ablegata religione consulum] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. obligata scribunt. Ed. Aug. obligataque, Meus abnegata. Sed Vincentius Bellovacensis in Speculo suo oblitterata exhibet.

⁷ Plurima] Ex compendio scribendi error natus in Lugd. Bat. quarto & apud Vinc. Bellov. apud quos prima (in Ed. Aug. primo) scribitur, ut cum sequenti die jungatur.

⁸ Maxima &c.] Maximam tres Florentini, duo Lugd. Batt. Perizon. Coll. Gronov. & Vinc. Bellov. scribunt. Maximam quoque exhibet Ed. Aug. quasi maximam invidiam vocaret Orosius, quod perpetuum facerent magistratum qui erat annuus, & illum pro voluntate sua administrarent. Ego puto rescribendum esse maxime. Vulgati maxima cum libidine conjungunt.

⁹ Appii Claudii libido] Nota res est ex Dionysii libro undecimo, Diodori duodecimo, Livii tertio, Eutropii primo. FABR.

¹⁰ Adactus Virginius pater] Legitur & adductus. Cicero libro secundo De Finibus. L. Virginius sexagesimo anno post libertatem receptam, Virginiam filiam sua manu occidit potius, quam ea Appii Claudii libidini, qui tum erat summo in imperio, dederetur. FABR.

¹¹ Pius parricida] Locutio similis apud Ovidium in Ibi. vs. 311.

Aut pia, te caeso, dicatur adultera, sicut
Qua cecidit Leucon vindice, dicta pia est.

Ad cujus loci intellectum adscriptum ab Interprete fuit, Leucon, unus ex Ponti regibus, Spartacum, fratrem suum, interfecit, provocatus ab uxore sua, quam cum vellet adulterari Leucon, ab eo interfectus est, unde Arion,

Leucon

permotus & periculo libertatis admonitus, montem Aventinum occupavit armatus. Nec tueri libertatem armis ¹² destitit, nisi postquam se conjuratorum conspiratio ipsis quoque honoribus abdicavit. Tertia & quinta post centesimam ¹³ olympiade, per totum fere annum tam crebri, tamque etiam graves in Italia terraemotus fuerunt, ut dei numeris quassationibus ac ruinis villarum oppidorumque ¹⁴ assiduus Roma nuntiis fatigaretur: Deinde ¹⁵ ita jugis ¹⁶ & torrida siccitas fuit, ut praesentis tunc futurique anni spem gignendis terrae fructibus ¹⁷ abnegarit. ¹⁸ Iisdemque temporibus, ¹⁹ cum Fidenates hostes, maximorum auxi-

*Leucon occidit fratrem pro conjuge, eumque
Conjux: sic causa caedis utriusque fuit.*

Lusus in his vocabulis Inscriptionem Antiquam mihi in memoriam revocat, in qua mulier, quae nimia (pro nimium) pia fuisse dicitur, facta in pia legitur. Illi ut aliquam lucem adfundam, ex eleganti Jacobi Spornii libello, qui inscribitur, *Recherche des Antiquites & Curiosites de la Ville de Lyon* p. 86. eandem hic subijciam, ita se habet.

D. M.
ET MEMORIAE
AETERNAE
SUTIAE ANTHIDIS
QUAE VIXIT ANNIS XXV.
M. IX. D. V. QUAE DUM
NIMIA PIA FUIT FACTA
EST INPIA ET ATTIO PRO
BATIOLO CERIALIUS CALISTIO
CONIUX ET
PATER ET SIBI
VIVUS PONENDUM
CURAVIT ET SUB ASCIA
DEDICAVIT.

Mulieri huic, ut & filio suo Attio Probatio-
lo, Cerialius Calistio, illius conjux, hujus
pater, monumentum illud erexit, in quo
uxorem ex nimia pietate inpiam factam do-
let. An innuit illam transiisse ad Christia-
norum sectam, dum eorumdem probatos
mores amplexa, hoc uno peccasset, quod

illis, qui inpii vocari solebant, sese addixisset? An, quoniam filio simul scriptum fuit epitaphium, mortis ejusdem filii causa existit pietate nimia, quae invitam reddiderit inpiam?

¹² Destitit] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. destituit.

¹³ Olympiade] Flor. sec. & tert. Ultr. Coll. Gronov. atque Perizon. Olympiadem.

¹⁴ Roma nuntiis fatigaretur] Nuntiis recte est in Manuscriptis, pro quo vulgo mendose intus legitur. Livius scribit his temporibus M. Cornelio, L. Papirio Coss. crebris motibus terrae in agris tecta corruisse, sed hi Consules aliis cadunt in annum secundum Olympiadis LXXXIV. Diodoro in tertium Olympiadis LXXXVII. FABR.

¹⁵ Ita jugis] Vocem priorem tres Lugd. Batt. delent, ut & Coll. Gronov.

¹⁶ Ita jugis & torrida siccitas] Siccitate plurimum laboratum fuisse, A. Cornel. Coss. T. Quintio Penno, Coss. anno CCCXXVII. Livi. libr. IV. scribit. FABR.

¹⁷ Abnegarit] Lugd. Batt. tres. Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. & Ed. Aug. abnegaret.

¹⁸ Iisdemque] Meus cum Perizon. Idem. Lugd. Batt. pr. & quart. His denique. Auxiliatorum mox pro auxiliorum Lugd. Bat. tert.

¹⁹ Cum Fidenates hostes] Legitur etiam Fidenas hostis: de quo Eutropius lib. I. An. CCCXV. ab v. c. Fidenates, contra Romanos rebellaverunt. Auxilium praestabant his Vejen-

auxiliorum manu stipante, terribiles Romanis arcibus imminerent, ²⁰ Aemilius, tertium dictator, magnam mali molem ipsis Fidenis vix captis depulit, & sanavit: ²¹ tanta in ipsis erat malorum animorumque contentio, ut vel ²² domesticas clades superfusa forinsecus bella oblitterarent: vel, post damna bellorum, inducias relaxatas diversae pestes, coelo terraque excandescerent, incessabili infestatione corrumpere.

Veientes, & rex Veientium Tolumnius. Conjunxerunt se iis & Volsci. Plura Livius lib. IV. FABR.

²⁰ *Aemilius tertium dictator*] Mam. Aemilius Mamertinus Dictator primum an. CCCXVI. cum Fidenatibus acerrime dimicavit, & triumphans in Urbem rediit. Idem Dictator tertium, an. CCCXXVII.

cum Fidenates iterum rebellarent, Fidenas Urbem cepit atque excidit. Haec Liv. lib. IV. FABR.

²¹ *Tanta*] Lugd. Batt. duo tantaque.

²² *Domesticas clades*] In Vulgatis est *domesticae*, nostram lectionem ex libris antiquis acceptam *domesticas* comprobant. FABR.

C A P U T XIV.

De Siciliae imperio, rebusque in ea gestis.

¹ **S**icilia, ² ab initio patria Cycloperum, & post eos semper nutrix tyrannorum fuit. Saepe etiam captiva servorum, quorum primi carnibus hominum, medii cruciatibus, postremi mortibus pascebantur: excepto eo, quod externis bellis aut praeda habebatur, aut praemium.

³ Haec, ut quam brevissime absolvam, requiem malorum, nisi nunc, nescit: imo, ut ⁴ evidentius diversitates temporum declarentur, sicut antea vel intestinos vel externos tumultus perpessa est inter omnes sola semper, ita nunc ex omnibus sola ⁵ nunquam patitur. Nam etiam

(ut

¹ *Sicilia, ab initio*] Quae hoc capite ab Orofio explicantur, ea plenius a Justino ex Trogo commemorantur lib. IV. Antiquissimos esse in parte Siciliae Cycloperas Thucydides initio lib. VI. scribit. FABR.

² *Ab initio*] *Initio* Ed. Aug. *Ab initio pene* Lugd. Bat. pr.

³ *Haec ut quam*] *Haec, inquam, ut &c.* Ed. Aug.

⁴ *Evidentius*] Lugd. Bat. pr. *evidentis*, quasi vellet *evidentes diversitates*.

⁵ *Nunquam*] Addunt *patitur*, Edd. Vett. & MSS. quidam, sed contra Codices meliores.

Q

6 Qu

(ut fileam de diuturnitate vel illius calamitatis , qua pressa est , vel istius è contrario , qua fruitur , pacis) Aetna ipsa , quae tunc cum excidio urbium atque agrorum crebris eruptionibus aestuabat , nunc tantum innoxia specie ad praeteritorum fidem fumat. Igitur ut praetermittam interim de tyrannis , quorum mox qui fuit ⁶ ultor , successor effectus est ; medio tempore , hoc est , anno ab Urbe condita CCCXXXV. cum Rhegini apud Siciliam discordia laborarent , civitasque per ⁷ dissensionem divisa in duas partes esset , pars una veteranos ab Himera , urbe Siciliae , in auxilium vocavit. Porro illi , pulsas civitate primum his , contra quos inplorabantur , deinde mox caesis etiam illis , quibus ad auxiliandum convenerant , urbem cum conjugibus & liberis sociorum occupare , ausi facinus ⁸ nulli tyranno comparandum ; quippe cum Rheginis ⁹ quidvis perpeti satius fuerit , quam ¹⁰ ut ultro invitarent , quibus patriam , conjuges , liberos ac penates , ipsi extorres ad praedam relinquerent. At etiam Catanenses , cum Syracusanos graves infestosque paterentur , ab Atheniensibus auxilia poposcerunt. Sed Athenienses , suo magis quam sociorum studio instructam classem , in Siciliam mittere : cum ¹¹ & sibi propagare molirentur imperium , & Syracusanam classem nuper instructam Lacedaemoniis proficere vererentur. Et quoniam

niam

⁶ Qui fuit ultor ; successor effectus est ,] Id est , qui sustulit tyrannum , tyrannidem & ipse occupavit , quae re factum est , ut tyrannus quidem occideretur , sed patria non liberaretur ; sicuti loquitur Justinus , ubi agit de tyrannis Heracleae lib. XVI. cap. 5. De Siciliae tyrannis idem lib. IV. cap. 2. Cocalus regnum insulae occupavit ; post quem singulae civitates in tyrannorum imperium concesserunt , quorum nulla terra feracior fuit.

⁷ Dissensionem] Perizon. divisionem. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. discessio-nem. Flor. tert. discessionem.

⁸ Nulli tyranno comparandum] Sumit hoc ex Justino , apud quem perperam nonnulli lectionem istam sollicitare ausi sunt. Confirmant eandem Edd. & MSS. Orosiani. Codd. omnes , uno Lugd. Bat. tertio

excepto , in quo legitur tyrannorum.

⁹ Quidvis perpeti] Ita Colon. Alii heic Quidvis. Sic apud Varronem venuste & vetuste : Quotquot annis , & Quotquot Kal. pro Quotannis & Quot Kalendis est LAUT. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. quidvis esset jus , quod tolerari posset , si belli adderetur , Nam siue victoribus captivitatis jure servissent , siue amissa patria exfulare necesse habuissent , non tamen inter aras & patrios lares trucidati , crudelissimis tyrannis patriam cum conjugibus ac liberis praedam reliquissent. Justin. lib. IV. cap. 3. Pro quidvis Florr. tres , Lugd. Batt. duo cum Meo & Perizon. efferunt quidvis , quod Lautius ex Colon. praetulit.

¹⁰ Ut ultro] Quod ultro Perizon.

¹¹ Et sibi] Ed. Aug. & ibi. Justinus studio majoris imperii dixit.

12 Caesi

niam Athenienses, qui missi erant, ¹² caesis hostibus, prospera initia sumferant, majores copias robustioremque exercitum cum ¹³ Lachete & Charoeade ducibus in Siciliam reduxerunt. Sed Catanenses, belli taedio permoti, cum Syracusanis foedus ineunt, auxilia Atheniensium spernunt. ¹⁴ Post autem Syracusanis, conditiones pacis meditatione dominationis transgredientibus, denuo legatos Athenas mittunt: qui capillo barbaque squalidi, ¹⁵ & lugubribus induti, misericordiam atque auxilium & sermone & habitu precarentur. Igitur magna classis instruitur, ¹⁶ ducibus Nicia & Lamacho: tantisque viribus Sicilia repetitur, ¹⁷ ut suffragia sua & hi timerent, qui impetravissent. Athenienses duas ilico pedestres pugnas secundis successibus faciunt, ¹⁸ confectosque in urbe

¹² *Caesis hostibus*] Tres MSS. Lugd. Batt. videlicet pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. mire transponunt verba, *In Siciliam reduxerunt majores copias robustioremque exercitum cum Lachete & Charoeade ducibus, caesis hostibus prospera initia sumferant.* Quod ideo adnotandum duxi, ut pateat ex uno fonte hanc lectionem in quatuor codd. fuisse propagatam.

¹³ *Lachete & Charoeade ducibus.*] Hi duces extrema aestate anni quinti belli Peloponnesiaci in Siciliam missi fuerunt, auctore Thucydide lib. III. Apud Dionem lib. XII. mendose *Charoeade* pro *Charoeade* nominatur. FABR. *Thariade* Flor. pr. At Lugd. Batt. pr. (in quo superscribitur, lege *Carneade*) tert. quart. & Perizon. cum Ultr. *Cariade*. Lugd. Bat. sec. *Cbariade*, Meus *Cbunade*.

¹⁴ *Post autem*] Lugd. pr. & tert. post *haec autem*.

¹⁵ *Lugubribus induti,*] *Pannis*, quod vulgo additur, in lib. vet. non legitur. FABR. *Et lugubribus pannis induti*, Non male illud, *pannis*, interjicit Venetus codex, pro ipsis squaloribus, Terent. *pannis annisque obsitus*. LAUT. Praeter Venetas editiones, reliquae quoque, quae Fabricianas antecesserunt, omnes, una Aug. excepta, *pannis exhibent*, quod ego adfuturum opinor ab illis, qui deesse aliquid putabant, sicuti *vestibus* similiter legitur in Flor. sec. sed Longob. Codex cum reliquis omnibus haud

agnoscit. Ovid. Metam. lib. XI. vs. 134.

*Surge, age, da lachrymas, lugubriaque indue, nec me
Indeploratum sub inania tartara mitte.*

Seneca in Herc. Fur. vs. 626.

Unde iste, genitor, squalor, & lugubribus Amicta conjux?

¹⁶ *Ducibus Nicia & Lamacho.*] Tertius dux fuit Alcibiades, sed is non ita multo post quam in Siciliam pervenerat, domum revocatus, in exilium abiit. Thucydides libro VI. Diodorus libro decimotertio. Plutarchus in Alcibiade & Nicia. Unde historia plenior petenda. FABR.

¹⁷ *Ut suffragia sua*] Justinus lib. IV. cap. 4. *Tantisque viribus Sicilia repetitur, ut ipsis terrori essent, in quorum auxilia mittebantur.*

¹⁸ *Confectosque*] Vulgati, excepta Augustana, *confertosque*, id est condensatos, constipatos. Sed, praeter Ed. illam Aug. Cod. Longob. & MSS. ad unum omnes, *confectosque* vel *confectos* exhibent, quae locutio Orosio haud insueta est, & omnino hic reponi debet. Confecerant enim Syracusanos variis pugnis Athenienses, & nisi venissent Lacedaemonii, jam urbe egredi non ausos, ad summam adegissent desperationem.

urbe hostes, & objecta classe circumdatos, terra marique concludunt. At Syracusani, fractis fessisque rebus, auxilium à Lacedaemoniis petunt: à quibus mox mittitur Gylippus, solus quidem, sed in quo omnium praesidiorum instar praeferebatur: qui veniens, ut audivit inclinatum jam belli statum, auxiliis partim in Graecia, partim in Sicilia contractis, opportuna bello loca occupavit. Deinde duobus praeliis victus, nec territus, tertio congressu Lamachum occidit, hostes in fugam vertit, socios obsidione liberavit. ¹⁹ Hinc Athenienses, terrestri praelio victi, experimenta maris ineunt, & navali certamine congredi parant, quo cognito, Gylippus classem instructam à Lacedaemoniis arcerit: aequè Athenienses in locum amissi ducis, ²⁰ Demosthenem & Eurymedontam cum supplemento copiarum mittunt. Peloponnesii ²¹ quoque, cum multarum urbium consensu & decreto, ingentia Syracusanis auxilia misere. ²² Ita sub specie socialis belli domesticos motus exsequuntur, &, quasi placito de Graecia translatum certamen in Siciliam fuerit, sic ex utraque parte summis viribus dimicatur. Igitur Athenienses prima congressione vincuntur, ²³ castra quoque cum omni pecunia vel publica vel privata, & cum universo instructu diuturnae expeditionis amittunt; fractis opibus & in angustum redactis, suadet Demosthenes, ²⁴ dum non omnino res perditae sint, ²⁵ quamlibet videantur afflictae, domum redeant, Siciliaque decedant. Nicias autem, pudore male gestarum rerum ab initio desperatior redditus, ²⁶ remanere contendit. Reparant navale certamen: & mox per inscitiam in angustias

¹⁹ Hinc Athenienses] Hic Athenienses Ed. Aug.

²⁰ Demosthenem & Eurymedonta] Δεμοσθένην τὸν Ἀθηναῖον, καὶ Εὐρυμέδοντα τὸν Ἰωνεῖον. Thucyd. lib. VII. FABR.

²¹ Quoque] Lugd. Batt. quoque tunc.

²² Ita sub specie] Lugd. Batt. Codd. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. legunt, Ita ut (vel ut sub) specie socialis belli domesticos motus exsequantur, & quasi (placito, quod retinet Ed. Aug. delentes) de Graecia translatum certamen in Siciliam (plerique Sicilia) fuerit, sic &c.

²³ Castra quoque] Lugd. Bat. quart.

castraque.

²⁴ Dum non omnino] Ita reposui, praeventibus Cod. Longob. atque Flor. tert. & confirmante Meo, qui insuper ut praefigit. Ultr. Dum jam nondum Flor. sec. cum nondum omnino. Vulgati, dum nondum omnino.

²⁵ Quamlibet] Editiones Vetustiores, excepta Aug. quantumlibet, ut & MSS. aliquot. Sed prius illud significatu posterioris passim poni solet.

²⁶ Remanere] Sic omnes libri MSS. ut & Ed. Aug. Vulgati reliqui manere.

stias Syracusani maris deducti, insidiis hostium circumveniuntur. ²⁷ Eurymedon dux primus occiditur : ²⁸ undecim naves incenduntur. Demosthenes & Nicias classem dimittunt, quasi tutius terrena expeditione fugituri. Gylippus autem primum ²⁹ naves eorum relictas centum triginta invadit : dehinc ipsos fugientes persequi adgressus, capit caeditque ³⁰ quam plurimos. ³¹ Demosthenes dedecus servitutis voluntaria morte ³² declinat ; ³³ Nicias vero indignam turpemque vitam dedecore captivitatis ³⁴ adcumulat.

²⁷ *Eurymedon dux primus occiditur*] Ita ex Augustinianorum libro scripsimus. Nam reliqui ab impressis non discrepant : quomodo in Manuscripto nostro Justino *Eurylochi* nomen etiam pro *Eurymedontis* legitur. Notum vero est ex Thucydidis lib. VII. Diodori XIII. & Plutarchi Nicia: *Eurymedontem*, qui in dextro cornu curabat, cum hostes circumvenire vellet, interclusum à suis, interiisse. FABR.

²⁸ *Undecim naves incenduntur*] Ita quidem constanter omnes libri Orosii : at apud Justin. à quo haec desumpta sunt, legitur : *Triginta naves, quibus praefuerat, incenduntur*. Thucydides & Diodorus incendii patratum ab hostibus meminerunt, sed de numero navium, quae flamma perierint, nihil scribunt. FABR.

²⁹ *Naves eorum relictas CXXX.*] Idem numerus est in Just. Thucydides scribit, Atheniensibus reliquas fuisse naves circiter LX. Dio L. naves relictas ait. FABR.

³⁰ *Quam plurimos*] Lugd. Bat. sec. plurimos.

³¹ *Demosthenes dedecus*] Hac de re alii, praeter Justinum, nihil. Tantum Plutarch. in Nicia haec scribit : αὐτὸς δὲ Δημοθένης σπαράσσας τὸ ξίφος ἔπληξε μὲν αὐτὸν, οὐ μὴν ἀπέθανε, ταχὺ δὲ πολεμίων ἀειχλόντων ἐσυκασθόντων. Id est, Ipse Demosthenes stricto gladio se quidem percussit, verum non interfecit, subito ab hostibus circumventus & captus. De morte Demosthenis & Niciae Timaeum diversa à

Thucydide & Philisto tradidisse, ibidem Plutarchus scribit. FABR.

³² *Declinat.*] Florentt. sec. & tert. declinavit.

³³ *Nicias vero*] Lugd. Batt. duo Nicias autem.

³⁴ *Adcumulat*] Ultr. cumulat. Peculiare aliquid, quod apud alios non invenitur, de Nicia atque Demosthene, eorumque ad posterius memoria, legitur apud Pausaniam lib. I. p. 74. is, postquam enarravit columnas positas in honorem Atheniensium, qui pugnantes extra patriam occubuerant, addit, Γεγραμμένοι δὲ εἰσὶν οἱ τε στρατηγοὶ πλὴν Νικίας, καὶ τὸ στρατιωτῶν ὄμις τοῖς ἄσοις Πλαταιαῖς. Νικίας δὲ ἐπὶ τῷδε παρέλθῃ, γράφω δὲ ὑδὲν διάφορον, ἢ Φίλις, ὅς ἐφη Δημοθένη μὲν σπονδὰς ποιήσασθαι τοῖς ἄλλοις, πλὴν αὐτῷ, καὶ ὡς ἡλίσκετο, αὐτὸν ἐπιχειρεῖν δαρκτεῖναι, Νικίᾳ δὲ πῶς ὠφείλεται ἐθελοντῇ γενέσθαι. Τῶν εἰρηκῶν δὲ ἐνεγράφη Νικίας τῇ σήλῃ, καταγνωθεὶς αἰχμάλωτος ἐθελοντὴς εἶναι, καὶ ἔκ ἀνὴρ πολέμου πρέπων. Duces etiam adscripti sunt, praeter Niciam, & Plateenses milites una cum oppidanis. Niciam quidem praeteritum, non aliam ob causam, quam Philistus prodidit, crediderim. Scribit enim ille, Demosthenem, in deditione facienda, se unum excepisse ; ac, quum in hostium potestatem veniret, sibi ipsi manus consciscere conatum. Niciam vero, ultro deditionem fecisse ; eamque ob rem nomen ejus in columna inscriptum non esse, quod, quum sese hostibus ultro dedidisset, id quod imperatore ac forti viro dignum erat, non fecerat.

CAPUT XV.

*Athenienses bello Lacedaemoniorum, adhortante seseque ob exilium
ulciscente Alcibiade, excipiuntur.*

¹ Igitur Athenienses, biennio apud Siciliam non sine Lacedaemoniorum
damno conflictati, ² aliis domi malis circumveniuntur. ³ Alcibia-
des enim, dux pridem adversus Syracusas pronunciatus, mox ad iudicium
pro quadam insimulatione detentus, voluntario exilio ⁴ Lacedaemona
se contulit, inpulitque Spartanos, ut turbatis Atheniensibus novo rur-
sus bello infisterent: neque eis respirandi spatium, quin opprimerentur,
relaxarent, cui incepto ita Graecia omnis adstipulata est, quasi ad com-
mune incendium restinguendum, bono publico, congestis viribus consu-
leretur. ⁵ Darius etiam, rex Persarum, memor paterni avitque in hanc
Urbem odii, per ⁶ Tissafernem, praefectum Lydiae, cum Lacedaemo-
niis foedus paciscitur, eisque sumtus belli & copias pollicetur. Mirum
dictu, Atheniensium tantas ea tempestate opes fuisse, ut, cum adversus
eos, hoc est, ⁷ adversus unam urbem, Graeciae, Asiae, totiusque
Orientis viribus incursum sit, pugnando saepe, nec unquam cedendo,
consumti magis videantur ⁸ fuisse quam victi. Principio enim Alcibiades
omnes

¹ Igitur Athenienses] Quae hoc capite
Orosius narrat, ea praeter Justinum Thu-
cydides lib. VIII. Diodorus lib. XIII. Plu-
tarchus in Alcibiade. FABR.

² Aliis] Cod. Perizon. & aliis.

³ Alcibiades dux primum] Excusi pridem:
male. arguit hoc particula, mox, quae sequi-
tur. LAUT. Non opus ea mutatione, sat
enim intercesserat temporis, ex quo in Si-
ciliam ire iussus fuerat Alcibiades. Confer
Plutarchum in Nicia.

⁴ Lacedaemona] Ita, non Lacedaemonem,
ut vulgati habent, scripsisse Orosium, pa-
tet ex Justino, quem descripsit, & ex MSS.
qui Lacedaemonam, Lacedaemoniam, vel de-
nique, ut oportet, Lacedaemona exhibent.

⁵ Darius, Rex Persarum] Sextus hic Per-

sarum rex fuit, qui Artaxerxi Xerxis filio
in regno successit. FABR.

⁶ Tissafernem praefectum Lydiae] Τισσαφί-
νης βασιλεὺς Δαρείου τοῦ Ἀρταξέρξεως ἐγγατηγός ἦν καὶ πατὴρ.
Tissafernes, regis Darii Artaxerxis filii prae-
fectus in ora maritima erat. Thucydides.
FABR.

⁷ Adversus unam urbem] Mutavi vitio-
sam in omnibus Editis distinctionem, ea
haec erat. hoc est, adversus unam urbem
Graeciae, Asiae totiusque orientis viribus in-
cursum sit. Minus concinne. Amplificat
enim Orosius quod scripsit Justinus lib. V.
cap. 2. Cum ad opprimendam unam urbem
totius Orientis vires concurrerent. conjungit
enim Asiae & Graeciae; nimirum dixerat
modo, Cui incepto ita Graecia omnis &c.

⁸ Fuis-

omnes socios deficere ab his ad Lacedaemonios coëgit: sed & ab his quoque per invidiam insidiis ⁹ adpetitus aufugit, & ¹⁰ ad Tissafernem in Mediam concessit: cui statim adcommodato ingenio ¹¹ & apti eloquii gratia familiarior factus, persuadet, ne Lacedaemonios tam profusis opibus ¹² juvet: eum potius istius certaminis arbitrum spectatoremque fieri debere, integrasque Lydiae vires adversus victorem ¹³ reservandas. Quamobrem Tissafernes partem classis cum aliquanta manu deduci Lacedaemona jubet: ne vel abundantes ¹⁴ suffragiis alieno tuti periculo dimicarent, vel in totum destituti, susceptum certamen omitterent.

8 Fuisse] Abest a Lugd. Batt. pr. & Coll. Gronov. Meus mavult esse, Lugd. Bat. quart. mox *sed ab his* deleto &.

9 Adpetitus] Edd. quidam impetitus Lugd. Bat. sec. & Ultr. petitus. Mox effugit pro aufugit, Lugd. Bat. quart.

10 Ad Tissafernem in Mediam concessit.] Thucydides *ἡπαρχοῖ δέσποτες ὡς δὲ Τισσαφέρνην*, metu adductus clam se ad Tissafernem confert. Plutarchus, *Τισσαφέρνην δὲ πρὸ βασιλείας σατραπείας διδόντες ἰαυτὸν ὑπὲρ ἀσφαλείας ὁρῶντες ἢ πᾶρ αὐτῷ πρῶτον καὶ μάλιστα*, ubi se Tissaferni, ut extra periculum esset, dedit, statim apud eum summum locum obtinuit. FABR.

11 Et apti eloquii gratia] Delet apti Perizon. Codex. at in Florent. primo, seu Longob. Cod. scribitur & apti, in secundo & apud eloquii, verum ibi, expuncto apud, superscribitur ob, ut suspicer reponen-

dum esse, & ob eloquii gratiam, vel, & ab eloquii gratia.

12 Juvet] Edd. Vett. quaedam, *adjuvaret, jubet* &c. MSS. Lugd. Batt. pr. sec. tert. cum Ultr. & Coll. Gronov. *adiret, jubet cum potius* &c. In quibus jubet ex duplici scriptura ib. juvet natum est. adiret scriptum fuit pro adjuvet. Verum juvet ex antiquis Ed. Aug. habet, idque tres Codd. Florentini cum reliquis & Justino, apud quem, *sed nec auxiliis nimis enixe Lacedaemonios juvandos: retinere jubent.*

13 Reservandas] Ultr. servandas.

14 Suffragiis] Amat vocem hanc eo sensu Orosius, quo meliores scriptores Latini repudiarunt. Pro auxiliis enim usurpat. Sic supra cap. XIV. *Ut suffragia sua & hi timerent qui impetravissent.*

CAPUT XVI.

Atheniensium adversus Lacedaemonios praelia gravia, horrendaeque calamitates ac strages utrimque acceptae.

A pud Athenienses vero cum diu domestica discordia agigaretur, imminente periculo, ¹ summa imperii ad senatum populi voluntate transfertur, ² quippe otio discordiae nutriuntur: ³ at, ubi necessitas incubuit, postpositis privatis causis atque odiis, in commune consulitur. Sed hoc ipsum, cum propter ⁴ insitam genti superbiam & tyrannicas libidines, perniciosum foret; tandem Alcibiades exsul ab exercitu revocatur, & ⁵ dux classis constituitur. Quo comperto, principes ⁶ primo Spartanis urbem prodere moliti sunt: deinde, cum id frustra ⁷ cogitassent, in exilium sponte cesserunt. Igitur Alcibiades, patria liberata, classem in hostes dirigit. ⁸ Commisso praelio, victoriam Athenienses capeffunt. Porro autem major pars Spartani exercitus caesa, duces quoque ⁹ pene omnes interfecti, & octoginta naves captae, absque his, quae in conflictu incensae demersaeque ¹⁰ perierunt: Rursus bellum, in terram translatum, Spartanis aequae infelicitate cessit: quibus rebus fracti ¹¹ Lacedaemonii, petiere pacem, nec tamen impetrare potuerunt.

¹ Summa imperii ad Senatum transfertur] Quomodo summa imperii ad Senatum quadringentorum hominum translata fuerit, item de reditu Alcibiadis, copiose Thucydides, Diodorus & Plutarchus locis citatis. FABR.

² Otio] Lugd. Bat. tres odio, vitiose.

³ At ubi necessitas] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. at delent, leguntque, postis privatis causis &c.

⁴ Insitam] Superfribitur in Lugd. Bat. pr. textus habet ingenitam.

⁵ Dux classis constituitur] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. dux classi constitui-

⁶ Primo] Abest a Meo Codice.

⁷ Cogitassent] Ed. Aug. agitassent.

⁸ Commisso praelio.] Duplicem victoriam describit, unam navalem, alteram terrestrem, quas Athenienses ad Cyzicum de Spartanis reportarunt, duce illorum Mindaro interfecto. Xenophon lib. I. de Rebus Graecorum, Diod. libr. XIII. Plutar. Alcibiade. FABR.

⁹ Pene omnes] Primam vocem non agnoscit Ultr.

¹⁰ Perierunt] Lugd. Bat. tres & Coll. Gronov. perierant. Mox in terra pro in terram Perizon. sicut aliquanto post in Sicilia pro in Siciliam Ed. Aug.

¹¹ Lacedaemonii petiere pacem.] Legationis de pace Athenas missae princeps fuit Endius

tuerunt. Praeterea ¹² Syracusana praesidia in Siciliam, audita Carthagenensis belli infestatione, revocata sunt. Quamobrem Alcibiades classe victrici totam Asiam pervagatur, bellis, incendiis, ¹³ caedibusque rapit sternitque omnia. Urbes, quae dudum à societate defecerant, capit, recipitque quamplurimas. ¹⁴ Sic Alcibiades, magni nominis factus, Athenas, cum admiratione & gaudio omnium, victor ingreditur. Parvo post intervallo auget vires, exercitum ¹⁵ classemque numero provehit, rursusque Asiam petit. Lacedaemonii vero Lyfandrum ducem, classi belloque praeficiunt. ¹⁶ Cyrus etiam, filius Darii, in locum Tissafarnis, Ioniae Lydiaeque praepositus, magnis eos opibus auxiliisque confirmat. ¹⁷ Lyfander itaque Alcibiadis exercitum, praedae intentum, ac per hoc ubique dispersum ac vagum, repentino incurfu opprimit, sine conflictu aliquo vincit, caeditque fugientem. Magna haec clades Atheniensibus, & ¹⁸ multo hoc atrocius vulnus, quam dudum inflixerant, susceperunt: quo comperto, Athenienses opinati sunt Alcibiadem ¹⁹ antiquum exilii sui dolorem, isto scelere prodicionis vindicare curasse: ideoque ²⁰ in locum ejus Cononem constituunt, cui residuam manum & summam belli committunt, qui supplere saltem numero exhaustas copias volens, senes ac pueros legit, exercitumque ²¹ conscripsit. Sed hujusmodi manus moram

Endius: Athenis vero Cleophon maxime paci impedimento fuit. Lege Diod. FABR.

¹² Syracusana praesidia,] Post Atheniensium cladem in Sicilia Aegestaei socii Atheniensium, pressi à Selinuntis & Syracusanis, opem à Carthaginiensibus petierunt: hique illis praesidium cum Annibale Gesconis F. duce miserunt: itaque Syracusani suos, quos auxilio Lacedaemoniis contra Athenienses miserant, domum revocarunt. Xenophon & Diod. FABR.

¹³ Caedibusque] Sic MSS. Vulgati caedibus. Quidam mox etiam urbesque. Dein MSS. plerique recepitque.

¹⁴ Sic Alcibiades magni nominis] Magnificum Alcibiadis reditum in patriam praeter Xenophontem, Diodorum & Plutar. describit Justinus lib. V.

¹⁵ Classemque numero provehit] Numero adverbium hic est, pro celeriter: aut cer-

te classis numerus deest. LAUT.

¹⁶ Cyrus etiam, filius Darii,] Vulgo turpi errore legitur, Cyrus autem, frater Darii. FABR.

¹⁷ Lyfander itaque Alcibiadis] Haec clades absente Alcibiade, Antiochi, quem classi praefecerat, temeritate accepta fuit Xenoph. lib. I. Diod. XIII. Plutarch. Alcibiade & Lyfandro. Pausanias lib. III. FABR.

¹⁸ Multo hoc atrocius vulnus,] Sic omnino scribendum ex MSS. qui magno consensu omnes ita exhibent. Vulgati multo atrocius, praeter Ed. Aug. quae cum MSS. facit.

¹⁹ Antiquum] Lugd. Bat. pr. antiqui.

²⁰ In locum ejus] Edd. quaedam ideo in locum ejus. MSS. Lugd. Bat. duo cum Coll. Gronov. in loco ejus.

²¹ Conscripsit,] MSS. haec est lectio. Vulgo conscribit.

moram bello non adtulit: quippe quod robore, non numero, confici so-
let. ²² Itaque statim inbellis manus vel capta vel caesa est, tantaque
strages occisorum ²³ illo praelio facta est, ut deletum non solum regnum,
sed etiam nomen Atheniensium videretur. At illi, desperatis rebus,
²⁴ statuunt urbem peregrinis dare; ut, qui per totam Asiam paulo ante
dominati sunt, nunc ex hac ²⁵ colluvie muros saltem libertatemque
tueantur: &, quamvis vel suo iudicio ad haec tuenda etiam objectis mu-
ris non sufficiant, iterum tamen experire navale praelium parant. Ex-
pers consilii furor, dolorem virtutem putat: quantumque meditatur ira,
tantum promittit audacia. Itaque, omnibus partim captis partim interfectis,
de ipsis quoque reliquiis nihil reliqui factum est. Solus dux Conon, superstes
bello & populo, timens civium crudelitatem, ²⁶ ad Cyprium regem con-
cessit Euagoram. At dux Lacedaemoniorum, ademptis omnibus civita-
tibus, nihil Atheniensibus praeter inanem urbem reliquit, nec hoc diu:
nam & ipsam urbem postea obsidione circumdedit. ²⁷ Angebat intrinse-
cus fames, desolatio & morbus obsessos. Et cum post ²⁸ omnia mise-
riarum abominamenta, quae etiam dicere ²⁹ horror est, nihil spei prae-
ter mortem occurreret, pacem petivêre.

²² *Itaque statim inbellis manus &c.*] Ul-
timum hoc praelium navale inter Lacedae-
monios & Athenienses bello Peloponnesia-
co (quod XXVII. annos duravit) com-
missum fuit ad *Aegos flumina*, quo Athe-
nienſium classis deleta est: de quo eosdem
auctores consule, quos modo nominavi.
FABR.

²³ *Illo praelio*] Lugd. Batt. tres cum
Coll. Gronov. & Ed. Aug. in illo praelio.

²⁴ *Statuunt urbem peregrinis dare*] id est, pe-
regrinos civitate donare. Diod. ἐποιήσαντο πολί-
τας εὐς μετοίκους. καὶ τὴν ἄλλην ξένων τὰς βαλομένης
συναγωνίσαντο. FABR.

²⁵ *Colluvie*] Tres Lugd. Batt. cum Coll.
Gronov. congerie.

²⁶ *Ad Cyprium regem concessit Euagoram.*]

Hujus loci mendum alii quoque animad-
verterant, ac sine ullo negotio ex Justino
emendari potuit. Xenoph. lib. II. Κόνων ἐκ-
παύσας ἀπὸ πλοῦσι παρ' Εὐαγόρου ἐς Κύπρον. Sed
ne in re minime dubia testibus videar uti
non necessariis, Κόνωνα δὲ τίς σὺν οἶδεν, ὅτι δυν-
χασίας τὴν πόλιν ὡς Εὐαγόρου ἤλθε: ut ait Iso-
crates in Euagora. FABR. Legebatur puti-
de, ad Cyrum regem concessit. Evagoras au-
tem (vel Evacinas) dux Lacedaemoniorum.
&c.

²⁷ *Angebant*] Plures ex MSS. agebat.

²⁸ *Omnia*] Lugd. Bat. pr. omnium.

²⁹ *Horror est*] Edd. Vett. praeter Au-
gust. horrore vel horrore est, dein, nihil
spei praeteritae.

CAPUT XVII.

Atheniensibus certis legibus ac conditionibus pax datur, trigintaque rectores constituuntur, qui, cum tyrannidem exercerent, Thrasybuli industria ejecti sunt.

Magna hinc inter Spartanos & socios deliberatio fuit, ¹ cum plurimi inquietissimam civitatem sternendam solo, ² populumque infestissimum cum ipso nomine abolendum pronuntiarent: ³ Spartani negaverunt, ⁴ se permissuros, ut è duobus Graeciae oculis unus erueretur: insuper etiam pacem promiserunt, ⁵ si Piraei portus ducentia in urbem ⁶ munimina everterentur, ⁷ navesque reliquas ultro traderent: deinde si rectores sibi triginta ⁸ lectos fusciperent. Huic conditioni addictis & succumbentibus, Lacedaemonii Lyfandrum ad componendas in urbe parendi leges constituerunt. Insignis hic annus & expugnatione Athenarum, & morte Darii, ⁹ Persarum regis, & exilio Dionysii, Siciliae tyranni, fuit. Igitur triginta rectores Atheniensibus ordinati, triginta

¹ Cum plurimi] Edd. quaedam Vett. & cum plurimi.

² Populumque] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. populum.

³ Spartani negaverunt.] Sic quidem Justin. at Xenophon. lib. II. ita. Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἐκλειδῆς ἀνδρὶ ποιεῖν, μέγα ἀγαθὸν εἰρησυχίᾳ οὐ τοῖς μεγίστοις κινδύνοις ἡγοούμενοι. (Sic enim legendum è vetustis non ἡγοούμενοι ut est inpressum.) τῇ Ἐκλείδῃ. Lacedaemonii negarunt se Graecam urbem, quae in summis Graeciae periculis optime de illa esset merita; everfuros. FABR.

⁴ Se] Abest a Coll. Gronov. & Lugd. Bat. tert.

⁵ Si Piraei portus] Justin. Si demissa Piraeum versus muri brachia dejecerint. ubi muri brachia vocat, quae Graeci μακροὶ πύλαι, μακροὶ πύλαι. FABR.

⁶ Munimina] Lugd. Batt. duo cum Coll.

Gronov. munimenta. Idem voluit Cod. Longob. scribens monumenta, literae u superscripta i. Ed. Aug. ducentiaque. MSS. plures verterentur pro everterentur. Flor. tert. eruerentur.

⁷ Navesque reliquas] Lugd. Bat. tert. navesque reliquae ultro traderentur.

⁸ Lectos] Fabricius restituit ex MSS. In Editis antea deërat, praeterquam in Aug. in qua electos. Aliquanto post Meus pro constituerunt habet constituunt.

⁹ Darii, Persarum regis] Darius non ita multo post pacem inter Athenienses factam mortuus fuit, cum annos XIX. regnasset, Diodorus libr. XIII. Dionysius vero, ut idem scribit, non tam exsulavit, quam in extremum discrimen amittendae tyrannidis venit. FABR. MS. Lugd. Bat. tert. atque Ed. Aug. ex tribus &, primum delent.

triginta tyranni exoriuntur: qui primo se tribus millibus satelitum stipant, mox etiam septingentos milites victoris exercitus lateribus suis circumponunt: caedem omnium passim futuram, ¹⁰ occiso Alcibiade, auspicantur: qui fugiens, in itinere clausus cubiculo, ¹¹ vivus incensus est, quo interfecto, quasi sublato ultore securi, miserae urbis reliquias caedibus rapinisque exhauriunt. ¹² Theramenem quoque, unum ex numero suo, cui haec displicere senserunt, in exemplum timoremque reliquorum, trucidant. Itaque omnes passim ex urbe diffugiunt, sed ¹³ interdictu Lacedaemoniorum, cum per totam Graeciam exsulibus negaretur hospitium, omnes se ¹⁴ Argos ac Thebas contulerunt: ubi ita hospitalitatis obsequio ¹⁵ foti sunt, ut non solum dolorem amissae patriae lenirent, ¹⁶ verum etiam spem recuperandae meditarentur. Erat inter exsules ¹⁷ Thrasybulus, vir strenuus, & generis nobilitate inter suos clarus, qui auctor audendi pro patria fuit. Itaque ¹⁸ castellum Phylon Attico-

¹⁰ *Occiso Alcibiade.*] Trogius, cujus sententiam Orosius sequitur, videtur scripsisse Alcibiadem à Triginta viris occisum fuisse, quod illi, & praecipue Critias, ut est apud Plutarch. Lyfandrum inpulerint, ut Alcibiadem à Pharnabazo interficiendum curaret. Varias tamen ejus necis causas commemorantur à Plutarcho & Diodoro lib. XIV.

¹¹ *Vivus incensus est*] Plutarchus scribit Alcibiadem, in Phrygiae quodam viço deprehensum ab iis, quibus Pharnabazus hanc caedem mandaverat, qui cum ad eum ingredi non auderent, aedibus circumfusi eas incenderunt. Alcibiades sinistram manum pallio involvit, gladioque districto integer à flamma erupit, & submotis intersectoribus eminens ab iis telis oppressus est. Sed Ephorus lib. VII. ut est apud Diodor. tradidit, aedibus incensis ipsum quidem eruptionem tentasse, verum flamma telisque impeditum interiisse. FABR.

¹² *Theramenem quoque.*] Theramenis praeclara mors non tantum à Xenophonte eleganter describitur, sed & à Cicerone Tusc. I. magnifice laudatur. FABR.

¹³ *Interdictu*] Lugd. Batt. tert. quart. & Coll. Gronov. *interdicto*.

¹⁴ *Argos*] Lugd. Batt. tert. Coll. Gronov. & Ed. prima atque Aug. *ad Argos*.

¹⁵ *Foti sunt*] Male Venetae *freti sunt*.

¹⁶ *Verum etiam spem recuperandi meditarentur*] Ita Cod. Colon. pro quo inscite editiones verbum *recuperandi* occupavit. In Jure & Pandectis Florent. frequens est *reciperare*, quo veteres utebantur pro *reparare*: sicuti *reciprocare*, pro, *reprocare*: & apud Gellium *reciperatores*. LAUT.

¹⁷ *Thrasybulus, vir strenuus*] Θρασύβουλος, Τριτάτος ὀνομαζόμενος, ὃν Ἀθηναῖοι Diod. FABR.

¹⁸ *Castellum Phylon.*] Vulgo mendose, *Phylenen*, legitur, sicut apud Isocratem de Pace τὴν Φυλακὴν καὶ λαβόντων, Apud Dionem lib. XLIV. οἱ τὴν Φυλακὴν καὶ λαβόντες, pro *Phylon*, Xenophon, *φυλὴν χειρὶ καὶ λαβὸν ἰσχυρὸν*. Diod. κατελάβετο χειρὶ καὶ Ἀθηναίων ὀνομαζόμενοι *Phylon*, ἢ τὸ φερέον ὀχυρότα σφόδρα καὶ Ἀθῶν ἀπὸν σταδίων ἑκατὸν. id est, *Occupavit Atticae castellum Phylon nomine: quod & bene munitum erat, & Athenis aberat millia passuum fere XIII.* FABR. Manavit inde proverbialis illa locutio apud Aristophanem in *Pluto* ψf. 1147.

Μὴ μνησκακίης, εἰ σὺ Φυλὴν κατελάβης.

ticorum finium collecti exsules capiunt, multarumque civitatum opibus adjuti, vires capeffunt: ¹⁹ quibus Lysias quoque, Syracusanus orator, quasi in auxilium urbis, quae esset patria communis eloquentiae, ²⁰ quingentos milites cum stipendiis suis misit. Atrox id praelium fuit, sed his ²¹ pro propria libertate, illis pro aliena dominatione certantibus, animorum atque causarum ²² ipsa quoque tulit pugna judicium: nam victi tyranni in urbem refugerunt, omnesque quos ex Atheniensibus sibi prius satellites legerant, tunc suspectos proditoris, urbis custodia removerunt. ²³ Thrasybulum quoque ipsum tentare corruptione ausi sunt: quod ubi frustra speratum est, arcessitis à Lacedaemone auxiliis, rursus in bellum ruunt, ubi ²⁴ duo saevissimi omnium longe tyrannorum trucidantur. Caeteros, victos & in fugam verfos, ²⁵ Thrasybulus, ubi vel maxi-

Ne quaeſo memineris injuriarum, quamvis nunc Phylon occupaveris.

Ubi consule Scholiaſtem. Emendavit jam olim Oroſii locum Leopardus in Gruteri Face. Critica Tom. III. p. 400.

¹⁹ *Quibus Lysias quoque*] Exſtant optimi hujus Oratoris aliquot orationes, quarum lepidiſſimam *Funebrem* nos ante annos aliquot auxilio libri Manuſcripti integram edidimus, Latinamque, una cum *Deſenſione caedis Eratboſtenis*, fecimus. FABR.

²⁰ *CCCCC. milites*] Plur. in Lysia auctor eſt ipſum juviſſe Thrasybulum duobus millibus drachmarum, ſcutis ducentis, & militibus à ſe conductis trecentis. FABR. Pro *miſit* eſt *mittit* in Ed. Aug.

²¹ *Pro propria libertate*] Recte iis quae ſequuntur, *pro aliena dominatione* haec opponi videntur, ſed quum Codex Longobard. legat *pro patria libertate*, idque ipſum velle videatur Ultr. in quo, *pro patria libertate*, imo dudum exhibuerint Edd. princeps Pariſ. & Venetae, quin & Ed. illa praefantiffima, quae Auguſtae Vindellicorum emiſſa fuit, in qua eſt, *pro patria pro libertate*. Editionum quidem illarum lectionem duplicem Codd. ſcripturam eſſe exiſtimo, & legendum, *pro patria & libertate*, vel *pro patria libertate*, ut Codicum habet optimus, & confirmare videtur Juſtinus lib. V. cap. 9.

Sed cum hinc pro patria ſummis viribus, inde pro aliena dominatione ſecurius pugnaretur.

²² *Ipsa quoque tulit pugna judicium*] Sic omnino locus hic ex iſdem Editionibus atque inſuper MSS. Meo atque Lugd. Bat. tertio, reſtitui debet. Vulgati *indiciu* habent. Lucani imitatio eſt, ex lib. I. vſ. 126.

*Quis juſtius induit arma
Scire neſas: magno ſe iudice quiſque tuetur:
Victrix cauſſa Deis placuit, ſed victa Catoni.*

Mox Edd. Princeps, Venetae & Pariſ. *refugerunt & ab armis*.

²³ *Thrasybulum quoque ipſum*.] Hunc conatum expoſuerat Diodorus lib. XIV. Ubi poſt occupatum Piraeum ſcribit magnum numerum exſulium ad Thrasybulum confluxiſſe: ac deinde in Henrici Stephani libris ſequitur, *φαρὲς μὲν αὐτῶν αἰχμαλώτων Ἀθηναῖοι, &c.* ubi hæc verba. *ἦλθον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν τελευτῶντις*, aut his ſimilia, deſunt. FABR.

²⁴ *Duo ſaeviſſimi*] Critias nimirum & Hippomachus, Xenophon, & Juſtinus. Diodorus Critiae tantum meminit. FABR.

²⁵ *Thrasybulus clamore conſequitur*] Haec Cleocriti praeconis voce pronuntiata fuiſſe Xenophon ſcribit. FABR.

maxime Athenienses esse ²⁶ intelligit, clamore consequitur, oratione retinet, precibus ligat, proponens ante oculos eorum, quos fugere vel ad quos refugere ²⁷ vellent, sibi, adversus triginta dominos, non adversus cives miseros, bellum esse susceptum. Quin potius omnes, qui se meminerint esse Athenienses, sequi oportere Atheniensium libertatis ultores. Itaque haec ²⁸ adhortatio tantum apud eos valuit, ut mox reversi in civitatem tyrannos arce decedere atque ²⁹ Eleusinam migrare compulerint: qui, postquam in societatem urbis cives suos, eatenus exsules, ³⁰ receperunt, tyrannos in bellum aemulatione fuscitant, quibus libertas aliorum quasi ipsorum servitus videbatur. ³¹ Tunc indicta pugna, cum prius quasi ad colloquium convenirent, circumventi insidiis, veluti pacis victimae, trucidantur: ³² ita revocati in unum, post ³³ inexplebiles magnorum lacrymas gaudiorum, haec prima ³⁴ fundamenta recuperatae libertatis instaurant, proposita jurisjurandi contestatione, uti discordiae, animositatesque praeteritae, in oblivionem perpetuam atque immortale silentium deducantur. Quod pactionis genus quasi ³⁵ novam vitae institutionem, novamque felicitatem status sui informant, ³⁶ Amnestiam vocaverunt, id est, abolitionem

²⁶ *Intelligit*] Meus cum duobus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. habent, intellexit.

²⁷ *Vellent*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. cum Ed. Aug. *velint*. MSS. iidem in iis, quae praecesserunt, delent eorum. Aliquanto post esse quoque expungunt, & scribunt cum Lugd. Bat. sec. *meminerint Athenienses*.

²⁸ *Adhortatio*] Edd. Veteres *exhortatio*. MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *oratio*.

²⁹ *Eleusinam migrare compulerint*.] Edd. quaedam *Eleusin* & *emigrare*, ut & *compellerent*.

³⁰ *Receperunt*] Edd. quaedam *exceperunt*.

³¹ *Tunc indicta pugna*] MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *inclita*. unde patet hausta haec ex eodem fonte. Orosii verborum sensus esse videtur bellum & pugnae diem atque locum a tyrannis, indicta fuisse Atheniensibus. Justin. lib. V. cap. 10. *Bel-*

lum Atheniensibus inferunt.

³² *Ita*] Meus Codex, *Itaque*.

³³ *Inexplebiles*] Edd. Vett. *inexplicabiles*. Rectius aliae cum MSS. *inexplebiles*.

³⁴ *Fundamina*] Lugd. Bat. quart. atque Ultr. *fundamenta*, ut & Ed. August.

³⁵ *Novam*] Cod. Perizon & Ultr. *novae*.

³⁶ *Amnestiam*] ἀμνηστία. Valerius Max. lib. 4. cap. 1. de Thrasibulo. *Plebis scitum interposuit, ne qua praeteritarum rerum mentio fieret. Haec oblivio, quam Athenienses ἀμνηστία vocant, &c.* Hinc Plutarchus in Civilibus Praeceptis scitum illud Atheniensium vocat τὸ τῆς ἀμνηστίας ψήφισμα. Hoc Graecum verbum usurpavit M. Tullius, cum post caedem C. Julii Caesaris omnem memoriam discordiarum oblivione sempiterna delendam censuit. Philip. I. Hinc Paterculus lib. II. *Et illud decreti Atheniensium celeberrimi exemplum relatum à Cicerone oblivionis praeteritarum rerum decreto patrum comprobatum est.* Vopiscus in Aureliano, *Amnestia etiam*

nem malorum. ³⁷ Sapientissima Atheniensium, praesertim post tanta miseriarum documenta, provilio: si quo pacto res humanae manente consensu hominum, ³⁸ ut ordinantur, valerent. Sed adeo hoc idem placitum, ³⁹ inter ipsa penè placiti verba corruptum est, ut, vix intercedente biennio, ⁴⁰ Socrates ille, clarissimus philosophorum, adactus malis, veneno sibi apud eos vitam extorserit: deinde vix quadraginta annis intervenientibus, ut alia fileam, iidem Athenienses, ademta sibi penitus libertate, sub Philippo Macedonum rege ⁴¹ servierint. Verumtamen sapientissimi omnium Athenienses, etiam suis malis satis docti, ⁴² concordia minimas res crescere, discordia maximas labi, ⁴³ cunctaque vel bona, vel etiam mala, quae foris geruntur, internis esse radicata & emissa principiis, domi absterfere odia, & foris bella presserunt: reliqueruntque posteris suis ⁴⁴ de ruina sui exemplum, de reparatione consilium: si tamen ob infirmissimam humanae mentis mutabilitatem, quod in adflictis rebus consulitur, in prosperis fervaretur.

etiam sub eo delictorum publicorum decreta est de exemplo Atheniensium, cujus rei etiam Tullius in Philippicis meminit. Haec ideo pluribus, quod videam esse, qui adfirmant, (ut Muretus in Variis lib. II. cap. 15.) verbum illud, quod Cicero usurpavit, esse non ἀμετρίαν, sed μετρησιμότητα. FABR. Confer Aristophanis locum ex Pluto supra pag. 134. & Orosii lib. VII. cap. 6.

³⁷ *Sapientissima Atheniensium*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gron. & quibusdam Edd. Vett. *Sapientissima fuit haec* &c. Mox pro *post tanta* Cod. Perizon. habet *post tot*. Post *provilio* Cod. Ultr. & Ed. Aug. addit *esset*.

³⁸ *Ut ordinantur*,] Praeter Ed. Aug. sex vel septem ex MSS. scribunt, *ita ut ordinantur, valerent*. Videlicet Ultr. Lugd. Batt. sec. tert. quart. Coll. Gronov. Perizon. Meus.

³⁹ *Inter ipsa pene placiti verba*] Recte, neque audiendi sunt Lugd. Batt. tert. & quart. qui cum Coll. Gronov. exhibent *inter pia beneplaciti verba*.

⁴⁰ *Socrates ille*.] Socrates, ab Anyto & Melito impietatis accusatus, & condemnatus, venenum bibit, anno primo Olympiadis xcv. Laertius lib. 11. & Diodor. XIV. FABR.

⁴¹ *Servierint*] Perizon. cum Lugd. Batt. tert. & Ed. Aug. *servierunt*.

⁴² *Concordia minimas res crescere*] Sententia Sallustiana ex Jugurthino. FABR.

⁴³ *Cunctaque*] Copulam abjicit Ed. Aug. & mox exhibet *intrinsecus pro internis*.

⁴⁴ *De ruina sui*] Haec meliorum & fere omnium Codd. lectio est. Quidam cum Edd. nonnullis *de ruina sua*. Mox Ed. Aug. & *de reparatione*.

CAPUT XVIII.

De bello civili inter Artaxerxem & Cyrum filios Darii, quod parricidio finitum fuit. De terraemotu Siciliae, & Atalante insula facta.

Iisdem fere diebus ¹ bellum civile, ² imo etiam plusquam civile, vix parricidio terminatum, ad Perfas gerebatur. Mortuo enim rege Dario, cum Artaxerxes & Cyrus, filii ejus, de regno ambigerent, tandem magnis adparatibus, ³ magnis provinciarum ac populorum ruinis, ⁴ utrimque certatum: in quo conflictu cum è diverso ⁵ concurrentes sibi ambo fratres mutuo casus objectavisset, prior Artaxerxes vulneratus à fratre, equi velocitate ⁶ morti exemptus evasit. Cyrus autem, mox à cohorte regia oppressus, finem certamini dedit. Artaxerxes ergo & praeda fraternae expeditionis, & exercitu potitus, potestatem regni parricidio ⁷ firmavit. ⁸ Sic universa Asia atque Europa, partim in se singulae, partim in se invicem funeribus & flagitiis permiscebantur. Ecce parvissima pagina, verbisque paucissimis, quantos de tot provinciis,

¹ *Bellum Civile*] Bellum hoc, inter duos fratres, Cyrum & Artaxerxem, gestum, Xenophon, ejus particeps & socius, septem libris *Κύρου Ἀναβάσεως* descripsit: quos bene latinos fecit doctissimus Romulus Amasaeus. De eodem Diodorus lib. XIV. & Plutarch. in Artaxerxe. FABR.

² *Imo etiam plusquam civile*] Imitari voluit illud Lucani, quo poeta Carmen suum orditur,

Bella per Aemathios plus quam civilia campos.

Edit. quidam Vett. imo non habent.

³ *Magnis provinciarum*] Alterum hoc magnis a Cod. Longobardico abest.

⁴ *Utrimque certatum*] Haec est lectio Codd. Longob. & Flor. sec. trium Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Ultr. Cod. Vulgati & Lugd. Bat. pr. atque Flor. tert.

est utrimque certatum. Quod est si addi placeat, melius cum MS. Meo & Ed. Aug. in fine periodi locari potest.

⁵ *Concurrentes sibi ambo fratres &c.*] Cod. Perizon. cum Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *ambos.* Dein Editi plures *objectassent* vel *objectavissent*, contra MSS. meliores. Dixit Orosius *ambo* vel *ambos fratres*, pro eo quod Justinus *utrumque fratrem*, lib. V. cap. 11. Sed cum in bello fors praelii *utrumque fratrem pugnæ obtulisset.* quare nolim ibi cum Scheffero mutare in *utrimque.*

⁶ *Morti exemptus evasit*] Ed. Aug. *morti exemptus est.*

⁷ *Firmavit*] Cod. Longob. *finivit*, quasi *contestationem* vel simile quid praecessisset.

⁸ *Sic universa*] Lugd. Batt. tert. quart. Coll. Gronov. *Ac sic &c.* Mox Editi plures *inter se invicem.*

ciis, populis atque urbibus, non magis explicui actus operum, quam implicui globos miseriarum. ⁹ Quis enim cladem illius temporis, quis fando funera explicet, aut aequare lachrymis possit dolores? ¹⁰ Verumtamen haec ipsa, quia multo interjectu saeculorum exoleverunt, facta sunt nobis ¹¹ exercitia ingeniorum, & oblectamenta fabularum: quamquam si quis intentius adhibeat animum, seseque toto mentis adfectu ¹² ipsis penè causis bellisque permisceat, ac rursus velut in arce spectaculi constitutus: utrumque in suis qualitatibus tempus permetiatur, facile dixerim, eum iudicaturum, neque illa, nisi irato atque ¹³ averfato Deo ¹⁴ posse tam infelicitè perturbari ac permisceri, neque ista sic, nisi propitio & miserante, componi. ¹⁵ His deinde temporibus gravissimo motu terrae concussa Sicilia, insuper exaestuantibus Aetnae montis ignibus ¹⁶ favillisque calidis, cum detrimento plurimo agrorum villarumque vastata est. Tunc etiam Atalante civitas, Locris adhaerens, terrae contigua, ¹⁷ repentino maris inpetu abscissa, atque in insulam desolata est. Atheniensium quoque miserabiles reliquias pestis invasit, diuque populata est.

⁹ *Quis enim cladem*] Παράστα Virgiliana è lib. II. Aeneid. FABR.

¹⁰ *Verumtamen &c.*] Ed. Aug. *Verum haec ipsa, quae &c.*

¹¹ *Exercitia ingeniorum*] Scilicet ad belle declamandum. Juvenal. Sat. X. vs. 167.

Ut pueris placeas & declamatio fias!

¹² *Ipsis*] Ed. Aug. *in ipsis.*

¹³ *Averfato deo*] Puto reponi debere *aversante deo*, ut est in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. quodque Meus forte vult, scribens *adversato*, vel scripsisse Orosium, prout exhibet Ed. August. *averso deo*. Martialis de poëta infelici & cacatas scribente chartas, lib. VIII. Epigr. 56.

Scribit in averfa Picens Epigrammata charta:
Et dolet, averso quod facit illa Deo.

i. e. iratis Apolline & Musis. Ovid. III. Amor. XII. vs. 17.

Aversis ubinam tetigissem carmina Musis;
Pboebus & inceptum destituisset opus.

¹⁴ *Posse*] Cod. Perizon. *potuisse.*

¹⁵ *His deinde temporibus.*] Hic terraemotus accidit anno tertio Olymp. XXCVIII. anno quinto belli Peloponnesiaci, de quo Diod. lib. XII. Τηλικύτως δ' οὐκ ἴσμεν τὴν σιγήν, ὥστε καὶ πόλεις πᾶντες ἐπιθαλάσσιαις, ἐπικλύσαιτο καὶ καταπλεῖν ὕδατος, καὶ καὶ Λοκρίδα χερσονήσος κατεσώσθη ῥῆξαι μὲν τὸ ἰσθμὸν, πῶσιν δ' ὑψόν τ' ὀνομαζομένην Ἀταλάντην, i. Tum in plerisque Graeciae partibus terra ita movit, ut nonnullas urbes maritimas superinfusa maria obruerint, & Locridis latus, in quo Atalante oppidum in mare projectum continenti adhaerebat, maris inpetu abscissum in insulam abierit. FABR.

¹⁶ *Favillisque calidis*] Edd. quaedam Vett. *favillisque grandibus & calidis.* MS. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *flabris favillisque calidis.*

¹⁷ *Repentino maris inpetu abscissa*] Codd. Perizon. & Meus *abscisa* habent. Verum vulgata hic retinenda est, ut patet ex distinctione quam Viri Docti faciunt inter *abscissus* & *abscissus*. Confer Notas Dukeri ad Florum lib. II. cap. 11. p. 227. & Oudendorpii ad Frontin. p. 49.

CAPUT XIX.

Romanorum parum honesta ad Vejos obsidio. Urbs à Gallis capta & vastata. Collatio istius excidii cum praesenti Gothorum invasione.

Anno ab Urbe condita CCCLV. obsidio Vejorum decem² continuis annis magis obsessores quam obsessos detrivit. Nam Romani repentinis saepe hostium eruptionibus comminuti, praeterea in hibernis bella³ sortiti, hyemare sub pellibus, postremo famem ac frigus in conspectu hostium perpeti coacti sunt: urbem novissime, sine ullo⁴ digno Romanae virtutis testimonio, cuniculis & clandestina obreptione ceperunt. Hanc utilem magis quam nobilem victoriam, primo Dictatoris⁵ Camilli, qui eam de Vejentibus⁶ patravit, exsilium, dehinc irruptio Gallorum, & incendium urbis insequitur: cui cladi audeat quisquam, si potest, aliquos motus temporis hujus comparare: quamvis non aequè pendat praeteriti mali fabulam praesentis injuria. Igitur Galli Senones, duce Brenno, exercitu copioso & robusto nimis, cum⁷ urbem Clusini,⁸ quae nunc Tuscia dicitur, obsiderent, legatos Romanorum (qui tunc componendae inter eos pacis gratia venerant) in acie adversum se vidēre pugnantes: qua indignatione permoti, Clusini oppi-

¹ Anno ab V. C. CCCLV.] Cuspinianus vult in hoc numero errorem inesse, quem ego, qui puto Orosium respexisse non tempus coeptae obsidionis Vejorum, sed captae urbis, contra fidem librorum mutare nolui. Sigonio, ejus diligentiam in perficiendis Fastis admiramur, annus captae urbis Vejorum est post Romam cond. CCCLVII. De Vejorum obsidione & expugnatione copiose Liv. lib. V. FABR.

² Continuis] Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. & Ed. Aug. continuatis.

³ Sortiti] Meus eum Perizon. & Ed. Aug. sortiri; ut referatur ad coacti sunt. Dein Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. postremoque.

⁴ Digno Romanae virtutis] Ed. Aug. dignae virtutis testimonio.

⁵ Patravit] Lugd. Bat. sec. paravit. ut & Ultr.

⁶ Camilli exsilium] N. Furius Camillus. die dicta ab L. Appuleio Tribuno pl. ob praedam Vejentanam inique divisam, in exsilium abiit quinto anno postquam Vejos ceperat, Livius, & Plutarchus in Camillo. FABR.

⁷ Urbem Clusini quae nunc Tuscia.] Orofio hic suam lectionem reddidimus. Verum hoc oppidum ab aliis Clusium, oppidanos Clusinos dici, notius est, quam ut sit admonendum. FABR. Membranae meae Clusium, habent, ut & Edd. Ven. cum principe & Paris. At Vinc. Bellov. lib. IV. cap. 81. Dufim, quae nunc Tuscia dicitur.

⁸ Quae nunc Tuscia dicitur] Absunt a Meo. Vulgati olim, Dusia, Cod. Longob. Tuscia. Flor. sec. tert. alique MSS. Tuscia.

⁹ Fabius

di obsidione dimissa, totis viribus Romam contendunt. Hos ita ruentes ⁹ Fabius cum exercitu consul excepit, nec tamen obstitit, imo potius hostilis ille impetus, quasi aridam segetem ¹⁰ succidit, stravit & transiit. ¹¹ Testatur hanc Fabii cladem fluvius Allia, sicut Cremera Fabiorum. Non enim facile aliquis similem ruinam Romanae militiae recenseret, etiam si Roma insuper incensa non esset. Patentem Galli urbem penetrant, trucidant rigentes simulacrorum modo in suis ¹² sedibus senatores: eosque incendio domorum crematos, lapsu culminum suorum sepeliunt. Universam reliquam juventutem, quam constat vix mille hominum tunc fuisse, in arce Capitolini ¹³ montis latitantem, obsidione concludunt: ibique infelices reliquias, fame, peste, desperatione, formidine ¹⁴ terunt, subigunt, vendunt: nam mille libris auri discessionis pretium paciscuntur: non quod apud Gallos Roma parvi nominis fuerit, sed quod illam sic jam ante detriverint, ut amplius tunc valere non posset. Exeuntibus Gallis remanserat in illo quondam Urbis ambitu informium ruinarum obscoena congeries, ¹⁵ & undique impedita errantium, & inter sua ignotorum offensae vocis imago respondens, trepidos suspendebat auditus. ¹⁶ Horror quatiebat animos, silentia ipsa ter-

⁹ *Fabius cum exercitu consul*] Nullus Fabius hoc tempore Consul fuit: sed eo anno, quo Roma capta est, tres Fabii Tribuni militum Consulari potestate fuerunt, Livius lib. V. Diod. XIV. Plutarchus in Camillo. FABR. Vox *consul* a sciolo in Margine notata, forsan in textum irrupit. Certe non suo loco, & luxato verborum ordine ponitur. Unde scribitur in Meo, *consul cum exercitu*.

¹⁰ *Succidit, stravit & transiit*] MSS. Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gro- nov. *succendit*, &c. Ed. Aug. *succendit*, *stravit & transiit*. Et quia *aridam segetem* dixit, videri posset non incommoda lectio. Vulgatam tamen, quam servat quoque Vinc. Bellov. praefero, propter id quod sequitur *stravit & transiit*.

¹¹ *Testatur hanc Fabii cladem*.] Eodem die nempe XV. Kal. Sext. utraque clades accepta fuit; isque dies à posteriore *Allien- sis* dictus est, Livius lib. VI. Plutar. in Camillo, Tacitus lib. XVIII. Servius in VII. Aeneid. FABR.

¹² *Sedibus*] Male *aedibus* MSS. & Editi quidam.

¹³ *Latitantem*] Meus, Perizon. & Lugd. Batt. sec. *latentem*.

¹⁴ *Terunt*] Vulgati *terrent*, sed *terunt*, quod ad oram in plerisque notatur, & meliorem efficit sensum, optimis atque antiquissimis MSS. fulcitur. Sic enim exstat in tribus Florentinis, duobus Lugd. Batt. Meo atque Perizon. & primis Edd. ut & Vinc. Bell. confirmatur.

¹⁵ *Et undique per impedita*] Lectionem illam, quam hic Gerardus Bolsuinge in margine adscripsit, nos in antiquis non invenimus: sed quod in illis sine ulla differentia legitur, nos bona fide descripsimus. FABR. In margine Hittorp. & Bolsuing. Ed. haec adscribuntur, *Et dum per impedita ruinarum errabant, & inter sua claustra manentes aliis ignoti erant, illorum plangentium voces aliorum trepidos suspendebant auditus*.

¹⁶ *Horror &c.*] Desumptum ex Virgilio de strage urbis Trojae, lib. Aen. II. 755.

terrebant. Siquidem materia pavoris est ¹⁷ raritas ipsa vocis in spatiosis. ¹⁸ Hinc illis mutare sedes, aliud incolere oppidum, altero etiam censi nomine cogitatum, placitum atque tentatum est. En tempora, quorum comparatione praesentia ponderantur: en, quibus recordatio suspirat: en, quae incutiunt ¹⁹ de electa, vel potius de neglecta religione, poenitentiam. ²⁰ Revera pares sunt & conferuntur inter se hae duae captivitates, illa ²¹ sex mensibus desaeviens, & tribus diebus ista transcurrent. Galli, extincto populo, Urbe deleta, ²² ipsum quoque Romae nomen in extremis cineribus persequentes, & Gothi, relicta intentione praedandi, ad confugia salutis, hoc est, sanctorum locorum, agmina ignara cogentes. Ibi vix quemquam inventum senatorem, qui vel absens evaserit: hic vix quemquam requiri, qui forte ut latens perierit. Recte fane ²³ compararim, hunc fuisse ibi servatorum numerum, qui hic fuerit perditorum. ²⁴ Plane quod re proditur, fatendum est, in hac

Horror ubique animos simul ipsa silentia terrent.

Ed. pr. & Venetae, *Horrore q. a. silentioque ipso terrebat.*

¹⁷ *Raritas ipsa vocis in spatiosis.*] Ita scriptum inveni in Ed. Augustana, eamque lectionem verissimam esse puto. Nam raritas vocis horrorem facit, sed augeat horrorem, si in locis amplis & spatiosis, ut erat Roma, stratis aedificiis desolata & late patens, vastum sit silentium. Editi antiquiores tantum habent *raritas ipsa vocis*, usque ad Fabricanas. Fabricius enim maluit, nulla tamen addita Nota, *raritas ipsa in spatiosis*. Quae lectio, quamvis tribus MSS. Florentinis Lugd. Bat. pr. ut & Meo & Perizon. confirmetur, nequaquam tamen praestat illi, quae in Antiquis Edd. & tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. invenitur *raritas ipsa vocis*. Cujus enim rei raritas Orosio in spatiosis agnoscitur? si hominum? eorum nulla mentio in iis quae praecesserunt, ergo vocis. Quare amplector lectionem Cod. August. quum illam insuper confirmet MS. Ultrajectinus.

¹⁸ *Hinc illis mutare sedes.*] Intelligit consilium migrandi Vejos: de quo Livius lib. V. extremo.

¹⁹ *De electa*] Sensus hic est, en qualia sint illa tempora, quae merentur, ut poeniteat vos, receptam publice sub imperatoribus piis religionem Christianam esse, imo, quae potius vos confundant, tam diu eandem fuisse neglectam & tam sero receptam. Ed. pr. *relecta*, Aug. *relicta*.

²⁰ *Revera pares sunt &c.*] Puto esse scribendum, *Revera pares sunt, sed conferantur inter se &c.*, Sic minima mutatione sensus qui nunc cespitat, clarus & rei atque orationi est conveniens. Fateor inquit, sicuti olim a Gallis, sic nunc a Gothis captam Urbem esse, sed si clades acceptae conferantur, immane erit discrimen &c.

²¹ *Illam sex mensibus desaeviens:* Plutarchus Romam septem mensibus in Gallorum potestate fuisse, his verbis in Camillo scribit, Οὕτω μὲν ἡ Ῥώμη ὡς ἀλόγως ἦλθον, καὶ ὡς ἀλόγως ἔφυγεν, μῆνας ἑπτὰ τὰς πάντας ὑπὸ τῆς βαρβαρίας γενομένη. FABR.

²² *Ipsam*] Edd. Vett. *ipsius*, contra MSS. plures & meliores.

²³ *Compararim*,] Ed. Aug. *comparavi*. Prima omnium, *potest comparari*. MSS. Lugd. Bat. tert. & Ultr. *comparari inter se possunt*.

²⁴ *Plane*] Flor. sec. *fane*.

hac clade praesenti plus Deum faevisse, ²⁵ homines minus, cum peragen-
do ipse, quod illi non inplevissent, cur eos miserit, demonstravit:
quippe cum supra humanas vires esset, incendere aeneas trabes, & sub-
ruere magnarum moles structurarum, ictu fulminum Forum cum imagi-
nibus vanis, quae, superstitione miserabili, vel Deum vel hominem men-
tiuntur, abjectum est: ²⁶ horumque omnium abominamentorum, quod
inmissa per hostem flamma non adiit, missus è coelo ignis evertit. Et
quoniam uber dicendi materia est, quae nequaquam hoc concludi libro
potest, hic praesentis voluminis finis sit, ut in ²⁷ subsequenter cete-
ra ²⁸ prosequamur.

²⁵ *Homines minus*] Ed. Aug. *quam bo-
mines.*

²⁶ *Horumque*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *forumque*, quasi luderet Orosius in voce, & hic pro mercatu poneret.

²⁷ *Subsequentibus*] Ultr. *sequentibus.*

²⁸ *Prosequamur*] Florent. sec. & tert. *persequamur*, sed prim. *subsequamur*, alia manu corr. in *persequamur*.

PAULI OROSII,
PRESBYTERI HISPANI,
HISTORIARUM
LIBER TERTIUS.

PRAEFATIO.

ET superiore jam libro contestatus sum, & nunc necessarie repeto, secundum praeceptum tuum, de antea actis conflictationibus saeculi, ² nec omnia nec per omnia posse, quae gesta, & sicut gesta sunt, explicari, quoniam magna atque innumera copiosissime, & ³ à plurimis scripta sunt; scriptores autem etsi non easdem causas, easdem tamen res habuere propositas: quippe cum illi bella, nos bellorum miseras evolvamus. Praeterea ex hac ipsa, de qua queror, abundantia, angustia oritur mihi, & concludit me sollicitudo nodosior. Si enim aliqua studio brevitatis omitto, putabuntur aut mihi nunc defuisse,

¹ *Et superiore &c.] MSS. Ultr. & Lugd. Bat. sec. Superiore, deleta copula. Meus & Perizon. cum Edit. prima ut superiore. Lugd. Batt. tert. & quart. Ex superiore. Parisin. Edd. & Venetae, Et in superiori. Sed post contestatus sum, in Coll. Gronov. repetitur ex cap. XVIII. Virgiliana imitatio. Quis cladem illius temporis, quis funera explicet, aut aequare lacrymis possit dolores? Quod & in uno ex MSS. Lugd. Batt. inveni. Pro conflictationibus eadem cum tribus Lugd. Batt. habet conflictionibus*

² *Nec omnia nec per omnia] Constans haec MSS. est lectio, quam, ex vetustis Editionibus ante Fabricianas, sola servat August. reliquae exhibent, & me nec omnia posse quae gesta sunt, nec sicut gesta sunt, explicare.*

³ *Et a plurimis] Ex iisdem MSS. & Ed. August. conjunctionem & reposuimus, haud supervacaneam, nam pauci etiam copiosissime scribere possunt. Lugd. Batt. duo & a pluribus.*

fuisse, aut in illo tunc tempore non fuisse. Si vero significare cuncta, nec exprimere studens, compendiosa brevitate succingo, obscura faciam: & ita apud plerisque ⁴ erunt dicta, ut nec dicta videantur: maxime, cum è contrario nos vim rerum, non imaginem commendare curemus. Brevitas autem atque obscuritas, imo ut est semper obscura brevitatis, etsi cognoscendi imaginem praefert, ⁵ aufert tamen intelligendi vigorem. Sed ego, ⁶ cum utrumque vitandum sciam, faciam, ut, quocunque modo ⁷ alterutra temperentur, ⁸ nec multa praetermissa, nec multum ⁹ constricta videantur.

⁴ *Erunt dicta*] Et hic MSS. certe optimorum retinui lectionem, videlicet Cod. Longob. cum duobus reliquis Florentinis, Mei & Perizoniani. Editiones omnes exhibent *dubia*, sed ex MSS. *dicta* plerique in margine adnotant.

⁵ *Aufert tamen*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gron. *haud refert tamen*. Idem, MS. pro *cognoscendi supra, noscendi*.

⁶ *Cum utrumque vitandum sciam, &c.*] Varie haec periodus in Editionibus novis & antiquis legi solet. Edd. Prima, August. & Paris. sic expresserunt, *cum utrumque vitandum sciam, utrumque faciam, ut, quocunque modo alterutra temperentur, nec multa* (Ed. Aug. *multum*) *praetermissa, nec multum constricta videantur*. Venetae ita legunt, *sed ego cum utrumque vitandum sciam utrumque, faciam &c.* Quam lectionem inveni quoque in Hittorp. & Bollsuing. verum illae *si* interferunt, ibi, *si nec multa &c.* Quod fecerunt quoque Fabricius & Scottus, qui pro *utrumque* tamen utrobique

utrumque exhibent. Quamvis autem bis *utrumque* in MSS. invenerim, omnino alterutro loco ejici debere existimo. Nam quum in quibusdam Codd. inveniretur, *cum vitandum sciam utrumque, faciam &c.* in aliis, *cum utrumque vitandum sciam, faciam &c.* videntur scribae utrumque, pro more suo, retinuisse. Ego, ut putidum, exulare jussi, una cum *si ante nec multa*, quod perperam intrusum fuit.

⁷ *Alterutra*] MS. Ultr. *utraque* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *aliter utraque*.

⁸ *Nec multa*] MS. Meus *ut nec multum*. unus ex Lugd. Bat. & Coll. Gronov. *non haec multum*.

⁹ *Constricta videantur*] In Meo MS. legitur *extensa videantur*. Non inepte; nam praetermissa breviter includunt, cui extensio opponitur. Vulgata sic explicari potest, *haud multa erunt praetermissa, neque tamen nimis pressa erit & contracta oratio*.

CAPUT I.

*De pace jussu Artaxerxis regis per Graeciam facta, deque variis
bellis ante illam pacem à Lacedaemoniis cum rege & The-
banis gestis, ubi de Conone.*

¹ Anno ab Urbe condita CCCLXIV. quem annum sicut gravissimum
propter ignotam sibi captivitatem Roma perfenfit, ita magnifi-
cum ² propter insolitam pacem Graecia habuit; eo siquidem tempore,
quo Galli Romam captam incensamque tenuerunt ac vendiderunt, Ar-
taxerxes, Rex Persarum, discedere ab armis & quiescere in pace uni-
versam Graeciam per legatos praecepit, denuntians contradictorem
pacis bello impetendum: quem ita jubentem potuissent utique Graeci
tam constanter contemnere, quam fortiter saepe vicerunt, nisi porre-
ctam undecunque occasionem, quam avide desideraverant, tam liben-
ter hausissent: ostenderunt enim quam aegre admiscere illa quae eatenus
gesserunt, quae tam facile, indigna etiam conditione, deposuerunt:
nam quid tam indignum liberis & fortibus viris, quam longe remoti,
³ saepe victi, adhuc hostis, & deinde minitantis, imperio arma depo-
nere, pacique servire? ⁴ si non ipso tantum adnuntiatae pacis sono per
corda

¹ Anno ab urbe condita CCCLXIV.] Hic
numerus est quoque apud Plinium lib.
XXXIV. cap. i. Livius lib. V in orat.
Camilli, Romam captam significat anno ab
urbe condita CCCLXV. FABR. Mox pro
ignotam Edd. quaedam & MSS. ignoratam.
Repetunt quoque sibi ante propter insolitam
pacem.

² Propter insolitam pacem] Quo anno
Roma capta fuit, eo Lacedaemonii & ἐπὶ
Ἀνταλκίδῃ ἡγεμόνῳ ἐγένετο πρὸς βασιλέα τῆς Περσῶν
ἐκδύωσεν, id est, pacem, per Antalcidam cum
Rege Persarum factam ratam habuerunt, ait
Polybius lib. I. Verum de hac pace infe-
rius dicetur. FABR.

³ Saepe victi, adhuc hostis] Fabricius &

Scottus ediderunt, saepe etiam victi adhuc
hostis, &c. secuti Hittorp & Bolsuing. Edi-
tiones, nam Venetae, prima & Paris. sae-
pe etiam victi hostis. At ex MSS. quos con-
sului, nullus illud etiam admittit, sed om-
nes, consentiente Ed. Aug. scribunt, sae-
pe etiam victi, adhuc hostis &c. ita enim
verba illa distinxī, quum quatuor enume-
ret Orosius causas, propter quas repudiare
pacis auctorem potuerint Graeci, quod
Rex ille Persarum longe esset remotus a
Graecia, quod saepe victus, quod animo
etiamnum hostis esset haereditarius, & de-
nique, quod non sine minis loqueretur.

⁴ Si non ipso] Cod. Longob. si non in
ipso.

corda cunctorum aegra belli tabuisset intentio: &, post diuturnas laborum vigilias, oscitantes ac stupefactos ⁵ quies inopina laxasset, priusquam ipsam quietem ⁶ voluntas pacta componeret. Unde autem tanta fatigatio omnium per totam Graeciam populorum corda corporaque opprefferit, quae efferos animos ignoto acquiescere otio tam facile persuasit, quam brevissime ostendam. ⁷ Lacedaemonii, utpote homines, & Graeci homines, quo plura habebant, eo ampliora cupientes, ⁸ postquam Atheniensium potiti sunt, ⁹ universam Asiam spe dominationis ¹⁰ hauserunt. Itaque ¹¹ toti Orienti bellum moventes, ¹² Dercyllidam ducem in hanc militiam legunt, qui cum sibi adversus duos potentissimos Artaxerxis Persarum regis praefectos, Pharnabazum & Tissafernem pugnandum videret, proviso ad tempus consilio, ut pondus geminae congressionis eluderet, ¹³ unum denuntiato bello adpetit, alterum pacta pace suspendit. Pharnabazus Tissafernem apud Artaxerxem, communem tunc regem, desert ut proditorem, praesertim qui cum hoste belli tempore de foederis conditione pepigisset: hortaturque regem,

⁵ *Quies inopina*] Praeter Cod. Longobard. & reliquos duos MSS. Florentt. Lugd. Bat. quart. *inopina* mavult. Reliqui cum Vulgatis *inopinata*.

⁶ *Voluntas pacta componeret.*] MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & Edd. quibusdam Vetustis, *peracta*, quod natum credo ab iis descriptoribus, qui compendium scripturae in medio vocis *pacta* quaesiverunt. Sensus Orosii hic est, Graecos nimio pacis desiderio, velut attonita mente, eandem ad primam ejusdem mentionem fuisse amplexos, etiam antequam *voluntas pacta*, id est, per deliberationem adfensum praebens, conditiones pacis agnosceret atque adprobaret; simile quid supra scripsit lib. II. cap. 5. *Nisi maturata reconciliatio subrepisset prius, quam se discessio ipsa cognosceret.*

⁷ *Lacedaemonii, utpote homines,*] Orosius haec è Justini libro VI. descripsit. Pluribus eadem Xenophon. libr. III. Diodor. XIV. FABR.

⁸ *Postquam Atheniensium potiti sunt,*] Qui hanc scribendi formulam non intellexerunt

inutiliter inferuerunt *auxilio*, ante *Atheniensium*, quod legitur in Edd. prima, Paris. & Venetis.

⁹ *Universam Asiam*] Quum MSS. quidam haberent *Graeciam*, quod & in Lugd. Batt. duobus & Coll. Gronov. exstat, plures *Asiam*, conjunctim ediderunt. Bosuing. Hittorp. & Veneti *Graeciam & Asiam*, quum tamen augmentum illud non agnoscant Edd. prima & Augustan., & rejiciant MSS. meliores cum Cod. Longob. sequentia quoque ostendant, de sola Asia hic loqui Orosium.

¹⁰ *Hauserunt.*] Blanditur magis quod exstat in Cod. Perizon. *bauserant*.

¹¹ *Toti Orienti*] Tres MSS. Lugd. Batt. cum Perizon. & Meo atque Coll. Gronov. scribunt *toto*, quasi vellent *toto Oriente*.

¹² *Dercyllidam ducem*] Vulgo male hic dux *Hircilides* nominatur, qui Graecis est *Δερκυλλίδης*. FABR.

¹³ *Unum denuntiato bello adpetit.*] Dercyllidas certis conditionibus pactus cum Tissaferne, in Pharnabazi fines exercitum duxit. Xenophon & Justinus. FABR.

regem, ut ¹⁴ in locum ejus ¹⁵ Cononem, Atheniensem virum, qui tunc forte apud Cyprum exsulabat, ducem navali bello constituat. ¹⁶ Acceptis igitur quingentis argenti talentis, Conon per Pharnabazum ¹⁷ evocatur, classique praeficitur, quibus compertis, Lacedaemonii & ipsi auxilia navalis belli ¹⁸ à rege Aegypti Hercynione per legatos petunt, à quo centum instructas triremes & sexcenta millia modium frumenti acceperunt: à sociis etiam undique magna contraxere subsidia. Cui militiae consensu omnium, Agesilaum ducem decreverunt, ¹⁹ virum pede claudum, sed qui in difficillimo rerum statu mallent sibi regem claudicare quam regnum. Raro unquam ita pares omni industria duces in unum coiere bellum, qui acerbissimis invicem praeliis fatigati, & multo sanguine obliti, velut invicti ab alterutro recesserunt. ²⁰ Igitur Conon, accepto iterum, ²¹ per se ipsum, à Rege Magno, stipendio, reversus ad classem, invadit hostiles agros, turre, castella, caeteraque praesidia ²² expugnat: & veluti effusa tempestas, quacunque incubuit, cuncta prostermit. ²³ Lacedaemonii vero domesticis malis circumventi, externis inhiare desistunt, abjiciuntque spem dominationis, imminente periculo servitutis: Agesilaum autem, quem cum exercitu in Asiam miserant,

¹⁴ *In locum*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *in loco*.

¹⁵ *Cononem, Atheniensem*] Haec eadem leges apud Diodor. libr. XIV. FABR. Lugd. Bat. tert. cum Perizon. & Coll. Gronov. *appetit*.

¹⁶ *Acceptis quingentis argenti talentis*,] Sic Diodor. *λαβὼν ἀργυρίᾳ πέντακιστά*. FABR.

¹⁷ *Evocatur*,] Meus *vocatur*.

¹⁸ *A rege Aegypti Hercynione*] Apud Justin. est, *à rege Aegypti Hercymone*. Diodor. hunc regem, qui Lacedaemoniis dedit *πρόβλην ἰσχυρὸν τελευτῆσι αὐτῷ δὲ μυριάδας πινυκῶν*, vocat *Νεφερία*, vel, ut est in aliis bris, *Νεφερία*. FABR.

¹⁹ *Virum pede claudum*,] Nota est contentio de regno Spartano inter Leotychiden Agidis filium, & Agesilaum ejusdem fratrem: cum Leotychides Agesilaum regno prohibere ex oraculo vellet, quod altero pede claudicaret: sed vicit hic illum, cum oraculum in eum convenire contendisset, qui neque legitimus, neque ab

Agide esset genitus. Xenophon. libro III. & in Agesilao. Plutarchus in eodem & Lyfandro, Pausanias libro III. FABR.

²⁰ *Igitur Conon*,] Quare Conon ad regem profectus fuerit, copiose Justin. libro. VI. FABR.

²¹ *Per se ipsum*,] Graeci dicunt *αὐτῷ* & *δι' ἑαυτῶ*, confer Aelian. Var. Hist. lib. I. cap. 21. de Ismenia, Thebanorum legato.

²² *Expugnat*:] Ed. Aug. *impugnat*. Mox MSS. omnes & Editi meliores *incubuit*, alii *incumbit*.

²³ *Lacedaemonii vero domesticis malis*] Significat tempus illud quando circa Olympiadem XCVI. Lacedaemonios injuste imperantes, omnes fere socii deseruerunt, ut ait Cicero libro II. de Offic. Tum Boeotii, Athenienses, Corinthii, Argivi & alii, conspiratione facta, contra Lacedaemonios moverunt bellum. Cujus causa Agesilaus ex Asia domum revocatus fuit. Xenophon libro III. & IV. Diodorus libro XIV. Plutarchus in Agesilao, Pausanias libro III. FABR.

ferant, ad subsidium patriae revocant. ²⁴ Interea Pisander, dux apud Spartam per Agesilaum regem relictus, ²⁵ maximam munitissimamque tunc classem instruxerat, motus ²⁶ aemulatione virtutis Agesilai, ut, illo pedestrem expeditionem agitante, ipse quoque navali discursu oram maritimam pervagaretur. Conon vero ²⁷ susceptum negotium duplici cura intendebat, debens fociis sollicitudinem, patriae fidem: ut huic exhiberet naturam, illis praeberet industriam: in hoc propensior civibus, quod quieti libertatique eorum alieni sanguinis discrimen inpenderet, & pugnaret adversus insolentissimos hostes periculo regis, praemio patriae. Conserunt itaque navale certamen Persae Conone, Spartani Pisandro duce: ²⁸ milites, remiges, ipsique ductores, uno pariter in mutuum caedem ardore rapiuntur. ²⁹ Magnitudinem atque atrocitatem belli istius,

²⁴ Interea Pisander, dux apud Spartam] Mirum profecto, qui factum fuerit, ut contra fidem librorum veterum tam apud Justinum quam Orosium, hic dux *Lysander* haftenus sit dictus: cum tamen ex omnibus scriptoribus, quos modo nominavi, certum sit, *Agesilaum* classi praefecisse *Pisandrum* conjugis suae fratrem, eumque relictum in Asia, & praelio navali superatum ad Gnidum à Pharnabazo & Conone, periisse. Nam quod in vulgato Diodori libro *ναύαρχος* non *πρωταρχος*, sed *πρωταρχος* appellatur, procul dubio mendosum est. FABR.

²⁵ Maximam munitissimamque tunc classem instruxerat,] Haec est constans lectio MSS. meliorum, videlicet trium Florentinorum. Perizonii, Mei, Lugd. Bat. tertii, Ultr. & Coll. Gronov. ut & Ed. August. & ultimae Scotti. Vulgo *maximam munitamque classem tunc instruxerant*.

²⁶ Aemulatione] Lugd. Bat. duo admiratione.

²⁷ Susceptum negotium &c.] Haftenus editum fuit, *Conon vero suscepto negotio, duplicem curam inpendebat &c.* Prima Ed. & illam secutae similiter legunt, sed post negotio inserunt *omni*. Longe vero melior est lectio, quam ex MSS. revocavimus, unius tantum literulae mutatione a nobis adjuncta. Nam in MSS. tribus Florentinis, Meo atque Perizoniano, qui quinque reliquis bonitate multum praestant, ita scri-

bitur, *Conon vero susceptum negotium duplici cura inpendebat*, pro *inpendebat* autem reposuimus *intendebat*, quae sine dubio vera olim scriptura fuit. Ita apud Livium *intendere bellum* lib. XXI. cap. 6. *Alii provincias Consulibus Hispaniam atque Africam decernentes, terra marique rem gerendam censebant: alii totum in Hispaniam Annibalemque intendebant bellum*. Adde, quae pro emendatione similis loci Orosiani in extremo libri IV. scripsimus.

²⁸ Milites, remiges, ipsique ductores,] Ex hoc Orosii loco patet, quomodo ejus tempore lectum apud Justinum fuerit, quem hinc emendare licet, lib. III. cap. i. ubi vulgo legitur, *Eadem militum & omnium regum cura erat*. Idem vero praelium navale inter Cononem & Pisandrum describitur. Neque vulgata lectio *regum* defendi ullo modo potest. Nam, prouti Orosius memorat milites, remiges & ductores; sic ductores, nomine non tantum suo, sed & vincendi contentione jam ante descripserat Justinus in praecedentibus: Porro *Pisandrus*, pro conjunctione *Agesilai*, etiam virtutum aemulator erat, contendebatque; ne a rebus gestis ejus & gloriae splendore recederet: neve tot bellis ac saeculis quaesitum imperium brevis momenti culpa subverteret. Pergit deinde: *Eadem militum, &c.*

²⁹ Magnitudinem atque atrocitatem belli istius, inclinatus ex hoc semper in posterum

istius, inclinatus ex hoc semper in posterum Lacedaemoniorum status, prodit. ³⁰ Namque ex illo fluere ac retro sublapsa referri spes Spartano-
rum ³¹ visa, donec ³² adsurgendo aegre, ac misere recidendo, confecta,
& potestate careret, & nomine. Atheniensibus vero haec eadem pu-
gna initium recuperandae potentiae, sicut Lacedaemoniis amittendae,
fuit. ³³ Primi igitur Thebani, auxilio Atheniensium fulti, superiore
clade faucios ac trepidos adgrediuntur, multa animati fiducia ³⁴ prop-
ter virtutem atque industriam Epaminondae ducis sui, cum quo sibi facile
obtinere posse imperium totius Graeciae videbantur. Fit itaque terrestre
praelium, Thebanis minimo negotio vincentibus. Vincitur etiam hoc
conflictu Lyfander & occiditur. ³⁵ Pausanias quoque, dux alter Lacedae-
monio-

Lacedaemoniorum status prodit.] Et hanc
vulgata venustiore multo lectionem, iis-
dem MSS. Florentinis, quibuscum Meus
& Perizon. conspirant, debemus. In om-
nibus Edd. legitur, *magnitudine atque atro-
citate belli istius inclinatus, ex hoc semper in
posterum Lacedaemoniorum status proruit.*

³⁰ *Namque ex illo fluere*] *παρρησία* Virgi-
liana ex lib. II. Aeneid. FABR.

³¹ *Visa,*] In Vulgg. additur *est*, quod
Codd. MSS. meliores & Edd. principes
non agnoscunt.

³² *Adsurgendo aegre, ac misere recidendo,*]
Statum Lacedaemonis non ineleganter ve-
lut moribundum describit, ex Virgiliana
iterum imitatione: Dixerat Poëta de Dido-
ne Aen. lib. IV. vs. 688.

*Ille, graves oculos conata adtollere, rursus
Deficit. Infixum stridit sub pectore vulnus.
Ter sese adtollens, cubitoque adnixa, levavit:
Ter revoluta toro est, &c.*

³³ *Primi igitur Thebani,*] Belli hujus,
Boeotici dicti, principes fuerunt Locri
Opuntii & Phocenses, quorum hi à Lacedae-
moniiis, illi à Thebanis auxilia accersiverunt.
Thebani Athenienses in suas partes pertraxerunt.
Praelio commisso ad Haliartum Lacedaemonii victi sunt, & Lyfan-
der occubuit, Xenophon libro tertio extre-
mo. Diodorus XIV. Pausanias III. & IX.
Plutarchus in Lyfandro. FABR. Cod. Longobard. pro *retro referri* habet *retro fer-*

ri. Pro *auxilio* Ed. Aug. habet *auxiliis.*
Lugd. Batt. tres cum Perizon. transponunt,
sublapsa retro referri.

³⁴ *Propter virtutem atque industriam Epaminondae*] Videtur Orosius, deceptus ver-
bis Justinii, putasse huic praelio interfuisse
Epaminondam, quod verum non est.
FABR.

³⁵ *Pausanias quoque, dux alter*] Pausaniae,
qui cum Lyfandro adversus Thebanos mis-
sus fuerat, crimini datum, quod serius in
Boeotiam venisset, quodque caesorum
corpora foedere quam praelio tollere ma-
lisset. Itaque capitis accersitus ad causae
dictionem non adfuit, sed Tegeam in exi-
lium aufugit, Xenophon & Pausanias,
lib. III. FABR. Fuit is Pausanias filius Plei-
stianactis, nepos Pausaniae illius, qui,
Mardonio & Persis ad Plateas victis, im-
mortalem gloriam prava libidine & proditi-
one scelestâ foedavit. Hujus vero Pau-
saniae innocentiam, qui a Lyfandri factio-
ne, altera jam vice, capitis arcescebatur,
prodiderunt Xenophon Hist. Gr. Lib. III.
p. 507. Plutarch. in Lyfandro p. 450. Pau-
san. lib. III. p. 216. & Justin. lib. VI. cap.
4. In jus vocatus prima vice fuerat, ut
qui exsulibus Atheniensium favisset, atque
aegerrime, pari suffragiorum numero, peri-
culum evaserat. Quum secunda vice accusa-
retur, noluit iratis propter Lyfandri mortem
civibus, salutem suam credere, sed Tegeam,
in Minervae templum, quod tutum miseris
erat asylum, confugit, ibique morbo diem
obiit.

moniorum, insimulatus proditoris, in exsilium truditur. Thebani autem victoria potiti, collecta universi exercitus manu, Spartam contendunt, putantes se vacuum praesidio civitatem nullo intraturos negotio, cujus jam omnes pene copias cum ipso rege delēssent, atque ab omnibus fociis destitutos viderent. Lacedaemonii periculo civitatis impulsī, habito inexercitati militis qualicunque delectu, obviam hosti procedunt. Sed victis semel, adversus victores obsistendi nec virtus nec animus erat. Cum igitur caedes tantum unius pene partis ageretur, ³⁶ repente Rex Agesilaus, arcessitus ex Asia, improvisus bello supervenit: Thebanos jam successu duplicis victoriae laetiores segnioresque adgreditur: nec difficile superat, maxime cum adhuc apud ipsum pene integrae vires haberentur. Ipse tamen Agesilaus graviter ³⁷ vulneratur. At vero Athenienses, cum comperissent insperata Lacedaemonios victoria sublevatos, pristinae servitutis, ³⁸ de qua tunc respirare vix coeperant, trepidi metu, exercitum contrahunt, eumque Boeotiis in auxilium adiungunt, commissum ³⁹ Iphicrati duci, qui adolescens admodum, vixdum annos viginti natus, infirmitatem aetatis maturitate animi muniebat. Conon quoque, ⁴⁰ vir quidem Atheniensis, dux autem Persici exercitus, audito Agesilai reditu, ad populandos Lacedaemoniorum agros revertitur. Ita Spartani, strepitu ⁴¹ circumsonantium undique hostium clausi atque exterriti, ultima propemodum desperatione tabuerunt. ⁴² Sed Conon, postquam

obiit. Vide quae de eo diximus in Serie Regum Lacedaemoniorum Stirpis Eurytionidarum, quae post Vitam Antigoni Tutoris, a quo, Cleomene victo, capta fuit Lacedaemon, sequitur in Historia Regum Macedoniae.

³⁶ Repente rex Agesilaus,] De adventu Agesilai in Boeotiam, non omnino convenit Just. & Orosio cum Xenophonte, Diodoro & Plutar. Pugna commissa fuit ad Coroneam: mendose enim in Plutarchi Agesilao est, *αὐτὸν τὸν Χαρσίωνα*, pro *Κορσίωνα*. FABR.

³⁷ Vulneratur.] Ed. Aug. *vulneratus est*, quam lectionem tres Florentini quoque agnoscunt.

³⁸ De qua tunc respirare vix coeperant,] Perizon. *de qua respirare vix coeperant*. Lugd.

Bat. sec. & Ultr. *de qua tunc respirare coeperant*. Mox Ed. Aug. *in auxilio*.

³⁹ Iphicrati duci,] De Iphicrate Xenophon lib. IV. & deinceps, Diod. lib. XIV. & XV.

⁴⁰ Vir quidem] Vocem posteriorem delent Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov.

⁴¹ Circumsonantium] Idem MSS. *circumstantium*.

⁴² Sed Conon, postquam vasta] De Cononis beneficio in Athenienses, deque honore illi à suis habito, praeter caeteros, quos jam saepe nominamus, eleganter Demosthenes de immunitate contra Leptinem. Legendus quoque Isocratis Euagoras. FABR.

quam vasta hostilis soli populatione satiatus est, Athenas pergit, in maximo gaudio civium ipse tristis, quippe cum videret urbem, populo quondam cultuque ornatissimam, ⁴³ nunc miserabili ruinarum ac desolationis squalore confectam. Itaque magnum pietatis miserationisque monumentum in reparatione ejus operatus est. Namque eam, à Lacedaemoniis exinanitam, Lacedaemoniorum ⁴⁴ praedis replevit. Persis incenditibus concrematam, Persis aedificantibus reformavit. ⁴⁵ Interea Artaxerxes, Rex Persarum, sicut ⁴⁶ principio dictum est, universis Graeciae populis per legatos, ut ab armis discederent, & paci adquiescerent, imperavit: non quod misericorditer fessis consuleret, sed, ⁴⁷ ne se in Aegypto bellis occupato, aliqua in regnum suum tentaretur irruptio.

⁴³ Nunc] Edd. quaedam Vett. tunc.

⁴⁴ Praedis] Edd. quaedam ut & Cod. Ultr. praefidiis, quasi innuerentur opes Persicae, ex quibus, Lacedaemoniorum quondam praefidiis, Urbem restituit Conon. Sed non muto vulgatam, quam confirmat Justinus, scribens lib. VI. cap. 52. Itaque quae incensa fuerunt, praedarum sumtu &c. ubi sequitur paullo post, ex spoliis Lacedaemoniorum.

⁴⁵ Interea Artaxerxes, Rex Persarum,] Cum Pharnabazus & Conon regia classe maritimam Laconicae oram cum maleficio pervaderent, & Athenae muro cingerentur, placuit Lacedaemoniis pacem facere

cum rege Persarum, eaque re Antalcidam ad Tiribazum regis praefectum miserunt, ut illius opera pax firmaretur. Hac de causa pacem hanc Graeci τὴν ἐπ' Ἀνταλκίδου συνθήκην ἐπὶ τῷ ἑρμῶν vocant, ut demonstravimus paulo ante ex Polybio. Tu lege Xenophontem lib. V. Diodor. XIV. Plutarchum in Agesilao & Artaxerxe. Meminit Strabo in fine libr. VI. Pausanias initio. IX. FABR.

⁴⁶ Sicut principio] Ultr. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. sicut in principio. Meus, sicut à principio.

⁴⁷ Ne se] Ita MSS. illo, plures Edd. sed male.

C A P U T II.

De Lacedaemoniorum offensione in Arcadia, Victoriâ Thebanorum, Epaminondae morte, cum Epilogo dictorum.

Cunctis igitur Graecis optatissima quiete ¹ resolutis, domesticoque otio ² torpentibus, ³ Lacedaemonii, inquieti magis quam strenui, & furore potius, quam virtute intolerabiles, post bella deposita tentant furta

¹ Resolutis,] Florent. pr. & Perizon. solutis.

² Torpentibus,] Lugd. Bat. quart. stupentibus.

³ Lacedaemonii, inquieti magis quam strenui, & furore potius, quam virtute intolerabiles.] Ita cod. Colon. & Materni perfecte, prae

furta bellorum. ⁴ Nam speculati absentiam Arcadum, castellum eorum repentina irruptione perfringunt. Arcades vero, ⁵ exciti injuria, juncto sibi Thebanorum auxilio, amissa furto, bello repetunt. ⁶ In eo praelio Archidamus, dux Lacedaemoniorum, vulneratus, ⁷ cum jam caedi suos ut victos videret, ⁸ occisorum corpora ⁹ per praeconem ad sepulturam poscit: quod signum victoriae traditae inter Graecos haberi solet. Thebani autem hac confessione contenti, dato parcendi signo, finem dedere certamini. Paucis deinde intervenientibus induciarum diebus, ¹⁰ Lacedaemoniis ad alia bella conversis, Thebani cum Epaminonda duce, de invadenda ¹¹ Lacedaemonia, quasi secura & destituta, cepere fiduciam. Taciti, intempesta nocte, Lacedaemonem veniunt: fed

prae illo quod editur: *Lacedaemonii inquieti magis, quam virtute intolerabiles*. LAUT. Augmentum illud, quod Lautius ex Codd. Col. & Materni adfert, in omnibus, non tantum MSS. sed & Editis invenitur, una ex Fabricianis anni 1573. excepta, in qua typosetiarum negligentia verba illa exciderant.

⁴ *Nam speculati absentiam*] Quae de Arcadum & Thebanorum bello hic & apud Justinum post Antalcidae pacem subjiciuntur, ea non statim subsecuta sunt. Nam illa facta est anno secundo Olymp. XCVIII. Arcades autem bellum cum Eleis gesserunt quarta & centesima Olympiade, ut etiam Pausan. scribit libro V. Tum Elei pressi ab Arcadibus, Lacedaemonios socios suos impulerunt, ut Archidamus Agesilai filius cum exercitu missus in Arcadiam Cromnum ceperit. Nam quod Justinus *castellum* dicit, Xenophon, qui hanc historiam lib. ult. *Ἐκκλ.* scribit, *Κρόνον* vocat. FABR.

⁵ *Exciti*] Quaedam Edd. *excitati*.

⁶ *In eo praelio*] Cromno capto Archidamus, praesidio trium cohortium ibi relicto, reliquas copias domum reduxit. Sed cum praesidium ab Arcadibus ex Elide reversis obsideretur, Archidamus iterum missus, ut Spartanos obsidione liberaret, praelio commisso ὁ Ἀρχίδαμος ἐτέρωτο τὴν μὲν ἀλγεμμένην, inquit Xenoph. i. e. *Archidamus telo per femur trajecto vulneratus est*. FABR.

⁷ *Cum jam caedi suos, ut victos, videret*,] Haec est lectio Cod. Longobardici, alii Codices sic legunt, Flor. sec. *cum etiam caedi suos jam ut victos videret*. tert. *cum etiam caedi suos jam enim victos videret*. Ultr. Lugd. Batt. sec. & quart. cum Coll. Gronov. & Ed. August. *cum caedi suos jam & victos videret*. Reliqui, *cum etiam caedi suos jam ut victos videret*. Eadem diversitas est in Justinii codicibus, quorum alii *ut victos*, alii *& victos* scribunt, vulgatam tamen *ut victos* non incommode retineri posse judicant interpretes.

⁸ *Occisorum corpora per praeconem*] *τῶν νεκρῶν ὑποπνέουσας ἀναρπείας*. Exemplorum plena sunt omnium monumenta. FABR.

⁹ *Per praeconem*] Coll. Gronov. *per praeconium*. Lugd. Bat. sec. & Ultr. *per praeconem ornatum ad s. p.* Pro *poscit*. Lugd. Bat. sec. Meus & Perizon. *poposcit*.

¹⁰ *Lacedaemoniis ad alia bella conversis*] Mantinenses à Thebanis desciverant, iisque suppetias venerant Lacedaemonii duce Agesilao, ut Xenophon & Plutarchus scribunt: nam quod Diodor. lib. XV. *Agidem* hunc nominat, equidem qui verum esse possit ignoro. FABR.

¹¹ *Lacedaemonia*,] Perizon. *Lacedaemona*. Lugd. Bat. tert. *Lacedaemone*, prout statim *Lacedaemonem* vocabit Orosius, sed ibi Ed. Aug. *Lacedaemoniam* habet, Justinus *Lacedaemona*.

sed non ita incautam vel indefensam, sicut rebantur, offendunt. Armati enim senes cum reliqua turba inbellis aetatis, ¹² praecognito adventu hostium, in ipsis se portarum angustiis objecerunt, &, adversus quindecim millia militum, vix centum confecti aevo homines proruperunt. His itaque tantam molem belli sustinentibus, juvenus superveniens congredi adversus Thebanos aperto certamine incunctanter decrevit. ¹³ Commisso praelio, cum Lacedaemonii vincerentur, repente Epaminondas, dux Thebanorum, incautius dimicans, vulneratur. Quare dum his ex dolore metus, illis ex gaudio stupor nascitur, veluti ex consensu tacito utrimque discessum est. Epaminondas autem, graviter ¹⁴ saucius, cum de victoria suorum comperisset, scutumque exosculatus esset, ¹⁵ remota manu ¹⁶ qua vulnus occluserat, egressum sanguinis ¹⁷ ac mortis patefecit introitum: cuius mortem sic Thebanorum perditio subsecuta est, ut non perdidisse ducem, sed ipsi cum eo tunc perisse viderentur. Contextui ¹⁸ indigestae historiae inextricabilem ¹⁹ cratem, atque incertos bellorum orbes, ²⁰ huc & illuc lymphatico furore gestorum, verbis e vestigio secutus implicui: quoniam tanto (ut video) inordinatius scripsi, quanto magis ordinem custodivi. Inproba dominandi Lacedaemoniorum cupiditas, quantis populis, qualibus urbibus, quibus provinciis, cujusmodi odiorum motus, quantas causas certaminum suscitavit, quis vel numero, vel ordine, vel ratione disponat? cum ipsi quoque non plus afflicti bellis quam bellorum confusione referantur: siquidem, tracto per aliquot aetates hoc continuo bello, Athenienses, Lacedaemonii, Arcades, Boeotii, Thebani, postre-

¹² *Praecognito adventu hostium*,] Euthynus enim Thespiensis, auctore Callisthene, seu, Cres quidam, ut Xenophon scribit, Epaminondae consilium Agesilao enuntiavit. Lege Plutarchum in Agesilao. FABR.

¹³ *Commisso praelio*,] Praelium commissum fuit ad Mantineam, ibique Epaminondas vulneratus ab Anticrate Lacedaemonio paulo post decessit. FABR.

¹⁴ *Saucius*,] Edd. quaedam *sauciatus*. Mox itidem *exosculatus*.

¹⁵ *Remota manu*,] Aliter de vulnere scribunt Cic. epist. 12. lib. V. ad Fam. Valer. lib. III. c. 2. & Diod. XV. FABR.

¹⁶ *Qua vulnus occluserat*,] Ita MSS. at-

que Editi meliores, alii *quae vulnus occluserat*.

¹⁷ *Egressum sanguinis &c.*] Edd. prima, Paris. & Venetae, *egressu sanguinis ad mortem patefecit introitum*. haud male.

¹⁸ *Indigestae*] Meus *digestae*.

¹⁹ *Cratem*] Respondet haec vox verbo, quod praecessit, *contextui*. Ex MSS. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. hanc glossam pro ea habent, *molem seu materiam*, Edd. prima, Paris. & Venetae legunt *cladem*, sed *cratem* cum reliquis August.

²⁰ *Huc & illuc*] Sic MSS. omnes cum Ed. August. Reliquae, *huc atque illuc*.

postremo Graecia, Asia, ²¹ Persis, atque Aegyptus cum Libya, insularisque maximis, navales simul pedestresque conflictus indiscretis egere discursibus. Referre caesa hominum millia non possem, etiam si bella numerarem. At nunc ²² increpet haec tempora atque illa collaudet, quicumque nescit hosce omnes istarum urbium provinciarumque populos, ita nunc in solis ludis ac theatris consenescere, sicuti tunc in castris maxime praeliisque ²³ tabuisse. Florentissima illa, ²⁴ & totius tunc imperium Orientis affectans, Lacedaemoniorum civitas, vix centum habere potuit senes: ita incessabilibus circumventa malis, inmaturas misere expendebat aetates: & queruntur nunc homines, quorum refertae pueris & senibus civitates, secuta juvenum peregrinatione ditantur, pacificisque exercitiis stipendia domesticae voluptatis adquirunt? nisi forte (ut adsolent humanae mutabilitati omnia fordere praesentia) novitates rerum actu audituque prurientibus, ipsa etiam vita ²⁵ fastidio est.

²¹ Persis,] Meus Persia. Mox Perizon. cum Libyis.

²² Increpet] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. reputet. male.

²³ Tabuisse.] Lugd. Bat. pr. tabuissent.

²⁴ Et totius tunc imperium Orientis] Lugd. Bat. sec. totius imperium Orientis.

²⁵ Fastidio est.] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. fastidium est.

C A P U T III.

Terraemotus Achaiae collatus cum Constantinopolitano. Romani civitates aliquot capiunt.

Anno ab Urbe condita CCCLXXVI. saevissimo terrae motu Achaia universa concussa est, & duae tunc civitates, id est, ² Bura & Helice, abruptis locorum hiatibus devoratae sunt. At ego nunc è contrario poteram similia in diebus nostris apud Constantinopolim, aequè modo

¹ Anno ab v. c. CCCLXXVI.] Euseb. in lib. de temporibus hunc terraemotum adscribit Olym. centesimae. Strabo libro VIII. scribit has urbes everfas bienio ante pugnam Leuſtricam, id est, anno ante Olympiadem CII. Diodoro au-

store, qui annus ex aliorum supputatione est CCCLXXX. FABR.

² Bura & Helice,] Ita scripsimus ex Eusebii Chronico, Thucydidis libro III. Strabonis libro I. & VIII. Pausaniae libro VII. Plinii libro II. capit 92. cum in Orosii li-
bris

modo principem gentium, praedicta & facta, sed non perfecta narrare cum, post terribilem denuntiationem conscientiamque mali sui ³ praesciam, subter commota funditus terra tremere, ⁴ & desuper fusa coelitus flamma penderet, donec ⁵ orationibus Arcadii principis & populi Christiani, praesentem perditionem Deus exoratus averteret: probans se solum esse & conservatorem humilium, & punitorem malorum. ⁶ Sed haec, ut commemorata sint magis quam explicata, verecundiae concesserim, ut & qui scit, recolat, & qui nescit, inquirat. ⁷ Interea Romani, qui per septuaginta annos ab urbe Volscorum, praeterea Faliscorum, Aequorum, & Sutrinorum, subacti & adtriti, assiduis bellis conficiebantur, tandem in ⁸ superscriptis diebus, Camillo duce, easdem cepere civitates, & redivivo finem dedere certamini. ⁹ Praenestinos etiam eodem tempore, qui ¹⁰ usque ad portam Romae bellando & caedendo pervenerant, ad flumen Alliam, T. Quinctio pugnante, vicerunt.

bris esset, *Ehora & Helice*. Diodor. libro XV. hanc inauditam eluvionem describens addit ἡγήσατο δὲ τότε τὸ πᾶν τῆς Ἀχαιῆς καὶ δύο πόλεις, Ἑλίαν τε καὶ Βύραν, id est, *Hanc cladem duo Achaiae oppida, Helice & Bura, experta sunt*. FABR. Apud Polybium post haec tempora Burae urbis & Buriorum mentio fit, nimirum, quia is non Buram, sed Olenum & Helicen hac clade periisse adfirmat lib. II. cap. XLI. p. 179. ubi democratiam duodecim in Achaja urbium describit, ex quibus suo tempore decem, quas enumerat, & inter illas Buram, superfuisse testatur, quum Olenum & Helicen, paullo ante cladem Leutricam, adeoque maturius, quam statuit Orosius, mare hauserit. Clausulam sunt nulli ex MSS. quos consului agnoscunt, neque Edd. Veteres, nisi August.

³ *Praesciam*,] Florentt. pr. & tert. *consciam* ut & Ed. pr. & Paris. Ex hisce Orosii patet, quorsum sit referendum, quod praecessit, *praedicta*.

⁴ *Et desuper*] Conjunctionem delent MSS. Ultr. Meus & Perizon. Male in Scoti Edit. est *perderet*. Historiam vide in Annal. Basnagii tom. III. p. 155. Accidit A. D. 396.

⁵ *Orationibus*] Edd. prima, Paris. & Venetae, *oratione*.

⁶ *Sed haec &c.*] Lugd. Bat. tert. cum

Coll. Gronov. *sed ut commemorata sunt*. Dein Perizon. *magis quam explicata*. Sensus Orosii est, Quae recentia de Arcadii temporibus digito attingo, haud minus vera sunt, quam illa antiqua, quae descripta a me & aliis sunt. Malui tamen quasi in transitu indicare, quam large explicare, idque propter verecundiam.

⁷ *Interea Romani*,] Camillus, cum Tribunus milit. III. anno CCCLIX. Faliscos iustitia in ditionem populi R. redegisset, ut est apud Livium libro V. Plutarchum in Camillo, & Auctorem libri de Viris Illustribus: sexto anno post Dictator Volscorum civitatem, quae per LXX. annos bellum gesserat, vicit, & Aequorum urbem occupavit, Sutrinorum recuperavit, deletis Etruscorum exercitibus, & tres simul triumphos egit. Haec ita emendata à Cuspiniano paucis Eutropius libro II. pluribus Livius libro VI. FABR.

⁸ *Superscriptis*] Ed. August. & Cod. Ultr. *superdictis*.

⁹ *Praenestinos etiam eodem tempore*,] Praenestini T. Quinct. Cincinnato Dictatore victi fuerunt anno 375. Liv. Eutrop. & Euseb. in Chronico. FABR.

¹⁰ *Usque ad portam*] Unus Ultr. *usque ad portas*. Quaedam Editiones *venerant*.

CAPUT IV.

De pestilentia gravissima, ejusque expiatione.

Anno ab Urbe condita CCCLXXXIV. L. Genucio, & Q. Servilio Consulibus, ingens universam Romam pestilentia corripuit: ² non, ut adsolet plus minusve solito temporum turbata temperies, hoc est, aut intempestiva ficcitas hiemis, aut repentinus calor veris, aut incongruus humor aestatis, vel ³ autumnii divitis indigesta illecebra, insuper etiam exspirata de Calabris saltibus aura corrumpens, repentinis acutarum infirmitatum adferre transcurfus; sed gravis diuturnaue in nullo dispar sexu, in nulla aetate dissimilis, generali cunctos per biennium jugiter tabe confecit: ut etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos adflictosque dimiserit. Conquerentur hoc (ut arbitror) loco obtrectatores temporis Christiani, si forte silentio ⁴ praeterierim, quibus tunc cerimoniis Romani placaverint deos, & sedaverint morbos. Cum pestilentia indies crudesceret, auctores suasere pontifices, ut ludi scaenici diis expetentibus ederentur: ⁵ ita pro depellenda temporali peste corporum, arcessitus est perpetuus morbus animorum. Uber nunc quidem

¹ Anno ab v. c. CCCLXXXIV.] Oro-
sius in numeris istis suam rationem sequi-
tur, nam hunc non esse depravatum con-
sensus librorum, & sequentes numeri osten-
dunt. Alii hunc annum CCCLXXXVIII.
alii alium faciunt. De hac pestilentia Li-
vius initio lib. VII. FABR.

² Non, ut adsolet &c.] Depravata
haec haec circumferebantur, quum il-
la, ut adsolet, uncinulis includerentur, &
deinde, aliquot post lineis, legeretur, re-
pentinis acutarum infirmitatum adferret tran-
scursus, Quae nullum omnino sensum fun-
dunt, aptissimum vero, si demas cum
MSS. Florentinis sec. & tert. (nam in
primo, hoc in loco, deest pagina) Lugd. Batt.
pr. tert. Paris. & Ultr. unam literulam, mu-

tando adferret in adferre. Pro exspirata le-
gunt inspirata Lugd. Batt. tres cum Coll.
Gronov.

³ Autumnii divitis indigesta illecebra] Co-
lon. divitiis, forte legendum: Autumnii divi-
tiis ingesta illecebra. Sed nihil esset. LAUT.
Hoc verum est; nam indigesta praestat, &
significat nimietatem fructuum, qui male
concoquuntur.

⁴ Praeterierim,] Lugd. Bat. pr. & tert.
praeterirem.

⁵ Ita pro &c.] Sic MSS. Florent. Lugd.
Batt. Meus, Perizon. Ultr. & Coll. Gro-
nov. Conjunctionem & intruserant Editi
praeter August. Animorum quoque melio-
res, pro quo plures animarum.

dem mihi iste doloris atque increpationis locus est, sed, ⁶ in quo jam Reverentia tua studium sapientiae & veritatis exercuit, mihi super eo audere fas non est. Commonuisse me satis sit, & ex qualibet intentione lectorem ad illius lectionis plenitudinem remisisse.

⁶ *In quo jam Reverentia tua*] Intel- dos scenicos libr. III. c. 17. de Civit. ligit disputationem Augustini contra Lu- Dei. FABR.

C A P U T IV.

Ingens terrae hiatus medio Romae adparuit, quem Marcus Curtius praecipitio sui avertit.

Sequitur hanc miseram luem, miserioremque ejus expiationem ¹ proximo anno satis triste prodigium. Repente siquidem medio Urbis terra dissiluit, ² vastoque praeruptu hiantia subito ³ inferna patuerunt. Manebat diu ad spectaculum terroremque cunctorum patenti voragine inpudens specus, nefariamque vivi hominis sepulturam diis interpretibus

¹ *Proximo anno*] Curtius equo insidens armatus se in specum immisit, L. Genucio, Q. Servilio iterum Coss. Livius lib. VII. Valerius Max. lib. V. cap. 6. August. de Civit. Dei lib. IV. c. 20. FABR.

² *Vastoque praeruptu*] Sic lego ex *praerupte* & *praerupti*, quorum neutrum satis intelligo. LAUT. *Praeruptu* quoque exstat in Editt. prima, Paris. & Venetis. In August. ut & MSS. Florent. sec. & tert. Ultr. Perizon. atque quatuor Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *praerupto*, nisi quod primus ex iis exhibeat *perrupto*, Meus *vastoque rupto*. Certe *vastoque praerupte*, quod in Fabricii & Scotti Editionib. invenitur, nullum sensum habet. *Praeruptus* hic est adjectivum, Graecis *κρηβάδης*, quod substantivi loco ponitur, sibi pro adjectivo adpositum habet *vastum*. Itaque *vasto praeruptu* significat ingens praecipitium & immane barathrum. *Praeruptae* enim rupes dicuntur, quae facili clivo haud ad-

scendunt, sicuti *praerupta* pro rupibus ejusmodi apud Plinium lib. VIII. cap. 32. *Ad praerupta ducunt, saltumque demonstrant.* Apud eundem Plinium adverbium *praerupte* occurrit lib. XXXIV. cap. 14. *Mons praerupte altus*. At hic adverbium poni nequit, nisi forte sic reformari locum placeret, *vastoque, praerupte hiantia, subito inferna patuerunt*.

³ *Inferna patuerunt.*] Contrarium, utpote apud Inferos, in Lucani lib. VI. vs. 743.

*Inmittam ruptis Titana cavernis,
Et subito feriere die.*

Ovid. quoque lib. II. Metam. vs. 260.

*Dissilit omne solum, penetratque in Tartara rimis
Lumen, & infernum terret cum conjuge Regem*

⁴ *Ex.*

bus ⁴ expetebat. Satisfecit improbis faucibus praecipitio sui ⁵ Marcus Curtius, eques armatus, iniecitque crudeli terrae ⁶ inopinatam satietatem, cui ⁷ parum esset, quod ex tanta pestilentia mortuos per sepulchra ⁸ fusciperet, nisi etiam vivos scissa forberet.

⁴ *Expetebat.*] Florent. tert. Perizon. Lugd. Bat. tert. & Edd. Vett. praeter August. *expectabat.* eodem sensu. Malo tamen Vulgatam, quia, diis interpretibus, id est, monitu sacerdotum, petebat aliquid patens specus, & petitioni satisfecisse dicitur Curtius.

⁵ *Marcus Curtius, eques*] Impressi: *vir eques*, à scholiis nimirum intrusum *vir*. LAUT. Perizon. *vir eques & armatus*. Ed. August. *Vir nobilis, eques armatus*.

⁶ *Inopinatam satietatem,*] Colon. codex

inopinam, ex quo restituo *opimam* si tamen docti probarint. LAUT. Flor. sec. *inopiam*, forte pro *inopinam*, sicuti haud male scribitur in Cod. Perizon. Col. Gronov. atque editur in Ed. August.

⁷ *Parum esset,*] Ed. Aug. & Coll. Gronov. *parvum esset*.

⁸ *Susciperet,*] Perizon. *acciperet*, & mox *scissa absorberet*, quod & in Ed. Aug. invenitur & MSS. Lugd. Bat. pr. & tertio atque Coll. Gronov.

C A P U T VI.

*Gallorum ingentem multitudinem Romani sternunt ac fugant,
Tusci superantur, Galli tertio irruentes trucidantur.*

Anno ab urbe condita CCCLXXXVIII. iterum terribilis Gallorum inundatio juxta Anienem fluvium, ² ad quartum ab Urbe lapidem confedit, facile sine dubio, pondere multitudinis & alacritate virtutis, perturbatam occupatura civitatem, nisi ³ otio & lentitudine torpuisset: ubi atrocissimam pugnam ⁴ Manlius Torquatus singulariter inchoavit,

¹ *Anno ab &c.*] Annus, quo Galli Anienem transgressi non longe ab Urbe castra posuerunt, Consules habuit C. Sulpicius, & C. Licinius, atque ex Fastis Consularibus CCCXCII. numeratur. FABR.

² *Ad quartum ab Urbe lapidem*] Apud Livium est, *ad tertium lapidem*: Eutropius scribit Gallos quarto milliaro ab Urbe confedissee. FABR.

³ *Otio & lentitudine*] Sic pono, adjutus duobus MSS. contra quam fuit in Vulgatis, *lenitudine*. LAUT. Editiones quaedam cum MSS. quibusdam *lenitudine*. Sed ego quoque

praefero quod meliores habent, *lentitudine*. *Lenis* autem & mansuetus acri & fero opponuntur, *lentus* vi subitae, quam si adhibuissent Galli praevenire potuerant Romanos.

⁴ *Manlius Torquatus*] Hic T. Manlius, qui cum Gallo apud Anienem depugnavit provocatus, ex ejus spoliis sibi & torquem & cognomen induit, ait Cicero libr. II. de Finibus. Historia est apud Livium libr. VII. & Eutropium II. Elegantissime eam Quadrigarius libr. I. Annalium descripsit, qui locus est apud Gellium lib. IX. cap. I. FABR.

choavit, ⁵ T. Quinctius Dictator cruentissima congressione confecit. Fugati ex hoc praelio plurimi Galli, instauratis iterum copiis in bellum ruentes, ⁶ à C. Sulpicio Dictatore superati sunt. Post paululum quoque Tuscorum pugna ⁷ sub C. Marcio consecuta est: ubi conjici datur, ⁸ quantum hominum caesum sit, quando octo millia sunt capta Tuscorum.

Tertio autem in iisdem diebus Galli se in praedam per maritima loca, subjectosque campos, ⁹ ab Albanis montibus diffuderunt: adversum quos novo militum delectu habito, conscriptisque legionibus decem, sexaginta millia Romanorum, negatis sibi Latinorum auxiliis, processerunt. Confecit hanc pugnam ¹⁰ M. Valerius, auxiliante corvo alite, unde postea Corvinus est dictus. Occiso enim provocatore Gallo, hostes terri, sparsimque fugientes, graviter trucidati sunt.

⁵ T. Quinctius Dictator] Livius Gallos non hoc anno à Quinctio Dictatore, verum sequenti à Q. Servilio Ahala Dictatore, cum Quinctius Magister Equitum esset, caesos ait. Sed Orosius alios auctores secutus est, sicut & Appianus in Celtica, ubi scribit, καὶ τρίτῃ ἡ Κελτῶν στρατὸς ἐμβέληκεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἣν καὶ αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι διεδραίεον ὑφ' ἡγεμόνι Τίτῳ Κοϊνκίῳ. i. e. Atque etiam tertius Gallorum exercitus in Italiam venit, quem Romani quoque ductu & auspiciis T. Quinctii deleverunt. FABR.

⁶ A. C. Sulpicio) C. Sulpicius Peticu Dictator an. CCCXCV. Gallos vicit, ac de iis triumphavit Nonis Mai. ut est in triumphis Capitolin. De arte qua Gallos vicit, Livius & Frontinus lib. II. Stratagematum. FABR.

⁷ Sub C. Marcio.] C. Marcius Rutilus Dictator primus è plebe biennio post Sulpicium cum Tusceis congressus IX. millibus captis caeteros aut cecidit, aut agro Romano fugavit. Livius & Eutropius. Ejus triumphus in antiquis marmoribus sic descriptus est. C. MARCIUS. L. F. C. N. RUTILUS. DICT. AN. CCCXCVII.

DE TUSCEIS. PRIDIE. NON. MAI. Pro consecuta, Prizon. habet subsecuta est.

⁸. Quantum hominum caesum sit,] Ita Cod. Longob. & reliqui MSS. Sed Edd. pr. Paris. Venetae, Hitt. & Bolsuing. adeoque veteres omnes ante Fabr. sola August. excepta, quanta hominum multitudo caesa sit.

⁹ Ab Albanis montibus] Sic recte legi in libris vetustis è Livio cognoscitur. Meminit hujus belli Polyb. lib. II. Flor. lib. I. tit. 13. FABR. Quidam scilicet ex Edd. & MSS. legunt subjectisque vel subjectosque campos Albanis montibus.

¹⁰ M. Valerius,] De hujus singulari certamine praeter superiores lege Valerium Max. lib. VIII. cap. 16. & Gell. lib. IX. cap. 11. Est vero sciendum hunc M. Varium in antiquis lapidibus non Corvinum sed Corvum cognominari. M. tamen Manlii versus de hoc sunt,

Et cum militia volucris Corvinus adeptus
Et spolia, & nomen, qui gestat in Alite
Phoebum FABR.

Pro Corvinus Coll. Gronov. scribit Corvus.

CAPUT VII.

*Fœdus Romanorum cum Carthaginiensibus complurium malorum causa.
Inter alia mira veris lapidibus pluit. Alexander Magnus nascitur.
Rex Persarum Judaeos captivos abducit.*

Numerandum etiam ¹ inter mala censeo, primum illud ² ictum cum Carthaginiensibus foedus, quod iisdem temporibus fuit; praesertim ex quo tam gravia orta sunt mala, ³ ut exin coepisse videantur. ⁴ Anno siquidem ab Urbe condita CCCCLII. legati a Carthagine Romam missi sunt, foedusque pepigerunt. ⁵ Quem ingressum Carthaginiensium in Italiam malorum grandinem secuturam, continuarumque miseriarum tenebras juges, historiarum fides, locorumque infamia, & abominatio dierum, quibus ea gesta sunt, protestantur. ⁶ Tunc etiam nox usque ad plurimam diei partem tendi visa est: & faxea de nubibus grando descendens, veris terram lapidibus verberavit. ⁷ Quibus diebus etiam ⁸ Alexander Magnus, magnus vere ille gurges miseriarum, atque atrocissimus turbo totius Orientis est natus. ⁹ Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes

¹ *Inter mala*] Editt. quaedam Vett. *inter caetera mala.* contra MSS.

² *Ictum foedus*] Lugd. Bat. pr. & Perizon. *initum foedus.*

³ *Ut exin*] Edd. pr. & Paris. *ut exin.*

⁴ *Anno siquidem ab V.C.*] Cum Carthaginiensibus legatis, auctore Livio libr. VII. Romae foedus ictum, cum amicitiam ac societatem petentes venissent, M. Valerio Corvo, M. Popillio Laenate IV. Coss. qui annus in Fastis Capitolinis est ab v. c. CDV. FABR.

⁵ *Quem ingressum*] Sic recte restituit Fabricius, ante quem edebatur, nullo sensu, *quam ex ingressu.* August. Ed. sola servabat veram lectionem, ut & Vincentius Bellouacensis in Speculo Historiali lib. IV. cap. 93.

⁶ *Tunc etiam nox*] Haec prodigia quarto anno post foedus cum Carthaginiensibus i-

ctum evenisse, Livius narrat. Diaconus haec Eutropio ex Orosio addidit. FABR.

⁷ *Quibus diebus etiam Alexander Magnus*] Infra cap. 16. Orosius scribit Alexandrum patri Philippo successisse anno ab U. c. CCCCLXXVI. quare si Alexander natus annos XX. ut Plutarchus & Arrianus scribunt, regnum Macedoniae suscepit, certè circa idem tempus, quo prodigia illa evenerunt, hic natus fuit. FABR.

⁸ *Alexander Magnus*] In Cod. Longob. *Alexander magnus vere* &c. ut & in Perizon. & Coll. Gronov. *Alexander Magnus, ille gurges* &c. Vincent. Bellou. Apud eundem legitur ibid. *veris terram lapidibus verberavit XXV. diebus, quibus diebus* &c. quae *XXV. diebus, ex quibus diebus nata, expungi debent.*

⁹ *Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes,*] Artaxerxes ὁ ἰνδικὸς βασις, Eusebio est X XII

Artaxerxes, post transactum in Aegypto maximum diuturnumque bellum, plurimos Judaeorum in transmigrationem egit, atque in Hyrcania ad Caspium mare habitare praecepit: quos ibi usque in hodiernum diem amplissimis generis sui incrementis consistere, atque exinde quandoque¹⁰ erupturos, opinio est. Cujus etiam belli tempestate¹¹ transcurrentes, & Sidonem opulentissimam Phoenicis provinciae urbem delevit, & Aegyptum,¹² quamvis prius victus, tunc tamen subactam, comminutamque ferro, Persarum subjecit imperio.

XII Persarum Rex, ad cuius annum VI. haec adscripta leguntur: *Ochus Apodasmo Judaeorum capta, in Hyrcaniam accolae translatos juxta mare Caspium collocavit.* FABR.

¹⁰ *Erupturos*] Lugd. Bat. quart. ereptos iterum in Judaea opinio est. Pro exinde Codex Longob. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. exin.

¹¹ *Transcurrentes & Sidonem*] Defecerat à rege Persarum Tripolis, praesidioque à Nectanebo rege Aegyptiorum acceperat tria millia Rhodiorum. Ochus, cum Babylone in Aegyptum maximis copiis contenderet, Phoenicas primum adortus, Si-

donem Mentoris Reguli prodicione in suam potestatem redegit, atque evertit. Haec pluribus Diodorus libr. XVI. Gemisthus Pletho lib. II. FABR. Sidona malunt Edd. Venetae cum Coll. Gronov.

¹² *Quamvis prius victus,*] Impressi *victam.* Sed quis historiam novit, & non videt utrum sit melius? LAUT. Cum Lautio victus agnoscunt MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & Coll. Gronov. Victos a Nectanebo, Aegypti rege, fuisse Persas, sed Graecorum ducum opera, docet Diodor. lib. XV. p. 359. & XVI. p. 445.

C A P U T VIII.

Breviter comprehendit sequentium bellorum à Romanis gestorum clades: & de Jani portis clausis.

Jam hinc statim a Romanis adversum Samnitas, gentem opibus armisque validam, pro Campanis & Sidicinis bella suscepta sunt.
¹ Samniticum bellum ancipiti statu gestum, Pyrrhus, vel maximus Romani nominis hostis, excepit. Pyrrhi bellum mox Punicum consecutum est: & quamvis² nunquam post mortem Numae a bellorum cla-

¹ *Samniticum bellum*] De Samnitico bello infra hoc lib. agitur: de Tarentino & Punico deinceps. FABR.

² *Nunquam post mortem Numae*] Numa Janum ad infimum Argiletum indicem pa-

cis bellicae fecit: apertus, ut in armis civitatem, clausus, pacatos circa omnes populos significaret. Numa regnante Janus 43. annos continenter clausus fuit, Livius lib. I. Plutarch. in Numa. FABR.

dibus fuisse cessatum, ³ patentes semper Jani portae indicent, ex eo tamen, veluti per meridiem, toto inpressus coelo malorum fervor incanduit. Porro autem, inchoato semel bello Punico, utrum aliquando bella, caedes, ruinae atque ⁴ omnia infandarum mortium genera, ⁵ nisi Caesare Augusto imperante cessaverint, inquirat, inveniatur, prodatur, quisquis infamanda tempora Christiana putat. Absque illo tamen, ⁶ inter bella Punica unius anni, veluti avis praetervolantis excursu, Romani propter clausas Jani portas, inter febres morbosque reipublicae, ⁷ ad hoc brevissimo pacis signo, velut tenuissimo aquae gelidae haustu, inlecti sunt, ut, in pejus recalescentes, multo gravius vehementiusque ⁸ affligerentur. At vero, ⁹ si indubitissime constat, sub Augusto primum Caesare, post ¹⁰ Parthicam pacem, universarum terrarum orbem, positis armis, abolitisque discordiis, generali pace & nova quiete compositum, Romanis paruisse legibus, Romana jura quam propria arma maluisse, spretisque ducibus suis, iudices elegisse Romanos: postremo, omnibus gentibus, ¹¹ cunctis provinciis, innumeris civitatibus, infinitis populis, totis terris, unam fuisse ¹² voluntatem, libero honestoque studio

³ Patentes semper Jani portae] Sic MSS. omnes atque Editi ante Fabricium. Unde nescio, quid illum impulerit edere semel patentes Jani portae. Semel videlicet sub Numma fuerunt clausae, sed dein (quod hic dicere vult Orosius) semper, usque ad Augustum patuerunt.

⁴ Omnia] Sic MSS. Edd. quaedam Vett. omniumque, quae & aliquanto post cessaverant.

⁵ Nisi Caesare Augusto imperante] Post bellum Actiacum, pace terra marique parta libr. VI. cap. 22. FABR.

⁶ Inter bella Punica unius anni] Hic annus fuit T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo Cons. inf. libr. IV. c. 12. FABR.

⁷ Ad hoc] Ita restituimus ex Cod. Longob. consentientibus MSS. Meo & Perizon. ut & Ed. August. in vulgatis inepte adhuc legitur. Ad hoc inquit Orosius, inlecti sunt brevissimo &c. ut in pejus recalescentes &c.

⁸ Affligerentur] Meus & Perizon. confligerentur.

⁹ Si indubitissime] Illud si tollunt MSS.

quidam & Editi, invito Auctore, cujus post longam satis periodum verba illa, quod si etiamnum imperante Caesare &c. ostendunt, abesse idem hoc loco non posse.

¹⁰ Parthicam pacem.] Benè: & contra vulgatam partem, Suetonius habet. LAUT. Parthicam scribunt insuper tres Florentini, quatuor Lugd. Batt. Coll. Gron. Ultr. Meus, Perizon. adeoque omnes MSS. cum Edd. primis, ut mirer Fabricio, Hittorp. & Bolsuing partem placuisse. Quae sequuntur ex Lucani imitatione hausta, libr. I. 60.

Tunc genus humanum positis sibi consulat armis,

Inque vicem gens omnis amet: pax, missa per Orbem,

Ferrea belligeri compefcat limina Jani.

¹¹ Cunctis provinciis] Vulgati cunctisque, sed conjunctionem illam non agnoscunt MSS. meliores. Pro innumeris Coll. Gronoy. in universis.

¹² Voluntatem] Cod. Longob. voluptatem.

dio inservire paci, atque in commune consulere: quod prius ne una quidem civitas, unusve populus civium, vel, quod majus est, una domus fratrum, jugiter habere potuisset: quod si etiam, cum imperante Caesare ista provenerint, in ipso ¹³ imperio Caesaris illuxisse ortum in hoc mundo Domini nostri Jesu Christi, liquidissima probatione manifestum est, inviti licet illi, quos in blasphemiam ¹⁴ urgebat invidia, cognoscere faterique coguntur, pacem istam totius mundi & tranquillissimam serenitatem, non magnitudine Caesaris, sed potestate filii Dei, qui in diebus Caesaris adparuit, exstitisse, nec unius Urbis imperatori, sed creatori Orbis universi, Orbem ipsum generali cognitione paruisse: qui, sicut sol oriens diem luce perfundit, ita adveniens misericorditer, extenta mundum pace vestierit. Quod plenius, ¹⁵ cum ad id, ipso perficiente Domino, ventum fuerit, ¹⁶ proferetur.

Aliquanto post *nec una pro ne una* Ed. Aug. ubi *prius* delet Cod. Perizon.

¹³ *Imperio Caesaris*] Subjungunt nati MSS. Lugd. Bat. quatuor, Ultr. & Coll. Gronov. cum Ed. August. ut referatur ad *Domini nostri Jesu Christi*, quod sequitur, quo non opus est.

¹⁴ *Urgebat invidia*] Haec meliorum & antiquiorum Codd. Florent. trium, Mei & Perizon. ut & Ed. August. est lectio. Vulgati *urget invidia*. mox *tranquillissimamque pro*

& *tranquillissimam* tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

¹⁵ *Cum ad id, ipso perficiente Domino,*] Secutus sum lectionem, quam constanter servant MSS. omnes. Vulgati, *cum ad ipsum* (vel *ad id ipsum*) *perficiente Domino* &c.

¹⁶ *Proferetur*] sic tres Florentini, Meus, Ultr. & Perizon. cum Ed. Aug. *proferimus*, vulgati *proferemus*. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *profitebitur*.

C A P U T IX.

Romani Latinis bellum inferunt. Manlius Torquatus filium occidit. Minucia, Vestalis virgo, incesti damnata.

¹ Igitur anno ab Urbe condita CCCCIX. Romani bellum Latinis rebellantibus intulerunt, Manlio Torquato, & ² Decio Mure consulibus:

¹ *Igitur ann. ab Urbe condita CCCCIX.*] Hic annus quo L. Manlius & P. Decius Consules fuerunt: in antiquis Fastis est CCCCXIV. à quo numero cum hic longe absit, vereor ne mendum hic lateat. FABR.

² *Decio Mure*] Vulgo errore manifesto pro *Mure*, quod est in omnibus Manuscriptis, hic, & infra capit. 21. *Muraena* legitur, sicut & apud Florum lib. I. capit. 14. FABR.

bus : in quo bello unus consul interfectus est , alter exstitit parricida. Manlius enim Torquatus filium suum , juvenem , victorem , interfectoremque ³ Metii Tusculani , nobilis equitis , & tum praecipue provocantis atque insultantis hostis , occidit. ⁴ Alius vero consul , cum iterato conflictu , illud cornu , cui praeerat , caedi atque adfligi videret , in ⁵ confertissimos hostes sponte prolapsus , occubuit. Manlius , quamvis victor , ⁶ occursum tamen nobilium juvenum Romanorum , qui legitime exhiberi solet , triumphans parricida , non meruit. ⁷ Anno autem post hunc subsequente Minucia , virgo Vestalis , ob admissum incestum damnata est , vivaque obruta in campo , qui nunc Sceleratus vocatur.

³ Metii Tusculani , nobilis equitis ,] Sic est in Manuscriptis , non , militis , ut habent vulgati. Hunc praefectum Equitum Livius lib. VIII. & Valer. II. capit. 2. *Geminium Metium* vocant.

⁴ Alius vero Consul ,] Alterum Consulem P. Decium patrem intelligit , qui se bello Latino devovit , Cic. lib. II. de Fin. & libr. I. de Divin. & alii omnes. FABR.

⁵ Confertissimos] Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. infestissimos.

⁶ Occursum tamen nobilium juvenum] Liv.

Bello gesto , T. Manlius Romam rediit , cui venienti seniores tantum obviam exisse constat : juventutem & tum & omni vita deinde aversatam eum execratamque. Idem Val. Max. lib. IX. c. 3. FABR.

⁷ Anno autem post hunc subsequente] Minucia damnata incestus fuit , non proximo anno post Manlium & Decium Consules sed tertio anno post , auctore Livio in VIII. De poena Vestalium Dionys. libr. II. Plut. in Numa. De campo Scelerato Festus. FABR.

C A P U T X.

Permultae matronae Romanae veneficii accusatae & damnatae sunt.

AT vero , parvo exin tempore interjecto , horresco referre quod gestum est : ¹ nam Claudio Marcello & Valerio Flacco consulibus , incredibili rabie & amore scelerum Romanae matronae exarserunt. Erat utique foedus ille ac pestilens annus , ² inflictaeque jam undique cater-

¹ Nam Claudio Marcello] M. Claudius Marcellus & C. Valerius Flaccus Consules fuerunt anno CDXXII. quo anno Romae primum de veneficiis quaesitum est. Livius lib. VIII. FABR.

² Infletaeque.] Nisi hoc bene , pro illo

inflictaeque & impletaeque Orosio restitui , nihil usquam viderim. LAUT. Elegans est emendatio Lautii , qui pro inflictaeque vel impletaeque , reponit infletaeque. Nullam tamen adducit auctoritatem , qua probet infletus poni pro indefletus. Neque tamen

vatim strages egerebantur, & adhuc tamen penes omnes de corrupto aëre simplex credulitas erat, cum existente quadam ancilla indice & convincente, primum multae matronae ut biberent, quae coxerant, venena, compulsa: deinde simul ³ atque hausere, consumtae sunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in ⁴ his facinoribus consciarum, ⁵ ut trecentae septuaginta damnatae ex illis simul fuisse referantur.

analogia obstat, nam *fletus* pro *defletus* occurrit apud Virgil. lib. Aen. VI. 481.

Hic multum fleti ad superos, belloque caduci Dardanidae.

Ubi notat Servius, *multum fleti*, id est nobiles, quorum mortem sequitur magna lamentatio. Et certe evincere id solet multitudinem mortuorum & magnitudinem stragis, si propter crebra & nunquam intermissa funera planctus omittatur, atque indefleti, seu infleti (ut videtur scripsisse Orosius) a propinquis rogo injiciantur Ovid. Metam. VII. 610.

Deque rogis pugnant: alienisque ignibus ardent.

Qui lacrimant, defunt: indefletaeque vagantur

Natarum matrumque animae, juvenumque senumque.

Quamvis autem nullus ex MSS. legat in-

fletaeque, quod tamen Meus, Perizon. atque Ultr. exhibent *inpletaeque* proxime ad illam lectionem accedit, quoniam inter literas P. & F. in Codd. MSS. minima est discrepantia.

³ *Atque hausere*] Ita MSS. Florentini tres cum Perizon. Meus, *hae quae hausere*. Vulgari, *ut hausere*.

⁴ *His facinoribus consciarum*,] Paulo Latinius est hoc in lib. Colon. quam in alijs, quibus legitur: *in his facinoribus*, malim tamen *hujus facinoris consciarum*. LAUT. In fine tamen cap. sequentis MS. Ultr. itidem scribit, *magna in parvis*.

⁵ *Ut trecentae septuaginta damnatae*] In numero consentiunt manuscripti libri Orosii. Sed Livius scribit damnatas fuisse ad CLXX. Valerius libr. II. Cap. I. Pars, inquit, capitali judicio damnatae centum & LXX. numerum expleverunt. FABR. Trecentae octoginta MSS. Lugd. Batt. pr. tert. Coll. Gronov. & ex impressis Venetae, Paris. & prima omnium. Erratum in numeris suspicatur Pighius Annal. Tom. I. p. 333.

C A P U T X I

Alexander Rex Epirotarum à Samnitibus victus & occisus est.

Anno ab Urbe condita CCCCXXII. ¹ Alexander, Rex Epirotarum, Alexandri illius magni avunculus, trajectis in Italiam copiis, cum bellum

¹ *Alexander, Rex Epirotarum*,] Quae hoc capite de Alexandro Epiri rege Orosius scribit, ea copiose Livius lib. VIII. in Con-

sulatu L. Papirii & C. Poetelii. Lege etiam ea quae Diaconus Eutropio addidit; Strab. lib. V. & inf. c. 18. FAER.

² Fir-

bellum adversus Romanos pararet, & circa finitimas Romae Urbes ² firmare vires exercitus sui, auxiliaque vel sibi adquirere vel hostibus subtrahere studens, bellis exercebatur, a Samnitibus, qui Lucanae genti suffragabantur, maximo bello in Lucania victus atque occisus est. Sed, quoniam aliquantum Romanas clades recensendo progressus sum, vel Alexandri istius mentione commonitus, de Philippo Macedonum rege, qui Olympiadem hujus Alexandri Epirotae sororem uxorem habuit, ex qua Alexandrum Magnum genuit, paucissimis annis retro repetitis, ³ magna parvis, in quantum poterò, colligam.

² Firmare] Meus cum Perizon. & Flor. tertio firmaret. quod non est contemnendum, & in Edd. primis usque ad Fabricianas invenitur. firmare tamen in Cod. Longob. & Flor. sec. ac reliquis invenitur.

³ Magna parvis] Videri potest scripsisse

Orosius, magna in parvis, ex collatione eorum quae Cap. praecedente exstant in his facinoribus consciarum. In parvis solus quidem scribit Cod. Ultr. sed tamen lectionem illam velle videtur quoque optima Ed. August. in qua legitur in magnis parva.

C A P U T X I I.

Philippi, Regis Macedoniae, res gestae, & quas gentes seu urbes subegerit.

¹ Anno ab Urbe condita CCCC. Philippus, Amyntae filius, Alexandri pater, ² regnum Macedonum adeptus, viginti quinque annis tenuit: quibus hos omnes acerbitatum acervos cunctasque malorum moles struxit. ³ Hic primum ab Alexandro fratre obses Thebanis datus,

¹ Anno ab v. c. CCCC.] Philippus Amyntae filius Macedonum regnum, auctore Diod. lib. XVI. suscepit Olympiade CV. Consulibus Romae Cn. Genucio & L. Aemilio. Hi autem ex antiquis Fastis referuntur ad annum post v. c. CCCXC. quos tanquam certiores duces sequi malletm. FABR.

² Regnum Macedonum] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. regnum Macedoniae.

³ Hic primum ab Alex. fratre] Orosius in

his rebus exponendis Justinum sequitur. Plutarchus quoque in Pelopida scribit, Philippum ab Alexandro fratre obsidem Thebanis datum: sed Diod. libr. XVI. tradit ipsum Amyntam patrem superatum ab Illyriis Philippum, minimum natu filium, victoribus obsidem dedisse, eosque illum apud Thebanos deposuisse. Gemistus Pletho, qui tam Plutarchi quam Diodori sententiam refert, ait Philippum primum patre vivo Thebis obsidis loco fuisse, ac deinde iterum à fratre datum, cum is societatem cum

tus, per triennium apud Epaminondam, strenuissimum imperatorem & summum Philosophum, eruditus est. Ipso autem Alexandro ⁴ scelere Eurydices matris occiso, quamvis ea jam commisso adulterio, & altero primum filio interfecto, filiaque viduata, generi nuptias mariti morte pepigisset, compulsus à populo regnum, quod parvo occisi fratris filio tuebatur, suscepit, qui cum foris concursu exsurgentium undique hostium, domi autem deprehenfarum saepe insidiarum metu fatigaretur, ⁵ primum bellum cum Atheniensibus gessit. Quibus victis, ⁶ arma ad Illyrios transtulit, multisque millibus hostium trucidatis, Larissam urbem nobilissimam cepit. Inde Thessaliam non magis amore victoriae, quam ambitione habendorum equitum Thessalorum, quorum robur ut exercitui suo admisceret, invasit. Ita Thessalis ex improvise praecoccupatis atque in potestatem redactis, jungendo equitum peditumque fortissimas turmas & copias, invictissimum fecit exercitum. Igitur victis Atheniensibus, subjectisque Thessalis, ⁷ Olympiadem, Arubae regis Molossorum foro-

cum Pelopida coivisset, cujus rei auctorem Diodorum libr. XV. habet. Sed quaerendum, quomodo Philippum triennio Thebis obsidem fuisse Justinus & Orosius scribant, si à fratre datus non ante è custodia elapsus est, quam Perdiccas ab Illyriis victus occubuit, ut Diodorus & Pletho tradunt. Nam Alexander, iisdem auctoribus, cum annum regnasset, à Ptolemaeo Alorite filio Amyntae notho occisus fuit: qui deinde triennium Macedoniae regnum obtinuit: hunc Perdiccas frater germanus Alexandri interfecit, ac quinque annis in regno exactis ab Illyriis victus occubuit. FABR. Hanc controversiam ex professo discussimus in majore Opere, de quo supra mentionem fecimus, ubi vide quae a nobis in Vita Alexandri, Philippi fratris, atque ipsius Philippi, super hac re adferuntur.

⁴ *Scelere Eurydices matris occiso*,] Ita in MSS. & Edd. Fabricianis legitur. Reliquae, *interfecto scelere Eurydices matris, quamvis ea jam commisso* &c. Sed cum MSS. consentit Ed. August. Orosius vero in hisce Justinum sequitur, qui Eurydicem hoc nomine infamat, quo jure, videri potest in Historia nostra Universali, sive Thesauro Re-

gio, ubi in Vita regis Philippi, Eurydices innocentiam ex testimonio scriptorum, qui eodem tempore vixerunt, demonstravimus.

⁵ *Primum bellum cum Atheniensibus*] Hoc bellum gestum est duce Mantia, cum Athenienses Argaeo Macedoniae regnum dare conarentur. Diodorus. FABR.

⁶ *Arma ad Illyrios transtulit*] Illyrios Philippus anno II. regni sui vicit, Macedoniaeque oppidis cedere coëgit, Diodorus & Plethon; Thessalos Philippus quarto anno regni sui sibi adjunxit, iisdem auctoribus. FABR.

⁷ *Olympiadem, Arubae regis Molossorum*] Ita scripsimus ex optimo libro Cornelii Gualtheri, cum vulgo *Euruchae*, legeretur, credo ex eo quod in nonnullis Manuscriptis est, *Aruchae*. Magna autem varietate hujus regis nomen scriptum invenitur. Justinii libri impressi partim *Arymbam*, meus Manuscriptus *Arybbam* nominat. apud Demosthenem Olynth. I. & Diodor. lib. XVI. est *Agúbas*, apud Plutarchum in Pyrrho *Agúas*, apud Pausan. lib. I. *Agúbas*. Est vero quaerendum, quibus autoribus Orosius *Olympiadem Arubae* foro-

rem,

fororem, duxit uxorem. Qui Aruba, cum per hoc quod societatem Macedo-
num adfinitate regis paciscebatur, imperium suum se dilataturum puta-
ret, per hoc deceptus amisit, privatusque in exilio consenuit. Deinde
Philippus, cum ⁸ Methonam urbem oppugnaret, ⁹ ictu sagittae oculum
perdidit. Ipsam vero urbem mox expugnavit, & cepit. Exin ¹⁰ Grae-
ciam prope totam, consiliis praeventam, viribus domuit. Quippe Grae-
ciae civitates, dum imperare singulae cupiunt, imperium omnes perdi-
derunt: & dum ¹¹ in mutuum exitium sine modo ruunt, ¹² omnibus
perire, quod singulae amitterent, ¹³ oppressae demum servientesque sen-
serunt: quarum dum ¹⁴ insanas concertationes Philippus, veluti è spe-
cula

rem, & Justinus *Arybbam* Olympiadis fra-
trem patruelem nominet: cum ex Pausa-
nia & Plutarcho constet, *Arubam* fuisse pa-
truum Olympiadis, nam *Aruba* & Neopto-
lemus, pater Olympiadis, Alcetae fatu editi
fuerunt. Et Ulpianus, Demosthenis interpres,
Arymbam Olympiadis Philippi uxoris *Ἀρίων*. i.
patrum, non (ut Wolffius putavit) *avun-*
culum nominat. Expeditionis Philippi con-
tra *Arymbam* meminit Demost. Olynth. I.
FABR. Lugd. Batt. pr. & quart. *Aurubae* &
superfcribitur in primo, lege *Aribas* tert.
Cherubae Perizon. *Aurubae*, Florentini tres &
reliqui *Arubae*.

⁸ *Methonam*] MSS. tres Florentini scri-
bunt *Mothonam*, de qua lectione atque hu-
jus nominis adpellatione Latina disputant
quoque Interpretes ad Justini lib. VII. cap.
6. *Mothonam* quoque scribit Vincent. Bel-
lov. Spec. Hist. lib. V. cap. 18.

⁹ *Ictu sagittae oculum perdidit.*] *Aster* mi-
les hic à Plutarcho & Ulpiano vocatur, qui
Philippum oculo privavit. Hujus incom-
modi meminit praeter Diodorum Strabo
lib. VIII. Sagittam vero Philippi oculo ex-
traxit Critobulus, & citra deformitatem
oris curavit orbitatem luminis, auctore
Plin. libr. VII. cap. 37. FABR. Sagittae, is
qui jecerat, *Aster*, haec inscripserat jac-
tabundus,

Ἀστὴρ Φίλιππον θανάτῳ ἐπέμπε βέλτε

Aster Philippo lethale mittit telum.

Iratus rex, sagittam quoque mitti intra nu-
ros curavit sic inscriptam,

Ἀστὴρ Φίλιππον, ὃν λάβη, κρεμίσεται.

Asterem Philippus, ubi ceperit, suspendet.

Neque alia conditione dedi urbem passus,
quam tradito *Astere*, cruci eundem suffi-
xit. Suidas Tomo II. p. 242. in voce *κρέμας*.
Adde Strabonem lib. VII. p. 330. &
lib. VIII. p. 274. Diod. Siculum lib. XVI.
p. 434. Plutarch. in Parall. p. 307. & Pto-
lem. Hephæstionem apud Photium Cod.
CXC. p. 478.

¹⁰ *Graeciam prope totam*,] Ita MSS. Flo-
rentt. alique, sed Perizon & Meus, *Grae-*
ciam pene totam. Quaedam Edd. *Graeciam*
totam prope.

¹¹ *In mutuum exitium*] Perizon. *in mu-*
tuum excidium.

¹² *Omnibus perire*,] Meus *omnes pariter*,
sed malo vulgatam.

¹³ *Oppressae demum*,] Ed. Augustana
non nisi oppressae demum.

¹⁴ *Insanas concertationes*] Hoc verum
verbum esse, non *concurfationes*, quod heic
limen tanquam Cerberus obsederat: etiam-
si scriptus Colon. non diceret, tamen fa-
cile arguunt quae sequuntur: *contentiones*
bellorum fomites. LAUT. *Concurfationes* il-
lud, de quo queritur Lautius, in MSS.
Codd, non inveni, in iis enim legitur *con-*
versationes, quod propius ad ejus emenda-
tionem,

cula ¹⁵ observat, auxiliumque semper inferioribus suggerendo, contentiones, bellorum fomites, callidus doli artifex fovet, victos sibi pariter victoresque subiecit. Huic autem ad obtinendam totius Graeciae dominationem, immoderata Thebanorum dominatio facultatem dedit, qui victos Lacedaemonios ac Phocenses, caedibus etiam rapinisque confectos, cum insuper ¹⁶ in communi Graeciae concilio tanta pecuniae multa oneravissent, quantam illi solvere nullo modo possent, ad arma confugere coegerunt. Itaque Phocenses, ¹⁷ Philomelo duce & auxiliis ¹⁸ Lacedaemoniorum Atheniensiumque fulti, commissa pugna, hostibusque fugatis, Thebanorum castra ceperunt. Sequenti praelio inter immensas utriusque populi strages Philomelus occisus est: in cuius locum Phocenses ¹⁹ Onomarchum ducem creaverunt. Porro autem Thebani & Thesfali, omisso delectu civium, Philippum Macedoniae Regem, quem hostem prius repellere laborabant, ultro sibi ducem expetiverunt. ²⁰ Com-

misso

tionem, quam veram esse puto, accedit. *Conversations* quoque Vett. Edd. exhibent, nisi quod in Venetis sit *concurfationes*. Prima ex Editis *concurfationes* habet Hittorp. quam reliquae deinde secutae sunt.

¹⁵ *Observat*,] Ita reposui, consentientibus MSS. omnibus, ut & infra *fovet*, pro *observaret* & *foveret*. MSS. accedit Ed. August.

¹⁶ *In communi Graeciae concilio*] *Εν Ἀμφικτυονίᾳ*. Diodorus. Hoc autem bellum *Sacrum* & *Phocicum* nominatum est, quo de Diodor. & Pausanias lib. X. ubi scribit fanum Apollinis Delphici à Phocensibus occupatum fuisse Archonte Agathocle Olympiadis quintae & centesimae anno quarto. FABR.

¹⁷ *Philomelo duce*] *Φιλομήλοῦ ὁδηγῶν*, est Graecis, qui hic vulgo *Philomenes* vocatur. FABR. Pro *in cuius locum* MSS. Flor. pr. & sec. *in cuius loco*.

¹⁸ *Lacedaemoniorum Atheniensiumque*] Quod Phocensibus in Bello Sacro faverint Lacedaemonii, atque auxilia sub rege Archidamo, Agesilai filio, miserint, ratio fuit simile contra illos in communi Graecorum concilio decretum, quod Amphictyones, urgentibus Thebanis, tule-

rant. Olim per prodicionem Thebarum arcem Cadmeam occupaverant Lacedaemonii; Thebani, occasionem injuriae vindicandae nacti, quingentorum talentorum multa eosdem per Amphictyonas condempnaverant, duplicata postea poenae nomine multa, quod statim tempore non solvissent. Lacedaemonii propterea exasperati, ne & ipsi multam solverent, Phocensium causam suam fecerunt. Athenienses, odio Philippi, & metu libidinis, quae in illo erat, dominandi in omnes, impulsore praecipue Demosthene, Phocensibus auxilium tulerunt. Quod bellum, inter memorabilia Graeciae numerandum, plenius exsecutus sumus in Historia atque Vita Philippi.

¹⁹ *Onomarchum ducem*] Ita ab omnibus vocatur, cuius nomen hic vulgo corruptum est. FABR.

²⁰ *Commisso praelio*,] Hoc praelium commissum cum Phocensibus fuit anno tertio belli Sacri, quo amplius sex millia Phocii nominis cum Onomarcho duce caesa, & ad tria millia capta sunt. Diodor. lib. XVI. FABR. Non statim a Philippo victus fuit Onomarchus, sed postquam Philippum ipsum bis fugere coegerat, tertio praelio ipse victus fuit. Multi tum ex Phocensibus in

misso praelio, & Phocensibus pene ad internecionem caesis, victoria ad Philippum concessit. ²¹ Sed Athenienses, audito belli eventu, ne Philippus transfret in Graeciam, angustias Thermopylarum pari ratione sicut adventantibus antea Persis, occupavêre. Igitur Philippus ubi exclusum se ab ingressu Graeciae, praestructis Thermopylis videt, paratum in hostes bellum, vertit in socios: nam civitates, quarum paulo ante dux fuerat ad gratulandum ac fuscipiendum patentes, hostiliter invadit, crudeliter diripit: omnique societatis conscientia penitus abolita, conjuges liberosque omnium sub corona vendidit, templa quoque universa subvertit, spoliavitque, nec tamen unquam per viginti quinque annos ²² quasi iratis diis victus est. Post haec in Cappadociam transiit, ibique bellum pari perfidia gessit, captos per dolum finitimos reges interfecit, totamque ²³ Cappadociam imperio Macedoniae subdidit. Inde post caedes, incendia depraedationesque in sociis urbibus gestas, parricidia in fratres convertit, quos patri ²⁴ ex noverca genitos cum cohaeredes regni venerere-

in mare se praecipites dederunt, atque ad praeternavigantem forte Atheniensium classem incolumes pervaserunt. Conatus idem facere dux Onomarchus, periit, ejusque cadaver a Philippo cruci suffixum fuit. Onomarcho tertius ex fratribus Phayllus successit, quo per morbum absumto, imperium ad Phalaecum, Onomarchi filium, valde juvenem, delatum fuit. Tunc res Phocensium dolo & virtute Philippi penitus adflictae fuerunt, & Phalaecus impetrato libero cum mercenariis abitu, suos deseruit, atque in Cretam delatus, ibi periit.

²¹ Sed Athenienses audito belli eventu,] Philippus superato Onomarcho ad Thermopylas contendebat, ut cum Phocensibus bellum in eorum finibus gereret; sed Athenienses navibus circumvecti eum transitu prohibuerunt. Diodorus, & Libanius in argumento orationis Demosthenis *de* *signis*. FABR.

²² Quasi iratis diis victus est.] Infra cap. XIV. Nec ab iratis diis, quos semper parvipenderat, quorumque aras, templa & simulacra subverterat, quin lectissimam, ut ipsi videbatur, mortem adipisceretur, potuit impediri.

Post illa, victus est in Ed. Augustan. tota illa pericope inseritur, quae legitur supra lib. II. cap. 3. ab illis, *Itaque haec ob hoc praecipue, memoranda credidi, usque ad hic & Christiani fuere qui parcerent, & Christiani, quibus parcerent.*

²³ Cappadociam] Falsum hoc est, neque unquam usque in Cappadociam Asiae penetravit Philippus, quare & hic & apud Justinum lib. VIII. cap. 3. ut viderunt ibidem Interpretes, reponi debet *Chalcidem*, vel *Chalcidicam*. Expeditionem enim in Chalcidicam Thraciam his temporibus sumfit Philippus, atque urbes Graecas circa sinum Singiticum & Strymonium fitas bello vexavit. Confer Diodorum Siculum lib. XVI. p. 450. Aliquanto post Edd. quaedam habent in *socias urbes pro in sociis urbibus*.

²⁴ Ex noverca genitos] Susceperat Amyntas, Philippi pater, ex Gygea tres filios, Archelaum, Argaeum & Menelaum. Horum unum interfecerat Philippus, reliqui duo Olynthum confugerant, quae urbs in initio Philippi faverat, atque ab eodem Potidaeam atque Anthemionem urbes dono acceperat. Sed Olynthii videntes sese a

reretur, interficere adgressus est. Cum autem unum ex his occidisset,
²⁵ duo in Olynthum ²⁶ confugerunt: quam mox Philippus hostiliter ad-
 gressus, urbem antiquissimam & florentissimam, caedibus ac sanguine
 repletam, opibus hominibusque vacuavit, abstractos etiam fratres sup-
 plicio & neci dedit.

²⁷ Dein cum, excidio sociorum & parricidio fratrum elatus, licere sibi
 omnia, quae cogitavisset, putaret, ²⁸ auraria loca in Thessalia, argenti
 metalla in Thracia invasit: ac ne quod jus vel fas inviolatum praeter-
 mitteret, praeoccupato mari & classe dispersa, ²⁹ piraticam quoque exer-
 cere instituit. Praeterea cum eum ³⁰ fratres duo, Thraciae Reges, de
 regni terminis ambigentes, judicem ex consensu praeoptavissent, Phi-
 lippus more ingenii sui ad iudicium tanquam ad bellum, cum instructo
 exercitu ingressus, inscios juvenes vita regnoque privavit. Athenienses
 vero, qui prius Philippi ingressum Thermopylarum munitione repu-
 lerant, ultro pacem ejus expetentes, fraudulentissimum hostem de
 neglecta introitus custodia commonuerunt. Caeterae etiam Grae-
 ciae civitates, ut intentius civilibus bellis vacarent, sub specie pacis
 & foederis, sponte se externae dominationi subjecerunt: maxime,
 cum Thessali Boeotique poscerent Philippum, ut professum se adver-

sum

Philippo inescari, cum Atheniensibus con-
 tra illum conspirarunt, neque facile victi
 fuissent, nisi a ducibus suis, Lesthene & Eu-
 thycrate, a Philippo corruptis, fuissent
 proditi. Vide quae congesimus ad annum
 Philippi XIII.

²⁵ Duo Olynthum confugerunt:] Hanc
 Olynthiaci belli causam facit Justinus lib.
 VIII. cujus neque Diodorus, neque Liba-
 nius mentionem ullam fecerunt. Gestum
 autem est hoc bellum (ut ex Philochoro
 Dionysius Halicarnasseus refert) anno ante
 Olympiadem CVIII. Archonte Callimacho.
 anno autem insequente, auctore Diodoro,
 Olynthus capta fuit. FABR.

²⁶ In Olynthum] Contra veteres Edd.
 MSS. omnes, abjecto in, Fabricius edidit
 Olynthum.

²⁷ Dein cum,] Sic MSS. meliores & Cod.
 Longob. alli dein excidio &c.

²⁸ Auraria loca in Thessalia,] Barbarus

aliquis addiderat, *statuas idolorum*: & loca.
 à glossa est. FABR.

²⁹ Piraticam quoque exercere] Praeter Ju-
 stinum lib. IV. cap. 3. docet nos Demo-
 sthenes Orat. prima in Philippum p. 18. &
 secunda p. 29. atque Orat. de Corona p. 329.
 quomodo exscensione facta in insula Lem-
 no, Athenienses aliquot cives inde abdu-
 xerit, Imbrum insulam occupare conatus
 fuerit, ipsamque sacram Atheniensium tri-
 remem prope Marathonem abduxerit.

³⁰ Fratres duo, Thraciae reges,] Vide num
Cersobleptem & *Amadocum* intelligat: de qui-
 bus Demosthenes & *Ἀεσσηνέτης*. *Cersoble-*
ptem quidem certe à Philippo oppugnatum
 fuisse, quando Athenienses pacem cum eo
 fecerunt, ex Demosthene, AEschine, &
 Plethone constat. Pax autem cum Philippo
 ab Atheniensibus facta Archonte Themisto-
 cle septem annos duravit, ut ad Ammaeum
 Dionysius scribit. FABR. Si de hisce intel-
 ligas,

sum Phocenses ducem exhiberet, susceptumque ³¹ bellum gereret: contra Phocenses, adhibitis secum Atheniensibus & Lacedaemoniis, vel differri bellum, vel auferri, & precio & precibus laborarent. Philippus tacite utrisque diversa promisit, ³² Phocensibus pacem & veniam se daturum sacramento confirmans. Thessalis vero adfuturum se mox cum exercitu spondet: bellum tamen ab utrisque parari vetat. Igitur Philippus, instructis copiis, angustias Thermopylarum securus ingreditur, easque occupatas dispositis praesidiis ³³ emuniit. Tunc primum se non Phocenses soli, sed & omnis Graecia captam esse persensit: siquidem primos Phocenses Philippus, rupta fide calcatoque sacramento, infandae dilacerationi dedit. Inde omnium urbes finesque populatus, cruenta praesentia effecit, ut etiam absens timeretur. Ubi vero in regnum rediit, more pastorum, ³⁴ qui pecora sua nunc per aestivos, nunc per hybernos saltus circumducunt, populos & urbes, ut illi replenda vel relinquenda quaeque loca videbantur, ad libidinem suam transfert. Miseranda ubique facies, & atrocissimum miseriarum genus obversabatur, perpeti excidium sine irruptione, sine bello captivitatem, sine crimine exilium, ³⁵ sine victore dominatum. Premit miseros inter injuriarum stimulos superfusus pavor, ³⁶ ipsaque dissimulatione dolor cre-
scit:

ligas, non quidem eos interfecit Philippus, sed partes suas sequi coëgit; Cersobleptem certe, qui Thraciae ad Chersonesum imperabat, & in ipsa Chersoneso urbem maximam, Cardiam, obtinebat. Is Cersobleptes, Cotyis filius, Thraciae Rex, Philippi inopinato adventu oppressus, coactus fuit foedus cum eodem facere, & filium dare oblidem. Sed postea, a Philippo deficiens atque iterum bello subactus, tributum eidem pendere necesse habuit.

³¹ *Bellum gereret:*] Edit. Augustan. *bellum Graeciae gereret.* Forsitan non male. Quia enim bellum Sacrum erat contra Phocenses, qui donaria Delphici Apollinis spoliaverant, *bellum Graeciae* vocari potuit. Boeoti vero tum demum Philippum imperatorem & ducem ejus belli fecerunt, quum, rebus adversis fatigati, Phocensibus qui pro rege Phalaeco, quod male res gesserat tres duces creaverant, qui rebus praef-

sens, resistere amplius non possent.

³² *Phocensibus pacem & veniam se daturum*] Hoc Philippum sibi confirmasse AEschines reversus a Philippo Atheniensibus renunciavit, qua de re Demosthenes *de Phocensibus* & *de pace*. FABR.

³³ *Emuniit.*] Meus cum Flor. pr. & tertio, *emunit.* Flor. sec. *emunit.* Mox pro primos Ed. August. & MSS. quidam legunt primo. Florentini tres sed omnis Graecia pro sed & omnis Graecia.

³⁴ *Qui pecua sua*] Ita Colon. nec muto illud in *pecora*. Ut enim nunc genu dici-mus, sic veteres *pecu*. Ergo ut nunc *genua*, ita tunc *pecua*. LAUT. Idem postea fecit Philippus Rex, Persei pater, quum bellum adversus Romanos meditaretur. Confer Vitam ejusdem & Historiam.

³⁵ *Sine victore*] Ed. August. *sine victoria*, quod non praefero.

³⁶ *Ipsaque*] Meus & ipsa quoque. Pro timen-

scit: hoc altius demissus, quo minus profiteri licet, timentibus, ne ipsae quoque lachrymae pro contumacia accipiantur. Alios populos avulsos à sedibus suis, finibus hostium opponit: alios in extremis regni terminis statuit: quosdam aemulatione virium, ne possint quod posse creduntur, ³⁷ in supplementa exhaustarum urbium dividit. Ita gloriosissimum illud quondam florentis Graeciae corpus in multas laceratasque particulas, extincta primum libertate, concidit.

timentibus MSS. quidam & editi *timendum*.
August. *timendum fuit*.

³⁷ *In supplementa*] Ed. Aug. *in supplemento*. quod & in Cod. Meo exstat.

C A P U T XIII.

Byzantium Philippus frustra obsidet. Scythiam bello adgreditur, & vincit. Triballi praedam ei eripiunt.

Sed haec cum per aliquantas Graeciae civitates exercuisset, & tamen omnes metu premeret, conjiciens ex praeda paucorum opes omnium, ad perficiendam aequalem in universis vastationem, utili emolumento ¹ necessariam maritimam urbem ratus Byzantium, nobilem civitatem, aptissimam judicavit, ut receptaculum ² sibi terra marique fieret, eamque obsistentem illico obsidione cinxit. ³ Haec autem Byzantium, quondam à Pausania rege Spartanorum condita, post autem à Constantino, Christiano principe, in majus aucta & ⁴ Constantinopolis dicta, gloriosissimi nunc imperii sedes & totius caput Orientis est. Philippus vero post longam & irritam obsidionem, ut pecuniam quam ob-

fidendo

¹ *Necessariam maritimam urbem ratus Byzantium,*] Amicitiae & societatis foedera inter Philippum manserunt usque ad Nicomachi magistratum: anno autem sequente, qui primus fuit Olympiadis CX. Philippus primum Perinthum expugnare aggressus est, atque inde rejectus Byzantium obsedit, quo tempore Epistolam ad Athenienses misit, violati foederis eos accusans, & bellum denuntians, quae omnia

Dionysius ex Philochoro perspicue narrat. Epistola vero Philippi extat inter Philippias orationes Demosth. FABR.

² *Sibi terra marique*] Ed. Aug. *terra marique copiis suis* Coll. Gron. nihil nisi *terra marique*.

³ *Haec autem Byzantium,*] Cassiodorus scribit *Byzantium* conditum Tullo Hostilio regnante. Unde *Byzantium* nomen invenit refert Eustathius in Dionysium. FABR.

⁴ *Con-*

fidendo exhauserat, praedando repararet, piraticam adgressus est. Captas itaque ⁵ centum & septuaginta naves mercibus confertas, distraxit, & anhelanti inopiae parva recreatione subvenit. Inde propter agendam praedam & curandam obsidionem divisit exercitum. Ipse autem cum fortissimis profectus, multas Cherronesi urbes cepit: profligatisque populis opes abstulit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio praedandi intentione ⁶ pertransiit. ⁷ Scythis tunc Atheas regnabat: qui cum Istriorum bello premeretur, ⁸ auxilium à Philippo per Apollonienses petiit: sed continuo Istriorum rege mortuo, & belli metu, & auxiliorum necessitate liberatus, pactionem foederis cum Philippo habitam dissolvit. Philippus, dimissa obsidione Byzantii, Scythicum bellum totis viribus adgreditur; commissoque praelio cum Scythae ⁹ & numero & virtute praestarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna viginti millia puerorum ac foeminarum Scythicae gentis capta, pecorum magna copia abducta, ¹⁰ auri atque argenti nihil repertum: & ea res primo fidem inopiae Scythicae dedit. Viginti millia nobilium equarum sufficiens generi in Macedoniam missa; sed revertenti Philippo Triballi bello obviant, in quo ita Philippus in femore vulneratus est, ut per corpus ejus equus interficeretur. ¹¹ Cum omnes occisum putarent, in fugam versi, praedam amiserunt. Aliquantula deinde mora dum convalescit à vulnere, in pace conquievit. Statim vero ut convaluit, Atheniensibus bellum intulit: qui in tanto discrimine positi ¹² Thebanos, quon-

⁴ Constantinopolis dicta,] Lege infra capit. 28. libr. VII. FABR.

⁵ Centum & septuaginta naves] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. centum & octoginta enumerant, sed pro vulgato stat Justinus.

⁶ Pertransiit.] Lugd. Bat. tert. transit. Ed. Aug. transivit.

⁷ Scythis tunc Atheas regnabat:] Regis nomen, quod in impressis erat, reliqui: nam in manuscriptis Atheas & Natheas legitur: in vulgatis Justinii libris est Mattheas, in nostro manuscripto Metheas. FABR. In Orofii MSS. fere omnibus, Justinio item nunc, Atheas legitur, idque verum viro nomen fuit. Venetae Edd. Scythis tunc Etheas regabat.

⁸ Auxilium à Philippo] Hoc MSS. omnes, uno aut altero excepto, malunt, quam auxilia. Pro petiit Perizon. petit.

⁹ Et numero & virtute] Primum & delet Perizon. & abesse potest.

¹⁰ Auri atque argenti] Meus cum Justinio, auri argentique nihil. Mox Meus cum Edd. quibusdam, missa sunt.

¹¹ Cum omnes] Edd. quaedam cumque omnes. Venetae cumque eum omnes. Ed. Aug. Mox conversi pro versi.

¹² Thebanos, quondam hostes,] Lacedaemonios pro Thebanis manifesto errore hic legabatur. Nam cum Philippus Elateam occupasset, Athenienses, qui tempore exclusi ad reliquos socios legatos mittere non pote-

quondam hostes, tunc socios adsciscunt: totiusque Graeciae civitates legationibus fatigant, ut communem hostem, communibus viribus petant. Itaque aliquantae urbes Atheniensibus sese conjungere, quasdam vero ad Philippum belli metus traxit. ¹³ Praelio commisso, cum Athenienses longe majori numero militum praestarent, assiduis tamen bellis indurata Macedonum virtute vincuntur: quam pugnam longe omnibus anterioribus bellis atrocior fuisse, ipse rerum exitus docuit. Nam hic dies apud universam Graeciam adquisitae dominationis gloriam, & vetustissimae libertatis statum finivit.

poterant, Thebanos Demosthenis eloquentia in suas partes pertraxerunt. De Demosthenes pro Ctesiphonte, Diodorus lib. XVI. Plutarchus in Demosthene. FABR.

¹³ Praelio commisso,] Hoc praelium commissum fuit ad Chaeroneam, Diodorus, Plutarchus, & Strabo lib. IX. FABR.

C A P U T XIV.

Philippi crudelitas in Thebanos, & interitus.

Postea Philippus cruentissimam victoriam ¹ in Thebanos & Lacedaemonios exercuit: siquidem principes civitatum alios securi percussit, alios in exilium egit, ² omnes bonis privavit. Pulsos dudum à civibus, in patriam restituit: ex quibus trecentos exsules iudices rectoresque praefecit, qui ut antiquum dolorem nova potestate curarent, pressos infelicitè populos in spem libertatis respirare non sinerent. Praeterea magno delectu militum ³ in subsidium regiae dispositionis, ex tota Graecia habito, ducenta millia peditum, & quindecim millia equitum, absque exercitu ⁴ Macedonum & infinita gentium ⁵ barbarie, Persicae expeditioni

¹ In Thebanos & Lacedaemonios] Sic est etiam in Manuscriptis: cum tamen nec alii crudelitatis in Lacedaemonios, & Justinus, quem auctorem sequitur, tantum Thebanorum meminerit. FABR.

² Omnes bonis] Editio princeps & eam secutae, omnibus bonis. Mox pulsos dudum à civitatibus Ed. Aug. pulsos quidem à civibus

Ed. princeps.

³ In subsidium] Cod. Longob. in subsidio.

⁴ Macedonum] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. Macedonico.

⁵ Barbarie,] MSS. iidem & Aug. Ed. barbaria. Exstat quoque sic in Flor. pr. & sec. sed in sec. repositum barbarie.

ditioni in Asiam missurus instruxit. ⁶ Tres duces, hoc est, Parmenionem, Amyntam & Attalum, praemittendos in Persas, legit. Et dum superscriptae copiae de Graecia ⁷ congregantur, Alexandri, qui erat Olympiadis uxoris suae frater, & post ⁸ à Sabinis in Lucania prostratus est, quem Epiri regem ob mercedem stupri in eum perpetrati constituerat, nuptias in copulando ei filiam suam Cleopatram, celebrare decrevit: qui cum pridie quam occideretur interrogatus fuisset, quis finis homini magis esset optandus, respondisse fertur, eum esse optimum, qui viro forti, post virtutum suarum ⁹ gloriam in pace regnanti, sine conflictatione corporis & dedecore animi, subitus & celer, inopinato ferro potuisset accidere, quod ipsi mox ¹⁰ obtigit. Nec ab iratis diis, quos parvi semper penderat, quorumque aras, templa & simulacra subverterat, quin ¹¹ electissimam, ut ipsi videbatur, mortem adipisceretur, potuit impediri. Nam die nuptiarum, cum ad ludos magnifice adparatos inter duos Alexandros, filium generumque, contenderet, à Pausania, nobili Macedonum adolescente, ¹² in angustiis sine custodibus circumventus, occisus est. Adferant nunc multisque haec vocibus efferant, quasi virorum fortium laudes & facta felicia, quibus amarissimae aliorum calamitates in dulces fabulas cedunt, si tamen nunquam ipsi injurias, quibus aliquando vexantur, ¹³ relatu tristiori deplorant. Si vero de propriis querimoniis tantum alios audientes adfici volunt, quantum ipsi perpetiundo senserunt, prius ipsi non praesentibus praeterita, ¹⁴ sed gestis gesta comparent:

⁶ Tres duces, hoc est Parmenionem, &c.] Diodorus & Pletho duos duces praemissos scribunt, nempe Attalum & Parmenionem; qui de Philippi interitu satis multa. FABR.

⁷ Congregantur,] Edd. princeps & Venetae congregarentur. Mox Alexandro tres MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

⁸ A Sabinis in Lucania prostratus] Livius à Lucano exsule occisum scribit Gemisth. *Ἀλέξανδρος ἐκ τῆς Ἰταλίας τὰς ἀπὸ τῶν Σαβινοῦς βοηθῶν ἐν τῇ μάχῃ καὶ λῶς ἠγωνισμὸν ἐπὶ λούτρων.* Transgressus in Italiam ut Tarentinis opem ferret, in praelio quodam, cum strenue rem gessisset, occubuit. FABR. Ed. Aug. a Samnitibus. quod & voluit Cod. Ultr. scribens a Samnitis.

⁹ Gloriam] MSS. optimi, videlicet tres Florentini, Meus & Perizon. exhibent glo-

rias. Vix tamen puto ita ab Auctore scriptum fuisse.

¹⁰ Obtigit.] Malunt hoc. Codd. Longob. Flor. tert. Lugd. Bat. sec. Meus & Perizon. contigit reliqui.

¹¹ Electissimam,] Quum, praeter Ed. August. MSS. tres Lugd. Batt. Meus, & Coll. Gronov. sic exhibeat Cod. Longob. ab Orosio profectum esse existimo. vulgati lectissimam.

¹² In angustiis] Meus in angusto Lugd. Batt. tres inter angustias. Mox Lugd. Bat. pr. occiditur.

¹³ Relatu tristiori deplorant.] Ed. princeps deplorent.

¹⁴ Sed gestis gesta comparent.] In Coll. Gronoviana haec ita leguntur multoque auctius exhi-

parent: & utraque ex auditu, ¹⁵ velut certi alienorum arbitri judicent, per viginti quinque annos incendia civitatum, excidia bellorum, subjectiones provinciarum, caedes hominum, opum rapinas, praedas pecorum, mortuorum venditiones captivitatesque vivorum, unius regis ¹⁶ fraus, ferocia, & dominatus agitavit.

exhibentur, sed gestis gesta. Id est, non comparent praesentibus praeterita tempora his, qui nunc injuriam sustinent. Sed male gesta praeteritorum comparent in jure praesentium, & bona praesentia bonis praeteritis. Ideo autem praeterita comparari praesentibus vetat, quia praeterita, si majore miseria adfecerunt, tamen, cum non sint, seriora reputantur, praesentia autem si parva sollicitudine adficiunt,

graviora sentiuntur. Sed facile adparet esse Glossam, quam adscripserit is, qui sensum verborum Orosii elucidare voluerit.

¹⁵ Velut certi] Ed. Aug. cum MS. Ultr. delet certi. Neque in tribus Codd. Florentinis aut Lugd. Bat. secundo adparet.

¹⁶ Fraus, ferocia,] Edd. Venetae fraus effera.

C A P U T X V.

Samnites Romanorum copias capiunt. Romani ictum foedus rumpunt, Satricum expugnant.

Sufficerent ista ad exemplum miseriarum insinuata memoriae nostrae gesta per Philippum, etiamsi Alexander ei non successisset in regnum. Cujus bella, imo sub cujus bellis mundi mala ordine sequentia suspendo paulisper, ut in hoc loco pro convenientia temporum, Romana subjiciam. ¹ Anno ab Urbe condita CCCCXXVI. Caudinas furculas satis celebres & famosas, insignis Romanorum fecit infamia. Nam cum superiore bello ² viginti millia Samnitium, Fabio magistro equitum pugnam conferente, cecidissent, circumspectiore cura Samnites ac magis instructo adparatu apud Caudinas furculas confederunt, ubi cum

³ Ve-

¹ Anno ab U. c. CCCCXXVI.] Hic annus in Capitolinis Consulibus est post Urbem conditam CCCCXXXII. FABR.

² Viginti millia Samnitium, Fabio magistro equitum] Idem numerus caesorum hostium est apud Livium lib. VIII. ubi haec omnia satis copiose. Q. Fabius Maximus Rullianus,

quem hic Orosius significat, Magister Equitum fuit L. Papirio Cursori Dictatori, quarto anno ante Caudinam ignominiam. Praeter Livium lege Eutropium libr. II. Valerium Max libr. II. cap. 2. FABR.

³ Veturium & Postumium Consules,] T. Veturius & Sp. Postumius iterum Consules fuerunt.

³ Veturium & Postumium consules, omnesque copias Romanorum angustiis locorum armisque clausissent, ⁴ Pontius, dux eorum, in tantum abusus est victoriae securitate, ut Herennium patrem consulendum putaret, utrum occideret clausos, an parceret subjugatis: ut vivos tamen dedecori reservaret, elegit. Romanos enim antea saepissime vinci & occidi, ⁵ nunquam autem capi, aut ad deditionem cogi potuisse constabat. Ita Samnites, victoria potiti, universum exercitum Romanum turpiter captum armis etiam vestimentisque nudatum, tantum singulis vi-
lioribus operimentis ob verecunda corporum tegenda concessis, sub jugum missum servitioque subiectum, longum agere pompae ordinem praeceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obsidatum receptis, oneratos ignominia, caeteris rebus vacuos, consules remiserunt. Quid de exaggeranda hujus foedissimi foederis macula verbis laborem, qui tacere maluissem? Hodie enim Romani aut omnino non essent, aut Samnio dominante fervirent, si fidem foederis, quam sibi servari à subiectis volunt, ipsi subiecti Samnitibus servavissent. Posteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactiorem, eosque in bellum cogunt, ⁶ quod Papyrio consule insistente commissum, magnas strages utriusque populi dedit. Cumque hinc ira recentis infamiae, inde gloria proximae victoriae pugnantes ⁷ instimularet, tandem Romani pertinaciter moriendo vicerunt: nec caedi pariter vel caedere destiterunt, nisi postquam victis Samnitibus, ⁸ & capto duci eorum, jugum reposuerunt.

Idem

fuerunt, quando apud Caudium male pugnatum est, & legiones sub jugum missae. Cic. lib. III. de Offic. Livius Lib. VI. Flor. lib. I. cap. 16. August. lib. III. de Civit. Dei cap. 17. FABR.

⁴ Pontius, dux eorum,] Haec ex Orosio Diaconus Eutropio addidit. FABR. Rex eorum in Cod. Longob.

⁵ Nunquam autem capi,] Lugd. Bat quart. nunquam capi. At secund. nunquam tamen capi. Quod mox sequitur, potuisse, abest a Meo & Perizon.

⁶ Quod Papyrio Consule insistente] Orosius & Eutropius eos auctores sequuntur, qui à L. Papyrio Consule, non Magistro Equitum, contra Samnites rem bene ge-

stam tradiderunt: nam de hoc ambigi Livius scribit. FABR.

⁷ Instimularet,] Quidam MSS. & Edit. legunt stimulare. inter quos MSS. sec. Lugd. Bat. Infra lib. VI. cap. 18. de Caesare, Corpus ejus raptum populus, dolore instimulatus, in foro fragmentis tribunalium ac subfelliorum cremavit. Sed & verbo instimulare utitur quoque Ovid. Fastor. VI. 507.

*Disimulata Deam Latias Saturnia Bacchas
Instimulat fictis insidiosa sonis.*

Pro recentis infamiae, MSS. tres Lugd. Batt. habent praecedentis infamiae.

⁸ Et capto duci] Haec est lectio Cod.

Idem deinde Papyrius Satricum, expulso inde Samnitico praesidio expugnavit, & cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos bellicosissimus ac strenuissimus habebatur, ut cum Alexander Magnus disponere diceretur ab Oriente descendens obtinere viribus Africam, ² atque inde in Italiam transvehi, Romani inter caeteros duces tunc in re publica sua optimos, hunc praecipuum fore, qui Alexandri impetum sustinere posset, meditentur.

Longob. sive Flor. primi, atque ita quoque corrigitur in Flor. sec. vulgati *capto duce*. Post reposuerunt, addit *servitutis* MS. Perizon. & pro *idem deinde* Meus scribit *Idem* &.

² *Atque inde*] Ed. August. ac deinde. Quod paullo ante praecessit ac *strenuissimus* in Edd. August. & Venetis non exstat, ut nec apud Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 7.

C A P U T XVI.

Alexander Philippo succedens, Thebanos, Illyrios, Thracas, urbesque alias perdomuit, Darium vincit.

Igitur Alexander, anno ab Urbe condita CCCCXXVI. patri Philippo successit in regnum, qui primam experientiam animi & virtutis suae, compressis celeriter Graecorum motibus, dedit: quibus auctor, ut ab imperio Macedonum deficerent, ¹ Demosthenes orator, auro Persarum corruptus, exstiterat. Itaque Atheniensibus bellum deprecantibus remisit, quos insuper etiam ² multae metu solvit: ³ Thebanos ⁴ cum diruta

¹ *Demosthenes Orator, auro Persarum corruptus,*] Hoc Aeschines Demostheni objicit in orat in Ctesiphontem his verbis: ὦν μὲν τοὶ βασιλεῖς χρυσίον ἐπιτέκλυε & δαπάνην αὐτῷ. ἴσται δ' ἐδὲ τῶν ἰσχυρόν, εἰς αὐτὸν πώποτε πλεονεξήσαντες ποιεῖν. Sic enim haec legenda sunt e manuscripto Aeschinis & Diodori libro ab Henrico Stephano edito: estque hic sensus: Nunc vero auri Persici adfluens copia sumtibus ejus subvenit; quamquam ne hoc quidem sat erit: nullae enim divitiae unquam tantae fuerunt, quae improbos

mores superare potuerunt. FABR.

² *Multae metu solvit:* Impressi, multo metu: scripti, multae metu. Ex quibus de historia illud reposui. LAUT. Longob. Cod. clare exhibet *multae metu*.

³ *Thebanos cum diruta civitate*] De Thebanorum excidio Diodorus, Plutarchus, Arrianus lib. I. Pausanias in Boeoticis. FABR.

⁴ *Cum diruta*] Ita MSS. sed cum quaedam Edd. Vett. tantum *diruta civitate* agnoscant, forte legendum, eorum *diruta civitate*, delevit.

¹³ Deinde Gordien Phrygiae civitatem, quae nunc Sardis vocitatur, obsessam ¹⁴ oppugnataque cepit ac direptioni dedit. Inde nunciato sibi Darii cum magnis copiis adventu, timens angustias quibus inerat locorum, Taurum inontem mira celeritate transcendit, & quingentis stadiis sub una die cursu transmissis, Tarsum venit: ibique ¹⁵ cum sudans in Cydnum ¹⁶ praefrigidum amnem descendisset, obriguit, contractuque nervorum proximus morti fuit. Interea ¹⁷ Darius cum trecentis millibus peditum & centum millibus equitum in aciem procedit. Movebat haec multitudo hostium etiam Alexandrum maxime respectu paucitatis suae, quamvis jam pridem sexcenta millia hostium eadem paucitate superatis non solum non timere pugnam, sed etiam victoriam sperare didicisset. Itaque cum intra jactum teli uterque constitisset exercitus, & intentos ¹⁸ ad signum belli populos discurrentes principes variis incitamentis acuerent, ingentibus utrimque animis pugna committitur. In qua ambo reges ¹⁹ & Alexander & Darius vulnerantur: ac tam diu certamen anceps fuit, ²⁰ quoad fugeret Darius. Exinde caedes Persa-

citer XXX. Sed Aristobulus, auctore Plutarcho, scripsit ex Alexandri copiis XXXIV. interfectos, quorum novem pedites fuerunt. Orosius libr. seq. cap. i. ait. Inter quadringenta fere millia hostium interfecta novem tantummodo in exercitu Alexandri pedites defuisse. FABR. Omnes fere MSS. Orosiani autem delent, scribentes, *In exercitu Alexandri &c.*

¹³ Deinde Gordien Phrygiae] Sic est etiam sine ulla varietate in Manuscriptis. Meus quoque Justinus habet, *post haec Gordien urbem petit*, ubi in impressis est, *Gordin*. Curtius libr. III. oppidum Gordium nominat sicut & Graeci Γορδίου. De Gordio vinculo Plut. in Alexandro, Arrianus libr. II. Curtius III. Justinus XI. & Erasmus in Chiliadibus. FABR.

¹⁴ Oppugnataque] Melius in Longob. *oppugnataque*, quam quod in reliquis omnibus est *expugnataque*.

¹⁵ Cum sudans in Cydnum] De Cydno legendus Curtius libr. III. Sunt vero qui scribant, Alexandrum hunc morbum, e quo Philippi Acarnanis arte recreatus fuit, non

in Cydno flumine, sed e labore contraxisse; lege Plutarchum & Arrianum. Diodorus etiam Cydni fluminis mentionem nullam facit. FABR.

¹⁶ Praefrigidum] Edd. pr. Paris. & Venetae *perfrigidum*. Male, nam & apud Justin. libr. XI. cap. 8. *In praefrigidam undam se projecit*.

¹⁷ Darius cum CCCM.] Arrianus: ἐλπίς ἢ πῶσα ἐν Δαρείῳ στρατῷ μάλιστα ἐς ἐξήκοντα μυριάδας ἀρχίμους εἶναι. In Darii exercitu eorum qui pugnam capeffere possent ad DC. millia esse dicebantur. FABR.

¹⁸ Ad signum] Edd. pr. & Venetae cum Paris. *in signum*.

¹⁹ Et Alexander & Darius vulnerantur:] De Alexandri vulnere, quo dextrum ejus femur perstrictum est, Diodorus, Plutarchus, Arrianus, & Curtius. De Dario in hoc praelio vulnerato praeter Justinum nemo quidquam. FABR.

²⁰ Quoad fugeret] Ita tres Codd. Florentini cum Perizoniano. Vulgo *quoadusque*.

farum secuta est. Ibi tunc ²¹ peditum octoginta millia, equitum decem millia caesa, capta autem quadraginta millia fuere.

²² Ex Macedonibus vero cecidere pedites centum triginta, equites centum & quinquaginta. In castris Persarum, multum auri caeterarumque opum ²³ repertum est. Inter captivos castrorum, mater & uxor eademque soror & filiae duae Darii fuere: Quarum redemptionem Darius cum etiam oblata regni dimidia parte non impetravisset, tertio cunctis Persarum viribus sociorumque auxiliis contractis, bellum instaurat. Sed dum haec Darius agit, Alexander Parmenionem ad invadendam Persicam classem cum copiis mittit, ipse in Syriam proficiscitur, ibi ex multis sibi ²⁴ regibus cum insulis ultro occurrentibus, ²⁵ alios adlegit, alios perdidit, ²⁶ Tyrum urbem antiquissimam & florentissimam, fiducia Carthaginiensium sibi cognatorum, obsistentem oppressit & cepit. Exin Ciliciam, Rhodum atque Aegyptum pertinaci furore pervadit. ²⁷ Inde ad templum Jovis Ammonis pergit, ut mendacio ²⁸ ad tem-

²¹ Peditum LXXX. millia equitum decem millia,] Caesorum equitum Persarum numerus idem est in Diodori, Curtii, Justinii, & Orosii libris, peditum vero Justinus unum & LX millia, Curtius centum millia, Diodor. amplius CXX millia caesa scribunt. Plutar. ait Alexandrum prostravisse *ὡς ἐν δὲ μνηστῆρας τὴν πολέμῳ*. FABR.

²² Ex Macedonibus vero cecidere pedites C. XXX.] Ita Justinus, quicum facit Diodorus sic scribens: *τὸ δὲ Μακεδόνων ἐπὶ τῇ μάχῃ περὶ τοὺς μὲν εἰς τετρακκοσίους, ἱππεὺς δὲ πρὸς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα*. At Curtius: *Ex parte Alexandri quatuor & quingenti saucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus desiderati sunt, equitum centum quinquaginta interfecti*. FABR.

²³ Repertum est.] Ex MSS. meliores & reliqui fere omnes est delent.

²⁴ Regibus cum insulis &c.] Editi insulis, quod forte, ut apud Nobiliss. & Ornatiss. juvenem Petrum à Broich Agrippinensem legi: *ecquibus, inquit, tandem cum insulis occurrebant? Aut insulas, & Regum insigne putavit Orosius? ridendo perfcite*. LAUT. Quasi non apud Justinum, ex quo haec hausta sunt, scribatur lib. IX. cap. 10. *Tunc in Syriam proficiscitur, ubi obvius*

cum insulis multos Orientis reges habuit. Hic quoque apud Orosium in MSS. legitur *insulis*, atque in Fabricii Edd. Unde miror, in Scotti Ed. Mogunt. *insulis* in margine, *insulis* in textu poni.

²⁵ Alios adlegit,] Sic est in nostris manuscriptis, non *elegit*. Justinus dixit; *alios in societatem recepit*. Praefecit vero Syriae Alexander Parmenionem, Curtius libro quarto. Arrianus II. FABR.

²⁶ Adlegit,] Ita recte tres Florentini & reliqui melioris notae. Male alii cum Edd. quibusdam *alligavit*, vel *elegit*, vel *ablegit*.

²⁷ Tyrum urbem antiquissimam] Tyrus Olympiade CXII. septimo mense quam oppugnari coepta erat, ab Alexandro capta fuit, ut copiose Diodorus libr. XVII. Arrian. II. Curtius IV. scribunt. FABR.

²⁸ Inde ad templum Jovis Ammonis] De hoc templo, & profectione Alexandri ad Ammonem tam multa Diodor. Plutar. Arrianus, Curtius, & Justinus, ut putidum sit velle aliquid admonere. FABR.

²⁹ Ad tempus composito,] Lugd. Batt. pr. & tert. *ad templum composito*.

tempus composito, ²⁹ ignominiam sibi ³⁰ patris incerti & infamiam adulterae matris aboleret. Nam arcessitum ad se fani ipsius antistitem, ex occulto monuit, quid sibi tamquam consulenti responderi velit, sicut historici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit, nobisque prodidit, diis ipsis mutis & furdis, vel in potestate esse antistitis quid velit fingere: vel in voluntate consulentis quid malit audire. Revertens ab Amone ad tertium Persicum bellum, ³¹ Alexandriam in Aegypto condidit.

³⁰ Ignominiam] Ed. August. ignorantiam.

³¹ Patris incesti] Sic scripti. Sed ut tolleretur quod vulgatum olim est, incerti, quis non hoc convenire melius adulterae matri dixerit. LAUT. MSS. meliores & plures incerti habent non incesti. Neque video quomodo melius adulterae matri conveniat. An non poterat adultera esse sine incesto?

Necessario autem pater erat incertus, si ex adulterio conceptus Alexander.

³² Alexandriam in Aegypto condidit.] C. Poetelio & L. Papirio Anno ab Urbe condita CDXXVII. Alexandriam in Aegypto conditam scribit Livius libro octavo, Solinus & Cassiodorus. De altero infra cap. 18. FABR.

C A P U T XVII.

Darii ultimum cum Alexandro praelium, ejusque interitus.

Darius vero, spe pacis amissa, quadringenta & quatuor millia peditum, & centum mille equitum Alexandro, ab Aegypto revertenti, ² apud Tarsum bello opponit. Nec pugnae mora, omnes caeca rabie in ferrum ruunt.

¹ Darius vero, spe pacis amissa CCCIV. millia peditum,] Rectius ergo in meo Justino est: Tum spe pacis amissa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum, &c. quam ut vulgo legitur, cum XL. millibus peditum. Est tamen nonnulla varietas inter eos, qui exercitum Darii recensent. Plutarch. in Alexandro scribit, Darium Alexandro obviam processisse *ἑξατὸν μυριάδων ἰσχυρῶν*, id est, cum decies centenis millibus copiarum, in quibus, ut Diodorus numerat, peditum DCCC. millia, equitum CC. millia fuerunt. Arrianus lib. III. scribit. Darium habuisse equitum ad XL. millia, peditum ccccicccc. In Curtii libris ita legitur: Summa totius exercitus equites XLV.

millia, pedestris acies ducenta millia expleverat, sed vereor, ne hic ducenta millia mendose sit, pro, decies centena millia. FABR.

² Apud Tarsum bello opponit.] Non puto ullum esse historiae studiosum, cui hic locus scrupulum non injiciat, cum praesertim omnes loquantur, ultimum hoc praelium inter Alexandrum & Darium non in Cilicia, ubi Tarsus est, sed in Assyria commissum fuisse, & tamen Orosium ita scriptum reliquisse, testimonio sunt omnes libri. Quid ergo dicemus? Vereor equidem ne Orosio Justin. quem auctorem sequitur, imposuerit: cumque ille Darium in fuga pontem Cydni fluminis (quod Tarsum perla-

ruunt. Macedones, toties à se victis hostibus, animosi: Persae nisi vincant, mori praeoptantes. Raro in ullo praelio tantum sanguinis fufum est. Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello paratus, persuasum fuorum fugere compulsus est. Hoc praelio Asiae vires & Regna³ ceciderunt, totusque oriens in potestatem Macedonici cessit imperii, atque ita adtrita est in hoc bello Persarum omnis fiducia, ut post hoc nullus rebellare ausus sit, patienterque Persae, post imperium tot annorum, jugum servitutis⁴ acceperint. Alexander⁵ trigintaquatuor continuis diebus castrorum praedam percensuit; ⁶ Persepolim, caput Persici regni, ⁷ urbem famosissimam confertissimamque opibus totius orbis, invasit. ⁸ Darium vero, cum à propinquis suis vinctum compedibus aureis teneri comperisset, persequi statuit. Itaque jussu⁹ ut subsequeretur exercitu, ipse cum sex millibus equitum profectus invenit in itinere solum relictum, multis confossum vulneribus, & extrema vitae per vulnera efflantem.

Hunc

labitur) trajecisse scripserit, hic apud *Tarsum* pugnatum esse crediderit. Sed hoc praelium commissum fuit in Assyria trans Lycum in Aturiae campis ad vicum nomine *Gaugamela*, auctore Strabone libro decimosexto. Quamquam enim Dionysius Halicarnasseus ad Ammaeum hanc pugnam τὸ ἐν Ἀρβήλοις μάχην, Curtius praelium apud *Arbela* nominet, & Diodorus narrationem ejus ita concludat, ἡ μὲν ἔν τῇ Ἀρβήλῃ γετορμένη μάχη τοῦ Δαρείου τοῦ ἐν τῇ Ἀρβήλῃ, ὡς περ οἱ πολλοὶ γράφουσιν, ἀλλὰ ἐν Γαυγαμήλοις γένεσθαι συνέπειν, id est, accidit ut magnum illud praelium cum Dario non in *Arbelis*, sicut plerique scribunt, sed in *Gaugamelis* committeretur. Cum Strabone & Plutarcho facit Arrianus libro tertio, ubi tradit, Darium castra in *Gaugamelis* ad Bumadum fluvium, ab *Arbelis* oppido stadia circiter LX. posuisse. Lege eundem libro sexto. FABR. Manifestus est error Orosii, qui Justinum hic negligenter legisse videtur.

³ Ceciderunt,] Perizon. non male, con- siderunt. Mox in potestate Ed. Aug.

⁴ Acceperint.] Lugd. Batt. tres, cum Coll. Gronov. acciperent. Ed. August. acceperunt.

⁵ Alexander XXXIV. continuis diebus]

Idem numerus est apud Justinum, in meo Manuscripto & Roberti Stephani impresso libro cum vulgo in aliis XL. in aliis LXXXIII. legatur. FABR. In Lugd. Batt. pr. & quarto XXXVII. continuis diebus. Apud Vincent. Bellov. Speculi Histor. lib. V. cap. 37. itidem XXXVII. diebus legitur. Ibid. *Persepolin, caput Persici regni urbem, multis annis illustrem, refertamque orbis terrarum &c.*

⁶ *Persepolim, caput Persici regni,] De Persepoli capta & direpta: ejusque immensis opibus legendus Diodorus in posteriore libro decimosextimo, & Curtius libro quinto. Meminit Strabo libro decimoquinto. FABR.*

⁷ *Urbem famosissimam] Delent urbem MSS. Florentini tres, Ultr. Coll. Gronov. Meus & Perizon. atque ex Editis August.*

⁸ *Darium vero, cum à propinquis] Darium in fuga Bessus & Nabarsanes vinxerunt aureis, ut Curtius & Justinus scribunt, compedibus, multisque confossum vulneribus in via reliquerunt, quo de copiose Diodorus, Plutarchus, Arrianus, Curtius & Justinus. FABR.*

⁹ *Ut subsequeretur] Sic recte edidit Fabricius, MSS. & Edd. meliores secutus. Justin. lib. XI. cap. 15. Jussu itaque exercitu*

Aa

sub-

Hunc mortuum inani misericordia¹⁰ referri in sepulchra majorum sepeliri: que praecepit: cuius non dicam matrem vel uxorem, sed etiam parvulas filias crudeli captivitate¹¹ retinebat. In tanta malorum multitudine, difficillima dictis fides, tribus praeliis totidemque annis quinquies decies centena millia peditum equitumque consumta sunt: & haec quidem ex eo regno illisque populis, unde jam¹² ante annos non multo plures decies novies centena millia profligata referuntur: quamquam extra has clades per eosdem tres annos & Asiae civitates plurimae oppressae sint, & Syria tota vastata, Tyrus excisa, Cilicia exinanita, Cappadocia subacta, Aegyptus¹³ addicta sit: Rhodus quoque insula ultro ad servitutem tremefacta successerit, plurimaeque subjectae Tauro provinciae, atque ipse mons Taurus, diu detrectatum jugum domitus & victus acceperit.

subsequi, cum sex millibus equitum &c. Male in quibusdam persequeretur, sequeretur, & sub se sequeretur. Male in iisdem cum mille militum profectus.

¹⁰ *Efferri, & in sepulchris majorum sepeliri praecepit:]* Vulgares, referri in sepulchra, barbare. Colon. efferri in sepulchra, unde quod in textu est reposui: nec sane Apollo consulendus utrum bene. LAUT. Edd. prima, August. Paris. & Venetae referri, & in sepulchris majorum sepeliri praecepit. Vulgata autem lectio in MSS. est; at,

si Latinius auctorem loqui velis, sic locum refinge, inferri sepulchro (vel sepulchris) majorum, sepeliri praecepit. Confer Tacitum Annal. III. 4. IV. 44. Sueton. in Augusto cap. 101. & in Tiber. cap. 15.

¹¹ *Retinebat.]* Haec MSS. omnium lectio est. Ex Edd. quaedam detinebat.

¹² *Ante annos]* Lugd. Batt. pr. & quart. per annos.

¹³ *Addicta sit]* Florent. pr. sive Cod. Longob. Meus & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. addita sit. Forte adflicta sit.

C A P U T XVIII.

De bellis Agidis regis Spartanorum, Alexandri Epiri, Zopyrionis praefecti: de populis post Darii mortem ab Alexandro subactis, ejusque in suos crudelitate.

Et ne forte nunc quisquam opinetur, vel orientem solum Alexandri viribus subactum, vel Italiam tantummodo Romana inquietudine

¹ *Et ne forte nunc]* MSS. tres Florentini, tres item Lugd. Bat. Meus, Perizon. Coll. Gronov. & Ed. Aug. scribunt tunc,

quod tueri suum locum nequit, quia mox occurrit in illis, tunc etiam bellum. Pro eo igitur vocem nunc reposuit Fabricius. Sed re-

tudine fatigatam, tunc etiam bellum Agidis, Spartanorum regis, in Graecia, Alexandri regis Epiri in Lucania, Zopyrionis praefecti in Scythia gerebatur: ² quorum Agis Lacedaemonius, excitata & rebellante secum universa Graecia, cum Antipatri fortissimis copiis congressus, inter magnas utrorumque strages & ipse ³ procubuit. ⁴ Alexander autem in Italia adfectans occidentis imperium, aemulans Alexandrum Magnum, post numerosa & gravia bella ibidem gesta, a Brutiis Lucanisque superatus est, ⁵ corpusque ejus ad sepulturam venditum. Zopyrion vero praefectus Ponti, adunato triginta millium exercitu, Scythis bellum inferre ⁶ ausus est: & usque ad internecionem caesus, funditus cum omnibus copiis suis abrafus est. Igitur Alexander Magnus, post Darii mortem, ⁷ Hyrcanos & Mardos subegit: ubi etiam illum adhuc bello intentum, ⁸ Thalestris sive Minothaea ⁹ regina, excitata suscipiendae ab eo subolis gratia, cum trecentis mulieribus procax Amazon invenit. Post haec Parthorum pugnam ¹⁰ adgressus: quos diu obnitentes delevit propemodum antequam vicit. ¹¹ Inde Drangas, ¹² Euergetas, ¹³ Parimas, Parapamenos, Adasprios,

rectius videntur Edd. vett. prima Paris. Venetae, Bolfuing. & Hittorp. omisisse, quae omnes edunt, *Et ne forte quisquam opinetur &c.*

² *Quorum Agis Lacedaemonius,*] Hoc bellum Graecorum cum Antipatro, Macedoniae praefecto, descripsit pluribus verbis Curtius libro sexto, sed ad nos tantum praelii eventus pervenit. Scribit idem praeter Justinum Diodorus libr. XVII. Meminit Pausanias libr. III. FABR.

³ *Procubuit.*] Ed. August. occubuit.

⁴ *Alexander autem in Italia*] De rebus gestis ab Alexandro Epiri rege legendus Liv. lib. VIII. & Strab. V. & nos supr. c. XI. FABR.

⁵ *Corpusque ejus*] Lugd. Batt. tert. cum Coll. Gron. corpus ejus ad sep. prim & sec. corpusque ad sep.

⁶ *Ausus est:* &] MSS. Lugd. Batt. pr. sec. tert. Meus, Perizon. cum Coll. Gronov. & Ed. August. legunt *bellum inferre ausus, usque ad internecionem caesus* &c.

⁷ *Hyrcanos & Mardos subegit:*] De Hyr-

canorum & Mardorum gente confini Hyrcaniae subacta, Diodorus XVII. Arrianus III. Curtius VI. FABR.

⁸ *Thalestris sive Minothaea*] Hanc regionem Amazonum Diodorus Θάληστρις, Curtius *Thalestrim* nominat: hique eam ad Alexandrum venisse tradunt, secuti nimirum Clitarchum, Polycritum, Onesicritum, Antigenem & Istrum. At Aristobulus, Ptolomaeus, & ceteri scriptores, quos Plutarchus nominat, hoc commentitium esse dixerunt. FABR.

⁹ *Regina*, Abest ab omnibus MSS. neque habent Vett. Edd. ante Hittorp. Bolf. & Fabricianas. Mox *excitata* pro *excitata* tres Lugd. Batt.

¹⁰ *Adgressus:*] Quidam ex MSS. Lugd. Batt. *adgressus est, quos diu obsistentes* &c.

¹¹ *Inde Drangas,*] Sic recte hic est. male autem in vulgatis Justinii libris *Dracas*: Nam & Arrianos ipsos Δραγγας, & Diodorus eorum regionem Δραγγών appellat. FABR.

¹² *Euergetas,*] Hoc nomen benefici ergo à Cyro Persarum rege acceperunt, cum

asprios, caeterosque populos qui in radice Caucaſi morabantur, ſubegit, urbe ibi Alexandria ſuper amnem Tanaim conſtituta. Sed nec minor ejus in ſuos crudelitas, quam in hoſtem rabies fuit. ¹⁹ Docent hoc Amyntas conſobrinus occiſus, noverca fratresque ejus necati, Parmenio & Philotas trucidati, Attalus, Eurylochus, Pauſanias multique Macedoniae principes exſtincti: ¹⁵ Clitus quoque annis gravis, amicitia vetus, nefarie interfectus. Qui cum in convivio fiducia amicitiae regiae adverſus regem, ſua opera patri Philippo praeponentem, memoriam patris tueretur, ¹⁶ ab offenſo fruſtra rege ¹⁷ venabulo tranſſoſſus, commune convivium ¹⁸ moriens cruentavit. Sed Alexander humani ſanguinis ¹⁹ inſaturabilis, ſive hoſtium ſive etiam ſociorum, recentem tamen ſemper ²⁰ ſitiebat cruorem. Itaque pertinaci impetu in bella procurrens, ²¹ Choraſmos & Dahas indomitam gentem in deditionem accepit: ²² Calliſthenem

prius *Ariaſpae*, ut eſt in Arriani & Curtii libris, ſeu *Arimaſpi*, ut habet Diodorus, nominarentur. FABR.

¹³ *Parimas, Parapamenos, Adaſpios,*] Ita haec in Manuſcriptis Oroſii & Juſtini libris invenio nec tamen amplius quod de illis dicam habeo. De *Alexandria* ſuper amnem Tanaim condita, praeter Juſtinum libro duodecimo, Curtius libro ſeptimo, Arrian. quarto. FABR.

¹⁴ *Docent hoc Amyntas*] De his omnes qui res Alexandri deſcripſerunt. De Parmenione ejusque filio Philota interfectis Diodorus libro decimoſeptimo poſteriore Plutarchus in Alexandr. Arrianus libro 3. Curtius libro VI. & VII. De Alexandria Aegypti, ſup. extremo cap. 16. FABR.

¹⁵ *Clitus quoque annis gravis,*] Graecè eſt κλειτος: male igitur vulgo *Clytus* ſcribunt. De Clito, Curt. li. 8. Arr. 4. Cicer. Tuſc. 4. *Alexander Rex cum interemiſſet Clitum familiarem ſuum, vix a ſe manus abſtinuit.* FABR.

¹⁶ *Ab offenſo fruſtra rege*] Sensus hanc poſcit tranſpoſitionem, *memoriam patris tueretur fruſtra, ab offenſo rege &c.* niſi fruſtra ſignificet inique, immerito.

¹⁷ *Venabulo tranſſoſſus,*] Haſta Alexandrum Cliti latus tranſfixiſſe Curtius ſcribit. Arrian. tradit alios prodidiſſe Clitum oc-

ciſum λανχ, alios σιγίον, Plut. αἰχμήν vocat. FABR.

¹⁸ *Moriens cruentavit.*] Meus, *morte cruentavit.*

¹⁹ *Inſaturabilis,*] Ita in omnibus invenio MSS. niſi quod *inſatiabilis* ſit in Lugd. Bat. primo. Et ita quoque omnes habent Editi, excepta Auguſt. quae habet *inexſaturabilis*, prout ediderunt Fabricius & Scottus. Cicer. Orat. pro P. Sextio cap. LI. *Libelli pro vino etiam ſaepe oppignerabantur, manebat inſaturabile abdomen, copiae deficiebant.*

²⁰ *Sitiebat cruorem.*] Epigramma in Tiberium apud Sueton. cap. LIX.

Fastidit vinum quia jam ſitit iſte cruorem.

²¹ *Choraſmos & Dahas*] Dahas non Dacas eſt in manuſcriptis Oroſii & Juſtini libris: nec aliter eos nominat Curtius lib. VII. & VIII. Graeci Δάας vocant. Quos autem Juſtinus & Oroſius Choraſinos, eos Arrian. lib. IV. & Strabo. li. XI. χαρροῦδες appellant, ad quos Spitamenes confugerat. Plin. lib. VI. c. 16. *hi ſunt Choraſmii.* FABR.

²² *Calliſthenem philoſophum,*] De Calliſthenis Olynthii interitu copioſe Arr. lib. IV. Plut. in Alexandr. Curtius lib. VIII. De eodem M. Tullius pro Rabirio Poſthumo. *Calliſthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum accepimus.* FABR.

nem philosophum, sibi apud Aristotelem condiscipulum, cum plurimis aliis principibus, quod eum deposito salutandi more, ut Deum non adoraret, occidit.

CAPUT XIX.

Alexander Indiam domat: Porum regem superat: Urbes gentesque subigit.

Post haec ¹ Indiam petit, ut Oceano ultimoque Oriente finiret imperium, ² Nyssam urbem adiit, ³ Daedalos montes, regnaque Cleophridis reginae expugnavit: quae cum se ⁵ dedisset, ⁶ concubitu regnum redemit. Peragrata perdomitaque Alexander India, cum ⁷ ad faxum mirae asperitatis & altitudinis, ⁸ in quod multi populi confugerant, pervenisset, cognoscit Herculem ab expugnatione ejusdem faxi terrae motu prohibitum: aemulatione permotus, ut Herculis acta superaret, cum summo labore ac periculo faxo potitus, omnes loci ejus gentes in deditionem accepit: ⁹ cum Poro, fortissimo Indorum rege, cruentissimum bellum

¹ *Indiam petit*] Perizon. *Indiam petiit.*

² *Nyssam urbem adiit*,] *Nyssa* hanc Indiae urbem, Strabo, Arrianus, Dionysius & Eustathius vocant: de qua multa Arrianus initio libri III. FABR.

³ *Daedalos montes*,] Cicero lib. 8. *Hinc ad regionem, quae Daedala vocatur, perventum est.* FABR.

⁴ *Regnaque Cleophridis*] *Cleophris* mater Affacani, filio mortuo, illius regioni praefuit, quo tempore Alexander in Indiam venit. Justinus lib. XII. Curt. VIII. Ejus regionis caput fuit oppidum, quod Arrianus *Μάσαρα*, Diodorus *Μάσαρα*, Strabo *Μαζα*, Curtius *Mazaga* nominat: idque Alexander obsessum deditione cepit. FABR.

⁵ *Dedisset*,] MSS. omnes, uno aut altero excepto, *dedisset*. Sed editi plures *dedidisset*.

⁶ *Concubitu regnum redemit*.] Praeter Justinum lib. XII. cap. 7. & Curtium lib. VIII. cap. 10. hujus mulieris meminit quoque Diodorus Siculus lib. XVII. p. 554.

Traditur eadem filium ex Alexandro genuisse, cujus posterius diu isti Indiae parti praefuerint, sed ipsam deinceps regiae pellicis adpellationem opprobrio obtinuisse.

⁷ *Ad faxum mirae asperitatis*] Hoc faxum: auctoribus Diodoro & Arriano *πίρος ἀσπρος*, dictum fuit. Unde emendandi Curtii libri, in quibus est: *Incolae armati petram Dorinim nomine occupaverunt*, cum sit legendum *Aornon*, vel *Aornim*, quomodo est in quibusdam Diodori exemplaribus. FABR.

⁸ *In quod multi populi*] Lugd. Batt. quatuor cum Flor. tert. Ultr. & Coll. Gron. *in quo* &c. Mox *Meus*, *impugnatione*, atque dein & *aemulatione*.

⁹ *Cum Poro, fortissimo*] Bellum cum Poro non sine clade Macedonum gestum scribunt Diodorus libro decimosextimo, Arrianus quinto, Curtius extremo libro octavo. Rem cum Poro gestam Plutarchus ex Alexandri Epistolis refert. FABR.

lum gessit : in quo Alexander cum ipso Poros singulariter congressus ,
 10 occisoque dejectus equo , concursu satellitum praesentiam mortis eva-
 fit. Porus multis vulneribus confossus , & captus est : quo ob testimo-
 nium virtutis in regnum restituto , 11 duas ibi condidit civitates , Ni-
 ceam & Bucephalam , quam de nomine equi sui ita vocari praecepit.
 12 Inde Adrestas , 13 Cathaeos , 14 Praesidas & Gangaridas , caesis eo-
 rum exercitibus , Macedones expugnare. Cumque 15 ad Chofides ven-
 tum esset , ibi contra ducenta millia equitum hostium pugnam conferue-
 runt. Et cum jam aetate detriti , animo aegri , viribus lassi , difficile vi-
 cissent , castra , ob memoriam plus solito magnifica condiderunt. Exin
 Alexander 16 ad amnem Acefinem pergit. Per hunc in Oceanum deve-
 hitur , 17 ibi Gessonas Sibosque , quos Hercules condidit , oppressit. 18 Hinc
 ad

10 Occisoque dejectus equo ,] Bucephalum
 Alexandri equum in hoc bello occisum
 quidam tradiderunt Plutarchus , & Arria-
 nus. FABR.

11 Duas ibi condidit civitates ,] τὴν μὲν Νί-
 κειαν , τὴν δὲ Βουκεφάλας . ἐξ ἧς ἡ Νί-
 κειαν , ὅτι νίκης τὴν πόλιν ἐπώνυμον ὠνόμασε , ἡ δὲ
 Βουκεφάλας , ἐξ ἧς ἡ πόλις ἐπώνυμον ὠνόμασε , ὅτι ἀπὸ
 τοῦ Βουκεφάλας ἵππου ἐπώνυμον ὠνόμασε . Alteram Nicaeam à victoria de Indis
 reportata , alteram in memoriam Bucephali equi
 ibi mortui Bucephalam nominavit. Idem scri-
 bit Diodorus , Strabo libr. XV. verum hic
 alteram non cum Diodoro & Arriano Βουκε-
 φάλας , sed cum Plutarcho Βουκεφάλας vocat.
 In nostris manuscriptis est , Nicaeam &
 Bucephalen. FABR.

12 Inde Adraestas ,] Sic est in vetustis
 non ut vulgo legitur , Arestas. Diodorus
 hos Ἀδραεστας , Arrianus Ἀδραεστας nominat. FABR.

13 Cathaeos ,] In vulgatis est , Stathenos ,
 in vetustis Cathenos , unde secutus Arria-
 num , Cathaeos scripsi. In Diodori libris
 mendose legitur εἰς τὴν Καθαίων χώραν , pro
 Καθαίων , ac posito pro αἰ , id quod ex Stra-
 bonis libr. XV. perspicue cognoscitur.
 FABR. Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gron.
 Cathenos.

14 Praesidas & Gandaridas ,] In Manu-
 scriptis Orosii non , Passidas , sed , Praesi-
 das legitur : in Justinii antiquis , Praesidias.
 Plutarchus in Alexandro Γανδαρίδας καὶ Πραεσι-
 δας dicit , quamquam statim οἱ Πραεσιδαίων βασιλεῖς
 legitur. In Diodoro sic est , πέραν δὲ τούτου κα-
 ταίκεν τό , πρὸς τὰς Ταδραεστίων καὶ Γανδαρίδων ἑθνῶν .

τὴν δὲ βασιλεύσαντα Ἐανδράμην. in Curtio ita : Ute-
 riores ripas colere gentes Gandaridas & Pha-
 rasios , eorumque regem esse Aggraminen. His
 inter se collatis apud Diodorum scriben-
 dum videtur Πραεσιδίων , apud Curtium , Prae-
 sidos , & Xandramen. FABR. Gangaridas melio-
 res plurimaeque MSS. ut & apud Curt.

15 Ad Chofides] Legitur & Cophides , at-
 que in Justinii libris , Euphites , vel Cupbi-
 tes. Ego in hoc nomine haereo : fortassis
 intelligendus est is qui a Curtio Sophites ,
 à Diodorè & Strabone Σωπίτης nominatur :
 nam cum in illius regno Alexander ad Hy-
 phasin fluvium processisset , militum pre-
 cibus revocatus fuit , sed de pugna alii ni-
 hil. FABR. MSS. Florentini tres legunt
 Chofides. Lugd. Bat. secund. Confides. Reli-
 qui passim Cophides. Sed cum ad , non cum-
 que ad in MSS. inveni omnibus. Ex illis
 vero equitum & hostium , alterutrum abun-
 dare videtur. Perizon. & Ed. August. re-
 ctius videntur delere equitum. De omnibus
 hisce populis (licet duos tantum nominet)
 puto agere Curtium , scribentem , obse-
 disse vias regem eorum Agrammen viginti
 millibus equitum , ducentisque peditum. Equi-
 tum numerus in Orosio forte excidit , ut &
 in Justino lib. XII. cap. 8. ex quo sua hausit.

16 Ad amnem Acefinem] De hoc Diony-
 sius Afer , ψf. 1138.

τὸν δὲ ποταμὸν ὁποῖον ὀνομάζουσιν Ἀκεσίην.

Συρόμενον δὲ λέγεται πάλαι ὡς ἴσται Ὑδίσπη. FABR.

17 Ibi Gessonas , Sibosque] In Impres-
 sis

ad Mallos & Oxydracas navigat: quae gentes eum armatis ¹⁹ octoginta millibus peditum, & sexaginta millibus equitum, excipiunt. Commissoque praelio, diu anceps & cruenta pugna tandem ²⁰ tristem pene victoriam Macedonibus dedit. Nam fufis hostium copiis, Alexander exercitum ad urbem duxit. ²¹ Et cum murum primus escendisset, vacuum civitatem ratus, solus introrsum desiluit, quem cum undique infesti hostes circumdedit, incredibile dictu est, ut eum non multitudo hostium, non vis magna telorum, non tantus lacellentium clamor terruerit, solus tot millia ceciderit ac fugarit. At ubi se obrui à circumfusa multitidine persensit, ²² muri obice posteriora tutatus, contrarios facilius eo usque sustinuit, donec ad periculum ejus clamoremque hostium, perfractis muris exercitus omnis irrumperet. In eo praelio ²³ sagitta sub mamma trajectus, ²⁴ fixo genu ea-

sis Justinii libris est, Ibi Gessonas Asybosque, in nostro antiquo, Ibi Jacensianos Sibosque. De prioribus Diodorus ita: *ὅς δ' ἦλθεν ἐπὶ τῇ Ἀκισίῳ καὶ Ὑδάσπῳ συμβολῇ ἐκβιάσας τὰς στρατιάς ἀνέστη ἐπὶ τὰς ἀνομαζομένης Σίβους*: id est: Ubi pervenit in regionem, in qua Hydaspes amnes Acesini committitur, expositis militibus, copias in eos, qui Sibi nominantur duxit, Curtius libro IX. Perventum erat in regionem, in qua Hydaspes amnis Acesini committitur: hinc decurrit in fines Siborum. Vulgo tamen hic Sobiorum, & illic *Ἰβες* mendose legitur. FABR. In Meo Gessonas in tribus Florentinis Gessones.

18 Hinc ad Mallos & Oxydracas] Ita emendavimus secuti vestigia depravatae lectionis antiquae in Orosii & Justinii libris. Sic autem legendum esse ex historia quae est apud Curtium libro nono, Arrianum lib. VI. Diodoro XVII. cognoscas. Nam quod in Diodoro legitur, *Συγκρούσεως*: id mendose esse Henricus Stephanus animadvertit, sed *ὀξυδράκας* reponendum esse, eruditissimum hominem non vidisse miror. FABR.

19 Octoginta millibus peditum] Diodorus etiam scribit hos habuisse *καὶ ἑξήκοντα χίλους ἵππους*, amplius LXX. millia peditum. Unde emendandi Curtii libri, in quibus est. Novem millia junctorum peditum in armis erant. In numero equitum Orosius & Justinus non conveniunt cum Diodoro & Curtio. FABR.

20 Tristem pene victoriam] Fabricius Edd. Vett. secutus, edidit *tristem pene omnem victoriam*, contra MSS. quorum nullus omnem agnoscit, neque ea vox in Ed. August. adparet.

21 Et cum murum exscendisset] Impressi, *adscendisset*. Scripti lib. *extendisset*: ex quo rectene opem attuli Orosio, ut suum illi verbum antiquum redderetur, alii judicabunt. LAUT. Reponi ex MSS. codicibus debet *Et cum murum primus escendisset*. Sic enim verba transponunt scripti Codices, ex quibus nonnulli *extendisset*, *inscendisset*, *excidisset*, sed Codex Longobard. clare *escendisset*. De recto autem usu verbi *escendere* vide Notas Cortii ad Sallust. p. 355. Supra verbo *inscendere* usus fuit Orosius libro II. cap. 12. *invaserunt inscenderuntque Capitolium*. Sic enim ibi legendum est, non (ut passim editur) *incenderuntque Capitolium*. Secutus enim Augustinum est, apud quem de Civitate Dei lib. III. cap. 17. meliores Codd. habent in eadem Capitolii oppugnati historia, *Ubi erant, quando Valerius consul & ab exsulibus & servis inscensum Capitolium cum defensaret occisus est*.

22 Muri obice] Florent. sec. *muri obiectu*. Mox pro *tutatus*, Florent. tert. & Meus, *tutus*.

23 Sagitta sub mamma trajectus,] Dio. *πλάγῃ καὶ τῇ μαστῇ*. Plutarchus. *πλάγῃ καὶ τῇ μαστῇ*. Arrianus. *πλάγῃ καὶ τῇ μαστῇ*. Curtius. *Indus duorum*

eatenus pugnavit, donec eum, à quo ²⁵ vulneratus esset, occideret. Inde conscensis navibus cum Oceani littora peragraret, ad urbem quandam, ²⁶ cui Ambira rex praeerat, pervenit. Sed in expugnatione civitatis magnam partem exercitus, sagittis hostium veneno illitis, ²⁷ amisit: ac post herba per somnium ²⁸ sibi ostensa in potum faucibus data, cum reliquis subveniretur, urbem expugnavit & cepit.

rum cubitorum sagittam ita excussit, ut per thoracem paulum super latus dextrum infigeret. FABR.

²⁴ *Fixo genu]* An flexo genu?

²⁵ *Vulneratus esset,]* Perizon. *vulneratus erat.*

²⁶ *Cui Ambira rex praeerat,]* Ambira est etiam in nostris vetustis, apud Justinum lib. XII. legitur: *cum venisset ad urbem Am-*

bigeri regis. Strabo libr. XV. hoc in Oritarum finibus accidisse scribit, Diodorus ad Brachmanum urbem *Harmatelia* nominatam, Curtius in *Sambi* regno. FABR. In Lugd. Bat. primo nomen regis scribitur *Abira*, in quarto *Abira*.

²⁷ *Amisit:]* Cod. Periz. *perdidit.*

²⁸ *Sibi ostensa]* simpliciter *ostensa* Perizon. Cod.

C A P U T XX.

Omnes provinciae ad Alexandrum territae legatos pacem petentes, miserunt. Alexander veneno interiit. Apostrophe ad lectores.

Post quasi ¹ circumacta meta, de Oceano Indum flumen ingressus, Babyloniam celeriter rediit: ² ubi eum exterritarum totius orbis provinciarum ³ legati opperiebantur, hoc est, Carthaginensium totiusque Africae civitatum: sed & Hispanorum, Gallorum, Siciliae, Sardiniaeque: ⁴ plurimae

¹ *Circumacta meta,]* Haec vera est lectio, quam Cod. Longob. cum MSS. & Edd. melioribus servat. Quidam ex MSS. *Post, quasi circumactam Indiam usque ad Oceanum & Indum flumen ingressus.*

² *Ubi eum]* Ed. Augu^r. *Ibi eum.*

³ *Legati opperiebantur,]* Horum legatorum meminit Arrian. lib. VII. ac praeter eos, quos Justinus & Orosius commemorant, scribit venisse ad Alexandrum legationes Aethiopum, & Schytarum, qui sunt in Europa. Diodor. meminit etiam Illyriorum, Adriatici maris accolarum, Thracum finitimorumque illis Gallorum. FABR.

⁴ *Plurimae praeterea partis Italiae.]* Ex Italia venerunt legati à Bruttiis, Lucanis & Etruscis. Nonnulli etiam e Romanis venisse scripserunt: sed Arrianus id verum non putat. FABR. Arrianus lib. VII. cap. 15. p. 224. ita de hujus Legationis Romanae fama disputat, ut neque adserere audeat, neque plane rejicere. Verum Clitarchus id liquido adfirmat apud Plinium Nat. Hist. lib. III. p. 152. Ed. Harduin. Imo, si Carthaginenses illuc miserint Hamilcarem Rhodium, speculatum Alexandri machinationes, quare non & Romani aliquem ex suis eadem de causa, vel etiam legati nomi-

rimae praeterea partis Italiae. Tanta timor in summo Oriente constituti ducis populos, ultimi Occidentis invaserat, ut inde peregrinam toto mundo cerneret legationem, quo vix crederes pervenisse rumorem. Alexander vero apud Babyloniam, cum adhuc sanguinem sitiens, male castigata aviditate, ministri insidiis⁶ venenum potasset, interiit. O dura mens hominum, & cor semper inhumanum! Ego ipse qui haec pro adferenda omnium temporum⁷ alternata calamitate percenseo, in relatu tanti mali, quo vel morte ipsa vel formidine mortis accepta totus mundus intremuit, numquid inlachrymavi oculis? numquid corde condolui? numquid revolvens haec, propter communem vivendi statum, majorum miseras meas feci? cum tamen si quando de meipso refero, ut ignotos primum barbaros viderim, ut infestos declinaverim, ut dominantibus⁸ eblanditus sim, ut infideles praecaverim, ut insidiantes subterfugerim, postremo ut persequentes in mari, ac faxis⁹ spiculisque adpetentes, manibus

mine miserint, praecipue quum narret Orosius adeo felicitate armorum Alexandri fuisse motos, ut ducem circumspexerint, quo contra illum uterentur, summamque rei fiduciam in Papirio consule habuerint, ut docet supra cap. XV.

⁵ *Ultimi Occidentis*] Ed. August. in ultimo Occidentis. Infra lib. VI. cap. 21. Inter ea Caesarem apud Tarraconem, citerioris Hispaniae urbem, legati Indorum & Scytharum, toto Orbe transmissi, tandem ibi invenerunt, ultra quod jam quaerere non possent, refuderuntque in Caesarem Alexandri Magni gloriam: quem, sicut Hispanorum Gallorumque legatio in medio Oriente apud Babyloniam contemplatione pacis adiit: ita hunc, apud Hispaniam in Occidentis ultimo supplex cum gentilitio munere Eous Indus & Scythia Boreius oravit.

⁶ *Cum venenum potasset, interiit.*] Justinus & Orosius sequuntur eos, qui Alexandrum veneno sublatum scripserunt. Plutarchus & Arriano hic interitus non placet, quos lege. FABR. Venenum Alexandro fuisse datum fabula est, quam nonnulli scriptores varie exornarunt. Plutarchus in Alex. p. 707. liquido id demonstrat, neque ulla

de veneno suspicio existit, priusquam hanc calumniam excogitavit Olympias contra domum Antipatri & Cassandri, quos muliebri inpotentia oderat. Vide non uno in loco Historiam de Vita Alexandri a nobis contextam.

⁷ *Alternata calamitate*] Cod. Perizon. *alternatim calamitate.* Lugd. Batt. quatuor cum Meo & Coll. Gronov. *alternanti calamitate.*

⁸ *Eblanditus sim,*] Cod. Longob. & Lugd. Bat. quart. *blanditus sum.* Non muto, nam eblandiri est blanditiis elicere & inpetrare. Cicero ad Attic. lib. ult. Ep. 19. *Nunc, mi Capito &c. elabora, vel potius eblandire, effice, Platonis &c.*

⁹ *Spiculisque*] Ita omnes MSS. & Edd. excepta August. in qua *speculisque.* Quasi de insidiis ex specula sermo esset, quod non puto. Habet eadem Ed. *adnitentes pro adpetentes.* Lugd. Bat. quart. *addentes,* sed pr. & tert. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *aditendentes.* In iis quae sequuntur adludit ad fabulam Homericam de Aenea, circumfusa nebula a Diis ex hostium manibus erepto.

nibus etiam pene jam adprehendentes, repentina nebula circumfusus evaserim, cunctos audientes me, in lachrymas commoveri velim & tacitus de non dolentibus doleam, reputans duritiem eorum, qui, quod non sustinuere, non credunt. ¹⁰ Hispanus & Morinus ad supplicandum Alexandro Babyloniam adiit, cruentumque ultro dominum, ne hostem exciperet, per Assyriam Indiamque quaesivit: terrarum metas lustrans & utrique infelicitate notus Oceano, & tamen tam violentae necessitatis memoria, vel oblivione defecit, vel viluit vetustate. Et nos perpetuae recordationi haesurum putamus, quod plurima orbis parte secura, unum angulum fugax latro violavit: quasi vero Gothorum & Suevorum pacem, ut non dicam versa vice Indus vel Assyrius, sed etiam vel ipse, qui hostem patitur, Hispanus oraverit. ¹¹ At vero si illa Alexandri tempora laudanda potius propter virtutem, qua totus orbis ¹² obtentus est, quam detestanda propter ruinam, qua totus orbis everfus est, judicantur: invenientur ¹³ & modo plurimi, qui haec laudanda censeant, quod multa vicerunt, & miseras aliorum felicitatem suam reputent. Sed dicat ¹⁴ quisquam: Isti ¹⁵ hostes Romaniae sunt. Respondebitur: Hoc & tunc toti Orienti de Alexandro videbatur: talesque & Romani alius visi sunt,

¹⁰ *Hispanus Maurinus*] In nostris antiquis est, *Hispanus & marinus*. FABR. Miror a Fabricio in MSS. non inventam veram lectionem vel ab eodem excogitatam fuisse. Quid enim *Hispanus Maurinus* vel *Marinus*? Omnino legendum, quemadmodum exstat in Ed. August. & in MSS. Lugd. Batt. pr. & tertio, in Meo, Perizon. Coll. Gronov. tribus denique Florentinis, *Hispanus & Morinus*, licet Longob. Cod. sive Flor. primus, scribat *Morenus*. Morini apte cum Hispanis conjunguntur, longius etiam ab Asia diffiti, qui *extremi hominum* Virgilio adpellantur lib. Aen. VIII. 727.

Extremique hominum Morini Rhenusque bicornis.

Ad Celtas olim hi pertinebant, Celtas vero inter legatos quoque eo tempore visos fuisse antiqui scriptores adfirmant, prout colligi potest ex Arriani, eo quem indicavimus, loco. Quare etiam legationem

Hispanorum & Gallorum, id est Celtarum, conjungit ipse Orosius lib. VI. c. 21. ut patet ex verbis supra n. 5. adlatis.

¹¹ *At vero si illa*] Florentini tres, Meo consentiente, *At vero si ulla*.

¹² *Obtentus est*,] Meus Cod. cum Perizon. & tribus Lugd. Batt. est hoc in loco delet, quia statim iterum occurrit.

¹³ *Et modo plurimi*,] Quatuor Lugd. Batt. cum Col. Gronov. *admodum plurimi*. Sed praestat Vulgata, quia praecessit, *si illa Alexandri tempora &c.* Edit. August. utramque lectionem exhibet ita, *admodum vel modo plurimi*.

¹⁴ *Quisquam*] Ita omnes MSS. sed Vulgati *quisquam*.

¹⁵ *Hostes Romaniae sunt*.] Scripsit heic Fabricius, *Romanis sunt*, territus opinor, absurditate vocis, *Romaniae*. Sed cum Col. liber sic habeat, non veritus sum pro Orosiano agnoscere; praesertim cum lib. VII. etiam sic loquatur: *Effetque ut vulgari- riter*

sunt, dum bellis quietos ignotosque petiverunt. Sed illi adquirere regna, isti evertere student. Separata sunt hostis excidia, & judicia victoris: siquidem & illi prius eos bellis adflixerunt, quos postea suis legibus ordinarunt: & hi nunc ¹⁶ hostiliter turbant quae (quod non permiserit Deus) si edomita ¹⁷ obtinerent, ritu suo componere molirentur, dicendi posteris magni reges, qui nunc ¹⁸ nobis saevissimi hostes adjudicantur. ¹⁹ Quolibet autem gesta talia nomine censeantur, hoc est, siue dicantur miseriae, siue virtutes, utraque prioribus comparata ²⁰ in hoc tempore minora sunt: ²¹ atque ita utraque pro nobis faciunt in comparatione Alexandri atque Persarum: si virtus nunc vocanda est, minor est hostium: si miseria, minor est Romanorum.

riter loquar, Gotbia, quod Romania fuisset.
LAUT. Optime Lautius, eamque lectionem confirmant tres Codd. Florentini, quos inter est optimus & vetustissimus Longobardicis litteris conscriptus.

¹⁶ *Hostiliter turbant, quae (quod non permiserit Deus) si edomita obtinerent,*] Ita omnino hic locus Orosii legendus atque interpungendus est. Intruserunt regna quidam in MSS. & Editis legentes, *turbant regna.* Verum neque vetustae Editiones, neque MSS. Florentini tres, Meus, Perizon. & Lugd. Bat. quart. cum Coll. Gronov. vocem istam agnoscunt. Dein pro (*quod non permiserit Deus*) quae verba parentheseos nota distingui a reliquis debent, legunt, *in quo non* &c. plerique MSS. videlicet Florr. pr. & tert. (nam sec. delet) Meus, Periz. Ultr. Coll. Gronov.

Lugd. Bat. pr. tert. quart. nam in pr. desideratur una pagella, adeoque MSS. omnes, ut & Ed. Augustana. Omnes vitiose.

¹⁷ *Obtinerent*] Ed. Aug. *Obtinuerint.*

¹⁸ *Nobis*] Lugd. Bat. tert. & quart. cum Coll. Gron. *a nobis.*

¹⁹ *Quolibet haec gesta*] Ita reposui ex Florent. tribus, Lugd. Batt. totidem & reliquis omnibus, ut & Vett. Edd. pro Vulgato, *quolibet autem gesta.* Mox tali pro talia unus & alter ex iisdem.

²⁰ *In hoc tempore*] Perizon. & Vett. Edd. *hoc tempore.* Sed Orosius illud *in* saepius interseruit orationi suae.

²¹ *Atque ita utraque*] Sic MSS. omnes. Edd. Vett. *atque pro nobis ita utraque faciunt.* Aug. & *ita utraque p. n. f.* quae in epte in fine cap. legit *Romanorum quam Persarum.*

CAPUT XXI.

*Etruscorum, Umbrorum, Samnitium & Gallorum contra Romanos
conjunctio & clades.*

Anno ab Urbe condita CCCCL. Fabio Maximo V. Decio Mure IV. consulibus, quatuor fortissimi florentissimique Italiae populi in unum agmen foedusque coierunt. Namque Etrusci, Umbri, Samnites & Galli, uno agmine conspirantes, Romanos delere conati sunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi, ² & labefactata fiducia est: nec ausi ³ totum sperare de viribus, ⁴ dolo divisere hostes, tutius rati pluribus se bellis implicare quam gravibus. Itaque cum, quibusdam suis ad populandos hostiles agros, in Umbriam Etruriamque praemissis, ⁵ Umbrorum Etruscorumque exercitum redire ad tuitionem suorum coegissent, cum Samnitibus & Gallis ⁶ bellum inire properant. In quo bello cum Gallorum impetu Romani premerentur, ⁷ Decius consul occisus est. Fabius tamen post magnam Decianae partis stragem tandem vicit. Eo praelio ⁸ quadraginta millia Samnitium si-
ve Gallorum caesa, Romanorum vero septem millia, ex Decii tantum-
modo parte, qui occisus est, extincta referuntur. Fuisse autem absque
Etru-

¹ Anno ab Urbe condita CCCCL.] Hic annus quo Qu. Fabius Maximus Rullianus V & P. Decius Mus IV. Consules fuerunt, in Fastis Capitolinis est ab V. c. CDLVIII. Livio idem est, CCCCLVII. qui lib. X. hoc bellum describit. FABR.

² Et labefactata fiducia est:] Coll. Gronov. & labefactati: MSS. Lugd. Bat. sec. & Perizon. cum Edd. Vett. & labefacta fiducia est. Utrumque latine dicitur.

³ Totum sperare] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Perizon. nec ausi sunt totum sperare de viribus.

⁴ Dolo divisere hostes,] Edd. prima, & illam secutae, dolo dividere hostes tutius rati, pluribus se bellis implicare quem gravibus. Pro tutius Cod. Longob. habet totius, pro quo potius in Edd. Venetis.

⁵ Umbrorumque Etruscorumque exer.] Li-

vius tantum Etruscos populationis fama ad suos fines tuendos redire coactos scribit. Umbros tamen praelio non interfuisse ex eodem cognoscitur. FABR.

⁶ Bellum inire] Hoc bellum gestum fuit in agro Sentinate, in τῇ τῇ Σεντινατῶν χερσὶ, ut ait Polybius libro II. FABR.

⁷ Decius consul occisus est.] Hic est alter e Deciis, quos ad voluntariam mortem cursum equorum incitasse Cicero in Catone ait, Filius enim patrem imitatus, in quarto Consulatu se devovit, libro II. de Finibus. Quod vero idem Tusc. I. scribit, Decium filium cum Etruscis decertantem se hostium telis objecisse, in eo dissentit ab aliis, qui Decium hunc cum Gallis decertasse scribunt. FABR.

⁸ Quadraginta millia] Lugd. Bat. tert. & quart. cum Coll. Gronov. L. millia.

⁹ Astu-

Etruscis & Umbris, quos ⁹ astu Romani bello avocaverunt, Gallorum & Samnitium peditum centum quadraginta millia trecenti & triginta, equitum vero quadraginta quatuor millia, Livius refert: & carpentarios mille in armis contra aciem stetisse Romanam. Sed, ut saepe dictum est, semper Romanorum aut domesticam quietem extraneis bellis interpellatam, ¹¹ aut externos proventus morbis interioribus adgravatos, tantum, ut ¹² omnimodis ingentes animi undecunque premerentur, ¹³ hanc cruentam tristemque victoriam pestilentia civitatis oneravit, & triumphales pompas obviae mortuorum exsequiae polluerunt. Nec erat cui de triumpho ¹⁴ gaudium suaderetur, cum tota civitas aut aegris suspiraret, aut mortuis.

⁹ Astu] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *astute*.

¹⁰ Peditum CXL. millia CCCCXXX. equitum vero XLVI. millia,] Ita haec leguntur in optimo libro Cornelii Gualteri: idemque numerus est à Livio ex aliorum scriptorum annalibus relatus. FABR. Numerus idem in tribus Florentinis, Meo quoque & Perizon invenitur, ut & Lugd. Bat. primo, nisi quod Meus cum Perizon. & Lugd. Bat. sec. & Coll. Gronov. equitum numeret. XLVII. millia.

¹¹ Aut externos proventus] Τὰς ἑξωτερικὰς ἐξουσίας Vulgo, *eventus*, contra fi-

dem librorum antiquorum legitur. *Pestilentiae*, qua hic annus gravis fuit, meminit etiam Livius. FABR.

¹² Omnimodis] Edd. Vett. *omnimode*. Utrumque Latine dicitur & apud Lucretium plus semel occurrit.

¹³ Hanc cruentam &c.] Nullus in praecedentibus verbis erat sensus, quia male interpungebatur locus, ponendo punctum ante vocem *hanc*. Minima mutatione medicinam illi fecimus, reposita minori distinctione.

¹⁴ Gaudium suaderetur] Edd. Vett. quaedam, *gaudia suaderentur*.

C A P U T XXII.

Romani à Samnitibus victi eosdem vincunt: Intolerabilis Romanos pestilentia adfligit. Rursum Samnites superant, & cadunt. Curius consul bellum in Sabinos feliciter gerit. Romani à Gallis sociisque eorum foedam cladem accipiunt.

¹ Sequitur annus, quo Romani, instaurato à Samnitibus bello, victi sunt, atque in castra fugerunt. Postea vero Samnites ² novum habitum

¹ Sequitur annus,] Consules hic annus habuit L. Postumium Megellum, M. Attilium Regulum: estque illius parum constans memoria, inquit Livius lib. X. quem lege. FABR.

² Novum habitum animumque.] Habitus armaturae, animusque paratus ad dimicandum hic breviter indicatur: sed Livius omnia copiose libro X. extremo. FABR.

habitum, animumque fumentes, hoc est, deargentatis armis ac vestibus, paratoque animo, ni vincant, mori, ³ bello se obferunt. Adversum quos ⁴ Papirius consul cum exercitu missus, cum à pullariis auguribus vana conjectantibus congredi prohiberetur, irridens eos, tam feliciter confecit bellum, quam constanter arripuit. Nam in hoc praelio ⁵ duodecim millia hostium caesa, tria millia capta referuntur. Sed hanc quoque istius vere laudandam victoriam, quam vani ⁶ auspices impedire non potuerunt, obonti subito corrupere morbi. Nam tanta ac tam intolerabilis pestilentia tunc corripuit Civitatem, ut propter eam quacunque ratione sedandam, libros Sibyllinos consulendos putarint, horrendumque illum ⁷ Epidaurium colubrum, ⁸ cum ipso Aesculapii lapide ⁹ ad-

³ *Bello sese obferunt.*] Additur post haec in Lugd. Batt. tert. quarto & Coll. Gronov. XXIII. millia.

⁴ *Papirius Cos.*] Hic est L. Papirius Cursor Sp. Carvili collega in Consulatu, anno post R. cond. CDLX. de quo & Pullario praeter Livium Valerius Max. libr. VII. cap. 2. FABR.

⁵ *Duodecim millia hostium*] Lugd. Bat. tert. *viginti millia hostium caesa, quatuor millia capta referuntur.* In captivorum numero consentit Coll. Gronov. & Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 6.

⁶ *Auspices*] Perizon Lugd. Bat. tert. Coll. Gron. & Ed. Aug. *aruspices.* Pro *corripuit* mox *arripuit* Ed. eadem.

⁷ *Epidaurium colubrum,*] Hanc rem libro decimo extremo scripsit Livius, libroque undecimo persecutus fuit, ut ex epitoma cognoscitur, in qua mentio est *colubri sive*

anguis. Tu lege Pausaniam libr. II. & Ovid. libr. XV. Metamor. FABR.

⁸ *Cum ipso Aesculapii lapide*] Cujus historiae memoriam invenimus in antiquo asse Romano, cuso a quaestore Eppio. Exhibet ille consuetum assium typum, Jani geminum caput & ratem; verum inter media gemini Jani tempora memorabilis antiquitatis cernitur nota; videlicet ara lemniscata, cui inpositus est lapis, forma conae sive ovi dimidiati, eique circumvolvitur serpens. Serpens ille colubrum Epidaurium ipsumque deum designat; lapis, hunc ipsum, de quo Orosius loquitur, lapidem; ara, cultum Aesculapii, quem advecto deo solemniter receperunt Romani. Eppius hoc typo usus videtur, quia forte aliquis ex majoribus ejus isti curae praefuit. Nummi ipsius figura haec est.

⁹ advexerint: quasi vero pestilentia aut ante sedata non sit, aut post orta non fuerit. ¹⁰ Praeterea altero abhinc anno Fabius Gurges consul male adversus Samnitas pugnavit. ¹¹ Namque, amisso exercitu, victus in Urbem refugit. Itaque cum senatus de submovendo eo deliberaret, pater ejus, Fabius Maximus, ignominiam filii deprecatus, legatum se filio iterum ultro obtulit, si illi depellendae ignominiae, & gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata, praelioque conferto, cum subito pugnantem filium consulem, insistente Pontio Samnitium duce, & infestis hostium telis conclusum videret, ¹² in medium se agmen pius senex equo vectus ingessit. Quo facto permoti Romani tota ibi incubuere acie, donec ipsum ducem Pontium deleto hostili exercitu victum oppressumque ceperunt. Caesa sunt in eo praelio Samnitium viginti millia, capta autem quatuor millia cum rege suo: tandemque Samniticum bellum, ¹³ quod per quadraginta & novem annos multa Romanorum clade trahabatur, capti ducis destitutione finitum est. ¹⁴ Anno subsequente cum Sabinis Curio Consule bellum gestum est, ubi quot millia hominum interfecta, quot capta sint, ipse consul ostendit: qui cum in senatu magnitudinem adquisiti agri Sabini, & multitudinem capti populi referre vellet, ¹⁵ numerum explicare non potuit. ¹⁶ Anno ab Urbe condita CCCCLXIII. Dolabella & Domitio consulibus, Lucani, Bruttii, Samnites quoque cum Etruscis & Senonibus Gallis facta societate, cum redi-

vivum

⁹ Advexerint] Ed. August. adduxerint.

¹⁰ Praeterea altero ab hinc anno] Altero anno, id est, proximo post L. Papirium, quo Q. Fabius Maximus Gurges, & D. Junius Brutus Scaeva Coss. fuerunt. Fallitur certe Robortellus, qui alterum ubique pro secundo accipit. FABR.

¹¹ Namque, amisso exercitu,] Tria millia hominum occisa refert Eutropius lib. II. FABR.

¹² In medium se agmen] Meus, in medium hostium agmen, male. Pejus autem ignem pro agmen in Ed. Mogunt.

¹³ Quod per XLIX.] In aliis male LIX. legitur. Nam si annus, quo Q. Fabius quintum P. Decius quartum Consules fuerunt, recte XLVI. belli Samnitici à Livio nominatur, hic XLIX. sit necesse est. FABR. Nume-

rum annorum LIX. cum MSS. quibusdam habet Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 8. ubi, aliquanto ante, legitur cum rege suo Pontio.

¹⁴ Anno subsequente.] Anno ab U. c. CDLXIII. Consul cum P. Cornelio Rufino fuit M. Curius Dentatus, eosque ambos Samnitas vicisse Eutropius scribit. Curium etiam de Samnitibus triumphasse, Cicero in Catone ostendit, & in libro de Viris illustribus scribitur. Orosius tantum rei in Sabinis gestae meminit, sicut & Florus libro primo capit. 15. FABR.

¹⁵ Numerum explicare] Florent. secund. numero explicare.

¹⁶ Anno ab U. C. CDLXIII.] Hic annus secundum Fastos Capitolinos, quos tanquam certissimos duces sequimur, est, CDLXX.

vivum contra Romanos bellum molirentur, ¹⁷ Romani ad exorandos Gallos misere legatos: Quos cum Galli interfecissent, ¹⁸ Caecilius praetor ob usciscendam legatorum necem, & comprimendum tumultum hostium cum exercitu missus, ab Etruscis Gallisque oppressus interiit. Septem praeterea tribuni militum in ea pugna occisi, multi nobiles trucidati, ¹⁹ tredecim millia militum Romanorum illo bello prostrata sunt. Ita autem quotiescunque Galli exarserunt, totis opibus suis Roma detrita est, ut sub praesenti nunc concursatione Gothorum magis debeat meminisse Gallorum.

CDLXX. quo P. Cornelius Dolabella, & Cn. Domitius Calvinus Coss. fuerunt. FABR. Errorem in numeris quoque castigat Pighius in Ansal. Tom. I. p. 414.

¹⁷ Romani ad exorandos] Polybius libro secundo scribit, hos legatos à M. Curio in Galliam missos ὑπὲρ τῶν αἰχμηλῶν, pro redimendis captivis: quos illi ὀργισπονήσαντες ἐπατέλοντο, id est, violato jure gentium interfecerunt. Verum hic Livii amissione magnum damnum fecit historia. Ille enim copiose initio libr. XII. exposuerat. FABR.

¹⁸ Caecilius praetor] Hujus Caecilii Praetoris meminit Augustinus de Civit. Dei libr. III. cap. 17. & in Liviana Epitoma L. Caecilius praetor nominatur. Unde cognoscitur

error Sipontini, qui quod Polybius dixit, Λούκιος ὁ στρατηγὸς πλοῦτήσαντος, vertit, Lucio Consule amisso. Ceterum Gallorum reliquias P. Dolabella delevit in Etruria ad lacum Vadimonis, ut ait Florus lib. I. cap. 13. αὐτὸς δὲ οὐδ' ἄλλα προσεχρησάμενος λίμνη. Polybius. FABR.

¹⁹ Tredecim millia militum Romanorum] Delevi etiam quod inepte post millia in omnibus Edd. & MSS. inferebatur. Feci autem illud auctoritate Cod. Longobardici. Pro tredecim millia Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. octodecim millia numerant, & pro illo bello quidam MSS. legunt in illo bello.

C A P U T XXIII.

Veneno Alexandro rege Macedoniae perempto, Duces ejus totum inter se orbem diviserunt, seseque mutuis bellis consumserunt.

At ego nunc revocor, ¹ ut per haec eadem tempora, quibus Romani ista perpessi sunt, quae inter se bella gesserint Macedonum duces, revolvam; qui mortuo Alexandro diversas sortiti provincias, mutuis se bellis consumserunt, quorum ego tumultuosissimum tempus ita mihi spectare videor, quasi aliqua immensa castra per noctem de spe-

¹ Ut per haec eadem tempora] Edd. Vett. ut per eadem tempora.

specula montis adspectans, nihil in ² magno campi spatio praeter innumeros focos cernam: ita per totum Macedoniae regnum, hoc est per universam Asiam & plurimam Europae partem, Libyaeque vel maximam, horrendi subito bellorum globi colluxerunt: qui cum ea ³ praecipue loca, in quibus exarsere, populati sunt, reliqua omnia terrore rumoris, quasi fumi caligine, turbaverunt. Sed nequaquam tantorum regum ac regnorum bella excidiaque explicabo, nisi prius ipsa cum regibus regna prodidero. Igitur ⁴ Alexander per duodecim annos trementem sub se orbem ferro pressit. Principes vero ejus quatuordecim annis dilaniaverunt, & veluti opimam praedam à magno leone prostratam ⁵ avidi discerpere catuli: seque ipsos invicem in rixam irritatos praedae aemulatione fregerunt. Itaque ⁶ prima Ptolemaeo ⁷ Aegyptus & Africae Arabiaque pars forte provenit. Confinem huic provinciae Syriam ⁸ Laomedon Mitylinaeus, Ciliciam Philotas, ⁹ Philo Illyrios accipiunt. ¹⁰ Mediae majori Atropatus, ¹¹ minori focer Perdiccae praeponitur. ¹² Susiana gens Scyno, Phrygia major Antigono

Phi-

² *Magno campi spatio*] Ita Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. cum Tribus Florentt. At Vulg. in *magni campi spatio*.

³ *Praecipue*] Flor. tres *praecipua*.

⁴ *Alexander per duodecim annos*] *Alexander Macedo*, inquit Cic. Philip. V. cum ab ineunte aetate res maximas gerere coepisset, tertio & trigesimo anno mortem obiit. Vixit enim annos XXXII. menses VIII. Regnavit A. XII. Mens. VIII. Arrianus lib. VII. extremo. FABR.

⁵ *Avidi*] Perizon. *avide*, & dilacerarunt pro dilaniaverunt.

⁶ *Prima Ptolemaeo*] Hic est Πτολεμαῖος ὁ Λαγῆς, Ptolomaeus Lagi F. Primus Rex Aegypti, a quo deinceps qui Aegyptum obtinuerunt usque ad Auletam (quem regno pulsum ab Alexandrinis A. Gabinius restituit) ejusque filium (quem C. Julius Caesar interemit) Ptolemaei nomen tulerunt. FABR.

⁷ *Aegyptus*] Sic omnino ex MSS. consensu est reponendum, Fabr. & Vulg. male *Aegypti*.

⁸ *Laomedon Mitylenaeus*,] Λαομέδων ὁ Μι-

τυληναῖος cui Syriam cum Phoenice datam, Curtius lib. ult. scribit. FABR.

⁹ *Ciliciam Philotas, Philo Illyrios*] Ita legitur quoque in nostro Manuscripto Justinii libr. XIII. pro quo in impressis, *Ciliciam Philotas cum filio, & Illyrios accipiunt*, mendose legitur. FABR.

¹⁰ *Mediae majori Atropatus*,] Ἀτροπάτης ὁ τῆς Μηδίας σατραπῆς, Atropatus Mediae praefectus, est apud Arrianum lib. VII. Unde non solum Justinus & Orosius emendandi, verum etiam Diodorus, apud quem lib. XVIII. est, Ἀτροπῆς ὁ Μηδίας, duobus literis οπ in medio praetermissis. FABR.

¹¹ *Minori focer Perdiccae*] Sic est etiam in Manuscriptis: sed Justinus habet, *minori Alceta frater Perdiccae praeponitur*. Ἀλκίτας ὁ ἀδελφὸς Περδίκκας, nominatur à Diodoro lib. XVIII. FABR.

¹² *Susiana gens Scyno*,] De Scyno praeter Justinum & Orosium alii, quod sciam, nihil. Antipater postea Antigono τὴν Συσσιανήν dedit, cui Perdiccas primo Παμφιλίαν, καὶ Λυκίαν, καὶ μεγάλην καλεσμένην Φρυγίαν attribuerat, auctore Diodoro. Orosius vero Justinum secutus

Cc

scri-

Philippi filio adsignatur. Lyciam & Pamphyliam Nearchus, Cariam Cassander, ¹³ Lydiam Menander fortiuntur. Leonnatus ¹⁴ minorem Phrygiam accipit. ¹⁵ Thracia & regiones Pontici maris Lyfimacho, Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data: summa castrorum ¹⁶ Seleuco Antiochi filio cessit; stipatoribus regis satellitibusque Cassander filius Antipatri ¹⁷ praeficitur. In Bactriana ulteriore & Indiae regionibus praefecti priores, qui ¹⁸ sub Alexandro esse coeperant, permanserunt. ¹⁹ Seras, inter duos amnes Hydaspem & Indum constitutos, Taxiles habuit. In colonias in Indis conditas ²⁰ Pithon Agenoris filius mittitur. ²¹ Parapamenos fines Caucasi montis ²² Oxyartes accepit. Arachosii Gedrosique ²³ Sibyrtio decernuntur. Drangas & Areos Stasanor, Bactrianos ²⁴ Amyntas fortitur, Sogdianos Scythaeus, Nicanor Par-

seribit, Pamphyliam & Lyciam Nearcho datam, quem vulgo *Learchum* vocant. De Nearcho Diod. Plutarchus, Arrianus. FABR.

¹³ Lydiam Menander] Menander est etiam in Manuscriptis Justinii & Orosii libris, sed verendum, ne notus Menander pro ignoto Meleagro in has sedes migraverit. Nam Meleagro Lydiam assignatam scribit Diodorus. FABR.

¹⁴ Minorem Phrygiam] τὴν ἐφ' Ἑλληνιστῶν Φρυγίαν, Diodorus. FABR.

¹⁵ Thracia & regiones Pontici] Λυσιμάχῃ ἰδὲν Θράκη καὶ τὰ συνειζόντα τῇ ἐθίῳ πρὸς τὴν Ποντικὴν θάλασσαν. Diod. FABR.

¹⁶ Seleuco Antiochi] Hic est Seleucus ὁ τῆς Ἀσίας τῆς παρὰ Εὐφράτης βεβασιλεύσας, ut inquit Appianus in Syriacis: qui in Asia maiore & Syria regnavit. FABR.

¹⁷ Praeficitur.] Perizon. praepositur.

¹⁸ Sub Alexandro] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. ab Alexandro.

¹⁹ Seras,] Habet etiam noster Manuscriptus Justinus, pro quo in impressis, Sedres, legitur. FABR.

²⁰ Pitbon Agenoris] πείθων sive πίδων ὁ Ἀγηνόρου est apud Diodorum & Arrian. Unde quomodo hoc nomen scribendum sit cognoscitur. FABR.

²¹ Parapamenos fines Caucasi montis] MSS. fere omnes magno consensu, fine. videlicet Flor. pr. & tert. cum Lugd. Batt. quatuor, Meo, Perizon. & Coll. Gronov. Id si-

gnificare voluit Orosius, populos hos fuisse in extremis Caucasi jugis sitos. Apud Justinum lib. XIII. cap. 4. pro ἡ fine Caucasi montis, Graevius, & finem legit. Apud eumden pro *Exstarches* ex Orosio reponi debet *Oxyartus*, vel *Oxyarches*, ut est in Cod. Longob. & quibusdam aliis.

²² Oxyartes] Ita hoc nomen in Gualtheri libro recte scriptum est, ex quo vulgo *Axiarches*, fecerunt Diodorus, & καὶ πρὸς τὴν Καύκασον χειρμῆν, ὁνομαζομένην ἢ Παροπαμισαδῶν, περὶ ἧς λέγει Ὁξυάρτης τῷ Βακτριανῶ βασιλεῖ, ὃς τὴν Συρτίαν ὤριον ἔχοντα ἦν Ἀλέξανδρου. id est, Fines ad Caucasum montem, qui Paropamisadarum dicuntur, adtribuit Oxyartae Bactrianorum regi: cuius filia Roxane cum Alexandro fuerat. Ergo Trogus, Parapamenos fines dixit & τὴν Παροπαμισαδῶν χώραν. FABR.

²³ Sibyrtio] Diodor. Σιβυρτίαν ἰδὲν Ἀραχωσίαν, καὶ Κεδρωσίαν: Arrianus lib. VI. de eodem Sibyrtio agens τὸν Ἀραχωσιτῶν καὶ Γεδρωσιτῶν ἄρχην ἰδὲν Plutar. quoque Γεδρωσίαν nominat, quam Diodorus Κεδρωσίαν. In nostris Manuscriptis, Cedrosique, legitur. Apud Justinum locus mutilatus est, qui in nostro antiquo integre legitur hoc modo: Arachosii, Cedrosique Sibyrtio traduntur, Drangae & Araei Stasanori. Στασιάνου ὁ Ἀραχῶν καὶ Δραγῶν σατράπης vocatur ab Arriano lib. VI. De eodem Diodor. Στασιάνου ἢ τῆς Σολίης & Ἀραχῶν καὶ Ἀράχων. FABR.

Parthos, Philippus Hyrcanios, Phrataphernes Armenios, Tlepolemus Persas, Peucestes Babylonios, Archon Pelasgos, Archelaus Mesopotamiam adepti sunt. Igitur causa & origo bellorum ²⁵ epistola Alexandri regis fuit, qua iussit omnes exsules patriae libertatique restitui. Potentes enim civitatum Graeciae timentes, ne exsules recepta libertate ultionem meditarentur, a regno Macedonum defecerunt. ²⁶ Primi Athenienses, contracto triginta millium exercitu & ducentis navibus, bellum cum Antipatro, cui Graecia forte obvenerat gerunt: ²⁷ per Demosthenem quoque oratorem Sicyona, Argos & Corinthum, caeterasque civitates sibi socias adiungunt, ²⁸ Antipatrum obsidione cingunt. Ibi dux eorum Leosthenes ²⁹ telo e muris iacto perfoffus, occiditur. Athenienses Leonnato, qui Antipatro auxilium ferebat, occurrunt, ejusque copiis comminutis ipsum interficiunt. Perdicca vero bellum ³⁰ Ariarathi Cappadocum regi intulit, eumque vicit, in qua victoria nihil praeter vulnera & pericula conquisivit, ³¹ nam omnes ante irruptionem urbis suae, succensis domibus suis, se suaque omnia concremaverant, post haec bellum inter Antigoni & Perdiccam oritur gravissime, multis provinciis & insulis ob auxilia

24 *Amyntas*] Hic Diodoro est *Philippus*, apud quem sic legimus: Φιλίππου πατρὸς βακτριανῆς καὶ Σαρδιανῆς, φραταφέρνης παρθυσῆας, καὶ Ἱρκανίας, πολέμης Περσίδας, Τληπόλεμος Καρμανίας, Ἀρχων Βαβυλωνίας, Ἀρχισπλάς Μεσοποταμίας. Ubi vides, nullam *Scythaei* & *Nicanoris* mentionem fieri. Deinde nostra emendatio illius quoque auctoritate munitur, quam in *Arcelai* nomine, quod est in vetustis, neglexi. FABR.

25 *Epistola Alexandri*] Haec epistola recitata fuit in mercatu Olympiaco, ut ait Just. lib. XIII. Ὀλυμπιάσιν, ut Graeci dicunt, exstatque apud Diodorum lib. XVIII. FABR.

26 *Primi Athenienses*] Hoc bellum quod Graeci cum Antipatro gesserunt, *Lamiacum* dictum fuit, & à Diodoro lib. XVIII. copiose descriptum est. FABR.

27 *Per Demosthenem*] Propter hoc beneficium Demosthenes, qui propter pecuniam ab Harpalo captam damnatus solum verterat, ab exilio revocatus fuit. Plutarchus in Demosthene, Justinus lib. XIII.

Pausanias I. FABR. Aliquanto post tres Florentini cum Meo & Perizon. venerat legunt pro obvenerat.

28 *Antipatrum obsidione cingunt.*] Justinus, Antipatrum Heracleae obsessum à Leosthene scribit, Diodorus lib. XXVIII. Strabo IX. Pausan. I. & Plutarch. in Demosth. & Eumene, *Lamiae*, unde *Lamiacum* bellum. FABR.

29 *Telo e muris iacto perfoffus,*] πληγῆς εἰς τὴν κεφαλὴν λίθῳ ἀπὸ τοῦ τείλους ἐπίπεσε. Diod. quem de Leonnati caede etiam consule. FABR.

30 *Ariarathi Cappadocum*] Ἀριαράθης τῆς Καππαδοκίας δυνάστης, Diodorus nominat. Meminit Plutarchus in Eumene. FABR.

31 *Nam omnes ante irruptionem*] En utilitatem Epitomarum! Nam cum Trogus rem primum in Cappadocia cum Ariarathe rege, deinde in Pisidia cum Larandaeis & Isauriis à Perdicca gestam exposuisset, Justinus haec ita detruncavit, ut ex duobus quasi corporibus vix unum reliquerit. Isaurii ergo hanc crudelitatem in se suosque exercuerunt, ut scribit Diodorus lib. XVIII.

xilia vel negata, vel praestita dilaceratis. Diu deliberatum, utrum in Macedoniam bellum transferretur, an in Asia gereretur: novissime ipse Perdicca Aegyptum cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua viscera armatur. Ptolemaeus Aegypti viribus & Cyrenensibus copiis instructus, occurrere bello Perdiccae parat. Inter haec ³² Neoptolemus & Eumenes cruentissimo inter se praelio digladiati sunt. Victus Neoptolemus, ad Antipatrum fugit: quem, ut Eumenem ³³ de insperato opprimat perurget: quod Eumenes futurum ratus, insidiantes insidiis capit. In eo bello ³⁴ Polyperchon occiditur, Neoptolemus & Eumenes mutuis vulneribus confossi, sed Neoptolemus interiit, Eumenes victor evasit. Perdicca cum Ptolomaeo acerbissimo bello congressus, amissis copiis, ipse quoque interfectus est. ³⁵ Eumenes, Pithon, & Illyrius, & Alceta frater Perdiccae, a Macedonibus hostes pronunciantur, bellumque adversum eos ³⁶ Antigono decernitur. Itaque Eumenes & Antigonus collatis adversum se maximis copiis conflixerunt. Eumenes victus, ³⁷ in quoddam castellum munitissimum fugit, unde auxilia Antipatri tunc potentissimi per legatos poposcit: quo nuntio territus Antigonus, ab obsidione discessit. Sed nec sic Eumeni
spes

ubi & bellum inter Antigonom & Perdiccam exponit. FABR.

³² *Neoptolemus & Eumenes*] Neoptolemus Eumeni in auxilium relictus à Perdicca, consilio cum adversariis communicato, insidias Eumeni parabat, qua re patefacta praelio cum ipso dimicare coactus in extremum discrimen venit, & copias fere omnes amisit. Diodorus, Plutarchus in Eumene. Justinus lib. XIII. FABR.

³³ *De insperato*] Flor. tert. & Meus, ex insperato.

³⁴ *Polyperchon occiditur*,] De Polyperchonte in hoc praelio occiso alii, excepto Justino, nihil quidquam. Diodorus & Plutarchus Craterum ducem à Perdiccae partibus in hoc praelio cecidisse, memoriae prodiderunt, quos de congressu Eumenis cum Neoptolemo, ac mutuis vulneribus lege. FABR. In morte Polyperchontis errat Justinus, vixit enim satis diu post haec tempora, ut docuimus in Historia seu Vita

Antigoni & in Vita Cassandri, videturque eodem fere tempore senio fuisse extinctus, quo Cassander aqua intercute periit. Quae vero toto hoc capite recensentur, uberius exposuimus in extremo Tomi I. & toto Tomo II. Historiae Universalis.

³⁵ *Eumenes, Pithon &c.* Hi quatuor ita nominantur à Justino: Plutarchus *Eumenis* tantum meminit: Diodorus scribit Eumenem cum quinquaginta viris illustribus, in quibus *Alcetas* frater Perdiccae erat, à Macedonibus capitis condemnatum. FABR.

³⁶ *Antigono decernitur.*] Ab Antigono, mendose est in impressis. Diodor. Ἀντιγόνου ἀποστειγμένον ἢ κατεπολεμήσαν Ἐυμένην τὴν καὶ Ἀλκίτα. FABR.

³⁷ *In quoddam castellum*] Plutarch. in Eumene κατεφυγὼν εἰς Νῶρα. καλεῖται δὲ μεθρῆς Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας. Confugiens in castellum, quod in finibus Lycaoniae & Cappadociae positum, Nora appellabatur. De eodem castello Diodor. FABR.

spes firma aut salus certa. Quare ultimo consilio ³⁸ Argyraspidas, ob arma deargentata sic dictos, hoc est, milites, qui sub Alexandro militaverant, in auxilium rogat. Qui fastidiose ducem in disponendo bello audientes ab Antigono victi, castrisque privati, & uxores & liberos, simulque omnia, quae sub Alexandro adquisiverant, perdiderunt. Qui postea turpiter per legatos reddi sibi quae perdiderant, victorem rogant. Antigonus autem ³⁹ redditurum se pollicetur, si sibi vinctum Eumenem pertraherent. Ita illi spe recuperationis illecti, dedecorosissima proditione ducem suum, cuius signa paulo ante secuti fuerant, captivi ipsi captum catenatumque duxerunt, & mox cum foedissima ignominia in exercitu Antigoni dispersi sunt. Interea Eurydice, ⁴⁰ Arridaei regis Macedonum uxor, multa sub nomine viri ⁴¹ nefaria egit per Cassandrum, quem, flagitiose cognitum, ad summum fastigium per omnes honorum gradus provexerat, qui ex libidine mulieris multas Graeciae civitates adflixit. Tunc Olympias, mater Alexandri regis, hortante Polyperchonte, cum ab Epiro in Macedoniam, prosequente ⁴² Aeacida rege Molossorum, veniret, & ab Eurydice finibus prohiberetur, adnitentibus Macedonibus, Arridaeum regem & Eurydicen iussit occidi: quanquam & ipsa Olympias continuo meritas crudelitatis poenas luit. Nam cum muliebri audacia multas principum caedes ageret, audito adventu Cassandri, diffusa Macedonibus, cum ⁴³ Rhoxane nuru sua & nepote Hercule, ⁴⁴ in urbem Pydnam concedit: ⁴⁵ ubi continuo

³⁸ *Argyraspidas*] De his, & proditione eorum Diod. & Plutarch. FABR.

³⁹ *Redditurum se pollicetur,*] Cod. Longob. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gron. denique Perizon. & Meus Codex illud se delere jubent.

⁴⁰ *Arridaei regis*] Arridaeus filius fuit Philippi patris Alexandri Magni: quo mortuo Rex à Macedonibus creatus Philippi nomen tulit, Diodor. initio lib. XVIII. Regnavit annos sex, menses quatuor, eodem auctore lib. XIX. FABR.

⁴¹ *Nefaria egit*] Meus, Perizon. Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *nefaria* vel *nefarie gerit*.

⁴² *Aeacida rege*] Hic Pyrrhi Epirotarum regis, de quo paulo post, & libro sequente, pater fuit. FABR.

⁴³ *Roxane nuru*] Roxane, Oxyartis Bactriani filia, inter Alexandri uxores fuit. lege Arrianum lib. VII. FABR.

⁴⁴ *In urbem Pydnam*] In impressis Justinii libris mendose *Pictuam* legitur, cum in Manuscripto bene sit, *Pydnam*. Diodorus de Olympiade, αὐτὴ δὲ παρῆλθεν εἰς Πύδναν, ἔχουσα τὸ ὄνομα τῆς Ἀλεξάνδρου, καὶ τῆς μητρίδος αὐτοῦ Ρωξάνης. Non ergo Alexandri Magni filium Herculem ex Barsine susceptum, sed Alexandrum Roxanes filium Olympias secum Pydnam duxit. vide Diodor. lib. XIX. FABR. Aliquanto post Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gron. & Ed. Aug. *obnixè instruunt*, pro *enixe instruunt*.

⁴⁵ *Ubi continuo*] Sic omnes MSS. ut & Ed. Aug. Vulgati *ibique continuo*.

tinuo per Cassandrum capta ⁴⁶ & interfecta est: Filius Alexandri Magni cum matre in Arcem Amphipolitanam custodiendus est missus. Perdicca, Alceta & Polyperchonte, caeterisque ducibus, quos commemorare longum est, ⁴⁷ diversae partis occisis, finita bella inter successores Alexandri videbantur. Tum Antigonus ardens cupiditate dominandi, ⁴⁸ liberandum bello Herculem regis filium ab obsidione simulat. His cognitis Ptolemaeus & Cassander, inita cum Lysimacho & Seleuco societate, bellum terra marique enixe instruunt. Antigonus in eo bello ⁴⁹ cum filio Demetrio vincitur. Cassander Ptolemaeo in victoria particeps factus, cum Apolloniam rediret, ⁵⁰ incidit in Autariatas: qui propter intolerandae multitudinis ranas & mures, relicto patrio solo & antiquis habitaculis, emigrantes, novas sedes praetenta interim pace requirebant. Sed Cassander & virtutem, & multitudinem gentis agnoscens, ne adacti necessitate Macedoniam bello quaterent, atque invaderent, receptos in societatem, in ultimis Macedoniae finibus collocat. Inde cum jam ⁵¹ Hercules Alexandri filius quatuordecim esset annorum, timens ⁵² ne

⁴⁶ *Et interfecta est:*] Copulam &, quam omnes agnoscunt MSS. male ejiciunt Vulgati.

⁴⁷ *Diversis artibus*] Ita huic loco medicinam feci: ex Colon. libro in quo erat, *diversis partibus*, recte opinor: quia alii clam alii palam. Vulgo, *diversae partis* editur. Iterum *societate pacta*. Editi omnes, *facta*, de quo illi viderint. LAUT. *Diversae partis* hic significat idem quod, ab utraque parte.

⁴⁸ *Liberandum bello Herculem*] Justinus lib. XV. *Divulgat se velle Alexandri regis sui filium cum matre obsidione Amphipolitana liberare*. Non ergo Barsines, sed Roxanes filius hic quoque intelligendus; quem Alexandrum fuisse nominatum Diodorus libro decimo nono, Pausanias libro I. & IX. scribunt. FABR.

⁴⁹ *Cum filio Demetrio vincitur.*] Solus Demetrius, Antigono in Hellespontum profecto, cum Ptolemaeo apud Gazam oppidum manus conferuit, victusque fuit: Diodorus libr. XIX. Pausanias I. Plutarchus in Demetrio. FABR.

⁵⁰ *Incidit in Autariatas:*] In Meo Codice ut & Perizon. Ultr. Lugd. Batt. atque

tribus Florentt. & Coll. Gronov. legitur *Avienitas*, vel *Aviniatas*, *Abienatas*, *Avicinatas*, In Ed. Aug. *Aveniata*. Ex quibus patet reponendum esse *Autariatas* pro *Abderitas*, ut est in Vulgatis; de quo dubitare nemo potest, quum similiter commemorantur a Justino lib. XV. cap. 2. *Dum haec aguntur, Cassander, ab Apollonia rediens, incidit in Autariatas, qui propter ranarum muriumque multitudinem, relicto patriae solo, sedes quaerebant*. Autariatarum bellicosa fuit natio, quae postea quoque sub Lysimacho contra Demetrium militavit. Sed Abderitae, ex mendosis olim Justinii Editionibus, unde jussi sunt ab editoribus migrare, in Orosio quoque Autariatarum locum occupavere. Itaque non deceptus fuit Orosius corruptis Justinii codicibus, ut judicabat ad Justinum Clariss. Graevius, sed uterque a correctoribus inportunis male habitus.

⁵¹ *Hercules Alexandri*] Hunc Polyperchon in regnum restituere parabat, sed a Cassandro magnis pollicitationibus adductus eum interfecit. Diodorus libro XX. qui

⁵² ne eum Macedones quasi legitimum regem praeoptarent, occidendum tacite cum matre curavit. ⁵³ Ptolemaeus iterum cum Demetrio navali praelio conflixit, & cum omnem pene classem atque exercitum perdidisset, victus in Aegyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, ⁵⁴ regem se cum Demetrio filio adpellari jubet: quod exemplum omnes secuti, regium nomen sibi dignitatemque sumserunt. Igitur Ptolemaeus & Cassander ceterique alterius factionis duces, cum decipi se ab Antigono singillatim viderent, per epistolas se invicem confirmantes, coeundi in unum tempus locumque condicunt: & bellum adversus Antigonum communibus viribus instruunt. Cassander finitimorum bellis implicitus, Lysimachum, clarissimum inter omnes ducem, cum ingenti manu pro se sociis in auxilium misit. Seleucus quoque ex Asia majore descendens, novus Antigono hostis accessit. Hic siquidem Seleucus plurima per orientem inter socios regni Macedonici bella gessit. Principio Babyloniam bello expugnavit & cepit. Bactrianos novis motibus adfurgentes perdomuit. Transiitum deinde in Indiam fecit: quae post mortem Alexandri, veluti detracto excussoque a cervicibus jugo praefectos ejus occiderat, ⁵⁵ Androcotto quodam ad vindicandam libertatem duce: qui postea crudeliter in cives agens, quos de externa dominatione defenderat, ipse servitio premebat. Cum hoc ergo Androcotto Seleucus quamvis multa &

qui addit Herculem tum fuisse natum annos circiter XVII. FABR.

⁵² *Ne eum Macedones*] Quia Macedoniae regnum adfectabat Cassander, non poterat securus esse vivente filio Alexandri, itaque utrumque & Herculem & Alexandrum, hunc Alexandri ex Roxane, illum ex Barsine filium, e medio sustulit. Et Herculem quidem, pactione cum Polyperchonte inita. Polyperchon enim cum exercitu reducere in paternum regnum volebat Herculem; Cassander, verbis & muneribus Polyperchonta, cui & universa cessit Peloponneso, corripit, ut juvenem, qui in utriusque cresceret perniciem, neque beneficio parem gratiam Polyperchonti olim esset habiturus, interficeret. Ita Hercules in convivio apud Polyperchontem, jussu ejusdem fuit strangulatus. Defecissent vero,

nisi scelus id perpetratum fuisset, ad Herculem & Polyperchontem omnes Macedones. In nullis MSS. autem, quos consului, inveni *Macedones*, sed pro eo *omnes* scribunt cuncti, ut & Edit. August. Errat vero Orosius cum reliquis, dum Herculem, Barsines filium & Alexandrum Rhoxanes confundit.

⁵³ *Ptolemaeus iterum cum Demetrio*] Hoc praelium navale, quo Ptolemaeus victus in Aegyptum refugit, ad Cyprum commissum fuit, & accurate à Diodoro libro XX. Plutarcho in Demetrio, describitur. Meminit Pausan. libr. I. de regio nomine, Diodorus & Plutarchus. FABR.

⁵⁴ *Regem se*] Ed. Aug. *regem secum Demetrium filium* &c.

⁵⁵ *Sadrocotto*] Legitur etiam *Androcotto*, & apud Justinum, *Sandrocotto*. Sed Strabo-
bis

& gravia bella gessisset, novissime firmatis regni conditionibus, & pacta pace discessit. Adunatis itaque copiis Ptolemaei sociorumque ejus, pugna committitur: cujus quanto potentior adparatus, tanto ruina gravior fuit. Nam in ea tunc totius pene Macedonici regni vires conciderunt. In ipso bello Antigonus occisus est: sed finis belli hujus initium alterius fuit. Nam cum victoribus de praeda non conveniret, iterum in duas factiones diducuntur. ⁵⁶ Seleucus Demetrio, Ptolemaeus Lyfimacho jungitur. ⁵⁷ Cassandro defuncto, filius Philippus succedit. Sic quasi ex integro nova Macedoniae bella nascuntur, ⁵⁸ Antipater Theffalonicen matrem suam, Cassandri uxorem, quamvis miserabiliter pro vita precantem, manu sua transverberavit. Alexander frater ejus, dum bellum adversus fratrem ob ultionem matris instruit, a Demetrio, cujus auxilium petierat, circumventus occiditur. Lyfimachus cum ⁵⁹ Doricetis regis Thracum infestissimo bello urgeretur, adversus Demetrium pugnare non potuit. Demetrius augmento Graeciae, & totius Macedoniae elatus, in Asiam transire disponit. Ptolemaeus autem & Seleucus & Lyfimachus experti priore certamine, quantae vires essent concordiae, ite-

nis autoritate libr. XV. nostra lectio confirmatur. Praelium hoc, in quo Antigonus cecidit, describit Plutarchus in Demetrio. Meminit Pausanias lib. I. Commissam pugnam fuisse *ἐν Ἰψῷ* legimus in Arrian. lib. VII. FABR. Fide Cod. Longob. & meliorum reposui *Androcotto*.

⁵⁶ *Seleucus Demetrio*,] Duxit tum Seleucus uxorem *Stratonicen*, filiam Demetrii & Philae, Plutarchus in Demetrio. FABR.

⁵⁷ *Cassandro defuncto*,] Cassander ex morbo aquae intercutis, vivens etiamnum, erumpentibus undique vermibus, extabuit, Philippus filius ejus natu maximus regno jam inito tabidi corporis lue periit. Pausanias lib. IX. FABR. Mox MSS. quidam & Edd. legunt *nova in Macedonia bella nascuntur*.

⁵⁸ *Antipater Theffalonicen*] Cassander Macedoniae rex tres filios moriens reliquit, *Philippum*, *Antipatrum* & *Alexandrum*. Horum Philippus initio regni periit, Antipa-

ter matrem Theffalonicen, Philippo Amyntae filio & Nicasipolide genitam, ideo interfecit; quod ea Alexandro propensior esset: Alexander Pyrrhi & Demetrii auxilio implorato, ab hoc interemptus fuit. Plutarchus in Pyrrho, & Demetrio, Pausanias libro nono, Justinus decimosexto. FABR.

⁵⁹ *Doricetis*] *Dori*, est in Gualtheri libro, quod alii quoque in suis Manuscriptis invenerunt. Rectum puto, *Dromichetis*: sic enim Pausanias libro primo nominat. Plutarchus quoque in Demetrio *Δρομικῆτις* mentionem facit, ab eoque Lyfimachum captum fuisse scribit, & humane, regique tractatum. De eodem Strabo libro septimo. FABR. Et ego quoque in omnibus MSS. inveni *Dori regis*, unde *Doricetis* natum suspicor. Verum nomen est *Dromichetes*, ut adseruit Fabricius.

iterum⁶⁰ societate pacta adunatisque exercitibus, bellum in Europam transferunt adversus Demetrium. ⁶¹ His se comitem & belli focium Pyrrhus rex Epiri jungit, sperans Demetrium Macedonia posse depelli; ⁶² nec spes frustra fuit; quippe exercitu ejus corrupto ipsoque in fugam acto, regnum Macedoniae Pyrrhus invasit. Deinde Lyfimachus ⁶³ generum suum Antipatrum, insidiantem sibi, interfecit, ⁶⁴ filiumque suum Agathoclem ultra humanum morem perosus occidit. Quibus quidem diebus ⁶⁵ Lyfimachia civitas ⁶⁶ formidolosissimo terraemotu everfa, oppressoque populo suo, crudele sepulchrum fuit. ⁶⁷ Lyfimachum autem adfiduis se parricidiis cruentantem omnes focii deseruerunt, & ad Seleucum deficientes, pronum jam regem aemulatione regni, ut bellum Lyfimacho inferret, hortati sunt. Res foedissimi spectaculi erat, duos reges, quorum Lyfimachus annos septuaginta & quatuor natus, Seleucus autem septuaginta & septem, de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie stare, arma gerere. Ultimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit, sed quod ad exemplum humanae miseriae fuerit reservatum: quippe cum orbem terrarum, extinctis jam triginta & quatuor Alexandri ducibus, soli possiderent, & angustissimos senectutis ac vitae suae terminos non adspicientes, ⁶⁸ angustos esse imperio suo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello Lyfimachus, vel amissis vel interfe-

ctis

⁶⁰ *Societate pacta*] Ita constanter legunt omnes MSS. ut & Ed. Aug. Itaque ejici debet adulterinum *societate facta*, quod & Lautius supra num. 47. vidit.

⁶¹ *His se comitem*] Quae hic de Pyrrho Orosius scribit, ea Plutarchus in illius Vita pluribus persequitur. FABR.

⁶² *Nec spes frustra fuit;*] Codd. & Edd. quidam *nec spes frustrata fuit*.

⁶³ *Generum suum Antipatrum,*] *Antipatrum* Cassandri filium intelligit, de quo paulo ante dixi. FABR.

⁶⁴ *Filiumque suum Agathoclem*] Agathocles dolo & insidiis Arsinoes, uxoris quidem Lyfimachi, sororis vero Lyfandrae, quae cum Agathocle erat, occisus fuit, ut scribit Pausanias libro primo. Strabo libro decimotertio ait Lyfimachum ab improbis familiaribus coactum filium Agathoclem in-

terfecisse. FABR.

⁶⁵ *Lyfimachia civitas*] Hanc Lyfimachus, everfa Cardianorum urbe, in Isthmi Thracii Chersoneso condiderat. Pausanias libro primo. De ejus interitu Strab. libro decimo. De Lyfimachi & Seleuci morte lege Pausaniam libro primo. Polybius libro secundo scribit hos interiisse circa Olympiada CXXIV. FABR.

⁶⁶ *Formidolosissimo terraemotu*] Ed. Aug. *formidolosis terraemotibus*.

⁶⁷ *Lyfimachum autem*] MSS. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Lyfimacho autem a. s. p. c. omnes eum focii deseruerunt*.

⁶⁸ *Angustos esse &c.*] Ita reposui ex MSS. optimis & Edd. Vett. & *angustiores* Vulgg. Imitatur Juvenalem de Alexandro Sat. X. vs. 170.

ctis prius ante hanc pugnam quindecim liberis, ⁶⁹ postremus occisus est. Sic Lyfimachus ⁷⁰ solutio pugnae Macedonicae fuit. Sed ne Seleucus quidem tanta victoria impune laetatus est: nam neque ipse post septem & septuaginta annos quietem naturalis mortis invenit: sed extortam sibi infeliciter vitam velut immatura morte finivit: quippe insistente Ptolemaeo, ⁷¹ cuius sororem Lyfimachus in matrimonio habuerat, insidiis circumventus & occisus est. Haec sunt inter parentes & filios, fratres ac socios consanguinitatis societatisque commercia. Tanti apud illos divina atque humana religio pendebatur. Erubescant sane de recordatione praeteritorum, qui nunc interventu solius fidei Christianae ac medio tantum jurationis sacramento, vivere se cum hostibus, nec pati hostilia sciunt: quibus indubitatissime probatur, quia non sicut illi antea,

— — — *Caesa jungebant foedera porca,*

sed quia nunc inter barbaros ac Romanos creatorem ac dominum suum contestantes, tantam fidem adhibita in sacramentum servant euangelia, quantam tunc nec inter parentes ac filios potuit fervare natura. Nunc autem finis Macedonici belli, finis etiam libri fiat, praesertim cum jam abhinc Pyrrhi bella incipiant, & mox Punica consequantur.

*Ac veluti Gyari scopulis parvaque Seripho
Aestuat, inclusus angusto limite mundi.*

⁶⁹ Postremus] Lugd. Batt. tres, & Coll. Gronov. postremo.

⁷⁰ Solutio pugnae] Inepte quaesitus lepos

ex significatione Graeca nominis Lyfimachi.

⁷¹ Cujus sororem Lyfimachus] Ptolemaei soror, uxor Lyfimachi, fuit *Lyfandra*, Pausanias. FABR.

PAULI OROSII,
PRESBYTERI HISPANI,
HISTORIARUM
LIBER QUARTUS.

PRAEFATIO.

DIXISSE Aeneam, Virgilius refert, cum ² post pericula sua suorumque naufragia residuos aegre focios solaretur,

Forsan & haec olim meminisse juvabit.

Haec sententia semel apte ficta, semper vim sui triplicem ³ diversissimis effectibus refert, cum & praeterita tanto gratiora habentur in verbis, quanto graviora referuntur in gestis: & futura, dum desiderabilia fastidio praesentium fiunt, semper meliora creduntur: ipsis autem praesentibus ob

¹ *Dixisse Aeneam*) Locus est apud Virgilium lib. I. Aeneid. v. 207. FABR.

² *Post pericula sua,*] Codd. tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. delent *sua*, mox autem pro *residuos* scribunt *suos*, dein *consolaretur* pro *solaretur* primus ex iisdem.

³ *Diversissimis effectibus*] Sic restitui ex omnibus MSS. atque Edd. ante Fabricium, neque video cur ille de suo maluerit edere *diversissimis adfectibus*. Nam diversi adfectus sunt dolor & gaudium atque similia,

sed diversi effectus sunt, quos sentimus audiendo vel videndo, sperando vel sentiendo, quae longe diversum habent in homine effectum, licet multum magnitudine sua discrepent, sic ut malum praesens, licet exiguum, eum in nobis fortiatur effectum, ut gravius feramus id ipsum, quia praesens est, quam graviora alia mala, quia praeterierint vel longe abesse videantur. Pro *apte ficta*, Meus Codex scribit *apte dicta*.

ob hoc nulla in parte miseriarum justa comparatio adhiberi potest, quia multo maiore molestia adficiunt, quantulacunque sint, ista, quae sunt, quam illa, quae five transacta five ventura, etsi magna dicuntur, interim ⁴ omnino tunc non sunt: veluti si quis nocturnis pulicibus titillatus, atque ex eo vigiliis anxius, alias forte, quas aliquando ex ardentissimis febribus diu sustinuit, vigilias recordetur, procul dubio impatientius ⁵ feret istarum inquietudinem, quam illarum recordationem. Sed quamvis apud omnium sensus pro captu temporum ita videri queat, numquid tamen aliquis existet, qui vel in ipsa anxietate pronunciet, graviores pulices esse quam febres? aut acerbius accipiat, se vigilare sanum, quam dormire non potuisse moriturum? Quae cum ita sint, delicatis istis & querulis nostris utcumque concedo, ut haec, quibus nunc, quia sic expedit, interdum ⁶ admonemur, sentiendo gravia putent. ⁷ Non tamen conniveo ut etiam adserant comparando graviora. Quemadmodum si quis è mollissimis stratis cubiculoque percommodo matutinus egrediens, nocturno gelu ⁸ lacunarum dorſa obriguisset herbasque incanuisse

⁴ *Omnino tunc non sunt:*] Distinctione apta locum adjuvi, qui antea erat obscurior. In Meo Cod. & Edd. Venett. abest *tunc*, pro quo *tamen* reponunt Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov.

⁵ *Feret*] Florentt. tres cum Ed. Aug. ferret.

⁶ *Admonemur*] Ita MSS. & Edd. meliores. Bolf. & Hittorp. *movemur*.

⁷ *Non tamen conniveo*] Sic omnino est reponendum, & ita scriptum inveni in Lugd. Bat. primo, atque Edd. pr. Paris. Venetis, Bolf. & Hittorp. Verum Aug. Fabricianae & ultima Scotti, reposuerunt *cobibeo*. Et sane id verbum in omnibus Lugd. Batt. pr. excepto, inveni MSS. sed adfirmare ausim, neque ab auctore esse profectum, & plane repugnare ejus sententiae. Imo, quum videam in vetustissimo omnium, quotquot sunt, Orosii Codd. Flor. pr. sive Longobardico, scribi *conbibeo*, nullus dubito, quin pro *conniveo*, ut oportuit, inde in aliis factum fuerit *cobibeo*.

⁸ *Lacunarum dorſa*] In Vulgatis ea est lectio, qua ineptior in Orosio vix reperiri

potest, videlicet *lacunarium dorſa*, quum tamen omnes MSS. cum praestantissima illa Ed. August. exhibeant *lacunarum*. Et quae quaeſo sunt *lacunarium dorſa*, aut quomodo aliquis, stratis exsiliens, & cubiculo egrediens, lacunaria spectare in viis aut plateis potest? At *lacunarum dorſa*, quae nocturno obriguisset gelu, sicuti herbas incanuisse videt, sunt summitates aquae stagnantis vel pluviae, quae in foveis vel in depressioribus terrae partibus observari solet. Virgil. I. Georg. 24.

Praesertim incertis si mensibus amnis abundans

Exit, & obducto late tenet omnia limo:
Unde cavae tepido sudant humore lacunae.

Dum vero *dorſa lacunarum* dicit, Virgilium, non tamen satis apte, imitatur. Nam is *dorsum maris* quidem dixit, sed phrasi poetica, neque de summa aqua maris, sed de brevibus, & congestis compactisque iniquo loco inter fluctus arenis, quibus si inhaereant puppes, aegre, nisi crescant fluctus, avehi pos-

nuisse prospiceret, & inopinato visu admonitus diceret, frigus est hodie; hic mihi nequaquam reprehendendus videretur, quia⁹ vel communi usu, vel proprio sensu locutus esset. At si trepidus in cubiculum recurrens, stratisque¹⁰ sese adoperiens, vel magis abdens, clamaret tantum omnino frigus esse, quantum nec in Apennino aliquando fuerit,¹¹ cum Annibal elephantos, equos, plurimamque exercitus sui partem, nivibus clausus atque oppressus amisit; hunc ego puerilibus licentiis nauseantem, non modo dicentem ista non ferrem, sed etiam ab ipsis stratis, otii sui testibus, in populum publicumque protraherem: eique foras producto infantes in eo atque ex eo gelu ludentes,¹² jucundantes, sudantesque monstrarem; ut verbosa nugacitas delicatis vitiata nutrimentis non in tempore violentiam, sed in se esse¹³ segnitiam doceretur: & in comparatione rerum dijudicanda, non majores parva tolerasse, sed se nec parva tolerare¹⁴ sufficere, probaretur. Quod evidentius ipsis in memoriam revolutis praeteritorum cladibus, adprobabo, Pyrrhi bello in primis, sicut ordo est, prodito: cujus causa & origo haec fuit.

possunt. Virgilii loca sunt Aeneid. I. 114.

Dorsum inmane mari summo.

& Aeneid. X. 303.

Namque inflicta vadis, dorso dum pendet iniquo.

⁹ *Vel communi usu*] Cod. Longob. *vel communius*. Sic quoque legit Coll. Gronov. sed dein repetit *vel communi usu* post proprio sensu.

¹⁰ *Sese adoperiens*] Lugd. Batt. pr. quart. cum Coll. Gronov. *se adponens*.

¹¹ *Cum Annibal elephantos,*] De transitu Annibalis in Italiam, & detrimento accep-

to dicetur infra cap. 14. FABR.

¹² *Jucundantes, sudantesque*] *Jucundantesque* tantum exhibent tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & in omnibus MSS. scribitur *jocundantes*. At in Meo *ictum dantes*, quasi pilas ex nive compactas, earumque jactum vel ictum innueret Auctor.

¹³ *Segnitiam*] Ita plures MSS. cum Cod. Longob. efferunt pro *segnitiem*.

¹⁴ *Sufficere, probaretur.*] Edd. prima & Paris. atque Venetae, *sufficienter probarent*. Et quoniam supra pro *doceretur*: & in comparatione &c. Florent. sec. scribit *docere, cum* & in comp. videntur illi Codd. innuere quasi *doceret*, & dein *sufficienter probaret*, foret legendum; sed ego vulgatam non muto.

CAPUT I.

*De bello Tarentinorum, quibus Pyrrhus Epirota auxilio fuit
adversus Romanos.*

Anno ab Urbe condita CCCCLXIV. Tarentini Romanam classem forte praetereuntem, ² spectaculo theatri prospectam hostiliter invaserunt, quinque tantum navibus vix per fugam elapsis: caetera ³ retracta in portum classis, & profligata est; praefecti navium trucidati, omnes bello utiles caesi, reliqui pretio venditi sunt. Continuo missi Tarentum à Romanis legati, ut de illatis quererentur injuriis, ⁴ pulsati ab iisdem, auctas insuper injurias retulerunt. His causis bellum ingens exortum est. Romanos, qui quantique hostes circumstreperent permetientes, ultima adegit necessitas, ⁵ proletarios quoque in arma cogere, hoc est, eos qui in Urbe semper sufficiendae prolis causa vacabant, militiae adscribere: quippe cum frustra de prole ⁶ cura sit, nisi rebus praesentibus consulatur. Itaque irruit in universos Tarentinorum fines

¹ Anno ab Urbe condita CCCCLXIV.] LXIV. est in omnibus Manuscriptis, non, LIV. ut vulgo legitur. Sed Orosius suo more hic quoque pauciores, quam caeteri, annos numerat. Gellius libr. XVII. cap. ult. *Post annum Urbis conditae CCCC. fere & LXX. bellum cum rege Pyrrho sumtum est.* Bellum Tarentinum & cum Pyrrho rege nonnulli ad annum LXXII. ut in Fastis Annalium Steph. Pighii: alii ad LXXIII. supra quadringentesimum referunt. FABR. In MSS. tribus Florentt. legitur CCCCLX. quarto. Sed Meus cum Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. & Ed. Aug. decem ad dentes, scribunt CCCCLXXIII.

² Spectaculo theatri] Theatrum hoc portui Tarentino ad prospectum maris imminabat, ubi dum ludos celebrant, adremigantesque litori Romanas classes vident, hostes rati, emicant, & sine discrimine insultant. Florus libro primo capite 18. FABR.

Edd. Vett. quibuscum codex Meus consentit, malunt *e spectaculo*.

³ Retracta] Meus *protracta*.

⁴ Pulsati ab iisdem,] Legatos Romanos pulsatos fuisse à Tarentinis, scribit etiam Livius libr. XII. Valerius libro XII. capite 2. ait, *praeter gravissimas injurias acceptas unum etiam urina respersum fuisse.* FABR.

⁵ Proletarios] De Proletariis lege elegantissimum cap. 10. libro XVI. Auli Gellii. FABR.

⁶ Cura sit,] Omnes MSS. scribunt *cura est*.

⁷ Cum Aemilio Consule,] Si Aemilius injuriarum actionem à praetore postulasset contra eos, qui ante nos hunc auctorem ediderunt, nemo negaret; cum praesertim illos reos peragere non modo Annalium memoria, verum etiam vetustorum librorum omnium testimonio posset, ac convincere, se hanc rem contra Tarentinos gessisse, non
Lae-

fines ⁷ cum Aemilio consule Romanus exercitus, igni ferroque vastat omnia, plurima expugnat oppida, injuriam insolenter acceptam crudeliter vindicat. Continuo Tarentinos, ⁸ plurimis finitimorum praesidiis fultos, maxime Pyrrhus auxit, qui etiam in se, ob magnitudinem virium consiliorumque, summam belli nomenque traduxit: ⁹ nam Tarentum, utpote ex Lacedaemoniis conditam cognatamque Graeciae civitatem, vindicaturus, totas vires Epiri, Thessaliae & Macedoniae, ¹⁰ elephantos etiam, usque in id tempus invisos Romanis, numero XX. in Italiam primus invexit: terra, mari, viris, equis, armis, belluis, ad postremum viribus suis dolisque terribilis: nisi quod Delphici illius vanissimi spiritus, & mendacissimi nebulonis, quem magnum ipsi vatem ferunt, ¹¹ responso circumventus ambiguo, ¹² exitum fecit ejus, qui non consulisset. Itaque ¹³ apud Heracleam Campaniae urbem, ¹⁴ fluviumque Sirim, prima inter Pyrrhum regem & ¹⁵ Laevinum consulem pugna commissa est.

Laevinum, cui illi eam tribuerunt, quasi solus Laevinus rem cum Tarentinis sociisque eorum gesserit. At in Liviana Epitoma libro duodecimo legimus ante Laevinum adversus eos aliquot praeliis à compluribus ducibus bene pugnatum esse. In his ergo fuit L. Aemilius Barbula, Consul cum Q. Marcio Philippo anno Urbis CDLXXII. isque re bene gesta proximo anno post Consulatum triumphavit, qua de re in Capitolinis Triumphis ita est: *L. AEMILIUS Q. F. Q. N. BARBULA. AN. CDLXXIII. PROCOS. DE TARENTINEIS. SAMNITIBUS. ET SALENTINEIS. VI. IDUS. QUINT. FABR.*

⁸ *Plurimis finitimorum &c.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. plurimo finitimorum praesidio. Pro fultos deinde fultus Florent. pr.

⁹ *Nam Tarentum, utpote ex Laced.*] De Tarentinorum origine & opibus Strabo libro VI. FABR.

¹⁰ *Elephantos etiam,*] Lege Plinium libro VIII. capite 6. Solinum capite 38. FABR. numerus elephantorum vigintiquinque in Ed. August. reperitur.

¹¹ *Responso circumventus,*] Responsum intelligit, quod Ennius hoc versu comprehendit,

Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.

Cicer. libro II. de Divinat. Arnobius libro ultimo, *De Pyrrho Ennius Apollinis Pythii responsa confinxit, cum jam Apollo versus facere desisset.* FABR.

¹² *Exitum fecit ejus, qui non consulisset.*] Sic est in omnibus antiquis, hoc sensu: Pyrrhus deceptus oraculo Apollinis eo fato periit, quo etiam si oraculum non consulisset, periturus erat. FABR. Inepte antea in Edd. Vett. omnibus, una August. illaque optima, excepta, legebatur, *qualem putabat illum consuluisse.*

¹³ *Apud Heracleam,*] De loco hujus pugnae idem scribit Florus libro I. capite 18. & Plutarchus de Pyrrho in ejus Vita, καταπαύειν ἐν τῷ μετὰ πύλιν Πανδοσίᾳ πόλει καὶ Ἡρακλείᾳ, id est, castra posuit in campo, qui est inter Pandosiam urbem & Heracleam. FABR.

¹⁴ *Fluviumque Sirim,*] Lyrin, vulgo hic & in Floro mendose legitur: est enim *Σίρις* fluvius apud Plutarchum & Strabonem libro VI. & Stephanum de Urbibus. Plin. libro III. capite 11. *Est inter Sirin & Acirion Heraclea.* FABR.

¹⁵ *Laevinum Consulem*] P. Valerius Laevinus Consul cum Ti. Coruncanio fuit anno CDLXXIII.

est. Confumtus est gravissimo certamine dies, utrimque omnibus mori intentis, fugere nesciis. Introductos autem inter concurrentia agmina elephantos, forma truces, odore graves, mole terribiles, ut vidēre Romani, novo pugnandi genere circumventi & territi, equis maxime pavitantibus, diffugerunt. ¹⁶ Sed postquam Minucius, quartae legionis primus hastatus, protentam in se manum belluae gladio defecuit, & conturbatam dolore vulneris averti bello atque in suos saevire compulit, ejusque inmoderato discursu perturbari ac permisceri coepere, finis pugnae etiam beneficio noctis inpositus est. Victos fuisse Romanos turpis fuga prodidit, quorum tunc cecidisse referuntur ¹⁷ peditum quatuordecim millia octingenti & octoginta: ¹⁸ capti mille trecenti & decem: ¹⁹ equites autem caesi ducenti quadraginta duo, capti octingenti & duo, signa amissa viginti duo. ²⁰ Nam quantus ē diverso numerus sociorum Pyrrhi fuerit exstinctus, memoriae traditum non est: maxime quia scriptorum veterum mos est, ex ea parte quae vicerit, occisorum non commemorare numerum, ne victoriae gloriam maculent damna victoris: nisi forte cum adeo pauci cadunt, ut admirationem terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, sicut ²¹ in pri-

CDLXXIII. In Plutarchi libris prima syllaba nominis *Laevini* est depravata: legitur enim 'Αλβίνος pro Λαβίνος. Sic in postrema quoque editione Basiliensi est, προίπινουσι pro προίπινουσι. Hoc quoque quasi praeteriens monebo, Ferentanae turmae praefectum, qui in Plutarchi libris 'Οπλακός nominatur, in meo Floro Manuscripto *Obsidium* dici, quod nomen in impressis libris desideratur. FABR. MSS. omnes, pro *confumtus* est, scribunt *consumpta* est. Aliquanto post in MS. Lugd. Bat. pr. verba *manum belluae* praecedit haec glossa, *qua ministrat sibi cibum, & more manus hominis pro se praeliatur.*

¹⁶ *Sed postquam Minucius,*] De hoc Florus: C. Minucius, quartae legionis hastatus, unius proboscide abscissa mori posse belluas ostenderat. FABR.

¹⁷ *Peditum XIV. millia*] Hic numerus est in omnibus Manuscriptis, Dionysius tradit, Romanorum cecidisse paulo minus XV. millibus, Hieronymus tantum septem millia FABR.

¹⁸ *Capti MCCCX.*] Hic numerus in uno Manuscripto integer est: in ceteris vulgaris numerus scriptus est, cum alius antea fuerit. Eutropius ait, *Pyrrhum cepisse Roman. mille octingentos.* FABR. In Ed. Aug. captorum numerus definitur *quatuordecim millia DCCCCLXXX.*

¹⁹ *Equites autem caesi CCXLII.*] In Qualtheri lib. est, CCXLVI. Varietas nata est ex eo quod II. in V. saepe coeunt, sicut & contra fieri solet. FABR. Numerus ille, quem ex MS. indicat Fabricius, in omnibus quos ego consului MSS. quoque invenitur.

²⁰ *Nam quantus ē diverso numerus*] Numerum exstinctorum sociorum Pyrrhi, quem Orosius memoriae traditum non esse ait, Dionysius & Hieronymus prodiderunt: illi enim *tredecim millia*, hic non plane *quatuor millia* caesa scripsit, auctore Plutarcho. FABR. MSS. omnes habent *commendare*, aliquanto post, pro *commemorare.*

²¹ *In prima Persici belli*] De hoc diximus libro superiore cap. XVI.

prima Persici belli congressione apud Alexandrum Magnum fuit: cui, inter quadringenta fere millia hostium interfecta, novem tantummodo in exercitu ejus pedites defuisse referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis, quam hoc bello exceperat, diis suis hominibusque testatus est, adfigens titulum in templo Tarentini Jovis, in quo haec scripsit:

*Qui ante hac ²² invicti fuvère viri, pater optime Olympi,
Hos ego in pugna vici, victusque sum ab iisdem.*

Et cum à fociis ²³ increparetur, cur se victum diceret qui vicisset, respondisse fertur: *Ne ego, si iterum eodem modo vicero, sine ullo milite Epirum revertar.* Interea Romanus exercitus, postquam victus clam fugit è castris, miserabilem belli cladem gravioribus monstis auctam adcumulatamque per sensit. Nam pabulatores forte progressos, velut hostilis quaedam oborta tempestas, cum horribili fragore coeli correptos, diris fulminibus exussit: ²⁴ quippe ²⁵ triginta & quatuor eorum idem turbo prostravit, viginti & duo semineces relictī, jumenta exanimata & capta ²⁶ quam plurima, ut merito contigisse ²⁷ non signum vastationis futurae sed vastatio ipsa referatur. ²⁸ Secunda inter Pyrrhum & Romanos consules pugna ²⁹ in Apuliae finibus fuit: ubi clades belli ad utrosque, sed maxime ad Pyrrhum, victoria ad Romanos concessit. Nam cum diu ob-

nixe

²² *Invicti fuvère viri,*] Versus, uti in textu reposui, indubie Enniani sunt, male prius cum reliquis confusi. *Fuvère* autem pro *fuère*, antiquum, qualia multa eleganter in suis Spicilegiis Palmerius noster doctissime eruit. LAUT.

²³ *Increparetur,*] MSS. omnes *increpitaretur*,

²⁴ *Quippe XXXIII. eorum*] Ita conjeci legendum, alioquin ut Orosius intelligatur fieri non potuit. Excusi & calamo exarati: *eorum idem turbo prostravit, semineces relictī.* LAUT.

²⁵ *Triginta & quatuor*] Decem ex his absunt in tribus Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. Sed MSS. reliqui XXX & IIII. scribunt.

²⁶ *Quam plurima*] Meus cum quatuor Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *complurima.*

Pro *capta* forte legendum *corrupta*, vel, *rapta.*

²⁷ *Non signum vastationis futurae*] Perizon. *contigisse videatur non in signum &c.* Meus cum quatuor Lugd. Batt. & Coll. Perizon. *contigisse non in signum &c.*

²⁸ *Secunda inter Pyrrhum & Roman.*] Secunda haec pugna cum Pyrrho commissa est, P. Sulpicio, P. Decio Mure Cos. anno CDLXXIV. de qua Eutropius ita: *Missi sunt contra Pyrrhum ducem P. Sulpicius, & Decius Consules. Certamine commissō, Pyrrhus vulneratus est, elephanti interfecti, viginti millia caesa hostium, & ex Romanis tantum quinque millia.* FABR.

²⁹ *In Apuliae finibus*] Pugnam commissam *αἰὲς Ἀσκαλον* scribit Plutarchus in Pyrrho, & Florus ita, *In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est.* FABR.

nixe cunctis in mutuam caedem ruentibus, anceps belli penderet eventus, Pyrrhus, transfixo brachio faucius, prior cessit è praelio. Sed & Fabricius legatus tunc vulneratus est. Elephantum prima pugna vulnerari, atque in fugam cogi posse deprehensi: deinde subjectis inter posteriora ac mollia ignibus exagitati, ardentes insuper machinas furore trepido circumferentes, exitio suis fuere. Caesa sunt in ea pugna quinque millia Romanorum: de exercitu vero Pyrrhi ³⁰ viginti millia prostrata sunt. Regis signa ablata quinquaginta & tria, Romanorum undecim amissa sunt: Pyrrhus, bello fractus, ³¹ Agathocle mortuo rege Syracusano, ad Siciliae arcessitus imperium, Syracusas concessit.

³⁰ *Viginti millia*] In Florent. sec. praeterea tria agnoscuntur, sed vox illa superscribitur. Pro *quinque millia* Ed. prima, & illam secutae habent *quatuor millia*.

³¹ *Agathocle mortuo*] Quis hic Agathocles fuerit, quibusque viis ad regnum adscenderit, è Diodori Siculi lib. XIX. abunde cognoscet: de eodem cap. 6. plura. FABR.

C A P U T II.

Romani horrenda peste corripuntur. Cum Pyrrho tertium bellum geritur, fugatur & interit.

¹ Sed Romanorum miseria nullis cessat induciis. Consumitur ² morborum malis intercapedo bellorum: & cum foris cessatur à praelio, agitur introrsum ira de coelo. ³ Nam Fabio Gurgite iterum, C. Genucio Clepsina consulibus, pestilentia gravis Urbem ac fines ejus invadit, quae cum omnes, tum praecipue mulieres pecudesque corripuens, necatis in utero foetibus, futura prole vacuabat, & in maturis partibus cum periculo matrum extorti abortus projiciebantur: adeo ut defectura successio, & ⁴ defuturum animantium genus, adempto vitalis partus legi-

¹ *Sed Romanorum*] Edd. Vett. *Sed & Romanorum*.

² *Morborum malis*] Florent. tert. morborum mole.

³ *Nam Fabio Gurgite*] Q. Fabius Maximus Gurges & C. Genucius Clepsina Con-

sules ex Capitolinis Tabulis fuerunt anno Urbis CDLXXVII. De hujus anni pestilentia Augustinus de Civitate Dei lib. III. cap. 17. FABR.

⁴ *Defuturum*] Meus defecturum.

legitimo ordine crederetur. Interea ⁵ reversum ex Sicilia Pyrrhum Curius consul excepit; tertiumque id bellum contra Epirotas, ⁶ apud Lucaniam in Arusinis campis gestum est. Itaque primo concursu, cum Pyrrhi milites Romanorum ⁷ inpressione trepidarent, & circumspectantes fugam bello cedere molirentur, Pyrrhus elephantos ex subsidiis iussit induci. Romani adfueti jam pugnare cum belluis, cum malleolos stupa involutos, ac pice oblitos, uncis insuper aculeis tenaces praeparavissent, eosque flammatos in terga belluarum turrestque vibrarent, non difficile furentes ardentisque belluas in eorum excidia, ⁸ quorum subsidia fuerant, retorserunt. Octoginta millia peditum in illo praelio habuisse regem dicunt, equitum vero sex millia. Ex his ⁹ caesa referuntur triginta tria millia, capti autem sunt mille trecenti. ¹⁰ Pyrrhus quinto demum anno, quam venerat, ab Italia victus aufugit, qui post multa gravissimaque bella, quae gessit, in Graecia apud Argos Achaiae florentissimam urbem, Spartani regni aviditate seductus, ¹¹ saxo ictus occubuit. Tunc quoque apud Romanos ¹² Sextilia, virgo Vestalis, convicta damnataque incesti, ad portam Collinam viva defossa est.

⁵ *Reversum ex Sicilia Pyrrhum*] M. Curio Dentato, L. Cornelio Lentulo Coss. Pyrrhus à Tarentinis & Samnitibus in Italiam revocatus rediit. Curius Consul contra eum missus exercitum ejus cecidit, ipsumque Italia expulit. Plutarchus in Pyrrho, Livius libr. XIV. Justinus XXIII. Eutropius II. FABR.

⁶ *Apud Lucaniam in Arusinis campis*] Supremam pugnam cum Pyrrho commissam fuisse in *Arusinis campis Lucaniae*, scribit etiam Florus. Frontinus quoque libr. IV. exponens rationem aciei instructae à Pyrrho, eum victum in campis Arusinis ad Beneventum ait. FABR.

⁷ *Inpressione*] Male in Fabricianis Edd. & vulgatis plerisque legitur *inpressionem*, contra Edd. vetustiores, & Codd. MSS. antiquiores, facta enim inpressione a Romanis trepidabant milites Pyrrhi, non propter inpressionem futuram. Quae sequuntur itidem ex MSS. & Vett. Edd. reposui. In Vulgg. legitur *circumspectantesque fugam*.

⁸ *Quorum subsidia*] Ed. August. ad quorum subsidia.

⁹ *Caesa referuntur triginta tria millia*,] Eutropius, *Ea die caesa hostium viginti tria*

millia. FABR. Numerus in Ed. Augustan. sic definitur, *triginta millia, capti trecenti*. Captorum numerus idem est in Coll. Gronov.

¹⁰ *Pyrrhus quinto demum anno*] Plutarchus, ἔτι μὲν ἐξέπαιτ' ἡ Ἰταλικὴν καὶ Σικελικὴν ἐλπίδων ὁ Πύρρος, ἐξαιετὶ χρόνον ἀναλώσας περὶ τὰς ἑκατὸν πλείους. id est, *Ita Pyrrhus spe Italiae & Siciliae dejectus est, cum sex annos in bellis ibi gestis consumsisset*. FABR.

¹¹ *Saxo ictus occubuit*.] Pyrrhum ictu tegulae postratum scribit Auctor de Viris illustribus: Plutarchus etiam *εργαμίδα* nominat, quam Argiva mulier de tecto in illius caput dejecit. FABR. Pro *occubuit* Vett. quaedam Edd. legunt *interiit*. De interitu Pyrrhi fusius egimus in Vitae ejusdem extremo.

¹² *Tunc quoque Sextilia*,] *Sextiliam* incesti damnatam fuisse post societatem cum Ptolemaeo Aegypti rege initam, cognoscitur ex Epitoma Liviana XIV. Haec autem societas, auctore Eutropio, facta fuit C. Fabricio Luscino C. Claudio Canina Coss. qui fuit annus Urbis CDLXXX. secundum Fastos Capitolinos, quos sequimur. FABR. In Lugd. Bat. tertio legitur *Vestilia*.

dem in reliquos perfugas & latrones exercuit digna supplicia: Romanos vero milites integrae legionis Romam misit: qui populi jussu medio in foro virgis ⁸ caesi, securique percussi sunt. Visa sibi est tunc Roma vincere, cum ⁹ legionem suam integram occidit, quae sine dubio victa fuisset, si eam hostili praelio perdidisset.

Victoria potiti, maximam eorum partem, cum proviso periculo acriter resisterent, in expugnatione oppidi opprefferunt, & trecentos amplius vivos captos Romam remiserunt, quos Praetores in forum productos, virgisque caesos ad unum omnes more patrio securi percusserunt.

FABR.

⁸ *Caesi s. p. q. sunt.*] Omnes MSS. nullo excepto, adstipulante Ed. August. sunt hoc

in loco collocant, Vulgati post percussi.

⁹ *Legionem*] In Fabricianis, vera lectio-
ne in margine posita, textus *legationem* ex-
hibet. Idque sequitur editio Scotti, putide
sane, etiam si non contra MSS. & Edd.
Vett. ipsumque adeo esset Orosium, qui
supra, hoc capite, legionem hanc fuisse o-
ctavam refert.

C A P U T IV.

De horrendis quibusdam prodigiis & de bello Picenti.

¹ Anno ab Urbe condita CCCCLXXVII. obscoena & dira prodigia vel-
visa Romae vel nunciata sunt. Aedes Salutis ictu fulminis dissolu-
ta, pars muri sub eodem loco de caelo, ut dicunt, tacta est. Lupi tres,
ante lucem ingressi urbem, semesum cadaver intulerunt, sparsumque
membratim in foro, ipsi, strepitu hominum exterriti, ² reliquerunt. A-
pud Formias multis ictibus fulminum moenia undique ambusta & disso-
luta sunt. Apud agrum Calenum ³ repente flamma, scisso terrae hiatu
⁴ eructata, tribus diebus tribusque noctibus terribiliter exaestuans, quin-
que agri jugera, exhausto penitus succo ubertatis, in cinerem extorruit, ⁵ ita
ut non fruges solum, sed & arbores cum imis stirpibus absumsisse refera-
tur.

¹ *Anno ab Urbe condita CDLXXVII.*] Hic annus proximus ante Sempronium So-
phum Consulem alius est ab Urbe condita
CDLXXXIV. FABR. In Flor. pr. scribi-
tur CCCmo ut & in Meo atque Perizon.
in Lugd. Bat. quarto CCCCLXXX.

² *Reliquerunt.*] In Meo discesserunt.

³ *Repente*] Florent. pr. undique repente.

⁴ *Eructata,*] Lugd. Batt. pr. & tert. *eructa*
est.

⁵ *Ita ut*] Prior vox a Cod. Meo abest.

⁶ *Sequenti abhinc anno*] P. Sempronius
Sophus Consul cum App. Claudio Crasso
fuit anno CDLXXXV. & uterque de Pi-
centibus triumphavit. FABR.

E e 3 7 Et

tur. ⁶ Sequenti abhinc anno Sempronius consul adversus Picentes duxit exercitum. ⁷ Et cum directâ intra jactum teli utraque acies constitisset, repente ita ⁸ cum horrendo fragore terra tremuit, ut stupore miraculi utrumque pavefactum agmen hebesceret. Diu adtoniti utrimque populi ⁹ haesitavêre, praejudicata incepti conscientia. Tandem procursu concito iniêre certamen. Triste adeo id bellum fuit, ut merito dicatur tantum humanum sanguinem susceptura etiam cum gemitu horrifono tunc terra tremuisse. Romani pauci admodum, ¹⁰ eo praelio qui evasêre, vicerunt.

⁷ *Et cum directâ*] Ed. Aug. & *cum jam directâ*.

⁸ *Cum horrendo fragore terra tremuit,*] Hujus terraemotus sicut & belli Picentis meminit Florus libro I. capite 19. Quomodo Sempronius milites terraemotu perterritos confirmaverit, scribit Frontinus lib. I. FABR.

⁹ *Haesitavêre,*] Lud. Batt. tres cum Coll. Gronov. *aestuavêre*. & aliquanto post *hominum* pro *humanum*. dein cum Edd. quibusdam Vett. Lugd. Bat. sec. *suscepturam* & *terram*, pro *susceptura* atque *terra*. Vulgo male distinctum fuit, *haesitavêre*. *Praejudicata incepti conscientia, tandem* &c.

¹⁰ *Eo praelio*] Perizon. *e praelio*.

C A P U T V.

Rursum prodigia visa. Vulsinienſium libertini conſpirant adverſus dominos, quibus Romani ſubvenerunt. Roma iterum peſte corripitur.

Anno ab Urbe condita CCCCLXXX. ¹ inter multa prodigia, sanguis e terra, lac viſum eſt manare de coelo. Nam & plurimis locis ſcaturiens e fontibus cruor fluxit, & de nubibus guttatim in ſpeciem pluviae lacte demiſſo, diri, ut ipsis viſum eſt, terram imbres irrigaverunt. Eo tempore Carthaginienses, dato adverſum Romanos auxilio Tarentinis, cum à ſenatu per legatos arguerentur, turpiſſimam rupti foederis labem praefumto adcumulavêre perjurio. Tunc etiam Vulſinienses,

¹ *Inter multa prodigia,*] Horum prodigiorum mentionem Diaconus in ſuis additionibus ad Eutropium fecit. FABR.

² *Tunc etiam Vulſinienses,*] De hac re Florus libr. I. cap. 21. *Postremi Italicoꝝ in fide manſêre Vulſinii, opulentiffimi Etruſcoꝝ, implorantes opem adverſus ſervos quondam ſuos, qui libertatem à dominis datam*

in ipſos erexerant, translataque in ſe Re- publica dominabantur. Sed hi quoque duce Fabio Gurgite paenas dederunt. In Capitolinis Triumphis legimus, M. Valerium Flaccum Coſſ. de Vulſiniensibus triumphafſe anno CDLXXXIX. initio belli Punicî primi. FABR.

enses, Etruscorum florentissimi, ³ luxuria pene perierunt. Nam cum licentia in consuetudinem ⁴ prorogata, servos suos passim liberos facerent, convivii adlegerent, ⁵ conjugii honestarent, libertini in partem potestatis recepti, plenitudinem per scelus usurpare ⁶ meditati sunt; & liberati servitutis iugo, ambitu dominationis arserunt; & quos dominos subditi aequanimiter dilexerunt, eos jam liberi, ⁷ quod dominos fuisse meminerant, execrati sunt. ⁸ Itaque conspirantes in facinus libertini (quorum tanta manus fuit, ut sine controversia ausu potirentur) correptam urbem suo tantum generi vendicant: patrimonia, conjugiaque dominorum sibi per scelus usurpant, extorres dominos procul abigunt, qui miseri, exsules egentesque, Romam deferuntur: ubi ostentata miseria querelaque defleta, per Romanorum severitatem & vindicati sunt & restituti. Anno ab Urbe condita CCCCLXXXI. ⁹ pestilentia ingens apud Romam conflagravit, cuius atrocitatem significare contentus sum, quia verbis implere non possum. Si enim spatium temporis quo mansit inquiratur, ultra biennium vastando porrecta est; si depopulatio, quam egerit, census indictus est, qui non quantum hominum deperisset, sed quantum superfuisset, inquireret: si violentia qua adfecerit, Sibyllini libri testes sunt, qui eam coelesti ira inpositam responderunt. ¹⁰ Sed ne quem tentata usurpatio translationis offendat, quod cum Sibylla iratos deos dixerit, nos iram coelestem dixisse videamur,

³ *Luxuria pene perierunt.*] Flor. pr. *luxurie pene perierunt*, quod probant Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. At Meus *luxuria perierunt*. Lugd. Batt. autem sec. & quart. ut & Ultr. cum alio, qui citatur in Notis ad Aur. Victorem p. 169. *luxuriae poena perierunt*. Contra quam lectionem eventus stat, restituti enim a Romanis fuerunt. Quare simpliciter quoque scripsit Aur. Victor de Viris Illustribus cap. XXXVI. *Volsiniae, Etruriae nobile oppidum, luxuria pene perierunt*.

⁴ *Prorogata,*] Lugd. Bat. quart. *propagata*.

⁵ *Adlegerent,*] Sic scribitur hoc verbum in MSS. Vulgati male *allegarent*.

⁶ *Meditati sunt;*] Sic MSS. & Edd. meliores, quidam, *moliti sunt*.

⁷ *Quod dominos*] Elegans haec est lectio

Florentinor. primi & tertii, pro qua vulgo legitur, *quos Dominos*. Pati enim non poterant illud pristinae servitutis ante oculos opprobrium, & oderant benefactores suos quod domini fuissent.

⁸ *Itaque conspirantes*] De Vulsiniensium fervorum insolentia lege Valerium lib. IX. cap. 1. FABR.

⁹ *Pestilentia ingens*] Hujus pestilentiae meminit Augustinus de Civitate Dei lib. III. cap. 17. FABR.

¹⁰ *Sed ne quem tentata*] Haec lectio est in Gualtheri libro, quam nos rejectis iis, quae vulgo leguntur, cupide recepimus. FABR. In editis erat, *Sed, ne quemquam quasi tentatio cavillationis offendat*. in Aug. *Sed nequaquam tempestate &c.* in MSS. pro *tentatio cavillationis*, legitur *tentatae violatio*.

mur, audiat & intelligat, quod haec, etsi plerumque per aërias potestates fiunt, tamen sine arbitrio omnipotentis Dei omnino non fiunt. Eodem tempore ¹¹ Capparonia, virgo Vestalis, incesti rea, suspendio periit: corruptor ejus consciique servi, supplicio adfecti sunt. Ecce continuatim quae & quanta numeramus accidisse annis singulis plurima, inter quos certe raro aut pene nullo nihil triste ¹² gestum. Et hoc cum iidem scriptores, proposito sibi magis laudandi negotio, caverent numerositates miserationum, ne eosdem, quibus haec & de quibus scribebantur, offenderent, auditoresque suos exemplis praeteritorum terrere potius quam instruere viderentur. Porro autem nos, in ultimo temporum positi, mala Romanorum scire non possumus, nisi per eos, qui laudavere Romanos. Ex quo intelligi datur quanta illa fuerint, quae studio propter horrorem repressa sunt, cum tanta ¹³ inveniantur, quae tenuiter inter laudes emanare potuerunt.

tionis, vel tempestate, vel tentatae cavillationis, ut in tribus Florentt. At Meus tentata cavillatio offendat. Quibus omnibus Fabricianam lectionem praefero.

¹¹ *Capparonia,] In libris scriptis est, Capparronia. FABR. Lugd. Bat. pr. capta Romana virgo Vestalis.*

¹² *Gestum.* Nullus ex MSS. clausulam est, quam Vulgati adjiciunt, agnoscit, ut nec Ed. August. *Nihil triste gestum* dicit, videlicet publice, nullo bello.

¹³ *Inveniantur] Flor. pr. cum Ed. Aug. & MSS. Lugd. Bat. tert. inveniuntur.*

C A P U T VI.

De Carthaginensium origine, variaque fortuna, qua ante bellum Punicum primum sunt usi.

Et quoniam ex hoc jam Punica bella succedunt, res ipsa exigit; ut de Carthagine, quae ¹ ante urbem Romam ² duos & septuaginta

Ante urbem Romam duos & septuaginta annos] Sic Justinus libr. XVIII. de Carthagine; Conditam est urbs haec LXXII. annis ante quam Roma. In Liviana Epitome libr. XXXI. legimus Carthaginem captam septingentesimo anno postquam erat condita. Unde cum Scipio Carthaginem expugnaverit an. ab u. c. DCVII. condita an-

te Romam annis XCIII. invenitur, sed in Eusebii Chronico Carthago condita ante Trojam captam annis fere XL. reperitur. Appianus Libycam sive Carthageniens. historiam sic orditur, Καρχηδὼν ἔστιν Ἀφρική Φοινίκης ὀκιστὴν ἔπει πινύην τε καὶ ἀλάσας ἰδὼς. Carthaginem, quae est in Africa, Phoenices condiderunt annis L. ante Ilium captum. FABR.

² *Duos*

ginta annos ³ ab Elisa condita invenitur, ejusque cladibus ac domesticis malis, ⁴ sicut Pompejus Trogus & Justinus exprimunt, vel pauca referantur. Carthaginienſes ⁵ vernaculum atque intestinum ſemper inter ſe malum habuere diſcordiam: qua infeliciter exagitante, nulla unquam tempora vel foris proſpera, vel domi quieta duxerunt. Sed cum inter caetera mala etiam peſtilentia laborarent, homicidiis pro remediis uſi ſunt: quippe homines ut victimas inmolabant, ⁶ aetatemque inpuberem, quae etiam hoſtium miſericordiam provocaret, aris admovebant. ⁷ De quo ſacrorum, immo ſacrilegiorum genere ⁸ quid potiffime diſcutiendum ſit, non invenio. Si enim ⁹ huiusmodi ritus aliqui daemones praecipere auſi ſunt, ut mortibus hominum occiſione hominum ſatisfieret, intelligendum fuit, ſe operarios atque adiutores peſtilentiae conduci: ut ipſi, quos illa non corripuiſſet, occiderent: ſanas enim atque incorruptas offerri hoſtias mos eſt, ¹⁰ ita illi non ſedarent morbos ſed praevenirent. Itaque Carthaginienſes ¹¹ adverſis diis propter iſtiusmodi ſacra, ſicut Pompejus Trogus & Justinus fatentur, ſicut autem apud nos conſtat, propter praefumptionem impietatemque ipſorum

irato

² Duos & ſeptuaginta] Florentt. pr. & tert. duo & ſeptuaginta. & ſic quoque primitus in Fior. ſecundo fuerat.

Ab Elisa] Quae Dido cognominata fuit, Οἰνιστὶ δὲ αὐτῆς, inquit Appianus, ἐξ ἧς οἱ Ζῆφους π, καὶ Καρχηδῶν. ὡς δὲ Παμπαῖος καὶ αὐτοὶ Καρχηδῶνιοι νομίζουσιν, Διδῶ γυνὴ Τυρία. Conditores ejus fuerunt Xorus & Carcbodon, ſeu ut Romani, atque adeo ipſi Carthaginenſes putant, Dido mulier Tyria. Plura Virgilius lib. I. Aeneid. FABR.

⁴ Sicut Pompejus Trogus] Quae Oroſius hoc capite de Carthaginienſibus ſcribit, ea ſunt apud Juſtinum ex Trogo libr. XVIII. & deinceps. FABR.

⁵ Vernaculum] Lugd. Bat. pr. & Edd. quaedam, velut vernaculum. Mox. Ed. Aug. diſcordiae.

⁶ Aetatemque inpub.] Conſueverant Carthaginienſes Saturno praeſtantiffimos filios ſuos immolare, auctore Diodoro lib. XX. FABR. MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. aetateque inpueres, quae res etiam &c.

⁷ De quo ſacrorum,] Ed. Aug. de quo ſa-

crificiorum. MS. Meus, de quorum ſacrorum &c.

⁸ Quid potiffime] Ita omnes MSS. Vulgo quid potiffimum.

⁹ Huiusmodi ritus &c.] In Ed. Aug. legitur bujusmodi ritu. Unde ſuſpico illa, quae ſequuntur, in omnibus Cod. eſſe corrupta, atque locum hunc ita legi debere. Si enim bujusmodi ritu aliqui daemones propitiare (pro praecipere) auſi ſunt, ut mortibus hominum occiſione hominum ſatisfieret, &c. Propterea in ſequentibus dicitur, ut ipſi (ſcil. homines illi) quos illa (peſtilentia) non corripuiſſet, occiderent. Occidebant enim illi qui inmolabant homines, occidebantur vero in daemonum gratiam.

¹⁰ Ita illi] In Edd. Fabricii & Scotti inſerto autem legitur, ita autem illi. Pro quo Edd. quae praecellerunt, habent, ita ut illi, quod & in Lugd. Batt. & Coll. Gronov. exſtat. Sed delent mediam vocem Florentini tres, Meus, Perizon. & Ultr. neque eadem indigemus.

¹¹ Adverſis diis] Quidam MSS. averſis diis. vel adverſis diis.

F f

12 Du

irato Deo, cum in Sicilia diu infelicitate dimicassent, translato in Sardiniam bello, iterum infelicius victi sunt: propter quod ¹² ducem suum Mazeum & paucos qui superfuerant milites, exulare iusserunt. Exsules veniam per legatos petentes ¹³ repulsi, patriam bello & obsidione cinxerunt. Ibi tunc Mazeus, dux exsulum, Carthalonem, filium suum, sacerdotem Herculis, quod sibi velut insultans purpuratus ¹⁴ occurreret, in crucem ¹⁵ sub oculis patriae, ¹⁶ ita ut erat, ¹⁷ cum purpuris infulisque suspendit. ¹⁸ Post paucos dies urbem ipsam cepit, qui cum, interfectis plurimis senatorum, cruento dominaretur, occisus est. Haec temporibus Cyri regis Persarum gesta sunt. Post haec vero ¹⁹ Imilco, rex Carthaginienfium, cum in Sicilia bellum gereret, repente horribili peste exercitum amisit. ²⁰ Nec mora, morbis, populo catervatim cadente, cito quisque correptus, mox mortuus, jam nec sepeliebatur: cuius mali nuncius cum adtonitam repentino luctu Carthaginem replevisset, non secus ac si ²¹ capta esset, turbata civitas fuit. Omnia ululatibus personabant, clausae ubique januae, cuncta privata publicaue officia damnata, universi ad portum ²² decurrunt, egredientesque de navibus pau-

¹² *Ducem suum Mazeum*] In vulgatis Justiniani libris hic dux Machaeus nominatur: noster Manuscriptus cum Orosii libris consentit. FABR. Nomen huius Imperatoris in Flor. pr. *Himelcho* scribitur, ut & in sec. atque in Lugd. Batt. sec. quintoque & Perizon. *Himilco* vocatur in Cod. Meo.

¹³ *Repulsi*,] Ed. Aug. & *repulsi*.

¹⁴ *Occurreret*,] Ita MSS. omnes pro *occurreret*, quod est in Vulgatis.

¹⁵ *Sub oculis*] Meus cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *in oculis*.

¹⁶ *Ita ut erat*,] *ὥς εἶχε, ὡς ἦν*: Male igitur vulgo contra fidem librorum antiquorum scripserunt, *ita ut erat dignus*. FABR.

¹⁷ *Cum purpura infulisque*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *in purpura infulisque*. Utrumque ex Justino defendi potest. Apud illum lib. XVIII. cap. 7. ubi praecepit, *Quid porro tu in purpura ista coronisque aliud &c.* aliquanto post sequitur, atque *ita, cum ornatu suo, in altissimam crucem, in conspectu urbis suffigi iussit*.

¹⁸ *Post paucos dies*] Edd. Vett. *Post pau-*

cos autem dies. sed in MSS. illud *autem* non invenitur. Ed. August. Lugd. Batt. duo & Coll. Gronov. *Postque paucos dies*. Sed Justinus, *Post paucos deinde dies &c.*

¹⁹ *Imilco, rex Carthag.*] Hic in inpressis Justiniani libris *Amilco*, in scriptis *Imilco*, à Graecis *Ἰμίλκος* dicitur. Fuit is rex Carthaginienfium Olympiade XCVII. & rem in Sicilia contra Dionysium seniore infelicitate gessit, quod capta Achradina, una parte Syracusarum, Cereris & Proserpinae templa spoliavit, pesteque gravissima inde exercitus laboravit, auctor Diodorus lib. XIV. FABR.

²⁰ *Nec mora morbofis*] Sic me monuit legendum esse, ex, *morbus is*, praestantissimus Franciscus Modius, cuius doctrinam & in auctoribus sanandis dexteritatem, in Curtio nuper ab eo edito miramur. LAUT. recte Vulgati & MSS. *morbis*, quod construi debet cum *cito quisque correptus*.

²¹ *Capta esset*,] Posteriores vocem non agnoscunt Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov.

²² *Decurrunt*,] Ed. Aug. & tres Lugd. Batt.

paucos, qui cladi superfuerant, de suis ²³ percontantur. Postquam de clade suorum, tacentibus illis vel gementibus, miseri intelligunt, tunc toto littore plangentium voces, tunc infelicium matrum ululatus & flebiles querelae audiebantur. ²⁵ Inter haec ²⁶ procedit & ipse de navi sua Imperator, fordida servilique tunica discinctus: ad cuius conspectum ²⁷ plangentium junguntur agmina. Ipse quoque manus ad coelum tendens, nunc suam, nunc publicam infelicitatem accusat & deflet: ad postremum vociferans per urbem, tandem ingressus domum, cunctos qui lacrymantes prosequiebantur, ultimo demisit adloquio: ac deinde obsecratis januis, exclusisque etiam filiis, gladio dolorem vitamque finivit. Haec Darii temporibus gesta sunt. Post haec Anno, vir quidam Carthaginienfis, privatis opibus reipublicae vires superans, invadendae dominationis hausit cupiditatem. Cui rei consilium utile ratus est, ut simulatis unicae filiae nuptiis, omnes senatores quorum dignitatem ²⁸ obstaturam inceptis suis arbitrabatur, inter pocula veneno necaret. Quae res per ministros prodita, sine ultione vitata est, ne in viro ²⁹ tam potenti plus negotii faceret res cognita, quam cogitata. Hoc consilio elusus Anno, alio machinamento facinus adgredi parat. Servitia concitat, quibus repente incautam urbem opprimeret. Sed cum ante statutam

cae-

Batt. cum Coll. Gronov. *recurrunt*. Sed *currunt* Edd. prima, eamque secutae Venetae.

²³ *Percontantur.*] Sic cum Justino lib. XIX. cap. 2. rescribere jubent Codd. Perizon. & Meus. Vulgati habet *percontabantur*.

²⁴ *Tacentibus.*] Vulgati *dicentibus*, sed MSS. omnes & Aug. Edit. multo significantius, *tacentibus*.

²⁵ *Inter haec procedit & ipse.*] Diodorus de Imilcone, εἰς τοῦτο δὲ ἦλθεν ἀτυχίας, ὥστε καὶ τὴν ἀπληστίαν ἰδὼν τὸν βασιλέα τῆς καὶ πόλιν ταύτης, κατηγόρων τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν, καὶ οὕτως εἰς θεὸν ἀμαρτυμάτων ὁμολογῶν διδῶς πικρὰν τῇ δαίμονι. τὸ δὲ τέλος, ἰαυτὴν καταγινέει θάνατον, ἀπικαρπύσκει. id est: Adeo misera ejus fortuna esse coepit, ut cum vilissima veste urbis templa obiens suam ipse impietatem damnaret, atque testatas violati numinis poenas persolveret; ad extremum se capitis damnavit, inediaque vitam abrupit. FABR.

²⁶ *Procedit.*] Quidam ex inpressis exiens procedit.

²⁷ *Plangentium junguntur agmina.*] Codd. Meus & Perizon. *plangentia*, quod placere possit, quia jam praecessit *plangentium voces*, sed apud Justinum quoque legitur lib. XIX. cap. 3. *ad cuius conspectum plangentium agmina junguntur*.

²⁸ *Obstaturam.*] Confirmant hanc lectionem, pro qua *obstiturum* in quibusdam Codd. & Edd. est, MSS. Longob. & Vetusiores alii, ut & Vincent. Bellov. lian. haec excerpfit lib. IV. cap. 93. Quintilian. II. cap. 12. *Video, inquit, quosdam in ipso statim limine obstaturos mihi*. Mox ceptis Meus pro inceptis.

²⁹ *Tam potenti.*] Abest vox prima a Vincentio & a MSS. Meo, Periz. tribus Lugd. Batt. Coll. Gron. & Edd. Vett. aliquot. In plerisque ex iisdem mox *constitutam* pro *statutam*.

caedibus diem proditum se praeventumque intellexisset, castellum quoddam ³⁰ cum viginti millibus fervorum armatus occupat. Ibi dum Afros regemque Maurorum concitat, captus est: ac primo virgis caesus, deinde effossis oculis & manibus cruribusque fractis, velut à singulis membris poena exigeretur, in conspectu populi necatus est. Corpus verberibus ³¹ lacerum cruci suffixum, filii cognatique omnes supplicio traditi: ne quis eum ejusdem familiae umquam aut imitari, aut ulcisci meditaretur. Haec temporibus Philippi gesta sunt. Post haec Carthaginenses ³² cum Tyrum urbem auctorem originis suae, ab Alexandro Magno captam everfamque didicissent, timentes transitum ejus in Africam futurum, Amilcarem quemdam, cognomento Rhodanum, virum facundia solertiaque praecipuum, ad perscrutandos Alexandri actus direxerunt: qui per Parmenionem quasi transfuga exceptus, dehinc in militiam regis admissus, omnia civibus suis per tabellas scriptas, ³³ & post cera superlitas, enunciabat. Hunc mortuo Alexandro Carthaginem reversum, ³⁴ quasi urbem regi venditasset, non ingrato tantum animo verumetiam crudeli invidia, necaverunt. Deinde cum assidua, nec umquam satis prospera adversus Siculos bella gererent, & Syracusas urbem Siciliae tunc florentissimam obsidione cinxissent, per Agathoclem Siciliae regem miro circumventi ingenio, usque ad extrema desperationis ³⁵ adducti sunt. ³⁶ Namque Agathocles, cum apud Syracusas à Carthaginensibus obsideretur, ac se neque bello parem instructu copiarum, neque

³⁰ Cum viginti millibus] In Ed. August. XXIV. millibus. Plures deinde MSS. MSS. fervorum armatis occupavit, & sic quoque Vincent. Bellovacensis.

³¹ Lacerum] Edd. quaedam ex primis, laceratum cruci fixum est. ut & Vincent. Bellov. qui affixum legit.

³² Cum Tyrum urbem] De Tyri expugnatione dictum libro superiore capite XVI. Carthaginem vero Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti, ait Curtius libro IV. Unde Diodorus libro XVII. Καρχηδονίως Τυρίων πόλιν vocat. Virgilius Aeneid. Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni, Carthago. FABR.

³³ Et post cera superlitas,] Calliditate simili, qua usus traditur Demaratus Lacedaemonius supr. lib. II. cap. 9.

³⁴ Urbem regi venditasset,] Sic feci ex

vindicasset & vendicasset. Simile est apud Justinum, ubi hoc verbum usurpatur, pro vendidisset: nec dubito quin etiam probabit lector. LAUT. Male in Editis vindicasset, nam vel indicasset vel venditasset scribendum est. Patet ex notis Bongarsii & Bernecceri ad Justin. lib. XXI. cap. 6. unde Orosius sua hausit, utrumque recte dici, pro venalem offerre. Ego in quatuor Codd. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. indicasset scriptum inveni. Sed Ed. August. utramque lectionem repraesentavit, edens indicasset vel vendicasset, quod ultimum verbum reliquos MSS. obsedit pro venditasset.

³⁵ Adducti sunt.] Ita malo cum MSS. omnibus atque Edd. Vetustis, quam adducti sunt, quod habent recentiores.

³⁶ Namque Agathocles,] Diodorus initio libri

que obsidionis patientem ³⁷ stipendiorum sufficientia videret, bene provi-
so, ac melius dissimulato consilio, in Africam cum exercitu ³⁸ transit,
ibi suis, quid molitur, aperit: deinde quid facto opus sit, docet. Illico
unanimitè naves primum, in quibus venere, ³⁹ incendunt, ne qua spes
refugiendi foret. Dehinc cum omnia in quae direxisset, prosterneret,
villas castellaque incenderet, ⁴⁰ Annonem quemdam cum triginta millibus
Poenorum ⁴¹ obvium habuit; quem ⁴² cum duobus millibus suorum in-
terfecit. Ipse autem duos tantum in eo bello perdidit. Qua pugna &
Afrorum animis incredibiliter fractis, & suorum in inmensum auctis,
urbes castellaque expugnat, praedas ingentes agit, hostium multa mil-
lia trucidat. Castra deinde ad quintum lapidem a Carthagine statuit, ut
damna rerum opulentissimarum vastationemque agrorum & incendia vil-
larum de muris ipsius urbis specularentur. Adjicitur praesentibus malis
tristior fama. Nam & apud Siciliam deletus cum imperatore Afrorum
exercitus nunciatur: quem revera incautum ac pene otiosum ⁴³ Antander,
Agathoclis frater, oppresserat. Hoc per totam Africam rumore disperso
non tributariae tantum urbes ab his, verumetiam focii reges deficiebant:
inter quos ⁴⁴ rex quoque Cyrenarum, Ophellas, pactus est cum Agatho-
cle

libri XX. à Troia capta usque ad profe-
ctionem Agathoclis in Africam numerat an-
nos DCCCLXXXIII. FABR.

³⁷ *Stipendiorum sufficientia*] Ed. August.
stipendiorum sufficientiam.

³⁸ *Transit*,] Cod. Longob. cum Meo
transit.

³⁹ *Incendunt*,] Plurimi ex MSS. *succen-
dunt.* Justin. lib. XXII. cap. 6. *universas
naves, consentiente exercitu, incendi jubet.*

⁴⁰ *Annonem quemdam cum triginta milli-
bus*] Haec quidem ita Justinus libro XXII.
At Diodorus scribit, non solum Annonem,
sed & Bomilcarem contra Agathoclem mis-
sum cum exercitu, in quo pedites non pau-
ciores XL. millibus, equites mille, cur-
rum duo millia fuerint, quibus Agatho-
cles opposuit primum filium suum Archag-
athum cum duobus millibus peditum &
quingentis deinde Syracusanorum tria mil-
lia L. tum Graecorum millia tria, totidem-
que Samnitium, Etruscorum & Gallorum.
Cecidisse idem in praelio ait, Graecos du-

centos, Carthaginenses, non amplius mille,
tametsi quidam *sex millia* scripserint. FABR.

⁴¹ *Obvium habuit*;] Cod. Longob. *obviam
habuit.*

⁴² *Cum duobus millibus*] Apud Justinum,
unde haec desumpta sunt, tria millia periisse
dicuntur. Legitur apud illum lib. XXII. cap.
6. *Sed praelio commisso, duo de Siculis, tria
millia de Poenis cum ipso duce cecidere.* Id
vero prorsus incredibile, duos tantum, ut
vult Orosius, de exercitu Agathoclis ceci-
disse. Unde suspicor apud Justinum illud
duo ad millia, itidem ut, quod sequitur,
tria, referendum esse. Clades autem Poe-
norum longe gravior fuit, quod non mo-
do multo plures, sed & ipsum ducem An-
nonem amiserint.

⁴³ *Antander, Agathoclis frater*,] *Andro* in
vulgatis corrupte legitur. Tu lege Diodorum,
qui haec omnia copiose exponit. FABR.

⁴⁴ *Rex, Cyrenarum, Ophellas*,] Diodor.
lib. XX. ὁ δὲ Ὀφίλλας ἢ μὲν τὸ φίλων τὸ σωτήρα-
τα μὲν Ἀλεξάνδρου, πνεύματι δὲ τὸ μετὰ Κίρκου πό-
λει,

cle communionem belli, dum regnum Africae ardentem adfectat. Sed postquam in unum exercitus & castra junxerunt, per Agathoclem blandimentis & insidiis circumventus, ⁴⁵ occisus est. Carthaginienses, contractis undique copiis, in bellum exarsere. Quibus Agathocles, habens secum Ophellae copias, congreditur, eosque magno utriusque exercitus sanguine & gravi praelio superat. Hoc certaminis discrimine tanta desperatio illata Poenis est, ut nisi in exercitu Agathoclis orta seditio fuisset, transfugiturus ad eum ⁴⁶ Bomilcar, dux Poenorum, cum exercitu fuisset. Ob quam noxam in medio foro jussu Carthaginiensium patibulo suffixus, crudele spectaculum suis praebuit. ⁴⁷ Deinde cum post mortem Agathoclis Carthaginienses Siciliam instructa classe vastarent, a Pyrrho rege Epiri ab Italia accersito, terrestri navalique certamine saepe superati, novissime ad Romana bella conversi sunt. ⁴⁸ Proh dolor, legunt ne ista de veteribus, qui ⁴⁹ de recentibus conqueruntur? Immo legunt, & ea non aequitate, sed aemulatione conjiciunt. Maximo enim illo & ineffabili, ⁵⁰ quem nec ipsi discernunt, stimulo compunguntur, non propter tempora mala, sed propter tempora Christiana: & derivatio est invidi ulceris, ut ⁵¹ quidquid sub execrabili agitur, atrocius esse videatur: sicut etiam inter nos saepe inimicorum oculis videri solet, eos quos execrantur, nihil

*λεων, ος δυνάμειος εδρας, αεισάλετο πεις ιλπισ
μεζονα δυνασειαν.* id est: Ophellas erat ille quidam ex iis amicis Alexandri, qui cum ipso militaverant, sed cum Cyrenaicas Urbes, magnasque copias in sua potestate haberet, majus imperium spe conceperat. FABR. Duxerat hic Ophellas uxorem puellam Atheniensem, ex antiqui Miltiadis generosa stirpe, Eurydicem. Quam viduam, pereunte Ophella, inter uxores recepit Demetrius Poliorcetes, cum magno Atheniensium gaudio: Confuli possunt, quae ea de re scripsimus in Historia Catholica, patrio sermone, edita Tom. I. p. 345.

⁴⁵ Occisus est.] In Meo occiditur, in quo statim pro superat legitur superavit.

⁴⁶ Bomilcar, dux Poenorum,] Amilcar vulgo hic male nominatur, est enim Βομιλκαρ, qui, cum Carthagine regnum occuparet, interfectus fuit, ut scribit Diodor. FABR.

⁴⁷ Deinde cum post mortem Agath.] Plenior historia petenda ex Justinii lib. XXIII.

Nam quae Diodorus de his rebus litteris consignavit, ad nos non pervenerunt. FABR.

⁴⁸ Proh dolor:] Cod. Longob. & Meus pro dolor.

⁴⁹ De recentibus] In Perizon. legitur de praecentibus.

⁵⁰ Quem nec ipsi discernunt,] Sic emendavi ex Codice Meo & Lugd. Bat. pr. atque Coll. Gronov. adstipulantibus quoque tribus MSS. Florentinis, *decernunt*, quod in Vulgatis invenitur, minus convenit.

⁵¹ Quidquid sub execrabili] Ed. Augustana, *quidquid subexecrabile*. Vulgatae lectionis hic est sensus, *quidquid agitur sub execrabili*, id est, sub eo nomine, tempore &c. quod execramur, *atrocius esse videtur*. Quod patet ex sequentibus, in quibus ait, nihil posse recte fieri ab aliquo, in oculis inimicorum, qui illum, & propterea omnia quae facit idem, sine discrimine, execrantur.

nihil non pravum, nihil non turpe, ⁵² nihil non subsicivum, nihil non in vulnus suum, dicto factove agere, & ⁵³ hoc tamen pene simpliciter. In tantum enim captum cor obliquat invidia, ut rectum natura non videat, de quorum numero sunt isti: sed multo miseres, quia inimici Dei, ac perinde inimici veritatis, de quibus ⁵⁴ flentes haec dicimus, & quos misericorditer, si patiantur, arguimus, ut sanemus, qui vitioso oculo haec vident, atque ideo duplicia illis videntur, quae vident: & confusi caligine nequitiae, in id cadunt, ut minus videndo plus videant, cum tamen id quod est, ita ut est, videre non ⁵⁵ possint: qui graviora arbitrantur flagella patris, quam hostis incendia: qui acerbior vocant blandientem, admonentem, & redimentem Deum, quam persequentem, dominantem, trucidantemque diabolum. Quamquam si de patre intelligerent, de castigatione gauderent: & si praevideretur fructus eruditionis, esset disciplina tolerabilis: ac propter spem, quae nunc gentibus data est, antea vero non fuerat, leviora ducerent, etsi graviora paterentur: quamquam ⁵⁶ contem-

⁵² *Nihil non subsicivum, nihil non in vulnus suum,*] Haec est omnium librorum vetustiorum lectio. Est autem *subsicivum*, sive *subsecivum*, quod Graeci *παραπρὸς* dicunt, à re principali, ut ita dicam, alienum, & quasi superfluum. Translatione sumpta ab iis, quae in agrorum assignationibus *subseciva* nominantur, de quibus Frontinus. FABR. *Nihil non subsicivum, nihil non vulnerosum* Editi, *in vulnus suum*, quod in sensum, & in figuram, qua reliqua omnia, quae in eadem periodo dicuntur, peccat: sed illud *subsicivum* seu *subsecivum* quid sibi hic velit nescio. Neque enim puto Orosium intelligere cum Franc. Fabricio, quod Graecis est *παραπρὸς* & quod vere significat, *superfluum*, tamen sic in omnibus libris constanter legitur. LAUT. Quam adfirmat Fabricius, omnium librorum veterum esse lectionem, id de iis tantum intelligi potest, quos ipse inspexerit. Discrepant enim quos ego consului. Nam pro *subsicivum* in Cod. Lugd. Bat. primo, qui vetustior reliquis est, scribitur *saevum*. In Lugd. Batt. sec. & quarto, atque Coll. Ultr. *suscenum* vel *susceum*, Edd. Vett. *obscenum* reposuerunt, praeter Aug. in qua legitur, *subsicivum*. Scripsit forte Orosius *subsaevum*, quod subinfelix, vel mali quo-

dammodo ominis significat. Quo sensu *saevum* usurpatur ab Arnobio contra Gentes lib. V. p. 159. *Ac ne saevus aliquis nuptialia interrumpat gaudia.* Pro *in vulnus suum*, Lugd. Bat. pr. habet *vulnerosum*, ut & Coll. Gron. Orosii saeculo dignam vocem, quae tamen in primis quoque Edd. invenitur, & in Aug. conjungitur cum altera *in vulnus suum*, pariter in textum recepta. Cod. Longobardici haec scriptura est, *nihil non pravum, nihil non subsicivum* (sic) *nihil non in vulnus suum*. Reliqui a Vulgatis recentioribus non abeunt.

⁵³ *Et hoc tamen pene simpliciter*] Alii legunt, & *hoc tamen simpliciter*, ut duo Lugd. Batt. & plures ex Vetust. Edd. Alii, & *hoc jam pene simpliciter*, inter quos tres Florentini, Meus & Perizon. Coll. Gronov. & *hoc tamen similiter*. Vulgata lectio significare videtur: & tamen hoc, quod ab inimicis tam acerbè in malam partem rapitur, simpliciter fere & sine dolo malo fieri solet.

⁵⁴ *Flentes haec dicimus,*] Respicit Apostol. Pauli verba Ep. ad Philipp. cap. III. v. 18.

⁵⁵ *Possint:*] MS. Perizon. & Ed. Aug. *possunt*.

⁵⁶ *Contemtus*] *Contemtus* in plur. numero malunt Cod. Longob. MSS. Meus Perizon.

temtus miseriarum possunt etiam à suis discere, apud quos summa mala pro summis bonis aestimata sunt, tantum ut ⁵⁷ gloriam famae celebrem atque illustrem consequerentur: per quos colligi datur, quanta nobis, quibus aeternitas beata promittitur, sint toleranda pro vita, cum illi tanta potuerint tolerare pro fama.

rizon. Lugd. Batt. duo Ultr. & Coll. Gronov. atque inter Editos August. Vulgo *contemtum*. Post *discere* in Lugd. Bat. quarto subjungitur *laudare*.

⁵⁷ *Gloriam famae*] Perizon. *gloriam famam celebrem* &c. quod melius dictum est. In fine capitis *potuerunt* Edd. Vett. pro *potuerint*.

C A P U T VII.

Romanorum adversus Syracusanos & Poenos res gestae, bellorumque variorum successus. Servorum sociorumque navalium conjuratio.

¹ Anno ab Urbe condita CCCCLXXXIII. ² Appio Claudio, ³ Q. Fabio consulibus, Mamertinis, quorum Messana nobilis Siciliae ⁴ civitas erat, ⁵ auxilia contra Hieronem Syracusanum regem, & Poenorum copias Hieroni junctas, ⁶ & Ap. Claudium consulem cum exercitu misere Romani: qui tam celeriter Syracusanos Poenosque superavit, ut ipse quoque Rex, rerum magnitudine perterritus, ante se victum quam congressum ⁷ fuisse prodiderit: qui ⁸ exin, fractis viribus amissaque fiducia-

¹ *Anno ab Urbe condita CCCCLXXXIII.*] Hic annus, quo bellum Punicum primum geri coeptum, cum varium numerum apud scriptores habeat, in Fastis Capitolinis est CDLXXXIX. FABR.

² *Appio Claudio,*] MSS. omnes & Ed. Aug. *id est Appio Claudio.*

³ *Q. Fabio*] Solus Orosius, quod sciam, cum Ap. Claudio *Fabium* Cos. comparat: pro quo alia omnia monimenta *Flaccum* habent qui in Fastis Capit. ita describitur, *M. FULVIUS Q. F. M. N. FLACCUS*. De re gesta ab Appio Claudio cum Poenis & rege Hierone, Polybius libr. I. Livius libr. XVI. Florus lib. II. cap. 2. FABR.

⁴ *Civitas erat,*] Cod. Perizon. *Civitas fuit.*

⁵ *Auxilia*] MSS. omnes *auxilia*. Ed. Aug. *in auxilia.* Sed Editi *auxilio*.

⁶ *Et Appium Claudium*] Quia conjunctionem &, quae in omnibus invenitur MSS. non agnoscunt Editi, reposuerunt supra *auxilio* pro *auxilia*.

⁷ *Fuisse*] Abest ab Edit. August.

⁸ *Cum exin, fractis*] Vulgo, *ex infractis*, quod textus ipse redarguit. LAUT. Ridiculum est mendum in omnibus editis. Quid enim est hoc, *cum infractis* vel *ex infractis viribus*? Recte igitur Lautius.

ducia, cum pacem supplex rogaret, ducentis argenti talentis iussu consul-
 lum multatus, accepit. ⁹ Consules Agrigentum, Siciliae civitatem, ibique
 praesidia Poenorum, operibus valloque cinxerunt. Cumque inclusus ea ob-
 fidione senior Annibal, imperator Poenorum, ad summam egestatem reda-
 ctus esset, Anno, imperator novus Carthaginiensium, cum equitibus mille
 quingentis, & triginta millibus peditum, triginta etiam elephantis, ex in-
 proviso intercessit, expugnationemque civitatis paulisper distulit: sed con-
 tinuo civitas capta est. Poeni maximo bello victi & profligati, undecim
 elephantum in potestatem redacti, ¹¹ Agrigentini sub corona omnes venditi
 sunt. Annibal senior, facta cum paucis eruptione, diffugit. ¹² Cn. Cor-
 nelio Asina C. Duilio consulibus, cum Annibal senior oram Italiae mari-
 timam instructa septuaginta navium classe vastaret, Romani & ipsi classem
 fabricari atque instrui ¹³ praeceperunt: quod Duilius consul celeriter in-
 plevit. Nam ¹⁴ intra sexagesimum diem, quam arbores caesae erant,
¹⁵ centum triginta navium classis deducta in ancoris stetit. Cornelius Asi-
 na, consul alter, ¹⁶ cum sedecim navibus Liparam insulam ¹⁷ petiit, ¹⁸ ubi
 ab Annibale, quasi ad colloquium pacis evocatus, Punica fraude captus
 atque

⁹ *Consules Agrigentum*,] Consules anni
 tertii hujus belli L. Postumium Megellum,
 Q. Mamilium Vitulum intelligit. Hi enim
 ad Agrigentum rem gesserunt, oppidum-
 que ceperunt, Polybius lib. I. FABR.

¹⁰ *Agrigentum*] Edd. Vett. *Consules ita-
 que Agrigentum Siciliae civitatem adeuntes,
 ibi praesidia &c. contra MSS. omnes & Ed.
 August.*

¹¹ *Agrigentini*] Cod. Lugd. Bat. pr. *Agri-
 gentini omnes sub corona venditi sunt.*

¹² *Cn. Cornelio Asina, C. Duilio*] Hi an-
 no quinto hujus belli, & post Ur. Con.
 CDXCIII. Consules fuerunt. Quod de ce-
 leritate in classe comparata Orosius scribit,
 est apud Florum lib. II. FABR.

¹³ *Praeceperunt:*] Edd. quaedam Vett.
praecipunt.

¹⁴ *Intra sexagesimum diem*,] MSS. omnes,
 quos consului, ut & Vincent. Bellov. lib.
 VI. cap. 34. *intra sexaginta dies.* Edit. pri-
 ma *intra LXX. dies.* Paris. & Venetae *intra
 LXX. diem.* Dein August. *intra LX. dies,
 quam arbores caesae sunt, pro erant.*

¹⁵ *CXXX. navium classis*] Apud Florum
 est CLX. FABR.

¹⁶ *Cum sedecim*] Ed. Aug. *cum XVII.
 millibus.*

¹⁷ *Petiit*,] Ita scribere jubent Codd. Lon-
 gob. & Flor. secund. cum Perizon. pro
petit.

¹⁸ *Ubi ab Annibale*,] Tres Lugd. Batt.
 cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *Ibi ab An-
 nibale*, &c. quod non displicet, quia se-
 quitur, *quod ubi Duilius &c.* Vincentius
 Bellovacensis eandem quoque lectionem
 confirmat.

¹⁹ *Quod ubi Duilius*] Hic est C. Duilius
 M. F. qui Poenos primus classe devicit.
 Cicero in Catone, Valer. lib. III. cap. 3.
 Plin. lib. XXXIV. cap. 5. FABR. Post ex-
 cerptum ex Orosio, de Duilio, subjungit
 in Speculo Historiali l. c. Vincent. Bel-
 lov. haec: *Hunc, quem vocat Orosius Dui-
 lium, dicit Helinandus (scriptor & compi-
 lator is vixit paullo ante tempora Vincen-
 tii) eundem esse, quem vocat Hieronymus
 Duellum, lib. I. contra Jovinianum. De*

atque in vinculis necatus est. ¹⁹ Quod ubi Duilius, alter consul, audivit, cum triginta navibus adversus Annibalem profectus est. Commisso navali praelio, Annibal, amissa navi, qua vehebatur, scapha subductus aufugit, ²⁰ triginta & una naves ejus captae, tredecim mersae, tria millia hominum occisa, ²¹ septem millia capta referuntur. Postea Carthaginienses, C. Aquilio Floro ²² L. Cornelio Scipione consulibus, Annonem ²³ in locum Annibalis subrogatum, pro Sardis & Corsis defensandis, navali praelio praefecerunt; qui à Scipione consule victus, amisso exercitu, ipse confertissimis hostibus se immiscuit, ²⁴ ibique interfectus est. Eodem anno tria millia fervorum, & quatuor millia navalium sociorum in urbis Romae excidium conjurarunt: & nisi ²⁵ maturata proditio consilium praevenisset, destituta praesidio civitas fervili manu periisset.

Duillio vel Duellio (quomodo saepe in MSS. vocari solet, vel Duello, ut Hieronymus) ib. haec habentur. *Duellus, qui primo Romae navali certamine triumphavit, Iliam virginem duxit uxorem, tantae pudicitiae, ut illo quoque seculo pro exemplo fuerit, quo impudicitia monstrum erat non vitium. Is jam senex & trementi corpore, in quodam jurgio audivit sibi exprobrari os foetidum, & tristis se domum contulit. Cumque apud uxorem questus esset, quare numquam se monuisset, ut huic vitio mederetur? Fecissem, inquit, illa, nisi putassem omnibus viris sic os olere.*

²⁰ *Triginta & una naves*] Idem numerus est in Eutropio, nisi quod XIV. naves mersas scribit. Polybius tradit, Poenos in hoc praelio naves L. amisisse. FABR.

²¹ *Septem millia capta referuntur.*] Tres ex Lugd. Batt. & Coll. Gronov. tria millia captivorum numerant. Iisdem adfentitur Vincentius Bellovac.

²² *L. Cornelio Scipione*] Inter nomina consulum conjunctionem & interferunt

Editi, quam ex MSS. nullus agnoscit.

²³ *In locum*] Flor. secund. *in loco.*

²⁴ *Ibique interfectus est.*] Anno, dux Carthaginiensium, pro Olbia oppido fortissime pugnans occidit, Valerius lib. V. cap. 1. FABR. In Meo occisus. Cecidit Anno ante muros Olbiae, quod Sardiniae fuit oppidum. Cadaver ejus, propter viri virtutem, honorifice ex tabernaculo suo, atque amplo funere Romanum ducem, Scipionem Asinam, fratrem ejus, qui ab Annibale Seniore captus & occisus fuerat, extulisse tradit Val. Maximus, lib. V. cap. 1. ex. 2. Meminit & Silius Italicus lib. VI. v. 670.

Cernit & extremos defuncti civis honores: Scipio ductoris celebrabat funera Poeni, Sardo victor terra.

²⁵ *Maturata proditio*] Meus manifestata proditio. Hujus periculi praeter Orosium, mentionem quoque facit Zonaras Annal. lib. II.

CAPUT VIII.

Romani, Camerinam urbem petentes, in insidias incurrunt. Annibal senior à suis lapidatur. Regulus Liparam Melitamque vastat. Clupea se Romanis dedit. Regulus, ingentis magnitudinis serpente confecto, de Carthaginensibus victoriam refert.

Anno ab hoc proximo, Calatinus consul, Camerinam Siciliae urbem petens, temerè in angustias deduxit exercitum, quas Poenorum copiae jam dudum praeftruxerant. Cui cum omnino nulla vel obfistendi vel evadendi facultas esset, ² Calpurnii Flammae virtute & opera liberatus est: qui lecta ³ trecentorum virorum manu, infessum ab hostibus tumulum occupavit, & in se Poenos omnes pugnando convertit, donec Romanus exercitus obsessas angustias, hoste non urgente, transfret. Caesi sunt ⁴ in eo bello omnes trecenti, solus Calpurnius, quamvis multis confossus vulneribus, & cadaveribus obtectus, evasit. Annibal senior, ⁵ a Carthaginensibus iterum classi praepositus, infeliciter cum Romanis navali praelio congressus & victus, ab exercitu suo, seditione orta, ⁶ lapidibus coopertus interiit. ⁷ Atilius consul

¹ Anno ab hoc proximo,] Hic annus in Fastis Capitol. est ab Urbe Con. CDXCV. quo A. Atilius Calatinus, C. Sulpicius Paternus Coss. fuerunt. FABR.

² Calpurnii Flammae] Sic nominant hunc tribunum Livius libro XXII. Florus libr. II. Auctor de Viris illustribus. Plinius lib. XXII. capite 6. M. Calpurnium Flammam, adpellat, Cato illum Q. Caedicium, Quadrigarius Laberium vocavit. Lege Gellium libr. III. cap. 7. & Frontinum lib. I. FABR.

³ Trecentorum virorum manu,] Sic malunt MSS omnes quam tercentum.

⁴ In eo bello] Vulgati, in eo praelio, sed Orosius saepissime, Sallustii exemplo, bellum pro praelio usurpat, atque hoc in loco bellum reponere jubent omnes MSS.

⁵ A Carthaginensibus iterum classi praepositus,] Et haec omnium MSS. & Vett.

Edd lectio est. Fabricius mutavit in Carthaginensium iterum classi praepositus.

⁶ Lapidibus coopertus interiit.] In Epitoma Liviana lib. XVII. de Annibalis interitu ita scriptum est: Annibal, dux Poenorum, victa classe, cui praefuerat, a militibus suis in crucem sublatu est. De eodem Polybius, χρόνις δ' ἐ πολλοῖς κατέπιπεν, ἐν τῇ Σαρδάνι συγκρατὲς ὑπὸ Ῥωμαίων ἐν πνι λιβρῇ, καὶ πολλὰς δυνάμεις τῶν ἑαυτῶν, ἀφ' αὐτῆς συληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλγεσίων Καρχηδονίων ἀνεσκαυρώθη. id est; Tempore non ita longo post in Sardinia circumventus a Romanis in quodam portu, cum magnum numerum navium amisisset, continuo a Carthaginensibus, qui evaserant, comprehensus atque in crucem sublatu est. FABR. Intellige ita, ut postquam in seditione lapidibus fuerit coopertus, deinceps cadaver ejus, eodem tumultu, in crucem sublatu fuerit.

ful Liparam Melitamque, insulas Siciliae nobiles, pervagatus evertit.
⁸ Consules in Africam jussi transferre bellum, ⁹ cum trecentis triginta navibus Siciliam petierunt, quibus Amilcar Poenorum imperator & Anno classi praefectus occurrit. Conserto navali praelio Carthaginienses, in fugam versi, ¹⁰ sexaginta & quatuor naves perdiderunt. Victores consules in Africam transvecti sunt, ¹¹ primamque omnium Clupeam urbem in deditionem receperunt, Inde Carthaginem petentes, trecenta ¹² aut eo amplius castella populati sunt, infesta Carthagini signa circumtulerunt. Manlius consul ¹³ ab Africa cum victrici classe decedens, viginti septem millia captivorum cum ingentibus spoliis Romam revexit. Regulus, bellum Carthaginiense sortitus, iter cum exercitu faciens, haud procul à flumine Bagrada castra constituit, ubi cum plurimos militum, aquandi necessitate ad flumen descendentes, ¹⁴ serpens mirae magnitudinis devoraret, Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus est: sed nihil in tergo ejus proficientibus jaculis, atque omni telorum ictu irritum, quae per horrendam squamarum cratem quasi per obliquam scutorum testudinem labebantur, mirumque in modum, ne corpus laederent ipso corpore pellebantur, cum insuper magnam multitudinem morfu comminui, impetu proteri, halitu etiam pestifero exanimari videret, ¹⁵ balistas deferri imperavit, per quas ¹⁶ murale saxum spinæ ejus incussum, compagem totius corporis solvit. Talis siquidem est natura serpentis, ut cum pedibus carere vide-

⁷ *Atilius consul*] C. Atilius Regulus significatur, qui anno octavo hujus belli cum Cn. Cornelio Blasio Consul fuit, & de Poenis triumphum navalem egit, ut est in tabulis Capitolinis. FABR.

⁸ *Consules in Africam*] Consules hi fuerunt M. Atilius Regulus, & L. Manlius Vulso. Polybius, Eutropius & Florus, quos lege. FABR.

⁹ *Cum trecentis triginta navibus*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. cum CCCCXXX navibus.

¹⁰ *Sexaginta & quatuor naves*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. LIIII. naves.

¹¹ *Primamque omnium*] Ed. August. *primam omnium*.

¹² *Aut eo amplius*] Meus & eo amplius. *Ab Africa*] Africa tantum, deletum ab, legunt tres Florent. cum Perizon. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov.

¹⁴ *Serpens mirae magnitudinis*] Hanc historiam de serpente à T. Livio curiose pariter ac facunde relatam initio lib. XVIII. scribit Valerius libro I. extremo. Recitat eandem è Tuberone Gellius libr. VI. cap. 3. FABR.

¹⁵ *Balistas deferri*] Quidam ex MSS. & Edd. *balistas deferre*.

¹⁶ *Murale saxum*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *molare saxum*. Idem in Vincentio Bellovacensi inveni Spec. Histor. lib. VI. cap. 35.

deatur, costis tamen & squamis, quas à summo gutture usque ad i-
mam alvum parili modo dispositas habet, ita instruatur, ut squamis
quasi unguibus, costis quasi cruribus innitatur. Non enim ut vermis,
cui spinæ rigor non est, ¹⁷ & in directum corpusculi sui partes gra-
datim porrigendo contractas, contrahendo porrectas, motum expli-
cat, sed alternis intenta conatibus latera sinuosa circumfert, ut per
exteriorem spinæ curvaturam, rigentem costarum aciem tendat, costis
autem natura ad summum rectis squamarum ungulas figat: quod vi-
cissim & celeriter agendo, non solum plana perlabitur, sed etiam con-
vexa conscendit, tot vestigiis instructa quot costis. Hujus itaque rei
causa est, ut si in qualibet corporis parte ab alvo usque ad caput ictu
aliquo collidatur, debilis reddita ¹⁸ cursum habere non possit, quia ¹⁹ u-
bicumque ille ictus inciderit, spinam solvit, per quam costarum pedes
& motus corporis agebantur; unde etiam ²⁰ hic serpens, qui tamdiu
tot jaculis invulnerabilis obstitit, ad unius faxi ictum debilis cessit, ac
mox circumventus telis facile oppressus est. Corium autem ejus Romam
devectum (quod fuisse centum viginti pedum spatio ferunt) aliquam-
diu cunctis miraculo fuit. ²¹ Regulus adversus tres imperatores, id est
Asdrubales duos & accitum ex Sicilia Amilcarem, atrocissimum bellum
gessit, in quo ²² caesa sunt Carthaginensium septemdecim millia, ca-
pta autem quinque millia, elephanti decem & octo abducti, ²³ oppida
octoginta duo in deditionem cessere Romanis.

¹⁷ *Et in directum*] Male coaluit in Edd. Fabr. *indirectum*. Male quoque paullo ante in Edd. *instruitur* pro *instruatur*, quod in MSS. est.

¹⁸ *Cursum habere non possit*,] Ed. August. haud inepte legit, *cursum abire non possit*. coactus scilicet in loco, ubi vulnus accepit, manere.

¹⁹ *Ubicumque ille ictus inciderit*,] Pro ille ictus, Vulgati, excepta August. exhibent illi ictus. Sed aliter legere jubet Cod. Longob. cum tribus Lugd. Batt. atque Coll. Gronov. & Perizon. qui omnes probant

ille ictus. In Meo legitur illic ictus. quod locum tueri satis potest.

²⁰ *Hic serpens*,] In Florent. pr. & sec. pluribusque aliis MSS. *haec serpens* legitur, & dein *quae*, ut & *circumventa*, atque *oppressa*.

²¹ *Regulus adversus tres Imperatores*,] Eutropius tres duces sine nomine edit. Polybius, Ἀσδρούβαν, Βάτρων & Ἀμίλκαρ nominat. FABR.

²² *Caesa XVII. millia*] Eutropius, X. & IX. millia hostium cecidit. FABR.

²³ *Oppida LXXXII.*] Eutropius, LXXIX. civitates in fidem accepit. FABR.

CAPUT IX.

Carthaginienses negata sibi pace, auxilia undique contraxisse, ac Xanthippo Lacedaemonio duce Romanos stravisse, Regulum cepisse, eamque injuriam Aemilium & Fulvium ultos fuisse.

Carthaginienses, fracti bellis & cladibus exinaniti, pacem à Regulo poposcerunt: sed cum intolerabiles & ¹ duras condiciones pacis audissent, ² tutius rati sese armatos mori quam miseros vivere, pretio non solum Hispanorum vel Gallorum auxilia, quae jam dudum plurima habebant, sed etiam Graecorum comparanda duxerunt. ³ Itaque Xanthippum, Lacedaemoniorum regem, cum auxiliis accitum, ducem bello praefecerunt. Xanthippus, inspectis Poenorum copiis atque in campum deductis, longe in melius mutato adparatu, pugnam cum Romanis conseruit. Ingens ibi ruina ⁴ Romanarum virium fuit: nam triginta millia ⁵ Romanorum in illa tunc congressione prostrata sunt. Regulus ille ⁶ dux nobilis cum quingentis viris captus est, & in catenas conjectus, ⁷ decimo demum anno Punici belli nobilem triumphum Carthaginiensibus praeuit. ⁸ Xanthippus, tam audacis facti conscius, rerum

¹ *Duras condiciones*] Idem scribit Polyb. lib. I. Eutrop. II. FABR.

² *Adjurati sese*] Hoc quia MSS. habebant, Fabricius ad marginem adscripserat, prae quo retinuit vulgatum, *tutius rati*. Ferri scripta lectio potest, si malle Graeco more exaudias. LAUT. Ego in iis, quos consului, MSS. inveni *tutius rati*.

³ *Xanthippum Lacedaemonium Regem*] Regem hunc Lacedaemoniorum fuisse, nemo, quod sciam scribit, ducem missum Carthaginiensibus omnes. Cicero III. de offic. Xanthippum Lacedaemonium vocat. Polybius, *Ξάνθιππον πῶτα Λακεδαιμόνιον ἄνδρα, τὸ Λακεδαιμόνιον ἀγωγῆς μετὰ πολλῶν, καὶ τὰς ἐν ταῖς πολεμικαῖς ἰσχύναι συμμετρίας*. idest: Xanthippum virum Lacedaemonium, qui Spartano more educatus mediocrem in re militari usum habebat. FABR.

⁴ *Romanarum*] Romanorum Meus & Lugd. Bat. pr. cum Ed. Scotti. Tres Florentini *militem Romanorum*. Melius sonat *Romanarum virium*. ut vires Romanae, non Romanorum, innuantur.

⁵ *Nam triginta millia*] Appianus in Ly-

bica: *Ἀπὸ τετραμυρίων ἀνδρῶν, ἐς ὃν Ἀτίλιος ἦεν, ὁλίγοι μὲν αὐτῶν ἐς Ἀσπίδα πόλιν διέδραμον. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δὲ ἐζωνεύθησαν. E triginta millibus, quibus Atilius dux praerant, pauci Aspidem aegre confugerunt: reliqui omnes partim occisi partim capti sunt. Duo millia evasisse Polybius & Eutropius tradunt. FABR.*

⁶ *Dux nobilis*,] Quidam, *vir nobilis*, alii utrumque, *dux vir nobilis* habent. Cod. Florent. sive Longob. *dux nobilis* & sic plerique MSS.

⁷ *Decimo demum anno*] Decimus annus hujus belli fuit post Consulatum Reguli & Manlii, Fulvio & Aemilio Coss. quo anno Regulum captum recte putat Sigonius. Nam & Appianus de captivis agens, καὶ μετ' αὐτῶν, inquit, ὁ στρατηγὸς Ἀτίλιος, ὑπὸ τοῦ μεγάλου αἰχμολατῆς ἦν. Cicero tamen lib. III. de Offic. ita scribit. *M. Atilius Regulus, cum Consul iterum in Africa ex insidiis captus esset, &c.* FABR.

⁸ *Xanthippus, tam audacis*] De causis, quare Xanthippus subito ex Africa discesserit, Polybius

rum instabilium mutationem timens, illico ex Africa migravit in Graeciam. Igitur Aemilius Paulus & Fulvius Nobilior consules, audita captivitate Reguli & clade exercitus Romani, transire in Africam⁹ cum classe trecentarum navium jussi, Clupeam petunt. Eo confestim Carthaginienses cum pari classe venerunt, nec differri potuit navale certamen. Centum & quatuor naves Carthaginiensium demersae triginta cum pugnatoribus captae,¹⁰ praeterea, triginta quinque millia militum¹¹ ex ipsis caesa sunt: Romanorum autem novem navibus depressis mille centum periére milites. Consules apud Clupeam castra posuerunt. Duo Annones, Imperatores Poenorum, eo rursus cum magno exercitu convenerunt, praelioque commisso, novem millia militum perdiderunt.¹² Sed & tunc apud Romanos numquam diuturna felicitas erat, & qualescumque successus magnis continuo malorum molibus obruebantur. Cum Romana classis ad Italiam praedis onusta remearet, infando naufragio everfa est:¹³ nam de trecentis navibus¹⁴ ducentae & viginti perierunt, octoginta vix abjectis oneribus liberatae sunt. Amilcar, dux Poenorum, cum exercitu in Numidiam Mauritaniamque missus, postquam hostiliter cruentoque in universos egit, quod Regulum¹⁵ libenter suscepisse dicerentur, mille argenti talentis, & viginti millibus boum reliquos condemnavit. Principes autem omnium populorum pa-

bis legendus, & Appianus. FABR. Polybium, quem vide lib. I. cap. 36. sequitur Orosius, Romani aliam, ut probrosam Poenis, passim secuti sunt sententiam, quam pluribus refert Appian. in init. de Bel. Punico, atque his verbis persequitur Silius Italicus lib. VI. vs. 680.

Nec non projectum puppi, frustraue vocantem Numina, Amycleum mergebat perfida ponto Rectorem manus, & seras tibi, Regule poenas Xanthippus digni pendebat in aequore leti.

¹⁰ Praeterea, triginta quinque millia] In impressis Eutropii libris est *Quindecim millia hostium aut occidit aut cepit*. Sed cum in nostro Manuscripto sit: V. millia, puto numerum, quo triginta significata fuerunt, intercidisse. FABR.

⁹ Cum classe trecentarum navium] Idem numerus est in Eutropio, Polybius: *τρεκακίστα καὶ πεντήκοντα σκάφη* habet. FABR.

¹¹ Ex ipsis] Abest hoc in Vett. Edd. ante Bolsuvingianam & Hittorp. In quibus ipsis

male mox *deprebensis* pro *depressis*, quod Ed. Aug. cum MSS. exhibet.

¹² Sed & tunc] MSS. omnes, *sed ut tunc* &c. verum tum minor distinctio poni debet post *obruerantur*.

¹³ Nam de trecentis navibus] Eutrop. aliter, *Tanta tempestas fuit, ut ex CCCCLXIII. navibus, LXXX. servari vix potuerint*. Sic & Polybius *τρεκακίστα καὶ πεντήκοντα σκάφη, ὅσων ἦν τῆς ναυτικῆς, ὅσων ἦν τῆς πολεμικῆς*. FABR.

¹⁴ Ducentae & viginti &c.] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. CCXXX perierunt, septuaginta vix &c.

¹⁵ Libenter] Abest a duobus Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

¹⁶ Tertio anno,] Orosius hic duos annos extremos connumerat. Nam inter hos Consules ac superiores Paullum, & Nobiliorem, unus tantum annus interfuit. De rebus ab his Coss. gestis Polybius & Eutrop. FABR.

¹⁷ Cum

tibulo suffixit. ¹⁶ Tertio anno, sicut semper indomitus furor cito periculorum obliviscitur, Servilius Caepio & Sempronius Blaesus consules, ¹⁷ cum ducentis sexaginta navibus in Africam transgressi, universam oram maritimam, quae circa Syrtes jacet, depopulati sunt: atque in superiora progressi, captis everfisque civitatibus plurimis, ingentem praedam ad classem ¹⁸ devexerunt. Inde, ¹⁹ cum ad Italiam redirent, circa Palinuri promontorium, quod a Lucanis montibus in altum excurrit, illisi scopulis, centum quinquaginta naves onerarias, nobilemque praedam crudeliter adquisitam, infeliciter perdiderunt. Vicit aliquando apud Romanos improbissimam cupiditatem enormitas miseriarum: nam Patres, quibus jam nauticae rei ²⁰ pertaesum esset, decrevere ne amplius quam sexaginta navium classis ad subsidium haberetur Italiae, quod quidem decretum continuo, adacti indomita cupiditate, ruperunt. ²¹ Praeterea Cotta consul in Siciliam transgressus, plurimis praeliis adversum Poenos & Siculos terrae marique pugnavit, & per totam Siciliam partim hostium, partim etiam fociorum, ²² inhumatas strages reliquit. L. Caecilio Metello ²³ C. Furio Pacilo consulibus, Asdrubal, novus Carthaginiensium Imperator, cum elephantis centum triginta & equitum peditumque amplius triginta millibus, Lilybaeum venit ex Africa, & continuo cum Metello consule apud Panormum pugnam conferuit. Sed Metellus, vim magnam belluarum timens, prius eas, magno usus consilio, vel in fugam, vel in mortem egit, & sic facile quamvis magnam vim hostium superavit. Viginti millia Carthaginiensium in eo praelio caesa sunt, elephantique viginti sex interfecti

¹⁷ *Cum ducentis*] Sic repone ex Cod. August. pro *ducentis*, quod in reliquis est.

¹⁸ *Devexerunt.*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gron. & Ed. Aug. *deduxerunt.*

¹⁹ *Cum ad Italiam*] Ed. Aug. *cum Italiam redirent.*

²⁰ *Pertaesum esset,*] Editi omnes, praeter August. erat reposuerunt, ut melius Latine dictum, sed MSS. omnes constanter scribunt *esset*, quod ab Orosio, ejusque saeculo profectum videtur.

²¹ *Praeterea Cotta Consul*] C. Aurelius Cotta Consul cum P. Servilio Gemino fuit anno urbis DI. quo eum de Poenis & Siculis triumphasse Capitolinis tabulis est prodi-

tum. FABR.

²² *Inhumatas strages*] Vulgati *inhumanas*: inhumane certe. LAUT. Comprobatur ea lectio Lautii non modo iis MSS. ex quibus in Edd. reliquis, ut Bolf. Hittorp. & seqq. fuit reposita, sed & Florentt. primo & tertio, & Meo Codice, ut & illo qui quondam Perizonii fuit. Flor. sec. habet *innumeras strages*. Cotta vero proconsulare imperium eo anno in Sicilia habuisse videtur. Vox *etiam* in duobus MSS. Lugd. Batt. non invenitur.

²³ *C. Furio Pacilo*] *Pacilus*, non *Placidus* Furii cognomen est in Fastis Capit. quorum auctoritas nobis gravissima est. De re à Metello gesta Polyb. & Eutrop. FABR.

²⁴ Cen-

clī²⁴ centum & quatuor capti, & per Italiam ducti, maximum Italicis gentibus spectaculum prae buerunt. Asdrubal cum paucis Lilybaeum profugit, atque absens a Poenis capitis damnatus est.

²⁴ Centum & quatuor capti & per Italiam ducti,] In Eutropio est, Metellum per Italiam duxisse elephantos CXXX. Plin. lib. VIII. c. 6. scribit Metellum in Italiam trans-

vexisse. CXLII. At in Epitoma. lib. XIX. legimus in Metelli triumpho ductos CXX. FABR.

C A P U T X.

Quod Poeni pace sibi negata Regulum crudeliter interemerint. Romanos parum feliciter in Siciliam semel atque iterum pugnantes, tandem vicisse.

Post haec fessi tot malis Carthaginienses, petendam esse a Romanis pacem decreverunt. ¹ Ad quam rem Atilium Regulum antea ducem ² Romanum, quem jam per quinque annos captivum detinebant, inter caeteros legatos praecipue mittendum putaverunt: quem, non impetrata pace, ab Italia reversum, ³ resectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necaverunt. ⁴ Alter deinde Atilius Regulus, & Manlius Vulso ambo iterum consules, cum classe ducentarum navium & quatuor legionibus Lilybaeum ⁵ profecti sunt: quod oppidum in promontorio situm,

¹ Ad quam rem Atilium] Victis a Metello Carthaginiensibus Regulus Romam ad Senatum missus juratus, & captivos reddendos negavit, Carthaginemque ad supplicium rediit, qua de re disputat Cic. lib. III. de Offic. multisque aliis locis mentionem facit. Vide Livium lib. XVIII. Eutropium II. Valerium I. cap. 1. Gell. VI. cap. 4. Horat. libr. III. Carm. Oda V. Silium lib. VI. FABR.

² Romanum,] Ed. August. Romanorum.

³ Resectis palpebris,] Verba sunt Cicero- nis de supplicio Reguli in orat. in Pisonem. Quod vero M. Tullius ait Regulum in machina esse necatum, id Appianus sic

expressit, καὶ αὐτὸν οἱ Καρχηδόνιοι καθεύδοντες ἐν γαλιόγῳ, κείνῳ πέντε ἐχέον διεφθεῖραν. FABR.

⁴ Alter deinde Atilius Regulus,] C. Atilius Regulus & L. Manlius Vulso Consules iterum fuerunt anno DIII. Horum Consulium nomina in meo Manuscripto Justino libr. XLI. integra sunt, nisi quod pro *Vulsone* more antiquo scriptum est, *Bulsone*: unde in vulgatis factum est *Pisone*. Ea quae hi Consules cum Poenis gesserunt, multis verbis narrat Polybius. FABR.

⁵ Profecti sunt:] In solo Cod. Meo postremum verbum adparet, a reliquis MSS. abest.

tum, Romani obsidere conati, superveniente Annibale, qui Amilcaris filius fuit, victi, majore exercitus sui parte perdita, ipsi aegre evaserunt. ⁶ Post hos Claudius consul ⁷ cum classe centum & viginti navium ad Drepani portum ⁸ contra hostem profectus, ibique mox exceptus classe Poenorum, superatus est. Et ipse quidem cum triginta navibus Lilybaeum in castra ⁹ confugit: reliquae omnes, hoc est, nonaginta aut captae, aut demersae fuerunt: octo millia militum caesa, viginti millia capta referuntur. Cajus quoque Junius, collega Claudii, universam classem naufragio amisit: ¹⁰ Anno etiam ¹¹ consequenti classis Punica in Italiam transiit, ejusque plurimas partes longe lateque vastavit. Interea ¹² Lutatius cum classe trecentarum navium in Siciliam transvectus, dum apud Drepanum civitatem pugnam ¹³ inter primores ciet, transfixo femore aegerri-me, cum jam obrueretur, ereptus est. Porro autem Poeni cum quadringentis navibus magnisque copiis ad Siciliam, duce Annone, concurrunt. Nec Lutatius segnior, immo consilia Poenorum celeritate mira praevenit.

⁶ *Post hos Claudius Consul*] Hic est P. Claudius Ap. F. qui, cum cavea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam iussit, ut biberent, quoniam esse nollent Cic. lib. II. de Natur. FABR.

⁷ *Cum classe centum & viginti navium*] His tres addit Polybius, qui omnem rem copiose narrat. FABR.

⁸ *Contra hostem profectus, &c.*] In Cod. Meo additur *est*. Dein pro *ibique mox*, Cod. Perizon. legit *ibi mox*, at reliqui omnes *ubi mox*, quorum magna deinde pars delet *est* post *superatus*; unde puto sic reformari verba debere, *contra hostem profectus, ubi mox exceptus classe Poenorum & superatus, ipse quidem &c.* Pro *exceptus* in Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. est *acceptus*.

⁹ *Confugit*:] Meus *profugit*, & mox *mersae* pro *demersae*. Ed. Aug. *demersae sunt*. Pro *referuntur* in Meo *feruntur*.

¹⁰ *Anno etiam consequenti*] Haec à Diacono Eutropii historiae inserta pro Eutropianis vulgo leguntur. FABR.

¹¹ *Consequenti*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *sequenti*.

¹² *Lutatius cum classe trecentarum navium*] C. Lutatius Catulus Cos. cum A. Postumio

Albino fuit anno ab Ur. con. DVI. Catulum cum classe CCC. navium transvectum ex vetustis libris scripsimus, cum vulgo sit *classis CC navium*. Eutropius quoque auctor est, Catulum cum CCC. navibus in Siciliam profectum fuisse. Neque vero adduci possum ut credam populum R praeter CC illas quinquereemes, quas à privatis aedificatas scribit Polybius, nullas alias naves publicas habuisse. FABR.

¹³ *Inter primores ciet*,] Ita reposuimus ex auctoritate Cod. Longob. adstipulantibus quoque sec. & tertio Florentt. In Vulgatis legitur inepte *inter primores Siciliae cieret*. Videlicet ex *ciet*, vel *cieret*, nata videtur varia lectio *Siciliae* in quibusdam MSS. atque inde utraque lectio fuisse conjuncta. Et hinc *cieret* deest in Ed. August. atque in Coll. Gronov. & pro eodem verbo *gerit* in Lugd. Batt. pr. & quart. invenitur. In Meo MS. quoque melior illa lectio *inter primores ciet*, invenitur, sed ita ut supra *ciet* lineola ducatur, quae innuere videtur *cieret* ibidem debere scribi. Pro *inter primores* Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. habet *inter primos*.

nit. Postquam proxime sibi utrorumque classes ¹⁴ apud Aegates insulam, per totam noctem intertextis propemodum ancoris constiterunt, orta luce, prior Lutatius signum bello dedit. Crudescente pugna, victus Anno navem avertit, & dux fugae primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus sui Africam ¹⁵ petit, alii confugere Lilybaeum, ¹⁶ sexaginta & tres Punicarum naves captae sunt, centum vigintiquinque demersae, triginta duo millia hominum capta, caesa quatuordecim millia fuere. Romanorum autem duodecim naves demersae sunt. Lutatius deinde ad Erycinam civitatem, quam Poeni tenebant, venit; ibique duo millia Carthaginensium, conferta pugna, interfecit.

¹⁴ Apud Aegates insulam,] Polybius, ἡ παλαιὰ ἀπὸ τῆς Αἰγῶνος νῆσος ἢ ἀπὸ τῆς Λαλυθαίων καὶ ὁρίων. Silius lib. I.

Pugnatum est VI. Idus Martias, inquit Eutropius. FABR.

¹⁵ Petit] Cod. Longob. petiit.

¹⁶ Sexaginta & tres Punicarum naves captae sunt,] In numeris Orosii libri cum Eutropianis fere consentiunt. Polybio cum his magna dissensio est. FABR.

— Aet Aegates abolere parentum
Dedecus.

CAPUT XI.

Carthaginenses conditionibus pretioque pacem impetrasse : calamitosam Tiberis inundationem, ignisque cujusdam vastationem Romae fuisse. De bello in Faliscos.

Tunc Carthaginenses praecipiti festinatione ad Lutatium consulem, ac deinde Romam mittunt, orant pacem : quam conditionibus ¹ ante propositis illico consequuntur. Conditiones autem erant, ² ut Sicilia Sardiniaque decederent, ³ proque inpenfis bellicis puri

¹ Ante propositis] Florent. sec. cum E. dit. August. ante positis. Forte melius.

² Ut Sicilia Sardiniaque decederent,] Polybius, Ἐκχωρεῖν τὴν Σικελίαν ἀπὸ τῆς Καρχηδονίως, καὶ τῆς νῆσων, ὅσαι μεταξὺ τῆς Ἰταλίας κείνται καὶ Σικελίας. Poeni omni Sicilia & insulis, quae inter Italiam & Siciliam sunt, decedunt. Livius libro XXI. Poeni navali ad Aegates clade

accepta, Sicilia & Sardinia cessere. FABR.

³ Proque inpenfis bellicis] Ἀργυρίων καὶ πέντε Καρχηδονίως Ῥωμαίοις ἐν ἑπταετηρίᾳ εἰσὶν ἀρχαῖα καὶ ἀναγνώστα τέλανετα Εὐβοϊκὰ. Poeni Romanis in annos XX. duo millia & ducenta talenta Euboica pendunt. Sed decem legatos tempus stipendii mutasse, ac mille talenta addidisse, idem subjicit. FABR.

puri argenti tria millia ⁴ talentorum Euboicorum, aequis pensionibus, per annos viginti penderent. Hujus pacis conditio est habita ⁵ post annum tertium & vigesimum, ex quo bellum Punicum primum fuerat inchoatum. Quis, rogo, duarum civitatum unum bellum per annos vigintitres gestum fando explicet? quot reges Carthaginiensium, quot consules Romanorum, quot agmina exercituum, quantum numerum navium contraxerit, profligarit, oppresserit? & tum demum, si illa ad plenum perpenſa videantur, de praesentibus judicetur. ⁶ Anno ab Urbe condita DVII. repentina subversio ipsius Romae praevenit triumphum Romanorum: neque enim temere dixerim, quando non vel modicam laetitiam Romae superveniens repente quam gravissimus luctus oppresserit. Si quidem ⁷ Q. Lutatio A. Manlio consulibus, diversae ignium aquarumque clades pene absumſere urbem. Nam Tiberis insolitis auctus imbribus, & ultra opinionem vel diuturnitate vel magnitudine redundans, omnia Romae aedificia ⁸ in plano posita delevit. Diversae qualitates locorum, ad unam convenire perniciem: quoniam & quae segnior redundatio tenuit, madefacta dissolvit, & quae cursus torrentis invenit, impulsā deiecit. Aquarum gravissimam cladem gravior ignis secuta vastatio est: qui ignis, incertum unde surrexerit, plurimas civitatis partes pervagatus, cum hominum domorumque miserabilem stragem fecit, tum etiam tantum opum uno consumſit incendio, quantum plurimae & peregrinae victoriae conferre ⁹ vix possent. Dehinc cum omnia in circuitu fori popularetur,

¹⁰ ae-

⁴ Talentorum] Florentt. tres talentum
Mox Edd. Vett. quaedam, portionibus pro pensionibus.

⁵ Post annum tertium ac vigesimum,] Polybius & Livius, qui tempus hujus belli excitati respiciunt, scribunt id gestum annis XXIV. sed Orosius numerat ab Ap. Claudio & Q. Fulvio Coss. quibus bellum Punicum primum geri coeptum est. FABR.

⁶ Anno ab Urbe condita DVII.] Hic annus, quo Q. Lutatius & A. Manlius Coss. fuerunt, in Fastis Capitolinis est DXII. Ubi vides Orosium, ut superius, ita hic quoque, annos quinque minus numerare. FABR.

⁷ Q. Lutatio A. Manlio Coss.] Catuli no-

men, quod Lutatio in Orosii libris datur, nos delevimus: cum ille non ex Catulorum, sed Cerconum familia fuerit, atque in Capitolinis Fastis sic describatur, Q. LUTATIUS C. F. C. N. CERCO. FABR. In Editt. Fabricianis & illa Scotti, omittitur cognomen Catuli, quod in reliquis, ut & MSS. omnibus invenitur; contra veritatem certe, nisi ipsum Orosium errasse dicamus.

⁸ In plano posita delevit,] Lugd. Bat. tert. in plano posita deiecit, & sic quoque legit Vincent Bellov. lib. VI. cap. 38. Ed. Aug. in plano sita deiecit.

⁹ Vix possent.] In omnibus MSS. inveni non possent. Nec aliter Vincentius Bellovacensis.

¹⁰ Ae-

¹⁰ aedem Vestae corripuit. Et ne sibi quidem diis subvenientibus, ignem illum, qui aeternus putabatur, temporarius ignis oppressit: unde etiam Metellus, dum arfuros deos eripit, vix ¹¹ brachio semiustulatus aufugit. ¹² Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone consulibus, cum Faliscis bellavere Romani, eoque praelio quindecim millia Faliscorum interfecta sunt.

¹⁰ *Aedem Vestae corripuit.*] De aede Vestae incensa Livius lib. XIX. nocte eam arsisse tradit Valer. lib. I. c. 4. L. Metellus Pont. Max. hoc incendio, cum Palladium raperet ex aede Vestae, lumina amisit, auctor Plinius libr. VII. cap. 43. & Plutarchus in Parallelis. FABR.

¹¹ *Brachio semiustulatus*] MSS. & Editi quidam *brachio semiusto ablati*. Vincentius

Metellum Pontificem vocat.

¹² *Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone Coss.*] Consules hi ex Capitolin. Fastis an. DXV. fuerunt. Quod autem Orosius bellum Faliscorum ad hunc annum refert, in eo dissentit ab Eutropio, qui id triennio ante, Cercone & Torquato Coss. gestum scribit, eosque de Faliscis triumphasse notatum est in tabulis Capitolinis. FABR.

C A P U T XII.

Gallos Cisalpinos, Romanis novos infestosque hostes, caesos: Sardiniam rebellantem subactam, Poenos aegre pacem impetrasse, Jani portas uno anno fuisse clausas.

Eodem anno Galli Cisalpini novi exstiterere hostes, adversum quos varia forte bellatum est: nam in primo conflictu ¹ Valerii consulis tria millia quingenti cecidere Romani, secundo ² quatuordecim millia Gallorum caesa, duo millia capta sunt, sed ob priorem cladem triumphus consuli denegatus est. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo consulibus, ³ Sardinia insula rebellavit, auctoribus Poenis, unde mox Sardi subacti & oppressi sunt. Carthaginiensibus autem violatoribus pacis, quam ipsi ⁴ poposcissent, inferri bellum decretum est. Contra Carthaginienses pacem suppliciter poposcerunt: & cum bis missis legatis nihil profecissent, post etiam decem principibus bis aequae supplicanti- bus, nec impetrarent, novissime Annonis, minimi hominis inter lega- tos

¹ *Valerii Consulis*] Sex ex MSS. *Valerio consule*.

² *Quatuordecim*] Ed. Aug. *tredecim*. Supra *quingenti* abest a Lugd. Bat. sec.

³ *Sardinia insula rebellavit,*] De hac re Polyb. in fin. lib. I. Eutrop. III. FABR.

⁴ *Poposcissent*] Ed. Aug. *poposcerant*.

tos, ⁵ oratione meruerunt. ⁶ Hoc anno porta Jani Gemini clausa est, quia nusquam eodem anno bellum erat, quod sub Numa solum Pompilio rege provenerat. ⁷ Hinc demum nobis tacendum est, & tempora quibus conferri nostra nullo modo possunt, silentio transmitti expedit; ne obtrectatores dierum vitae suae ad insultandum potius sibi hoc strepitu suscitemus. Ecce portae Jani clausae fuerunt, foris bellum Romanorum non fuit, omnem subolem suam in gremio suo conquiescentem ⁸ Roma continens non suspiravit. Et hoc quando? post primum bellum Punicum: post quantum temporis? ⁹ post annos quadringentos & quadraginta: quandiu? anno uno: & quid altero subsequutum est? ut de ceteris taceam, bellum Gallicum, & Annibal cum bello Punico secundo. Hei mihi cognovisse haec & ¹⁰ denudasse quam etiam me pudet! Pax ista unius anni, vel magis umbra pacis, lenimentum miseriarum, an incentivum malorum fuit? stillicidium illud olei, in medium magnae flammae cadens exstinxit fomitem tanti ignis, an aluit? Parum aquae frigidae ardentissimis haustum in febribus, sanavit aegrotum, an potius incendit? per annos prope septingentos, id est, ab Hostilio Tullo usque ad Caesarem Augustum, una tantummodo aestate, Romana sanguinem vis-

⁵ *Oratione meruerunt.*] Quam iste Anno, minimus inter legatos, orationem habuerit, injuria temporis, & scriptorum penuria nescimus. Succedat igitur simile in patriam meritum, belli Punici secundi fine, Asdrubalis Haedi, qui acuto suo, quod Senatui Romanorum in curia dedit, responso memorabilis & tum & nunc esse meruit. Subclamante enim Senatore quodam, Carthaginensibus pacique infesto: *Per quos deos foedus icturi essent, quum eos, per quos ante ictum esset, fefellissent?* respondisse ferunt Asdrubalem, *Per eosdem, qui tam infesti sunt foedera violantibus.* Livius lib. XXX. cap. 42.

⁶ *Hoc anno porta Jani*] Hujus rei mentionem fecimus in c. 8. lib. III. Plutar. in Numa: *Μάρκῳ Ἀπλίῳ καὶ Τίτῳ Μακρίῳ ὑπατοῦσιν ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκλείσθη τὰς πόλιν ἐκ τοῦ ἑξωτερικοῦ. Μ. Αἰλίου, καὶ Τ. Μανλίου Κοσσοῦ. τὸ πύργον τῆς πόλεως κλείσθησαν καὶ οὐκ ἔτι ἐκείνην ἡμέραν ἐκείνην ἀνεῳχθήναι.* M. Atilio, & T. Manlio Coss. templum Jani clausum non diu fuit, sed continuo bello exorto rursus apertum est. FABR.

⁷ *Hinc demum*] Perizon. cum Lugd. Bat. sec. & Coll. Gronov. *Hic demum.* Quod praecessit aliquanto *solum*, non exstat in eadem Coll. ut nec in Ed. August.

⁸ *Romana continens*] Sic Colon. & quidem Orosianè pro *orbis Romanus*. Vulgo, *Roma continens*. LAUT. In Coll. Gron. est *Roma sustinens*. Vulgata lectio se recte habet. Sic infra, *miseria civitas, vere misera mater*, ubi itidem de Roma urbe sermo est. In Lautii Emend. nullus sensus est.

⁹ *Post annos CCCCXL.*] legitur etiam, CCCCL. sed alter numerus verior, cum tot fere anni à principio regni Hostilii ad Manlium & Atilium numerentur. FABR. Cod. Longob. *post annos CCCL.* Flor. sec. & tert. ut & tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. Codd. quoque Meo & Perizon. Ultr. & Ed. Aug. CCCCL. at Edd. Vett. exhibent CCCCLX.

¹⁰ *Denudasse*] Edit. Aug. *enumerasse.* Lugd. Bat. tert. *dubitasse.*

viscera non fudarunt: & inter plurimas magnorum saeculorum aetates misera civitas, vere misera mater, vix uno tempore à timore luctuum, ut non dicam ab ipsis luctibus, conquievit. Hoc si quisquam hominum tam parum in vita sua quietis habuisset, numquid vel vixisse diceretur? Aut si quisquam per totum annum doloribus & cruciatibus ¹¹ angatur, medio autem anni ipsius spatio unum tantum diem tranquillum, & sine conflictationibus transigat, numquid ¹² ex eo levamentum malorum accipiet, ac non totum annum miseriis deputabit? Sed illi, inquit, hunc annum pro glorioso signo infatigabilis virtutis collocaverunt: atque utinam pro oblivione calamitatis ¹³ continuæ praeteriissent. Nam sicut in corpore hominis ita demum lepra ¹⁴ dignoscitur, si variatim inter sanas cutis partes color diversus adpareat; at si ita se ubique diffundat, ut omnia unius coloris ¹⁵ quamvis adulterini faciat, perit illa discretio: ita si labor continuus aequali tolerantia, sine respirandi adpetitu perfluxisset, intentio voluntatis & electio consuetudinis diceretur. Cum autem in hoc ¹⁶ pauxillulum otii ¹⁷ tantopere vel majorum gaudia, vel minorum studia ¹⁸ reclinantur, profecto discernitur, & quam jucunditatem habuerit haec brevis, & quam amaritudinem illa prolixitas: hoc est, & quies illa quam grata fuisset, si diuturna mansisset, & haec incessabilis miseria quam etiam vitanda fuerit, si vitari ¹⁹ quacumque arte potuisset.

¹¹ *Angatur*,] In omnibus MSS. est *agatur*, defectu lineolae, quae solebat supra literas duci.

¹² *Ex eo*] MSS. & Editi quidam *ex eo die*.

¹³ *Continuæ praeteriissent*.] Ed. August. *continuo praeterisset*. Coll. Gronov. *continuo praeterissent*.

¹⁴ *Dignoscitur*,] Meus *cognoscitur*.

¹⁵ *Quamvis adulterini faciat*,] Ita legendum est, non *quamvis adulteri facias*, ut in recentioribus Vulgatis est. De lepra enim sermo est, quae ita se diffundat, ut omnia unius faciat coloris, scilicet albi qui color tamen est adulterinus, quia non est candor sincerus & sanus. Illud *faciat* supeditant nobis Edd. Vett. cum MSS. *adulterini* vero ex Edit. August. desumptum est. Edd. Venetae *adulterari faciat*.

¹⁶ *Pauxillulum*] Cod. Longob. *paufil-*

lum Flor. tert. cum Meo & Ed. August. *pauxillum*. Flor. sec. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *pusillum*.

¹⁷ *Tantopere vel majorum gaudia*,] Cod. Perizon. *tanto periculo majorum gaudia*.

¹⁸ *Reclinantur*,] Ed. Aug. *declinantur*. Lugd. Bat. tert. *redimantur*. Mox Coll. Gronov. *discernuntur*, ut & Lugd. Bat. tert. pro *discernitur*.

¹⁹ *Quacumque arte potuisset*.] In MSS. optimis, id est, tribus Florent. Meo & Perizon. illud *arte* non invenitur. Edd. quoque primae & Venetae delent. Sic *quacumque* dictum erit, ut *aliqua* apud Virgil. Ecloga III. 15.

Et si non aliqua nocuisses, mortuus esses.

Id est *aliquatenus*, *aliqua ratione*, ut explicat Servius.

CAPUT XIII.

De interitu Amilcaris, & bello Romanorum in Illyrios, ejusque causa.

De bello in Gallos Cisalpinos: item in Insubres Gallos. De prodigiis variis. De nova Gallorum clade, belloque in Istros.

¹ Anno ab Urbe condita DXVII. Amilcar, Dux Carthaginiensium, ab Hispanis in bello, cum aliud bellum adversus Romanos clam pararet, occisus est. ² Sequenti anno legati Romanorum ab Illyriis interfecti sunt. Post cum ipsis Illyriis atrocissimum bellum gestum est: in quo multis oppidis populisque deletis, reliqui se Fulvio Posthumioque consulibus dediderunt. Tertio deinceps anno miseram civitatem sacrilegis sacrificiis male potentes funestavere pontifices, namque decemviri ³ consuetudinem priscae superstitionis adgressi, ⁴ Gallum virum & Gallam foeminam cum muliere simul Graeca in foro boario vivos defoderunt.

¹ Anno ab Urbe con. DXVII.] Amilcar, pater Annibalis, auctore Cassiodoro, in Hispania occisus est, M. Aemilio Barbula, M. Junio Pera Coss. qui annus in Fastis Capitolinis est ab Urbe Con. DXXII. De Amilcaris interitu plura Polybius initio lib. II. FABR.

² Sequenti anno legati Romanorum] Legatos Polybius lib. II. nominat τῶν καὶ Ἀδ-
κίων Κορυνηνῶν: qui ad Teutam reginam Illyriorum, ob injurias Italicis mercatoribus illatas missi fuerunt, atque alter eorum jussu reginae interfectus fuit, ut idem scribit. In epitoma quoque libro vigesimo legitur, Bellum Illyriis propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum, indictum est. Appianus item Coruncanii ab Illyriis interfecti meminit in Illyrico. Florus vero libro secundo capite V. Legatos Romanos imperante Teuta occisos scribit. Plinius libro trigesimo-quarto, capite sexto nominat Legatos P. Junium & T. Coruncanium, quibus, à Teuta Illyriorum regina interfe-

ctis, statuæ in Rostris positæ fuerunt. FABR.

³ Consuetudinem priscae superstitionis adgressi,] Pro priscae Meus habet pristinae: at pro adgressi, quomodo in Vulgatis, sola Augustana excepta, legitur, omnes MSS. cum eodem Ed. exhibent egressi. Quæ lectio nos ad veram ducere videtur; puto enim sic esse scribendum, Namque decemviri ad consuetudinem priscae superstitionis regressi. Quintilian. in Prooemio lib. I. p. 8. Inde quidam, contempto bene dicendi labore, ad formandos animos statuendaque vitæ leges regressi. Exemplum sacrificii similis occurrit apud Livium, aliquanto post, tempore Annibalis, peractum, lib. XXII. cap. 57.

⁴ Gallum virum & Gallam] Romani, inquit Plutarchus in Quaestionibus, δύο μὲν ἄνδρας δύο δὲ γυναῖκας ἐν τῇ βοῶν ἀγορᾷ λεησμένῃ, τὰς μὲν Ἐκλῶας, τὰς δὲ Γαλάτας, ζώντας κατέκρευναν, Id vero eos ex libris Sibyllinis fecisse initio belli Gallici Cisalpini scribit idem in Marcello. FABR.

runt. Sed obligamentum hoc magicum in contrarium continuo verfum est. Namque diras illas quas fecerant externorum mortes, foedissimis fuorum caedibus expiaverunt, siquidem, ⁵ L. Aemilio Papo, C. Atilio Regulo Consulibus, magna formidine ⁶ consternatus est senatus defectione Cisalpinæ Galliae, cum etiam ex ulteriore Gallia ingens adventare exercitus nunciaretur, ⁷ maxime Gaesatorum, quod nomen non gentis, sed mercenariorum Gallorum est. Itaque permoti consules, totius Italiae ad praesidium imperii contraxere vires. Quo facto, in utriusque consulis exercitu octingenta millia armatorum fuisse referuntur, ⁸ sicut Fabius historicus, qui eidem bello interfuit, scripsit. ⁹ Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum trecenta quadraginta octo millia ducenti, equitum vero viginti sex millia sexcenti: cetera multitudo sociorum fuit. Commisso praelio apud Aretium, Atilius consul occisus est: ¹⁰ octingenta millia Romanorum, nec saltem tanta, quan-

ta

⁵ L. Aemilio Papo,] Aemilio Catuli cognomen vulgo corrupte hic additur, sicut Paulli apud Plin. libro III. cap. 20. In Fastis Capitolinis hi Consules an. DXXIX. sic nominantur, C. AEMILIUS. Q. F. CN. N. PAPUS. C. ATILIUS. M. F. M. N. REGULUS. Hoc bellum Gallicum describunt Polybius libro II. Plutarchus in Marcello, Livius libro XX. Florus lib. II. capite 4. Eutropius libro II. FABR.

⁶ Consternatus est senatus] Revocavimus verbum est ex Lugd. Bat. tertio & Coll. Gronov. nam in Vulgg. abest, praeterquam in August.

⁷ Maxime Gaesatorum,] Ita hoc nomen ex optimo Corn. Gualtheri libro descripsi. Polybius: διότι ἐν τῇ τῇ μέγιστα ἔθνη, τὸ Ἰσθμῶν καὶ Βοίων συμφρονήσαντες διειπύμποντο πρὸς τὰς καὶ τὰς Ἀλπεὶς καὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικῶντας Γαλάτας προσεγγερόμενοις ἢ διὰ τὸ μισθὸν στρατεύειν, Γαισάτας, ἢ ὅτι λέξις αὐτῇ τούτῳ σημαίνει κυρίως. id est: Quo circa maxime gentes Insubrium & Bojorum, facta inter se societate, legatos miserunt ad Gallos, qui Alpes Rhodanumque accolunt, & à mercede, qua ad militiam conducuntur, Gaesati adpellantur: id enim proprie hoc nomen significat. Apud Plutarchum in Marcello hoc nomen corruptum est: legitur enim, καὶ μεταπίμποντο Γαλατῶν τὰς μισθὸν

στρατεύομενοις. ὁ Γαισάτας καλεῖται, quod mendum ego illis acceptum fero, qui ὡς πρὸς τὸν ποταμὸν, hoc nomen deduci putarunt, Virgilius VIII. Aeneid.

- - - Duo quisque Alpina coruscant
Gaesa manu. FABR.

⁸ Sicut Fabius historicus,] Hic est Quintus Fabius Pictor, qui his temporibus vixit, & non tantum huic bello, sed & paulo post secundo Punico, ut Livius scribit, interfuit. De hoc Eutropius, Traditum est à Fabio historico, qui ei bello interfuit, DCCC. millia hominum parata ad id bellum fuisse. Plinius libro III. capite vigesimo scribit, Italiam hoc tempore armasse equitum LXXX. millia, peditum DCC. millia. FABR.

⁹ Ex quibus Rom. & Camp.] Polybius Ῥωμαίων ἢ καὶ Καμπανίων πολλῆς, πλεονεξίας μὲν εἰς εἰρησὶ καὶ πέντε κατελίχθησαν μυριάδες, ἰππέων ἢ ἐπὶ ταῖς δέοις μυριάσιν ἐπὶ τρεῖς χιλιάδες. Romanorum & Campanorum multitudo erat peditum ad CCL. millia, equitum millia XXIII. FABR.

¹⁰ Octingenta millia Romanorum,] Vulgo contra fidem librorum Manuscriptorum legunt, & octoginta millia Romanorum, non adtendentes Orosium in hac historia exponenda

ta eos terrere debuit, caesa sui parte, fugerunt: nam tria millia eorum tunc interfecta ¹¹ historici tradunt, quod ideo ignominiosius turpiusque est, tam paucis amissis, tanta agmina diffugisse, quia se in aliis victoriis non viribus animorum praevaluisse, sed bellorum proventibus, prodiderunt. Quis enim rogo in exercitu Romanorum crederet numerum istum fuisse saltem, non dico fugisse? Post haec secundum cum Gallis praelium gestum est, in quo plane quadraginta millia Gallorum trucidata sunt. Sequenti anno Manlius Torquatus & Fulvius Flaccus consules, ¹² primi trans Padum Romanas duxere legiones. Pugnatum est ibi cum Insubribus Gallis, quorum interfecta sunt viginti tria millia, ¹³ quinque millia capta sunt. Eo deinde anno, qui huic proximus fuit, dira miseram Urbem terruere prodigia. Miseram utique, quae hinc fremitu hostium, inde nequitia daemonum terrebar, ¹⁴ namque in Piceno flumen sanguine effluxit, & apud Tuscos coelum ardere visum est, & Arimini nocte multa lucem claram effulxisse, ac tres lunas distantibus coeli regionibus exortas adparuisse. Tunc quoque magno terrae motu Caria & Rhodus insulae adeo concussae sunt, ut labentibus vulgo tectis, ¹⁵ ingens quoque ille Colossus

nenda sequi eos qui primum praelium, in quo Galli superiores fuerunt, scripserunt commissum junctis utriusque Consulis copiis: ideoque cum significare vellet, universum exercitum in fugam coniectum fuisse, ait, DCCC. millia Romanorum fugisse: tot enim fuisse paulo ante ex Fabio retulit. Polybius vero aliter de his rebus scribit, qui cum nostro neque in iis quae sequuntur, consentit. FABR.

¹¹ *Historici tradunt*,] Fabr. & Scottus *historiae*, quod est contra MSS. & Edd. omnes. Quod praecedat eorum, in quibusdam MSS. & Edd. non invenitur. Lugd. Bat. delet est, quod in fine periodi invenitur.

¹² *Primi trans Padum*] Hujus rei mentio est in Epitoma Liviana libro vigesimo. FABR.

¹³ *Quinque millia capta sunt*.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. August. sex millia capta fuisse scribunt, occisa vero

millia triginta tria. In captorum numero consentit Ed. August.

¹⁴ *Namque in Piceno*] Horum prodigiorum mentionem Eutropio Diaconus inseruit: sed loco alieno. De iisdem Plutarchus in Marcello, Φλαμινίῳ ὃς καὶ Φούριος ὁ ὑπάτων μεταλάττεις ἐκπράττουσάντων δυνάμειν ἐπὶ τὰς Ἰουδοίας, ὥφθη μὲν αἷματι εἶναι τὸ διὰ τὸ Πικλινίδου χάραγμα ποταμὸς ἐλέχθη ὃ τρεῖς σελήνας φαίνοντα πάλιν Ἀρίμινον, id est, Cum Flaminius & Furius Coss. magnas copias adversus Insubres eduxissent, flumen quod per Picenum labitur, sanguine fluere visum est, nunciatumque circa Ariminum tres lunas adparuisse. FABR. Ex Plutarchi loco patet, vulgatam scripturam debere praeferrī prae altera quae in primis occurrit Edd. flumine sanguis effluxit. Pro effulxisse MSS. offulxisse passim vel obfulxisse.

¹⁵ *Ingens quoque ille Colossus*] De hoc Colosso Strabo lib. 14. Plinius lib. XXXIV. cap. 7. FABR.

fus rueret. ¹⁶ Eodem anno ¹⁷ Flaminius Cos. contemptis auspiciis quibus pugnare prohibebatur, adversum Gallos confligit, & vicit. ¹⁸ In quo bello novem millia Gallorum caesa, decem & septem millia capta sunt. ¹⁹ Post hoc Claudius consul Gaesatorum triginta millia delevit, ubi etiam ipse ²⁰ Viridomarum regem, in primam aciem progressus, occidit: & inter multa Insubrium, quos ad deditionem coegerat, oppida, Mediolanum quoque, urbem florentissimam, cepit. ²¹ Deinde Istri, novi hostes, excitati sunt, quos Cornelius Minuciusque consules, ²² multo quidem Romanorum sanguine, subegerunt. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum improbae laudis etiam de parricidiis adpetitus. Nam ²³ Fabius Censorius Fabium Buteonem, filium suum, furti insimulatum interfecit, dignum scilicet facinus, quod pater ²⁴ vel parricidio plectendum duceret, quod ne leges quidem, nisi ²⁵ multa pecuniae, ²⁶ aut ad summum exilii, ²⁷ circa quemlibet hominum censuerunt.

¹⁶ Eodem anno] Ita omnes amant MSS. prae Eodemque anno.

¹⁸ In quo bello] Cod. Perizon. in eo bello.

¹⁹ Post hoc Claudius Cos.] Hic est M. Claudius Marcellus, qui post quinquies Consul fuit. De victoria ejus contra Insubres, Plutarch. Polybius, Eutropius & alii. FABR.

²⁰ Viridomarum regem,] Hunc regem vulgo male, Viridomarum nominant. Proper- tius libr. IV.

Viridomari, genus hic Rheno jactabat ab ipso.

Apud Plutarchum in Marcello legitur, ἡγεμὼν ὁ βασιλεὺς Βερίματῶν, pro Βερίματῶν. In Capitol. triumphis dux hostium Viridomarus nominatur. FABR.

²¹ Deinde Istri,] Eutropius, Minucio Rufo, P. Cornelio Cos. Istris bellum illatum est, quia lacrocinati nares Romanorum fuerant, quae frumenta exhibebant, ac mul-

to Romanorum sanguine fuso perdomiti sunt, FABR.

²² Multo quidem] Ed. princeps multo equidem.

²³ Fabius Censorius] N. Fabium Buteonem, ex censoriis, qui viverent, vetustissimum, Dictatorem factum anno DXXXVII. scribit Livius libro XXIII. Recte ergo Sigonius hunc Fabium C. Aurelio Cottae in Censura anni DXII. collegam dedit, cum illius nomen in tabulis Capitolinis intercidisset. FABR.

²⁴ Vel parricidio] In tribus Lugd. Bat. & Coll. Gronov. deest vel.

²⁵ Multa pecuniae] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. multa reddendum pecuniae.

²⁶ Aut ad summum exilii,] Cod. Longob. cum Florent. sec. duobus Lugd. Batt. & Perizon. aut summum exilii.

²⁷ Circa quemlibet hominum] Tres ex Lugd. Batt. circa quemlibet hominem.

CAPUT XIV.

De bello Punico secundo. Annibal ingentes strages in Romanos edidit, per Gallos viam aperiens.

Anno ab Urbe condita DXXXIV. Annibal, Poenorum imperator, Saguntum, florentissimam Hispaniae civitatem, amicam populi Romani, primum ² bello inpetitam, deinde obsidione cinctam, & fame excruciatam, omniaque fortiter contemplatione fidei, quam Romanis ³ devoverat, digna indignaque tolerantem, octavo demum mense delevit. Legatos Romanorum ad se missos, injuriosissime etiam ⁴ à conspectu suo abstinuit. Exinde odio Romani nominis, quod patri Amilcari, cum esset novem annos natus, fidelissime, alias infidelissimus, ante aras juraverat, P. Cornelio Scipione, & Ti. Sempronio Longo consulibus, ⁵ Pyrenaeos montes transgressus, inter ferocissimas Gallorum gentes ferro viam aperuit, & nono demum die à Pyrenaeo ad Alpes pervenit, ubi, dum montanos Gallos, repellere ab adscensu obnitentes, bello superat, atque invias rupes igni ferroque rescindit, quatrimum commoratus, quinto demum die cum maximo labore ⁶ ad plana pervenit. Fuisse tunc exercitum ejus ⁷ centum millium peditum & ⁸ viginti

¹ *Anno ab Urbe cond. DXXXIV.*] Hoc anno. Coss. fuerunt M. Livius, & L. Aemilius, quibus Saguntum ab Annibale expugnatum fuisse Polybius scribit libro III. Tu lege quae Sigonius diligentissime in Livii libr. XXI. adnotavit. FABR.

² *Bello inpetitam*] Sic omnes MSS. & Ed. quoque optima August. Vulgg. plerique *bello petitam*.

³ *Devoverat,*] Sic malo cum tribus Lugd. Bat. & Coll. Gronov. quam *devoverant*, ut alii.

⁴ *A conspectu suo abstinuit.*] *Abstinuit*, non *abstituit*, est in Manuscriptis Livius libr. VIII. *Quamquam Romano bello eum fortuna abstinuit.* FABR.

⁵ *Pyrenaeos montes*] Pluralem nume-

rum hic praeter Vincent Bellov. qui hoc caput excerptit in Speculo Histor. lib. VI. cap. 42. quoque amant omnes MSS. & Edd. Vett. singularem Editt. recentiores.

⁶ *Ad plana*] *Italiae* quidam MSS. & Edd. adjungunt, ut & Vincent Bellovac.

⁷ *Centum millium*] MSS. omnes (praeter Lugd. Bat. quart. in quo *centum millia*) scribunt *in centum millibus equitum & viginti millibus peditum*.

⁸ *Viginti millium equitum*] *Triginta millium* vulgo male legitur. Nam in magna varietate qui plurimum, centum millia peditum, viginti equitum fuisse scribunt, auctore Livio, quem de his rebus consule. FABR.

ginti millium equitum definiunt. Scipio consul Annibali primus occurrit, ⁹ commissoque praelio apud Ticinum, ipse graviter vulneratus per Scipionem filium, admodum praetextatum, qui post Africanus cognominatus est, ab ipsa morte liberatus evasit. Caesus est ibi pene omnis Romanus exercitus. ¹⁰ Pugnatum deinde eodem consule ad flumen Trebiam, iterumque Romani pari clade superati sunt. Sempronius consul, cognito collegae casu, à Sicilia cum exercitu rediit, qui similiter apud eundem fluvium congressus, amisso exercitu, pene solus evasit. ¹¹ In eo tamen bello etiam Annibal fauciatus est: qui postea cum in Etruriam primo vere transiret, ¹² in summo Apennino tempestate correptus, biduo continuo immobiliter cum exercitu ¹³ nivibus conclusus & onustus, obruit: ubi magnus hominum numerus, jumenta complurima, ¹⁴ elephantanti pene omnes frigoris acerbitate perierunt. At vero alter tunc Scipio, frater consulis Scipionis, in Hispania plurima bella gessit, ¹⁵ Magonem quoque, Poenorum ducem, bello vicit & cepit.

⁹ *Commisso praelio apud Ticinum,*] De hoc praelio Polybius, Livius, Appianus de rebus ab Annibale gestis, Silius libro quarto, & alii. FABR.

¹⁰ *Pugnatum deinde eodem Cos.*] Hinc Diaconus Eutropium interpolavit, cum ille caeterique scriptores paulo aliter de his rebus scripsissent. FABR. Quaedam Edd. *Pugnatum est deinde.* Ed. August. *Pugnante deinde.* Mox bello pro praelio, quod saepius usurpat auctor, in omnibus MSS. invenitur.

¹¹ *In eo tamen bello*] Sauciatus Annibal fuit in oppugnatione *Emperii* prope Placentiam, Livius libro vigesimo primo. Appianus de rebus Annibalis. FABR.

¹² *In summo Apennino*] De hac re Li-

vius libro vigesimo primo extremo. FABR.

¹³ *Nivibus conclusus*] Alias, *navibus.* Quod quidem si à vitio librariorum non fuerit, miror unde sit. LAUT.

¹⁴ *Elephanti pene omnes*] Editi plerique interferunt *autem*, contra MSS. & Vinc. Bell.

¹⁵ *Magonem, Poenorum ducem,*] Magonem habent etiam libri Manuscripti, cum tamen è Polybio & Livio certum sit, non *Magonem*, sed *Annonem* à Cn. Cornelio, P. Scipionis fratre, captum fuisse. FABR. Quare hoc in loco quoque reponi *Annonem* vel *Hannonem* jubet Clariss. Oudendorpius ad Frontinum p. 174.

CAPUT XV.

Multa miraque tum prodigia passim adparuisse, quod Annibal astu ad internecionem pene Flamini Consulis exercitum ceciderit.

Diris tunc etiam Romani prodigiis territi sunt. Nam & solis orbis minui visus est, & apud Arpos parmae in coelo visae, sol quoque pugnasse cum luna, ² apud Carpenas ³ interdiu duas lunas ortas, in Sardinia sanguine duo scuta sudasse, Faliscis coelum scindi velut magno hiatu visum, apud Antium metentibus cruentas spicas ⁴ in corbem decidisse. Igitur ⁵ Annibal, sciens Flaminium consulem solum in castris esse, quo celerius inparatum obrueret, primo vere progressus, arripuit propiorem, sed palustrem viam: & tum forte Sarnus late redundans, pendulos & dissolutos campos reliquerat: De quibus dictum est,

⁵ Et quae rigat aequora Sarnus.

In quos cum exercitu progressus Annibal, nebulis maxime, quae de palude ⁶ exhalabantur, prospectum auferentibus, magnam partem sociorum jumentorumque perdidit. Ipse autem uni elephanto, qui solus superfuera, supersedens, vix difficultatem itineris evasit: sed oculum, ⁷ quo jam

¹ *Diris tunc prodigiis*] Haec prodigia sunt apud Livium initio libri XXII. & Plutarch. in Fabio. FABR.

² *Apud Capenas*] Male in Edd. Fabricianis & Scotti legitur *Carpenas*. Nam Capena, sive Capenae, oppidum fuit inter Tiberim & Veios. Livius de eodem ostento lib. XXII. cap. 1. *Prodigia ex pluribus simul locis nunciata: Capenae duas interdiu lunas ortas, &c.*

³ *Interdiu*] Ed. August. MS. Lugd. Bat. & Coll. Gronov. in die. Aliquanto post. in corbe Coll. Gronov.

⁴ *Annibal sciens Flaminium*] C. Flami-

nus Consul cum Cn. Servilio fuit anno Urbis DXXXVI. hujus belli II. Castra habuit ad Aretium, Polybius & Livius. FABR.

⁵ *Et quae rigat aequora*] Hemistichium Virgilianum est è lib. XVII. Aeneid. FABR.

⁶ *Exhalabantur,*] Meus cum Perizon. & Edd. quibusdam, *exhalabant.*

⁷ *Quo jam diu aeger erat,*] Colon. egerat, ex quo Fabricius aegrotaverat. LAUT. Omnium MSS. constans est lectio, *quo jam dudum aeger erat*, ut & Vincentii Bellov. qui insuper tamen addit, *legens, tamen oculum, &c.* Frustra igitur Editi aegrotaverat.

jam dudum aeger erat, violentia frigoris, vigiliarum ac laboris, amisit. Ubi vero proximus castris Flaminii consulis fuit, vastatione circumjacentium locorum Flaminium in bellum excitavit. ⁸ Haec pugna ad Trasimenum lacum facta est: ubi exercitus Romanus, infelicissime arte circumventus Annibalis, funditus trucidatus est: ipse quoque consul occisus, ⁹ viginti quinque millia Romanorum in eo praelio caesa, sex millia capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt. Famofum hoc ad Trasimenum lacum certamen fuit tanta clade Romana, maxime cum ita intentus pugnantium ardor exstiterit, ¹⁰ ut gravissimum terrae motum, qui tunc forte tam vehemens factus est, ut urbes diruiffet, montes transtuliffet, discidiffet rupes, & flumina retrorsum coegiffet referatur, pugnantes omnino non senserint. Factam ad Trasimenum ruinam, sequitur pugna Cannensis, quamvis ¹¹ Fabii Maximi dictatoris tempus medium fuerit, qui impetum Annibalis cunctando tardavit.

⁸ Haec pugna ad Trasimenum lacum] Apud Plutarch. in Fabio mendose est, *αὐτὸν τὸν καὶ κατέλαβεν* Θρασύλου λέγου. Polybius, τὸν Τραμίνο λέγου vocat. Tu lege Silium libro V. & Valerium libro I. FABR.

⁹ Viginti quinque millia Rom.] In pugna ad Trasimenum Romanorum millia XXV. caesa, & caeteros diffugisse scribit Eutropius: Polybius & Livius, XV. millia caesa, & sex in Maharbalis potestatem venisse referunt: Appianus tradit, XX. millia cum Flaminio cecidisse. X. millia à Maharbale capta. De Annibalis copiis caesis scriptores

quoque dissentiunt. FABR. In Lugd. Bat. quart. viginti millia. In Ed. prima viginti tria millia occisa referuntur. Pro in eo praelio, Vincent. Bellov. legit, in ipso praelio.

¹⁰ Ut gravissimum terrae motum,] De hoc Livius libro XXII. & Plutarchus in Fabio. FABR.

¹¹ Fabii Maximi] De hoc Ennius:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Cic. de Offic. & in Catone. FABR.

CAPUT XV.

Multa miraque tum prodigia passim adparuisse, quod Annibal astu ad internecionem pene Flamini Consulis exercitum ceciderit.

Diris tunc etiam Romani prodigiis territi sunt. Nam & solis orbis minui visus est, & apud Arpos parmae in coelo visae, sol quoque pugnasse cum luna, ² apud Carpenas ³ interdiu duas lunas ortas, in Sardinia sanguine duo scuta sudasse, Faliscis coelum scindi velut magno hiatu visum, apud Antium metentibus cruentas spicas ⁴ in corbem decidisse. Igitur ⁵ Annibal, sciens Flaminium consulem solum in castris esse, quo celerius inparatum obrueret, primo vere progressus, arripuit propiorem, sed palustrem viam: & tum forte Sarnus late redundans, pendulos & dissolutos campos reliquerat: De quibus dictum est,

⁵ Et quae rigat aequora Sarnus.

In quos cum exercitu progressus Annibal, nebulis maxime, quae de palude ⁶ exhalabantur, prospectum auferentibus, magnam partem sociorum jumentorumque perdidit. Ipse autem uni elephanto, qui solus superfuerat, supersedens, vix difficultatem itineris evasit: sed oculum, ⁷ quo jam

¹ *Diris tunc prodigiis*] Haec prodigia sunt apud Livium initio libri XXII. & Plutarch. in Fabio. FABR.

² *Apud Capenas*] Male in Edd. Fabricianis & Scotti legitur *Carpenas*. Nam Capena, sive Capenae, oppidum fuit inter Tiberim & Vejos. Livius de eodem ostento lib. XXII. cap. 1. *Prodigia ex pluribus simul locis nunciata: Capenae duas interdiu lunas ortas, &c.*

³ *Interdiu*] Ed. August. MS. Lugd. Bat. & Coll. Gronov. in die. Aliquanto post. in corbe Coll. Gronov.

⁴ *Annibal sciens Flaminium*] C. Flami-

nus Consul cum Cn. Servilio fuit anno Urbis DXXXVI. hujus belli II. Castra habuit ad Aretium, Polybius & Livius. FABR.

⁵ *Et quae rigat aequora*] Hemistichium Virgilianum est e lib. XVII. Aeneid. FABR.

⁶ *Exhalabantur,*] Meus cum Perizon. & Edd. quibusdam, *exhalabant.*

⁷ *Quo jam diu aeger erat,*] Colon. egerat, ex quo Fabricius aegrotaverat. LAUT. Omnium MSS. constans est lectio, *quo jam dudum aeger erat*, ut & Vincentii Bellov. qui insuper tamen addit, *legens, tamen oculum, &c.* Frustra igitur Editi aegrotaverat.

jam dudum aeger erat, violentia frigoris, vigiliarum ac laboris, amisit. Ubi vero proximus castris Flamini consulis fuit, vastatione circumjacentium locorum Flaminium in bellum excitavit. ⁸ Haec pugna ad Trasimenum lacum facta est: ubi exercitus Romanus, infelicissime arte circumventus Annibalis, funditus trucidatus est: ipse quoque consul occisus, ⁹ viginti quinque millia Romanorum in eo praelio caesa, sex millia capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt. Famofum hoc ad Trasimenum lacum certamen fuit tanta clade Romana, maxime cum ita intentus pugnantium ardor exstiterit, ¹⁰ ut gravissimum terrae motum, qui tunc forte tam vehemens factus est, ut urbes diruiffet, montes transtuliffet, discidiffet rupes, & flumina retrorsum coëgiffet referatur, pugna omnia non senferint. Factam ad Trasimenum ruinam, sequitur pugna Cannensis, quamvis ¹¹ Fabii Maximi dictatoris tempus medium fuerit, qui impetum Annibalis cunctando tardavit.

⁸ *Haec pugna ad Trasimenum lacum*] Apud Plutarch. in Fabio mendose est, *αὐτὸς δὲ καὶ ἡγεμὴν ὁ ἀντιπάλῳ ἀνέστη*. Polybius, *καὶ Τραμίνῳ ἀνέστη* vocat. Tu lege Silium libro V. & Valerium libro I. FABR.

⁹ *Viginti quinque millia Rom.*] In pugna ad Trasimenum Romanorum millia XXV. caesa, & caeteros diffugisse scribit Eutropius: Polybius & Livius, XV. millia caesa, & sex in Maharbalis potestatem venisse referunt: Appianus tradit, XX. millia cum Flaminio cecidisse. X. millia à Maharbale capta. De Annibalis copiis caesis scriptores

quoque dissentiunt. FABR. In Lugd. Bat. quart. *viginti millia*. In Ed. prima *viginti tria millia* occisa referuntur. Pro in eo praelio, Vincent. Bellov. legit, *in ipso praelio*.

¹⁰ *Ut gravissimum terrae motum,*] De hoc Livius libro XXII. & Plutarchus in Fabio. FABR.

¹¹ *Fabii Maximi*] De hoc Ennius:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Cic. de Offic. & in Catone. FABR.

CAPUT XV.

Multa miraque tum prodigia passim adparuisse, quod Annibal astu ad internecionem pene Flamini Consulis exercitum ceciderit.

Diris tunc etiam Romani prodigiis territi sunt. Nam & solis orbis minui visus est, & apud Arpos parmae in coelo visae, sol quoque pugnasse cum luna, ² apud Carpenas ³ interdiu duas lunas ortas, in Sardinia sanguine duo scuta sudasse, Faliscis coelum scindi velut magno hiatu visum, apud Antium metentibus cruentas spicas ⁴ in corbem decidisse. Igitur ⁵ Annibal, sciens Flaminium consulem solum in castris esse, quo celerius inparatum obrueret, primo vere progressus, arripuit propiorem, sed palustrem viam: & tum forte Sarnus late redundans, pendulos & dissolutos campos reliquerat: De quibus dictum est,

⁵ Et quae rigat aequora Sarnus.

In quos cum exercitu progressus Annibal, nebulis maxime, quae de palude ⁶ exhalabantur, prospectum auferentibus, magnam partem sociorum jumentorumque perdidit. Ipse autem uni elephanto, qui solus superfuerat, supersedens, vix difficultatem itineris evasit: sed oculum, ⁷ quo jam

¹ *Diris tunc prodigiis*] Haec prodigia sunt apud Livium initio libri XXII. & Plutarch. in Fabio. FABR.

² *Apud Capenas*] Male in Edd. Fabricianis & Scotti legitur *Carpenas*. Nam Capena, sive Capenae, oppidum fuit inter Tiberim & Vejos. Livius de eodem ostento lib. XXII. cap. 1. *Prodigia ex pluribus simul locis nunciata: Capenae duas interdiu lunas ortas, &c.*

³ *Interdiu*] Ed. August. MS. Lugd. Bat. & Coll. Gronov. in die. Aliquanto post. in corbe Coll. Gronov.

⁴ *Annibal sciens Flaminium*] C. Flami-

nus Consul cum Cn. Servilio fuit anno Urbis DXXXVI. hujus belli II. Castra habuit ad Aretium, Polybius & Livius. FABR.

⁵ *Et quae rigat aequora*] Hemistichium Virgilianum est è lib. XVII. Aeneid. FABR.

⁶ *Exhalabantur,*] Meus cum Perizon. & Edd. quibusdam, *exhalabant.*

⁷ *Quo jam diu aeger erat,*] Colon. egerat, ex quo Fabricius aegrotaverat. LAUT. Omnium MSS. constans est lectio, *quo jam dudum aeger erat*, ut & Vincentii Bellov. qui insuper tamen addit, *legens, tamen oculum, &c.* Frustra igitur Editi aegrotaverat.

jam dudum aeger erat, violentia frigoris, vigiliarum ac laboris, amisit. Ubi vero proximus castris Flamini consulis fuit, vastatione circumjacentium locorum Flaminium in bellum excitavit. ⁸ Haec pugna ad Trasimenum lacum facta est: ubi exercitus Romanus, infelicissime arte circumventus Annibalis, funditus trucidatus est: ipse quoque consul occisus, ⁹ viginti quinque millia Romanorum in eo praelio caesa, sex millia capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt. Famofum hoc ad Trasimenum lacum certamen fuit tanta clade Romana, maxime cum ita intentus pugnantium ardor exstiterit, ¹⁰ ut gravissimum terrae motum, qui tunc forte tam vehemens factus est, ut urbes diruisset, montes transtulisset, discidisset rupes, & flumina retrorsum coegisset referatur, pugnantes omnino non senserint. Factam ad Trasimenum ruinam, sequitur pugna Cannensis, quamvis ¹¹ Fabii Maximi dictatoris tempus medium fuerit, qui impetum Annibalis cunctando tardavit.

⁸ *Haec pugna ad Trasimenum lacum*] Apud Plutarch. in Fabio mendose est, *αὐτὸν ἔκχευεν* Θρασύλου λίμνη. Polybius, *ἡ Τραμίνη λίμνη* vocat. Tu lege Silium libro V. & Valerium libro I. FABR.

⁹ *Viginti quinque millia Rom.*] In pugna ad Trasimenum Romanorum millia XXV. caesa, & caeteros diffugisse scribit Eutropius: Polybius & Livius, XV. millia caesa, & sex in Maharbalis potestatem venisse referunt: Appianus tradit, XX. millia cum Flaminio cecidisse. X. millia à Maharbale capta. De Annibalis copiis caesis scriptores

quoque dissentiunt. FABR. In Lugd. Bat. quart. *viginti millia*. In Ed. prima *vigintitria millia* occisa referuntur. Pro *in eo praelio*, Vincent. Bellov. legit, *in ipso praelio*.

¹⁰ *Ut gravissimum terrae motum,*] De hoc Livius libro XXII. & Plutarchus in Fabio. FABR.

¹¹ *Fabii Maximi*] De hoc Ennius:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Cic. de Offic. & in Catone. FABR.

C A P U T X V I.

De miseranda Romanorum clade ad Cannas: de consilio relinquendi Italiam, quomodo Romani respirarint, exercitumque repararint. Item de variis praeliis.

Anno ab Urbe condita DXL. L. Aemilius Paullus, & C. Terentius Varro consules, contra Annibalem missi, inpatientia Varronis consulis infelicissime apud Cannas, Apuliae vicum, pene omnes Romanae spei vires perdiderunt. Nam in ea pugna ² quadraginta quatuor millia Romanorum interfecta sunt, quanquam & de exercitu Annibalis magna pars caesa est: nullo tamen Punico bello Romani adeo ad extrema internecionis adducti sunt. Perit enim ³ in eo consul Aemilius Paullus, consulares aut praetorii viri viginti interfecti sunt, senatores vel capti vel occisi sunt triginta, nobiles viri trecenti, pedestrium militum quadraginta millia, equitum tria millia quingenti. Varro consul cum quinquaginta equitibus Venusiam fugit. Nec dubium est, ultimum illum diem Romani status futurum fuisse, si Annibal mox post victoriam ad pervadendam Urbem contendisset. Annibal in testimonium victoriae suae ⁴ tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, quos ⁵ ex manibus interfectorum equitum Romanorum senatorumque detraxerat. Usque adeo autem ultima desperatio Reipublicae apud residuos Romanos fuit ⁶ ut senatores de relinquenda Italia, sedibusque quaerendis consilium,

¹ Anno ab Urbe condita DXL.] Ita numerat Eutropius, quem in Cannensi clade exponenda Orosius sequitur. Aliis hic annus est DXXXVII. ut Pighio in Annal. Rom. FABR.

² Quadraginta quatuor millia] Livius, Quadraginta millia peditum, duo millia septingenti equites caesi dicuntur. Appianus & Plutarchus scribunt in hac pugna caesa fuisse quinquaginta millia. FABR.

³ In eo] MSS. Lugd. Batt. tres addunt bello, ut & Coll. Gronov.

⁴ Tres modios annulorum] Trimodia an-

nulorum ab Annibale Carthaginem missa tradit Plin. libr. XXXIII. cap. 50. Tu vide Livium libr. XXIII. Annibal apud Lucianum jactat se uno die tot Romanos interfecisse: ὥς τις δακτυλίας αὐτῶν μεθιμένοις ἀπὸ μετρησῶσι. FABR.

⁵ Ex manibus] Cod. Meus de manibus.

⁶ Ut Senatores de relinquenda Italia] Hoc consilium de relinquenda Italia non Romae Senatores, sed reliquiae Cannensis cladis, quae Canusium perfugerant, inierunt, auctore Livio libr. XXII. FABR.

lium ineundum putarint. Quod auctore Caecilio Metello confirmatum fuisset, nisi Cornelius Scipio tribunus tunc militum, ⁷ idem qui postea Africanus, districto gladio deterruisset, ac potius pro patriae defensione in sua verba jurare coëgisset. Romani ad spem vitae, quasi ab inferis respirare ausi, ⁸ dictatorem Decimum Junium creant: qui, delectu habito ab annis decem & septem, in maturae inordinataeque militiae quatuor legiones undecunque contraxit. Tunc etiam servos spectati roboris ac voluntatis, ⁹ vel oblatos, vel, si ita opus fuit, publico pretio emtos sub titulo libertatis, sacramento militiae adexit. Arma, quae de-
erant, templis detraxerunt, egenti aerario privatae opes refusae sunt. Ita equester ordo, ita plebs trepida oblita studiorum ¹⁰ in commune consuluit. Junius quoque dictator ¹¹ antiquum Romanae miseriae factum re-
colens, pro supplemento exercitus, edicto, velut asylo patefacto, homines quicunque sceleribus ac debitis obnoxii essent, impunitate promissa, militiae mancipavit, quorum numerus ¹² ad sex millia virorum fuit. Campania vero, vel potius omnis Italia, ad Annibalem, desperata penitus Romani status reparatione, defecit. Post hoc Lucius Postumius praetor adversum ¹³ Gallos pugnare missus, cum exercitu caesus est. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Maximo consulibus, Claudius Mar-

⁷ *Idem qui postea Africanus,*] Ita MSS. & Edd. Vett. Sed in Edd. Recentt. illud qui desideratur.

⁸ *Dictatorem Decimum Junium*] Hunc Dictatorem Livius & Plut. in Fabio. *M. Junium* vocant, eumque viri docti esse putant, qui Consul anno DXXIII. In Fastis Capitolinis sic describitur, *M. JUNIUS. D. F. D. N. PERA. FABR.*

⁹ *Vel oblatos, vel publico pretio emp.*] Indicat Orosius non idem de servitiis armatis auctores tradidisse. Livius ait Dictatorem octo millia ex servitiis publice emta armasse. Appian. de reb. Annibalis, auctor est, Senatum octo millia servorum, dominis ultro donantibus, manumisisse. FABR. mox ad *sacramentum militiae*, Vincent. Bellov.

¹⁰ *In commune consuluit.*] Quamvis haec MSS. & Edd. Vett. sit lectio, in Fabricianis tamen invenias *in communi consuluit*

quod ne in postrema quidem Scotti emendatum fuit.

¹¹ *Antiquum Romanae miseriae factum recolens,*] Sic omnes habent MSS. nisi quod in Longob. simplex *colens* inveniatur. Editi quidam, ut Hittorp. & Bollsuing. *recolens statum.* Sed Edd. Antiq. amant quoque *factum recolens.* Aliquanto post Edd. quaedam *permisa*, male pro *promissa*.

¹² *Ad sex millia virorum fuit*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *virorum* delent. Ed. August. *septem millia virorum* numerat. Mox in illis *Romani status*, auget Meus *omnis Romani status*.

¹³ *Gallos missus,*] Sic Latine erat in MSS. tamen impressi addiderant, *pugnare*, nescio cur. LAUT. Imo & *missus & pugnare* in MSS. exstat. Decem enim, quos ego consului, unanimi consensu exhibent, *pugnare missus*, id est ad pugnandum. Neque video cur Graecismum hunc mutaverint Editores in *jussus*, quod

Marcellus ex praetore proconsule designatus, ¹⁴ Annibalis exercitum praelio fudit, primusque post tantas Reipublicae ruinas spem fecit, Annibalem posse superari. Scipiones autem in Hispania Asdrubalem, Poenorum imperatorem, ad Italiam exercitum comparantem, ¹⁵ gravissimo bello oppresserunt. ¹⁶ Nam triginta quinque millia militum de exercitu ejus ¹⁷ vel caede vel captione minuerunt. Celtiberos milites, ¹⁸ quam primam externam manum Romani in castris habere coeperunt, pretio sollicitatos, ab hostium societate in castra sua duxerunt. ¹⁹ Sempronius Gracchus proconsule, ²⁰ ab hospite suo Lucano quodam in insidias inductus, occisus est. ²¹ Centenius Penula, centurio, decerni sibi ultro bellum adversum Annibalem petiit: à quo cum octo millibus militum, quos ²² in aciem eduxerat, caesus est. Post hunc Cn. Fulvius, praetor, ab Annibale victus, amisso exercitu, vix evasit. Pudet recordationis. Quid enim dicam improbitatem magis, an miseriam Romanorum? imo verius vel improbam miseriam vel miseram improbitatem. ²³ Quis credat eo tempore, quo aerarium populi Romani egenam stipem privata collatione poscebat, ²⁴ miles in castris nonnisi aut puer, aut servus, aut sceleratus, aut debitor, & ne sic quidem ²⁵ numero idoneus erat, senatus in curia omnis pene novitius videbatur: postremo cum ita inminutis

quod apud omnes invenias, praeterquam in Edd. prima & Augustana.

¹⁴ *Annibalis exercitum praelio fudit*] Hoc praelium à Marcello ad Nolam commissum fuit, Livius libr. XXIII. Plutarchus in Marcello FABR.

¹⁵ *Gravissimo bello oppresserunt*] Post bello interferit Perizon. *superatum*. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. primam syllabam in *oppresserunt* delent.

¹⁶ *Nam triginta quinque millia*] Hunc unum numerum expressit Eutropius. Livius tantum magnam vim hominum occisam scribit. De Celtiberis Livius in fine libri XXIV. FABR.

¹⁷ *Vel caede vel captione minuerunt*] Cod. sive Edit. August. haec est lectio, *vel caedem vel captionem invenerunt*.

¹⁸ *Quam primam*] Lugd. Batt. tres *quam plurimam*, ut & Ultr. male. Edd. Vett. *cum primum*, excepta nobili illa Augustana.

¹⁹ *Sempronius Gracchus proconsule*] Se-

mel monuisse satis sit, Latinos, & Orosium passim nominandi casu, *Proconsule* dixisse: idque MSS. omnes tueri: & ita inprimendum censeo. LAUT. Semel monuisse sufficiat, confirmari id nostris quoque MSS.

²⁰ *Ab hospite suo Lucano*] *Flavium Lucanum* hunc nominat Appianus & Livius libro XXV. ubi historiam de Centenio & Fulvio etiam invenies. FABR.

²¹ *Centenius Penula*] Centurionis hujus veterani casum & cladem describit Livius lib. XXV. cap. 19.

²² *In aciem eduxerat*] Sic meliores scripti & Editi. Alii, *in aciem duxerat*, alii *in acie duxerat*.

²³ *Quis credat*] Ed. August. *Quis enim credat*.

²⁴ *Miles in castris*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *Miles in castris non esset, nisi aut puer &c.*

²⁵ *Numero idoneus erat*,] Religio mihi fuit

tis fractisque omnibus ²⁶ desperaretur, ut consilium de relinquenda Italia subiretur, ²⁷ eo tempore, cum unum domesticum bellum, ut diximus, ²⁸ ferri nullo modo posset, ²⁹ tria insuper transmarina bella fuisse suscepta? unum in Macedonia ³⁰ contra Philippum potentissimum Macedoniae regem, alterum in Hispania contra Asdrubalem Annibalis fratrem, tertium in Sardinia contra Sardos & alterum Asdrubalem, Carthaginien- sium ducem: extra hoc quartum Annibalis, quo in Italia premebantur: & tamen fortis in alterutrum desperatio in meliora profecit, nam in his omnibus desperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Ex quo eviden- ter ostenditur, non tempora tunc fuisse tranquilliora otii, sed homines miseriis fortiores.

fuit a Codd. MSS. discedere, qui omnes sic exhibent, non, ut Editi, *numerus idoneus erat*.

²⁶ *Desperaretur*,] Meus *desperabant*, sed tres ex Lugd. Batt. cum Collat. Gronov. Cod. Perizon. & Edit. Aug. malunt *desperabatur*.

²⁷ *Eo tempore*,] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. repetunt hic, *quis credat*.

²⁸ *Ferri nullo modo posset*,] MSS. & meliorum ex Editis ea lectio est. Alii, *ferri vix ullo modo posset*.

²⁹ *Tria insuper &c.*] Edd. quaedam ex Vetustioribus, *tria insuper transmarina bella quis credat fuisse suscepta?* In Ed. Augustana vero legitur, *tria insuper transmarina bella suscepta sunt*.

³⁰ *Contra Philippum*] De re gesta cum Philippo, Macedoniae rege, Livius libro XXIII. & XXIV. Eutropius libro tertio. De re in Sardinia contra Poenos Sardosque à T. Manlio gesta, Livius lib. XXIII. & Silius XII. FABR.

C A P U T XVII.

Claudius Marcellus Syracusas capit. Annibal ad Anienem Romanos terret, nec obruendi copia datur.

¹ Anno ab Urbe condita DXLIII Claudius Marcellus Syracusas, opu- lentissimam urbem Siciliae secunda oppugnatione ² vix cepit, quam, cum jam pridem obsedisset, Archimedis Syracusani civis, admirabili in- genio praediti, machinis repulsus, expugnare non potuit. ³ Decimo an-

¹ *Anno ab Urbe condita DXLIII.*] M. Marcellus Consul III. anno urbis DXXXIX. Siciliam missus Syracusas obsedit, tertioque anno post expugnavit, Polybius libro VIII. Livius XXIV. Plutarchus in Marcello, Ci-

cero in Verrem. FABR.

² *Vix cepit*,] Recte sic MSS. Cod. Au- gust. & Edd. Fabricianae. Vulgati alii *vi ce- pit*.

³ *Decimo anno post*] Eutropius quoque de-

anno postquam Annibal in Italiam venerat, ⁴ Cn. Fulvio, P. Sulpicio consulibus, Annibal de Campania movit exercitum: & cum ingenti clade omnium ⁵ per Sidicinum Sueffanumque agrum via Latina profectus, ad Anienem fluvium ⁶ tribus millibus ab Urbe confedit, incredibili totius Civitatis metu, cum senatu populoque diversis curis trepido, matronae quoque amentes pavore per propugnacula currerent, & convehere ⁷ in muros saxa, primaeque pro muris pugnare gestirent. Ipse autem cum expeditis equitibus ⁸ usque ad portam Collinam infestus accessit, deinde omnes copias in aciem direxit. ⁹ Sed & consules, Fulviusque proconsule non detrectavere pugnam. At ubi ¹⁰ expositae utrimque acies constiterunt, in conspectu Romae, praemium ¹¹ victoris futurae,

decimum hujus belli annum numerat, qui aliis est octavus. FABR.

⁴ Cn. Fulvio, P. Sulpicio] Male Publii praenomen in Fabr. & Scotti Edd. omittitur, licet in quibusdam MSS. desideretur. Copulam &, quoniam meliores libri non agnoscunt, omisimus, sicut & delevit Fabricius.

⁵ Per Sidicinum Sueffanumque] Sueffanum non Sinueffanum, est in manuscript. Orosii Eutropiique libris. Livius libro XXVI. per Sueffulam Alifanumque & Casinatem agrum via Latina ducit. ubi Sigonius, per Sueffulanum, legit. Silius libr. XII. hoc agro praeterito, de caeteris ita canit:

*Tum Sidicina legunt pernicibus arva manipulis,
Treiciamque Calen, vestras à nomine nati,
Oritbyia domos. hinc Alifanus Iaccho
Haud inaratus ager, nymphisque habitata
Casini
Rura evastantur, &c. FABR.*

⁶ Tribus millibus ab Urbe] Sic Livius: Inter haec Annibal ad Anienem fluvium tria millia passuum ab Urbe castra admovit. Florus libr. II. cap. 6. Annibalem castra posuisse à tertio lapide, ait. Plinius libr. XV. cap. 18. Castra Punica ad tertium lapidem vallata. Eutropius vero, Annibal usque ad quartum miliarium Urbis accessit quicum consentit Appianus, qui in libro de rebus Annibalis scribit, ipsum XXXII. ab Urbe stadia ad Anienem fluvium castra posuisse. At Polyb. libr. IX. ἐλαθε ἀπὸ τῆς Ἀνιωνίας ποταμῶν

καὶ συνελθόντες ὥστε μὴ πλεῖον πεπληρωμένοι τὰ δῖα ἀπὸ τῆς Ῥώμης ποιεῖσθαι & παρεμβολῶν. Annibal insciis Romanis Anienem fluvium transgressus tam prope accessit, ut castra stadiis XL. sive millibus passuum V. non amplius ab Urbe fecerit. FABR. Vincent. Bellov. tribus miliaribus.

⁷ In muros] Coll. Longob. cum tribus Lugd. Batt. e Coll. Gronov. in muris.

⁸ Usque ad portam Collinam] Cicero Philip. I. Annibal, credo, erat ad portas. Sed de his omnibus Livius copiose. FABR.

⁹ Sed & consules, Fulviusque proconsule] Ita hic locus recte in omnibus Manuscriptis legitur, ut mirari fatis non possim negligentiam eorum, qui securi de historia tam multa contra libros vetustos corruperunt. Consules erant Cn. Fulvius Centumalus & P. Sulpitius Galba. At Q. Fulvius Flaccus, qui superiore anno Consul fuerat, & jam proconsule Capuam cum Appio obsidebat, inde accitus, inter Esquilinam Collinamque portam castra habebat, Livius & alii omnes. Livii verba libr. XXVI. cap. 11. sunt: Nec Flaccus consulesque certamen detrectavere. FABR. Edd. Vett. excepta August. foedo mendo non carent, dum exhibent, sed & consules Fulvius & Publius non detrectavere pugnam.

¹⁰ Expositae utrimque acies] Meus Codex cum Florent. tertio mavult exposita utrimque acie. Sed Latine magis Florent. secund. At ubi expeditae utrimque acies constiterunt.

¹¹ Victoris] Vinc. Bellovac. Edd. & MSS. quidam victoriae.

turæ, tantus se subito imber è nubibus grandine mixtus effudit, ut turbata agmina, vix armis retentis, in sua se castra colligerent. Deinde cum serenitate reddita in campum copiae atque in aciem redissent, rursum violentior fusa tempestas, majore metu mortalium audaciam coercuit, territosque exercitus refugere in tentoria coëgit. Tunc conversus in religionem Annibal, dixisse fertur, potiundae sibi Romae modo voluntatem non dari, modo potestatem. Respondeant nunc mihi obrectatores veri Dei hoc loco, ¹² Annibali à capeffenda subruendaque Roma utrum Romana obstitit fortitudo, an divina miseratio, aut forsitan conservati isti dedignantur fateri, quod Annibal & victor extimuit, & cedens probavit? At si istam divinam tutelam ¹³ per pluviam de coelo venisse manifestum est, ipsam autem pluviam opportunis & necessariis temporibus non nisi per Christum, qui est verus Deus, ministrari, etiam ¹⁴ ab hujusmodi satis certo sciri, nec negari posse existimo, maxime nunc, quando ad documentum potentiae ejus cum siccitate turbante, pluviam poscere assidue contingit, & alternis vicibus nunc gentiles, nunc Christiani rogant: nec unquam etiam ipsis testibus factum est, ut optati imbres superveniant nisi in die, ¹⁵ quo rogari Christum & Christianis rogare permittitur: proculdubio constat, urbem Romam per hunc eundem verum Deum, qui est Christus Jesus, ordinantem secundum placitum ineffabilis judicii sui, & tunc ad futurae fidei credulitatem servatam fuisse, & nunc ¹⁶ pro parte sui incredula castigatam. At vero

¹² *Annibali*] In Codice Meo, ut & Ultr. legitur, *Annibalem*; quod a me monitum non fuisset, nisi & in Cod. Longob. & in reliquis duobus vetustissimis Florent. sic quoque scriberetur. Hinc suspicor lectum in MSS. olim pro *obstitit*, quod sequitur, & pro quo *restitit* quaedam habent Edd. fuisse *abstulit*. Dei videlicet miseratio abstulit & amovit tempestate subita a muris Romae Annibalem, quem arcere manus humanae a capienda eadem non poterant.

¹³ *Per pluviam*] Quae saepe Romanis in dubiis rebus magnum praestitit emolumentum. Orosius autem in hisce idem tractat argumentum & eodem modo, ut Tertullianus in Apologetico cap. V.

¹⁴ *Ab hujusmodi*] Quia non satis apte cohaerere verba videntur, Edd. prima & Paris. & Venetae interserunt *hominibus*, contra omnes MSS. Forte scripsit Auctor *ab hujusmodi servatis*, pro quo verbo compendiose pro more scripto, deinde successisse videtur *satis*. Respondet certe emendatio nostra illis, quae supra dixit, *conservati isti dedignantur fateri*.

¹⁵ *Quo rogari Christum*] Lugd. Bat. sec. cum Perizon. *quo rogare Christum & Christianus rogari permittitur*. Pro *permittitur*. Meus vult *permittunt*.

¹⁶ *Pro parte sui*] Ed. August. *pro tarditate sui*.

vero in Hispania ambo Scipiones à ¹⁷ fratre Asdrubale interfecti sunt. In Campania Capua capta est à Q. Fulvio proconsule : ¹⁸ principes Campanorum veneno mortem sibi consciverunt. Senatum omnem Capuae, etiam prohibente senatu Romano, Fulvius ¹⁹ suppliciis necavit. Interfectis in Hispania Scipionibus, cum, omnibus incusso pavore cunctantibus, ²⁰ Scipio se, admodum adolescens, ultro obtulisset, & pudenda penuria esset aerarii, Claudio Marcello & Valerio Laevino auctoribus, qui tunc consules erant, aurum argentumque signatum ad quaestores palam omnes senatores in publicum contulerunt, ita ut nihil praeter annulos singulos, bullasque sibi ac filiis, & deinde ²¹ per filias uxoresque suas singulas tantum auri uncias, & argenti non amplius quam singulas libras relinquerent.

¹⁷ *A fratre Asdrubale*] Ita legendum, non, *Asdrubalis*. Asdrubal Barchinus, Annibalis frater, P. Scipionem cum exercitu delevit, ac undetrigesimo die post conjunctis copiis cum Magone & altero Asdrubale Gisconis F. Cn. Scipionem oppressit, Livius libr. XXV. Appianus de rebus Hispanicis, Silius lib. XIII. Valerius libro III. cap. 7. Eutropius libr. III. Cicero pro Balbo : *Cum duo fulmina nostri imperii subito in Hispania, Cn. & P. Scipiones extincti, occidissent.* FABR.

¹⁸ *Principes Campanorum*] Septem & viginti ferme Senatores fuisse Livius ait libr. XXVI. in quo historia de Capua explicatur. Stetisse Capuam antequam à Romanis caperetur, annis circiter CCLX. M. Cato auctor est. Sed hoc tempore capta

in formam praefecturae fuit redacta, Vel-leius libr. II. Lege Ciceronem contra Rulum. FABR. Interferunt Editi plures autem, contra MSS.

¹⁹ *Suppliciis*] Ed. August. & Vincent. Bellov. cum. MSS. consentit, qui omnes habuit *suppliciis*. Editi male *supplicio*.

²⁰ *Scipio se, admodum adolescens,*] Natus erat Scipio annos fere quatuor & viginti. Livius libr. XXVI. Appianus de rebus Hispanicis, Valerius lib. III. cap. 9. Est autem hic *P. Cornelius Scipio*, qui postea *Africanus* fuit adpellatus. FABR.

²¹ *Et deinde per filias &c.*] Optima Ed. August. iterum cum MSS. facit. Nam Edd. reliquae Veteres legunt & *deinde filiabus uxoribusque singulas*.

CAPUT XVIII.

*De variis cladibus inter Romanos & Poenos utrimque acceptis, modo
huc modo illuc victoria inclinante.*

Scipio annos natus viginti & quatuor, imperium in Hispaniam pro-
consulare fortitus, ultionem praecipue patris & patruī animo inten-
dens, Pyrenaeum transgressus primo impetu Carthaginem novam cepit:
ubi ² stipendia maxima, praesidia valida, copiae auri argentique magnae
³ Poenorum habebantur, ibi etiam Magonem fratrem Annibalis captum,
cum caeteris Romam misit. ⁴ Laevinus consul ex Macedonia rediens,
Agrigentum, urbem Siciliae, expugnavit: ibique Annonem, Afrorum du-
cem, cepit, ⁵ quadraginta civitates in deditionem accepit, viginti & sex
expugnavit. Annibal in Italia ⁶ Cn. Fulvium proconsulem, undecim prae-
terea

1. *Scipio annos natus XXIV.*] De hac ae-
tate Scipionis jam diximus. At in Epitoma
Polybii lib. X. sic legimus: *ἐπεὶ δὲ ἑξήκοντα ἔχον
τοὺς τοῖς εἰκοσι τοῖς μὲν ἐπὶ πρᾶξι αὐτῶν ἐκ-
δοκεῖ πλέονας, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπηλπισμένους*, id
est: *Annos natus XXVII. eas res adgressus
est, quas vulgo omnes prorsus desperabant.* Ac
deinde multis verbis exponit, quomodo
Carthago nova ab eo fuerit capta, quod
Livius eum secutus facit sub finem lib.
XXVI. Idem est apud Appianum de re-
bus Hispanicis, & Silium lib. XV. FABR.
Quin & totidem annos aetatis Scipioni tri-
buunt MSS. Lugd. Batt. tert. & quart. cum
Coll. Gronov. Reliqui vulgatam retinent
lectionem. In Ed. August. & MSS. iisdem
Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Scipio A-
fricanus* legitur. Sed hoc nomen illi non-
dum tum competeat. Mox in *Hispania*
Lugd. Batt. quatuor cum Coll. dicta & Edd.
quibusdam, contra *Hispaniam* Florentini om-
nes & reliqui.

2. *Stipendia maxima,*] Coll. eadem cum tri-
bus MSS. Lugd. Batt. & Ed. Aug. *stipen-
dia magna.*

3. *Poenorum*] Perizon. Cod. *Afrorum.*

4. *Laevinus Cos. ex Maced.*] Quae Orosius
hic de rebus à M. Valerio Laevino Consu-

le in Sicilia gestis scribit, ea ab Eutropio
sumpsit. Livius Agrigentum non expugna-
tum, sed proditione captum scribit. Idem
Annonem non à Laevino captum, sed per
aversam portam fuga elapsum in Africam
trajecisse ait. FABR.

5. *Quadraginta civitates*] Lugd. Batt. tert.
cum Coll. Gronov. *quadraginta sex* nume-
rat, quem numerum & Eutropii quidam Codd.
prae se ferunt. Sed mox *viginti septem* ex-
pugnatas fuisse scribunt iidem.

6. *Cn. Fulvium Procons.*] Fulvius ab An-
nibale ad Herdoneam caesus fuit, Livius
initio libr. XXVII. & Appian. de rebus An-
nibalis. Undecim tribunos militum cum
Fulvio cecidisse etiam Plutarchus in Mar-
cello tradit, cum in Livio sint XII. Ve-
rum Sigonius id recte: nos hic, *XVII.
millia militum* interfecta, non *sex*, ut vul-
go legitur, scripsimus, primum, quia ita est
in omnibus scriptis libris, deinde quia non
est simile veri, Orosium, qui id sibi stu-
dio habuit, ut calamitates augeat, hic nu-
merum ab aliis traditum minuere voluisse.
Livius ait alibi, millia XIII. alibi haud plus
quam VII. caesa inveniri. Appianus & Eu-
tropius VIII. millia cecidisse referunt, Plu-
tarchus, *τὸ πλεον.* FABR.

7. *Mars.*

terea tribunos, decem & septem millia militum interfecit. ⁷ Marcellus consul cum Annibale triduum continuum dimicavit. Primo die pari pugna discessum est, sequenti victus consul, tertio victor octo millia hostium interfecit, ipsumque Annibalem cum reliquis fugere in castra compulit. ⁸ Fabius Maximus consul Tarentum, quae à Romanis desciverat, iterum expugnavit & cepit: ibique ingentes copias Annibalis cum ipso duce ejus Carthalone delevit, triginta millia hominum captivorum vendidit, pretia in fiscum retulit. ⁹ Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul ab Annibale cum exercitu occisus est. ¹⁰ Scipio in Hispania Poenorum ducem Asdrubalem vicit, & castris exiit. Praeterea octoginta civitates, aut deditione, aut bello in potestatem redegit. Afris sub corona venditis, sine pretio dimisit Hispanos. Annibal utrumque consulem Marcellum & Crispinum, insidiis circumventos, interfecit. ¹¹ Claudio Nerone & M. Livio Salinatore consulibus, cum Asdrubal Annibalis frater ab Hispaniis per Gallias ad Italiam veniret, jussusque à Carthaginienfibus, ut fratri cum copiis jungeretur, magna secum auxilia Hispanorum Gallorumque ¹² deduceret, cum maturato adventu descendisse jam ex Alpibus ¹³ consulibus proditus fuisset, ab exercitu Romano, ignorante Annibale, praeven-

⁷ *Marcellus Consul*] Haec Livius libro vigesimo septimo, & Plutarchus in Marcello. FABR.

⁸ *Fabius Maximus Consul*] Q. Fabius Maximus Consul V. Tarentum per proditorem recepit, ut scribit Livius libro XXVII. Plutarchus in Fabio, Appianus de rebus Annibalis, quos auctores etiam de Marcelli caede lege. FABR.

⁹ *Sequenti anno &c.*] Nimis otiose & officitanter haec ab Orosio referuntur, si quidem ab eo profecta sunt. Nam post aliquot lineas sequitur, *Annibal utrumque consulem, Marcellum & Crispinum, insidiis circumventos, interfecit.* Itaque supervacaneum erat, idem de Marcello hoc in loco dicere. Praeterea falsum est, Marcellum cum exercitu ab Annibale occisum fuisse. Uterque consul speculatum iverat, ex insidiis equites Numidae consules adorti, Marcellum interfecerunt, Crispinum graviter vulnerarunt. Et is quidem tum se atque exercitum fuga servavit, sed aliquanto post

ex vulneribus obiit. Ut culpa liberetur Orosius in re nimis manifesta, & apud Livium aliosque fusius descripta, verba auctoris ita refingi possunt, sensu apto, mutatione exigua. *Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul Annibali cum exercitu oppositus est. Scipio in Hispania &c.*

¹⁰ *Scipio in Hispania*] De hac re exstat fragmentum Polybii ex libro octavo, unde Livius sumpsit. Consule quoque Appianum in Hispanicis. FABR.

¹¹ *Claudio Nerone, & M. Livio.*] Consules hi fuerunt anno Urbis conditae DXLVI. Annibalisque fratrem Asdrubalem cum magnis copiis oppresserunt, quod scribit Polybius libro undecimo, Livius XXVII. Appianus de rebus Annibalis, Silius libro XV. Suetonius in Tiberio Florus, Eutropius & alii. FABR.

¹² *Deduceret,*] Meus *duceret.*

¹³ *Consulibus*] Meus cum Coll. Gronov. *consulibus proditus esset.* quasi paullo ante descendisset pro descendisse legendum esset.

ventus, cum omni exercitu suo interfectus est. Diu quidem incertus belli eventus fuit, elephantis maxime Romanam infestantibus aciem, qui à militibus Romanis ¹⁴ occisi sunt, ¹⁵ quos à volitando velites vocant: quod genus militiae paulo ante repertum fuerat, ut lecti agilitate juvenes, cum armis suis post terga equitum sederent: & mox cum ad hostem ventum esset, equis desilirent, & continuo pedites ipsi ex alia parte equitibus, per quos advecti fuerant dimicantibus, hostem perturbarent. Ab his ergo velitibus elephanti retroacti, cum regi jam à suis non possent, fabrili scalpro inter aures adacto, necabantur. Id genus occidendae, cum opus esset, belluae, ¹⁶ idem dux Asdrubal primus invenerat. Fuit hoc praelio Poenis ¹⁷ Metaurus flumen, ubi Asdrubal est victus, quasi Trasimenus lacus: ¹⁸ & Sena Piceni civitas, ut vicus ille Cannensis: ¹⁹ Nam quinquaginta & octo millia de exercitu Asdrubalis ibi occisa sunt, capta sunt quinque millia quadringenti. ²⁰ Quatuor millia civium Romanorum inter eos reperta atque revocata sunt, quod victoribus consulibus solatio fuit. Nam &

¹⁴ *Occisi sunt*,] Desiderantur haec non modo in Meo Cod. ut & Ultr. atque Perizon. sed etiam in Cod. Longob. & duobus reliquis Florentinis. Qui quinque MSS. quum longe reliquis praesentent, suspicionem aliquam movere possint. Praesertim, quum aliquanto post non a velitibus occisos elephantos, sed retroactos, atque a Poenis & Asdrubale ipso interfectos narret. Sensus tamen postulat aliquid simile. Forte scripsit Orosius *caesi sunt*, quod etiam vulnerare significat, & sic hoc loco innuere potest bestias vulneribus, & vexatione retroactas fuisse. Quamvis a Romanis quoque in ipsa pugna aliquot elephantos fuisse occisos innuat Livius lib. XXVII. cap. 51. *Elephanti plures ab ipsis rectoribus quam ab hoste interfecti*.

¹⁵ *Quos à volitando Velites*] Festus, *Velites dicuntur expediti milites, quasi volites, id est, volantes*. FABR.

¹⁶ *Idem dux Asdrubal*] Coll. Gronov. non habet *idem*. Sed Ed. Aug. legit *isdem* pro *iisdem*, & in Lugd. Bat. tert. legitur *penes* pro *Poenus dux Asdrubal*.

¹⁷ *Metaurus*] Florentini tres, Meus &

Perizon *Metaurum*, forte quia in aliquo priore aprographo *penes* pro *Poenis* fuerit scriptum unde in tertio Florentino & Ed. Aug. exstat *penes Metaurum* & inde in Coll. Gronov. *fuit hoc praelium penes Metaurus flumen*.

¹⁸ *Et Sena Piceni*] Vulgo, *Caesena* corrupte legitur. Apud *Senam* pugnatum Livius, Appianus, Eutropius, Auctor de Viris illustribus, & Silius scribunt. Hinc Cicero in Bruto hoc *praelium Senense* vocat, in quo Salinator ludos Juventatis vovit. FABR.

¹⁹ *Nam LVIII. millia*] Hic numerus est in nostris Manuscriptis, eundem Eutropio Diaconus ex Orosio inseruit. Sed in Livii libris est, LVI. millia hostium occisa, capta quinque millia & CCCC. Polybius longe minorem numerum edit; nam Carthaginiensium & Gallorum circiter X. millia, Romanorum ad duo millia caesa scribit. FABR.

²⁰ *Quatuor millia*] MSS. Florentt. tres, Meus, Perizon Coll. Gronov. Lugd. Bat. tert. & Edd. Vett. omnes, post haec verba addunt *autem*.

& ab exercitu eorum octo millia ceciderunt. Annibali caput fratris sui Asdrubalis, ante castra projectum est. Quo viso & simul clade Poenorum cognita, ²¹ anno decimo tertio quam in Italiam venerat, refugit in Brutios. Post haec anno continuo inter Annibalem & Romanos quies à tumultu bellorum intercessisse visa est, quia inquietudo morborum in castris erat, & gravissima pestilentia ²² uterque exercitus angebatur. ²³ Interea Scipio, universa Hispania à Pyrenaeo usque ad Oceanum in provinciam redacta, Romam venit, ²⁴ consul cum Licinio Crasso creatus in Africam transiit, Annonem Amilcaris filium, ducem Poenorum, interfecit, exercitum ejus partim caede, partim captivitate disperdidit: nam ²⁵ undecim millia Poenorum eo praelio occidit. Sempronius consul cum Annibale congressus & victus, ²⁶ Romam refugit. Scipio in Africa ²⁷ adgressus hyberna Poenorum, atque alia Numidarum, quae utraque haud procul ab Utica erant, nocte concubia ²⁸ fecit incendi. Poeni trepidi cum casu accidisse ignem putarent, inermes ad extinguendum concurrerunt: quare facile ab armatis ²⁹ oppressi sunt. ³⁰ In utrisque castris

²¹ *Anno XIII. quam in Italiam venerat,*] Sic in additionibus quoque Diaconi in Eutropium legitur. FABR.

²² *Uterque exercitus angebatur.*] Sic malo ex Colonienſi, quam agebatur. LAUR. MSS. Meus, Perizon. Lugd. Bat. tert. & duo Florent. cum Edd. Vetustis, *utrique exercitus angebantur*, Cod. Florent. pr. sive Longob. *utriusque exercitus angebantur*. Quamcumque elegeris lectionem, patet verbum *angi* debere retineri, & quidem meliore jure quam *agi*, quod praeferunt Codd. & Edd. qui agebatur malunt. Quomodo haec verba differant, vide Cl. Arentzenii Notam ad Aur. Victorem p. 347.

²³ *Interea Scipio,*] De his rebus Livius lib. XXVIII. & Appianus in Hispanicis. Exstat quoque fragmentum Polybii ex lib. XI. quod cum Livianis collatum magnam utilitatem studiosis adferet. FABR.

²⁴ *Consul cum Licinio*] P. Cornelius Scipio & P. Licinius Crassus Dives Coff. fuerunt anno ab Urbe condita DXLIII. quo anno Scipio Siciliam provinciam obtinuit, & sequenti in Africam trajecit, Livius libro vigesimo nono, Appianus in Libyco.

Eutropius libro III. quorum scriptis inter se collatis, cognosces, quod Livius quoque fatetur, non in omnibus auctores convenire. FABR.

²⁵ *Undecim millia*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. XL. *millia*. Idem numerus invenitur in excerptis Vincentii Bellov. lib. VI. cap. 51. Speculi Hist.

²⁶ *Romam refugit.*] P. Sempronium ab Annibale victum in agro Crotonienſi in castra rediisse, ac deinde accersito Licinio Crasso feliciter dimicasse, Livius libro nono extremo scribit. FABR.

²⁷ *Adgressus hyberna Poenorum,*] Haec historia exstat in Polybii fragmentis lib. XIV. apud Livium initio lib. XXX. & Appianum in Lybico. FABR.

²⁸ *Fecit incendi.*] Lugd. Batt. tres cum Vincentio & Coll. Gronov. *incendit*.

²⁹ *Oppressi sunt.*] Ed. August. *superati sunt vel oppressi*. Quod & Venetae Edd. habent, duas copulantes lectiones, ut saepe in Edd. Antiquis videre licet.

³⁰ *In utrisque castris XL. millia.*] Hunc numerum edit Livius: Appianus ita, Ἀπί-
ανον ὃ ἔκχρησεν ὀλίγα δρόντις περισμύροισι, καὶ αἰχμη-
λαῖται

stris quadraginta millia hominum igni ferroque consumta sunt, ³¹ capta quinque millia, duces ipsi miserabiliter ambusti, ³² aegre effugerunt. Asdrubal imperator Carthaginem profugus venit. ³³ Itaque Syphax & Asdrubal mox plurimum reparavere exercitum, atque iterum cum Scipione congressi sunt, victique fugerunt. Syphacem fugientem Laelius & Massanissa ceperunt, caetera multitudo Cirtam ³⁴ confugit, quam Massanissa oppugnata in deditionem recepit, Syphacem ³⁵ ad Scipionem catenis vinctum deduxit, quem Scipio cum ingentibus spoliis, plurimisque captivis ³⁶ Romam perducendum Laelio tradidit.

λαμπρὴ ἐξόντων διχάσιοι καὶ πενταχέσιοι, id est: caesa sunt hostium millia fere XXX. capta duo millia & CCCC. FABR.

³¹ Capta quinque millia] Propius ad Appiani numerum duo millia capta fuisse scribit Lugd. Bat. quart.

³² Aegre effugerunt.] Flor. pr. aegre effugerunt, tertius aegre reffugerunt.

³³ Itaque Syphax & Asdrubal] Haec omnia Livius & Appianus copiose, quos lege. FABR.

³⁴ Confugit,] Ed. Aug. profugit. Meus Codex fugit. Mox Perizon. in deditionem accepit. pro recepit.

³⁵ Ad Scipionem &c.] Vincentius Bellovac. mavult Syphacem, catenis vinctum, ad Scipionem adduxit.

³⁶ Romam] Abest ab octo MSS. videlicet tribus Florentt. tribus Lugd. Batt. Meo & Perizon. ut & a Vincentio Bellovacensi in Speculo Histor. lib. VI. cap. 51.

C A P U T XIX.

Annibalem in Africam revocatum, à Scipione superatum, fugatumque fuisse: & Carthaginensibus pacem concessisse Romanos.

Annibal redire in Africam iussus, ut fessis Carthaginensibus subveniret, ¹ flens reliquit Italiam, ² omnibus Italici generis militibus, ³ qui sequi nollent, interfectis, cui ad Africanum litus propinquanti, iussus quidam è nauticis adscendere in arborem navis, atque inde speculari, quam regionem teneret, ⁴ sepulchrum dirutum se prospexisse respondit.

¹ Flens reliquit Italiam,] Sic Eutropius: Livius eum vix lacrymis temperasse ait. FABR.

² Omnibus Italici generis] Hac de re Appianus in fine libri de rebus Annibalis. FABR.

³ Qui sequi nollent,] Perizon. qui eum sequi nollent, quod & apud Vincent. Bell. idem mox adpropinquanti.

⁴ Sepulchrum dirutum se prospexisse] Livius: Cum dixisset sepulchrum dirutum pro-ram spectare, abominatus, praetervehi iussu gubernatore, ad Leptim adpulit classem. FABR. Vincent. Bell. prospicere.

spondit. Abominatus dictum Annibal, deflexo cursu ad Leptim oppidum copias exposuit. ⁵ Qui continuo refecta multitudine, ⁶ Carthaginem venit, deinde ⁷ colloquium Scipionis petiit. ⁸ Ubi cum se diu adtoniti admiratione mutua duo clarissimi duces ⁹ suspexissent, ¹⁰ infecto pacis negotio praelium confertum est: quod diu magnis ducum artibus dispositum, magnis copiarum molibus gestum, magnis militum viribus consummatum, Romanis victoriam contulit. Octoginta ibi elephantum vel capti vel occisi sunt, ¹¹ Carthaginensium interfecta sunt viginti millia quingenti, Annibal omnia & ante praelium & in praelio expertus, cum paucis, hoc est, vix quatuor equitibus, inter tumultum elapsus, Adrumetum confugit. Postea Carthaginem post sex & triginta annos, quam inde ¹² parvus cum patre exierat, venit: ¹³ consultantique senatui, nullam esse residuam spem, nisi in petenda pace, persuasit. Cn. Cornelio Lentulo, P. Aelio Paeto consulibus, Carthaginensibus pax per Scipionem voluntate senatus populique concessa est. Naves tamen plus quam quingentae in altum productae, in conspectu civitatis incensae sunt. Scipio jam tunc cognomento Africanus, triumphans Urbem ingressus est, quem ¹⁴ Terentius, qui postea comicus, ex nobilibus Carthagi-

⁵ *Qui continuo*] Sic MSS. omnes, ut & Vincentius Bellov. ut ad Annibalem referatur, non *ubi*, ut ad Leptin, quod Edd. excogitarunt. Cum MSS. facit Ed. August. Codicis sui religiose semper servans scripturam.

⁶ *Carthaginem venit*,] Non ad Urbem accessit, sed *Zamam*, quae iter dierum quinque abest à Carthagine, Livius libro XXX. Polyb. XV. Ubi de colloquio ducum plura. FABR.

⁷ *Colloquium Scipionis petiit*.] Sic MSS. Sed Editi plerique, *Scipionis colloquium petiit*. August. vero sola, *ad colloquium Scipionis venit*. Ubi cum se diu &c. Pro *petiit* quatuor MSS. *petit* habent.

⁸ *Ubi cum se diu*] Haec MSS. lectio est. Editt. Vett. *Ibi cum diu se* &c.

⁹ *Suspexissent*,] Lugd. Bat. pr. *conspexissent*.

¹⁰ *Infecto*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *interfecto pacis negotio*. Malim vul-

gatam. Dein *est* delet Lugd. Bat. pr.

¹¹ *Carthaginensium interf. XX. millia. D.*] Sic Appianus, Ἀπὸ τῶν πολεμίων διτμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι. Polybius & Livius scribunt Carthaginensium caesa supra millia viginti. De Annibalis fuga eosdem auctores lege, sicut & de pace ejusque conditionibus. FABR.

¹² *Parvus*] Cod. Perizon. *parvulus*.

¹³ *Consultantique senatui*,] Codex Meus *consultentique Senatui*, quod & in Edit. August. inveni.

¹⁴ *Terentius, qui postea Comicus*,] Quod Orosius hic de *Terentio Comico*, id Livius libro trigesimo & trigesimo octavo de Q. Terentio Culleone, Senatore Romano, quem Scipio inter captivos recepit, scriptum reliquit. Fenestella quoque eos refutavit, qui *Terentium* captum ex Africa Romam perductum scripserant. FABR. Unde, quantumvis in omnibus MSS. ut & Vincentio Bellov. lib. VI. cap. 52. inveniatur, Pighius ad A. V. C. DLII. Tom. II. Annal. p.

ginienſium captivis pileatus (quod indultae ſibi libertatis inſigne fuit) triumphantem poſt currum ſecutus eſt.

p. 241. *impudens glosſema* vocat, *librariorum ignorantia invecſtum*. Vellem ſane! Sed vereor, ne nimis oſcitanter & properanter Livium legerit Oroſius. Oroſii enim ſtilum ſapiunt illa, *qui poſtea Comicus*, ut ſupra cap. XVI. de Scipione, *qui poſtea Africanus*. Credidiſſe videtur P. Terentium, poſtea ſcriptorem Comicum, ex nobilibus, vel ut quaedam Edd. habent, ex *nobiſſimis* Carthaginiensium fuiſſe captivis, & quidem ante triumphum, ſervitute exemptum & libertate donatum, atque ideo Scipionis benefactoris currum triumphalem ſecutum fuiſſe. Nam, ſi, ut glosſema, illa tantum tollamus, *qui poſtea Comicus*, remanent tamen, quae male cohaerent, verba, ex nobilibus

Carthaginiensium captivis. Q. Terentius Culleo enim, cui illa felicitas, apud Livium & alios, contigiſſe dicitur, non poteſt dici fuiſſe ex nobilibus Carthaginiensium captivis, quia fuit ex captivis Romanorum apud Carthaginenſes, ſic enim *Romani captivi* in Graecia occurrunt cap. ſequ. Praeterea tunc foret ſcribendum *receptae*, vel, ut cap. ſequ. *deterſae*, non vero *indultae libertatis*, Romano enim Romanus libertatem indulgere non poterat, quae illi eodem jure quo ſibi, ut Romano, competeſſet, ſed herus ſervo indulgere libertatem ſolet, & ſic manumiſſus fuit P. Terentius ille, qui poſtea Comicus.

C A P U T XX.

De bello Macedonico, in quo cum variis ac diverſis Romani, praecipue adverſus Macedones & Antiochum Syriae regem, varie pugnaverunt.

¹ Anno ab Urbe condita DXLVI. bellum Punicum ſecundum finitum eſt, quod geſtum eſt annis ſeptemdecim: cui Macedonicum continuo ſucceſſit, ² quod Quinctius Flaminius Coſ. fortitus, poſt multa & gra-

¹ *Anno ab Urbe condita DXLVI.*] In Faſtis Capitolinis hic annus eſt ab Urbe condita DLII. Bellum autem primum *Macedonicum*, quod hoc anno Romani ſuſceperunt, etiam *Philippicum* à rege, quicum geſtum eſt, nominatur, de quo Livius lib. XXXI. & deinceps, Florus lib. II. cap. 7. Eutropius IV. FABR.

² *Quod Quinctius Flaminius*] T. QUIN-

CTIUS. T. F. L. N. FLAMININUS Coſ. in Faſtis Capitolinis invenitur anno DLV. Is fortitus Macedoniam adverſus Philippum in faucibus Epiri proſpere pugnavit: annoque inſequenti victo ei pacem dedit, Polybius libro decimo-ſeptimo, Livius XXXII. & XXXIII. Plutarchus in Flaminio. Quinctii cognomen *Flaminius* in Cornelii Gualtheri libro recte ſcribitur, cum

gravissima praelia, quibus Macedones victi sunt, pacem Philippo dedit. Deinde cum Lacedaemoniis pugnavit, victo Nabide duce ipsorum, nobilissimos obsides Demetrium Philippi filium & ³ Armenem Nabidis filium, ante currum duxit. Romani captivi, qui sub Annibale per Graeciam venditi fuerant, universi recepti, capitibus rasis ob deterfam servitutum, currum triumphantis secuti sunt. ⁴ Eodem tempore Insubres, Boii atque Caenomani, contractis in unum viribus, Amilcare Poeno duce, qui in Italia remanserat, Cremonam Placentiamque vastantes, difficillimo bello à L. Furio praetore superati sunt. Postea Flamininus proconsule, Philippum regem & cum eo Thracas, Macedones, Illyrios, multasque praeterea gentes, quae ⁵ in auxilium ei venerant, bello subegit. ⁶ Victi Macedones castra amiserunt, octo millia hostium ⁷ eo die caesa, ⁸ quinque millia capta Polybius scribit. Valerius dicit quadraginta millia trucidata. Claudius vero trigintaduo millia interfecta commemorat. Sed haec varietas scriptorum utique fallacia est. Fallaciae autem causa profecto adulatio est, dum victoris laudes accumulare, virtutemque patriae extollere vel praesentibus vel posteris student: alioquin si inquisitus non fuisset numerus, nec qualiscunque fuisset expressus. Quod si gloriosum est duci & patriae, plurimos hostium peremisse, quanto magis laetum patriae, & duci beatum potest videri, suorum vel nullos vel paucissimos perdidisse. Ita lucidissime patet, quod simi-

cum in aliis, & vulgo passim male scribatur: De Nabide praeter Livium & Plutarchum, Pausanias libro IV. Justinus trigesimo & trigesimo primo. FABR.

³ Armenem] Is apud Romanos in Italia diem obiit. Demetrius postea patri Philippo fuit redditus.

⁴ Eodem tempore Insubres,] Haec res contra Gallos à L. Furio Purpureone praetore gesta est P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta Coss. anno urbis DLIII. Livius libro XXX. FABR.

⁵ In auxilium ei] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. legunt, qui in auxilio ejus venerant.

⁶ Victi Macedones] Praelium intelligit, quo Philippus, Rex Macedonum, ad Cynoscephalas, victus est à T. Quinctio. Quod

à Livio expositum fuit initio libri XXXIII. sed cum ibi non sine jactura historiae intercederet, in Polybii fragmentis libro decimo septimo singulari beneficio conservatum est. Ubi quod à Polybio scriptum Orosius refert, sic legitur, ἡ δὲ Μακεδονία ἀπὸ τῶν μὲν ἐκ πάντων εἰς ὀκτακισχίλιους. ζωρεῖα δὲ ἐλάσσειν ἐκ ἐλάτῃς πεντακισχίλιων. Idem numerus caesorum est apud Plutarchum. FABR.

⁷ Eo die caesa,] Sic MSS. meliores sex, videlicet Florentt. tres, Perizon. Meus & unus ex Lugd. Batt. adstipulante Coll. Gronov. Alii eodem.

⁸ Quinque millia capta] Numerus caesorum in tribus MSS. recentioribus novem, captorum sex millibus definitur, sed contra Polybium. Mox pro victoris, Cod. Perizon. victorum.

simili impudentia mentiendi, qua occisorum hostium numero adjicitur, sociorum quoque amissorum damna minuuntur, vel etiam omnino reticentur. ⁹ Igitur Sempronius Tuditanus in Hispania citeriore, bello oppressus, cum omni exercitu Romano interfectus est: ¹⁰ Consul Marcellus in Etruria à Boiis oppressus, magnam partem exercitus perdidit, cui postea Furius alter consul auxilio accessit: atque ita universam Boiorum gentem igni ferroque vastantes, propemodum usque ad nihilum deleverunt. L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone consulibus, ¹¹ Antiochus, rex Syriae, bellum contra populum Romanum ¹² struens, in Europam transiit ex Asia. Tunc etiam Annibal propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos ¹³ ferebantur, exhiberi ¹⁴ Romam à senatu jussus, clam ex Africa profectus, ad Antiochum migravit: quem cum apud Ephesum invenisset cunctantem, mox in bellum impulit. Tunc etiam ¹⁵ lex, quae ab Oppio ¹⁶ tribuno plebis lata fuerat, ne qua mulier plus quam semiunciam auri haberet, neve versicolori vestimento, nec vehiculo per Urbem uteretur, post viginti annos abrogata est. P. Scipione Africano iterum, Ti. Sempronio Longo consulibus, apud Mediolanum ¹⁷ decem millia Gallorum caesa: sequenti autem praelio undecim millia Gallorum, Romanorum vero quinque millia, occisa sunt. ¹⁸ Publius

⁹ Igitur Sempronius] C. Sempronius Tuditanus Praetor, in citeriore Hispania praelio victus, ex gravi vulnere haud ita multo post exspiravit, Livius libro XXXIII. Appianus in Hispanicis Sempronium Tudertinum adpellat. FABR.

¹⁰ Consul Marcellus] M. Claudius Marcellus, & L. Furius Purpureo Consules fuerunt anno DLVII. in eoque magistratu rem in Etruria gesserunt, Livius lib. XXXIII. FABR.

¹¹ Antiochus, rex Syriae,] De hoc & Annibalis transitu ad ipsum Livius, Appianus de rebus Annibalis, & in Syriacis, Justinus libro trigesimo-primo. FABR.

¹² Struens,] Nolim hic tam munificus esse voluisset in Orosium, qui instruens fecit. LAUT. Recte fane, nam struens non instruens, invenitur in MSS. Meo, Perizon. atque Ultrajectino. Verbum quoque struodolum nectere subinnuit, ut fecit Antiochus.

¹³ Serebantur,] Ed. Aug. ferebantur, ut & Ed. Scotti.

¹⁴ Romam] Sic melioris MSS. Romae alii.

¹⁵ Lex, quae ab Oppio] Contentiones de lege Oppia ortas, commemorat Livius initio lib. XXXIV. Lata fuit anno ab Urbe condita DXL. abrogata DLVIII. FABR.

¹⁶ Tribuno plebis] Cod. Longob. ut & Perizon tribuno plebi.

¹⁷ X. millia Gallorum caesa:] Hanc victoriam de Gallis reportavit L. Valerius Flaccus Procos. Alterum praelium in quo Romanorum non incruenta victoria fuit, commissum est à Ti. Sempronio Cos. Livius lib. XXXIV. FABR.

¹⁸ P. Digitius] In Gualteri libro Digitius praenomen nullum habet. Livius initio lib. XXXV. Sex. Digitium nominat. ubi caetera, quae hic breviter Orosius, ordine commemorantur. FABR.

blius Digitius praetor in Hispania citeriore, pene omnem amisit exercitum. M. Fulvius praetor Celtiberos cum proximis gentibus vicit, ¹⁹ regemque eorum cepit. Minucius à Liguribus in extremum periculi ²⁰ adductus, & insidiis hostium circumventus, vix Numidarum equitum industria liberatus est. ²¹ Scipio Africanus, inter caeteros legatos ad Antiochum missus, etiam cum Annibale colloquium familiare habuit. Sed infecto pacis negotio, ab Antiocho discessit. In utraque Hispania per Flaminium, Fulviumque praetores, bella ²² multum horrida cruentaue utrisque populis gesta sunt. ²³ P. Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrione consulibus, Antiochus quamvis Thermopylas occupasset, ²⁴ quarum munimine tutior propter dubios belli eventus fieret, tamen commisso bello, à consule Glabrione superatus, vix cum paucis ²⁵ fugit è praelio, Ephesumque pervenit. ²⁶ Is habuisse fertur armatorum sexaginta millia, ex quibus quadraginta millia caesa, capta plus quam quinque millia fuisse referuntur. Alter consul Scipio cum Boiorum gente confligit, ²⁷ in quo ²⁸ praelio viginti millia hostium interfecit. ²⁹ Sequenti anno Scipio Africanus, habens in auxilio Eumenem Attali filium, adversus Annibalem, qui tunc Antiochi classi praeerat, bellum navale gessit, Antiochus, victo

¹⁹ *Regemque eorum*] Ed. August. *regem quoque eorum.*

²⁰ *Adductus*,] Addunt Lugd. Batt. tres est. In Ed. Aug. legitur, *in extremum periculum adductus est.* Venetae quoque periculum scribunt, sed deleta est.

²¹ *Scipio Africanus, inter caeteros legatos*] De hac legatione Livius, & Appian. in Syriaca, qui narrant Africani sermonem cum Annibale habitum *de summo Imperatore.* Unde Lucianus argumentum sumit Dialogi, qui de hac re *ἐν τοῖς νικητικοῖς* legitur. FABR.

²² *Multum*] Lugd. Bat. quart. & Ed. Aug. *multa.* Mox eadem Ed. *utriusque populi.*

²³ *P. Corn. Scip. M. Acilio*] Hi Coss. fuerunt anno Urbis DLXI. Acil. in Capitolin. tabulis praenomen. M. habet, quo Manius significatur. Plutarchus quoque hunc in Flaminio *Μάνιον Ακίλιον*, Appianus in Syriaca, *Ἀκίλιον Μάνιον Γλαβρίωνα* vocant, qui

de re gesta cum Antiocho sunt legendi cum Livio libr. XXXVI. Just. Floro, Eutropio & aliis. FABR.

²⁴ *Quarum munimine*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *ex quarum munimine.*

²⁵ *Fugit è praelio*,] Meus Codex *effugit de praelio.*

²⁶ *Is habuisse fertur armatorum LX. millia,*] Hunc numerum, Livio auctore, Valerius Antias edidit. Appianus vero scribit ex Antiochi exercitu caesos aut captos circiter X mille. FABR.

²⁷ *In quo praelio XX. millia hostium*] Duodetriginta millia hostium caesa Antias Valerius scribit, capta tria millia & CCCC. signa militaria CXXIV. equos MCC. carpenta CCXLVII. Livius. FABR.

²⁸ *Praelio*] Perizon. *bello*, ut saepe.

²⁹ *Sequenti anno*] Bellum Antiochenum confecit Africani frater L. Scipio, inde *Asiaticus*, adpellatus, Livius lib. XXXVII.

cto Annibale atque in fugam acto, simulque omni exercitu amisso, pacem rogavit: ³⁰ filiumque Africani, quem utrum explorantem, an in praelio cepisset, incertum est, ultro remisit. In Hispania ulteriore ³¹ L. Aemilius proconsule à Lusitanis cum universo exercitu caesus interiit. L. Baebius in Hispaniam proficiscens, à Liguribus circumventus, cum universo exercitu occisus est: unde ³² adeo ne nuncium quidem superfuisse constat, ut internecionem ipsam Romae Massilienses nunciare curaverint. ³³ Fulvius Consul de Graecia in Gallograeciam, quae nunc est Galatia, transvectus, ad Olympum montem pervenit, ad quem universi Gallograeci cum conjugibus & liberis confugerant, ibique acerbissimum bellum gessit, namque de superioribus locis sagittis, ³⁴ grandibus saxis, ceterisque telis Romani graviter ³⁵ contriti, tandem usque ad congressum hostium perruperunt, quadraginta millia Gallograecorum eo praelio interfecta referuntur. ³⁶ Marcius consul adversus Ligures profectus, superatusque, quatuor millia militum amisit: & nisi victus, celeriter refugisset in castra, eandem internecionis cladem, quam Baebius dudum ab eisdem hostibus acceperat, pertulisset. M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone consulibus, Philippus rex, ³⁷ qui legatos populi Roma-

³⁰ *Filiumque Africani,*] Appianus errore ductus putavit hunc esse Paulli Aemilii filium, qui in Scipionum familiam adoptatus *Africanus minor* dictus fuit: sed ille non ab Africano superiore, sed ejus filio adoptatus fuit, Cicero & alii. FABR. Mox *praelio* pro *in praelio* Ed. Aug.

³¹ *Lucius Aemilius proconsule*] Lucius Aemilius Paullus Praetor, Scipione & Glaabrione Consulibus, Hispaniam ulteriorem fortitus fuit, eamque imperio Consulari obtinuit Proconsul. Livius libr. XXXVI. Plutarchus in Aemilio. Anno autem sequenti victus à Lusitanis sex millia de exercitu suo amisit, Livius libro XXXVII Interiisse ipsum Orosius parum considerate scribit. De Baebio occiso à Liguribus, Liv. extremo lib. XXXVII. FABR.

³² *Adeo*] Non comparet in ead. Ed. Aug.

³³ *Fulvius Cos. de Graecia*] Anno ab

Urbe condita DLXIV. M. Fulvius Nobilior consul fuit cum Cn. Manlio Vulsone. Atque ab hoc, non à Fulvio bellum in Gallograecia gestum scribit Livius XXXVIII. Florus lib. II. cap. II. Appianus in Syriaca. De *Gollograecia* Livius, & Justinus lib. XXV. FABR.

³⁴ *Grandibus saxis,*] Ita MSS. deleta copula *que*, quam Editi quidam admittunt.

³⁵ *Contriti,*] Lugd. Bat. quart. & Ed. Aug. *adtriti*, quae lectio quoque invenitur apud Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 58. qui deinde sic pergit, *tandem &c. perrumpentes XL. millia Gallograecorum interfecisse referuntur.*

³⁶ *Marcius Consul adversus Lig.*] Q. Marcius Philippus Consul cum Sp. Postumio Albino anno DLXVII. profectus adversus Ligures magnam cladem accepit. Livius libro XXXIX. FABR.

³⁷ *Qui legatos populi Romani interfecerat,*] Philippus non legatos Roman. interfecit, Mm sed

Romani interfecerat, propter Demetrii ³⁸ filii sui, quem legatum miserat, verecundissimas preces, veniam meruit: eundemque continuo velut Romanis amicum, sui que proditorem, fratre quoque ipsius ad parricidium patris ministro, nihil de utroque miserum male suspicantem, veneno necavit. Eodem anno Scipio Africanus ab ingrata sibi Urbe ³⁹ diu exsulans, ⁴⁰ apud Liternum oppidum morbo periit. Iisdem etiam diebus Annibal apud Prusiam Bithyniae regem, cum à Romanis reposceretur, veneno sese necavit. ⁴¹ Philopoemen, Dux Achivorum, à Messeniis captus, occisusque est. In Sicilia tunc ⁴² Vulcani insula, quae ante non fuerat, repente mari edita cum miraculo omnium, usque ad nunc manet. ⁴³ Q. Fulvius Flaccus praetor, in citeriore Hispania maximo praelio ⁴⁴ viginti tria millia hominum fudit, quatuor millia cepit. ⁴⁵ Ti. Sempronius Gracchus in Hispania ulteriore ⁴⁶ centum quinque oppida vacuata quassataque bellis, ad deditionem coegit. Eadem aestate etiam L. Postumius in citeriore Hispania quadraginta millia hostium bello interfecit. Gracchus praetor ibidem iterum ducenta oppida ⁴⁷ expugnavit & cepit.

sed Maronitas, quibus libertatem restituendam Senatus censuerat, crudeliter trucidavit, Livius lib. XXXIX. De Demetrio interfecto idem lib. XL. & Plutarchus in Aemilio Paullo. FABR.

³⁸ *Filii sui,*] in Lugd. Batt. duobus filii tantum legitur.

³⁹ *Diu exsulans,*] Exsulare vocem priorem jubet Ed. August.

⁴⁰ *Apud Liternum*] De Africani morte lege Livium lib. XXXIX. Ubi etiam Annibalis & Philopoemenis interitum scribit, quemadmodum Plutarchus in Flaminio & Philopoemene, Justin. lib. XXXII. FABR.

⁴¹ *Philopoemenes, Dux Achivorum, à Messanis captus occisusque est. In Sicilia tunc*] Demiror Marcoduranum hic non vidisse vitium, quando turbatissime hunc locum istis distinctionibus ediderit: à *Messanis captus, occisusque est in Sicilia.* LAUT. Perperam quoque *Philopoemenes & Messanis* scribitur, quum ipse dux *Philopoemen*, & *Messenii* dicantur qui illum ceperint apud Justinum lib. XXXII. cap. 1.

⁴² *Vulcani insula &c.*] In Ed. Aug. legi-

tur, *Vulcania insula, q. a. n. f. repente mari edita cum admiratione omnium &c.* Pro in mari quod in Vulg. est, Lugd. Batt. duo, meus & Perizon. mari, ut & tres Florentini, atque Edd. Venetae. Itaque ejeci in quod abundat.

⁴³ *Q. Fulvius Flaccus*] Hic Baebio & Aemilio Coss. praetor fortitus Hispaniam citeriorem anno insequenti Celtiberos vicit, Livius lib. XL. Appianus in Hispanicis rem gestam scribit à Fulvio Consule, si modo Beraldus recte vertit, nam Graecum librum ab Henrico Stephano editum nondum vidi. FABR.

⁴⁴ *Viginti tria millia*] Aug. XXXIII. millia.

⁴⁵ *Ti. Sempronius Gracchus*] Gracchus Fulvio in Hispania successit, auctore Appiano. Vide Epitomam XLI. FABR.

⁴⁶ *Centum quinque oppida*] Edd. Vett. plures, centum quinquaginta. Duo ex MSS. Lugd. Batt. centumquingenta duo.

⁴⁷ *Expugnavit & cepit.*] Meus oppugnavit & cepit.

cēpit. ⁴⁸ Lepido & Mucio consulibus, ⁴⁹ Basternarum gens ferocissima, auctore Perseo Philippi filio, praedarum spe sollicitata, & transeundi Istri fluminis facultate, ⁵⁰ sine ulla pugna vel aliquo hoste deleta est. Nam tunc forte Danubius, qui & Ister, crassa glacie superstratus, pedestrem facile transitum patiebatur. Itaque cum improvide toto & maximo simul agmine inaeestimabilis hominum vel equorum multitudo transiret, enormitate ponderis & concussione gradientium concrepans gelu, & glacialis crusta dissiluit, universumque agmen, quod diu sustinuerat, mediis gurgitibus victa tandem & comminuta destituit: atque eadem rursus fragmentis inpedientibus superducta, submersit. Pauci ex omni populo per utramque ripam vix concisis visceribus evaserunt. P. Licinio Crasso & C. Cassio Longino consulibus ⁵¹ Macedonicum bellum gestum est, merito inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota primum Italia, deinde Ptolemaeus rex Aegypti, & Ariarathes Cappadociae, Eumenes Asiae, & Massanissa Numidia fuerunt. Perseum & Macedonas secuti sunt Thraces cum rege Cotye, & universi cum rege Gentio Illyrii. Itaque advenienti Crasso consuli Perseus occurrit: ⁵² commissoque praelio, miserabiliter victi fugere Romani. Sequenti pugna pene pari clade partis utriusque in hyberna discessum est. Deinde Perseus profligato multis praeliis exercitu Romano in Illyricum transgressus, ⁵³ Sulcanum oppidum defensum à praesidiis Romanis ⁵⁴ pugnando

⁴⁸ *Lepido & Mucio Cos.*] M. Aemilius Lepidus & P. Mucius Scaevola Consules fuerunt anno ab Urbe condita DLXXVIII. FABR.

⁴⁹ *Basternarum gens*] Hanc gentem, aliaque finitimas Istro, jam ante Persei tempora pater ejus Philippus ad bella Romana sollicitaverat. Vide, quae de iis scripsimus in Opere Majori in Vita Philippi, Demetrii filii.

⁵⁰ *Sine ulla pugna*] Longob. pr. *sine aliqua pugna*.

⁵¹ *Macedonicum bellum*] Secundum bellum *Macedonicum* exponit Livius libro XLI. & quatuor sequentibus. De eodem Plutarch. in Aemilio Paulo, Florus lib. II. cap. 12. Eutropius libro IV. De auxiliis utriusque partis, Livius libr. XLII. FABR.

⁵² *Commissoque praelio, miserabiliter victi*] De hoc praelio Livius libr. XLII. & Plutarch. in Apophtegm. ita, Πόπλιος Λικίνιος ὁ πύπης στρατηγός, ἡττηθεὶς ὑπὸ Περσέως ἑ Μακεδόνων βασιλέως ἐν περμαχίᾳ, διχαλίᾳς ὀκτακιστῆς ἀπέθανε, τὸς μὲν πεσόντας, τὸς δὲ ἀλόντας, id est, P. Licinius Cos. Imperator, victus à Perseo Macedonum rege, duo millia DCCC. amisit, quorum alii ceciderunt, alii capti sunt. FABR.

⁵³ *Sulcanum oppidum.*] *Sulcanum*, est in Gualtheri libro, Livius libro XLIII. scribit *Uscanam* à Perseo captam, ibique praesidium Romanum in illius potestatem venisse. FABR. *Sulcanum* legitur in tribus Florr. in Meo & duobus Lugd. Batt. *Sulcanium*.

⁵⁴ *Pugna recepit.*] Non dubia conjectura ex *pugnare coepit*, quod in Colon. & Veneto erat,

gnando cepit : ubi magnam Romanorum praesidiorum multitudinem partim occidit , partim sub corona vendidit : partim secum in Macedoniam duxit. Postea cum eo L. Aemilius Paullus consul dimicavit , & vicit. ⁵⁵ Nam viginti millia peditum in eo bello interfecit. Rex cum equitatu subterfugit , sed continuo captus atque in triumpho cum filiis ante currum actus est : & post ⁵⁶ apud Albam in custodia defecit. Filius ejus junior fabricam aerariam ob tolerandam inopiam Romae didicit , ibique consumtus est. Plurima praeterea & fatis diversis proveniunt bella multarum ubique gentium gesta sunt , quae brevitatis causa praetermissi.

erat , Fabricius posuerat , *pugnando cepit.* LAUT. Ex MSS. sic reposuit Fabricius , in illis enim legitur *pugnando.*

⁵⁵ *Nam viginti millia peditum]* Caesa , inquit Livius libr. XLIV. *ad XX. millia hominum sunt.* Plutarchus , *λίγους ὑπὲρ δεσμυρίους πύλακις ἀποθανόν* Caesa referuntur millia XXV. amplius. FABR.

⁵⁶ *Apud Albam in custodia]* Perseus primum apud Albam in custodiam datus , postea

Aemilii Paulli sententia exemptus e carcere , cum decem annos miseram vitam egisset , mortuus fuit , auctore Diodoro Siculo libro XXXI. Velleius scribit Perseum quadriennio post in libera custodia Albae decessisse. FABR. De Gentii , Illyriorum regis , ipsius Persei , filiorumque ejus atque universae domus fato , lege Vitae Persei , in extremo Historiae nostrae Regum Macedoniae.

C A P U T XXI.

Scipionem Africanum Hispaniam vastasse : Scipionem Nasicam theatri aedificationem dissuasisse : Galbam parum honeste Lusitanis inposuisse.

¹ **A**nno ab Urbe condita DC. L. Licinio Lucullo , & A. Postumio Albinio consulibus , cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus invasisset , & ex omnibus non esset , qui ire in Hispaniam vel miles vel legatus auderet , ² P. Scipio , qui postea Africanus est dictus , ultro sese militaturum in Hispaniam obtulit , cum tamen in Macedoniam forte

¹ *Anno ab Urbe condita DC.]* Aliis hic annus est DCII. Orosii locum hunc Diaconus Eutropii historiae inseruit. FABR.

² *P. Scipio,]* De hac Scipionis Aemiliani militia lege Epitomam Livianam libro XLVIII. FABR.

te jam deputatus esset. Itaque profectus in Hispaniam magnas strages gentium dedit, saepius³ etiam militis quam ducis usus officio.⁴ Nam & barbarum provocantem singulariter congressus occidit.⁵ Ser. autem Galba praetor, à Lusitanis magno praelio victus est: universoque exercitu amisso, ipse cum paucis vix elapsus evasit.⁶ Eodem tempore censores theatrum lapideum in Urbe construi censuerunt: quod ne tunc fieret, Scipio Nasica gravissima oratione obstitit, dicens, inimicissimum hoc fore bellatori populo ad nutriendam desidiam,⁷ lasciviaeque commentum: adeoque movit senatum, ut non solum vendi omnia theatro comparata jussit, sed etiam subsellia ludis poni prohibuerit. Quamobrem intelligant nostri, (quibus quidquid extra oblectamentum libidinis occurrit, offensio est) propter hoc quod se infirmiores esse hostibus suis ipsi sentiunt & fatentur, theatra incusanda, non tempora: nec blasphemandum Deum verum, qui usque ad nunc ea prohibet, sed abominandos Deos vel daemones suos, qui ista petierunt, profundo quidem fatis malignitatis suae argumento, tale sacrificium flagitantes, quo non

ma-

³ *Etiam militis*] Edd. quaedam Vett. tam militis &c. sed elegantius omittitur.

⁴ *Nam & barbarum provocantem*] Hoc in obsidione *Intercatiae* oppidi factum scribit Appianus in *Hispanicis*, & auctor de *Viris Illustribus*. In *Epitoma Liviana* vulgo male, *captae urbis*, & in vetustis, *interceptae* legitur, pro, *Intercatiae*. FABR.

⁵ *Ser. autem Galba*] Hic est Ser. Sulpic. Galba, de quo Appian. & Suetonius in *Galba*. *Sergius Galba*, pro *Servius*, hic antea mendose legebatur. FABR.

⁶ *Eodem tempore Censores.*] De hac re lege *Epitomam XLVIII*. FABR.

⁷ *Lasciviaeque commentum:*] Ita quidem edidit Fabricius, secutus Vett. quasdam Edd. sed MSS. Florentini omnes, ut & Lugd. Batt. tert. & quart. quibus accedunt Meus & Perizon. *lasciviamque commentum*. Quo sensu dixit Nasica Theatrum inimicissimum esse commentum ad nutriendam desidiam lasciviamque. Edd. primae & Augustana cum Venetis huic lectioni quoque adstipulantur. Aliam insuper suppeditat Lugd. Bat. pr: videlicet hanc, ad denunciandam desi-

diam, lasciviaeque commentum. Quae nec ipsa venere sua caret. Theatrum lasciviae veluti commentum consideravit quoque Tertullianus de *Spectaculis* libro cap. X. *Censores saepe renascentia maxime theatra destruebant, moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lascivia providebant*. Desidiam adferre bellatori populo sedere in theatro notavit quoque Val. Max. II. IV. 2. *Atque adeo S. C. cautum est, ne quis in Urbe, propiusve passus mille, subsellia posuisset, sedensve ludos spectare vellet, ut scilicet remissioni animarum juncta standi virilitas propria Romanae gentis nota esset*. De hoc Scipionis Nasicae facto egerunt praeterea Vellejus Paterculus lib. I. cap. 15. Appian. *Bell. Civ.* lib. I. p. 367. Livius *Epit.* XLVIII. & Orosii Magister Augustinus de *Civitate Dei* lib. I. cap. 6. *Nasica Pontifex Maximus caveam Theatri Senatui construere molientem compefcuit, persuasitque, ne Graecam luxuriam virilibus patriae moribus paterentur obrepere; & id egit, ut Senatus subsellia, quibus ad horam congestis in ludorum spectaculo jam olim uti Civitas coeperat, deinceps probiberet adponi*.

magis fuso cruore pecudum, quam profligata virtute hominum pascerentur. Nam utique tunc⁸ nec hostes, nec fames, nec morbi, nec prodigia deerant, immo tunc plurima erant, sed theatra non erant, in quibus, quod incredibile dictu est, ad aram luxuriae⁹ virtutum victimae trucidantur. Carthaginienfibus aliquando visum est, homines immolare, sed male praesumta persuasio brevi praetermissa est, à Romanis vero exactum est, ut semet ipsos¹⁰ perditioni inperderent.¹¹ Factum est, fit, amatur, & clamatur ut fiat: qui pro mactanda gregis sui pecude fortasse offenderentur, pro interficienda cordis sui virtute laetantur: quin potius Nasicæ erubescant, qui Christianis exprobrandum putant: & non nobis de hostibus, quos semper habuerunt,¹² sed illi, de theatro, quod haberi prohibuerat, conquerantur.¹³ Igitur in Hispania Ser. Galba praetor Lusitanos citra Tagum flumen habitantes, cum voluntarios in deditionem recepisset, per scelus interfecit: simulans enim de commodis eorum se acturum fore, circumpositis militibus cunctos inermes incautosque prostravit: quae res postea universae Hispaniae propter Romanorum perfidiam, causa maximi tumultus fuit.

⁸ *Nec hostes,*] Cod. Longob. *nec hostis.*

⁹ *Virtutum victimae*] Ed. Augustan. *Virtutes hominum victimae trucidantur.*

¹⁰ *Perditioni inperderent.*] Addit August. *ob theatrum*

¹¹ *Factum est, fit, amatur &c.*] Difficilis est locus, quem vix satis capio, quod idem quum, ut puto, interpretibus acciderit, sicco pede transierunt. Editiones Veteres omnes, excepta Augustana, habent, *Factum esse sic fatentur, & clamant ut fiat.* Et sic quoque legitur in Flor. tertio. Neque multum abit inde Ultr. legens *Factum è (sic) fatetur & clamatur ut fiat.* Lugd. Batt. pr. tert. & quartus (nam secundus legit *Factum est, fatetur & clamatur ut fiat.*) una cum Coll. Gronov. hanc lectionem suppeditant, *Factum est, sic canitur, & clamatur, ut fiat.* Verum Cod. Longob. sive Flor. pr. ut & Flor. secundus plane scribunt *Factum est. fit, amatur & clamatur, ut fiat.* nisi quod *amatus* sit in secundo. Unde patet Fabricium lectionem suam ex MSS. hausisse. Codex Meus & Perizon. atque Ed. August. om-

nium optima, ut saepe, cum Florentinis conspirant, & eandem hic exhibent lectionem. Sensus verborum hic esse videtur. Sedere in theatro & ibi perferere, sicut olim est factum sic quoque nunc fit. Amant miseri hanc virtutis labem, atque assiduis clamoribus efflagitant, ut fiat iterum, id est spectare ludos sibi saepius liceat. Taxat autem hic insaniam sui temporis circa theatrales ludos, non dissimilem circensium vanitati, de qua lib. I. cap. 6. scripsit, *Adeo autem parvo quodam & levi motu haesitasse erga se parumper consuetudinem voluptatum indubitissime contestatus est, ut libere conclamaret, si reciperet circum, nihil esse sibi factum: hoc est, nihil egisse Romae Gothorum enses, si concedatur Romanis, spectare circenses.*

¹² *Sed illi,*] Addit Ed. Aug. *id est Nasicæ.*

¹³ *Igitur in Hispania Ser. Galba*] Hanc rem à Lucullo gestam scribit Appianus: sed cum Orosio facit Cicero in Bruto, Suetonius in Galba & Valer. Max. lib. IX. c. 6. FABR.

CAPUT XXII.

De tertio bello Punico. Consules ad delendam Carthaginem profectos, fugatos fuisse. Interim de situ ejusdem.

ANNO ab Urbe condita DCII. L. Censorino, & M. Manilio consulibus, ¹ tertium Punicum bellum exortum est. Igitur cum senatus delendam Carthaginem censuisset, profecti in Africam consules, & Scipio tunc tribunus militum, prope Uticam ² majoris Africani castra tenuerunt. Ibi Carthaginensibus evocatis, jussisque ut arma & naves traderent, nec moratis, tanta vis armorum repente tradita est, ut facile tota ex his Africa potuisset armari. Sed Carthaginenses postquam arma tradiderunt, & relicta urbe ³ recedere procul à mari ⁴ decem millibus passuum jussi sunt, dolorem ad desperationem contulerunt, aut defensuri civitatem, aut cum ipsa per ipsam sepe- liendi: ducesque sibi duos Asdrubales creaverunt. ⁵ Arma primum face- re adgressi, aeris ferrique inopiam, auri argentique metallis suppleve- runt. Consules oppugnare Carthaginem statuunt, ⁶ cujus situs fuisse hujusmodi dicitur: ⁷ Viginti millia passuum muro amplexa, tota pene mari

¹ *Tertium Punicum bellum*] Hoc bellum exponitur in Epitoma Liviana lib. XLIX. L. & LI. Scribitur ab Appiano in Libyca, à Plutarcho in Catone, ab Eutropio lib. IV. à Floro lib. II. cap. 15. FABR.

² *Majoris Africani castra*] Castra Corne- liana intelligit, de quibus Caesar lib. II. Comment. de bello civili, & Lucanus lib. IV. FABR.

³ *Recedere*] Edd. quaedam ex Vett. *sece- dere*.

⁴ *Decem millibus passuum*] LXXX. stadia habet Appian. quod huic numero respon- det. FABR.

⁵ *Arma primum*] Sic omnes MSS. *arma- que* in Vulgg. Paulo ante Coll. Gron. & *per ipsam*.

⁶ *Cujus situs*] Meus, *cujus situs tunc fuisse* &c.

⁷ *Viginti millia*] In vetustis nostris est, XXII. *millia*. Appianus in Libyca situm Carthaginis accurate descripsit, qui in pri- mis legendus de rebus tertio bello Punico gestis. FABR. Prout Fabricius numerum passuum in suis MSS. invenit, ita in Nostris itidem reperitur; nam *viginti duo millia pas- suum* scribunt sex optimi, Florent. scilicet tres, Meus, Periz. & Lugd. Bat. sec. *viginti duo millibus* habet Lugd. Bat. quart. Sed pr. inter illos cum tertio & Coll. Gronov. *trigin- ta millia vel millibus*, prout & in Ed. August. reperitur. Notari id debuit, quia Appia- nus, in caeteris diligens, non expresse scribit; quot millia passuum Carthago mu- ris amplexa fuerit. Praeter Appianum de- scribunt quoque Carthaginis urbis situm Polyb. lib. I. cap. 73. & Strabo lib. XVIII. p. 572.

mari cingebatur, absque faucibus, quae tribus millibus passuum aperiebantur. Is locus murum triginta pedes latum habuit, saxo quadrato, in altitudinem cubitorum quadraginta. Arx, cui Byrsae nomen erat, paulo amplius quam duo millia passuum tenebat. Ex una parte murus communis erat urbis & Byrsae imminens mari, quod mare ⁸ stagnum vocabant, quoniam objectu protentae linguae tranquillatur. Consules igitur quamvis aliquantam muri partem quassatam machinis diruissent, tamen à Carthaginensibus victi ac repulsi sunt: quos fugientes Scipio repulso intra muros hoste defendit. ⁹ Censorinus in Urbem rediit. Manilius omissa Carthagine ad Asdrubalem arma convertit. Scipio, Massanissa mortuo, inter Massanissae filios tres Numidiae regnum divisit: quo circa Carthaginem reverso, Manilius Tezagam urbem expugnavit atque diripuit. Duodecim millia ibi Afrorum caesa, sex millia capta sunt. ¹⁰ Asdrubal, Poenorum Imperator, ¹¹ Massanissae nepos, subselliorum fragmentis in curia à suis propter suspicionem prodicionis occisus est. ¹² Juventius praetor in Macedonia adversus Pseudophilippum congressus, cum ¹³ maxima clade totius Romani exercitus interfectus est.

⁸ *Stagnum vocabant,*] MSS. omnes & Ed. August. *vocant.* Mox *strangulatur* pro *stagnabatur* Ed. ead. & quatuor Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. At Cod. Perizon. scribit *tranquillatur*, non inepte fane, & forte idem voluit Ultr. in quo corrupte legitur *stranquillatur*; quam lectionem *tranquillatur*, quum & Cod. Longob. & duobus reliquis Florentinis vetustiss. videam confirmari, expuncta vulgata, recepi. Plinius lib. II. cap. ciii. p. 124. *Hieme mare calidius esse, autumno falsius; omne oleo tranquillari.*

⁹ *Censorinus in Urbem rediit.*] Appianus, *Κλωναίου ἐς Ρώμην ὤχρητο ἀρχαίσι πύλαις*, Censorinus Romam ad comitia habenda profectus est. FABR.

¹⁰ *Asdrubal*] Dixit supra Carthaginenses sibi duces creasse duos Asdrubales. Ex his alter urbe aberat cum magna militum manu patriae infensus ob damnationem, cuius causam fusius narrat Appian. lib. de Bel. Pun. p. 41. ubi ridiculus Interpretis & Editorum error est. Gesserat hic Asdrubal bellum contra Massanissam infeliciter, sic ut universum, ferro, peste & fame amiserit exercitum. Reliquias, foeda pactione inita

dimissas, Gulussa, Massanissae filius, cum equitibus Numidis, satis perfide invaserat, & inermes trucidaverat, sic ut paucissimi Carthaginem reversi sint. Haec ubi narravit, ita pergit, *καὶ οὖν ἐν τοῖς Ἀσδρέβας πὶ ὁ στρατὸς, καὶ ἔπειτα τὸν ἐπιφάνων.* Quod stupenda oscitantia versum est, *inter desideratos fuit ipse Dux Asdrubal, cum aliis nobilibus.* Contrarium enim verum est, & verti debuit *inter eos* (praecessit enim, cum quo haec cohaerent *ὁλίγοι παύσαντες ἐς Καρχηδόνα ἀεισώθησαν* Pauci admodum Carthaginem incolumes pervenerunt) *ipse Dux Asdrubal* (evasit scilicet) *& reliqua nobilitas.* Sequitur enim mox, quomodo Carthaginenses, ut Romanis sese de bello cum Massanissa gesto, purgarent, Asdrubalem, & alios nobiles capitis reos declaraverint.

¹¹ *Massanissae nepos,*] *Ἰουλαρείδης Μασσανίσσης*, habet Appianus. FABR.

¹² *Juventius praetor*] In Epitoma Liviana est *M. Juventius*, quem Eutropius *P. Juventium* vocat, atque illi hoc tertium bellum *Macedonicum* scribunt, sicut & Florus libro II. capite 14. FABR.

¹³ *Maxima clade*] Ed. Aug. & MSS. duo Lugd. Batt. *magna clade.*

CAPUT XXIII.

De Carthaginiis miseranda dejectione ac deletione.

Anno ab Urbe condita DCVI. id est, anno quinquagesimo post bellum Punicum secundum, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coss. P. Scipio, superioris anni Cos. delere Carthaginem suprema sorte molitus, ¹ Cothonem ingreditur: ² ubi dum sex continuis diebus noctibusque pugnatur, ultima Carthaginienses desperatio ad deditiorem traxit, petentes, ut quos belli clades reliquos fecit, saltem servire liceat. Primum agmen mulierum satis miserabile, virorum post magis deforme descendit. ³ Nam fuisse mulierum vigintiquinque millia, virorum triginta millia, memoriae traditum est. Rex Asdrubal se ultro ⁴ dedit. Transfugae, qui Aesculapii templum occupaverant, voluntario praecipitio dati, igne consumti sunt. ⁵ Uxor Asdrubalis se duosque filios secum virili dolore & furore foemineo in medium jecit incendium: eundem nunc mortis exitum faciens novissima regina Carthaginiis, quem quondam prima fecisset. Ipsa autem civitas decem & septem continuis diebus arsit, miserumque spectaculum ⁶ de varie-

¹ *Cothonem ingreditur:*] Quomodo Cothonem portum Scipio occupaverit, scribit Appianus in Lybica. FABR. Quamvis Cothonem portum adpellet Appianus pag. 79. ubi dicit Scipionem oppugnasse simul & Byrsam arcem ἐπιχειρῶν καὶ τὴν λιμένας τῆς καλεμένης Κώθωνι. i. e. & portum, quem Cothonem vocant, proprie tamen parva erat insula, Byrsae subjacens, in qua navalia erant Poenorum. Strabo lib. XVII. p. 832. ὑπὸ Κώθωνι τῇ ἀκρόπολὶ οἶσι λιμένας καὶ ὁ Κώθων, νεώσιον περιφύρας ἀλείπων περιχόμενον, ἔχοντα νεωσσίκας ἐκαστὴν κύκλον. Arci portus subjacent, & Cothon, parva insula ac rotunda, euripo circumdata, ad cuius in utramque partem sunt in orbem navalia.

² *Ubi dum &c.*] Ed. August. ibi &c.

³ *Nam fuisse mulierum XXV. millia,*] Appianus, καὶ ἐξήσαν αὐτὰς μυριάδες πέντε ἀν-

δρῶν ἄνδρα καὶ γυναῖκων, id est: Exierunt confestim L. millia virorum & mulierum. FABR.

⁴ *Dedit*] Lugd. Bat. pr. & Perizon. dedit.

⁵ *Uxor Asdrubalis*] De hujus morte & conviciis in virum suum proditorem lege Appianum & Florum. Valerius libro III. cap. 2. eam se cum tribus filiis incendio flagrantis patriae objecisse scribit. FABR. Unde de nobili hac & generosa femina scribit Strabo l. c. in vertice Byrsae fuisse Aesculapii templum, ὅπερ καὶ τὴν ἀλυσιν ἡ γυνὴ τῇ Ἀσδρῦβῳ συνάρησεν αὐτῇ. i. e. quod Asdrubalis uxor, capta urbe, secum concremavit.

⁶ *De varietate conditionis humanae &c.*] Sic ut victori Scipioni (quod & Tito circa Hierosolymas & nobile illud Templum accidit,) lacrimas moverit, & fatidicam insuper vocem elicuerit,

varietate conditionis humanae victoribus suis praebeuit. Diruta est autem Carthago, omni murali lapide in pulverem comminuto, septingentesimo post anno quam condita erat. Multitudo omnis captivorum, exceptis paucis principibus, venundata est. ⁷ Ita quarto quam inceptum fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum est. Sed mihi quamlibet studiose quaerenti, verumtamen homini tardioris ingenii, nusquam omnino causa belli Punici tertii, quam in tantum Carthago accenderit, ut iuste everti decerneretur, eluxit. Illudque me vel maxime movet, quod si ita, ut in superioribus bellis evidens in adsurgentem causa & dolor accendebat, consultatione non opus erat. At vero ⁸ cum alii Romanorum propter perpetuam Romae securitatem delendam esse decernerent, alii vero propter perpetuam Romanae virtutis curam, ⁹ quae sibi semper ex suspitione aemulae urbis impenderet, ne vigor Romanus bellis semper exercitus, in languidam segnitiam securitate atque ocio solveretur, incolumem Carthaginem statui suo permittendam esse censerent: causam non ex injuria laceffentium Carthaginensium, sed ex inconstantia torpescantium Romanorum ortam invenio. Quod cum ita sit, cur Christianis temporibus inputant hebetationem ac rubiginem suam, qua foris crassi, intus exesi sunt? qui porro ante sexcentos fere annos, sicut fui pru-

"Εοσιλαί ημερ' ὅταν πῶ' ὀλώλῃ" Ἴλιον ἱρὸν,
καὶ Πριάμου, καὶ λαὸς εὐμελίων Πελαμείου.

*Famque dies aderit, quo concidat Ilion
ingens
Et Priamus, Priamique ruat plebs armi-
potentis.*

Appiano teste pag. 82. qui & illud subdit, Πολύβιος δ' αὐτὸν ἐροῦντος αὐτὸν παρρησία (καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ καὶ διδασκαλία) ὅ, π βέλτοις ὁ λόγος, φασί, & φυλαξάμενοι, ὀνομάσκει τὸν πατερίδα σπφῶς, ὑπὲρ ἧς ἄρα, ἐς τὰνθρώπινα ἀφορῶν, ἐδεδίκαται καὶ πῶς μὲν Πολύβιος αὐτὸς ἀκρίτως συγγραφεύς. Certe familiariter a praeceptore Polybio rogatus, quid sibi vellent ea verba, fassus est ingenue, cogitationem incidisse sibi de patria, cui timeret, vices rerum humanarum considerans; id quod ipse Polybius in Historiis suis memorat. Pro victoribus suis, Perizon.

⁷ Ita quarto quam] Qui hanc locutionem, quam omnes MSS. melioris notae

confirmant, non putarunt usitatam, mutarunt quam in postquam, ut factum fuit in aliquot ex vetust. Edd. sed Aug. MS. Cod. secuta, nihil mutavit. Pro venundata multi MSS. & Edd. vendita malunt, ut & ceptum pro inceptum.

⁸ Cum alii propter perpetuam Romae securitatem] Hujus sententiae auctor & princeps erat M. Cato, contrariae Nasica, Livius lib. XLIX. Plutarch. in Catone majore. FABR.

⁹ Quae sibi semper &c.] In verbis hisce aliquid ulceris latere puto. Nam pro quae Cod. Longob. & alii meliores, ut & Edd. Vetustae omnes habent quam. Multi quoque ex iisdem impenderent, pro impenderet. Unde locum sic corrigo, quam sibi &c. intendere; virtutem scilicet, cujus contrarium intendetur socordia occurrit apud Tacitum Annal. lib. II. cap. 39. Languescet aliqui industria, intendetur socordia. Intendere hic pro augere, promovere, sumitur. Similiter Orosius supra lib. III. p. 149. susceptum negotium duplici cura intendebat.

prudentes timentesque praedixerant, cotem illam magnam splendoris & acuminis sui Carthaginem perdiderunt. Itaque finem volumini faciam, ne forsitan collidendo vehementius, discussa ad tempus rubigine, ubi necessarium acumen elicere non possum, supervacuam asperitatem inveniam: quamquam obviantem asperitatem nequaquam expavescerem, si interioris spem acuminis invenirem.

PAULI OROSII,
PRESBYTERI HISPANI,
HISTORIARUM
LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

*Romanorum per aliorum clades felicitatem plus damni quam commodi
secum traxisse: Item sua tempora prioribus potiora.*

CIO aliquantos post haec deinceps permoveri posse, quod
victoriae Romanae multarum gentium & civitatum strage¹ crebrescunt: quamquam si diligenter² adtendant, plus damni invenient accidisse, quam commodi, neque enim parvipendenda sunt tot bella servilia, socialia, civilia, fugitivorum, nullorum utique fructuum, & magnarum tamen miseriarum.³ Sed conniveo, ut, quemadmodum volunt, ita fuisse⁴ videatur, unde arbitror esse dicturos: ⁵ Ecquid his temporibus beatius, quibus continui triumphi, celebres victoriae, divites praedae, nobiles pompae, magni⁶ ante currum reges, & longo ordine victae gentes

¹ Crebrescunt:] Ed. Aug. creverunt.

² Adtendant,] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. adpendant.

³ Sed conniveo,] MSS. fere omnes cobibeo. In Flor. pr. haec pagella lacera est, in sec. scribitur *conbibeo* sed puncto sub littera *n.* posito, quasi quae superabundet. Confirmatur vero hinc Emendatio nostra in Praefat. lib. IV. supra p. 212. Non tamen con-

niveo, ut etiam adserant comparando graviora.

⁴ Videatur] Lugd. Batt. omnes videantur. Mox fuisse dicturos Perizon.

⁵ Ecquid his temporibus] MSS. passim omnes, & quid his temporibus, Perizon. istis temporibus.

⁶ Ante currum reges,] Edd. Vett. ante currus reges. Hittorp. & Bolfuing. saepe reges.

⁷ In-

tes agebantur? Quibus breviter respondebitur, & ipsos de temporibus solere causari, & nos pro iisdem temporibus instituisse sermonem: quae tempora non uni tantum urbi adtributa, sed orbi universo constat esse communia. Ecce quam feliciter Roma vincit, tam infeliciter quidquid extra Romam est, vincitur. Quanti igitur pendenda est gutta haec laboriosae felicitatis, cui adscribitur unius urbis beatitudo in tanta mole infelicitatis, per quam agitur totius orbis everfio? Aut si ideo felicia putantur, quia unius civitatis opes auctae sunt, cur non potius ⁷ infelicissima judicentur, quibus miserabili vastatione multarum ⁸ ac bene institutarum gentium potentissima regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini videbatur, cum post annos centum & viginti, quibus modo bellorum clades, modo pacis conditiones perhorrescens, ⁹ nunc rebeli intentione, nunc suppliciis, bello pacem, pace mutabat bella, novissime miseris civibus passim se in ignem ultima desperatione jacentibus, unus rogas tota civitas fuit? cui etiam nunc, situ parvae, moenibus destitutae, pars miseriarum est, audire quid fuerit. ¹⁰ Edat Hispania sententiam suam, cum per annos ducentos ubique agros suos sanguine suo rigabat, inportunumque hostem ultro ostiatim inquietantem, nec repellere poterat, nec sustinere: cum se, ¹¹ suis diversis urbibus ac locis, fracti caede bellorum, obsidionum fame exinaniti, interfectis conjugibus ac liberis suis, ob remedia miseriarum concursu misero ¹² ac mutua caede jugulabant. Quid tunc de suis temporibus sentie-

⁷ *Infelicissima*] Addunt tempora Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov.

⁸ *Ac bene institutarum gentium*] Perizon. ac pene infinitarum gentium. Non invenuste.

⁹ *Nunc rebeli intentione &c.*] Nescio, quomodo Fabricio placere potuerit lectio, quam, praeceuntibus Edd. Hittorp. & Bolting. secutus est atque recepit, *nunc rebeli intentione, nunc suppliciis belli pacem, nunc pace mutabat bella.* Male haec & distinguuntur & scribuntur. Ego sic distinguo & reliqua ex MSS. & Vett. Edd. emendo: *nunc rebeli intentione*, (id est, malo animo, & ad tempus adcommodato, quo melius postea bellum relictis viribus gerere possent) *nunc suppliciis*, nam (*supplici*, extrita ultima syllaba habent MSS.) id est vere & ex animo profectis precibus, ut victi mi-

seris belli, & pacis bona desiderantes) *bello pacem*, (expuncto *nunc*, quod hic contra MSS. intruditur) *pace mutabat bella.* MSS. passim omnes *bellis* habent, quod quidem respondet illi quod sequitur *bella.* sed stridulum facit sonum. In Flor. sec. legitur *bello*, quod prae reliquis placet. *Supplicia*, *in saecula* pro supplicationibus, occurrunt apud optimos auctores, ut Varronem, Tacitum, Sallustium. Is in Catilin. cap. 60. *Non votis, neque suppliciis muliebribus deorum auxilia parantur.*

¹⁰ *Edat*] Flor. sec. *exferat.*

¹¹ *Suis*] Ed. Aug. *quique diversis.* Forte legendum, *suis diversi urbibus*, vel *suis everfis urbibus* &c.

¹² *Ac mutua caede*] Sicuti modo Carthaginis ruinam memoravit, ita nunc ad

tiebat, ¹³ ipsa postremo dicat Italia? cur per annos quadringentos Romanis utique ¹⁴ suis contradixit, obstitit, repugnavit, si eorum felicitas, sua infelicitas non erat, Romanosque fieri rerum dominos bonis communibus non obstabat? Non requiro de innumeris diversarum gentium populis, diu antea liberis, tunc bello victis, patria abductis, pretio venditis, ¹⁵ servitute dispersis, quid tunc sibi maluerint, ¹⁶ quid de Romanis opinati sint, quid de temporibus judicarint. Omitto de regibus magnarum opum, magnarum virium, magnae gloriae, diu potentissimis, aliquando captis, serviliter catenatis, ¹⁷ sub jugum missis, ante currum actis, ¹⁸ in carcere trucidatis: quorum tam stultum est exquirere sententiam, quam durum non dolere miseriam. Nos, nos inquam ipsos, vitaeque nostrae electionem, cui adquevimus, consulamus. Majores nostri bella ¹⁹ gesserunt, bellis fatigati, pacem petentes, tributa obtulerunt. ²⁰ Tributum, pretium pacis est. Nos tributa ²¹ dependimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portu, ad quem illi tandem pro evadendis malorum tempestatibus confugerunt, nos consistimus & manemus. Igitur ²² nostra tempora viderimus, utrum felicia? certe feliciora illis ducimus, quia quod illi ²³ ultimo delegerunt, nos continue possidemus. Inquietudo enim bellorum, qua illi adtriti sunt, nobis ignota est. In otio autem, quod illi post imperium Caesaris, nativitatemque Christi tenuiter gustaverunt, nos nascimur & senescimus: quod illis erat debita pensio servitutis, nobis est libera collatio defensionis: tantumque interest inter praeterita praesentiaque tempora, ut quod Roma in usum luxuriae suae ferro extorquebat ²⁴ à nostris,

excidium Numantinum respicit. Sustuli distinctionem, quae male ponebatur post vocem *fracti*, & ante eandem posui.

¹³ *Ipsa postremo*] Codex Perizon. jam postremo.

¹⁴ *Suis*] Abest a Lugd. Bat. sec.

¹⁵ *Servitute*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *servitio*. Mox tunc in Meo MS. non invenitur.

¹⁶ *Quid*] Coll. Gronov. *qui*.

¹⁷ *Sub jugum*] Florent. sec. *sub jugo*.

¹⁸ *In carcere trucidatis:*] In quibusdam Vetustis legitur, *In carcerem trusus*. FABR. Quod voluit quoque Coll. Gronov. quae

habet *in carcerem trucidatis*. Sed vulgata lectio omnino sana est.

¹⁹ *Gesserunt*,] Flor. pr. *gesserant*.

²⁰ *Tributum*,] Ed. Aug. *tributum vero*.

²¹ *Dependimus*,] Edd. quaedam Vett. *pendimus*.

²² *Nostra tempora*] Sic recte Vulgg. quamvis MSS. quidam scribant *nos* &c. inter quos Perizon. & tres Florent. in quorum tertio superscribitur Vulgata lectio.

²³ *Ultimo*] Ed. Aug. & MSS. plerique, Cod. quoque Longob. *ultime*.

²⁴ *A nostris*,] Praepositio in Cod. Long. non exstat, sed scribitur ibi *nostris*.

²⁵ *Quid*

stris, nunc in usum communis reipublicae conferat ipsa nobiscum. Aut si ab aliquo dicitur, tolerabiliore parentibus nostris Romanos hostes fuisse, quam nobis Gothos esse: audiat & intelligat, quanto aliter, quam circa seipsum agitur, sibi esse videatur. Olim, cum bella toto orbe fervebant, quaeque provincia suis regibus, suis legibus, suisque moribus utebatur: nec erat societas adfectionum, ubi dissidebat diversitas potestatum. Postremo solutas & barbaras gentes ²⁵ quid tandem ad societatem adduceret, quas diversis sacrorum ritibus institutas, etiam religio separabat? Si quis igitur tunc, acerbitate malorum victus, patriam cum hoste deseruit, quem tandem ignotum locum ignotus adiit? Quam gentem generaliter hostem hostis oravit? Cui se congressu primo credidit, non societate nominis invitatus, non communione juris ²⁶ adductus, non religionis unitate securus? An parum exempli ²⁷ dederunt, ²⁸ Busiris in Aegypto peregrinorum infelicitate incurrentium impiissimus inmolator; ²⁹ crudelissima circa advenas ³⁰ Dianae Tauricae litora, sed magis sacra crudelia, ³¹ Thracia cum Polymnestore suo usque ad propinquos hospites scelerata? Et ne antiquitatibus videar inmorari, testis est Roma de Pompejo interfecto, testis Aegyptus ³² de interfectore Ptolemaeo.

²⁵ *Quid tandem*] Quum praeter Ed. August. ita exhibeant tres Florent. praeterea Meus, Perizon. Ultr. & Lugd. Bat. tert. puto quoque Orosium scripsisse *quid*, non *quis*, ut in Vulgg. est. Pro *diversitas* Flor. pr. habet *adversitas*.

²⁶ *Adductus*,] Ultr. *addictus*, ut & Vett. quaedam Edd.

²⁷ *Dederunt*,] Lugd. Batt. tres *dederat*.

²⁸ *Busiris in Aegypto*] De crudeli hospitalitate Busiridis lege cap. II. lib. I. FABR.

²⁹ *Crudelissima circa advenas*,] Tauris Ponticis, ait Arnobius lib. VIII & Aegyptio Busiridi ritus fuit hospites inmolare. Sed de Taurorum immanitate Mela lib. II. cap. I. De ara, ad quam Tauri Dianae advenas inmolabant, Ovidius in tertio de Ponto, Juvenalis Satyra XV. FABR.

³⁰ *Dianae Tauricae litora*,] In Vulgg. invenusta prorsus est lectio, *Dianae Tauricae litatura*, seu *magis crudelia sacra*. Invitis omnibus MSS. in quibus ea lectio (in Ed. August. quoque servata) constanter exhibetur, quam nos secuti sumus. Rationi

& historiae quoque eadem convenit. Non enim periculum & persuasionem notat Orosius, utrum litarent ibidem an non, nisi humanas inmolarent hostias, sed crudelissima hospitibus vocat litora a quibus, ut cap. seq. dicit,

- - - - - *Hospitio prohibemur arenae.*

Quae ne naufragis quidem salutem a diis concessam indulgeant. Sed crudelius adhuc inquit est, quod ibidem praetextu sacrorum fuerint bis miseri in molati & trucidati.

³¹ *Thracia cum Polymnestore*] De Polymnestore, Thracum rege, qui Polydorum suae fidei commissum interfecit, Euripides in Hecuba. FABR.

³² *De interfectore Ptolemaeo*.] Recte, neque audiendi MSS. Lugd. Batt. tres, qui cum Coll. Gronov. legunt, *de interfecto rege* (*rege* in Venet. Edd. abest, ut & in Paris. & prima) *Ptolemaeo*.

CAPUT II.

*Orosio, utpote Christiano homini, ubique patria, & quovis
securus accessus.*

Mihi autem, prima ¹ qualiscunque motus perturbatione fugienti, quia de confugiendi statione securo, ubique patria, ubique lex & religio mea est: nunc me Africa tam libenter excepit, quam confidenter accessi: nunc me, inquam, ista Africa excepit pace simplici, sinu proprio, jure communi, de qua aliquando dictum, & vere dictum est,

— — *Hospitio prohibemur arenae,
Bella cient, primaque vetant consistere terra:*

Nunc ultro ad suscipiendos socios religionis & pacis suae benevolum late gremium pandit, atque ultro fessos, quos foveat, invitat. Latitudo Orientis, septemtrionis copiositas, meridiana diffusio, magnarum insularum largissimae tutissimaeque sedes, ² mei juris & nominis sunt: quia ad Christianos & Romanos, Romanus & Christianus accedo. Non timeo deos hospitis mei, non timeo religionem ejus ³ necem meam, non habeo talem quem pertimescam locum, ubi & possessori liceat perpetrare quod velit, & peregrino non liceat adhibere quod convenit: ⁴ ubi sit jus hospitii, quod meum non sit. Unus Deus, qui temporibus, quibus ipse innotescere

¹ *Qualiscunque*] Edd. Vett. & MSS. quidam *qualescunque*, & mox *fugiendi* pro *confugiendi* tres Lugd. Batt. & Coll. Gron. qui quoque delent illa, *quam confidenter accessi: nunc me, inquam, ista Africa excepit.* scribunt deinde *dictum est & vere dictum est.* quod & in Ed. Aug. inveni.

² *Mei juris*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *mei juris & mei nominis sunt.*

³ *Necem meam,*] Debetur haec emendatio Cod. Longob. cui secund. Florent. quoque adstipulatur. Vulgg. *nece mea.* Non ti-

meo, inquit, religionem hospitis, ut certissimam mihi necem.

⁴ *Ubi sit jus hospitii,*] Ita malo cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. quam *hospitis*, quod alii praeferunt. Tribus vero exemplis, quae capite praecedente recensuit, respondet & sua tempora opponit. Ad exemplum Busiridis pertinent, *non timeo deos hospitis mei, ad Dianae Tauricae sacra, non timeo religionem ejus, necem meam.* Polymnestoris sceleri & perfidiae in credito sibi hospite, Priami filio, *non habeo talem &c.*

⁵ *Quam*

re voluit, hanc regni statuit unitatem, ab omnibus & diligitur & timetur. Eaedem leges, quae uni Deo subiectae sunt, ubique dominantur: ubicumque ignotus accessero, repentinam vim tamquam destitutus non pertimesco. Inter Romanos, ut dixi, Romanus, inter Christianos Christianus, inter homines homo, legibus inploro rempublicam, religione conscientiam, communione naturam. Utor temporarie omni terra quasi patria: quia quae vera est, & illa, ⁵ quam amo, patria, in terra penitus non est. Nihil perdidit, ubi nihil amavi: totumque habeo, quando quem diligo, mecum est, maxime quia & apud omnes idem est, qui me non modo notum omnibus, verum & proximum facit: nec egentem deserit, quia ipsius est terra & plenitudo ejus, ex qua omnibus omnia iussit esse communia. Haec sunt nostrorum temporum bona, quae in totum vel in tranquillitate praesentium, vel in spe futurorum, vel in perfugio communi non habuere majores: ac per hoc incessabilia bella gesserunt, quia mutandarum sedium communione non libera, persistendo in sedibus suis, aut infeliciter necati sunt, aut turpiter servierunt; quod clarius promptiusque ipsis veterum gestis per ordinem explicitis, aperietur.

⁵ *Quam amo, patria,*] Nescio unde *patriam* & reliquas Edd. Nata fuisse videtur corrupta lectio quod Edd. putaverint lineolam superponi literae *a*, quae *patriam* juberet legi. in Edd. suis exhibuerit Fabricius, illumque secutus Scottus, contra MSS. certe

C A P U T III.

De bello Achaico, & Corinthi everfione.

Anno ab Urbe condita sexcentesimo sexto, hoc est, eodem anno, quo & Carthago deleta est, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coss. ruinam Carthaginis everfio Corinthi subsecuta est, duarumque potentissimarum urbium parvo unius temporis intervallo per diversas mundi partes miserabile colluxit incendium. Nam cum ¹ Metellus praetor Achaeos Boeotosque conjunctos duobus bellis, hoc est, primo apud Thermopylas, iterum

¹ *Metellus praetor*] Hic est Q. Metellus, cui ex virtute Macedonici nomen inditum, ut ait Vellejus lib. I. ubi bellum Achaicum describit, de quo Livius libro LII. Florus libro II. cap. 16. Eutropius lib. IV. Pausanias lib. VII. Justinus XXXIV. FABR.
O. O. 2 In

iterum ² in Phocaeis devicisset : quorum priore bello occisa esse viginti millia, secundo septem millia caesa, Claudius historicus refert ; Valerius Antias in Achaia pugnatum, & viginti millia Achaeorum cum ³ duce suo Diaeo, cecidisse confirmat ; ⁴ Polybius Achivus, quamvis tunc in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domesticam cladem ignorare non potuit, semel in Achaia pugnatum Critolao duce adserit. Diaecum vero, adducen-tem ex Arcadia ⁵ militem, ab eodem Metello praetore oppressum cum exer-citu docet. Sed de varietate discordantium historicorum aliquanta jam di-ximus, quorum sufficiat detecta haec & ⁶ male nota mendaciorum nota : quia parum credendum esse in caeteris evidenter ostendunt, qui in his quo-que, quae ipsi videre, diversi sunt. Igitur post extincta totius Achaiae prae-sidia, destitutarum everfionem urbium Metello praetore meditante, con-sul Mummius repentinus cum paucis venit in castra : qui, dimisso statim Metello, ⁷ Corinthum sine mora expugnavit, urbem toto tunc orbe lon-ge omnium opulentissimam : quippe quae velut officina omnium artificum atque artificiorum, & emporium commune Asiae atque Europae per multa retro saecula fuit. Permissa crudeliter etiam ⁸ captivis praedandi licentia, sic

² *In Phocaeis devicisset :*] Florent. pr. five Longob. *in phocide devicisset*. Sic conjunctim, unde Flor. sec. & Lugd. Batt. quatuor, Meus, Perizon. & Ultr. cum Coll. Gronov. *in Phocis vel Focis devicisset*. Puto scribendum esse *in Phocide devicisset*. Nam *Phocis* regio Graeciae est haud longe à Peloponneso, at Phocaea, urbs Ioniae in Asia. Praeterea hiulca est Orosii oratio, si retineamus, quod sequitur, *quorum*. Medelam adhibeas, scri-bendo *eorum*.

³ *Duce suo Diaeo,*] Nomen ducis, vulgo corruptum in *Dienum*, in Vetustis recte le-gitur : nam & Pausanias *Δίαςος* hunc nomi-nat. FABR.

⁴ *Polybius &c.*] Immo ex ipsius Polybii, qui proprie Megalopolitanus fuit, scriptis adparet praesentem adfuisse, quum Corin-thus diriperetur. Adfert enim magni istius scriptoris testimonium Strabo lib. VIII. p. 584. ubi scribit illum deplorassee inter alia, quae per inperitiam Romanorum accide-runt ibidem summorum artificum operibus, ita ut, ipso praesente, milites, projectis Aristidae tabulis, interque illas Baccho, quae tabula ad Strabonis usque tempora

Romae, artis miraculum, superfuit, talis supra easdem jactis, luserint.

⁵ *Militem*] Sic scribere jubent omnes MSS. non *milites*.

⁶ *Male nota mendaciorum nota :*] Poste-rius *nota* male repudiant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. Nota illa mendacio-rum, quia male nota erat, i. e. satis in-cognita, & incrustata mendaciis, detegi-tur ab Orosio. Pro *quia*, Edd. quaedam Vett. habent *quare*.

⁷ *Corinthum sine mora expugnavit,*] De Corinthi everfione etiam Cicero lib. I. de Officiis, & Verrina tertia. Plinius lib. XXXIV. cap. 2. scribit, Corinthum cap-tam Olympiadis CLVI. anno tertio, Urbis Romae anno DCVIII. FABR.

⁸ *Captivis*] Qui sunt hi captivi, an Co-rinthii ? sed illi sub corona vendebantur. An alii ? Vix puto, nam captivos Romani non solebant adservare, nisi nobiliores, qui in triumpho ducerentur, reliquos vero in servitutem vendere. Forte scribendum *cui-vis*. Solebat enim praeda per certos & ad illam curam electos homines custodiri, ad quem morem adludit Virgilius Aen. II. 762. Cu-

sic omnia caedibus ignibusque completa sunt, ut de murorum ambitu quasi è camino in unum apicem coartatum exundaret incendium. Itaque plurima parte populi ferro flammisque consumpta, reliqua sub corona vendita est. Urbe incensa, muri funditus diruti sunt. Muralis lapis in pulverem redactus, praeda ingens erepta est. Sane cum propter multitudinem & varietatem statuarum simulacrorumque in illo civitatis incendio permixta in unum auri argenti atque aeris omniaque simul metalla fluxissent, novum genus metalli factum est, unde usque in hodiernum diem, sive ex ipso, sive ex imitatione ejus, ⁹ aes Corinthium, sicut memoriae traditum est, & Corinthia vasa dicuntur.

*Custodes lecti, Phoenix & dirus Ulysses,
Praedam adservabant.*

At Mummius militibus suis videtur permisisse, ut omnes sine discrimine & omnia diriperent atque praedarentur; quod sane facit ad miseriam captae urbis, & pretio-

farum ibidem rerum ruinam.

⁹ *Aes Corinthium*,] De aere Corinthio lege Plinium lib. XXXIV. Sed de origine aeris Corinthii, quae tradita sunt à veteribus, si cupis cognoscere, lege Muretum Variarum Lect. lib. III. cap. 5. FABR.

C A P U T IV.

*De bello in Hispania cum Viriatho, deque Lusitanorum, & Salas-
sorum Gallorum cruento conflictu, & ingenti Romae pesti-
lencia, aliisque bellis Romanorum cum Numantinis,
item Mithridatis.*

Iisdem consulibus, ¹ Viriathus in Hispania, genere Lusitanus, homo pastoralis & latro, primum infestando vias, deinde vastando provincias, postremo exercitus praetorum & consulum Romanorum vincendo, fugan-

¹ *Viriathus in Hispania*,] *Viriathus*, est in antiquo lapide, qui in Lusitania effusus continet testamentum Galli Favonii. In excerptis è Diodori libr. XXXII. *Ὀνείασι* est, in quo *τ*, redundare videtur: ubi multa de eo scribit, illudque inprimis de aequitate in praeda dividenda, *ἢ ὃ καὶ δικαιοσύνη* ἐν ταῖς ἀγομαῖς τὴν λαφύραν, καὶ κατ' ἀξίαν τὴν

ἀνδραγαθήσαντες, ἐξῆς ταῖς δόξαις. Unde Tullius de Officiis II. ait: *Viriathum Lusitanum, propter aequabilem praedae partitionem, magnas opes habuisse*. De re gesta cum Viriatho Appianus in Hispanicis, Livius lib. LII. & LIV. Florus libr. II. cap. 17. Vellejus II. Eutropius IV. FABR.

fugando, ² subigendo, maximo terrori Romanis fuit omnibus: siquidem Iberum & Tagum, maxima ³ & diversissimorum locorum flumina, late transgredienti & pervaganti ⁴ C. Vetilius praetor occurrit: qui continuo, caeso usque ad internecionem pene omni exercitu suo, vix ipse praetor cum paucis ⁵ fuga lapsus, evasit. ⁶ Deinde C. Plautium praetorem idem Viriathus, multis praeliis fractum, fugavit. Post etiam ⁷ Claudius Unimanus ⁸ cum magno instructu belli contra Viriathum missus, quasi pro abolenda superiore macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam congressus cum Viriatho, universas, quas secum ⁹ deduxerat, copias, maximasque vires Romani exercitus amisit. Viriathus trabeas, fascas, caeteraque insignia Romana in montibus suis ¹⁰ tropaea praefixit. Eodem tempore trecenti Lusitani cum mille Romanis in quodam saltu contraxere pugnam, in qua ¹¹ septuaginta Lusitanos Romanos autem trecentos viginti cecidisse, Claudius refert, & cum victores Lusitani sparsi ac securi abirent, unus ex iis, longe à caeteris segregatus, ¹² cum, circumfusus equitibus, pedes ipse deprehensus, unius eorum equo lancea perfosso, ipsius equitis ad unum gladii ictum caput desecuisse, ita omnes metu perculit, ut, prospectantibus cunctis, ipse contemptim atque otiosus abscederet.

¹³ App.

² Subigendo,] Edd. Vett. subjiciendo.

³ Maxima & diversissimorum] In Flor. sec. absunt illa maxima &. In tert. scribitur maxima & diversissima. Edd. Vett. habent, maxima & diversorum.

⁴ C. Vetilius praetor] C. Vetilius est quoque in Appiani Iberica à Beraldo conversa, M. Vetilius in Liviana epitoma lib. LII. Sex. Vetilius in Diaconi additionibus ad Eutropium, Diodorus, *πατριάρχης* *ὀβριτῆας* habet. FABR.

⁵ Fuga lapsus, evasit.] At contra Livius scribit Vetilium captum, Diodorus & Appianus, captum atque interfectum. FABR.

⁶ Deinde C. Plautium] Hunc Vetilio successisse auctor est Appianus, qui etiam de clade ab eo accepta. FABR.

⁷ Claudius Unimanus,] Claudii meminit quoque Florus, & Auctor de Viris illustribus, qui post Claudium C. Nigidium à Vi-

riatho oppressum scribit. FABR.

⁸ Cum magno instructu belli] Edd. prima, cum magno adparatu belli instructi.

⁹ Deduxerat] Perizon. duxerat Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. adduxerat. Ultr. deduxit.

¹⁰ Tropaea] Lugd. Bat. pr. velut tropaea.

¹¹ Septuaginta Lusitanos] Ed. Aug. XX. Lusitanos.

¹² Cum, circumfusus &c.] Lugd. Bat. tres, cum a circumfusus equitibus esset ipse deprehensus. Sed Meus & Perizon. quibuscum faciunt Edd. August. & Venetae cum, circumfusus equitibus, pedes ipse deprehensus, unius eorum &c. quod mihi prae vulgata lectione placuit. Editum a Fabricio fuit, cum a circumfusus equitibus pedestris ipse deprehensus &c. Editiones vero quae illum praecesserunt, ut & MSS. omnes pedestris, pro pedes, rejiciunt.

¹³ App.

¹³ App. Claudio, Q. Caecilio Metello consulibus, Appius Claudius adversus Salassos Gallos congressus, & victus, ¹⁴ quinque millia militum perdidit. Reparata pugna, quinque millia hostium occidit. Sed cum juxta legem, qua constitutum erat, ut ¹⁵ quisquis quinque millia hostium peremisset, triumphandi haberet potestatem, iste quoque triumphum expetisset, propter superiora vero damna non inpetravisset, infami inpudentia atque ambitione usus, ¹⁶ privatis sumptibus triumphavit. L. Caecilio Metello, Q. Fabio Maximo Serviliano consulibus, inter caetera prodigia ¹⁷ androgynus Romae visus, jussu aruspicum in mare merfus est: sed nihil inopiae expiationis procuratio profecit. Nam tanta subito pestilentia exorta est, ut ministri quoque faciendorum funerum primum non sufficerent, deinde non essent. ¹⁸ Itaque etiam magnae domus vacuae vivis, plenae mortuis remanserunt. Largissimae introrsum hereditates, & nulli penitus heredes. Denique jam non solum in Urbe vivendi, sed etiam adpropinquandi ad Urbem negabatur facultas, tam saevi per totam urbem tabescentium sub tectis, atque in stratis suis cadaverum putores ¹⁹ exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortibus hominum morte hominis ²⁰ instruens, tandem Romanis inter miseras suas erubescens, quam misera

¹³ App. Claudio, Q. Caecilio Metello Cons.] App. Claudius Pulcher, & Q. Metellus Macedonicus Consules fuerunt anno DCX. Appium in bello contra Salassos, quinque millia militum amisisse, est in nostris vetustis: ut par numerus sit amissorum atque caesorum. Unde jure triumphus Appio negatus fuit. Valerius libro II. cap. 3. FABR.

¹⁴ Quinque millia] In MSS. suis hunc numerum invenit Fabricius, quem in margine posuisse contentus, reliquit decem, ut erat in Vulgg. praeterquam in Augg. in qua, ut & undecim numero MSS. quum verum invenerim numerum, falsum exsulare jussi.

¹⁵ Quisquis quinque millia] Hic definitus ad triumphi petitionem erat numerus. Vide Casaub. ad Sueton. Julium cap. LXXVI. FABR.

¹⁶ Privatis sumptibus triumphavit.] Alioqui triumphantibus sumptus ex aerario erogaba-

tur, ut indicat Livius libro trigesimo tertio, quod adolescentibus rerum Romanarum studiosis observandum est. FABR.

¹⁷ Androgynus Romae visus,] Hic Androgynus Lunae, non Romae natus fuit. Lunae quoque his Consulibus tantam pestilentiam fuisse, ut, jacentibus in publico passim cadaveribus, qui funerarent, defuerint, scribit Julius Obsequens. FABR. In tertio & quarto Lugd. Batt. non exstat visus.

¹⁸ Itaque etiam] Florentt. tres cum Lugd. Bat. sec. jamque etiam. Perizon. tunc etiam. Vett. Edd. Itaque magnae domus &c. Sed August. reliquis praeferenda, legit, Ita ut etiam magnae domus &c. remanerent.

¹⁹ Exhalabantur.] Cod. Perizon. cum Ed. August. exhalabant.

²⁰ Instruens,] Florentt. pr. & secund. ut & tres Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. instruens.

fera & vana esset, innotuit. Ante enim in suffragium praeveniendae cladis est habita, & sic pestilentia ²¹ consecuta est: quae tamen sine ullis sacrificiorum satisfactionibus, tantummodo secundum mensuram arcani iudicii expleta correptione, sedata est. Quam si ²² artifices illi circumventionum aruspices, sub ipsa (ut adsolent) declinatione morborum forte celebrassent, proculdubio ²³ sibi, diis & ritibus suis, reductae sanitatis gloriam vindicassent. Ita misera ²⁴ & ad sacrilegia male religiosa civitas, mendaciis, quibus liberari non poterat, ludebatur. ²⁵ Igitur Fabius consul contra Lusitanos & Viriathum dimicans, ²⁶ Bacciam oppidum, quod Viriathus obsidebat, depulsis hostibus, liberavit, & in deditionem cum plurimis aliis castellis recepit. Fecit facinus etiam ultimis barbaris Scythiae, non dicam Romanae fidei & moderationi, execrabile. ²⁷ Quingentis enim principibus eorum, quos societate invitatos, dedi-

²¹ *Consecuta est:*] Sic tres Florentt. & Ed. Aug. & ita loqui saepe amat Orosius pro *subsecuta est*, quod hic habent quaedam Edd. Vett. & Lugd. Bat. sec. Meus scribit *secuta est*, at Lugd. Bat. pr. *exorta est*, sed superscribitur *consecuta est*.

²² *Artifices illi circumventionum aruspices,*] Columella I, 12. *Aruspices vana superstitione rudes animos ad impensas compellunt.* Unde digna Annibale vox ad Prusiam regem, cui exta non videbantur prosperam eo die pugnam praedicere: *An tu, inquit, carunculae vitulinae mavis, quam imperatori veteri, credere?* Cicero de Divinat. II. cap. 24. *Aucupatores eventuum & structores fallaciarum eisdem infra hoc cap. vocat Orosius.*

²³ *Subsidiis & ritibus*] Scripti & excusi omnes habent: *sibi Diis & ritibus.* Sed me non prius temeritatis arguant, quam viderint quomodo illi suam tueantur sententiam. LAUT. Id quum Lautius adferat de Inpressis & MSS. ostendit, quam paucos in utroque genere evolverit. *Subsidiis*, enim quod ipse vult, praeoccupavit ante illum Edit. Bolsuing. & ante Bolsuing. illam lectionem Edd. Parisina & Venetae exhibuerunt. Sola Hittorp. habent *insidiis*. Ego, quum vulgata lectio Codd. MSS. iisque optimis confirmetur, sensumque praeterea bonum fundat, ab illa discedendum non

puto. MSS. quos undecim numero, consului, omnes vel *sub diis & ritibus suis*, ut Lugd. Batt. pr. & tertia cum Coll. Gronov. exhibent, vel *sibi, diis* (aut *sibi & diis*) & *ritibus suis*, ut Florentt. tres & reliqui omnes. An vero defendi illa Orosii sententia nequit? An non & *sibi* illi Aruspices, & *Diis suis*, & *ritibus* illis remissiones morborum & gloriam medelae adscripsissent? Pro *reductae* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. *productae* amant.

²⁴ *Et ad sacrilegia &c.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Ita misera & sacrilega, male religiosa civitas.* Cod. Aug. quoque sic legit, atque insuper & *male religiosa civitas.*

²⁵ *Igitur Fabius Cos.*] De Fabii Serviliani rebus gestis contra Viriathum Appianus. FABR.

²⁶ *Bacciam*] MSS. omnes *Bucciam*, nisi quod in Meo sit *Buccina*.

²⁷ *Quingentis enim principibus.*] De hac Fabii severitate Valerius Max. lib. II. cap. 2. & Frontinus libro IV. FABR.

²⁸ *Pompejus, sequentis anni Cos.*] Q. Pompejus Cos. cum Cn. Servilio Caepione anno DCXII. à Numantinis victus, pacem turpem fecit, Livius libro LIV. Vellejus libro II. Eutropius IV. isque Romam reversus deprecando poenam effugit, Cicero de Offic. III. FABR.

deditionis jure suscepit, manus praecidit. ²⁸ Pompejus, sequentis anni consul, fines Numantinorum ingressus, accepta maxima clade discessit, non solum exercitu pene omni profligato, verum etiam plurimis nobilium, ²⁹ qui ei militiae aderant, interemptis. Viriathus autem, cum per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus protrivisset, insidiis suorum interfectus est: in hoc solo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percussores ejus indignos praemio judicarunt. At ego non modo nunc, verumetiam saepe intertexere Orientis illa ³⁰ inextricabilia bella poteram, quae raro unquam nisi sceleribus aut incipiunt, aut terminantur: sed Romanorum, cum quibus nobis actio est, tanta sunt, ut jure fastidiantur aliena.

³¹ Mithridates tunc siquidem, rex Parthorum, sextus ab Arsace, victo Demetrio praefecto, Babyloniam urbem finesque ejus universos victor invasit. Omnes praeterea gentes, quae inter Hydaspem fluvium & Indum jacent, subegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium, Demetrium ipsum secundo sibi bello occurrentem, vicit & cepit: quo capto, ³² Diodotus quidam cum Alexandro filio, regnum ejus & regium nomen usurpavit: qui postea ipsum Alexandrum filium, quem participem periculi in pervadendo regno habuerat, ne in obtinendo consortem haberet, occidit.

³³ M. Aemilio Lepido, C. Hostilio Mancino Coss. prodigia adparuere diver-

²⁹ *Qui ei militiae*] Ita omnes MSS. & Edd. meliores; mutarunt in *eius militiae* qui locutionem istam non intellexerunt.

³⁰ *Inextricabilia*] Meus *exsecrabilia*.

³¹ *Mithridates tunc siquidem*,] De hoc lege Justinum libro XLI. Plura fuerunt apud Livium libro LII. ut ex Epitoma cognoscitur. FABR.

³² *Diodotus quidam*,] *Diodotus* est in omnibus vet. pro quo in impressis, *Theodotus*, legitur. Sigonius quoque in vet. libris Epitomae LII. à *Diodoto* quodam, legi testatur. Appianus quoque in Syriaca eundem *Διόδοτον*, nominat. FABR. Graviter hic errat Orosius, neque ducem suum Justinum sequitur. Is de Diodoto hoc, sive Tryphone, id enim nomen cum imperio adsumsit, ita scribit lib. XXXVI. cap. 1. *Interim in Sy-*

ria Trypho, qui se tutorem Antiocho, Demetrii privigno, substitui a populo laboraverat, occiso pupillo, regnum Syriae invadit. Occidit Tryphon pupillum suum Antiochum sextum Alexandri Theopatoris filium. Is Antiochus insuper Alexandri nomen habuisse videtur ex Appiano lib. de Bell. Syr. p. 132. ubi Trypho dicitur occidisse παιδίον Ἀλέξανδρον ἐξ Ἀλεξάνδρου τοῦ νόκου καὶ τῆς Πτολεμαίου θυγατρὸς. puerulum Alexandrum, Alexandri Notbi (id est Theopatoris, cui propterea Ballae cognomen erat) ex filia Ptolemaei. Neque potuit esse privignus Demetrii, ut scribit Justinus, quia decennem per medicos, qui fingeant calculo laborare Antiochum, occidit tutor. vide Epit. Livii LV.

³³ *M. Aemilio Lepido, C. Hostilio*] Consules hi fuerunt anno ab Urbe condita DCXVI.

diversa, & quantum in ipsis fuit, ex more curata sunt: sed non semper aucupatoribus eventuum & structoribus fallaciarum aruspibus, opportuni casus suffragantur. Namque Mancinus Consul, ³⁴ postquam à Popillio apud Numantiam suscepit exercitum, adeo infeliciter praelia cuncta gessit, atque in id suprema desperatione perductus est, ut ³⁵ turpissimum foedus cum Numantinis facere cogeretur: quamvis & Pompejus jam aliud aequè infame foedus cum iisdem Numantinis paulo ante pepigisset. Senatus ³⁶ dissolvi foedus, & Mancinum dedi Numantinis praecepit, qui, nudato corpore, ³⁷ manibus post tergum revinctis, ante portas Numantinorum expositus, ibique usque in noctem manens, à suis desertus, ab hostibus autem non susceptus, lacrymabile utrisque spectaculum praebuit.

DCXVI. Prodigia, quae tum evenerunt, exponit Obsequens. FABR.

³⁴ *Postquam à Popillio.*] *Popillio*, recte est in vetustt. unde alii *Pompilio*, alii *Pompejo* fecerunt. M. Popillio Laenati superioris anni Consuli Mancinum ad Numantiam successisse, tradit etiam Appianus. FABR.

³⁵ *Turpissimum foedus.*] De hoc foedere à Mancino cum Numantinis facto, omnes. Tu lege Ciceronem libr. III. de Offic. FABR.

Sequitur in Ed. Aug. *semperque Romano nomini exprobrandum.* In aliis neque Edd. neque MSS. id occurrit.

³⁶ *Dissolvi*] MSS. aliquot cum Edd. Vett. *dissolvit.*

³⁷ *Manibus*] Flor. pr. & tert. cum Ultr. Meo & Perizon. atque Lugd. Bat. sec. *manibusque.* Ed. Aug. & tres MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *manibus quoque.*

C A P U T V.

Quam injuste Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallaecos strage, Lepidi à Vaccaeis clade.

Exclamare hoc loco dolor ¹ exigit. Cur falso vobis Romani magna illa nomina ² justitiae, fidei, fortitudinis & misericordiae vindicatis? A Numantinis haec verius discite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes aliis secundum se, quos occidere ³ potuerant, pacto foedere dimiserunt. Justitia probanda erat? proba-

¹ *Exigit,*] Perizon. coget.

² *Justitiae, fidei*] Edd. Vett. quaedam,

justitiae ac fidei.

³ *Potuerant*] Ed. Aug. *potuerunt.*

⁴ *Eam*

probavit ⁴ eam vel tacitus senatus, cum iidem Numantini per legatos suos aut inviolatam pacem solam, aut omnes quos pignore pacis accepto vivos dimiserant, reposcebant. Misericordia examinanda videbatur? ⁵ satis documentis dederunt vel emittendo ad vitam inimicum exercitum, vel ad poenam non recipiendo Mancinum. Mancinus ne rogo dedendus fuit, qui victi exercitus independentem trucidationem, praetento umbone pacti foederis dispulit, qui ⁶ periclitantes patriae vires in meliora tempora reservavit? Aut si displicuit foedus quod pactum est, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reverteretur, receptus est, aut cum repeteretur, redditus non est? Aut si placuit servati militis qualiscumque provisio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, solus ⁷ deditus fuit?

⁸ Nuper Varro, ut praepropera pugna iniretur, collegam Paullum obluſtantem inpulit, trepidantem praecipitavit exercitum, infelices copias, apud infames illas Romanis cladibus Cannas, non disposuit certamini, ⁹ sed opposuit morti; plus quam quadraginta millia ibi militum Romanorum sola impatientia sua, de qua sibi victoriam jam dudum Annibal praesumebat, amisit. Collega etiam Paullo (quo tandem viro?) perduto, novissime in Urbem pene solus inpudentissime redire ausus est, meruitque suae inpudentiae praemium. ¹⁰ Nam gratiae ei, quod de republica non desperasset, quam tamen ipse fecerat desperatam, publice in senatu actae sunt. Porro autem Mancinus, qui, sorte bellica circumventum exercitum ne perderet, laboravit, ab eodem senatu deditio-
ne damnatus est. ¹¹ Scio, Romanis & illud in Varrone displicuit, sed tem-

⁴ *Eam*] MSS. tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *eam etiam*.

⁵ *Satis documentis*] Ed. Aug. cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. addit *indicium*.

⁶ *Periclitantes*] Ed. Aug. *periclitantis*.

⁷ *Deditus fuit?*] Post haec verba in Ed. Aug. lacinia sequitur tredecim linearum, quae infelicitate ibidem aliunde ex Orosio irrepsit. Incipit, *Quamquam inter*, & finit, *potuit servare natura*.

⁸ *Nuper Varro*] Bello Punico secundo, sed de Cannensi clade libro superiore, capite decimo-sexto dictum est. FABR.

⁹ *Sed opposuit morti*,] Ex imitatione Vir-

giliana lib. Aen. II. 126.

———— *Tectusque recusat*
Prodere voce sua quemquam aut opponere
morti.

¹⁰ *Nam gratiae ei*,] Varroni redeunti in Urbem gratias à Senatu actas scribit Livius libro vigesimo-seculo. Valerius libro tertio, capite quarto. FABR.

¹¹ *Scio, Romanis &c.*] Haec est lectio optimorum MSS. Nam, ita clare exhibent Meus & tres Florentini, inter quos Cod. Longob. scribens *socio*, facile ostendit, *scio* ibidem debere reponi. Vulgati Codd. habent

tempori concessum est: & in hoc Mancino placuit, sed secundum tempus praesumtum est: ¹² atque ideo ab initio perfecistis, ¹³ ut nec civis consulat convenienter ingratis, nec hostis fideliter credat infidis. Interea ¹⁴ Brutus in ulteriore Hispania, sexaginta millia Gallaecorum, qui Lusitanis ¹⁵ auxilio venerant, asperrimo bello & difficili, quamvis incautos circumvenisset, oppressit. Quorum in eo praelio quinquaginta millia occisa, sex millia capta referuntur, pauci fuga evaserunt. In citeriore Hispania Lepidus proconsule Vaccaeos innoxiam gentem & supplicem, ¹⁶ etiam senatu prohibente, pertinaciter expugnare tentavit. Sed mox accepta clade gravissima improbae pertinaciae poenas luit. Sex millia quippe Romanorum in hoc injusto bello iustissime caesa sunt: reliqui, exuti castris, armis etiam perditis, evaserunt. Nec minus turpis ¹⁷ haec sub Lepido clades, quam sub Mancino fuit. ¹⁸ Ita nunc sibi haec tempora loco felicitatis adscribant, ut non dixerim Hispani, tot pulsi fatigatique bellis, sed vel ipsi saltem Romani, tam continuis subacti cladibus, totiesque superati: ut non exprobrem, quot praetores eorum, quot legati, quot consules, quot legiones, quantique exercitus consumti sint. Illud solum revolve, quanta fuerit timoris amentia. Miles Romanus hebetatus, ut jam ne ad experimentum quidem belli cohibere pedem, aut obfirmare animum posset: sed mox conspecto Hispano specialiter hoste, diffugiens, vinci se pene prius crederet, quam videri. Quo argumento patet, apud utrosque misera illa tempora iudicata, cum

&

bent sic Romani, sed praeter August. nulli nisi recentiores; nam Venetae, Parisina & prima scio quoque exhibent. Quod vero unus aut alter ex iisdem MSS. & editionibus Romani pro Romanis legant, in quibus Ultrajectinus quoque Codex, scio Romani, nauci non est.

¹² Atque ideo] Forte legendum aequae ideo.

¹³ Ut nec civis] Propter Mancini exemplum, verebitur similem patriae praestare utilitatem civis; propter Numantinorum, ullis pacis conditionibus credere hostis.

¹⁴ Brutus in ulteriore] D. Junius Brutus Consul anno Urbis DCXV. fortitus Hispaniam ulteriorem, devictis Gallaecis cognomen inde meruit, Appianus in Iberica,

Strabo libro tertio, Livius libro LV. & LVI. Florus libro secundo, capite decimo-septimo, Velleius II. FABR.

¹⁵ Auxilio] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. in auxilium.

¹⁶ Etiam Senatu prohibente,] Cinna & Caecilius, legati in Hispaniam ad Lepidum missi, adtulerunt S. C. quo cavebatur: ne Lepidus Vaccaeos bello peteret. Appianus. FABR.

¹⁷ Haec sub Lepido] In vulgatis legitur, sub Metello. In Epitoma LVI. ita legitur: Dissimili eventu M. Aemilius Lepidus Procos. adversus Vaccaeos rem gessit, clademque similem Numantinae passus est. FABR.

¹⁸ Ita nunc] Edd. quaedam Vett. quare nunc.

& Hispani etsi vincere poterant, inviti tamen defererent otia sua dulcia, & bella externa tolerarent, & Romani quanto impudentius alienae quieti sese ingererent, tanto turpius vincerentur.

C A P U T VI.

De monstroso puero Romae nato, de Aetnae eruptione, & bello servili in Sicilia.

¹ Sex. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio Pisone consulibus, Romae puer ex ancilla ² natus est quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Aetna vastos ignes eructavit, ac fudit: qui torrentum modo per prona praecipites, proxima quaeque corripientibus exussere flammis; longinquiora autem favillis calidis, cum vapore gravitate volitantibus, torruerunt; quod ³ Siciliae semper vernaculum genus monstri, non portendere malum adsolet, sed inferre. In Bononiensi agro fruges in arboribus ⁴ enatae sunt. Igitur ⁵ in Sicilia bellum servile ortum est, quod adeo grave & atrox multitudine fervorum, instructu copiarum, & ⁶ magnitudine virium fuit, ut, ⁷ non dicam praetores Ro-

¹ Sex. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio] Hi Consules fuerunt anno Urbis DCXVIII. Ceterum Obsequens puerum illum natum non his Consulibus sed superioribus, P. Furio & Sex. Atilio Serrano scribit. Ad hos vero Coss. Aetnae incendium aliaque prodigia refert. FABR.

² Natus est] Meliores MSS. videlicet tres Florent. Meus & Perizon. delent verbum posterius.

³ Siciliae vernaculum genus monstri,] Supra lib. IV. cap. 6. de Carthagine, Carthaginenses vernaculum atque intestinum semper inter se malum habuere discordiam.

⁴ Enatae sunt.] Haec optimorum sex vel septem Codd. lectio est. Vulgo natae sunt.

⁵ In Sicilia bellum] Hoc bellum servile ex-

citavit Eunus Syrus ex urbe Apamea, servus Antigenis Ennensis. Cujus belli causam, cladem, omnemque rationem à Diodoro Siculo libro XXXIV. descriptam Latine edidit Henricus Stephanus. De eodem Florus lib. III. c. 19. & Livius lib. LVI. Meminit Appianus lib. I. FABR.

⁶ Magnitudine virium] Conjunctionem &, invitis MSS. omnibus, intruserant Editores, quam sustuli.

⁷ Non dicam praetores] Quatuor praetorum, Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsaei, castra à servis capta scribit Florus. Diodorus unum L. Hypsaem nominat, qui Roma in Siciliam cum VIII. millibus Siculo- rum militum profectus, commisso praelio victus est à servis. De Consulibus infra dicetur. FABR.

Romanos, quos penitus profligavit, sed consules quoque terruerit. Nam septuaginta millia fervorum, tum in arma conspirantium fuisse referuntur, excepta urbe Messana, quae servos liberaliter habitos in pace continuit. Ceterum Sicilia in hoc quoque miserior, quia insula & numquam erga statum suum ⁸ juris idonei, nunc tyrannis subiecta, nunc servis: vel illis dominatu improbo exigentibus servitutem, vel istis praesumptione perversa commutantibus libertatem, maxime quia clauso undique mari, egerere foras non facile potest intestinum malum. Viperinam quippe conceptionem ⁹ perditioni suae aluit, sua libidine auctam, sua morte victuram. In hoc autem fervilis tumultus excitatio, quanto rarior caeteris, tanto ¹⁰ truculentior est: quia intentione commovetur libera multitudo, ut patriam augeat, fervilis ut perdat.

⁸ *Juris idonei*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. addunt *fuit*. Quidam quoque MSS. & Editi *est* addunt post *insula*.

⁹ *Perditioni suae*] Ita omnino refingendum ex MSS. Flor. pr. & sec. atque Perizon. Meus exhibet *perditione sua*. Vulgg. *perditionis suae*.

¹⁰ *Truculentior est*] In Meo non reperi verbum *est*. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *crudelior est*. Pro *commovetur*, Meus quoque *moveretur*. Sed illa, *quia intentione* &c. Cod. Perizon. ita scribit. *Qua intentione* &c. *ea fervilis ut perdat*.

C A P U T VII.

De Numantia, ejusque per Scipionem Africanum deletione.

¹ **A**Nno ab Urbe condita DCXX. cum major pene infamia de foedere apud Numantiam pacto, quam apud Caudinas quondam furculas, pudorem Romanae frontis oneraret, Scipio Africanus ² consensu omnium tribuum consul creatus, atque ad oppugnandam Numantiam cum exercitu missus est. Numantia autem citerioris Hispaniae, haud procul à Vaccaeis & Cantabris in capite Gallaeciae sita, ultima Celtibe-

ro-

¹ *Anno ab Urbe cond. DCXX.*] Hoc anno alii non *Scipionem* Consulem factum & ad Numantiam oppugnandam profectum, sed Numantiam ab eo expugnatam scribunt. FABR.

² *Consensu omnium tribuum*] Nescio equidem, quibus rationibus moti alii correctores scripserunt, *consensu omnium ex Tribuno Consul creatur*, cum in Manuscriptis secus legatur. FABR. *Causa fuisse videtur*, quod in

rorum fuit. ³ Haec per annos quatuordecim cum solis quatuor millibus suorum, quadraginta millia Romanorum non solum sustinuit, sed etiam vicit, pudendisque foederibus adfecit. Igitur Scipio Africanus Hispaniam ingressus non ilico se ingessit hostibus, ut quasi incautos circumveniret, sciens numquam ⁴ id genus hominum adeo in ocium corpore atque animo resolvi, ut non ipsa qualitate habitudinis suae adparatus aliorum praecelleret, sed aliquamdiu militem suum in castris velut in scholis exercuit. Et cum partem aestatis totamque hyemem, ne adtentata quidem pugna transegisset, sic quoque parum propemodum hac profecit industria. Namque ubi copia pugnandi facta est, exercitus Romanus, oppressus inpetu Numantinorum, ⁵ terga convertit: sed increpatione & minis objectantis sese Consulis, manuque retinentis, tandem indignatus in hostem rediit: & quem fugiebat, fugere compulit. Difficilis tunc in relatu fides, ⁶ Numantinos & fugavere, & fugientes videre Romani. Unde quamvis Scipio, quia praeter spem acciderat, laetatus & gloriatus esset, tamen ultra ⁷ bellum adversus eos audendum non esse, professus est. Itaque Scipio insistendum inopinatis proventibus censuit, urbem ipsam obsidione conclusit, ⁸ fossa etiam circumdedit:

in quibusdam MSS. invenerint vitiosam hanc lectionem *omnium tribunorum*. Ita enim scribitur in Lugd. Bat. pr. & tertio, atque insuper Coll. Gronov. In Ed. Aug. abest. Mox *ad expugnandum* praeter Edd. quasdam Vett. Flor. sec. & Lugd. Bat. pr. *servorum* quoque pro *suorum* tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

³ *Haec per annos XIV.*] Florus libr. II.] cap. 18. *Numantia quatuor millibus Celtiberorum XL. millium exercitum per annos XIV. sola sustinuit.* Appianus in Hispaniis scribit Numantinorum ante bellum non fuisse amplius VIII. millia. Eos de rebus à Scipione ad Numantiam gestis lege. FABR.

⁴ *Id genus*] Cod. Longob. & tres MSS. Lugd. Batt. cum Cod. Aug. *hoc genus* scribunt.

⁵ *Terga convertit,*] Meus *terga vertit.* Quod melius dictum est.

⁶ *Numantinos & fugavere,*] Quum Edd.

quae Fabricianas praecesserant, haberent, *Difficilis in relatu fides, Numantinos & fugavere* &c. ut prima omnium, atque August. Venetae & Paris. Reliquae autem, Bolfuing quidem, *Difficilis tunc in relatu fides, & Numantinos fugiere* &c. pro *fugiere* Hittorp. in Fabricianis editum fuit *fugere*. quod neutiquam tolerari quum posset, *fugere* reposuit Scottus. Sed vera lectio est *& fugavere*, quam diserte exhibent Cod. Longob. & Meus, atque subindicant quoque illi in quibus *effugavere* scribitur, ut Ultr. & Florent. sec. cum Coll. Gronov. supra pro *videre* in Meo scribitur *vicere*.

⁷ *Bello adversus eos*] Vulgati *bellum* malè, & contra MSS. meliores Flor. pr. Meum & Perizon. quibus accedunt tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr.

⁸ *Fossa etiam circumdedit,*] Hanc lectionem omnes probant MSS. & Edd. Vett. Sed Bolfuing. secutae reliquae legunt, *& fossa circumdedit.*

dit: cuius latitudo pedibus decem, altitudo viginti fuit. Ipsum deinde vallum, sudibus praestructum, crebris turribus communivit: ut si qua ab erumpente hoste in eum tentaretur irruptio; jam non quasi obsessor cum obsesso, sed versa vice obsessus cum obsessore pugnaret. Numantia autem in tumulo sita, haud procul à flumine Durio, ⁹ tria millia passuum ambitu muri amplexabatur; quamvis aliqui adserant eam & parvo situ & sine muro fuisse. ¹⁰ Unde credibile est, quod hoc spatii cura alendorum custodiendorumque pecorum, vel etiam exercendi ruris commodo cum bello premerentur, incluserint, ipsi arcem parvam natura munitam obtinentes. Alioqui tantam paucitatem hominum, tam amplum urbis spatium non munire magis, quam prodere videbatur. Igitur conclusi diu Numantini, & fame trucidati, deditionem sui obtulerunt, si tolerabilia juberentur, saepe etiam orantes justae pugnae facultatem, ut tamquam viris mori liceret. Ultimo omnes duabus subito portis eruperunt, larga prius portione usi, non vini, cuius ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum à calefaciendo ¹¹ Celiam vocant. ¹² Suscitatur enim igne illa vis germinis madefactae frugis, ac deinde ficcatur & post in farinam redacta, molli succo admiscetur, quò fermento sapor austeritatis & calor ebrietatis adjicitur. Hac igitur portione post longam famem recalescentes, bello sese obtulerunt. Atrox diu certamen & usque ad periculum Romanorum fuit: iterumque Romani ¹³ pugnare se adversum Numantinos, fugiendo probavissent, nisi sub Scipio-

⁹ *Tria millia passuum ambitu.*] Sic Appianus scribit, Numantiae ambitum fuisse XXIV. stadiorum. FABR.

¹⁰ *Unde credibile est quod hoc spatii*] In Lugd. Batt. pr. & tert. verbum est non legitur. Omnes vero MSS. & Editi scribunt, *quia hoc spatii.* Ego vero reposui *quod.* Videlicet in omnibus MSS. Orosii observavi, saepissime & passim descriptores *quia* pro *quod* posuisse. Id, quum recte Edd. correxerint, hoc in loco tamen, ubi in primis necessarium erat, neglexerunt. Pro ultimo Cod. Longob. & MSS. Lugd. Bat. *ultime* scribunt.

¹¹ *Celiam vocant.*] Hujus potionis meminit etiam Florus. FABR. Vide Pontanum Hist. Danicæ p. 766.

¹² *Suscitatur enim igne illa vis &c.*] Haec est lectio Florent. secundi, unice probanda, quam exhibent quoque Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. Adprobat eandem Editio omnium prima. Reliquae omnes legunt, *suscitatur enim ignea illa vis.* At Floren. pr. cum Lugd. Bat. pr. delet *ignem* & legit, *suscitatur enim illa vis &c.* Meus novam exhibet a reliquis diversam lectionem, *suscitat enim ignem illa vis germinis calefactae frugis*, quasi per ignem inueneretur audacia, quam inproperet bibentibus. Sed quum sequatur, *ac deinde ficcatur*, alteram scripturam praefero. Vox *germinis* potuit abesse, sed Orosius germen *madefactae frugis* dixisse videtur pro granis tritici tumescentibus madore adfusae aquae, veluti

pione pugnassent. Numantini interfectis suorum fortissimis, bello cedunt:
¹⁴ compositis tamen ordinibus, nec sicut fugientes in urbem revertun-
 tur, corpora interfectorum ad sepulturam oblata, accipere noluerunt.
 Novissime spe desperationis in mortem omnes destinati, clausam urbem
 introrsum succenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atque igne
 consumti sunt. Romani nihil ex his penitus habuere victis, praeter
 securitatem suam. Neque enim everfa Numantia ¹⁵ vicisse se magis Nu-
 mantinos, ¹⁶ quam evasisse dixerunt. ¹⁷ Unum Numantinum victoris ca-
 tena non tenuit; unde triumphum dederit, Roma non vidit; aurum
 vel argentum, quod igni superesse potuisset, apud pauperes non fuit;
 arma & vestem ignis absumsit.

veluti solent, cum germinare incipiunt.

¹³ *Pugnare se*] Lugd. Batt. tres cum
 Coll. Gronov. & Edit. Aug. *pugnare*.

¹⁴ *Compositis tamen ordinibus*,] Post haec
 in Edd. Fabricianis, Scotti & Hittorp. le-
 gitur *non separantes se*. Quod insigne est
 Glossema, Edd. Vett. omnibus & MSS. i-
 gnotum, dignumque ut inducatur.

¹⁵ *Vicisse se magis*] Lugd. Batt. tres cum
 Coll. Gronov. & Ed. Aug. *vicisse ma-
 gis*, expuncto *se*. At Cod. Longob. *vi-
 cisse re magis*.

¹⁶ *Quam evasisse dixerunt*.] Id est exi-
 stimarunt. Nam *dixerunt*, quod contra
 MSS. Edd. quaedam habent, huc non con-
 venit. Animo quidem ita censuerunt
 Romani, sed verbis semper, etiam in
 damnis, fuerunt magnifici. Inveniuntur si-
 milia apud Plinium Nat. Hist. lib. VII.
 cap. XXVIII. p. 391. *Quae Cannis corona me-
 rita? unde fugisse virtutis summum opus fuit.*

De Annibale apud Horatium lib. IV. Od.
 IV. vs. 49.

*Dixitque tandem perfidus Annibal:
 Cervi, luporum praeda rapacium,
 Sectamur ultro, quos opimus
 Fallere & effugere est triumphus.*

Sallust. Jug. cap. CIV. de Jugurtha & Boccho
 aliisque, *Et ipsi duces feroces, quia non fu-
 gere, pro victoribus agere*. Ubi plura & alia
 dat exempla Cl. Wasse.

¹⁷ *Unum victoris catena non tenuit*.]
 Idem scribit Florus, sed Appianus tradit Sci-
 pionem, quinquaginta triumpho reserva-
 tis, reliquos sub corona vendidisse. At-
 que hac ratione Scipio Africanus *Emilia-
 nus Numantiam* intra annum ac tres men-
 ses quam eo venerat, circumdatam operi-
 bus, excisamque acquavit solo, Vellejus
 libro II. FABR.

CAPUT VIII.

De Gracchorum seditione, Attalique regis Pergami haereditate.

Igitur ea tempestate cum haec apud Numantiam gesta sunt, apud Romanam¹ Gracchorum seditiones agitabantur. Scipio autem, cum deleta Numantia ceteras Hispaniae gentes pace componeret, ² Tiresum quemdam, Celticum principem, consuluit, qua ope ³ res Numantina aut prius invicta durasset, aut post fuisset everfa: Tiresus respondit: ⁴ Concordia invicta, discordia exitio fuit: quod Romani tamquam ⁵ sibi ac de se dictum, exempli loco acceperunt, quippe quibus jam ⁶ de seditionibus discordantis totius Urbis nunciabatur. Carthagine Numantiaque deleta, ⁷ moritur apud Romanos utilis de provisione collatio, & oritur

¹ *Gracchorum seditiones.*] Ti. Sempronius Gracchus P. Mucio L. Calpurnio Coss. quo anno Scipio Numantiam excidit, Tribunus pleb. propter seditiones concitas occisus est, Plutarchus in Gracchis, Appian. lib. I. de bellis Civilib. Livius, Vellejus, Florus & alii. FABR.

² *Tiresum quemdam.*] In Corn. Gualtheri libro hic Thyreus nominatur, cum in aliis variè legatur. FABR. Thyresum in Cod. Longob. Thiresum in Ed. Aug. inveni.

³ *Res Numantina*] Ed. Aug. Numantia.

⁴ *Concordia invicta, discordia exitio fuit.*] Neque placet haec lectio, neque sibi ipsi cohaeret. Nam si concordia primus est casus, quod sequitur, invicta, non convenit cum illis exitio fuit. Si sextus casus, scribi debuerat, concordia invicta, discordia victa fuit. In MSS. nulum hic praesidium nisi in solo Cod. Perizoniano. Suppeditat is hanc lectionem, *Invicta concordia praesidio, discordia exitio fuit.* Quae sane Vulgatis longe praestat. Orosio sic invicta concordia dicitur, quam nulla rupit seditio vel ambitio. Malim tamen, quod brevius est & rotundius, *Concordia praesidio, discordia exitio fuit.* Vix enim dubito, quin illud invicta ex iis, quae

praeceperunt, aut prius invicta durasset, huc influxerint.

⁵ *Sibi ac de se dictum,*] Cod. Longob. sibi a se dictum.

⁶ *De seditionibus*] Sic reponere jubent omnes MSS. cum optima Ed. August. pro de seditione, quod in reliquis Edd. est. Pro deleta mox everfa legit Lugd. Bat. sec. cum Ultr.

⁷ *Moritur apud Romanos*] Beneficio Cod. Longob. elegans haec eruitur lectio. Quorsum enim illa, quae hactenus lecta sunt? Oritur apud Romanos utilis de provisione collatio, & oritur infamis de ambitione contentio. Quum haec tam dura & inepta concoquere potuerint omnes, Cod. tamen Perizonianus negat alterum illud oritur hic recipiendum, legitque, *Oritur apud Romanos utilis de provisione collatio, & infamis de ambitione contentio.* Sed verissima est nostra ex Cod. Longob. emendatio. Romani enim, quum, quod verebantur prudentiores ex Senatu, supra apud Orosium Lib. III. cap. ult. cotem illam virtutis suae amisissent, remisso vigore non modo soluti fuerunt otio, sed seditionibus, discordiis, & civilibus bellis turbati, vexati & oppressi.

tur infamis de ambitione contentio. Gracchus tribunus plebis iratus⁸ nobilitati, quod⁹ inter auctores Numantini foederis notatus esset,¹⁰ agrum, à privatis eatenus possessum, populo dividi statuit. ¹¹ Octavio tribuno plebis obsistenti ademit imperium, & ¹² successorem Minucium dedit. His causis senatum ira, populum superbia ¹³ invasit. At tunc forte ¹⁴ Attalus, Eumenis filius, moriens, testamento populum Romanum imperio Asiae succedere ¹⁵ heredem jusserrat. Gracchus, gratiam populi pretio adpetens, legem tulit, ¹⁶ uti pecunia, quae fuisset Attali, populo distribueretur. Obsistente Nasica, etiam Pompejus ¹⁷ sponpondit, se Gracchum, cum primum ¹⁸ magistratu abiisset, accusaturum.

pressi sunt. In illis vero, *utilis de provisione collatio*, mirum nisi illa Justiniani animo contemplatus fuerit, qui in simili casu de Atheniensibus post Epaminondae mortem scribit lib. VI. cap. 9. *Siquidem amisso cui aemulari consueverant, in segnitiam torporeque resoluti, non ut olim in classem exercitusque, sed in dies festos adparatusque ludorum, redditus publicos effundunt.*

8 Nobilitati,] Quidam MSS. olim legunt *senatui*. ut patet ex Meo & Perizon. in quibus utrumque legitur.

9 Inter auctores Numantini foederis] Hanc causam Gracchanae seditionis lege apud Plutarchum, Appianum, Livium & Vellejum. Hinc Cicero de Arusp. resp. Nam Ti. Graccho invidia Numantini foederis, cui feriendo, quaestor C. Mancini Cos. cum esset, interfuerat, & in eo foedere improbando Senatus severitas dolori & timori fuit: istaque res illum fortem & clarum virum à gravitate patrum desciscere coegit. FABR.

10 Agrum populo dividi] Ferebat Gracchus legem agrariam, *μηδὲν τῶν πινυαχσίων πλέον πλείον ἔχειν*. Ne quis ex agro publico plus quam D. jugera possideret. Quod autem amplius possidebatur, id plebi dividendum

erat, Plutarchus & Appianus. FABR.

11 Octavio Tribuno] M. Octavium Appianus, Plutarchus & Livius lib. LVIII. nominant. In inpressis Flori libris est, Cn. Octavius, in meo Manuscripto est, Cajus. FABR.

12 Successorem Minucium] Plutarchus, *Μίνκιον* habet, pro *Μινύκιον*. Apud Appianum *Κοῖντο Μίνκιον* est. FABR.

13 Invasit.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *invasit elevatum*.

14 Attalus, Eumenis F.] De Attalo ejusque haereditate lege Plutarchum in Gracchis: Strabonem lib. XIII. Livium LVIII. Vellejum, Sex Rufum, & alios. FABR.

15 Heredem] Abest a Lugd. Bat. primo.

16 Uti pecunia] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. & Ultr. *ut ipsa pecunia*.

17 Sponpondit,] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *spondet*.

18 Magistratu abiisset,] Ita rectè est in Gualtheri libro, cum in aliis mendosè legatur, *Magistratum adiiisset*. FABR. Confirmant meliorem lectionem Codd. tres Florr. Perizon. & Meus, nisi quod in Meo legitur *a magistratu*

CAPUT IX.

De interitu Gracchi, & bello servili in Sicilia, apud Athenienses, & Delum.

Gracchus cum eniteretur, ut ipse tribunus plebis subsequenti anno permaneret, cumque comitiorum die seditiones populi accenderet, ¹ auctore Nasica inflammata nobilitas, fragmentis subselliorum plebem fugavit. Gracchus ² per gradus, qui sunt super Calpurnium fornicem, ³ detracto amiculo fugiens, ⁴ ictus fragmento subsellii corruit, rursusque adsurgens, alio ictu ⁵ clavae cerebro inactae exanimatus est. ⁶ Ducenti praeterea in ea seditione interfecti, eorumque corpora in Tiberim projecta sunt: ipsius quoque Gracchi inhumatum cadaver extabuit. Orta praeterea in Sicilia belli ⁷ servilis contagio multas late infecit provincias. ⁸ Nam & Minturnis quadringenti & quinquaginta servi in crucem acti, & Sinuessae ad quatuor millia servorum à Q. Metello

¹ Auctore Nasica] Sic Livius. Cicero duce Nasica Gracchum occisum ait in Bruto. De Nasica lege Vellejum Paterculum. FABR.

² Per gradus, qui sunt super Calp.] sic legitur in Vett. lib. omnibus, pro quo in vulgatis est, quibus itur super Calpurnium fornicem. Appian. ἀνέστη ὡς πρὸς τὴν οὐρανὸν. Interfectus est Tiberius non longe ab ingressu Capitolii, ubi sunt regum statuæ. FABR.

³ Detracto amiculo fugiens,] Plutarchus: αὐτὸς δὲ Τίβερης φεύγων ἀπὸ τῆς οὐρανὸς τῆς οὐρανὸς, id est: Ti. fugientem quidam vestibulis apprehendit. Tum ille relicta toga, dum in tunica fugit, corruit. FABR. Perizon. detracta veste.

⁴ Ictus fragmento subsellii corruit.] Vellejus: Fugiens, decurrensque clivo Capitolino, fragmine subsellii ictus, vitam quam gloriosissime degere potuerat, in matura morte finivit. Plutarchus Saturejum unum è collegis no-

minat, à quo primum ictus fuerit, πρὸς τὴν οὐρανὸν. FABR.

⁵ Clavae cerebro inactae,] Perizon. clava cerebro inacta. Non male.

⁶ Ducenti praeterea] Plutarchus, ἑκατὸν ἀνδράσιν ὑπὲρ τετρακοσίων. Ex reliqua multitudine amplius trecenti interfecti sunt. FABR.

⁷ Servilis contagio multas] Diodor. interprete Henrico Stephano, Cum victoriae servorum dissipatus esset rumor, jam servi Lucii Romae conspiratione inter se facta ad defectionem incensi erant, in Attica autem plus quam mille: itidem vero apud Delum multisque aliis in locis. Huc pertinet illud Obsequentis: In Italia multa millia servorum, quae conjuraverant, aegre comprehensa, & supplicio consumpta. FABR.

⁸ Minturnis quadringenti & quinquaginta servi] Lugd. Bat. quart. numerus est centenario minor. In tribus Lugd. Batt. & Coll. Gro-nov. abest servis, & mox pro quatuor millibus septem numerant pr. & sec. ex Lugd. Batt.

⁹ Apud

tello & Cn. Servilio Caepione oppressa sunt. In metallis quoque Atheniensium idem tumultus servilis ab Heraclito praetore discussus est. ⁹ Apud Delon etiam servi novo motu intumescences, oppidanis praevenientibus ¹⁰ oppressi sunt, absque illo primo Siciliensis mali fomite, ¹¹ à quo istae velut scintillae emicantes, diversa haec incendia seminarunt. In Sicilia enim ¹² post Fulvium consulem ¹³ Piso consul Mamertium oppidum expugnavit, ubi octo millia fugitivorum interfecit: quos autem capere potuit, patibulo suffixit, ¹⁴ cui cum Rupilius consul successisset, idem quoque Taurominium & Ennam, firmissima fugitivorum refugia, bello recepit, ¹⁵ ubi amplius quam viginti millia tunc servorum trucidata referuntur. Misera profecto talis belli & inextricabilis causa. Pereundum utique dominis erat, nisi insolescentibus servis, ferro obviam iretur. Sed tamen in ipsis quoque infelicissimis damnis pugnae, & infeliciores lucris victoriae, quanti periére victi, tantum perdidére victores.

⁹ *Apud Delon*] Sic amant omnes MSS. pro *Delum*.

¹⁰ *Oppressi sunt*,] Sic recte Cod. Perizon. Vulgg. *pressi sunt*.

¹¹ *A quo istae velut &c.*] Ita emendavi partim ex ingenio partim MSS. ope. Omnes, enim MSS. habent *seminarunt*, quod & in unica Edit. August. inveni. Reliquae omnes contra fidem Codicum, *seminavit*. Error is inde natus est, quod quum MSS. passim *e* pro *ae* scribant, non animadverterint Editores, *istae* non *iste* esse scribendum, in illis videlicet omnibus, quae sic vulgarent, *a quo iste velut scintillae &c.* Adeoque nullo idoneo sensu dupliciter errarunt, & licet in Ed. Scotti, quae omnium postrema est, *istae* reperiatur, qui tamen inde sensus, manente *seminavit* duci possit, non video.

¹² *Post Fulvium Consulem.*] Bellum servile in Sicilia ortum, cum opprimi à praetoribus minime valuisset, C. Fulvio Consuli mandatum est. Livius libro LVI. Fuit autem Fulvius Consul cum Africano minore anno DCXIX. FABR.

¹³ *Piso Consul*] L. Calpurnius Piso Consul anno proximo post Fulvium, rem cum fugitivis in Sicilia prospere gessit, quod praeter Orosium docet Valerius lib

II. cap. 2. & libr. IV. cap. 3. FABR.

¹⁴ *Cui cum Rupilius Cos.*] *Rutilius* hic Consul passim ab omnibus vocatur etiam a Diodoro. Sed in Fastis Capitol. anno DCXXI. cum P. Popillio Laenate Consul est P. RUPILIUS. P. F. P. N. Cicero quoque Verr. ait: *Tenuerunt P. Popillio, P. Rupilio Coss. illum locum servi fugitivi, barbari, hostes.* Ubi agit de Enna, quam hic vulgo inperite in *Aetnam* mutaverant. De *Taurominio & Enna* à Rupilio expugnat, & servili bello confecto, Diodorus copiose, qui scribit Eunum, auctorem hujus belli, in carcere apud Morgantium, in magnam vim pediculorum resoluta corpore, misere periisse, Plutarchus in Sylla, λέγεται τὸ ἀρξάναι τὸ δουλικὸν πολέμῳ καὶ Σικελίαν δραπέτῳ, εὐνὴν ὄνομα, μετὰ τῶν ἄλλων εἰς Ῥωμὴν ἀγόμενον καὶ φθασεῖσθαι δαπνάνειν, id est: Traditum est Eunum fugitivum illum, qui servile bellum in Sicilia concitavit, cum jam captus Romam perduceretur, pediculorum morbo extabuisse. FABR. *Rutilius* passim in MSS. Orosianis, sed corrupte, nominatur.

¹⁵ *Ubi amplius*] Lugd. Batt. tres cum Ultr. & Coll. Gronov. atque Ed. Aug. delent *ubi*. idem facit Codex Perizon.

CAPUT X.

De bello Aristonici. De Ptolemaei regis Alexandrinorum flagitiis, & Antiocho à Phraate victo. Deque Aetnae & Liparae incendiis.

¹ Anno ab Urbe condita DCXXII. P. Licinius Crassus, consul & Pontifex maximus, adversus ² Aristonicum, Attali fratrem, qui traditam ³ per testamentum Romanis Asiam pervaserat, cum instructissimo missus exercitu: praeterea ⁴ à magnis regibus, hoc est, Nicomede Bithyniae, Mithridate Ponti & Armeniae, Ariarathe Cappadociae, Pylemene Paphlagoniae, eorumque maximis copiis adjutus, conferto tamen bello victus est: & cum, exercitu post plurimam caedem in fugam acto,

¹ *Anno &c.*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. uno ante anno id factum fuisse ponunt.

² *Aristonicum, Attali fratrem,*] *Aristonicus* erat Eumenis filius, non justo matrimonio, sed ex pellice Ephesia citharistae cujusdam filia genitus, auctore Iustino lib. XXXVI. ubi de bello Aristonici, quo de Livius lib. LIX. Florus lib. II. cap. ultimo. Vellejus & Eutropius. Legendus quoque Cicero Philipp. II. FABR.

³ *Per testamentum*] Ed. prima, Paris. & Venetae *testamento*. Dein est missus exercitu exstat in iisdem.

⁴ *A magnis regibus &c.*] Eutropius lib. IV. p. 188. Ed. Novissimae, *Adversus eum missus est Licinius Crassus, infinita regum habens auxilia. Nam & Bithyniae rex Nicomedes Romanos juvit: & Mithridates Ponticus, cum quo bellum postea gravissimum fuit: & Ariarathes Cappadox, & Pylaemenes Paphlagon. Victus est tamen Crassus & in praelio interfectus.* Notarunt jam viri Docti errorem Eutropii, dum Mithridatem, patrem & filium confundit, pater enim *Euergetes*, ut ex nummo ejus patet, filius vero *Eupator* cognominatus fuit, Nomen autem Py-

laemenis (quod multorum Paphlagoniae regum commune fuisse videtur) male MSS. quidam & Edd. Vetust. per *Philomenen*, *Pbilimenen*, aut alio modo efferunt. Fabricius quoque diphtongum in nomine neglexit, quam servant rarissimi inter veteres reges *Pylaemenis* nummi. Subjeci iconem illius, quem ipse possideo, ex aere, pulchritudine, arte & nitore conspicuum, ut & alterum, argenteum ex nostro quoque Museo Ariarathis, Cappadocum regis, atque Nicomedis, regis Bithyniae ejus nominis secundi. Mithridatis denique, argenteum quoque ex praeclaro Vaillantii Opere Postumo, Achaemenidarum Imperio, desumptum, in quo aeram regum Ponti adpositam idem existimat Vaillantius pag. 61. eamque evincere, ad quem Ponti regem Mithridatem iste nummus referri debeat. Verum ego illum nummum non puto ad antiquum illum Mithridatem debere referri, neque regis esse caput, quod in ipso nummo ceruitur, verum imperatoris Romani, & quidem Claudii, adeoque numisma illud debere referri ad Mithridatem illum, qui temporibus Claudii vixit, & de quo haec disertis verbis scribit Dio Cassius lib. LX.

acto, ipse jam circumventus ab hostibus, & pene captus esset, ⁵ vir-
gam, qua erat usus ad equum, in oculum Thracis inpegit, Barbarus
autem, cum ira & dolore exarsisset, latus Crassi gladio transverberavit.
Ita ille, excogitato genere mortis, effugit & dedecus & servitutem.
⁶ Perperna consul, qui Crasso successerat, audita morte Crassi, & cla-
de exercitus Romani, raptim in Asiam pervolavit, Aristonicum, recenti
victoria ⁷ feriatum, improviso bello adortus, nudatumque omnibus co-
piis, in fugam vertit; cumque Stratonicen urbem, ad quam ille con-
fu-

p. 670. Ἀλλὰ πὶ πρὶ Μιθριδάτῃ, τὸ γινώσκοντες
ἐκείνῳ τῷ πρῶτῳ ἔχοντι, ὃ Βόσπορον ἐκείνου. Alii
cuidam Mithridati, qui genus a magno illo
Mithridate deducebat, Bosphorum largitus est.
Quam conjecturam fusius illustrabimus in

majori opere, quod omnium Graecorum
regum Nummos, jam dudum inpenfa no-
stra aeri insculptos, continebit, & brevi
praelo, Deo favente, subjicietur.

⁵ Virgam, qua erat usus ad equum] Hoc
scribit etiam Valerius libro III. cap. 2.
FABR. Pro inpegit Cod. Perizon. iniecit.

⁶ Perperna Cos.] Hic proximo anno post
Crassum Consul fuit, eoque Consule Cras-

sus jam Proconsul occisus fuit, auctor Ob-
sequens. De re à Perperna gesta, omnes
quos modo nominavi. FABR.

⁷ Feriatum,] Sic MSS. feriantem Editi
quidam at Perizon. superbum ex glossa.

fugerat, obsidione cinxisset, trucidatum fame ad deditiōem coëgit, Perperna consul, apud Pergamum correptus morbo, diem obiit. ⁸ Aristonicus Romae jussu senatus in carcere strangulatus est. Eodem anno ⁹ Ptolemaei Alexandrinorum regis ¹⁰ misera vita, miserioem vitae exitum dedit. Is enim sororem suam stupro cognitā, ac deinde in matrimonium receptā, novissime turpius quam duxit, abjecit. Privignam vero suā, hoc est, filiam sororis & conjugis, conjugem adscivit, filium suum quem ex sorore suscepit, nec non & filium fratris, occidit. Quamobrem tantis ¹¹ incestis parricidiisque execrabilis, ab Alexandrinis regno pulsus est. Iisdem temporibus Antiochus, non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediae imperio, adversus Phrahatem Parthorum regem congressus & victus est. Qui cum in exercitu suo ¹² centum millia armatorum habere videretur, ducenta millia amplius calorum atque lixarum inmixta scortis & histrionibus trahebat. Itaque facile cum universo exercitu suo, Parthorum viribus oppressus, interiit. ¹³ C. Sempronio Tuditano, & Man. Aquillio Coss. P. Scipionem Africanum, pridie pro concione de periculo salutis suae ¹⁴ contestatum, quod sibi pro patria laboranti ab improbis & ingratis denunciari cognovisset, ¹⁵ alio die mane exanimem in cubiculo suo repertum, non temere inter maxi-

⁸ *Aristonicus &c.*] Haec MSS. & Cod. Aug. lectio est. Edd. Vett. legunt *Aristonicus vero, ductus Romam* (vel ad urbem Romam) *in carcere strangulatus est.* Pro *strangulatus est*, Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. mavult *strangulatus*. Perizon. *strangulatur*

⁹ *Ptolemaei Alexandr. regis*] *Ptolemaeus* septimum Alexandrinorum regem intelligit, qui Secundus *Evergetes* & *Physco* dictus fuit, ac flagitiosissime vixit ut scribit Strabo lib. XVII. Quae autem Orosius hic de Ptolemaeo & Antiocho scribit, ea sumpsit de Livii libr. LIX. cujus rei testis est Epitoma. FABR.

¹⁰ *Misera vita*] Ita transponunt MSS. pro *vita misera* Ed. Aug. habet *Ptolemaeus, Alexandrinorum rex misera vita miserioem vitae exitum dedit.* Sed MS. Lugd. Bat. pr. *Ptolemaeo, Alexandrinorum regi, misera vita &c.*

¹¹ *Incestis*] Ed. Aug. *incestibus*.

¹² *Centum millia armatorum*] Magna mollietates regis atque ignavia significatur, qui duplo plus turbae inutilis, quam armatorum ad bellum duxerit: neque ulla causa est, cur veterum librorum numerus mutetur. FABR.

¹³ *C. Sempronio Tuditano Man. Aquillio.*] Cicero de Nat. Deor. II. *Tum sole geminato, quod ut à patre audiui, Tuditano & Aquillio Coss. evenerat, quo quidem anno P. Africanus sol alter extinctus est.* De ejusdem morte in Laelio, & pro Milone. Historia est apud Livium lib. LIX. Vellejum II. Appianum I. Plutarchum in Gracchis. FABR.

¹⁴ *Contestatum,*] Ed. August. *contestantem.*

¹⁵ *Alio die mane*] Codd. optimi, videlicet tres Florent. Meus & Perizon. *alio mane exanimem &c. die autem in secundo Florent. superferibitur.*

maxima Romanorum mala recensuerim, praesertim cum tantum in ea Urbe Africani vigor & modestia valeret, ut facile vivo eo, neque sociale neque civile bellum posse existere crederetur. ¹⁶ Hunc quidam uxoris suae Semproniae, Gracchorum autem sororis, dolo necatum ferunt, ne scelerata (ut credo) familia, ¹⁷ atque in perniciem patriae suae nata, inter impias seditiones virorum, non etiam facinoribus mulierum esset inmanior. ¹⁸ M. Aemilio, L. Oreste consulibus, Aetna vasto tremore concussa exundavit igneis globis; rursusque alio die Lipara insula, & vicinum circa eam mare in tantum efferbuit, ut adustas quoque rupes dissolverit, tabulata navium liquefactis ceris extorruerit: exanimatos pisces supernatantesque excoxerit: homines quoque, nisi qui longius potuere diffugere, reciproco anhelitu calidi aëris adustis introrsum vitalibus, suffocarit.

¹⁶ *Hunc quidam uxoris suae*] Suspicio de Sempronia uxore est in Epitoma Liviana, de Sempronia & Cornelia socru in Appiani libro I. Hinc Cicero in Somnio Scipionis dixit: *Si impias propinquorum manus effugeris*. Existimatus est quoque C. Carbo tribunus plebis, Africano vim adtulisse, ut scribit ad Paetum epistola XXI. FABR.

¹⁷ *Atque in perniciem*] Ita Flor. sec. sed Florentini pr. & tert. *in perniciem*. MSS. reliqui omnes, cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *ad perniciem*. Pro *patriae suae*, Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *patriae*.

¹⁸ *M. Aemilio, L. Oreste.*] De prodigiis quorum hic Orosius meminit, lege Obsequentem. FABR.

C A P U T XI.

De ingenti & pernicioſa vi locuſtarum in Africa, quarum interitu infectioneque horrenda ac inaudita peſtis orta.

M. Plautio Hypſaeo, & M. Fulvio Flacco conſulibus, vixdum Africam à bellorum excidiis quieſcentem, horribilis & inuſitata perditio conſecuta eſt. Namque cum per totam Africam ¹ inmenſae locuſtarum multitudines coaluiſſent, & non modo jam cunctam ſpem frugum

¹ *Immenſae locuſtarum*] Quae hoc capite de immani vi locuſtarum in Africa & peſte inde exorta ſcribit Oroſius, ea fuerunt à Livio expoſita libr. LX. in cujus Epitoma

ſic legitur: *Peſtilentia in Africa à maxima multitudine locuſtarum, & deinde necatarum ſtrage fuiſſe traditur*. Meminit ejuſdem rei Obſequens. FABR.

² *Per-*

frugum abrasissent, herbasque omnes cum parte radicum, & folia arborum cum teneritudine ramorum consumsissent, verumetiam amaros cortices atque arida ligna ² perrosissent, repentino ³ abreptae vento, atque in globos coactae, portataeque diu per aërem, Africano pelago inmersae sunt. Harum cum inmensos acervos longe undis urgentibus fluctus per extenta late litora propulissent, tetrum nimis atque ultra opinionem pestiferum odorem, tabida & putrefacta congeries exhalavit, unde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, ut avium, pecudum ac bestiarum corruptione aëris dissolutarum, putrefacta passim cadavera, vitium corruptionis augerent. At vero quanta fuerit hominum lues, ego ipse dum refero, toto corpore perhorresco: siquidem in Numidia, in qua tunc ⁴ Micipsa rex erat, ⁵ octingenta millia hominum: circa oram vero maritimam, quae maxime Carthaginiensi atque Uticensi litori adjacet, plus quam ducenta millia periisse traditum est. Apud ipsam vero Uticam civitatem triginta millia militum, quae ad praesidium totius Africae ordinata fuerant, extincta atque abrafa sunt: Quae clades ⁶ tam repentina ac tam violenta institit, ut tunc apud Uticam sub una die per unam portam ex illis junioribus plus quam ⁷ mille quingentos mortuos elatos fuisse narretur. Verumtamen pace & gratia omnipotentis Dei dixerim, ⁸ de cujus misericordia, & in cujus fiducia haec loquor, quamvis & temporibus nostris ⁹ exoriantur aliquando, & hoc diversis partibus locustae, & plerumque etiam, sed tolerabiliter, laedant, numquam tamen temporibus Christianis tanta vis inextricabilis mali accidit, ut pernicies locustarum, quae nullo

² *Perrosissent*,] Lugd. Bat. tert. *praerosissent*, sed Lugd. Batt. reliqui cum Coll. Gronov. & MSS. Meo atque Perizon. *perroderent*, quod forsan melius est.

³ *Abreptae vento*,] Malo ita cum Cod. Perizon. Lugd. Bat. tertio & Coll. Gronov. quam *arreptae*, quod in reliquis MSS. omnibusque Edd. invenitur, excepta August. in qua itidem *abreptae* legitur.

⁴ *Micipsa rex*] De quo infra cap. 15. FABR.

⁵ *Octingenta*] Quaedam Edd. *octoginta*,

qui numerus Numidiae amplitudini, atque incolarum numerositati non convenit.

⁶ *Tam repentina ac tam violenta*] Prius *tam* in Edd. Fabricii & Scotti excidit, contra omnes MSS. & Edd. ex quibus Ed. pr. alterum *tam* non agnoscit. Mox pro *institit*, Perizon. Meusque *exstitit*.

⁷ *Mille quingentos*] Ed. August. *mille ducentos*.

⁸ *De cujus*] In Flor. pr. abest *de*.

⁹ *Exoriantur*] Perizon. *exoriat*, & mox pro *diversis partibus* legit *diversis temporibus*.

¹⁰ *Ne*

nullo modo ferri viva potuisset, mortua plus noceret: & qua diu vivente peritura erant omnia, ea perdita, pereuntibus magis omnibus, optandum fuerit, ¹⁰ ne perisset.

¹⁰ *Ne perisset.*] Sic reposui ex Cod. Longob. Vulgo *ne periret.*

CAPUT XII.

De Carthagine restituta. De C. Gracchi seditione & interitu.

Anno ab Urbe condita DCXXVII. Q. Caecilio Metello, & T. Quinctio Flaminio Coss. ² Carthago in Africa restitui jussa, vigesimo & secundo demum anno, quam fuerat everfa, deductis civium Romanorum familiis, quae eam incolerent, restituta & repleta est, magno ante prodigio praecedente. ³ Nam cum mensores ad limitandum Carthagiensem agrum missi, stipites, terminorum indices fixos, ⁴ nocte à lupis revulsos mordicus, corrososque reperissent, aliquamdiu haesitatum est, utrum Romanae paci expediret, Carthaginem reformari. ⁵ Eodem anno C. Gracchus, Gracchi illius, qui jam occisus in seditione fuerat, frater, tribunus plebis per tumultum creatus, magna reipublicae perniciēs fuit. Nam cum saepe populum Romanum largitionibus promissisque nimis in acerbissimas seditiones ⁶ excitavisset, maxime ⁷ legis agrariae causa, pro qua etiam frater ejus Ti. Gracchus fuerat occisus, tan-

¹ *Anno ob Urbe condita DCXXVII.]* Aliis est annus DCXXX. Consulum nomina vulgo misere depravata sunt, quae in optimis libris recte habent, nisi quod *Metello Lucii* non *Quinti* praenomen male dant. FABR.

² *Carthago in Africa restitui jussa,]* Carthaginem jussu Senatu reparatam scribit Eutropius. A senatu id decretum fuisse indicat Appianus. *Rubrium* tribunumpl. rogationem ad populum de colonia Carthaginem deducenda pertulisse, auctor est Plutarchus in Gracchis. FABR.

³ *Nam cum mensores]* De hoc prodigio

Appianus & Plutarchus. FABR.

⁴ *Nocte]* Vulgg. *& nocte* sed MSS. conjunctionem non agnoscunt.

⁵ *Eodem anno C. Gracchus,]* C. Sempronius Gracchus tribunatum plebis per biennium continuavit, ut notavimus in Argumento orationis de provinciis Cos. eoque tempore multas leges tulit, de quibus Appianus, Plutarchus, Livius, Asconius & Velleius. FABR.

⁶ *Excitavisset,]* Perizon. *excivisset*, Edd. quidam *excitasset*.

⁷ *Legis agrariae causa,]* Omittunt nonnumquam Latini vocem *causa* vel *gratia* in generandi

tandem à tribunatu, ⁸ Minucio successore, decessit. Minucius tribunus plebis, cum maxima ex parte decessoris sui Gracchi statuta convulisset, legesque abrogasset, Cajus Gracchus cum Fulvio Flacco ingenti stipatus agmine, Capitolium ubi concio agitabatur, adscendit: ibi maximo tumultu excitato, ⁹ quidam praeco à Gracchanis interfectus, velut signum belli fuit. Flaccus duobus filiis armatis cinctus, comitante etiam Graccho togato, brevemque gladium sub sinistra occultante, quamvis & praeconem frustra praemisisset, qui servos ad libertatem vocaret, ¹⁰ Janium tamquam arcem occupavit: ¹¹ contra ¹² D. Brutus vir consularis ¹³ à Clivo Publicio cum ingenti certamine irruit. Ibi Flaccus diu obstinatissime dimicavit; Gracchus, postquam in templum Minervae secesserat, gladio incumbere volens, ¹⁴ interventu Laetorii retentus est. Itaque cum

randi casu, prout patet ex exemplis Veterum & auctoritate virorum Doctorum, a Jo. Arntzenio adductis ad Victorem pag. 55. quare idem V.D. hic ab Orosio ex MS. auctoritate abesse vult. Non contradicerem, si pluribus vel melioribus adjuvarem MSS. Nunc, quum uno nitatur Ultr. omnium pessimo, & in quo crebra admodum vocabulorum omisso, sylvaque errorum est, cum reliquis MSS. omnibus posse retineri puto.

⁸ *Minucio successore,*] Hunc videntur collegae in Gracchi locum subjecisse, cum ille plurimis suffragiis Tribunus plebis tertium creatus esset, quo de Plutarch. *Minucii* hujus meminit Florus lib. III. cap. 15. Auctor de Viris Illustr. *Minucium Rufum* nominat. FABR.

⁹ *Quidam praeco*] *Atilius* praeco Opimii consulis est in libro de Viris Illustribus, qui à Plutarcho Ὀπίου τοῦ πρώτου Κόντος Ἀτίλιος nominatur, in Appiani libris idem Ἀτίλιος & Ἀπίλιος dicitur. FABR.

¹⁰ *Janium tamquam arcem*] Hæc ita leguntur in veteribus libris omnibus. Aventinum occupatum omnes scribunt, eumque intelligendum ostendit, quod sequitur de clivo publico, per quem in Aventinum ascendebatur. FABR.

¹¹ *Contra D. Brutus*] Invitis omnibus MSS. & vetante quoque Ed. Aug. reposui in cunctis Edd. reliquis fuit, contra

quem D. Brutus &c. quasi hic contra non significaret, ab altera parte.

¹² *D. Brutus*] De quo supra capite quinto. FABR.

¹³ *A clivo Publicio*] Servant hanc scripturam inter Codd. MSS. Florent. tert. & Perizon. meliorem, quam quæ in aliis, atque posterioribus quibusdam Edd. est, *publico*. A Publiciis enim nomen accepit. Varro de LL. lib. IV. p. 38: *Clivus Publicius ab aedilibus plebis Publiciis, qui eum publice aedificaverunt. Fratres fuerunt, teste Festo, Publicius clivus adpellatur, quem duo fratres, L. & M. Publicii Malleoli, aediles curules, pecuariis condemnatis, ex pecunia, quam ceperunt, munierunt, ut in Aventinum vebicula Velia venire possent. Quare Publicium quoque vocavit Ovidius Fastor. V, 293.*

Parte locant clivi, qui tunc erat ardua rupes, Utile nunc iter est, Publiciumque vocant.

¹⁴ *Interventu Laetorii*] *Laetorii* restitui-mus ex optimo libro Gualtheri, pro quo in caeteris mendosè, *Liectoris* legitur. O-rigo erroris inde venit, quod vulgo, *Le-ctorium*, pro *Laetorio* scribunt. At in optimo illo libro non modo hic, verum etiam infra capite vigesimo-primo est *Laetorius*, ubi ita hoc nomen scribi debere ostendemus. In Plutarchi loco, quem modo adduximus, *Λακτορίου*, haud dubiè corruptè, legitur, pro

cum diu anceps bellum agigaretur, ¹⁵ tandem sagittarii, ¹⁶ ab Opimio missi, confertam multitudinem disturbaverunt. Duo Flacci pater filiusque cum per aedem Lunae ¹⁷ in privatam domum desiluissent, foresque objecissent, rescisso cratitio pariete, confossi sunt. ¹⁸ Gracchus, ¹⁹ diu pro se amicis pugnantibus ac pereuntibus, aegre ad pontem sublicium pervenit: ibique ne vivus caperetur, cervicem servo suo ²⁰ prae-buit. Caput Gracchi ²¹ excisum, consuli adlatum est, corpus ad Corneliam matrem ²² Misenum oppidum devectum est. Haec autem Cornelia, Africani majoris filia ²³ Misenum, post prioris filii mortem, secesserat. Bona Gracchi publicata sunt. ²⁴ Flaccus adolescens ²⁵ in robore necatus est. Ex factione Gracchi ²⁶ ducenti quinquaginta in Aventino caesi referuntur. Opimius consul sicut in bello fortis fuit, ita

Λαιτρεία. Nam qui ibi Pomponius & Licinius, ii ab Auctore de Viris Illustribus & Valerio Maximo, libro quarto capite 7. Pomponius & Laetorius dicuntur: De Pomponii, equitis Romani, fide in Gracchum lege Paterculum. FABR.

¹⁵ Tandem sagittarii,] Τοξόται Κρήτες, Plutarchus.

¹⁶ Ab Opimio] Ed. Aug. Ab Opimio consule.

¹⁷ In domum privatam] Ἐς ἐργαστήριον ἀνδρὸς γνωστόν, in officinam hominis noti, Appianus. FABR.

¹⁸ Gracchus diu pro se] Appianus: Γράκκος ὁ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας γεφύρας ἐς τὸ πέραν τῆς πόλεως περὶ τὴν αἰσίδα πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὴν πόλιν ὁδὸν ὡς ἔλεγε, ἡ μὲν ἰσθμὸς περὶ τὴν αἰσίδα, ἡ δὲ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὴν πόλιν, id est: Gracchus per pontem sublicium trans Tiberim confugiens in lucum quemdam cum uno servo, cum ibi jam comprehenderetur, cervicem servo prae-buit. Auctor de Viris Illustribus lucum Furinae vocat: forte Furiarum. nam Plutarchus, ἰσθμὸς ἄλλος τῆς ἑρμηνείας. Servum Vellejus, & is qui de Viris Illustribus scripsit, Euporum nominant, Plutarchus Philocratem. lege Valerium lib. VI. c. 8. FABR.

¹⁹ Diu] Abest a quibusdam MSS. & Edd.

²⁰ Praebuit.] Cod. Ultr. tradidit. quod ineptum est. De locutione illa prae-bere cervicem: in morte voluntaria, vide Jo. Arntzen. ad Aur. Victorem. p. 257.

²¹ Excisum,] Lugd. Bat. pr. abscisum
²² Devectum est.] Ed. Aug. adlatum est. Cod. Lugd. Bat. pr. delatum est.

²³ Misenum, post prioris filii mortem, secesserat.] Sic quum optime legeretur in Ed. prima, & post illam in Parisin. & Venetis, reliquae tamen omnes exhibent, Misenum, ut dixi, prioris filii morte secesserat. At ubi hoc dixit Orosius? Non certe hoc capite neque supra cap. ix. ubi de nece Tiberii Gracchi egit. Ferri itaque, quantumvis in MSS. & Ed. Aug. inveniantur, nequit.

²⁴ Flaccus adolescens] Q. Flaccum nominat Appianus, quem inpuberem legatum à patre missum, in carcere necatum ait Cicero in Catilinam. Vellejus: Juvenis, specie excellens, necdum duodevicesimum transgressus annum, immunisque delictorum paternorum, Fulvii Flacci filius, quem pater legatum de conditionibus miserat, ab Opimio interemtus est. FABR.

²⁵ In robore] Robur in carcere dicitur is locus, quo praecipitatur maleficorum genus, Festus. Livius libr. XXXVIII. Ut in carcere inter fures nocturnos & latrones vir clarissimus includatur, & in robore & tenebris expiret. FABR.

²⁶ Ducenti quinquaginta] Hoc similis vero, quam quod Plutarchus scribit τετρακτὶς fuisse interfectos. FABR. Pro caesi, Perizon. Meusque, caesi fuisse referuntur.

ita ²⁷ in quaestione crudelis. Nam ²⁸ amplius quam tria millia hominum suppliciis necavit: ex quibus plurimi, ne dicta quidem causa, innocentes interfecti sunt.

²⁷ In quaestione] Ed. Aug. cum MSS. tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. inquisitione crudelis.

²⁸ Amplius quam tria millia] MSS. iidem,

consentientibus tribus Florentinis, amplius tria millia, quod reponi posset. Iidem Lugd. Batt. mox pro ne amant nec dicta quidem causa.

C A P U T XIII.

Baleares insulas à Metello subactas, Allobroges à Domitio victos fuisse, Aetnamque rursus exarsisse.

Iisdem temporibus Metellus Baleares insulas ² bello pervagatus edomuit, & piraticam infestationem, ³ quae ab iisdem tunc exoriebatur, plurima incolarum caede compressit. Cneus quoque ⁴ Domitius proconsule Allobroges Gallos juxta oppidum Vindalium gravissimo bello vicit, maxime cum elephantorum nova forma equi hostium hostesque conterriti, diffugissent; viginti millia ⁶ ibi Allobrogum caesa referuntur, tria millia capta sunt. Eodem tempore Aetna mons ultra solitum exarsit, & torrentibus igneis superfusis lateque circumfluentibus, Catanam urbem finesque ejus oppressit, ita ut tecta aedium calidis cineribus praeusta & praegravata corruerent: cujus levandae cladis causa, senatus decem annorum vectigalia Catanensibus remisit.

¹ Metellus Baleares] De Balearico bello Liv. lib. LX. Flor. lib. III. cap. 8. FABR.

² Bello] Abest ab Ed. August.

³ Quae ab iisdem tunc exoriebatur,] Lugd. Bat. pr. quae ab iisdem oriebatur. Meus, quae ab iisdem tunc oriebatur.

⁴ Domitius proconsul] Cneus Domitius

Ahenobarbus Consul cum C. Fannio fuit anno DCXXXI. De bello quod cum Allobrogibus gessit Livius lib. LXI. Eutropius lib. IV. Suetonius in Nerone. FABR.

⁵ Allobroges] MSS. Florent. malunt Allobrogas.

⁶ Ibi] Abest a Lugd. Bat. secundo.

C A P U T XIV.

Fabius consul Bituitum, regem Arvernorum, magnis copiis instructum, cum paucis fudit, Q. Marcius alios Gallos fudit.

Anno ab Urbe condita DCXXVIII. Fabius consul ² Bituito regi Arvernorum ³ Galliae civitatis bellum maximo instructu comparanti, adeo cum parvo exercitu occurrit, ut Bituitus paucitatem Romanorum vix ad escam ⁴ canibus, quos in agmine habebat, sufficere posse.

¹ Anno ab Urbe condita DCXXXVIII.] Aliis hic annus est ab Urbe condita DCXXXIII. De bello Allobrogico Appianus in Celtica, Strabo lib. IV. Livius LXI. Florus libro III. cap. 2. FABR.

² Bituito] Superfunt aerei nummi antiqui, qui ad hunc regem referuntur, in-

scripti BITOYKOC & BITOYIOC BAZIAEΩΣ, quos produxit & explicavit Begerus Tom. III. Thes. Brandenb. p. 6. eosdem, iusta magnitudine servata, subjeci. De ipso Bituito, procerissimo, ad miraculum usque, homine, lege Florum lib. III. cap. 2.

³ Galliae] Ed. Aug. Gallicae.

⁴ Canibus, quos &c.] Ex hoc loco patet consuetudinem fuisse apud Gallos, ut proficiscentes in bellum canes secum ducerent. Quod

Strabo, paucis comparandus auctor, adnotare non neglexit lib. IV. p. 199. sive in novissima Edit. 305. ubi de insula Britannia agit, & laudat inter alia molossos Britannos.

posse jactaret. Qui cum sibi ad transferendas copias, unum pontem Rhodani fluminis parum esse intelligeret, alium compactis linitibus catenisque connexum, ⁵ superstratis confixisque tabulis ⁶ instruxit. ⁷ Conserta pugna, & diu graviter agitata, victi Galli, conversique in fugam, dum quisque sibi timet, coacervatis inconsulte agminibus, ⁸ & praepropero transitu pontis vincula ruperunt, ac mox cum ipsis linitibus merfi sunt. Centum octoginta millia armatorum in exercitu Bituiti fuisse traduntur, ex quibus ⁹ centum quinquaginta millia vel caesa vel merfa sunt. ¹⁰ Q. Marcius consul Gallorum gentem ¹¹ sub radice Alpium sitam, bello aggressus est: qui cum se Romanis copiis circumseptos viderent, belloque in pares fore intelligerent, occisis conjugibus ac liberis, in flammam sese projecerunt. Qui vero praeoccupantibus Romanis peragenda tunc mortis suae copiam non habuerant, captique fuerant, alii ferro, alii suspendio, alii abnegato cibo sese consumserunt: nullusque omnino vel parvulus superfuit, ¹² qui servitutis conditionem vitae amore toleraret.

tannos. Καὶ κύνας ἀφ' οὗς πρὸς τοὺς κυνηγεσίας. Κελτοὶ δὲ καὶ πρὸς τὰς πολέμους χρῶνται καὶ τῶν, καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις. Et canes ad venationem naturali indole praestantes. Iisdem quoque Galli (sive Celtae) pariter ut qui apud ipsos generantur, in bello utuntur.

⁵ Superstratis] Meus superductis.

⁶ Instruxit.] Meus construxit. Perizon. & duo Florentt. struxit. Sed Longob. instruxit.

⁷ Conserta pugna.] Pugnatum est apud flumen Isaram ante diem VI. Id. August. Plinius libro VII. capite 50. FABR.

⁸ Et praepropero transitu] Deest conjun-

ctio & in Ed. Aug. pro transitu Lugd. Bat. pr. scribit censu.

⁹ Centum L. millia] Hic numerus est in nostris Manuscriptis omnibus. Livius ait ex Bituiti exercitu caesa millia hominum CXX. Appianus quoque δώδεκα μυριάδας edit. FABR.

¹⁰ Q. Marcius Consul] Q. Marcius Rex Consul cum M. Porcio Catone fuit anno CCXXXV. De re à Marcio gesta, Livius lib. LXII. FABR.

¹¹ Sub radice] Meus sub radicibus.

¹² Qui servitutis &c.] Perizon. qui servitutis conditione vitam a morte liberavit.

CAPUT XV.

De bello Jugurthino, in quo Romani varie cum Jugurtha rege Numidarum pugnarunt;

Anno ab Urbe condita DCXXXIX. P. Scipione Nasica, & L. Calpurnio Bestia consulibus, Jugurthae Numidarum regi bellum consensu populi Romani senatus indixit. Sed ego de Jugurtha ordinis tantum loco, & causa commemorationis, breviter perstrinxerim, quia ut de natura ejus varia atque intolerabili, ita & de rebus tam dolose, quam strenue gestis, propter opimam scriptorum luculentiam¹ satis sufficiens apud omnes notitia est. Igitur Jugurtha, Micipsae Numidarum regis adoptivus, ² heresque inter naturales ejus filios factus, primum coheredes suos, id est, Hiempsalem occidit, ³ Adherbalem, bello victum, Africa expulit. Calpurnium deinde consulem adversum se missum, pecunia corrumpit, atque ad turpissimas condiciones pacis adduxit. Praeterea cum Romam ipse ⁴ venisset, omnibus pecunia aut corruptis, aut adtentatis, seditiones dissensionesque permiscuit: ⁵ quam cum egrederetur, infami satis notavit elogio, dicens: *O urbem venalem & mature perituram, si emptorem invenerit!* Insequenti anno A. Postumium, Postumii consulis fratrem, quem is ⁶ quadraginta millium armatorum exercitui praefecerat, apud Calamam urbem thesauris regiis

¹ Anno ab Urb. cond. DCXXXIX.] Aliis est annus hic DCXLII. Bellum Jugurthinum, ex Salustio notum est. Legenda Epitoma Liviana LXIV. una cum sequentibus. In Orosio invenies quaedam a Salustio non ita expressa. FABR. In Lugd. Batt. in tert. quidem ut & Coll. Gronov. DCXXXII. legitur, at in sec. quarto, Perizon. & Meo DXXXV.

² Satis sufficiens] Ed. August. satisfaciens. Pro praestrinxerim Flor. pr. habet strinxerim. Mox in ita & conjunctionem & de-

let Flor. sec.

³ Heresque] Meus heresque institutus, idem ejus delet ante filios.

⁴ Adherbalem] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. Adherbalem.

⁵ Venisset,] MSS. iidem pervenisset.

⁶ Quam] Ed. August. qua cum egredere-

⁷ Quadraginta millium] Sic reposui ex MSS. nam. quod in Vulgg. est, quadraginta millibus, tolerari nequit propter similem casum, qui sequitur exercitui.

⁸ Cui-

giis conditis inhiantem bello oppressit: ⁸ cuique victo ignominiosissimum foedus ⁹ exegit, universam pene Africam à Romanis deficientem, ¹⁰ regno suo junxit. Postea tamen Metelli consulis integritate & disciplina coercitus, duobus etiam praeliis victus, vidit praesente se & vastari Numidiam suam & non posse defendi: à quo ad deditio- nem coactus, trecentos obsides dedit, frumentum atque alios comme- atus persoluturum sese sponndit, ¹¹ tria perfugarum amplius millia reddidit. Exin cum ¹² incertus in pace improbos non ¹³ cohiberet ex- cursus, C. Marii consulis, non minore pene quam ipse praeditus erat astutia, Romanisque viribus fractus est: maxime postquam Marius ur- bem ¹⁴ Capsam, ab Hercule Phoenice (ut ferunt) conditam, regiis ¹⁵ tunc thesauris confertissimam, dolo circumvenit & cepit. Diffidens deinde ¹⁶ propriis rebus & viribus Jugurtha, societatem cum Boccho Maurorum rege fecit, cujus equitatu in inensum auctus, Marianum exercitum creberrimis incursionibus fatigavit. Postremo apud Cirtam, ¹⁷ urbem antiquam, Masanissae regiam, adversus Romanos expugnatio- nem ejus parantes ¹⁸ sexaginta millibus equitum instructus occurrit. Numquam ¹⁹ ulla Romano militi ²⁰ tumultuosior pugna & terribior fuit,

⁸ Cuique victo] Puto esse scribendum ei- que victo, vel cui quoque victo. Deleta copula. Venetae Edd. cum prima malunt, cui victo. Pro oppressit Ed. Ed. August. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. com- pressit.

⁹ Exegit,] Perizon. extorsit.

¹⁰ Regno suo junxit.] Ed. Aug. regno subjunxit.

¹¹ Tria perfugarum amplius millia] ita Cod. Longob. Sed alii tria amplius millia vel tria millia amplius. Cod. Perizon. tria & amplius millia perfugarum.

¹² Incertus in pace] Ed. August. habet receptus in pace vel pacem. Sed Jugurthae pax data non fuit, Metello autem statim successit Marius. At Jugurtha suis arti- bus a Metello petitus, quamvis, traditis perfugis, haecenus imperata fecisset, dif- fidit tamen merito Romanis.

¹³ Cohibet] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & tribus Florentt. sic scribere ju-

bent. Vulgo probiberet.

¹⁴ Capsam, ab Hercule Phoenice] Hercu- les Libys dicitur à Sallustio. Strabo lib. ult. κάψαν τὸ γαζοφυλάκιον ἢ ἱερὸν vocat. FABR.

¹⁵ Tunc] Abest a tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

¹⁶ Propriis rebus] Vulgg. & propriis re- bus &c. sed contra MSS.

¹⁷ Urbem antiquam,] Meus urbem antiquis- simam.

¹⁸ Sexaginta millibus] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. quadraginta millibus. Ed. Aug. cum sexaginta millibus equitum instru- ctis occurrit.

¹⁹ Ulla Romano militi] Cod. Perizon. ulli Romanorum tumultuosior &c.

²⁰ Tumultuosior pugna] Hac pugna Ma- rius Jugurtham & Bocchum apud Cirtham caecidit, ut ait Florus libr. III. cap. 1. FABR.

fuit, adeo ut discursu & fremitu circumcurfantium & inpetentium equitum suscitatus pulvis, coelum subtexuerit, diem ademerit, noctemque obduxerit: tantus autem telorum nimbus ingruerit, ut nulla pars corporis ab ictu tuta esset, quippe quibus & visus ad prospiciendum impedimento caliginis, & expeditio ad cavendum ²¹ compressione multitudinis deerat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida, ut bene collocatum hostem ²² opportuno teli inpetu rimaretur, sed potius in incertum pila mittebant, certi quod vulnera incerta non essent. Ita coacti ²³ in unum Romani equites, in unum pedites densabantur. Intercapedinem tanti periculi nox interveniens dedit. Eadem postera die & belli & periculi ²⁴ facies. Erumpere in hostem, quamvis stricto miles gladio ²⁵ non valebat: eminus enim jaculis ²⁶ repellebatur. ²⁷ Fugere non poterat, undique enim velocior ad persequendum eques incluse-

²¹ *Compressione multitudinis*] Ita MSS. Florentt. tres, Meo adstipulante. At prorsus inepta est lectio vulgata *compressionem multitudinis*. Romani enim milites duplici de causa prohibebantur tela hostium vitare; primo quia eminus prospiciendo, quum mitterentur, videre nequibant, propter caliginem; dein, quia quum prope jam adessent, exire declinatione corporis non poterant. Virgil. Aen. V. 438. de Entello,

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

Expedire autem se non poterant compressione multitudinis, quod suos ipsi timerent gladios, neque spatium esset ad latus vel retro cedendi, ut de exercitu Pompeji Lucanus VII. 492.

*Pompeji densis acies stipata catervis
Junxerat in seriem nexis umbonibus
arma;
Vixque habitura locum, dextras, ac tela
movendi,
Constiterat, gladiosque suos compressa timebat.*

Sallust. in Jug. cap. CII. Multos, contra ad-

versos acerrime pugnantes, ab tergo circumvenire; neque virtus, neque arma satis tegere; quod hostes numero plures, & undique circumfusi erant.

²² *Opportuno*] Perizon. *opportune*. Pro pila mox tela MSS. aliquot.

²³ *In unum equites*] Turpi defectu haec exciderunt in MSS. quibusdam, inque omnibus negliguntur Edd. exceptis prima, dein August. & Parisiensi. Ubi enim equites eo tempore fuerunt, nisi in eodem loco, quo pedites? Immo vehementior propterea erat compressio, quod & pedites simul & equites in unum densarentur. Sallust. in Jug. l. c. *Sine signis, sine ordinibus, equites pedites permixti.*

²⁴ *Facies*.] MSS. quidem addunt *erat*, sed meliores non agnoscunt.

²⁵ *Non valebat*.] Edit. prima, *non valebat ferire*, sequuntur eam Parisiensis & Venetae. Sed MSS. tres Lugd. Batt. *valebant scribunt*, quasi *milites legeretur*, quod voluisse videtur Collat. Gronov. in quamilitis.

²⁶ *Repellebatur*.] Tres Lugd. Batt. *repellebantur*.

²⁷ *Fugere non poterat*.] MSS. quos consului, omnes poterant praeferunt. Utraque lectio tolerari potest.

cluserat. ²⁸ Jam tertia dies, & nullum undecumque suffragium, dira undique mortis facies objiciebatur, tandem Marius consul forti desperatione spei viam fecit, universo simul agmine prorupit è vallo, campoque sese simul & praelio dedit. Et cum iterum circumfusi hostes non solum agminis extrema laniarent, verum etiam media excussis procul telis caederent: turbatosque Romanos insuper etiam aestus solis, intolerantia sitis, mortis circumstantia, usque ad extremum desperationis ²⁹ defatigarent, subito notum illud Romanorum adversus Afros tempestatum imbriumque suffragium coelo missum, ³⁰ insperatae salutis fuit: siquidem repentina pluvia sitientibus Romanis & aestuantibus refrigerium potumque praebeuit. Porro autem Numidis hastilia telorum, quae manu intorquere sine amentis solent, lubrica ac per hoc inutilia reddidit: Scuta etiam, quae elephanti corio extento atque durato habilia & tuta gestabant, cujus ea natura est, ut acceptum imbrem, tanquam spongia ebibat, ac per hoc intractabile repentino pondere fiat, quia circumferri non poterant, defendere nequiverunt. Ita ex insperato conturbatis destitutisque Mauris & Numidis, Bocchus & Jugurtha fugerunt. Post hoc ³¹ nonaginta millia armatorum novissimo bello ab iisdem regibus objecta; haec quoque usque ad internecionem, Romanis vincen- tibus, caesa referuntur. Ex eo Bocchus spem belli abiciens, pacem petivit: atque in pretium pacis Jugurtham, dolo, captum catenisque obrutum, ³² per Sullam legatum misit ad Marium: qui in triumpho ante

²⁸ Jam tertia dies,] Inutiliter liberales hic Edd. quaedam Vett. adjungunt *illuxerat*, & contra MSS. & Ed. August. Sic paulo post eodem jure augent, & cum universo pro universo. Suffragium autem, more suo, Orosius ponit pro ope, subsidio, laetoque eventu. Mox infra, subito notum illud Romanorum adversus Afros tempestatum imbriumque suffragium coelo missum, insperatae salutis fuit.

²⁹ Defatigarent,] MSS. omnes defatigaret. Edd. Aug. & princeps, Paris. & Venetae fatigaret.

³⁰ Insperatae salutis fuit:] Gignendi casu MSS. quidam & Edd. salutis, sed minus recte.

³¹ XC. millia armatorum] In magna varietate numerum, qui est in Gualtheri libro, recepi. Nam & in meo scripto Eutropio, postquam scriptum est, Jugurtham & Bocchum à Mario pariter superatos esse, deinde additur, XC. millia armatorum ad internecionem caecidit. FABR. Pro numero majori quoque stant una cum Ed. August. MSS. fere omnes, nisi quod in margine Flor. sec. minor adscribatur numerus. At Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. augent usque ad centum & quadraginta millia. Pro novissimo bello Perizon. scribit, novissime bello &c.

³² Per Sullam legatum] Sullam quaestorem Marii omnes alii adpellant. FABR.

te currum cum duobus filiis suis actus, ³³ & mox in carcere strangu-
latus est. ³⁴ Iisdem diebus obscenum prodigium ac triste visum est.
³⁵ L. Helvius, eques Romanus, cum uxore & filia, ³⁶ de Roma in A-
puliam rediens, tempestate correptus, cum filiam consternatam vide-
ret, ut citius propioribus tectis succederent, relictis vehiculis ³⁷ ar-
reptisque equis, filiam virginem, equo insidentem, in medium agmen ac-
cepit. ³⁸ Puella continuo ictu fulminis exanimata est. Sed omnibus
sine scissura aliqua vestimentis ademtis, ac pectoris pedumque vincu-
lis dissolutis, monilibus etiam annulisque discussis, ipso quoque corpo-
re illaeso, nisi quod obscenum in modum nuda, & lingua paululum
exserta jacuit, ³⁹ equus quoque ipse, quo utebatur, ⁴⁰ straturis, frenis
& cingulis dissolutis passim ac dispersis, exanimis procul jacuit. Par-
vo post hoc ⁴¹ intercessu temporis ⁴² L. Veturius, eques Romanus, Ae-
miliam

³³ *Et mox in carcere*] Conjunctionem &
ex MSS. omnibus, adstipulante Ed. Aug.
reposuimus. In *filiis suis* posteriorem vo-
cem quaedam Edd. delent.

³⁴ *Iisdem diebus obscenum prod.*] Hoc
prodigium triennio ante bellum Jugurthi-
num evenit, Man. Acilio Balbo, C. Porcio
Catone Coss. anno DCXXXIX. ut scribit
Obsequens. FABR.

³⁵ *L. Helvius, eques Romanus,*] Vulgo
mendose contra omnium veterum libro-
rum auctoritatem legitur, *L. Aelius*. Ea-
dem injuria *Helvio* facta erat ab *Aelio* apud
Livium lib. XXXII. quam Sigonius, vir
acerrimus in hujusmodi monstris confi-
ciendis, vindicavit. In Obsequentis prodi-
giis *Pompejus Helvius* vitioso priore nomi-
ne legitur. *Helvium* recte hunc nominari
etiam ex Quaestionibus Romanis Plutarchi
cognoscitur: ubi virgo haec fulmine icta
Ελβία nominatur. Diaconus hoc prodigium
cum Ciceronis ortu conjungit, credo,
quod virgo illa *Helviae*, matris M. Tullii,
gentilis esset; qua de re plura dixeram in
Ciceronis Vita, quam jam publicassem nisi
eo tempore Seb. Corradi Egnatius fuisset
editus. FABR.

³⁶ *De Roma*] Rectius dicas *Roma in A-*
puliam rediens, ut habent Vulgg. Sed quum
MSS. ad unum omnes, adstipulante Ed.

August. praeferant *de Roma*, inmutare le-
ctionem antiquam nolui.

³⁷ *Arreptisque equis*] Tres Lugd. Batt. cum
Coll. Gronov. *correptis equis*.

³⁸ *Puella*] Edd. quaedam *puella vero*,
contra MSS.

³⁹ *Equus quoque &c.*] In Meo atque Pe-
rizon. legitur, *equus quoque, quo ipse ute-*
batur, quasi ad equum patris Helvii hoc
pertineret, quod non puto. Ed. Aug. *ipse*
delet.

⁴⁰ *Straturis,*] Lugd. Batt. quatuor & Ultr.
cum Coll. Gronov. *stratoriis*. In Perizon.
mox *procul* desideratur.

⁴¹ *Intercessu*] Perizon. & Edd. quaedam
intervallo, quae glossa est, nam in Peri-
zon. additur iussuper *intercessu*.

⁴² *L. Veturius,*] Βυτρίνος Βάρβαρος nomina-
tur in libris Plutarchi, sed ego mallem
legere Βυτρίνος Βάρβος. Nam Porphyrio, in-
terpres Horatii, in illud Satyr. VI. lib. I.
Sermonum:

*Ut si qui aegrotet quo morbo Barrus, haberi
Et cupiat formosus:*

Scribit *Barrum* incestum cum *Aemilia Ve-*
stali fecisse. T. Betutius *Barrus*, *Ascula-*
nus, illis temporibus agnoscitur à Cicero-
ne in Bruto. FABR.

miliam virginem Vestalem furtivo stupro polluit. ⁴³ Duas praeterea virgines Vestales eadem Aemilia ad participationem incesti sollicitatas, contubernalibus sui corruptoris exposuit ac tradidit. Indicio per servum facto, supplicium de omnibus sumtum est. Iisdem praeterea Jugurthini belli temporibus ⁴⁴ L. Cassius consul, in Gallia Tigurinos, ⁴⁵ usque Oceanum persecutus, rursusque ab eisdem insidiis circumventus, occisus est. ⁴⁶ Lucius quoque Piso, vir consularis, legatus Cassii consulis, ⁴⁷ interfectus. ⁴⁸ C. Popillius, alter legatus, ne residua exercitus portio, quae in castra confugerat, deleteretur, obsides & dimidiam partem rerum omnium Tigurinis turpissimo foedere dedit, qui Romam reversus, à Coelio tribuno plebis die dicta, eo quod Tigurinis obsides dederat, in exilium profugit. ⁴⁹ Caepio proconsule, capta urbe Gallorum, cui nomen est Tolosae, ⁵⁰ centum mille pondo auri, & argenti centum & decem mille, è templo Apollinis sustulit: quod cum ad Massiliam, amicam populo Romano urbem, cum praesidiis misisset, interfectis clam (sicut quidam contestantur) quibus ea custodienda & pervehenda commiserat, cuncta per scelus furatus fuisse narratur: unde etiam magna quaestio post Romae ⁵¹ acta est.

⁴³ *Duas praeterea virgines*] *Liciniam & Marciam*, Plutarch. & Liv. lib. LXIII. Ascon. in Milonianam. FABR.

⁴⁴ *L. Cassius Consul*] Cassius Consul cum C. Mario anno DCXLVI. in Gallia à Tigurinis occisus fuit, Liv. libr. LXV. Caesar lib. I. de bello Gallico. FABR.

⁴⁵ *Usque Oceanum*] Sic amant MSS. melioris notae omnes. Vulgo, *usque ad Oceanum*.

⁴⁶ *Lucius quoque Piso*,] Avus L. Pisonis Caesonini, in quem exstat Ciceronis Oratio. FABR.

⁴⁷ *Interfectus*.] Plurimi ex MSS. addunt *est*.

⁴⁸ *C. Popillius*,] Vulgo Q. Publius in MSS. & Edd. exstat, licet plures ex MSS.

Cai praenomen malint. Ante annos aliquot emendavimus hunc Orosii locum in Commentario nostro ad Thesaur. Morell. p. 104. clare enim Popillium adpellavit Cicero lib. III. de Legib. cap. XVI. *Dedit buic quoque iudicio Caelius tabellam, doluitque quoad vixit. Sed ut opprimeret Caelius Popillium, nocuit & reipublicae.*

⁴⁹ *Caepio proconsule*,] Q. Servilius Caepio Consul cum Serrano fuit anno DCXLVII. quo M. Tullius Cicero Arpini est natus. Gellius lib. XV. cap. 28. FABR.

⁵⁰ *Centum mille pondo auri*,] Lege Erasmus in Proverb. *Aurum habet Tolosanum.* FABR.

⁵¹ *Acta est*.] Lugd. Bat. pr. *habita est*, Perizon. *agitata est*.

CAPUT XVI.

De bello Romanorum adversus Cimbros, Teutonas, aliasque gentes gesto: ubi & varic utrimque pugnatum, sed Marii industria Romani superarunt.

¹ Anno ab Urbe condita DCXLII. C. ² Manlius consul & Q. Caepio proconsule adversus Cimbros & Teutonas & Tigurinos & Ambronas, Gallorum Germanorumque gentes, quae tunc, ut imperium Romanum extinguere, ³ conspiraverant, missi, provincias sibi Rhodano flumine medio diviserunt. Ubi dum inter se gravissima invidia & ⁴ contentione disceptant, cum magna ignominia & periculo Romani nominis victi sunt: siquidem in ea pugna ⁵ M. Aurelius consularis captus atque interfectus est. Duo filii consulis caesi, octoginta millia Romanorum sociorumque ea tempestate trucidata, ⁶ quadraginta millia calorum atque lixarum interfecta, Antias scribit. Ita ex omni penitus exercitu decem tantummodo homines, qui miserum nuncium ad augendas miseras reportarent, superfuisse referuntur. Hostes, binis castris atque ingenti praeda potiti, nova quadam atque insolita execratione, cuncta quae

¹ Anno ab Urbe condita DCXLII.] Aliis hic annus est ab Urbe condita DCXLVIII. De re gesta cum Cimbris à Manilio & Caepione Sallustius de bello Jugurthino, Livius libro LXVII. Florus lib. III. capite 3. Eutropius lib. V. Vellejus & alii. FABR.

² C. Manilius Consul & Q. Caepio proconsul] Ita haec in nostris exemplaribus scriptis omnibus leguntur, nisi quod pro Manilio, quem Gualteri liber agnoscit, alii Manlium habent, Manilius hoc anno Consul erat; Caepio, qui anno superiore Consul fuerat, jam prorogato imperio proconsul erat. Recte igitur Sigonius in Liviana Epitoma restituit: Ab iisdem hostibus C. Manilius Consul, & Q. Caepio proconsul victi praelio, castrisque binis exuti sunt. In no-

stro Manuscripto Eutropio initio lib. V. duae voces, Romani Consules, non leguntur, & recte absunt. Apud Vellejum ego lego: Cum Caepionem Manliumque Cos. non, ut est impressum Cos. FABR.

³ Conspiraverant,] Flor. pr. conjuraverunt.

⁴ Contentione disceptant,] Alii libri, dissentant. malim tamen decertant. LAUT. In Ed. Aug. legitur decertant. Edd. Venetae pro ubi exhibent ibi.

⁵ M. Aurelius] M. Aurelium Scaurum intelligit, qui ante triennium Consul fuerat, Livius lib. LXVII. vulgo mendose M. Aemilius legitur. FABR.

⁶ Quadraginta] Edd. quaedam LX. millia. Mox quidam MSS. malunt scripsit.

quae ceperant, pessumdederunt. Vestis discissa & projecta est, aurum argentumque in flumen abiectionem, loricae virorum concisae, phalerae equorum disperditae, equi ipsi gurgitibus immerfi, homines laqueis collo inditis ex arboribus suspensi sunt, ita, ut nihil praedae victor, nihil misericordiae victus agnosceret. Maximus tunc Romae non solum luctus, verumetiam metus fuit, ne confestim Cimbri Alpes transgrederentur Italiamque delerent. Iisdem temporibus ⁷ Q. Fabius Maximus filium suum adolescentem, ⁸ rus relegatum, cum duobus servis parricidii ministris interfecit, ipsosque continuo servos in pretium sceleris manumisit. Die dicta, Cn. Pompejo accusante, damnatus est. Igitur Marius quartum consul, ⁹ cum juxta Isarae Rhodanique flumina, ¹⁰ ubi in sese confluunt, castra posuisset, Teutones, Cimbri, & Tigurini & Ambrones, postquam continuo triduo circa Romanorum castra pugnarunt, si quo pacto eos excuterent vallo, atque ¹¹ in aequor effunderent, tribus agminibus Italiam petere destinarunt. Marius, post digressum hostium, castra movit, & collem occupavit, qui campo & fluvio, ubi hostes sese diffuderant, imminebat. Cumque exercitui ejus ¹² aqua ad potandum de-

⁷ Q. Fabius Maximus filium] Fabius Servilianus, vir Censorius, à filio dubiae castitatis poenas exegit, & punito pependit, voluntario secessu conspectum patriae vitando. Valer. lib. VI. cap. I. FABR.

⁸ Rus] Perizon. rure. Paullo ante idem qui filium suum.

⁹ Cum juxta Isarae Rhodanique flumina,] Sic habent lib. vet. omnes. Plutarchus in Mario, *τειχίτας στρατόπεδον ὡς καὶ τῷ Ῥοδανῷ ποταμῷ. Castris munitis ad Rhodanum flumen.* FABR.

¹⁰ Ubi in sese confluunt,] Confluvium illud est post Viennam ad Segalaunos, non procul a Valentia. In Codice autem Lugd. Bat. pr. legitur quidem *Isarae*, sed superscribitur, legendum esse *Ararae*. At fluvius Arar longius in Galliam recedit, atque ibi confluvium cum Rhodano facit juxta urbem Lugdunum. Movit autem Marius a confluyente Isarae & Rhodani versus Alpes & Italiam, hostium, qui eam petebant, tergis inhaerens, usque ad Aquas Sextias sive Sextilias, ut Plutarchus docet,

ibique inmani strage hostem superavit. Verba Plutarchi sunt in Mario p. 415. *ὅτε πρὸς τοὺς καλεμένους ὕδασι Σέξτιλιαις. ὅταν ἴδῃ πορευθέντας οὐ παλὴν ὄρδον, ἐν ταῖς Ἀλπεσιν ἄναι.* In hunc modum agmine facto, ad Aquas Sextilias, quas vocant, ventum est, unde progressis brevi iter restabat ad Alpes.

¹¹ In aequor] Ita Colon. diserte; quodque hujus locum occupabat, in aequos campos, à mera glossa profectum est. LAUT. Id sane verissimum comperi, & in nullis MSS. Glossam hanc exstare; aequor enim hic campum planum significat, placido aequori similem, estque imitatio Virgiliana satis aperta ex lib. IX. Aeneid. v. 68.

*Qua tentet ratione aditus, & qua via clausos
Excuiat Teucros vallo, atque effundat in
aequor.*

Pro effunderet plerique MSS. habent *refunderet*.

¹² Aqua ad potandum deesset,] Haec omnia accurate simul & copiose à Plutarcho explicata sunt. FABR.

deesset, querelisque omnium coargueretur, aquam quidem in conspectu esse respondit, sed eam ferro vindicandam. Primis itaque calonibus cum clamore in pugnam ruentibus, subsecutus exercitus, mox iusto certamine compositis ordinibus bellum gestum, & vicere Romani. Quarto die rursus productae utrimque in campum acies usque ad meridiem pene pari pugnare discrimine. Post ubi incalescente sole fluxa Gallorum corpora in modum nivium distabuerunt, usque in noctem caedes potius, quam pugna protracta est ¹³ Ducenta millia armatorum in eo bello interfecta sunt, octoginta millia capta, ¹⁴ vix tria millia fugisse referuntur. Dux quoque eorum ¹⁵ Teutobodus occisus est. ¹⁶ Mulieres eorum, constantiore animo ¹⁷ quam si vicissent, consulere consulem, ut, si inviolata castitate ¹⁸ virginibus sacris ac diis serviendum esset, vitam sibi reservarent. Itaque cum petita non inpetravissent, parvulis suis ad saxa collisis, cunctae sese ferro ac suspendio peremerunt. ¹⁹ Haec de Tigurinis & Ambronibus gesta sunt. Teutones autem & Cimbri, integris copiis Alpium nives emensi, Italiae plana ²⁰ pervaserant: ibique cum rigi-

¹³ *Ducenta millia armat.*] Idem numerus caesorum & captorum est apud Eutropium. In Epitoma Liviana LXVIII. capta dicuntur millia XC. Plutarchus ait caesorum & captorum fuisse amplius centum millia. Vel-lejus amplius CL. millia hostium trucidata refert. FABR.

¹⁴ *Vix tria millia*] Tres Lugd. Batt. eum Coll. Gronov. vix quatuor millia.

¹⁵ *Teutobodus*] In quibusdam antiquis est *Teutodobus*, sed in Eutropii libris est *Teutobodus*; apud Florum *Teutobochus*. FABR.

¹⁶ *Mulieres eorum*,] Lege Valerium Max. lib. VI. cap. I. FABR.

¹⁷ *Quam si vicissent*,] Non placet haec lectio; tamen, ut sine opibus codicum scribam, si viri essent, non ausim, priusquam codices, doctique jubeant. LAUT.

¹⁸ *Virginibus sacris*] Id est Vestalibus. In Indice autem amplissimo, qui Flori melioribus adnectitur Edd. reprehenditur Orosius, cujus, vel certe librarii incuria aut inscitia, vocem *virginibus* inopportune additam auctor ejus Indicis existimat, quia, si vox illa inducatur, idem Orosii atque Flori

sit sensus. Flori verba sunt lib. III. cap. 3. *Nam, quum missa ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrassent &c.* Sed Vir Doctus non attendit ad illa Val. Maximi VI. I. 3. *Teutonorum vero conjuges Marium victorem orarunt, ab eo ut virginibus Vestalibus dono mitterentur, adfirmantes, aequae se atque illas virilis concubitus expertes futuras.* Et ego quidem posteriora haec petivisse Cimbricas mulieres existimo, non ipsum sacerdotium, absurda ejusmodi postulantes, sed, ut famulae Vestalium atque sacrorum essent, adeoque ea quae erant & victis & victoribus tolerabilia. Edd. quaedam Vett. ita legunt, *petierunt a consule, ut inviolata castitate, virginibus sacris ministrare fas esset, quo vitam sibi reservarent.* Sed MSS. vulgatam lectionem probant.

¹⁹ *Haec de Tigurinis & Ambronibus*] Livius, Florus & Plutarchus Teutonas cum Ambronibus conjungunt, eosque à Mario caesos ad aquas Sextias, Cimbros vero à Mario & Catulo in Italia victos, Tigurinos, qui Noricos Alpes insederant, fuga dilapsos tradunt FABR.

rigidum genus diu blandioribus auris, poculis, cibis ac lavacris emolliretur, Marius quintum consul & Catulus adversum eos missi, die ad pugnam & campo dato, ²¹ Annibalis secuti ingenium, in nebula dispo-
suere pugnam, in sole pugnarunt. Prima siquidem perturbatio Gallo-
rum fuit, quod Romanam aciem prius offendere dispositam, quam ad-
esse senserunt. Cumque illico vulnerati equites retro in suos cogerentur,
totamque multitudinem ²² indisposite adhuc adventantem conturbarent,
²³ & sol cum vento ²⁴ ortus ex adverso emicuiisset, visus eorum pulvis
²⁵ opplevit & splendor hebetavit, ita factum est, ut tanta ac tam
terribilis multitudo, minima Romanorum clade, sua autem ultima in-
terneccione caederetur. Centum quadraginta millia eorum tunc in bello
caesa, ²⁶ sexaginta millia capta dicuntur. Mulieres graviolem pene exci-
tavere pugnam, ²⁷ quae plaustris in modum castrorum ²⁸ circumstructis,
ipsae autem desuper propugnantes, diu repulere Romanos. Sed cum
ab his novo caedis genere terrerentur (abscissis enim cum crine verti-
cibus, inhonesto fati vulnere turpes relinquebantur) ²⁹ ferrum quod in
hostes sumferant, in se suosque verterunt. Namque aliae concursu
mutuo ³⁰ jugulatae, aliae adprehensis invicem faucibus strangulatae,
aliae funibus per equorum crura confertis, ipsisque continuo equis exti-
mulatis, postquam suas iisdem funibus, quibus equorum crura nexue-
rant, indidere cervices, protractae atque exanimatae sunt, aliae la-
queo ³¹ de subrectis plaustrorum temonibus pependerunt. ³² Inventa
est

²⁰ *Pervaserant* :] Sic MSS. numero plu-
res, legunt, ut & Ed. Aug. Alii *pervase-*
runt.

²¹ *Annibalis secuti ingenium*,] Vide Fron-
tinum lib. II. cap. 2. FABR.

²² *Indisposite adhuc adventantem*] Tres
Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *indispositam*
& *adhuc adventantem*.

²³ *Sol cum vento ortus*] De hac re Plu-
tarchus, qui scribit cum Cimbris pugnatum
a. d. III. K. Sextil. FABR.

²⁴ *Ortus*] Lugd. Bat. tert. cum Coll.
Gronov. *exortus*.

²⁵ *Opplevit*] Flor. pr. *implevit*.

²⁶ *LX. millia capta*] LX. non XL. est
in vetustis nostris: item apud Livium &
Eutropium. Plutar. *ἑξακκῶν* *καὶ* *ἰς* *μυριάδας*.

Capti sunt supra LX. millia. FABR. Lugd.
Batt. tres cum Coll. Gronov. augent ad
LXX. millia.

²⁷ *Quae plaustris*] Edit. August. *namque*
plaustris.

²⁸ *Circumstructis*,] Ita scriptum in omni-
bus Codd. MSS. inveni. Sic quoque ma-
lunt Edd. Vett. *circum instructis* vulgo legi-
tur.

²⁹ *Ferrum*] Edd. Fabricianae *ferro*, quae
inepta lectio quoque in Hitt. & Bollsuing.
invenitur.

³⁰ *Jugulatae*, Ed. Aug. *jugulatae sunt*.

³¹ *De subrectis*] Cod. Perizon. *de subje-*
ctis. Lugd. Batt. pr. & tert. *desuper erectis*.
Vulgata proba est.

³² *Inventa est etiam quaedam*,] De hac
mu-

est etiam quaedam, quae duos filios, trajectis per colla eorum laqueis, ad suos pedes vinxerit: & cum se ipsam suspendio morituram ³³ dimisisset, secum traxerit occidendos. Inter haec multa & miserabilia mortis genera, reguli quoque duo strictis in se gladiis concurrisse referuntur. ³⁴ Lugius & Boiorix reges in acie ceciderunt. ³⁵ Claodicus & ³⁶ Cesorix capti sunt. Ita in his duobus praeliis trecenta quadraginta millia Gallorum occisa, & ³⁷ centum quadraginta millia capta sunt, absque innumera mulierum multitudine, quae se suosque parvulos femineo furore, vi autem virili necaverunt. Igitur talem Marii triumphum Romanamque victoriam incredibile facinus, & numquam antea Romanis cognitum, Romae subito perpetratum, versa in horrorem ac moerorem ³⁸ tota Urbe, fuscavit. ³⁹ Poblcius siquidem Malleolus, servis adniten- tibus, matrem suam interfecit. Damnatus parricidii, ⁴⁰ insutusque in cul- leum & in mare projectus est: impleveruntque Romani ⁴¹ & facinus & poenam, ⁴² unde & Solon Atheniensis decernere non ausus fuerat, dum fieri posse non credidit: & Romani, qui se ortos à Romulo sci- rent, etiam hoc fieri posse intelligentes, supplicium singulare sanxerunt.

muliere Plutarchus, *μὲν δὲ φάσιν ἰξ ἀκρὸς ῥυμὲ περιμυρίων, τὴν πειθίαν δὲ αὐτῆς σφύραν ἀφαιμένην βρόχους ἐκταίρων ἡπτάδ.* id est. Unam ajunt de summo temone suspensam, filios pedibus ejus laqueis adligatos utrimque pependisse. FABR.

³³ Dimisisset] Malo demisisset.

³⁴ Lugius] Ita nomen hoc scriptum inveni in Codd. Perizon. Meo, atque Lugd. Bat. quarto, editum quoque ita in Ed. Aug. & videtur barbaro magis convenire quam Romanum nomen *Lusius*, quod vulgatae Edd. habent.

³⁵ Claodicus] Scriptura haec est trium Codd. Florent. & Ultr. in Meo legitur *Claoclicus*, in Perizon. *Cludicus*, in Vulgg. *Caudicus*, in Lugd. Bat. pr. *Claudius*.

³⁶ Cesorix] Lugd. Bat. pr. *Cessotrix*, tert. *Cesserix*.

³⁷ Centum quadraginta millia] Ed. Aug. *centum sexaginta millia*. Occisorum vero *trecenta quinquaginta millia* numerant Edd. Venetae.

³⁸ Tota Urbe] In Lugd. Batt. pr. tert. & quarto, ut & Coll. Gronov. desideratur *tota*.

³⁹ Poblcius siquidem Malleolus,] De hoc

Poblcio Cornificius ad Herennium libr. I. *Malleolus judicatus est matrem necasse, ei dam- nato statim folliculo lupino os obvolutum est, & soleae lignae pedibus inductae sunt, & in carcerem ductus est.* Hic fuit è nobili fami- lia, ex qua M. *Poblcius Malleolus* Consul anno urbis DXXI. in Capitolinis Fastis in- venit. In Livii vetustis exemplaribus est etiam, *Poblcius Malleolus*, ut testatur Sigo- nius FABR.

⁴⁰ Insutusque in culleum.] De hac poena parricidarum Modestinus c. 9. D. de lege Pompeja de parricidiis. Meminit Cicero pro Roscio Amerino. FABR.

⁴¹ Et facinus & poenam] Quum conjun- ctionem & utroque loco ponant MSS. eam contra Vulgg. recepi.

⁴² Unde & Solon] Sensus est, impleve- runt Romani & facinus & poenam ejus rei, de qua Solon &c. *unde & Solon* Florent. trium aliorumque meliorum Codd. est scrip- tura, nam conjunctio & in Vulgg. non comparet. Lugd. Bat. sec. *unde hoc & So- lon*, Ed. Aug. *unde & hoc Solon*. Aliae Vett. Ed. *de qua re Solon*. quae glossa est vocis *unde*.

CAPUT XVII.

*De ingenti Romae seditione, auctoribus L. Appulejo Saturnino,
C. Mario, caeterisque orta.*

Anno ab Urbe condita DCXLV. post Cimbricum & Teutonicum bellum, & quintum Marii consulatum, quo status imperii Romani jure conservatus judicatur, sexto consulatu ejusdem C. Marii ita labefactus est, ut pene usque ad extremum intestina clade conciderit. Evolvere ac percurrere mihi discordiarum ambages & inextricabiles seditionum causas incommodum simul ac longum videtur: fane breviter strinxisse sufficiat quod primus L. Appulejus Saturninus excitati tumultus auctor exstiterit, Q. Metello Numidico, viro fane primario, acerrimus inimicus, ² qui eum cenforem creatum protractum domo, atque in Capitolium ³ confugientem, armata multitudo obsedit, unde equitum Romanorum indignatione dejectus est, plurima ante Capitolium ⁴ caede facta. ⁵ A. Nonium deinde, competitorem suum, Saturninus & Glaucia fraude C. Marii consulis occiderunt. Subsequente anno Marius sextum Consul, & Glaucia praetor, & Saturninus ⁶ tribunus plebis conspiraverunt Metellum Numidicum in exilium quacunque vi agere. ⁷ Die dicta, à suppositis ejusdem factionis judicibus per scelus innocens Metellus damnatus, in exilium cum totius Urbis

¹ *Anno DCXLV.]* Sextus Marii Consulatus ex aliis Annalibus cadit in annum DCLIII. FABR.

² *Qui eum Cenforem.]* Q. Metellus Cenfor Mario V. Consule Saturninum Tribuniciū notavit, tumque à multitudo incitata contumeliis adfectus fuit, Cicero pro Sextio, Valerius lib. IX. cap. 7. Appianus lib. I. FABR.

³ *Confugientem.]* MSS. & Edd. quidam fugientem.

⁴ *Caede facta.]* Lugd. Sec. & tert. cum Coll. Gronov. caedes acta, subintellecto est.

⁵ *A. Nonium.]* Ita scripsi, cum in Manuscriptis quibusdam *Annonium*, in aliis *Anunium* legeretur. Nam Appianus hunc Νώνιον vocat, & in Plutarchi Mario ὁ Νώνιος φόνος, pro ὁ Νώνιος mendose legitur. Corrupte etiam apud Florum lib. III. cap. 16. est *Annio*, una litera omīssa, cum sit legendum, *A. Nonio*. FABR. *Annium* hic quoque habet Perizon. reliqui *Anunium* vel *Annonium*.

⁶ *Tribunus plebi.]* Ita Colon. & non semel Livius, pro *plebis*. LAUT. Ita passim MSS. Orofiani exhibent.

⁷ *Die dicta.]* Diem Metello Saturninus dixit,

Urbis dolore discessit. ⁸ Idem Saturninus Memmium, virum acrem & integrum, fieri consulem timens, orta subito seditione fugientem per ⁹ P. Mettium satellitem informi stipite comminutum interfecit. Fremente pro tantis reipublicae malis senatu populoque Romano, Marius consul, adcommodato ad tempus ingenio, consensui bonorum sese inmiscuit, commotamque plebem leni oratione sedavit. Saturninus ¹⁰ infamibus ausis concionem domi suae habuit, ibique ab aliis rex, ab aliis Imperator est adpellatus. Marius, manipulatim plebe descripta, ¹¹ alterum consulem cum praesidiis in colle disposuit, ipse portas communivit. In foro praelium commissum est. Saturninus a Marianis foro pulsus, in Capitolium confugit. ¹² Marius fistulas, quibus eo aqua deducebatur, incidit. Bellum deinde in aditu Capitolii horridum satis actum est, multi ¹³ circa Saufejum & Saturninum caesi. Saturninus, palam clamitans, Marium auctorem esse omnium molitionum suarum contestatus est. Cum autem ipse Saturninus & Saufejus & Labienus, cogente Mario, ¹⁴ in curiam confugissent, per equites Romanos, effractis foribus, occisi sunt. C. Glaucia extractus ¹⁵ è domo Claudii, trucidatus est. ¹⁶ Furius, tribunus plebis, bona omnium publicanda decrevit. Cn. Dolabella, Saturnini frater, per forum olitorium fugiens, cum L. ¹⁷ Geganio interfectus est. Itaque aucto-

dixit, quod in ejus legem agrariam jurare nolisset. Cicer. pro Sext. Liv. lib. LXIX. Appianus, Plutarchus & alii. FABR.

⁸ Idem Saturninus] Lugd. Bat. pr. inde Saturninus.

⁹ P. Mettium] In hoc nomine describendo secutus sum optimum librum Cor. Gualtheri. FABR. Perizon. & Meus P. Mettium. Lugd. Batt. Publium Vectoium.

¹⁰ Infamibus ausis] Ita MSS. non ausibus ut Vulgg.

¹¹ Alterum Consulem.] L. Valerium Flaccum. Nam C. Mario L. Valerio Coss. Senatus Remp. defendendam dederat, Cicero Catil. I. Philip. VIII. Sed historiam plenior legem in Orat. pro Rabirio perduellionis reo. FABR.

¹² Marius fistulas.] Cicero: Marius fistulas, quibus aqua suppedi tabatur Jovis

Opt. Max. templis ac sedibus, praecidi imperavit. Plutarchus, τὸς ὁχλοῖς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. FABR.

¹³ Circa Saufejum.] C. Saufejum, Cicero, Γαίον Σαφόν, Appianus. FABR. Copulam quae expunxi ex MSS.

¹⁴ In curiam] In curiam Hostiliam, Vellejus Paterc. FABR.

¹⁵ E domo] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. de domo.

¹⁶ C. Furius Tribunus plebis] Πόλις Φέριος δῆμαρχος ὃς ὁ ἐλαθὲς πατὴρ, ἀλλ' ἐξ ἐλαθὲς, P. Furius Tribunus. ne patre quidem ingenuo, sed libertino natus, Appianus, Cicero, pro Rabirio, hominem omnibus insignem notis turpitudinis adpellat. FABR.

¹⁷ L. Geganio] Nota est gens Gegania in historia Romana, ex qua fuit M. Geganius ter consul tempore belli Romanorum

auctoribus tantae seditionis occisis, quies populo fuit. Tunc Cato atque Pompejus rogationem de reditu Metelli Numidici totius Urbis gaudio promulgarunt: ¹⁸ quae ne perferretur, Marii consulis, & Furii, tribuni plebis, factionibus intercessum est. ¹⁹ Rutilius quoque, vir integerrimus, adeo fidei atque innocentiae constantia usus est, ut die sibi ab accusatoribus dicta, usque ad cognitionem neque capillum barbamve promiserit, neque fordida veste humilive habitu suffragatores conciliarit, inimicos permulserit, iudices temperarit, orationem quoque a praetore concessam nihilo submissiorem quam animum habuerit. Cum evidenti oppugnaretur calumnia, & opinione bonorum omnium jure absolvendus putaretur, perjurio iudicum condemnatus est: ²⁰ qui Smyrnam commigrans, literarum studiis intentus consenuit.

norum cum Volscis; habuerunt hi Geganii quoque praenomen Lucii, ut L. Geganus Macerinus tribunus militum consulari potestate A. U. C. CCCLXXXVIII. Frustra igitur in tribus Florentt. scribitur L. Giganus.

¹⁸ *Quae ne perferretur.*] MSS. numero plures, *quod ne perficeretur*. Florentt. tres propius ad veram lectionem, *quae ne perficeretur*.

¹⁹ *Rutilius, vir integerrimus.*] P. Rutilius Rufus, qui Cos. fuit an. DCXLVIII. cum illo nemo neque integrior esset in civitate, neque sanctior, conspiratione publicanorum (quibus nihil agere in Asia provincia sua permiserat) in iudicium vocatus, Socratem imitatus, nemini supplicare

voluit, sed ne ornatiùs quidem aut liberior causam dici suam, quam simplex ratio veritatis ferebat. Lege Ciceronem libr. I. de Orat. & in Bruto, Valer. libr. VI. cap. 4. Ascon. Vellejum & alios. FABR.

²⁰ *Qui Smyrnam commigrans.*] Hinc Ovid. libr. I. de Ponto:

*Et grave magnanimi robur mirare Rutili,
Non usi reditus conditione dati,
Smyrna virum tenuit, &c.*

Rutilium vero cum Smyrnae exularet, civitatis ejus civem factum fuisse, Cicero pro Balbo auctor est. FABR.

CAPUT XVIII.

*De bello sociali, quo Italici populi à Romanis deficientes
rebellarunt. Item de prodigiis variis.*

Anno ab Urbe condita DCLIX. Sex. Julio Caesare, & L. Marcio Philippo consulibus, intestinis causis sociale bellum ² tota commovit Italia, siquidem Livius Drusus, tribunus plebis, Latinos omnes spe libertatis illectos, ³ cum placita explere non posset, in arma excitavit. ⁴ Eo accessit, ut maestam Urbem ⁵ prodigia dira terrerent. Nam sub ortu solis globus ignis à regione septentrionis cum maximo coeli fragore emicuit. Apud Arretinos cum panes per convivia frangerentur, cruor è mediis panibus, quasi è vulneribus corporum fluxit. Praeterea per septem continuos dies grando lapidum, inmixtis etiam testarum fragmentis, terram latissime verberavit. In Samnitibus vastissimo hiatu terrae, flamma prorupit, & usque in coelum extendi visa est. Complures praeterea in itinere vidère Romani globum coloris aurei, coelo ad terram devolvi, majoremque factum, rursus à terra in sublime ad Orientem solem ferri, ac magnitudine sua ipsum solem obtexisse. ⁶ Drusus tantis malis anxius, domi suae, incerto quidem auctore, interfectus est.

¹ Anno ab urb. cond. DCLIX.] In Fastis Capit. hic annus est ab Urb. cond. DCLXII. quo M. Livius Drusus Tribunus pl. seditionem commovit, qua de Livius lib. LXXI. Appian. lib. I. Florus lib. III. cap. 17. Vellejus libro II. Lege Praefationem Ciceronis in tertiam de Oratore. FABR.

² Tota commovit Italia.] MSS. quidam & Edd. minus recte, totam commovit Italiam.

³ Cum placita explere non posset.] Florent. tres, cum placito, & sic quoque Meus codex & Edd. Venetae. placitum explere Lugd. Batt. sec. Ultr. & Ed. August. sed tres re-

liqui Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. placitum expugnare. Puto legendum esse, cum pollicita explere non posset. Epitome Liv. lib. LXXI. de eodem Livio Druso, Quum deinde promissa sociis civitas praestari non posset.

⁴ Eo accessit.] Ita MSS. quo Edd. Vett. Perizon. eoque.

⁵ Prodigia dira.] De his prodigiis Julius Obsequens. Cicero quoque libr. I. de Divinat. refert nonnulla prodigia, quae Sisenna initio belli Marfici exposuerat. FABR.

⁶ Drusus tantis malis anxius.] Drusus in atrio domus suae cultello percussus, qui
T t 3 adfixus

est. Igitur Picentes, Vestini, Marfi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cum adhuc occultam defectionem meditarentur, ⁷ C. Servilium praetorem, legatum ad se missum, apud Asculum occiderunt, statimque clausa civitate, omnes cives Romanos ⁸ indicta caede jugularunt. Continuo atrocissimam perniciem ⁹ infamissima praeessere prodigia. Namque omnium generum animalia, quae manus hominum blande perpeti, atque inter homines vivere solita erant, relictis stabulis pascuisque, cum balatu, hinnitu, mugituque miserabili, ad sylvas montesque fugerunt. Canes quoque, ¹⁰ quorum naturae est extra homines esse non posse, lacrimosis ululatus vagi luporum ritu oberrarunt. Igitur Cn. Pompejus praetor cum Picentibus jussu senatus bellum gessit, & victus est; postquam sibi Samnites ¹¹ Papium Mutilus Imperatorem praefecerant, Marfi autem Agamemnonem archipiratum praeoptaverant. ¹² Julius Caesar, Samnitium pugna victus, caeso fugit exercitu. Rutilius Consul Marium proquinquum suum legatum sibi legit: quem assidue submonentem moram bello utilem fore, & paulisper in castris exerceri militem oportere tironem, dolo id eum agere ratus contempsit, seseque in insidias Marforum, & universum agmen exercitus sui incautus injecit, ubi & ipse consul occisus, & multi nobiles interfecti, & octo milia Romanorum caesa sunt. Arma & corpora interfectorum in conspectum Marii legati ¹³ Tolenus fluvius pertulit, atque in testimonium

adfixus lateri ejus relictus est, intra paucas horas decessit, Velleius. Seneca de Brevit. Vitae ait, illum *vulnere per inguem accepto* collapsum, aliquo dubitante, an mors voluntaria esset in illo, an tempestitiva. Legge praeterea Plinium lib. XXVIII. cap. 9. & Auctorem de Viris Illustr. FABR.

⁷ C. Servilium.] C. Servium, vulgo mendose habent libri, idemque mendum est in Vellejo. Livius lib. LXXII. Q. Servilium Proconsulem, Appianus Σεργίλιον ἀνθύπατον vocat. FABR.

⁸ Indicta caede] i. e. jussa, quae crebra apud auctores hujus verbi significatio est. Quod moneo ne quis cum Freinshemio ad Flori lib. III. cap. 18. tentet mutare in *indigna*.

⁹ Infamissima] Meus *infandissima*.

¹⁰ Quorum naturae est,] Ita reponere jubent Codd. MSS. meliores. Vulgg. *quorum natura est*.

¹¹ Papium Mutilus] Papius Mutilius est apud Velleium: sed Appianus Γαίον Πάπιον Μούτιλον, nominat, Diod. in Excerptis lib. XXXVII. Γαίον Ἀπώνιον Μότυλον. FABR.

¹² Julius Caesar.] L. Julius Caesar Cos. pro quo Appianus Sex. Caesarem habet, Vide Livium lib. LXXIII. FABR.

¹³ Tolenus fluvius.] Appianus scribit Rutilium & Marium ad *Lirim* fluvium non ita magno intervallo disjuncta castra habuisse, Mariumque cladem Rutilii ex cadaveribus, quae eo flumine deferebantur, conjecisse. FABR.

nium cladis evexit. Marius raptis continuo copiis, victores ¹⁴ insperatus oppressit, octo millia & ipse Marforum interfecit. Caepio autem à Vestinis & Marfis deductus in insidias, cum exercitu trucidatus est. L. vero Julius Caesar, postquam apud Aeserniam victus aufugerat, contractis undique copiis, adversus Samnites & Lucanos dimicans, multa hostium millia interfecit. Cumque ab exercitu Imperator adpellatus esset, Romamque nuncios de victoria misisset, senatus sagum, hoc est, vestem moeroris, quam exorto sociali bello sumserat, hac spe arridente deposuit, atque antiquum togae decorem recuperavit. ¹⁵ Marius deinde sex millia Marforum cecidit, septem millia armis exuit. Sulla cum viginti quatuor cohortibus Aeserniam missus, ubi arctissima obsidione Romani cives & milites premebantur, maximo bello & plurima caede hostium urbem sociosque servavit. Cn. Pompejus Picentes gravi praelio fudit, qua victoria ¹⁶ Senatus laticlavia & caetera dignitatis insignia recepit, cum togas tantummodo victoria Caesaris primum ¹⁷ respirans summisset. Porcius ¹⁸ Cato praetor Etruscos, Plotius legatus Umbros, plurimo sanguine inpenso, & difficillimo labore vicerunt. Cn. Pompejo, L. Porcio Catone consulibus, Pompejus diu obsedit Asculum civitatem: ¹⁹ nec tamen expugnasset, nisi populum in campum prorumpentem gravissima oppressione vicisset. Decem & octo millia Marforum in ea pugna cum Franco Imperatore suo caesa sunt, capta tria millia. Quatuor autem millia ²⁰ Italici viri ex ea caede profugi,

¹⁴ *Insperatus oppressit*.] *Insperator* male ex historia. LAUT. Lugd. Batt. omnes *insperatus*, i. e. repentinus, non praevius, inopinatus. Cicero III. Tusc. Quaest. cap. 13. *Cyrenaeici non omni malo aegritudinem effici censent, sed insperato, & nec opinato malo.*

¹⁵ *Marius deinde sex millia*.] Hujus praelii, quo Marius sex millia hostium cecidit, meminit Plutarchus in ejus Vita. FABR

¹⁶ *Senatus laticlavia.*] Sic libri Vet. Livius lib. LXXIV. ait propter hanc victoriam Romae praetextas, aliaque magistratum insignia sumpta esse. FABR.

¹⁷ *Primum respirans*.] In omnibus legitur

MSS. & Edd. *primum respirante*, nisi quod Vett. quaedam Edd. legant *de victoria* &c. Cod. Perizon. *victoria Caesaris prima*. Puto esse scribendum *respirans*. Senatus enim ante, victoria Caesaris primum a malis & aegritudine respirare coepit, nunc vero, post illam Cn. Pompeji, bonum eventum sibi spondere. In margine Ed. Scotti legitur quidem *respirante civitate*, sed contra MSS. integram largiendo vocem.

¹⁸ *Cato Praetor Etruscos.*] Haec quoque vulgo confuse leguntur, quae in exemplaribus antiquis sunt distincta. Vide Livium. FABR.

¹⁹ *Nec tamen*.] Ed. August. *quam non.*

²⁰ *Italici viri*.] Reduximus lectionem, quae

fugi, jugum montis coacto in unum agmine ²¹ forte conscenderant: ubi oppressi exanimatique nivibus, ²² miserabili morte riguerunt. ²³ Namque ita ut attoniti timore hostium steterant, alii stirpibus vel faxis reclines, alii armis suis innitentes, patentibus cuncti oculis, dentibusque nudatis, viventium in modum visabantur: nec ullum erat procul intuentibus mortis indicium, nisi diuturna immobilitas, quam nullo modo humanae vitae vegetatio diu perpeti potest. Eadem die Picentes congressi & victi sunt, quorum ²⁴ dux Judacilius, convocatis ²⁵ principibus suis, post magnificas epulas largaque pocula, cunctos ad exemplum sui provocans, hausto veneno absumtus est, cunctis factum ejus laudantibus, sed nemine subsequente. Anno ab Urbe condita DCLXI. cum ²⁶ ad obsidendos Pompejos

quae in omnibus invenitur MSS. adprobante eam Ed. opt. Augustana. Vulgo, invitis antiquis Codd. legebatur, *Quatuor autem millia Italicorum virorum ex ea caede profugorum &c.*

²¹ *Forte conscenderant*] Florentini tres *forte confederant*, nisi quod forte a primo Flor. abest. Quae lectio satis proba est, si pro jugum reponamus jugo, ut in Ed. Aug. invenio, in qua tamen *conscenderant* retinetur. In Lugd. Bat. pr. forte quoque abest.

²² *Miserabili morte riguerunt*] Supra de Annibale ejusque exercitu lib. IV. cap. 14. *In summo Appennino tempestate correptus, biduo continuo immobiliter cum exercitu, nivibus conclusus & onustus, obrigit.*

²³ *Namque ita &c.*] Non aliter quam illi, qui cum Phineo contra Perseum pugnantes, atque saxifico Medusae vultu in lapides mutati, proximis vivere videbantur, apud Ovid. Metam. V, 211.

²⁴ *Dux Judacilius.*] Γαῖος Ἰουδακίλιος. Appian. qui cum Asculi venenum hausisse ait. FABR. In Cod. Longob. legitur *Vidacilius*, quod nomen & ad oram quarundam Edd. notatur.

²⁵ *Principibus suis,*] Posteriores vocem delet Lugd. Bat. quart. eaque carere oratio potest. Pro *absumtus*, Ed. pr. legit *consumtus est*.

²⁶ *Ad obsidendos Pompejos*] Haec est vera lectio, quam ex antiquis Edd. sola retinuit Ed. Augustana, & adscriptam in margine Hit. & Bolsuing. deteriore recepta, exhibent. Restituerunt Fabricius & Scottus, quum antea legeretur *cum ad obsidendos Samnites Pompejus & Romanus esset exercitus*. Ex MSS. pars hanc retinet lectionem, pars inmutat. Meus, *cum ad obsidendos Samnitas Pompejus Romanusque esset exercitus*. Lugd. Bat. sec. & Ultr. *cum ad obsidendos Asculos Romanus esset* (vel *esset*) *exercitus*. Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Coll. Gron. *cum ad obsidendos Asculos Pompejus & Romanus esset exercitus*. Historia rei gestae haec est. A. V. C. DCLXI. juxta Orosium, juxta Pighium vero DCLXV. Coss. L. Cornelio Sulla & Q. Pompejo Rufo bellum sociale gestum fuit in Campania, inter Sullam, consulem Romanum, & L. Cluentium, Italicorum, atque Mutilum, Samnitium duces. Circumstantiae pugnae ex Appiano petendae sunt, qui Bell. Civil. lib. I. p. 380. ita scribit, Λεύκιος ὁ Κλαίνιος Σούλα καὶ Πομπηΐος ὁ ῥωμαίων στρατηγὸς ἐπὶ μέγα καὶ περιφανὴς λόγῳ ἐπὶ τῶν περὶ τὴν παρεστρατοπέδου. *Lucius Cluentius Sullam ad Pompeianos montes castrametatum contemnere ausus, & ipse castra ad tertium inde stadium posuit.* Narrat deinde quomodo bis inter illos pugnatum fuerit, primaque pugna victus Sulla, secunda hostes vicerit, eosque

pejos Romanus isset exercitus, & ²⁷ Postumius Albinus, vir consularis, tunc L. Sullae legatus, intolerabili superbia omnium in se militum odia fuscitasset, lapidibus occisus est. Sulla consul civilem cruorem non nisi hostili sanguine expiari posse testatus est: ²⁸ cuius rei conscientia permotus exercitus, ²⁹ ita pugnam adortus est, ut sibi unusquisque pereundum videret, ³⁰ nisi vicisset. ³¹ Decem & octo millia Samnitium eo praelio caesa sunt; Juventium quoque, Italicum ducem, & magnum ipsius populum persecutus occidit. Porcius Cato consul, Marianas copias habens, cum aliquanta strenue gessisset, gloriatus est, C. Marium non majora fecisse: & ob hoc cum ad lacum Fucinum contra Marfos bellum gereret, ³² à filio C. Marii in tumultu belli, quasi ab incerto auctore, prostratus est. ³³ C. Gabinius legatus in expugnatione hostilium castrorum interfectus est. Marrucini Vestinique, Sulpicio

lega-

eosque ad Nolam usque urbem persecutus magna clade conciderit, sic ut triginta millia eorum in pugna atque fuga perierint, viginti insuper cum ipso Cluentio ante Nolae portas ceciderint. Oppidum Pompejos eo tempore a Romanis oppugnatum fuisse, patet ex verbis Vellei Paterculi lib. II. cap. 16. ubi atavi sui, Minatii Magii, commendans memoriam, de eo scribit, tanta illum, licet Asculanensem, fide fuisse in Romanos, ut cum legione, quam ipse in Hirpinis conscripserat, *Herculaneum simul cum T. Didio caperet, Pompejos cum L. Sullā oppugnaret, Cosamque occuparet.* Ex Plinio discimus, eadem belli clade Stabias in Campano agro a Sulla deletas fuisse, lib. Hist. Natur. III. cap. V. p. 157. *In Campano autem agro Stabiae oppidum fuisse usque ad Cn. Pompejum & L. Catonem consules, pridie Calend. Maji, quo die L. Sulla legatus bello Sociali id deleteret, quod nunc in villam abiit.* Patet inde Stabiarum calamitatem accidisse anno ante oppugnationem Pompejorum.

²⁷ *Postumius Albinus,*] De hujus A. Postumii Albini caede Valerius lib. IX. cap. 8. FABR. Nomen ejus integrum fuit A. Postumius Albinus. Quae vero ejus superbia fuerit, penuria scriptorum, ignoramus, Valerius nullam in illo agnoscit, sed propter falsas & inanes suspiciones, in calumniis ab exercitu lapidibus obrutum fuisse

scribit.

²⁸ *Cujus rei*] Perizon. *ejus rei.*

²⁹ *Ita pugnam adortus est,*] Vett. Edd. *ita pugnam adorsus est*, MSS. Lugd. Bat. quartus *ita in pugnam exortus est*, quae ducere videntur ad lectionem hanc, quam praeferunt Ed. August. & MSS. Lugd. Batt. pr. & sec. *ita pugnam exorsus est.*

³⁰ *Nisi vicisset*] Codex Perizon. *nisi vinceret.*

³¹ *Decem & octo millia*] Sic editum in Ed. August. & sic scribitur in tribus Codd. Florentt. mille plus numerant tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. In Vett. Edd. *duodeviginti millia.*

³² *A filio C. Marii*] Orosio hanc lucem debemus, qui scriptoribus hujus belli, quos jam desideramus, usus est. Eutrop. lib. V. Cap. III. p. 205. *P. Rutilius consul in eo occisus est: Caepio, nobilis juvenis, & Porcius Cato, alius consul.* Appianus quoque simpliciter mortem ejus commemorat l. c. p. 380. *ἔστι δὲ αὐτῷ χειρῶνος Κορήλιος μὲν Κάτων, ὁ σὺναρχος ἔτι Πομπηίου, Μάρκος δὲ πολέμῳ ἀνηρέθη.* Eadem hyeme Porcius Cato, Pompeji collega, Marfis bellum inferens, occisus est. Praecessit igitur mors Catonis victoriam Sullae, qui illi in consulatu & imperio successit.

³³ *C. Gabinius*] A. Gabinius dicitur Livio lib. LXXXVI. *Caji* praenomen ab uno Manuscripto abest. FABR.

legato Pompeii persequente, vastati sunt. ³⁴ Pompaedius & ³⁵ Obsidius, Italici imperatores, ab eodem Sulpicio apud flumen Theanum horribili praelio oppressi & occisi sunt. Pompejus Asculum ingressus, praefectos, centuriones, cunctosque principes eorum virgis cecidit, securique percussit, servos praedamque omnem sub hasta vendidit, reliquos liberos quidem, sed nudos & egentes, abire praecepit: & cum de hac praeda opitulationem aliquam in usum stipendii publici senatus fore speraret, nihil tamen Pompejus ex ea egenti aerario contulit. Namque eodem tempore, cum penitus exhaustum esset aerarium, & ad stipendium frumenti dēesset expensa, loca publica quae in circuitu Capitolii pontificibus, auguribus, decemviris & flaminibus in possessionem tradita erant, cogente inopia, vendita sunt, & sufficiens pecuniae modus, qui ad tempus inopiae subsidio esset, acceptus est. Et quidem tunc ³⁶ in sinum ipsius civitatis everfarum omnium urbium, nudatarumque terrarum abrahae undique opes congerebantur, cum ipsa Roma ³⁷ turpi adigente inopia, ³⁸ praecipuas sui partes auctionabatur. Quamobrem consideret tunc tempora sua, cum quasi inexplebilis venter, ³⁹ cuncta consumens & semper esuriens, cunctis urbibus, quas miseras faciebat, ipsa miserior, nihil relinquens, nihil habebat, & stimulo domesticae famis ad continuationem bellicae inquietudinis trudebatur. Iisdem temporibus rex Sothimus cum magnis Thracum auxiliis Graeciam ingressus, cunctos Macedoniae fines depopulatus est: tandemque à C. Sentio praetore superatus, redire in regnum coactus est.

³⁴ *Pompaedius.*] Ita est in Gualtheri libro. Appianus *Κεῖντον Πομπαιδιον* appellat, qui in Livii & Velleii libris *Silo Popedius* dicitur. Apud Plutarchum in Apophthegmatis *Πομπῆς Σίλωνος*, in Mario *Ποπίης Σίλωνος*, mendose legitur. Apud Diodorum recte, *Κεῖντον Πομπαιδιον Σίλων*. FABR. *Q. Pompaedius* quoque, non *Q. Popedius* legitur in Ed. August.

³⁵ *Obsidius.*] Adnotatione dignum est nomen quod huic superscribitur in membranaeo & antiquissimo Codice, qui inter Lugd. Batt. primus est, *L. Opidius*. Obsidii autem vel Opidii solus meminit Orosius. In Samnio lapillum, nigerrimi coloris nasci, cui *Obsidianae* nomen sit, unde ejusdem coloris

vitrum *Obsidianum* dici, refert Plinius lib. XXXVI. cap. 26. Duces Socialis Belli, qui contra Romanos steterunt enumerat Freinsheimius ad Florum lib. III. cap. 8.

³⁶ *In sinum*] Malo *in sinum*, sicuti est in Edd. pr. & Aug. MSS. Meo & Perizon. quam *in sinus* quod alii & Edd. Vulgg. habent.

³⁷ *Turpi adigente inopia,*] In Ed. Aug. est *turpi vel indigente inopia*.

³⁸ *Praecipuas sui partes*] MS. Lugd. Batt. tert. cum Coll. Gronov. quae *praecipua sui parte auctionabatur*.

³⁹ *Cuncta consumens*] Cod. Perizon. *omnia consumens*, propter illud quod sequitur, ut credo, *cunctis urbibus*.

CAPUT XIX.

*De bello civili Mariano & Mithridatico, in quo Sulla & Marius
maximos tumultus calamitatesque reipublicae invexerunt.*

¹ Anno ab Urbe condita sexcentesimo sexagesimo secundo, nondum finito sociali bello, Romae primum bellum civile commotum est: eodemque anno ² Mithridaticum bellum, etsi minus infame, non tamen minus grave coeptum est. Et quidem de Mithridatici belli spatio varie traditum est, utrum abhinc primum coeperit, an tunc praecipue exarserit, maxime cum ³ alii triginta alii quadraginta annis gestum referant. Sed quamvis iisdem temporibus gesta perplexis coacervata malis exarserint, à me tamen speciatim, etsi breviter, singula proferentur. Marius, Sulla consule, ⁵ & contra Mithridatem in Asiam cum exercitu profecturo, ⁶ in Campania tamen propter socialis belli reliquias consistente, adfectavit septimum consulatum, & bellum suscipere Mithridaticum, quo Sulla cognito, inpatiens revera juvenis intemperataque ira percitus, cum quatuor legionibus primum ante Urbem confedit, ubi ⁷ Gratidium, Marii legatum, quasi primam victimam belli civilis occidit, mox Urbem cum exercitu irrupit, faces ad inflammandam Urbem poposcit. Omnibus metu abditis, per Sacram viam citato agmine in forum

¹ Anno ab Urbe condita DCLXII.] Ita numerat Eutrop. lib. V. aliis est annus DCLXV. quo L. Cornelius Sulla, & Q. Pompejus Rufus Consules fuerunt. FABR.

² Mithridaticum bellum,] Abest vox posterior ab Ed. August. Mox *primum* in Edd. prima & Venetis desideratur.

³ Alii XXX. alii XL.] Si à Sulla & Pompejo numeres ad Pisonem & Messallam Consules, quibus Pompejus confecto bello Mithridatico triumphavit, invenies annos XXVII. Sed Florus libro III. capite 5. scribit, Mithridatem annis XL. restitisse: Appianus in Mithridatico ait hoc bellum gestum annis XLII. FABR.

⁴ Referunt.] Sic scribo ex MSS. tribus Lugd. Batt. Coll. Gronov. atque Ed. August. Vulgo *referant*.

⁵ Et contra] Copulam hanc, invitis MSS. neglexerunt quaedam Edd. Vett.

⁶ In Campania tamen.] Nola pertinacissime arma retinebat, exercituque Rom. obsidebatur. Velleius. FABR.

⁷ Gratidium, Marii legatum,] Gratidium à Mario legatum missum ad Sullam, accipiendarum legionum causa, milites trucidarunt, Val. lib. IX. cap. 7. Plutar. in Mario scribit, missos ab ipso duos tribunos milit. qui Sullae exercitum acciperent, eosque à militibus interfectos. FABR.

rum venit. Marius, cum permovere nobilitatem, inflammare plebem, equestrem denique ordinem perarmare adversus Sullam frustra ⁷ adtentasset, postremo servis spe libertatis & praedae ad arma sollicitatis, ⁸ nequidquam repugnare ausus, tandem in Capitolium concessit. ⁹ Sed cum eo Sullanae cohortes irruissent, magna suorum caede diffugit. Ibi tunc ¹¹ Sulpicius, Marii collega, servo ¹⁰ suo prodente, prostratus est. Servum vero ipsum, quod hostem indicaverat, manumitti; quod vero dominum prodiderat, faxy Tarpejo dejici consules decreverunt. Marius fugiens, cum persequentium instantia circumseptus esset, ¹³ in Minturnensium paludibus sese abdidit, è quibus infelicitè luto oblitus, ignominioseque protractus, turpi autem spectaculo Minturnas deductus, contrususque in carcerem, percussorem ad se missum solo vultu exterruit. Deinde lapsus è vinculis, in Africam transfugit, ¹⁴ sollicitatoque ex Utica filio, ¹⁵ ubi in custodia observabatur, continuo Romam regressus, ¹⁶ Cinnae consuli societate scelerum conjunctus est. Igitur ad profligandam

⁸ *Adtentasset*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *tentasset*. Supra pro *denique* Edd. Vett. nonnullae *deinde*.

⁹ *Nequidquam repugnare ausus*,] Ed. Aug. *neque quidquam repugnare ausus*.

¹⁰ *Sed cum eo*] Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. *sed cum in eum*. Mox *servorum* iidem, excepto secundo MS.

¹¹ *Sulpicius, Marii collega*,] P. Sulp. Tribunus pl. legem tulerat, ut Mario bellum Mithridaticum decerneretur, atque auctor seditionis fuit, Liv. lib. LXXVII. Vellei. 2. Valer. lib. VI. c. 5. Appian. lib. I. Plut. in Mario & Sulla, Cic. in Bruto, & alij. FABR.

¹² *Suo*] Abest a Perizon.

¹³ *In Minturnensium pal.*] Lege praeter eos, quos nominavi, Cic. pro Sextio & in Pisonem. FABR.

¹⁴ *Sollicitatoque*] Ed. Aug. *Solutoque*. Praefero tamen Vulgatam, nam in libera custodia fuisse innuere videtur verbum *observabatur*; praeterea Sextilius, eo tempore Africae praetor, nec amicus Mario nec hostis fuisse dicitur. Quare nihil violenter contra Marium seniore egit, sed egresso

in litus lictorem misit obviam, qui juberet, provincia decedere. Vide Plutarch. in Vita Marii p. 429. Ergo solvere filium ex custodia non potuit. Marius autem filius ipse è custodia clam aufugisse videtur. Nam quomodo in re subita & inparata, ultra mare nuncios ad filium pater captivus Minturnis mittere potuit? Marium juniorem una cum Cethego fuga pervenisse ad regem Numidiae Hiempsalem scribit Plutarchus in Mario p. 428. Mandrestalem appellat Numidiae istum regulum Appian. p. 388. a quo quantum deinde periculum Mariis & Marianis creatum fuerit, eorumque fugam mirabilem pete ex Plutarcho.

¹⁵ *Ubi in custodia*] Sic rectè scribitur in Florentt. pr. & tert. ut & Cod. Meo. At Ed. Aug. habet *ubi is in custodia*, Vulgg. *ubi is custodia*. Perizon. mox *servabatur*.

¹⁶ *Cinnae Consuli*.] L. Cornelius Cinna Consul cum Cn. Octavio fuit post Sullae Consulatum, à quibus bellum Octavianum commotum est, cujus meminit Cicero lib. II. de Nat. Deor. Lege Plutarch. in Sulla, Appian. lib. I. Liv. LXXIX. & LXXXVIII. Vellejum, Flor. Eutrop. & alios. FABR.

dam universam Rempublicam, ¹⁷ exercitum sibi in quatuor partes dividerunt. Tres siquidem legiones Mario datae, parti copiarum Cn. Carbo praepositus est, ¹⁸ partem Sertorius accepit: ille scilicet Sertorius, ¹⁹ jam hinc civilis belli incentor & particeps, qui etiam hoc finito, aliud post in Hispania bellum excitavit, quod per multos annos maximis Romanorum cladibus traxit. Caetera vero exercitus portio Cinna secuta est. Porro autem Cn. Pompejus, qui à senatu cum exercitu arcessitus, ut reipublicae opitularetur, & diu sese novarum rerum aucupatione suspenderat, contemptus à Mario vel Cinna, ad Octavium, alterum consulem, sese contulit, & mox cum Sertorio conflixit. Infelicem pugnam interventus noctis diremit. ²⁰ Sexcenti ex utraque parte milites trucidati sunt. Postera autem die cum permixtim corpora ad sepulturam discernenterentur, miles Pompejanus ²¹ fratris sui, quem ipse interfecerat, corpus agnovit. In concursu enim ²² utrique cognitionem vultus galea, considerationem furor ademerat: quamvis parum sit culpa circa ignorantiam, ut videatur nescisse de fratre, quem non ambigitur scisse de cive. Itaque victor victo infelicior, ubi & fratris corpus agnovit, & patricidium suum, ²³ execratus bella civilia, ilico pectus suum gladio transverberans, simulque lacrimas & sanguinem fundens, super fratrum sese cadaver abiecit. Et quid hoc profuit ²⁴ ad confusionem crudelis incepti, quod in primo statim bellorum civilium exordio infamis fama per-

¹⁷ *Exercitum sibi*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *exercitum sic in quatuor partes* &c. Mox pro *siquidem* Ed. Aug. *quidem*.

¹⁸ *Partem Sertorius.*] De Q. Sertorio Plutarchus in ejus Vita. FABR.

¹⁹ *Jam hinc civilis belli* &c.] Revocavi pulcherrimam hanc lectionem ex MSS. Lugd. Batt. pr. & tertio cum Coll. Gronov. quibuscum Vett. Edd. pleraeque conspirant. Vulg. *jam hic*, nauci non est. De Antonio similiter loquitur Lucanus lib. V. v. 478.

*Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
Jam tum civili meditatus Leucada bello.*

²⁰ *Sexcenti*] Solus Colon. *sexcenteni* ex

historia integre scripsit pro *sexcenti*. LAUT. Mox Cod. Perizon. *mixtim*, Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *permixta*.

²¹ *Fratris sui*] Lucan. lib. VII. 550.

Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.

²² *Utrique*] MSS. quidam & Edd. *utrimque* Lugd. Bat. pr. *in concursu enim utrimque facto*.

²³ *Execratus*] Ed. August. *execrans*.

²⁴ *Ad confusionem*] Altera additur lectio in Ed. August. *ad confessionem*. Sed proba est vetus & Orosiana. Non profuit inquit publice pietas privata, neque confudit Romanos, ut vitarent exempla similia & desisterent a bello scelerato.

percrebuit, concurrisset ignaros quidem fratres, sed conscios cives: petiisse fratrem, scelere victorem, spolia fratris occisi: ac mox tantae inmanitatis reum, eodem gladio atque eadem manu per suam necem parricidium, quod admiserat, vindicasse? ²⁵ Numquid aliquem in tantarum animositate partium tam triste movit exemplum? Numquid apud quemquam periculum sceleris repulit terror erroris? ²⁶ Numquid haec, quae communis est etiam cum belluis pietas & reverentia naturae, quod unus perimendo ac pereundo commisit, quia in se agi posset, intremuit, seseque ab huiusmodi incepto, conscientia victus, removit: Quin potius annis fere quadraginta consequentibus, in tantum continuata sunt bella civilia, ut magnitudo laudis, ²⁷ adpendenda ex magnitudine sceleris putaretur. Omnes enim post tale documentum ²⁸ in tali militia parricidiorum pericula refugissent, nisi parricidia ipsa voluissent. Igitur Marius ²⁹ coloniam Ostiensem vi ingressus, omnia ibi genera libidinis, avaritiae & crudelitatis exercuit. Pompejus, fulmine adflatus, interiit: exercitus vero ejus pestilentia correptus, pene totus absumtus est. Nam undecim millia virorum de castris Pompeii mortua, sex millia autem de parte

²⁵ *Numquid aliquem*] Orosium una voce locupletiore reddidit Cod. Perizon. interfrendo *aliquem*. Necessariam illam esse negabit nemo, quum sequatur, *Numquid apud quemquam* &c. Lugd. Batt. quatuor & Ultr. legunt, *Numquid intentarum animositates partium*, Exstat ead. lectio in Florent. pr. & sec. sed in sec. corrigitur.

²⁶ *Numquid haec quae* &c.] Puto esse scribendum, *Num quis, haec, quae communis est* &c. Num quis, inquit intremuit haec i. e. ad haec? quod firmant illa quae sequuntur, *seseque ab huiusmodi incepto, conscientia victus, removit*? Non enim video, quo modo aliter satis apte sibi verba cohaereant. Vel, recepta emendatione Cod. Perizon. qui pro *conscientia victus*, legit *conscientia victa*, locus hac interpunctione juvandus videtur. *Numquid haec, quae communis est etiam cum belluis* (vel *belluis*, deleta *cum*, ut facit Perizon.) *pietas & reverentia naturae, quod unus perimendo ac pereundo commisit, quia in se agi posset, intremuit, seseque ab huiusmodi incepto conscientia*

victa removit?

²⁷ *Adpendenda*] meo periculo hoc, pro *adpetenda* textus recipiat, &, nisi ut verum verbum dem, Actionem injuriarum à Praetore postulet. LAUT. Eruimus hanc lectionem post Lautium ex libris MSS. qui fere omnes ita legunt, vel ita legendum esse superscriptum habent. Vulgo *adpetenda*, quod nequaquam alterius venustati par est. *Adpendenda* enim significat aequationem laudis & sceleris; quam laudem non dicit Orosius esse simpliciter adpetendam ex magnitudine sceleris, sed aestimandam, similitudine a lancibus, & rebus quae in iisdem adpenduntur, desumpta. Flor. pr. praeterea legit *ad magnitudinem sceleris*

²⁸ *In tali militia*] MSS. & Edd. quidam *in tali malitia*, & mox fugissent.

²⁹ *Coloniā Ostiensem*,] Hoc scribit Appian. lib. I. Plut. in Sulla, Liv. lib. LXXIX. FABR.

³⁰ *Desiderata sunt*] Perizon. *deleta sunt*. Sed tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *siderata sunt*. quasi dicerent, pravo fidere sunt

parte Octavii consulis desiderata sunt. Marius ³¹ Antium & Ariciam civitates hostiliter irrupit, cunctosque in his praeter proditores interfecit, bona suis diripienda permisit. Post Cinna consul cum legionibus, & Marius cum fugitivis Urbem ingressi, ³² nobilissimos quosque è senatu, & plurimos consulares viros interfecerunt. Sed, quota haec portio ostentatae miseriae est, uno verbo definisse caedem bonorum, cuius fuit tanta numerositas, tanta diuturnitas, tanta crudelitas, tantaque diversitas? Verumtamen aequius est, me aliquid utilitatis subtraxisse causae, quam tantum horroris ingessisse notitiae, siue peritis haec, siue inperitis objiciantur. De patria siquidem, de civibus, & de majoribus nostris haec loquimur: qui his exagitati malis, tam abominanda gesserunt, de quibus etiam auditis posterì perhorrescant; qui profecto nolunt ista nimis exaggerari, aut sufficientis notitiae moderatione, si sciunt; aut ³³ misericordis reverentiae contemplatione, si nesciunt. Igitur Marius cum interfectorum civium capita, illata convivis, oblata ³⁴ Capitolis, ³⁵ collata rostris, ad spectaculum ornatumque congereret, ac septimum consulum ³⁶ cum Cinna tertium consule pervasisset, in exordio consularis imperii fera tandem morte praereptus est. Cinna, bonorum neces, malorum caede supplevit. Nam cum ³⁷ introducta per Marium fugitivorum manus infatiabilis praedandi esset, nullamque partem auctoribus praedae consulibus ministraret, in forum quasi stipendii causa sollicitata, militibus-

sunt adflata. In August. quoque sic editur, *desiderata, alii debilitata sunt.*

³¹ *Antium & Ariciam,*] Ἀντίου καὶ Ἀρικίας καὶ Ἀρριχίου. Appian. FABR.

³² *Nobilissimos quosque,*] In his fuerunt tres Oratores, Q. Catulus, M. Antonius, C. Julius Caesar, de quibus Cicero in Bruto. Tum quoque Octavius & Merula Coss. Crassus pater & filius, multique alii interfecti: de quibus Appianus lib. I. Liv. LXXX. Lucan. lib. II. Vellejus & alii. FABR.

³³ *Misericordis reverentiae*] Non contemnenda forsitan lectio Ed. Augustanae *in secundos, reverentiae contemplatione.*

³⁴ *Capitolis*] Quum haec constans sit omnium MSS. lectio, adprobante quoque Ed. August. nescio cur reliquae

omnes retineant *oblata Capitolio.* quasi non liceret ex poetarum, & Virgilii praesertim, imitatione, Orosio, in plurali numero *Capitolia* usurpare.

³⁵ *Collata rostris*] Ita in omnibus MSS. inveni. Reposuerunt tamen Edd. *collocata rostris* pro *in rostris*, ut saltem debuerant. Sed Orosius tertium casum in tribus hisce videtur continuasse. *collata* igitur est data, tributa.

³⁶ *Cum Cinna tertium Cos.*] Anno Urbis DCLXVII. quo C. Marius VII. Cinna iterum Consul fuit, ac Marius quidem initio Consulatus Idibus Januariis decessit, Liv. lib. LXXX. Plutarch. in Mario. In ejus locum successit L. Valerius Flaccus, de quo libro sequenti. FABR.

³⁷ *Introducta per Marium &c.*] Appianus scribit, servos, qui proposita libertate

adi

busque circumdata, inermis exstincta est. Caesa sunt illa die in foro Urbis octo millia fugitivorum: idemque ³⁸ Cinna, quartum consul, ab exercitu suo interfectus est.

ad Cinnam perfugerant, cum rapinae atque caedis modum nullum facerent, ipsius jussu à Gallis trucidatos fuisse. Plutarchus tradit Sertorium ad quatuor millia servorum, quos Marius in bello socios, in tyrannide satelites habuerat, interfecisse. FABR.

³⁸ Cinna, quartum Consul,] Cinna in quarto Consulatu Ancone ab exercitu suo lapidibus occisus est. Livius libro octagesimo tertio, Appianus l. Plutarchus in Pompejo & alii. FABR.

C A P U T XX.

Quomodo Sulla à senatoribus revocatus fuerit ad subveniendum perditae patriae, quosque ipse cum suis subegerit.

INterea residui senatorum, qui potentiam Cinnae, Marii crudelitatem, infaniam Fimbriae, Sertoriiue audaciam fuga evaserant, transvecti in Graeciam, coëgere precibus Sullam, ut periclitanti, immo jam pene perditae patriae, opem ferret. Igitur Sulla, mox ut Campanum litus adigit, Norbanum consulem praelio oppressit, ¹ septem millia tunc Romanorum Romani interfecerunt, sex millia eorundem ab iisdem capta sunt, centum & viginti quatuor de Sullana parte ceciderunt. ² Fabius vero Adrianus, cui imperium propraetore erat, regnum Africae servorum manu adfectans, à dominis eorum apud Uticam, congestis sarmentis, cum

¹ Septem millia tunc Romanorum] Eundem numerum edit Eutrop. VII. millia de exercitu Norbani caesa tradit quoque Plut. Appianus vero scribit militum Norbani millia sex, Sullae LXX. cecidisse. FABR.

² Fabius Adrianus,] Adriani hujus meminit Cic. Ver. III. Ubi Ascon. ita scribit: Cinnae temporibus cum C. Fab. Adria. ut alii ajunt legatus, ut alii putant, pro praetore, vel praetor, provinciam obtineret Afric. Uticae in praetorio suo vivus ustus est, quod, corrupto servitio civitatis illius, de principum nece conspirasse di-

ceretur. De eodem Livius lib. LXXXVI. Valer. lib. IX. cap. 10. FABR. De hoc C. Fabio C. F. Adriano, satis operose egimus in Commentariis ad Thesaurum Morell. Tom. I. p. 171. ubi ostendimus, denarium ex argento publico, vel auctoritate publica cūsum, qui ab altera parte caput muliebre turritum, ab altera victoriam in bigis cum struthiocamelo exhibet, spectare ad hunc Fabium Adrianum, atque ab eodem, propraetore tum temporis in Africa, cūsum fuisse, non vero ad C. Fabium Pictorem.

cum omni familia vivus incensus est. ³ Damasippus praetor, ⁴ incentore Mario consule, Q. Scaevolam, C. Carbonem, L. Domitium, P. Antistium,

rem. Haecenus enim crediderunt Antiquarii hunc denarium cūsum fuisse eo anno, quo populus Romanus argento signato uti coepit, quem nos ducentos fere annos eo tempore posteriorem fecimus. Nuperime quoque, dum ad illustrandam, in Thesauro Regio, Vitam Mithridatis Eupatoris, veteres auctores excutio, inveni (ut opinor) fratrem huius Fabii, vel certe ex eadem familia alium Fabium, cognomine Adrianum. Inter duces enim L. Luculli, qui post Sullam & Murenam, Mithridaticum administravit bellum, Adrianum quemdam commemorat Plutarchus, qui magna clade equitatum Mithridatis, contra pabulatores Romanos missum, adfecerit, atque ad internecionem usque ceciderit. Quumque illam regii equitatus cladem tegere conaretur Mithridates, Ἀδριανὸς ὃ λαμπρὸς περὶ τοὺς ποταμούς, πολλὰς καὶ τὰς ἀμείζουσας, οἷα καὶ λαφύρων γέμους. Adrianus quidem iter fecit magno splendore praeter illius castra, ingentem numerum secum trabens plaustrorum commeatu & praeda onustorum. Plutarchus

in Lucullo p. 502. Pro Adriano autem Fabius hic dux adpellatur Appiano de Bello Mithrid. p. 365. ubi narrat, quomodo Mithridates ex Armenia ad regnum suum recuperandum properans, ἐπὶ τῷ Φαβίῳ τῷ δαυροῖ ἐκ Λυκάων στρατηγὸν ἀπελθόντα καὶ τὸν ἀντιπάλιν, ἔκτεινεν πεντακοσίους. adgressus est Fabium, ducem a Lucullo relictum, & in fugam vertit, quingentis in ea pugna occisis. Narrat deinde, quomodo idem Fabius, liberatis servis, quotquot castra sequebantur, iterum cum Mithridate conflixerit, iterumque graviore clade adfectus fuerit. Aegre inde Cabiros effugit Fabius, ubi a Mithridate obsessus, adventu Triarii liberatus fuit, docente Dione Cassio, qui M. Fabium eundem adpellat lib. XXXV. p. 4. Quare ex Fabiis hisce, teste Dione Cassio, detegitur alter habuisse Marci, alter, tēstantibus Nummis, Cai praenomen. Denarii ipsius figura haec est, cui & alium, in quo L. Cornelii Sullae caput, ut & collegae ejus Pompeji Rufi, adcurate depingitur, adjunximus.

³ Damasippus Praetor,] Solus Appianus hunc Praetorem Brutum nominat, quem Livius lib. LXXXVI. Vellejus II. Valerius lib. IX. cap. 2. L. Damasippum nominant. Cicero quoque epist. 21. lib. IX. ad Paetum ita scribit: Nam praetor hunc C. Car-

bonem (Cn. Carbonem vulgo corrupte legitur) quem Damasippus occidit, civis ē Rep. Carbonum nemo fuit. FABR.

⁴ Incentore Mario] Supra cap. praeced. de Sertorio, jam hinc civilis belli incentor & particeps.

XX

5 Plu-

itium, in curiam quasi ad consultandum vocatos, crudelissime occidit. Corpora interfectorum per carnifices unco tracta, atque in Tiberim missa sunt. Eodem tempore Sullae duces ⁵ plurima praelia adversus Marianas partes infelicissima felicitate gesserunt. Nam & ⁶ Q. Metellus Carrinatis copias cecidit, & castra pervasit, & Cn. Pompeius Carbonis equitatum graviter trucidavit. Sullae etiam & Marii adolescentis maximum tunc praelium ⁷ apud Sacriportum fuit, in quo de exercitu Marii ⁸ caesa sunt vigintiquinque millia, sicut Claudius scribit. Pompeius Carbonem etiam castris exiit, fugientemque infecutus, nunc caedendo, nunc ad deditio- nem cogendo, plurima exercitus parte privavit. ⁹ Metellus Norbani agmen oppressit: ubi novem millia Marianae partis occisa sunt. ¹⁰ Lucullus, cum à Quinctio obsideretur, erupit, & repentina pugna obsessorem delevit exercitum. Nam ¹¹ plus quam decem millia ibi tunc caesa refe- runtur. Sulla deinde ¹² cum Lamponio Samnitium duce, & Carrinatis reliquis copiis, ante ipsam Urbem portamque Collinam ¹³ ad horam diei nonam signa contulit, gravissimoque praelio tandem vicit, octoginta mil- lia hominum ibi fusa dicuntur, duodecim millia sese dediderunt: reliquam mul-

⁵ *Plurima praelia*] Sic reponere jubet Cod. Longobard. pro *plura*.

⁶ *Q. Metellus Carrinatis cop.*] Q. Metel- lus Pius Carrinatem legatum ad Aesum, quem Appian. *Ἀισινὸν ποταμὸν* adpellat, fudit. Apud Plutarchum in Pompejo est *Ἀγνὸς πο- ταμὸς*, corrupte ut opinor, ad quem Car- bonis equitatum in fugam coniectum scri- bit. FABR.

⁷ *Apud Sacriportum,*] De victoria Sullae apud Sacriportum Livius lib. LXXXVII. Vellejus libr. II. Florus lib. III. capite 21. Marius junior, Setio à Sulla occupato, prope castra posuit, cumque cedendo ad Sacriportum venisset, aciem instruxit, ut scribit Appianus, qui *Sacriportum* *ἱερὸν λιμένα* vocat. Plutarchus in Sulla praelium hoc ad *Signium* commissum fuisse ait. *Signium* & *Setium*, finitima oppida, inter viam La- tinam & Appiam, collocat Strabo libr. V. FABR.

⁸ *Caesa sunt viginti-quinque millia,*] vi- ginti millia partis adversae hoc praelio se

interfecisse Sylla scripsit, auctore Plutar- cho, idemque numerus est apud Eutro- pium. FABR.

⁹ *Metellus Norbani agmen*] Hoc prae- lium commissum fuisse apud Faventiam, scribit Vellejus. FABR.

¹⁰ *Lucullus, cum à Quinctio*] Vulgo men- dose *Quinto* legitur. De victoria M. Lu- culli apud Fidentiam Vellejus & Plut. in Sulla FABR.

¹¹ *Plus quam decem millia*] *ὀκτακισχίλις ἐπὶ μυρίαις*, Plut.

¹² *Cum Lamponio*] *Lamponii* nomen in Orosii libris varie depravatum fuit, sed apud Livium, Appian. Plut. Florum & Eutrop. recte legitur. De pugna ad por- tam Collinam cum Lamponio Lucano & Telefino Samnite lege Vellejum. FABR. Legitur scilicet *Campanio* in Lugd. Bat. pr. *Carponio* in Meo, *Camponio*, facili per- mutatione literae, L. cum C. in reliquis omnibus.

multitudinem in fugam versam, insatiabilis victorum civium ira consumsit.

¹³ *Ad horam diei nonam*] *ἡδὲ οἱ ἄρα διὰ τὴν ἡμέραν κατεπεφύκει.* Plutarchus. FABR.

C A P U T XXI.

De proscriptione Sullana, aliisque crudelibus facinoribus.

Sulla¹ mox atque Urbem victor intravit, ² tria millia hominum, qui se per legatos dediderant, contra fas contraque fidem datam inermes securosque interfecit. Plurimi tunc quoque, ut non dicam, innocentes, sed etiam ipsius Sullanae partis occisi sunt, quos fuisse plus quam novem millia ferunt. Ita liberae per Urbem caedes, percussoribus passim vagantibus, ut quemque vel ira³ vel praeda sollicitabat, agitabantur. Igitur cunctis jam quod singuli timebant⁴ aperte frementibus, ⁵ Q. Catulus palam Sullae dixit, cum quibus tandem victuri sumus, ⁶ si in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tunc Sulla, auctore ⁷ L. Fursidio primipilari, primus infamem illam tabulam proscriptionis induxit. ⁸ Prima pro-

¹ *Mox atque Urbem*] Haec est Scriptura Cod. Longob. ut & Florent. sec. atque Lugd. Bat. sec. denique & Perizon. & sic quoque in August. Ed. inprimitur.

² *Tria millia hominum*,] In uno Manuscripto est *IV. millia*, fortasse pro *VII. millia*, errore manifesto & vulgari. Nam Aug. de Civ. Dei lib. III. cap. 28. septem millia edit, Liv. lib. LXXXVIII. octo millia. Plutarch. in Sylla. *ἑξακισχίλις*, Valer. lib. IX. cap. 2. *quatuor legiones*. In meo Floro Manuscripto ita legitur: *Quatuor millia deditorum inermium civium in villa publica interfici iussit*, cum vulgo mendose legatur, *in via publica*, quod mendum è Liviana epitoma Sigonius quoque sustulit. FABR. *Quatuor millia* numerant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov.

³ *Vel praeda sollicitabat*,] Ed. August. *vel ira praecipitabat vel praeda*. Forte legen-

dum, *vel ira praecipitabat, vel praeda sollicitabat*.

⁴ *Aperte frementibus*,] Vitiose Edd. quaedam Vett. *aperta fronte timentibus*. Quod sequitur, *palam*, in Edd. Vett. quibusdam omittitur, sed in omnibus, quos consului, MSS. invenitur.

⁵ *Q. Catulus palam*] *Palam* additur quoque in Diaconi additionibus ad Eutropium. Ceterum, pro *Q. Catulo*, Plutarch. *C. Metellum* habet. FABR.

⁶ *Si in bello &c.*] Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. deleta *si*, malunt auferri interrogationis notam & legi, *in bello armatos, in pace inermes occidimus!*

⁷ *L. Fursidio*,] Hujus meminit Florus, quem Plutarchus *Ἀψιδος* appellat. FABR. *Fursidium* vocant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. August.

⁸ *Prima proscriptio LXXX. hominum fuit*,]

proscriptio octoginta hominum fuit, in quibus quatuor consulares erant, Carbo, Marius, Norbanus, & Scipio,⁹ & inter eos Sertorius tunc maxime pertimescendus.¹⁰ Item alia cum quingentis nominibus proposita est, quam cum Lollius, quippe securus nihilque sibi conscius, legeret, ubi suum repente nomen offendit, dum se trepidus adoperto capite foro subtrahit, interfectus est. Sed ne in ipsis quidem tabulis fides ac finis malorum videbatur.¹¹ Namque alios, quos proscripserant, jugulabant: alios autem, postquam jugulaverant, proscribebant. Nec ipsius mortis erat via simplex, aut una conditio, ut in nece civium saltem jus hostium servaretur, qui nihil à victis praeter vitam exigunt.¹² M. Marium siquidem, de caprili casa extractum, vinciri Sulla iussit:¹³ ductumque trans Tiberim ad Lutatiorum sepulchrum, effossis oculis, membrisque minutatim defectis, vel etiam fractis, trucidari. Post hunc¹⁴ P. Laetorius senatorque¹⁵ Venuleius

Vulgo contra veterum librorum auctoritatem legunt, *LXXX. millium hominum*. Plutarchus in Sylla, ἡ δὲ ἐν Σύλλᾳ δῆμος ὀγδοήκοντα πρὸς ἑκατὶ. Sic enim legendum, non *octoginta*, ut est inpressum. FABR.

⁹ Et inter eos] Ita MSS. omnes, non interque eos.

¹⁰ Item alia] Ed. Aug. addit tabula.

¹¹ Namque alios,] In uno aut altero Lugd. Batt. legitur, *Namque alios, quos non proscripserant, jugulabant: alios autem, postquam jugulaverant, proscribebant*. Mox, a victis, exfulat a quibusdam MSS. alii simpliciter victis scribunt.

¹² M. Marium] M. Marium Praetorem nominat Valerius lib. IX. cap. 2. *Marium ducis ipsius fratrem*, Florus. De crudeli ejus interitu Lucan. lib. II. FABR.

¹³ Ductumque] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *vincitumque*.

¹⁴ P. Laetorius] Hunc puto esse illum, quem Sulla Consul cum Mario seniore proscripsit, quemque Appianus *Λαιτωρίον* nominat. Esse autem scribendum *Laetorium*, non *Leetorium*, cognoscitur ex libris Graecorum, & antiquis Latinorum: Itemque ex Fastis Capitolinis in quibus anno Urbis CDXCVI. est, *M. LAETORIUS M. F. M. N. PLANCIANUS*. magister Equitum cum Dictatore Q. Ogulnio Gallo. Valer. Max. hunc non *P. Laetorium*, sed *M. Plaetorium*

nominat, & in nonnullis Orosii libris *Laetorii* praenomen cum nomine ipso jungitur. FABR. *P. Leetorius* in Perizon. *P. Venetorius* in Meo, *L. Licetorius* in Lugd. Bat. pr.

¹⁵ Venuleius] Lugd. Bat. tres *Belmuleius*. Fuit inter quaestores Ciceronis tempore quidam Venuleius, hujus forte filius. Triumviri dignitas erat prima ad honores, videlicet eorum, qui monetae signandae praerant, adeoque vix commemoratu digna; unde non credo adpositam ab Orosio fuisse, sed emendatione egere locum, & plane esse scribendum prouti in fidissimis Membranis meis exstat, videlicet, *senatorque Venuleius occisi*. Laetorium illum senatorem quoque vocat Appianus lib. I. Bell. Civil. p. 386. sed non videntur mihi loqui de eodem homine Appianus & Orosius; Laetorius enim, cum Mario seniore & Sulla proscriptus, Marci praenomen gessit. Ergo Plaetorii nomen hic magis convenire videtur, & pro eo quod Vulgg. hactenus habuerunt, *Post hunc P. Laetorius senator Venuleius triumvir occisi*. reponendum integre esse, *Plaetorius senatorque Venuleius occisi*, omisso in utroque praenomine. Plaetorii enim caedem crudelitati Sullae, in Marcum Marium exercitae, mox subjungit Val. Maximus lib. IX. cap. 2. *At ille etiam M. Plaetorium, quod ad ejus (M. Marii)* sup.

leius occisi. M. Marii caput ¹⁶ Praeneste missum; quo viso, C. Marius ultima desperatione correptus, ubi à Lucretio obsidebatur, ne in manus incideret inimicorum, ¹⁷ cum Telesino mutua morte concurrit. Dumque violentius ipse ¹⁸ in concurrentem manus ¹⁹ adigit, circa suum vulnus manum percutientis hebetavit. Ita eo interfecto, ipse leviter vulneratus, ²⁰ cervicem servo suo praebeuit. Carrinatem praetorem Sulla jugulavit. Inde Praeneste profectus, omnes Marianae militiae principes, hoc est legatos, quaestores, praefectos, & tribunos jussit occidi. Pompeius Carbonem ²¹ à Cossura insula in Aegyptum fugere conantem, in Siciliam ad se retractum, & complures cum eo socios ejus occidit. Sulla dictator creatus est, ut dominationis & crudelitatis libido, honesti praecipuique nominis reverentia & armaretur & velaretur. Pompeius in Africam transgressus, eruptione circa Uticam facta, ²² decem & octo millia hominum interfecit. Quo bello Domitius, dux Marianus, dum ²³ inter primores repugnat, occisus est. Idemque Pompeius ²⁴ Hiertam, Numidia regem, persecutus, ²⁵ fugientem, à Bogude Bocchi Maurorum regis filio, spoliari

supplicium exanimis ceciderat, continuo ibi mactavit: novus punitor misericordiae, apud quem iniquo animo scelus intueri, scelus admittere fuit. Errorem quoque, ex quo triumphus huc inportune influxerit, detexisse ex Codice Meo videor. Reperi in eo verba illa, Marci Marii, sic exarata, axir ci Marii, ita ut axir lineam finiat ci novam inchoet. Ita quum in aliis MSS. itidem videatur fuisse scriptum, facillimum errorem correctores sustulisse sibi visi sunt, ponendo vir pro axir & M. pro ci, dein occisi migrare jussu post vir.

¹⁶ Praeneste missum;] Editi interserunt est, sed contra omnes MSS.

¹⁷ Cum Telesino,] Idem est in Epitoma Liviana. Sed alii aliter de Marii morte scripserunt, ut est apud Vellejum. FABR.

¹⁸ In concurrentem] Lugd. Bat. pr. in concurrentem.

¹⁹ Adigit,] Ita reposui ex melioribus MSS. Florent. duobus, Meo & Perizon. Vulg. adegit, praeterquam in Ed. August.

²⁰ Cervicem] In omnibus MSS. praeterquam in Meo & Perizon. cervices inveni.

²¹ A. Cossura insula] Cossura, non Cossyra est in Manuscriptis duobus. Nam in uno mendose Corfica legitur, sicut in Epitoma LXXXIX. Corcyra. Appianus Κάβωνα δ' ἐκ Λιούης ἐς Σικίλιαν μετὰ πολλῶν ἐπιφανῶν, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐς Κοσσυράν ἦσαν ὑποφύγοντες, πέμψας πῖπας δὲ Πομπηίου συνελάμβαναι, id est: Carbonem, ex Africa in Siciliam multis nobilibus comitatum, atque inde in Cossuram fugientem, Pompeius, submissis quibusdam, comprehendit. In lapidibus Capitol. exstant navales triumphus Ser. Fulvii Nobilioris, & M. Aemilii Paulli de Cossurensibus & Poeneis ann. CDXCIX. FABR.

²² Decem & octo millia] Lugd. Bat. pr. decem & novem millia.

²³ Inter primores] Meus & Florent. tert. inter primos. Mox in eo idem legitur pro idemque.

²⁴ Hiertam, Numidia regem,] Hiertam habent omnes libri Manuscripti, eundemque antiquus meus Eutropius Hierdam nominat, cum impressi Hierbam, Plutarch. Ἱέρθας, Epitoma Hieram edat. FABR.

²⁵ Fugientem] MSS. fere omnes fugientemque.

liari omnibus copiis fecit: quem continuo ¹⁶ Bullam reversum, tradito sibi oppido, interfecit.

²⁶ Bullam] Urbis hujus Numidia, vocantes Bullam regiam, meminerunt Plinius lib. V. cap. 3. & Antonini Itinerarium

CAPUT XXII.

Dictorum velut epilogum recitat auctor. De novo tumultu per Lepidum excitato.

Creatis itaque P. Servilio & Ap. Claudio consulibus, ¹ visus est tandem Sulla privatus. Hoc fine conclusa sunt duo bella funestissima, sociale Italicum & civile Sullanum. Haec per annos decem tracta, plus quam centum quinquaginta millia Romanorum consumserunt, tantumque lectissimorum virorum vernaculorumque militum Roma hoc civili bello perdidit, quantum in ea superiore tempore, cum se jam adversus Alexandrum Magnum circumspiceret, ³ in discretis aetatibus census invenit. Praeterea viros consulares ⁴ vigintiquatuor, praetorios sex, aedilitios sexaginta, senatores fere ducentos, absque innumeris totius Italiae populis, qui passim sine consideratione deleti sunt, ⁵ quos neget quisquam, si valet, quin eodem damno suo ⁶ vicerit Roma, quo amisit Italia. ⁷ Proh pudor! Num quidnam ⁸ & hic comparatione ambigua egent tempora? Immo, vel maxime, inquirunt. Nam quid ⁹ tam apte, quam bellis civilibus bella civilia comparantur? An forte ¹⁰ dicetur, etiam in his temporibus

¹ *Creatis itaque P. Servilio*] P. Servilius Vatia, & App. Claudius Pulcher Consules fuerunt anno DCLXXIII. iisque Consulibus creatis Sulla Dictatura se ultro abdicavit. Appianus libr. I. Plutarchus in Sulla. FABR.

² *Visus est tandem Sulla*] Quidam visus, Venetae Edd. Lucius Sulla tandem est privatus.

³ *In discretis aetatibus*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *indiscretis aetatibus* Ed. Aug. *indiscretis aetatibus*.

⁴ *Viginti quatuor,*] Unum plus numerat Lugd. Bat. quart.

⁵ *Quos*] Italiae scilicet populos, nam vitiose Edd. quaedam Vett. *quomodo* vel *quod*, ut & Cod. Perizon. *quo neget*.

⁶ *Vicerit*] Florent. pr. *vicit*.

⁷ *Proh pudor!*] Alii *Proh dolor!*

⁸ *Et hic*] Lugd. Bat. pr. & *haec* Florent. sec. & *binc*.

⁹ *Tam apte,* Lugd. Batt. duo *tam aperte*.

¹⁰ *Dicetur,*] Lugd. Bat. tert. *dicitur*.

bus bella civilia non fuisse? Quibus à nobis respondebitur, ¹¹ justius quidem socialia vocari oportere: ¹² sed nobis proficere, si civilia nominentur. Cum enim causis ¹³ vocabulis ac studiis paria docentur omnia, tum sibi in his tanto plus vindicat reverentia Christianae religionis, quanto minus praesumpserit ¹⁴ potestas irata victoris. Nam cum plerumque improbi tyranni, temere invadentes rempublicam, usurpatoque regio statu, Romani imperii corpus abruperint, atque ex eo bella vel per se injusta inportaverint vel in se justa commoverint, ¹⁵ Britannis Gallisque populis erecti & instructi; haec bella, quantum externis proxima, tantum longinqua civilibus, quid nisi socialia jure vocitentur, cum ipsi Romani ne Sertorii quidem, aut Perpernae, ¹⁶ aut Crixii, aut Spartaci bella, civilia uspiam nominarint? In tali ergo ¹⁷ vel defectu, vel perduellione sociorum, minore nunc utique invidia laboraret, si fortassis existeret vel gravis pugna, vel cruenta victoria. Verumtamen cum ¹⁸ in hisce temporibus omnia plus necessitatis adferant & minus pudoris; hoc est causa, pugna, victoria; vel pro extinguenda insolentia tyrannorum, vel pro cohibendo sociorum defectu, vel pro inurendo ultionis exemplo, cui tandem dubium est, quanto nunc mitius, quantoque clementius excitata (ut dicunt) bella civilia geruntur, immo reprimuntur potius quam geruntur? Quis enim unum civile bellum per decem annos his temporibus agitatum audierit? Quis uno bello centum quinquaginta millia hominum, vel hostium ab hostibus, ut non dicam civium à civibus, caesa meminerit? Quis illam, quam explicare longum est, optimorum atque illustrium virorum multitudinem trucidari in pace cognoverit? Postremo quis illas infames interficiendorum tabulas timuerit,

¹¹ *Justius quidem*] Lugd. Bat. pr. *juste quidem*. Perizon. *justius quippe*.

¹² *Sed nobis*] Perperam Perizon. *Sed non*.

¹³ *Vocabulis*] Sic MSS. & Ed. Aug. *vocabulisque* Vulgg.

¹⁴ *Potestas irata victoris*.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *potestas irati victoris*.

¹⁵ *Britannis Gallisque populis erecti & instructi*;] Carausium, Allectum, Constantinum aliosque ejus temporis tyrannos intelligit, hos *erectos*, id est confisos Britannis & Gallis dixit. Verum ego iam nullo MS.

verbum *erecti*, inveni, omnes vero habent *creati*, ut & Ed. August. quare contra MSS. consensum illud *erecti* retineri non posse judico. Cod. Meus & *creati* & *instructi*. An scripsit Orosius? a *Britannis Gallisque populis* & *creati* & *instructi*.

¹⁶ *Aut Crixii*,] De *Crixio* gladiatorum duce infra capite ult. dicemus. In inpressis vulgo male, aut *Crassi* legitur. FABR.

¹⁷ *Vel defectu*,] Sic MSS. omnes, contra Vulgg. *defectu*.

¹⁸ *In hisce*] Florentt. tres, *bis temporibus*, deleta *in*, non male.

muerit, ¹⁹ legerit, senferit? ac non potius omnibus notum sit, una cunctos pace compositos, atque eadem salute securos, victos victoresque pariter communi exultasse laetitia, ²⁰ ac etiam in tantis totius Romani imperii provinciis, urbibus ac populis, ²¹ vix paucos aliquando exstitisse, quos iusta ultio ²² invito etiam victore damnarit? Et, ²³ ut verbis verba non onerem, non temere dixerim, tantam vel in bello saltem extinctam modo fuisse gregariorum militum manum, quanta tunc ²⁴ caesa est in pace nobilium. Igitur, ²⁵ Sulla mortuo, Lepidus, Marianae partis adsertor, adversus Catulum Sullanum ducem surgens, redivivos bellorum civilium cineres suscitavit. Bis tunc acie certatum est. Plurimi Romanorum, jam ipsa paucitate miserorum, & adhuc illo furore insanientium, caesi sunt. Albanorum civitas, obsidione oppugnata atque excruciatam fame ultima, miserabilium reliquiarum deditione servata est. Ubi tunc Scipio, Lepidi filius, captus atque occisus est. ²⁶ Brutus in cisalpinam Galliam fugiens, persequente Pompeio, apud Rhegium interfectus est. Ita hoc bellum civile non magis clementia Catuli, quam taedio Sullanae crudelitatis, ut ignis in stipula, eadem celeritate qua exarsit, evanuit.

¹⁹ *Legerit, senferit?*] Ed. Aug. *timuerit, scripserit, senferit, nescierit.* Quomodo opponuntur, qui scripserunt & qui timuerunt, per suas scilicet vices, item qui senferint & nescierint, quum scilicet & scripti in iis & non scripti interierint. Sed malo vulgata.

²⁰ *Ac etiam*] MSS. quidam *ut etiam*, forte melius *atque etiam*.

²¹ *Vix paucos*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *vix perpaucos*.

²² *Invito etiam victore*] Coll. Gronov. *uno etiam victore* MSS. Lugd. Batt. *tres uno etiam auctore*.

²³ *Ut verbis verba non onerem*,] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *ut verba vera non onerem*. Forte, *ut vera verbis non*

onerem.

²⁴ *Caesa est in pace nobilium.*] Tres iidem MSS. cum Coll. Gron. hic legunt *caesa est & in pace nobilium*, supra vero *non extinctam modo*.

²⁵ *Sulla mortuo, Lepidus*,] M. Aemilius Lepidus & Q. Lutatius Catulus Coss. fuerunt an. Urbis DCLXXV. de quibus Salust. lib. I. hist. *Res populi Rom. M. Lepido, Q. Catulo Consulibus militiae & domi gestas composui.* De dissensione horum Consulium Cicero Catil. III. Liv. lib. XC. Appian. I. Plut. in Sulla & Pompeio, Eutrop. & alii. FABR.

²⁶ *Brutus in cisal.*] Hic est M. Junius Brutus, M. Bruti, qui Caesarem interfecit, pater Plut. in Pompeio & Bruto. FABR.

CAPUT XXIII.

De quatuor novis bellis à Romanis susceptis, Hispanico, Pamphylico, Macedonico & Dalmatico.

Anno ab Urbe condita sexcentesimo septuagesimo tertio, sonantibus undique bellorum fragoribus, quorum unum in Hispania erat, aliud in Pamphylia, in Macedonia tertium, quartum in Dalmatia, ¹ exsanguis adhuc atque exhausta intestina perniciæ tamquam febribus Romana respublica, propulsare armis Occidentis Septentrionisque fortissimas gentes cogeatur. ² Sertorius siquidem, vir dolo atque audacia potens, cum partium Marianarum fuisset, Sullam fugiens, ex Africa dilapsus in Hispanias, ³ bellicosissimas gentes in arma excitavit. Adversus hunc, ut breviter definiam, duo duces ⁴ missi, Metellus & Domitius: quorum ⁵ Domitius ab Hirtuleio, Sertorii duce, ⁶ cum exercitu oppressus est. ⁷ Manilius, proconsule Galliae in Hispaniam

¹ Anno ab Ur. c. DCLXXIII.] Annum intelligit, quo Lepidus & Catulus Consules fuerunt, quem nos jam DCLXXV. post Romam conditam nominavimus, iis vero Coss. quatuor haec bella exorta fuisse Eutrop. initio libr. VI. auctor est. FABR.

² Exsanguis adhuc] Cod. Perizon. exanguis undique. Idem supra pro LXXIII. numerat annum LXXVII.

³ Sertorius siquidem.] De bello Sertoriano Appian. libro I. Plutarchus in Sertorio & Pompejo, Liv. lib. XC. & deinceps, Florus lib. III. cap. 22. Eutropius libr. VI. & auctor de Viris Illust. FABR.

⁴ Bellicosissimas] Edd. Vett. quaedam addunt ferocissimasque; Legunt dein in arma ex armis, sed contra meliores Codices.

⁵ Missi,] Ed Aug. missi sunt.

⁶ Domitius ab Hirtuleio,] Hirculeius est in nostris Manuscriptis Orosii, Eutropii & Flori libris. Hirculeium Quaestorem nominat Livius libr. XC. eundem Plutarchus in Sertorio intelligit his verbis, Δομίλιον ὃν καλεῖται (fortasse καλεῖον) ἀνθύπατον ὄντα τὸ ἐ-

πίσης Ἰσπανίας ἀπὸ τῶν περὶ τὴν κατὰ γωνιστὴν. Meminit ibidem Plutarchus Thoranii legati Metelli, quem Sertorius cum exercitu cæcidit. In meo etiam Floro Manuscripto legitur: Cum hinc Domitius & Thorius, inde Herculei praeluderent. Ubi inpressi habent, cum hinc Domitius & cohortes. FABR.

⁷ Cum exercitu oppressus est.] Obtinuerat hic L. Domitius Ahenobarbus proconsule Hispaniam citeriorem, ex qua Metellus, Sertorio viribus impar, eum arcessiverat. Sallust. Fragm. lib. II. Metellus Domitium procos. in citeriore Hispania, cum omnibus copiis quas paraverat, arcessivit. Oppressum eundem cum exercitu atque occisum fuisse a L. Hirtulejo tradunt quoque Plutarchus & Eutropius; Plutarch. in Sertorio p. 574. Δομίλιον ὃν καλεῖται, ἀνθύπατον ὄντα τὸ ἐπίσης Ἰσπανίας, ἀπὸ τῶν περὶ τὴν κατὰ γωνιστὴν &c. ἀνέλεν. Vertunt, Domitium & L. Manlium &c. Sed ego puto λέγειν esse scribendum, atque sic vertendum, Lucium vero Domitium quoque, alterius Hispaniae proconsulem, per quaestorem suum superatum &c. occidit. Nam Domitius Hispaniam

am cum tribus legionibus & mille quingentis equitibus transgressus, inquam cum Hirtuleio pugnam conferuit: à quo castris copiisque nudatus, in oppidum Ilerdam pene solus refugit. Metellus, multis praeliis fatigatus, per devia oberrans, hostem mora fatigabat, donec Pompeii castris confociaretur. Pompeius contracto ⁹ apud Pallantiam exercitu, Lauronem civitatem, quam tunc Sertorius oppugnabat, frustra conatus defendere, victus aufugit. Sertorius superato fugatoque Pompeio, Lauronem captam cruentissime depopulatus est: ¹⁰ reliquum agmen Lauronensium, quod caedibus superfuerat, miserabili in Lusitaniam captivitate transduxit. Pompeium autem, hoc est, illum Romanorum ducem, à se fuisse victum gloriatus est: quem magna praeditum fiducia, ad hoc bellum ¹¹ non pro consule, sed pro consulibus Roma misisset. Fuisse tunc Pompeio triginta millia peditum, mille equites, Galba scribit: Sertorium autem sexaginta millia peditum, octo millia equitum habuisse commemorat. Postea vero ¹² Hirtuleius cum Metello congressus, apud Italicam Beticae Urbem viginti millia militum perdidit:

spaniae citerioris, Galliae autem proconsole fuit Manlius seu potius Manilius. Praeterea cecidit in acie Domitius; turpi fuga, & exercitu amisso, evasit Manilius. Eutropii verba sunt lib. VI. cap. I. *A Sertorii duce Hirtuleio Domitius occisus est.* Clades apud Anam flumen accepta fuit. Florus lib. III. cap. 22. *Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius & Thorius, inde Hirtuleji fratres proderent: Mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppressis.* Quae si cum adductis ex Plutarcho conferas, ubi de Thorii quoque caede loquitur, videbis emendationem nostram stabiliri, neque L. Manilio locum ibidem esse. Aliquanto post pro confociaretur, Lugd. Bat. quart. *sociaretur.*

⁸ *Manilius Procos.*] Manilius est in uno Manuscripto, Manlius in caeteris. Apud Plutarch. est, ὡς ἂν Ἀδύκιον ἢ Ἀίλλιον ἐκ τῆς παλαιᾶς Γαλατίας ἐλθεῖν αὐτῶν βοηθόν, ubi Sigonius legit ὡς ἂν Ἀδύκιον Μαίλιον. FABR. Codd. MSS. quos consului, fere omnes, & inter illos Longobardi recte scribunt

Hirtuleio, & hic & infra; atque iterum Hirtulei, ubi aliquanto post de morte fratrum Hirtuleiorum loquitur Orosius. Hirtuleius autem, de quo hic agitur, cum fratre inter duces Sertorii fuit, & numeratur inter ejus quaestores. Pro Manilius in omnibus MSS. exaratur Manlius, sed perperam.

⁹ *Apud Pallantiam*] In aliis est *Polentiam*, mendose. De Pallantia Strabo lib. III. De Pallantinis, Plinius lib. III. cap. 3. De Lauronis excidio Plutarch. & Appian. FABR. *Palentium*. Lugd. Bat. quart. & Meus.

¹⁰ *Reliquum agmen Lauron.*] Plutarch. aliter; in Sertorio scribens, ipsum Lauronensibus pepercisse, eosque dimisisse. FABR.

¹¹ *Non pro consule*] Lege Plutarchum in Pompeio. FABR. Aliquanto post pro *Mille equites* Vulgg. & *mille equites*, contra MSS.

¹² *Hirtuleius cum Metello*] De Metelli victoria contra Hirtuleium, Liv. lib. XCI. Frontinus lib. II. Stratagem. FABR. Sallust. lib. II. *Fragm. Occurrere duci & praelium* ace.

dit : victusque in Lusitaniam cum paucis refugit. Pompejus ¹³ Segidam, nobilem Celtiberiae urbem, cepit. Sertorius deinde cum Pompeio congressus, decem millia militum ejus interfecit. Ex alio cornu, ¹⁴ vincente Pompeio, tantumdem pene ipse perdidit. Multa inter eos praeterea praelia gesta sunt. ¹⁵ Memmius, quaestor Pompeii, idemque vir sororis ejus, occisus est. ¹⁶ Hirtuleii fratres interfecti. ¹⁷ Perperna, qui ¹⁸ se Sertorio junxerat, comminutus est. Postremo ipse ¹⁹ Sertorius, decimo demum anno belli inchoati, iisdem, quibus & Viriathus, suorum dolis interfectus, finem bello fecit, Romanisque victoriam sine gloria dedit: quamvis Perpernam postea pars exercitus ejus secuta sit, qui à Pompeio victus, cum universo exercitu suo interfectus est. Civitatibus vero cunctis ultro ac sine mora per deditionem receptis, duae tantum restiterunt, hoc est, Uxama & Calaguris: quarum Uxamam Pompeius evertit, Calagurim Afranius jugi obsidione confectam, atque ad infames escas miseranda inopia coactam, ultima caede incendioque delevit. Percussores Sertorii praemium ne petendum quidem à Romanis esse duxerunt, quippe qui meminissent antea Viriathi percussoribus denegatum. Et quamvis nullo tunc praemio pa-

tra-

accendere, adeo uti Metello in sagum, Hirtuleio in brachium tela venirent.

¹³ Segidam,] MSS. omnes Belgidam, ut & Edd. Vett. usque ad Fabricium, qui tamen hujus suae emendationis nullam reddit rationem. Ego neque Belgidam neque Segidam in Celtiberia invenio, Balsionem sive Belsiniam ibidem agnoscunt Ptolemaeus & alii, quod proxime ad Belgidam accedit; ut & Cesatam sive Cesadam, quod scriptura sua non multum a Segida differt.

¹⁴ Vincente Pompeio,] Ita tres Florent. Meus & Perizon. Edd. pr. & August. cum Venetis. Lugd. Batt. quatuor cum Edd. quibusdam vim faciente Pompeio. Ultr. & Coll. Gronov. vim faciente vincente vel vincenteque Pompeio.

¹⁵ Memmius, quaestor] Memmium in agro Seguntino interfectum ait Plutarch. in Sertorio. De Memmio Quaestore Pompeii Cicero pro Balbo. FABR.

¹⁶ Hirtuleii fratres interfecti.] Quanta eo-

rum inter Sertorii duces fuerit existimatio, patet ex Frontini verbis Stratag. lib. II. cap. 7. Q. Sertorius, quum acie decerneret, barbarum, qui ei nunciaverat, Hirtuleium perisse, pugione trajecit, ne & in aliorum id notitiam perferret, & ob hoc animi suorum infirmarentur.

¹⁷ Perperna,] Perperna, non Perpenna, scribi debere, testimonio sunt Fasti Capitolini, in quibus anno DCLXI. cum Claudio Pulchro Consul M. PERPERNA comparatur: idemque à Dione lib. XLI. Περπέρνας adpellatur, unde non est dubium, quin apud Plutarchum & Appianum librarii pro Perperna substituerint Περπένναν, cum praesertim in Appiani Iberica ab Hen. Steph. edita Perperna hic, quo de agimus Περπέρνας adpelletur. FABR.

¹⁸ Se Sertorio junxerat,] A Florent. pr. abest Se. Flor. tert. scribit conjunxerat.

¹⁹ Sertorius decimo demum an.] In Eutropii libris scriptum est, Sertorium octavo decimo anno à suis occisum esse, sed Cuspinia-

traverint Romanam securitatem, tamen fortis fide ac viribus semper Hispania, cum optimos²⁰ invictissimosque reges reipublicae dederit, nullum umquam tyrannorum, ab initio usque in hodiernum diem, de se editum misit vel in se extrinsecus incurrentem, vivum potentemve dimisit. Interea²¹ Macedonicum bellum Claudius fortitus, varias gentes, quae Rhodopaeis montibus circumfusae sunt, ac tunc Macedoniam crudelissime populabantur: (nam inter caetera dictu audituque horrida, quae in captivos agebant, raptis, cum poculo opus esset, humanorum capitum ossibus, cruentis capillatisque adhuc, ac per interiores cavernas²² male effosso cerebro oblitis, avide ac sine horrore tamquam veris poculis utebantur, quarum cruentissimi atque inmanissimi Scordisci erant) has itaque, ut dixi, Claudius pellere Macedoniae finibus bello adtentavit, magnisque se malorum molibus objecit: ²³ unde cum animo aeger, & curis circumseptus, morbo insuper correptus esset, interiit. Hujus²⁴ successor Scribonius adtentatarum superiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma convertit, eamque superavit. ²⁵ Publius vero Servilius exconsule, Ciliciam & Pamphyliam crudelissime adortus, dum subdere studet, pene delevit, Lyciam & Urbes ejus obsessas oppressasque cepit. Praeterea, Olympum montem pervagatus, ²⁶ Phaselim evertit, Corycum diruit, ²⁷ Tauri quoque mon-

nianus recte corrigit, Octavo demum anno. Nam & Appianus de re gesta cum Sertorio ita scribit: λοιπόν δ' ἐπὶ τῷ Σερτηρίῳ τὸ Σερτηρίου φρούριον ὀκτιέτης. Ac Sertorius quidem octavo sui ducatus anno interfectus, bellum vero decimo confectum fuit, auctore Livio lib. XCVI. FABR.

²⁰ *Invictissimo/que*] Copulam delent praeter Ed. August. Cod. Longob. cum tertio Florent. & Lugd. Bat. tertio. Ex optimos & invictissimos alterutrum forsitan varia est lectio.

²¹ *Macedonicum bellum Claudius*] Hic est Ap. Claudius Pulcher, quem Consulem cum C. Servilio fuisse, diximus cap. superiore; de re ab eo gesta, Livius libro XCI. Eutropius 6. FABR.

²² *Mala effosso*] Ed. Aug. male effuso.

²³ *Unde cum animo aeger, & curis*] Haec lectio est in omnibus nostris Manuscriptis,

cujus loco in aliis inpressis corrupte legitur: *Unde cum haec animo gereret, curis circumseptus*, &c. FABR. Fabricianam emendationem confirmant MSS. nostri omnes & Ed. insuper August.

²⁴ *Succesor Scribonius*] C. Scribonius Curio, qui cum Cn. Octavio Consul fuit anno DCLXXVII. Ap. Claudio in Macedonia successit, Eutrop. lib. VI. Liv. lib. XCI. & XCV. Triumphus Curionis è Macedonia meminit Cicero in Pisonem. FABR.

²⁵ *P. Servilius exconsule*] De Servilii Consulatu dictum est supra. *Ex Consule*, id est, consulatu jam perfunctum missum ad Ciliciam & Pamphyliam scribit etiam Eutropius. *Ex Consule* ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, in Graeca Digestorum praefatione dicitur. FABR.

²⁶ *Phaselim evertit*,] *Phaselidis* nomen vulgo

montis latera in Ciliciam vergentia perscrutatus, Ifauros bello fractos,
¹⁸ in ditionem redegit: primus Romanorum per Taurum duxit exer-
 citum, ac limitem itineris fecit. Triennio emenso, quo bellum ge-
 stum est, Ifaurici nomen adsumpsit. ²⁹ Cosconius proconsule sortitus
 Illyricum, protrita subactaque Dalmatia, Salonas, Urbem florentissi-
 mam, post biennium tandem expugnavit & cepit.

vulgo corruptum est. Dionysius vs. 854.

Ἄλλαι δ' ἱερεῖς Παμφυλίδες εἰσὶ πόλεις,
 Κόρυκος Πέργη τε, καὶ Ἰωμέσσα Φάσηλιν.

Sallust. lib. 1. Hist. res à Servilio gestas
 describens. *Ad Olympum atque Phaselida,*
 item, *ad Corycum* dixit, auctore Prisc. lib.
 XV. Cicero Verr. V. *Phaselis illa quam*
cepit P. Servilius, non fuerat urbs ante Ci-
licum atque praedonum, &c. FABR.

²⁷ *Tauri quoque montis]* Meus *Tauri quo-*
que latera. Lugd. Batt. tres, *Taurique mon-*
tis latera.

²⁸ *In ditionem redegit]* Ita edidit Fabri-
 cius, quum ante illum Edd. omnes habe-
 rent *in deditionem redegit*, quod est rece-
 ptum loquendi genus, ubi de hoste qui
 deditionem facit, agitur, atque invenitur
 in MSS. Lugd. Batt. quatuor, Perizon. &

Meo, scribente tamen Meo *in deditionem*
recepit. Pro Fabricii tamen lectione stat.
 Cod. Longob. & simili modo *in ditionem*
venire dixit Pomponius de Origine ac Suc-
 cess. Magistrat. cap. XVIII. p. 275. Ed.
 Ruperti. §. *de Origine juris.* *Capta dein-*
de Sardinia, mox Sicilia, item Hispania,
deinde Narbonensis provincia: totidem praeto-
res, quot provinciae in ditiones venerant,
creati sunt. Itaque *in ditionem redegit*, tan-
 tundem est, ac populi Romani provin-
 ciam fecit.

²⁹ *Cosconius Procos.]* De rebus à Cosco-
 nio gestis Eutropius libro VI. ubi libri ei
Cnei praenomen dant, perperam, ut opi-
 nor: est enim hic C. Cosconius, cujus li-
 teris planum factum fuit, legionem esse à
 Bulbo sollicitatam in Illyrico, ut testatur
 Cicero pro Cluentio. FABR.

C A P U T XXIV.

De bello fugitivorum seu gladiatorum, & cladibus ejus.

¹ Anno ab Urbe condita sexcentesimo LXXIX. Lucullo & Cassio
 consulibus, ² gladiatores septuaginta & quatuor Capuae à ludo
 Cn.

¹ *Anno ab Ur. con. DCLXXIX.]* Eutro-
 pio hic annus est DCLXXVIII. aliis
 DCXXX quo Consules fuerunt, M. Te-
 rentius Varro Lucullus, & C. Cassius. FABR.

² *Gladiatores LXXIV.]* Eundem nume-
 rum habet Livius, & Eutropius: Appia-

nus, *μνημονεύει ἑβδομήκοντα*, Plutarch. in Cras-
 so, *ἑβδομήκοντα δύοιν δόντας*. FABR. Lugd. Bat.
 quart. numerat XLIV sed tert. cum Coll.
 Gron. & Codd. Meo Perizon. ac Florentt.
 tribus *sexaginta* & *quatuor* numerant sive
 scribunt.

Cn. Lentuli diffugerunt : qui continuo, ducibus ³ Crixo & Oenomaio Gallis, & Spartaco Thrace, Vesuvium montem occupaverunt ; unde erumpentes, ⁴ Clodii praetoris, qui eos obsidione cinxerat, castra expugnarunt : ipsoque in fugam acto, cuncta in praedam ⁵ verterunt. Inde per Consentiam & Metapontum circumducti, ingentia brevi agmina collegerunt. Nam Crixo decem millium multitudo, Spartaco autem triplex tunc numerus fuisse ⁶ refertur. Oenomaus enim jam ⁷ in superiore bello fuerat occisus. Itaque cum caedibus, incendiis, rapinis, stuprisque omnia miscerent, ⁸ in exsequiis captivae matronae, quae se dolore violati pudoris necaverat, munus gladiatorum ex quadringentis captivis, scilicet, qui spectandi fuerant, spectaturi, utpote lanistae, gladiatorum potius quam militum principes, ediderunt. Deinde consules Gellius & Lentulus adversus eos cum exercitu ⁹ missi, quorum ¹⁰ Gellius Crixum, acerrime pugnantem, praelio oppressit, Lentulus, a Spartaco superatus, aufugit. Post etiam collatis frustra ambo consules copiis, accepta gravi clade, fugerunt. Dehinc C. Cassium proconsulem ¹¹ idem Spartacus oppressum bello interfecit. Itaque exterrita Civitate non minore propemodum metu, quam sub Annibale circa portas fremente trepidaverat, senatus Crassum cum legionibus ¹² consulum novoque supplemen-

³ Crixo & Oenomaio] Ita hos duces nominandos esse non modo Appianus, verum etiam libri vetusti probant. FABR.

⁴ Clodii Praetoris] Claudium Pulcrum legatum habet Livius libro XCV. Clodium Glabrum Florus libro III. capite 20. κλάδιον στρατηγόν, Plutarchus. FABR.

⁵ Verterunt] Plerique Codd. MSS. cum Ed. Aug. averterunt.

⁶ Refertur] Sic scribere jubent MSS. fere omnes, non fertur.

⁷ In superiore] Duo & Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. superiore, deleta in.

⁸ In exsequiis captivae] Appianus : ὁ δὲ Σπάρτακος τετρακιστὶς Ῥωμαίων αἰχμαλώτους ἐν ἀγορᾷ Κεῖξον δυνάμει μισθῶν Ῥωμαίων περὶ τὴν ἐν Ῥώμῃ ὑπῆλθε. Spartacus ubi trecentos captivos Romanos Crixo inferias misit, cum CXX. millibus peditum Romanorum ad Urbem contendit. Hinc Florus : Defunctorum praelio ducum funera imperatoris celebravit exequiis, capti-

vosque circa rogam jussit armis depugnare. FABR. Mox mallem munus gladiatorum pro gladiatorum.

⁹ Missi] MSS. quidam sunt missi.

¹⁰ Gellius Crixum,] Crixum circa Garganium montem oppressum fuisse, Appianus scribit, à quo, & à Plutarcho plura pete. FABR.

¹¹ Idem] Florent. pr. ibidem.

¹² Consulum] Abest ab Ed. August. sed scribunt consulem tres Lugd. Batt. & Coll. Gron. male, consulum id est utriusque consulis, totis imperii viribus, ut loquitur Florus lib. III. cap. 20. Utriusque consulis tunc exercitum habuisse Crassum, qui tum praetor erat, in Vita Crassi testatur Plutarchus p. 548. postquam enim narravit utrumque consulem, Gellium & Lentulum contra fugitivos missum fuisse, addit, Senatum, consulibus infensum, jussisse, nihil pro imperio ut agerent, atque Crasso bellum mandasse.

to militum misit. Is mox ut fugitivorum pugnam iniit, sex millia eorum interfecit, nongentos vero cepit. Inde prius quam ipsum Spartacum, ¹³ ad caput Silari fluminis castrametantem, bello adgrederetur, Gallos ¹⁴ auxiliares ejus Germanosque superavit, è quibus triginta millia hominum cum ipsis ducibus occidit. Novissime ipsum Spartacum disposita acie congressum, maximasque cum eo fugitivorum copias perculit. Nam ¹⁵ sexaginta eorum millia caesa, sex millia capta referuntur: tria millia civium Romanorum recepta sunt. Caeteri qui ex hoc bello lapsi oberrabant, per complures duces frequenti indagine ¹⁶ adtriti sunt. At ego iterum ac saepius repeto, ¹⁷ num quidnam & hic comparatione aliqua egent tempora? Quis rogo audire non horreat non dicam bella talia, sed vel nomina ¹⁸ tanta bellorum, externa, servilia, socialia, civilia, fugitivorumque? ¹⁹ quae ne sic quidem saltem sese, ut commoti maris fluctus, ²⁰ quamvis molibus magnis, sequuntur, sed undique diversis causis, vocabulis, formis, malisque excitata, ²¹ coacervataque concurrunt. Ut è proximo repetam, & infame illud servile praeteream, Jugurthinum bellum nondum adhuc ab Africo ²² detonuerat, jam Cimbricum à Circio fulminabat. De Cimbricis illis nubibus adhuc foedi vastique torrentes effusi sanguinis agebantur, jam socialis ²³ belli nebu-

¹³ *Ad caput Silari*] De Silaro, qui & Silaris dicitur, Strabo libro quinto extremo, Plinius libro tertio, capite 103. & libro tertio, capite quinto. De numero interfectorum Livius libro nonagesimo-septimo. FABR.

¹⁴ *Auxiliares ejus*] Vox posterior abest a Perizon. dein Meus legit, *Germanosque bello superavit.*

¹⁵ *Sexaginta eorum millia*] Perizon. XLM. numerat.

¹⁶ *Adtriti sunt*] Ed. August. *contriti sunt.*

¹⁷ *Numquidnam & hic*] Lugd. Bat. pr. legit *haec*, Meus delet *aliqua*.

¹⁸ *Tanta*] Florent. sec. *tantorum*. Mox pro *fugitivorum* Perizon. & Meus recte *fugitivorumque*.

¹⁹ *Quae ne sic quidem*] MSS. fere omnes pro *ne* scribunt *nec*, at *quidem* delent Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gron. item Meus & Perizon.

²⁰ *Quamvis*] Lugd. Bat. pr. *quantisvis*.

²¹ *Coacervataque*] Sic confidenter, haec laudante Palmerio posui, pro vulgari, *coacervata*, nec adhuc diffido, quin aliquo sint probaturi. LAUT.

²² *Detonuerat*,] Lugd. Bat. sec. cum tribus Florentinis & Ed. Aug. legunt *perdetonuerat*; quod idem velle videtur Coll. Gronov. cum tribus reliquis MSS. Lugd. Batt. in quibus est *perditum noverat*, vel *perdito moverat*, vel denique *perditum moverat*. Meus vero Codex exhibet *pertonuerat*. Mox & jam *Cimbricum*, atque aliquanto post, & jam *socialis belli* Edd. quaedam Vett.

²³ *Belli nebulas &c.*] Virg. Aeneid. X. 809.

Aeneas nubem belli, dum detonet, omnem sustinet.

nebulas in magna continuo malorum nubila coituras, misera exhalabat Italia. Adhuc vero post infinitam crebamque Italici belli tempestatem discurre tuto per Italiam minime poterat: ita omnes absque illis periculosis inimicarum urbium voraginibus, dissoluta ac lubrica pace titubabant: jam sibi Marianum atque Cinnanum Roma parturiebat excidium, & aliud è diverso Oriens atque Aquilo, hoc est ²⁴ Mithridaticum minabatur, quod quidem Mithridaticum à superioribus coeptum porro in ulteriora porrigitur. De Mariana face rogos Sullanae cladis accensus est, de isto rogo funestissimo Sullani & civilis belli per plurimas terrarum partes ardentes fudes sparsi sunt, multaque incendia ex uno fomite diffuderunt. Nam Lepidus & Scipio in Italia, Brutus in Gallia, Domitius, Cinnae gener, in Africa, Carbo in Cossura & Sicilia, Perperna in Liguria, & post cum Sertorio in Hispania, omniumque atrocissimus Sertorius in eadem Hispania, haec tunc civilia, vel quo alia dicenda sunt nomine, bella excitantes, de uno multa, ²⁵ de parvo magna fecerunt; absque illis tribus vastissimis bellis, quae tunc externa vocabantur, hoc est, Pamphylico, Macedonico atque Dalmatico, dissimulato etiam magno illo Mithridatico, longe omnium ²⁶ diuturnissimo, infestissimo, ac formidolosissimo: deinde, adhuc Hispaniensi Sertoriano nondum finito, immo ipso adhuc vivente Sertorio, hoc fugitivorum, & ²⁷ ut verius dicam, gladiatorium bellum inhorruit, jam non ²⁸ spectandum paucis, sed ubique metuendum. Quod quia fugitivorum bellum dicitur, nemini vile habeatur ex nomine. Saepe in eo singuli & aliquando simul cum agminibus frustra junctis ambo consules victi sunt, plurimique nobiles trucidati. Ipsi autem fugitivi plus quam centum millia fuere, qui caesi sunt. Ex quo admonemus, ut ipsa se consoletur Italia de vexatione externorum praesentium, per recordationem praeteritorum ²⁹ ex se atque in se; & ipsam se incomparabili-

²⁴ *Mithridaticum*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. adjungunt *bellum*.

²⁵ *De parvo magna fecerunt*,] Edd. Vett. *de minimo magna fecerunt*. MSS. omnes *de magno magna*, unicus Perizon. *de magno majora fecerunt*, quod ego prae reliquis praestare puto, neque enim exiguum fuit illud bellum civile sive sociale primum, unde reliqua provenerunt.

²⁶ *Diuturnissimo*] Superlativum hunc no-

lunt, sed *diuturno* scribunt, tres Florent. tres Lugd. Batt. Meus, Perizon. & Coll. Gronov.

²⁷ *Ut verius dicam*] In Florent. sec. deest ut.

²⁸ *Spectandum paucis*,] Per voluptatam scilicet in amphitheatro, in quo inclusos depugnare inter se cernerent gladiatores otiosi.

²⁹ *Exeatque in se ipsa, nec putet se incom-*

irabiliter crudelius dilaceratam noverit a suis. Quamobrem ²⁹ huic nunc quinto volumini finem fecerim, ut bella civilia externis ubique permixta, vel quae dicta sunt, vel etiam quae sequuntur, quia sic sibi ³⁰ serie temporum ³¹ & malis sequacibus cohaeserunt, libri saltem termino separentur.

[*comparabiliter dilacerari.*] Monstra Herculis hic domui. Scripti omnes: *Ex se atque in se incomparabiliter dilacerantium*, quibus quid confusius? Sed tamen ut mihi tribuam, fecisse, *exeatque in se ipsa* de *Ex se atque in se ipsa*, ita Veneto libro illud, *nec putet se*, merito debeo. LAUT. Venetae (quas respicit) Edd. legunt *Exeatque in seipsam*, *nec putet se incomparabiliter crudelius dilacerari*. Eaque omnium Vett. Edd. lectio est, praeterquam Ed. August. quae sic habet, *ex se atque in se ipsam incomparabiliter crudelius dilacerantium suorum*. Quae quoque Cod. Longob. scriptura est, nisi quod augeat ita, *ex se*, *atque in se*, & *ipsam se incomp.* neque a Longob. discrepant Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Cod. Perizon. Meus vero legit, *ex se atque in se*; & *ipsam se incomparabiliter crudelius dilaceratam noverit a suis*. Quae sola mihi vera videtur esse hujus Loci emendatio; Lautio enim nequaquam plausum, quem sibi tribuit do, nam *externa praesentia*, de quibus loquitur Orosius, debent sibi habere aliquid oppositum, quod deest in Lautiana emendatione, invenitur autem in nostra, videlicet *praeterita il-*

la bella sive mala, *ex se atque in se*. Ad hanc quoque emendationem aliquid conferunt, vitiosi in prioribus, Florent. sec. & tert. ex quibus sec. (consentiente Ultr.) legit, *exeatque in se*, & *ipsam se incomparabiliter crudelius dilacerantium* (correctum fuit in Florent. *dilaceratam*) *suorum*. tert. vero, *exseatque in se* & *ipsam se incomparabiliter crudelius dilaceratam* (superfribitur *adfectam*) *noverit*. Fabricius & Scottus vulgarunt, *praeteritorum*, *ex se atque in seipsam incomparabiliter crudelius dilacerantium*.

²⁹ Huic nunc] Ita legere jubent MSS. meliores, alii & Vulgg. Edd. *huic quinta volumini jam*.

³⁰ Serie temporum] *Meus miserie temporum*.

³¹ Et malis sequacibus] Flor. sec. *ut malis sequacibus*.

In MSS. Cod. Longobardico, post illa, *Pauli Orosii lib. V. explicit. Incipit lib. VI.* notitia quaedam praeclari ejus Codicis sequitur, scriptura eadem, his verbis: *Confectus Codex in statione magistri Viliaric Antiquarii. Ora pro me scribitor, sic Dominum babeas protectorem.*

P A U L I O R O S I I ,
P R E S B Y T E R I H I S P A N I ,

H I S T O R I A R U M

L I B E R S E X T U S .

C A P U T I .

Unum Deum, tam Gentilium quam Christianorum iudicio.

Mnes homines, ¹ cuiuslibet vel sectae, vel vitae, vel patriae, ita semper ad prospectum prudentiae naturali bono ² eriguntur, ut oblectamento corporis rationale mentis, etsi non actu praeferant, iudicio tamen praeferendum sciant. Quae mens, ratione duce ³ illustrata, in medio virtutum, quibus genuino favore, quamvis vitiis inclinetur, assurgit, ⁴ scientiam Dei quasi arcem prospicit. ⁵ DEUM enim quilibet hominum contemnere ad tempus potest, nescire ⁶ in totum non potest. Unde quidam, ⁷ dum in multis Deum credunt, multos Deos indiscreto

ti-

¹ *Cuiuslibet vel sectae, vel vitae,*] MSS. tres ex Lugd. Bat. Coll. Gronov. Meus & Florent. pr. deleta primo *vel*, malunt, *cuiuslibet sectae, vel vitae, vel patriae*. Edd. Antiquae transponunt illa *vel sectae, vel vitae*.

² *Eriguntur,*] Coll. Gronov. exiguntur. Mox ut in Flor. pr. abest.

³ *Illustrata,*] Meus male *lustrata* & pro genuino mox gemino Lugd. Bat. tert.

⁴ *Scientiam Dei*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. ad *scientiam Dei*.

⁵ *Deum enim quilibet* &c.] Hinc ani-

mam, naturaliter Christianam vocavit Tertullian. in Apologetico Cap. XVII. p. 176. quum antea haec scripsisset: *Vultis ex animae ipsius testimonio comprobemus? quae, licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis circumscripta, licet libidinibus ac concupiscentiis evigorata, licet falsis Diis exancillata, cum tamen resipiscit* &c.

⁶ *In totum*] Lugd. Batt. pr. & quart. in tantum.

⁷ *Dum in multis Deum credunt,*] Edd. quaedam Vett. *Dum in multis diis credunt,* mul-

timore finxerunt. ⁸ Sed hinc jam vel maxime, cum auctoritate veritatis operante, tum ipsa etiam ratione discutiente, discessum est. ⁹ Quippe cum & ¹⁰ philosophi eorum, ut de nostris ¹¹ sanctis fileam, dum ¹² intento mentis studio quaerunt, scrutanturque omnia, unum Deum auctorem omnium ¹³ reppererunt, ad quem unum omnia ¹⁴ referrentur; unde etiam nunc pagani, ¹⁵ quos jam declarata veritas de contumacia magis quam de ignorantia ¹⁶ convincit, cum à nobis discutiuntur, non se plures Deos sequi, sed sub uno Deo ¹⁷ magno plures ministros venerari fatentur. Restat igitur de intelligentia veri Dei per multas intelligendi suspensiones ¹⁸ confusa dissensio, quia de uno Deo omnium pene una opinio est. Hucusque humana scrutatio, etsi cum labore, ¹⁹ potuit: at ubi ratiocinatio ²⁰ defecit, fides ²¹ subvenit. Nisi enim crediderimus, non ²² intelligemus. Ab ipso audias, ipsique Deo credas, quod verum velis scire de Deo. Itaque ²³ idem unus & verus Deus, in quem omnis, ut diximus, etsi ex diversis opinionibus secta concurrat, mutans regna, & dispo-

multos indiscreto timore finxerunt. Sed Oro-
sii verborum hic est sensus, Dum quidam
opinantur multis rebus inesse numen, at-
que ipsos Deos, veluti in familiam di-
stinctos, singulos separata obire munia, non
bene discernentes individuum deitatem,
multos sibi deos colendos finxerunt.

⁸ Sed hinc] Flor. pr. Sed hic.

⁹ Quippe cum] Posteriolem vocem de-
lent Cod. Ultr. & Edd. quaedam Vett.

¹⁰ Philosophi] Vide quae de Platone &
Thalete notavimus ad Apologeticum Ter-
tulliani cap. XLVI. p. 387.

¹¹ Sanctis] Lugd. Bat. pr. sacris. Meus
autem & Perizon. Scis. unde nata varietas
lectionis.

¹² Intento] Lugd. Bat. sec. & Ultr. in-
tente. Mox in Ultr. abest omnia.

¹³ Reppererunt,] Lugd. Bat. quart. reperi-
mus.

¹⁴ Referuntur,] Meus referrentur, quod
praetuli.

¹⁵ Quos] Lugd. Bat. pr. quod.

¹⁶ Convincit] Lugd. Bat. quart. convi-
cit.

¹⁷ Magno] Abest a Florent. pr.

¹⁸ Confusa dissensio,] Lugd. Bat. quart.
confusa discretio. Male. Omnes, inquit, in eo
consentiunt, unum esse Deum, sed in isto
consensu confusae plures plurium sunt opi-
niones.

¹⁹ Tametsi cum labore, potuit:] Addidit
Fabricius, deliberare, non recte. Absolute
enim illud verbum eleganter ponitur.
Virg. lib. II. Aeneid.

Haecenus, Acca soror, potui. LAUT.

Temere certe fecit Fabricius, quod contra
omnes MSS. omnesque Edd. Vett. verbum
illud de suo inferuerit. Edd. autem vete-
res pleraeque habent patuit, sed August.
cum MSS. potuit. Pro tametsi MSS. & Edd.
melioris etsi praeferunt, vel & sic. quod
exstat in tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

²⁰ Defecit,] Ed. pr. & illam secutae
deficit.

²¹ Subvenit.] Lugd. Batt. tres superve-
nit.

²² Intelligemus.] Lugd. Bat. pr. & tert.
cum Ed. August. intelligimus.

²³ Idem unus] Deleto idem, MSS. tres
Z z 2 Lugd.

disponens tempora, peccata quoque puniens, ²⁴ quae infirma sunt mundi elegit, ut confundat fortia; Romanumque imperium, adsumto ²⁵ pauperrimi status pastore, fundavit. Hoc per reges & consules diu ²⁶ pro-
vectum, postquam Asiae, ²⁷ Africae atque Europae potitum est, ad u-
num imperatorem, ²⁸ eundemque fortissimum & clementissimum, cun-
cta sui ordinatione ²⁹ congeffit. Sub hoc imperatore, quem omnes
fere gentes amore & timore permixto iuste honorarent, Deus verus,
qui superstitione sollicita ab ignorantibus colebatur, magnum illum ³⁰ in-
telligentiae suae fontem aperuit, promptiusque per hominem docturus
homines filium suum misit operantem virtutes, quae praecellerent homi-
nem, ³¹ coarguentemque daemones, quos aliqui deos putavissent, ut
³² qui ipsi, tamquam homini, non ³³ credidissent, operibus, ³⁴ tamquam
Dei, crederent; deinde ut ³⁵ in magno silentio ac ³⁶ pace latissima in-
offensae & celeriter novi nominis gloria, & adnuntiatae salutis velox
fama percurreret, vel etiam, ut discipulis ejus per diversas gentes eun-
tibus, ultroque per cunctos salutis dona offerentibus, ³⁷ obeundi ac
differendi, quippe Romanis civibus inter cives Romanos, esset tuta-

li-

Lugd. Batt. & Meus cum Coll. Gron. ma-
jant, *Itaque unus & verus Deus.* At Ed.
August. hanc suppeditat lectionem, *itaque
unus est & verus Deus.* In Cód. Perizon.
abest vox *Deus.*

²⁴ *Quae infirma*] Ex Epist. prima Pauli ad
Corinth. cap. I. 27.

²⁵ *Pauperrimi status pastore*] Romulo, apud
Faustulum, magistrum regii pecoris, edu-
cato. Livius lib I. cap. 4.

²⁶ *Provectum*,] Lugd. Batt. tres cum
Coll. Gronov. *profectum.*

²⁷ *Africae atque Europae potitum est*,] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. in-
terferunt *imperio.* Ultr. *inperiis*, a manu
seribae inperiti, qui nescivit millies cum se-
cundo casu jungi verbum *potiri*, ut a-
pud Sallustium in Catil. Cap. XLVII. *urbis
potiri* &c. *Europae atque Africae* transponit
Flor. pr.

²⁸ *Eundemque*] Lugd. Bat. pr. *eundem.*
Mox *clementissimum* ejiciunt quidam Editi.

²⁹ *Congeffit.*] Lugd. Batt. quatuor cum
Ultr. & Coll. Gronov. *concessit.* Loquitur
de Augusto.

³⁰ *Intelligentiae suae*] Vox posterior ab-
est a Lugd. Bat. pr. & quarto a Coll.
Gron. Pariter in Edd. quibusdam Vett.
hominem.

³¹ *Coarguentemque daemones*,] Meus,
coarguerint daemones.

³² *Qui*] Flor. pr. *quod.* Edd. Vett. non-
nullae *quia.*

³³ *Credidissent*,] Numero singulari Meus
& Perizon. efferunt *credidisset*, & mox
crederet. Pericope autem haec in Flor. pr.
non invenitur.

³⁴ *Tamquam Dei*,] Lugd. Batt. omnes,
una cum Ultr. & Coll. Gronov. *tanquam
Deo.* Sed contra reliquos & S. S. locum,
unde haec desumpta sunt, in Ev. Joannis
cap. X, 37. 38.

³⁵ *In magno silentio*] Flor. pr. *in* delet,
& legit, *magno silentio.*

³⁶ *Pace latissima*] Lugd. Batt. tres &
Coll. Gronov. *pace largissima.* Tertius in
Lugd. Bat. & celeriter delet.

³⁷ *Obeundi ac differendi*,] MSS. aliquot
& Edd. *abeundi & deferendi.* Sed minus
recte.

libertas. Quod ideo commemorandum putavi, quia hic sextus libellus usque ad Caesarem Augustum, de quo haec dicuntur, extenditur. ³⁸ Quod si aliqui hanc lucidissimam rationem irritam putant, suisque diis potius adsignant, quos primum prudentia ³⁹ elegerint, deinde praecipuo cultu invitarint, ut sibi per eos amplissimum ⁴⁰ hoc pulcherrimumque imperium ⁴¹ conderetur: sic enim jactitant, ⁴² quia ipsi optimo genere sacrorum ⁴³ emeruerint praecipuum deorum favorem, quibus ademptis vel praetermissis, ⁴⁴ discesserint omnes,

⁴⁵ *Adytis arisque relictis,
Dii, quibus imperium hoc steterat:*

Unde quamvis reverentia sanctitatis tuae ⁴⁶ multa fortissime verissimeque differuerit, tamen & mihi locus exigit, ut pauca subjiciam. Si Romani colendo deos ⁴⁷ emeruerunt favorem deorum, & non colendo amiserunt; ⁴⁸ ut ipse Romulus, parens Romae, inter tot mala ab ipso

recte. Intelligit enim non illam libertatem veniendi & abeundi, qua nihil proficeret religio Christiana, sed circumeundi, disferendi, disputandi, convincendi &c.

³⁸ *Quod si aliqui &c.*] Transponunt tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Quod si banc aliqui &c.* Pro *putant* eadem Coll. habet *putarint*.

³⁹ *Elegerint, &c.*] Ed. August. *eligerent*, deinde *praecipuo cultu invitarint*. in Lugd. Bat. quarto *invitarunt*.

⁴⁰ *Hoc*] Abest a Lugd. Batt. pr. & tertio, atque a Coll. Gronov.

⁴¹ *Conderetur:*] Sic edidit Fabricius, omnesque, quos ego consului, legunt MSS. exceptis Florent. qui cum quibusdam Editionibus antiquis exhibent *concederetur*. Verum in prima omnium Edit. quoque *conderetur* exstat.

⁴² *Quia*] MSS. & Edd. nonnulli *quod*, prouti passim in hujus Auctoris libris impressis & scriptis haec permutari solent. Argumentum vero hoc praeter alios uberius prosequitur Tertullianus in Apologético cap. XXV. p. 243. & seqq. *Quoniam tamen Romani nominis proprie mentio oc-*

currit, non omitam congressionem, quam provocat illa praesumptio dicentium, Romanos pro merito religiositatis diligentissimae in tantum sublimitatis elatos, ut Orbem occuparint. &c.

⁴³ *Emeruerint*] Haec omnium MSS. lectio est, nisi quod in Perizon. sit *emeruerant*. Vulgg. quidam *meruerint*.

⁴⁴ *Discesserint*] Cod. Perizon. habet *discesserunt*.

⁴⁵ *Adytis*] Verba sunt Virg. Aeneid. II.

*Excessere omnes adytis, arisque relictis
Dii, quibus imperium hoc steterat.* FABR.

⁴⁶ *Multa fortissime verissimeque differuerit,*] Respicit Augustini libros de Civitate Dei. Edit. August. *verissime* delet, legens *multa fortissimeque* &c. Verum tota haec pericope a Florent. pr. abest.

⁴⁷ *Emeruerunt*] Lugd. Bat. quart. & *meruerunt*. pr. atque tert. cum Periz. & Coll. Gronov. *meruerint* & mox deinceps *amiserint*.

⁴⁸ *Ut ipse*] Prior vox exsulat a Lugd. Batt. tert. quarto & Perizon.

ipso ortu suo ingruentia salvus esset, ⁴⁹ colendo quis meruit? An Amulius avus, ⁵⁰ qui exposuit ad necem? An pater, ⁵¹ qui incertus fuit? An Rhea mater stupri rea? An Albani parentes, ⁵² ipsa quoque ab initio Romani nominis germina persequentes? An tota Italia, quae per quadringentos annos, dum audere potuit, excidio ejus inhiavit? Non, inquit, sed dii ipsi, quia se colendos sciebant, futuros custodiēre cultores. Ergo praescii sunt. ⁵³ Si praescii sunt, cur hoc imperium ⁵⁴ inter tot annorum saecula eo potissimum tempore ad summam potentiae arcem perduxerunt, ⁵⁵ quo ille nasci inter homines atque agnosci ut homo voluit, ⁵⁶ post cujus nomen & ipsi pro nihilo contemti sunt, & cum universo mundo etiam illi, quos ipsi provexerant, ⁵⁷ cucurrerunt? Sed humiliter ⁵⁸ obrepfit, inquit, & latenter intravit. Latentis & humilis unde tam celebris fama? tam indubitata fides? tam manifesta potentia? Signis quibusdam & vir-

⁴⁹ Colendo quis meruit?] In Cod. Perizon. abest colendo. in Lugd. Bat. pr. legitur, colendo quos meruit? quasi ad ipsum Romulum is cultus deorum pertineret. Sed recte legitur quis, propter ea quae sequuntur.

⁵⁰ Qui exposuit] Edd. Vett. excepta August. qui eum exposuit. Sed contra MSS.

⁵¹ Qui incertus fuit] Perizon. qui incertus erat?

⁵² Ipsa quoque] Desunt duo haec verba in Ed. August.

⁵³ Si praescii sunt] Ed. pr. si ergo praescii sunt.

⁵⁴ Inter] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. in.

⁵⁵ Quo ille nasci] Ita exhibent omnes libri MSS. & ex Edd. Vett. prima, Paris. & Venetae. Verum Bolfuing. & illum deinceps secutae reliquae maluerunt edere, quo se ille nasci &c. Quam lectionem, quamvis in August. Edit. quoque invenimus, probare tamen nequeo.

⁵⁶ Post cujus nomen] Quum in Fabricii Edit. primis irrepsisset *bujus*, reliquae, & ipsa Scotti, ineptam illam, & ex typographi mendo natam, lectionem serva-

verant. In Codice meo legitur *ejus*, in reliquis omnibus recte *cujus*. Flor. pr. *per cujus nomen* &c. quae lectio videtur significare virtutem & potentiam ejus nominis, id est, ipsius Christi.

⁵⁷ Cucurrerunt?] Lectionem sane hanc concoquere vix possum. Quid enim est *cucurrere cum universo mundo*? Florent. secundi tolerabilior est lectio *concurrerunt*. Sed neque illa mihi satisfacit. Corrigo igitur *corruerunt*. Et ipsi Dii (inquit) illi, quos Romani sibi elegerant, & Romani, qui per istos Deos sese tanta potentia auctos credebant, domiti sunt virtute Dei inter homines nati & ut homo agniti. Cujus regnum ubi venit, & ipsi illi Dii fictitii pro nihilo contemti habitique sunt, & Romanorum imperium corrui; quod una cum universo mundo venit sub ditionem ejus, qui & imperia & imperatores constituit, & cui a Patre suo dudum hereditas universae terrae omniumque regnorum regimen erant promissa. Haec Orosii, ut Scriptoris Christiani, mihi videtur esse sententia.

⁵⁸ Obrepfit,] Recte, neque mutare malim cum *inrepfit*, quod in Meo Codice legitur.

virtutibus mentes hominum superstitione ⁵⁹ sollicitas cepit & tenuit. At haec si homo potuit, Dii magis ⁶⁰ posse debuerunt. An quia ille hanc potentiam à Patre sibi traditam praedicabat, perventum est aliquando ad intelligentiam illius noti & ignoti Dei, quam adprehendere, ut dixi, nemo nisi per ipsum potest? Nec quisquam potest, nisi ⁶¹ qui toto se perspecto ac despecto, conversus ad sapientiam Dei ⁶² omnem quaerendi ratiocinationem transtulerit ad credendi fidem. Verumtamen breviter discutio: Dii isti, quos tantos ferunt, ut Romanam Rempublicam & propitii provexisse, & ⁶³ averſi adflixisse videantur, eo certe tempore, quod palam constat, quo nasci Christus voluit, & adnuntiari ⁶⁴ gentibus coepit, ⁶⁵ devotissime atque intentissime colebantur. Ita illi, consulentes & sibi & cultoribus suis, non potuerunt vel reprimere, vel repellere superstitionem ejus, propter quam spernendos se cultoresque ⁶⁶ suos destituendos viderent? Quamquam si ab invitis; danda venia, nec ⁶⁷ deferendi fuerunt; si a voluntariis; servanda praescientia, nec prius fuerant adjuvandi. Hoc factum est, inquiunt: nam excitavimus gentes, accendimus reges, institui-
mus leges, disposuimus iudices, praeparavimus poenas suppliciiis & crucibus, orbem totum scrutati sumus, ⁶⁸ si quo modo Christianum nomen & cultus universo mundo posset abradi. Hoc eatenus factum est, donec foecunda crudelitas eousque inter tormenta ac per tor-
men-

⁵⁹ Sollicitas] Editiones Vett. omnes (exceptis Hittorp. & Venetis, in quibus mendose solitas) ut & MSS. sic legunt, praeter Lugd. Batt. sec. & primum. In secundo exstat sollicitatas, quae lectio in prima superscribitur. Retineo vulgatam. Mentis hominum superstitione sollicitas recte vocat, dum respicit ineptam illam sollicitudinem, quae ex superstitione oritur.

⁶⁰ Posse] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. potuisse.

⁶¹ Qui toto se perspecto ac despecto] Ed. August. simpliciter legit, qui toto prospectu.

⁶² Omnem] abest haec vox a Florent. pr. Mox pro transtulerit Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. legunt transtulit. Vitiose quoque in Scotti Ed. legitur rationem.

⁶³ Averſi] Ita MSS. adversi Edd. quae-

dam ex Vett. Mox videbantur quatuor Lugd. Batt. cum Ultr. pro videantur. & pro eo certe tempore, Meus & Perizon. eo certo tempore. quod & Florent. sec. & tert. exhibent.

⁶⁴ Gentibus] Inepte in MSS. uno aut altero ex Lugd. Batt. adjicitur Christianis, vel Christum.

⁶⁵ Devotissime] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. diutissime. Ultr. & Lugd. Batt. secund. quamvis devotissime.

⁶⁶ Suos] Abest a Lugd. Batt. tert. & quarto atque Coll. Gronov.

⁶⁷ Deferendi] Edd. prima, Paris. & Venetae desperandi. In iis vero quae praecedunt, notam interrogandi, qua sensus obscuritas tollitur, addidi

⁶⁸ Si quo modo] Lugd. Batt. tres Ultr. & Coll. Gronov. cum Edd. quibusdam adjiciunt tandem.

⁶⁹ Pro-

menta proficeret, quamdiu ipsum regium culmen, per quod solum
 69 prohiberi potuerat, occuparet. Et quid postea consecutum est?
 Imperatores, inquiunt, Christiani cessare sacra, & claudi templa ius-
 serunt atque ideo

Excessere omnes, adytis 70 arisque relictis,

Dii, quibus imperium hoc steterat.

O quanta & quam inoffensa lux veritatis est, si non adversus eam
 ultro sese offerentem 71 imbecilli infeliciter oculi clauderentur! 72 Si
 Christiana fides per multa retro 73 tempora, saevientibus undique ad-
 versum se gentibus, regibus, legibus, 74 caedibus, crucibus ac mortibus,
 reprimi nullo modo potuit, immo ut dixi, inter haec & per
 haec crevit, cultus autem idolorum jam quodammodo ex se deficiens,
 ac sibi erubescens, ad unam clementissimam iussione sine ullo poe-
 nali terrore cessavit; cui dubium est, hoc per istius intelligentiae de-
 monstrationem de creatore suo tandem innotuisse creaturae, 75 quod
 illa eatenus per varias ratiocinationes mentis, intentae quamlibet, aliis
 obfuscata quaesierit, ac per hoc statim amoris ejus, quem etiam igno-
 rans dilexerat, inhaesisse? Nec igitur mirum est, si in magna familia
 76 inveniuntur aliqui servi, qui, consuetudine lasciviaque seductorum
 adsuefacti, patientia domini sui ad contemptum ipsius abutantur,
 77 unde & merito Deus vel ingratos, vel incredulos, 78 vel etiam con-
 tumaces variis correptionibus arguit: quod semper utique fatendum
 est,

69 *Prohiberi potuerat,*] Perizon. *impediri.*
 Lugd. Batt. tert. & quart. cum Meo &
 Perizon. atque Coll. Gronov. *prohiberi po-*
terat.

70 *Arisque relictis Dii,*] Ed. August. *aris*
relictis Diisque.

71 *Imbecilli*] Lugd. Batt. pr. & sec. *in-*
becilles.

72 *Si Christiana fides*] Meae Membra-
 nae, expuncto *si*, legunt *Fides Christiana*
 &c.

73 *Tempora*] Lugd. Bat. pr. *secula.*

74 *Caedibus, crucibus*] Prior vox in Lugd.

Bat. pr. desideratur, pro altera in Ed.
 Vett. quibusdam legitur *cruciatibus.*

75 *Quod*] Male Edd. & MSS. quidam,
quem, quam vel quoniam, ut & mox statu-
 tum pro *statim* Lugd. Bat. quart.

76 *Inveniuntur*] Lugd. Bat. tres cum Coll.
 Gronov. & Cod. Ultr. *inveniantur.*

77 *Unde & merito*] Lugd. Batt. tres cum
 Coll. Gronov. *unde merito.*

78 *Vel etiam*] Abest prior vox a Meo
 Codice, *utique*, quod sequitur paullo post,
 in Lugd. Bat. sec. non exstat.

est, tunc tamen praecipue, ⁷⁹ quando adhuc per universum mundum nulla erat ecclesia, quae interventu fidelium precum meritas mundi poenas justumque judicium Dei, exorata ipsius clementia, temperaret, unde etiam haec, quae mala hominibus videntur, qualiacumque ⁸⁰ sunt, graviora sine dubio omnia fuerunt, sicut ipso, quo coepta sunt, ordine probabuntur. Bellum Mithridaticum, vel, ut verius dicam, belli Mithridatici clades, ⁸¹ multas simul involvens provincias ⁸² tracta & protenta per quadraginta annos fuit. Nam ⁸³ sexcentesimo sexagesimo secundo (ut dixi) anno ab Urbe condita, quo etiam ⁸⁴ primum civile bellum coeperat, ⁸⁵ inardescens, consilatu Ciceronis vero & Antonii, ut verbis ⁸⁶ poetae optimi loquar,

Barbarico vix consummata veneno est.

⁸⁷ Sed in his temporibus, triginta gerendi belli inveniuntur anni. Qualiter autem XL. à plerisque ⁸⁸ dicti sint non facile discernitur.

CA-

⁷⁹ Quando adhuc per &c.] Transponuntur haec in Perizon. ita, quando per universum mundum nulla adhuc erat ecclesia.

⁸⁰ Sunt,] Edd. Vett. quaedam, *sint*.

⁸¹ Multas simul] Omnium MSS. haec est lectio, quam reposui. Vulgg. *multas secum*. praeter August. quae cum MSS. consentit.

⁸² Tracta & protenta] In Meis membran. legitur, *tracta & protracta*.

⁸³ DCLXII. ut dixi, anno] Dictum hoc est libro superiore cap. XIX. ubi de spatio belli Mithridatici in Annotationibus scripsimus. FABR.

⁸⁴ Primum civile bellum] Lugd. Bat. fec. primo, sed delent Florentini tres, & in tertio bellum quoque abest.

⁸⁵ Inardescens,] Edd. quaedam Vett. cum prioribus hoc verbum connectunt, dum legunt *inardescere*. At in tribus Lugd. Batt.

& Coll. Gronov. legitur, *inardescens erat*, consilatu vero (in pluribus aliis MSS. & Edd. vero hic non adjicitur) Ciceronis & Antonii &c. *consummata veneno*. deleta est.

⁸⁶ Poetae optimi] Lucanum innuit, apud quem illa exstant lib. I. 337. Nota jam temporibus Orosii & Augustini in magno fuisse pretio Lucanum, in nimio quoque postea.

⁸⁷ Sed in his] Mediam vocem male eijciunt quaedam Edd. Quot autem annis duraverit gravissimum illud bellum Mithridaticum, pro virili, per annales deduximus in Hist. Universali, cujus tertius Tomus a Regibus Ponti initium facit, ubi plura de hoc Mithridate inveniuntur.

⁸⁸ Dicti sint] Perizon. Meusque, *dicti sunt*. Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Coll. Gronov. *distincti sint*.

CAPUT II.

Prosequitur hic bellum Mithridaticum, quod Sylla confecit.

Igitur Mithridates ¹ rex Ponti atque Armeniae, ² postquam Nicomedem, Bithyniae regem, amicum populi Romani, regno privare molitus est, atque a senatu monitus, si facere tentaret, bellum sibi a populo Romano inferendum fore, iratus Cappadociam continuo ³ pervasit: atque expulso ab eo Ariobarzane rege cunctam provinciam igni ferroque vastavit. Bithyniam deinde pari clade corripuit. Paphlagoniam simili exitu adflixit, pulsus ex ea Pylaemene & Nicomede regibus. Post cum venisset Ephesum, ⁴ crudeli praecepit edicto, ut per totam Asiam ⁵ quicumque inventi essent cives Romani, sub una die omnes necarentur. Et factum est. Nec explicari aut comprehendendi ullo modo verbis potest, quae tunc multitudo Romanorum civium caesa sit, quis moeror plurimarum provinciarum, quis gemitus occidendorum pariter atque occidentium fuerit, cum singuli quique aut prodere innocentes hospites & amicos, aut ipsi periclitari poena hospitum cogerentur. Archelaus ⁶ quoque, dux Mithridatis, ⁷ cum centum viginti millibus peditum atque equitum in Achaiam praemissus, Athenas cunctamque Graeciam, partim vi, partim deditioe obtinuit. ⁸ Sylla, cui post consulatum Mithridaticum bellum obvenerat, Archelaum apud

¹ Rex Ponti atque Armeniae,] De Armenia minore id intelligendum. Armeniae Majoris enim rex erat Tigranes, quem, generum suum, filiae Cleopatrae nuptiis bello Romano implicuit regum callidissimus hic & fortissimus Mithridates.

² Postquam Nicomedem,] Eadem Eutr. lib. V. Lege Appiani Mithridaticum, & Justinii lib. XXXVIII. FABR.

³ Pervasit:] Lugd. Bat. quart. invasit.

⁴ Crudeli praecepit edicto,] De hoc edicto praeter Appianum Liv. lib. LXXVIII.

Florus lib. III. cap. 5. Eutropius libr. V. Hinc Cicero pro lege Manilia ait, Mithridatem una die tota Asia, tot in civitatibus, uno nuntio atque una litterarum significatione cives Romanos necandos, trucidandosque denotasse. FABR.

⁵ Quicumque] Florent. pr. ut quicumque inventi fuissent.

⁶ Quoque,] Absit ab Ed. August.

⁷ Cum centum viginti millibus] In Meo, viginti non invenitur.

⁸ Sylla, cui post consulatum] Sylla ad bellum Mithri-

apud Piraeum, Atheniensium portum, ⁹ septemplici muro ¹⁰ communitum, diu obsedit, ipsam Atheniensium urbem vi cepit, ac ¹¹ postea ¹² justo praelio cum Archelao conflixit. ¹³ Centum & decem millia de exercitu Archelai interfecta, vix decem millia superfuisse referuntur. Comper-
ta clade Mithridates ¹⁴ lectissima ¹⁵ septuaginta millia militum Archelao in ¹⁶ subsidium misit ex Asia. ¹⁷ Secundo praelio quindecim millia ex his interfecta sunt, ibique ¹⁸ Diogenes, Archelai filius, trucidatus est. Tertio bello omnes copiae, quas Archelaus habebat, extinctae sunt. Nam viginti millia militum ejus in paludem ¹⁹ pulsa, cum Syllae fidem ²⁰ in-
plorarent, infatiabili victoris ira interfecta sunt, totidemque alia in flumen coacta ac necata, reliqui miserorum ²¹ passim trucidati sunt. Porro autem Mithridates in Asia nobilissimarum urbium principes oc-
cidere, bonaque eorum publicare animo intenderat. ²² Cumque jam mille

Mithridaticum profectus fuit post Con-
latum, cum jam Cinna Consul ei accu-
sationem per Verginium Tribunum pleb.
compararet, Plutarchus in Sulla. FABR.

⁹ Septemplici muro communitum,] Sic Flo-
rus, *Mox subruto Piraei portu, sex quoque
& amplius muris munito.* Munierat eum
pluribus muris contra Syllae impetum Ar-
chelaus, ut scribit Appianus. FABR.

¹⁰ Communitum,] Perizon. *munitum.*

¹¹ Postea justo praelio] Edd. pleraeque
legunt, *ac postea*, nimium liberales contra
stantibus MSS. omnibus. Pro *justo praelio*,
Lugd. Bat. quart. *inito praelio.*

¹² Justo praelio cum Archelao conflixit.]
Hoc praelium in Boeotia ad Chaeroneam
commisum fuit: in quo ex CXX. milli-
bus Archelai vix decem millia Chalcidem
effugisse Appianus, Plutarchus & Eutro-
pius scribunt. Quare in Liviana epitoma
octuagesimasecunda, ubi legitur, *caesis hostium
centum millibus*, scribendum puto, CX.
millibus. FABR.

¹³ Centum & decem millia] Lugd. Bat.
pr. *Nonaginta millia.*

¹⁴ Lectissima LXX. millia] Eundem nu-
merum habet Eutropius: sed apud Appia-
num & Plutarchum sunt, *ἐκτὴ μυριάδι*,

id est, LXXX. millia, quae Mithridates cum
Dorylao ad Archelaum misit. FABR. Ed.
August. *electissima.*

¹⁵ Septuaginta millia] Perizon. *Octogin-
ta millia.*

¹⁶ In subsidium] Florent. pr. *in substi-
dio.*

¹⁷ Secundo praelio XV. millia] Cum in
omnibus libris Orosii *quingenta millia*,
legatur, ego tamen non dubitavi, XV.
millia, ex Eutropio meo manuscripto (nam
impressi XX. millia habent) reponere: cum
praesertim Appianus scribat, *καὶ πενήκοντα
ἀνδρῶν ἀμφὶ μυρίας καὶ πεντακισχίλις*, & se-
quentes numeri, si L. millia legas, consta-
re non possint. Commisum hoc secundum
praelium fuit ad Orchomenum. Appianus,
Plutarchus, Florus. FABR.

¹⁸ Diogenes, Archelai F.] *Ὁ παῖς Ἀρχελάου
Διογένης.* Appian. *Διογένης ὁ τῷ Ἀρχελάου γυναικὸς
υἱός.* Plutarch. FABR.

¹⁹ Pulsa,] Lugd. Batt. quatuor cum
Ultr. & Coll. Gronov. *compulsa.*

²⁰ Inplorarent,] Perizon. *inproperarent.*

²¹ Passim] Meus *sparsim.*

²² Cumque jam MDC] *Ἀμφὶ τὴν χίλιον καὶ
ἑξακοσίαν ἀνδράς* habet quoque Appianus, quem
hac de re consule. FABR.

mille & sexcentos²³ ita interfecisset, Ephesii exemplum verentes,²⁴ excluso praesidio ejus, portas objecerunt. Similiter Smyrnaei, Sardi, Colophonii, Trallianique fecerunt. Perturbatus Mithridates, per Archelaum ducem suum cum Sylla de pace pepigit.²⁵ Interea Fimbria Marianorum scelerum fatelles, homo omnium audacissimus, Flaccum consulem, cui legatus²⁶ ierat, apud Nicomediam occidit: ac mox arrepto exercitu Mithridatis filium ex Asia²⁷ ad Miletopolin²⁸ fugat, stationem regis invadit, ipsumque Pergamo pellit, fugientemque infecutus apud Pitana obsedit: & profecto cepisset, si L. Lucullus civilibus discordiis curam reipublicae praetulisset,²⁹ eumque mari coartare objecta classe voluisset: Inde Fimbria,³⁰ Iliensibus iratus, a quibus pro Syllanae partis studio objectu portarum repulsus videbatur, ipsam urbem Ilium, antiquam illam Romae parentem, funditus caede incendioque delevit. Sed eam Sylla continuo reformavit.³¹ Idem Fimbria³² apud Thyatira, cum ab exercitu Syllae obsideretur, desperatione³³ adactus, in templo Aesculapii manu sua interfectus est.

34 Fan-

23 Ita interfecisset,] Prior vox non invenitur in Meo, neque in tribus Lugd. Batt. vel Coll. Gronov.

24 Excluso praesidio ejus,] Edd. quaedam Vett. excluso praesidio, ei portas &c.

25 Interea Fimbria] Cum L. Valerius Flaccus in Marii locum Consul suffectus, a Cinna, ut Syllae ad bellum Mithridaticum succederet, missus, in Asiam trajecisset, a C. Flavio Fimbria interfectus est. Appianus in Mithridatico, Plutarchus in Sulla, Strabo libro XIII. Livius LXXXII. Vellejus II. Fimbriae meminit Cicero in Bruto. FABR.

26 Ierat,] Meus & Perizon erat.

27 Ad Miletopolim] Vide Strabonem libro II. FABR.

28 Fugat,] Edd. nonnullae fugans & mox Pergam contra MSS.

29 Eumque mari coartare] Hic locus verbis supervacaneis depravatus a nobis e Manuscriptis restitutus est. Plutarchus in Lucullo eandem rem exponens inter cetera sic ait εἰ Φίμβρια τίπτε πειθεῖς ὁ Λύκκος ἢ μακροῦν ὡς περὶ τὸν ποταμὸν τὰς ἰνῆς, καὶ συνίφραξεν.

τὴν λιμένα τῶν εἰλῶν, πῶς ἂν εἴχον ὁ πόλεμος, id est: Si Lucullus, qui non longe aberat, tum Fimbriae consilium secutus naves eo circumduxisset, portumque objecta classe obstruxisset, bellum confectum fuisset. FABR. Antea male in plerisque Edd. legebatur, Cumque eum mari coartare objecta classe voluisset, ab Iliensibus repulsus est. Inde Fimbria &c.

30 Iliensibus iratus,] De Ilii excidio Appianus & Strabo libro decimotertio. FABR.

31 Idem Fimbria apud Thyatira,] Lugd. Bat. pr. Inde Fimbria &c. Perizon. Idem Fimbria, cum apud Thyatiram ab exercitu Syllae &c. Singularem numero urbis nomen quoque exprimunt MSS. Lugd. Batt. pr. & quart. cum Meo atque Perizon. & Ultr. exemplo Plinii lib. V. cap. 29. Intus & Thyatira adluitur Lyco, Pelopia aliquando & Eubippa cognominata. Paullo ante pro antiquam illam, deleta posteriore voce, antiquam tantum exhibent Lugd. Bat. quart. & Perizon.

32 Apud Thyatira,] Πρὸς Θυατείροις Plutarch. in Sulla. FABR.

33 Adactus,] Lugd. Bat. pr. actus.

34 Fan-

34 Fannius & Magius, de exercitu Fimbriae profugi, Mithridati sese
35 adjunxerunt: quorum hortatu Mithridates cum Sertorio, per legatos
in Hispaniam missos, foedus pepigit. 36 Sertorius ad eum 37 Marcum
Marium firmandi foederis causa misit. Quem rex apud se retentum,
brevis ducem fecit in locum Archelai, qui se ad Syllam cum uxore li-
berisque contulerat. Marius & Eumachus duces à Mithridate adversus
Lucullum missi, magno exercitu brevi congregato, 38 cum P. Rutilio
39 apud Chalcedona congressi sunt, eumque cum plurima 40 exerci-
tus ipsius parte ceciderunt. Lucullus Mithridatem Cyzicenos obsiden-
tem, fossa cinxit: eumque quod faciebat, pati compulit: atque ad
ipsum Cyzicenos, ut bono animo essent, nuntium misit unum ex mi-
litibus nandi peritum: qui duobus utribus 41 suspensus, mediam ipse re-
gulam tenens, plantisque subremigans; septem millia passuum transmea-
vit: Mithridates inopia laborans, partem copiarum instructam armis
domum abire praecepit: quam Lucullus excipiens, universam disperdi-
dit. 42 Nam amplius quam quindecim millia hominum tunc interfecit
se narratur. Tunc etiam Fannius, qui se Mithridati junxerat, & Me-
trophanes, regius praetor, a Mamercio victi, cum duobus millibus e-
qui-

34 *Fannius & Magius*,] Ita legitur in omnibus manu descriptis libris, hancque veram lectionem judico: nam etsi impressus liber Appiani habeat *Λυκίος Μαγνίον τε καὶ Φάνιον*, ego tamen lego, *Μαγνίον τε καὶ Φάνιον*. cum praesertim Asconius Verrina tertia hos eosdem *L. Magium*, & *L. Fannium* adpellet, quamvis in Ciceronis libr. corrupte sit, *L. Magio* & *L. Rabio*. FABR. In Lugd. Batt. pr. & quart. *Magnus*, in reliquis omnibus, ut & in Ed. August. recte *Magius*. Mox *Fimbriae* nomen a quibusdam MSS. exsulat.

35 *Adjunxerunt*: Lugd. Batt. quart. *jux-
xerunt*.

36 *Sertorius ad eum*] Edd. quaedam Vett. *Sertorius vero* &c.

37 *M. Marium*] Appian. hunc *Μάρκιον Ούάγον* sive, ut Interpres Candid. legit, *Ούάγειον* adpellat. Sed Plutarchus in Lucullo, *Marium* cum Orosio nominat. FABR.

38 *Cum P. Rutilio*] *Rutilium* M. Cottae legatum fuisse arbitror: Nam Mithridates

Cottam apud Chalcedona terra fudit, mari exiit classe pulcherrima, ut ipse scribit in epistola ad Arsacem, quae ex libr. IV. Histor. Sallustii exstat. Sed de hac re, sicut & de *Cyzicenorū obsidione* lege Appianum & Plutarchum. De *Cyzico* etiam Cicero pro lege Manilia, pro Murena, & pro Archia. FABR.

39 *Apud Chalcedona*] Lugd. Batt. tert. *apud Chalcedonem*.

40 *Exercitus ipsius parte*] Mediam vocem, quae facile desiderari potest, delet Lugd. Batt. pr. at Ed. August. pro ea *sui* exhibet.

41 *Suspensus*] Sic recte ex MSS. restituit Fabricius, nam Edd. pleraeque habebant, *qui duobus utribus suspensus, mediam ipse regulam tenens*. &c.

42 *Nam amplius quam quindecim millia*.] Lucullus ad Rhindacum fluvium consecutus eos, qui in Bithyniam à Mithridate mittebantur, magnum eorum numerum inter-

quitum in Moesiam profugerunt: atque inde in Maeoniam ⁴³ digressi, in colles ⁴⁴ camposque Inarimos inciderunt; ubi non solum montes usti, vel faxa quasi quadam fuligine obfuscata cernuntur, verumetiam campi ambusto solo squalidi, per quinquaginta millia passuum, sine ullo ignis vel fornacis indicio, & pendulo in profundum cinere putres jacent. Tribus etiam locis torridae voragines ostenduntur, quas Graeci physas vocant: in quibus diu oberrantes, inopinatis tandem periculis exempti sunt, & clam in Regis castra venerunt. ⁴⁵ Deiotarus, rex Gallograeciae, praefectos regis ⁴⁶ bello trucidavit. Interea Mithridates apud Cyzicum eadem mora, qua obsidebat obsessus, in magnam penuriam pestilentiamque exercitum suum coartavit. Nam ⁴⁷ plus quam trecenta millia hominum fame & morbo in eadem obsidione amisisse fertur:

fecit: cepit vero equorum millia VI. virorum millia XV. Ita Plut. & Appian. FABR. In Ed. pr. *amplius quindecim*, deleto *quam*.

⁴³ *Digressi*,] Lugd. Bat. pr. *degressi*.

⁴⁴ *Camposque Inarimos*] Vulgo legitur, *camposque* & *in eremos*. Ego particulam & in nullis vetustis inveni. Sed hi partim, *camposque inheremos*, partim, *camposque inheremos*, habent. Unde adductus sum, ut crederem Orosium, *camposque Inarimos*, scripsisse. Notum est illud Homeri in Catalogo,

Ἐν αἰμαῖσι, ὅθι φασὶ Τυφώϊ ἐμμεναι ἰωνάς.

Ubi cum Graeci omnes in Ἀερίμοις duabus vocibus legant, & Ἀερίμοι vel in Cilicia vel in Syria aut Lydia collocent, Plinius tamen lib. III. cap. 6. *Aenariam* insulam Homero *Inarimen* dictam scribit. Virgil. quoque Ovid. Hor. Lucan. caeterique poëtae Latini, *Inarimen* dixerunt. Ita putavi Livium etiam, vel quem alium, a quo historiam Orosius sumpsit, *campos Inarimos*, dixisse, cum praesertim Scephius, ut est apud Strab. lib. XIII. probabiliorem eorum sententiam judicaverit, qui *Arimos* in exusta Mysiae regione constituunt, & Xanth. tradat, *Arimum* quendam in iis locis regnasse. FABR. Ex MSS. quos ego

consului, Florent. tres & Lugd. Bat. sec. exhibent *in colles camposque inaremos*. Meus *inheremo*. Ultr. *Arenios*. Lugd. Batt. pr. & tert. *maritimos*, quart. cum Perizon. *marinos*, Coll. Gronov. *mansimos*. Sed ego Fabricii emendationem probam esse iudico. Homericus versus exstat lib. Iliad. II. ibique in Catalogo Navium vers. 290. ad quem locum Eustathius in praestantissima summisque laudibus suo merito digna Edit. Alexandri Politi, Tom. II. p. 747. scribit, Γαῖα δὲ ὑπερσείαχεν, ὅπερ κατωτέρω περὶ ἡλικῶς λέγεται, σείαχεν. Ἐσειάχεν δὲ καὶ πυρὸς νομῶν ἵππων, ἔχοντων, ἀλλὰ διὰ ὅς περ πικρὰν χρομένην, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφώϊ γαῖαν ἰμάσσει ἐν Ἀερίμοις, ὅθι φασὶ Τυφώϊ ἐμμεναι ἰωνάς. Terraque ingemiscibat, quod quidem inferius forma passiva dicit σείαχεν. Ingemiscibat autem, & ab igne depascebatur, non generatim nec quomodocumque; sed veluti irato Jove Fulminatore, quando circa Typhoëa terram in Arimis verberat, ubi Typhoëi cubilia esse dicunt.

⁴⁵ *Deiotarus, Rex Gallogr.*] Idem est in Ep. Liv. li. XCIV. Phrygiam invaserat Eumach. Mithridatis praefectus de quo Appianus. FABR.

⁴⁶ *Bello*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *in bello*.

⁴⁷ *Plusquam CCC. millia*] Plutarchus in Lucullo, Λίγονται ὅ ἐκ τῆς πλείους ἀπολέθοντι καὶ μάχονται ἔχοντες μισθόδους πολὺν δὲ τῆς σείαχεν λέγει.

tur: ipse cum paucis arrepta navi ⁴⁸ clam fugit e castris. Lucullus in-
cruento milite spectator cladis alienae, novum genus victoriae adeptus
est, ⁴⁹ mox Marium adortus vicit fugavitque. In quo praelio plus
quam ⁵⁰ undecim millia Marianorum militum interfecta referuntur. Lu-
cullus postea cum eodem Mario navali ⁵¹ praelio congressus, ⁵² triginta
& duas naves regias, & complures onerarias, aut demersit aut cepit.
Multi ibi ⁵³ ex his quos Sulla proscripserat, interemti sunt. Marius po-
stera die de spelunca, ubi latebat, extractus, meritis hostilis animi
poenas luit. Eodem vero Lucullus impetu Apamiam vastavit, & ⁵⁴ sub
monte Olympo Prusam, munitissimam civitatem, captam expugna-
tamque diripuit. Mithridates adversus Byzantium instructa classe
navigans, tempestate correptus, ⁵⁵ octoginta rostratas naves ⁵⁶ perdidit:
Ipse, cum ⁵⁷ quassata jam navi mergeretur, in myoparonem Seleuci pira-
tae, ipso pirata ⁵⁸ juvante, transilivit. Inde Sinopem, ⁵⁹ ac post A-
misum cum magna difficultate pervenit.

πύργου ἀφ' ὧν ἔφυγον. FABR. In Florent. pr. le-
gitur *plus trecenta*, deleta *quam*.

⁴⁸ *Clam fugit*] Lugd. Bat. sec. & Coll.
Gron. *arrepta navicula fugit*.

⁴⁹ *Mox Marium*] Copulam *que* contra
MSS. interserunt Edd. pleraeque. Quod
sequitur *adortus*, abest a Lugd. Batt. qua-
tuor.

⁵⁰ *Undecim*] *Duodecim* millia numerat
Cod. Perizon.

⁵¹ *Praelio*] Edd. *quaedam bello*.

⁵² *Triginta & duas*] Edd. *quaedam*
Vett. *triginta & quinque*.

⁵³ *Ex his*] Non agnoscit Cod. Perizon.
& abesse potest.

⁵⁴ *Sub monte Olympo Prusam*] Impressi
libri omnes pro *Prusam*, habent, prius
Athani, sed cum posterior vox a Manuscrip-
tis absit, atque in uno *Priusam* legatur,
ego *Prusam* scripsi. Plinius libro quinto
capite ultimo *A Cio intus in Bythynia Prusa*,
ab Annibale sub Olympo condita, Appian.
Βασιλεὺς ἢ Προσίδα ἢ ἡ τῶν αὐτῶν τῶν ἑστ. De Pru-

siade, quae antea *Cius* dicebatur, Strabo
libro duodecimo. FABR.

⁵⁵ *LXXX. rostratas naves*] Appianus *ἑξήκοντα*, habet.

⁵⁶ *Perdidit*] *Meus amisit*.

⁵⁷ *Quassata jam navi*] Lugd. Batt. tres
cum Coll. Gronov. & Florent. pr. *quassa*
navi, vel *quassa jam navi*. Idem in Flo-
rent. sec. invenitur, sed ibi superscribitur
quassata. Utrumque Latine dicitur & u-
triusque plura apud Ovidium prostant exem-
pla. Sed *quassata*, ex Virgiliana, ut sae-
pe, imitatione ab Orosio desumptum vide-
tur. Virg. Aen. IV. 53.

Quassataeque rates, dum non tractabile
caelum.

⁵⁸ *Juvante*] Florent. pr. *juvante* pro *ju-*
bente, quod invenitur in Ed. Augustana.

⁵⁹ *Ac post Amisum*] Ita recte Manuscrip-
ti: vide Appianum & Plutarchum. FABR.

CAPUT III.

De Catilinae incestu, & Lucullorum adversus Bessos, Mithridatem, & Tigranem, ceterosque bellis.

Eodem anno apud Romam ¹ Catilina incesti accusatus, quod cum Fabia virgine Vestali commisisse ² arguebatur, Catuli gratia fultus evasit. Lucullus Sinopen expugnaturus obsederat. Hanc Seleucus archipirata, & ³ Cleochares spado, qui praesidii ⁴ causa praeerant, ⁵ expilatam atque incensam reliquerunt. Lucullus miserorum hostium intestina clade permotus, celeri ⁶ occursum immissum restinxit incendium. Ita misera civitas, versa vice hostium sociorumque, unde defendenda, disperdita, & unde disperdenda, servata est. At vero ⁷ M. Lucullus, qui Curioni in Macedonia successerat, totam Bessorum gentem bello adpetitam, in deditionem recepit. ⁸ Eodem tempore Metellus, Siciliae praetor, cum foedissima illa C. Verris praetura Siciliam afflictam invenisset, maxime ⁹ Pyrganione archipirata nefariis praedis & caedibus ¹⁰ dilacerante, qui pulsa classe Romana, Syracusanum portum obtinuerat, ¹¹ quem mox navali terrestrique praelio com-
minu-

¹ *Catilina incesti accusatus,*] Hujus iudicii meminit Asconius in orat. Ciceronis contra competitores, ubi scribit hanc Fabiam virginem Vestalem fuisse sororem Terentiae Ciceronis. Unde in Plutarchi Catone legendum, *ὡς οἱ καὶ Φαβία Τερентίας ἀδελφὴ τῆς Κικέρωνος γυναῖκός ἐκινδύνισεν.* FABR.

² *Arguebatur*] Meus dicebatur. post *Vestali* Edd. quaedam *stuprum* ponunt.

³ *Cleochares*] Lugd. Batt. duo Coll. Gronov. & Ed. pr. *Leochares*.

⁴ *Causa*] Lugd. Bat. pr. *gratia*.

⁵ *Expilatam*] MSS. & Editi quidam *expoliatam*. Sed in Ed. August. legitur, *sine adparatu belli, expilatam & incensam reliquerunt*.

⁶ *Occursu*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *cursum*.

⁷ *M. Lucullus,*] De re à M. Lucullo contra Bessos & Thracas gesta, Eutrop. & Sex. Rufus. FABR.

⁸ *Eodem tempore Metellus,*] Cn. Pompejo M. Crasso primum Coss. an. DCLXXXIII. L. Metellus Verri in Sicilia successit. Res nota est ex Ciceronis Verr. & Asconio. FABR.

⁹ *Pyrganione*] Duplicem scripturam hujus archipiratae in nostris manuscriptis invenimus: alii eum *Pergamaenonem* in suis lib. nominarunt. FABR. In MSS. omnibus inveni *Pyrganione* vel *Purganione*. In Edd. quib. *Pergamenone* vel *Perganione*.

¹⁰ *Dilacerante,*] Lugd. Batt. quatuor *lacerante*.

¹¹ *Quem*] Perizon. *eum*. Delet Ed. Aug. sed *mox eum* legunt Edd. pr. & Venetae.

¹² *De-*

minutum, Sicilia ¹² decedere compulit. Praeterea Lucullus, transgressus Euphratem & Tigrim, apud ¹³ Tigranocertam urbem cum Mithridate & Tigrane congressus, parvissima suorum manu magnum hostium numerum occidit. ¹⁴ Nam triginta millia hominum in eo bello caesa referuntur. Tigranes, ¹⁵ vix centum & quinquaginta equitibus comitatus, aufugit, diademate & tiara ne agnosceretur abjectis. Tunc ad Lucillum totius pene Orientis supplices venere legati: ¹⁶ is, imminente hieme per Armeniam in Mesopotamiam regressus, Nisibin urbem, ¹⁷ illis tunc locis inclytam, expugnavit & cepit.

¹² Decedere] Edd. quidam *discedere*.

¹³ Tigranocertam] Lugd. Bat. pr *Tigranocerem*.

¹⁴ Nam XXX. millia] Legitur & XX. millia. At Plutarchus peditum C. millia caesa, equitum, quorum millia LV. erant, paucos effugisse tradit. FABR.

¹⁵ Vix] Abest a Flor. pr.

¹⁶ Is, imminente hieme] Nisibis, quam Graeci *Antiochiam Mygdonicam* nominant,

capta fuit L. Metello & Q. Marcio Coss. auctore Dione li. XXXV. vide quoque Appianum & Plutarchum. De *Antiochia* autem Didacus Covarruvias li. IV. Variar. Resol. pertractat. FABR.

¹⁷ Illis tunc locis] Ita constanter libri MSS. omnes scribunt. Frustra igitur in inferciunt Edd. *illis in locis tunc* &c. legentes.

C A P U T IV.

De bello Piratico & Cretico, deque re cum Mithridate a Pompeio gesta.

¹ **I**isdem ² diebus Piratae per omnia sparsi maria, ³ & jam non tantum intercipientes navium commeatus, sed etiam insulas provinciasque vastantes, impunitate sceleris & aviditate praedae vulgo sese ⁴ adsociantes, in inensum augebantur, ⁵ quos Cn. Pompeius

¹ *Iisdem diebus piratae*] De bello piratico, quod & *Maritimum* nominatur, accurate Dio lib. XXVI. & Plutarchus in Pompejo. De eodem Cicero pro lege Manilia, Livius lib. XCIX. Florus lib. III. cap. 6. Vellejus & Eutropius. FABR.

² Diebus] Perizon. *temporibus*.

³ Et jam] Male, & contra MSS. *etiam* Edd.

⁴ *Adsociantes*] Ita malui edere cum MS. Perizon. atque Vetustiss. Editt. quam *adsociantibus*, quod alii praeferunt.

⁵ Quos Cn. Pompeius] Praeter alios de hoc bello & nova piratarum sede, Lucanus lib. II. 576. B b b Qui,

peius post multam quidem vastationem, quam terra marique diu egerant, mira tamen celeritate compressit. ⁶ Eodem tempore Cretam insulam per biennium Metellus evertit, diuturnoque bello domitam in potestatem redegit, legesque Minois Romanis legibus permutavit. ⁷ Pompeius postea, successor Luculli, in minori Armenia juxta montem Dastracum castra regis obsidione conclusit. Rex cum omnibus copiis, eruptione per noctem facta, insuper etiam ⁸ persequentem bello repellere statuit. Pompeius fugientes persequi intendit. Itaque ⁹ bellum nocte commissum est. Luna tunc orta, à tergo Romanis ¹⁰ erat. Regii ¹¹ longitudinem umbrarum proximitatem hostium rati, cun-

*Qui, cum signa tuli toto fulgentia ponto,
Ante bis exactum quam Cynthia conderet orbem,*

*Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
Angustaue domum terrarum in sede poposcit.*

Concessit enim piratis Pompejus ut Solos, Ciliciae urbem, habitarent, testibus Dione Cassio lib. XXXVI. p. 18. & Strabone p. 462. Quare nova haec colonia Pompejopolin urbem suam vocavit, in qua

urbe cūsum cum conditoris Pompeji capite nummum insignem produxi in Thesaurō Morelliano Tom. I. p. 339. Sed & ipse postea ineditum alterum, nec minus raritate atque integritate, imo & nova insuper instauratae urbis, postquam nomen suum mutaverat, aera conspicuum, sum nactus, quem, ex Museo nostro, adjecto nummo Morelliano (uterque vero aereus est) examussim ad archetypon delineatum, subjicio.

⁶ *Eodem tempore Cretam*] De bello Cretico Xiphilinus in Pompejo, Livius li. XCVIII. & seq. Florus libr. 3. capit. 7. Vellejus libr. 2. FABR.

⁷ *Pompeius, successor Luculli,*] Pompejo bellum Mithridaticum mandatum fuit lege Manilia, quam Cicero suavit, Appianus, Plutarchus & Diod. FABR.

⁸ *Persequentem*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Edd. quibusdam, *persequentes*.

⁹ *Bellum nocte commissum est.*] De hoc praelio nocturno, praeter Appianum, Plu-

tarchum & Dionem, Florus li. III. cap. 5. Eutrop. lib. VI. ubi scribit Pompejum XL. millibus occisis, triginta autem de exercitu suo perdidisse, & duos centuriones. FABR.

¹⁰ *Erat.*] Ed. August. *fuit.*

¹¹ *Longitudinem umbrarum.*] Ita reposui ex auctoritate codicis Longob. nam vulgo scribitur *longitudine umbrarum*. At vero regii non conjecerunt proximitatem Romanorum ex longitudine umbrarum, neque

cuncta in irritum tela ¹² fuderunt. Romani, veluti inermes postea ad-
gressi, sine labore vicerunt. Namque de exercitu regio quadraginta
millia caesa vel capta sunt, ¹³ Romani vulnerati mille, vix autem
¹⁴ quadraginta interfecti. ¹⁵ Rex inter tumultus belli fuga elapsus,
adjutus etiam beneficio sublustris noctis evasit: relictusque ab omnibus
amicis, philosophis, scriptoribus rerum vel carminum, ac medicis,
solus per devia equum manu trahens, atque ad omnes nocturnos
strepitus ¹⁶ trepidans, in quoddam castellum ¹⁷ devertit, atque inde
in Armeniam perrexit. Pompeius. regem ¹⁸ infecuturus, inter duo
flumina, quae ab uno monte diversis specubus exoriuntur, hoc est,
Euphratem & Araxem, urbem Nicopolim ¹⁹ senibus lassis & aegris
volentibus condidit; oranti Tigrani veniam dedit; exercitum
²⁰ Orodis Albanorum regis, praefectosque ejus ter praelio vicit: po-
stea

que enim sic tela in irritum consumpsissent,
sed, longitudine umbrarum decepti, &
ipsam illam longitudinem, verum creden-
tes exercitum hostilem esse, umbras pro
corporibus petiverunt. *Ἐς γὰρ τὸ κενὸν οἱ
βάρβαροι, ὡς καὶ ἐγγὺς αὐτῶν ὄντων, μετὰ τὴν
ἐπαιον.* In vacuum enim barbari, tamquam
si prope adessent hostes, frustra miserunt
tela. Dio Cassius lib. XXXVI. p. 24.

¹² Fuderunt.] Meus miserunt.

¹³ Romani vulnerati] Romani autem vul-
nerati Perizon.

¹⁴ Quadraginta interfecti.] Inminuto
insuper numero XX. scribunt Lugd. Batt.
pr. & tert. cum Coll. Gronov.

¹⁵ Rex] Meus addit autem.

¹⁶ Trepidans,] Perizon. pavitans.

¹⁷ Devertit,] Ita antiquo more pro di-
vertit, videtur scripsisse Orosius ex imita-
tione Plauti, Taciti, Quintiliani & alio-
rum. In Longobardico enim clare exstat
devertit, ut & in Coll. Gronov. Glossam
sapit illud Lugd. Bat. pr. devenit.

¹⁸ Infecuturus,] Perizon. infecutus. Flor.
pr. persecuturus.

¹⁹ Senibus lassis & aegris] In aliis est,
senibus, laxis, & aegris Ego e Gualthe-
ri libro, senibus lassis emendavi. Sic Dio
lib. XXXVI. πάλιν ἐν τῇ χειρὶ ἐν ᾗ ἐναντικαθίσ-
ταντο πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ πρὸς ἀφελικετέροις

* *σπλιωτῶν.* id est, Urbem eo loco, ubi vi-
ctoriam pepererat, vulneribus & aetate confe-
ctis militibus condidit. Senes lassis: eodem
modo Seneca dixit. FABR. Lugd. Bat.
tert. habet lexis, quod & in Coll. Gronov.
inveni. An igitur legendum laesis? i. e.
πρὸς τοὺς τραυματίας vulneratis, ut est apud Dio-
nem. Quo modo tria inutilium militum
genera enumerantur, senes, laesi & aegri.
In Lugd. Bat. secundo scribitur in textu,
sicut passim, laxis, sed in Marg. vel lassis.
Senecae locus, quem Fabricius respexit,
invenitur in Agamemn. versu 364.

*Tibi grandaevi lassique senes,
Compote voto reddunt grates &c.*

²⁰ Orodis Albanorum regis,] In Gual-
theri lib. est, Hierodis, in aliis, Horodis.
Orodis quod erat in impressis reliqui; nam
& Florus Orodem nominat, qui ab Appian.
Ῥοπίδης, à Dione *Ῥοπόλης* dicitur. FABR. Lati-
ni scriptores Orodem solent scribere, ut
patet ex Virgil. Aeneid. X. 732.

*Atque idem fugientem baud est dignatus
Orodem*

Sternere.

& versu 737.

*Pars belli baud temnenda, viri, jacet,
altus Orodēs.*

stea epistolas Orodis & munera, ²¹ pro pace cum Albanis instauranda, libenter accepit; ²² Artocem regem Iberiae bello fudit, ²³ totamque Iberiam in deditionem accepit. Inde, cum Armeniam, Colchos, Cappadociam & Syriam ²⁴ ordinatis rebus composuisset, promovens de Ponto in Parthiam, ²⁵ ad Ecbatanam urbem caput Parthici regni quinquagesimo die venit.

²¹ *Pro pace cum Albanis instauranda,*] Recepi lectionem Cod. Perizoniani, quae mihi prae reliquis placet. Vulgo legitur, & munera cum Albanis pace instauranda libenter accepit. Vocem pace Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. negligunt. Desideratur eadem in multis Vett. Edd. Sed & aliam lectionem Meus Codex suppeditat. Legitur in eo: *Postea epistolas Orodis & munera cum Albanis pacis instaurandae libenter accepit.* Quae lectio superscribitur quoque

in Florent. secundo.

²² *Artocem regem Iberiae*] Ἀρτίουλον hunc quoque Dio lib. XXXVII. nominat, qui in Appiani libris mendose Ὠτοκός dicitur, iidem κύρτον mendose habent pro κύρτον, nec aliter Candidus Interpres legit. FABR.

²³ *Totamque*] Lugd. Bat. sec. totam quoque.

²⁴ *Ordinatis*] Meus ornatis.

²⁵ *Ad Ecbatanam*] Lugd. Bat. pr. & Coll. Gronov. Ecbatanam.

C A P U T V.

Quod Mithridates filios ac amicos peremerit, ipseque vicissim à filio peremptus sit.

IN Bosporo Mithridate Cerealia sacra celebrante, ¹ terraemotus adeo gravis ² repente exortus est, ut magna clades ³ ex eo urbium atque agrorum secuta narretur. Eodem tempore ⁴ Castor, Mithridatis praefectus, qui Phanagorio praeerat, interfectis amicis ⁵ regiis arcem occupavit, & ⁶ quatuor Mithridatis filios ad praesidia ⁷ Romana transmisit. Mithridates, accensus ira, ⁸ in scelera exarsit.

¹ *Terraemotus adeo gravis*] De hoc terraemotu Dio lib. XXXVII. καὶ ὁ σεισμός μέγας γὰρ πώποτε σιωνυχθίς ἐν τοῖς ποταμοῖς ἔφθειρεν. i. e. Terraemotus major apud illos tum quam unquam alias extitit, multas urbes evertit. FABR.

² *Repente*] Abest à Meo.

³ *Ex eo*] Perizon. exinde.

⁴ *Castor, Mithridatis praefectus,*] Κάστωρ Appiano dicitur, qui Φαναγόρειον

nominat, quae hic in vetustis libris, Phanagorium appellatur. Vide Strabonem li. VI. FABR.

⁵ *Regiis*] Lugd. Bat. pr. & quart. regis.

⁶ *Quatuor filios*] Hi fuerunt Artapbernes, Darius, Xerxes & Oxatbres, auctor Appianus. FABR. Xipodorum legunt Codd. Meus & Perizon. quod conjecturam Fabricii, infra, de Xiphare videtur adjuvare.

⁷ *Romana transmisit*] Meus, Romanorum misit.

⁸ *In*

lit. Nam complures tunc amicos suos, & ⁹ Exipodram filium suum interfecit, cum antea jam alium, ¹⁰ Macharem nomine, parricidio trucidasset: Pharnaces, alter filius ejus, exemplo fratrum territus, exercitum, ad persequendum ¹¹ se missum, sibi conciliavit, & mox adversus patrem duxit. Mithridates, diu ex altissimo muro filium ¹² frustra precatus, ubi inexorabilem vidit, moriturus exclamasse fertur: *Quoniam Pharnaces*, inquit, ¹³ *mori jubet, vos, si estis, dii patrii, precor, ut* ¹⁴ *quandoque & ipse hanc vocem a liberis suis audiat.* Statimque descendens ad uxores, pellices ac filias suas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipse novissimus hausisset, nec tamen, propter remedia, quibus vitalia sua adversus noxios succos saepe obstruxerat, veneno confici posset, frustra que spatia retur, si quo tandem modo infusa pestis per venas vegetatione corporis acta discurreret, ¹⁵ Gallum quemdam militem, jam fracto muro discurrentem, invitavit, eique jugulum praebuit. ¹⁶ Hunc exitum vitae Mithrida-

⁸ *In scelera*] Lugd. Batt. pr. & quart. *in scelere.*

⁹ *Exipodram*] De hoc alii quod sciam nihil, nisi forte hic est *Xiphares*, de quo Appianus. FABR.

¹⁰ *Macharem*] Hoc nomen, quod in vulgatis libris varie corruptum est, in Manuscriptis recte legitur. Graeci quoque hunc *Μαχάριον* vocant. FABR. Macharem hunc regem Bospori fecerat pater, sed quum res Mithridatis, ipso in Armenia latitante, neque in Tigranis generi conspectum admissio, plane ad incitas viderentur redactae, Machares filius Romanorum, pro retinendo regno, ambiit amicitiam; quare redeunti in regnum patri frustra se purgare conatus, ad mortem adactus fuit. Vide fusius de hisce omnibus Vitam Mithridatis Tom. III. Hist. Univ.

¹¹ *Se*] Sic MSS. malunt hoc loco quam *se*; quod in Edd. est.

¹² *Frustra*] Non exstat in Vett. quibusdam Edd.

¹³ *Mori jubet,*] Inepte *Eadem me* adjungunt.

¹⁴ *Quandoque*] Editi *quandoque*: sed *quandocumque* verum est, & ponitur absolute pro, *quocumque tempore*, venuste. LAUT. In MSS. Florentt. pr. & sec. in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gron. inveni *quandocumque*.

¹⁵ *Gallum quemdam militem*] In Epitoma CII. est, *A milite Gallo, nomine Bitbo-* co. Auctor de viris illustribus, *Gallum Sithocum* nominat. Verum cum Appianus hunc *Βίτιον*, nominet, vide ne utrobique *Bitueto* sit scribendum. FABR. *Bituitus*, nomen est Gallicum, ut patet ex rege Arvernorum, Bituito, qui Romam in triumphum ductus fuit.

¹⁶ *Hunc exitum vitae Mithridates*] Ed. August. *bunc exitum vita Mithridatis habuit.* Multa hujus Mithridatis, maximi & fortissimi regis, argentea exstant numismata, unum vero prae reliquis ex auro quondam in Museo Marckiano, prae caeteris insignem vidi, cujus accuratissimam subijcio delineationem.

tes habuit, ¹⁷ nobisque sententiae suae fortissimum argumentum reliquit, homo omnium, ut ferunt, supersticiosissimus, annos natus ¹⁸ septuagintaduos, habens secum semper philosophos, omniumque artium peritissimos. *Si estis*, inquit, *dii patrii*. Ita ille diu colendo, ac diu quaerendo persenserat, hos non esse certos Deos, qui esse putabantur. Rex multae experientiae atque aevo gravis, verum Deum, ad cuius notitiam non nisi auditu per fidem venit, non intelligebat. Hos autem falsos esse rationis ipsius luce perviderat, aliud consuetudini, aliud menti suae tribuens, *Si estis*, inquit, *dii*, hoc est dicere, ego sentiens esse super hominem potentiorum ipso homine potestatem, precandi necessitate motus, commendo diligentiam & excuso ignorantiam meam. ¹⁹ Invoco qui est, dum convenio qui non est. Quapropter cum dolore & timore considerandum est, qua poena quove iudicio digni erunt, qui, contra interdictum jam propalatae & publicatae veritatis, eos sectantur & colunt ²⁰ deos, de quibus ²¹ etiam illi jam tunc dubitare poterant, qui adhuc praeter eosdem scire nihil poterant. Verumtamen breviter consulo, qualia tunc toti Orienti tempora videbantur, cum per quadraginta annos miserae nationes alternis ²² tantorum ducum vastationibus tereban-

¹⁷ Nobisque] Coll. Gronov. nobilisque.

¹⁸ Septuaginta duos] Edd. Vett. quaedam septuaginta & quinque. Florentt. tres, septuaginta & duo. Pro ferunt Edd. eadem fertur malunt. Aliquanto post senserat, pro persenserat Perizon.

¹⁹ Invoco qui est,] Sic Colon. plenius paullo quam alii, qui duo prima verba omittunt. LAUT. Pro invoco, Perizon. legit, in eo. Sed Ed. August. sic locum concipit invoco jam eum, qui est, dum con-

venio eum, qui non est Deus. Sed mihi utriusque Codicis lectio glossam sapere videtur; rotundior enim est lectio vulgata.

²⁰ Deos] Abest a Meo & Perizon. & abesse potest, si supra pro eos reponas deos.

²¹ Etiam] Non exstat in Meo. Lugd. Batt. pr. & quart. legunt, de quibus etiam illi tunc dubitare poterant.

²² Tantorum] Perizon. duorum.

²³ Me-

bantur: cum quaeque civitas tantis concursibus ²³ media inevitabiliter periclitabatur, inde accensura alterum, unde alterum temperasset: hoc mox habitura supplicii, quod remedii ad tempus habuisset: cum trepidae diversarum provinciarum legationes inter ²⁴ succedentes Romanorum duces, & truculentior ²⁵ notitia Mithridatem, alternis ad utrumque, prout quemque fors belli adtollebat, ²⁶ & incertis satisfactionibus transferebantur, augendo pericula quae ²⁷ sanabant. ²⁸ Nunc quid continuo Pompeius, ²⁹ & quidem Pompeius, homo Romanorum moderatissimus, per plurimas partes Orientis, finito Mithridatico bello egerit, paucis ³⁰ proferam.

²³ *Media*] Recte; duobus enim quae intermedia hostibus terra est, ab utroque cladem & damnum patitur. Edd. quaedam inepte, *inedia*.

²⁴ *Succedentes Romanorum duces,*] Sullam, Lucullum, Cottam, Murenam, Pompejum.

²⁵ *Notitia Mithridatem*] MSS. aliquot ex Lugd. Batt. *notitiam Mithridatis*. Vocat Mithridatem truculentior notitia, quod ejus videlicet crudelitatem experti erant; de Romanis vero sperarent fore ut qui ex iis sequeretur magis esset tolerabilis eo qui praecefferat.

²⁶ *Et incertis*] Conjunctionem ex MSS. adtexui.

²⁷ *Sanabant.*] Ed. Aug. *sanabantur*.

²⁸ *Nunc*] Ed. August. cum quatuor Lugd. Batt. Meo, Perizon. Ultr. & Coll. Gron. *Nam quid* &c. Quod si placet, in fine periodi legendum est *paucis nunc proferam*.

²⁹ *Et quidem Pompeius,*] Non inveniuntur haec in primis quibusdam Edd. ut nec in Codd. Meo & Perizon.

³⁰ *Proferam.*] Lugd. Batt. pr. & tert. *referam*.

C A P U T VI.

De gestis Pompeji in Syria, Phoenice & Judaea, & conjuratione Catilinae.

¹ **A** Nno ab Urbe condita DCLXXXIX. M. Tullio Cicerone, & C. Antonio consulibus, Pompeius, ² occisi Mithridatis nuntio ac-

¹ *Anno ab v. c. DCLXXXIX.*] Aliis est annus ab v. c. DCXC. Cum Orosio facit Eutropius li. VII. FABR.

² *Occisi Mithridatis*] Mithridates, fractis viribus, & in Asia debellatus a Pompe-

jo, statuerat exemplo Agathoclis Syracusani atque Scipionis Romani, bellum in hostilem transferre terram, Italiam turbare, inque ea Romanos, Gallorum viribus adjutus, adgredi; quod audax patris senis con-

accepto, Syriam coelen & Phoenicen bello adgressus. ³ Ituraeos primum ⁴ Arabasque perdomuit, urbemque eorum, ⁵ quam Petram nominant, cepit. Hinc Judaeos, quibus Aristobulus expulso fratre Hyrcano primus ex sacerdote rex praeerat, atque ad Hierosolymam, urbem eorum, Gabinium cum exercitu ⁶ mittit. Ipse continuo subsecutus, & a patribus urbe susceptus, sed a plebe muro templi repulsus, ⁷ oppugnationem ejus intendit. Id non solum natura loci, verum etiam ⁸ ingenti muro, fossaque maxima munitum, cum alias aliis

consilium quum timeret filius Pharnaces, ne penitus omnem veniae spem a Romanis sibi intercluderet, defectione & parricidio partem regni paterni a Pompejo meruit. Hinc ad mortem a se coactum fuisse Mithridatem gloriatur Pompejus apud Lucan. II. 580.

Idem per Scythici profugum divortia Ponti Indomitum regem, Romanaque fata morantem,

Ad mortem, Sulla felicior, ire coëgi.

³ *Ituraeos primum*] De *Ituraeis* eorumque castellis a Pompejo everfis Strabo li. XVI. In Ciceronis Philippicis hi *Itbyrei* non satis emendate nominantur. FABR.

⁴ *Arabasque perdomuit,*] Pompejus apud Lucan. II. 590.

Me domitus cognovit Arabs, me, Marte feroces

Heniochi, notique erepto vellere Colchi.

Cappadoces mea signa timent, & dedita sacris

Incerti Judaea Dei, mollisque Sopbene.

Armenios, Cilicasque feros, Taurosque subegi.

⁵ *Quam Petram*] Arabum rex Aretas, quem Pompejus vicit & cepit, βασιλεὺς τοῦ πετρᾶν ἀρεῖβαν dicitur a Plut. in Pomp. Apud *Petram* vero Aretas regiam suam habebat, Joseph. lib. 14. Ant. c. 2. Lege Dion. lib. XXXVII. FABR. Est nobis ex aere nummus valde rarus, inscriptus ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΡΕΤΟΥ, qui faciem regis Arabum Aretae, five Areti, utroque enim modo nomen id scribitur, exhibet. Alium, cum simili inscriptione & Philellenis insuper cognomine, in egregio suo Specimine edidit Andreas Morellius. Utriusque lubenter, ut puto, picturam adspiciet Lector.

⁶ *Mittit.*] Lugd. Bat. pr. misit.

⁷ *Oppugnationem*] Florentt. pr. & sec. cum Lugd. Bat. sec. Ultr. & Coll. Gronov. *expugnationem*. Exstat idem in Edd. August. & Venetis. At Meus Codex legit,

oppugnationi intendit.

⁸ *Ingenti muro*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Ingentibus muris*. Idem mox cum Ed. Aug. *per dies noctesque*.

liis legiones, dies noctesque succedere sine requie cogeret, ⁹ vix tertio mense expugnavit. ¹⁰ Tredecim ibi millia Judaeorum caesa narrantur, caetera multitudo in fidem venit. Pompeius muros civitatis everti, aequarique solo imperavit: & cum aliquantos ¹¹ principes Judaeorum securi percussisset, Hyrcanum sacerdotio restituit, Aristobulum captivum Romam duxit. Hoc bellum Orientis cum viginti & duobus ¹² regibus sese gessisse ¹³ ipse Pompeius pro concione narravit. Interea conjuratio Catilinae adversus patriam per eosdem dies in Urbe habita ac prodita, in Etruria vero civili bello extincta est. Romae conscii conjurationis occisi sunt. Sed hanc historiam ¹⁴ agente Cicerone, & describente Sallustio, satis omnibus notam, nunc a nobis breviter fuisse perstrictam sat est. Motus etiam in Pelignis ortus a Marcellis patre & filio, ¹⁵ per L. Vettium ¹⁶ proditus, patefacta Catilinae conjuratione, quasi succisa radice compressus est: & de utroque per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Brutiis vindicatum est.

⁹ *Vix tertio mense*] Idem scribit Josephus lib. XIV. cap. 8. quem lege. FABR.

¹⁰ *Tredecim millia*] Florent. fec. XIII. millia.

¹¹ *Principes*] Abest a quibusdam Edd. Vett.

¹² *Regibus*] Ed. August. *Regulis*.

¹³ *Ipse Pompeius*] Abest vox prior a Florent. pr.

¹⁴ *Agente Cicerone & describente Sallustio,*] Supra lib. I. cap. 1. p. 7. *In quibus se inter actores scriptoresque omnium otia negotiaque triverunt.*

¹⁵ *L. Vettium*] Hic est *L. Vettius Judex*, de quo Cic. in Vatin. & ep. 24. li. II. ad Attic. Eum Dio li. XXXVIII. *Δύκτιον Ουέτιον* nominat. apud Appian. hoc nomen unico τ non recte scribitur: Plutarchi quoque libri in Lucullo mendose *Βρέτιον τια* pro *Βέτιον* habent. FABR. Nomen hoc in MSS: varie scribitur, *Vestilium*, *Vectitium*, *Butium*, *Hibilum*, sed Florent. pr. recte *L. Vettium* exprimit.

¹⁶ *Proditus,*] Cl. P. Wesselingus *Probabilium* p. 382. legit *proditis*, ut cum *Marcellis* conjungatur.

C A P U T VII.

Caesar quas provincias sortitus, quomodo Helvetios & Belgas domuerit.

¹ **A**Nno ab Urbe condita DCXCIII. C. Caesare & L. Bibulo consulibus, ² lege Vatinia Caesari tres provinciae ³ cum legionibus

¹ *Anno ab v. c. DCXCIII.*] Eutropii hovius edidit, hunc annum Urbis cond. libri impressi omnes, etiam is quem Scon- DCXCVIII. faciunt: verum noster Manu-

bus septem in quinquennium datae, Gallia Transalpina, & Cisalpina, & Illyricus. Galliam Comatam postea senatus adjecit. ⁴ Hanc historiam Suetonius Tranquillus plenissime explicuit, cujus nos competentes portiunculas decerpimus. Helvetiorum animos fortissimae Gallorum omnium gentis, ⁵ ea vel maxime causa, quod perpetuo pene cum Germanis bello altercabantur, a quibus Rheno tantum flumine dirimuntur, ⁶ Orgetorix quidam, princeps gentis, spe totas invadendi Gallias, in arma accenderat. Quo caeteri optimates correpto & ad mortem coacto, cohibere tamen semel animatas in praedam plebes nequiverunt. Qui, conjuratione facta ac die dicta, exustis vicis ac domibus suis, ne quod desiderium ⁷ ex spe revertendi foret, profecti sunt. ⁸ Quos cum apud Rhodanum flumen obvios Caesar habuisset, magno difficilique bello ⁹ bis

scriptus recte DCXCIII. habet. In Fastis Capit. hic annus est DCXCIV. FABR.

² *Lege Vatinia*] P. Vatinius Tribunus pl. hanc legem ad populum tulit Caesar & Bibulo Coss. de quo Suetonius in Julio. FABR.

³ *Cum legionibus septem*] Eutropius sic: *Decreta est ei Gallia & Illyricum cum legionibus decem.* Plutarchus in Caesare scribit ipsum Galliam cisalpinam & transalpinam adjuncto Illyrico accepisse in quinquennium, cum legionibus quatuor. Nam populus Caesari Galliam citeriorem & Illyricum in quinquennium cum tribus legio-

nibus dedit: Senatus ulteriorem cum una legione adjecit, auctore Dione libro XXXVIII. FABR.

⁴ *Hanc historiam Suetonius*] Nos eam ab ipso Caesare summa diligentia simul & eloquentia expositam non sine fructu libenter & legimus ipsi, & interpretamur. FABR.

⁵ *Ea vel maxime causa,*] Lugd. Batt. duo & Meus, *vel maxima causa.* Mox iidem ex quibus. Perizon. *qui Rheno tantum.*

⁶ *Orgetorix*] Memoria hujus viri, inter suos principis, superesse videtur in argenteo hoc nummo apud Bouteroëum.

⁷ *Ex spe*] Ed. August. *spe revertendi.*

⁸ *Quos cum &c.*] In Flor. pr. non exstat

vox prima, quae in Florent. secundo quoque superscribitur.

⁹ *Bis*

⁹ bis vicit, victosque ad deditiōem ¹⁰ coëgit. Horum fuit, cum primum progressa est, omnis multitudo Helvetiorum, ¹¹ Tulingorum, ¹² La-

⁹ *Bis vicit*,] Primum pagum Tigurinum in transitu Araris fluminis vicit, deinde caeteros insecutus post variam fortunam superavit, Caesar & Dio libro XXXVIII. In uno Manuscripto est, *bis vix vicit*. FABR. *Bis* & *vix* duae sunt diversae lectiones, utramque, pro more scribarum expressest iste Codex. In Lugd. Bat. sec. quoque legitur *vix*, ut & in Edit. August.

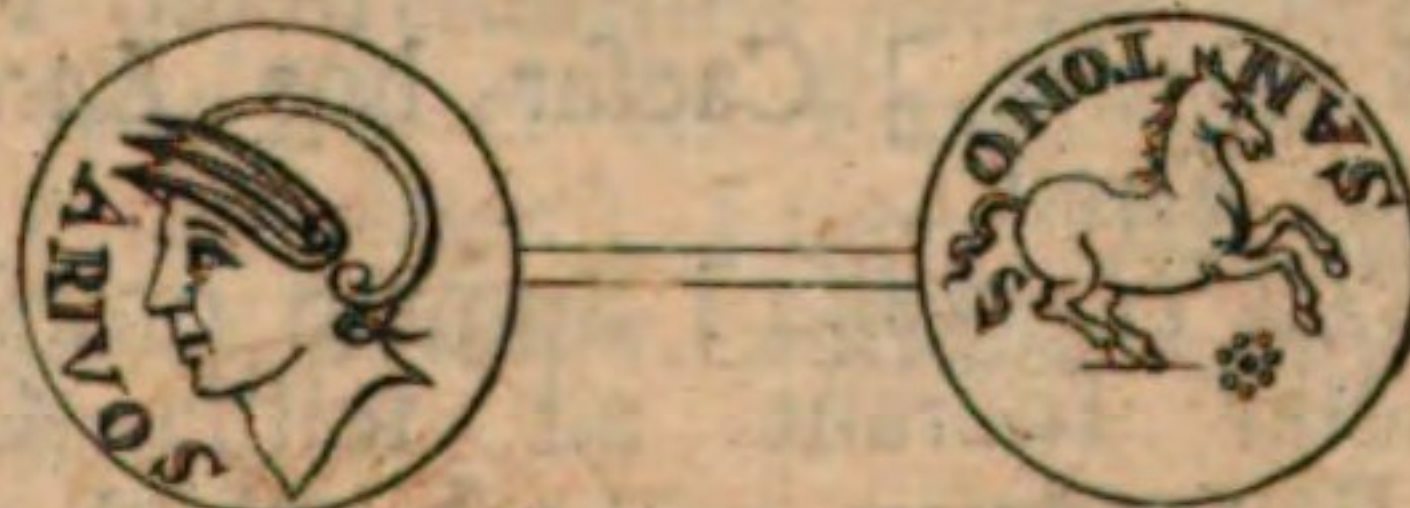
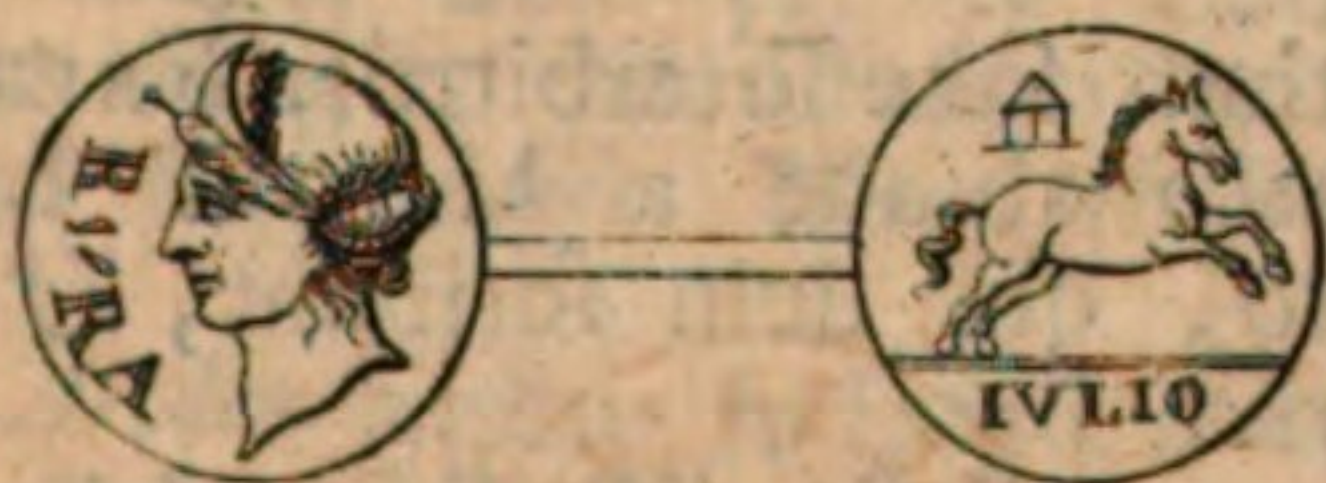
¹⁰ *Coëgit*] Lugd. Bat. sec. *redegit*.

¹¹ *Tulingorum* &c.] Variantes scripturae in Codd. MSS. hae sunt, *Tulingiorum*, *Latobrogiorum* vel *Logiboiorum*, vel *Latobogiorum*, vel *Latobogiorum*, vel *Latebojorum*, *Raviricorum* vel *Racuracorum*. *Rauracorum* mentio exstare videtur in antiquo nummulo argenteo, qui parte priore Veneris comitum caput exhibet, cum literis R---RA, ita tamen, ut una aut altera litera V. vel AV. vestigia pristinae formae, utpote detrita, tantum ostendat. Unde Bouterouëus p. 47 existimat vel ad *Rauracos* posse spectare, vel ad *Rauracium*, five oppidum Rom dictum prope Pictavienses in Antonini Itinerario. Ab altera parte libero cursu effrenis fertur equus, subtus sunt literae IVLIO, quae idem, vel de principe & duce ejus nominis, vel de Normanniae Juliobona seu Luliobona interpre-

tatur. Ariovisti deinde mentionem facit Orosius, multisque ejusdem res gestas persequitur Caesar in Comm. suis de Bello Gallico. Hujus regis proprium nomen videtur fuisse *Arivus* seu *Arivos*, productum, ut passim in nominibus propriis fieri solet, a Romanis in Ariovistus. Conjecturam hanc firmat insignis nummulus Gallicus, quem vidi Amstelodami apud omnis elegantiae studiosissimum virum, Gerardum Schaak. Vulgatum inveni similem a Claudio Bouterouëo, in rarissimo & praestantissimo libro Gallice scripto, & inscripto *Recherches Curieuses des Monnoyes de France*, p. 59. Caput Virtutis, nisi malis Veneris armatae, more Gallis usitato, ex Romanorum aemulatione, occurrit in parte priore, adscripto ducis seu regis nomen ARIVOS. Ab altera parte ferox equus est, libertatis symbolum; in circuitu legitur SANTONOS. quod scilicet Santones, seu Santoni, unde apud Lucanum l. 422.

Signa movet : gaudetque amoto Santonus hoste,

Nummum hunc signaverint.

Nomen autem illud Arivos ad ducem seu regem spectare, non vero ad populum aliquem urbemve aliquam, docet alter nummulus argenteus, ibidem a Bouterouëo publicatus, in quo alterius ducis, Quinti

Docii five Docimi nomen, cum eodem muliebri capite galeato occurrit, quem una cum tertio nummulo, ab eodem populo cuso, subjicimus.

¹² Latobrogiorum, Rauracorum & Boiorum, utriusque sexus ¹³ ad centum quinquaginta & septem millia hominum. ¹⁴ Ex his quadraginta & septem millia ¹⁴ in bello ceciderunt: caetera in terras proprias remissa sunt. ¹⁵ Postea Caesar Ariovistum regem, exci-

Sed & Sequanorum, apud quos magnum hunc Galliarum & Germaniae Regem, Ariovistum, vicit Caesar, duo argentei sese mihi obtulerunt nummuli, quorum prior itidem in Museo Gerardi Schaak servatur, uterque, Gallorum Germanorumque venerabile nu-

men, Mercurium, ejusve caput, ex ala, quae petaso ejusdem adfingi solet, noscendum, exprimit. Insigne populi aper fuit. Ducem Ninnum celebrat prior, a Sequanicum utrumque, a Bouterouëo quoque p. 56. & 57. vulgatum, posterior testatur.

¹² Latobrogiorum,] Caesar hos Lacobrigos nominat. FABR.

¹³ Ad CLVII. millia] Summa omnium, inquit Caesar fuerant ad millia CCC LXVIII. Plutarchus, τελευτήσαντες δὲ αἱ πάντα μυριάδες ὅπως, εἰκοσι δὲ αἱ χίλιαι, μίαι δὲ ἑκατὶ, id est: Summa omnium fuerunt millia CCC. eorum qui arma ferre possent millia CXE. FABR.

¹⁴ Ex bis quadraginta & septem millia] Strabo lib. IV. de bello Helvetiorum, ἐν τῷ πολέμῳ, inquit, ἀπὸ πεπληρωμένων μυριάδων διαφθίσαντων, id est: Ad CCCC. millia hominum perierunt. In quo numero ego vi-

tium subesse arbitror. FABR. Mox illa in bello absunt a Meo & Lugd. Bat. quarto, qui dein scribunt, & caetera in terras.

¹⁵ Postea Caesar Ariovistum &c] In omnibus Edd. contaminatus male hic locus exstat. Legunt enim, Postea Caesar contra Ariovistum &c. Quod contra male intrusum est, neque convenire potest cum vicit, quo periodus clauditur. Unde librarii quidam interferuerunt congressus, quod inveni in quatuor MSS. Lugd. Batt. Ultr. Coll. Gronov. & Edit. August. Sed vox contra expungi debet, ut faciunt Codd.

excitantem invehentemque secum incredibiles Germanorum copias, quibus nuper universos Galliarum populos se subegisse jactabat, apud Sequanos vicit; ¹⁶ cum diu exercitus Caesaris, Germanorum multitudine & virtute perterritus, pugnam detrectasset. Ariovistus in Germaniam, arrepta navicula Rhenum transvectus, ¹⁷ effugit, uxores ejus duae totidemque filiae captae sunt. Fuerunt autem in exercitu Ariovisti, ¹⁸ Arudes, ¹⁹ Marcomani, ²⁰ Triboci, Vangiones, Nemetes, ²¹ Edures, & Suevi. Pugna maxime gravis ex phalange Germanorum fuit, quam coacto in unum agmine, scutisque supra capita contextis, ad irrumpendam Romanorum aciem tuti undique praestruxerant. Sed postquam aliqui Romanorum militum, agilitate audaciaque insignes, ²² supra ²³ obductam ²⁴ saliêre testudinem, scutisque singillatim, velut squammis ²⁵ revulsis, de super nudos ²⁶ deprehensoforum detectorumque humeros perfoderunt, territi hostes novo mortis periculo, terribilem dissolvêre compagem. Exinde in fugam versi, per quinquaginta millia passuum insatiabiliter caesi sunt, neque conjici potuit numerus Germanorum, vel quantus pugnae adfuerit, vel quantus fuerit ²⁷ occisorum. ²⁸ Post haec Belgarum gens, quae tertia pars Galliarum est, adversus Caesarem

Codd. Perizon. & Lugd. Bat. quart. In iis, quae sequuntur, voces *nuper* in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *se* in Edd. quibusdam Vett. desiderantur.

¹⁶ *Cum diu* &c.] Editi autem inferciunt, contra omnium MSS. consensum.

¹⁷ *Effugit*,] Lugd. Bat. pr. & Edd. quaedam Vett. *aufugit*. Mox autem non agnoscunt Lugd. Bat. quart. Meus & Perizon.

¹⁸ *Arudes*,] *Arodes* legitur in Lugd. Batt. pr. & tert. ut & in Coll. Gronov.

¹⁹ *Marcomani*,] Lugd. Bat. pr. *Marcomanni*. sec. & tert. cum Coll. Gron. *Marcomones*, & ita quoque legunt duo Florentt. videlicet pr. & sec. at tert. *Marcomenes*, quod in Ultr. quoque exstat; denique *Marcomannes* Meus cum Lugd. Bat. quarto. & Ed. August.

²⁰ *Triboci*,] Sic Florentt. pr. & sec. *Tribocii* Flor. tert. cum Lugd. Bat. tert.

& Ultr. *Triboicii* Lugd. Bat. sec.

²¹ *Edures*,] Legitur & *Eudures*. Apud Caesarem hi sunt *Sedusii*, de quibus variae sententiae feruntur. FABR. *Edufes* inveni in omnibus quos consului MSS. nisi quod in Meo legatur & *clufes*.

²² *Supra obductam saliêre*] De hac re Florus lib. III. c. 10. FABR.

²³ *Obductam*] Lugd. Bat. pr. Ultr. & Coll. Gronov. *ductam*. Lugd. Bat. tert. *dictam*.

²⁴ *Saliêre*] Lugd. Batt. omnes cum Ultr. & Coll. Gronov. *solvêre*. Male.

²⁵ *Revulsis*] Lugd. Bat. pr. & tert. *devulsis*.

²⁶ *Deprehensorum*] Meus cum Lugd. Bat. quarto *deprefforum*. Sed malo *Vulgatam*.

²⁷ *Occisorum*.] Ed. August. *occisus*.

²⁸ *Post haec Belgarum*] Quae hic usque ad finem capitis sequuntur, ea copiose

farem exarsit. Quorum distributim ²⁹ copia haec fuit. ³⁰ Bellovaci, qui caeteris numero & virtute praestare ³¹ viderentur, habuere lectissima ³² sexaginta millia armatorum; ³³ Sueffiones ex duodecim oppidis quinquaginta millia; Nervii, quorum adeo indomita feritas praedicabatur, ut nunquam ³⁴ in id temporis mercatores ³⁵ ad se admiserint vina caeteraque venalia deferre, ³⁶ quibus ³⁷ inducta jucunditas torporem virtutis adferret, habuerunt similiter quinquaginta millia: Atrebates ³⁸ & Ambiani decem millia, Morini vigintiquinque millia, ³⁹ Menapii novem millia, ⁴⁰ Caleti decem millia, ⁴¹ Velocasses & ⁴² Veromandui aequae decem millia, ⁴³ Aduatici octodecim millia: ⁴⁴ Condrusi, ⁴⁵ Eburones, ⁴⁶ Caeresi, ⁴⁷ Caemani, qui uno

no-

Caesar libr. II. & Diodorus initio libr. XXXIX. persequuntur. FABR.

²⁹ *Copia haec fuit.*] Cod. Longob. *haec copia fuit.*

³⁰ *Bellovaci,*] MSS. Florent. sec. & tert. cum Lugd. Batt. sec. & tert. atque Coll. Gronov. & Ed. Aug. *Belluagui.* Cod. Long. Lugd. Bat. quart. & Meus & Ed. prima *Bellovagi.* Ultr. *Bellovagnes.*

³¹ *Viderentur,*] Edd. pr. & illam secutae, *videntur.*

³² *Sxaginta millia armat.*] Caesar Bellovacos polliceri millia armata quinquaginta scribit. Idem Atrebatibus XV. millia tribuit. FABR. Lugd. Bat. pr. XL. pro LX.

³³ *Sueffiones*] MSS. plures & fere cuncti *Sueffones.* Utramque nominis scripturam apud auctores invenias. Lucanus tamen quoque mavult *Sueffones.* I. 423.

Et Biturix, longisque leves Sueffiones in armis.

³⁴ *In id temporis*] Florent. pr. *in id tempus.*

³⁵ *Ad se*] Ut non necessarias voces delet Ed. August.

³⁶ *Quibus*] Cod. Perizon. *a quibus.*

³⁷ *Inducta*] Lugd. Bat. pr. *indicta.* Alii quoque permutantur haec verba apud Orosium. Si placet MSS. lectio, legi debent haec, adjuvante Cod. Perizon. *a qui-*

bus indicta jucunditas.

³⁸ *Et Ambiani*] MSS. & Edd. quidam inferciunt etiam.

³⁹ *Menapii novem*] Ita Manuscripti, impressi *decem.* Caesar *Menapios VII. millia pollicitos* scribit. FABR.

⁴⁰ *Caleti*] Ed. August. *Calecii.*

⁴¹ *Velocasses*] Lugd. Bat. quart. ut & Meus *Volocassi.*

⁴² *Veromandui*] Florent. pr. & sec. *Veromandi* & sic quoque Batt. sec. & tert. cum Ultr. *Viromandi* Perizon. *Volomandi* Lugd. Bat. quart. & Meus, denique *Velomandi* Flor. tert.

⁴³ *Aduatici XVIII.*] In uno Manuscripto est, *Atuati*: Caesar *Catuacos* cum XIX. millibus habet. FABR. Ex MSS. multi *Atuatici* malunt. Ex numero, mille deminuunt Lugd. Batt. pr. & tert. mille insuper addunt Edd. quaedam inter quas prima & August.

⁴⁴ *Condrusi,*] MSS. *Condurses, Condufes, Condurefes,* quae Cod. Longob. scriptura est, & denique *Dorfes.*

⁴⁵ *Eburones,*] In quibusdam MSS. *Eborones & Eborrones.*

⁴⁶ *Caeresi, Caemani,*] In nostris Manuscriptis omnibus est, *Caerofi, Caemani.* Caesar illos *Caeresos,* hos *Paemanos* vocat. In vulgatis Orosii libris, *Cenomanni,* mendose legebatur. Robertus Stephanus, quem honoris causa nomino, hanc Epitomen rerum gestarum a Caesare in Gallia

nomine Germani vocantur, quadraginta millia. ⁴⁸ Et ita fuisse referuntur ⁴⁹ ducenta septuaginta & duo millia armatorum lectissima. His repente silva erumpentibus, exercitus Caesaris perturbatus, atque in fugam actus, plurimis suorum amissis, tandem hortatu ducis restitit, victoresque adgressus, usque ad internecionem pene delevit.

lia sub Eutropii nomine Commentariis Caesaris emendatissime diligentissimeque a se impressis adjunxit, ibique ex Caesare haec nomina restituit. FABR. Inveni in MSS. *Cesori*, *Cecosi*, *Meus* & *Perizon*. *Cerosi*, & *Caerosi* tres Florent.

⁴⁷ *Caemani*] Ita tres Florent. aliique MSS. At Lugd. pr. cum *Perizon*. & Vett. Edd. *Cenomanni*.

⁴⁸ *Et ita*] Non sic scripsit Orosius, si

MSS. sequamur. Delet enim haec Cod. Longob. cum Ed. August. simpliciter legens, *Fuisse referuntur* &c. Lugd. Batt. pr. sec. tert. & Ultr. cum Coll. Gronov. *Itaque fuisse* scribunt. Sed quart. ex iis cum Meo atque *Perizon*. adstipulantibus duod. Florent. *Ita fuisse referuntur* &c.

⁴⁹ *Ducenta septuaginta & duo millia*] Lugd. pr. CCLXXXII. at tert. CCLXXX. vero, pro *duo*, ut arbitror scriptum.

CAPUT VIII.

Galbae expeditio in Veragros & Sedunos. De rebus gestis Caesaris in conjuratos cum Venetis, item Titurii Sabini & P. Crassi expeditionibus.

¹ Igitur Caesar magnis in Gallia rebus gestis, cum in Italiam proficisci decrevisset, Galbam cum legione ² duodecima ad ³ Veragros ⁴ Sedunosque misit. Qui cum hiemandi causa in vico Veragrorum, cui nomen erat ⁵ Octodurus, confedisset, mediamque oppidi partem, quae torrente distinguebatur, accolis ⁶ concessisset, quadam die eosdem discessisse per noctem, ac proximo infedis ⁷ colli videt.

¹ *Igitur Caesar*] Quae hoc capite Orosius comprehendit, ea copiose Caesar lib. III. Comm. persequitur, quibus studiosi utriusque linguae conjungunt ea, quae sunt apud Dionem lib. XXXIX. FABR.

² *Duodecima*] Ed. Aug. *decima*.

³ *Veragros*] MSS. quidam *Beragros*.

⁴ *Sedunosque*] MSS. quidam *Divosque*,

Durosque, *Sedimosque*.

⁵ *Octodurus*] Sic inter alios Cod. Longob. alii ex MSS. *Octodorus*, *Otodorus*, *Ortodorus*.

⁶ *Concessisset*,] Lugd. Bat. sec. *cessisset*. Ed. Vett. quaedam *dividebatur* pro *distinguebatur* quod in MSS. est.

⁷ *Colli*] Meus Cod. cum Lugd. Bat. quarto, *colle*.

videt. Quippe illi paucitatem vix mediae legionis despectui habentes, ultroneam sibi praedam nullo cessuram negotio arbitrabantur, finitimosque suos in hanc caedis ac praedae societatem ⁸ vocaverant. Igitur Galba ⁹ tam praesentibus periculis circumsepto ac trepido, ¹⁰ atque inter varias consultationes certi consilii incerto, repente Galli descensu montis effusi, castra imperfecta ¹¹ circumdant, raros per vallum propugnatores faxis telisque onerant. Quumque jam castra irrumperentur, ¹² Pacuvii primipilaris & ¹³ Voluseni tribuni consilio, ¹⁴ cuncti Romani portis eruperunt: incautosque subito adgressi hostes, primum perturbaverunt, deinde in fugam versos miserabili strage fuderunt. Nam ¹⁵ amplius triginta millia barbarorum tunc caesa referuntur. Igitur Caesar cum jam pacatas universas Galliarum gentes putaret, ad novum & maximum bellum retractus est. Namque dum P. Crassus adolescens cum legione septima Oceano tenus apud Andegavos ¹⁶ hiemat, Veneti caeterique confines ¹⁷ repente in arma conjurant, legatos Romanorum vinciunt, eosque ita demum ¹⁸ se reddituros, si obsides suos recipiant, ¹⁹ Romanis indicant. ²⁰ Socios sibi ad id bellum ²¹ Osismios, ²² Lexovios, ²³ Nannetes, ²⁴ Ambivaritos, Morinos, ²⁵ Diablintres, & Menapios adsciscunt; auxilia quoque à Bri-

⁸ *Vocaverant.*] MSS. & Edd. quidam *vocaverunt.*

⁹ *Tam*] Cod. Longob. mavult *tum*, Ed. August. *jam.*

¹⁰ *Atque*] Delent Lugd. Bat. pr. Flor. sec. & Edd. quaedam Vett.

¹¹ *Circumdant,*] Perizon. *circumdantes.*

¹² *Pacuvii primipilaris*] Hic primipili centurio a Caesare P. Sextius Baculus nominatur. FABR. *Pattavii* legitur in Lugd. Bat. quarto & Meo.

¹³ *Voluseni*] Lugd. Bat. quart. *Volusini.*

¹⁴ *Cuncti*] Abest a Lugd. Bat. quarto Meoque. Forte *cunctis.*

¹⁵ *Amplius*] Perizon. *amplius quam.*

¹⁶ *Hiemat,*] Perizon. *hiemasset.*

¹⁷ *Repente*] Abest ab Ed. August.

¹⁸ *Se reddituros,*] Cod. Longob. *se* non agnoscit.

¹⁹ *Romanis*] Abest a Cod. Perizon.

Mox Ed. Aug. *inducunt* pro *indicant*, forte voluit *indicunt.*

²⁰ *Socios sibi ad id bellum*] Lugd. Bat. quart. Meusque legunt, *socios suos ad bellum.*

²¹ *Osismios*] Perizon. *Oxismos*, Florentt. pr. & tert. cum Meo & Lugd. Batt. sec. & quarto *Osismos.* At pr. cum Flor. sec. *Osismos.*

²² *Lexovios,*] Lugd. Bat. pr. *Luxovios.*

²³ *Nannetes,*] Florentt. tres & Lugd. Batt. sec. & tert. *Namnetes.* Perizon. *Nannetes.*

²⁴ *Ambivaritos*, Pro his Caesaris libri, *Ambiliates* habent. FABR. MSS. quidam *Ambibaritos.*

²⁵ *Diablintres*] MSS. Lugd. Bat. tert. & Meus *Diabintes.* Florentt. tres *Diablintes*, & sic quoque scribunt Lugd. Batt. pr. & sec. cum Perizon.

Britannia arcessunt. Caesar per Crassum de rebellione deditarum gentium certior factus, quamvis intelligeret quanta ineundi belli difficultas esset, tamen rem tanti negotii non negligendam ²⁶ ratus est, ne caeteris exemplo ejusmodi audendi licentia laxaretur. ²⁷ Itaque terrestri ²⁸ praelio persequi hostes frustra ²⁹ adgressus; quippe cum hostes per interfusa ex Oceano aestuaria, atque inaccessos recessus, tutis terrarum ³⁰ finibus munirentur, naves longas aedificari in ³¹ Ligeri fluvio jubet: per quem in Oceanum deductae, mox ut hostibus visae sunt, continuo ³² ducentae viginti naves eorum paratae, atque omni genere armorum instructissimae, progressae portu, ex adverso constiterunt. Bruto ³³ circumspicienti inparem longe navium esse conflictum, quia barbarorum naves solido robore intextae, cavernisque praevalidis obduratae, faxorum modo adaectos ³⁴ rostratarum ictus retundebant, hoc primum ³⁵ auxilio fuit, quod falces acutissimas non pertinaciter contis praefixas, funibus autem subnexas paraverat: quibus cum opus esset adprehensos eminus rudentes, subductis hastilibus per funem falcem retrahendo, succiderent. His celeriter expeditis, ³⁶ dirumpi hostilium antennarum armamenta praecepit. ³⁷ Ita antennis ruentibus, complures illico naves velut captas immobiles reddidit. Alii hoc periculo territi, ³⁸ suspensis velis, qua ventus intenderet fugere conati, cessante mox vento destituti, ludibrio fuere Romanis, Itaque incensis omnibus navibus, interfectisque his qui pugnaverant ³⁹ Gal-

²⁶ *Ratus est,*] Edd. Vett. *esse ratus, ne caeteris &c.* At MSS. Florentt. tres, quatuor Lugd. Batt. Meus, Perizon. Ultr. & Coll. Gron. *esse vel est* delent. Ex quorum consensu haec & quae sequuntur ita debere constitui judico. *Non negligendam ratus, ne caeteris exemplo ejusmodi audendi licentia laxaretur, terrestri praelio persequi hostes frustra adgressus est.*

²⁷ *Itaque*] MSS. Perizon. & Meus, emendationem nostram adjuvantes, hoc delent.

²⁸ *Praelio*] Meus bello.

²⁹ *Adgressus*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. addunt *est*. In Ed. vero Scotti, sive ultima Orosii, turpis quinque verborum omisso hic deprehenditur.

³⁰ *Finibus*] Florentt. tres *finibus*.

³¹ *Ligeri*] MSS. quidam *Ligero & Ligerio*.

³² *Ducentae viginti naves.*] Lugdun. Bat. pr. decem amplius numerat. rotundo ducentarum numero contentus est Perizon.

³³ *Circumspicienti*] Lugd. Bat. quart. & Meus, *circumspiciente*.

³⁴ *Rostratarum*] Lugd. Bat. pr. *rostrorum* superscripta vera lectione.

³⁵ *Auxilio*] Lugd. Bat. pr. *auxilium*.

³⁶ *Dirumpi*] MSS. aliquot *dirumpi*, Florent. pr. *rumpi*.

³⁷ *Ita*] Absent a Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

³⁸ *Suspensis velis,*] Ita MSS. *expansis* Edd. quaedam Vett.

Dd d

39 Gal

39 Gallis, reliqui sese omnes dediderunt. Sed Caesar maxime 40 ob injuriam legatorum, & ut genti ad omnia 41 consilia mobili terribilis exempli 42 notam inureret, cunctis principibus per tormenta interfectis, reliquos sub corona vendidit. 43 Iisdem diebus Titurius Sabinus Aulercos, Eburonices, Lexoviosque, qui primates suos, 44 cur auctores belli resuscitandi esse nollent, interfecerant, eruptione facta, incredibili caede delevit. Publius vero Crassus cum in 45 Aquitaniam pervenisset, bello exceptus est. Namque 46 Sontiates magno equitatu pedestribusque copiis praevalidis Romanos adorti, diu graviter turbaverunt: post victi, atque in oppidum Sontiatum coacti obsessique, cum se expugnari viderent, armis traditis in deditionem recepti sunt. Aquitani, 47 clade permoti, undique exercitum contrahunt: 48 de citeriore quoque Hispania auxilia arcessunt: duces bello maxime eos praeficiunt, qui 49 cum Sertorio militaverant. Hi omnes dum obsidionem Crasso parant, in castris suis Crasso obruente delati sunt. Nam ex Aquitanis & Cantabris, quorum quinquaginta millia 50 tunc in auxilium venerant, 51 triginta & octo millia caesa referuntur. Caesar Germanos, qui Rhenum cum inmensis copiis transmiserant, simul & totas Gallias subicere sibi parabant, bello adortus,

39 Gallis, reliqui] Codd. Perizon. & Meus, Galli reliqui sese &c. pro qua lectione Vett. quoque stant Edd.

40 Ob injuriam] Meus & Lugd. Bat. quart. propter injuriam.

41 Consilia] Non invenitur in Lugd. Batt. tert. & quarto cum Coll. Gronov.

42 Notam inureret] Ed. August. notam incuteret & cunctis principibus, reliquos &c. quibusdam omissis in medio.

43 Iisdem diebus] Meus, His diebus.

44 Cur auctores] Edd. Vett. quod auctores. Sed Fabricius eam expressit lectionem, quam in omnibus invenit MSS. Unanimi enim consensu in iis cur scribitur, non quod. Minore igitur, unius literulae permutatione arbitror esse legendum cum auctores &c.

45 Aquitaniam] Florentt. tres Aquitaniam.

46 Sontiates] Cod. Longob. Sotiates, reliqui MSS. & Edd. Vet. Sociates, & mox ipsum oppidum Sociatum vocant.

47 Clade permoti,] Meus Codex cum Lugd. Bat. quarto, hac clade permoti.

48 De citeriore] Florent. sec. de interiore Hispania.

49 Cum Sertorio] Lugd. Bat. quart. sub Sertorio.

50 Tunc] Abest a Lugd. Batt. pr. & tert. atque a Coll. Gronov.

51 Triginta & octo millia] Lugd. Bat. pr. mille minus numerat.

52 Ad CCCCXL. millia] Edd. Vett. pleraeque delent XL. millia, quae supra CCCC. millia adjiciuntur. Fit idem in Florent. sec. at Florent. tert. cum tribus ex Lugd. Batt. Ultr. & Coll. Gronov. centenarios numeros abjiciunt, XL. millibus contenti; quae certe copiae immensae,

tus, usque ad internecionem caecidit. Quorum fuisse numerum ⁵² ad CCCCXL. millia ⁵³ ferunt.

sa, ut fit ab Orosio, dici non possunt. Unde, quum in Cod. Longob. legatur, *numerum ad quadringenta quadraginta millia*, sine interjecta copula, suspicor posteriorem, minoremque numerum, ex varia lectione adjectum, atque priorem & rotundum ab Orosio scriptum fuisse. ⁵³ Ferunt] Florent. sec. referuntur, pro referunt, vel deleta, quod praecessit, numerum, si ea lectio placet.

C A P U T IX.

Caesar quomodo Suevos & Britannos subjecerit.

Tunc Caesar in Germaniam facto ponte ² transgreditur, ³ Sicambros & Ubios obsidione liberat. Suevos, maximam & ferocissimam gentem, quorum esse centum pagos & populos, multi prodidēre, totamque Germaniam adventu suo terret: mox in Galliam, ⁴ rescisso ponte, ⁵ concedit. Inde ad Morinos venit, unde ⁶ in Britanniam proximus & brevissimus transitus est. Navibus circiter onerariis atque actuariis octoginta praeparatis, in Britanniam ⁷ transvehitur. Ubi acerba primum pugna fatigatus, deinde adversa tempestate correptus, plurimam classis partem, & non parvum numerum militum, equitum vero pene omnem disperdidit. ⁸ Regressus in Galliam, legiones in hiberna dimisit, ac sexcentas naves utriusque commodi fieri imperavit. Quibus iterum in Britanniam primo vere ⁹ transvectus, dum ipse in hostem cum exercitu pergit,

¹ Tunc Caesar &c.] Quae hoc capite Orosius comprehendit, ea copiose Caesar lib. IV. & V. Comm. exposuit. De iisdem Dio lib. XXXIX. & Plutarchus in Caesare. FABR.

² Transgreditur,] Ita MSS. Lugd. Batt. quatuor & tres Florent. transgrediens Vulgg. sed. Aug. Editio cum MSS. consentit.

³ Sicambros] In Manuscriptis nostris est, Sigambros, Dio Συγαμβρος nominat. FABR. In MSS. nostris plerisque est Sugambros.

⁴ Rescisso ponte,] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. scisso ponte.

⁵ Concedit.] Lugd. Bat. quartus contendit.

⁶ In Britanniam] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. ad Britanniam.

⁷ Transvehitur.] Lugd. Batt. pr. & tert. transgreditur.

⁸ Regressus] Lugd. Bat. quart. reversus

⁹ Transvectus,] Ita scribunt omnes MSS. Florent. & Lugd. Batt. &c. non transvectis, ut vulgo editur.

naves in ancoris stantes tempestate correptae vel collisae inter se; vel arenis illisae ac dissolutae sunt. Ex quibus quadraginta perierunt, caeterae cum magna difficultate reparatae sunt. Caesaris equitatus ¹⁰ primo congressu a Britannis victus, ¹¹ ibique Labienus tribunus occisus est. Secundo praelio cum magno suorum discrimine victos Britannos in fugam ¹² vertit. Inde ¹³ ad flumen Thamesim profectus est, quem uno tantum loco vadis transmeabilem ferunt. In hujus ulteriore ripa, ¹⁴ Cassivellauno duce, inmensa hostium multitudo confederat, ripamque fluminis ac pene totum sub aqua vadum acutissimis sudibus praestruxerat. Quod ubi à Romanis deprehensum ac vitatum est, barbari, legionum impetum non ferentes, sylvis sese abdidere, unde crebris eruptionibus Romanos graviter ac saepe lacerabant. Interea Trinobantum firmissima civitas cum ¹⁵ Androgorio duce, datis quadraginta obsidibus, Caesari sese ¹⁶ dedit. Quod exemplum secutae urbes aliae complures, in foedus Romanorum venerunt: iisdemque demonstrantibus, Caesar oppidum ¹⁷ Cassivellauni inter duas paludes situm, obtentu insuper sylvarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, tandem gravi pugna cepit.

¹⁰ *Primo congressu*] Lugd. Batt. pr. & tert. consentiente Coll. Gronov. *prima congressione*.

¹¹ *Ibique Labienus*] Labienus est in vetustis, & Roberti libr. Caesar li. V. Q. *Laberium Durum* habet. FABR.

¹² *Vertit.*] Lugd. Bat. pr. *convertit*.

¹³ *Ad flumen Thamesim*] In MSS. legitur *Tamensim*, *Tamniensim*, *Tamesiet*, *Tamensim*. Delet *flumen* unus & alter ex MSS. plures aliquot abjiciunt est.

¹⁴ *Cassivellauno duce*] In MSS. *Cassovella-*

launo sic Longob. Cod. Alii *Cassibellauno*, *Cassobellauno*, *Cassopellauno*, & denique *Cassivellano*.

¹⁵ *Androgorio*] In Gualtheri libro est, *Andragio*. Caesar *Mandubratium* vocat. FABR. Flor. prim. tert. & tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Androgio*. Flor. sec. & sec. Lugd. Bat. cum Ultr. *Andragio*.

¹⁶ *Dedit.*] MSS. quidam *dedit*.

¹⁷ *Cassivellauni*] MSS. *Cassovellauno* *Cassobellauno*, *Cassibellauno* & *Cassobellaunum*.

CAPUT X.

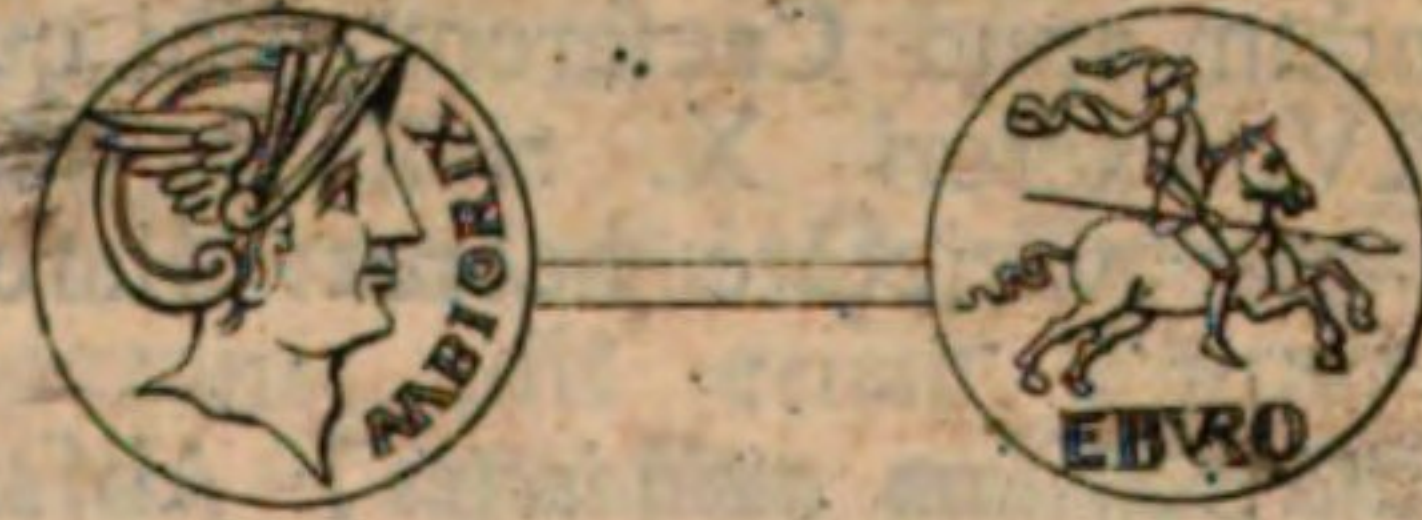
Caesarem adversus novam Gallorum conspirationem profectum fuisse, eosque denuo subegisse.

EXin Caesar ¹ a Britannis reversus in Galliam, postquam legiones in hiberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus & conflictatus est. Namque ² Ambiorix cum Eburonibus & ³ Aduaticis conspirans, animatus ⁴ Trevirorum consilio, Cottam & Sabinum legatos ⁵ apud Eburones cum tota ⁶ funditus legione insidiis circumventos interfecit. Ambiorix hac victoria elatus, Aduaticos & Nervios plurimosque alios raptim in arma contrahit, atque ⁷ ad Ciceronem legatum, qui similiter tunc legioni in hibernis praeerat, contendit. Multitudo hostium ex hoc colligi potuit, ⁸ quia cum

¹ *A Britannis*] Ed. August. à Britannia.

² *Ambiorix cum Eburonibus*] MSS. plures scribunt *Eburonatibus*. Memoriam herois huius, patriaeque libertatis propugnatoris acerrimi, servant nummuli argentei antiqui, ab Eburonibus cusi. Exhibent a parte priorē, ad Romanorum denariorum similitudinem, caput muliebre, Virtutis, ut puto,

galea alata tectum, cum adscripto nomine AMBI. & plenius in altero AMBIO-RIX. A parte posteriore equitatus gentis celebratur, typo equitis, casside & lancea armati, atque ab Eburonibus cusos fuisse nummulos docent adscriptae litterae EBVRONES. Octo huiusmodi nummi unciam Romanam pendunt.

³ *Aduaticis*] In nostris Manuscriptis fere omnibus hic & supra cap. VII. *Atuatici* nominantur, quos vulgo *Aduaticos* vocant. Dio quoque illos *Atuaticos* adpellat. Hos Caesar lib. V. Cotta & Sabinō interfecit, se cum Ambiorige coniunxisse ait. FABR. *Atuaticis* quoque inveni in Florentt. duobus & quatuor Lugd. Batt.

⁴ *Trevirorum*] Florentt. pr. & tert. *Treverorum*.

⁵ *Apud Eburones*] Lugd. Batt. quatuor apud *Eburonas*.

⁶ *Funditus*] Lugd. Bat. quart. simul.

⁷ *Ad Ciceronem*] Q. Tullium Ciceronem Marci fratrem, Caesaris legatum, Caesar lib. V Dio lib. XL. FABR.

⁸ *Quia*] Ed. pr. quod.

cum in obsidione castrorum vallum circumdandum esse à captivis Romanis docerentur, & instrumenta ruralia non haberent, gladiis concidendo terram, & sagulis exportando, vix tribus horis ⁹ vallum pedum decem, & fossam pedum quindecim ¹⁰ per millia passuum quindecim in circuitu perfecerunt. Praeterea centum viginti turres mirae altitudinis exstruxerunt. Et cum jam septem dies noctesque succidui hostium cunei pugnarent, ¹¹ ac ventus subito plurimus exortus esset, testas ferventes intorsere fundis, ¹² flammataque focis tela, ac mox concepto igne rutilantia, ¹³ intra castra jecerunt. Quo facto ¹⁴ per culmina raptim ventus insistens, sparsum animavit incendium. Sed ¹⁵ ne sic quidem Romani, cum undique obruerentur, vulneribus, laboribus, vigiliis, jejuniis, incendiisque cesserunt. Tandem Caesari nuntiatum est, unam deletam esse legionem, alteram jam pene confectam. Adventante ¹⁶ cum duabus legionibus Caesare, ¹⁷ deserunt hostes obsidionem, atque in eum cuncti raptis copiis ruunt. Caesar parvissimis se castris ¹⁸ consulto condidit, equitibusque praemissis, ut fugam fingerent imperavit, ut ad transitum vallis quae media erat, sibi periculosa videbatur, hostes contemptu sui invitaret. Quibus adventantibus insuper obstrui portas praecepit. Quo viso Galli, quasi jam vicissent, ¹⁹ ad obducendum extrinsecus vallum con-

⁹ *Vallum pedum decem,*] Caesar, ped. XI. habet. Ex eo quod sequitur, *per millia passuum quindecim*, cognoscitur quomodo sit legendum apud Caesarem, ubi quidam libri XV. caeteri X. *millia passuum* habent, in qua varietate haeret Glareanus. FABR.

¹⁰ *Per millia passuum quindecim*] Absunt ab Ed. August.

¹¹ *Ac ventus*] Lugd. Bat. quart. *cum ventus.*

¹² *Flammataque*] Lugd. Bat. quart. *inflammataque.*

¹³ *Intra*] Florent. pr. & tert. cum tribus Lugd. Bat. *intro.*

¹⁴ *Per culmina*] Roberti liber habet, *per culmea culmina*, Tu lege Caesarem. FABR. Lugd. Bat. quart. tres *per cuncta culmina*, invenitur *cuncta* quoque in Ultr.

& Coll. Gronov.

¹⁵ *Ne sic quidem*] Lugd. Bat. quart. & Edd. quidam, malunt *nec sic quidem.*

¹⁶ *Cum duabus legionibus*] Plutarch. scribit Caesarem tum habuisse *ἑξάχιλους τὰς σύμπαντας*. FABR.

¹⁷ *Deserunt*] Ed. pr. *deseruerunt*, & illam secutae Venetae, *deseruere.*

¹⁸ *Consulto*] In marg. Lugd. Bat. sec. *vel occulto.*

¹⁹ *Ad obducendum extrinsecus vallum*] Cl. Oudendorpius ad Frontin. p. 397. legit ad *abducendum*, quia videlicet ibi lib. III. Stratag. cap. 117. in Frontino legitur, & *vallum detrabere coeperunt*. Sed, quum omnium MSS. constans lectio *obducere* praeferat, non de vallo Romanorum loqui existimo Orosium, sed de vallo Gallorum, quo incingere Caesaris castra

conversi sunt. Caesar totis repente portis paratum effudit exercitum, versosque in fugam Gallos vastissima caede confecit. ²⁰ Nam sexaginta millia tunc fuisse referuntur; e quibus pauci per paludes invias evaserunt. ²¹ Indutiomarus, Trevirorum princeps, magnas armatorum copias habens, postquam de consensu Galliae totius certior redditus est, Labieni castra, legionemque, ²² cui is praeerat, quod facile factu arbitrabatur, delere statuit: ac deinde Eburonibus Nervisque conjunctus, ad opprimendum Caesarem pergere. Labienus, quibus potest artibus, simulat timorem, atque ²³ ita Indutiomarum negligentio- rem cum insultantibus copiis pro vallo oberrantem, ²⁴ repentina irruptione prostravit. Hac victoria Labieni, reliqui Gallorum conatus repressi sunt, & Caesar paulo quietior reliqua parte hiemis fuit. ²⁵ Sed intelligens sibi majora belli superesse negotia, maxime quia plurima parte exercitus amissa, aliisque graviter faucibus, ne ad sustinendum quidem sibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, à Cn. Pompejo proconsule conscribi legiones, sibi- que mitti in auxilium petit. Itaque ante exactam hiemem tres ad eum legiones in castra venerunt. Igitur Caesar, prius quam in unum hostium copiae coirent, ineunte vere adgredi trepidos & opprimere sparsos in suis finibus parat. Primum itaque Nerviorum fines diripit: praedam vero, quae copiosissima erat, exercitui permittit. Deinde Menapios, qui sibi propter immensas paludes atque in-

ni-

stra voluerunt. Fecerunt scilicet in obsidione castrorum Caesaris idem, quod fecerant in obsidendis castris Ciceronis, ubi, edocti a captivis, in obsidione castrorum vallum circumdandum esse, gladiis effoderunt terram & sagulis exportarunt. Quod quum paullo ante hoc ipso capite praecefferit, similiter de oppugnatione castrorum Caesaris capi debet; atque sic Gallos ad obducendum extrinsecus vallum, (quo castra Caesaris includerent, ipsique abitum praecluderent) conversos, subita eruptione vicit & delevit Caesar.

²⁰ Nam sexaginta millia] Hunc nume-

rum eorum, qui Q. Ciceronis castra obsederunt, edit etiam Plutar. in Caesare. FABR. Lugd. Bat. pr. & tert. XL. millia.

²¹ Indutiomarus] *Indutimarus*, Dio. FABR.

²² Cui is praeerat,] Mediam vocem is delent tres Lugd. Batt. cum Ultr. & Coll. Gronov.

²³ Ita] Abest ab Edit. August.

²⁴ Repentina eruptione prostravit.] Eruptione, recte quoque Rob. cum vulgo in inpressis male; irruptione, legatur. FABR.

²⁵ Sed intelligens] Quae deinceps usque ad finem capituli sequuntur, ea sunt apud Caes-

nimiaeque caede vulgo agitata, residuos supplices in deditionem ²⁶ recepit. Labienus sequenti praelio omnes Trevirorum copias ²⁷ interfecit, ²⁸ arte in bellum provocatas, prius quam Germanis adventantibus jungerentur, & continuo ipsam civitatem ²⁹ capit. Caesar ulcisci mortem Sabini & Cottae legatorum volens, ³⁰ Ambiorigem & Eburones, deletae legionis auctores, ³¹ postquam in Arduennam sylvam ³² refugisse comperit, ³³ quae sylva totius Galliae maxima est, atque à ripis Rheni finibusque Trevirorum ad Nervios usque pertingit, & ³⁴ in longitudine plus quam quingenta millia passuum patet, permetiens rem ³⁵ suis maximi periculi fore, si per ³⁶ obstructas spatiosasque sylvas ignoti dividerentur, ³⁷ hostemque locis notissimum quaerere, omnem Galliam per nuntios ³⁸ invitat, ut quique secundum placitum suum reconditas in Arduenna silva praedas quaerant diripiantque. Quo facto Gallis utrimque morientibus, maximas Romanorum injurias sine cujusquam Romani discrimine vindicavit. Ita hoc tutissimo ³⁹ vincendi genere securus in Italiam rediit.

Caesarem lib. VI. Com. & Dionem li. XL. FABR.

²⁶ *Recepit.*] Lugd. Batt. tres *recipit.*

²⁷ *Interfecit,*] Lugd. Batt. quart. *interfecit.*

²⁸ *Arte*] Lugd. Batt. pr. & tert. *ante.*

²⁹ *Capit.*] MSS. iidem *cepit.* Mox *protractus* Lugd. Bat. quart. pro *provocatas.*

³⁰ *Ambiorigem &c.*] Vulgg. legunt, in *Ambiorigem & Eburones.* Sed in nullis MSS. illud *in* comparet, repudiavit quoque Ed. August. quae fideliter ex MS. optimo expressa est, quare exfulare iussi.

³¹ *Postquam*] Non invenitur in Lugd. Batt. pr. tert. & Coll. Gron.

³² *Refugisse*] Lugd. Bat. quart. *transfugisse.* Ed. August. *fugisse.*

³³ *Quae silva*] Posterior vox, ut inutilis, a Lugd. Batt. pr. & tertio atque Coll. Gron. abest.

³⁴ *In longitudine*] Sic MSS. in *longitudinem* Edd. quaedam.

³⁵ *Suis maximi periculi*] Editi, *sui maxime*, quod nollem. LAUT. Emendatio haec MSS. omnibus, certe plurimis approbatur.

³⁶ *Obstructas*] Lugd. Bat. quart. *obstruas*, quod & in Ed. Aug. inveni.

³⁷ *Hostemque locis notissimum*] In Roberti lib. est, *hostemque loci gnarissimum.* FABR.

³⁸ *Invitat,*] Lugd. Bat. quart. *invitavit, uti quique.*

³⁹ *Vincendi genere*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *vindicandi genere.*

CAPUT XI.

Caesar item novam Gallorum in arma adversus sese conspirationem multa clade comprimit.

Igitur Caesare in Italiam reverso, Gallia rursus in arma conjurat, multique simul populi coeunt. Dux his Vercingetorix fuit, cujus consilio statim omnes Galli civitates suas ultro ² incenderunt; prima ³ à suis incensa Biturigo. Inde ad Caesarem, qui magnis itineribus per Narbonensem provinciam clam ad exercitum recurrerat, inpetum faciunt. Caesar tunc ⁴ oppidum nomine Cenapum obsidione concluderat: quod diu oppugnatum, tandem post multas Romanorum clades ⁵ pluvio die, cum hostilium machinarum amenta nervique ⁶ languerent, adplicitis turribus captum atque deletum est. Quadraginta ibi millia hominum fuisse referuntur: è quibus vix octoginta per fugam ⁷ elapsi ad proxima Gallorum castra venerunt. Praeterea Arverni ceterique confines sollicitatis etiam ad se Aeduis, multis adversus Caesarem praeliis bellaverunt. Qui cum se pugnando fatigati, ⁸ in quoddam castellum recepissent, milites praedae inhiantes, ad expugnationem oppidi animum intendunt, frustra Caesare de loci iniqui-

¹ *Igitur Caesare*] Hoc capite breviter perstringuntur ea quae Caesar lib. VII. & Hirtius lib. VIII. copiose exposuerunt FABR.

² *Incenderunt* ;] Lugd. Bat. quart. *incendunt*.

³ *A suis*] Non comparet hoc in Cod. Longob.

⁴ *Oppidum nomine Cenapum*] *Cenapum* est quoque in vetustis, corrupte omnino: Rob. Stephanus, *Genabum* scripsit. Verum cum ea, quae hujus oppidi obsidioni Orosius tribuit, ad Avaricum evenisse ex Caesare & Dione constet, mihi dubium non est, quin pro hoc, illud irrepperit. FABR. *Cenabum* Lugd. Bat. quart. reliqui a Vulgg. non discrepant.

⁵ *Pluvio die*,] In Lugd. Batt. sec. adscribitur, alii *pluveali*. Ed. Aug. *alio die*.

⁶ *Languerent*,] Lugd. Batt. quatuor, Coll. Gronov. & Edd. *quaedam*, *elanguerant*.

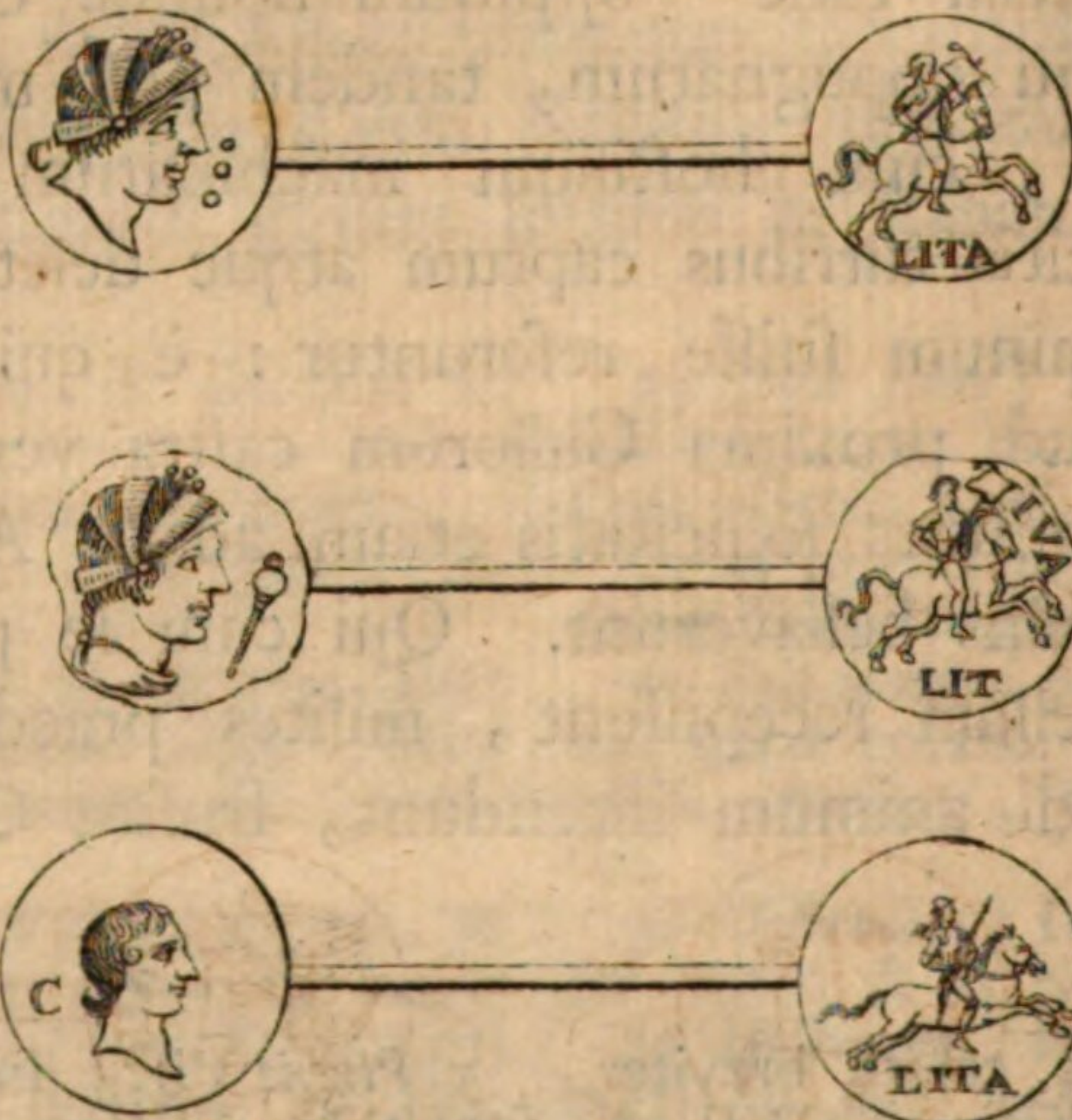
⁷ *Elapsi*] MSS. iidem *lapsi*.

⁸ *In quoddam castellum*] *Gergoviam* Caesar nominat, Γεργία Strabo, Γοργούλιον, Dio. FABR. Describuntur haec apud Caesarem de Bello Gall. lib. VII. cap. XLI. Fraude Litavici Aedui, fratrumque ejus, turbae hae Caesari motae fuerunt. Litavici ejus memoria superesse videtur in tribus hisce denariolis argenteis Cabillonensis quod indicat litera C. quae post capita muliebria, Veneris ut puto, in parte prior

quitate causante. Itaque ibi Caesar, erumpentibus desuper hostibus pressus, multa exercitus sui parte perdita, victus aufugit. ⁹ Dum haec ad Alesiam geruntur, Vercingetorix, quem omnes consensu pa-
ci regem praeoptaverant, suadet uti ex tota Gallia omnes qui arma
ferre

re cernitur. In altera nummi parte Eques signifer, vel arcu & coryto sagittisque ar-
matus invenitur, cum literis subtus positus

LITAVICUS. Primus & tertius ex Boute-
roëo pag. 48. desumpti sunt, medius inter
illos, in nostro Museo invenitur.

⁹ Dum haec ad Alesiam] Verba Caesaris
asurpat, quamvis nihil quod ad Alesiam
gestum sit, descripserit. Hoc vero oppi-
dum Mandubiorum in Manuscriptis Orosii
& Caesaris libris recte *Alesia* nominatur.
Nam & Plutarchus in Caesare Ἀλησίαν vo-
cat, & Diodorus Siculus libr. IV. scribit,
Herculem hoc oppidum condidisse, atque

ἀπὸ τῆς πύλης στρατὸν ἀλῆς Ἀλησίαν nominat
se. Guil. Xylander, qui in Dione con-
vertendo è corruptissimo exemplari egre-
gia ingenii sui documenta dedit, recte vi-
dit ἐς Σαλεισίαν mendose in libro esse pro
ἐς Ἀλησίαν. apud Strabonem li. IV. legitur,
ἡ δὲ Ἀλησίαν πόλιν Μανδιβύλων. FABR. In qui-
busdam MSS. est *Helestam*, *Helesiam*, *Ha-*
le

ferre ¹⁰ possent, huic bello praesto sint. Hoc enim esse unum bellum, ¹¹ quo aut perpetua libertas; aut aeterna servitus, aut mors omnium con-

testam, unde & ad Edd. Vett. quasdam fluxit *Cbaiestam*. Aliquanto post tres Florentt. & Lugd. Bat. sec. pro *possent* legunt *possint*.

¹⁰ *Vercingetorix*] Magni hujus viri conatus & infelicem fortitudinem pluribus descriptam legas apud Caesarem de Bello Gallico lib. VII. cap. 66. & seqq. Praecipui, praeter magnum hunc regem, in hoc tumultu duces fuerunt Vergasillaunus Arvernus, *Vercingetorigis propinquus* Caesari & *consobrinus* dictus ibid. cap. LXXVI. & LXXXIII. qui post egregiam patriae navatam operam vivus a Romanis in fuga captus est, ibid. cap. LXXXVIII. Sedulius, dux & princeps Lemovicum, in pugna occisus, ibid. Commius Atrebas, Viridomarus & Eporedorix Aedui. Plerorumque horum, libertatis defensorum, patriaeque amantium virorum memoria perpetuari creditur in denariis Gallorum argenteis, quos hic subjecimus. In primo cernitur caput ut puto muliebre, gemma-

to diademate cinctum, Veneris esse credo. Ab altera parte equus est. Additur capiti inscriptio VERGA. quem ad Vercingetorigem pertinere existimat Claudius Bouteroëus in libro *Recherche Curieuse des Monnoyes de France*, p. 64. In secundo muliebre caput galeatum est, cum inscriptione VIRODV. quae inscriptio ad Viridomarum, cujus ducis nomen varie apud Caesarem in MSS. scribitur, pertinere videtur. Alteram denarii partem eques, dextra hastam tenens occupat. Viridomari five Virodumari, tertius quoque denarius esse videtur, ex literis quae in eo supersunt. Caput diademate cinctum, ad Venerem refero, licet Vercingetorigis regis esse suspicetur Bouterouëus p. 66. Comii, five Commii, Atrebatis nomen in quarto clare exprimitur, qui libertatis, perpetuum symbolum exhibet, equum libero cursu latum, sine freno. Caput galeatum a parte priora est, cum residuis literis ARMANO.

¹¹ *Quo aut &c.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. ita transponunt, *aut aeter-*

na servitus, aut libertas perpetua, aut mors &c. Pro quo Lugd. Batt. iidem ut legunt.

consequatur. Itaque absque eo numero, quem infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo millia, ¹² peditum ducenta quinquaginta millia contracta sunt. Dehinc ¹³ duo colles sibi invicem obversos Romani Gallique ceperunt. ¹⁴ Unde multis saepe eruptionibus & variis proventibus praeliantes, tandem Romani ¹⁵ praecipua Germanorum equitum, quos sibi jamdudum amicos nunc in auxilium ¹⁶ acciverant, virtute vicerunt. Vercingetorix alia die congregatis omnibus, qui fuga evaserant, dixit se auctorem bona fide defendendae libertatis, atque ¹⁷ rumpendi foederis fuisse, & nunc, sive Romanis sese ad mortem omnes offerant, sive ¹⁸ se solum pro omnibus dant, paratum animo fore. Itaque Galli ¹⁹ voluntatem, quam pudore aliquandiu texerant, quasi ex consilio regis adsumerent, ilico sibi veniam precantes, eum solum velut auctorem magni sceleris dediderunt. Bellovacii omnibus Gallorum gentibus ipsorum opinione fortiores habebantur. Hi ²⁰ Correo duce bellum instaurant, sibi in hanc

¹² *Peditum ducenta quinquaginta millia*] Caesar peditum circiter CCXL. millia habet. FABR.

¹³ *Duo*] Lugd. Batt. iidem cum Coll. Gron. eadem & duobus Florr. & Ed. Aug. duos.

¹⁴ *Unde*] Ed. August. inde.

¹⁵ *Praecipua*] Lugd. Bat. quart. praecipue.

¹⁶ *Adsciverant*,] Ita rursus hoc potius sequendum duxi e lib. Colon. quam ex impressis, *adsciverant*. LAUT. MSS. omnes *acciverant non adsciverant*, quamvis posterius maluerint Fabricius & Scottus.

¹⁷ *Rumpendi foederis*] MSS. omnes *irumpendi vel irrumpendi foederis*.

¹⁸ *Se solum*] Edd. quaedam Vett. & MS. Florent. pr. *sive solum*. In sequentibus autem Lugd. Bat. quart. legit, *paratum se animo fore*.

¹⁹ *Voluntatem, quam pudore &c.*] Nimirum,

Adsensere omnes, &c., quae sibi quisque timebat,

Unius in miseri exitium conversa tulere.

Virgil. Aeneid. II. 130. Oratio ejus ad

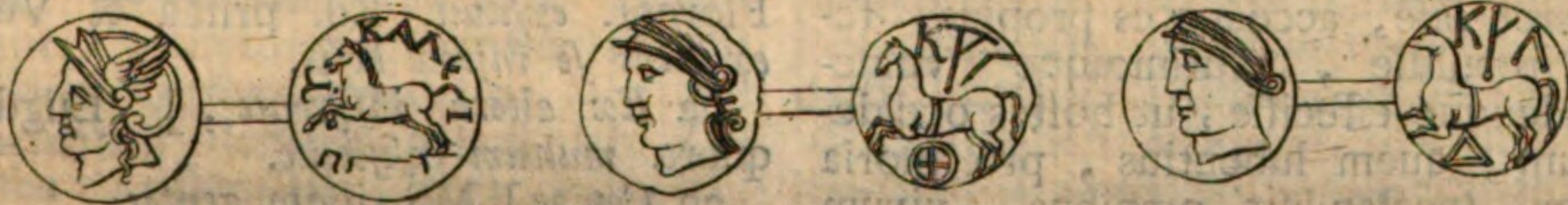
Gallos & populares fuit. *Id se bellum suscepisse, non suarum necessitatum, sed communis libertatis causa, &c., quoniam sit fortunae cedendum, ad utramque rem se illis obferre, seu morte sua Romanis satisfacere, seu vivum transdere velint.* Caesar de Bello Gall. VII. 89. Neque dediti abjectior ad Caesarem, teste Floro III. 10. oratio, quum phaleras & arma sua ante Caesaris genua projiceret, *Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.* Quem Regulo, Mancino & Deciis opponas, fuit Vercingetorix. Clementer a clementi & generoso victore fuisse habitum suspicor, quid enim illi evenerit, legisse non memini.

²⁰ *Correo duce*] Ita scriptum in tribus Florentt. reliquisque fere omnibus, nisi quod *Coreo* sit in Lugd. Bat. pr. *Corbeo* in Lugd. Bat. quarto Meoque. Diversitas eadem scripturae apud Caesarem lib. VIII. cap. 6. p. 454. *Cborreo* edidit Fabricius, quam lectionem in Ed. August. quoque inveni. Sed pro *hi Correo duce*, Lugd. Bat. sec. habet *ibi &c.* Ed. August. neque *hi* neque *ibi* agnoscit.

hanc suscepti belli societatem ²¹ Ambianos, Aulercos, Caletos, Velocasses, Atrebatessque conjungunt, & locum quemdam cinctum atque inpeditum undique paludibus capiunt: commissoque praelio magnam Remorum manum, quae auxilio ²² Romanis erat, trucidant. Deinde cum opportunum ²³ ipsi locum insidiis provisum occupassent, atque hoc comperto Romani ad insidiarum locum instructi ordinatique venissent, commisso praelio Romani Gallos fugientes eisdem locorum munitionibus, quibus clausi fuerant, incluserunt, cunctosque ad inter necionem caeciderunt. Ibi Correus vel fugam vel deditionem detrectans, ²⁴ Romanos, ut vivus caperetur instantes, occidendo, ut occideretur, coëgit. Igitur cum pacatam esse universam Galliam Caesar,

²¹ Ambianos &c.] Qui post Ambianos occurrunt, eos MSS. quidam vocant *Aulercos*, *Saletos* & *Salutos*, *Velocarses* vel *Veliocarses*, vel *Velicasos*, & denique *Velio casses*. Pro *Atrebatess* Lugd. Batt. tres malunt *Atrebatas*. Ad Caletos seu Caletes putatur spectare argenteus hic nummulus, qui caput galeatum habet, Romano more, a parte priorē, a posteriore equum sine freno, atque libero cursu se efferentem,

cum literis ΚΑΛΕΙ r. dubito tamen an ad Caletos vel Caletes referri possit, quum literae AA. quae in nummo connectuntur, potius A. & M. forment, adeoque aliam quoque lectionem suppeditare possint, eam scilicet, quae in secundo nummulo observatur. Sed ecce ipsos denariolos argenteos, primum ex Bouteroëo, p. 52. posteriores duos ex Museo nostro.

²² Romanis erat,] Cod. Longob. qui auxilio Romanis erant. Melius Lugd. Bat. quart. quae auxilio Romanis venerat.

²³ Ipsi] Edd. quaedam sibi.

²⁴ Romanos, ut vivus caperetur] Roberti lib. habet: Romanos ut vivus caperetur instantes, occidendo ut occideretur coegit. Tu lege Hirtium li. VIII. Comment.

FABR. Verba Hirtii cap. XIX. pag. Ed. Oudendorp. 473. sunt, Quum interim nulla calamitate victus Correus, excedere praelio, silvasque petere, aut, invitantibus nostris ad deditionem, potuit adduci, quin, fortissime praeliando, compluresque vulnerando cogeret elatos iracundia victores in se tela con-
ficere. Neque tamen video cur ex iis ver-
bis

far, neque ausuram fore ²⁵ ad aliquos adspirare motus arbitraretur; legiones in hyberna ²⁶ dimisit: ²⁷ ipse autem Ambiorigis fines, qui tot bella excitaverat, horrenda hominum strage vastavit. At vero ²⁸ C. Caninius ²⁹ legatus bellum apud Pictonas invenit: ubi magna hostium multitudo inpeditam itinere legionem circumdedit, atque ad extremum discrimen adduxit. Porro autem Fabius legatus, acceptis Caninii literis, in Pictonas proficiscitur, ibique a captivis de opportunitate locorum certior factus, inopinantes hostes opprimit, magnisque ³⁰ stragibus factis, plurimas praedas agit. Deinde cum Caninio signum adventus sui dedisset, Caninius totis castris subito ³¹ exsilivit seseque iniecit hosti. Ita Fabio ex alia parte, & Caninio ³² ex altera insistente, maximo & diuturno bello innumerae Gallorum ³³ copiae trucidatae sunt. Inde Fabius ³⁴ in Carnutes profectus est. Sciebat enim ³⁵ Dumnacum, ducem antiquissimum, rebellionis totius incentorem, ab hoc bello ³⁶ elapsum, si Armoricis gentibus adjunctus esset, maximos iterum in Gallia tumultus esse moturum: ³⁷ sed eas adhuc ipsa novitate trepidantes, mira virtute & celeritate perdomuit. ³⁸ In-

bis majus praesidium Fabricio sit pro vulgata lectione, *ne vivus caperetur, instanter occidendo*; quum pateat ex Hirtii verbis, omnibus modis institisse Romanos, ut vivum caperent Correum, sed illum hostes, ad comprehendendum vel cohortandum ut dederet sese, accedentes propius, ferociter repulisse, plurimosque vulnerasse, adeoque effecisse, ut hostes occiderent eum, quem lubentius, pro gloria victorum, spectandum omnibus, vivum servassent. Revocavi igitur lectionem meliorem ex omnibus, quos consuli MSS. quam insuper confirmat optima Ed. Augustana.

²⁵ *Ad aliquos*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *aut aliquos*.

²⁶ *Dimisit*:] Lugd. Batt. tert. & Coll. Gronov. *misit*.

²⁷ *Ipsa autem*] Ex Lugd. Batt. tres, *ipse tamen*.

²⁸ *C. Caninius*] Ex Lugd. Batt. sec. *G. Caninius*, tres reliqui cum Coll. Gro-

nov. *Gallus Caninius*. Agnomen illud fuit Caniniorum.

²⁹ *Legatus*] Edd. quaedam *alter legatus*.
³⁰ *Stragibus factis*,] Additur in August. *per anticipationem*.

³¹ *Exsilivit*,] Lugd. Batt. quart. & duo Florent. *exsiluit*. Ed. prima & Venetae, *exsiliens se iniecit hosti*.

³² *Ex altera insistente*,] Lugd. Batt. quart. *multum insistente*.

³³ *Copiae*] MS. idem *gentes*.

³⁴ *In Carnutes*] Flor. pr. *ad Carnutes*.

³⁵ *Dumnacum*] In tribus Florentt. & Lugd. Batt. sec. ut & Ed. Aug. inveni *Dumnacum*, in reliquis MSS. *Dominacum* & *Donacum*.

³⁶ *Elapsum*,] Duo ex Lugd. Batt. *lapsum*.

³⁷ *Sed eas*] Ita reposui ex MSS. omnibus, depravarant enim Edd. in *sed* eos, non adtententes verba, *trepidare* & *perdomare*, ad *gentes* pertinere, non ad *tumultus*.

³⁸ Interea Draptes unaque ³⁹ Lucterius, cum adesse Caninium & legiones in finibus suis viderent, undique collectis copiis oppidum ⁴⁰ Uxellodunum occupant. Hoc oppidum in editissima montis arce ⁴¹ pendebat, ⁴² duabusque partibus per abrupta latera non parvo flumine cingebatur: ⁴³ medio deinde descensu largissimo fonte secun-
rum, plurimaque introrsum copia frumenti tutum, irritos procul discursus hostium despiciebat: Caninius, quod ⁴⁴ solum Romana provisione potuit, ambos duces cum parte copiarum plurima in campum evocatos, maximo praelio superavit. ⁴⁵ Nam uno e ducibus interfecto, ⁴⁶ alter cum paucissimis fugit, nullus in oppidum rediit, sed ad id oppugnandum Caesare opus fuit. Itaque certior per nuntios ⁴⁷ factus Caesar adcurrit: circumspectisque omnibus videt, si expugnare vi moliatur, ludo & spectaculo hostium delendum esse exercitum suum:

³⁸ Interea Draptes] Parisienses, Bolsuing. Hittorp. Fabricius & Scottus ediderunt *Drapes*, sed verum nomen videtur fuisse *Draptes*, si MSS. iisque melioribus, standum est. Sic enim scribitur in Florent. pr. five Cod. Longob. & sec. ut & Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. atque Edd. prima, Augustana & Venetis. Eandem scripturam indicant Florent. tert. Lugd. Bat. sec. & Ultr. dum *Adraptes* scribunt, redundante priore litera hujus vocis ex duplicatione posterioris quae praecessit. *Drapes* tamen in Meo Codice & Perizon. invenitur, eademque diversitas in Codd. Caesaris observatur.

³⁹ Lucterius] Florent. pr. & sec. *Lycterus* seu *Lycterusque*, tert. *Licterus*, Lugd. Batt. pr. & tert. *Lipterus*. Coll. Gronov. *Lypterus*. In Ed. August. legitur *Leptirius* vel *Lecterus* conjunctim.

⁴⁰ Uxellodunum] In Codd. & MSS. *Velutudunum*, *Veludunum*, *Velutunum*, *Velucunum*, *Velludonum*.

⁴¹ Pendebat,] Sic MSS. *pendens* Edd. quaedam.

⁴² Duabusque] Copulam non agnoscit Lugd. Bat. quart.

⁴³ Medio deinde] Lugd. Bat. sec. *medio inde*.

⁴⁴ Solum] Lugd. Bat. sec. *sola*.

⁴⁵ Nam uno e ducibus interfecto &c.] Fugit ex praelio, quod acerrimum fuit, Lucterius, captus autem fuit Draptes. Hirtius de Bello Gall. lib. VIII. cap. 36. p. 490. *Capitur ipse eo praelio Draptes*. Romanorum autem ludibrio se eripuit. Ibid. cap. XLIV. *Draptes* (seu ut apud Hirtium scribitur, *Drappes*) quem captum esse a Caninio docui, sive indignatione & dolore vinculorum, sive timore gravioris supplicii, paucis diebus se cibo abstinuit, atque ita interiit. Quid alteri evenerit duei mox persequitur p. 501. his verbis: *Eodem tempore Lucterius, quem profugisse ex praelio scripsi, quum in potestatem venisset Epasnaeti Arverni* (crebro enim mutandis locis, multorum fidei se committebat, quod nusquam diutius sine periculo commoraturus videbatur, quum sibi conscius esset, quam inimicum deberet Caesarem habere) hunc Epasnaetus Arvernus, amicissimus populi Romani, sine dubitatione ulla vinctum ad Caesarem deduxit.

⁴⁶ Alter &c.] Ed. August. *alterum cum paucissimis fugat*.

⁴⁷ Factus] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. scribunt *redditus*. & mox occurrit pro *adcurrit*, ut & *deludendum* pro *delendum*.

suum: ⁴⁸ unum solum esse praesidii, ⁴⁹ si quo modo hostes aqua arceantur. Sed & hoc quoque nisi Caesar ⁵⁰ non potuisset: siquidem fons, quo ad potum utebantur, medio devexi montis latere fundebatur. Caesar ad proximum fontis admovent vineas, turrimque exstrui jubet. Fit magnus ⁵¹ ilico concursus ex oppido. Quibus sine periculo praeliantibus, Romani quamvis pertinaciter obsisterent, crebriusque succederent, complures tamen trucidantur. Igitur exstruitur agger, & turris pedum sexaginta, cuius vertex ⁵² adaequare fontis locum posset, ut vel ⁵³ ex aequo tela conjici queant, vel praecipitata desuper saxorum volumina non timeri. Oppidani autem, ubi exanimari siti non solum pecora sua, verum etiam infirmiores hominum aetates vident, cupas pice, sevo & ⁵⁴ scandulis repletas, ac deinde immisso igne, in prona praecipitant, easque ipsi toto oppido effusi subsequuntur. Ardentibus machinis, cum grave praelium suis Caesar ac periculosum ⁵⁵ videret, cohortes ⁵⁶ in circuitu oppidi ire velociter per occultum imperat, atque undique subito vastum clamorem adtolle. Quo facto consternati oppidani, dum recurrere ad muniendum oppidum volunt, ab oppugnatione turris vel demolitione aggeris ⁵⁷ re-

⁴⁸ *Unum solum esse praesidii,*] Ed. pr. cum Paris. & Venetis, *hoc solum esse praesidium*. Bollsuing. & Hittorp. *unum solum esse praesidii*, quod & in MSS. omnibus & Ed. August. inveni. Reposuit autem Fabricius, *unum solum esse praesidium*. Verum, quum vim hanc abnuant MSS. Codices, ellipticam puto esse orationem, & subintelligi posse loco.

⁴⁹ *Si quo modo*] Et hic nimis liberales fuerunt Edd. duplicando mediam vocem, quum omnes Codd. MSS. adstipulante Ed. August. *quo* legant, non *quoquo modo*.

⁵⁰ *Non potuisset:*] Et haec constans MSS. est lectio, quare frustra ante Fabricium legebatur *nemo potuisset*, quam lectionem male revocavit in Ed. sua Scotus. Nisi Caesar fuisset Caesar, non potuisset, inquit Orosius. Ed. August. hic iterum adstipulatur MSS.

⁵¹ *Illico*] Ed. August. *undique*, & mox *trucidabantur*.

⁵² *Adaequare fontis locum posset,*] MSS. fere omnes, *aequare ad fontis locum possit*.

⁵³ *Ex aequo*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *aeque*.

⁵⁴ *Scandulis repletas,*] In Manuscriptis est, *scindulis*: nos ex Hirtio, *scandulis*, scripsimus cum Roberto. A *scindendo* autem, ut vult Isidorus, dictae sunt *scandulae*: quae sunt parvae tabellae ex robore vel alio ligno assulatim secto. Unde Vitruvius libr. II. cap. i. quibusdam nationibus ex *scandulis robusteis aedificia constitui* scribit. Cornelius vero Nepos, *scandula contectam* fuisse Romam usque ad bellum Pyrrhi annis CDLXX. auctor est. Lege Plinium libr. XVI. cap. 10. FABR.

⁵⁵ *Videret,*] Frustra & contra MSS. *imminere* quaedam Edd. adjiciunt.

⁵⁶ *In circuitu*] Sic jubent legere MSS. non *circuitum*.

57 recesserunt. Illi tamen qui ad incidendas fontis venas sub obtentu aggeris tuti, cuniculos perfodiebant, repertos in abstruso aquarum meatus, per multa dividendo tenuari in semetipsis, consumique fecerunt. Oppidani fonte siccato, ultima desperatione correpti, deditionem sui faciunt. Caesar autem, omnibus qui arma tulerant, manus sustulit, & vitam reliquit, quo 58 testatior esset etiam posteris poena improborum. Multum enim ad coercendam audaciam valet propositum punishmentis exemplum, cum ipsa miseri praesens forma viventis, & ad recordationem admonet conscios, & ad sciscitationem cogit ignaros.

57 *Recesserunt.*] Florent. pr. *decesserunt.*
Pro oppugnatione Lugd. Bat. sec. & Ultr.
expugnatione.

58 *Testatior*] Coll. Gronov. *testatura.*
Lugd. Bat. tert. *testatum.* Mox sec. ut
improborum.

CAPUT XII.

Miseriam & calamitatem Galliae acceptam a Caesare subjicit quasi sub oculis.

EXhaustis atque edomitis Gallis, securus Caesar cum legionibus in Italiam 2 rediit, nullos post se Gallorum motus pertimescens; 3 certo se sciens, minime aliquos, qui vel moveri audeant, vel si moveantur, timendi sint, reliquisse. Constitui nunc ante oculos velim exsanguem 4 defectamque Galliam, post illas ardentissimas febres

1 *Exhaustis atque edomitis*] Edit. Augustana legit, *Exhaustis itaque & edomitis Gallis.*

2 *Rediit,*] Duo ex Lugd. Bat. *redit.*

3 *Certo se sciens,*] Mediam vocem, ut inutilem, delent Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. Rectè.

4 *Defectamque Galliam*] Nescio quid moverit Editores, ut, quum *defectam* in Codd.

invenissent, & propterea collocassent in margine, tamen *defoetam* maluerint edere. Fabricius enim & Scottus vitiosam eandem lectionem receperunt, quam tamen unanimi consensu repudiant omnes, quos consului, MSS. cum Cod. seu Edit. Augustana. Neque sanæ mentis quisquam præferre posse videtur, dummodo diligenter attendat. *Defoeta* enim idem significat.

F f f

gni

febres internosque aestus ⁵ vitalium meliora torrentes, ut sese habeat, quanta macie, quantoque pallore ⁶ sit, quam demissa ac resoluta jaceat, quam ipsos quoque necessarii officii motus, ne eundem ⁷ incursum malorum revocent, pertimescat. Irruit enim in eam repentino inpetu Romanus exercitus, veluti fortissimo corpori fortior lues: quae tanto gravius accenditur, quanto impatientius toleratur. Sitebat misera, cum, instante gladio, profiteri sponsonem servitutis aeternae, avulsis insuper obsidibus cogeretur. Sitebat, ut dixi, notam illam omnibusque suavissimam velut aquae gelidae dulcedinem libertatis: quantoque eam magis subtrahi intelligebat, tanto avidius desiderabat. Hinc illa tam frequens contra vetita praesumptio invadebatur, ⁸ & pro defendenda libertate, ⁹ inopportuna libertas: ¹⁰ praereptaque insatiabiliter potiundi licentia, quod male conceptam perniciem restringere videbatur, augebat. Hinc Romanus ante pugnam insidiator argutior, hinc in pugna hostis infestior, hinc post pugnam victor inmitior, hinc omnia ad domandam impatientiam crudescencia, hinc jam nec remediis credebatur: itaque si interrogare possem

gnificare videtur quod *effoeta* apud Salustium in Catilina cap. LIII. *Ac, veluti effoeta parentum, multis tempestatibus baud sane quisquam Romae virtute magnus fuit.* Referri igitur alio nequit, nisi ad sterilitatem, & exhaustam annis & crebra sobole foecunditatem. Nequaquam igitur in Orosianis hisce locum tueri potest, in quibus Gallia non comparatur matri effoetae, atque, visceribus lassis, exhaustae; sed magno corpori, quod, morbo correptum validiore, vigorem, vires & sanguinem amisit. *Defecta* igitur Gallia, subintellecto sanguine vel viribus, hic dicitur, ut apud Plinium, Columellam & alios, homo *defectus animo, senio, aetate &c.*

⁵ *Vitalium meliora torrentes,*] Haec est scriptura Cod. Longob. sive Florent. pr. ut & sec. nec non Lugd. Bat. sec. atque Ultraj. *Medullarum* exhibent Florent. tert. & Lugd. Bat. quart. quasi vellent *medullam*, quod in Meo ita exstat, ut li-

tera ultima sive *m.* ad figuram literae *v.* videatur accedere. In aliis MSS. atque Editt. Vett. omnibus *molliora* invenitur, quod praetulerunt Fabricius & Scottus. Virg. Aeneid. IV. 66.

*Est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit sub pectore
vulnus.*

⁶ *Sit,*] Edd. quaedam Vett. *adfecta sit.*
⁷ *Incursum*] Lugd. Bat. tert. & Ed. August. *occursum.* Coll. Gronov. *in occursum.*

⁸ *Et pro defendenda libertate*] Praefigunt hisce conjunctionem & plures Edd. sed MSS. plerique rejiciunt.

⁹ *Inopportuna libertas*] Ex iisdem MSS. neque video quod opportunior sit vox *inopportuna*, quam praeferunt Editi.

¹⁰ *Praereptaque*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *praeeptaque.* At Cod. Longob. *praeruptaque*, ut forte Orosius *prae-*

sem hanc, de qua loquimur, nationem : Quid tunc, cum haec ipsa sustinebat, de illis temporibus judicaret, responderet, ut arbitror, dicens: Sic me illa tunc febris ¹¹ exsanguem reddidit, ac frigidam fecit, ¹² ut etiam ¹³ haec, quae omnes pene ¹⁴ perstrinxit, fervere vel commovere nequiverit: atque ita me Romani inclinaverunt, ut nec ad Gothos surgam. Sed ne ipsa quidem Roma clades quas intulit, evitavit. ¹⁵ Exercitae atque diu actae sunt per totos mundi cardines potentiae ducum, viresque legionum: quae in sese concurrentes, ejus damno vincerent, cujus periculo vincerentur. Nam victorem Caesarem, de Gallia reversum, civilia bella comitata sunt, aliaque gravissima mala, interfecti apud Parthos Crassi & trucidati exercitus, praecesserunt.

praeruptam licentiam vocaverit temerariam, periculosam, a praecipitiis translata similitudine. Vulgatae lectionis sensus, obscurus est. Pro *augebat*, male Edd. quaedam *angebant*.

¹¹ *Exsanguem reddidit, ac frigidam fecit,*] Patet ex his verbis, frustra *desoetam* dici Galliam in principio capitis, sanamque esse MSS. omnium lectionem *exsanguem defectamque Galliam* vocantium, id est sanguine defectam, ejusque defectu, prout hic vocat, frigidam.

¹² *Ut etiam haec*] Colon. & Materni optime inserunt hanc vocem *aestas*. LAUT. Inveni eandem insertam post voces *etiam haec*, in Cod. Ultr. ut & in Lugd. Bat. sec. atque insuper in Ed. August. eamque recepit in Ed. sua Scottus. Neque tamen propterea statim recipiendam puto. Primum enim constare deberet, eo anno, quo haec scripsit Orosius, aestatem prae ceteris fervidam fuisse; dein de aestate loqui & non potius de febre, adeoque non continuare metaphoram, sed novam advocare. Imo valde displicet vox *aestas*, legique potius deberet *aestus hic qui* &c. quae vox febre ardenti respondet. Hoc enim dicere vult Orosius, Galliam febre illa, id est, afflictione sub Julio Caesare, ita penitus

fuisse afflictam, ut recuperare vires nunquam potuerit, neque *ad ipsos Gothos surgere*, i. e. reparare vires toto intermedio tempore, quo a Romanis sub Caesare subacta fuit, usque ad cladem illam, quam Romanae ditiones & ipsa Roma a Gothis passae fuerunt; quae clades, per metaphorae continuationem vocatur *febris*, quae non modo Gallos, sed omnes pene *perstrinxit*. Hanc, inquit, non sensit Gallia, quasi antiquis cladibus sensu orbata. Retineo igitur lectionem antiquam, ut probam.

¹³ *Haec, quae omnes*] Primam vocem ex tribus dominant Codd. Lugd. Bat. quart. & Meus. At Lugd. Bat. pr. abjicit *pene*, quod sequitur.

¹⁴ *Perstrinxit,*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *constrinxit*.

¹⁵ *Exercitae atque diu actae sunt*] Plures ex MSS. multaeque Editt. *auctae* malunt, sed perperam. Nota enim est violentia verbi *agere* & *agi*, quod vel ex *agere* & *rapere*, quae simul crebro occurrunt, constat. Romana igitur potentia, nimis aucta, vires suas in se vertit, mutisque eorum, qui per ambitionem, ad summum properabant gradum, cladibus, ipsa tandem fatiscere coepit & gravi casu concidit.

CAPUT XIII.

De Crassi avaritia, rebus contra Parthos gestis & interitu.

ANno ab Urbe condita DCXCVII. Crassus, in cons-
 ulatu collega Pompei, provinciam sortitus in Parthos, ho-
 mo inexplibilis cupiditatis, ² audita in Hierosolymis templi opulentia,
 quam Pompeius intactam reliquerat, in Palaestinam ³ divertit, Hie-
 rosolymam adit, templum ⁴ pervadit, opes diripit. Inde per Me-
 sopotamiam tendens in Parthiam quacunq[ue] iter habuit, sociis
 civitatibus auxilia indixit, pretia exegit, moxque ut Euphratem
 transiit, ilico ⁵ Vagesem, legatum ab Orode rege Parthorum ad se
 missum, obvium habuit, a quo vehementer ⁶ increpitus est, quod
 contra foedus ⁷ Luculli & Pompei, avaritia inductus, Euphratem
 transierit. Quamobrem sine mora futurum, ut pro auro Parthico Serico
 ferro oneraretur. Itaque cum prope Carras ventum esset, Parthi
 subi-

¹ Anno ab Urbe condita sexcentesimo XCVII.] Idem numerus est in manuscripto nostro Eutropio, cum in impressis sit annus Urbis conditae DCXCIX. Caeterum ex ratione Capitolinorum Fastorum annus, quo Cn. Pompejus M. Crassus iterum Coss. fuerunt, est DCXCVIII. Crassus vero provinciae cupidus in ipso Consulatu p[er]fudatus in Syriam profectus fuit, Plutarchus & Dio. FABR.

² Audita in Hierosolymis.] Hanc rem narrat Josephus lib. XIV. Antiq. cap. 12. quem lege. FABR.

³ Divertit.] Videtur & hic debere reponi *devertit*, quod supra cap. IV. ex Cod. Longobard. factum fuit, & innuere videtur Cod. Ultr. scribens *revertit*.

⁴ Pervadit,] Haec MSS. lectio est. Edit. quaedam *invadit*. Ed. Aug. *templumque pervadit*. Pro *adit* Codd. Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. *adiit*.

⁵ Vagesem.] Ita scripsi ex Gualtheri libro. Plutarchus in Crasso, & Appianus in Parthica (si modo liber ille ab Appiano scriptus est) *οὐαγιστω* habent. FABR. Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *Bogessen* vel *Bogesssem*. Ex Florent. pr. *Vagensem*, sec. *Bogesen*, tert. *Lugesssem*. Edit. August. *Bagessem*.

⁶ Increpitus.] MSS. quidam *increpatus*, & mox fere omnes *cur pro quod*.

⁷ Luculli & Pompei.] Contra MSS. in quibusdam Edd. excidit conjunctio &, quam negligere Fabr. & Scottus non debuerant, quum ex illa negligentia longe alius huic loco & ineptus sit sensus. Neque enim Pompejo, quem continentissimum supra adpellavit, sed Crasso avaritia competit. Factum vero id fuit a Crasso contra Luculli primum, deinde Pompei quoque, qui Lucullo in bello Mithridatico successerat, foedus.

subito ⁸ ingruentes. ⁹ cum Surena & Sillace praefectis sagittis oppressere Romanos. Cecidère ibi plurimi senatores, ¹⁰ aliquot etiam consulares, & praetorii viri. Crassus quoque filius Crassi, lectissimus juvenis, in acie occisus est. Praeterea quatuor cohortes cum Vargunteio legato, mediis deprehensae campis & interfectae sunt. Surenas rapto equitatu Crassum persequi intendit: eumque circumventum, ac frustra colloquium ejus petentem, interfecit, quamvis vivum auferre maluisset. Pauci noctis beneficio liberati, ¹¹ Carras confugerunt. Cognita clade Romanorum, multae Orientis provinciae a societate ¹² vel fide populi Romani defecissent, ni Cassius, collectis ex fuga militibus paucis, intumescens Syriam egregia animi virtute ac moderatione pressisset: qui & Antiochum copiasque ejus ingentes praelio vicit, & interfecit: ¹³ Parthos quoque, ab Orode in Syriam missos, jamque ingressos Antiochiam, bello expulit, ducemque eorum ¹⁴ Osacen interfecit.

⁸ *Ingruentes*] Edit. August. *irruentes*.

⁹ *Cum Surena & Sillace*] Vulgo mendose *Sulacea* legitur: Apud Plutarchum est, Σιλάνης. FABR.

¹⁰ *Aliquot*] Edit. pr. & August. cum Paris. & Venett. *aliqui*.

¹¹ *Carras*] Ed. August. ut & Cod. Ultr. ubique *Charras* exhibet.

¹² *Vel fide*] MSS. quidam & Edd. & *fide*.

¹³ *Parthos ab Orode*] De re a Cassio contra Parthos gesta, & Osace duce occiso Cicero epist. 20. libr. V. ad Attic. Dio libro quarto. FABR.

¹⁴ *Osacen*] Lugd. Batt. omnes cum Ultr. & Coll. Gronov. *Osagen*.

CAPUT XIV.

De mutabilitate Romani imperii, praedictorum vehit epilogus.

Igitur Romani status agitur ¹ semper alterna mutatio, & velut forma Oceani maris, quae omni die dispar, nunc succiduis per septem dies adtollitur incrementis, nunc ² insequentibus totidem diebus

¹ *Semper*] Abest a Lugd. Bat. pr. & Coll. Gronov.

² *Insequentibus*] Edd. quaedam *consequen-*

tibus. MSS. Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *in consequentibus*.

bus naturali damno & defectu interiore subducitur. Ut enim de proximis ordiar, Cimbris Tigurinisque vincentibus, cum apud Rhodanum flumen Romanus exercitus periit, arctissimas Roma sensit angustias, refusa continuo clade Cimbrorum, magnis ³ elata ⁴ proventibus, priorum oblita defectuum est. Hanc deinde recentissimae prosperitatis jactantiam Italicum bellum & dilaceratio Syllana castigat. Rursus post hanc domesticam intestinamque perniciem, qua usque ad medullas pene eviscerata & exesa est, paribus propemodum spatiis temporum non solum reparata, verumetiam extenta est, cum Lucullus Asiam, Pompeius Hispaniam, Caesar Galliam perdomuit, Romanumque imperium usque ad extremos propemodum terrae terminos propagatum est. Hanc nunc amplissimam dilatationem vastissima ruina consequitur. Apud Parthos enim Consul Romanus occiditur, ⁵ exercitusque deletur, atrocissimum illud Pompei & Caesaris bellum civile conseritur, & inter haec Roma ipsa repentino correpta incendio concrematur. ⁶ Anno siquidem ab Urbe condita DCC. incertum unde concretus, plurimam Urbis partem ignis invasit, neque unquam antea tanto incendio correptam ac vastatam civitatem ferunt. Nam quatuordecim vicos cum vico jugario consumptos fuisse memoriae ⁷ proditum est. Hinc jam bellum civile committitur, quod magnis jamdudum dissensionibus ac molitionibus parabatur.

³ *Elata*] Lugd. Batt. tres cum Florent. tert. *elevata*.

⁴ *Proventibus*] Edd. quaedam *provehitibus*. Delent mox MSS. aliquot *est*.

⁵ *Exercitusque*] Copulam non agnoscit Lugd. Bat. secundus.

⁶ *Anno siquidem ab Urbe condita DCC.*]

Hoc incendium, quod, maxima urbis parte deleta, prodigii loco est habitum, fuit L. Paulo, C. Marcello Coss. anno DCCIII. Obsequens. De eodem Livii auctoritatem adducit Orosius li. VII. c. 2. FABR.

⁷ *Proditum est.*] MSS. quidam & Ed. August. *traditum est*.

CAPUT XV.

De bello civili quod cruentissimum Caesar & Pompeius gesserunt.

Nam rediens Caesar victor ex Gallia, decerni sibi absenti alterum consulatum poposcit. Contradictum est ¹ à Marcello consule, adnitente Pompeio, deinde decretum est à Senatu, ut in Urbem Caesar non nisi dimisso exercitu veniret, & ex Marcelli consulis auctoritate ad legiones, quae apud Luceriam erant, Pompeius cum imperio missus est. Caesar Ravennam sese contulit. M. Antonius, & ² Q. Cassius tribuni plebis pro Caesare intercedentes, interdicens Lentulo consule, curia foroque prohibiti ad Caesarem profecti sunt, ³ Curione simul Coelioque comitantibus. Caesar, Rubicone flumine ⁴ transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus, (ut ait Livius) orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset, edocuit. Deplorans injurias suas, causam belli civilis, pro restituendis in patriam tribunis, esse testatus est. Inde per Antonium septem cohortes, quae apud Sulmonem morabantur, à Lucretio ⁵ recepit, tres legiones quae cum Domitio apud Corfinium morabantur, ad partes suas traduxit. Pompeius atque omnis senatus, crescentibus Caesaris viribus, trepidi, tamquam Italia pulsi, in Graeciam transvecti, Dyrrachium gerendi belli sedem delegerunt. Caesar Romam venit, ⁶ negatamque sibi ex aerario pecuniam, fractis foribus invadit, protulitque ex eo auri pondo quatuor mille centum triginta quinque, ⁷ argenti pondo prope nongenta milia.

¹ A Marcello Consule,] Roberti liber hoc amplius habet, a Bibulo, a Catone. Caeterum de his dissensionibus cum omnes multa scribant, putidum esset, hic velle aliquid annotare. Lege Caesarem, Appianum, Plutarchum, & caeteros. FABR.

² Q. Cassius] Ita omnes hunc nominant, exceptis Orosii libris, in quibus Publii praenomen habet. FABR.

³ Curione Coelioque] Hic est M. Coelius

Rufus, de cuius interitu paulo post. Quod ego annotandum propter Dionem putavi, apud quem initio li. XLI. κακίστη pro καλίστη, seu potius κοιλίστη bis mendose legitur. FABR.

⁴ Transmeato,] Flor. tert. transmissio.

⁵ Recepit] MSS. quidam recipit. Pro morabantur Edd. quaedam erant.

⁶ Negatamque ex aerario pecuniam] Interposuit se huic rei L. Metellus. Tribunus pl. App.

lia. Inde digressus Ariminum ad legiones, mox Alpes transvectus, Massiliam venit, ad quam oppugnandam, ⁸ cum receptus non esset, Tribonium cum tribus legionibus relinquens, ad Hispanias contendit, quas L. Afranius, & M. Petreius, & M. Varro, Pompeiani duces, cum legionibus obtinebant. Ibi multis praeliis Petreium Afraniumque superatos, ⁹ composita pactione, dimisit. In ulteriore vero Hispania duas legiones à M. Varrone suscepit. Similiter & duces ejus, ¹⁰ hoc est, Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Tuberonem Africa Varus eiecit. Caesar Massiliam rediens, obsidione domitam, vita tantum & libertate concessa, ceteris rebus abrafit. ¹¹ At vero Dolabella partium Caesaris, in Illyrico per Octavium & Libonem victus, copiisque exutus, ¹² ad Antonium fugit. ¹³ Basillus & Sallustius ¹⁴ per singulas legiones, quibus praeerant, similiter & Antonius, Hortensius quoque ab infimo mari cum classe concurrens, omnes pariter adversus Octavium & Libonem profecti,

App. li. II. Dio XLI. Lucan. li. III. FABR.

⁷ *Argenti pondo*] Inquit in hanc summam Budaëus de Asse lib. II. pag. 318. quem vide. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *pondus* hoc in loco delent.

⁸ *Cum receptus non esset*,] In MSS. quibusdam legitur *cur*, quod in omnibus Editis servatur. Sed Lugd. Batt. sec. & quart. scribunt *cum*, quod hic videtur esse reponendum, nisi malimus *quod*, pro qua voce passim in MSS. Orosianis *cur* scribi solet.

⁹ *Composita pactione*,] Edd. quaedam interserunt *foederis*. contra MSS.

¹⁰ *Hoc est*,] Solet ita loqui Orosius. Quare *post haec*, quod Edd. quidam habent, recte rejiciunt.

¹¹ *At vero Dolabella*] Hunc locum studiosi diligenter legere debent, cum tota haec res a Caesare non longe ab initio li. III. de bello Civili descripta interciderit. Eadem breviter narratur ab Appiano & Dione; sed a Lucano fusius describitur li. IV. Vide Florum li. IV. c. 2. FABR.

¹² *Partium Caesaris*,] In quibusdam Edd. *ex parte Caesaris*.

¹³ *Ad Antonium*] In Cod. Flor. pr. *Ad Antonium confugit* legitur.

¹⁴ *Basillus*] Lucanus li. IV. *Et Basilum videre ducem*: Sed de hoc nomine dicemus c. 18. FABR.

¹⁵ *Per singulas legiones*,] Pessime in Orosio adfectus hic locus fuit. Quum in plerisque MSS. (ut colligere licet ex tribus Florent. Lugd. Bat. tertio, Meo, Perizon. atque Cod. Aug.) legeretur, *Basillus & Sallustius singulas legiones*, Editores viderunt imperfectum hoc modo esse sensum, atque de suo largiti sunt *parantes*. Quod usque ad Fabricium omnes Edd. excepta August. occupavit. Fabricius autem, nulla mutationis suae ratione vel auctoritate addita, reposuit *dividentes*. Is quoque, qui Florent. Cod. tertium exaravit, deesse aliquid videns, verbis illis *quibus praeerunt*, superscripsit *ducentes*. At ego, quum in tribus Codd. MSS. Lugd. Batt. praeterea in Ultr. & in Coll. Gronov. invenerim *per singulas*, non dubitavi veram hanc esse lectionem, atque ex ea, quum contracte scriberetur *per*, Editores primos fecisse *parantes*. Per singulas autem legio-

fecti, ¹⁶ & victi sunt. Antonius cum se Octavio ¹⁷ cum quindecim cohortibus dedisset, omnes ad Pompeium à Libone deducti sunt. ¹⁸ Curio ex Sicilia in Africam cum exercitu transgressus est: quem Juba rex continuo exceptum cum omnibus copiis trucidavit. Octavius Salonas ¹⁹ oppugnare conatus, omnes pene copias quas duxit amisit. Coelius descivit à Caesare, ac se Miloni exsuli junxit. Cumque ambo fervorum manu Capuam oppugnare molirentur, occisi sunt. Bibulus apud Corcyram pudore victus, quod custodiae ejus, quam pelago & oppido praetendebat, hostis illuserat, inedia sese vigiliisque confecit. ²⁰ Appius Claudius Censorinus, qui jussu Pompeii Graeciam tuebatur, jam abolitam Pythici oraculi fidem voluit experiri: quippe ab eo adacta vates descendere in specum, respondisse fertur de bello consulenti: *Nihil ad te hoc Romane bellum pertinet*, ²¹ *Euboeae coela obtinebis*. Coela autem vocant Euboicum finum. Ita Appius perplexa incertus forte discessit. ²² Admonet nos aliquid obrectatoribus nostris consultor iste consulere. Queruntur utique fide Christianorum sibi sacra interdicta, ceremoniasque sublata, ²³ & ob hoc maxime, quod extis vaticiniisque cessantibus futurae

legiones hi victi sunt, quod non conjunctis copiis, sed singuli cum sua legione, cui praeerant, manum cum hoste conseruerint.

¹⁶ *Et victi sunt.*] Meus Codex conjunctionem & expungit.

¹⁷ *Cum quindecim cohortibus*] Ed. Aug. cum XII. cohortibus.

¹⁸ *Curio ex Sicilia*] Quae hic de Curionis interitu, & Salonarum oppugnatione, item de M. Caelio & T. Milone perstringuntur, ea Caesar copiose narrat. FABR.

¹⁹ *Oppugnare*] MSS. quidam *expugnare*.

²⁰ *Appius Claudius*] Hanc rem exponit Valerius lib. I. c. 8. Vide Lucan. lib. V. FABR.

²¹ *Euboeae coela*] In impressis Valerii libris est, *Euboeae cellam*, in manuscripto, *Euboeae coelam*, & deinde, *coelae Euboeae*. Lucanus,

————— *Solusque quietem
Euboici vasta lateris convalle tenebis.*
FABR.

²² *Admonet nos &c.*] Vulgatam hanc lectionem si retineamus, *consulere aliquid obrectatoribus*, significabit, proferre aliquid in eorum commodum. Qui an sensus sit hujus loci valde dubito; praesertim quum in tribus MSS. Florentt. totidemque Lugd. Batt. atque insuper Ultr. legatur *ab obrectatoribus nostris consultor iste consulere*. Quomodo, si pro seculi sui captu scripserit Orosius, significabit idem quod *obrectatores consulere*, i. e. interrogare, prout statim facit, in illis, *Cur ergo &c.*

²³ *Et ob hoc maxime,*] In MSS. Florentt. tribus, Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. atque Vett. Edd. legitur, & *ob hoc ideo maxime*, nisi quod *ob* absit ab Edit. Aug. Vulgatam lectionem Meus &
G g g Periz.

rae clades, quia sciri ²⁴ nequeunt, non vitantur. Cur ergo longo ante imperium Caesaris nativitatemque Christi, sicut ipforum auctores adtestantur abolita fuerat Pythici oraculi fides? Abolita autem ideo, quia contempta. Porro autem quare contempta, nisi quia vel falsa, vel vana, vel dubia? unde prudenter ²⁵ poeta praemonuit,

Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllae:

Et ne forte parvi id pendant, quod contemptu abolitum atque antiquatum fuit, hoc est, aut numen aut sedem, ²⁶ Apollo ille Pythius erat, quem ferunt magno illo ²⁷ Pythonē serpente interfecto, totius vaticinationis auctore & principe, haeredem & fedis & divinationis & numinis exstitisse: ibique eum reddere elegisse responsa, ubi orta cum auctore ipsa divinatio videbatur: praeterea quem per alias quoque terrarum partes spumantibus buccis, rabidoque discursu omnis furiatorum ructat infania, ad quem plurimi terrarum reges, quasi ²⁸ ad vivam vocem consulti numinis concurrerunt, cui saepissime ipsi quoque Romani opulentissima dona miserunt. At si Apollo iste Pythius paulatim discernente experientia contemptus, relictus atque abolitus est, quid vivum de mortua pecude, quid verum de amente muliercula sperari potest? Quid postremo,

²⁹ *Infla-*

Periz. confirmant cum Ultr. eaque satis proba est.

²⁴ *Nequeunt*,] Lugd. Batt. pr. & tert. *nequeant*.

²⁵ *Poeta praemonuit*,] Virgil. Aeneid. III. 452.

²⁶ *Apollo iste Pythius erat*,] Edit. August. Python. *Apollo iste erat*. In eodem Cod. haec ex Glossa recepta praecedebant: *Apollo successit haeres serpenti in divinatione Python. Post Apollo successit Sibylla in divinatione.*

²⁷ *Pythonē serpente*] De Pythonē Calpurnius in Apollinem:

Μηδίζου, κατὰ τὴν αἰσθησὶν δακρυόεντος Ἰπ.

Αἰνῶσις, ἢ μὲν οὐ κατὰ τὴν αἰσθησὶν, ἀλλὰ ἐν τῇ

Βάκχου ἀνω δὲ ἰσθμῷ. id est.

Horridus occurrit serpens fera bestia, Python:

Quem tu descendens perimis cito fatifero arcu,

Continua volucres dum dirigis arte sagittas.

Dionysius Afer *ὁ δὲ κατὰ τὴν αἰσθησὶν* adpellat Tibullus lib. II. ubi *Delphica Python?* FABR.

²⁸ *Ad vivam vocem*] Ed. Aug. ad unam vocem. Mox MSS. & Editt. quaedam concurrerunt. 29 *La*

²⁹ *Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,*

expositis opimae pecudis intestinis, non finget esuriens? Nam ³⁰ sicut ipsi fatentur, vel obscura, vel falsa dicendo, ipse Apollo seducit. Quamobrem aequo animo ferant, ³¹ etsi imitari interim nolunt, nos id veritatis iudicio etiam prohibere, quod potuerunt maiores eorum vel experiendo contemnere. Interea apud Dyrrachium multi Orientis reges ad Pompeium cum auxiliis ³² convenerunt. Quo cum Caesar venisset, Pompeium obsidione frustra cinxit, ³³ ipse terram ³⁴ quindecim millium passuum fossa praestruens, cum illi maria paterent. Pompeius castellum quoddam propinquum mari, ³⁵ quod Marcellinus tuebatur, evertit, praesidiaque Caesaris quae ibidem morabantur occidit. Caesar Torquatum legionemque unam, ut expugnaret, adgressus est. Hoc periculo sociorum Pompeius cognito, omnes eo copias contraxit: in quem se ilico Caesar omissa obsidione convertit. Torquatus autem è vestigio ³⁶ prorumpens, aversum infecutus est. Ita Caesaris milites ancipiti periculo territi, ipso Caesare frustra obistente, fugerunt. Pompeius vero ³⁷ Caesaris quoque testimonio victor, persequentem revocavit exercitum. ³⁸ Quatuor millia militum Caesaris, centuriones viginti duo, ³⁹ equitesque Romani complures in

²⁹ *Inflavit cum pinguis*] Versus est Virgilii de secundo libro Georg. FABR.

³⁰ *Si, ut sibi fatentur,*] Sine modo haec prius confusa legebantur sic: *Non fingent esuriens? Nam sicut ipsi* LAUT. Vulgata recte se habet, nihil immutandum.

³¹ *Etsi imitari interim nolunt,*] Ita, reponendo *etsi* pro *si*, scribere jubent omnes Codd. MSS. pro *interim* Lugd. Bat. pr. insuper amat *in tantum*.

³² *Convenerunt.*] Flor. pr. *venerunt*.

³³ *Ipse terram quindecim millium passuum*] Munitionis spatium Caesar non expressit, sicut nec Lucanus initio li. VI. Appian. lib. II. *ταύτης ἀλαγότητος καὶ χιλίας* edit. Florus scribit Caesarem Pompeji castra XVI. millium vallo obduxisse. FABR.

³⁴ *Quindecim millium*] MSS. aliquot amant *quindecim millibus*.

³⁵ *Quod Marcellinus*] Lentulus Marcellinus quaestor: Caesar. FABR.

³⁶ *Prorumpens,*] Ed. August. *erumpens*.

³⁷ *Caesaris quoque testimonio victor,*] Hoc praelio commisso ad Dyrrachium victus Caesar, Pompeio non instante, negavit eum vincere scire: Suetonius in Julio, Plutarch. in Pompejo & Caesare. FABR.

³⁸ *Quatuor millia militum*] Plutarch. in Pompejo *δυσχίλις* habet. Centuriones Caesar lib. III. Comm. edit XXXII. non XXII. FABR. Idem numerus XXXII. in Editione principe occurrit, ut & Parisina atque Venetis.

³⁹ *Equitesque*] Conjunctionem sive co-

in eo praelio caesi sunt. Caesar inde citato agmine per Epirum in Thessaliam perrexit. Pompeius cum maximis copiis secutus, bellumque commissum est. Itaque ⁴⁰ instruitur utrimque acies. ⁴¹ Pompeius octoginta & octo cohortes triplici ordine locavit. Fuerunt autem peditum quadraginta millia, equites in sinistro cornu sexcenti, in dextro quingenti, praeterea reges multi, senatores, equitesque Romani plurimi, absque ⁴² levium armaturarum magna copia. Caesar similiter octoginta cohortes triplici ordine disposuit, cui fuerunt ⁴³ non minus quam triginta millia peditum, equites mille. Videre ibi & gemere erat, contractas Romanorum vires in campis ⁴⁴ Pharsalicis ad occisionem mutuam constitisse: quas si concordia rexisset, nulli populi, nulli reges ferre potuissent. Prima congressione equitatus Pompeii pulsus, sinistra latera nudavit. Deinde cum diu utrimque dubia sorte caederentur, atque ⁴⁵ ex alia parte Pompeius inter hortandum diceret, ⁴⁶ Parce civibus, nec tamen faceret, ex alia vero Caesar hoc faceret, quod urgeret, dicens, Miles, faciem feri: tandem universus Pompeii fugit exercitus, castraque direpta sunt. Caesa sunt in eo praelio Pompeianorum ⁴⁷ quindecim millia, centuriones triginta & tres. Hic exitus pugnae ad Palaeopharsalum fuit: ⁴⁸ Pompeius fugiens, in ostio Penei amnis onerariam navem nactus, in Asiam transiit. Inde per Cyprum in Aegyptum venit: ibique mox ut litus attigit, iussu Ptolemaei adolescentis, in gratiam Caesaris victoris occisus est. Pompeii uxor filiique fugerunt: Caetera Pompeiana classis direpta est, omnibus qui in ea erant crudelissime trucidatis: ibi.

pulam delent MSS. & Edd. quidam.

⁴⁰ *Instruitur*] Ita MSS. meliores & Edd. Vett. non *instituitur*.

⁴¹ *Pompeius octoginta & octo cohortes*] De numero copiarum non idem omnes scripserunt, quo de Appianus li. II. FABR.

⁴² *Levium armaturarum*] Tres Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *levium armatorum*.

⁴³ *Non minus*] Ed. Princeps *minus quam*. Et sic quoque exstat in MSS. Florent. tribus, quorum duo posteriores *in super quam delent*.

⁴⁴ *Pharsalicis*] Lugd. Batt. tres *Thessalicis*. Idem in Ed. August. invenitur.

⁴⁵ *Ex alia parte*] Lugd. Bat. pr. *alia ex parte*.

⁴⁶ *Parce civibus*] Ita scripsimus ex vetustis, nec aliter est apud Florum. FABR.

⁴⁷ *Quindecim millia*] Lugd. Batt. pr. & quart. XXII. millia.

⁴⁸ *Pompeius fugiens*] De Pompeii fuga & interitu Caesar lib. III. Plutarchus in Pompeio, Appianus libr. II. Dio XLII. Vellejus libr. II. FABR.

49. *Pom-*

ibique & ⁴⁹ Pompeius Bithynicus occisus est. ⁵⁰ Lentulus vero, ⁵¹ vir consularis, apud Pelusium interfectus est. Caesar, compositis apud Thessaliam rebus, Alexandriam venit, perlatoque ad se ac viso Pompeii capite, annuloque, flevit: Cumque se in regiam recepisset, eludebatur à tutoribus, quo minus pecuniam acciperet, templa sua astuspoliantibus, ut & regiones thesauros vacuos esse ostenderent, & in invidiam Caesaris populum concitarent. Praeterea Achilles dux regius, imbutus semel Pompeii sanguine, Caesaris quoque necem meditabatur. Nam iussus exercitum dimittere, cui praeerat, viginti millium armatorum, non modo sprexit imperium, ⁵² verum & aciem direxit. In ipso praelio regia classis forte subducta, jubetur incendi. ⁵³ Ea flamma ⁵⁴ cum partem quoque urbis invasisset, quadringenta millia librorum, proximis forte aedibus condita, exussit: singulare profecto monumentum studii, curaeque majorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant. Unde quamlibet ⁵⁵ hodieque in templis exstant, quae & nos vidimus, armaria librorum: quibus ⁵⁶ direptis, exinanita ea ⁵⁷ à nostris hominibus, ⁵⁸ nostris temporibus ⁵⁹ memorent, ⁶⁰ quod quidem verum est: tamen honestius creditur, alios libros fuisse quaesitos, qui pristinas studiorum curas aemularentur,

⁴⁹ Pompeius Bithynicus] Q. Pompeius A. F. qui Bithynicus dictus est. Cicero in Bruto. FABR. Copulam & delent Lugd. Batt. tres cum Collat. Gronov.

⁵⁰ Lentulus] L. Lentulus Crus, qui anno superiore Cos. fuerat. Eum Caesar scribit a Rege comprehensum, in custodia necatum esse. FABR.

⁵¹ Vir consularis] Ed. August. Lentulus vero consularis.

⁵² Verum & aciem] Lugd. Batt. duo, verum etiam & aciem direxit.

⁵³ Ea flamma] Hanc bibliothecam laudans T. Livius elegantiae Regum curaeque egregium id opus ait fuisse, ut est apud Senecam de Tranquillitate vitae. Ubi quadringenta millia librorum Alexandriae arsisse legitur. Bibliothecae Alexandrinae incensae meminit & Plutar. in Caesare, & Dio lib. XLII. De omni re gesta cum

Alexand. praeter caeteros copiose Hirt. FABR.

⁵⁴ Cum partem] Lugd. Bat. quart. & Coll. Gronov. cum partes legunt. Supra quoque ea non agnoscit eadem Collatio cum tribus MSS. Lugd. Batt.

⁵⁵ Hodieque] Male Edd. quaedam Vett. hodie, quae.

⁵⁶ Direptis,] Lugd. Batt. quatuor Ultr. & Coll. Gronov. derelictis.

⁵⁷ A nostris hominibus,] Absunt a Lugd. Bat. quarto.

⁵⁸ Nostris temporibus] Edd. Vett. quaedam nostrisque temporibus.

⁵⁹ Memorent] Ita Codd. & Edd. meliores, alii, memorentur.

⁶⁰ Quod quidem verum est.] Haec mihi glossam marginalem sapere videntur. Crebri enim bellorum tumultus, capraque per barbaros Gothos Roma, aliaque similia,

tur, ⁶¹ quam aliam ullam tunc fuisse bibliothecam, quae extra ⁶² quadringenta millia librorum fuisse, ac per hoc evasisse credatur. Caesar postea insulam ubi Pharus est, cepit. Eo Achilles cum Gabinianis militibus ⁶³ venit. Ingens pugna commissa est, magna ibi Caesarianorum militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeii interfecti sunt: Caesar vi insistentium hostium pressus, scapham adscendit: qua mox pondere subsequantium gravata ac merfa, per CC. passus ad navem una manu elevata, qua chartas tenebat, ⁶⁴ natando pervenit, mox navali certamine pulsatus, magna ⁶⁵ felicitate classem regiam aut depreffit aut cepit.

lia, minime contigisse videntur sine Bibliothecarum aliqua jactura. Invidiam hanc in Christianos derivarunt gentiles, quasi illi sub Imp. Christianis expilassent atque vastassent Bibliothecas publicas. Quod sicuti contigit forte circa illos libros, qui superstitiones veteres & inanum atque pudendorum sacrorum ritus continebant, idcirco aliquis jam olim in margine scripsisse videtur, quod quidem verum est.

⁶¹ *Quam aliam ullam tunc fuisse &c.*] In MSS. Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. desideratur *ullam*. Orosii autem haec verba quid sibi velint, vix capio. Innuere videntur, vel existisse scriptores, qui adfirmaverint, aliam alio in loco Alexandriae, iisdem temporibus fuisse bibliothecam, quae non arserit, quod propter librorum, qui incendio perierint, numerum negat Orosius; vel, praeter bibliothecam illam Alexandrinam quadraginta millia librorum, nullam aliam fuisse bibliothecam publicam. Quod sane falsum est; nam fuit in magno honore, & ante hanc cladem literariam & post, bibliotheca Pergamena, quam Cleopatrae largitus est Antonius, quaeque, teste Plutarcho in Antonio p. 943. ducenta voluminum millia continebat, aemulatione Ptolemaeorum, a Pergamenis regibus collecta. Secunda igitur haec Alexandrina fuit Bibliotheca. Et prior quidem in loco urbis existit, qui Bruchium vocabatur. Epiphan. de Mensuris & Ponderibus cap. IX. *Ptolemaeus*,

cognomento Philadelphus, Alexandriae rex, egregiam Alexandriae bibliothecam instituit, in ea urbis regione, quam Bruchium vocant; quae deserta hoc tempore visitur. Secunda bibliotheca, quae ex Pergamena maxime crevit, in Serapio fuit, quod nobilissimum & stupendae magnitudinis atque artis erat templum, quodque stetit usque ad Theodosii majoris tempora. Jussu enim imperatoris hujus Christiani dirutum fuit, quo tempore quoque videtur altera illa bibliotheca Alexandrina sive Pergamena, a Christianis direpta atque ad alia loca fuisse transportata.

⁶² *Quadringenta millia librorum*] Totidem *Alexandriae arsisse* legimus e. Testimonio Livii apud Senecam de Tranquill. cap. IX. Gellius septingenta millia numerat lib. VI. cap. 17. *Ingens postea numerus librorum in Aegypto a Ptolemaeis regibus vel conquistus vel confectus est, ad millia ferme voluminum septingenta: sed ea omnia bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non sponte neque opera consultata, sed a militibus forte auxiliariis, incensa sunt.*

⁶³ *Venit.*] MSS. & Edd. quidam *postea venit.*

⁶⁴ *Natando*] Cod. Longob. *Meus & tert. Flor. nando pervenit.*

⁶⁵ *Felicitate*] Omnes Codd. MSS. atque Edd. Vett. legunt *facilitate*. Vulgatam tamen servat Paulus Diaconus in fine lib. VI. Hist. Misc.

CAPUT XVI.

Caesar Alexandrinis regem reddit, Alexandrinos subigit, civesque multos caedit.

Alexandrinis petentibus regem² reddidit, monitum, ut magis amicitiam Romanam, quam arma experiri³ studeret. Qui tamen⁴ ilico ut liber fuit, bellum intulit, sed continuo cum toto exercitu suo & ipse deletus est. Nam viginti millia hominum in eo bello caesa referuntur, duodecim millia cum septuaginta longis navibus dedita, quingenti ex victoribus cecidisse⁵ dicuntur. Rex ipse adolescens scapha exceptus ut fugeret, multis insilientibus merfus, necatusque est.⁶ Corpus ejus ad litus devolutum, indicio loricae aureae cognitum fuit. Qua Caesar Alexandriam praemissa, Alexandrinos omnes ad deditionem desperatione compulit, regnumque Aegypti Cleopatrae dedit. Inde Syriam pervagatus,⁷ Pharnacem in Ponto vicit. Postea vero quam Romam venit,⁸ dictator & consul creatus, in Africam transiit, & apud Thapsum cum Juba & Scipione pugnavit, maximamque ibi hominum multitudinem interfecit. Castra utriusque direpta sunt, sexaginta elephanti capti. Cato sese apud Uticam occidit.⁹ Juba¹⁰ percussori jugulum¹¹ pretio dato, prae-
buit.

¹ *Alexandrinis petentibus*] Ed. Aug. *Alexandrinis regem petentibus, reddidit.*

² *Reddidit,*] Lugd. Batt. tres reddidit.

³ *Studeret.*] Lugd. Bat. pr. studeat.

⁴ *Illico, ut liber fuit,*] Edd. quaedam Vett. ut liber fuit, illico bellum &c.

⁵ *Dicuntur*] Malunt hoc verbum MSS. omnes. Vulgg. referuntur.

⁶ *Corpus*] Lugd. Bat. pr. corpusque.

⁷ *Pharnacem in Ponto*] De Pharnace & re cum eo gesta, Hirt. de bel. Alex. Dio li. XLII. & alii. FABR.

⁸ *Dictator & Consul*] Orosius, secutus fortasse Livium, hic aperte Caesarem an. U. DCCVII. Dictatorem & Consulem III.

creatum ostendit: quamvis haec Dictatura non omnes Annales suffragantes habeat, qua de re Sigonius in Fastis. *De bello Africo* exstat Hirtii Comm. De eodem omnes alii scriptores, quare in re aperta nostris verbis minime opus est. FABR.

⁹ *Juba*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *Juba rex.*

¹⁰ *Percussori*] Dio scribit *Jubam* cum Petrejo ferro congressum, atque ita utrumque periisse. Florus tradit *Petrejum* super mensas Jubam, & se interfecisse. De Scipionis interitu praeter historicos Seneca li. III. Epist. FABR.

¹¹ *Pretio dato,*] Egregia est emendatio

buit. Petreius eodem se gladio perfodit: Scipio in navi, qua ad Hispanias fugere contendens ¹² vento coactus in Africam redierat, ¹³ semetipse jugulavit. In eadem navi etiam T. Torquatus occisus est. Caesar Pompeii Magni nepotes, filiamque ¹⁴ Pompeiam, simulque cum his Faustum Syllam & Afranium & Petreium filium iussit occidi. Inde quatuor triumphis Urbem ingressus, disposito recuperatae Reip. statu; ¹⁵ continuo ¹⁶ in Hispanias contra Pompeios Pompeii filios profectus, ¹⁷ septimo decimo quam egressus ab Urbe fuerat die, Saguntum pervenit, statimque adversus Pompeios duos, & Labienum atque ¹⁸ Attium Varum, multa bella & varia forte gessit. Ultimum bellum apud ¹⁹ Mundam urbem gestum est, ²⁰ ubi tantis est viribus dimicatum, tantaque caedes acta, ut Caesar quoque, veteranis etiam suis cedere non erubescens, cum caedi cogique aciem suam cerneret, praevenire morte futurum victi dedecus ²¹ cogitarit, cum subito versus in fugam Pompeiorum cessit exercitus. ²² Et quidem eo die hoc ²³ bellum actum est, quo Pompeius pater ab Urbe bellum gesturus aufugerat, quatuorque annis hoc civile bellum

Rubenii Elect. I, 10. *Petrejo*. Neque dubito, quin Orosius scripserit *Juba percussori jugulum Petrejo praeiit*. Nam, si credidisset Orosius pretio dato, a percussore nescio quo, occisum Jubam, scripsisset in sequentibus; *Petrejus suo se gladio perfodit*. Nunc, quoniam dicit *eodem*, necessario intelligi debet de gladio, quo antea Jubam, dein se ipsum confecit. Ille enim *regi suffecit & sibi*. Florus lib. IV. cap. 2.

¹² *Vento coactus*] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *vento actus Africam redierat*, neglecto *in*.

¹³ *Semetipse*] Edd. August. & Venetae *semetipsum*. Adsentitur Cod. Ultr.

¹⁴ *Pompeiam*,] Ed. Aug. *Pompeii*.

¹⁵ *Continuo in Hispanias*] De bello Hispaniensi extat Commentarius Hirtii. De eodem Plutarch. & Dio libr. XLIII. FABR.

¹⁶ *In Hispanias*] Ed. August. *in Hispaniam*.

¹⁷ *Septimo decimo*] Ita Florentt. tres, alii

decimo septimo. Pro *quam*, Ed. Aug. *qua*.

¹⁸ *Attium Varum*,] *Attius* recte in libris vetustis legitur. Nam & Dio πύπλιον Ἀτίου Οὐάρεος nominat. Vulgares libri modo *Actium* modo *Accium* habent. In Plutarchi Catone mendose Οὐάρεος Ἀππιος vocatur. FABR.

¹⁹ *Mundam urbem*] MSS. & Edd. quidam, *Mundam flumen*.

²⁰ *Ubi tantis est &c.*] MSS. & Ed. quidam expungunt *est*. Alii transponunt, *ubi tantis viribus dimicatum est*.

²¹ *Cogitarit*,] Lugd. Batt. tres, Ultr. & Coll. Gronov. *cogitaret*.

²² *Et quidem eo die*] Plutarchus in Caesare de praelio Mundeni: τούτῳ ἔρχεται ἐν τῇ Διονυσίῳ ἰστορίῃ, καὶ ἐν λέγει καὶ Πομπηίου Μάγνου ἐπὶ τῷ πόλεμον ἔχουσιν: ἀπὸ μὲν οὗ ἔχουσιν ἐν αὐτῶν περὶ τῶν διηγεῖται. id est, Hoc praelium secundum Caesar Liberalibus fecit, quo die Pompeius Magnus primum ad hoc bellum profectus dicitur, cum interea quatuor anni effluxissent. FABR.

²³ *Hoc civile bellum actum est*] Una aut altera ex Edd. Vett. bellum neglexit.

24 *Toto*

lum indefinenter ²⁴ toto orbe tonuit: T. Labienus & Attius Varus in acie caesi sunt. ²⁵ Sex. Pompeius ²⁵ cum centesimo equite aufugit. Frater ejus Cn. Pompeius contracta celeriter non parva Lusitanorum manu, ²⁷ cum Caesonio congressus ²⁸ & victus, fugiensque interfectus est. Munda civitas cum inmensa hominum caede, Caesare ²⁹ oppugnante, vix capta est.

²⁴ *Toto orbe tonuit:*] Indocti librarii mutarunt in totum orbem tenuit, ut factum fuit in tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. Sed Ed. Aug. verae & vulgatae lectioni addidit, *Al. totam urbem tenuit.*

²⁵ *Sex. Pompeius*] Haec nos ex Roberti Stephani lib. sic restituimus, cum in aliis libris è duobus fratribus Cn. Pompeius aufugisse, Sextus interfectus contra historiae veritatem legatur. FABR.

²⁶ *Cum centesimo equite*] Lugd. Bat. pr. *centenario*, reliqui tres cum Coll. Gronov.

cum centenario equitatu fugit. Edd. Vett. quaedam, *cum centum equitibus aufugit.*

²⁷ *Cum Caesonio*] Caesonio est etiam in vetustis, sed vide, ne potius legendum sit, *Cesennio*. Nam Dio hunc *Cesennium Lentonem* vocat: cujus mentio est Philippica XII. FABR.

²⁸ *Et victus,*] Ed. Aug. *ibi victus.* In ea quoque Caesare pro Caesonio.

²⁹ *Oppugnante,*] Lugd. Bat. tert. *pugnante*, prim. autem *pugnante* & cedente.

C A P U T XVII.

De Caesaris interitu, & ob eum tumultibus & bellis.

Caesar Romam rediit: ¹ ubi dum ² Reipublicae statum contra exempla majorum clementer instaurat, auctoribus Bruto & Cassio,

¹ *Ubi dum*] Edit. Aug. & Cod. Ultr. *ibi dum.* Insignem Julii Caesaris, inter plures, possideo nummum aereum, a Corinthiis, in ejus, ut urbis suae instauratoris, honorem eusum. In illo, adfabre admodum

facto, senile & curis atque macie confectum herois Julii caput videre est. Nomina duumvirorum Certi Aericii & C. Julii in posteriore nummi parte scribuntur, in quo antiqui illius Corinthii Bellerophon-

Hh h

tis

fio, conscio etiam plurimo senatu, ³ in curia ⁴ viginti & tribus vulneribus confossus interiit. ⁵ In qua conjuratione fuisse ⁶ amplius sexaginta conscios ferunt. Duo Bruti & Caius Cassius aliique focii, strictis pugionibus in Capitolium ⁷ secesserunt. Diu deliberatum est, utrum Capitolium cum auctoribus caedis oporteret incendi. Corpus ejus raptum populus, dolore ⁸ instimulatus, in foro fragmentis tribunalium ac subselliorum cremavit. Percensuit latitudinem regni sui Roma cladibus suis, atque in suam ⁹ conversa caedem, singulas quasque gentes ibidem, ubi domuit, vindicavit. Asiae, Europae, atque Africae, non dico tribus mundi partibus, sed totis trium partium angulis,

etis pegaso vecti imago est. Adjeci ex Museo nostro alterum Julii Caesaris aereum item nummum, cum capite ejusdem &

imagine Jovis, sed pejus a tempore, erosius literis, habitum.

² *Reipublicae statum*] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *repente statum*.

³ *In curia*] Quomodo Caesar Idibus Martiis in curia Pompeji XXII. vulneribus confossus fuerit, Suetonius, & omnes alii scribunt. FABR.

⁴ *Viginti & tribus*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. *viginti & quatuor*.

⁵ *In qua*] Secundam vocem non agnoscunt Lugd. Batt. pr. & tert.

⁶ *Amplius sexaginta conscios*] Suetonius: *Conspiratum est in eum à sexaginta amplius*, quorum nonnullos Cicero nominat Philip. II. plures Appianus lib. II. FABR.

⁷ *Secesserunt.*] MSS. & Edd. quidam *recesserunt*.

⁸ *Instimulatus,*] Ed. August. *stimulatus*.

⁹ *Conversa*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *versa*. Lucanus 1. 3.

*Populumque potentem
In sua victrici converjura viscera dextra,*

Idem ibid. vs. 7.

*Quis furor, 6 cives: quae tanta licentia
ferri,
Gentibus inuisis Latium praeberet cruorem?*

atque ibid. vs. 38.

*Diros Pharsalia campos
Impleat; & Poeni saturentur sanguine manes.*

no Gla

gulis, edidit ¹⁰ gladiatores suos: feriatisque inimicis spectaculum mi-
serae ultionis ingessit. Nec tamen sufficit ipsas quoque cum auctori-
bus causas fuisse consumptas, recidiva semina in eodem agro ¹¹ germi-
nant, ¹² magna continuo metentibus malorum incrementa cum ma-
gno sudore factura: victor civilis belli à civibus Caesar occiditur, in
caedem unius trahuntur agmina consciorum. Certum enim erat, ¹³ quia
Caesar indigne peremptus, plures habere posset ultores. ¹⁴ Plurimaque
nobilitas una simul catena sceleris copulatur, ne forte ¹⁵ tanta ma-
lorum materia non belli magnitudine suppleatur, sed vindictae brevi-
tate tenuetur. ¹⁶ Medeam illam fabulae ferunt ¹⁷ dentes quondam oc-
cisi sevisse serpentis, e quibus quasi ¹⁸ competens semini seges, ar-
mati homines terra emerferint, seseque mox invicem pugnando pro-
straverint. Et quidem hoc poetarum commenta finxerunt; ¹⁹ nostra
autem Roma, Caesare occiso, quanta de cineribus ejus agmina armata
parturiit? Quanta bella in testimonium miserae foecunditatis non ²⁰ le-
genda pueris, sed ²¹ spectanda populis excitavit? & tamen horum
omnium

¹⁰ Gladiatores suos:] Captivi saepe, praeser-
tim qui ejusdem erant nationis, cogeantur
depugnare in arena, fiebatque idem saepius
in magnorum virorum funeribus. Sic in
funere quasi victarum gentium Romani in-
ter se bellis civilibus certarunt, terrisque a
se devictis hoc modo veluti solatium prae-
buerunt.

¹¹ Germinant,] Edd. quaedam germina-
verunt. Aug. seminavit.

¹² Magna] Florent. pr. mala.

¹³ Quia Caesar] Puto legendum esse,
prout in Ed. principe exstat, quod. In
Codicibus enim Orosii voces quod, quia,
eur, solent permutari. In quibusdam MSS.
abest enim, in pluribus pro posset scribitur
possit.

¹⁴ Plurimaque] Copulam que non agno-
scit Ed. pr.

¹⁵ Tanta] Lugd. Bat. duo cum Coll. Gro-
nov. tandem.

¹⁶ Medeam illam] Fabula est in Apollo-
nii Argonauticis libr. III. & Ovidii Meta-
morph. lib. VII. FABR.

¹⁷ Dentes quondam] Haec meliorum Codd.
est lectio, alii quosdam.

¹⁸ Competens semini seges,] Ita in MSS.
Ex Edd. quidam, competentes semini sege-
tes.

¹⁹ Nostra autem Roma,] Duo ex Lugd.
Batt. cum Coll. Gronov. nostra haec Ro-
ma.

²⁰ Legenda pueris,] In exercitiis scilicet
Scholasticis. Juvenal. Sat. X. vs. 167.

Ut pueris placeas, & declamatio fias!

²¹ Spectanda populis] Quibusdam ex iis
non sine voluptate, ut fieri solebat in spe-
taculo gladiatorum, quibus supra Roma-
nos miseros comparavit.

omnium malorum initium superbia est. Inde ²² exarserunt bella civilia, inde iterum ²³ pullularunt. Non ergo injusta caedes est eorum, qui eam injuste ²⁴ confectantur, si ambitionis aemulatio per ipsos atque in ipsis & agitur & punitur, donec qui detrectavere collegium, discant ferre dominatum: summaque imperii totius ad unum redacta, longe aliud omnes homines vivendi genus subeant, ut omnes humiliter placere studeant, non insolenter offendere. Sed ad tam salubrem humilitatis doctrinam magistro opus est. Itaque, opportune compositis rebus, Augusti Caesaris temporibus natus est Dominus Christus: ²⁵ qui, cum in forma Dei esset, formam servi humiliter adsumsit: ut tunc demum aptior fieret humilitatis institutio, quando jam per totum mundum poena superbiae omnibus esset exemplo.

²² Exarserunt] Edd. Vett. quaedam sur-
rexerunt.

²³ Pullularunt.] Lugd. Batt. duo popu-
larium.

²⁴ Confectantur,] Edd. quaedam Vett.

infectantur. Eaedem mox & in ipsis. Deum
agitur & punitur, deletio &, quod prae-
cesserat, Ed. Aug.

²⁵ Qui, cum &c.] Ex Epist. Pauli ad
Philipp. cap. ii. vs. 6.

C A P U T XVIII.

De Caesare Octaviano Augusto, rebusque per eum gestis.

Anno ab Urbe condita DCCX. interfecto Julio Caesare, ¹ Octavianus, qui testamento Julii ² Caesaris avunculi & haereditatem &

¹ Octavianus] Recte Manuscripta exem-
plaria. Nam C. Octavius, Julii Caesaris
testamento adoptatus, more Romanorum di-

ctus fuit C. Julius Caesar Octavianus, Dio
lib. XLVII. FABR.

² Caesaris avunculi] Julium Caesarem O-
cta-

& nomen adsumferat, idemque qui postea rerum potitus Augustus est dictus, simul ut Romam adolescens admodum venit, indolem suam bellis civilibus ³ vovit. Nam, ut breviter coacervationem malorum explicem, ⁴ bella civilia quinque gessit: Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum: è quibus duo, hoc est, primum & novissimum, adversus Marcum Antonium, secundum adversus Brutum & Cassium, tertium adversus L. Antonium, quartum

Octaviani avunculum nominat etiam infra c. XX. & Suetonius in Augusto ait: *Nilil convenientius ducens, quam necem avunculi vindicare*, cum tamen avunculus magnus fuerit. Nescio autem an Orosius Octavianum ex sorore Caesaris natum putaverit, quem errorem Jo. Pierius, Carolus Sigonius, ac postremo Guilhel. Xylander (qui in Dionis historia convertenda & emendanda praeclara ingenii sui documenta dedit) refutarunt. FABR.

³ *Fovit.*] Sic feci ex *novit* & *vovit*. Sic lib. VII. *occulto foedere vovens*, restitue *fovens*. Forte nihil temere sit mutandum, si *vovendi* variam consideres notionem. LAUT. Verbum *fovuit* loci elegantiam tollit; *novit*, quod, contra Vett. quae praecesserant Edd. omnes, recepit Fabricius, nauci non est, ut nec *movit*, quod in Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. invenit. Omnino reponi debet *vovit*, quod MSS. reliqui omnes & Edd. agnoscunt. Voverat, seu devoverat sese Octavianus bellis civilibus, ad quinque, quae gessit, juvenis etiamnum initiatus. Genus loquendi, ut apud Lucanum III. 310.

Accipe devotas externa in praelia dextas!

⁴ *Bella civilia quinque gessit.*] Bellorum horum victoriarumque Caesaris Octaviani Augusti memoria insignis exstat in nobilissimo, qui penes me est, nummo argenteo; in cuius parte priore, sine ulla inscriptione, agnoscitur Caesaris Octaviani caput, leoninis exuviis, in morem Herculis exornatum; quasi agnosceret Senatus

Romanus (cujus jussu, adposita nota S. C. fuit cusus denarius) domita per Herculem hunc Alexicacum, quae Romanum imperium lacerabant, monstra, Antonium praecipue & Sextum Pompejum. Insignis aequae est pars altera nummi, quae, sine ulla inscriptione, typi superbia, rem absolvit. Spectatur enim ibi globus, terrarum orbem designans, in media area, quatuor cinctus corollis, cum acrostolio & frumenti spica. Cujus emblematis duas possum adferre interpretationes. Per quatuor enim corollas quatuor victoriae Caesaris designari possunt, quas hic enumerat Orosius, sic ut quinta victoria duplici typo indicetur, videlicet acrostolio & frumenti spica, quae Siciliae & victoriae Siculae, sive de Sexto Pompejo, sint symbolum, classibus enim ille & frumenti copia valebat. Altera interpretatio haec est. Quatuor cernimus corollas, sed ita pictas, ut quae ex iisdem globo superponitur, reliquas tres, quae aequali sunt magnitudine, vincat. Haec igitur in genere victorias Caesaris, & subactum terrarum Orbem significat. Tres corollae, sibi invicem similes, triplicem triumphum, cuius mentio fit cap. XX. & partas in specie ex Europa, Asia & Africa, tribus Orbis terrarum partibus, victorias innuunt. Acrostolium vero potentiam maris, frumenti spica, abundantiam & ubertatem rerum omnium frumentique inprimis curam designant. Alterum itidem ferveo nummum, aereum, victoriae Actiacae testem, cussum Philippis, Macedoniae urbe ad Pangaei montis radices. Coloniam eam fecerat

tum adversus Sex. Pompeium, Cnei Pompei filium, confecit. ⁵ Antonius à senatu hostis ⁶ pronuntiatus, D. Brutum ad Mutinam obsidione concluderat. Consules Hirtius & Pansa, & cum his Caesar, ad liberandum Brutum, expugnandumque Antonium missi. ⁷ Pansa primo veniens, exceptus insidiis, inter suorum clades, ipse quoque pilo graviter vulneratus, ab eodem vulnere interpositis diebus est mortuus. Hirtius, auxilium collegae ferens, magnas Antonii copias ⁸ vasta strage delevit. Caesar eatenus castra custodit. Secunda adversus Antonium pugna magnae utrimque strages actae sunt. Namque tunc ibi Hirtius consul occisus est, ⁹ victus fugit Antonius, Caesar victoria potius est, cui D. Brutus, de conjuratione occisi Julii Caesaris, confessus, ¹⁰ pre-

Caesar, novosque eo colonos deduxit Augustus. Signa cohortium praetorianorum, adscripto nomine, a parte altera; ab altera Victoriae navalis conspicitur typus,

cusumque fuisse nummum, quum Octavianus Augusti adsumsisset nomen, docet inscriptio VICTORIA AVGVSTI.

⁵ Antonius hostis] Historiam non aliunde commodius adolescentes, quam ex Ciceronis epistolis & Philippicis cognoscent. Legendi sunt etiam Plutarchus, Appianus, Dio, & Paterculus. FABR.

⁶ Pronuntiatus,] MSS. aliquot ex Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. pronuntiatur, D. enim Brutum &c.

⁷ Pansa primo veniens,] De pugna Mu-

tinensi exstat epistola Galbae ad Ciceronem libr. X. Epistol. Familiar. FABR.

⁸ Vasta strage] Ultr. sed solus, una strage. Mox Lugd. Bat. pr. clades pro strages habet.

⁹ Victus fugit Antonius] Ita reposui ex MSS. consensu, adstipulante Ed. August. Valgati reliqui, victus fuit Antonius.

preces poenitentiae ¹⁰ fudit: ¹¹ Dolabella Trebonium, unum ex interfe-
ctoribus Caesaris, Smyrnae interfecit. Dolabellam senatus hostem pro-
nuntiavit. Consulum occisorum uterque exercitus Caesari paruit.
¹² Postea D. Brutus in Gallia à Sequanis captus & occisus est. ¹³ Ba-
sillus autem, aequè unus de percussoribus, manu servorum suorum ne-
catus est. Lepido satisfaciente, Caesar Antonium recepit in gratiam:
atque ob fidem reconciliatae gratiae, filiam ejus matrimonio fortitus
est. Inde cum ad Urbem accessissent, ac rumor de futura proscrip-
tione ortus esset, ¹⁴ C. Thoranius, vir praetorius, nihil tale metuens,
incursum militum domi suae interfectus est, alique complures trucidati
sunt. Itaque, ne latius atque effrenatius incircumscripta caedes agere-
tur, ¹⁵ centum triginta & duum senatorum nomina in tabula propo-
sita sunt, primum Lepidi praecepto & nomine, deinde Antonii, ter-
tio Caesaris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum suum, ibi L.
Caesarem avunculum suum, & (quod exaggerando sceleri accessit)
viva matre proscripserat; ibi Lepidus L. Paullum fratrem suum
¹⁶ in eundem proscriptorum gregem conjecerat. Adjecti sunt postea ad

¹⁰ Fudit:] Tres Florent. dedit.

¹¹ Dolabella Trebonium] Haec Dio libr. XLVII. & Appianus III. FABR.

¹² Postea D. Brutus in Gallia] D. Bru-
tus non à Sequanis, sed à Capeno Sequa-
no occisus fuit, ut Livius ait libr. CXX.
vel in domo Capeni ab iis quos Anton.
miserat, ut Paterculus scribit. FABR.

¹³ Basillus] App. libr. III. extremo, τὸ
αὐτὸ λέγει καὶ Μινύκιος Βάσιλλος, σφαγὴς καὶ ὁδὸς
καίσαρος καὶ τῶν προπόντων ἀνείη, i. e. Eodem
tempore Minucius Basillus, unus de percussori-
bus Caesaris, a servis suis interfectus est. Bene
igitur gentis Minucia cognomen Basillus in
libris vetust. scribitur. Nec probo quod Hie-
ron. Ferrarius Philippica secunda, unum li-
brum secutus, contra caeterorum fidem, Ba-
sillum in Basilium mutavit. Imo vero non
dubito quin libr. III. de Off. & apud Caesa-
rem V. de bello Gall. legendum sit, L. Mi-
nucius Basillus. Nam & Plut. in Sulla Ἀ-
νίου Βάσιλλον habet, & cognomina non in ius,
sed in us desinunt usitate. FABR. Basillus in

Lugd. Bat. pr. sed in Florent. pr. Basillus
scribitur, ut apud Lucanum IV. 416.

Et Basilium videre ducem.

Fuit ex gente Minutia, dictus L. Minutius
Basilus vel Basillus, teste, praeter Fabri-
cium, Is. Casaubono ad Sueton. Jul. cap.
LXXX. Forte fuit idem, qui antea ste-
terat a partibus Caesaris contra Pompejum,
cujusque, a Pompejanis, cum legione sua
victi, meminit Orosius supra cap. XV.

¹⁴ C. Thoranius] De hoc App. libr. IV.
Suet. in Aug. & Valer. ut puto, libr. IX. c.
II. FABR.

¹⁵ Centum triginta & duum] In Epitoma
Liv. libr. CXX. est, CXXX. Senatorum
nomina. Plut. in Anton. scribit CCC. pro-
scriptos à Triumviris occisos fuisse. FABR.

¹⁶ In eundem proscriptorum gregem] Vett.
quaedam Edd. in eodem proscriptorum nume-
ro.

ad numerum proscriptorum triginta equites Romani. Multae diu & variae caedes actae, domus proscriptorum, direptis omnibus, dirutae sunt. At Dolabella in Syria multa cum Cassio bella gessit, à quo victus ¹⁷ ipse se interfecit. Brutus & Cassius magnis exercitibus comparatis apud Athenas convenerunt, totamque Graeciam ¹⁸ depopulati sunt. Rhodios Cassius terra marique oppugnatos ad dediti-
nem coëgit, quibus praeter vitam nihil reliquit. ¹⁹ Igitur Caesar & Antonius eosdem in Macedoniam magnis bellorum adparatibus perse-
cuti, ad mortem compulerunt: quamvis manifestissime illa tunc pu-
gna non virtute partis Antonii, sed Caesaris felicitate confecta sit. Caesar enim tunc aeger, cum se in castris capiendae quietis causa tenere statuisset, ²⁰ hortatu, & precibus medici sui, qui per so-
mnum admonitum sese fatebatur, ut ea die castris Caesarem salutis ipsius causa educeret, in campum ²¹ aegre inter copias egressus est, ac mox castra ejus ab hostibus capta sunt: sed rursus Caesariani mi-
lites Cassii castra ceperunt. Quare ad desperationem adacti Brutus & Cassius, inmortem sibi mortem ante belli terminum consciverunt, Nam, invitatis percussoribus, Cassius caput, Brutus latus praebuit. ²² At Romae Fulvia, uxor Antonii, focus Caesaris, dominatum ut mulier agitabat: incertum in hac mutatione consularis regique fasti-
gii, utrum deficientis potentiae ultima, an incipientis prima ²³ nu-
meranda, certe etiam in eos insolens, per quos ut insolesceret, age-
batur. Nam & Caesarem reversum apud Brundisium contumeliosus, factionibus, insidiisque ²⁴ petiit. A quo propulsata ad Antonium con-

¹⁷ *Ipsē se interfecit*] Ita, vel *se ipse interfecit*, omnes exhibent libri MSS. *sese interfecit*, neglecto *ipse*, Vulgg.

¹⁸ *Depopulati sunt.*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *pene populati sunt.*

¹⁹ *Igitur Caesar & Antonius*] *De bella Philippensi* Plut. in Antonio & Bruto, App. lib. IV. Dio XLVII. Livius CXXIV. Florus lib. IV. c. 6. Vellejus, Eutropius, & alii. FABR.

²⁰ *Hortatu & precibus medici*] De hoc somnio medici Dio. Amicum suum hunc

fuisse ipse scripsit, auctore Plutar. in Antonio. FABR.

²¹ *Aegre*] Ita MSS. & Edd. plures & meliores. Alii *aeger*, Sueton. in Aug. cap. 91. *Quamvis statuisset, non egredi tabernaculo propter valetudinem.*

²² *At Romae Fulvia*] *De Fulviae insolentia* Plut. in Antonio, & Dio lib. XLVIII. FABR.

²³ *Numeranda*] Ita MSS. quos inspexi, omnes, *nominanda* Fabricius & reliqui Editores.

²⁴ *Petiit*] *Idem petivit*

concessit in Graeciam. ²⁵ Sex. Pompeius, postquam se in proscriptorum numerum relatum comperit, conversus in latrocinia, omnem oram Italiae caedibus rapinisque vastavit. Sicilia praerepta, commeatibusque impeditis, Romam fame adfecit. Mox cum eo pacem triumviri, ut non dicam tyranni, id est, Lepidus, Caesar, Antoniusque fecerunt. Sed continuo cum contra pactum Pompeius fugitivos adlegeret, ut hostis habitus est. Mena, libertus Pompei, cum sexaginta navium classe ad Caesarem defecit, eidemque classi ipse jussu Caesaris praefuit. Idemque continuo ²⁶ cum Statilio Tauro adversus Menecratem Pompeianum ducem navale bellum gessit. Deinde ipse Caesar adversus eosdem Pompeianos cruentissimum bellum navale confecit: sed continuo victricem classem pene universam apud ²⁷ Scyllaceum naufragio amisit. ²⁸ Ventidius Persas & Parthos in Syriam irrumpentes, tribus bellis maximis fudit, regemque eorum Pacorum in acie interfecit, ea scilicet die, qua Crassus à Parthis fuerat occisus. Antonius, uno vix castello expugnato, pacem cum Antiocho fecit, ut ipse tantam rem consummasse videretur. Ventidium Syriae praefecit, ²⁹ jussitque ut Antigono bellum inferret: qui Judaeos tum forte debellaverat, captisque Hierosolymis, templum spoliaverat, ³⁰ regnumque Herodi demserat: quem continuo victum in deditionem recepit. Mena libertus cum sex navibus ad Pompeium rediit, a quo clementer receptus, Caesaris classem incendit, quamvis nuper Caesar alteram secundo naufragio perdidisset. Idemque Mena postea ab Agrippa navali praelio circumventus, cum sex triremibus ad Caesarem transiit. Sed hunc Caesar tertio transfugam, indulta tantum vita, ³¹ fegnem

²⁵ Sex. Pompeius,] De Sex. Pompeio rebusque ab eo & cum eo gestis Livius lib. CXXVII. & seqq. Appian. Lib. V. Dio. XLVIII. & XLIX. Flor. lib. IV. c. 8. FABR.

²⁶ Cum Statilio Tauro] Dio lib. XLVIII. Menam non cum Tauro, sed cum Calvisio Sabino bellum adversus Menecratem gessisse tradit. FABR.

²⁷ Scyllaceum] Dio Σκύλακος habet App. Σκυλάκιον. Virgil. lib. III. Aeneid. Navisfragum Scylaceum dicit, quo in loco de hujus

nominis ratione Pierius & Erythraeus. FABR.

²⁸ Ventidius Persas] De re à P. Ventidio prospere cum Parthis gesta Plutarchus in Antonio Dio. lib. XLVIII. & XLIX. Flor. lib. IV. c. 9. Valerius lib. VI. c. 10. FARR.

²⁹ Jussitque ut Antigono] Lege Josephum lib. XIV. Antiquit. FABR.

³⁰ Demserat:] MSS. & Vulgg. omnes demserat, sed in Cod. Lugd. Bat. pr. superscribitur

³¹ segnem reliquit. Deinde Agrippa inter Mylas & Liparas ³² adversus Democharem & Pompeium navale praelium gessit, ac vicit; ibique tunc naves triginta aut ³³ demersit, aut cepit, reliquis laceratis. Pompeius Messanam confugit. Caesar interea Taurominium ³⁴ trajecerat, quem repentino inpetu Pompeius adflixit. Unde multis demersis navibus suis, ac magna multitudine suorum militum perdita, in Italiam Caesar aufugit, ³⁵ nec interveniente mora, in Siciliam rediit: ibique Lepidum ex Africa adventantem obvium habuit, summas sibi partes terrore, minis ac superbia vendicantem. Post dies paucos Agrippa jussu Caesaris à litore cum acie instructa prospectantis, ³⁶ atrocissimo navali praelio adversus Pompeium confligit & vicit. Nam centum sexaginta tres naves aut demersit aut cepit. Pompeius cum decem & septem navibus vix elapsus evasit. ³⁷ Lepidus magna viginti legionum insolentia tumens, cum Messanam militibus permissam diripisset, ipsum Caesarem ad se venientem semel atque iterum sprexit, ac potius telis appeti jussit: quae ille, collecta in laevum brachium lacerna, repellendo vitavit. Mox inmisso equo ad suos reversus, instructo exercitu adversus Lepidum veniens, plurimas legiones Lepidi, paucis interfectis, transire in suam partem compulit. Lepidus tandem intelligens, quo vanitas sua tenderet, deposito paludamento, assumtaque ³⁸ veste pulla, supplex

Ca-

bitur *demserat* esse legendum; qua emendatione nihil certius est. Cum Herode enim & fratribus ejusdem de regno bellum gessit Antigonus, a Ventidio captus, & ab Antonio securi percussus. Herodi autem regnum dedit postea Antonius. Mirum vero est Fabricium advocasse in partes suas Iosephum & nihil adnotasse ad insubidam illam lectionem *regnumque Herodi dederat*, qua ineptior excogitari nequit, quum de Antigono omnino sermo sit, qui regno & potentia eiecit Herodem cum suis, non vero de Antonio, qui Herodem regem constituit, sed postea, victo & capto Antigono.

³¹ *Segnem reliquit.*] Virg. Aeneid. X. 699.

Poplite Palmum

Succiso volvi segnem finit.

³² *Adversus Democharem*] In aliis corrupte est, *Democham*, *Δημοχάμω* Appianus & Dio nominant. Suetonius quoque *Democharem* bene habet. FABR.

³³ *Demersit*,] Cod. Longob. *mersit*.

³⁴ *Trajecerat*,] Quidam MSS. *transierat*.

³⁵ *Nec interveniente mora*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *nec interveniente dilatione*. Edit. August. *nec interveniente actionis mora*.

³⁶ *Atrocissimo*] Sic MSS. Edd. meliores & August. alii *atrocissime*.

³⁷ *Lepidus magna XV. legionum*] De Lepidi dissensione cum Octaviano, & quomodo coactus fuerit abdicare, copiose Dio lib. XLIX. Appian. V. Vellejus I. FABR.

³⁸ *Veste pulla*,] In quibusdam *pura*, mendose legitur. Dio. *καὶ ὅτε καὶ ἐκείνῳ ἡ γὰρ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φάσιν ἰκίνας αὐτῷ γινώσκ.*
i. Hoc

Caesari factus vitam & bona impetravit, perpetuo quidem ³⁹ emendatus exilio. ⁴⁰ Taurus, Caesaris praefectus; totam pene Siciliam ferro pertentatam conterritamque in fidem recepit. Quadraginta quatuor legiones sub unius tunc imperio Caesaris erant; milites, multitudine ⁴¹ ferociore, quosdam pro accipiendis agris tumultus excitaverunt. Sed Caesar, animo ingens, viginti millia, militum exauctoravit, triginta millia fervorum dominis ⁴² restituit, sex millia, quorum domini non exstabant, in crucem egit. ⁴³ Ovans Urbem ingressus, ut in perpetuum tribunitiae potestatis esset, à senatu decretum est. His diebus trans Tiberim ⁴⁴ è taberna meritoria fons olei terra exundavit, ac per totum diem largissimo rivo fluxit.

i. Hoc modo Lepidus quoque adactus, assumpta veste pulla ultro supplex Caesari factus est. Vellejus etiam scribit, Lepidum pullo velatum amiculo genibus Caesaris advolutum. FABR.

³⁹ Emendatus exilio.] Venetiis inpressus legit *multatus*. Bene hercle; sed illud tamen non alienum ab Orosio. LAUT. Propius ad MSS. lectionem venit *mandatus*, quod in Ed. Aug. exstat. Retineo autem *emendatus*, quod haec una Lepido, homini turbulento, fuerit medicina, neque aliter emendari potuerit. De libro suo Martialis lib. IV. X. 7.

*Non possunt nostros multae, Faustine, liturae
Emendare jocos; una litura potest.*

⁴⁰ Taurus &c. totam pene Siciliam] Vide

ne, Africam, potius legendum sit. Nam Tauri virtute Octavianus utramque Africam obtinuit, auctore Dione. Ex Africa eum triumphasse indicant tabulae Capitolinae, in quibus est, T. STATILIVS. T. F. TAVRVS. PROCOS. EX AFRICA. A. DCCXIX. PRIDIE K. IVL. FABR.

⁴¹ Ferociore,] Ed. Aug. *feroces*.

⁴² Restituit,] MSS. Lugd. Batt. quidam *reddidit*, & mox pro sex millibus fervorum *septem* numerant.

⁴³ Ovans Urbem ingressus,] Hinc in Capitolinis triumphis est, IMP. CAESAR DIVI F. C. N. II. III. VIR. R. P. C. II. OVANS EX SICILIA AN. DCCXVIII. IDIB. NOVEMBR. FABR.

⁴⁴ E taberna meritoria] MSS. Lugd. Batt. duo, *taberna meritoria fontem olei terra exundavit*.

CAPUT XIX.

De rebus ab Antonio gestis, & bello Actiaco.

Antonius vero, postquam Araxem transmisit, omnibus undique malis circumventus, ² vix tandem Antiochiam cum paucis rediit. Nam cum multitudine equitum & ³ sagittarum ab omnibus praeliis; quae plura tentavit, ⁴ victus semper effugeret, tum praeterea incertis & ignotis ⁵ regionis locis ineditus, gravissima fame ad nefandos cibos coactus est, ⁶ plurimique militum sese hostibus dediderunt. Inde in Graeciam transiit, iussitque Pompeium, qui victus à Caesare exercitum bellumque reparabat, cum paucis ad se venire. Pompeius fugiens, ⁷ à Titio & Furnio, Antonianis ducibus, saepe terrestri navalique ⁸ bello victus & captus, ac post paululum interfectus est. Caesar Illyricum, Pannoniam partemque Italiae, bellis subegit & domuit, ⁹ Antonius Artabanem, Armeniae regem, proditione & dolo cepit; quem argentea catena vinctum ad confessionem thesaurorum regionum coëgit. Expugnatoque oppido, in quo conditos esse prodiderat, magnam vim auri argentique abstulit. Qua elatus pecunia, denuntiari bellum Caesari, atque Octaviae, sorori Caesaris, uxori suae, repudium indici iussit, & Cleopatram

¹ *Antonius vero postquam*] De infelici bello Antonii cum Parthis praeter Plutarchum lege Vellejum. FABR.

² *Vix tandem*] Primam vocem Edd. quaedam negligunt.

³ *Sagittarum*] In omnibus MSS. ut & Ed. Aug. scribitur *sagittarum*, non, ut in Vulgg. est, *sagittariorum*. Videlicet ex equis sagittas mittere soliti erant Parthi, adeoque ipsi equites illi fuerunt sagittarii, ut de emendatiore lectione dubitari nequeat.

⁴ *Victus semper effugeret*,] In Ed. Aug. legitur *victus* (deleto *semper*) *effugeret*. Al. *effugerit*. Quod ultimum in tribus Florentt.

legitur.

⁵ *Regionis*] In Ed. August. ut superfluum, expungitur.

⁶ *Plurimique*] In omnibus fere MSS. ut & Ed. Aug. desideratur copula.

⁷ *A Titio & Furnio*] Ita recte libri antiqui. Vulgo, *Tito*, & *Formo*, corrupte legitur. Sex Pompeium à *M. Titio*, & *Furnio* occisum scribunt quoque Appianus & Dio. *Titii* meminit Vellejus. FABR.

⁸ *Bello*] Ed. August. *praelio*, prout haec saepe permutari solent.

⁹ *Antonius Artabanem*] Hanc historiam lege in Dionis lib. XLIX. & in Epitoma Liviana CXXII. FABR.

tram sibi ex Alexandria occurrere imperavit. ¹⁰ Ipse Actium, ubi ¹¹ classem constituerat, profectus, cum prope tertiam partem remigum fame ¹² absumentam offendisset, nihil motus: ¹³ Remi, inquit, modo salvi sint; nam remiges non deerunt, quoad Graecia homines habuerit. Caesar ducentis triginta rostratis navibus à Brundisio in Epirum profectus est. Agrippa vero praemissus à Caesare, multas onerarias naves frumento atque armis graves, ab Aegypto, Syria, Asiaque ad subsidium ¹⁴ Antonio venientes, cepit; peragratoque Peloponnesium sinu, Methonam urbem, validissimo Antoniano praesidio munitam, expugnavit. Inde Corcyram cepit: fugientes navali praelio persecutus, profligavit; multisque rebus cruentissime gestis, ad Caesarem venit. Antonius defectu & fame militum suorum permotus bellum maturare instituit, ac repente instructis copiis, ad Caesaris castra processit, & victus est. Tertio post pugnam die, Antonius castra ad Actium transtulit, navali praelio ¹⁵ decernere paratus. Ducentae & triginta rostratae fuere Caesaris naves, & triginta sine rostris, triremes velocitate liburnicis pares, & octo legiones classi superpositae, absque cohortibus quinque praetoriis. Classis Antonii centum septuaginta navium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine praecellens. Nam decem pedum altitudine a mari aberant. Famosum & magnum hoc bellum apud Actium fuit. Ab hora quinta usque in horam septimam, incerta vincendi spe, gravissimae utrimque caedes actae: reliquum diei cum subsequente nocte in victoriam Caesaris declinavit. Prior regina Cleopatra cum sexaginta velocissimis navibus fugit; ¹⁷ Antonius quoque, detra-

¹⁰ *Ipse Actium*] De bello Actiaco, quo Antonius & Cleopatra victi sunt à Caesare, Plutarchus in Antonio, Dio. lib. L. Florus lib. IV. c. 11. Eutropius lib. VII. Vellejus & alii. FABR. Ed. Aug. *ipse vero Actium*.

¹¹ *Classem*] MSS. quidam ex Lugd. Batt. *classem suam*.

¹² *Absumentam*] Ed. Aug. *ablatam*.

¹³ *Quoad*] Ed. August. & Flor. sec. *quoadusque*, in Lugd. Batt. tribus excidit *ad. ut & in Ultr.*

¹⁴ *Antonio*] Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. *Antonii*.

¹⁵ *Decernere*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *dimicare*.

¹⁶ *Centum & septuaginta navium*] Ed. August. habet CLXXX. *navium*. Aliquanto post eadem Ed. Aug. *in horam*, pro *ad horam*.

¹⁷ *Antonius quoque*] Sicuti Phoenices ceciderunt classibus suis in potentia navali M. Antonii & Cleopatrae, sic in utriusque gratiam, & felix augurium nummos cuderunt cum victoriae navalis typo, qualis hic aereus est insignis, à Tripolitanis Phoeniciae cusus, qui a parte priora exhibet jugata

detracto insigni praetoriae navis, fugientem secutus est uxorem. Illucescente jam die victoriam Caesar consummavit. Ex victis duodecim millia cecidisse referuntur, ¹⁸ sex millia vulnerata sunt, e quibus mille inter curandum defecerunt. Antonius & Cleopatra communes liberos cum parte regiae gazae ad rubrum mare praemittendos censu-

jugata M. Antonii triumviri & reginae Cleopatrae capita; a parte altera Victoria insitens prorae cernitur, dextra corollam praeferebat. Legitur in circuitu ΤΡΙΠΟΛΙΤΑΝ ΕΤ. ΚΕ. *Tripolitarum anno XXV.* Tripolis, urbs Phaeniciae, ut reliquae urbes ejus tractus, aera Seleucidarum utebatur. Seleuci deinde posteris inter se de regno dissidentibus, Tripolim occupavit, inque ea dominatus est tyrannus quidam Dionysius. Hunc Pompejus Magnus, Phoeniciam ingressus, in potestatem suam redactum, securi percussit. Quare Tripolitani, in Pompeji gratiam, novam introduxerunt aeram, a beneficio Pompeji, & redacta ab eodem Phoenice in provinciam (quod factum fuit A. U. C. DCXCI.) annos suos numerantes, unde colligitur hic nummus cusus anno U. C. DCCXVI. Verum postea, Au-

gusto gratificantes, rejecto honore Pompeji, pristina Seleucidarum aera in nummis iterum sunt usi. Servatur hic nummus in nobili museo Illustr. Lebrethii, Aquis Sextiis, ejusdem provinciae praefecti. Adjunximus alium ex Museo nostro, in quo itidem sunt jugata M. Antonii uxorisque ejus capita; muliebre autem non Cleopatrae, sed Octaviae, sororis Caesaris Octaviani, esse docent adjecta capitibus nomina M. ANTONIOC OKTAVIA. quae in meis nummis (duos possideo) aerugine consumta sunt, sed habentur in simili nummo apud Andream Marmoram in Historia Corcyrensi, Italico idiomate vulgata p. 156. Corcyrenses autem sub Philota nummum signarunt, ut docet inscriptio alterius partis. Octaviae caput rarissime in nummis antiquis occurrit.

¹⁸ Sex millia] Constanter servant hunc numerum MSS. omnes, nisi quod unus ex Lugd. Batt. IV. habeat. Vulgg. omnes VII.

excepta Ed. Aug. quae ubique fere cum MSS. melioribus consentit.

fuerunt. Ipsi praesidiis circa duo Aegypti cornua, Pelusium Paraetoniumque, dispositis, classem & copias instaurando bello paraverunt. Caesar ²⁰ sextum imperator appellatus, & quartum ipse cum M. Licinio Crasso consul, Brundisium venit, ²¹ ibique orbis terrarum praesidia, divisis legionibus, composuit. Inde in Syriam profectus, mox Pelusium adiit; ubi ab Antonianis praesidiis ultro susceptus est. Interea Cornelius Gallus, praemissus à Caesare, quatuor legiones, quas Antonius apud Cyrenas praesidii loco constituerat, suscepit in fidem: atque inde Paraetonium, ²² primam Aegypti à Libyae parte civitatem, victo cepit Antonio, ipsumque continuo apud Pharum vicit: Antonius equestre adversus Caesarem bellum iniit; in eo quoque miserabiliter victus aufugit. Kalendis Sextilibus prima luce Antonius cum ad instruendam classem in portum descenderet, subito universae naves ad Caesarem transierunt. Cumque unico praesidio spoliatus esset, trepidus se cum paucis recepit in regiam. Deinde inminente Caesare, turbataque civitate, idem Antonius sese ferro transverberavit, ac semianimis ad Cleopatram in monumentum, ²⁴ in quod se illa mori certa condiderat, perlatus est. Cleopatra postquam se ad triumphum servari intellexit, voluntariam mortem petens, serpentis (ut putatur) morfu ²⁵ in sinistro tacta brachio, exanimis inventa est, frustra Caesare etiam Pysillos admovente, qui venena serpentum e vulneribus hominum haustu ²⁶ revocare atque exfugere solent. Caesar Alexandria, urbe omnium longe opulentissima & maxima, victor potitus est. Nam & Roma in tantum opibus ejus aucta est, ut propter abundantiam pecuniarum, duplicia, quam usque ad id fuerant, possessionum aliarumque rerum venalium pretia statuerentur. Occisi sunt jussu Caesaris, major Antonii filius, & ²⁷ P. Canidius,

¹⁹ *Aegypti cornua*] Prior vox in Ed. August. non exstat.

²⁰ *Sextum* &c.] MSS. fere omnes *sexto* & *quarto* malunt, & ita fere semper scribunt.

²¹ *Ibique*] Edit. Aug. *ibi* MSS. Florentt. tres itidem, deleta copula *que*.

²² *Primam*] Florent. pr. *primum*.

²³ *Victo cepit Antonio*,] Ed. August.

victam cepit, Antonium ipsum continuo &c.

²⁴ *In quod*] MSS. Florent. tert. Lugd. Batt. omnes & Coll. Gronov. *in quo*.

²⁵ *In sinistro tacta brachio*] Aug. Edit. *in* delet. MSS. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. delent *tacta*.

²⁶ *Revocare*] Lugd. Bat. sec. *evocare*.

²⁷ *P. Canidius*] Ita recte libri Manuscripti, cum vulgo, *Caninius* legatur. Vide Plus-

dius, ²⁸ infestissimus quidem semper Caesari, sed & Antonio infidus, & ²⁹ Cassius Parmensis, ultima ³⁰ violati patris Caesaris victima, & Q. Ovinus ob eam maxime notam, quod obscenissime lanificio textrinoque reginae senator populi Romani praesse non erubuerat. Dehinc Caesar pedestribus copiis in Syriam venit, deinde in Asiam ad ³¹ hyberna concessit, ac post per Graeciam Brundisium ¹² pervectus est.

Plutarchum & Vellejum. FABR.

²⁸ *Infestissimus quidem semper*] Deleto quidem mavult *infestus* Ed. August.

²⁹ *Cassius Parmensis*,] Hujus meminit quoque Velleius. Apud Appianum lib. V. est, *Κάσσιος ὁ Παρμησίος*. Hujus forte poemation Orpheus exstat. FABR.

³⁰ *Violati patris*] Hoc feci in locum *violatae partis*, & quis hoc non praeferat, qui intelligit Cassium ex Julii conjuratis fuisse. LAUT. Mirum id ante Lautium alios non animadvertisse, praefertim quum eam lectionem omnes exhi-

beant MSS. vel integre, vel, ducta per primam literam linea, scribentes *ptis*. In Ed. August. quoque exstat clare *violati patris*, non, ut in reliquis *violatae partis*. Veram quoque hujus loci lectionem offendi in Pauli Diaconi Hist. Miscella lib. VII. p. 50. Ed. noviss. in Thes. Ital. Lud. Ant. Muratorii, Tom. I.

³¹ *Ad hyberna*] MSS. aliquot *in biberna*.

Pervectus est.] Ita MSS. Edd. quaedam *provectus est*, quasi vellent *profectus est*.

C A P U T XX.

De triumpho Caesaris & nomine Augusti, monarchia Rom. & Epiphaniis nostris, deinde fontis olei explicatio.

¹ **A**nno ab Urbe condita DCCXXV. ipso Imperatore Caesare Augusto quinquies, & L. Apuleio consulibus, Caesar victor ab Oriente rediens, ² Octavo Idus Januarias urbem triplici triumpho ingressus est: ac tum primum ipse Iani portas, sopitis finitisque omnibus

¹ *Anno ab Urbe cond. DCCXXV.*] Ita numerat etiam Dio li. LI. Collega autem Caesaris in quinto Consulatu Sex. Appuleius, non Lucius ab aliis omnibus appellatur. FABR.

² *Octavo Idus Januarias*] Caesar, si Macrobius li. I. Saturnal. sequimur, Sextili mense, non Januario triplici triumpho ingressus est Urbem. FABR.

³ *Hoc*

finitisque omnibus bellis civilibus, clausit. ³ Hoc die primum Augustus consalutatus est. Quod nomen cunctis antea ⁴ inviolatum, & usque ad nunc ceteris inausum Dominis, tantum orbis licite usur-

³ Hoc die primum Augustus consalutatus est.] Caesar Octavianus quintum & L. vel Sextus Apulejus consules fuerunt A. V. C. DCCXXV. quo Romae vota pro reditu Caesaris soluta sunt; isque Romae triplicem triumphum egit. Nomen vero Augusti non eo anno, sed biennio post recepit in consulatu septimo, quod cum Agrippa, iterum consule, gessit. Tum quoque tribunitiam potestatem in decem annos accepit. Atque hinc nummi ejus deinceps tribunitiae potestatis numero, & Augusti inscriptione insigniuntur. Non tamen semper iis Augusti adpingitur nomen, quum ex facie satis noscatur is imperator, ut patet ex numismate aereo maximae formae, circulo aereo (ut sunt plures ejusmodi) insignito. In eo pulcher-

rimum Caesaris Augusti cernitur caput, sine ulla inscriptione. Ab altera parte typus est, spectans ad tempora post adsumtum Augusti nomen; nam pontificatum maximum, cujus index, apex, conspicitur, vivo Lepido auferre nunquam sustinuit. Mortuus vero est Lepidus A. V. C. DCCXLI. P. Licinius Stolo ex plurimis nummis aliis cognoscitur fuisse inter triumviros monetales senatus Romani, verum in nullis, prouti in hoc fit, adscribitur ipsi titulus praefecti Urbis. Unde, quoniam triumviratus monetalis primus erat ad honores gradus, nolo diffiteri suspectum mihi hoc numisma esse. Servatur nunc in Museo Caesareo, Roma, ubi olim apud Carthusianos exstabat, typum ejus accepi.

⁴ Inviolatum.] Nescio quid hoc verbum sibi velit, & quomodo antea, id est, ante Augustum dicatur *inviolatum* id nomen. In Florent. sec. legitur *inolitum* sed ita, ut corrigatur sic, abasis quibusdam, quae antea exstabant, literis. An scribendum *insolitum*? an vero *violare* hic significat in-

vadere titulum divinum? prout de nomine Augusti Florus extremis libri IV. verbis, ut scilicet jam, dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur.

⁵ Et usque ad nunc.] Edd. quaedam, & *huc usque*. MS. Lugd. Bat. quart. & *usque nunc*.

usurpatum, apicem declarat imperii : atque ⁶ ex eodem die summum rerum ac potestatum penes unum esse coepit & mansit, quod Graeci monarchiam vocant. Porro autem hunc esse eundem diem, hoc est, octavum idus Januarias, quo nos Epiphania, hoc est, apparitionem, siue manifestationem dominici sacramenti observamus, nemo credentium, siue etiam fidei contradicentium, nescit. De quo nostrae istius fidelissimae observationis sacramento uberius nunc dicere, nec ratio, nec locus flagitat : ut & quaerentibus reservasse, & negligentibus non ingessisse videamur. Hoc autem fideliter commemorasse ideo par fuit, ut per omnia venturi Christi gratia praeparatum Caesaris imperium comprobetur. ⁷ Nam cum primum, Caio Caesare avunculo suo interfecto, ex Apollonia rediens Urbem ingrederetur, hora circiter tertia ⁸ repente, liquido ac puro sereno circulus ad speciem coelestis arcus orbem solis ambiit, ⁹ quasi eum unum ac potentissimum in hoc mundo solumque clarissimum in orbe monstraret, cujus tempore venturus esset, qui ipsum solem solus, mundumque totum & fecisset & regeret. Deinde cum secundo, in Sicilia receptis à Pompeio & Lepido legionibus, triginta millia fervorum dominis restituisset, & quadraginta quatuor legiones solus imperio suo ad tutamen orbis terrarum distribuisset, ovanque Urbem ingressus, omnia superiora populi Romani debita donanda, literarum etiam monumentis abolitis, ¹⁰ censuisset ; in diebus ipsius fons olei largissimus, sicut superius expressi, de taberna meritoria per totum diem fluxit :

Quo

⁶ *Ex eodem die*] MSS. Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Coll. Gronov. atque Ed. Aug. ex ea die.

⁷ *Nam cum primum*] Hoc ex Suetonii Augusto descriptum est. Refert idem Julius Obsequens. FABR.

⁸ *Repente, liquido ac puro sereno*] Editi, *puro, serenoque coelo*. Inconsiderate, praefertim cum cap. I. ultimi lib. etiam Orosius sic loquatur : *deliciarum sereno adfecti*, & a MSS. etiam absit. Sic Virg.

Heu nimium coeli confise sereno. LAUT.

Versus, quem respicit, exstat lib. Aen. V. 870. Sed ibi vulgo legitur,

Quoniam nimium coelo & pelago confise sereno.

Quum vero in omnibus Edd. antiquis, consentientibus MSS. itidem cunctis, legatur, *liquido ac puro sereno*, Fabricius temere nimis & audacter lectionem inmutavit, reposuitque *puro serenoque die*, tanto certe inconsideratius, quod apud Suetonium in Aug. cap. XCV. unde haec descripta sunt, non aliter quam in Orosii Codd. exstat. Ex Vellejo & Dione atque Zonara Suetonii hanc narrationem illustravit ibidem Casaubonus.

⁹ *Quasi eum unum ac potentissimum*] Edd. quaedam Vett. *quasi eum unum ac potissimum*.

¹⁰ *Censuisset fons*] Sic recte liber Materni, inter quae alicunde haec irreperant :

in

Quo signo quid evidentius, quam in diebus Caesaris toto orbe regnantis ¹¹ futura Christi nativitas declarata est; Christus enim lingua gentis ejus ¹² in qua natus est, unctus interpretatur. Itaque cum eo tempore quo Caesari perpetua tribunicia potestas decreta est, Romae fons olei per totum diem fluxit: sub principatu Caesaris Romanoque imperio per totum diem, hoc est, per omne Romani tempus imperii, Christum & ex eo Christianos, id est, unctum, atque ex eo unctos, de meritoria taberna, hoc est, de hospita largaque Ecclesia adfluenter, atque incessabiliter processuros, restituendosque per Caesarem omnes fervos, qui tamen cognoscerent Dominum suum, ceterosque, qui ¹³ sine domino invenirentur, morti supplicioque dedendos, remittendaque sub Caesare debita peccatorum in ea Urbe in qua spontaneum ¹⁴ fluxisset oleum, evidentissima his, qui Prophetarum voces non audiebant, signa in coelo, & in terra prodigia prodiderunt. Tertio autem, cum Urbem triumphans quintum consul ingressus est, eo scilicet die, quem supra nominavimus, ¹⁵ cum & Janum post ducentos annos primum ipse clausit, & clarissimum illud ¹⁶ Augusti nomen adsumpsit, quid fidelius ac verus credi aut cognosci potest, concurrentibus ad tantam manifestationem, pace, nomine, die, quam hunc occulto quidem gestorum ordine, ad obsequium praeparationis ejus praedestinatum fuisse: qui eo die, quo ille manifestandus mundo ¹⁷ post paululum erat, & pacis signum praetulit, & potestatis nomen adsumpsit? Quid autem in quarto reditu, cum finito Cantabrico bello, pacatisque omnibus gentibus, Caesar Urbem repetiit, ad contestationem fidei, quam expromimus, actum sit, ipso ordine melius proferetur.

in diebus ipsius, quae quod post etiam statim sequantur, relegavi hinc, unde venerant. LAUT. In omnibus tamen MSS. inveniuntur, nisi quod pro *ipsius* in plerisque invenerim *ipsis*, in Meo *illis*. Illa quoque, *in diebus Caesaris*, videntur respondere hisce *in diebus ipsius*.

¹¹ *Futura*] Abest a Cod. Longob.

¹² *In qua*] MSS. quidam *ex qua*, alii *ex qua & in qua*.

¹³ *Sine domino*] Ita restitui ex MSS. Male legebatur *sine dominio*.

¹⁴ *Fluxisset*] MSS. Lugd. Batt. *fluxit*.

¹⁵ *Cum & Janum*] De Jano clauso mentio fuit initio libri primi. Hinc Virgil. Aeneid. I, 298. dixit: *Claudentur bellae portae*. FABR.

¹⁶ *Augusti nomen*] Caesarem a senatu, ceterisque civibus sententia Munatii Plancii *Augustum* dictum fuisse ante diem XVI. Kal. Febr. se septimum & M. Vipsanio Agrippa Coss. Censorinus scribit. FABR.

¹⁷ *Post paululum*] Cod. Longob. *post paulum*.

CAPUT XXI.

Caesar quomodo Hispanias ingressus; Cantabros Asturesque vicerit, Drusus quos in Germania subegerit, & Cossus in Africa, deque Tiberii, Quintilii Vari, & Agrippae gestis.

ANno ab Urbe condita DCCXXVI. imperatore Augusto ² Caesare sexies, & bis M. Agrippa consulibus, Caesar parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures, duas fortissimas Hispaniae gentes, suis uti legibus fineret, aperuit Jani portas, atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Cantabri & Astures Galleciae ³ provinciae portio sunt, qua extentum Pyrenaei jugum haud procul secundo Oceano ⁴ sub septemtrione deducitur. Hi non solum propriam libertatem tueri parati, verumetiam finitimorum praeripere ausi, Vaccaeos & ⁵ Turmodigos & Autrigonas assiduis eruptionibus populabantur. Igitur Caesar apud ⁶ Segisamam castra posuit, tribus agminibus totam pene amplexus Cantabriam. Diu fatigato frustra atque in periculum saepe deducto exercitu, tandem ab Aquitanico sinu per Oceanum incautis hostibus ⁷ admoveri classem atque exponi copias jubet. Tunc demum Cantabri sub moenibus ⁸ Belgicae maximo congressi bello & victi,

¹ Anno ab Urbe condita DCCXXVI.] Confer Caes. ad Sueton. Aug. cap. XX.

² Caesare sexies, & bis M. Agrippa] Agrippam hoc anno iterum Consulem fuisse Cassiodorus quoque testatur. Recte igitur Guil. Xylander apud Dionem initio lib. quinquagesimitertii ubi π γ . legitur, scribendum monet π β . De bello Cantabrico Dio, & Florus libro quarto capite ultimo. Idem de aliis quoque bellis, quorum hic mentio, sunt legendi. FABR.

³ Provinciae] Abest a duobus MSS. Lugd. Batt.

⁴ Sub septemtrione] Ed. Aug. sub septemtrionem.

⁵ Turmodigos] Lugd. Bat. quatuor Meus, Periz. Ultr. Coll. Gronov. & duo Florentt. Turmogos Flor. tert. Turmogas.

⁶ Segisamam] MSS. duo Lugd. Bat. Segisamam.

⁷ Admoveri classem] Ita tres Florentt. quod & reliqui MSS. velle videntur, dum scribunt amoveri Vulgo admovere.

⁸ Belgicae] Viri docti ad Florum lib. VI. cap. ult. monuerunt, scribendum esse Vellicae. In MSS. passim est Atticae, in Meo Acite.

Acti, in ⁹ Vinnium montem natura tutissimum confugerunt, ubi ¹⁰ obsidionis fame ad extremum pene consumti sunt. ¹¹ Aracillum deinde oppidum magna vi ac diu repugnans, postremo captum ac dirutum est. Praeterea ultiores Galleciae partes, quae montibus silvisque consitae Oceano terminantur, Antistius & Firmius legati magnis gravibusque bellis perdomuerunt. Nam & ¹² Medullium montem Minio flumini inminentem, in quo se magna multitudo hominum tuebatur, per quindecim millia passuum fossa circumseptum obsidione cinxerunt. Itaque ubi se gens hominum ¹³ trux natura & ferox, neque tolerandae ¹⁴ obsidioni sufficientem, neque suscipiendo bello parem intelligit, ad voluntariam mortem servitutis timore concurrit. Nam se pene omnes certatim igne, ferro, ac veneno necaverunt. Astures vero positis castris apud Asturam flumen, Romanos, nisi proditi praeventique essent, magnis consiliis viribusque oppressissent. Tres legatos cum legionibus suis ¹⁵ in tria castra divisos, tribus aequae agminibus obruere repente moliti, suorum proditione detecti sunt. Hos postea Carisius bello exceptos, non parva etiam Romanorum clade superavit. Pars eorum praelio elapsa Lanciam confugit. Cumque milites circumdatam urbem incendio adoriri pararent, dux Carisius & à suis cessationem ¹⁶ impetravit incendii, & à barbaris voluntatem deditionis exegit. Studiose enim nitebatur integram atque incolumem civitatem victoriae suae testem relinquere. Cantabricae victoriae hunc honorem Caesar detulit, ut tunc quoque ¹⁷ belli portas clastro cohiberi juberet. Ita tunc secundo per Caesarem, quarto post Urbem conditam clausus est Janus. ¹⁸ Post hoc Claudius Drusus, privignus Caesaris, Galliam Rhetiamque fortitus, maximas fortissimasque gentes Germaniae, armis subegit. Nam tunc, veluti ad

con-

⁹ Vinnium] Meus Vinium, Lugd. Bat. quart. Virnium. Edd. quaedam Vennium.
¹⁰ Obsidionis fame] Melius obsidione & fame.

Aracillum] Ita Florus, MSS. hic passim Racilium, Rachilium, Recilium.

¹² Medullium] In tribus MSS. Lugd. Batt. inveni Medulium.

¹³ Trux natura] Aug. Ed. atrox natura.

¹⁴ Obsidioni] Ed. eadem obsidionis.

¹⁵ In tria] Lugd. Bat. tres, intra.

¹⁶ Impetravit] MSS. & Edd. quidam imperavit, sed male.

¹⁷ Belli] MSS. quidam fani.

¹⁸ Post hoc Claudius Drusus,] Bellum

constitutum pacis diem festinarent, ita omnes ad experientiam belli decisio-
nemve foederis undatim gentes commovebantur: aut suscepturae condi-
tiones pacis, si vincerentur, aut usurae queta libertate si vincerent. Norici,
Illyrii, Pannonii, Dalmatae, Moesi, Thraces, Daci, Sarmatae, plurimique
& maximi Germaniae populi, per diversos duces, vel superati, vel re-
pressi, vel etiam objectu maximorum fluminum, Rheni Danubiique, seclusi
sunt. Drusus in Germania primo Usipetes, deinde Tencteros & Cattos
perdomuit. Marcomannos pene ad internecionem caecidit. Postea
fortissimas nationes, & quibus natura vires, consuetudo experientiam
virium dabat, Cheruscos, Suevos, & Sicambros pariter uno bello,
sed etiam suis aspero, superavit. Quorum ex eo considerari virtus
ac feritas potest, quod mulieres quoque eorum, si quando praeventu
Romanorum inter plaustra sua concludebantur, deficientibus telis,
vel qualibet re, qua velut telo uti furor possit, parvos filios colli-
fos humi in hostium ora jaciebant, in singulis filiorum necibus¹⁹ bis par-
ricidae. Tunc etiam in Africa²⁰ Musolanos & Getulos latius va-
gantes²¹ Cossus, dux Caesaris, artatis finibus coërcuit, atque Roma-
nis limitibus abstinere metu compulit. Interea Caesarem apud Tar-
raconem citerioris Hispaniae urbem²² legati Indorum & Scytharum
toto orbe transmissio, tandem ibi invenerunt, ²³ ultra quod jam
quaerere non possent, refuderuntque in Caesarem Alexandri Magni
gloriam: ²⁴ quem sicut Hispanorum Gallorumque legatio in medio
Oriente apud Babylonem contemplatione pacis adiit, ita hunc apud
Hispaniam in occidentis ultimo supplex cum gentilitio munere eous
Indus, & Scythia boreus oravit. Cantabrico bello per quinque an-
nos acto, totaque Hispania in aeternam pacem cum quadam²⁵ re-
spiratione lassitudinis reclinata ac reposita, Caesar Romam rediit.
Qui-

cum Rhetis gestum est, Druso & Pisone
Coss. anno Urbis DCCXXXVIII.

¹⁹ *Bis*] Abest a Lugd. Batt. pr. & tert.

²⁰ *Musolanos*] In Lugd. Batt. tribus *Usu-*
lanos, in Ultr. & Coll. Gronov. *Musula-*
nos, in Florent. sec. *Muselanos* legitur.

²¹ *Cossus, dux*] De hoc & rebus ab eo
gestis, Dio libro LV. FABR.

²² *Legati Indorum*] Confer notas Ca-
sauboni ad Suetonii Aug. cap. XXI.

²³ *Ultra quod*] Lugd. Batt. tres & Coll.
Gronov. *ultra quo*.

²⁴ *Quem sicut &c.*] Supra lib. III. cap.
20.

²⁵ *Respiratione lassitudinis*] Lugd. Batt.
pr. & tert. *cum quadam lassitudine*.

²⁶ *Mus*

Quibus etiam diebus multa per se, ²⁶ multaque per duces & legatos bella gessit. Nam inter ceteros & Piso adversum Vindelicos missus est. Quibus subactis, victor ²⁷ ad Caesarem Lugdunum venit. Pannonios, novo motu intumescences, Tiberius, privignus Caesaris, cruentissima caede delevit. Idemque continuo Germanos bello arripuit: è quibus quadraginta millia captivorum victor abduxit. Quod revera bellum maximum & formidolosissimum quindecim legionibus per triennium gestum est, nec fere ullum majus bellum, sicut Suetonius adtestatur, post Punicum fuit. Sub eodem vero tempore Quinctilius Varus cum tribus legionibus à Germanis rebellantibus, mira superbia atque avaritia in subiectos agens, funditus deletus est, quam reipublicae cladem Caesar Augustus adeo graviter tulit, ut saepe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: Quinctili Vare, redde legiones. Bosporanos vero Agrippa superavit, & signis Romanis, quae illi quondam sub Mithridate sustulerant, bello recuperatis, victos ad deditionem coëgit. Parthi, quasi toto terrarum orbe vel domito vel pacato, omnium oculis signarentur, atque in se solos omnis vigor Romani imperii vertendus esset, quippe quos pristina ulciscendae Crassianae caedis conscientia mordebat, ultro signa, quae Crasso interfecto abstulerant, ad Caesarem remiserunt: regiisque obsidibus traditis, firmum foedus fidei supplicatione meruerunt.

²⁶ *Multaque*] Copulam non agnoscit Ed.
 Aug.

²⁷ *Ad Caesarem*] Ex Lugd. Batt. aliqui addunt *reversus*.

CAPUT XXII.

*Octavius Augustus composita undique pace, Janum ipse tertio clausit,
& rempubl. composuit, deque censu Caesaris acto.*

ITaque anno ab Urbe condita DCCLII. Caesar Augustus ab Oriente in Occidentem, à septemtrione in meridiem, ac per totum Oceani circulum cunctis gentibus una pace compositis, ² Jani portas tertio ipse tunc clausit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietissimo semper obseratas otio ipsa etiam ³ rubigo signavit: nec prius unquam nisi sub extrema senectute Augusti pulsatae, Atheniensium seditione & Dacorum commotione patuerunt. Clausis igitur Jani portis, rempublicam quam bello quaesiverat, pace enutrire atque amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas humanum genus libera reverentia disciplinae morem gereret, ⁴ Domini adpellationem, ut homo, declinavit. Nam cum eodem spectante ludos, pronuntiatum esset ⁵ in quodam mimo, *O Dominum aequum & bonum*, universique, quasi de ipso dictum esset, exsultantes adprobavissent, ⁶ statim quidem manu vultuque indecoras adulationes repressit, & insequenti die gravissimo corripuit edicto, dominumque se ⁷ posthac adpellari ne a liberis quidem aut nepotibus suis vel serio vel joco passus est. Igitur ⁸ eo tempore, id est, eo anno, quo firmissimam verissimamque pacem ordinatione Dei Caesar composuit, natus est Christus: cujus adventui pax ista famulata est, in cujus ortu audientibus hominibus exsultantes angeli ce-

¹ *Itaque anno &c.*] In omnibus MSS. ut & Ed. Aug. invenitur *itaque*, quod reliquae Codd. exilio damnarunt.

² *Jani portas tertio*] Augustum Janum ter clausisse Suetonius etiam testatur. FABR.

³ *Rubigo signavit:*] Nullus ex MSS. agnoscit *consignavit*, quod in Edd. praeterquam in Aug. invenitur.

⁴ *Domini adpellationem*] Haec descripta sunt e Tranquilli Augusto. FABR.

⁵ *In quodam Mimo*] Contra omnes scriptos fecit haec Fabricius a quodam quasi *Mimus* non perinde fabulam atque actorem significaret LAUT.

⁶ *Statim*] Ed. August. & *statim*, nec aliter in MSS. tribus Florentt. Meoque.

⁷ *Posthac*] Lugd. Bat. pr. & Ed. Aug. *post haec*.

⁸ *Eo tempore*] MSS. aliquot *eodem tempore*.

cecinerunt, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonae voluntatis. Eodemque tempore hic, ad quem rerum omnium summa concesserat, dominum se hominum adpellari non passus est; imo non ausus, quo verus dominus totius generis humani inter homines natus est. Eodem quoque anno tunc primum idem Caesar, quem his tantis mysteriis⁹ praedestinaverat Deus, ¹⁰ censum agi singularum ubique provinciarum, & censi omnes homines iussit, quando & Deus homo videri, & esse dignatus est. Tunc igitur natus est Christus, Romano censui statim adscriptus ut natus est. Haec est prima illa clarissimaque professio, quae Caesarem omnium Principem, Romanosque rerum dominos singillatim cunctorum hominum edita adscriptione signavit, in qua se & ipse, qui cum cunctos homines fecit, inveniri hominem, adscribere inter homines voluit. Quod nunquam penitus ab orbe condito atque ab exordio generis humani in hunc modum, ne Babylonio quidem vel Macedonico, ut non dicam minori cuiquam regno, concessum fuit. Nec dubium, quin omnium cognitioni, fidei, inspectionique pateat, quod Dominus noster Jesus Christus hanc urbem nutu suo auctam defensamque, in hunc rerum apicem provexerit, cuius potissime voluit esse cum venit, dicendus utique civis Romanus, census professione Romani. Quamobrem quia ad id temporis perventum est, quo & dominus Christus hunc mundum primum adventu suo illustravit, regnumque Caesari tranquillissimum dedit, hunc quoque sextum libellum hoc fine concluderim: ut germinantia tempora Christiana, magisque inter reprimentium manus crescentia, & quae adhuc in provectu posita, horum ipsorum, quibus haec respondere cogimur, infectatione mordentur, septimo libello, si tamen adjuvante Domino ¹¹ suffecerim, comprehendam: ut quoniam ab initio & peccare homines, & puniri propter peccata non tacui, nunc quoque, ¹² quae persecutiones Christianorum actae sint, & quae ultiones secutae sint, absque eo quod omnes ad peccandum generaliter proni sunt, atque ideo singillatim corripuntur, expediam.

⁹ Praedestinaverat] Tres Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. suffe-
praesignaverat. cero.

¹⁰ Censum agi] Censui hic e Luca satis notus est. FABR. ¹² Quae persecutiones] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. legunt, quae persecu-

¹¹ Suffecerim,] Florent. pr. Lugd. Batt. tiene Chr. acta sint.

PAULI OROSII.
 PRESBYTERI HISPANI;
 HISTORIARUM
 LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

*Unum solum verumque Deum, mundi omniumque conditorem, atque adeo
 potentiam suam ac patientiam per unum, hoc est Christum,
 voluisse hominibus innotescere.*

Sufficientia ut arbitror documenta collecta sunt, quibus absque ul-
 lo arcano, quod paucorum fidelium est, probari de medio queat,
 unum illum & verum Deum, quem Christiana fides praedicat, & con-
 didisse mundum creaturamque ejus cum voluit, ² & disposuisse per mul-
 ta,

¹ *Sufficientia*] Editt. quaedam Antiquae
sufficienter. Totus autem liber hic septimus
 desideratur in Cod. Longobardico.

² *Et disposuisse per multa, cum per multa
 ignoraretur,*] Posteriora in Lugd. Batt. pr.
 tert. & quarto atque Coll. Gronov. ita con-
 cipiuntur, *cum a multis ignoraretur*. Editt.
 quaedam Vett. itidem sic legunt, & addunt

insuper ad priora aliquid, dum edunt, *per
 multa tempora*. Quoniam vero mox sequi-
 tur, *cum per unicum* (Christum videlicet)
declaratus est, hic quoque *per multa* retineo.
 Sensus esse videtur, Deum creasse mundum
 & disposuisse eundem, *per multa* i. e. mul-
 tifariam, cum *per multa*, i. e. iterum multifa-
 ram, a gentilibus ignoraretur.

ta, cum per multa ignoraretur, & confirmasse ad unum, cum per unicum declaratus est, simulque potentiam³ patientiamque ejus multimodis argumentis eluxisse. In quo quidem angustas, dejectasque mentes offendi paulisper intelligo, quod tantae potentiae patientia tanta⁴ miscetur. Si enim potens erat, inquit, creare mundum, componere pacem mundi, ⁵ insinuare mundo cultum ac notitiam sui, quid opus fuit tanta, vel ut ipsi sentiunt, tam perniciofa patientia, ut in ultimo erroribus, cladibus, laboribusque hominum fieret, quod a principio virtute ejus, quem praedicas Dei, sic potius coepisse⁶ potuisset? ⁷ Quibus quidem veraciter respondere possem, ad hoc ab initio creatum & institutum humanum genus, ut sub religione cum pace sine labore vivens, fructu obedientiae aeternitatem promereretur: sed abusum bonitate creatoris, ⁸ libertatem indulgentis in contumacem vertisse⁹ licentiam, atque ex contemptu in oblivionem¹⁰ deflexisse, ¹¹ justamque nunc esse patientiam Dei, & justam in utramque partem, ut nec contemptus disperdat in totum, cui misereri velit; ¹² & adfici laboribus, dum velit, sinat contemptus potens. Deinde subsequens esse, juste semper adhibere quamvis ignoranti gubernationem, cui aliquando pie restitutus sit poenitenti antiquae gratiae facultatem. Sed haec, quoniam, etsi verissime fortissimeque ¹³ dicuntur, fidelem tamen atque obe-

³ *Patientiamque ejus*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *Sapientiam* malunt. Haud adsentior; sequitur enim, quod tantae potentiae tanta patientia miscetur, & aliquanto post, quid opus fuit tanta patientia?

⁴ *Miscetur.*] Lugd. Bat. pr. *misceatur.*

⁵ *Insinuare mundo cultum &c.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Insinuare cultum ac patientiam sui, quid opus fuit, vel ut ipsi sentiunt, tam perniciofa patientia?* deletis reliquis. Pro *fuit* iidem fuerit.

⁶ *Potuisse?*] Superfcribitur in Flor. sec. forte, *debuisset.*

⁷ *Quibus quidem*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *quibus quippe.* Iidem mox *mereretur.*

⁸ *Libertatem indulgentis*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *indulgentiae,* mox Ultr. & E-

ditt. Vett. quaedam pro *contumacem* legunt *contumaciam.* Unde legere possis *libertatem indulgentiae in contumaciam vertisse, licentiamque ex contemptu in oblivionem &c.*

⁹ *Licentiam, atque*] Cod. Perizon. *licentiamque &c.*

¹⁰ *Deflexisse,*] Ita reposui ex Cod. Perizon. & Edit. August. antea legebatur *defluxisse.*

¹¹ *Justamque*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *istamque.* Nihil muto; disputat enim contra illos, qui injustam atque perniciosam illam Dei calumniabantur esse patientiam.

¹² *Et adfici laboribus*] MSS. quidam, & *adfligi laboribus.* Transponit ultima periodi Ed. Aug. *potens contemptus.*

¹³ *Dicuntur,*] MSS. & Edd. quidam *dicantur.*

obedientem requirunt, mihi autem, ¹⁴ videro an aliquando credituris, certe nunc cum incredulis actio est, promptius ea proferam, ¹⁵ quae & ipsi, etsi probare noluerint, inprobare non possint. Itaque, quantum ad conscientiam humanarum mentium pertinet, ¹⁶ utrique sub reverentia religionis, & confessione cultuque supernae potentiae vivimus, distante dumtaxat fide: ¹⁷ quia nostrum est fateri, ex uno & per unum Deum constare omnia: illorum, tam multos deos putare, quam multa sunt elementa. Si potentiae Dei, inquiunt, quem praedicatis, fuit, ut Romanum Imperium tam amplum, ac tam sublime fieret, cur igitur patientia ejusdem obfuit, ut ante non fieret? Quibus sub eodem verbo respondebitur: Si potentiae deorum, quos praedicatis, fuit, ut Romanum Imperium tam amplum ac tam sublime fieret, cur igitur patientia eorundem obfuit, ut ante non fieret? An ipsi dii nondum erant? an adhuc Roma ipsa non erat? an illi non colebantur? an haec ¹⁸ necdum idonea Imperio videbatur? Si nondum erant dii; ¹⁹ cessat intentio. ²⁰ Ut quid enim jam ibi eorum discussio moram, ubi ne ipsam quidem invenio naturam? Si autem erant dii; aut potentia eorum, ut ipsi judicant, aut patientia in culpa est: vel patientia, si fuit: vel potentia, si defuit: aut si magis suadibile videtur fuisse, tunc quidem deos, qui provehere potuissent, sed nondum exstitisse Romanos qui provehi jure possent; nos auctorem rerum potentiam, non artificem scientiam quaerimus. De diis quippe (ut putant) magnis, non de fabris vilissimis quaestio est, quibus, nisi materia accedat, ars cessat. Si enim praescisse illis ac voluisse ²¹ praesto semper fuit, immo etiam

¹⁴ *Videro &c.*] Recte sic Fabric. & ut ad fidem, quod praecessit referatur, quam insipienter Edd. quaedam Vett. si videro an quia, prout in Edd. legitur. aliquando ex credituris.

¹⁵ *Quae & ipsi etsi probare &c.*] Ita malo August. Codd. MSS. ut amplectamur pro non-legere ex Cod. Perizon. quam cum Vulg. dum. quae ipsi & si probare noluerint.

¹⁶ *Utrique*] Ita constanter libri MSS. & cesset intentio. Edd. Vett. legunt, praeter Hitt. & Fabr. atque Scotti, in quibus inlepide, & contra illorum, quae sequuntur, sensum, utique.

¹⁷ *Quia nostrum est*] Sic quoque ex MSS. Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. malo, pr. tert. quart. cum Coll. Gronov. praestantius, & mox quam puto pro quia apud.

²² *Ad*

etiam subjacente praescientia, quia apud omnipotentiam de operibus duntaxat suis, hoc est, praescire, quod velle, quodcumque illud praesciebatur, cui voluntas ²² adstipularetur, non expectari oportuit, sed creari: maxime cum & Jovem illum suum acervos formicarum in populos hominum ludo vertere solitum ferant. Porro autem de caerimoniarum nec recensendum arbitror: quoniam inter sacra continua incessabilibus cladibus nullus finis ac nulla requies fuit, nisi cum Salvator mundi Christus illuxit: cujus adventui praedestinatum fuisse Imperii Romani pacem, etsi jam sufficienter ostendisse me arbitror, paucis tamen adhuc supplere conabor.

²² Adstipularetur] Lugd. Bat. pr. adstipulabatur.

C A P U T II.

Babylonem & Romam, regnumque illius & hujus in plerisque omnibus convenire. De quatuor mundi Monarchiis, de incendio quodam Romae, Christi & Abraham seculis.

PRincipio secundi libelli cum tempora Romanae conditionis stili tenore perstringerem, multa convenienter inter Babyloniam urbem Assyriorum, tunc principem gentium, & Romam, nunc aequae gentibus dominantem, ² compacta conscripsi: fuisse illud primum, hoc ultimum imperium: illud paulatim cedens, at istud sensim ³ convalescens: defluxisse illi sub uno tempore novissimum regem, ⁴ isti primum fuisse: illam deinde tunc invadente Cyro captam velut in mortem concidisse, cum istam fiducialiter adsurgentem, post expulsos re-

¹ Principio secundi.] Lege caput primum, lib. 2. FABR.

² Compacta] Forte legendum comparata.

³ Convalescens] Cod. Perizon. crescens, quod ut longe Latinius, recipi mereretur, si ad sensum alii quoque MSS. praeberent.

⁴ Isti primum fuisse] Lugd. Bat. sec. Meus, Florent. duo, & Ed. Aug. cum isti, Perizon. melius tum isti. Tres reliqui Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. quo isti &c. Mox pro in mortem, Lugd. Batt. pr. & tert. cum Flor. sec. & Coll. Gronov. in morte.

reges liberis uti coepisse consiliis: praecipue cum vindicante libertatem suam Roma, tunc quoque Judaeorum populus, qui apud Babyloniam sub regibus serviebat, in sanctam Hierusalem recepta libertate redierit, ⁵ templumque Domini, sicut à prophetis praedictum fuerat, ⁶ reformarit. Praeterea intercessisse dixeram inter Babylonium regnum, quod ab Oriente fuerat, & Romanum, quod ab Occidente confurgens ⁷ haereditati Orientis ⁸ enutriebatur, Macedonicum Africanumque regnum, hoc est, quasi a meridie ac septentrione brevibus vicibus partes tutoris curatorisque tenuisse. Orientis & Occidentis regnum Babylonium & Romanum jure vocitari, neminem unquam dubitasse scio. Macedonicum regnum sub septentrione ⁹ esse cum ipsa coeli plaga, tum Alexandri Magni arae, positae usque ad nunc sub Riphaeis montibus, docent. Carthaginem vero universae praecelluisse Africae, & non solum in Siciliam, Sardiniam, ceterasque adjacentes insulas, sed etiam in Hispaniam regni terminos tetendisse, historiarum simul monumenta urbiumque declarant. Dictum est etiam, vastatae per Medos Babyloniae, & irruptae per Gothos Romae, pares admodum annorum numeros ¹⁰ concurrisse. Nunc autem his illud adjicio, quo magis clareat unum esse arbitrum saeculorum, regnorum, locorumque omnium Deum. Regnum Carthaginense a conditione usque ad everfionem ejus, paulo amplius quam septingentis

⁵ *Templumque*] Lugd. Batt. tres, *templum quoque*.

⁶ *Reformarit*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *reformaret*.

⁷ *Haereditati Orientis*] Pulcherrimam hanc lectionem debemus Codd. MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quarto, Perizon. & Coll. Gronov. Monstrant quoque ita debere legi, inter Edd. prima, & Augustana, sed reliquae omnes maluerunt *haereditate Orientis*, qua & omnis tollitur elegantia & vero contrarius efficitur sensus. Non enim haereditate Orientis Romanum nutriebatur imperium, sed Macedonicum, quod viguit ante Romanum in Asia tum,

quum ab Occidente confurgeret primum Romanum imperium. At illud imperium Romanum confurgens, ita paullatim nutriebatur haereditati Orientis, ut quidem primum proxima quaeque deglutiens, deinde Orientis quoque possessione satiaretur. ⁸ *Enutriebatur*,] MSS. quidam & Edd. *nutriebatur*.

⁹ *Esse*] Abest a plerisque MSS. Mox *tum* pro *cum* Cod. Perizon. Dein *doceant* pro *docent* MSS. duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

¹⁰ *Concurrisse*] Ita tres Lugd. Batt. Perizon. Coll. Gronov. & ex Edd. Augustana. Vulgg. *cucurrisse*.

his annis stetit: ¹¹ aequae regnum Macedonicum a Carano usque ad Persen paulo minus quam DCC. utrumque tamen septenarius ¹² ille numerus, quo ¹³ judicantur omnia, terminavit. Roma ipsa etiam, quamvis ¹⁴ ad adventum Domini nostri Jesu Christi perfecto proveheretur imperio, tamen paululum, & ipsa ¹⁵ in occursum numeri huius offendit. Nam septingentesimo conditionis suae anno, quatuordecim ¹⁶ vicos ejus, incertum unde consurgens, flamma consumpsit, nec unquam, ut ait Livius, majore incendio vastata est; adeo, ut post aliquot annos Caesar Augustus ad reparationem eorum, quae tunc exusta erant, magnam vim pecuniae ex aerario publico largitus sit. Poteram quoque ostendere, eundem duplicatum numerum mansisse Babyloniae, quae post mille quadringentos & quod excurrit annos, ultime a Cyro rege capta est, nisi praesentium contemplatione revocarer. Illud sane libenter adjicio, quia primi illius regum omnium Nini (quamvis & pater ejus Belus obscure ¹⁷ primus regnasse referatur) illius ergo Nini anno, postquam regnare coeperat, ¹⁸ quadragesimo tertio natus est sanctus ille Abraham, ¹⁹ cui dictae sunt ²⁰ repromissiones, ex cujus semine promissus est Christus: deinde nunc primi istius Imperatorum omnium Augusti Caesaris (quamvis & pater ejus Caesar ²¹ metator imperii potius quam Impera-

¹¹ *Aequae regnum Macedonicum*] Regnum Macedoniae triginta quinque habuit reges, ex Heraclidis sive Temenidis, ex Cassandri, & ex Antigoni domo; non longius autem duravit quam annis quingentis sexaginta & sex, prout docuimus in fine Hist. Macedoniae p. 279. Tom. II. Hist. Univ.

¹² *Ille*] Abest a MSS. Lugd. Batt. sec. tert. & Coll. Gronov.

¹³ *Judicantur*] Ed. Augustan. *dijudicantur*.

¹⁴ *Ad adventum*] Cod. Perizon. in *adventum*. In Flor. sec. corrigitur *quamvis adventu*.

¹⁵ *In occursum*] MSS. & Edd. Vett. quaedam in *occursum*.

¹⁶ *Vicos ejus*] Abest vox secunda a MSS. Lugd. Batt. tribus. Incendii huius mentionem quoque fecit supra lib. VI. cap. 14.

¹⁷ *Primus*] MSS. & Edd. quidam *primum*.

¹⁸ *Quadragesimo tertio*] MSS. Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. unum annum demunt.

¹⁹ *Cui dictae sunt*] Ed. August. *cui datae sunt*.

²⁰ *Repromissiones*] Perizon. hic habet *promissiones* mox cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *repromissus*.

²¹ *Metator imperii*] Ita loquitur, ut Caesarem cum Belo comparet, Augustum cum Nino. *Metator* vocabulum castrense est, sic enim dicebatur, qui a duce praemissus, locum castris idoneum circumspiciebat & designabat. Lucan. I. 381.

*Castra super Tusci si ponere Tibridis undas,
Hesperias audax veniam metator in agros.*

²² *In*

perator exstiterit) istius ²² inquam Caesaris, posteaquam imperare coepit, ²³ emenso propemodum anno quadragesimo secundo, natus est Christus, qui Abrahæ sub Nino primo rege fuerat repromissus. Natus est autem VII. Kalend. Januarii, quando primum incrementa omnia anni venientis incipiunt. Ita factum est, ut cum Abraham quadragesimo tertio anno natus sit, sub fine quadragesimi secundi nativitas Christi ²⁴ conveniret, ut jam non ipse in parte tertii anni, sed in ipso potius tertius annus ²⁵ oriretur. Qui annus, quantis, ²⁶ quam novis, quamque inusitatis bonis abundaverit, fatis etiam me non proferente compertum haberi arbitror; toto terrarum orbe una pax ²⁷ omnium, non cessatione, sed abolitione bellorum, clausæ Jani geminae portae, extirpatis bellorum radicibus, non repressis, census ille primus & maximus ²⁸ fuit, cum in hoc unum Caesaris nomen ²⁹ universa magnarum gentium creatura juravit, simulque per communionem census, unius societatis effecta est.

²² *Inquam*] MSS. aliquot *ergo*.

²³ *Emenso propemodum anno XLII.*] Hic numerus Christi nati est etiam apud Eusebium, sunt tamen qui XLI. & alii qui XLIV. Imperii Augusti Christum natum scribunt. FABR.

²⁴ *Conveniret,*] MSS. aliquot *conveniret*.

²⁵ *Oriretur.*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *ostenderetur*].

²⁶ *Quam novis*] *Idem*, & *quam novis*.

²⁷ *Omnium,*] Lugd. Batt. pr. & quart. cum Coll. Gronov. *una pax omnibus*, & *non cessatione sed &c.*

²⁸ *Fuit,*] Deleri volunt MSS. duo Florent. & Cod. Perizon.

²⁹ *Universa magnarum gentium*] Ed. Aug. delet *magnarum*. At Cod. Perizon. verbum *juravit* eliminat. In Lugd. Batt. pr. tert. quarto & Coll. Gronov. legitur, *universa gentium magnarum creatura juravit*.

C A P U T III.

*Christus quando ad hominum salutem natus, quomodo statim vexatus,
de ingenti Romae fame, & jugi pace.*

Igitur ¹ anno ab Urbe condita DCCLII. natus est Christus, salutem mundo adferens fidem, ² vere petra medio rerum posita: ubi comminueretur, qui offenderet, qui crederet, salvaretur: vere ignis ardens, quem, qui sequitur, illuminatur; qui tentat, exurit: ipse est Christus, Christianorum caput, salvator bonorum, malorum punitor, iudex omnium; qui formam ³ subsecuturis verbo & opere statuens, quo magis doceret patientes in ⁴ persecutionibus, quas pro vita aeterna exciperent, esse oportere, mox ut virginis partu editus, mundo adparuit ⁵ de passionibus suis coepit. Namque eum rex Judaeae Herodes simul ut natum comperit, necare decrevit, plurimosque tunc parvulos, dum unum insectatur, occidit. ⁶ Hinc malignis inprobe incurrentibus digna punitio est. Hinc in quantum tranquille agitur mundus, credentium gratia, in quantum perniciose inquietatur, blasphemantium poena est: securis per omnia Christianis fidelibus, quibus aut aeternae vitae requies in tuto, aut etiam huius in lucro est: quod promptius cum per ordinem referam, ipsis rebus ostendam. Postquam redemptor mundi, Dominus Jesus Christus, venit in terras, & Caesaris censu civis Romanus adscriptus est, dum per duodecim, ut dixi, annos, clausae belli portae beatissima pacis tranquillitate cohibentur: Cajum, nepotem suum, Caesar Augustus ad ordinandas Aegypti Syriaeque provincias misit, qui praeteriens ab Aegypto fines Palaestinae, apud Hierosolymam in

¹ Anno ab Urbe condita DCCLII.] Cassiodorus scribit Christum natum Cn. Lentulo, M. Messalla Coss. qui cadunt in annum Urbis DCCL. FABR.

² Vere petra] Ed. August. vera petra.

³ Subsecuturis] Edd. quaedam secuturis.

⁴ Persecutionibus,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. in persecutione, quam &c.

⁵ De passionibus suis] Postrema vox in Cod. Perizon. non adparet. Quidam MSS. & Edd. a passionibus.

⁶ Hinc] Lugd. Bat. tert. hic, ut ad Mm m Chri.

in templo Dei tunc sancto & celebri adorare contempsit, ⁷ sicut Suetonius Tranquillus refert. ⁸ Quod Augustus, ubi per eum comperit, pravo usus iudicio, prudenter fecisse laudavit. Itaque anno imperii Caesaris quadragesimo octavo, adeo dira Romanos fames consecuta est, ut Caesar lanistarum familias, omnesque peregrinos, servorum quoque maximas copias, exceptis medicis & praeceptoribus, ⁹ trudi Urbe praeceperit. Ita peccante principe in sanctum Dei, & correpto per famem populo, quantitatem offensionis qualitas ultionis ostendit. ¹⁰ Deinde, ut verbis Cornelii Taciti ¹¹ loquar, *sene Augusto Janus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novae gentes saepe ex usu, & aliquando cum damno quaeruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium.* Hucusque Cornelius. Caeterum & tunc ¹² capta everaque Urbe Hierosolymorum, sicut prophetae praenuntiaverunt, extinctisque Judaeis, Titus, qui ad vindicandum Domini nostri Jesu Christi sanguinem iudicio Dei fuerat ordinatus, victor triumphans ¹³ cum Vespasiano patre Janum clausit. Igitur etsi sub extremis Caesaris temporibus apertus est Janus, tamen per multa ex eo tempora, quamvis in procinctu esset exercitus, nulla bella sonuerunt. Unde etiam Dominus ipse Jesus Christus in Evangelis, cum temporibus illis ¹⁴ in summa tranquillitate universus mundus ageret, cunctasque gentes pax una ¹⁵ velaret, & a discipulis suis interrogatus esset, ¹⁶ de conclusione temporum subsequentium, inter cetera ¹⁷ sic ait: *Audituri autem estis praelia & opiniones praeliorum,*

Christum referatur, atque mox iterum FABR. in seqq.

⁷ Sicut Suetonius] In Augusto. cap. XCIII. FABR.

⁸ Quod Augustus &c.] Ed. pr. & illam secutae Venetae, legunt, quod ut Augustus comperit

⁹ Trudi Urbe] Cod. Perizon. extrudi Urbe.

¹⁰ Deinde, &c.] Consule Lipsium II. Antiq. Lect. 8.

¹¹ Loquar,] Cod. Perizon. utar.

¹² Capta &c.] Lege infra cap. IX.

¹³ Cum Vespasiano] Lugd. Bat. sec. sub Vespasiano.

¹⁴ In summa tranquillitate] Cod. Perizon. summa tranquillitate.

¹⁵ Velaret,] Id est, tegeret, ornaret, coronaret.

¹⁶ De conclusione temporum] Ita MSS. & Edd. meliores; alii de conjunctione vel conditione temporum.

¹⁷ Sic ait:] MSS. quidam inter caetera dixit. Verba exstant in Euang. Matthei cap. XXIV.

¹⁸ Haec

videte ne turbemini. Oportet enim ¹⁸ *haec fieri: sed nondum est finis. Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiae, & fames & terraemotus, per loca. Haec autem omnia initia sunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus* ¹⁹ *gentibus propter nomen meum. Hoc autem divina providentia docens, & credentes praemonendo firmavit, & incredulos praedicendo confudit.*

¹⁸ *Haec fieri:]* Quaedam Edd. interserunt primum.

¹⁹ *Gentibus]* Abest a Florent. sec.

C A P U T IV.

De vita & gestis Tiberii Caesaris, quomodo Christum amplexus sit; de ejus crudelitate in plurimos.

ANno ab Urbe condita DCCLXVII. post mortem Augusti Caesaris ¹ Tiberius Caesar imperium adeptus est, mansitque in eo annis viginti & tribus. Hic per semetipsum nulla bella gessit, sed ne per legatos quidem aliqua gravia, nisi quod tantum aliquantis in locis praecogniti cito gentium tumores comprimebantur. Sane quarto imperii ejus anno Germanicus, Drusi filius, Caligulae pater, de Germanis, ad quos ab Augusto sene missus fuerat, triumphavit. Ipse autem Tiberius plurima imperii sui parte, cum magna & gravi modestia reipublicae praefuit, adeo ut quibusdam praesidibus augenda provinciis tributa suadentibus scripserit, *Boni pastoris esse tondere pecus,* ² *non deglubere.* At postquam passus est ³ Dominus Christus, atque à mortuis resurrexit, & discipulos suos ad praedicandum ⁴ dimisit, ⁵ Pilatus, praeses Palaestinae provinciae;

¹ *Tiberius Caesar]* Tiberii vitam & res gestas hic breviter perstrictas copiose habes à Dione, Tacito, Suetonio & Zonara descriptas. FABR.

² *Non deglubere.]* Perizon, non decoriare. sit.

quae Glossa est.

³ *Dominus Christus,]* Interferunt Iesus Edd. Aug. aliaeque ex primis.

⁴ *Dimisit,]* MSS. & Edd. quidam, mi-

ciae, ad Tiberium Imperatorem atque ad senatum retulit de passione ⁶ & resurrectione CHRISTI, consequentibusque virtutibus, quae vel per ipsum ⁷ palam factae fuerant, ⁸ vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, & de eo quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur. Tiberius cum suffragio magni favoris retulit ad senatum, ut Christus ⁹ Deus haberetur. Senatus indignatione motus, quod non sibi prius secundum morem delatum esset, ut de suscipiendo cultu prius ipse decerneret, consecrationem Christi recusavit, edictoquo constituit, exterminandos esse Urbe Christianos: praecipue cum & ¹⁰ Sejanus, praefectus Tiberii, suscipiendae religioni obstinatissime contradiceret. Tiberius tamen edicto accusatoribus Christianorum mortem comminatus est. Itaque paulatim
 11 in-

⁵ *Pilatus, praeses*] De Pontio Pilato Palaestinae Praefide, ejusque rebus lege Josephum l. XVIII. Antiq. Epistola Pilati ad Tiberium de Resurrectione Christi exstat apud Egesippum. FABR. Confer, quae ad similem locum Tertulliani in Apologetico cap. V. p. 57. & 58. notavimus.

⁶ *Et resurrectione*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. & *de resurrectione*.

⁷ *Palam*] Delet idem Cod. Lugd. Bat. tert.

⁸ *Vel per discipulos ipsius*] Transponit Cod. Perizon. *vel per discipulos ejus in nomine ipsius* &c.

⁹ *Deus haberetur.*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *inter deos*.

¹⁰ *Sejanus,*] Quanta apud Tiberium potentiae fuerit hic Sejanus nemo ignorat. Municipia quoque, Tiberii judicium secuta, omni honorum genere Sejanum vivum cumularunt, mortuum vero, quum poenas maleficii in domum Caesaris, atque perversae ambitionis dedisset, omnibus modis infectata sunt. Servo duos nummos aereos, duplici nota insignes, quamvis typo nihil inter sese discrepent. Videlicet, quum collegam Sejanum in consulatu quinto adoptasset Tiberius; Bilbilitani in Hispania signarunt nummos cum fa-

cie atque inscriptione imperatoris Tiberii; sed ab altera parte conjunxerunt in inscriptione par illud consulum. Legitur ibi memorabilis haec epigraphe MVNicipium AVGVSTA BIBILIS Tiberio CAESARE V. Lucio AELIO SEIANO CONsulibus. Alterius nummi eadem est fabrica atque inscriptio & idem typus. Verum in eo Sejani nomen, praenomen atque agnomen scalpro erasum cernitur, excavato aliquantum incisura scalpri fundo, quod ipsis Tiberii temporibus & statim post necem Sejani fuisse factum, docet aerugo nobilis, quae eodem colore, atque eadem patina (ut antiquarii loquuntur) ibi fundum occupat, qua reliquam & universam nummi partem. Unde memorabili hoc nummo docemur, in Sejani honores & memoriam, non modo saevitum fuisse dejiciendo statuas, confringendo marmora atque positas publice inscriptiones tollendo, verum ad monetam quoque Romanam in municipio Hispaniensi, furorem eundem sese extendisse. Itaque alter ex hisce nummis fatum abradi honoris Sejani subiit, alter, sive tunc terra abditus, sive alibi latens, effugit; utrumque studiose servo, utriusque delineationem accuratissimam subjeci.

inmutata est illa Tiberii Caesaris laudatissima modestia, in poenam contradictoris senatus. Nam regi, quaecunque voluntate faciebat, ¹² voluptas erat: atque ex mansuetissimo principe faevissima bestia exarsit. Nam plurimos senatorum proscripsit & ad mortem coëgit. Viginti sibi Patricios viros consilii causa ¹³ legerat; horum vix duos incolumes reliquit, ceteros diversis causis necavit. Sejanum praefectum suum, res novas molientem, interfecit. Filios suos Drusum & Germanicum, quorum Drusus naturalis, Germanicus adoptivus erat, manifestis veneni signis perdidit. Filios Germanici filii sui interfecit. Referre singillatim facta ejus ¹⁴ horret animus, pudetque, tanta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit, ut qui spreverant Christo rege salvari, rege Caesare punirentur. Hujus tamen Imperii anno duodecimo: nova & incredibilis clades apud Fidentium urbem accidit. Amphitheatri cavea populo gladiatorum munus spectante collapsa est, & ¹⁵ plusquam viginti millia hominum

oc-

¹¹ *Inmutata*] Coll. Gronov. *inminuta*. In Ed. August. non invenitur est.

¹² *Voluptas erat* :] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *fiebat voluptas*.

¹³ *Legerat* ;] Ita Codex Meus ut & Perizon. cum duob. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. atque Cod. Ultr. & Edd. Vett. scribere jubent, *non elegerat*, ut habent Edd. Fabricii & Scotti.

¹⁴ *Horret animus*,] Deleto animus scri-

bunt tres Lugd. Batt. cum Perizon. *borret*, ut & Ed. Augustana *borreo* Florent. sec.

¹⁵ *Plus quam viginti millia hominum occidit*] Gravem crudelis spectaculi poenam recensens Tacitus, ubi graphice hanc cladem describit, majorem refert numerum, additis scilicet vulneratis, Annal. IV. 62. & 63 *Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt*.

occidit. Dignum fane posteris tantae correptionis exemplum, tunc ad spectandas hominum mortes avidos homines convenisse, quando pro salute hominum providenda Deus homo esse voluisset. ¹⁶ Deinde anno ejusdem decimo septimo cum Dominus Jesus Christus voluntarie quidem se tradidit passioni, sed in pie a Judaeis adprehensus, & patibulo suffixus est, maximo terrae motu per orbem facto, saxa in montibus scissa sunt, maximarumque urbium plurimae partes plus solita concussione ceciderunt. Eadem quoque die ad horam diei sextam sol in totum obscuratus, tetraque nox subito obducta terris est, & sicut dictum est,

¹⁹ *Inpiaeque aeternam timuerunt secula noctem.*

Usque adeo autem neque lunam lumini solis, neque nubes obstitisse manifestum est, ²⁰ ut decimam quartam eadem die ²¹ lunam, tota coeli regione interjecta, longissime a conspectu solis ²² abfuisse, & stellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto coelo fulsisse referatur. Quod non solum sanctorum Evangeliorum fides, sed etiam aliquanti Graecorum libri adtestantur. Jam hinc post passionem Domini, quem Judaei, quantum in ipsis fuit persecuti sunt, continuae clades Judaeorum, donec exinaniti disperisque deficient, incessabi-

¹⁶ Deinde anno ejusdem XVII.] Numerum hunc reliquimus, quamvis non sine causa Eusebium sequantur plures, qui passionem Christi in Tiberii annum XVIII. confert. FABR. Annus XVIII. invenitur in Lugd. Bat. quarto.

¹⁷ Scissa sunt,] Posteriores vocem aliquot MSS. delent.

¹⁸ In totum obscuratus,] Edd. quaedam Vett. & MS. Lugd. Bat. tert. toto orbe obscuratus.

¹⁹ Inpiaeque] Versus est Virgilii I. Georg. 468.

Solem quis dicere falsum
Audeat? Ille etiam coecos instare tumultus
Saepe monet, fraudemque & aperta tumescere bella.

Ille etiam extincto miseratus Caesare
Romam,
Cum caput obscura nitidum ferrugine
textit,
Inpiaeque aeternam timuerunt secula
noctem.

²⁰ Eadem die Lunam coeli interjectu] Sic optime, pro ea die Lunam tota coeli regione interjecta, quod nescio à qua Philosophia est. LAUT.

²¹ Lunam tota coeli] In Lugd. Bat. tert. legitur, luna metata coeli regione. At Editionis Aug. haec est lectio, ut XIII. die luna, tota coeli regione interjecta &c.

²² Abfuisse] Florent. tert. aufugisse.

fabiliter strepunt. Tiberius siquidem ²³ juventutem eorum ²⁴ intumescens, per speciem sacramenti, in provincias gravioris coeli relegavit, reliquos gentis ejusdem ²⁵ vel similia sectantes, Urbe submovit, sub poena perpetuae servitutis, nisi obtemperassent. Sane ²⁷ Asiae civitates, illo terraemotu dirutas, tributo dimisso, propria etiam libertate donavit. Hic ambiguus signis veneni obiit.

²³ *Strepunt.*] Fdd. quaedam Vett. *perstrepunt* Ed. Aug. *instrepunt*.

²⁴ *Juventute eorum*] Verba sunt Suetonii in Tiberio cap. XXXVI.

²⁵ *Intumescens*,] Hoc vocabulum demiror non alibi quam in Colon. esse. LAUT. Ego in nullis Codd. inveni, neque apud Suetonium, unde haec desumpta sunt, exstat.

²⁶ *Vel similia sectantes*,] Tacitus Annal. II. 85. *Actum & de sacris Aegyptiis Judaicisque pellendis: factumque patrum consultum, ut quatuor millia libertini generis, ea superstitione infecta, quis idonea aetas,*

in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrocinis, & si ob gravitatem coeli interissent, vile damnum: ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exsuisent.

²⁷ *Asiae civitates*,] Praeter Historiarum scriptores, hanc Tiberii liberalitatem testantur Nummi veteres, quos, quoniam in vulgus noti sunt, praetereo. Falsum vero est, illo terraemotu, qui sub mortem Christi accidit, cladem hanc Asiae civitates passas fuisse, quum pluribus annis post accidisse constet. Vide Tacitum Annal. II. 47. & alios.

C A P U T V.

C. Caligulae Caesaris mores, res gestae & crudelia facinora.

Anno ab Urbe condita DCCXC. tertius ab Augusto ¹ *Cajus Caligula* coepit regnare, mansitque in imperio annis non plenis quatuor, homo omnium ante se flagitiosissimus, & qui vere dignus Romanis blasphemantibus, & Judaeis persecutoribus punitor adhibitus videretur. Hic, ut breviter magnitudinem crudelitatis ejus ² *expromam*, exclamasse fertur: ³ *Utinam populus Romanus*

¹ *Cajus Caligula*] De Caligula Suetonius & Dio. item Eutrop. li. VII. & Euseb. in Hist. Eccl. lib. II. FABR.

² *Expromam*] Ita restitui ex Ed. Aug. adstipulantibus MSS. omnibus, Vulgg. *ex-*

primam; verum Orosius infra hoc capite eo verbo rursus utitur, *expromendarum querelarum causa Pbilonem* &c.

³ *Utinam* &c.] Vid. Suetonium in vita ejus monstri cap. XXX. & XXXI.

4. De

nus unam cervicem haberet. Saepe etiam ⁴ de conditione temporum suorum conquestus est, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur. O beata germina temporis Christiani, quantum praevaluistis in rebus humanis, ut etiam crudelitas hominis magis potuerit clades desiderare, quam invenire! Ecce de tranquillitate generali feritas jejuna conqueritur:

Furor impius impius

Saeva sedens super arma & centum vinctus ahenis

Post tergum nodis fremit horridus ore cruento.

Servi rebelles & fugitivi gladiatores perterruere Romam, evertere Italiam, Siciliam delevare, jam pene universo humano generi toto orbe metuendi. In diebus autem salutis, hoc est, temporibus Christianis, convellere quietem non potest vel Caesar infestus. Hic siquidem magno & incredibili adparatu profectus quaerere hostem viribus otiosis, Germaniam Galliamque percurrens, in ora Oceani circa prospectum Britanniae restitit. Cumque ibi ⁵ Minocynobellinum, Britannorum regis filium, qui a patre pulsus cum paucis oberrabat, in deditionem recepisset; deficiente belli materia, Romam rediit. Iisdem autem diebus Judaei, qui jam tunc ob passionem Christi meritis ubique cladi- bus exagitabantur, apud Alexandriam seditione excitata, profligati caede, ⁶ atque urbe propulsi, expromendarum querelarum causa Philonem quemdam, virum sane in primis eruditum, legatum ad Caesarem ⁷ miserunt. Sed Caligula cum omnibus hominibus, tum precipue Judaeis infestissimus, ⁸ sprete legatione Philonis, omnes Judaeorum sacras aedes, atque in primis antiquum illud ⁹ Hierosolymis sacra-
rium

⁴ De conditione] Cod. Perizon. de conditionibus.

⁵ Minocynobellinum,] Suetonius in Caligula c. XLIV. *Admimocinum Bellini Bata- vorum regis filium*, habet. FABR. Casaubo- nus ad Suetonii locum Orosium scripsisse existimat, Cumque Adminium (vel potius Arminium) Cinobellini Britannorum regis fi- lium &c. quae conjectura valde verosimi- lis est.

⁶ Atque Urbe propulsi,] Edd. quaedam Vett. atque ab Urbe propulsi, MSS. Lugd. Batt. tert. & Coll. Gronov. atque Urbe pulsi, Perizon. atque ex Urbe pulsi.

⁷ Miserunt.] Florent. duo, miserant.

⁸ Spreta legatione Philonis,] De hac le- gatione Euseb. li. II. c. 5. Josephus lib. VIII. Antiq. c. 10. FABR.

⁹ In Hierosolymis] Abest vox prior a Cod. Florent. sec.

tium profanari sacrificiis gentilium, ac repleti statuis simulachrisque imperavit, seque ibi ut Deum coli praecepit. ¹⁰ Pilatus autem praeses, qui sententiam damnationis in Christum dixerat, postquam plurimas seditiones in Hierosolymis excepit, ac fecit, tantis irrogante Cajo angoribus coarctatus est, ut sua se transverberans manu, malorum compendium mortis celeritate quaesierit. Cajus Caligula libidinibus suis etiam illud sceleris adjecit, ¹¹ ut sorores suas primum stupro pollueret deinde exilio damnaret: qui post ¹² omnes simul exsules iussit occidi. Ipse autem a suis protectoribus occisus est. Duo libelli ¹³ in se-

cre-

¹⁰ *Pilatus autem*] *Pilatus anno secundo Imperii Caligulae sibi manus intulit, Cassiodorus, & Eusebius. FABR.*

¹¹ *Ut sorores suas*] *Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. ut & sorores suas. Mox polluerit & damnarit Edd. quaedam Vett. Nomina sororum, quae & in pluribus hodie ejus Imperatoris nummis supersunt, fuerunt Drusilla, Julia, Agrippina. Vidi*

quondam in Museo Marckiano Medallionem, pondere insignem, atque arte singulari, in quo pro IVLIA sculptum erat LIVIA. Sed & hoc maxime, & alia non pauca, suspectum, ingens alias magnitudine & densitate numisma fecerunt. Distracto Museo in Brabantiam auctum fuit, typum antea exceperam, ejusque pictura & magnitudo haec est,

¹² *Omnes simul exsules iussit occidi.*] *Rationem in Vita ejus cap. XXVIII. addit Suetonius, Revocatum quemdam a vetere exilio sciscitatus, quidnam ibi facere consueffet, respondente eo per adulationem, Deos semper*

oravi, ut, quod evenit, periret Tiberius, & tu imperares: opinans, sibi quoque exsules suos mortem inprecari, misit circum insulas, qui universos contrucidarent.

¹³ *In secretis*] *Coll. Gron. in secreto.*

N n n

14 Ve-

cretis ejus reperti sunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo nomini adscriptum erat: ambo lectissimorum virorum utriusque ordinis senatorii & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum. Inventa est & arca ingens variorum¹⁴ venenorum pocula continens, quibus mox, Claudio Caesare jubente,¹⁵ demersis, infecta maria traduntur non sine magno piscium exitio, quos enecatos per proxima litora passim aestus ejecit.¹⁶ Magnum revera indicium miserantis Dei, propter suffragium gratiae in populum continuo ex parte crediturum, & propter irae temperamentum in populum tunc infideliter obstinatum; ut quanta multitudo hominum praeparatam mortem evaserit, ex multitudine interfectorum piscium disceretur: omnibusque¹⁷ innotesceret, quid tanta veneni moles arte aucta, agere in misera civitate potuisset: quae negligenter effusa, etiam maria corripit.

¹⁴ *Venenorum pocula continens,*] Duo rum venenorum plena. & sic etiam forte scrip-
haec verba posteriora, in uno Veneto sit Orosius.
lib. erant, desiderantur autem in omnib.
¹⁵ *Demersis*] Cod. Perizon. *mersis*.
LAUT. Inapte tamen dictum est. Venena
¹⁶ *Magnum revera*] Ita reposui cum
enim pura, nondum mixta, erant. Ego MSS. & Ed. Aug. atque Scotti. Vulgg.
in nullis MSS. inveni. Sueton. in Calig. reliqui *magnum vero*.
cap. XLIX. *Inventa & arca ingens, vario-* ¹⁷ *Innotesceret,*] Sic MSS. *notesceret* in Vulgg.

C A P U T VI.

*Claudii Tiberii Caesaris vita & res gestae, & gravissima sub eo
fames Romae.*

Anno ab Urbe condita DCCXCV. ¹ Tiberius Claudius, ab Augu-
sto quartus, regnum adeptus est: mansitque in eo annis qua-
tuordecim. ² Exordio regni ejus Petrus, Apostolus ³ Domini nostri
Jesu

¹ *Tiberius Claudius,*] De Claudio Caesare, Suetonius, Dio, Eutropius & Sex. Aurelius. Imperavit annis XIII. mensibus VIII. diebus XX. Josephus lib. XX. Antiq. c. V. Xiphilin. in Epitoma Dionis. FABR.
turnino & Venusto Coss. Cassiodorus. Lege Euseb. in Chronic. Ed. Aug. *ab exordio.*
² *Exordio regni*] Anno secundo, Sa-
³ *Domini nostri*] In Perizon. atque Florent. sec. & tert. deest *nostri*. A Florent. sec. abest quoque *Christi*.

² *Exordio regni*] Anno secundo, Sa-

Jesu Christi, Romam venit & salutarem cunctis credentibus fidem fidei verbo docuit, potentissimisque virtutibus adprobavit. Atque
⁴ exin Christiani Romae esse coeperunt. Sensit hoc collatum fidei suae Roma beneficium. ⁵ Nam cum interfecto Caligula ⁶ multa de abrogando imperio, ac republica in antiquum ordinem restituenda ⁷ evertendaque penitus Caesarum universa familia senatus & consules decrevissent, Claudius mox, ut confirmavit imperium, magna atque
⁸ adhuc Romae incognita usus clementia, ne in tantam nobilium multitudinem ultio si esset coepta, saeviret; ⁹ biduum illud, quo de reipublicae statu infeliciter consultatum actumque fuerat, memoriae exemit, omniumque factorum dictorumve in eo veniam & oblivionem
¹⁰ in perpetuum sanxit. ¹¹ Ita illam praeclaram & famosam Atheniensium amnestiam, quam quidem Romae inducere Julio Caesare interfecto Senatus, Cicerone suadente, tentaverat, sed Antonio & Octaviano propter ultionem extincti Caesaris irrumpentibus, in irritum cesserat: hanc Claudius, quamvis ¹² multo truculentiore causa in caedem ¹³ conspiratorum ¹⁴ instimularetur, ultronea clementia nullo expetente firmavit. Accidit etiam eodem tempore praesentis gratiae Dei grande miraculum, siquidem Furius Camillus Scribonianus, Dalmatiae legatus, bellum civile molitus, legiones multas fortissimasque ad sacramenti mutationem pellexerat. Itaque ¹⁵ die dicto, ut in unum

⁴ Exin] MSS. Lugd. Batt. etiam.

⁵ Nam] MSS. Lugd. Batt. pr. jam.

⁶ Multa] MSS. Edd. quidam inepte addunt mala, quod ex varia lectione & adfinitate cum multa, provenit.

⁷ Evertendaque] Florent. sec. verendaque, quae corrupta scriptura est verbi everrendaque, quod, forsitan haud vane, in Cod. Perizoniano inveni.

⁸ Adhuc Romae] In Florent. sec. superscribitur, Forte, ad hoc Romae.

⁹ Biduum illud] Hic locus ita recte legitur in Manuscriptis, ut cognoscitur ex Suetonii Claudio cap. I. FABR. Judicium illud &c. Olim, biduum illud: sed Venetam hanc restitutionem probant, quae sequuntur illico: omniumque factorum, dictorumque

in eo veniam, & oblivionem sanxit. LAUT. In omnibus MSS. ut & Ed. August. est biduum, ut recte restituit Fabricius; iudicium merito desideres in his, qui ex pravis Editt. recoquunt iudicium.

¹⁰ In perpetuum] MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. in posterum, ex glossa, sicuti in iisdem supra delevit, pro exemit.

¹¹ Ita illam] MSS. quidam ita & illam.

¹² Multo] Abest a Lugd. Batt. pr. & tert. atque a Coll. Gronov.

¹³ Conspiratorum] Cod. Perizon. conjuratorum.

¹⁴ Instimularetur,] Orosii videtur esse verbum, quod ex MSS. consensu restitui. Vulgg. stimularetur.

¹⁵ Die dicto,] Perizon. die dato.

num undique ad novum Imperatorem conveniretur, ¹⁶ neque aquilae ornari, neque convelli quoquomodo signa, moverive potuerunt. Exercitus tanta & tam inusitata miraculi fide motus, & conversus in poenitentiam, Scribonianum quinto statim die destitutum interfecit, seseque sacramento prioris militiae continuit. Tristius ac perniciosius urbi Romae nihil unquam fuisse, quam bella civilia, satis notum est. Itaque propter adventum Apostoli Petri, & tenera Christianorum germina, vixdum adhuc pauca ad sanctae fidei ¹⁷ professionem erumpentia, hanc exorientem tyrannidem, & confurgens istud civile bellum neget quisquam divinitus esse compressum? Qui praeteritis temporibus de compressione bellorum civilium simile probavit exemplum. Claudius quarto imperii sui anno, ¹⁸ cupiens se utilem reipub. ostentare principem, bellum ubique & victoriam undecunque quaesivit. Itaque expeditionem in Britanniam movit: quae excitata in tumultum propter non ¹⁹ redhibitos transfugas videbatur; transvectusque in insulam est, quam neque ante Julium Caesarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat. Ibique, ²⁰ ut verbis Suetonii Tranquilli loquar, sine ullo praelio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulae partem in deditioem recepit. Orcadas etiam insulas ultra Britanniam in Oceano positas, Romano adjecit imperio, ac sexto quam profectus erat mense Romam rediit. Conferatur nunc, si cuiquam placet, ²¹ sub una insula, tempus & tempus, bellum & bel-

¹⁶ *Neque aquilae ornari*,] Apud Sueton. in Claudio cap. XIII. *neque aquila ornari* legitur. Ubi aquilas, numero plurali, apud Orosium legi notat Causaub. rogatque an omnes aquilae in hoc ostento conspiraverint? rogare vicissim possum, an conspiraverint in eodem ostento, seu potius eadem fraude, signa omnia?

¹⁷ *Professionem*] Ita in Colon. inveni, & non ambigo, quin Orosius ita scripserit, pro *profectionem*. LAUT.

¹⁸ *Cupiens se utilem*.] MSS. quidam legunt, *cupiens utilem reipublicae ostendere principem*.

¹⁹ *Redhibitos*] Rectissime Colon. & Martellus, pro *redditos*. At qui hoc verbum non recipiet, illum ad Jurisconsultos rele-

go. LAUT. Idem in MSS. melioribus inveni.

²⁰ *Ut verbis Suetonii*] Sueton. in Claudio c. XVII. FABR. Copulam in *transvectusque* MSS. plerique delent.

²¹ *Sub una insula*] In quatuor MSS. hanc inveni lectionem, Florent. duobus, Ultr. Meo & Perizoniano. Vulgg. omnes, *insula & insula*, quod prorsus ineptum est. Nam de una agit insula Britannia, in qua primus Caesar, sed non sine clade, dein Claudius, sed prosperrime bellum gessit. Non igitur de insula, quae conferri cum insula queat, loquitur Orosius, sed comparat res gestas, & victorias, quibus Caesari in Britannia palmam eripuisse dicit Claudium.

²² *Ni-*

bellum, Caesar & Caesar. Nam de fine ²² nihil conféro : quoniam hoc felicissima victoria, illud acerbissima clades fuit : & sic demum Roma cognoscat, per ejus latentem providentiam ²³ in augendis rebus antea se partem felicitatis habuisse, cujus agnitione suscepta, plenissima felicitate perfruitur, in quantum non tamen blasphemiarum offendiculis depravatur. Eodem anno imperii ejus ²⁴ fames gravissima per Syriam facta est, quam etiam prophetae ²⁵ praenuntiaverant : sed Christianorum necessitatibus apud Hierosolymam, convectis ab Aegypto frumentis, Helena Adiabenorum regina, ²⁶ conversa ad fidem Christi, largissime ministravit. Anno imperii ejus quinto ²⁷ inter Theram & Therasiam insula de profundo emicuit triginta stadiorum spatium extenta. Anno ejus septimo, sub procuratore Judaeae Cumano in Hierosolymis tanta seditio in diebus azymorum exorta est, ut in portarum exitu populo coartato, triginta millia Judaeorum caede prostrata & compressione suffocata referantur. Anno ejusdem nono, expulsos per Claudium Urbe Judaeos, ²⁹ Josephus refert : ³⁰ Sed me magis Suetonius movet, qui ait hoc modo : *Claudius Judaeos, impulsore Christo adsidue tumultuantes, Roma expulit.* Quod, utrum contra Christum tumultuantes Judaeos coerceri & comprimi jusserit, an etiam Christianos simul ³¹ velut cognatae religionis homines voluerit expelli, nequaquam discernitur. Verumtamen sequenti anno tanta fames Romae fuit, ut medio foro Imperator correptus à populo

con-

²² *Nihil conféro :*] Sic MSS. plures & Ed. Aug. Alii *nihil profero.*

²³ *In augendis*] Quidam *agendis.*

²⁴ *Fames gravissima.*] De hac fame Lucas in Actis Apostol. c. 11. Josephus Antiq. Lib. XX. c. 2. Eusebius Hist. Eccl. Li. II. c. 8. FABR.

²⁵ *Praenuntiaverant :*] Lugd. Bat. tert. *praenuntiaverunt.*

²⁶ *Conversa ad fidem Christi,*] Falsum id esse ex Josepho pluribus docuerunt magnus Scaliger in Animadv. ad Eusebium p. 192. & Cl. Wesselingus, qui, integro capite, Judaicos ritus amplexam fuisse reginam Helenam cum filiis Izate & Monbazo, Observ. lib. I. cap. 9. p. 28. ostendit.

²⁷ *Inter Theram*] Idem Cassiod. & Euseb. in Chron. De *Tbera* & *Therasia* Strab. li. X. FABR. Pro *insula* monstrosae quaedam Edd. introducunt *bellua.*

²⁸ *Anno ejus septimo*] De hac seditione Josephus Antiq. li. XX. c. 4. Euseb. Eccl. Hist. li. II. c. 19. FABR.

²⁹ *Josephus refert :*] Mentiri hoc, quasi apud Josephum exstet, Orosium dicit Spanhemius Oper. p. 558.

³⁰ *Sed me magis Suetonius*] Sueton. in Claudio c. 24. FABR.

³¹ *Velut cognatae religionis homines*] Confer, quae scripsimus ad Tertulliani Apologeticum p. 503.

convitiis & fragminibus panis turpissime infestatus, aegre ³² per pseudothyrum in palatium refugiens, furorem excitatae plebis evaserit. Parvo autem intercedente tempore triginta quinque senatores & trecentos simul equites Romanos minimis causis interfecit: ipse autem ³³ manifestis veneni signis est mortuus.

³² *Per Pseudothyrum*] Latini *posticum* vocant. Sueton. idem hoc referens cap. XVIII. ut aegre, nec nisi postico evadere in palatium valuerit.

³³ *Manifestis veneni signis*] De Tiberio, in fine cap. praeced. scripsit caute, hic ambiguis signis veneni obiit. De Claudio, per fungos venenatos, Agrippinae & Neronis opera interfecto, tam manifesta res fuit, ut non erubuerit dicere successor Nero, fungos deorum esse cibum. Vidi medallionem argenteum, eximiae pulcri-

tudinis & praestantiae apud Gerardum Schaakium Amsteladami, in quo celebratur illa per fungos scilicet facta Claudii apotheosis. In honorem patris jam Divi cudi iussit Nero, cuius caput ab altera parte cognoscitur. Adjeci & alterum qui in Museo nostro est, ex aere nummulum; is in aliqua colonia cusus, capita itidem exhibet Claudii atque Neronis, adeoque, respectu adoptionis, vivo Claudio, ad cuius caput literae supersunt, quae consulatum ejus indicant, cusum.

CAPUT VII.

Neronis Claudii Caesaris foedi mores, & scelesti facinora.

ANno ab Urbe condita octingentesimo octavo ¹ Nero Caesar, ab Augusto quintus, principatum adeptus est, mansitque in eo annis non plenis quatuordecim, Caji Caligulae avunculi sui erga omnia vitia

¹ *Nero Caesar*] Neronis vitam & res gestas si vis cognoscere, lege praeter Sue-

tonium & Dionis Epitomam, Taciti libr. XIII. XIV. XV. & XVI. FABR.

vitia ac scelera sectator, immo transgressor, petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem, nullo non scelere exercuit, siquidem petulantia percitus omnia pene Italiae ac Graeciae theatra perlustrans, adsumto etiam varii vestitus dedecore, ² cerices, citharistas, tragoedos, & aurigas saepe sibi superasse visus est. Libidini- bus porro tantis exagitatus est, ut ne a matre quidem vel sorore ullave consanguinitatis reverentia abstinuisse referatur, virum in uxo- rem duxerit, ipse a viro ut uxor acceptus sit: Luxuriae vero tam ³ effrenatae fuit, ut retibus aureis piscaretur, quae purpureis funi- bus extrahebantur, frigidis & calidis ⁴ lavaret unguentis. Qui etiam nunquam minus mille carrucis confecisse iter traditur. Denique ⁵ Ur- bis Romae incendium voluptatis suae spectaculum fecit. Per sex e- nim dies septemque noctes ardens civitas, regios pavit adspectus. Horrea quadro structa lapide, magnaeque illae veterum insulae, ⁶ quas discurrens adire flamma non poterat, magnis machinis quon- dam ad externa bella praeparatis, labefactatae atque inflammatae sunt; ad monumentorum bustorumque diversoria infelici plebe compul- sa. Quod ipse ex altissima illa Maecenatiana turre prospectans, lae- tusque flammae (ut aiebat) pulchritudine, tragico habitu Iliadem de- cantabat. Avaritiae autem tam praeruptae exstitit, ut post hoc incendium Urbis, quam se Augustus ex lateritia marmoream ⁷ reddidisse jacta- verat, neminem ad reliquias ⁸ rerum suarum adire permiserit, cun- cta quae flammae quoquo modo superfuerant, ipse abstulit. ⁹ Cen- ties

² Cerices,] Editi Cerites, & scenicos: quod ut genuinum sit, ita illud bene repositum est. Graecis enim *κέρικες* operae thea- trales sunt. LAUT. In MSS. inveni le- ctiones has, *ceritas* in Lugd. Bat. tribus (nam quart. habet *scenicos*) Coll. Gro- nov. & Cod. Perizon. in Florent. secun- do *ceriscas*, in tert. ut & in Cod. Meo *cericas*, quod proxime accedit ad *cerycas*, prout emendat Beroaldus ad Sueton. p. 671.1.

³ Effrenatae] Ed. Aug. ineffrenatae. vo- luit infrenatae.

⁴ Lavaret] Quidam MSS. lavaretur.

⁵ Urbis Romae incendium] De hoc in-

cendio Tacitus li. XV. FABR.

⁶ Quas discurrens] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. pro *quas* legunt *qua*, non male.

⁷ Reddidisse] Cod. Perizon. reliquisse.

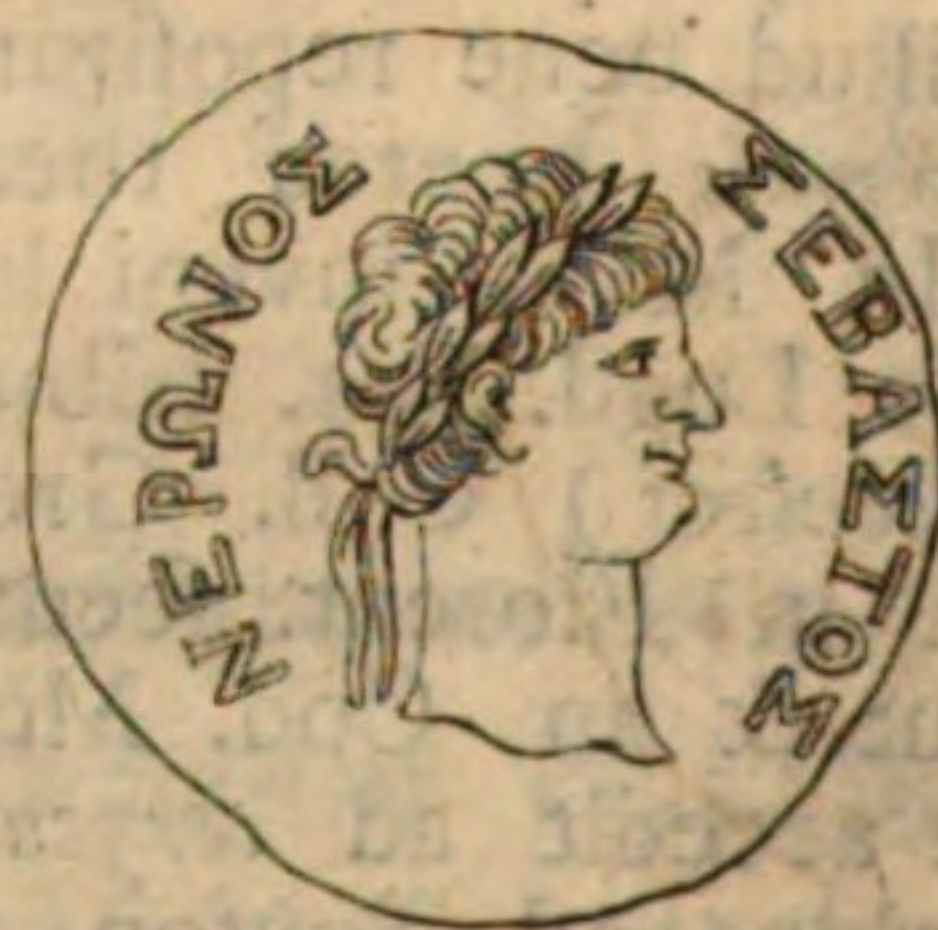
⁸ Rerum ustarum] Sic ex Veneto: aliis omnibus *suarum* scribentibus; quod fatius esse clamat Historia. LAUT. Imo clamat Sueton. non esse sollicitandam veram le- ctionem. Is, cap. XXXVIII. totidem ver- bis, *nemini ad reliquias rerum suarum adi- re permisit.*

⁹ Centies centena &c.] Orosius hoc nar- rat nescio unde acceptum, inquit Casaub. ad Sueton. Ner. cap. 38.

ties centena millia festerium annua ad expensas à senatu sibi conferri imperavit. Plurimos senatorum, nulla exstante causa, bonis privavit. Negotiatorum omnium sub una die, tormentis quoque adhibitis, omnem penitus censum absterxit. Crudelitatis autem rabie ita efferatus est, ut plurimam senatus partem interfecerit, equestrem ordinem pene destituerit. Sed ne parricidiis quidem abstinuit, ¹⁰ matrem, fratrem, sororem, uxorem, caeterosque omnes cognatos & propinquos, sine haesitatione prostravit. Auxit hanc molem facinorum ejus temeritas impietatis in Deum. Nam primus Romae

¹¹ Chri-

¹⁰ Matrem, fratrem, &c.] Agrippinam, Britannicum, Octaviam, Poppaeam. Numismata singularia omnium subijcere placuit. Nummus primus, ex Museo nostro, argenteus & longe pulcherrimus, Agrippinae & Neronis adversa exhibet capita; secundus, aereus, quem itidem servamus, Britannici exhibet faciem, ut inscriptio Graeca testatur. Thyasiris cūsum fuisse, pars literarum reliqua & bipennis, in ejus Urbis nummis obvia, docent. Tertium Graecum, infelicis Octaviae, adposito ab altera parte capite Neronis, Teji cuderunt, vulgavit in Specimine Morellius. Quartum denique in Museo quondam Marckiano, sive Domini de Leur, inveni; aereus is quoque, & in Graeca Urbe cūsum, Poppaeae & Neronis exhibet effigies, eorundem adscripto nomine & titulo.

¹¹ Christianos suppliciis & mortibus adfecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciarı imperavit: ipsumque nomen extirpare conatus, beatissimos Christi Apostolos, Petrum cruce, Paulum gladio occidit. Mox acervatim miseram civitatem obortae undique oppressere clades. Nam subsequente autumnno tanta Urbi pestilenta incubuit, ut triginta millia funerum in rationem Libitinae venirent. Britannica deinde clades e vestigio accidit, qua duo praecipua oppida, magna civium sociorumque clade & caede direpta sunt. Praeterea in Oriente magnis Armeniae provinciis amissis Romanae legiones sub jugum Parthicum missae, aegreque Syria retenta est. In Asia tres Urbes, hoc est, Laodicea, Hierapolis & Colossae terraemotu conciderunt. At vero Nero, postquam ¹² Galbam in Hispania imperatorem creatum ab exercitu cognovit, totus animo ac spe concidit. Cumque incredibilia perturbandae, imo subruendae reipublicae mala moliretur, hostis à senatu pronuntiatus, & ignominiosissime fugiens, ad quartum ab Urbe lapidem ¹³ sese ipse interfecit, atque in eo omnis Caesarum familia ¹⁴ consumpta est.

¹¹ *Christianos suppliciis*] Meminit Tacitus li. XV. Suetonius c. XVI. lege Augustinum de Civit. Dei lib. XVIII. c. 52. Egesippum lib. III. Euseb. Hist. Eccl. li. II. c. 25. FABR.

¹² *Galbam in Hispania*] Hujus impera-

toris nummum, majorem quam solent esse qui primae dicuntur magnitudinis, possideo, in quo typus est elegans adlocutionis Galbae ad milites a quibus imperator creatus fuerat, cujus hic picturam subjeci.

¹³ *Sese ipse interfecit*] In Edd. quibusdam abjicitur *sese*.

¹⁴ *Consumpta est.*] Florentin. sec. consummata est.

CAPUT VIII.

De Galbae, Othonis & Vitellii imperio, & moribus & facinoribus.

ANno ab Urbe condita DCCCXXIV. ² Galba apud Hispanias usurpavit imperium: qui mox ut Neronis mortem comperit, Romam venit. Cumque omnes avaritia, saevitia, segnitiaque offenderet, Pisonem sibi, nobilem industriumque adolescentem, in filium atque in regnum adoptavit: cum quo septimo mense imperii sui ab Othone jugulatus est. Luit Roma caedibus principum excitatisque civilibus bellis, recentes Christianae religionis injurias: & signa legionum illa, quae sub adventu in Urbem Petri Apostoli divinitus coercita convelli nullo modo ad excitandum civile bellum valuerant, quod per Scribonianum parabatur, Petro ³ in Urbe interfecto, & Christianis poenarum diversitate laniatis, toto se orbe solverunt. De Hispania siquidem illico Galba surrexerat: quo mox oppresso, Otho Romae, Vitellius in Germania, Vespasianus in Syria imperia simul atque arma rapuerunt. Pro bent sane etiam inviti potentiam simul & clementiam Dei, qui Christianis temporibus offenduntur, quanta celeritate tantorum incendia bellorum & excitata sunt & repressa, cum & antea minimis causis magnae ac diuturnae clades agerentur, & nunc maximi undique ⁴ concrepantes magnorum malorum fragores, minimo negotio ⁵ sopirentur. Jam enim erat Romae, quamvis persecutione vexata, ecclesia, quae judici omnium Christo etiam pro

¹ *Anno ab Urbe &c.*] Flor, tert. & Edd. quaedam Vett. duos annos minus numerant.

² *Galba apud Hispanias*] Lege Tacitum Lib. XV. & Sueton. Sed Galbae vita diligenter à Plutarcho scripta inprimis legenda. Idem Othonem descripsit, de

quo Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & alii. FABR.

³ *In Urbe*] MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. addunt *Roma*. Deinde pro *agitarentur*, Florent. sec. *agerentur*.

⁴ *Sopirentur.*] Lego *soporentur*.

⁵ *Concrepantes*] Ed. Aug. *increpantes*.
⁶ *Bel-*

pro inimicis & persecutoribus supplicaret. Igitur Otho, cum Galba & Pisonem Romae interfectis inter tumultus caedesque invasisset imperium, ac mox creatum imperatorem, in Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperisset, ⁶ bellum civile molitus, tribus primum levibus praeliis, hoc est, uno apud Alpes, alio circa Placentiam, tertio circa locum, quem ⁷ Castoris vocant, contra Vitellianos duces congressus victor exstitisset, quarto, apud ⁸ Bebriacum, praelio, cum animadvertisset suos vinci, ⁹ mense tertio quam imperare coeperat, sese interfecit. Vitellius victor Romam venit: ubi cum multa crudeliter ac nequiter ageret, incredibili etiam voracitatis adpetitu humanam vitam probris adgrava-

va-

⁶ *Bellum civile molitus*,] Cod. Perizon. *Bellum civile molitur; cumque &c.*

⁷ *Castoris*] Perizon. *Castores*, & sic quoque duo Florentini. In Suetonio tamen *Castoris* legitur, cap. IX. *Et ad Castoris*, quod loco nomen est, vicit.

⁸ *Bebriacum*] *Bebriacum* habet etiam Tacitus li. VIII. Eutrop. lib. VII. Suetonius & Sex. Aurelius. Sed non puto neglegendum quod in Gualtheri libro est, *Betriacum*, nam & Plut. in Othone *Βητριανόν* habet. FABR.

⁹ *Mense tertio*] Unde negantur inveniri hujus Imperatoris aerei nummi, id est, à triumviris monetaribus Senatus Romani cusi, nam aurei plures, argentei inveniuntur plurimi, Ægyptii quoque ex aere supersunt, qualem quondam in Museo Marciano observavi, & cum cura depingi jussi. Vidi tamen unum aereum secundae

magnitudinis, neque Graecum neque Ægyptium, sed Latinis insignitum literis, quem merito crucem Antiquariorum vocaveris, nam, ut verum fatear, decidere ipse nothus, an genuinus sit, jure non amsim. Servatur Amstelodami in locupletissimo Gazophylacio Gofuini Uilenbroekii. Utriusque nummi picturam subjunxi. Servantur, quum alibi, tum Aquis Sextiis in selecta quoque gaza Lebrethiana, nummus Othonis Graecus victoriam ejusdem, adposito deae busto ad humeros alato, designans. Servatur in eadem Gaza nummus Claudii, ex eo genere, qui Antiochiae, cum nota S. C. laureae inclusa, signati creduntur. Is nummus ad collum inpressam habet notam, quae nexus literarum, quae Othonis nomen & imperatoris titulum exprimunt, comprehenduntur. Et horum picturam non il- lubenter adjeci.

varet, postquam de Vespasiano comperit, ¹⁰ primum deponere molitus est imperium: postea, à quibusdam animatus ¹¹ Sabinum, Vespasiani fratrem, nihil tum mali suspicantem, cum caeteris Flavianis in Capitolium compulit: succensoque templo, & mixta simul flamma ruinaque, omnes in unum pariter interitum ¹² ac tumulum dedit. Post deficiente in Vespasiani nomen exercitu suo destitutus, adpropinquantibus ¹³ jam hostibus trepidus, cum se in quamdam proximam palatio cellulam contrusisset, turpissime inde protractus, cum per viam sacram nudus duceretur, passim ¹⁴ cunctis finum in os ejus jactantibus, in forum deductus, ¹⁵ octavo quam regnum praesumerat men-

¹⁰ *Primum deponere molitus imperium:*] Sic exstat in Cod. August. & MSS. non *deponere est molitus*, ut in Vulgg. Florentt. mox legunt *post a quibusdam animatus*, non *postea*.

¹¹ *Sabinum, Vespasiani fratrem,*] Xiphili- nus in Vitellio *de Sabino* inquit, *συμφωνῶντος Οὐιδίου*. Cum Orosio Tacitus, Eutropius, caeterique faciunt. FABR.

¹² *Ac tumulum dedit.*] Vulgares *tumulum dedit*. Sane illi dederunt. LAUT. Quod mirum in quibusdam Edd. placere

potuisse Fabricio, quum Bolsuing. Ed. meliorem jam exhibuisset lectionem, quae & in Ed. August. & in MSS. melioribus, & denique a Scotto quoque invenitur recepta; unde errore comperto, in quadam ex suis quoque correxit ipse Fabricius.

¹³ *Jam*] Coll. Gronov. Edit. August. & Cod. Perizon. *usque jam*.

¹⁴ *Cunctis*] Abest a quibusdam MSS. & Ed. Aug.

¹⁵ *Octavo &c.*] Breve Vitellii imperium.

menſe, apud Gemonias ſcalas minutiffimorum iĉtuum crebris com-
punctionibus excarnificatus, atque inde unco tractus, ¹⁶ & in Ti-
berim

rium cauſa eſt quod nummi ejus aerei
primae magnitudinis valde rari ſint, Graece
vero inſcripti longe rariffimi. Unde pro-
nunciat Vaillantius in Numiſm. Imp. Gr.
p. 20. „ Nummi Vitellii ex Aegypto tan-
tum viſuntur, & Othonianis ſunt rario-
res. „ Quae quidem eo lubentius ad-
duxi, ne curioſos lectores defraudem
conſpectu duorum rariffimorum praeſtan-
tiſſimorumque hujus Imperatoris nummo-
rum, quos in ſecretiore Muſeo meo ſtu-
dioſe adſervo. Alter, pulchritudine & in-
tegritate conſpicuus, exhibet Vitellii ca-
put nudum cum epigaphe hac, *Αυλος ΟΥΙΤΕΛΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ*. Ab altera parte
Victoria cernitur feſtinans, cum ſerto &
laurea, annus Imperii primus ſigna-

tur per literas *Λυκαβάντος Α*. Victori-
am de Othone celebrat typus. Alter nummus,
itidem Graece inſcriptus, eo notabilior eſt,
quod non ſit in Aegypto cuſus, adeoque
ejus generis, cujus conſpectus Vaillanti-
um, quo nemo plures vidit in hoc gene-
re, fugit. Caput Vitellii laureatum exhi-
bet, cum inſcriptione, *Αυλος ΟΥΙΤΕΛΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ CEB*. Ab altera parte Diana Lu-
cifera, ſive Ceres cernitur, utraque manu
facem tenens, ex literis vero, injuria tem-
porum detritis, ſuperſunt tres *ΤΕΛ*. quae
Telmeſſum, Cariae, Lyciae vel Piſidiae
urbem designare poſſunt, niſi legamus
ΤΕΛ. ut ſit media pars nominis proprii, vel
alia urbs ſub literis illis lateat. Uterque
nummus indubitatae fidei eſt.

Aereos quoque primae magnitudinis poſſi-
deo, verum ab aliis jam vulgatos, at in-
ter reliquos, ſecundae magnitudinis duos
ſervo, quorum prior eo typo nondum eſt
editus. Celebrat is quoque victoriam de
Othone, quam conſenſui exercituum ac-

ceptam fert Imperator. Poſterior jaſtat
reſtitutam libertatem, quam bellua vorax,
gulae & ventri dedita, non homo, miſe-
re oppreſſerat.

¹⁶ Et in Tiberim merſus] Lugd. Batt.
tert. cum Coll. Gronov. & in Tiberim miſſus.

berim merfus, etiam communi caruit sepultura. ¹⁷ Multis autem & nefariis modis per complures dies à Vespasiani militibus, adversum senatum populumque Romanum indiscreta caede saevitum est.

¹⁷ *Multis autem &c.*] Vide Tacitum lib. IV. Historiar. cap. I. & II. ubi fusius miseria tum Urbis describitur, & quomo-

do miles caedibus & rapinis victorem, Domitianus stupris & adulteriis filium principis egerit.

C A P U T IX.

Vespasiani Augusti & Titi Imperium quomodo rebellantes Judaeos compresserit, ad haec urbem Hierosolymam cum templo solo aequaverit. De caeteris eorum gestis.

ANno ab Urbe condita DCCCXXV. brevi illa quidem sed turbida tyrannorum tempestate discussa, tranquilla sub Vespasiano duce serenitas rediit. Namque ut ¹ paulo altius repetam, Judaei post passionem Christi destituti in totum gratia Dei, cum omnibus undique malis circumvenirentur, ² quibusdam ³ in Carmelo monte seducti fortibus, quae portenderent exortos à Judaea duces rerum potituros fore, ⁴ praedictumque ad se trahentes, in rebellionem exarserunt. ⁵ Exstinctisque Romanis praesidiis, legatum quoque Syriae suppetias ferentem, ⁶ rapta aquila & caesis copiis, fu-

¹ *Paulo altius*] Florent. sec. paullo ant. Edd. quaedam latius

² *Quibusdam*] MSS. & Edd. nonnulli per quemdam.

³ *In Carmelo monte*] Ita recte legitur in Manuscriptis. Lege Suet. in Vespas. c. IV. sed de bello Judaico Josephi libri omnia abunde suppeditabunt. FABR.

⁴ *Praedictumque*] Perizon. portentumque.

⁵ *Exstinctisque Romanis praesidiis*] Lugd. Bat. quart. Cunctis exstinctisque &c. Ed. August. Cumque exstinctis Romanis &c.

⁶ *Rapta aquila*] Ex Suetonio haec de-

sumta sunt, apud quem eadem inveniuntur in Vespas. cap. IV. Suetonii autem verba varie & mutare & explicare Viri Docti tentarunt. Praeterire autem nequeo Christiani Wormii explicationem, quam inveni in Lib. II. ejusdem de corruptis Antiq. Hebr. apud Tacitum & Martialem Vestigiis. Verba ejus pag. 4. haec sunt, „Suppetit mihi, quo id demonstrem, in „signis aliquis Suetonii locus, in illis Fla- „vii Vespasiani capite IV. p. 462. Judaei „ad se trahentes, rebellant, caesoque praeposito, legatum insuper Syriae consularem, „suppetias ferentem, rapta aquila, fugaverunt.

fugaverunt. Ad hos Vespasianus à Nerone missus, Titum filium suum majorem inter legatos habuit. Nam multas & validas legiones secum in Syriam trajecit. Itaque cum Judaeos, multis eorum oppidis captis, ⁷ in urbem Hierosolymorum, praecipue ob diem festum congregatos, obsidione clausisset, cognita Neronis morte, hortatu plurimorum regum & ducum, maxime Josephi Judaeorum ducis sententia, qui captus, cum in vincula ⁸ conjiceretur, constantissime dixerat (sicut Suetonius refert) continuo se ab eodem, ⁹ sed Imperatore, solvendum, Imperium adeptus est, relictoque in castris ¹⁰ ad procurationem obsidionis Hierosolymorum filio Tito, per Alexandriam profectus est Romam. Sed cognita interfectione Vitellii, ¹¹ paulisper Alexandriae substitit: Titus vero magna ac diuturna obsidione Judaeos premens, machinis cunctisque bellicis molibus non sine multo suorum sanguine tandem muros civitatis irrupit. Sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quam ¹² reclusa multitudo sacerdotum ac principum tuebatur, majore vi & mora opus fuit. Quod tamen postquam in potestatem redactum opere atque antiquitate suspexit, diu deliberavit, utrum tamquam incitamentum hostium incenderet, an in testimonium victoriae reservaret. Sed Ecclesia Dei jam per totum orbem uberrime germinante, hoc tamquam effoetum ac vacuum, nullique usui bono commodum, arbitrio Dei auferendum fuit.

runt. Alii quidem hic caesum Syriae legatum, utpote Gessium Florum, negant, cum tamen expresse Josephus in Vita sua p. 1000. scribat: ὁ δὲ ἐπελθὼν καὶ συνβαλὼν μάχῃ ἐνίκηθη, πολλὰν τῶν μετ' αὐτὸν πεσόντων, καὶ γίνεται τὸ Γεσίου πλάσμα συμφορᾶ τῆς παντὸς ἡμῶν ἔθνους. Ille vero reversus in praelio victus est, multis una cum illo cadentibus, & facta est Gessii caedes omnis nostrae gentis pernicies. Aquilam vero Romanam raptam esse, gratis dicere Suetonium plerique adserunt, licet si res probe examinetur, summa ipsi fiat injuria, raptam aquila suppetias tulisse Florum adserit, i. e. diu postquam raptam esset aquila eum advenisse. At quomodo raptam vult aquilam Suetonius? An in praelio? minime; sed respicit ad

ἡγεμόνα μέγαν, aquilam auream magnam, quam in signum Romani imperii super majorem templi partem suspendi curaverat Herodes. Hanc enim, non sine ingenti tumultu plebs Judaica dejecit, ut memorat Josephus libro Antiq. Judaic. XVII. & de Bell. Jud. I.

⁷ In Urbem] Ed. Aug. in urbe.

⁸ Conjiceretur,] MSS. quidam coerceretur.

⁹ Sed imperatore] Quidam MSS. sed ab imperatore.

¹⁰ Ad procurationem] Florent. sec. delet ad & scribit procuratione, superscribitur vero procuratore.

¹¹ Paulisper] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. paululum.

¹² Reclusa] Coll. Gronov. reclusam, Ed.

fuit. Itaque Titus Imperator ab exercitu pronuntiatus, templum
¹³ in Hierosolymis incendit ac diruit : quod à die conditio-
 nis primae usque ad diem everfionis ¹⁴ ultimae, manserat annis mille
 centum & duobus. Muros urbis ¹⁵ universos solo ¹⁶ adaequavit. ¹⁷ Sex-
 centa millia Judaeorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius
 referunt. ¹⁸ Iosephus vero Judaeus, qui ei tunc bello praefuit, &
 apud Vespasianum propter praedictum Imperium veniam gratiamque
 meruerat, ¹⁹ scribit undecies centena millia gladio & fame perisse :
 reliquias vero Judaeorum ²⁰ diversis actas conditionibus toto orbe
 dispersas : quarum numerus ad ²¹ nonaginta millia hominum fuisse
 narratur. ²² Vespasianus & Titus Imperatores, magnificum agen-
 tes de Judaeis triumphum, urbem ingressi sunt. Pulchrum & igno-
 tum antea cunctis mortalibus inter trecentos viginti triumphos, qui
 a con-

Ed. Aug. *inclusam*. MSS. reliqui omnes Gronov. *nongenta*.
 vulgatam tuentur.

¹³ *In Hierosolymis*] Priorem vocem de-
 lent Ed. Aug. & Florent. sec.

¹⁴ *Ultimae*] Florent. sec. *ultimam*, si-
 cut aliquanto ante *prima*.

¹⁵ *Universos*] Abest a Lugd. Bat. sec.

¹⁶ *Adaequavit*] Lugd. Bat. quart. Cod.
 Aug. & Florent. sec. *aequavit*.

¹⁷ *DC. millia Judaeorum*] Idem numerus
 est apud Eusebium. Tu praeter Iosephum
 lege Egesipp. lib. V. FABR.

¹⁸ *Iosephus vero*] De bello Judaico li.
 VII. c. 17. FABR.

¹⁹ *Scribit*] Florent. sec. *scripsit*.

²⁰ *Diversis*] Perizon. *variis*.

²¹ *Nonaginta*] Lugd. Bat. tert. & Coll.

²² *Vespasianus & Titus*] Victoriā
 hanc atque triumphum plures & diversi
 generis celebrant nummi, quo refero pul-
 cherrimum, quem servo, ineditum, pri-
 mae magnitudinis, in quo Victoria Impe-
 ratori, ex adverso stanti, tropaeum in
 manus tradit, qui typus cui rei inserviat
 docet adposita inscriptio VICTORIAE
 AUGUSTI. Ad concordiam Titi & Do-
 mitiani fratrum, sub Tito cūsum pulcherri-
 mum refero alterum, qui penes me est, e-
 jusdem magnitudinis, & ineditum, in quo
 Domitianus & Titus stantes ex adverso
 togati dextras jungunt, dea Pietate inter-
 media, adscribitur praeclaro huic nummo
 PIETAS AUGUSTI.

a conditione Urbis, ²³ usque in id tempus acti erant, hoc ²⁴ spectaculum fuit, patrem & filium uno triumphali curru vectos, gloriosissimam ab his qui patrem & filium offenderant, victoriam reportasse. Qui continuo omnibus bellis ²⁵ ac tumultibus domi forisque compressis, pacem totius orbis pronuntiaverunt, & Janum geminum obsecratis cohiberi claustris, ²⁶ sexto demum ipsi post Urbem con-

²³ *Usque in id tempus*] Ed. Aug. & MSS. aliquot, malunt, *usque ad id tempus*.

²⁴ *Spectaculum fuit*,] Abest vox ultima ab Ed. August.

²⁵ *Ac tumultibus*] Non invenitur in

Cod. Perizon.

²⁶ *Sexto demum*] Proprie septimo, sed Neronem non computat, quia sine causa clausit, ut ait Casaubonus, quem vide ad Sueton. in Augusto cap. XXII.

conditam censuerunt. Jure enim idem honos ultioni passionis Domi-
ni inpenfus est, qui etiam nativitati fuerat adtributus. Tunc dein-
de sine ullis bellorum tumultibus in inmentum respublica Romana
provehitur: ²⁷ siquidem Achaja, Lycia, Rhodus, Byzantium,
Samos, Thracia, Cilicia, ²⁸ Commagene, tum primum redactae in
provincias, Romanis iudicibus, legibusque paruerunt. Nono autem
Imperii ejus anno tres civitates Cypri terrae motu corruerunt, & Ro-
mae magna pestilentia fuit. Vespasianus autem in villa propria cir-
ca Sabinos nono anno principatus sui profluvio ventris mortuus est.
²⁹ Anno ab Urbe condita octingentesimo vigesimo octavo, Titus se-
gregatis a numero principum Othone & Vitellio, ab Augusto octa-
vus, biennio post Vespasianum regnavit. Cujus tanta tranquillitas in
Imperio fuit, ut nullius omnino sanguinem in republica admini-
stranda fuisse referatur. Et tamen tunc Romae orto repente in-
cendio, plurimae aedes publicae concrematae sunt. Abruptum tunc
etiam ³⁰ Vesuvii montis verticem magna profudisse incendia ³¹ fe-
runt, torrentibusque flammarum ³² vicina regionis cum urbibus ho-
minibusque delesse. Titus cum ingenti omnium luctu in eadem villa,
qua pater ejus, morbo absumtus est.

²⁷ *Siquidem Achaja &c.*] Eadem Eu-
tropius lib VII. Sueton. in Vespas. cap.
VIII. FABR.

²⁸ *Commagene*] Confer Spanhemium
Orb. Rom. p. 260.

²⁹ *Anno ab u. c.*] Titi vitam scribunt
copiose Xiphil. & Suetonius, brevi-
ter Eutropius & Sex. Aurelius. FABR.

³⁰ *Vesuvii.*] Incendium Vesuvii mon-
tis lege apud Xiphilinum in Tito, meminit
Suetonius in Tito cap. 8. & Plin. in Epist.
FABR.

³¹ *Ferunt,*] Ed. August. fertur.

³² *Vicina regionis*] Coll. Gronov. vi-
cinas regiones.

CAPUT X.

De Flavii Domitiani Caesaris Imperio ; rebus gestis & facinoribus.

ANno ab Urbe condita DCCCXXX. , ¹ Domitianus Titi frater , ab Augusto nonus , fratri successit in regnum. Qui per annos quindecim ² ad hoc paulatim per omnes scelerum gradus crevit , ut confirmatissimam toto orbe Christi Ecclesiam , datis ubique crudelissimae persecutionis edictis , convellere auderet. Is in tantam superbiam prolapsus fuit , ut dominum sese ac Deum vocari , scribi , colique jusserit. Nobilissimos è senatu , invidiae simul ac praedae causa , alios palam interfecit , alios in exilium trussit , ibique trucidari imperavit. Libidinis intemperantia quidquid ³ cogitari potest , fecit. ⁴ Plurimas urbis aedes , destructis populi Romani rebus extruxit. Bellum adversum Germanos & Dacos per legatos gessit pari reipublicae perniciem ; cum & in Urbe ipse senatum populumque laniaret , & foris male circumactum exercitum adsidua hostes caedere conficerent. Nam quanta fuerint ⁵ Diurpanei, Dacorum regis , cum Fusco duce praelia , quantaque Romanorum clades , longo textu evolverem , nisi Cornelius Tacitus , qui hanc historiam diligentissime contexuit , de reticendo interfectorum numero , & Sallustium Crispum , & alios auctores quamplurimos sanxisse , & se ipsum idem potissimum elegisse dixisset. Domitianus tamen pravissima elatus jactantia , sub nomine superatorum hostium de extinctis legionibus triumph-

¹ Domitianus] De Domitiano Xiphilinus , Suetonius , Eutrop. & Aurelius Victor. FABR.

² Ad hoc] In uno ex Lugd. Batt. deletur , in alio legitur *modestus ad hoc*. Aliquanto post pro *trussit*, Ed. August. *miserabiliter trussit*.

³ Cogitari potest] Lugd. Bat. tert. cum

Coll. Gronov. *excogitari*.

⁴ Plurimas urbis aedes ,] Florent. duo , *plurima urbis* , sed *destructis* &c.

⁵ Diurpanei ,] In Gualth. lib. est *Diurpanis* , Xiphilinus Dacorum Regem *Decabalum* nominat. Eum lege , quando Tacitus , cujus Orosius meminit , ad nos non pervenit. FABR. P p p 2 6 Se-

triumphavit. Idemque efferatus superbia, qua se Deum coli vellet, persecutionem in Christianos agi, ⁶ secundus à Nerone, imperavit. Quo tempore etiam ⁷ beatissimus Joannes Apostolus in Patmum insulam relegatus fuit. Inter Judaeos quoque acerbitate tormentorum & cruentissimae quaestionis exquiri genus David, atque interfici praeceptum est, dum prophetis sanctis & invidetur, & creditur, quasi adhuc futurus esset ex semine David, qui regnum posset adipisci. Continuo tamen Domitianus ⁸ crudeliter in palatio a suis interfectus est: cujus cadaver populari sandapila per vespillones exportatum, atque ignominiosissime sepultum est.

⁶ *Secundus a Nerone,*] Confer Tertuliani Apologeticum, & Notas ad eundem p. 60.

⁷ *Beatissimus Joannes*] Sophronius scri-

bit, Joannem Apostolum in exilium relegatum anno XIII. Imperii Domitiani. Idem est in Euseb. Chron. FABR.

⁸ *Crudeliter*] Cod. Perizon, *justissime.*

C A P U T XI.

Coccei Nervae Caesaris Imperium.

ANno ab Urbe condita DCCCXLVI. ¹ quamvis Eutropius quinquagesimum hunc esse annum scripserit, ² Nerva admodum senex a Petronio, praefecto praetorio, & Parthenio spadone, ³ interfectore Domitiani, Imperator decimus ab Augusto creatus, ⁴ Trajanum in regnum adoptavit, per quem revera ⁵ ad-

¹ *Quamvis Eutropius*] Eutropius initio libri octavi. FABR.

² *Nerva*] De Nerva lege Xiphilinum, Eutropium & Aurelium. FABR.

³ *Interfectore Domitiani,* Florent. sec. *interfecto Domitiano.*

⁴ *Trajanum &c.*] Exstant nummi hujus adoptionis testes, jam ab Antiquariis vulgati. Quare malo ineditum & Graecum (qui inter rariores hujus Imperatoris est)

hic proferre. Circa caput Nervae laureatum legitur ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΝΕΡΩΑ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ. *Imperator Nerva Caesar Augustus.* Ab altera parte templum cernitur hexastylum, cum inscriptione ΚΥΖΙΚΗΝΩΝ ΕΠΙ ΤΙΤΩ ΠΟΜΠΩΝΙΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΕ Β. *Cyzicenorum, sub Tito Pomponio proconsule anno secundo.* Nummus hic, quum alias, tum propter proconsulis titulum, nomenque ejusdem adpositum, notabilis est. Exstat in Museo Hermanni Horstii. ⁵ *Ad-*

5 adflictae Reipublicae divina provifione confultit. 6 Hic primo edicto fuo cunctos exfules revocavit : unde & Joannes Apoftolus hac generali indulgentia liberatus , Ephesum rediit : emenfoque anno Imperii fui Nerva, confectus morbo, diem obiit.

5 *Adflictae reipublicae*] Amplius hoc, quod a manu Orosii alienum non videtur, addit praestantissima Edit. Augustana ; ad *felicitatem adflictae reipublicae*, & reliqua legit, *divina provifione confultit*. Recte autem fcribit adflictae reipublicae confultum divina provifione per Trajanum principem fuiffe. Nervae enim, ut senis imperatoris , brevi imperio re-

creata quidem fuit reipublica, fed sub Trajano, ejusque longo fatis imperio, lacertos movit, barbaros non modo repulit fed & univerfum fere Orientem domuit, unde fibi vifa fuit Roma ad aeternitatem, quo adulationis utebantur titulo, ut ex infigni hoc medallione, qui inter Numismata Pifana exftat, patet, adfpirare.

6 *Hic primo edicto fuo &c.*] Confer ticum pag. 61.

CAPUT XII.

Ulpii Trajani Caesaris Augusti imperium & res gestae.

ANno ab Urbe condita DCCCXLVII., Trajanus, genere Hispanus, undecimus ab Augusto, reipublicae gubernacula Nerva tradente suscepit, ac ¹ per annos decem & novem tenuit. Apud Agrippinam, Galliae urbem, insignia sumsit imperii: mox Germaniam trans Rhenum in pristinum statum reduxit: ² trans Danubium multas gentes subegit. Regiones autem trans Euphratem & Tigrim sitas provincias fecit. Seleuciam & Ctesiphontem & Babylonem occupavit. In persequendis sane Christianis errore deceptus, tertius à Nerone, cum passim repertos cogi ad sacrificandum idolis,

ac

¹ Per annos XIX.] His Xiphilinus ex Dione addit menses VI. (Cassiodorus IV. habet), dies XV. FABR.

² Trans Danubium multas gentes subegit.] Ingens omnis generis nummorum est numerus, qui victorias & tropaea Trajani celebrant. Unum tantum ex Num. Pisani, quo adventus in Urbem & reditus ex bello Dacico celebratur adpingam, alterum Graecum & ineditum. A nummi Graeci parte priore cernitur bustum Trajani, capite laureato; pectus atque humeri lorica & aegide armantur, exsculpto in thorace.

equestri expeditionis typo, cum inscriptione in ambitu nummi ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΤΡΑΙΑΝΟΥ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΔΑΚΙΚΟΥ. Imperator Caesar Trajanus Augustus Germanicus, Dacicus Ab altera parte insignis est victoriae in Oriente typus. Cernitur enim Oriens, ex pallio, sceptro & corona radiata facile cognitus, citis insistentis quadrigis, dextra, ut pingi solet, elevata; advolante supra equorum capita Victoria cum tropaeo. Adponitur infra annus imperii ΑΥΓΑΒΑΤΩ ΙΖ decimus sextus.

ac detrectantes interfici praecepisset, plurimique interficerentur,³ Plinii Secundi, qui inter caeteros iudices persecutor datus fuerat, relatu admonitus, eos homines praeter confessionem Christi honestaque conventicula nihil contrarium Romanis legibus facere, fiducia sane innocentis confessionis nemini mortem gravem ac formidolosam videri, rescriptis illico lenioribus⁴ temperavit edictum. Verumtamen continuo Romae aurea domus à Nerone,⁵ totis privatis publicisque rebus impensis, condita, repentino conflagravit incendio, ut intelligeretur missa etiam ab alio persecutio in ipsius potissime monumentis, à quo primum exorta esset, atque in ipso⁶ auctore puniri.⁷ Terraemotu quatuor urbes Asiae subversae,⁸ Helea, Myrina, Pitane, Syme, & Graeciae civitates duae, Opuntiorum & Oritorum. Tres Galatiae civitates eodem terraemotu dirutae. Pantheon Romae fulmine concrematum; Terraemotus⁹ Antiochiam pene totam subruit civitatem. Incredibili deinde motu sub uno tempore Iudaei, quasi rabie efferati, per diversas terrarum partes exarserunt. Nam & per totam Libyam adversus incolas atrocissima bella gesserunt: quae adeo tunc interfectis cultoribus desola-

³ Plinii Secundi,] Epistola Plinii ad Trajanum de Christianis exstat lib. X. FABR.

⁴ Temperavit edictum.] Vide Notas ad Tertulliani Apologeticum pag. 59.

⁵ Totis privatis] Edd. Vett. quaedam tot privatis &c.

⁶ Auctore] Abest ab Ed. August.

⁷ Terraemotu] De hoc terraemotu Eu-

sebius in Chron. De Antiochiae Terrae motu Xiphilinus in Trajano. FABR.

⁸ Helea,] Mesopotamiae oppidum, non longe a Carrhis, Ammiano Marcellino Hileia, Ptolemaeo Eleia aut Ilia vocatur.

⁹ Antiochiam] Coll. Gronov., Antiochiae. Sed Ed. August. MS. Florent. sec. & Perizon. cum Ultr. in Antiochia, quo vide-

solata est, ut nisi postea Hadrianus Imperator collectas aliunde colonias illuc deduxisset, vacua penitus terra, abrafo habitatore, mansisset. Aegyptum vero totam & Cyrenem & Thebaida cruentis seditionibus turbaverunt. In Alexandria autem commisso praelio victi & adtriti sunt. In Mesopotamia quoque rebellantibus jussu Imperatoris bellum illatum est. Itaque multa millia eorum vasta caede deleta sunt. ¹⁰ Sane Salaminam, urbem Cypri, interfectis omnibus acolis deleverunt. Trajanus, ut quidam ferunt ¹¹ apud Seleuciam Isauriae urbem profluvio ventris exstinctus est.

videtur quoque inclinare Florent. sec. scribens in *Anthioniciam*.

¹⁰ Sane Salaminam] Abest a quibusdam MSS. vox *sane*, & forte ulceris aliquod in ea latet.

¹¹ Apud Seleuciam] Sic Eutropius, Eusebius & Cassiodorus. At Xiphilin. ita, καὶ ἐς Σελινούσα Κιλικίας ἐλθὼν, ἣν δὲ καὶ Τραιανόπωλιν καλεῖται, ἐκείνης ἀπέψυξε. FABR.

C A P U T : XIII.

Aelius Hadrianus Caesar, ejusque imperium.

¹ Anno ab Urbe condita DCCCLXVII. ² Hadrianus, consobrini Trajani filius, duodecimus ab Augusto principatum adeptus, uno & viginti annis imperavit. ³ Hic per Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Atheniensem, virum fide sapientiaque plenum, & per Serenum Granium legatum, libris de Christiana religione compositis, instructus atque eruditus, praecepit ⁴ per epistolam, ad Minucium Fundanum proconsulem Asiae datam, ut

¹ Hadrianus,] Hadriani vita ex Dione à Xiphilino, & à Spartiano descripta exstat.

² Consobrini Trajani filius,] Ita edidi ex MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. Mirum Editores consobrinae reliquisse, ne inspecto quidem Spartiano, cujus verba sunt in *Adr. cap. 1. Adriano pater Aelius*

Adrianus, cognomento *Afer*, fuit, consobrini Trajani imperatoris.

³ Hic per Quadratum] Add. Notas ad Tertull. Apolog. pag. 65.

⁴ Per epistolam, ad Minucium] Hujus Epistolae exemplum legitur in Ecclesiast. Histor. Eusebius lib. IV. capite nono. FABR.

ut nemini liceret Christianos sine objectu criminis aut probatione damnare. ⁵ Idem quoque continuo ⁶ pater patriae in senatu ultra morem majorum adpellatur, ⁷ & uxor ejus Augusta. Hadrianus Rempublicam justissimis legibus ordinavit, bellum contra Sauromatas gessit

⁵ Idem quoque] Florent. sec. & Edd. quaedam idemque.

⁶ Pater Patriae] Qui titulus in omni-

bus fere nummis ejusdem adscribitur, & quidem ab utraque parte in hoc Medallione, qui inter Numismata Pisana invenitur.

Quamvis autem Senatus statim patris patriae nomen novo imperatori detulerit, recusantis tamen specie adsumsisse innuit Spartian. in Vita ejus cap. VI. Patris patriae nomen sibi delatum statim & iterum postea distulit: quod hoc nomen Augustus sero meruisset.

⁷ Et uxor ejus Augusta.] Merito, ejus

enim favore ejusdemque per Plotinam factione ad imperium pervenit. Confer Spartian. cap. II. & IV. Sabinæ Augustae insignis Medallio invenitur inter Nummos Caesareos, in quo capite spicis coronato Cereri, & leone vecta Deorum matri adsimilatur.

fit & vicit. ⁸ Judaeos sane, perturbatione scelerum suorum exagitatos, & Palaestinam, provinciam quondam suam, depopulantes, ultima caede perdomuit: ultusque est Christianos, quos illi, Cotheba duce, quod sibi adversus Romanos non adsentarentur, excruciabant; praecepitque, ne cui Judaeo introeundi Hierosolymam esset licentia, Christianis tantum civitate permessa: quam ipse in optimum statum, murorum exstruktionem reparavit, & Aeliam vocari de praenomine suo praecepit.

⁸ Judaeos sane, perturbatione] De hoc bello Xiphilinus, qui scribit Hadrianum, colonia Hierosolymam deducta, urbem Aeliam Capitolinam adpellasse. FABR.

C A P U T XIV.

Antonini Pii Caesaris imperium.

Anno ab Urbe condita DCCCLXXXVIII. ¹ Antoninus, cognomento Pius, tertiusdecimus ab Augusto Imperator creatus,

¹ Antoninus,] Antonini Pii vita ad Dio-cletianum scripta à Capitolino exstat. FABR. Pulcherrimum hujus Antonini vidi Medallionem Graecum, in quo a parte capitis haec est inscriptio, ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ ΤΙΤΟΣ ΑΙΛΙΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΣ. Imperator Caesar Titus Aelius Adrianus. Ab altera parte Imperator stans in curru bijugo Faustinae uxorem, ut novam nuptam,

flammeo velatam, manu dextra tenet, laeva hastam. Quo veluti Bacchi & Ariadnes typo, imperatori adulantur Smyrnaei, ut patet ex inscriptione, quae haec est. ΟΚΚΑΙΑΝΟΣ ΠΥΤΟ ΕΣΤΙ ΛΕΓΕΝ-ΔΥΜ ΑΙΛΙΟΣ ΑΙΛΙΑΝΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΑΝΕΘΗΚΕ ΣΜΥΡΝΑΙΟΙΣ ΝΕΩΚΟΡΙΣ. Aelius Aelianus strategus posuit Smyrnaeis neocoris.

tus, ² cum liberis suis, Aurelio & Lucio, viginti & non plenis tribus annis rempublicam gubernavit, adeo tranquille & sancte, ut merito Pius, & pater patriae nominatus sit. Hujus tamen temporibus ³ Valentinus haeresiarches, & Cerdo, Magister Marcionis, Romam venerunt. Verum Justinus philosophus ⁴ librum, pro Christiana religione compositum, Antonino tradidit, benignumque eum ⁵ erga Christianos fecit. Antoninus, ad duodecimum ab Urbe lapidem morbo correptus, interiit.

² Cum liberis suis, Aurelio & Lucio,] Marcus Aurelius gener fuit Antonini Pii, ut & Lucius Verus, sed Aurelius, jussu Hadriani a Pio fuit adoptatus, verum ea lege ut is sibi vicissim Lucium adoptaret. Vide Julium Capitolinum in Vita Marci Antonini cap. V. Utriusque effigiem ex numismate Musei Caesarei, ante hanc notam poni curavimus.

³ Valentinus haeresiarches,] Lege Eusebii Hist. li. IV. c. 10. & deinceps. Justi-

ni liber, inter opera ipsius à Roberto Stephano impressus, exstat. FARR.

⁴ Librum, pro Christiana religione compositum,] Perizon. & tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. legunt de Christiana religione. Primus deinde ex Lugd. Batt. composuit & Antonino tradidit.

⁵ Erga Christianos] Addunt Vulgg. homines, sed, ut inutile, abjiciunt Perizon. & Ed. August. Forte legendum, erga Christianos omnes fecit.

CAPUT XV.

M. Antoninus Verus quid in imperio suo gesserit.

ANno ab Urbe condita DCCCCXI. ¹ Marcus Antoninus Verus, quartusdecimus ab Augusto, regnum ² cum Aurelio Commodo fratre suscepit, mansitque in eo annis decem & novem. ³ Hi primi rempublicam aequo jure tutati sunt, bellum deinde contra Parthos admirabili virtute & felicitate gesserunt. ⁴ Lucius Antoninus Verus ad id bellum profectus est. Vologaesius enim, rex Parthorum, gravi eruptione Armeniam, Cappadociam, Lyciamque vastabat. Sed Antoninus, per strenuissimos duces magnis rebus gestis, Seleuciam, Assyriae urbem super Hydaspem fluvium sitam, cum quadringentis millibus hominum cepit, & cum fratre de victoria Parthica triumphavit: ac non multo post, dum cum fratre in vehiculo sedet, casu morbi, quem apoplexiam Graeci vocant, suffocatus interiit. Eo defuncto, Marcus Antoninus solus reipublicae praefuit, sed in diebus Parthici belli persecutiones Christianorum, quarta jam post Neronem vice, in Asia & in Gallia graves praecepto ejus exstiterunt, multique sanctorum martyrio coronati sunt. ⁵ Secuta est lues plurimis

¹ *M. Antoninus*] Hujus quoque Antonini vitam Capitolin. descripsit. De eodem Xiphilinus e Dione. FABR.

² *Cum Aurelio Commodo fratre suscepit,*] Marcus Aurelius, puer adhuc, principio avi sui (Veri) nomen habuit, & Catilii Severi, materni proavi. Post excessum vero patris, ab Adriano Annius Verissimus vocatus est: post virilem autem togam, Annius Verus. Capitolinus in Vita Marci cap. 1. Collegae ejus in imperio, adfinis & filii adoptivi, integrum nomen fuit L. Ceionius Aelius Commodus Verus Antoninus, qui ex Adriani voluntate Aelius adpellatus

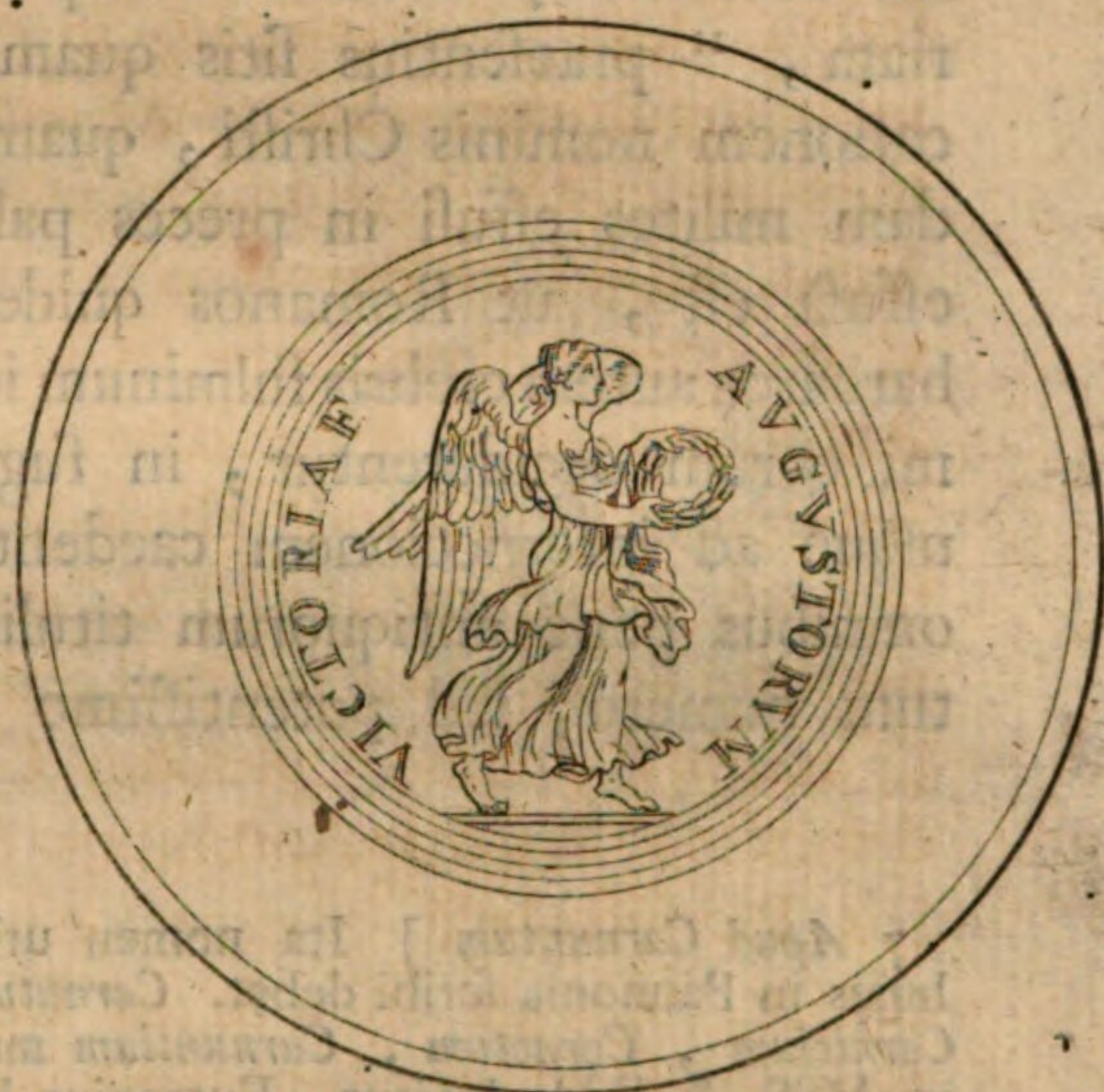
est; ex Antonini conjunctione, Verus & Antoninus. Capitol. in Vita Veri cap. I.

³ *Hi primi rempublicam &c.*] Unde crebro eorumdem facies, ut in hisce Nummis maximi moduli ex Museo Regio, huic pagellae pag. sequ. oppositis, conjungi solent.

⁴ *Lucius Antoninus Verus*] In multis MSS. legitur Annius Antoninus Verus, quod mendum natum videtur ex mutatione literae L. qua Lucius significatur, in literam A. vel repetitione literarum quarumdam ex Antoninus quod sequitur.

⁵ *Secuta est lues.*] De hac peste Lamprius, & Eusebius in Chronico FABR.

mis infusa provinciis : totamque Italiam pestilentia tanta vastavit ,
ut passim villae , agri atque oppida sine cultore atque habitatore
deserta , ⁶ in ruinas sylvasque concesserint. Exercitum vero Roma-
norum cunctasque legiones per longinqua late hiberna dispositas ita
consumtas ferunt , ut Marcomannicum bellum , quod continuo ex-
ortum est , non nisi novo delectu militum , quem triennio jugiter
apud

⁶ In ruinas sylvasque] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. in spi-
nas sylvasque. Non male. Aliquanto post,

pro exortum est , quidam MSS. secutum
est.

apud ⁷ Carnuntum Marcus Antoninus habuit; gestum ⁸ fuisse referatur. Hoc quidem bellum, providentia Dei administratum esse, cum plurimis argumentis, tum praecipue epistola gravissimi ac modestissimi ⁹ Imperatoris apertissime declaratum est. Nam cum insurrexissent gentes ¹⁰ inmanitate barbarae, multitudine innumerabiles, hoc est, Marcomanni, Quadi, Vandali, Sarmatae, Suevi, atque omnis pene Germania; & in Quadorum usque fines progressus exercitus, circumventusque ab hostibus, propter aquarum penuriam, ¹¹ praesentius sitis quam hostis periculum sustineret: ad invocationem nominis Christi, quam subito magna fidei constantia ¹² quidam milites effusi in preces palam ¹³ fecerunt, ¹⁴ tanta vis pluviae effusa est, ut Romanos quidem largissime ac sine injuria refecerit, barbaros autem crebris fulminum ictibus perterritos, praesertim cum plurimi eorum occiderentur, in fugam coegerit. Quorum terga Romani usque ad internecionem caedentes ¹⁵ gloriosissimam victoriam, & omnibus pene antiquorum titulis praefendam, rudi parvoque militum numero, sed potentissimo Christi auxilio, reportarunt. Exstare etiam

⁷ *Apud Carnuntum*] Ita nomen urbis hujus in Pannonia scribi debet. *Carnutum*, *Carnicium*, *Carnotum*, *Carnuntium* male in MSS. & Edd. legitur. Eutropius lib. VIII. cap. XIII. p. 365. *Cum apud Carnuntum jugi triennio perseverasset.* Spartian. in Severo cap. V. *Imperator est adpellatus apud Carnuntum idibus Augustis.* Un- in Inscript. antiqua apud Gruterum p. 1032. num. 2. NATVS CARNVNTO.

⁸ *Fuisse*] Alii *esse*. Quod sequitur, *argumentis*, in Codd. Lugd. Batt. depravatum legitur in *adjumentis*.

⁹ *Imperatoris*] Perizon. *imperatorum*.

¹⁰ *Inmanitate barbarae, multitudine innumerabiles*,] Verba desumpta ex Ciceronis Oratione pro Marcello cap. III.

¹¹ *Praesentius sitis &c.*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *tum praesentis &c.* sed recte *praesentius periculum* vocatur sitis quam quod ab hoste imminebat.

¹² *Quidam milites*] *Militeni* hi milites

erant, de quibus contra Dionem Xiphilinus in Antonino Philosopho. Lege praeterea Eusebium historiae Ecclesiast. lib. V. cap. V. FABR.

¹³ *Fecerunt*,] MSS. Edd. quidam *fecerant*.

¹⁴ *Tanta vis pluviae effusa est &c.*] Confer Apologeticum Tertulliani cap. V. ubi pag. 63. promissimus singularem de hac re & Jove Pluvio Dissertationem. Fecimus quidem id ante viginti annos, sed, mutata statione, aliae nos alio (ut fit) curae avocarunt; tamen,

Bene cogitata si excidunt, non occidunt. Publii Syri sententia est versu 66. pag. 4. Ed. nostrae.

¹⁵ *Gloriosissimam victoriam*,] Victoriae hujus memoriam conservat typo, pondere atque praestantia insignis Medallio, qui olim in Museo Marckiano, nunc Kronenburgiano, Hagaecomitis adservatur. Delineationem ejus, cum cura factam, sisto.

etiam nunc apud plerofque dicuntur literae Imperatoris Antonini, ubi invocatione nominis Christi per milites Christianos, & fitim illam depulfam & collatam fatetur fuiſſe victoriam. Idemque Antoninus Commodum, filium ſuum, adſumſit in regnum; praeteriti etiam temporis per omnes provincias tributa donavit, omniaque ſimul fiſcalium negotiorum calumnioſa monumenta congeſta in foro juſſit incendi, ſeverioresque leges novis conſtitutionibus temperavit. Poſtremo, in Pannonia conſtitutus, repentino morbo diem obiit.

C A P U T XVI.

*L. Antonini Commodi, P. Aelii Pertinacis, & Didii Juliani
Caesarum Augustorum imperia.*

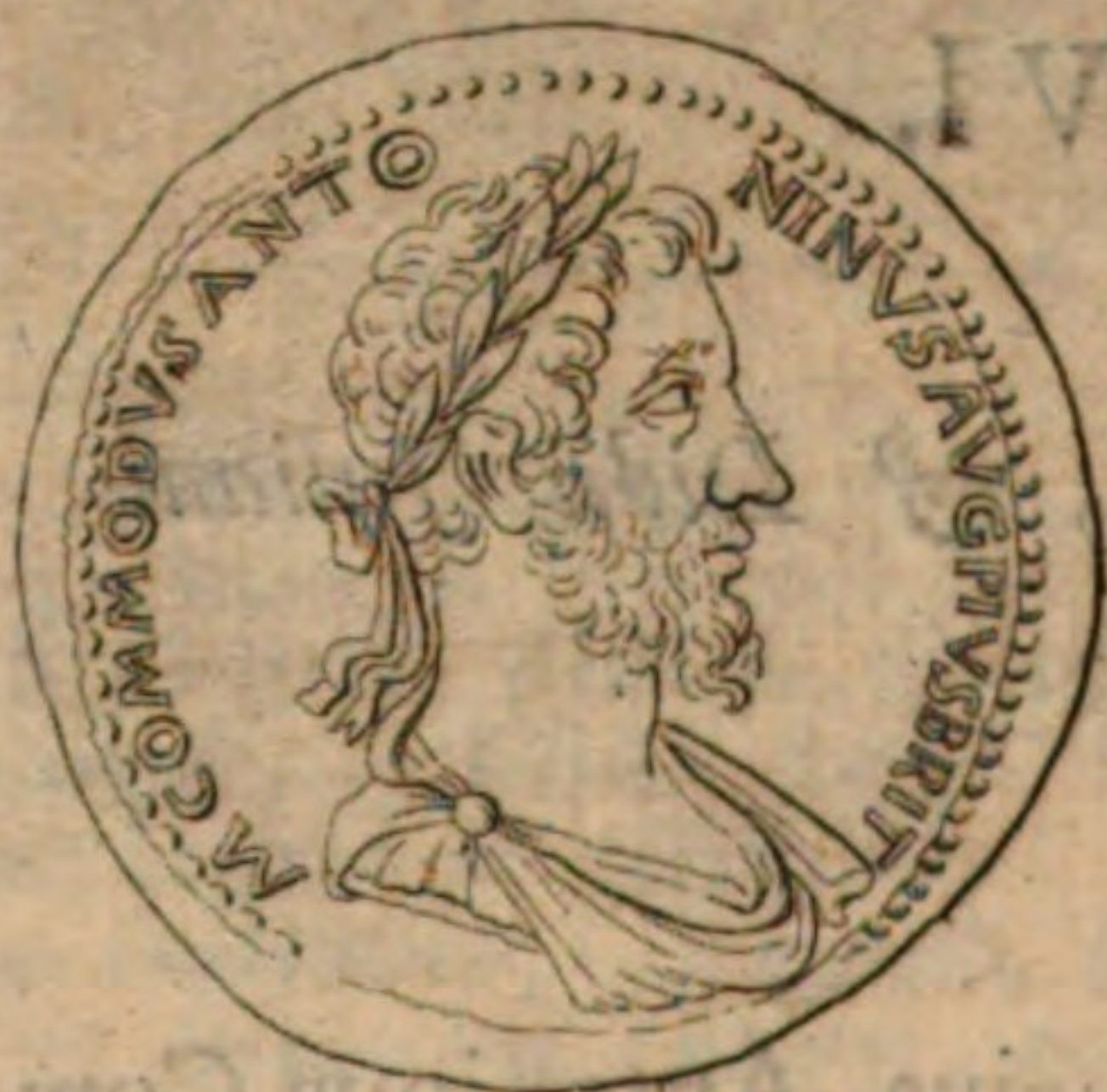
Anno ab Urbe condita DCCCCXXX. ¹ Lucius Antoninus Commodus, quintusdecimus ab Augusto, patri ſucceſſit ² in regnum: man-

¹ L. A. Commodus,] Commodi vitam ² In regnum:] Lugd. Bat. duo, in
deſcripſerunt Lampridius, Xiphilinus, & regno.
Herodianus lib. I. FABR.

mansitque in eo annis tredecim. ³ Adversus Germanos bellum feliciter gessit. Ceterum per omnia luxuriae & obscenitatis dedecora depravatus, gladiatorii quoque armis saepissime in ludo depugnavit, & in amphitheatro feris sese frequenter objecit: interfecit etiam quamplurimos senatores, maxime quos animadvertit nobilitate industriaque excellere. Flagitia regis poena Urbis insequitur. Nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio bibliothecam illam, majorum cura studioque compositam, aedesque alias juxta sitas, rapaci turbine concremavit. Deinde aliud incendium, postea Romae exortum, aedem Vestae & palatium, plurimamque Urbis partem solo coaequavit. Commodus, cunctis incommodus, in domo Vestiliani strangulatus interiisse fertur, hostis generis humani etiam vivus judica-

³ *Adversus Germanos*] Mortuo patre bellum Germanicum statim deferuit. Postea tamen per legatos plurima bella feliciter gessit. Lampridius in Vita Commodi cap. 13. *Victi sunt sub eo tamen, quum ille sic viveret, per legatos, Mauri, victi Daci, Pannoniae quoque compositae: in Bri-*

tannia, in Germania & in Dacia imperium ejus recusantibus provincialibus. Quae omnia ista per duces sedata sunt. Hinc cognomen Britannici in eo, qui sequitur, maximi moduli nummo. Fuit olim in Museo Marckiano nunc invenitur in Kronenburgiano.

dicatus. Post hunc à senatu creatus est senex ⁴ Helvius Pertinax, sextusdecimus ab Augusto, qui sexto mense quam regnare coeperat, ⁵ Juliani jurisperiti scelere, in palatio occisus est. Julianus, interfecto Per-

⁴ *Aelius Pertinax*,] Pertinacis vitam Capitolinus descripsit. De eodem Herodianus libro secundo. Xiphilinus & Eutropius. FABR. Miror quod nomen *Aelius* potuerint concoquere Editores, quum omnes scriptores, & luculenti ejusmodi rerum testes, inscriptiones atque nummi, Helvium, non Aelium, nuncupent. In MSS. Lugd. Batt. pr. & quarto atque Coll. Gronov. non *Aelius* sed *Elvius* legitur, at in Lugd. Bat. secundo, Ultr. & Cod. sed. & Edit. Aug. clare *Helvius* agnoscitur.

Servo majoris moduli aereum nummum hujus imperatoris, Graece inscriptum & longe rarissimum, pudendo sane pretio coemptum, quem testem nominis advoco. In eo, juxta caput Pertinacis laureatum scribitur ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ ΠΟΥΒΛΙΟΣ ΗΕΛΥΙΟΣ ΠΕΡΤΙΝΑΞ ΣΕΒΑΣΤΟΣ. *Imperator Caesar Publius Helvius Pertinax Augustus*. Ab altera parte cernitur Imperator stans in quadrigis, dextra tenens corollam, laeva hastam & habenas, cum nota anni primi imperii ejusdem ΛΥΚΑΒΑΝΤΟΣ Α.

⁵ *Juliani*] De hoc *Juliano* Spartianus, Xiphilinus, Herodianus, & alii. FABR. Proavus fuerat jurisperitus. Uxorem habuit Manliam Scantillam, quae maritum, potentiae cupidine incitavit, ut imperium a militibus pecunia, qua abundabat, licitaretur.

Utriusque nummos aereos mirae artis, secundi ut vocant moduli, subjeci. Illum Didii Juliani ipse servo, alterum in Museo Marckiano quondam vidi. At proprius examinanti, anterior pars ex Julia Severi in Scantillam Juliani corrupta visa fuit.

tinace, invasit imperium: sed mox à Severo apud ⁶ pontem Mulvium bello civili victus, & interfectus est, mense septimo postquam coeperat imperare. Ita inter Pertinacem & Julianum unus annus absumtus est.

⁶ Pontem Mulvium] Sic libri Manuscripti hoc nomen infra quoque edunt cap. XXVIII. nec aliter in vetustis Sallustii libris scriptum invenio. FABR.

C A P U T XVII.

De imperio Septimii Severi Pertinacis Caesaris Augusti, quomodo Christianos adflixerit.

ANno ab Urbe condita ¹ DCCCCXLIV. ² Severus, genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti: qui se ex nomine Imperatoris, quem occisum ultus fuerat, ³ Pertinacem adpellari voluit, septimusdecimus ab Augusto, destitutum adeptus imperium,

¹ Quadragesimo quarto,] Ex MSS. Lugd. Bat. alii XLIII. alii XLVI.

² Severus, genere Afer] Severi vitam Spartianus scripsit. De eodem Xiphilinus & Herodianus libr. II. & III FABR.

³ Pertinacem adpellari voluit,] Innumeri ex argento & aere nummi cognomine hoc inscripti occurrunt. Duos tamen prae ceteris memorabiles, quod Antiquariis haecenus visi non sint, nec ab iis editi, in lucem producere lubet. Alter ex iis Latinis alter Graecis literis inscriptus est. Prior hanc circa Severi laureatum caput habet epigraphen, IMPERATOR CAESAR LUCIUS SEPTIMIUS SEVERVS

PERTINAX AVGVSTVS. Ab altera parte stans cernitur Deus Lunus, ornatu singulari, dextra hastam tenens, laeva, columnae innixus, victoriam globo insistentem tenet, victorias toto Orbe terrarum partas imperatori gratulans, adest a tergo gallus gallinaceus, laevum vero pedem bovino capiti inprimit. Colebatur deus Lunus quum alibi in Oriente, tum Antiochiae, Pisidiae Urbe, in qua, utpotè per Augustum facta colonia Romana, (quare Latinam epigraphen habet) cufum numisma, in circuitu sculpta docet inscriptio, COLONIA CAESAREA ANTIOCHENSIS.

perium, ⁴decem & octo annis tenuit. Hic natura saevus, ⁵multis semper bellis laceffitus, fortissime quidem rempublicam sed laboriosissime rexit. ⁶Pescennium Nigrum, qui in Aegypto & Syria ad tyrannidem adspira-

rave-

Numisma Graecum quum alias, tum mole & pondere suspiciendum, caput Severi laureatum exhibet, cum paludamento ad humeros, & incusa Dianae Ephesiae antementum nota. In circuitu legitur ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ ΛΟΥΚΙΟΣ ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ ΠΕΡΤΙΝΑΞ. *Imperator Caesar Lucius Septimius Severus Pertinax.* Ab altera parte prudentia & fortitudo imperatoris, typo Herculis & Minervae, quae (ut videtur)

dextras, ara intermedia, jungunt, commendatur. Nummum cuderunt Acrasiotae in Lydia, ut docet inscriptio, quae haec est, ΑΚΡΑΣΙΩΤΩΝ ΕΠΙ ΣΤΡΑΤΗΓΩ ΣΤΡΑΤΟΝΕΙΚΙΑΝΟΥ Γ. *Acrasiotarum, sub Stratego Stratoniciano tertium.* Praeclarum hoc Numisma, quod inter primos maximi moduli est, servatur in Museo Horstiano.

⁴ Decem & octo annis] Lugd. Bat. tres, Florentt. duo Cod. Perizon. Ultr. Coll. Gronov. & Ed. Aug. XVII. annos numerant.

⁵ Semper] Lugd. Bat. tres Ultr. & Coll. Gronov. saepe.

⁶ Pescennium Nigrum,] De Pescennio

Nigro iidem, quos modo nominavi. FABR. Quam aegre hujus imperatoris inveniantur numismata sciunt harum deliciarum studiosi, qui plerique omnes iisdem carere coguntur. Possideo argenteum integerrimum, sed cujus typus ab aliis est editus. Prae ceteris vero Aereus maximi moduli

R r r 2

raverat, apud Cyzicum vicit & interfecit. Judaeos & Samaritas re-
bel-

moduli Graece inscriptus, adservatur in fiano Tab. XVIII. num. 1. hic datur ty-
Gaza Parmensi, cujus in Museo Farne- pus,

Quod numisma eo libentius adduxi, ut, quibus in hisce terris longinquitas regionis invidet conspectum ejusdem, conferant haud dissimilem, qui olim in Museo Marckiano exstitit; unde, ut plerosque humanissimi viri nummos rariores, depingendum accepi; nunc autem inspicere potest Hagae Comitum apud Godardum Cronenburgium, cujus Museum plurimis & rarissimis superbit nummis. In utroque numismate caput Pescennii Nigri barbatus & laureatus cernitur, cum paluda-

mento ad humeros, & hac inscriptione ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ ΚΑΙΟΣ ΠΕΣΚΕΝΝΙΟΣ ΝΙΓΕΡΟΣ (in Cronenburg. ΝΙΓΕΡΩΣ) ΣΕΒΑΣ. Imperator Caesar Caius Pescennius Niger Augustus. Ab altera parte Ceres stans, dextra demissa spicas, laeva tacedam ardentem tenet, ante pedes serpens est. Adscribitur ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΝΕΟΚΟΡΩΝ. Antiochenium Neocororum. Nummi materia, seu ipsum aes, ad ferream accedit substantiam.

bellare conantes ferro ⁷ coërcuit. Parthos, Arabas Adiabenosque superavit. Quinta, post Neronem, persecutione Christianos excrucia-
vit, plurimique sanctorum per diversas provincias martyrio corona-
ti sunt. Hanc profanam in Christianos & Ecclesiam Dei praesum-
tionem Severi, coelestis ultio è vestigio ⁸ acta subsequitur. Nam
continuo rapitur, vel potius retrahitur i. Galliam Severus è Syria,
ad tertium civile bellum, unum enim jam Romae adversus Julianum,
aliud in Syria contra Pescennium gesserat, tertium ⁹ Clodius Albi-
nus

Et hoc quidem numisma, sicuti pleraque,
quae edidi, & edenda etiamnum magno
numero servo, summa arte & perfecta
ad archetypos similitudine, in gratiam
meam depinxit solertissimus harum
rerum artifex & peritissimus pictor Fran-
ciscus a Mieris, celebratissimi Francisci
nepos.

⁷ Coercuit.] Edd. Vett. quaedam com-

pescuit.

⁸ Acta] Lugd. Bat. pr. apta. Forte le-
gendum aperta.

⁹ Clodius Albinus] Numisma ejus, ma-
ximi moduli, quod olim Romae servaba-
tur, nunc vero cum aliis ejus generis ad
Caesaream gazam transiit, tale celebra-
tur.

nus, Juliani ¹⁰ in occidendo Pertinace socius, qui se in Gallia Caesarem fecerat, fuscitabat: cujus bello multum utrimque Romani sanguinis fusum est. Albinus tamen apud Lugdunum oppressus & interfectus est. Severus ¹¹ victor in Britannias defectu pene omnium sociorum trahitur. Ubi magnis gravibusque praeliis saepe gestis, receptam partem insulae à ceteris indomitis gentibus vallo distinguendam putavit. Itaque ¹² magnam fossam firmissimumque vallum, crebris insuper turribus communitum, ¹³ per centum triginta & duo millia passuum à mari ad mare duxit. Ibiq[ue] apud Eboracum oppidum

In eo Clodii Albini, sine laurea, cernitur facies, pectus & humeros paludamentum exornat. Adscribitur epigraphe *Decimus* CLODIVS SEPTIMIVS ALBINVS CAESAR. Ab altera parte typus est multis argenteis aliisque Clodii nummis communis, Minerva videlicet, quae Pacifera esse ex habitu & inscriptione colligitur. Adscribitur enim, MINERVAE PACIFerae. COS. II.

¹⁰ *In occidendo Pertinace socius,*] Imo, juxta Capitolinum, in Vita Clodii cap. I. optimus senex Pertinax auctore Albino interemptus est.

¹¹ *Victor in Britannias*] De Severi ex-

peditione in Britannias praeter superiores scribit Cassiodorus. FABR.

¹² *Magnam fossam*] Lugd. Batt. quatuor cum Cod. Ultr. & Coll. Gronov. *maximam fossam.*

¹³ *Per centum & triginta duo millia passuum*] In hisce numeris centenarium abundare ex aliorum scriptorum collatione docuit Scottus ad Victorem Ed. Arntz. p. 533. Utrum apud descriptors, an ipsum Orosium culpa sit, dubium videtur; neque enim MSS. modo omnes, sed & Historia Miscella Pauli Diaconi, qui Orosianis verbis (ut passim) utitur, eundem numerum exhibet, ut in Collect. seu

dum morbo obiit. ¹⁴ Reliquit duos filios, ¹⁵ Bassianum & Getam: quorum Geta hostis publicus judicatus, interiit. Bassianus, Antonini cognomine adsumto, regno potitus est.

seu Thesauro Murator. Tom. I. p. 65. patet.

¹⁴ Reliquit duos filios,] Ita MSS. & Ed. August. In reliquis minus recte legebatur relinquens duos filios, Bassianum &c.

¹⁵ Bassianum & Getam:] Unde inmoderatissime laetatum Septimium Severum ex Aelio Mauro, Phlegontis Tralliani liberto, scribit Spartianus in Severo cap. XX. quod duos Antoninos pari imperio reipublicae relinqueret, exemplo Pii, qui Verum & Marcum Antoninos, per adoptionem filios, reipublicae reliquit: hoc melius, quod ille filios per adoptionem, hic per se genitos, rectores Romanae reipublicae daret. Posterioribus ex his illustrantur verba Orosii supra cap. XIV. de M. Aurelio & Lucio Vero, qui ibidem liberi vocantur Antonini Pii, quum proprie nepos fuerit Verus, a

Marco adoptatus. Adde Capitolin. in Vita Veri cap. II. Pessima autem inter fratres Antoninos, Severi filios, concordia fuit, licet in inscriptionibus & nummis saepe conjungantur, ut in hoc nummo Graeco Gazae Caesareae, qui maximi moduli est, atque in parte anteriore adversa duo fratrum capita, laureatum Antonini, nudum Getae ostentat, cum inscriptione Μάρκος ΑΥΡΗΛΙΟΣ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΓΕΤΑΣ. Marcus Aurelius Antoninus, Publius Septimius Geta. Ab altera conspicitur typus Apollinis, sive Sacerdotis ejus, atque Aesculapii, cum hac epigraphe ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ ΓΑΙΟΥ ΦΛΑΒΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΚΕΩΝ. Summo sacerdote Caio Flavio Maximo, Halicarnassensium. Servatur in Gaza Caesarea.

CAPUT XVIII.

*De Aurelii Antonini Caracallae , Opilii Macrini , M. Aurelii
Antonini Heliogabali , & Aurelii Alexandri
Severi imperiis.*

Anno ab Urbe condita DCCCCLXII. Aurelius Antoninus Bassia-
nus , idemque ¹ Caracalla , octavusdecimus ab Augusto prin-
cipatum adeptus est , ² mansitque in eo annis non plenis septem.
³ Vixit patre asperior , ⁴ omnibus autem hominibus libidine in-
temperantior , qui etiam novercam suam ⁵ Juliam uxorem duxerit.
Hic

¹ Caracalla,] Xiphilinus hujus nominis
rationem explicans Καράκαλλον habet. Ejus
vitam Spartianus descripsit, de eodem He-
rodianus lib. IV. FABR.

² Creatus mansit annis &c.] Editi,
mansitque in eo annis. Quisquiliac. LAUT.
Vulgatum non temere mutandum esse cen-
seo.

³ Vixit.] Deleri hoc jubet Codex Pe-
rizon.

⁴ Omnibus autem hominibus] Invenitur
hoc augmentum in MSS. & Ed. August.
Reliquae omnibus libidine &c.

⁵ Juliam] Adulteriis sub Severo mari-
to jam ante infamem. In Vita Severi cap.
XVIII. Spartian. Domi tamen minus cautus,

qui uxorem Juliam , famosam adulteriis , te-
nuit, etiam conjurationis consciam. Formam
ejus Cleopatrae contulerunt Aegeatae &
Smyrnei in numismate maximi moduli,
qui penes me est; pulcherrimo, integer-
rimo, rarissimo. A parte priorie nummi
cernitur Juliae caput cum inscriptione hac,
ΙΟΥΛΙΑΝ ΔΟΜΝΑΝ ΣΕΒΑΣΤΗΝ. Juliam Dom-
nam Augustam, scilicet colunt. Ab altera
parte caput reginae quondam Aegypti
Cleopatrae cernitur, quod ex diademate
regio & ad collum adposita aspide cogno-
scitur. Nomina urbium in circuitu nummi
legas, ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΙΓΕΩΝ ΕΤΟΥΣ...
Smyrnaeorum Adrianeorum, Aegeatarum
anno...

Hic, contra Parthos bellum moliens, inter Edessam & Carras, ab hostibus circumventus, occisus est. Post hunc nonusdecimus ab Augusto ⁶Opelius

⁶ *Opelius Macrinus*,] De hoc Capitolinus, Xiphilinus & Herodianus lib. IV. & V. FABR. Plures hujus imperatoris nummos nummorumque typos habeo ineditos, duos autem profero, alterum ex Museo Lebrethiano, alterum ex nostro. Prior in colonia Julia Beryto cusus, coloniae ejus consuetum typum, rudiuscule licet, ostendat. Posterior, Romae signatus, atque

egregie exsculptus est. In parte priore Macrini cernitur caput laureatum, cum paludamento ad humeros, & hac inscriptione, IMPERATOR CAESAR Marcus OPELIUS SEVERUS MACRINUS AUGUSTUS. Ab altera parte stat Jupiter cum fulmine & hasta, in circuitu legitur PONTIFEX MA - - - - S II. Pater Patriae.

lius Macrinus, qui praefectus praetorio⁷ erat,⁸ cum filio Diadumeno invasit imperium: sed emenso anno continuo apud⁹ Archelaidem militari tumultu occisus est. Anno ab Urbe condita DCCCCLXX.¹⁰ Marcus Aurelius Antoninus, vigesimus ab Augusto, imperium adeptus, tenuit annis quatuor. Hic sacerdos Heliogabali templi, nullam sui nisi stuprorum & flagitiorum totiusque obscenitatis infamem satis memoriam reliquit. Tumultu autem militari

⁷ Praetorio] MSS. aliquot praetorii.

⁸ Cum filio Diadumeno] Diadumeni sive Diadumeniani pulchritudinem pluribus com-

mendant Historici. Elucet quoque in nummis, ut in hoc Caesareo, qui in colonia Julia Augusta Felici Beryto cusus est.

⁹ Archelaidem] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. Dulaidem vel Dualaidem, Perizon. Archeidem. Male, nam Eusebius quoque & Georgius Syncellus Archelaidem adpellant, Bithyniae fuit vicus, ut adparet ex Capitolino in Macrino cap. X. Fugiens sane Macrinus cum paucis & filio, in vico quodam Bithyniae occisus est cum Diadumeniano.

¹⁰ M. Aurelius Antoninus,] De Antonino Heliogabalo Lampridius, & Herodianus li. V. FABR. Pervenit ad imperium aviae Juliae Moesae, vaferimae mulieris, artibus, prout scenam hanc de-

scribit Capitolinus in Macrino cap. IX. Fuit quaedam mulier Moesa, sive Varia, ex Emissena urbe, soror Juliae, uxoris Severi Pertinacis Afri, quae post mortem Antonini Bassiani ex aulica domo fuerat expulsa per Macrini superbiam: cui quidem omnia concessit Macrinus, quae diu illa collegerat. Huic erant duae filiae, Semiamira & Mammaea, quarum majori filius erat Heliogabalus, qui & Bassiani, & Antonini nomen accepit. Nam Heliogabalum Phoenices vocant solem. Sed Heliogabalus pulchritudine ac statura & sacerdotio conspicuus erat, ac notus omnibus hominibus qui ad templum veniebant, militibus

tari exorto, Romae ¹¹ cum matre interfectus est. Anno ab Urbe condita DCCCCLXXIV., ¹² Aurelius Alexander, vigesimusprimus ab Augusto, senatus ac militum voluntate Imperator creatus, tredecim annis digno aequitatis praeconio fuit. ¹³ Cujus mater Mammaea,

bus praecipue. His Moesa, sive Varia, dixit, Bassianum filium esse Antonini, quod paulatim omnibus militibus innotuit. Narrat deinde quomodo legiones a Macrino abduxerit, & mira audacia illum subplantaverit. Quae quidem longiuscule ex Capitolino adducere placuit, ut intelligatur, quare in quodam nummo, ad imitationem Faustinae, Marci uxoris, Mater castrorum, quod haecenus nemini auditum vel cognitum in hac Augusta, vocetur Moesa. Nummus iste inter rariores nostros meri-

to locum occupat, tum ob insolitam istam inscriptionem, tum quod ex argento sit, majoris moduli. Cernitur in nummi priore parte caput Juliae Moesae, cum hac inscriptione IOYΑΙΑ ΜΑΙΚΑ ΤΕΒΑΣΗ ΜΗΤΕΡΕ ΤΡΑΤΙΔΕΣ. Julia Maesa Augusta, Mater Castrorum. Ab altera parte lisis est bustum dextra manu ad pectus sublata, caput loto coronatur, & adscribitur L. Γ. sive annus imperii Heliogabali tertius. Agyptius igitur est nummus, ex argento satis puro, non tamen purissimo.

Adposuimus quoque ipsius Heliogabali nummum aereum, Graecum, ineditum, & conspici dignissimum, utpote a Cyrrethiis cum Jovis Cataebatae typo cufum. Delineandum hunc nobis concessit possessor ejus, omnis elegantiae studiosissimus Gerardus Schaakius, Amstelodamensis. Cernitur in parte anteriore caput laureatum Heliogabali, cum hac epigraphe ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΑ ΚΑΙ ΤΑΙΣ ΜΑΡΤΟΝ ΑΥΡΗΛΙΟΝ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΝ. Imperatorem Caesarem Marcum Aurelium Antoninum scilicet colunt. A posteriore parte suspicatur notus ille Eruditus cognomine suo Jupiter, in templo sex columnarum; adscribitur vero ipsum quoque

cognomen, quo apud Cyrrestas colebatur, ut & populi qui colebat. ΚΥΡΡΗΣΤΑΡΧΟΥ ΔΙΟΚ ΚΑΤΑΙΒΑΤΟΥ Cyrrestarum, Jovis Cataebatae.

¹¹ Cum matre interfectus est.] Julia Soemiade, sive Semiamira, ut Capitolinus eam adpellat.

¹² Aurelius Alexander,] Alexandri vitam Lampridius quoque scripsit, de eodem Herodianus li. VI. FABR.

¹³ Cujus mater Mammaea] Eadem cum filio eodem tumultu interfecta fuit. Multa consilio ejus fecit filius, unde saepe quoque in nummis junguntur, ut in hoc Caesareae Gazae maximi moduli.

maea, Christiana, Origenem Presbyterum audire curavit. Nam statim expeditione in Persas facta, ¹⁴ Xerxem, regem eorum, maximo bello victor oppressit. Ulpiano usus adfessore summam sui moderationem reipublicae exhibuit : sed militari tumultu apud Moguntiacum interfectus est.

Cernuntur in illo adversa Alexandri & Mammaeae capita cum hac inscriptione, IMPERATOR SEVERUS ALEXANDER AVGVSTVS. IVLIA MAMMAEA AVGVSTA MATER AVGVSTI. Ab altera parte sedet Roma Victrix, coronante eam Victoria, a dextris ejusdem stat Jupiter. Ipsa vero globo stellato insidet, laeva sceptrum te-

nens, dextra circulo, perpetuitatis symbolo, innixa, per cujus orbem quatuor cernuntur pueruli ludentes, quasi nunquam defutura aeternae Urbis sobole, adscribitur TEMPORVM FELICITAS.

¹⁴ Xerxem,] Ita nominatur etiam a Cassiodoro, qui Herodiano est, Ἀρταξέρξης ὁ Περσῶν βασιλεὺς FABR.

CAPUT XIX.

De Julii Maximini & Gordiani junioris imperiis, & Christianorum persecutione.

ANno ab Urbe condita DCCCCLXXXVII. ¹ Maximinus, vigesimus secundus ab Augusto, nulla senatus voluntate imperator ab exercitu, postquam bellum in Germania prospere gesserat, ² creatus, persecutionem in Christianos, sextus à Nerone, exercuit. Sed continuo, hoc est tertio quam regnabat anno, à Pupieno Aquileiae interfectus, & persecutionis & vitae finem fecit. Qui maxime propter Christianam Alexandri, cui successerat, & Mammaeae matris ejus familiam, persecutionem in sacerdotes & clericos, id est, doctores, vel praecipue propter Origenem presbyterum, miserat. Anno ab Urbe condita DCCCCXCI. Gordianus, vigesimustertius ab Augusto, Imperator creatus est, mansitque in eo annis sex. Nam ³ Pupienus, interfecto Maximini, ⁴ & frater ejus ⁵ Balbinus: qui

¹ *Maximinus*] Duorum Maximinorum, patris & filii, vitam descripsit Capitolinus, de eodem Herodianus lib. VII. & VIII. FABR. Mole membrorum & articulorum firmitate fuit admirabilis, unde Herculeumdem compararunt Pergaei in maximi moduli, quem servo, numismate. Caput Maximini laureatum, cum paludamento ad humeros, conspicitur a parte priorè, ubi haec est epigraphe, ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΓΑΙΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ ΟΥΛΙΟΥ ΜΑΞΙΜΕΙΝΟΥ ΚΙΒΑΣΟΥ. Imperator Cajus Julius Verus Maximus Augustus. Ab altera parte cernitur Hercules, utraque manu clavam tenens, adscribitur ΠΕΡΓΑΙΩΝ. Pergaeorum. Nummi typus ex adverso hujus paginae positus est.

² *Creatus*,] Ed. August. factus.

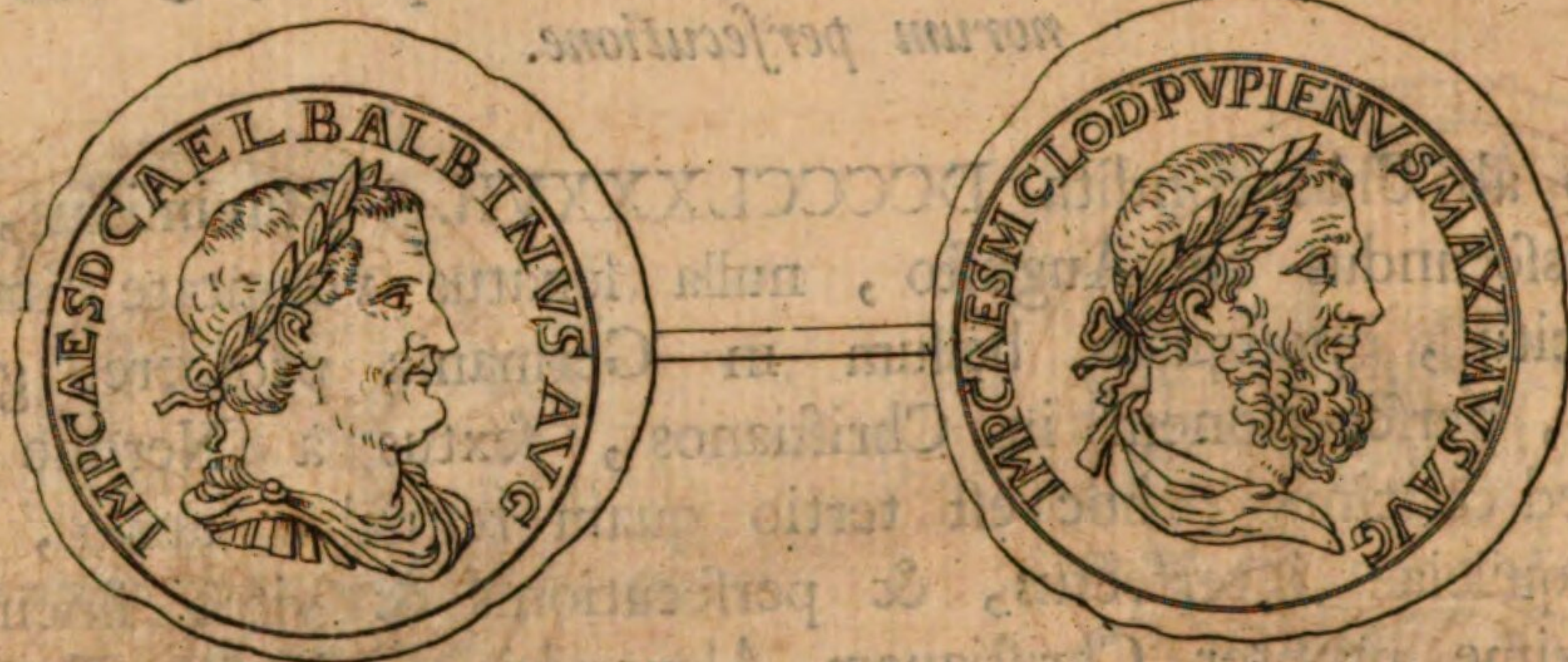
³ *Pupienus, interfecto*] De Pupieno & Albino Eutropius lib. IX. Pro Pupieno Capitolinus, & Herodianus Maximum habent.

Idem tres Gordianos uno libro complexus est. FABR.

⁴ *Et frater ejus*] Male fratres vocat Orosius, qui collegae fuerunt in imperio, nulla cognatione juncti. Concordia quoque fraterna haud fuerunt; potuerant enim contra insidias & tumultum militarem sese munire, nisi alter alteri, malis suspicionibus, diffidisset. Fuerunt alias par nobile imperatorum, quos conjunctos vidi in numismate quondam Marckiano pondere & magnitudine insigni, quod, distracta ejus Gaza, in Brabantiam abiit; quamvis autem merito, ut minus genuinum, suspectum habuerim, delineationem tamen ejus, propter singularem artem, & similitudinem utriusque ad praestantissimos eorum nummos insignem, servavi, neque conspectu indignam judicavi.

⁵ *Balbinus*:] Quum tot nummi hujus

qui usurpaverant imperium, in palatio mox interfecti sunt. Gordianus admodum puer ⁶ in Orientem ad bellum Parthicum profecturus,

imperatoris exstent, & MSS. plurimi recte id nomen efferant, mirum, in omnibus Edd. ne Fabricianis quidem, aut postrema Andreae Scotti excepta, legi *Albinus*. Sola Ed. Augustana *Balbinus* exhibet, cum qua concordant Lugd. Battres, Coll. Gronov. Cod. Perizon. & Florentinus uterque, nisi quod in altero ex iis, erasa litera priori, remanserit *Albinus*, quod nomen, propter Caesarem Clodium Albinum, de quo mentio facta fuit cap. XVII. aliquot Codices occupasse videtur. Tituli & nomina Balbini, in adducto Numismate, haec habentur, IMPERATOR CAESAR DECIMUS CAELIUS BALBINVS AVGVSTVS. Ab altera parte, Pupieni haec sunt, IMPERATOR CAESAR MARCUS CLODIUS PVIENVS MAXIMVS AVGVSTVS.

⁶ In Orientem ad bellum Parthicum pro-

fecturus,] Innuitur illa profectio in ornatu clypei, quem dextra gestat Gordianus in nummo maximi moduli Caesareo, in quo bustum cernitur Gordiani, capite laureato, cum paludamento ad humeros, dextra spiculum gerit, laeva clypeum. In clypeo depingitur imperator eques, praecedente Victoria & subsequente milite. Inscriptio nummi ab ea parte haec est, IMPERATOR GORDIANVS PIVS FELIX AVGVSTVS. Ab altera parte legitur, FIDES EXERCITVS, cuius typus est figura militaris manum cum imperatore jungens adeoque sacramentum praestans, intermediis signis militaribus; post imperatorem stat Victoria cum palma, ad pedes duo fluvii recumbunt, quibus forsitan Tiberis & Tigris designantur.

rus, sicut ⁷ Eutropius scribit, Jani portas aperuit: quas utrum post Vespasianum & Titum aliquis clauferit, neminem scripsisse memini, cum tamen eas ab ipso Vespasiano post annum apertas, ⁸ Cornelius Tacitus prodat. Igitur Gordianus, ingentibus praeliis adversum Parthos prospere gestis, suorum fraude haud longe à ⁹ Circesso super Euphratem interfectus est.

⁷ Eutropius] Lib. IX. cap. II. p. 395. Gordianus, admodum puer, cum Tranquillianam Romae duxisset uxorem, Janum geminum aperuit, & ad Orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui jam moliebantur erumpere; quod quidem mox feliciter gessit, praelii/que ingentibus Persas adflixit.

⁸ Cornelius Tacitus prodat.] Non quidem in illis libris, qui nobis, ex tanto naufragio supersunt, sed quos suo tempore

legit Orosius, ut patet ex verbis ejusdem sive Taciti supra cap. IX.

⁹ Circesso] Mesopotamiae oppido inter Nicephorium & Chaborae confluentem, in angulo quem Chabora fluvius cum Euphrate facit, ubi infelici juveni tumulus exstructus fuit. Eutropius lib. IX. cap. II. p. 396. Miles ei tumulum vigesimo milliaro a Circesso, quod castrum nunc Romanorum est Euphrati imminens, aedificavit.

CAPUT XX.

Imperium M. Julii Philippi cum filio.

Anno ab Urbe condita DCCCCXCVII. ¹ Philippus, vigesimus-
 quartus ab Augusto, Imperator creatus, ² Philippum filium su-
 um consortem regni fecit, mansitque in eo annis septem. Hic pri-
 mus

¹ *Philippus*] De Philippo patre, & Philippo filio Eutropius & Sex. Aurelius. FABR. Possideo hujus Philippi numisma Graecum, in quo, a parte priori caput ejus cernitur laureatum, cum paludamento ad humeros, adscribitur ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙ-
 ΣΑΡ ΜΑΡΚΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ. *Imperator*

Caesar Marcus Julius Philippus. Ab altera parte Fortunam cum modio in capite, signarunt Ancyрани cum hac epigraphe, ΑΓΚΥΡΑΝΩΝ ΕΠΙ ΜΑΡΚΟΥ ΖΟΙΛΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ Α-
 ΤΟ Β. *Ancyranorum sub Marco Zoilo Sa-
 cerdote summo semel atque iterum.*

² *Philippum filium &c.*] Unde is quo-
 que cum titulo Augusti in nummis oc-
 currit, ut in Graeco quoque majoris mo-
 duli, quem servo, Laodiceae cuso. Phi-
 lippo, cujus caput laureatum a parte
 priore, cum paludamento ad humeros
 exhibetur, haec adest inscriptio. ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ

ΚΑΙΣΑΡ ΜΑΡΚΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ
*Imperator Caesar Marcus Julius Philippus Au-
 gustus.* Ab altera parte stat figura muliebris,
 capite modium, dextra icunculam, laeva
 cornucopiae ferens. Adscribitur, ΛΑΟΙΚΙ-
 ΚΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. *Laodicensium Neocoro-
 rum.*

mus Imperatorum omnium Christianus fuit, ac post tertium Impe-
rii

Servo quoque Maximi, filii Maximini, duos nummos aereos perraros in Colonia Romanis cufos. In priore capiti nudo Caesaris Maximi adscribitur IVLius VERVS MAXIMVS CAESAR. A parte posteriore mater ejus, Maximini uxor, habitu deae Pudicitiae sedens a Colonia Romana effingitur. Ea fuit urbs Macedoniae, Alexandri Magni quondam patria, nomine Pella, ut ex hac inscriptione patet, COLonia IVLia AVGVsta PELLA. Posterior

cufus est in urbe, olim Ilio, postea ex Alexandri Magni nomine Alexandria dicta, sub Romanis vocabatur Alexandria Troas. Ad Maximi Caesaris nudum caput haec exstat inscriptio, IVLius VERus MAXIMVS. Ab altera legitur TROas COLonia AVGVsta. Solitum in eo Troadis symbolum cernitur, aquila Romana, bovis (qui coloniae typus est) capiti insistentis. Quoniam nondum ab aliis sunt editi, adponere libuit.

rii ejus annum, ³ millesimus a conditione Romae annus inpletus est. Ita magnificis ludis augustissimus omnium praeteritorum hic natalis annus a Christiano Imperatore celebratus est. Nec dubium est, quin Philippus hujus tantae devotionis gratiam & honorem ad Christum, & Ecclesiam reportarit, quando vel adscensum fuisse in Capitolium, inmolatasque ex more hostias nullus auctor ostendit. Am-

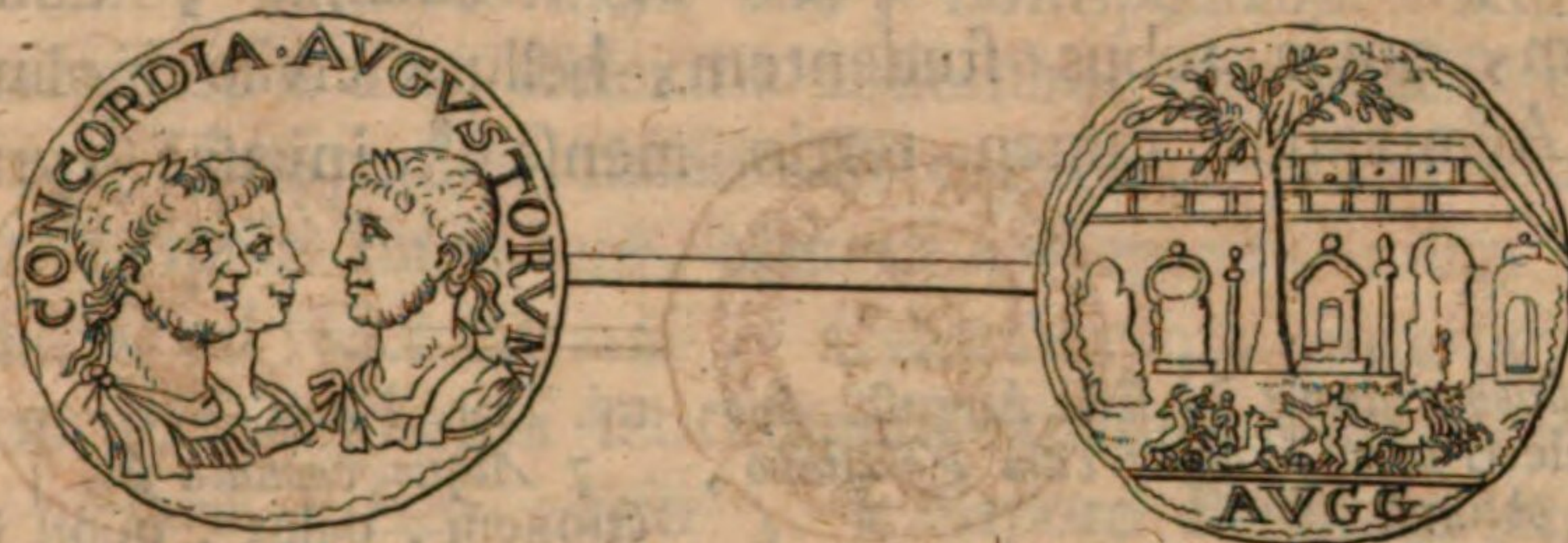

³ *Millesimus a conditione*] Millesimus Urbis expletus annus est III. anno imperii Philippi. Cassiodorus. FABR. Qui hanc celebritatem & seculares hos ludos, a Philippis celebratos, testantur, plures supersunt nummi. Inter quos unus maximi moduli, quem, ex eximio saepius memorati Illustr. Lebrethii Museo, hic sisti-

mus, valde est memorabilis. Cernuntur in parte priore jugata Philippi & Otaciliae capita, ex adverso eorundem Philippi filii observatur caput. Tribus illis conveniens adest inscriptio, CONCORDIA AVGVSTORVM. Ab altera parte superba Circi est structura, cum quadrigis decurrentibus atque residuis literis AVGG. Num-

Ambo tamen, quamvis diversis locis, tumultu militari & Decii fraude interfecti sunt.

Nummi integra inscriptio videtur fuisse SAECVLares AVGG. i. e. *Augustorum.*

C A P U T XXI.

Quincti Trajani Decii, & Galli Hostiliani cum Volusiano filio Imperium.

ANno ab Urbe condita MIV. ¹ Decius civilis belli incentor & repressor, occisis Philippis, quintus & vigesimus ab Augusto invasit imperium, tenuitque annis tribus. Idem continuo, in quo se etiam ob hoc ² Philippos interfecisse docuit, ad persequendos interficiendosque Christianos, septimus post Neronem, feralia dispersit edicta, plurimosque sanctorum ad coronas Christi de suis ³ cruciatibus misit. Idemque filium suum Caesarem legit, cum quo simul continuo in

¹ *Decius*] De Decio, item de Gallo & Volusiano, Eutropius lib. IX. & Sex. Aurelius. FABR.

² *Philippos*] Plures ex MSS. scribunt

Philippum.

³ *Cruciatibus*] Ita omnes fere MSS. rectius, ut puto, quam *crucibus*, quod in Vulgg. plerisque exstat.

in medio barbarorum sinu interfectus est. Anno ab Urbe condita MVII. Gallus Hostilianus sextus & vigesimus ab Augusto regnum adeptus, ⁴ vix duobus annis cum Volusiano filio ⁵ obtinuit. Exoritur ultio violati nominis Christiani, & usquequo ad profligandas Ecclesias edicta Decii cucurrerunt, eatenus incredibilium ⁸ morborum pestis extenditur: nulla fere provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quae non illa generali pestilentia correpta ⁷ atque vacuata sit. Hac sola pernicie insignes Gallus & Volusianus, dum contra Aemilianum, novis rebus studentem, bellum civile moliuntur, occisi sunt. Aemilianus tamen tertio mense ⁸ invasae tyrannidis extinctus est.

⁴ *Vix duobus annis*] Ed. August. *duobus* (deleto *vix*) *annis cum Volusiano*, filio suo, obtinuit.

⁵ *Obtinuit.*] Perizon. *tenuit.*

⁶ *Morborum pestis*] Hujus pestis, inquit Eusebius testis est Cyprianus de Mor-

tal. libr. FABR.

⁷ *Atque vacuata sit.*] MSS. restitui lectionem, cujus, quod in Vulgg. est *vastata sit*, glossa esse videtur.

⁸ *Invasae*] Abest ab Ed. August.

C A P U T XXII.

Valerianus & Gallienus quomodo & quamdiu imperaverint. Interim de persecutione Ecclesiae, ejusque per varia bella & tyrannorum conspiratione ultionis.

ANno ab Urbe condita MX. duo Imperatores vigesimoseptimo post Augustum loco creati sunt. ¹ Valerianus in Rhetia ab exercitu Augustus est adpellatus. ² Romae autem a senatu Gallienus. Mansitque Gallienus in regno infeliciter annis quindecim, respi-

¹ *Valerianus in Rhetia*] De Valeriano & Gallieno legendus est Trebellius Pollio, qui utriusque vitam scripsit. FABR.

² *Romae autem a senatu Gallienus.*] Subjungunt aliquot MSS. & Editi fere omnes

Caesar creatus, mansitque &c. Verum ego deleui istam laciniam vilem, auctoribus MSS. Florentt. & Ed. August. duos enim imperatores simul creatos modo dixit Orosius, jam narrat, ubi locorum & a quibus,

spirante paulisper ab illa supra solitum jugi & gravi pestilentia genere humano. Provocat poenam suam obliviosa militia. Inpietas enim flagella quidem ³ excruciatam sentit, sed a quo flagellatur, obdurata non sentit. Ut de superioribus taceam, facta a Decio Christianorum persecutione, totum Romanum imperium pestilentia magna vexavit. Mentita est iniquitas sibi, pravo in perniciem suam circumventa iudicio pestilentiam communis esse casus, ⁴ accidentemque ex morbis mortem, naturae finem esse, non poenam. Rursus igitur atque in brevi iram Dei sceleratis actionibus provocat, exceptura plagam, cuius ⁵ aliquando meminisse cogatur. Valerianus siquidem, mox ut arripuit Imperium, octavus a Nerone, adigi per tormenta Christianos ad idololatriam, abnegantesque interfici iussit, fuso per omnem Romani regni latitudinem sanctorum sanguine. Valerianus illico, nefarii auctor edicti, a Sapore Persarum rege captus, Imperator populi Romani, ignominiosissima apud Persas servitute consenuit: ⁶ hoc infamis officii continua, donec vixit, damnatione fortitus, ut ipse acclinis humi, ⁷ regem super adscensurum in equum ⁸ non manu sua, sed dorso adtolleret. Et Gallienus quidem tam claro Dei iudicio territus, ⁹ tamque misero collegae permotus exemplo, pacem Ecclesiis trepida satisfactione restituit. ¹⁰ Sed non

bus, videlicet patrem in Rhetia ab exercitu, filium Romae a senatu. Infra quoque collegam adpellat, Caesar autem Imperatoris collega non erat.

³ *Excruciata*] MSS. Lugd. Batt. tres cum Collat. Gronov. *exercitata*.

⁴ *Accidentemque &c.*] Lugd. Bat. tres cum Coll. Gronov. *communis casus esse accidentis, quae vel ex morbis mortem, naturae esse finem, non poenam, putavit.* Mox in seqq. pro *iram Dei &c.* habet *Ira Dei &c. provocatu* Florent. sec.

⁵ *Aliquando*] Ed. August. *aliquamdiu.*

⁶ *Hoc &c. damnatione*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *banc &c. dein damnationem.*

⁷ *Regem super adscensurum*] Lugd. Batt. sec. tert. & quart. commode sic restituunt nam quod in reliquis ut & Editis legitur,

semper adscensurum, ineptum est. Librarii invenerunt in Codd. scriptum *sp.* vel *sup.* cum lineola supra duas literas prioris scriptio-
tionis, vel per postremam literam secundae ducta, unde quidam ex iis pro *super* vel *supra* fecerunt *semper*.

⁸ *Non manu sua,*] Florent. *non manu sed dorso.*

⁹ *Tamque misero &c.*] Lugd. Batt. tres *tamquam &c.*

¹⁰ *Sed non compensat*] Vulgg. hic legunt, *sed non compensans*, verum ego praetuli Perizon. & Lugd. Bat. tert. lectionem. Ferrei vero aevi locutio est, *compensat contra tot millia &c.* Potuerat scribere, *justorumque contra sanguis &c.* & forsitan loco suo motum est illud *contra*.

non compensat injuriae ultionisque mensuram unius inpii, quamvis perpetua & supra modum abominanda captivitas, contra tot millia excruciatia sanctorum, justorumque sanguis, ad Deum clamans, in eadem sese terra ubi fusus est, vindicari rogat. Non enim de solo constitutore praecepti justo ¹¹ supplicium judicio flagitabatur, sed etiam executores, delatores, accusatores, spectatores ac judices, postremo omnes qui injustissimae crudelitati vel tacita voluntate ¹² adsentabantur, quia Deus secretorum cognitor est, & quorum maxima per omnes provincias pars hominum versabatur, eadem ultionis plaga corripere justum erat. Solvuntur repente undique ¹³ permissu Dei ad hoc circumpositae relictæque gentes, laxatisque habenis in omnes Romanorum fines invehuntur. Germani Alpibus, Rhetia, totaque Italia penetrata, Ravennam usque perveniunt. ¹⁴ Alamanni Gallias pervagantes, etiam in Italiam transeunt. Graecia, Macedonia, Pontus, Asia Gothorum inundatione delentur. Nam Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatae Pannonias depopulantur. Germani ultiores abrapta potiuntur Hispania. Parthi Mesopotamiam auferunt, Syriamque ¹⁵ corrodunt. Exstant adhuc per diversas provincias in magnarum urbium ruinis parvae ¹⁶ & pauperes sedes, signa miseriarum, & nominum indicia servantes: ex quibus nos quoque in Hispania Tarraconem nostram ad

¹¹ *Supplicium*] MSS. quidam *supplicii*, alii *supplicio*, malè. *Supplicium*, quod lueret inpius, non flagitabatur de solo Valeriano, qui edicta cruenta contra Christianos promulgaverat, verum & de ministris ejus &c.

¹² *Adsentabantur*] Ita malunt omnes MSS. cum melioribus Edd. Vett. quam *adsentiebantur*.

¹³ *Permissu Dei*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *jussu Dei*.

¹⁴ *Alamanni*] Ita scribendum non *Alemanni* patet ex Constantini nummo, in quo ALAMANNIA GAUDIVM ROMANORVM.

¹⁵ *Corrodunt*.] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ed. August. *contra-*

bunt, quasi vellent *contractiorem*, id est minorem possessionem Syriae Romanis factam fuisse a Parthis. Flor. sec. *conradunt*. tert. *congradiit*.

¹⁶ *Pauperes sedes*,] Colon. & Matern. sex. libri editi, *aedes*. Verum ut Stellioni illa rumpantur. Orosius probat legendum esse, *sedes* cum dicit: *Ex quibus nos quoque in Hispania Tarraconem nostram*. Tarraconensis itaque ditionis, hoc est Citerioris Hispaniae fuit Orosius. LAUT. Ego quoque in Lugd. Batt. quatuor Cod. Ultr. atque Coll. Gronov. inveni *sedes*, ut de emendatione Lautii non sit dubitandum, quam jam olim ex Codice optimo Augustana Editio expresserat: denique sic legit uterque Florentinus.

ad consolationem ¹⁷ miseriae recentis ostendimus. Et ne quid forte Romani corporis ab hac dilaceratione cessaret, ¹⁸ conspirant intrinsecus tyranni, consurgunt bella civilia, funditur ubique plurimus sanguis Romanorum, Romanis barbarisque saevientibus; sed cito ira Dei in misericordiam vertitur, & coeptae ultionis major forma quam poena in mensuram plenitudinis reputatur. Igitur primus Ingenuus, qui purpuram Imperii sumserat, apud Myrsam occiditur. Postumus in Gallia invasit tyrannidem, multo quidem reipublicae commodo. Nam per decem annos ingenti virtute ac moderatione usus, & dominantes hostes expulit, & perditas provincias in pristinam faciem reformavit, seditione tamen militum interfectus est. Aemilianus apud Moguntiacum, cum res novas moliretur, oppressus est. Post mortem Postumi Marius ibidem invasit Imperium, sed continuo interfectus est. Deinde Victorinus a Gallis ultro creatus, ²⁰ & post paululum occisus est. Huic successit Tetricus, qui tunc ²¹ Aquitanicae praesidatus administrabat officium, ²² multasque seditiones militum pertulit. At vero in Oriente per Odenatum quemdam collecta agresti manu, victi ²³ repulsique Persae, defensa Syria, recepta Mesopotamia est, & usque ad Ctesiphontem rustici Syriae cum Odenato suo vincendo venerunt. ²⁴ Gallienus autem cum rempublicam deseruisset, ac Mediolani libidinibus inserviret, occisus est.

¹⁷ *Miseriae recentis*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *miseriae praesentis*.

¹⁸ *Conspirant intrinsecus tyranni*,] Tringta tyranni eo tempore imperio Romano extiterunt: de quibus Pollionis liber extat. FABR.

¹⁹ *Ingenuus*,] Restitui nomen ex Trebellio Pollione & nummis. Perperam in Editis legitur *Genuus*.

²⁰ *Et post paululum*] Ed. Aug. *post paululum*.

²¹ *Aquitanae*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *Aquitaniae*. Veteres utroque

modo scripserunt

²² *Multasque*] Copula *que* ab omnibus fere MSS. abest.

²³ *Repulsique*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. malunt *repressique*, quod haud pejus est.

²⁴ *Gallienus autem*, *cum rempublicam deseruisset*,] Nummos tamen reliquit titulis & typis satis magnificis, in quibus etiam quasi tyrannorum & monstrorum dominator Hercules, ut ex adpicto maximi moduli numismate Caesareo colligere est, celebratur.

CAPUT XXIII.

*Flavius Claudius, Aurelius Quintillus, & Valerius Aurelianus
Imperatores.*

Anno ab Urbe condita millesimo vigesimoquinto, ¹ Claudius vigesimus octavus voluntate senatus sumsit imperium, statimque Gothos

¹ *Claudius*] Claudii vitam Trebellius scripsit. Aureliani Vopiscus, qui etiam Quintilli meminit. Lege praeterea Eutropium & Aurelium. FABR. Ad insignem hujus Claudii victoriam de Gothis, cujus mentionem facit Orosius, spectat nummus ejusdem Graecus, in Aegypto, ut creditur, cusus anno imperii ejus secundo, prout inscribitur ad partem nummi illam, in

qua Victoriae est typus. A parte priore caput est Taciti laureatum, cum epigrapha ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙΣΑΡ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΣΕΒΑΣΤΩ. *Imperator Caesar Claudius Augustus.* Inscriptionem eandem habet alter meus nummus ejusdem Claudii, in quo consuetum in ejusmodi aereis nummis, aquilae, cernitur symbolum.

Gothos ², jam per annos quindecim Illyricum Macedoniamque vastantes bello adortus, incredibili strage delevit, cui à senatu clypeus aureus in curia, & in Capitolio ³ statua aequae aurea decreta est, sed continuo apud Sirmium, priusquam biennium in imperio exple-
ret, morbo correptus interiit. Claudio mortuo, Quintillus frater ejus ab exercitu Imperator electus, vir quidem unicae moderatio-
nis, & solus fratri praeferendus, septimodecimo ⁴ Imperii die interfectus est. Anno ab Urbe condita MXXVII., ⁵ Aurelianus, vige-
simus-

² Jam per annos] Vox prima abest ab Aug. Edit.

³ Statua aequae aurea] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. statua equestris aurea. Sed malè. Trebellius Pollio in Vita Claudii cap. III. Illi clypeus aureus, vel, ut grammatici loquuntur, clypeum aureum senatus totius judicio in Romana curia collocatum est, ut etiam nunc videtur. Expressa thorace vultus ejus imago. Illi (quod nulli antea) populus Romanus sumtu suo, in Capitolio, ante Jovis Optimi Maximi templum, statuam auream decem pedum collocavit.

⁴ Imperii die] Imperii delent Periz. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. sui addit Ed. Aug.

⁵ Aurelianus] Hunc inter bellicosissimos imperatores Roma numeravit. Possideo

hujus principis nummum Graecum maxi-
mi moduli plane insignem, nisi labem ve-
tustate & aerugine aliquam passus esset.
In parte priorè cernitur bustum Aurelia-
ni, capite radiato, dextra manu elata, lae-
va globum tenens, paludamento a pecto-
re atque humeris defluente. Ex inscriptio-
ne supersunt literae ΔΙΑ-
ΝΟC ΑΥΓ. Aurelianus Augustus. Pars alte-
ra nummi haud minus est spectabilis; in
ea enim Aurelianus togatus cum uxore
dextram, ara intermedia, jungit, in
circuitu hae leguntur literae, ΥΠΟ ΤΕΡ-
ΤΥΛΛΑ ΩΝ. quae si-
gnificant sub Tertullo vel Tertulliano quo-
dam, in urbe Graeca, cujus duae postre-
mae literae tantum legi possunt, num-
mum fuisse signatum.

simus nonus imperium adeptus, quinque annis & sex mensibus tenuit, vir ⁶ industria militari excellentissimus. Expeditione in Danubium suscepta Gothos magnis praeliis ⁷ profligavit, ditionemque Romanam antiquis terminis statuit. Inde in Orientem conversus, Zenobiam, quae, occiso Odenato marito suo, Syriam receptam sibi vindicabat, magis praelii terrore quam praelio in potestatem redegit. Tetricum, in Gallia minime sufficientem sustinere seditiones militum suorum, scribentemque etiam,

9 Eripe me his invictis malis,

ac per hoc proditorem exercitus sui, sine labore superavit. Sic Orientis & Aquilonis receptor magna gloria triumphavit: ¹⁰ urbem Romanam muris firmioribus cinxit. Novissime, cum persecutionem adversus Christianos ¹¹ agi, nonus à Nerone decerneret, fulmen ante eum magno pavore circumstantium ruit, ac non multo post in itinere occisus est.

⁶ *Industria militari excellentissimus.*] Lugd. Batt. quatuor & Cod. Ultr. cum Coll. Gronov. *industriæ militaris expertissimus.*

⁷ *Profligavit,*] Edd. quaedam Vett. *prostravit.*

⁸ *Magis praelii*] Lugd. Batt. quatuor & Cod. Ultr. cum Coll. Gronov. *magis praeliorum.*

⁹ *Eripe me his*] Lege Pollionem in Tetrici tyranni vita. FABR. Ex Virg. Aeneid. VI. 365. desumptum.

¹⁰ *Urbem Romanam*] Perizon. *urbemque Romanam.*

¹¹ *Ag*] Abest a Lugd. Batt. quatuor atque Coll. Gronov. & abesse potest.

CAPUT XXIV.

*Claudius Tacitus, Annius Florianus, Aurelius Valerius Probus,
& M. Aurelius Carus Imperatores.*

ANno ab Urbe condita MXXXII. ¹ Tacitus, trigessimus adeptus imperium, sexto mense occisus in Ponto est. Post quem Florianus parem regni sortem ferens, tertio demum mense apud Tarsum interfectus est. Anno ab Urbe condita MXXXIII. Probus trigessimusprimus regnum fortitus, obtinuit annis sex & ² mensibus quatuor. Gallias jamdudum à barbaris occupatas ³ per multa & gravia praelia, deletis tandem hostibus, ad perfectum liberavit. Bella deinde civilia ⁴ & quidem plurimo sanguine duo gessit: unum in Oriente, quo ⁵ Saturninum, tyrannide subnixum, oppressit & cepit, aliud, quo Proculum & Bonosum, apud Agrippinam magnis praeliis superatos, interfecit. Ipse autem apud ⁶ Sirmium in turre ferrata militari tumultu interfectus est. Anno ab Urbe condita MXXXIX., ⁷ Carus Narbonensis, trigessimusecundus suscepit imperium, ac ⁸ biennio tenuit. Qui cum filios suos, Carinum & Numerianum, consortes regni ⁹ fecisset, bello Parthico, postquam duas nobilissimas Parthorum urbes, ¹⁰ Cochem & Ctesiphontem,

¹ *Tacitus*] Taciti, Floriani, Probi, Saturnini, Proculi & Bonosi vitae à Flavio Vopisco descriptae exstant: quas lege. FABR.

² *Et mensibus quatuor.*] Prior vocula abest ab Ed. Aug.

³ *Per multa &c.*] Ed. August. *post multa &c.* quod non displicet.

⁴ *Et quidem*] Ita Lugd. Bat. secund. & Perizon. quod malim quam *equidem*, praesertim quum duo Florentt. idem confirmant.

⁵ *Saturninum*] Sic rectius MSS. quidam,

quam *Saturnium*, quod in aliis & Vulg. est.

⁶ *Sirmium*] Herodiano libro septimo Σίρμιον μέγιστη Πάσιον πόλις est. FABR.

⁷ *Carus Narbonensis,*] De Caro Vopiscus, & Sex. Aurel. Eisdem de Carino & Numeriano consule. FABR.

⁸ *Biennio*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *per biennium*.

⁹ *Fecisset*] Ita malunt Lugd. Batt. quatuor. In Vulgg. legitur *effecisset*.

¹⁰ *Cochem*] Schonhovii Eutropius, *Corchen*, habet: meus Manuscriptus, *Soaenen*.

tem, cepit, super Tigridem in castris fulmine ictus interiit. ¹¹ Numerianus, qui cum patre fuerat, rediens, fraude Apri soceri sui interfectus est.

FABR. MSS. quidam ex nostris habent *Chöten*, *Cothem*, *Chocem*, Ed. Aug. *Ashem*. Verum nomen est *Cochem*. Vide Cellarii Geographiam.

¹¹ Numerianus,] Insignis fuit princeps, oratione & versu promptus, pietate in patrem commendabilis, tantoque magis desideratus, quanto in pejora omnia abiret frater Carinus. Nummi ejus omnes haud vulgares sunt, in aere tamen minini moduli plures inveniuntur, sed majoris & maximi moduli inprimis rari sunt. In magno satis numero selectoque ejus generis maximi moduli numismatum (Medalliones vulgo vocant) Numeriani hujus possideo numisma pulcherrimum, maximum, optimae notae, atque ab omni suspicione remotissimum. Neque modo insolita magnitudo & densitas aeris illud commendat, verum etiam, nobilissimus, qui in eodem suspicatur typus. A parte priora bustum est Numeriani, capite laureato, trabeatum & imperato-

riis signis exornatum, dextra scipionem tenet eburneum, in cuius summo est aquila, laevaglobum, cui insistit, conversa ad imperatorem, velut eum coronatura, Victoria. In circuitu legitur IMPERATOR CAESAR NUMERIANVS Pius Felix AVGUSTUS CON-SUL. Altera pars exhibet duos imperatores, Carum & Numerianum, qui in suggestu stantes cum praefecto praetorii, milites, protensis dextris, adloquuntur. Figurae militares plures cum aquilis & signis legionum, orationem principum auditurae, adstant. Adscribitur ADLOCVTIO AVGG. i. e. Augustorum, nam tertiae literae G. partem, quae non integra & subsidens inter reliquas videtur, ad Carinum non refero, sed is (ut fieri solet) dum signatur nummus, moto aliquantum de loco suo aere, figuram eam accepit. Numisma ipsum, ineditum, atque a nobis ex Marckiana quondam gaza coemptum, perfecte hujus est magnitudinis atque picturae.

CAPUT XXV.

C. Aurelius Valerius Diocletianus quomodo imperaverit, & quid sub eo perque eum gestum sit. Romanum Imperium primo dissectum.

Anno ab Urbe condita MXLI. Diocletianus, tertius & trigessimus ab exercitu Imperator electus, annis viginti ¹ praefuit. Statimque, ut potestatis copiam habuit, Aprum, interfectorem Numeriani, ² manu sua interfecit. Carinum deinde, quem Carus Caesarem in Dalmatia reliquerat, flagitiose viventem, difficillimo bello & maximo labore superavit. Dehinc cum in Gallia Amandus & Aelianus, collecta rusticanorum manu, quos ³ Vacaudas vocabant, perniciosos tumultus excitavissent, Maximianum, cognomento Herculeum, Caesarem fecit, misitque in Gallias: qui facile agrestium hominum imperitam & confusam manum militari virtute ⁴ compescuit. Deinde

Ca.

¹ Praefuit.] Reduxi hoc ex Edit. August. Reliquae fuit.

² Manu sua interfecit.] Quare sua id perpetraverit manu Diocletianus, cognoscere possumus ex Vopisco in Numer. cap. XIV. & XV. Praedictum illi erat a Druide, fore Imperatorem, ubi Aprum occidisset. Apros igitur in venationibus, ut narrat Vopiscus, ubi fuit facultas, manu sua semper occidit. Denique, quum Aurelianus imperium accepisset, quum Probus, quum Tacitus, quum ipse Carus, Diocletianus dixit, Ego semper apros occido, sed alter semper utitur pulpamento. Jam illud notum est atque vulgatum, quod, quum occidisset Aprum, praefectum praetorii, dixisse fertur, Tandem Aprum fatalem occidi. In iis, quae praecedunt, narrat Vopiscus ejus rei atque dicti conscios fuisse avum suum at-

que Maximianum. Idque Maximiano conscio, atque avo meo, cujus hoc dictum a Druide ipse retulerat. Lege, quibus hoc dictum &c.

³ Vacaudas.] Schonhovii Eutropius habet, Baucadarum nomen, meus Bagaudarum. Quae autem hic ab Orosio scribuntur, ea sunt quoque in Eutropio libr. IX. & apud Sex Aurelium. FABR. Florent. pr. atque Lugd. Batt. pr. & tert. Bacaudas, Flor. tert. Bacuades. Lugd. Bat. quart. Baugaudas, secund. Baticadas. Perizon. Bangandas, Ed. August. Bagandas. Confer Eutropium & Victorem.

⁴ Composuit.] Melius hoc quadrat cum confusa manu quam prius compescuit. LAUT. Non muto, licet in Perizon. duobus Ed. Florent. quoque sit composuit.

V v v 3

5 Ere-

Carausius quidam, genere quidem infimus, sed consilio & manu promptus, cum ad observanda Oceani litora, quae tunc Franci & Saxones infestabant, positus; plus in perniciem, quam in profectum reipublicae ageret, ⁵ ereptam praedonibus praedam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vindicando, ⁶ accendit suspicionem, ⁷ quod ipsos quoque hostes ad incurfandos fines artificii negligentia ⁸ permetteret: quamobrem à Maximiano iussus occidi, purpuram sumsit, ac ⁹ Britannias occupavit. Igitur per omnes Romani Imperii fines subitarum turbationum fragores concrepuerunt. Carausio rebellante in Britannis, Achilleo in Aegypto, cum & Africam ¹⁰ Quinquegentiani infestarent; Narseus etiam rex Persarum Orientem bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus, Maximianum Herculeum ex Caesare fecit Augustum; Constantium vero & Maximianum Galerium, Caesares legit. Constantius Herculei Maximiani privignam Theodoram accepit uxorem: ex qua sex filios fratres Constantini fustulit. Carausius, Britannia sibi per septem annos fortissime vindicata ac retenta, ¹¹ tandem fraude Allekti focii sui interfectus est. Allektus postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit, quem Asclepiodotus praefectus praetorio oppressit, Britanniamque post decem annos recepit. Constantius vero Caesar in Gallia, primo praelio ab Alamannis profligato exercitu suo, vix ipse surreptus est: secundo autem secuta est satis secunda victoria. Nam

⁵ *Ereptam praedonibus praedam*] Lugd. Batt. pr. atque tert. *erepta praedonibus nulla ex parte restituendo dominis* &c.

⁶ *Accendit suspicionem,*] Ita reposui ex Cod. Perizon. pro inepto *accendens*, quod in reliquis & Vulgg. invenitur.

⁷ *Quod ipsos*] &c. Quoniam passim *quia* & *quod* in MSS. Orosii confunduntur, patet hic pro *quia* restitui debere *quod*.

⁸ *Permitteret:*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *admitteret*.

⁹ *Britannias*] Singulari numero & hic

& infra MSS. quidam efferunt.

¹⁰ *Quinquegentiani*] De his confer, quae Viri Docti notarunt ad Aurelium Victorem pag. 423. & ad Eutropium pag. 436.

¹¹ *Tandem fraude Allekti* &c.] Plures possideo nummos Carausii & Allekti, cum variis typis, verum utriusque unum protulisse suffecerit. Addidi illis Carausii nummum eximium, primae magnitudinis ex Museo Lebrethiano. Omnes aerei sunt.

Nam paucis horis ¹² sexaginta millia Alamannorum caesa referuntur. At Maximianus Augustus Quinquegentianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum, obsessum per octo menses, apud Alexandriam cepit & interfecit. Sed inmoderata victoria usus Alexandriam direptioni dedit, Aegyptum totam proscriptionibus caedibusque foedavit. Praeterea Galerius Maximianus, cum duobus jam praeliis adversus Narseum conflixisset, tertio inter ¹³ Callinicum & Carras congressus & victus, amissis copiis, ad Diocletianum refugit. A quo arrogantissime exceptus est, ita ut per aliquot millia passuum purpuratus ante vehiculum ejus cucurrisse referatur. Verumtamen hac contumelia quasi cote ad virtutem usus est, per quam detrita regii fastus rubigine, aciem mentis expedit. Itaque mox per Illyricum & Moesiam undique copias contraxit, ¹⁴ raptimque in hostem rever-

¹² Sexaginta millia Alamannorum] Lugd. Bat. quatuor cum Coll. Gronov. LXX. millia numerant.

¹³ Callinicum] Oppidum Mesopotamiae, quod ita esse scribendum, non Gallinicum, vel Gallienicum, vel Gallianicum, ut in

MSS. & Edd. est, patet ex derivatione nominis & Geographorum industria. Vide Cellarium.

¹⁴ Raptimque] Lugd. Bat. pr. statimque.

reversus, Narseum magnis consiliis viribusque superavit. Extinctis Persarum copiis ipsoque Narseo in fugam acto, castra ejus invasit, uxores, sorores, liberosque cepit, inmensam vim gazae Persicae diripuit: captivos quamplurimos Persarum nobilium abduxit. Reversus in Mesopotamiam a Diocletiano plurimo honore susceptus est. Postea per eosdem duces strenue adversus Carpos, Basternasque pugnatum est. Sarmatas deinde vicerunt: quorum copiosissimam¹⁵ captivam multitudinem per Romanorum finium dispersere praesidia. Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Hercules in Occidente vastari ecclesias, adfligi interficique Christianos, decimo post Neronem loco, praeceperunt, quae persecutio omnibus fere ante actis diuturnior atque inmanior fuit. Nam per decem annos incendiis ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, caedibus martyrum, incessabiliter acta est. Sequitur terraemotus in Syria, ex quo apud Tyrum & Sidonem passim labentibus tectis, multa hominum millia prostrata sunt. Secundo persecutionis anno¹⁶ Diocletianus ab invito exegit Maximiano, ut simul purpuram imperiumque deponerent, ac junioribus in rempublicam substitutis, ipsi in privato otio consenserent. Itaque sub una die Diocletianus apud Nicomediam, Maximia-

¹⁵ Captivam] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *captivorum* quod melius auribus consulit.

¹⁶ Diocletianus ab invito exegit Maximiano &c.] Et quidem Diocletianus postea quiete Salonis privatus vixit, Maximianus autem, sicuti invitatus deposuerat Imperium, postea ad depositam semel dignitatem frustra iterum adspiravit. Nam, dum genero Constantino inpias struit fraudes, meritas cogitati sceleris poenas, in ipso facinore deprehensus, dedit. Utriusque Augusti nummi vulgares sunt, Graecos quoque plures observare licet, sed in Aegypto cufos, quales hi duo, inter alios ejus generis, a

nobis servantur, Diocletiani facies in primo est, cum epigraphe, ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ ΚΕΒΑΤΟΣ. Diocletianus Augustus. Ab altera parte Spei figura, quae florem dextra tenens, vestem laeva sublevat. Imperii annus adest ΛΥΔΑΒΑΤΟΣ ΕΝΑΤΟΥ. anno nono. In Maximiano annus imperii quartus ΛΥΔΑΒΑΤΟΣ Δ. signatur. Typus, Aegyptiacis nummis consuetus, aquila rostro coronam gerens, & ad latus stella, cernuntur. Ad Maximiani caput adscribitur, ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙ ΣΑΡ ΜΑΧΟ; ΟΥΑΔΕΙΟΣ ΜΑΞΙΜΙΑΝΟΣ ΚΕΒΑΤΟΣ. Imperator Caesar Marcus Valerius Maximianus Augustus.

mianus apud Mediolanum potestatem Imperii simul cultumque ¹⁷ deposuerunt. Galerius & Constantius Augusti, primi Romanum Imperium in duas partes ¹⁸ determinaverunt: Galerius Maximianus Illyricum, Asiam & Orientem: Constantius Italiam, Africam, Hispaniam, & Gallias obtinuit. Sed Constantius, vir tranquillissimus, Gallia tantum Hispaniaque contentus, Galerio caeteris partibus cessit. Galerius duos Caesares legit, Maximinum, quem in Oriente constituit: & Severum, cui permisit Italiam; ipse in Illyrico constitutus. Constantius vero Augustus, summae mansuetudinis & civilitatis, in Britannia mortem obiit, qui Constantinum filium ex concubina Helena creatum Imperatorem Galliarum reliquit.

¹⁷ *Deposuerunt.*] Ita Florent. sec. & quatuor Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. Vulgg. *posuerunt*, supra quoque *deponere* non pone-

re dixit.

¹⁸ *Determinaverunt:*] Ed. Aug. *'diviserunt.* Florent. duo *dispersere.*

CAPUT XXVI.

Constantinus Magnus Imperator Caesar Augustus. Interim objectiones adversariorum de novissima decennalique Ecclesiae vastatione pulchre diluit.

Anno ab Urbe condita MLXI. ¹ Constantinus, trigesimusquartus ab Augusto, gubernacula imperii ² à Constantio patre suscepit, quae uno & triginta annis felicissime tenuit. Occurritur mihi subito, & tripudiis quibusdam insultatur: Eia, inquit, tandem in foveas nostras diu expectate venisti, hic te decursurum operiebamur, hic delapsus ³ opprimimus, hic confusum tenemus. Sustinuimus te hactenus, artificiose quodammodo & calide fortuitas temporum mutationes Christianorum ultionibus coaptantem. Et interdum quidem ⁴ verisimilium specie permoti, utpote homines ignari divinorum secretorum, timore palluimus; ⁵ sed nunc evacuavit Maximianus noster omnem scenam fabulae tuae, nostraeque religionis ⁶ antiquitatem ⁷ columna inexpugnabilis fulsit. Per annos decem everfae sunt ecclesiae vestrae, ut etiam tu fateris: dilacerati cruciatibus, exinaniti mortibus toto orbe Christiani. Tenemus evidens testimonium tuum, nullam superiorem persecutionem adeo vel gravem vel diuturnam fuisse. Et tamen ecce ⁸ inter tranquillissimam

¹ Constantinus,] Constantini vitam copiose Eusebius libris quinque descripsit. De eodem Sex. Aurelius & Eutropius. FABR.

² A Constantio patre] Plures ex MSS. eum Ed. August. addunt suo.

³ Opprimimus,] Lugd. Batt. tert. & quart. oppressimus.

⁴ Verisimilium] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. verisimillima.

⁵ Sed nunc &c.] Duo ex iisdem cum Coll. eadem, sed nonne nunc &c.

⁶ Antiquitatem] Edd. quaedam Vett. an-

tiquatam.

⁷ Columna inexpugnabilis fulsit.] Codd. Lugd. Bat. tert. & Perizon. columna inexpugnabili fulsit. Sed Vulg. proba ejusque sensus hic est: Antiquitatem religionis nostrae oppugnatam, sed victricem & constanti tenore permanentem Maximianus, veluti stabilis & firma, suo loco manens, columna fulcivit. Cicero Orat. pro Rabirio Postumo cap. XVI. Eum labentem excepit, corruere non sivit, fulsit & sustinuit re, fortuna, fide.

⁸ Inter tranquillissima &c.] Lugd. Bat. pr. fuerunt tranquillissima &c.

lissima temporum bona ipsorum quoque imperatorum, qui ista fecerunt, ⁹ inusitata felicitas. ¹⁰ Nulla domi fames, nulla pestilentia, nullum foris bellum, nisi voluntarium, quo exerceri vires non periclitari, queant. Res praeterea humano generi hucusque incognita, multorum simul regum patiens consortium, & magna concordia, potestasque communis, alias nunquam, nunc in commune prospiciens. Deinde etiam, quod absque ulla hactenus mortalium notitia est, imperatores illi maximi, quippe & persecutores, honore deposito & adsumta quiete, privati, quod ¹¹ beatissimum homines, & summum bonum ¹² vitae bonae judicant, & hoc tunc, ¹³ velut praemii loco, auctores persecutionis adepti sunt, quando accensa persecutio, medio sui tempore toto orbe saeviebat. An etiam hanc beatitudinem illis temporibus poenaliter accidisse adseris, & nos hinc quoque terrere moliris? Quibus humiliter responderim, me, plurima cura pietatis accinctum, commonere de veris, non terrere de falsis. ¹⁴ Decem persecutiones à Nerone usque ad Maximianum ecclesia Christi ¹⁵ passa est. Novem (ut ego dixi) ultiones, ut ipsi non negant, calamitates ¹⁶ è vestigio consecutae sunt. Nec in verbo ¹⁷ premor, utrum debitae ultiones, an fortuitae permutationes fuisse videantur, quae tamen meo suoque testimonio clades fuerunt. In decima haesitatum putant miseri & caeci, non videntes tanto eam ipsis fuisse graviores, quanto minus ¹⁸ intellecta est. ¹⁹ Inpius enim flagellatur, & non sentit: ²⁰ quod cum expositum fuerit, invitè licet propter ipsam rerum fidem fatebuntur: quia ex illa Maximianae persecutionis maxima punitione

ista

⁹ *Inusitata felicitas.*] Lugd. Bat. sec. *inusitatae felicitatis*

¹⁰ *Nulla domi &c.*] Lugd. Bat. tres, *jam nulla domi fames &c.*

¹¹ *Beatissimum*] Perizon. *quietissimum.*

¹² *Vitæ bonæ*] Posterior vox abest a Lugd. Bat. quarto.

¹³ *Velut praemii loco,*] Lugd. Bat. sec. *velut in praemii loco.*

¹⁴ *Decem persecutiones*] Lugd. Bat. sec. *decem persecutores.*

¹⁵ *Passa est.*] MSS. aliquot *perpeffa est.*

¹⁶ *E vestigio*] Quatuor Lugd. Batt. cum

Coll. Gronov. & Cod. Perizon. è *vestigiis.*

¹⁷ *Premor*] Idem Codd. ut & Flor. sec. *premo.* Ed. Aug. *promo.* Sensus est, nolo de eo disceptare, utrum &c.

¹⁸ *Intellecta est.*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *quanto minus intellectam.*

¹⁹ *Inpius &c.*] Verba sunt Jerem. V, 3.

²⁰ *Quod cum &c.*] Lugd. Bat. quatuor, Coll. Gronov. Florentt. duo, Perizon. & Ed. Aug. & *quod cum.* Repone, *quod &c.*

ista sunt vulnera, quibus etiam nunc isti dolent, & in tantum dolent, ut etiam clament, nosque ²¹ ad reclamandum laceffant, sollicitos fieri, qualiter conticescant.

²¹ *Ad reclamandum*] Ed. Aug. sola, *ad se damnandum*. Locus est obscurus, cujus hic mihi videtur esse sensus; sentientes miseri calamitatem suam dum exclamant prae

dolore, cogunt nos quoque vicissim ad illos exclamare, sollicitos quomodo sistere illorum clamorem possimus.

C A P U T XXVII.

Collatio populi Israelitici & Christiani, Aegyptiaci item & Romani, quomodo illi pro Deo in afflictionibus, hi à Deo in plagis similia fere passi sunt.

¹ **I**N primo libello expositum à nobis est, Pompeium Trogum, & Cornelium Tacitum commemorasse, non plene quidem, nostrum vero Moysem, etiam ipsorum testimonio fidelem, fideliter sufficienterque dixisse, Aegyptios & regem eorum, cum populum Dei, servire intentum & paratum Deo suo, impediendae devotionis instinctu, ad lutum paleasque revocarent, decem ² acerbissimis plagis fuisse vexatos. Deinde ³ violentia malorum edomitos, non solum coëgisse festinantem, sed etiam propriis ⁴ suis argenteis & aureis vasis accumulavisse. Post, oblitos plagae suae, & cupidos praedae indebitae, invidos etiam religionis alienae, dum innocentes avide persequuntur, mari Rubro ultime receptos omnes funditus interiisse. Quod ego nunc refero ac renuncio, etsi forte fide non acceptatum, exitu tamen probandum, quia haec ⁵ in figuram nostri facta sunt. Uterque po-

¹ *In primo libello*] Lugd. Batt. pr. & quart. in primo libro.

² *Acerbissimis plagis*] Lugd. Bat. tert. acerrimis plagis.

³ *Violentia malorum*] Perizon, violentia

earum.

⁴ *Suis*] Abest ab Ed. Aug. quae mox accumulasse mavult.

⁵ *In figuram nostri*] Desumptum ex I. ad Corinth. X, 6.

populus unius Dei est, una populi utriusque causa. Subdita fuit Israëlitarum synagoga Aegyptiis, subdita est Christianorum ecclesia Romanis. Persecuti sunt Aegyptii, persecuti sunt & Romani. Decem ibi contradictiones adversus Moysem, hic decem edicta adversus Christum. Diversae ibi plagae Aegyptiorum, diversae hic calamitates Romanorum. Nam ut etiam ipsas inter se plagas, in quantum tamen figura formae comparari potest, conferam: ibi prima habuit correptio sanguinem vulgo vel manasse de puteis, vel in fluminibus cucurrisse: hic prima sub Nerone exegit plaga, ut ubique morientium sanguis esset, vel morbis in Urbe corruptus, vel bellis in orbe profusus. Ibi sequens plaga prodidit, perstreperentes persultantesque in penetralibus ranas, inediae propemodum causam habitatoribus atque exilii fuisse: hic sequens sub Domitiano poena, similiter ostendit, satellitum militumque ejus improbis effrenatisque discursibus cruentissimi jussa principis exsequentium, ad inopiam pene omnes cives Romanos adactos exilioque dispersos. Ibi tertia vexatio habuit cyniphes, musculas scilicet parvissimas ⁶ ac saevissimas, quae mediis saepe aestibus per loca squalida coadunatim vibrando densatae, ⁷ & tinnulo volatu adlabi solent, capillisque hominum ac pecudum fetis cum urente morfu ⁸ interfieri: hic itidem tertia sub Trajano plaga Judaeos excitavit: qui cum antea ubique dispersi ita jam, quasi non essent, quiescerent, repentino omnes calore permoti, in ipsos, inter quos erant, toto orbe saevierunt, absque ⁹ magnis multarum urbium ruinis, quas crebri terrae motus iisdem temporibus subruerunt. Ibi in quarta plaga muscae caninae fuerunt, ¹⁰ saevae alumnae putredinis, vermiumque matres: hic

⁶ *Ac saevissimas,*] MSS. Lugd. Batt. & Cod. Perizon. *saevissimasque.*

⁷ *Et tinnulo volatu adlabi solent,*] Ineptissima lectio haecenus omnes, una excepta Augustana, occupavit. Legitur enim in cunctis, & *in nullo volatu adlabi solent*, quod tamen ulcus sic relictum est quum nihil juvarent MSS. Quos enim ego inspexi, omnes habent vel *in nullo* (ut editur) vel *ac & nullo*, ut Florent. tert. vel *& in ullo*, ut Florent. sec. qui proxime accedit ad veram lectionem *tinnulo volatu*, quam non si-

ne praestantissimae Augustanae Ed. veneratione, cupide in contextum recepi.

⁸ *Interferi:*] Cod. Perizon. habent *inferri*. MSS. Lugd. Batt. tres *interferri*, ut & Coll. Gronov. atque Cod. Ultraj. Lugd. Bat. pr. *intus ferri*, Flor. sec. *inseri*.

⁹ *Magnis*] Multi ex MSS. *inmanibus*.

¹⁰ *Saevae alumnae*] Magis hoc placet, quod in tribus Lugd. Batt. atque Coll. Gronov. quam *revera alumnae putredinis*, quod reliqui & Vulg. exhibent.

hic itidem quarta sub Marco Antonino plaga, lues plurimis infusa provinciis, Italiam quoque cum urbe Roma universam, exercitumque Romanum per longinquos limites ¹¹ & diversa hiberna dispersum, ¹² in mortem dissolutum, putredini simul ac vermibus dedit: Ibi quinta correptio pecorum ac jumentorum repentino interitu expleta est: hic similiter quinta ultione sub Severo persecutore creberrimis civilibus bellis propria viscera & adjumenta reipublicae, hoc est, plebes provinciarum, & legiones militum, comminutae sunt. Ibi sexta vexatio intulit vesicas effervescentes, ulceraque manantia: hic aequae sexta punitio, quae post Maximini persecutionem fuit, qui specialiter episcopos, & clericos omissa turba populari, hoc est, ecclesiarum primates trucidari imperaverat, intumescens, crebro ira atque invidia, non per vulgi caedem, sed per vulnera, ¹³ mortesque principum ac potentium ¹⁴ exhalata est. Ibi septima plaga numeratur ¹⁵ coacto aëre grando profusa, quae hominibus ¹⁶ jumentis satisque exitio fuit: hic similiter septima. sub Gallo & Volusiano, qui ¹⁷ persecutori Decio mox interfecto successerant, plaga exstitit, corrupto aëre pestis ¹⁸ infusa: quae per omnia Romani regni ab Oriente in Occidentem spatia, cum omne propemodum genus hominum & pecudum neci dedit, tum etiam,

¹⁹ Cor-

¹¹ Et diversa hiberna] In diversa &c. Lugd. Bat. duo cum Coll. Gronov.

¹² In mortem dissolutum,] Tres Lugd. Batt. cum Perizon. & Coll. Gronov. morte dissolutum.

¹³ Mortesque principum] MSS. aliquot & Ed. Aug. morientium principum.

¹⁴ Exhalata est.] Colon. exhaltata, Ex quo Fabricius fabricaverat, exaltata, minus fabrè. LAUT. Nequaquam editores, quod invenerant in MSS. exalata vel exhalata, mutare debuerunt in exaltata. Fabricii tamen id facinus non est, sed is prior Edd. quae omnes malam receperunt lectionem, nimis secure est secutus. Ego in meo Codice atque Ultr. inveni exalata, ut & in Ed. August. quae Codicis sui praestantissimi vitiosas quoque lectiones ubi-

que fideliter exhibet. Quatuor autem Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. exhalata recte scribunt. Exhalata est enim hoc in loco significat, efferbuit, erupit.

¹⁵ Coacto aëre] Ad quotidianam experientiam nihil adtenderunt, qui coacto aëre grando profusa ediderunt, quum omnes ante Fabricium Edd. & MSS. nativam lectionem exhibeant, & ipsa ratio doceat cogi nubes in unum & densari solere ingruente pluvia graviori vel grandine.

¹⁶ Jumentis satisque] Aequae insipide editum fuit jumentisque satis, quamvis in MSS. quibusdam sic legatur.

¹⁷ Persecutori] Cod. Perizon. persecutore.

¹⁸ Infusa: quae] Idem Codex infusa est.

¹⁹ Cor-

¹⁹ *Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.*

Ibi octavam Aegypti contritionem fecere excitatae undique locustae;
²⁰ tenentes, terentes, tegentesque omnia: hic octavam aequae in sub-
 versionem Romani orbis excitatae undique intulere gentes, quae cae-
 dibus atque incendiis cunctas provincias deleverunt. Ibi nona turbatio
 diuturnas crassas ²¹ ac pene tractabiles tenebras habuit, plus omnino
 periculi comminata quam fecit: hic itidem nona correptio fuit, cum
 Aureliano persecutionem decernenti, diris turbinibus terribile ac triste
 fulmen sub ipsius pedibus ruit, ostendens quid, cum ultio talis ²² exi-
 geret, tantus posset ultor, nisi & clemens esset & patiens: quan-
 quam intra sex abhinc menses succidui tres Imperatores, hoc est,
 Aurelianus, Tacitus & Florianus, diversis causis interfecti sunt. Ibi
 postremo decima plaga, quae & novissima omnium fuit, ²³ interfectio fi-
 liorum, quos primos quique genuerant: hic nihilo minus decima, id
 est, novissima poena est omnium idolorum perditio, quae primitus fa-
 cta in primis amabant. Ibi rex potentiam Dei sensit, probavit, &
 timuit, ac per hoc populum Dei liberum abire permisit: ²⁴ hic rex
 potentiam Dei sensit, probavit & credidit, ac per hoc populum Dei
 liberum esse permisit. Ibi nunquam postea populus Dei ad servitutem
 retractus, hic nunquam postea populus Dei ad idololatriam coactus est.
 Ibi Aegyptiorum vasa pretiosa Hebraeis tradita sunt: hic in ecclesias
 Chri-

¹⁹ *Corrupitque &c.*] Haec meliorum
 MSS. lectio est. Copulam alii delent. De-
 sumti sunt ex Virgil. Georg. III. 480.

*Et genus omne neci pecudum dedit, om-
 ne ferarum,*

Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.

²⁰ *Tenentes, terentes, tegentesque omnia:*]
 In MSS. quibusdam intermedium tantum
 invenitur verbum. Forsitan reliqua ex
 varia lectione nata sunt, sufficit enim *te-
 rentes omnia*, vel *tegentes terentesque om-
 nia*.

²¹ *Pene tractabiles*] Lugd. Batt. duo &
 Coll. Gron. *penetrabiles*.

²² *Exigeret,*] Edd. Vett. quaedam, *exi-
 geretur*.

²³ *Interfectio filiorum,*] Ed. Aug. *inter-
 fectorum filiorum*.

²⁴ *Hic rex potentiam Dei &c.*] Cod.
 Aug. *Hic tyranni ecclesiam Dei a persecutione
 liberam honoribus ampliaverunt*. Verum au-
 ctor de Constantino Magno agit quod
 patet ex verbo *credidit*, opposito illi quod
 praecessit *timuit*. Sana igitur est recepta
 lectio.

Christianorum praecipua paganorum templa cesserunt. Sane illud, ut dixi, denunciandum puto, quia sicut Aegyptiis post has decem plagas dimissos Hebraeos persequi molientibus, irruit ²⁵ per superductum mare aeterna perditio: ita & nos quidem libere peregrinantes, superventura quandoque persecutio gentilium manet, donec mare Rubrum, hoc est, ignem judicii, ipso domino nostro Jesu Christo duce & iudice, transeamus. Hi vero in quos Aegyptiorum forma transfunditur, permessa ad tempus potestate ²⁶ saevientes gravissimis quidem permissu Dei ²⁷ Christianos cruciatibus persequuntur; verumtamen iidem omnes inimici Christi, cum rege suo Antichristo, accepti stagno ignis aeterni, quod magna impediēte caligine, dum non videtur, intratur, perpetuam perditionem, immortalibus arfuri suppliciis, fortientur.

²⁵ *Per superinductum*] Florentt. duo *superductum*.

²⁶ *Saevientes*] sic ex vestigiis libri Col. scripsi. Nam illud *servientes* quod hic erat quo pertinet? LAUT. Unde *servientes* in Edd. Fabricianas irrepperit, nescio, Edd. vetustiores & MSS. habent, ut oportet, *saevientes*.

²⁷ *Christianos cruciatibus persequuntur;*] Cod.

Perizon. ut & Ed. Aug. primaque & Venetae. Lugd. Bat. pr. *persecutionibus ex-cruciant*. Sed Orosius futuras Ecclesiae persecutiones per alteram Aegyptum, spirituales videlicet, innuere videtur, praedictas scilicet in Apocalypsi Joannis, unde id, quod loquitur de Antichristi, ejusque & omnium, qui illi sunt similes, poena, quoque desumptum est.

CAPUT XXVIII.

De Constantini Magni Augusti, Maxentii, Licinii, & Maximiani imperiis, & rebus gestis. Item de Ario haeretico, ejusque dogmate damnato.

Igitur mortuo, ut dixi, Constantino in Britanniiis, Constantinus Imperator ¹ est creatus, primus ² Imperatorum Christianus, ex-

¹ *Est creatus,*] Ex plerisque MSS. excidit est.

² *Imperatorum*] Florentt. duo imperator.

3 Di-

cepto Philippo, qui Christianus annis admodum paucissimis ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romae annus Christo potius, quam idolis ³ dicaretur. ⁴ A Constantino autem semper omnes Christiani Imperatores usque ⁵ in hodiernum diem creati sunt, excepto Juliano, quem inopia (ut ajunt) ⁶ machinantem, exitiabilis vita deseruit. Haec est lenta illa paganorum poena, sed certa. Hinc sani insaniunt, hinc ⁷ non vulnerati compunguntur, hinc ridentes gemunt, hinc viventes deficiunt, hinc secreto excruciantur, quos nemo persequitur: hinc jam paucissimi remanserunt, qui nunquam aliquo persequente puniti sunt. Verumtamen qualis tunc persecutores illos, de quorum impunitate non solum gloriari, sed etiam insultare conantur, finis mansit, expediam. Constantino in Galliis strenuissime rempublicam procurante, praetoriani milites Romae Maxentium, filium Herculei, qui privatus in Lucania morabatur, Augustum nuncupaverunt. Maximianus Herculeus, jam ex Augusto privatus, & adhuc publicus persecutor, occasione filii sollicitatus, qui imperium abjecerat, arripuit tyrannidem. Galerius Augustus Severum Caesarem adversus Maxentium Romam ⁸ cum exercitu misit. Severus cum Urbem obsideret, militum suorum scelere desertus & proditus, atque ex eo fugiens, Ravennae interfectus est. Herculeus Maximianus persecutor, ⁹ & ex Augusto tyrannus, confirmatum jam ¹⁰ in imperio filium veste ac potestate regia ¹¹ spoliare conatus, ¹² conviciis autem ac tumultibus

³ Dicaretur.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. quibus accedunt Ultr. & Perizon. *dedicaretur*, quae lectio quoque superscribitur in Florent. sec.

⁴ A Constantino autem] Plerique MSS. legunt, *A Constantino omnes semper Christiani &c. deleta autem.*

⁵ In hodiernum diem] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *in hunc hodiernum diem.*

⁶ Machinantem,] Florent. sec. *machinatum.*

⁷ Non vulnerati] Cod. Perizon. *vulnerati non compunguntur.* Male, ut ex conjunctis adparet.

⁸ Cum exercitu misit.] Edd. quaedam Vett. *mittit cum exercitu.*

⁹ Et ex Augusto] Perizon. & Florent. sec. *ex Augusto.*

¹⁰ In imperio] MSS. quidam *deleant in.*

¹¹ Spoliare conatus,] Lugd. Batt. quatuor, *spoliare conatus est*, & sic quoque Ultr. & Coll. Gronov. atque Edd. quaedam Vett. At Ed. August. *exspoliare conatus.*

¹² Conviciis autem ac tumultibus] Cod. Perizon. *Convictus autem &c.* sed in duobus Lugd. Batt. *autem non existat.*

multibus militum palam conterritus, in Galliam profectus est, ut Constantino genero aequae dolis junctus auferret imperium: sed per filiam deprehensus & proditus, deinde in fugam versus, Massiliae oppressus & interfectus est. Porro Galerius occiso Severo Licinium Imperatorem creavit. Cumque persecutionem a Diocletiano & Maximiano ¹³ missam ipse atrocioribus edictis accumulavisset, ac postquam per annos decem omni genere hominum exhaustis provincias, putrefacto introrsum pectore, & vitalibus dissolutis, cum ultra horrorem humanae miseriae etiam vermes eructaret, ¹⁴ medicique, ultra jam foetorem non ferentes, crebro jussu ejus occiderentur, a quodam medico, constantiam ex desperatione fumante, increpitus, iram Dei suam esse poenam, atque ideo a medicis non posse curari, edictis late missis, Christianos de exiliis revocavit. Ipse autem, cruciatus non sustinens, vim vitae suae adtulit. ¹⁵ Ita Respublica nunc sub novis quatuor principibus fuit, Constantino & Maxentio, filiis Augustorum, Licinio autem & ¹⁶ Maximino, hominibus novis. Constantinus pacem ecclesiis post decem annos, quam a persecutoribus vexabantur, indulxit. Deinde inter Constantinum & Maxentium bellum civile ¹⁷ exortum est. Maxentius, saepe multis praeliis ¹⁸ fatigatus, ultime ad pontem Mulvium victus & interfectus est. Maximinus, persecutionis Christianorum incentor exsecutorque infestissimus, apud Tarsum, dum civile bellum contra Licinium disponit, interiit. Licinius, repentina rabie fuscitatus, omnes Christianos e palatio suo jussit expelli. Mox bellum inter Licinium ipsum & Constantinum efferbuit. Sed Constantinus Licinium, sororis suae virum, in Pannonia primum vicit, deinde apud Cibalas oppressit, universaque Graecia potitus, Licinium crebris bellis terra marique adsurgentem & ¹⁹ repressum, tandem ad de-

¹³ *Missam*] Ed. Aug. *passam*.

¹⁴ *Medicique &c.*] Sic recte in Edd. prima, Venetis & Scotti legitur, & nihil insequentibus invenitur, quo vox *neque*, quae occurrit in Fabric. & aliis, fesse-
tueri possit.

¹⁵ *Ita Resp. tunc*] Sic transponunt MSS. Nescio quomodo in Fabricianis & Scott. Edd. pro *tunc* tolerari potuerit & repeti

saepius, *Ita nunc Resp.*

¹⁶ *Maximino*] Verum homini nomen restituunt MSS. Inepte in Vulgg. *Maximiano*.

¹⁷ *Exortum est.*] Ed. August. *ortum est*.

¹⁸ *Fatigatus.*] Lugd. Batt. quatuor, Ultr. & Coll. Gronov. *agitatus*. Ed. Aug. *fugatus*.

¹⁹ *Et repressum,*] Ed. Aug. & *oppressum*.

²⁰ *Cum*.

deditionem coëgit, sed Herculei Maximiani, foceri sui, motus exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem reipublicae fumeret, privatum jussit occidi; cum, ²⁰ omnibus jam ministris nefariae persecutionis extinctis, hunc quoque, in quantum exserere potuit, persecutorem, digna punitio flagitaret. Constantini filii, Crispus & Constantinus, & Licinius adolescens, Licinii Augusti filius, Constantini autem ex sorore nepos, Caesares sunt creati. His diebus ²¹ Arius, Alexandrinae urbis presbyter, à veritate fidei catholicae devians, exitiabile plurimis dogma constituit. Qui simul ut primum Alexandriae vel notus vel notatus inter confusos vulgo sectatores infectatoresque ²² factus est, ab Alexandro, tunc ejusdem urbis episcopo, pulsus ecclesia est. Cumque homines ²³ quos in errorem seduxerat, etiam in seditionem excitaret, apud Niceam, urbem Bithyniae, conventus trecentorum & octodecim episcoporum factus est, per quos Arianum dogma ²⁴ exitiabile & miserum evidentissime deprehensum, palam proditum ac reprobatum est. Sed inter haec latent causae, cur vindicem gladium, & destinatam in inpios punctionem, Constantinus imperator etiam in proprios egit affectus. Nam Crispum filium suum & ²⁵ Licinium, sororis filium, interfecit. Praeterea multas gen-

²⁰ Cum, omnibus &c.] Depravatus in Edd. hic locus ita fuit. *quamvis omnibus jam ministris nefariae persecutionis extinctis, hunc quoque in quantum exercere potuit persecutionem, digna punitio flagitaret.* Primo autem reposui cum ex Edd. omnium principe, Paris. & Venetis, dein, auctoritate Codd. Florent. duorum, atque Perizon. ut & Edd. August. & alia omnium prima, pro *persecutionem feci persecutorem.* Pro *exercere* in quibusdam MSS. *exserere* legi marginales notae in Hitt. & Bolsuing. Edd. testantur. Ne illud quidem damno, dictum enim est ut *exserere principem* & similia. Fuit igitur persecutor, quantum per se potuit Licinius, futurus acrior, si per Constantinum licuisset. Itaque merito illum, qui solus supererat, divina manebat vindicta.

²¹ Arius, Alexandrinae urbis.] De Ario & Concilio Niceno tam multa scriptores Ecclesiastici, ut mihi tacendum putem. FABR.

²² Factus est,] Duo ex MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. abjiciunt *est.*

²³ Quos in errorem seduxerat,] MSS. Lugd. Batt. quatuor cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. *cumque homines in hoc errore seductos &c.*

²⁴ Exitiabile & miserum] Addunt *esse* Lugd. Batt. quatuor Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. & uterque Florentinus.

²⁵ Licinium, sororis filium] Nescio unde putida lectio contra omnes MSS. & Edd. irrepperit in Fabricii & Scott. Editiones. & *Licinium filium, sororis filium, interfecit.* Quasi de patre Licinio, jam ante interfecto, aliquis cogitare posset.

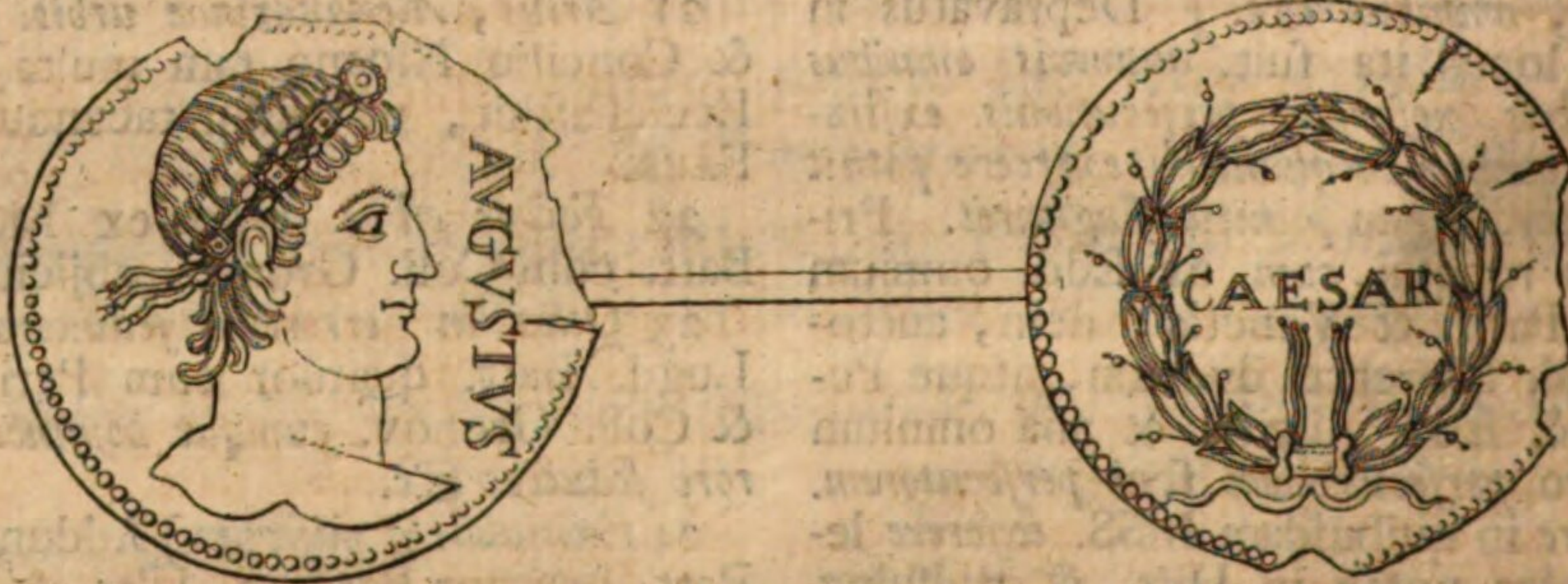
gentes diversis praeliis subegit. ²⁶ Urbem ²⁷ nominis sui Romanorum regum vel primus vel solus instituit. Quae sola expers idolorum, ad hoc, brevissimo tempore, condita a Christiano imperatore, provecta est, ut sola Romae, tot saeculis, miserisque provectae, ²⁸ forma & potentia merito ²⁹ possit aequari. Tum deinde primus Constantinus justo ordine & pio vicem vertit edicto, siquidem statuit citra ullam hominum caedem paganorum templa claudi. Mox Gothorum fortissimas & copiosissimas gentes in ipso barbarici soli finu, hoc est in Sarmatarum regione delevit. ³⁰ Calocerum quemdam,

in

²⁶ Urbem nomine suo] Constantinopolim intelligit, quae prius Byzantium erat. FABR.

²⁷ Nominis sui] Placet haec lectio MSS. omnium, ut & Ed. August. prae alia quae in reliquis Vulgg. legitur, nomine suo. Et hinc innumeri inveniuntur nummi ex omni modulo, qui conditam a Constantino Magno Constantinopolim celebrant. Et hi quidem passim occurrunt. Rarissimum autem ex argento puro est Constantini Magni, maximi moduli, quod possideo, numisma, tum propter insolitam magnitudinem, tum propter superbissimam inscriptionem. Caesar enim Augusto, imperii Romani amplifica-

tori, qui marmoream ex lateritia fecerat Romam, primus hic Christianus imperator, & novae Romae conditor, aequiparatur. Caput Constantini Magni, corona gemmata (pro qua laurea in Numismate non dissimili apud Bandurium cernitur) cinctum, a priori parte est; a posteriori Corona laurea ingens, cui Caesaris inscribitur nomen, adposito ad caput Constantini, non proprio ipsius nomine, sed illius, cui sese assimilabat, Augusti. Unde integra nummi, qui Lugduni cusus est, omnibus titulis superbior emergit inscriptio, CAESAR AVGVSTVS, Magnitudo nummi & pictura haec est.

²⁸ Forma & potentia] Florent. sec. forma ut potentia. sec. & forma & potentia. possit.

²⁹ Possit aequari.] Ita legi debere omnes MSS. & ipsa clamat ratio. In Vulgg. Edd. exceptis prima & Paris. inepte legitur

³⁰ Calocerum] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. Caloiberum, Florent. duo cum Ultr. Caloiberum, Perizon. Calochareum.

I Con...

in Cypro adspirantem novis rebus, oppressit. Tricennalibus suis Dalmatium Caesarem legit. Cumque bellum in Persas moliretur, in villa publica juxta Nicomediam, dispositam bene rempublicam filiis tradens, diem obiit.

CAPUT XXIX.

Constantinus, Constantius & Constans Imperatares. Interim de Magnentio arripiente imperium, & Decentio.

ANno ab Urbe condita MXCII., ¹ Constantius tricesimusquintus ² cum Constantino & Constante fratribus suis adeptus imperium, ³ viginti quatuor annis tenuit. Fuit inter successores Constantini & Dalmatius Caesar ⁴ fratris filius, sed continuo militari ⁵ factione ⁶ decerptus est. Interea maligna semper adversus Deum verum ⁷ infectatio diaboli, quae ab initio mundi usque ad nunc, a sincero fidei religionisque tramite, ⁸ offusis errorum nebulis, lubrica hominum corda perturbat; postquam Christianis imperatoribus summam regiae potestatis in meliora vertentibus, ecclesiam Christi zelo idololatriae persequi destitit, aliud machinamentum, quo per eosdem Christianos imperatores Christi ecclesiam vexaret, invenit. Fit igitur Ario, novi erroris auctori, ceterisque discipulis ipsius ad familiaria-

¹ Constantius &c.] Ex MSS. & Edd. vetustioribus ita reponendum duxi, magis convenienter quam, ut Fabricius aliique ediderunt, Constantinus tricesimus quintus cum Constantio & Constante &c. Reliquis enim supervixit Constantius, Constantinus autem statim periit.

² Fratribus suis] De Constantini tribus filiis, qui illi in imperio successerunt, Eutropius lib. ultimo. FABR.

³ Viginti quatuor annis] Male in Ed. Aug. XXIII. decessit enim anno imperii vigesimo quinto, itaque integris viginti

& quatuor annis imperavit.

⁴ Fratris filius] Lugd. Batt. quatuor, Perizon. & Ultr. fratris sui filius.

⁵ Factione] Lugd. Batt. pr. & tert. seditione.

⁶ Decerptus est.] Id est immature abreptus est. Scribae quidam non intelligentes verbum, posuerant *deceptus est*.

⁷ Infectatio diaboli,] Florent. sec. *diabolica infectatio*. tert. cum Ed. Aug. *diaboli infectatio*.

⁸ Offusis] MSS. Codd. Florentt. duo & Perizon. *effusis*.

liaritatem Constantii imperatoris promptus aditus & facilis via. Suadet Constantio, ut quoddam in Deo gradus credat: & qui per januam ab errore idololatriae fuerat egressus,⁹ rursus in sinum ejus, dum in Deo deos quaerit, tamquam per pseudothyrum inducitur. Perverso igitur zelo potestas armatur illusa, & sub nomine pietatis vis persecutionis agitatur.¹⁰ De nova nominis electione contenditur, ut Arianorum potius ecclesiae, quam catholicorum sint. Sequitur terraemotus horribilis, qui plurimas Orientis urbes¹¹ solo stravit.¹² Constantinus dum Constantem fratrem bello¹³ infectatur, incauta petulantia¹⁴ periculis sese offerens, a ducibus ejus occisus est.¹⁵ Con-

stan-

⁹ *Rursus in sinum ejus, dum*] Libri plerique: *reversus in sinum ejusdem*, in quibus dum sensum quaero, nec invenio sic immutavi. Audacter inquires, audacter sane, sed nec minus commode. LAUT. Quum sic in omnibus, MSS. & praeterea in Ed. August. scribatur, corruptam tamen reliquarum Editionum lectionem, quae minus apte exhibent, *reversus in sinum ejusdem, in Deo deos quaerit, & tamquam per pseudothyrum inducitur*, pleraeque ex postremis secutae sunt, excepta Scotti, in qua bene constituitur.

¹⁰ *De nova nominis*] MSS. quidam & Edd. *de novi nominis* &c.

¹¹ *Solo stravit.*] Priorem vocem MSS. quaedam delent.

¹² *Constantinus dum &c.*] Epicedium Anonymi Sophistae Graecum in Constantinum hunc Juniores, ex quo militaris illa factio & infelix ejus obitus cognosci potest, exstat ad calcem Eutropii Ed. nostrae p. 703. In eo causa mortis refertur ad percussores a fratre Constante subornatos.

¹³ *Infectatur,*] Flor. sec. *infectatus*, Ed. Aug. & Cod. Perizon. *insequitur*.

¹⁴ *Periculis*] Ed. Aug. *periculo*.

¹⁵ *Constantius*] Sic omnino ex MSS. Lugd. Batt. sec. & quarto atque Ultr. reponi debet, non *Constans*, ut fuit editum. Constanti enim cum Persis nihil negotii fuit, sed adversus Gothos alioque barbaros rem gessit, de quibus reportatas victorias insigne ex argento primi moduli testatur numisma, cujus ectypon penes me est. In parte anteriore cernitur cum pectore paludato, caput Constantis, corona gemmata insigne, cum hac inscriptione FLAVIUS IVLIUS CONSTANS Pius Felix AVGVSTUS. Ab altera parte stat imperator thorace & paludamento indutus, laeva tenens hastam, dextra signum militare, a cujus summitate dependet labarum monogrammate Christi insignitum, in circuitu scribitur ambitiosus titulus TRIVMPHATOR GENTIVM BARBARARVM. Numisma Siscae in Pannonia cuspum fuisse docent literae in ima ora positae SISCAE.

stantius adversus Persas & Saporem, qui Mesopotamiam ¹⁶ vastaverant, novem praeliis parum prospere decertavit. Novissime, seditione atque intemperantia militum nocte adoriri pugnam coactus, patratam pene victoriam insuper victus amisit. ¹⁷ Post cum se Constans intolerandis vitiis dedisset, ac poena provincialium favorem militum compararet, Magnentii dolis in oppido ¹⁸ cui Helena nomen est, in proximo Hispaniae interfectus est. Magnentius enim apud Augustodunum arripuit imperium, quod continuo per Galliam, Africam Italiamque porrexit. In Illyrico autem ¹⁹ Vetrantonem, aetate grandævum, imperatorem sibi milites creaverunt, virum natura simplicem, cunctisque jucundum, sed qui ne prima quidem unquam literarum elementa didicisset. Itaque ²⁰ cum primas literas, literarumque syllabas, Imperator senex, interdum invitus, meditaretur, a Constantio, qui tunc in Magnentium, ultione fratris accensus, bellum parabat, deponere jussus imperium, abiciens cum literis purpuras, content-

¹⁶ Vastaverant,] Lugd. Batt. duo cum Perizon. & Florent. sec. vastaverat.

¹⁷ Post cum se Constans] Ex iisdem MSS. quibus hic Lugd. Batt. duo reliqui cum Coll. Gronov. accedunt, inseritur Constans, cujus (ut in Editis fit) omisso nomine, ingens Orosio, ut historiarum ignaro, fit injuria.

¹⁸ Cui Helena] Eutrop. scribit Con-

stantem periisse haud longe ab Hispaniis in castro cui Helenae nomen est. Schonhovius non recte castris, legit, quod ex Cassiodoro & Hieronymi Chronico perspicitur. FABR.

¹⁹ Vetrantonem,] Ita hoc nomen scribitur etiam in meo Eutropio. FABR.

²⁰ Cum primas] Perizon. & Lugd. Bat. quart. cum primum.

tentusque privatis feriis, palatium simul ²¹ scholamque dimisit. Ne-
 potianus deinde, Romae, Constantini sororis filius, gladiatorum manu
 fretus, invasit imperium: qui deinde, cum inprobus ac per hoc invifus cun-
 ctis esset, a Magnentianis ducibus oppressus est. Sequitur bellum
 illud horribile inter Constantium Magnentiumque apud Mursam ur-
 bem gestum, in quo multa Romanarum virium profligatio etiam in
 posterum nocuit. Magnentius tamen victus aufugit, ac non multo
 post apud Lugdunum propria se manu interfecit. Decentius quoque,
 frater ejusdem, quem Caesarem Gallis praefecerat, apud Senonas la-
 queo vitam finivit. Continuo Constantius Gallum, patruum filium, Cae-
 sarem legit: quem rursus crudeliter ac tyrannice agentem, paulo post-
 quam creaverat, occidit. Sylvanum quoque per Gallias rebus novis
 inhiantem, mature circumveniendum opprimendumque curavit. Igi-
 tur Sylvano interfecto, Julianum patruum suum, Galli fratrem,
 Caesarem creatum, misit ad Gallias. Itaque Julianus Caesar everfas
 oppressasque ²² ab hoste Gallias strenuissime in integrum restituit.
 Alamannorum parvis copiis magnam multitudinem fudit. ²³ Rheno
 Germanos revinxit. His elatus successibus, fastigium usurpavit Au-
 gusti: & mox Italiam Illyricumque pervadens, Constantium, Parthicus
²⁴ praeliis occupatum, regni parte privavit. Constantius, Juliani sce-
 lere comperto, dimissa expeditione Parthorum, dum ad civile bel-
 lum revertitur, in itinere inter Ciliciam Cappadociamque defunctus
 est. Ita ille qui ²⁵ discissa pace & unitate fidei Catholicae, Christia-
 nos adversus Christianos ²⁶ armans, civili (ut ita dicam) bello Ec-
 clesiae membra dilaceraverat, totum ²⁷ inquietum tempus imperii
 sui, molestissimumque spatium vitae suae, bellis civilibus etiam per
 propinquos & consanguineos excitatis, exercuit, exegit, expendit.

²¹ Scholamque] Perizon. scholasque.

²² Ab hoste] Sic plerique MSS. alii
 ab hostibus.

²³ Rheno &c.] Perizon. Rheno Germanos
 flumine sejunxit.

²⁴ Praeliis] Lugd. Batt. tres cum Coll.
 Gronov. bellis, quod Latinus, sed Oro-
 sius promiscue usurpat.

²⁵ Discissa pace] Probo magis, quod in

Lugd. Bat. tertio invenitur discissa pace.

²⁶ Armans,] Tres Lugd. Bat. cum
 Perizon. & Coll. Gronoviana armave-
 rat.

²⁷ Inquietum] Ed. Aug. inquieti &c.
 Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov.
 inquieti tempus imperii, deleti sui. Non
 male.

CAPUT XXX.

Fl. Claudius Julianus Imperator Caesar.

Anno ab Urbe condita MCXVI. ¹ Julianus, ² dudum Caesar, post autem sextus & trigessimus ab Augusto regno potitus, anno uno & mensibus octo Imperii summam solus obtinuit, Christianam religionem arte potius quam potestate infectatus, ut negaretur fides Christi ³ & idolorum cultus ⁴ susciperetur, honoribus magis provocare, quam tormentis cogere studuit. Aperto tamen praecepit edicto, ⁵ ne quis Christianus docendorum liberalium studiorum professor esset. Sed tamen, sicut a majoribus ⁶ nostris compertum habebat.

¹ *Julianus*] De *Juliano* Eutropius & Sex. Aurelius: copiosissime vero Ammianus Marcellinus libr. XXII. & deinceps. FABR.

² *Dudum Caesar*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & duobus Florentt. & Edd. Venetis, jam *dudum Caesar*. & mox

rerum potitus, Flor. sec.

³ *Et idolorum cultus*] Quantopere in iis insanierit Julianus patet ex nummulo ejus aereo, in quo Serapidis cernitur caput, & Isidis in navigio figura, votis publice idolis illis Aegyptiis ab impio homine nuncupatis.

⁴ *Susciperetur*,] MSS. quidam *recipere*. tur.

⁵ *Ne quis &c.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. delent *quis*, sed Perizon.

legit, *ne quis Christianorum liberalium studiorum professor esset.*

⁶ *Nostris*] Delent Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

bemus, omnes ubique propemodum praecepti conditiones amplexati, officium quam fidem deferere maluerunt. Julianus autem bellum adversus Parthos parans, cum Romanas vires contractas undique ad destinatam secum traheret perditionem, Christianorum sanguinem diis suis vovit, palam persecuturus ⁷ Ecclesias, si victoriam potuisset adipisci. Nam & Amphitheatrum Hierosolymis exstrui iussit, in quo reversus a Parthis, episcopos, monachos omnesque ejus loci sanctos, bestiis etiam arte saevioribus objiceret, spectaretque lanandos: Itaque postquam a Ctesiphonte castra movit, dolo cujusdam transfugae ⁸ in deserta perductus, cum vi sitis & ardore solis, atque insuper labore arenarum confectus periret exercitus, Imperator tanto rerum periculo anxius, ⁹ dum per vasta deserti ¹⁰ incautius evagatur, ab obvio quodam hostium equite conto ictus interiit. ¹¹ Sic misericors Deus impia consilia impii morte dissolvit.

⁷ *Ecclesias*,] Lugd. Batt. tres, Perizon. & Coll. Gronov. *ecclesiam*. Unus ex iisdem mox posset pro potuisset. Florentin. sec. autem hic legit, *parans persecutionem ecclesiis*.

⁸ *In deserta*] Ed. Aug. *in desertum*.

⁹ *Dum per vasta deserti*] Lugd. Batt.

tres cum Perizon. & Coll. Gronov. *dum vasta per deserta*. Lugd. Bat. sec. *dum vasta per deserti*.

¹⁰ *Incautius*] Perizon. *incautus*.

¹¹ *Sic misericors Deus*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *sicque misericors Deus*.

CAPUT XXXI.

Jovianus Imperator Caesar Augustus.

Anno ab Urbe condita MCXVII. ¹ Jovianus, septimus & trigessimus Imperator, in summo rerum discrimine ab exercitu creatus, cum & locorum iniquitate captus, & hostibus circumseptus, nullam evadendi facultatem nancisceretur, foedus cum Sapore, Persarum rege, etsi ² parum, ut putant, dignum, satis tamen necessarium pepigit: quippe ut tutum & incolumem Romanum exercitum non solum ab incurfu hostium, verumetiam a locorum periculo liberaret, Nisibin oppidum & partem superioris Mesopotamiae Persis concessit. Inde dum ad Illyricum rediens, per Galatiam iter agit, cum in cubiculum quoddam novum sese cubitum recepisset, calore prunarum & nidore parietum nuper calce illitorum, ³ adgravatus & suffocatus, octavo demum mense quam imperare coeperat, vitam finivit.

¹ *Jovinianus*,] De hoc Eutropius extremo lib. X. Ammianus lib. XXV. & Sex. Aurelius. FABR. *Jovianus* meliores scribunt MSS. & ea quoque Nummorum lectio est.

² *Parum, ut putant, dignum*,] Con-

tra MSS. & Ed. August. inepte reliquae Edd. omnes, propagato errore, exhibent, *parum putant dignum*.

³ *Adgravatus*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. & Coll. Gronov. *praegravatus*.

CAPUT XXXII.

Fla. Valerius Valentinianus Imp. Caes. August. cum Valente fratre. Deque Gratiano jam Caesare.

Anno ab Urbe condita MCXVIII., Valentinianus, octavus & trigessimus, apud Niceam consensu militum Imperator creatus est, mansitque in eo annis undecim: qui cum Christianus integra fide sacramentum militiae gereret, ² & sub Juliano Augusto ³ tribunus scutariorum, jussus ab Imperatore sacrilego aut inmolare idolis, aut militia excedere, ⁴ fideliter sciens ⁵ & graviora Dei esse judicia, & meliora promissa, sponte discessit. Ita, parva interjecta mora, Juliano interfecto, ac mox Joviano mortuo, qui pro nomine Christi amiserat tribunatum, retribuente Christo, in locum persecutoris sui accepit imperium: qui postea fratrem suum Valentem participem fecit imperii, ⁶ & Procopium tyrannum pluresque postea satellites ejus occidit. Terraemotus ⁷ per totum orbem factus, ita turbatum quoque pelagus excussit, ut per vicinas terrarum campestrium partes refuso mari, plurimae insularum urbes, concussae & subrutae, perisse referantur. Valens ab Eudoxio Episcopo, ⁸ Ariani dogmatis adfertore, & baptizatus & persuasus, in saevissimam haeresim declinavit: sed

¹ *Anno &c.*] Quae deinceps Orosius scribit, ea Paulus Diaconus quoque persequitur in sua historia, quam Eutropio adjunxit. Unde qui volet, ea petere potest: nos, qui in iis nihil quod annotatione opus habeat, invenimus, hic finem facimus. FABR.

² *Et sub Juliano*] Conjunctionem & delent Lugd. Bat. pr. cum Coll. Gronov.

³ *Augusto*] Abest a Lugd. Bat. sec. &

tertio.

⁴ *Fideliter*] Abest a Lugd. Bat. sec.

⁵ *Et graviora*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *graviora*.

⁶ *Et Procopium*] In omnibus, quos consului, MSS. desideratur &, ut & in Edit. August.

⁷ *Per totum orbem*] Edd. quaedam *per totum terrarum orbem*.

⁸ *Ariani*] Florent. sec. *Arianorum*.

⁹ *Texit,*]

sed malignam infectionem diu ⁹ textit, nec voluntati potestatem admiscuit, quoad viventis fratris auctoritate compressus est. Contemplabatur enim de eo, quantam vim ¹⁰ in ulciscenda fide Imperator posset ¹¹ exercere, qui tantam constantiam pro retinenda quondam miles habuisset. Horum anno ¹² imperii tertio, Gratianus Valentiniani filius, Imperator est factus. Eodem anno apud Atrebatas vera lana de nubibus pluviae mixta defluxit. Praeterea Athanaricus, rex Gothorum, Christianos in gente sua crudelissime persecutus, plurimos ¹³ barbarorum ob fidem interfectos, ad coronam martyrii sublimavit, quorum tamen plurimi ¹⁴ in Romanum solum ¹⁵ non trepidi, ¹⁶ velut ad hostes, sed certi, quod ad fratres, ¹⁷ pro Christi confessione, fugerunt. Valentinianus Saxones, gentem in Oceani litoribus & paludibus inviis sitam, virtute atque agilitate terribilem, periculosam Romanis finibus, eruptionem ¹⁸ magna mole ¹⁹ meditantes, in ipsis Francorum finibus oppressit. Burgundionum quoque, novorum hostium, novum nomen, qui plusquam ²⁰ octoginta millia (ut ferunt) armatorum, ripae ²¹ Rheni fluminis infederunt. Hos quondam subacta interiore Germania, a Druso & Tiberio, adoptivis filiis ²² Caesaris, per castra dispositos, ²³ in magnam coaluisse gentem: atque ita etiam nomen ex opere praesumisse, ²⁴ quia crebra per limitem

⁹ *Textit*,] Edit. Aug. *obtexit*.

¹⁰ *In ulciscenda fide*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. legunt, *in ulciscendam fidem fidelis imperator*.

¹¹ *Exercere*,] Ed. prima *exserere*. Confunduntur saepe haec verba quum apud alios tum & apud Orosium.

¹² *Imperii*] Cod. Perizon *imperatorum*.

¹³ *Barbarorum*] Perizon. *Christianorum*. Florent. tert. *barbaros*.

¹⁴ *In Romanum solum*] Perizon. *ad Romanum solum*.

¹⁵ *Non trepidi*,] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ultr. *intrepide*.

¹⁶ *Velut*] Major pars eorumdem MSS. *vagi*.

¹⁷ *Pro Christi*] Ed. Aug. *proximi*.

¹⁸ *Magna mole*] Lugd. Bat. pr. *magnam olim*.

¹⁹ *Meditantes*,] Sic amant MSS. omnes ut ad Saxones referatur, non *meditantem*, ut ad gentem, prout in Vulgg. est.

²⁰ *Octoginta millia*] Duplicem lectionem invenit Ed. August. addit enim insuper *septuaginta millia*.

²¹ *Rheni*] Florent. sec. *Rhodani*.

²² *Caesaris*,] Addit Ed. pr. cum Parisina & Venetis, *Augusti*, quod non damno, sed tamen in MSS. non inveni.

²³ *In magnam coaluisse gentem*:] Quasi haec cohaerere non possent cum sequentibus, nisi aliquo tibicine fulcirentur, in omnibus Editionibus, sola Augustana excepta, contra omnes MSS. intruserunt *ajunt*, edentes *ajunt in magnam &c.* quum dependeant ab illis, *Galliae bodieque testes sunt*.

²⁴ *Quia crebra &c.*] MSS. Lugd. Batt. omnes cum Perizon. & Coll. Lugd. Batt.

tem habitacula constituta, Burgos vulgo vocant: eorumque esse praevalidam & perniciosam manum, ²⁵ Galliae hodieque testes sunt, in quibus praesumpta possessione consistunt, quamvis providentia Dei omnes ²⁶ Christiani modo facti, Catholica fide, nostrisque clericis quibus obedirent receptis, blande, ²⁷ mansuete, innocenterque vivant, non quasi cum subjectis Gallis, sed vere cum fratribus Christianis. Anno autem undecimo imperii sui, Valentinianus, cum ²⁸ Sarmatae sese per Pannonias diffudissent, easque vastarent, bellum in eos parans, ²⁹ apud Brigitionem oppidum subita effusione sanguinis, ³⁰ quod Graecè Apoplexis vocatur, suffocatus & mortuus est. Post quem Gratianus, ³¹ filius ejus, occidentis imperium tenuit. Valente patruo in Orientis partibus constituto, Valentinianum ³² etiam, fratrem suum, parvum admodum, socium creavit imperii.

crebro, eorumque plures mox constituunt, sed lectio vulgata proba est.

²⁵ Galliae] Cod. Perizon. Galli.

²⁶ Christiani] Abest hoc a Cod. Perizon.

²⁷ Mansuete, innocenterque] Florent. sec. mansuete innocentesque, Lugd. Bat. pr. mansueteque & innocenter vivunt.

²⁸ Sarmatae] Edd. quaedam Vett. Sarmatae gentes.

²⁹ Apud Brigitionem] Ammianus Mar-

cellinus Brigitionem vocat, ex quo mortis Valentiniani circumstantias pete lib. XXX. cap. 5.

³⁰ Quod Graecè &c.] MSS. Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. quod Graeci apoplexis vocant.

³¹ Filius ejus,] Lugd. Batt. pr. filius suus.

³² Etiam,] Delent Lugd. Bat. quart. & Coll. Gronov.

C A P U T XXXIII.

Valens Imperator, quomodo Christianos punierit, & quae bella gesserit, deque Gratiani imperio.

Anno ab Urbe condita MCXXVIII. Valens, nonus & trigesimus, imperium quatuor annis Valentiniano mortuo tenuit, ¹ cui soli, cum inpie ageret, & potuisset erubescere, illico velut effrenata ² liber-

¹ Cui soli, cum &c.] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ultr. cui soli cum inpie

² libertatis audacia legem dedit: ut monachi, hoc est, Christiani, qui ad unum fidei opus, dimissa secularium rerum multimoda actione, ³ se redigunt, ad militiam cogerentur. Vastas illas tunc Aegypti solitudines, arenasque diffusas, quas propter sitim ac sterilitatem periculosissimamque serpentum abundantiam conversatio humana non nosset, magna habitantium monachorum multitudo compleverat. ⁴ Huc tribuni & milites missi, qui sanctos ⁵ ac veros milites Dei ⁶ alio nomine persecutionis abstraherent. ⁷ Interfecta sunt ibi agmina multa sanctorum. Quae autem per diversas ubique provincias, his similibusque jussis, adversus Ecclesias Catholicas, & rectae fidei populos gesta sint, satis significatum ipsa ⁸ reticendi electione sufficiat. Interea in Africae partibus ⁹ Firmus sese, excitatis Maurorum gentibus, regem constituens, Africam Mauritaniamque vastavit. Caesaream, urbem nobilissimam Mauritaniae, dolo captam, deinde caedibus incendiisque completam, barbaris in praedam dedit. Igitur comes Theodosius, Theodosii, qui post imperio praefuit, pater, a Valentiniano missus, effusas Maurorum gentes multis praeliis ¹⁰ fregit, ¹¹ ipsum Firmum adflictum & oppressum coegit ad mortem. Post cum experientissima providentia totam cum Mauritania Africam ¹² meliorem pristinis legibus reddidisset, ¹³ instimulante & ¹⁴ obrepente

in pie agere potuisset erubesceret, quae lectio quoque in Florent. sec. est, sed abraza ultima litera in *ageret*. Perizon. *qui solus cum in pie agens debuisset erubescere*. Sanus erit locus, si, deleta &, scribas, *cui soli cum in pie ageret, potuisset erubescere*. Vel soli Valentino fratri, viro in fide Christiana maxime orthodoxo, erubescere potuerat Valens, si, eo vivente, a puritate fidei declinasset. Facillime ex *ageret* ultima syllaba duplicata factum fuit *ageret* &.

² *Libertatis*] Edit. pr. & Parisiensis legunt *liber*. Cod. Florent. sec. *libera audacia*.

³ *Se redigunt*,] Edd. quaedam Vett. *redegerant*.

⁴ *Huc tribuni*] Abest vox prior a Lugd. Bat. tertio & Coll. Gronov.

⁵ *Ac veros milites Dei*] Ed. August. ac *venerabiles milites Dei*.

⁶ *Alio nomine*] Cod. Perizon. *alieno nomine persecutionis abstraherent ab his*.

⁷ *Interfecta sunt ibi agmina multa sanctorum*.] Quum haec constans omnium MSS. sit lectio, ne uno quidem excepto, temerarii pronunciandi sunt editores illi primi, qui suo periculo mutarant *interfecta sunt* in *interfecerunt*, quod a prima traduce dein omnes occupavit Editiones, una Augustana excepta, quae in MS. ipsius exhibendis lectionibus, vitiosis quoque & duplicatis, praestantissimi Codicis vicem supplet.

⁸ *Reticendi*] Supertribitur, sed invito Orosio, in Florent. sec. *Forte dicendi*.

⁹ *Firmus*] Cod. Perizon. *Firminus*.

¹⁰ *Fregit*,] Florent. sec. *fregit, fudit*.

¹¹ *Ipsam Firmum*] Cod. Perizon. & *ipsum Firmum*.

¹² *Meliorem pristinis legibus reddidisset*,] *Illud*

te invidia, ¹⁵ iussus interfici, apud Carthaginem baptizari in remissionem peccatorum ¹⁶ praeoptavit: ac postquam sacramentum Christi, ¹⁷ quod quaesierat, adsecutus est, post gloriosam seculi vitam, etiam de vitae aeternitate securus, percussori jugulum ultro prae-buit. Gratianus interea Imperator, admodum juvenis, cum ¹⁸ inae-stimabilem multitudinem hostium Romanis infusam finibus cerneret, fretus CHRISTI potentia, ¹⁹ longe inpari militum numero sese in hostem dedit, & continuo apud Argentariam, oppidum Galliarum, formidolosissimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plus quam triginta millia Alamannorum, minimo Romanorum detrimento, in eo praelio interfecta narrantur. Tertiodecimo autem anno imperii Valentis, hoc est, parvo tempore postea quam Valens per totum Orientem Ecclesiarum lacerationes, sanctorumque caedes egerat, radix illa miseriarum nostrarum copiosissimos simul frutices germinavit: siquidem ²⁰ gens Hunnorum, diu inaccessis ²¹ seclusa montibus, repentina rabie percita, exarsit in Gothos: eosque ²² sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio fugientes, a Valente sine ulla foederis pactione suscepti, ne arma quidem, quo tutius barbaris crederetur, tradidere Romanis. Deinde propter intolerabilem

ava-

Illud *legibus* nulla nisi Editorum auctoritate nititur, in nullis enim MSS. ut nec in Ed. Aug. invenitur. Sed principem Editionem & Parisinam secuti Bolsuingius, Fabricius & alii secure receperunt. Latet igitur ulcus, quamvis primo adspectu non adpareat, & quidem in voce *pristinis*, quae quum in MSS. (Meo certe) paucioribus literis & contractis, sic *pitis*, scribatur, aliud quam *pristinis* videtur innuere. Forte *partibus*, vel *principibus*, Valentiano scilicet, Valenti & Gratiano. Pro meliorem Coll. Gronov. exhibet *melioratam*.
¹³ *Instimulante*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *stimulante*. Sed *instimulare* Orosii est verbum. Supra cap. VI. p. 467. in caedem conspiratorum *instimularetur*.

¹⁴ *Et obrepente invidia*,] Lugd. Bat. tert. Perizon, & Coll. Gronov. & *hortante invidia*.

¹⁵ *Iussus interfici*,] Superscribitur in Florent. sec. *ab Valente*. Annum, quo haec inmerita Theodosii caedes contigit, ex Hieronymi Chronico notavit Valesius ad Ammian. Marcellinum lib. XXIX. cap. V. p. 628.

¹⁶ *Praeoptavit*,] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *preoperavit*, forte legendum *properavit*.

¹⁷ *Quod*] Lugd. Bat. quart. *quem*, ut ad Christum referatur.

¹⁸ *Inae-stimabilem*] Lugd. Bat. tert. Perizon. & Coll. Gronov. *innumerabilem*.

¹⁹ *Longe inpari militum numero*] Edd. quaedam Vett. *longe inpar* &c.

²⁰ *Gens Hunnorum*] Edd. quaedam Vett. *genus Hunnorum*.

²¹ *Seclusa montibus*,] Ed. Aug. *clausa montibus*.

²² *Sparsim conturbatos*] Perizon. *sparsim perturbatos*. Florent. sec. *eosque passim conturbatos*.
²³ *Ca-*

avaritiam Maximi ducis, fame & injuriis adacti, in arma surgentes, victo Valentis exercitu, per Thraciam sese miscentes, simul omnia caedibus, incendiis, rapinisque foedarunt. Valens egressus de Antiochia: cum ultima infelicis belli sorte traheretur, fera peccati maximi poenitentia stimulatus, Episcopos ²³ caeterosque sanctos revocari de exiliis imperavit. Itaque decimoquinto imperii sui anno ²⁴ lacrimabile illud bellum in Thracia cum Gothis, jam tunc exercitatione virium rerumque abundantia instructissimis, gessit. Ubi primo statim inpetu Gothorum perturbatae Romanorum equitum turmae, nuda peditum deseruere praesidia. Mox legiones peditum undique equitatu hostium cinctae, ²⁵ ac primum nubibus sagittarum ²⁶ obrutae, deinde, cum amentes metu sparsim per devia cogerentur, funditus caesae, gladiis insequentium contisque perierunt. Ipse Imperator, cum sagitta ²⁷ faucius, versusque in fugam, ²⁸ aegre in cuiusdam villulae casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehensus, subiecto igne, consumtus est: & quo magis testimonium punishmentis ejus & divinae indignationis ²⁹ terribili ³⁰ posteris esset exemplo, etiam communi caruit sepultura. Consoletur se, sed in hoc ³¹ solo pervicacia miseriaque gentilium, quia temporibus & ³² regibus Christianis tantae simul congestae clades, pressam reipublicae oneravere cervicem: evercae provinciae, deletus exercitus, Imperator incensus. Magnum revera hoc est ad nostrum dolorem, magisque miserum, quo magis novum. Sed quid hoc ad consolationem ³³ proficit paganorum, qui palam ³⁴ pervident & in his quoque persecu-

²³ *Caeterosque sanctos*] Lugd. Batt. tres, *caeterosque sanctorum*. Mox *bellis Venetae* Edd. pro *exiliis*.

²⁴ *Lacrimabile*] Perizon. *vere lacrimabile*.

²⁵ *Ac primum*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. abjiciunt *ac*, quo hic nihil opus est.

²⁶ *Obrutae*,] Perizon. *obrutae sunt*.

²⁷ *Saucius*] Tres Lugd. Batt. Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. *sauciatus*.

²⁸ *Aegre*] Lugd. Bat. quart. *aeger*.

²⁹ *Terribili*] Florent. sec. & Ed. August. *terribilis*.

³⁰ *Posteris esset exemplo*,] Perizon. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *existisset posteris exemplo*. Minus depravata scriptura legas *existeret posteris exemplo*.

³¹ *Solo*] Coll. Gron. *solo*, supraducta linea pro *seculo*. Flor. sec. in *hoc loco*.

³² *Regibus*] Lugd. Bat. *legibus*.

³³ *Proficit*] Lugd. Bat. tert. *profecit*.

³⁴ *Pervident*] Coll. Gron. *provident*. Perizon. *parvipendent*.

secutorem Ecclesiarum fuisse punitum? Unus Deus unam fidem tradidit, unam Ecclesiam toto orbe diffudit, hanc adspicit, hanc ³⁵ diligit, hanc defendit. Quolibet ³⁶ sese quisque nomine tegat, si huic non sociatur, alienus: si hanc inpugnat, inimicus est. Consolentur se gentiles, in quantum volunt, Judaeorum haereticorumque suppliciiis: tantum & unum Deum esse, ³⁷ & eundem personarum acceptorem non esse, vel ex hac potissimum Valentis extincti probatione fateantur. Gothi antea per legatos supplices poposcerunt, ut illis Episcopi, a quibus regulam Christianae fidei discerent, mitterentur. Valens Imperator exitiabili ³⁸ pravitate doctores Ariani dogmatis misit. Gothi primae fidei ³⁹ rudimentum quod accepere, tenuerunt. ⁴⁰ Itaque justo Dei judicio ipsi eum vivum incenderunt, qui propter eum etiam mortui, vitio erroris arsurus sunt.

³⁵ Diligit,] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gron. dirigit.

³⁶ Sese quisque] In quibusdam MSS. & Ed. se quisquis.

³⁷ Et eundem] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & unum.

³⁸ Pravitate] Edd. quaedam Vett. pravitate detentus.

³⁹ Rudimentum] Florent. sec. rudimento.

⁴⁰ Itaque justo] Antecedunt in Ed. prima, in Paris. & in Venetis Edd. haec, Valens Catholicae fidei normam, quam prius habuerat, derelinquens, perverso Arianorum

sese dogmati illexit. Ad ea haec notavi Lautius, „ Miror & demiror, haec, „ cum optime in Venetiis expresso libro reperiantur, ab omnibus aliis exfulare. „ Verum adsero, & plane adsero, verba haec non esse Orosii, sed in margine, tamquam contentum orationis, prout plurima talia in MSS. Orosii occurrunt, fuisse, verum primos Editores in textum recepisse. Imo adfirmo, in nullis inveniri MSS. ut nec in Ed. August. adeoque recte a Fabricio fuisse praeterita, atque a Scotto in Ed. sua minus recte fuisse recepta.

C A P U T XXXIV.

Gratianus Imperator quanta prudentia imperium rexerit. Theodosius Orienti & Thraciae imperat: deque Arcadio & Maximo.

ANno ab Urbe condita MCXXXII. Gratianus, quadragesimus ab Augusto, post mortem Valentis sex annis imperium tenuit, quamvis jamdudum antea cum patruo Valente & cum Valentiniano fra-

fratre regnaret: qui cum adflictum ac pene collapsum reipublicae statum videret, eadem provisione, qua quondam legerat Nerva Hispanum virum Trajanum, per quem respublica reparata est, legit & ipse Theodosium aequae Hispanum virum, & restituendae reipublicae necessitate apud Sirmium ¹ purpura induit, Orientisque & Thraciae simul praefecit imperio: ² in hoc usus perfectiore iudicio, quia cum in omnibus humanae vitae virtutibus ³ iste par fuerit, in fidei sacramento religionisque cultu sine ulla comparatione praecessit. Siquidem ille persecutor, hic propagator Ecclesiae. Ita illi ⁴ ne unus quidem proprius filius, quo successore gauderet, indultus est: hujus autem ⁵ Orienti simul atque Occidenti per succiduas usque ad nunc generationes gloriosa propago dominatur. ⁶ Itaque ut Theodosius adflictam Rempublicam ira Dei reparandam credidit misericordia ⁷ illius, omnem fiduciam sui ad opem Christi conferens, maximas illas Scythicas gentes, formidatasque cunctis majoribus, ⁸ Alexandro quoque illi Magno, sicut Pompeius Corneliusque testati sunt, evitatas, nunc autem, extincto Romano exercitu, Romanis equis armisque instructissimas, hoc est, Alanos, Hunnos & Gothos, ⁹ incunctanter adgressus, magnis multisque prae-

¹ *Purpura induit,*] Sic Coll. Gronov. & Cod. Ultr. melius, quam alii, qui *purpuram* (prout vulgo editur) scribunt.

² *In hoc usus perfectiore iudicio,*] Sic iidem MS. atque insuper Lugd. Batt. sec. & tert. In Vulg. *usus* desideratur.

³ *Iste par fuerit,*] Perizon. Cod. mavult *ipse par fuerit*, tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *ipse primus fuerit*. Ego malim *ipsi par fuerit*. In omnibus scilicet Trajano par, id est similis fuit Theodosius, sed melior & felicior, quod veri Dei cognitione inbutus fuerit.

⁴ *Ne unus quidem proprius filius,*] In Ed. August. desideratur *quidem*, in MS. Perizon. *proprius*. Abjici autem non debet, quia Hadrianus ut filius ejusdem, in designatione successionis tamquam per adoptionem habitus fuit, qui Trajani inde nomen suis nominibus passim adscripsit.

⁵ *Orienti simul atque Occidenti*] Perizon. *Orienti & Occidenti*, Florent. sec. cum

Lugd. Batt. tert. Ultr. & Coll. Gronov. *Orientis simul & Occidentis*.

⁶ *Itaque ut &c.*] In Perizon. Lugd. Batt. sec. & quarto atque Coll. Gronov. desideratur *ut*, quod tamen hic necessario requiritur; sensus enim est, sicuti Theodosius adflictam &c. ita reparandam credidit &c. Vel, si *ut* deleri velimus, legendum erit in sequentibus *omnemque fiduciam*; prout invenitur ibi in Ed. principe & Venetis. At Parisina plenissime, *Itaque Theodosius &c. omnemque sui fiduciam*.

⁷ *Illius,*] Flor. sec. & tert. atque tres Lugd. Batt. cum Perizon. & Coll. Gronov. *Dei* malunt; ex quibus tert. cum Coll. Gronov. mox pro *sui* iterum *Dei* scribit.

⁸ *Alexandro quoque illi Magno,*] MSS. quidam, *Alexandro illi quoque Magno*] Flor. tert. ab *Alexandro quoque illo Magno*.

⁹ *Incunctanter*] Male abest a duobus Lugd. Batt. & Ultr.

praeliis vicit. Urbem Constantinopolim ¹⁰ victor intravit : & ne parvam ¹¹ ipsam Romani exercitus manum assidue bellando ¹² detereret, foedus cum Athanarico, rege Gothorum, percussit. Athanaricus autem continuo ut Constantinopolim venit, diem obiit. ¹³ Universae Gothorum gentes, rege defuncto, adspicientes virtutem benignitatemque Theodosii, Romano sese Imperio dediderunt. ¹⁴ In iisdem etiam diebus Persae, qui, Juliano interfecto, aliisque Imperatoribus saepe victis, ¹⁵ nunc etiam Valente in fugam acto, recentissimae victoriae fatietatem cruda insultatione ¹⁶ ructabant, ultro Constantinopolim ad Theodosium misere legatos, ¹⁷ pacemque supplices poposcerunt : ¹⁸ ictumque tum foedus est, quo universus Oriens ¹⁹ usque ad nunc tranquillissime fruitur. Interea cum Theodosius, in Oriente subactis barbarorum gentibus, Thracias tandem ab hoste liberas reddidisset, & Arcadium, filium suum, consortem fecisset Imperii, Maximus, vir quidem ²⁰ strenuus & probus, atque Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emerisset, in Britannia invitatus propemodum ab exercitu Imperator creatus, in Galliam transiit : ubi Gratianum Augustum subita incursione perterritum, atque in Italiam transire meditantem, dolis circumventum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Augustum Italia expulit. Valentinianus in Orientem ²¹ refugiens, a Theodosio paterna pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est.

¹⁰ *Victor intravit :*] Perizon. *victor ingressus.*

¹¹ *Ipsam.*] Abest a quibusdam Edd. Vett.

¹² *Detereret*] Perversissime in Editt. Fabricii & Scotti legitur *deterreret*, a qua corruptela utique deterriti fuissent, si Venetas Edd. Parisin. ipsasque Hittorp. & Bolsuing. inspexissent. Illae enim verbum, hoc loco maxime conveniens, recte receperunt, licet Ed. Aug. & quidam ex MSS. ut Lugd. Batt. Ultrajectinusque in vitio cubent, recte autem scribitur in Meo, in Perizon. & duobus Florentt.

¹³ *Universae Gothorum*] Ed. August. *universae autem Gothorum &c.*

¹⁴ *In iisdem etiam diebus Persae*] Edd. quaedam Vett. *His etiam diebus Persae.* Cod. Perizon. *In iisdem etiam temporibus*

Persae.

¹⁵ *Nunc etiam*] Lugd. Batt. duo, Ultr. Perizon. & Coll. Gronoviana *nunc autem.*

¹⁶ *Ructabant,*] Ed. August. *eructabant.*

¹⁷ *Pacemque supplices poposcerunt :*] Sic amant meliores MSS. cum Ed. Aug. & Edd. Fabricianis. Aliae *pacem suppliciter postulant.* In Florent. tertio copula quae desideratur.

¹⁸ *Ictumque tum foedus est,*] Ed. Aug. *initumque tum foedus est.*

¹⁹ *Usque ad nunc*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *usque nunc.*

²⁰ *Strenuus & probus,*] Cod. Perizon. conjunctionem & delet. Mox idem scribit, *nisi quod.*

²¹ *Refugiens,*] Perizon. *fugiens.*

CAPUT XXXV.

Theodosius Imperator Caesar Augustus quae bella gesserit. Interim de Maximi, Andragatii & Valentiniani interitu, deque Arbogaste & Eugenio tyranno, per Theodosium deletis.

Anno ab Urbe condita MCXXXVIII. Theodosius quadragesimus primus, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis solus obtinuit, mansitque in eo annis undecim, cum jam in Orientis partibus sex annis Gratiano vivente regnasset. Itaque justis necessariisque causis ad bellum civile permotus, cum è duobus Augustis fratribus, & ultionem unius interfecti sanguis¹ exigeret, & restitutionem miseria alterius exfulantis oraret, posuit in Deo spem suam, seseque adversus Maximum tyrannum, sola fide major (nam longe minor² erat universa adparatus bellici comparatione) proripuit. Aquileiae tunc Maximus victoriae suae spectator infederat. Andragathius comes ejus summam belli administrabat: qui cum largissimis militum copiis, ipsaque magnarum copiarum fortitudine, praecellente consilio, omnes incredibiliter Alpium ac fluminum aditus communisset, ineffabili judicio Dei, dum navali expeditione incautum hostem praevenire & obruere parat, sponte eadem, quae obstruxerat, claustra deseruit.³ Ita Theodosius nemine sentiente, ut non dicam repugnante,⁴ vacuas⁵ transmisit Alpes,⁶ atque Aquileiam inprovistus ad-
ve-

¹ *Exigeret,*] Nullo prorsus sensu in Edit. Fabricianis, ultima Scotti & aliquot Vett. legitur *exigeretur*. quod contra omnes MSS. est.

² *Erat*] Absit in Florent. duobus, Ultr. Perizon. & Lugd. Bat. tert. Scribunt mox *belli pro bellici*, tres ex iisdem MSS. cum Coll. Gronov.

³ *Ita Theodosius &c.*] Edit. August.

Itaque Theodosius, nemine sciente &c.

⁴ *Vacuas*] Sic omnes amant MSS. & ex Edd. Vett. meliores. Fabricianae & aliae quaedam, *vacuatas*.

⁵ *Transmisit*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. *transmeavit*.

⁶ *Atque Aquileiam*] Ed. August. *atque ad Aquileiam*.

veniens, hostem illum magnum, Maximum trucem, & ab inmanissimis quoque Germanorum gentibus tributa ac stipendia ⁷ solo terrore nominis exigentem, sine dolo ⁸ & sine controversia clausit, ⁹ cepit, occidit. Valentinianus, recepta Italia, potitus imperio est. Andragatius comes, cognita Maximi nece, praecipitem sese è navi in undas dedit, ac suffocatus est. Theodosius incruentam victoriam Deo procurante suscepit. Ecce regibus & temporibus Christianis qualiter bella civilia cum vitari nequeunt, transiguntur. Ad victoriam perventum est, irrupta est civitas, correptus tyrannus, & hoc parum est. Ecce ¹⁰ parte alia victus hostilis exercitus, atque ipso tyranno truculentior comes tyranni ad mortem coactus, tantae dissolutae elusaeque infidiae, tanti adparatus exinaniti ¹¹ sunt: & tamen nullus dolos instruxit, nullus aciem disposuit, postremo nullus (si dici licet) gladium de vagina extulit. Formidolosissimum bellum sine sanguine usque ad victoriam, & in victoria duorum morte confectum est. Et ne quisquam hoc casu factum putet, quo magis potentia Dei, qua ¹² & dispensantur & judicantur universa, propalato sui testimonio ¹³ declarata, obstrepentium mentes vel ad confusionem vel ad fidem cogat, dico rem & ignotam omnibus, & omnibus notam. Post hoc bellum, quo Maximus interfectus est, multa utique, sicut omnes recognoscimus, ¹⁴ Theodosium, filiumque ejus Honorium, usque ad nunc & externa bella & civilia consecuta sunt: & tamen omnia pene usque in hodiernum diem, & quidem cum fructu simplicis sanctaeque victoriae, vel nullo vel minimo sanguine quieverunt. Igitur Valentinianus junior, regno restitutus, extincto Maximo, ejusque filio Victore, quem Imperatorem Gallis Maximus ¹⁵ re-

⁷ Solo terrore nominis] Lugd. Batt. cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. magno terrore nominis, Perizon. magno terrore ac minis. sed Vulg. significantior est.

⁸ Et sine controversia] Sic in Ed. August. & in Cod. Perizon. inveni, & sic quoque uterque Florentt. Vulgg. sine non habent.

⁹ Cepit occidit.] Edd. Vulgg. & occidit. Verum lectio quae in MSS. & in Ed.

August. abjecto &, invenitur, rotundior est.

¹⁰ Parte alia] Sic quoque amant MSS. non, ut Vulgg. a parte alia.

¹¹ Sunt:] Abest a Cod. Perizon.

¹² Et dispensantur] Abest prior vox a Cod. Perizon. & Edd. Vett. quibusdam.

¹³ Declarata] Lugd. Batt. duo & declarato.

¹⁴ Theodosium &c. consecuta sunt:] Ita Codd.

¹⁵ reliquerat, ipse in Galliam transivit: ubi cum tranquilla republica in pace ageret, apud Viennam dolo Arbogastis, comitis sui, ut ferunt, strangulatus, atque ut voluntariam sibi conscivisse mortem putaretur, laqueo suspensus est. Mortuo Valentiniano Augusto, Arbogastes ¹⁶ Eugenium tyrannum mox creare ausus est, legitque hominem, cui titulum Imperatoris inponeret, ipse acturus imperium: vir barbarus animo, consilio, manu, audacia, potentiaque nimius contraxit innumeras undique, invictasque copias, vel Romanorum praesidiis vel auxiliis barbarorum, alibi potestate, alibi cognatione subnixus. Historiam notam etiam oculis plurimorum, quam melius qui spectavere noverunt, dilatari verbis non opus est. Potentia Dei, non fiducia hominis, victorem semper exstitisse Theodosium, Arbogastes iste praecipuum in utroque documentum est: qui & tunc, cum Theodosio paruit, tantis instructum praesidiis Maximum ipse ¹⁷ minimus cepit: & nunc, cum adversus eundem Theodosium, collectis Gallorum Francorumque viribus, exundavit, ¹⁸ nixus etiam praecipuo cultu idolorum, magna tamen ¹⁹ facilitate succubuit. Eugenius atque Arbogastes instructas acies campis expedierant, ²⁰ arta Alpium latera atque inevitabiles transitus, praemissis callide insidiis, occuparant: ²¹ ut, etiamsi numero ac viribus inpares forent, sola tamen belli dispositione victores. At vero Theodosius in summis Alpibus constitutus, expers cibi ac somni, sciens, quod destitutus suis, nesciens quod clausus alienis, Dominum Christum solus solum, qui posset omnia, corpore humi fusus, mente coelo fixus, orabat.

De-

Codd. Florent. Lugd. Batt. tres cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. atque Edd. Vetustis. sed Lugd. Bat. tert. *per Theodosium* &c. *subsecuta sunt.* Fabricius autem & Scottus *Theodosium* &c. *subsecuta sunt.*

¹⁵ *Reliquerat*] MSS. quidam *praesecerat.* mox pro *transivit* MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. malunt *transiit.*

¹⁶ *Eugenium*] MSS. aliquot *tum Eugenium* & Cod. Perizon. *elegitque*, pro *legitque.*

¹⁷ *Minimus*] Edd. quaedam Vett. *mi-*

nimis. sed est adlusio ad vocem *Maximus*, quae praecessit.

¹⁸ *Nixus*] Lugd. Bat. tert. *nifus.*

¹⁹ *Facilitate*] Minus rectum, quod in quibusdam MSS. legitur, *felicitate.*

²⁰ *Arta Alpium latera*] MSS. Lugd. Batt. cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. *alta*, quod haud praefero vulgatae lectioni, quia transitus, ubi erant arti, occluserat.

²¹ *Ut, etiamsi*] Lugd. Batt. tres *etiam si.*

Dehinc postquam infomnem noctem precum continuatione transegit, & testes propemodum, quas in pretium praesidii coelestis adpenderat, lacrimarum lacunas reliquit, fiducialiter arma corripuit, solus, sciens se esse non solum. ²² Signo crucis signum praelio dedit, ac se in bellum, etiam si nemo sequeretur, victor futurus inmisit. Prima salutis via extitit ²³ Arbitrio, hostilium partium comes: qui cum ignarum Imperatorem circumpositis excepisset insidiis, conversus ad reverentiam praesentis Augusti, non solum periculo liberavit, verum etiam instruxit auxilio. At ubi ²⁴ ad contigua miscendae pugnae spatia perventum est, continuo magnus ille & inefabilis turbo ventorum in ora hostium ruit. Ferebantur ²⁵ per aëra spicula missa ²⁶ nostrorum manu, atque ultra mensuram humani ²⁷ jactus ²⁸ per magnum inane portata, nusquam propemodum cadere, priusquam inpingerent, sinebantur. Porro autem turbo continuus ora pectoraque hostium ²⁹ nunc illis graviter scutis ³⁰ everberabat,

²² Signo crucis signum praelio dedit,] Eje-
ci hoc loco ineptissimam glossam, bene
longam, quae omnes Edd. excepta Au-
gustana, deturpabat, atque interpunctio-
nem in praecedentibus mutavi. Sic vul-
go legebatur. *Fiducialiter arma corripuit
solus, sciens se esse non solum signo crucis
tuendum, sed & victoriam adepturum, sig-
no crucis se muniens, signum victoriae dedit,
ac signo crucis signum praelio dedit, &c.* Et
haec invitis libris omnibus MSS. quod a
Fabricio non fuisse animadversum miror.
Neque Fabricio plus vidit Lautius, dum
ad hunc locum ita scribit: „Addidit
„Marcoduranus: *ac signo crucis signum
„praelio dedit*, quod nec in Colon. erat,
„nec in Materni Codicibus.”

²³ Arbitrio,] Edd. Aug. & aliae quae-
dam Vett. cum MSS. Perizon. Lugd. Bat.
tert. *Arbitio*, Lugd. Bat. sec. *Arbicio*.

²⁴ Ad contigua miscendae pugnae spatia]
Ita Perizon. & Lugd. Bat. tert. cum Coll.

Gronov. Vulgg. *inmiscendae*. Florent. sec.
in continua immiscenda.

²⁵ Per aëra] Sic malunt MSS. quam
aërem.

²⁶ Nostrorum manu,] Haud inutiliter po-
strema voce sensum auget Cod. Perizon.
a Vulgg. abest.

²⁷ Jactus] Quidam MSS. *ictus*.

²⁸ Per magnum inane portata,] Colon.
& Editi: *manu in aëre reportata*, ex qui-
bus verbis legendum ilud collegi: si male,
aliorum esto iudicium. LAUT. Editi Vett.
omnes, omnesque quos consului, MSS.
per magnum inane portata exhibent. Unde
miror, unde Fabricius & Scottus habeant
manu in aëre (sic enim apud illos legitur)
portata.

²⁹ Nunc illis graviter scutis] Ita
omnes, quos consului MSS. ut & Ed. Aug.
at Vulgg. *nunc illis*, quod valde displicet.

³⁰ Everberabat,] MSS. quidam *verbe-
rabat*.

rabat, nunc inpressis pertinaciter ³¹ obstructa claudebat, ³² nunc avulsis violenter destituta nudabat, nunc oppositis jugiter in terga trudebat: tela etiam, quae ipsi vehementer intorserant, excepta ventis ³⁴ inpetu supinata, ac retrorsum coacta ipsos infelicitate configebant. Prospexit sibi humanae conscientiae pavor: Nam continuo sese, parva suorum manu fusa, victori Theodosio hostilis prostravit exercitus. Eugenius captus atque interfectus est. Arbogastes ³⁵ sua se manu perculit. Ita & hic duorum sanguine bellum civile ³⁶ restinctum est, absque illis decem millibus Gothorum, quos, praemissos a Theodosio, Arbogastes delēsse funditus fertur, quos utique perdidisse lucrum & vinci vincere fuit. Non insulto obtrektoribus nostris. Unum aliquod ab initio Urbis conditae bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, tant clementi benignitate sopitum, ubi nec pugna gravem caedem, nec victoria cruentam exegerit ultionem: & fortasse concedam, ut non haec fidei Christiani ducis concessa videantur, quamvis ego hoc testimonio non laborem, quando unus ex ipsis, poeta quidem eximius, sed paganus pervicacissimus, ³⁷ huiusmodi versibus & Deo & homini testimonium tulit, quibus ait:

*O nimium dilecte Deo! ³⁸ tibi militat aether,
Et conjurati veniunt ad classica venti.*

Ita

³¹ *Obstructa claudebat,*] Sensus est, turbine isto nonnullis ex hostium numero scuta tam violenter ad pectora atque ora inpressa fuisse, ut vix respirandi dederint facultatem.

³² *Nunc avulsis*] Quum scilicet turbine saevo e manibus eriperentur, vel ita reflecterentur, ut nuda hostes vulneribus ora praeberent.

³³ *Nunc oppositis*] Quando arcere vim tempestatis a facie vellent, opponendo scuta, eadem vi turbinis in terga proster-

nebantur iisdem milites, qui gestabant.

³⁴ *Inpetu supinata*] Florentt. duo, *inpetu supinato.*

³⁵ *Sua se manu*] MSS. aliquot, *sua sese manu*, vel *sese sua manu.*

³⁶ *Restinctum est*] Lugd. Bat. pr. *extinctum* (sed superscribitur *restinctum*) est. Edd. quaedam Vett. *restrictum est.*

³⁷ *Huiusmodi versibus*] MSS. aliquot *eiusmodi verbis.*

³⁸ *Tibi militat aether,*] In Edit. Augustana haec leguntur,

B b b b

O n

Ita caelitus judicatum est inter partem, etiam sine praesidio hominum de solo Deo humiliter sperantem, & partem arrogantissime de viribus suis, & de idolis praesumentem. 39 Theodosius autem, composita tranquillataque Republica, apud Mediolanum constitutus, diem obiit.

*O nimirum dilecte Deo, cui fudit ab
astris*

*Aeolus armatus hiemes, tibi militat
aether,*

Et conjurati veniunt ad classica venti.

Et ita quidem leguntur hi versus apud Claudianum de III. Consulatu Honorii vs. 96. nisi quod ibi pro *fudit* in fine versus primi, sit

Cui fundit ab antris, &c.

Orosius tamen mihi videtur noluisse admittere propter mentionem Aeoli, Dei pagani, adeoque contraxisse versus. Sunt MSS. in quibus legitur *ad humillima classica venti*, ex quibus vox prior ex varia lectione nata est.

39 Theodosius autem] Victoriosissimi huius & vere Christianissimi imperatoris subicere lubet nummum aureum, qui quondam exstitit in Museo Marckiano. In parte ejus anteriore cernitur imago Theodosii pectore tenus, dextra manus spiculum, laeva clypeum, equestris expeditionis typus signatum, tenet; pectus thorace, caput gemmata casside tegitur, scribitur in circuitu, Dominus Noster THEODOSIUS Pius Felix AVGustus. Ab altera parte sedet Nova Roma, ad pedes, maritimae potentiae symbolum, prora ratis cum gubernaculo conspicitur, dextra hastam, laeva victoriam, globo impositam, tenet. Concordia Theodosii & Arcadii hac inscriptione laudatur, CONCORDIA AVGVSTORUM. Nummus, ut ex subscriptione patet, Constantinopoli signatus est.

C A P U T XXXVI.

De imperio & rebus gestis Arcadii, Theodosii junioris & Honorii Caesarum. De Gildonis perfidia ac molitionibus, tamen per Mascezilem compressis.

Anno ab Urbe condita MCXLIX. ¹ Arcadius Augustus, cujus nunc filius Theodosius Orientem regit, & Honorius Augustus, frater ejus, cui nunc Respublicam innititur, quadagesimo & secundo loco, commune imperium, divisis tantum sedibus tenere coeperunt: ² vixitque Arcadius post patris excessum annis duodecim, imperiique summam Theodosio ³ filio suo parvo admodum, moriens tradidit. Interea Gildo comes, qui in initio regni eorum Africae praeerat, simul ut defunctum Theo-

¹ *Arcadius &c. & Honorius]* Hi duo Theodosii filii, ex voluntate patris, post Constantini Magni filios, Romanum imperium ejusque partes inter se diviserunt. Neuter eorum sufficientes oneri cervices habuit, misereque sub iisdem, vafritie & fraude tutorum, barbarorumque invasionibus afflicta fuit res Romana. Utriusque

Augusti nummum aureum subjicere placuit. In Arcadii nummo, ex Gaza Marckiana quondam desumpto, Virtus Romanorum laudatur, quae tamen sub inbelli principe parum enituit; in Honorii nummo diuturnum ejus imperium celebratur, de quo Bandurius, ex cujus Opere Honorii nummus desumptus est, potest inspicere.

² *Vixitque]* Perizon. vixit. Lugd. Batt. res cum Coll. Gronov. vixit itaque.

³ *Filio suo]* Aliquot ex MSS. cum Ed. Aug. suo non agnoscunt.

Theodosium comperit, ⁴ sive, ut quidam ferunt, quadam permotus invidia, ⁵ Africam Orientalis imperii partibus jungere molitus est: sive, ut alia tradit opinio, minimam in parvulis spem fore arbitratus, praesertim cum absque his non facile antea quisquam pusillus in imperio relictus, ad maturitatem virilis aetatis ⁶ evaserit: istiue propemodum soli inveniantur, quos, ob egregiam patris ac suam fidem, & divisos & destitutos Christi tutela provexerit. ⁷ Africam, excerptam à societate Reipublicae, sibi usurpare ausus est, gentili magis licentia contentus quam ambitu regiae adfectionis inflatus. Huic ⁸ Mascezil frater fuit, qui novarum rerum in fratre molitiones perhorrescens, relictis apud Africanam militiam duobus filiis adolescentibus, in Italiam rediit. Gildo, & absentiam fratris & praesentiam filiorum ejus suspectam habens, adolescentes dolo circumventos interfecit. Ad hunc jam, ⁹ ut hostem, bello insequendum Mascezil frater missus est, quem idoneum procurandae reipublicae fore propriae orbitatis recens dolor pollicebatur. Igitur Mascezil jam inde à Theodosio sciens, quantum in rebus desperatissimis ¹⁰ oratio hominis per fidem Christi à clementia Dei impetraret, ¹¹ Caprariam insulam adiit, unde secum sanctos servos Dei ¹² aliquot permotos precibus suis sumsit: cum his, orationibus, jejuniis, psalmis dies ¹³ & noctes continuans, sine bello victoriam meruit, ac sine caede vindictam. Arda-

⁴ Sive, ut quidam ferunt,] MSS. Perizon. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. sicut quidam ferunt.

⁵ Africam orientalis imperii partibus &c.] Ed. Aug. inter imperii & partibus interfecit sui. Gildo autem, vel Africae, cujus obtinebat curam, orientales quoque adjungere voluit provincias, vel tyrannidem occupare in Africa sola eamque partem imperii Romani, discerptam a corpore reliquo, sibi vindicare.

⁶ Evaserit:] Perizon. & Lugd. Bat. pr. cum Coll. Gronov. pervenerit. Mox & isti iidem MSS. & aliqui Lugd. Batt.

⁷ Africam excerptam] Pro hisce in tribus Lugd. Batt. Perizon. & Coll. Gronov. legitur exceptam arcem. Forsitan ita legendum est, Africam excerptam a societate reipublicae, arcem sibi usurpare ausus est. Notum est enim arcem occupare & tenere,

apud Latinos scriptores passim de occupata tyrannide dici. Vide, quae notavimus ad Tertulliani Apologeticum pag. 48.

⁸ Mascezil] Varie in MSS. Orosii & Diaconi quoque, hoc nomen scribitur. Mascebiel hic, at infra Masceibel, habet Lugd. Bat. pr. Mascelzel sec. Mascezel Flor. sec. & Ed. Aug. Masceibel Lugd. Bat. tert. & quart. & denique Mascelzel Cod. Perizon.

⁹ Ut hostem, bello insequendum] MSS. in hostem bello insequentem.

¹⁰ Oratio hominis &c.] Ed. August. hanc suppeditat lectionem, oratio per fidem & clementiam Dei impetravit, quae haud absurda est.

¹¹ Caprariam] Florent. sec. Capriam.

¹² Aliquot] Perizon. aliquos.

¹³ Et noctis] Perizon. cum Lugd. Batt. pluribus noctisque.

dalio fluminis nomen est, quod fluit inter ¹⁴ Thebastem & Metrideram civitates: ubi cum parva manu, hoc est, cum quinque millibus (ut ajunt) militum, ¹⁵ contra septuaginta millia hostium castra ¹⁶ metatus, cum interjecta mora excedere loco, ¹⁷ oppositasque praejacentis vallis angustias transgredi vellet, ¹⁸ intercurrente nocte, beatum Ambrosium episcopum, Mediolani paulo ante defunctum, per somnium sibi videre visus est, significantem manu, & in facto ad humum ter baculo dicentem: *Hic, hic, hic*. Quod ille prudenti conjectura intellexit ¹⁹ merito adnuntiantis fidem victoriae, verbo locum, numero diem significari. ²⁰ Substitit, ac tertio demum die, post noctem orationibus hymnisque pervigilem, ²¹ ab ipsis caelestium sacramentorum mysteriis, in hostem circumfufum ²² processit: ²³ & cum ad eos qui primi occurrerant, pia pacis verba jactaret, signiferum quemdam ²⁴ insolenter obsistentem, & jamjamque pugnam excitantem, gladio percussit in brachio: eumque manu debilem, ipso vulnere coëgit pronum inclinare vexillum. Quo viso, reliquae cohortes deditionem jam fieri priorum existimantes, certatim sese ad Mascezilem signis tradidere conversis. Barbari, quorum magnam multitudinem ²⁵ Gildo ad bellum deduxerat, defectu militum de-

¹⁴ Inter Thebastem & Metrideram] Pro Metrideram Florentt. duo legunt *Admederam*, Lugd. Bat. sec. & Ultr. *Ammederam*, quart. & Perizon. *Mederam*, Lugd. Bat. pr. *Oomeodoram*, tert. cum Coll. Gronov. *Odmeoderam*. Ed. August. *Admederam*. Sed apud Paulum Diaconum lib. XIII. p. 90. invenio, quod fluit inter Thebastem & Amedarum civitates.

¹⁵ Contra septuaginta millia hostium] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. XL. millia numerant.

¹⁶ Metatus] Perizon. *metatus est*.

¹⁷ Oppositasque praejacentis vallis angustias] Cod. Periz. & Coll. Gronov. *oppositusque praejacentes valles angustus &c.* Apud Diaconum legitur, *adpositusque vallis praejacentes angustias transgredi vellet*.

¹⁸ Intercurrente nocte] Sic quoque legitur apud Diaconum, sed *incurrente nocte* malunt Ed. August. & Cod. Lugd. Bat. sec. cum Ultr. Reliqui Lugd. Batt. tres

cum Perizon. & Coll. Gronov. legunt *insistente nocte*.

¹⁹ Merito adnuntiantis] Quinti casus videtur istud *merito*, id est, ablativi, non vero adverbium; significat igitur per meritum Ambrosii, jam inter Beatos relati. Perizon. *meritoque*.

²⁰ Substiti] Ita in Diacono legitur, & sic quoque habent Cod. Ultr. & Coll. Gronov. neque displicet. Vulgg. *substitit*.

²¹ Ab ipsis] Edd. quaedam Vett. *munus ipsi*.

²² Processit:] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Perizon. *procedit*.

²³ Et cum ad eos] Ed. Aug. & cum jam ad eos.

²⁴ Insolenter] Cod. Perizon. *violenter*.

²⁵ Gildo] De hujus Gildonis motu ejusque criminibus existat Q. Aurelii Symmachi epistola ad Stilichonem scripta lib. IV. epist. 4.

destituti, in diversa fugerunt. Gildo & ipse fugam molitus arrepta na-
vi, ²⁶ ut in altum provectus, ac deinde revocatus in Africam, post a-
liquot dies strangulatus, interiit. Periclitaremur sub tantorum miracu-
lorum relatu, praesumta mentiendi impudentia, nisi adhuc vocem no-
stram conscientia eorum, qui interfuere, praecurreret. Nullae aguntur
insidiae, nulla corruptio, septuaginta millia hostium vincuntur pene sine
pugna: fugit victus ad tempus, ne plus audeat victor iratus. Trans-
portatur in diversum locum, ²⁷ ut nesciat frater occidi, ²⁸ quo vindica-
tur occiso. Sane idem Mascezil, elatus rerum secundarum insolentia, post-
habito sanctorum consortio, cum quibus antea Deo militans vicerat,
etiam ecclesiam temerare ausus est, atque ex ea quosdam non dubitavit
extrahere. Secuta est poena ²⁹ sacrilegum. Nam iisdem superstitibus at-
que insultantibus, quos ab Ecclesia ad poenam protraxerat, post ali-
quantum tempus ³⁰ & ipse solus punitus est: ³¹ probavitque in se uno,
ad utrumque ³² semper divinum vigilare iudicium: quando & cum spe-
ravit, adjutus, & cum contempsit, occisus est.

²⁶ *Ut in altum provectus*] Vocula ut non
comparet in tribus Lugd. Batt.

²⁷ *Ut nesciat frater occidi*] Ita recte
MSS. & Edd. Fabr. Pessime in aliis lege-
batur, ut nesciatur a fratre occidi. In Aug.
Ed. legitur, ut nesciat frater occidi, frater
occidere, quo vindicatur occiso. Sed sensus
Orosii est, propterea in locum a fratre
Mascezile diversum ejectum ibidemque oc-
cisum fuisse Gildonem, ne frater juberet
illam necem, qua sua filiorum orbitas vindi-
caretur.

²⁸ *Quo vindicatur occiso.*] Ita Lugd. Batt.

omnes cum Coll. Gronov. qui &c. At
MSS. Florent. & Edd. Vett. quo vindi-
cantur occisi, videlicet liberi Mascezilis.

²⁹ *Sacrilegum*] Lugd. Batt. pr. & tert.
cum Coll. Gronov. sacrilegium.

³⁰ *Et ipse solus*] Ita transponunt haec
verba MSS. pro solus & ipse. In Aug.
Ed. atque Cod. Ultr. deletur &.

³¹ *Probavitque*] Recte, non provocavit-
que, prouti in Lugd. Batt. pr. & tert.
atque Coll. Gronov. invenitur.

³² *Semper*] Abest a MSS. Lugd. tribus,
ut & a Cod. Perizon. & Coll. Gronov.

CAPUT XXXVII.

De Ruffini & Stiliconis scelere: item Rhadagaisii regis Gothorum; quomodo Romam terruerit & victus sit.

INterea cum a Theodosio Imperatore seniore, singulis ¹ potissimis infantum cura & disciplina utriusque palatii commissa esset, hoc est, Ruffino Orientalis aulae, Stiliconi Occidentalis imperii, quid uterque egerit; quidve agere conatus sit, exitus utriusque docuit: cum alius sibi, alius filio suo adfectans regale fastigium, ut rebus repente turbatis, necessitas Reipublicae scelus ambitus tegeret, barbaras gentes ille inmisit, hic fovit. Taceo de Alarico rege cum Gothis suis saepe victo, saepe concluso, semperque dimisso. ² Taceo de infelicibus bellis apud ³ Pollentiam gestis, quum barbaro & pagano ⁴ duci, hoc est, Sauli, belli summa commissa est: cujus improbitate ⁵ reverendissimi dies & sanctum Pascha violatum est, cedentique hosti propter religionem, ut pugnaret extortum est: cum quidem, ostendente in brevi iudicio Dei, & quid favor ejus posset, & quid ⁶ ultio exigeret, pugnantem vicimus, victores victi sumus. Taceo de ipsorum inter se barbarorum crebris dilacerationibus, ⁷ cum se invicem Gothorum cunei duo, deinde Alani atque Hunni variis caedibus populabantur. Rhadagaisus, omnium antiquorum praesentiumque

hic-

¹ Potissimis] Codex Perizon. potenti-
ssis. Male.

² Taceo de infelicibus bellis] Sic scribere jubent Codd. Perizon. & Lugd. Batt. pr. & tert. Nam illis, quod in Vulgg. legitur, ex varia lectione prognatum est, ut docet Ed. Augustan. in qua utraque lectio, bellis illis conjungitur.

³ Pollentiam] Liguria urbe, nam & alia ejus nominis in Piceno fuit. Utraque geminata litera l. Pollentia, ut habent MSS. meliores, non, ut Ed. Vulgg. Po-

llentia, scribebatur.

⁴ Duci] Edd. quaedam Vett. duce, cui summa belli &c. sed contra MSS. & verum sensum.

⁵ Reverendissimi dies & sanctum Pascha] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. diei vel Dei Pascha.

⁶ Ultio] Additur in Edd. quibusdam Vett. ex abundanti divina.

⁷ Cum se invicem] Perizon. cum in se invicem.

⁸ Inundavit] Orosii est verbum, cujus glossa

hostium longe inmanissimus, repentino inpetu totam ⁹ inundavit Italiam. Nam fuisse in populo ejus plus quam ducenta millia Gothorum ferunt. Hic supra hanc incredibilem multitudinem indomitamque virtutem paganus & Scythia erat: qui, ut mos est barbaris ⁹ hujusmodi gentibus, omnem Romani generis sanguinem diis suis propinare devoverat. Hoc igitur Romanis arcibus imminente, fit omnium paganorum ¹⁰ in Urbe concursus, ¹¹ Hostem adesse cum utique virium copia, tum maxime praesidio deorum potentem: Urbem autem ideo destitutam & mature peritutam, quia deos & sacra ¹² perdiderit. Magnis querelis ubique agitur, & continuo ¹³ de repetendis sacris celebrandisque tractatur. Fervent tota Urbe blasphemiae, vulgo nomen Christi tamquam lues aliqua praesentium temporum ¹⁴ opprobriis gravatur. Itaque ineffabili judicio Dei factum est, uti, quoniam in permixto populo piis gratia, impiis poena debebatur, oportebatque permitti hostes, qui insuadibilem in plurimis, & contradicentem civitatem severioribus solito flagris coarguerent, non tamen eos qui indiscrete evectos intemperata caede delerent, duo tunc Gothorum populi cum duobus potentissimis regibus suis per Romanas provincias ¹⁷ baccharentur: quorum unus Christianus ¹⁸ propiorque Romano, & (ut res do-

glossa est in Ed. August. *invadit*.

⁹ *Hujusmodi*] Perizon. *eisdem*, Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *eiusdem genti*.

¹⁰ *In Urbe*] Ed. Aug. *in Urbem*, quod non recipio.

¹¹ *Hostem adesse*] Blanditur magis haec lectio Cod. Perizon. quam quae in reliquis MSS. & in Edd. invenitur, *hostem esse*. In Edd. quibusdam Vett. praecedit *clamantium*, quasi non significantior esset sensus, sine ficulneo illo fulcro.

¹² *Perdiderit*.] Perizon. *perdiderat*.

¹³ *De repetendis*] In textu MS. Lugd. Bat. primi erat, *de repentinis sacris*, adscripta in margine vera lectione.

¹⁴ *Opprobriis gravatur*] Sic malo cum MSS. Perizon. & tribus Lugd. Batt. atque Coll. Gronov. quam *probris ingravatur*, quod Codd. reliqui, ut & Edd. habent.

¹⁵ *Oportebatque*] Cod. Perizon. *oportebat*.

¹⁶ *Non tamen eos*,] Ed. August. addit *hostes*.

¹⁷ *Baccharentur*] MSS. omnes, quos ad hunc locum novem consului, una cum Coll. Gronov. & Cod. Aug. habent *bacchabantur*. Haec lectio, si placet, juxta Cod. Perizon. lectionem, *oportebatque*, quod supra legitur, mutari debet, in *oportebat*, & a verbis illis, *duo tunc novus inchoare sensus*, posita distinctione majori post illa, *caede delerent*.

¹⁸ *Propiorque Romano*] Nescio unde in Fabr. & Scotti Edd. *propriorque*, quod non magis placet quam *propitiorque Romano*, quod in Perizon. & Aug. Codd. legitur. Significat minus barbarum, & propius ad Romanos mores accedentem.

docuit) timore Dei mitis ¹⁹ in caede, alius paganus, ²⁰ barbarus, & vere Scythia, qui non tantum gloriam aut praedam quantum inextinguibili crudelitate ipsam caedem amaret in caede: & hic jam sinu receptus Italiae, ²¹ Romam è proximo trementem terrore quassabat. Itaque si huic ultionis potestas permetteretur, quem Romani ob hoc praecipue timendum arbitrabantur, quia Deorum favorem sacrificiorum obsequiis invitaret; & ²² inmoderatio caedes sine fructu emendationis arsisset, & error novissimus peior priore crevisset: quandoquidem in pagani & idololatrae manus ²³ incidisse, non solum paganis residuis de instaurando cultu idolorum esset indubitata persuasio, sed etiam Christianis periculosa confusio, cum & hi terrentur praepudicio, & illi confirmarentur exemplo. Quamobrem ²⁴ justus dispensator humani generis Deus perire paganum hostem voluit, & Christianum praevalere permisit, ut pagani blasphemantesque Romani, & illo confunderentur perditio, & hoc punirentur inmisso: maxime cum Imperatoris Honorii admiranda in rege continentia, & sanctissima fides ²⁵ non parum divinae misericordiae mereretur. Conceduntur quidem adversus inmanissimum illum hostem Rhadagaifum, aliorum hostium cum copiis suis inclinati ad auxilium animi. Adsunt ²⁶ Uldin & ²⁷ Sarus, Hunnorum & Gothorum duces, praesidio Romanorum: sed non finit Deus rem potentiae suae, virtutem hominum & maxime hostium videri. Conteritum divinitus Rhadagaifum ²⁸ in Faesulanos montes cogit: ejusque (secundum eos qui parcissime referunt) ²⁹ ducenta millia hominum, inopum consilii & cibi, in arido & aspero montis jugo, urgente undi-

¹⁹ *In caede,*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *in caedes.* Sed nihil mutandum est, quia aliquanto post sequitur de altero, *ipsam caedem amaret in caede.*

²⁰ *Barbarus,*] Excidit hoc ex Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

²¹ *Romam è proximo &c.*] MSS. aliquot legunt, *Romam proximo trementem terrore quassabat.*

²² *Inmoderatio caedes*] Male Editi quidam *inmoderatio caede.*

²³ *Incidisse,*] Perizon. & Coll. Gronov. *incidissent,* nullo sano sensu.

²⁴ *Justus*] Lugd. Batt. tres cum Coll.

Gronov. *justissimus.*

²⁵ *Non parum divinae misericordiae &c.*] Lugd. Bat. pr. scribit, & *sanctissima fides divinae misericordiae auxilium mereretur.*

²⁶ *Uldin*] Apud Diaconum legitur *Uldinus*, in Edd. Venetis *Uldinus*.

²⁷ *Sarus,*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Parus.*

²⁸ *In Faesulanos montes*] In Florent. pr. extrema litera in duabus hisce vocibus erasa adparet.

²⁹ *Ducenta millia*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *DCC. millia.*

dique timore concludit: agminaque, quibus dudum angusta videbatur Italia, latendi spe ³⁰ in unum ac parvum verticem trudit. Quid multis morer? Non disposita in bellum acies fuit, non furor, timorque incerta pugnae praetulit, non caedes acta, non sanguis effusus est, ³¹ non postremo (quod felicitatis loco deputari solet) damna pugnae ³² eventu compensata victoriae; edentibus, bibentibus, ludentibusque nostris, tanti illi tamque inmanes hostes, esurientes & sitientes languentesque confecti sunt. Parum hoc est, nisi captum ³³ & catenatum ac subjugatum sciant: quem timuere Romani: illumque idololatram suum, cuius sacrificia se magis pertimescere quam arma fingeant, sine praelio victum ac vinctum sub iugo catenisque despiciant. Igitur rex Rhadagaisus, solus spem fugae sumens, clam suos deseruit, atque in nostros incidit, à quibus ³⁴ captus, ac paulisper retentus, deinde interfectus est. Tanta vero multitudo captivorum Gothorum fuisse fertur, ut, vilissimarum pecudum modo, singulis aureis passim greges hominum venderentur. Sed nihil superesse Deus de eodem populo finit. Nam ilico cunctis qui emebantur morientibus, quod improbi emtores eorum non inpenderunt turpiter pretiis, expenderunt misericorditer sepulturis. Igitur ingrata Roma, ³⁵ quae sicut nunc sensit, non ad remittendam, sed ad reprimendam idololatriae praesumptionem, iudicis Dei obliquam misericordiam, ³⁶ ita continuo propter vivorum mortuorumque ³⁷ sanctorum piam recordationem, Dei iram passura non plenam,

³⁰ In unum ac parvum verticem] Ed. Augustana legit, in unum, ac parvum in verticem.

³¹ Non postremo (quod felicitatis loco] Perizon. tres Lugd. Batt. & Coll. Gronov. non postremo, quod in felicitatis loco. Veneti & Aug. Ed. delet non, legunt, quod felicitatis postremo loco deputari solet.

³² Eventu compensata victoriae,] Lugd. Batt. pr. & sec. cum Coll. Gronov. fuerunt eventu compensata victoriae.

³³ Et catenatum] In nullis, quos consului MSS. ut nec in Ed. Aug. adparet. Respondent tamen hisce illa quae mox sequentur, sine praelio victum (sive, ut Perizon. legit) captum ac vinctum sub iugo cate-

nisque despiciant.

³⁴ Captus, ac paulisper retentus, deinde &c.] Perizon. Codex cum duobus tribusve Lugd. Batt. & Coll. Gronov. captus, paulisper detentus, & deinde interfectus est.

³⁵ Quae sicut nunc sensit,] Pro nunc MSS. Perizon. cum duob. Lugd. Batt. non legunt, at Coll. Gronov. quoque sicut non sensit. In Lugd. pr. inveni ita scriptum, quoque sic non sensit. Nihil tamen mutuo, licet sensus aliquantum obscurus sit.

³⁶ Ita continuo] Coll. Gronov. ita continuo sicut propter vivorum &c.

³⁷ Sanctorum] Ed. August. avorum.

³⁸ Aliquantulo] Lugd. Bat. pr. aliquanto.

³⁹ Dif-

nam, si forte confusa poeniteat, & per experientiam fidem discat, ab incurfu Alarici regis & hostis, sed Christiani, ³ aliquantulo ad tempus spatio, ³⁹ differtur.

³⁹ *Differtur.*] Lugd. Bat. quart. *differrctur.* Sed in Lugd. Bat. primo in textu quidem legitur *desertur queat*, sed corrigitur *differrri queat*, quomodo & in tertio legitur. Verum Vulg. lectio sana est, Romam innuit Orosius, quamvis aeternae Urbis superbiat titulo, tamen per iram Dei aliquando perituram, sed differre Deum iram suam, si forte, non perdita a Rhadagaifo, cui id non concessit quia paganus erat, poenitens, mitius puniatur ab Alarico, homine Christiano, ut ita fidem discat, & per fidem divinis castigationibus cum fructu se submittat. Confer extremum capitis sequentis.

C A P U T XXXVIII.

De molitionibus Stiliconis comitis, ejusque & Eucherii interitu.

Interea comes Stilico, Vandalorum inbellis, avarae, perfidae & dolosae gentis genere editus, parvipendens quod sub Imperatore imperabat, Eucherium, filium suum, sicut à plerisque traditur, jam inde Christianorum persecutionem à puero privatoque meditantem, ¹ in imperium quoquo modo sustinere nitebatur. Quamobrem Alaricum, cunctamque Gothorum gentem, pro pace optima & quibuscumque sedibus suppliciter ac simpliciter orantem, occulto foedere fovens, publice autem & belli & pacis copia negata, ad terendam terrendamque Rempublicam reservavit. Praeterea gentes alias copiis viribusque intolerabiles, quibus nunc Galliarum Hispaniarumque provinciae premuntur, hoc est, Alanorum, Suevorum, Vandalorum, ² ipsoque simul motu impulsorum Burgundionum, ultro in arma sollicitans, ³ deterfo semel Roman

¹ *In imperium*] Ed. Aug. & MSS. fere omnes, quos inspexi, ita exhibent, non in imperio, ut Vulgg.

² *Ipsaque*] Ed. August. *ipsorumque simul motu* &c. quod non damno.

³ *Deterfo semel* &c.] Male excidit ex Cod. Perizon. vox *semel*, nam auget significationem, prouti apud Tertullianum & optimos scriptores Latinos eo sensu occurrere solet.

mani nominis metu, fuscitavit. ⁴ Eas interim ripas Rheni quaterere, & pulsare Gallias voluit, sperans miser sub hac necessitatis circumstantia, ⁵ quod & extorquere imperium ⁶ genero posset in filium, & barbarae gentes tam facile comprimi quam commoveri valerent. Itaque ubi Imperatori Honorio exercituique Romano haec tantorum scelerum scena patefacta est, commoto iustissime exercitu, occisus est Stilico; qui, ut unum puerum ⁷ purpura indueret, totius generis humani sanguinem ⁸ dedit. Occisus est & Eucherius, qui ad conciliandum sibi favorem paganorum, restitutione templorum & everfione ecclesiarum inbuturum se regni primordia minabatur, paucique cum iisdem satellites tantarum molitionum puniti sunt. Ita minimo negotio ⁹ paucorumque poena, ecclesiae Christi cum Imperatore religioso & liberatae sunt & vindicatae. Itaque post haec ¹⁰ tanta augmenta blasphemiarum, nullamque poenitentiam, ultima illa diuque suspensa Urbem poena consequitur.

⁴ *Eas interim &c.*] Nulla ante haec verba in prioribus Editt. ponebatur distinctio, unde turbatus eorumdem intellectus fuit. Pro *ripas* Ed. August. habet *ipsas ripas*, ut & *ipforumque* pro *ipforum*.

⁵ *Quod & extorquere*] Saepissime in MSS. Orosii ponitur *quia* pro *quod*, sicuti etiam hoc in loco in plerisque Codd. permutantur; sed nos sequimur illos, qui *quod* scribunt. Perizon. habet *qua*.

⁶ *Genero posset in filium,*] Gener Stiliconis erat Honorius, ducta in uxorem ejusdem filia; sed dum Eucherio filio parat regnum Stilico, extorquere illud genero

Honorio studet. Novam vero lectionem suppeditat Cod. Perizon. ita scribens, *qua & extorquere imperium tenero posset filio.* &c. Sed Vulg. sana est.

⁷ *Purpura indueret,*] Sic Ed. Aug. & MSS. meliores, alii *purpuram* indueret.

⁸ *Dedit,*] Ita restitui ex MSS. Florentt. & Ed. Aug. nam *dedit* legitur in aliis.

⁹ *Paucorumque poena,*] Plures ex MSS. *paucorum poena*.

¹⁰ *Tanta augmenta blasphemiarum,*] Cod. Perizon. legit, *tanta augmenta & piacula blasphemiarum.*

CAPUT XXXIX.

*Quomodo Roma per Gothos irrupta fuerit, depraedata & incensa,
solis Christianis tutis & liberis.*

Adest Alaricus, trepidam Romam obsidet, ¹ turbat, irrumpit. Dato tamen praecepto ² prius, ut si qui in sancta loca praecipueque ³ in sanctorum Apostolorum Petri & Pauli basilicas ⁴ confugissent, hos in primis inviolatos securosque esse sinerent. Tum deinde, in quantum possent praedae inhiantes, à sanguine temperarent. Accidit quoque, quo magis illa Urbis irruptio indignatione Dei acta, quam hostis fortitudine probaretur, ut beatus Innocentius, ⁵ Romanae ecclesiae episcopus, tamquam justus Lot, subtractus a Sodomis, occulta providentia Dei apud Ravennam tunc positus, peccatoris populi non videret excidium. Discurrentibus itaque per Urbem barbaris, forte unus Gothorum, idemque potens & Christianus, sacram Deo virginem ⁶ jam aetate provectam, in quadam ecclesiastica domo reperit: cumque ab ea aurum argentumque honeste exposceret, ⁷ illa fidei constantia esse apud se plurimum, & mox proferendum spondit, ac protulit. ⁸ Dumque, expositis opibus, adtonitum barbarum magnitudine & pondere ac pul-

¹ Turbat, irrumpit.] Perizon. cum Ultr. & duobus Lugd. Batt. turbatam vel turbatamque irrumpit.

² Prius,] Abest ab Ed. August.

³ In sanctorum] Cod. Perizon. non habet in.

⁴ Confugissent,] Perizon. idem confugerent.

⁵ Romanae ecclesiae] Ed. August. Romanae urbis. In eadem Lotb desideratur, &

mox mavult peccatoris tunc populi &c.

⁶ Jam aetate provectam,] Edit. August. etiam aetate provectam.

⁷ Illa] Perizon. illi.

⁸ Dumque, expositis opibus &c.] Aliquot ex MSS. & quidem numero plures, legunt, cumque, expositis opibus, adtonitum barbarum magnitudine, pondere, pulcritudine &c.

pulcritudine , ignota etiam vasorum qualitate ⁹ intelligeret , virgo Christi ad barbarum ait : *Haec Petri Apostoli sacra ministeria sunt. Praesume , si audes , de facto tu videris.* ¹⁰ *Ego quia defendere non valeo , neque tenere audeo.* Barbarus vero ad reverentiam religionis , timore Dei & fide virginis motus , ad Alaricum per nuntium haec retulit : qui continuo reportari ad Apostoli basilicam ¹¹ universa , ut erant , vasa imperavit : virginem etiam , simulque omnes qui se adjungerent Christianos , eodem cum defensione deduci. Ea domus ¹² a sanctis sedibus ¹³ longe , ut ferunt , & medio interjectu Urbis aberat. Itaque magno spectaculo omnium disposita per singulos singula , & super capita elata palam aurea atque argentea vasa portantur , exsertis undique ad defensionem gladiis pia pompa munitur. ¹⁴ Hymnis , Deo Romanis barbarisque concinentibus , publice canitur. Personat latè in excidio Urbis salutis tuba , omnesque etiam in abditis latentes , invitat ac pulsat. Concurrunt undique ad vasa Petri vasa Christi ; plurimi etiam pagani Christianis professione , ¹⁵ etsi non fide , admiscuntur ; & per hoc tamen ad tempus , quo magis confundantur , evadunt. Quanto copiosius ¹⁶ adgregantur Romani confugientes , tanto avidius circumfunduntur barbari defensores. O sacra & ineffabilis divini iudicii discretio ! O sanctum istud & salutare flumen , quod parva exortum domo , dum beato alveo in sanctorum sedes tendit , oberrantes periclitantesque animas in salutis sinum pia rapacitate pervexit ! O praeclara illa Christianae militiae tuba , quae generaliter cunctos dulcissimo ad vitam modulamine invitans , quos ¹⁷ ad salutem inobedientes non suscitavit , ¹⁸ in-

⁹ Intelligeret ,] Edd. quaedam , videret.

¹⁰ *Ego quia defendere non valeo , neque tenere audeo.*] Ita ex MSS. suis restituit Fabricius , cum antea legeretur pro tenere (praeterquam in Edit. Aug.) contendere. In Perizon. autem & Lugd. Bat. quarto & Ultr. legitur , *Ego , quia defendere non queo* (vel nequeo) tenere non audeo.

¹¹ *Universa* ,] Abest hoc a Cod. Perizon. qui mox legit , eadem cum defensione.

¹² *A sanctis sedibus*] Edd. quaedam sanctis

sedibus.

¹³ *Longe , ut ferunt* ,] Ita scribere iubent Ed. August. & MSS. meliores. Vulg. longo ut ferunt.

¹⁴ *Hymnis* ,] Ed. August. Hymnum , sunt & quae habent Hymnus.

¹⁵ *Etsi non fide* ,] Sic lege ex MSS. & Ed. August. si non fide Edd. Vulg.

¹⁶ *Adgregantur*] Perizon. congregantur.

¹⁷ *Ad salutem*] Perizon. & Lugd. Bat. quart. ad vitam.

¹⁸ In-

¹⁸ inexcusabiles reliquit ad mortem. ¹⁹ Myſterium hoc, quod in transferendis vafis, ²⁰ dicendis hymnis, ducendis populis fuit, tamquam magnum cribrum fuiſſe arbitror, per quod ex congregatione populi Romani, tamquam ex magna maſſa frumenti, per omnia ex univerſo ambitu civitatis latebrarum foramina, effluxere grana viva, ſive occaſione, ſive veritate commota, omnia tamen de praefente ſalute credentia, ²¹ ex horreo dominicae praeparationis accepta ſunt: Reliqua vero, ²² ſicut ſtercora, & velut paleae, ipſa vel incredulitate vel inobedientia praejudicata, ad exterminium atque incendium remanſerunt. Quis haec ²³ perpendere plenius miraculis quis praedicare dignis laudibus queat? Tertia die barbari, quam ingreſſi fuerant Urbem, ſponte diſcedunt, ²⁴ facto quidem aliquantarum aedium incendio, ſed ne tanto quidem, ²⁵ quantum ſeptingenteſimo conditionis ejus anno caſus effecerat. Nam ſi exhibitam Neronis Imperatoris ſui ſpectaculis inflammationem recenſeam, procuidubio nulla comparatione aequiparabitur ſecundum id, quod excitaverat laſcivia Principis, hoc quod nunc intulerit ira victoris. ²⁶ Neque vero Gallorum meminiffe in huiusmodi collatione debeo, qui ²⁷ continuo pene anni ſpatio incenſae everſaeque Urbis adtritros cineres poſſederunt. Et ne quiſquam forte dubitaret ad correptionem ²⁸ ſuperbae laſciviae, & blaſphemiae civitatis hoſtibus fuiſſe permiſſum, eodem tempore clariffima Urbis loca fulminibus ²⁹ diruta ſunt, quae inflammari ab hoſtibus nequiverunt.

¹⁸ *Inexcusabiles*] Lugd. Bat. quart. *inexcusabiles*.

¹⁹ *Myſterium hoc, quod &c.*] In Lugd. Bat. quarto legitur *myſterium miſerabile &c.* quod viam ſternit ad lectionem Cod. Perizon. *Myſterium hoc mirabile, quod &c.*

²⁰ *Dicendis hymnis,*] Cod. Perizon. *dicendisque hymnis.*

²¹ *Ex horreo*] Florent duo & *horreo.*

²² *Sicut ſtercora,*] Ed. Aug. & MSS. Florent. *velut ſtercora.*

²³ *Perpendere*] Edit. eadem, *perpendet.*

²⁴ *Facto quidem*] MSS. aliquot *facto tamen.*

²⁵ *Quantum ſeptingenteſimo*] *Idem,*

quantum in ſeptingenteſimo.

²⁶ *Neque vero Gallorum*] Perizon. & tres Lugd. Batt. *Ne Gallorum &c.*

²⁷ *Continuo*] Tres Lugd. Batt. *continui pene anni ſpatio adtritros cineres poſſederunt. deletis reliquis. Per continui pene anni ſpatium* quaedam Ed. Vett. habent.

²⁸ *Superbae*] Ed. Aug. *ſuperbiae.* Lugd. Batt. tres, *ſuperbae & miſerae civitatis.* Cod. Perizon. *ſuperbae, laſcivae, blaſphemiae & miſerae civitatis.* Quae lectio non diſplicet.

²⁹ *Diruta ſunt,*] Lugd. Bat. pr. & tert. *dirupta ſunt.* quod non eſt ſpernendum.

CAPUT XL.

*De irruptione, vastationeque Alanorum, Suevorum & Vandalo-
rum. Item de Gratiano tyranno & Constantino imperatore
apud Britannos; deque Didymi & Veriniani gestis
& interitu.*

Anno itaque ab Urbe condita MCLXIV. irruptio Urbis per Alari-
cum facta est: cujus rei quamvis recens memoria ¹ sit, tum si
quis ipsius populi Romani & multitudinem videat, & vocem audiat, ni-
hil factum, sicut etiam ipsi fatentur, arbitrabitur, nisi aliquantis adhuc
³ existentibus ex incendio ruinis forte doceatur. In ea irruptione Pla-
cidia, Theodosii principis filia, Arcadii & Honorii ⁴ Imperatorum so-
ror, ab Ataulpho, Alarici propinquo, ⁵ capta est, atque in uxorem adsum-
ta, quasi ⁶ eam divino judicio velut speciale pignus obsidem Roma tra-
diderit, ita juncta ⁷ potentissimo barbari regis conjugio, multo Reipubli-
cae commodo fuit. Interea ante biennium Romanae irruptionis, exci-
tatae per Stiliconem gentes Alanorum, ut dixi, Suevorum, Vandalo-
rum, multaeque cum his aliae, Francos proterunt, Rhenum transeunt,
Gallias invadunt, directoque impetu Pyrenaeum usque perveniunt: cu-
jus obice ad tempus repulsae, per circumjacentes provincias refundantur.
His per Gallias bacchantibus, apud Britannias Gratianus, municeps
ejusdem insulae, tyrannus creatur & occiditur. Hujus loco Constantinus,
ex infima militia, propter solam spem nominis, sine merito virtutis eli-
gitur,

¹ Anno itaque] Tres ex Lugd. Batt. quibus Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. accedunt, secundam vocem non agnoscunt.

² Sit,] Ed. August. est.

³ Existentibus ruinis] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. exstantibus ruinis.

⁴ Imperatorum soror,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. legunt Imperatoris soror ablata.

⁵ Capta est,] Verbum est delent tres Lugd. Batt. duo Florentt. Perizon. & Coll. Gronov.

⁶ Eam] Quinque ex iisdem legunt eandem.

⁷ Potentissimo barbari regis] Ita Ed. Augustana, reliquae, potentissimi barbari regis, quod displicet auribus. Lugd. Bat. pr. regis delet, quod & faciunt duo Florentt.

gitur, qui continuo ut invasit imperium, in Gallias transiit. ⁸ Ibi saepe à barbaris incertis foederibus illus, detrimento magis Reipublicae fuit. ⁹ Misit in Hispanias iudices, quos cum provinciae obediētes ¹⁰ acceperant, duo fratres juvenes nobiles & locupletes, Didymus & Verinianus ¹¹ non adsumserunt; ne adversus tyrannum quidem tyrannidem, sed Imperatori iusto adversus tyrannum & barbaros tueri sese patriamque suam moliri sunt. Quod ipso rei gestae ordine patuit. Nam tyrannidem nemo nisi celeriter maturatam ¹² secreto invadit, & publice armat, cuius summa est, adsumto diademate ¹³ ac purpura, videri antequam sciri. Hi vero ¹⁴ plurimo tempore servulos tantum suos ¹⁵ ex propriis praediis colligentes, ac vernaculis alentes sumtibus, nec dissimulato proposito, absque cuiusquam inquietudine ad Pyrenaei claustra tendebant. ¹⁶ Adversus hos Constantinus Constantem filium suum, prohi dolor! ex monacho Caesarem factum, cum barbaris ¹⁷ quibusdam, qui quondam in foedus recepti atque in militiam adlecti, ¹⁸ Honoriaci vocabantur, in Hispanias misit. Hinc apud Hispanias prima mali ¹⁹ labe. Nam interfectis illis fratribus, qui tutari privato praesidio Pyrenaei Alpes moliebantur, his barbaris quasi

⁸ Ibi saepe] Lugd. Batt. pr. & tert. ubi saepe.

⁹ Misit in Hispanias] Multae Edd. legunt, Misit vero in Hispaniam iudices, sed contra MSS.

¹⁰ Acceperant.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. audissent. Non Verinianus, sed Viridianus alter horum vocatur apud Paulum Diaconum.

¹¹ Non adsumsere;] Omnes fere MSS. habent non adsumere, quod bene & Latine dictum est, sed an ita scripserit Orosius, haud liquet. Quae vero sequuntur, a paucis, ut puto, facile, prout vulgata sunt, intelligentur. Editi habent, non adsumsere, ne adversus tyrannum &c. Majori distinctione post adsumsere posita, sensus magis erit liquidus, praesertim si pro ne reponas nec, vel illud ne capias ut idem significet quod nec. Sensus est; Imo hi juvenes ne arma quidem pro tyrannide (sua videlicet, id enim in sequentibus diluit Orosius) contra tyrannum sumse-

runt, sed pro imperatore & patria, contra tyrannum & barbaros. MSS. qui adsumere habent, delent ne, sed inmerito, prout quidam ex illis intra tyrannum & quidem, interjiciunt quoque frustra sese, atque deinde expungunt & barbaros.

¹² Secreto] Abest a Cod. Aug. & Florent. duobus secreta.

¹³ Ac purpura,] Duo ex Lugd. Batt. aut purpura.

¹⁴ Plurimo tempore] Perizon. primo tempore.

¹⁵ Ex propriis praediis] Lugd. Batt. pr. & tert. propriis praesidiis.

¹⁶ Adversus hos] Perizon. adversus quos.

¹⁷ Quibusdam,] Abest a MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

¹⁸ Honoriaci] In MSS. quibusdam Honoriani, in aliis Honoriaci vocantur. In Perizon. dicuntur Honoraci.

¹⁹ Labe.] Lugd. Batt. cum Perizon, & Coll. Gronov. fuit addunt.

quasi in pretium victoriae, primum praedandi ²⁰ in Palatinis campis licentia data: dehinc supradicti montis claustrorumque ejus cura permessa est, remota rusticanorum fideli & utili custodia. Igitur Honoriaci, inbuti praeda & ²¹ illecti abundantia, quo magis scelus impunitum foret, ²² atque ipsi sceleri plus liceret, prodita Pyrenaei custodia claustrisque patefactis, cunctas gentes, quae per Gallias vagabantur, Hispaniarum provinciis inmittunt, iisdemque ipsi adjunguntur, ubi actis aliquamdiu magnis cruentisque discursibus, post graves ²³ rerum atque hominum vastationes, ²⁴ de quibus ipsos quoque modo poenitet, ²⁵ habita forte & distributa usque ad nunc possessione consistunt.

²⁰ *In Palatinis campis*] Lugd. Batt. quatuor cum Perizon. & Coll. Gronov. & Ed. August. in *Palaestinis campis*.

²¹ *Illecti*] Ed. Aug. adlecti.

²² *Atque ipsi sceleri plus liceret,*] Emen-davi hunc locum ex Ed. August. quae ita exhibet. Nam Vulgg. edunt, *atque ipsis sceleris plus liceret.* Pro quo tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. atque Ultr. melius *ipsis sceleribus.* Perizon. *atque ipsos plus sceleri liceret.*

²³ *Rerum atque hominum*] Tres ex Lugd.

Batt. *servorum hominumque.*

²⁴ *De quibus ipsos &c.*] Quum haec lectio in omnibus inveniatur MSS. ut & in Ed. Aug. exfulare jussi illam, quam Editores, suo arbitratu, reposuerunt, *quarum ipsos &c.*

²⁵ *Habita forte &c.*] Paulus Diaconus in fine libri XIII. *Itaque, post multas strages, incendia & rapinas, tandem divisis sedibus barbari, ad aratra conversi, Romanorum residuos ceperunt ut amicos fovere.*

CAPUT XLI.

Dictorum velut epilogus. Item omnes omnia juste sustinuisse, sive pii sive impii fuerint.

Multa nunc mihi de ¹ hujusmodi rebus loquendi foret facultas, si non secundum omnes homines apud uniuscujusque mentem conscientia secreta loqueretur. Irruptae sunt Hispaniae, caedes vastationesque passae sunt. ² Nihil quidem novum, ³ hoc enim nunc per

¹ *De hujusmodi*] Florent. duo de *hujusmodi*.

² *Nihil quidem novum,*] MSS. quidam,

nihil novum.

³ *Hoc enim nunc*] Ultima vox a Lugd. Batt. tribus abest.

4 Il-

per biennium ⁴ illud, quo hostilis gladius ⁵ saeviit, sustinere a barbaris, quod per ducentos quondam annos passae ⁶ fuerunt a Romanis, quod etiam sub Gallieno Imperatore per annos propemodum duodecim, Germanis evertentibus exceperunt. Verumtamen quis non se, qui sui suorumque actuum vel etiam cogitationum conscius, iudicia Dei metuit, iuste omnia passum, vel etiam parva sustinuisse fateatur? aut qui se non intelligit, Deumque non metuit, quomodo non iuste ista & quidem parva sustinuit? ⁷ Quae cum ita sint, illud tamen clementia Dei eadem pietate qua dudum praedixerat, procuravit, ut secundum Evangelium suum, quo incessabiliter ⁸ commonebat, ⁹ *Cum vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam,* ¹⁰ quisquis egredi vellet atque abire, ipsis barbaris mercenariis ministris ac defensoribus uteretur. Hoc tunc ultro ipsi offerebant. Et qui auferre omnia interfectis omnibus poterant, particulam stipendii ob mercedem servitii sui & ¹¹ transvecti oneris flagitabant. Et hoc quidem ¹² a plurimis factum est. Qui autem non crediderunt Evangelio Dei, quasi contumaces, ¹³ vel si etiam non audierunt, dupliciter contumaces, ¹⁴ non dederunt locum irae, iuste a superveniente ira comprehensi & oppressi sunt. Quamquam & post hoc quoque continuo barbari, execrati gladios suos, ad aratra conversi sunt, residuosque Romanos ut socios modo & amicos foveant, ut inveniantur jam inter eos quidam Romani, qui malint inter barbaros pauperem libertatem, quam inter Romanos tributariam sollicitudinem sustinere. ¹⁵ Quamquam

⁴ *Illud,*] Non invenitur in iisdem MSS. ut nec in Ed. August.

⁵ *Saeviit,*] Sic malo cum Perizon. Cod. quam *saevit* quod in reliquis est.

⁶ *Fuerunt*] MSS. aliquot fuerant.

⁷ *Quae cum ita sint,*] Edd. Fabr. & Scotti, *quae cuncta ita sint*, inepte & contra MSS. *Quae iusta cum sint*. Perizon.

⁸ *Commonebat,*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. & Coll. Gronov. praecipit.

⁹ *Cum vos &c.*] *Quod si persequantur vos &c.* Lugd. Bat. pr. & Perizon. Exstat in Evang. Matth. Cap. X.

¹⁰ *Quisque egredi vellet &c.*] Ed. August. & Florent. pr. & Ultr., *quisquis egredi atque abire vellet*. Aliquot ex Lugd.

Batt. *quisque quo abire velit, ipsis barbaris mercenariis ministris ac defensoribus utebatur*. Florent. tert. *quisque egrediatur quo abire vellet*. Nos lectionem Cod. Perizon. reliquis praetulimus.

¹¹ *Transvecti oneris*] Florent. sec. *transvectionis*. Contenti scilicet erant data pecunia pro transvectione illarum rerum, quas in usum egredientium, deducentes eosdem, in alium locum transportabant.

¹² *A plurimis*] Abest ab Ed. August.

¹³ *Vel si*] Abest *vel* a duobus Lugd. Batt.

¹⁴ *Non dederunt*] Lugd. Bat. pr. & non dederunt. Perizon. & non crediderunt.

¹⁵ *Quamquam*] Ed. August. *tamquam*.

quam si ¹⁶ ob hoc solum barbari Romanis finibus inmissi forent; quod vulgo per Orientem & Occidentem Ecclesiae Christi Hunnis & Suevis, Vandalis & Burgundionibus, diversisque & innumeris credentium populis ¹⁷ replentur, laudanda & adtollenda Dei misericordia ¹⁸ videretur: quandoquidem, etsi cum labefactione nostri, tantae gentes agnitionem veritatis ¹⁹ acciperent, quam invenire utique nisi hac occasione non ²⁰ possent. Quid enim damni est Christiano ad vitam aeternam inhianti, huic saeculo quolibet tempore & quoquo pacto abstrahi? Quid autem lucri est pagano in medio Christianorum adversus fidem obdurato, si paulo diutius diem protrahat, ²¹ quandoquidem morituro desperata conversio est? Et quia ineffabilia sunt judicia Dei, quae nec scire omnia, nec ²² explicare quae scimus, possumus, breviter expresserim ²³ correptionem iudicis Dei, quoquo pacto accadat, iuste sustinere qui sciunt, ²⁴ iuste sustinere qui nesciunt.

¹⁶ Ob hoc solum] MSS. Lugd. Batt. aliquot ad hoc solum.

¹⁷ Replentur,] Lugd. Bat. pr. replerentur.

¹⁸ Videretur:] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. videtur.

¹⁹ Acciperent,] Idem MSS. acceperint, Perizon. acceperant.

²⁰ Possent:] Perizon. potuissent.

²¹ Quandoquidem morituro desperata conversio est?] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gron. quandoque morituro, sed fec. quandoquidem moriturus, deinde iidem

omnes, accedente Perizon. cui desperata conversio est. Sed Vulg. sese satis tueri potest.

²² Explicare] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. habent explere.

²³ Correptionem] Edd. quaedam Vett. correctionem.

²⁴ Iuste sustinere &c.] Respondent haec illis, quae supra praeceperunt: Verumtamen, quis non se, qui sui suorumque actuum &c. Inapte igitur Ed. August. legit, iuste sustineri qui sciunt, injuste sustinere qui nesciunt.

CAPUT XLII.

Recitat Catalogum quemdam tyrannorum, qui tandem omnes opera Constantii comitis deleti fuerint.

ANno ab Urbe condita MCLXV., Honorius Imperator videns, tot oppositis tyrannis, nihil adversum barbaros agi posse, ipsos prius tyrannos ¹ deleri jubet. Constantio comiti hujus belli summa commissa est. Sensit tunc demum Respublica & quam utilitatem in Romano tandem duce receperit, & quam eatenus perniciem per longa tempora barbaris comitibus subiecta tolerarit. Igitur Constantius comes in Galliam cum exercitu profectus, Constantinum Imperatorem apud ² Arelatem civitatem clausit, cepit & occidit. Jam hinc, ut de Catalogo tyrannorum quam brevissime loquar, Constantem Constantini filium, Gerontius comes suus, ³ vir nequam ac improbus, apud Viennam interfecit, atque in ejus locum Maximum quemdam ⁴ substituit. Ipse vero Gerontius a suis militibus occisus est. Maximus, exsutus purpura, destitutusque a militibus Gallicanis, qui in Africam trajecti, deinde in Italiam revocati sunt, nunc inter barbaros ⁵ in Hispania egens exulat. Jovinus postea, vir Galliarum nobilissimus, in tyrannidem ⁶ mox ut adsurrexit, cecidit. Sebastianus frater ejusdem, hoc solum, ut tyrannus moreretur, elegit.

¹ Deleri jubet.] Ita Florentt. duo, Perizon. Ultr. & Lugd. Bat. tert. Reliqui, ut & Edd. delere jubet.

² Arelatem] Editi & MSS. quidam Arelatum, nam utroque modo scribi solet, sed Arelatem habet quoque Diaconus, delens civitatem, quae vox in MSS. Orosii quoque nonnullis expungitur.

³ Vir nequam ac improbus,] Lugd. Batt. omnes cum Perizon. & Coll. Gronov. nequam magis quam probus.

⁴ Substituit.] Perizon. constituit.

⁵ In Hispania egens exulat.] Lugd. Bat. sec. inter barbaros Hispaniae egens exulat. Paulus Diaconus initio libri XIV. Is, (Constantius) mox ut Gallias ingressus est, continuo Constantinum tyrannum apud Arelatem exstinxit. Constans vero, filius ejus, a Gerontio, suo comite, Viennae interemptus est. In cujus locum Gerontius Maximum substituens, ipse a suis militibus jugulatus est. Maximus deinde purpura exsutus, in Hispania exsulans, egens obiit.

⁶ Mox ut adsurrexit, cecidit.] Ed. Aug.

git. Nam continuo, ⁷ ut creatus, occisus est. Quid de infelicissimo Attalo loquar, cui occidi inter tyrannos honor & mori lucrum fuit? ⁸ In hoc Alaricus Imperatore facto; infecto, refeito ac defecto, citius his omnibus actis pene quam dictis, mimum risit, & ludum spectavit imperii, nec mirum, ⁹ si jure hac pompa miser lusus est, cujus ille umbratilis consul Tertullus ausus est in curia dicere, ¹⁰ *Loquar vobis, Patres conscripti, Consul & pontifex, quorum alterum teneo, ¹⁰ alterum spero*, sperans ab eo qui spem non habebat, & maledictus utique ¹¹ quia spem suam posuerat in homine. Attalus itaque tamquam inane imperii simulacrum cum Gothis usque ad Hispanias portatus est, ¹² unde discedens navi, incerta moliens, in mari captus & ad Constantium comitem deductus, deinde Imperatori Honorio exhibitus, truncata manu, vitae relictus est. Heraclianus interea Africae comes missus, cum idem Attalus umbram gestaret imperii, Africam strenue adversum judices ab eo missos tutatus, consulatum ¹³ adsecutus est; quo elatus supercilio, Sabinum ¹⁴ domesticum suum, virum ingenio callidum, industriaque solertem & sapientem nominandum, si animi vires tranquillis studiis adcommo-
davisset, generum adlegit: cum quo quorundam periculorum suspiciones dum patitur, fecit, atque aliquandiu Africana annona extra ordinem ¹⁵ detenta,
ipse

& cecidit. Lugd. pr. & tert. cum Coll. Gronov. & occidit. Pro *adsurrexit* Perizon. *surrexit*.

⁷ *Ut creatus, occisus est.*] Lugd. Batt. omnes cum Ultr. Perizon. Meo Coll. Gronov. adeoque MSS. omnibus, *delent est*, quod inferunt (praeter August.) Editi, legentes, *ut est creatus, occisus est*.

⁸ *In hoc Alaricus &c.*] Id est, dum Alaricus, Gothorum rex, hunc Attalum imperatorem constituit Romanum, iterum privatum facit, dein rursus imperatorem, atque mox rursus in ordinem redigit, idque brevissimo temporis spatio, quid aliud agit, quam ut in scena vilem inducae homuncionem, qui, deposita persona, futurus sit privatus, atque lubente Alarico rursus imperatorio habitu in scenam sit proditurus, & deposito eodem futu-

rus iterum, ut antea, privatus?

⁹ *Si jure hac pompa*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *si hoc jure ac pompa*.

¹⁰ *Alterum spero,*] Videlicet pontificatum, restituto idolorum cultu, si perseverasset umbratilis quoque imperator suus in regno. Male Orosii locum excepit Paulus Diaconus, scribens in initio lib. XIV. *Tertullus consul, qui futurum se principem in senatu gloriatus est, pari nihilominus exitu perit.*

¹¹ *Quia*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Periz. legunt *qui*.

¹² *Unde discedens navi*] MSS. aliquot *descendens*, ut & Ed. Aug.

¹³ *Adsecutus est;*] Ed. Aug. *consecutus est*.

¹⁴ *Domesticum suum,*] Florent. fec. *Sabinum judicem, comitem suum*.

¹⁵ *Detenta,*] Ita MSS. *retenta* Vulgg.

¹⁶ *Cer-*

ipse tandem cum inmensa, ¹⁶ certe temporibus nostris ¹⁷ fatis incredibili classe navium, Romam contendit. Nam habuisse tunc tria millia septingentas naves dicitur: quem numerum ne apud Xerxem quidem, praeclarum illum Persarum regem, nec Alexandrum Magnum, vel quemquam alium fuisse regum, historiae ferunt. Is simul ut cum agmine militum ad Urbem pergens litore egressus est, occursum comitis Marini territus & in fugam versus, arrepta navi, Carthaginem solus rediit, atque ibi continuo militari manu interfectus est. Sabinus, gener ejus, Constantinopolim fugit, unde ¹⁸ post aliquantum temporis retractus, exilioque damnatus est. Hunc omnem Catalogum, ut dixi, vel manifestorum tyrannorum, vel inobedientium ducum optima Honorius Imperator religione & felicitate occidi ¹⁹ meruit, magna Constantius comes industria & celeritate confecit: merito sane, quia ²⁰ in his diebus praecipiente Honorio, & adjuvante Constantio, pax & unitas per universam Africam Ecclesiae Catholicae reddita est: & corpus Christi, quod nos sumus, redintegrata ²¹ discissione sanatum est; inposita executione sancti praecepti Marcellino tribuno, viro in primis prudenti & industrio, omniumque bonorum studiorum adpetentissimo, quem Marinus comes apud Carthaginem (incertum zelo stimulatus, an auro corruptus) occidit: qui continuo revocatus ex Africa, factusque privatus, vel ad poenam, vel ad poenitentiam conscientiae suae dimissus est.

¹⁶ Certe] Perizon. *fatis*,

¹⁷ Satis incredibili] Editi (praeter August.) & *fatis incredibili*, Verum MSS. illud & non agnoscunt, atque etiam sensui officit.

¹⁸ Post aliquantum temporis] Florent. sec. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *tempus pro temporis* habent, sed Lugd. Bat. sec. *post aliquantum temporis*. In fine periodi est ex MSS. adposui.

¹⁹ Occidi meruit] Supina admodum negligentia, non modo in cunctis Edd. sed & omnibus MSS. praeterquam Lugd. Batt. primo & tert. atque Coll. Gronov.

omissum fuit verbum *occidi*, sine quo ridiculus admodum est sensus.

²⁰ In his] Ed. Aug. *bis diebus*. Cod. Periz. *illis diebus*, uterque deletio in.

²¹ Discissione] Lugd. Batt. quatuor, Coll. Gronov. & Edd. Venetae, *discessione*.

²² Viro inprimis prudenti] Ed. Aug. *bono viro, inprimis &c.*

²³ Marinus comes] Is qui Heraclianum in Italia copiis suis exsuerat, atque deinde cum imperio in Africam missus fuerat.

CAPUT XLIII,

*Quomodo Gothi expulsi, quid Ataulphus rex eorum instituerit. De
Segerico & Vallia regibus Gothorum.*

Anno ab Urbe condita MCLXVIII. Constantius comes apud Arelatē, Galliae urbem, consistens, magna rerum gerendarum industria, Gothos Narbona expulit, atque abire in Hispaniam coëgit, interdicto praecipue, atque intercluso omni comœatu navium, & peregrinorum usu commerciorum. Gothorum tunc populis Ataulphus rex praeerat: qui post irruptionem Urbis ac mortem Alarici, Placidia, ut dixi, captiva, sorore Imperatoris, in uxorem adsumpta, Alarico in regnum successerat. Is, ut saepe auditum, atque ¹ ultimo exitu ejus probatum est, fatis studiose sectator pacis, militare fideliter Honorio Imperatori, ac pro defendenda Romana republica inpendere vires Gothorum praeoptavit. Nam ego quoque ipse virum quemdam Narbonensem, illustris sub Theodosio militiae, etiam religiosum ² prudentemque & gravem, apud Bethleēm oppidum Palaestinae, beatissimo Hieronymo presbytero ³ referentem audivi, se familiarissimum Ataulpho apud Narbonam fuisse: ac de eo saepe sub testificatione didi-

¹ Ultimo exitu ejus] Lugd. Batt. tres in ultimo exitu ejus.

² Prudentemque] Iidem MSS. prudentem.

³ Referentem] Ita tres Codd. Lugd. Batt. Coll. Gronov. & Ed. August. scribunt, neque aliter scribi debet. Vulgata certe nihil ineptius. Illa sic habet, Hiero-

nymo presbytero referente, audivi se &c. quasi, referente Hieronymo presbytero, Narbonensem illum audivisset Orosius, quum innuat, se interfuisse illi colloquio. Quidam dein MSS. ex Lugd. Batt. ut & Coll. Gronov. habent, audivisse me fateor, vel audivisse fateor, & dein se fuisse.

didicisse, quod ille cum ⁴ esset animo, viribus, ingenioque nimius, referre solitus esset, se in primis ardentem inhiasse: ut, oblitterato Romano nomine, Romanum omne solum, Gothorum imperium & faceret & vocaret: essetque, ut vulgariter loquar, Gothia, ⁵ quod Romania fuisset; fieretque nunc Ataulphus, quod quondam Caesar Augustus. At ubi multa experientia probavisset, neque Gothos ullo modo parere legibus posse propter effraenatam barbariem, neque reipublicae interdici leges oportere, sine quibus Respublica ⁶ non est Respublica; ⁷ elegisse se saltem, ut gloriam sibi de restituendo in integrum, augendoque Romano nomine Gothorum viribus quaereret, habereturque apud posteros Romanae restitutionis auctor, postquam esse non ⁸ potuerat inmutator. Ob hoc abstinere a bello, ob hoc ⁹ inhiare paci nitebatur, praecipue Placidiae uxoris suae, feminae sane ingenio acerrimae & religionis ¹⁰ satis probae, ad omnia bonarum ordinationum opera persuasu & consilio temperatus. Cumque eidem paci petendae atque offerendae studiosissime insisteret, apud Barcinonem, Hispaniae urbem, dolo suorum, ut fertur, occisus est. Post hunc Segericus rex a Gothis creatus, cum itidem iudicio Dei ad pacem pronus esset, nihilominus & a suis interfectus est. Deinde Vallia successit in regnum, ad hoc ¹¹ electus a Gothis, ut pacem infringeret: ad hoc ordinatus a Deo, ut pacem confirmaret. Hic igitur territus maxime iudicio Dei, quia cum magna superiore abhinc anno Gothorum manus, instructa armis navigiisque, transire in Africam moliretur, in duodecim millibus passuum Gaditani freti tem-

⁴ *Esset*] Lugd. Bat. pr. erat.

⁵ *Quod Romania fuisset;*] De hac adpellatione, quae sollicitari non debet, vide Spanhemium in Orbe Romano p. 166.

⁶ *Non est respublica;*] Ed. August. non esset respublica.

⁷ *Elegisse se saltem,*] Edd. Vulgg. salutem, praeter Venetas & August. atque primam omnium, in qua certe lectione nulla salus bono sensui. MSS. quos inspexi

omnes habent *saltem*. Florent. tert. scribit *elegisse saltem*.

⁸ *Potuerat*] Ex Ed. Augustana sumtum, reliquae habent *poterat*.

⁹ *Inhiare paci*] Hoc quoque ex MSS. & Edd. Vett. pro *inhiare pace*.

¹⁰ *Satis probae,*] Consensu suo ita quoque eadem Exemplaria sic scribi volunt, non *satis probatae*.

¹¹ *Electus*] MSS: plerique *ordinatus*.

tempestate correpta, miserabili exitu ¹² perierat: memor etiam illius acceptae sub Alarico cladis, cum in Siciliam Gothi transire conati, in conspectu suorum miserabiliter arrepti & demersi sunt, pacem optimam cum Honorio Imperatore, datis lectissimis obsidibus pepigit. Placidiam, Imperatoris sororem, honorifice apud se honesteque habitam, fratri reddidit. ¹³ Romanae securitati periculum suum obtulit, ut adversum caeteras gentes, quae per Hispanias confedissent, sibi pugnaret, ¹⁴ & Romanis vinceret: quamvis & caeteri Alanorum, Vandalorum Suevorumque reges, eodem nobiscum placito ¹⁵ depacti forent, mandantes Imperatori Honorio: Tu cum omnibus pacem habe, ¹⁶ omniumque obsides accipe: ¹⁷ nos nobis conflagimus, nobis perimus, ¹⁸ tibi vincimus: ¹⁹ immortalis vero quaestus erit Reipublicae tuae, ²⁰ si utrique pereamus. ²¹ Quis haec crederet, nisi res doceret? Itaque nunc quotidie apud Hispanias geri bella gentium, & agi strages ex alterutro barbarorum crebris certisque nuntiis discimus, praecipue Valliam Gothorum regem insistere patrandae paci ferunt. Ex quo ²² utcumque concesserim, ²³ ut licenter Christiana tempora reprehendantur, si quid a conditione mundi usque ad nunc simili factum felicitate

¹² Perierat] Misericorditer nimis Lugd. Bat. sec. pene perierat.

¹³ Romanae securitati] Lugd. Bat. quart. & Perizon. Romanae societati.

¹⁴ Et Romanis vinceret] Lugd. Batt. pr. & quart. Romanis vinceret.

¹⁵ Depacti forent] Edd. quaedam despecti MSS. tres Lugd. Batt. compacti.

¹⁶ Omnium obsides accipe] MSS. iidem, obsidesque accipe nos, deletio omnium.

¹⁷ Nos nobis conflagimus, nobis perimus] Ita scribo cum quatuor Lugd. Batt. Flor. sec. Perizon. aliisque MSS. & Ed. Ang. Male Vulgg. nos nobiscum conflagimus, nobis perimus.

¹⁸ Tibi vincimus] Lugd. Bat. quart. tibi vincemus.

¹⁹ Immortalis vero quaestus erit reipublicae tuae] In MSS. omnibus inveni scriptum,

immortali vero quaestu erit &c. unde patet jubere eosdem, ut legamus, immortalis vero quaestui erit reipublicae tuae. In Codd. vero Perizon. & Lugd. Bat. tert. desideratur erit.

²⁰ Si utrique pereamus.] Supra cap. XXXV. Ita & hic duorum sanguine bellum civile restinctum est, absque illis decem millibus Gothorum, quos praemissos a Theodosio Arbogastes delesse funditus fertur, quos utique perdidisse lucrum, & vinci vincere fuit.

²¹ Quis haec crederet] Ed. August. quis crederet, Cod. Perizon. Quis haec sciret nisi res docerent?

²² Utcumque] Perizon. utrumque.

²³ Ut licenter] In MSS. pr. Lugd. Bat. ut libenter, sed superscribitur licenter. Ed. Aug. ut decenter.

te doceatur. Manifestavimus, ut arbitror, atque ostendimus, non magis verbo pene quam digito innumera bella sopita, plurimos extinctos tyrannos, compressas, coangustatas, addictas, exinanitasque inmanissimas gentes minimo sanguine, nullo certamine, ac pene sine caede. Superest ut obrectatores nostros molitionum suarum poeniteat, veritatisque erubescant; Deumque verum & solum, qui potest omnia, credant, timeant, diligant & sequantur: cujus omnia, & quae mala putant, bona esse didicerunt. Explicui, adjuvante Christo secundum tuum praeceptum, beatissime pater Augustine, ab initio mundi ²⁴ usque in praesentem diem, hoc est, per annos quinque mille sexcentos & septemdecim, cupiditates & punitiones hominum peccatorum, conflictationes seculi, & judicia Dei, quam brevissime & quam simplicissime ²⁵ potui, Christianis tamen temporibus, propter praesentem magis Christi gratiam, ab illa incredulitatis confusione discretis. ²⁶ Ita jam ego certo & solo quem concupiscere debui, obedientiae meae fructu fruor. De qualitate autem opusculorum tu videris, qui praecepisti, tibi ²⁷ adjudicanda, si edas: per te judicata, si deleas.

²⁴ *Usque in praesentem diem*] Tres
Lugd. Batt. *usque ad &c.*

²⁶ *Ita jam*] MSS. iidem, *sed jam.*

²⁵ *Potui*,] Lugd. Batt. tres, *ut potui.*

²⁷ *Adjudicanda*] Ed. August. *dijudi-*

PAULI OROSII,
 VIRI DOCTISSIMI
 LIBER APOLOGETICUS,
 CONTRA
 PELLAGIUM,
 DE ARBITRII LIBERTATE.

Possibilitatis non est, neque praesumptionis meae, beatissimi Sacerdotes, sed artificissimae ac pene extremae ut ipsi agnoscitis, necessitatis: ut ego nunc videar. Quod quidem ut facerem, injuria coactus sum: non solum defensor fidei meae, sed etiam perfidiae manifestator alienae. Sicut enim purgationi propriae studere debeo, propter conscientiam autem dico non meam, sed alterius: ita & deprehensos in grege ovium lupos ostentare ad digitum cogor, propter fidem & zelum: zelum autem non meum dico, sed Christi: sed neque ego cum sim minimus omnium, aliquid temeritate praesumo. Mihi necessitas est injuriam manifestare quam passus sum: cunctis pateat qui fecerunt. Dei enim & voluntas & ordinatio est, ut malum quod per patientiam tolerabatur, necessarie proderetur, & per contentionem furoris eorum ipsis dignam mercedem.

dem quam oportuit erroris sui recipientibus, non solum pessimorum denotatio fieret dogmatum: sed corripendarum manifestatio personarum. Patres enim & qui jam quieverunt martyres & concordēs, Cyprianus, Hilarius & Ambrosius, & quibus etiam nunc permanere adhuc in carne necessarium est, qui sunt columnae & firmamenta ecclesiae Catholicae, Aurelius Augustinus & Hieronymus, multa jam adversus hanc nefariam haeresim, absque designatione nominum haereticorum, scriptis probatissimis ediderunt: quamquam & haec venenatissimorum dogmatum abominatio habet etiam nunc viventes mortuos, mortuosque viventes. Nam Origenes & Priscillianus, & Jovinianus, olim apud se mortui, in his vivunt: & non solum vivunt, verum etiam loquuntur: nunc vero Pelagius, & Caelestius, si in his perseveraverint viventes mortui, ecce adversus Ecclesiam, quod miserum est, & quod multo miserius est, in Ecclesia palam sibilant, inpiiique serpentes vibrantibus infecta linguis ora lambentes, dum sanctam & munitissimam sedem, cui subtiliter irrepere, obsident: cunctos fideles, ne ad illud firmissimum quondam in Sion refugium convolemus, exterrent. Contra hunc serpentem, suffocantemque halitum, multa utique beatissimi quos supra memoravimus viri, & multifaria suaveolentia scripturarum unguenta conficiunt: & ad reficienda aestuantium corda populorum, fragrantissimum thymiana cum oblatione orationis incendunt. Sed hoc parum est, incerto propemodum auctore contendere, & contraria substituendo contrariis, infectum pestifero halitu aërem temperare: nisi ipsi in medium protrahantur proteranturque serpentes. Qui, cum tuendi folius capitis causa, reliquum concisioni atque injuriae corpus exponunt, nihil damni arbitrantur, ea tantum sui parte a periculo libera, quae multimodas venenatasque in se obtinet linguas, si etiam membris omnibus amputentur, nobis sufficere videtur, temperando saltem putori satisfacere, ipsos autem a penetralibus non movere, quasi ullus exhalationis foetidae finis sit, nisi auctore finito: & inter haec illud Salomonis testimonium nunc occurrit: „ unus aedificans, alius destruens, „ quis eorum proficiet nisi labor? „ Stat etiam inmanissimus superbia Goliath, carnali potentia tumidus, omnia se per se posse confidens: caput, manus, totum insuper corpus plurimo adparatu vestitus, ha-

bens post se armigerum suum : Qui etsi ipse non dimicat , cuncta tamen aeris & ferri suffragia subministrat. Et non mirum est, si competenter hunc locum providens Scriptura pronunciat : ubi ait, „Philistiim stabant super montem ex hac parte.„ Ab ecclesia siquidem, haereseos impugnator expellitur & nutrir in sinu ecclesiae haereticus invenitur : & propter hoc per Spiritum Sanctum inde Israel stare pronunciat, hinc hostis. Et hoc saepe. Nam & rex David usque ad inpium filium pius Pater ab Hierusalem deposito regis habitu fugatur : ubi protinus Absalon tyrannus ingreditur. Stat ergo Goliath, pro dolor, ex hac parte, id est, in Ecclesia, & non solum stat, verum & provocat : simulque per dies plurimos sanctum Israel manifesti timoris exprobrat. Ne, quaeso, Beatissimi Sacerdotes, quisquam me arbitretur sub praetextu speciei Goliath, David nomine gloriari, vos me participem certaminis vestri esse voluistis, ut auxiliator non auctor accederem. Latebam siquidem in Bethleem, ignotus, advena, pauper. Quid miser ego sic loquor, iterum forsitan jactantiae notandus ? Quoniam quidem & ipse David, & talis & inde processit. Latebam ergo in Bethleem, traditus a patre Augustino, ut timorem Domini discerem, sedens ad pedes Hieronymi : inde Hierusalem vobis accersentibus vocatus adveni. Dehinc in conventum vestrum una vobiscum, Joanne Episcopo praecipiente, confedi. Illico a pusillitate mea postulastis universi, ut si quid super hac haeresi, quam Pelagius & Caelestius seminarunt, in Africa gestum esse cognoscerem, fideliter ac simpliciter indicarem. Exposui coronae vestrae breviter, ut potui, Caelestium jam ad honorem presbyteri subrepentem, apud Carthaginem plurimis Episcopis judicantibus proditum, auditum, convictum, confessum, detestatumque ab Ecclesia, ex Africa profugisse : contra librum vero Pelagii Beatum Augustinum, discipulis ipsius Pelagii prodentibus ac petentibus, plenissime respondere, exstare etiam in manibus meis epistolam supra memorati Episcopi, quam nuper ad Siciliam ordinasset, in qua multas quaestiones haereticorum retulit. Quam etiam ibidem ut legerem, praecepistis : & legi. Ad haec Joannes Episcopus, ut Pelagius coram intromitteretur, expetiit. Cui & propter paternitatis ipsius reverentiam, & propter actionis utilita-

litatem dum praesentem ab Episcopo rectius crederetis confutandum, intromittendi conniventia praestita est. Intromissum Pelagium unanimiter omnes interrogastis : „ An haec quibus Augustinus Episcopus „ respondisset se docuisse cognosceret. „ Illico ille respondit : „ Et quis est „ mihi Augustinus? „ Cumque universi adclamarent : „ blasphemantem in „ Episcopum, ex cujus ore Dominus universae Africae unitatis indul- „ ferit sanitatem, non solum a conventu illo, verum ab omni ec- „ clesia pellendum. „ Episcopus Joannes illico eum, hominem videlicet laicum, in confessu presbyterorum reum haereseos, manifeste in medio catholicorum federe praecepit : & deinde ait : „ Augustinus ego sum. „ Ut scilicet persona quasi praesentis adsumta, liberius ex auctoritate ejus qui laedebatur ignosceret, & dolentium animos temperaret. Cui mox a nobis dictum est : „ Si Augustini personam sumis, Augustini sententiam sequere. „ Tunc idem Episcopus nobis omnibus ait : „ Haec quae leguntur, in alios dicta sunt, aut de „ Pelagio suggerendum putas? Si in ipsum autem Pelagium quid „ dicatis expromite. „ Ego autem vobis adniventibus dixi : „ Pelagius mihi dixit, docere se, hominem posse esse sine peccato, „ & mandata Dei facile custodire, si velit. „ Respondit Pelagius, audientibus vobis : „ Hoc & dixisse me & dicere, negare non possum. „ Ego illico persecutus sum : „ Hoc in Caelestio Africana Synodus destituta est : hoc Augustinus Episcopus scriptis suis, sicut audistis, exhorruit : hoc in ipsius nunc Pelagii scriptis sua responsione condemnatur : hoc & beatus Hieronymus, cujus eloquium universus Occidens, sicut ros in vellus, expectat. Multi enim jam haeretici cum dogmatibus suis ipso oppugnante suppositi sunt, & in epistola sua quam nuper ad Ctesiphontem edidit, condemnavit. (a) Similiter & in libro quem nunc scribit, collata in modum dialogi altercatione confutat. Hoc est enim lubricum in Antichristo draconem tenere, ne possit effugere. Porro autem Episcopus Joannes nihil horum audiens, a nobis exigere conabatur, ut accusatores nos, ipso iudice fateremur. Responsum

(a) Agit de Dialogo, quem contra Pelagianos conscripsit.

sum saepissime est ab universis. „ Nos accusatores hujus non sumus;
 „ sed quid fratres tui, patres nostri, senserint & decreverint super hac
 „ haeresi, quam nunc laicus vulgo praedicat, intimamus: ne Eccle-
 „ siam tuam praesertim, ad cuius finem convolvavimus, te ignorante
 „ conturbet. „ At ille, cum saepe nos docendi simulatione in aliquam
 „ professionis speciem tentaret inducere, dicebat, (b) „ Quia ad Abra-
 „ ham dictum esset a Domino, Ambula coram me & esto sine macu-
 „ la: „ (c) & Zachariam & Elizabeth pronunciatos esse justos ambos
 „ ante Dominum incedentes in omnibus justificationibus Domini
 „ sine querela: „ quod quidem ab Origene dictum, ab eo proferri
 „ compluribus nobis notum erat. Cui responsum per me est: „ Nos fi-
 „ lii Ecclesiae catholicae sumus. Non exigas a nobis pater, ut docto-
 „ res super doctores esse audeamus, aut iudices super iudices. Patres
 „ quos universa per orbem Ecclesia probat, quorum communioni nos
 „ adhaerere gaudetis, damnabilia haec esse dogmata decreverunt. Il-
 „ lis probantibus, nos obedire dignum est. Cur interrogas filios quid
 „ sentiant, cum patres audias quid decernant? „ At quod ille dum dispu-
 „ tans, & nostris, propter inperitiam ignoti nobis interpretis, quem sae-
 „ pissime viri primarii & religiosi, Possenius & Avitus presbyteri, & Do-
 „ minus ex Duce, vel prave interpretantem, vel plura supprimentem,
 „ vel alia ex aliis suggerentem confutaverunt: nostris, ut dixi, actioni-
 „ bus vel interpolatis plerumque vel tacitis, Episcopus Joannes ait. „ Si
 „ sine adjutorio Dei hoc hominem posse diceret, pessimum & damnabi-
 „ le erat. Nunc autem cum adjiciat, posse hominem esse sine peccato,
 „ non sine adjutorio Dei, vos quid dicitis? An forte vos Dei adjutorium
 „ denegatis? „ Cui respondi ego: „ Testibus & testificantibus etiam nunc
 „ nobis & supra memoratis viris, anathema ei, qui negat adjutorium Dei.
 „ Ego certe non nego: praecipue cum è contrario in haereticos confuta-
 „ rim. „ Deinde cum intellecto iudice, & interprete prodito, clamare-
 „ mus: „ Latinum esse haereticum, nos Latinos, haeresim, Latinis magis par-
 „ tibus notam, Latinis iudicibus differendam, a se pene impudenter ad-
 „ iudicandum, cum quidem nos accusatores non essemus, & unus &
 „ suspe-

(b) Gen. 17.

(c) Luc. 1.

„suspectus ingererer, dici a pluribus necessarium fuit.„ Non potest quis-
„quam idem & haereticus esse & advocatus & iudex.„ Multisque aliis
actitatis, Joannes Episcopus novissimam sententiam protulit, confir-
mans tandem postulationem intentionemque nostram, ut ad beatum In-
nocentium, Papam Romanum, Fratres & epistolae mitterentur, univer-
si quod ille decerneret secuturi: sed ut haereticus Pelagius inposito si-
bi eatenus silentio conticesceret, & ut nostri ab insultatione convicti Joan-
nis confusque temperarent. Universi in hanc sententiam consensimus:
gratiarum actione celebrata, pace facta, & consummata ad pacis testi-
monium oratione discessimus. Nunc autem post dies quadraginta &
septem, cum primo Enceniorum die, ut solitus eram quando aderam,
ad obsequium Joannis Episcopi cucurrissem, statim ab eo notam falsi
criminis pro gratia salutationis accepi. Ait enim mihi: „Quare ad me
„venis homo, qui blasphemasti?„ Volens, ne, credo, intelligi, Noli me
tangere, quia mundus sum & absque peccato. At ego nihil mihi
consciis, interrogavi: „Quando, aut quo audiente, aut cujusmodi illud
„est dictum, quod blasphemiae possit adscribi?„ Episcopus respondit: „Ego
„te audiui dixisse: quia nec cum Dei adjutorio possit esse homo sine pec-
„cato.„ Ego quidem, Beatissimi Sacerdotes, sicut & vos testes estis, &
universa fraternitas, & praeterea sancti viri, qui huic testimonio amo-
re veritatis adsistunt, statim testificatus sum, dicens: „Quia ejusmodi ver-
„bum, quod nunc a me dictum Episcopus intenderit, nunquam de ore
„meo antea processisset:„ quamquam hanc incontinentiam miserae falsita-
tis ruminare saepius crebra expositione, non tam me probasse, quam alium
videar prodidisse. Concedo enim, ut quaecunque dictum illud est, dixe-
rim, quomodo Latinum expers latinitatis Graecus audivit? Aut si audivit
sacrilegum verbum, cur non statim coarguit blasphemantem, vel, ut levius
ageret, quasi incautum filium pius pater de cohibenda licentia periculosi ser-
monis admonuit? Sed contrario, post plurimam magni temporis oblivionem,
ipse per se accusationem intulit, ipse testimonium perhibuit, ipse iudicium
promulgavit, omnium scelerum officia in suae personae auctoritate susci-
piens, praesertim Evangelica lectione instructus, Dominum nostrum Jesum
nisi testimonio principis non fuisse damnatum. Et alio mihi latere fra-
tres mei adsistebant: ex alio falsi fratres. Deinde in confessu eo-

dem, ex una mecum parte confederant Avitus & Vitalis presbyteri, ex alia nescio quis ignotus interpres, & deinde probati & seculo & Deo viri Passerius presbyter & Dominus ex Duce: qui ambo ut pro experientia ac fide sua adesse interpretes dignarentur, ipso conveniente Episcopo Joanne a corona vestra conrogati deductique convenerant. Medius quoque vobis ipse fuit, quem in illa tunc circumstantia non minus audisse, quam vidisse mirandum est, quomodo sermo dimissus tantus adversarios collegas auditoresque praeterierit, & inscias aures gnari auditoris intraverit. Sed ego calore veritatis impulsus, fatis urgeor. Excedo professionis modum. Concedendum est magis, ut Interpres errasse dicendo, quam Episcopus audiendo finxisse videatur, & nunc ad vicem mercedis quam haereticis praestitit exigendae, falsos in adjutorium sui testes quaerere: quippe cum mirari jam nemo debeat (d) conqueri, & exsistere falsos testes in Hierusalem a sacerdotibus atque senioribus: hoc sanguis Stephani clamat: hoc dominicae crucis vexilla significant: hoc etiam nunc excitata per eos persecutio manifestat. Sed haec utrum ab Episcopo temere credita, an malitiose ficta, an ignare subaudita videantur, Christo judici discutienda commendo. Absit a me unquam, ut ego pauper, peccator, ignotus, Episcopum & praecipue Hierosolymae, audeam ad Episcopos provocare. Mea mihi apud eminentissimam Trinitatem omnipotentiae Dei, & apud universos fervos ejus catholicos simplicitas & probatio, sat est. Testem invoco Deum super animam meam, beatissimi Sacerdotes, scribingibus vobis haec eadem mecumque testantibus, nullam me in illo conventu vestro ore meo protulisse blasphemiam, neque hujuscemodi verba quae mihi ab Episcopo Joanne sunt objecta dixisse: hoc est:,, etiam cum Dei adjutorio non posse esse hominem sine peccato.,, Satisfactum etiam contentioni opinionis ignarae a nobis ideo volo, ne forte a vobis quidem non auditum, a me tamen dictum putantes, testimonio laboretis ambiguo: vulgo autem rumorique propterea, ne dum Episcopum mentiri posse non crederet, alia innocentem credulitate aestimaret peccare. Et inde quis igno-

(d) Conquiri.

ignoret auctores, vel in accusatione Sufannae, vel in lapidatione Nabuthae? Et ne forte quis nesciat, in Hierosolymam nunquam ad effundendum sanguinem Christianum, vel argenti suffragia, vel flagella militum defuisse, nunc quoniam ab hoc qualicumque verbo esse me liberum reor, liberum fide vestra, liberum conscientia mea, ipsius verbi ambiguitate discussa conabor exquirere, hi qui ita nos respondisse adserunt, qualiter ipsi interrogasse videantur. Forsitan per modum interrogationis ipsorum arcanum dogmatis denudabitur: ut reciprocis feriendo vulneribus, emissorem suum remissa certius tela castigent. Ait enim a nobis esse responsum: „nec cum Dei adjutorio potest homo esse „sine peccato. „Hoc si quisquam hominum ita dicendum putet, ut sub infirmitate hominis Deum non posse confirmet, & omnipotentiae Dei aliquid impossibile suspicetur, in omni creatura coelestium & terrestrium & infernorum, hunc non tantum sententia mea dixerim blasphemum, anathema detestandum, sed etiam vel in exemplum (e) Nadab & Abiu divino igne damnandum, vel, juxta perditionem (f) Datan & Abyron, hiatu terrae receptum vivum ad inferna mergendum. Utrique siquidem praesumptione cordis Dei potentiae derogarunt, vel illi dum ignem alienum, quasi hoc indigeret Deus, obferunt, vel isti dum resistentes Moyfi in terram repromissionis introduci se posse diffidunt. Deus omnia potest, & quae vult, semper potest. Quam potens in faciendo de nihilo, tam facilis in perficiendo de facto. (g) Ipsi enim subest, cum velit, posse. Hoc indulta secundum spiritum gratia confitetur, hoc secundum literam lex conscripta testatur, hoc in universis lex naturalis intelligit, hoc ordinatissimus mundi motus ostendit. Quis enim Gentilium hoc audeat dicere, cui in prospectu semper sunt coeli terraeque ac maris elementa distincta? quis Judaeorum hoc suspicari queat, ad quem traditae per Moysen legis scientia quantulacunque pervenerit, cum scriptum & agnoscat & credat, nuda discissis rubri maris fluctibus (h) profunda patuisse, & tutum iter in pelago pediti praebuisse terreno; divisumque (i) Jordanem resuspinis in fontem refluxisse gurgitibus;

(e) Levit. 10.

(f) Deut. 11.

(g) Sap. 12.

(h) Exod. 14.

(i) Josue 3.

tibus: vel mortalem, in corpore, (k) Heliam evectum flammei currus igne, nec laesum: vel praeparatis onustum escis (l) Abacuc, ut (†) jejuno inter esurientes feras iusto prandium ministraret, ut vulgata narrat editio, in momento diei a Judaea in Babyloniam translatum fuisse protinus ac relatum? Quis hoc Christianus in cor suum, vel in atomo cogitationis admittat? qui sciat (m) Lazarum quatridentum mortuum, foetentibus membris, ac liquida jam intra semet pelle fluitantibus, domini devoto profuisse servitio: qui legerit caecum a nativitate, eundemque jam aetatem habentem, (n) vel factis subito vel relictis viguisse luminibus: (o) qui probaverit ventos, fluctus ac tempestates, simulque invicem elementa rixantia dominicae increpationis audito mansuetasse praecepto: qui credat Petrum carnali farcina gravem, (p) & ter dominum continuo negaturum, super tumidos fluctus pendulis incessisse vestigiis? Itaque universos homines arbitror, vel qui excellenti fide & sapientia praediti sunt, vel qui se aliter habent, hoc, quod Deus omnia potest, venerari, credere, confiteri. Ideo enim generaliter ab universa creatura dicitur omnipotens, quia omnia potest. Et hoc, est Deus solus, qui ait, (q) „Haec apud homines impossibilia sunt.„ Atque alibi docet, dicens: (r) „Sine me nihil potestis facere.„ Potest ergo omnia in homine: qui utique potest omnia. Porro autem quid superbit terra & cinis, ut dicat, homo potest, cum Deus possit? (s) Clamat Apostolus, „Gratia ejus sum quod sum, & gratia ejus egena in me non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi: Non ego autem, sed gratia Dei mecum.„ Quid incaute praesumtor adspicis, quia dixerit, *mecum*? Attende quia praemisit, *non ego*. Quapropter in haec duo verba, *non ego* & *mecum*, gratia Dei media est: cujus est vere & velle & perficere pro bona voluntate, & tamen voluntate hominis. Unde & ille confusus est, ut diceret, *mecum*: quia dixerat, *non ego*. In voluntate ergo hominis gratia divinae virtutis operatur, quae & hoc ipsum velle donavit. Ita conscientia hominis profitetur ut dicat, *non ego*: gratia Dei largitur, ut *mecum*,
Cla-

(k) 4 Reg. 2.
(p) Ibid. 14.

(l) Dan. 14.
(q) Luc. 18.

(†) jejuno.
(r) Joan. 15.

(m) Joan. 11.
(s) 1 Cor. 15.

(n) Ibid. 9.

(o) Matt. 8.

Clamat Apostolus: „gratia Dei sum quod sum., (t) Meminerat enim Domini praedicantis: „Nemo venit ad me, nisi quem Pater adtraxerit. Et rursus alibi: (v) „Ego autem vobiscum sum omnibus diebus „usque ad consummationem seculi., (x) Et in alio loco de Spiritu Sancto sic ait: „Expedit vobis, ut ego eam: Nam si non abiero, non „veniet Consolator ille ad vos. Si autem iero, mittam eum ad vos. „Infelix, ô homo, secundum veritatem sententiae Dei! Pater te adtrahit, Filius tecum est, & Spiritus consolatur, & in hac tanta divinae majestatis circumstantia audes dicere: „gratia quidem Dei adjuvante, sed mea possibilitate sum quod sum? „Adferis enim nunc post hanc sociam antiquo errori emendationem: „potest homo sine peccato „esse cum Dei adjutorio: „quamquam in libro tuo, quem testimoniorum titulatione signasti, haec ipsa sententia, hoc modo conscripta sit, „posse hominem sine peccato esse, & facile Dei mandata custodire, si velit., Nulla ibi gratia Dei, nullum adjutorium nominatum est, quamlibet crebro dicas de gratia Dei, non ideo negavi, quia non dixi, sed ideo dixisse accipiendus sum, quia non negavi. Quasi vero & Susanna ideo de adulterio confessa credenda sit, quia arguentibus aliis non negavit: aut testimonium falsorum testium Dominus Jesus, quia tacuit, adprobavit. Quod si apud vos, non negasse, dixisse est: & tacuisse, clamasse est: frustra (y) David postulat, „Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiae labiis „meis: „frustra & ego me non dixisse in quo arguor, testibus & testificatione confirmo, si alter audire potuit, quod meus sermo non dixit. Sed concedo, ut quod nequaquam dixeris, pro dicto accipiendum putes. Quid agimus ex eo quod invenientes ex sensu diversitatem sermonis, juncturis discordibus non cohaerent, quod ipsa quoque pagina discrepantia in se verba non recipit? Scribis enim, „Posse hominem sine peccato esse: & facile Dei mandata custodire, si velit., Et quemadmodum beatissimus pater Hieronymus de hac eadem sententia in epistola, quam ad Ctesiphontem scribit, exposuit. Novissime quasi ex gravissimo somno expergiscens adjicis, „non sine ad-
juto-

(t) Joana 6.

(v) Matt. 28.

(x) Joana 16.

(y) Psal. 140.

jutorio Dei? In hoc enim repugnat tibi ipsa veritas, & reclamationat. Quid per fastidiosum tumorem, nauseantemque verecundiam non necessarium tibi in ore tuo adjutorium Dei detines, qui facilia tibi cuncta arbitraris? (z) Summis labiis me honoras, cor autem tuum longe est a me. Non est opus duobus in operatione, quod uni facile est: frustra se gratia divinitatis interferit, ubi fatetur se homo quod facile possit, si velit. Tu volenti facilia esse mandata dixisti: at ego etiam illud adsero, quod & difficilia dicas compleri. Tamen quoquo modo per hominem posse promittas, dominum exprobras invidiae, qui adjuncto adjutorio suo tentet adscribere, quod solus per voluntatem homo potuisset implere. Aut tolle homini, si velit, & gratiae adscribe, quod possit: aut quia homini tribuis posse cum velit, remove simulatam gratiae palpatamque, nec cohaerentem participationem, & nudam ex abundantia cordis profiteri blasphemiam. Sed mearum ista partium non sunt latius indagare: praesertim unde beatissimi patres, Augustinus & Hieronymus, plenissimam convictae haereseos probationem Occidentalibus provinciis tradiderunt. Ad propositam supra redeam quaestionem, ad quam non fiducia fuscitatus ingenii, sed injuria motus accessi. Dicis, posse in hoc seculo esse hominem sine peccato cum Dei adjutorio. Tu dicis, potest homo: ego dico, potest Deus. (a) Tres in camino pueros aestuans introrsum flamma non laesit. Quis eorum quod contra naturam factum est, potuit, utrum ne ipsi, an quartus in medio eorum similis filio Dei? (b) Leprosus exclamat: „Domine si vis potes me mundare.“, possibilitate voluntatem manifestans, voluntatem possibilitate confirmans. Ipse est enim solus, cui cum velit, posse subsistit. Accesserunt ad eum caeci, ut illuminarentur, orantes: quibus ait (c) Jesus, „Creditis, quod possum hoc facere?“, Dominus Christus summo praemio fidei dignum judicat, si quis haec filium Dei posse crediderit, & Britannicus noster, mox ut voluerit, se posse confidit? (d) Fideli paralitico Dominus dicit: „Constans esto fili, dimissa sunt tibi peccata tua: & nunc novus magister ministerque mensarum, remif-

(z) Esa. 29.

(a) Dan. 3.

(b) Matth. 8.

(c) Matth. 9.

(d) Ibidem.

remissionem peccatorum de sua magis ausus est possibilitate praesumere, nec de Domino expectat audire? (e) Scribae non intelligentes veritatem, murmurant & dicunt: „Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? „ & hic abolita esse judicat, quae Deum nefciat dimisisse. Ecce inflatus spiritu carnis tuae, tamquam super nihil sit, libero superbus arbitrio, gloriaris & dicis, peccator sum quia volo, pecco dum volo, cum autem rursum voluero, possum esse sine peccato. Quod dicis, pecco cum volo, verum est: quia & quod opere non feceris, cogitatione fecisti: rursum cum volo, non pecco, durum quidem ac difficile, nec per omnia subest, sed tamen aliquando fieri posse non dubium est: at vero posse esse sine peccato, qui aliquando peccaverit, impossibile est absque sola gratia baptismi, ubi ex persona Domini dicitur: „Remissa sunt tibi peccata tua. „ Quod suadeor credere: quia permittor audire. Possum ergo esse sine peccato, in hac duntaxat corruptione qua vivimus, non suscipio, non praesumo, non audio. Si enim David orat ad Dominum, (f) Tibi soli peccavi & malum coram te feci: & secundum Apocalypsim Joannis, „judicandi sunt mortui ex his, quae coram Deo peccaverunt, ex his quae scripta sunt in libris, recipientes secundum opera „sua. „ Cur meum circa me praesumo iudicium, si me scio etiam de ipso iudicandum? Aut si libri illi sacri nunquam nisi in iudicio aperiendi, pariter vitae nostrae bona malaque suscipiunt, examen iudicii in pondere praebituri, quomodo sine examine in hac vita & ante mortem abolutos esse cognoscimus, quos non solum post mortem, verum etiam post resurrectionem legimus proferendos? Ego in potestate habui peccare: liberari a peccato in potestate non habeo. Precari meum est, absolvi non meum. Ubi vero peccato me dedi, servus factus sum accusatoris, reus iudicis. Possum propter assiduorum precum praemissa suffragia de bono iudice spem ferre: innocentem sine timore conscientiam ante promulgationem sententiae vindicare non possum. Dicit enim Apostolus, (g) „Nolite ante tem-

„pus

(e) Mar. 2.

(f) Psal. 50.

(g) 1 Cor. 4.

pus quid judicare, donec veniat Dominus, qui & illuminabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: & tunc laus erit unicuique a Deo., Alioquin si in potestate hominis est, ut liberum se ipse faciat a peccato suo: aut non est iudex Christus, aut frustra est. Sed dicis, Ego dixi hominem sine peccato, secundum hunc sensum. Peccator cum ingemuerit, tunc salvus erit, hoc est, tunc ad salutem incipiet pertinere: tamen sine peccato statim non erit. Dominus enim, cum intrasset domum Zachaei credentis, ait, (b) Hodie salus domui huic facta est. Numquid si unus credidit, statim universa domus familias sine peccato fuit, cui tunc utique (i) major domus credenti initium salutis intravit? Nam & David cum peccasset ingemuit. Et quamvis meruisset audire dimissum sibi esse delictum, multo tamen postea idipsum exilio, & plurimo expiavit obprobrio: ut manifeste & poena in praesenti reddita & remissio in futurum reddenda videatur: & per hoc Deus multum misericordiae ingemiscienti donaverit peccatori, ut peccatum quod morte dignum erat, temporaria castigatione purgaret. Ananiae de Paulo dicitur, querelam de persecutione ejus cum timore facienti, (k) Ego monstrabo illi quanta patietur propter nomen meum: ut cum Paulus ibi solveretur, ubi ligasset persequendo Christum, mox patiundo pro Christo, tribulatus usque ad mortem in resurrectione glorificatus existeret. Ita fit quia misericordia & veritas praeceunt semper faciem Dei, ut si in tempore ab ingemiscente voluntarium sacrificium, ut veritas in misericordia fiat, contribulati spiritus & contriti cordis obfertur, in fine misericordia iudicio praeferatur. Dominus Christus venturus in gloria Dei Patris & creditur & speratur, iudicaturus vivos & mortuos, a cuius adspectu, ut Scriptura testatur, Fugiet coelum & terra: & existunt homines, qui nec, propter ignorantiam, ut non dicam, propter conscientiam, iudicio superventuro subiectos esse se iudicent, nec adventum Domini illustrationemque fulgoris ejus, elementis ardentibus, & mundo pereunte, trepident. Quos ex illis fore timeo, de quibus praemonet Dominus. (l) „Multi enim dicent

in

(b) Luc. 19.

(i) majore

(k) Act. 9.

(l) Matth. 7.

„in illa die „ homines scilicet de illa carnali arrogantia , qua homines seducebant , & non tam coram Deo , quam adhuc apud semetipsos iusti „ Domine , Domine , nonne in nomine tuo prophetavimus , & in „ nomine tuo virtutes magnas fecimus ? Et tunc ego jurabo illis , & „ dicam : non novi vos , discedite a me operarii iniquitatis. „ Dicitur per prophetam David in persona Christi: (m) „ Domine quis habitabit in „ tabernaculo tuo , aut quis requiescet in monte tuo sancto ? Qui ingreditur sine macula , & operatur iustitiam. „ Hoc est revera dicere: qui potest esse , & est sine peccato. Nam & ipse de se Dominus ait, „ (n) Venit princeps mundi hujus , & nihil in me invenit suum. „ Quid enim est diabolus ? Haud dubium quin peccatum. Ab initio enim diabolus mendax est : & contra Dominus meus est , qui loquitur veritatem in corde suo , & non egit dolum in lingua sua. (o) Angelus magnus & fortis , Scriptura testante , clamat in coelo , „ Quis est dignus aperire librum , & solvere signa ejus ? Nec quisquam poterat , neque in coelo , „ neque in terra , neque sub terra aperire librum , neque perspicere eum , „ Flet multum Joannes & luget , quod ex universitate rationalium creaturarum nemo dignus repertus esset , qui aperiret librum , ut videret „ eum. Flentem Joannem unus è senioribus consolatur & dicit : Noli „ flere Joannes , Ecce vicit Leo ex tribu Juda , radix David , aperire librum & solvere signa ejus. „ Quis rogo iste liber est , quem de manu viventis in secula nullus fuit dignus accipere , nisi (p) qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam ? Parum est quia sine macula , parum quia agnus , nisi & occisus , nisi puritatem vitae passionis testimonio coronasset , (q) habens septem cornua & oculos septem , qui sunt septem spiritus Dei : nec dubium , quin spiritus sapientiae & intellectus , spiritus consilii & virtutis , spiritus scientiae & pietatis , spiritus timoris Domini. Quis ergo iste est liber ? ut credo , iudicii. (r) Pater enim non iudicat quemquam , sed omne iudicium Filio dedit. Proh dolor ! cogor dicere , quod horruì cogitasse. Ecce nunc & Pelagius , qui ausus est profiteri , se esse sine macula atque peccato , consequenter arbitratur di-

(m) Psal. 14.

(n) Joan. 14.

(o) Apoc. 5.

(p) Psal. 14.

(q) Apoc. 5.

(r) Joan. 5.

dignum se ad accipiendum librum atque iudicium : proximumque est ut dicat sibi, Ego potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam, & praeparat se in throno Christi futurum esse consortem. Miser homo ! qui non potius intelligit praeparare se Antichristi adventui praecursores, (s) qui, cum fuerit revelatus, extollit se super omne quod dicitur, aut quod colitur Deus : juxta hunc qui se jam comparat in coaequationem unici filii Dei. Agnus Dei, filius Dei, ut accipiat librum de manu Patris, praefert stigmata passionis, non iudicans perpetrata nisi in morte atque in resurrectione victoriam ; & ἀναμάρτητος meus venire sibi posse perfectionem vitae immaculatae manducanti, bibenti, dormientique confirmat ? (t) Dominum nostrum Jesum post quadraginta dierum jejunium ter diabolus tentans, terque superatus reliquit, & non reliquit in perpetuum, sed ad tempus acrior usque ad mortem crucis Apostolo praevaricante rediturus, & ἀπαθής noster, victis sane, ut sibi videtur, cum auctore tentationibus, non posse se ultra tentari, perturbarique confidit ? Agnus ille perfectus, ille qui non solum peccatum non habet, sed etiam tollit peccatum mundi, & qui habet cornua septem in capite, non ita ventilare sufficiat tentatorem quin redeat, & noster hic mutilus, laevis in fronte, μονόφθαλμος, non necessarium sibi aestimat munimen in capite, qui possibilitatem praesumit in carne ? Miser, qui secundum Evangelium magis forte si caecus esset, peccatum non haberet ! (u) Sed forsitan, quia septem oculi septem spiritus sunt, abundare se his omnibus jactat, & quasi interiorum hominem suum congestis septiformis gratiae vigere virtutibus : praesertim qui sibi totidem dogmatum suorum titulis gloriatur. Unde fieri potest, ut iudicio suo se arbitretur spiritu sapientiae refertum, praecipue cum dicat, facilia Dei esse mandata : spiritu intellectus sufficientem maxime, qui praenoscat & praedicat omnes peccatores simul cum impiis in aeternum ignem esse damnandos : spiritu consilii divitem, qui moneat malum nec cogitandum : spiritu virtutis potentem, quo adfirmet posse esse hominem sine peccato : spiritu scientiae inflatum,

quo

(s) 2 Thess. 2.

(t) Matth. 4.

(u) Joan. 15.

quo sperat, nisi qui scientiam legis habuerit, sine peccato esse non posse: spiritu pietatis exuberantem, quo doceat, inimicum velut amicum diligendum, oblitus quia ipse dixerit, „Inimico omnimodis non credendum:“, spiritu timoris Dei cohonestatum, qui post multam crapulam novissime expergefactus adjungit: „posse hominem sine peccato esse, „non sine adjutorio Dei, „ & per hos praesumptionum, ut arbitror, gradus non reformidat adscendere, usque in id elatus; ut dicat, quia in similitudinem Christi perfecta sui potentia plenus, in toto super eum descenderit Spiritus Sanctus & manserit: cum tamen hoc illi soli a Patre Deo datum sit, (x) cui etiam dedit nomen, quod est super omne nomen, qui solus sine peccato est & ingreditur sine macula, apud quem manet ipsum sanctitatis unguentum: (y) Nos autem in odore ungueuntorum ejus currimus, & interim super nos aurae vitalis adflatu dulcia vitae spiramina Domino praecedente captamus. Sed dicis: cur tanta me laceffis injuria? Cur tam arrogantibus verbis invidia gravas? Ego ne me servus comparare audeam Domino meo? Ego ne terra & cinis conferam Verbo Dei? Ego ne morti obnoxius, dici debeam victori mortis aequalis? Bene quidem, ô condemnata nequitia, dans testimonium Deo, humiliaris in verbis, sed aliter sensus tuus clamat in paganis. Dicis „hominem posse esse sine peccato.„ Iterum ac saepius repeto. Homo, qui hoc potest, Christus est. Aut praesume nomen, aut depone fiduciam. Deus illud uni tantum donavit, & hoc non nisi (z) primogenito in multis fratribus. Sic catholica fide traditur, sic tenemus. Sane Dominus noster admonuit infideles, (†) Ego veni in nomine Patris mei, & non me recepistis. Veniet alius in nomine suo: forsitan ipsum recipietis. Aut nobiscum illum, cui credimus peccatores, unum sine peccato eundemque unigenitum sequere, aut si tu es ille alius, confitere. Ipse est dominus Jesus; qui, mortē devicta & diabolo triumphato, adscendens in altum, (a) captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. (b) De ejus plenitudine nos omnes accepimus, sicut Apostolus docet: (c) Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram dona-

(x) Philip. 2.

(y) Cant. 1.

(z) Rom. 8.

(†) Joan. 5.

(a) Psal. 67.

(b) Joan. 1.

(c) Ephes. 4.

donationis Christi. „ Et ad Romanos idem magister gentium scribit: (d) „ Di-
 „ co enim per gratiam, quae data est mihi, omnibus qui sunt inter vos non
 „ plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Et unicui-
 „ que sicut Deus divisit mensuram fidei. „ Deinde ad Corinthios praedicat,
 „ (e) Divisiones vero gratiarum sunt: idem autem spiritus. Et divisiones
 „ operationum sunt: idem autem Dominus. Et divisiones ministracionum
 „ sunt, gratiarum atque virtutum. „ Subjicit. „ Haec autem omnia operatur
 „ unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult. „ Deinde per com-
 „ parationem membrorum in corpore hominis, manifestat corpus unitatis
 „ ecclesiae disparibus operum modis, in unam perfectionis convenire con-
 „ cordiam, probans nullum penitus esse membrorum, quod non egeat al-
 „ terius ope atque compage, ipso domino capite constituto, in quo omnes
 „ sensus ac thesauri sapientiae & scientiae sunt absconditi. (f) Unde & no-
 „ bis dedit sensum, per quem sciremus, quod est Verbum in Christo Jesu,
 „ (g) in quo est omnis plenitudo divinitatis corporaliter: in quem, juxta
 „ testimonium Joannis, descendens Spiritus Sanctus & permanens in ipso,
 „ esse Dominum declaravit. (h) Itaque si nemo habet, nisi quia a te petit,
 „ & nemo nisi secundum divisionem mensuramque accepit, & qui acceptum
 „ habet, ad ipsum custodiendum alieno eget auxilio, qua rogo amentia si-
 „ bi de plenitudine promittit, qui in singularitate non sufficit? De Domi-
 „ no Evangelista testatur, (i) „ Erat autem lux vera, quae illuminat omnem
 „ hominem venientem in hunc mundum. „ Dicit vero Dominus Apostolis
 „ suis, (k) „ Vos estis lux hujus mundi. „ Ibi in solo Domino lux tota, quia
 „ vera: hic in cunctis Apostolis lux quidem, sed de luce quae tota est. Et
 „ cum hoc in Apostolis ita est, in quorum electione universum Ecclesiae
 „ corpus adsumtum est, quid nos, nos inquam, & singuli, quid post
 „ eos videri possumus, nisi secundum Apostolum Petrum (l) homines igna-
 „ ri, credentes tantum per fidem Evangelico propheticoque sermoni, tan-
 „ quam lucernae lucenti in caliginoso loco? Quum illustrati, etiam ipsi per-
 „ suademur: ut praeparatae in operibus bonis sint lucernae ardentes in
 „ manibus nostris, quae multimodis tentationibus fatigatae, & defectu
 fem-

(d) Rom. 12.

(i) Joan. 1.

(e) 1. Cor. 12.

(k) Matt. 5.

(f) Coloss. 2.

(l) 2. Pet. 1.

(g) Joan. 1.

(m) Luc. 12.

(h) Marc. 1.

semper proprio & verberare periclitantur alieno. Unde & Dominus in Evangelio ait, (m) „Et si ipsa lux, quae in nobis est, tenebrae sunt: ipsae tenebrae „quantae erunt? „Sed concedo, ut hoc, quantulumcumque lumen est, indeficienti usque in finem vigore permaneat, id est, donum illud, quod fortitus est specialis gratiae, non amittat, (alioquin plenitudo lucis adfuit in toto, caligo non remanet: caliginem autem dico insipientiae, de peccati sordibus accidentem) quid si competens ratio est, ut quantum de luce defuerit, tantum de caligine supersit? Porro autem difficillimum est, ut offendiculum caligo non habeat. Necesse est homini in quantitate luminis, & in reliquiis caliginis constituto, volenti bonum & non effugienti malum: & subsistere adiutorium & non deesse peccatum. Quod si cuiquam obscure dictum videtur, accipiat exemplum conversationis humanae. Duo singuli habent dona diversa: unus ut sit humilis in silentio, alter ut sit suadibilis in docendo. Ille cui silentium cordi est, si forte poscatur rationem de fide reddere, putas ne nullam adsumit in humilitate fallaciam? Aut facile arbitraris, ut simplex scurrilitate careat, laetus verbo, sollicitus iracundia, patiens negligentia, mitis pigritia, doctus jactantia, submissus invidia, extra illam quae est omnium bonorum operum caligo generalis, vanae gloriae concupiscentiam. Quod si hoc pie sancteque intelligitur, unusquisque nostrum adsumat comparisonem, ut magis semetipsum in melioris praelatione condemnet, quam in minoris despectatione justificet. Ita demum invicem membra sociabit, praecipue si, una charitate veluti pelle ossa circumdante, nervisque junctis indigentia sui, conscius homo, hanc ipsam quam habet gratiam, donum intelligat esse non meritum: & magis ex eo unde accepit gloriatur in Domino, quam unde non acceperit irascatur. (n) Nos enim cum essemus naturaliter filii irae propter delictum nostrum, facti sumus misericordiae propter clementiam Domini, nihil digni nisi damnatione. Non ingeramus Domino de non accepto querelam, sed de accepto gratiam repensemus, gloriamque soli illi creatori redemptorique nostro Domino Jesu Christo tribuamus, quem posuit (o) Deus propicia-

(n) Ephes. 2.

(o) Rom. 3.

piciatorem in sanguine suo, ut in nomine ejus omne genu curvetur, coelestium & terrestrium & infernorum: (p) quem in illa praedicta potestate judicantem omnis caro videat, & cui omnis lingua fateatur. Unde & Apostolus ait, „ Ideo contendimus sive absentes, sive praesentes placere ei, „ (q) Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, „ ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum. „ (r) Et alibi, „ Omnes enim stabimus ante tribunal Dei. „ Paulus Apostolus dixit etiam se staturum ante tribunal Dei, & propria corporis prout gessit cum caeteris redditurum: contra autem Pelagius confidenter audet dicere, Ita consummo universam in carne perfectionem, ut de judicis bonitate nihil sperem. Justi in illa die judicis operum suorum glorias audientes, adhuc tamen velut ignorantes, interrogabunt, „ (s) Domine quando te vidimus, & haec fecimus tibi, „ & hic noster scientissimus legis agnoscit, quo die, qua hora, quo momento, ultimam sedem ultra quam non sit alia plenissimae sanctitatis, intrabit? Aut fortitan reclamationem & loquitur: „ Recte mihi haec amentia, ut non dicam, „ superbiae ingererentur opprobria, si dicerem, sine adjutorio Dei hominem posse esse sine peccato: nunc autem quum adjutorium adjicio, nihil difficile adfero. An tu fortassis Dei adjutorium negas? „ Concedo paulisper calumniae tuae, ut dum quod in te convincere volo, in me videar detegere, inveniamur simul, & ego in mei defensione purgator, & tu in tua confusione manifestior. Mea semper haec est fidelis atque indubitata sententia, Deum adjutorium suum non solum in corpore suo, quod est Ecclesia, cui specialia ob credentium fidem gratiae suae dona largitur, verum etiam universis in hoc mundo gentibus propter longanimitatem sui aeternamque clementiam subministrare, non ut tu adferis cum discipulo tuo Coelestio, cui jam apud Africanam Synodum occulta illa impiorum dogmatum natura contusa est, in solo naturali bono, & in libero arbitrio generaliter universis unam gratiam contributam: sed speciatim quotidie per tempora, per dies, per momenta, per *ἀνταρξια* & cunctis, & singulis ministrare. (t) Dicit enim Scriptura, „ Qui facit solem „ suum

(p) Philip. 2. (q) 2 Cor. 5. (r) Rom. 14. (s) Matt. 23. (t) Matt 5.

„suum oriri super bonos & malos.„ At tu forte respondes, Ordinem suum composita bene natura custodit, ac per hoc Deus elementariis semel cursibus constitutis, facit inde quae facit. Quid ergo de illa sententiae parte, quae sequitur opinaris? „Dat pluviam super justos & injustos.„ Uti- que qui dat, cum vult dat, & ubi vult dat: vel dispensando dispo- sitam constitutionem, vel effundendo propriam largitatem. Ac ne se- cundum amentiam impietatis tuae etiam hoc evacuare mediteris, audi prophetam super hac veritate testantem, (v) „Qui advocat aquas maris, „ & effundit eas super faciem terrae, Dominus nomen est illi.„ Quid ve- ro dicam de spe vera generis humani, quia (x) omnis qui arat, in spe arat. Sperare autem, non est possibilitatis propriae, sed largitatis alienae. Cum autem quis seminaverit, jactamque sementem in sinu terrae cul- tor absconderit, non habet ultra quod faciat, nisi ut oculos tendat ad coelum, oret non terram cui commisit, sed Deum cui credidit, ut labores ejus vel matutino vel serotino imbre foccundet. Et, ut spiri- tali testimonio etiam ad communes usus perfruar, „(y) neque qui plantat, „ neque qui rigat quidquam sunt, sed qui incrementum dat Deus.„ Quantum ergo de Dei adjutorio gaudeam, per id metire, quod mini- strari singula etiam gentibus probo: ut manifestum nobis esset, quem usque in finem cavere, & quem sine cessatione invocare debea- mus. (z) Diabolus interrogatur a Domino, „Unde ades?„ At il- le respondit: „Circumiens terram & peragrans quae sub coelo sunt, adsum.„ Rogo te, sollicitudo ista diaboli, bonae voluntatis, an ma- lae est? Fatearis necesse est, Omnino malae. Hoc enim & sequens expositulatio ejus ostendit. Manifestatio ista diaboli tempore Job facta est, scilicet tempore Moyfi. Certe tunc nulla Judaea, nulla Hierusa- lem, nulla per orbem Ecclesia erat. Adhuc universa gentilitas Dei notitiam non habebat, & jam tamen diabolus circumiens terram, omnia quae sub coelo sunt peragrabat: atque ad seducendum & disper- gendum humanum genus incessabili malitiae suae sollicitudine fereba- tur. Itaque cum videas, hominibus ignaris tantam diaboli incubuisse nequitiam in disperdendum, nullam hinc credis Dei in custodiendo gra-
tiam

(v) Amos. 5.

(x) 1 Cor. 9.

(y) 1 Cor. 3.

(z) Job. 1.

tiam praefuisse? Aut forte frustra dictum putas, (†) „Domini est terra & „plenitudo ejus, orbis terrarum & universi qui habitant in ea? „At vero ut adesse adjutorium Dei, & per singulos manifestius probes: en ipse diabolus, dum testatur de universitate, de uno interrogatur. „Ani- „madvertisti, inquit Deus, in puerum meum Job, quia non est quis- „quam similis illi super terram? „Novit speciatim unumquemque Domi- nus, novit & diabolus. Ille potestate naturae, iste labore nequitiae. Iste ut tentet: ille ut probet. Job, contradicente adversario, a crea- tore laudatur. Vult Dominus opus judicare hominis, quod ipse ope- ratur in eo: at vero de adjutorio etiam diabolus confitetur. Dicit e- nim, „Nonne tu circumsepivisti quae sunt extra domum, & intra domum „ejus? „Expetente inimico, famulum suum Deus spoliatur per tentationem, non nudat: aufert substantiam & dat gratiam: „Ecce, inquit, omnia „quaecumque habet do in manu tua, sed ipsum noli tangere. „Parum est. Invidus furit, mortem conatur inducere, sed e contrario dispensatione Dei movetur, gratia non aufertur: expetita praedoni praeda (‡) praemittitur, rursus praedae suae custos adhibetur. Dicitur enim ad eum, „Ecce trado „& eum tibi, tantum animam ejus custodi. „Nemo ex hoc aestimet dia- bolum ad seducendam in corpore tantummodo animam laborare, nisi etiam ab ipso corpore vellendam: si non faucium infirmumque homi- nem misereantis Dei tutela muniret, & obvia cunctis insidiarum ejus co- natibus semper occurreret. Habes, ut arbitror, etiam in Gentibus sufficientem cooperantis gratiae probationem: accipe manifestam quo- que significantiam, de illo praecipue dono, quod Ecclesiae & cor- pori suo peculiare largitur. Paulus Apostolus ad (a) Corinthios scribit, „Gratias ago Deo meo semper pro vobis, in gratia Dei quae data „est vobis in Christo Jesu: quia in omnibus divites facti estis in illo, „in omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi con- „firmatum est in vobis: ita ut nihil vobis desit in ulla gratia. „Et iterum, „Justificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Do- „minum nostrum Jesum Christum: per quem & accessum habemus fi- „dei „dei

(†) Psal. 23.
(a) 1 Cor. 2.

(‡) Forte, *promittitur* vel *permittitur*, nisi voluerit *premitur*.

„ dei Dei in gratia ista, per quam stamus, & gloriamur., Unde & Petrus (b) Apostolus admonet, dicens, „ Recipientes finem fidei vestrae, salutem animarum. De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in nos gratia Dei prophetaverunt., Ex quo evidentissime declaratum est, nemini hominum deesse Dei adjutorium: præsertim cum & seductor insistat, & insit infirmitas. Confusa evacuataque est calumnia caeci arguentis, qui ait, Forte tu Dei adjutorium negas? Sed quoniam de Job fecimus mentionem, dicamus quod & superiori testimonio recensitum est, Domino dicente (c), „ Homo „ sine crimine, verax Dei cultor, abstinens se ab omni malo., Solet enim a vobis sæpiissime dictitari, ad probandum hominem sine peccato posse esse, quia fuerit, hoc est, quia & Job, testimonio Dei, homo sine crimine est dictus & verax. Et Zacharias sine querela in Evangelio probatus ostenditur. (d) Dixit Dominus de Job, „ Homo sine crimine, „ nunquid dixit sine peccato? „ Peccatum enim cogitatio concipit, crimen vero non nisi actus ostendit: Esse etiam sine querela eorum cognitioni iudicioque adscribitur, quibus in promptu est, in facie quidem mansuetudinem adspicere, sed cordis bella nescire. Unde & Paulus confidenter jubet, dicens, (e) „ Oportet enim Episcopum sine crimine esse., Et alibi generale dat testimonium Corinthiis atque adserit, (f) „ Ita ut „ non indigeatis ulla gratia, expectantes revelationem Domini nostri Jesu „ Christi: qui & confirmabit vos usque in finem, sine crimine., Ecce Paulus quos testimonio suo usque in finem confirmat esse sine crimine, mox eosdem in eadem epistola corripit, scribens: (g) „ Jam quidem omnino „ delictum est in vobis, quod iudicia habeatis inter vos., Sub uno titulo iisdemque personis, ecce sine crimine, ecce delictum: unde declarat, non statim sine delicto adseri, quem videas sine crimine nominari. (h) Dixit enim & Dominus Jesus. „ Venit Joannes non manducans neque bibens., Et iterum scriptum est, (i) „ Esca illius erat locusta, „ & mel silvestre., Numquid ex alterutro aut Joannes non manducasse, aut Dominus fefellisse credendus est? Sed è contrario in utroque veritas est:

(b) 1 Pet. 1.
(f) 1 Cor. 2.

(c) Luc. 2.
(g) 1 Cor. 6.

(d) Job. 1.
(h) Luc. 7.

(e) Tit. 1.
(i) Matt. 3.
Hh hh

est: quia & Joannes in substantiam carnis escae aliquid sumserit, & rursus vere dixerit Dominus in Joannem, nec cum caeteris, nec id manducasse, quod caeteros: probans se Scripturasque sanctas, occultata saepe scientia Dei, hominum manifestare sententias. Quamobrem obsequenter accipitur, quotiescunque Scriptura commemorat, & justum & sine querela pro captu temporis & secundum illud ultimum judicium Dei, cui universorum conscientia subjicitur, & lingua omnium confitetur. Denique liquido intellige, quia justificatio Job, passionumque ejus in carnem permissio, provido consilio Dei confusionem diaboli arrogantis operata est: ut dum homo de honore creatoris, ipso Domino probante laudatur, infidelitatis notam declinans angelus puniretur. Rursus autem ne famulo suo graviolem plagam faceret, dum sanaret, & per curam carnis, animae vulnus infligeret, hoc est, ne beatus Job, tanta tentatione superata, duplicatisque omnibus & restitutis, in superbiam elatus, & judicium incideret diaboli, admonetur ab occultis suis, ut etiam a foris de justitia laudaretur, intus tamen ei se sciret subditum esse debere a quo custodiretur. Dicit enim ad eum Dominus. „(k) Quis est hic qui celat me consilium, continens sermones in corde, & me putat latere? Accinge tamquam vir „lumbos tuos. Interrogabo: tu autem responde mihi. Ubi eras cum „fundarem terram, indica mihi, si nosti scientiam. „ Et post multam docendi correptionem, vel corripiendi doctrinam: respondens Job Domino dixit. „ Quid ergo judicor commonitus & increpatus à Domino, audiens talia cum nihil sim? „ (l) Talis & Zacharias, homo sine querela, dignus honore hominum, dignus testimonio scripturarum, quem aliqua jam, ut arbitror, ex hoc inflatio titillabat, incipiebatque plus credere famae quam conscientiae, per corripientem Angelum nota infidelitatis arguitur, & temporario silentio castigatur. Unde & Paulus dicit, (m) „ Itaque qui se existimat stare: videat ne cadat. „ Et quasi forma hominum de se ipse pronunciat dicens, n „ Castigo corpus meum & in servitutem redigo: ne fortè, cum aliis praedicaverim, ipse re- „ pro-

(k) Job. 32. πῶς ἔστ' ὃ κρυπτοῦν μὲ βούλομαι. Sic Septuaginta. (l) Luc. 2. (m) 1 Cor. 10.

(n) 1 Cor. 9.

„probus efficiar. „ Ita sine crimine dici quemquam & sine querela : non est perfectionis testimonium , sed conversationis exemplum. De immaculato autem ubicumque Scriptura pronunciat, sicut David ait, (o) „ Beati „ immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, „ sana doctrina traditum reor , quia vere beati sint , qui sunt immaculati in via , hoc est, perfecta fide in veritate gradientes : non declinantes haeretica pravitate, neque in dexteram , neque in sinistram. Via Christus est , qui per Spiritum Sanctum ducit ad Patrem. Igitur qui sine macula atque lepra , nec conviolatus ab his quorum sermo serpit ut cancer , venerandae gloriam Trinitatis audit, credit , intelligit , beatus in fide immaculatusque consistit. Ex quo etiam dicitur ad Abraham, (p) „ Ambula coram me, & esto „ sine macula. „ Necessario enim Abraham, qui credidit Deo & reputatum est ei ad justitiam , ut sit, in eo quod credidit, vidit & gavisus est , perfectus esse ac sine macula commonetur, multarum gentium pater constitutus in fide, & fidelium sinus, in requie ut simus omnes , qui speramus in Deo cum fidei Abraham. „ Beati immaculati in via scriptum est : per fidem „ enim ambulamus non per speciem. „ At verò si vis de immaculato qualem David orans quaerit audire, vanam possibilitatis tuae depone fiduciam, & prostratus in precibus cum Propheta oratione conjungere , flens pariter ac dicens, (q) „ Delicta quis intelligit ? Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce sermo tuo. Si enim mihi non fuerint dominati, „ tunc immaculatus ero. „ Infelix ego homo, delicta quae nondum intelligo, quando vitabo ? (r) Petrus diligit Christum , nec unquam à dilectione declinat, (s) Testimonio dilectionis Domini , nunc petra fundamenti Ecclesiae constituitur , nunc Satanae vocabulo depravatur. Unum atque idem semper operanti , nunc dicitur ; „ Non revelavit hoc tibi caro & „ sanguis , sed Pater meus , qui est in coelis : „ Nunc rursus ingeritur , „ Non sapis quae Dei sunt , sed quae sunt hominum. „ Apostolus diligendo electus est, diligendo confusus : habens pro nimio amore peccatum. Siquidem adnuncianti de passione sua Domino amoris impatientia dixerat : „ Pro-

(o) Psal. 118.
(s) Ibid. 8.

(p) Gen. 17.

(q) Psal. 18.

(r) Matt. 16.

„Propitius tibi esto Domine, non erit illud tibi. „ O miseriam miserorum! Si Petrus in aliquo Christum amando peccavit, delicta quis intelligit? Clamat Propheta & clamat in Spiritu Sancto: clamat ille, de quo dixerat Dominus, (t) „Manus mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit „eum, & nihil proficiet inimicus in eo: „ & quid clamet attende, „ Ab occultis meis munda me Domine. „ (u) David ille electus secundum cor, ille quem promisit Deus facturum omnes voluntates suas, ille quem unxit in regem, ille quem prophetici spiritus sanctificatione donavit, stupens in obreptione peccaminum, clamat ad Dominum, ut ab occultis suis mundaetur inplorat, & dicitur ei à Domino, in alio loco, (x) „Non aedificabis domum nomini meo, eo quod sis vir bellator, & sanguinem fuderis: „ quasi vero fordium abolitione cunctarum ita emundare eum nequiverit, ut dignum digno operi praepararet. David usque ad mortem non emundatur, sed praelato in templi constructione sibi filio se ipse condemnat: (y) & Goliath cum Armigero suo calumniatur mihi, cur Dominus non faciat in eo, quod nunquam fecit in seculo? Dicit Ecclesiastes, (z) „Nihil sub „sole novum, nec valet quisquam dicere, ecce hoc recens est, jam enim „praecessit in saeculis quae fuerunt ante nos: „ & novorum dogmatum instructor adfirmat, potest fieri, quod nunquam factum est. Non requiras utrum fuerit, quod posse esse non ambigis. Aedificari voluit Deus templum nomini suo, & hoc, ut non nisi innocens & bene immaculatus exstrueret. Duo ad hoc Reges cunctis viribus eliguntur, uterque ad adiutorium: de custodia utrique promittitur. Ad David siquidem dicit Deus (a) „Veritas mea & misericordia mea cum eo. „ De Salomone vero testatur, „ (b) Ipsum elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem. „ Ex his duobus templum Domini unus praeparat, alter aedificat: praeparat senex, perficit puer. Dignum est enim ut sanctum Domini templum sanctus aedificet. Praeparat, ut dixi, senex, sed quasi postquam peccare cessavit: perficit puer, sed tamen pene cum adhuc peccare non cepit. Ille ante peccavit: hic postea. Ille multo peccato aedificare non meruit: iste multum peccando quod aedificaverat, dereliquit. Et inter haec mirabi-

(t) Psal. 88

(u) Ibid. 14.

(x) 1 Par. 17.

(y) Pelagium dicit & Coelestium.

(z) Ecclef. 1.

(a) Psal. 88.

(b) 1. Par. 28.

rabiliter sibi ordinatio sancta disposuit : ut inter duas aetates , quod perpetuum in homine esse non poterat , pro captu temporis inveniret. Uterque aliquando non peccavit, tamen uterque sine peccato esse non potuit : (c) „ ut sit Deus verax , omnis autem homo mendax : sicut scriptum est, „ (d) Vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris. „ Habentes utique gratiam & adjutorium Dei , tamen sine peccato esse , nec obtinere David , nec Salomon valuit custodire, & Joviniani filius, ut omnipotens Deus, pro ipso discipulisque ejus tantum rerum ordinem mutet, sperat, quod si factum forte non fuerit, Deum impossibilitatis accuset ? „ Potest, „ inquit, homo esse sine peccato: tamen cum Dei adjutorio. „ Quid faciam? Tolerabo interim pannum novum , vestimento veteri colligatum , donec emendationis miserae falsitatem peior scissura patefaciat. Concedo enim, ut contra ducem veritatis loquentis , cum dixerit , *potest homo si velit*, dixisse videatur , *potest homo cum adjutorio Dei*. Nunc demum mihi veluti ad exordium propositionis sermo revocandus est : & , paulisper injuriae dolore seposito, cum reverentia disputandi ad celsitudinem capitis recurrendum. Caput enim nostrum est Christus Jesus, quem, sicut Apostolus ait, (e) proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad „ ostensionem justitiae, propter remissionem praecedentium delictorum, in „ sustentationem Dei & ostensionem justitiae ejus in hoc tempore, ut sit ipse „ justus & justificans eum , qui ex fide est Jesu. „ Itaque propitiator per fidem in sanguine suo positus ad ostensionem formamque justitiae , ipse est Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus. De quo Joannes usque ad ipsam pene inaccessibilem lucem introductus exclamat : (f) „ In principio „ pio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc „ erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt. „ Ac post paululum exposita divini operis veritate subjungit , „ Et Verbum caro factum „ est, & habitavit in nobis : & vidimus honorem ejus , gloriam tamquam „ unici nati à Patre, plenum gloria & veritate. „ (g) „ Qui peccatum „ non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, qui tamquam agnus coram „ tondente, sic non aperiens os suum , cum flagellatus , crucifixus & mor-

„ tuus

(c) Rom. 3.

(d) Psal. 61.

(e) Rom. 3.

(f) Joan. 1.

(g) Esaiæ 53.

„tuus est, qui aculeum mortis edomuit, qui à mortuis resurrexit, (b) qui captivam ducens captivitatem, (i) adscendit in coelos. (k) Hic est unigenitus in patre, primogenitus in multis fratribus: in quo est omnis plenitudo divinitatis corporaliter. „ Hic ergo Dominus Christus, hic inquam, filius Dei, in virtute Patris & gloria: „ quae in principio condidit, & redemit in medio, etiam in novissimo judicabit. „ Itaque post conditionem universae, quae secundum voluntatem ejus exstitit creationis, compositionis modum rebus inposuit, ut quod rationale factum fuerat, ratione subsisteret: & quod libero donarat arbitrio, ne in licentiam perditionis excurreret, praecepti lege restrinxit: ut cum creatura creatorem & domini donum agnosceret, & praecepti stabilitatem: in subjectione lapsus libertatem prospiciens, ad hoc tantum ipsa libertate uti vellet, ut per eam servitium quo regeretur eligeret, digno habitus judicio, ut ex prudenti servitute defensionem, ita ex libera voluntate mercedem, confirmante Apostolo, qui ait: „ Si enim volens hoc ago, mercedem habeo. „ Duo luminaria magna omnipotens Deus dixit & facta sunt, praecepitque ut dividant diem ac noctem & sint in signa, & tempora, & dies, & annos. Numquid haec semel decreta distinctio, non usque in praesentem permanet diem? Et tamen haec ipsa, quae sic ordinato motu feruntur, creatori mutare cum velit, potentia inerat, si ratio non teneret: quoniam in omnibus potentiae Dei ratio conjuncta est. Si enim esset apud creatorem mutatio operum, qualiter à creatura expectari posset observatio mandatorum? Jussu à Deo est, ut germinet terra herbam, foenum lignumque fructiferum, hoc etiam nunc annuis vicibus incessabili parturitione custodit. Et tamen iratus saepissime Deus terrae, fructus negata imbrium ubertate deminuit, & quod auferre in totum potuit, maluit castigare, ut & correctionem plaga ostenderet, & ordinem natura servaret. Fecit Deus hominem de limo terrae, & vitalis spiritus insufflatione viventem posuit in paradiso deliciarum: libero insuper donavit arbitrio circumdatumque mandato medio immortalitatis & mortis: quamvis adferant tui, qui abundantiora de pectore tuo

venc-

(b) Psal. 67. (i) Rom. 8. (k) Coloss. 2.

venena fuxerunt , mortalem eum fuisse factum , nihilque eidem damni ex transgressione contigisse praecepti. At vero praevaricante homine , terra maledicatur , laboribus ac doloribus homo ipse coonustatur , ut in sudore faciei panem adquirat jubetur : nota mortis circumscribitur , donec in terram , de qua sumtus est , revertatur. Ejicitur Adam de Paradiso , generat filios trahentes secum feminis infidelis originale peccatum : peccat humanum genus , Deum quoque poenituit quod hominem fecisset in terra. O Domine sustine paulisper stultitiam meam , donec qui sapiens & prudens videtur , erubescat & sentiat imprudentiam ! Peccante uno homine , ex quo in universam successionem dira contagia transierunt , regnumque in universos mortis invaluit , poenitet te , irasceris , doles : & , utquequo Verbum caro factum , passione , cruce , ac morte opus habeat , commoveris. Fortè fatius fuerat unum deleri illico peccatorem , ut mox alius secunda plasmatione substitueretur , quo ab omni forde libera & immaculata propago descenderet. At haec te , Deus omnipotens , quia non fecisse agnoscimus , non potuisse credimus ? (i) O Petre , supra quam petram Christus suam fundavit Ecclesiam , & (k) ô Paule qui fundamentum posuisti , praeter quod aliud nemo potest ponere , qui est Christus Jesus , beati Apostoli , columnae & firmamenta veritatis , vos saltem huic qui consiliarius Deo est & mediator , sacris respondete sermonibus ! Ait Petrus , (l) „ Benedictus „ Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi , per quem vocati estis in hereditatem incorruptibilem , & incontaminabilem , conservatam in coelis , „ vos , qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem paratam revelari in tempore novissimo. „ Deinde Paulus , vas electionis , profert thesauros salutes , & ait : (m) „ Benedictus Deus & Pater Domini nostri „ Jesu Christi , qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in coelestibus in Christo , sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem , ut „ essemus sancti & immaculati in conspectu ejus in caritate , qua praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum , secundum „ propositum voluntatis suae in laudem gloriae suae , in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo , in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus , remis-

„ fio-

(i) Matth. 16.

(k) 1. Cor. 3.

(l) 1. Pet. 1.

(m) Ephes. 3.

„sionem peccatorum, secundum divitias gratiae ejus, quae superabun-
 „davit in nobis in omni sapientia & prudentia: ut notum nobis fa-
 „ceret sacramentum voluntatis suae secundum bonum placitum ejus;
 „quod disposuit in eo, in dispensationem plenitudinis temporum, re-
 „staurare omnia in Christo, quae in coelis sunt & quae in terra. „ Di-
 cit Petrus „in salutem paratam revelari in tempore novissimo: „ testatur
 & Paulus, quod „proposuit in eo in dispensationem plenitudinis tem-
 „porum instaurare omnia in Christo: „ & nunc nobis nescio quis quasi ra-
 na e coeno emergit & personat: „ Quid mihi est expectare tempus, ex-
 „spectare judicium? Deus si potest, semper potest: si semper potest, perso-
 „narum acceptor non est. „ Potest ergo, & modo potest, & in te vere
 personarum acceptor probandus, si quod in omnibus potest, & utique
 acturus in tempore suo est, in te solo ante tempus faceret, quod
 neque in Moyse fecit, cui unum tantummodo in hac vita peccatum
 exprobravit, & tamen ante mortem remisit: quem ob hanc culpam
 mori iussit, ne terram repromissionis intraret. Audiat ergo Salomo-
 nem, super ordinatione temporum & Dei constitutione testantem.
 (n) „ Omnia tempus, habent & suis spatiis transeunt universa sub
 „coelo. Tempus nascendi: & tempus moriendi. Tempus plan-
 „tandi: & tempus evellendi quod plantatum est. Tempus oc-
 „cidendi, & tempus sanandi. „ Deinde alio loco dicit: „ Vidi sub
 „sole in loco iudicii impietatem, & in loco iustitiae iniquitatem,
 „ & dixi in corde meo: Iustum & inpium iudicabit Deus: &
 „ tempus omnis rei tunc erit. „ Quamobrem, ô homo vacue, si quam
 fiduciam habes, patienter expecta ordinem Dei, quem dignatus est
 & ipse Dominus expectare qui fecit: factus sub lege, qui fecerat le-
 gem. Audi ipsum tibi dicentem. „ Non est vestrum scire tempo-
 „ra, quae Pater posuit in sua potestate. „ Aut si vis apertius acci-
 pere testimonium, quia cum utique possit Deus, tamen pro ipsa
 sui ordinatione non faciat, dicit ad Petrum. (o) „ An putas non
 „ posse me modo rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plus quam
 „ duodecim legiones Angelorum? Sed quomodo complebuntur Scrip-
 „turae?

(n) Eccles. 2.

(o) Matth. 6.

„tutae? Quia sic oportet fieri. „ Vides ergo quia operator temporis, temperat virtutes : & ratio dispositionis , miscet potentiae patientiam. Deinde ait Dominus. „ Reconde gladium in theca. Fieri enim non potest , ut calicem quem dedit mihi Pater non bibam illum. „ Et tamen Deus nihil non potest : nec est quidquam quod non faciat nisi forte quod nolit , non oporteat , non proponat. Loquitur Paulus ad Thessalonicenses , significans de adventu Antichristi : „ Non retinetis , quod cum adhuc essem apud vos , haec dicebam vobis? Et nunc quid detineat scitis : ut reveletur in suo tempore. „ Tanta vis est decreti Dei , & tam irrevolubilis status constitutorum in suis quibusque causis temporum , ut propter electos suos dies seculi abbreviari dixerit Dominus , non auferri : ut faceret temporum statutorum pro maiestate plenitudinem , pro pietate brevitatem : simulque & compendium misericordia caperet , & numerum mundus inpleret ; & tu vis , jam ? (ecce ego cum dolore misericordiae loquor) tu , inquam , vis , ô homo similis mei , ut tibi homines in hoc praesenti tempore , quod nunquam antea dictum in sacris voluminibus invenitur , quemquam sine peccato esse respondeant , & si in hoc forte consenserint , de die momentoque subscribant : novam calumniae machinam instruens , ut quod non fieri dicimus , non posse fieri dixisse videamur , & in quo praecipue operantem in dispositionem quam statuit omnipotentiam praedicamus , ne impatienter infamare inpotentiam judicemur? Vanum , quaeso te , furorem abjice , quoniam hoc ipsum ad peccatum proficit , de quo abstergendo possibilitatem temporis , non clementiam iudicis cogitasse. Haecenus de potentia Dei , quam praedicamus & colimus , & de praefinitione temporum , quae profundissimo ipsius sunt statuta consilio , dixisse sufficiat , de qua , etsi plura quae sunt sanctorum scripta non essent , daemonum saltem responsio sola sufficeret , qui propria damnati conscientia vociferantur ad Dominum. (p) „ Quid tibi „ & nobis fili Dei ? Quid venisti ante tempus perdere nos ? „ Quos cum intelligas de constitutione iudicii confidentes , cape certissimum ipsius contra te exemplum. Si illos in oppressione miserit homines comprehen-

(p) Marc, 8

henfos: ultimo tunc iudicio intelligis esse damnatos. Accipe & te ipsum
 hic inperturbabili emendatione purgandum. Sin autem, ut legitur, pa-
 tientia Dei adhuc illis liberum indulget arbitrium: adhuc & te crede
 tentandum. Nunc ad aliam strictim transeo quaestionem, quam tu
 adversus omnes catholicos vibrare saepius diceris. Nam etiam in epistola
 tua illa lucubratissima haec ipsa intelligere vix potuimus. Ita ista, in-
 quam, ad Demetriadem, puellam (ut audio) sacram & sanctam, ho-
 mo verecundissimus scribere non erubuit: docens, ut credo, reveren-
 tiam castitatis sub strophæ Joseph luxuriantis Dominae suae, ubi dixisti,
 „ Contemta frequenter Domina, propiores adolescenti tendit insidias,
 „ secretum ac sine testibus manu impudens adprehendit. „ inopportu-
 nam historiam obscenissimo sermone contexens: quamquam
 hoc quod neque apte, neque decore dicitur, tibi imputare non
 debeamus, cui neque natales dederunt, ut honestioribus studiis
 erudireris, neque naturaliter provenit, ut sciperes, sed illis dicta-
 toribus tuis, qui miserum sensum miserrimo sermone conscribunt,
 & te legendum cachinnis quasi titulum confusionis exponunt.
 Inter haec ergo huiusmodi sensum in eadem epistola indigestis sermo-
 nibus eructasti, „ quod plerique nostrorum dicerent, deum malam
 „ hominibus condidisse naturam. „ Quod etiam ille Phinees tuus
 pedetentim nobis tentavit intendere: unde breviter primum profi-
 teor, deinde respondeo, Ante tribunal Christi in dextera inter agnos
 Dei non sit dignus adistere, nec mereatur videre Dominum in re-
 gione vivorum, nec in gloria resurrectionis vita Jesu manifestetur in
 mortali corpore ejus, qui dicit deum aliquam malam vel hominis
 vel cujusque rei condidisse naturam, vel qui liberum in aliquo tol-
 lit arbitrium: cum scriptum legerit: „ omnia quaecunque fecit Deus,
 „ bona valde. „ Et de libero hominis arbitrio scriptum est: „ Deus
 „ creavit hominem inextermabilem, & reliquit eum in manu con-
 „ filii sui. „ Caecæ & maligne, aliter enim tibi loqui nequeo, sen-
 sum dominicae auctoritatis, sensum propriae fragilitatis, sensum com-
 munis intelligentiae non habenti: „ nos naturam hominis infirmam
 „ dicimus esse, non malam. Nam si mala esset, bonum omnino
 „ non caperet: nunc vero cum genuino affectu concupiscat bo-
 „ num,

num, & adhaereat bono, malumque omnino fugiat, ubi in ea
 mala dicenda est esse substantia? (q) Dominus clamat: „Spiritus
 quidem promptus est, caro autem infirma, (r) Clamat Abraham,
 Ego autem terra & cinis. (s) Clamat Job: „Homo putredo, & fi-
 lius hominis vermis. (t) Clamat Esaias: „O miser ego quoniam
 compunctus sum, quia cum sim homo, & inmunda labia habeam,
 in medio quoque populi inmunda labia habentis habito. (u) Cla-
 mat Hieremias: „Anima in angustiis, & spiritus anxius clamat ad
 te: Vide Domine & miserere. (v) Clamat Abacuc: „Custodivi, &
 expavit venter meus, a voce orationum intra me turbata est habi-
 tudo mea. (x) Clamat David: „Exaudi me in tua iustitia, & non
 intres in iudicium cum servo tuo, quia non justificabitur in con-
 spectu tuo omnis vivens. (y) Clamant omnes Apostoli infirmitatis
 timore turbati: „Domine libera nos, perimus. Clamat Joannes: (z) „Si
 dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, &
 veritas in nobis non est. (a) Clamat Jacobus: „In multis enim of-
 fendimus omnes. (b) Clamat Paulus: „Infelix ego homo, quis me
 liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Jesum Christum
 Dominum nostrum. Et ut generaliter univerforum clamet infirmitas,
 clamat Spiritus Sanctus in sanctis, (c) „Omnis caro foenum & glo-
 ria hominis sicut flos foeni. Foenum aruit, flos decidit: verbum
 autem Domini manet in aeternum. Contra has tam splendoras, perspi-
 cuasque divinarum nubes testimoniorum, audiat laborans in gemitu
 suo mundus universus Pelagium reclamantem: atque humili veritati
 non solum verborum impudentia, sed etiam cauteribus resistantem.
 Ait enim in epistola, quam supra nominavimus: „Verum è contrario
 remisso ac fastidioso animo ac nequam ore nos Domino reclamamus &
 dicimus: Durum est, arduum est, non possumus, homines sumus,
 fragili carne circumdamur. Et, ô caecam insaniam: & ô profanam
 temeritatem! duplicis ignorantiae accusamus Scientiae Dominum: ut
 videamur

(q) Mar. 14.
 (u) Baru. 3.
 (z) 1 Joan. 1.

(r) Gen. 18.
 (v) Abac. 3.
 (a) Jacob. 3.

(s) Job. 25.
 (x) Psal. 142.
 (b) Rom. 7.

(t) Esa. 6.
 (y) Luc. 8.
 (c) Esa. 40.

„ videatur nescire, quod fecit: nescire, quod iussit. Et quasi obli-
 „ tus fragilitatis humanae, cuius auctor ipse est, inposuerit homi-
 „ ni quod ferre non possit. „ Quid rogo hac praesumptione fera-
 lius? Quid hac increpatione perversius? Exprobras Ecclesiae catholi-
 cae, cuius nos viscera sumus, quod quasi dicere desperando vi-
 deatur, quod Deus, auctor hominis, inposuerit homini, quod ferre
 non possit: cuius tamen fidelissima est & ore & humilitate profes-
 sio: deum & primo omnia possibilia praecepisse, & nemine ta-
 men possibilia complente, propter quod subditus sit omnis mun-
 dus Deo, postea pondus praecepti substituta gratiae indulgentia
 sublevasse. Verumtamen tu, serve nequam & maligne, (d) qui
 quod tibi dominus tuus remisit, conservis tuis conaris exigere: tuum
 primum sensum discutio, & meum postea si videtur explano.
 Tu qui non posse ferre onus legis dixisse quosdam arguis, er-
 go tu ipsum ferre posse confidis? O miser, qui secundum quod
 scriptum est, dicis in corde tuo, (e) „ Dives sum & ditatus, &
 „ nullius rei egeo, & nescis quia tu es miser & miserabilis & pauper,
 „ & caecus & nudus. Numquid ad te locutus est Christus, „ (f) „ A-
 „ men dico tibi, non tibi revelavit caro & sanguis, sed Pater meus
 „ qui est in coelis? „ Numquid tibi dixit: „ tu vocaberis Cephas? „ Nun-
 „ quid tibi spondit: „ super hanc petram fundabo Ecclesiam meam? „ Ad-
 tende enim quid Petrus Apostolus Spiritu Sancto docente commoneat,
 qui ait: (g) „ Et nunc ergo vos quid tentatis Deum, inponere jugum
 „ collo discipulorum, quod neque nos ipsi, neque patres nostri potuimus
 „ portare? sed gratia Domini nostri Jesu Christi credimus nos posse salvos
 „ fieri, sicut & illi. „ Petrus Apostolus dicit: „ quia ille vere Deum tentet,
 qui nunc homini onus legis moliatur inponere: „ contra autem tu obji-
 cis & minaris, quod ille criminetur injustitiae Deum, qui per confes-
 sionem propriae infirmitatis, ad gratiam spiritus a litera occidente con-
 fugiat. Samuel, Helias, Helisaeus, Esaias, Hieremias, Daniel,
 Zacharias, omnes sancti, vel Iudices, vel Reges, vel Prophetae, pa-
 tres sine dubio nostri sunt, & neminem patrum Petrus adfirmat, sed

(d) Matt. 18.

(e) Apoc. 4.

(f) Matt. 16.

(g) Act. 15.

neque semetipsos, hoc est, Apostolos, cum essent Judaei, onus legis ferre potuisse, sed fide Christi secundum spem gratiae fuisse salvatos.

An forte secundum te omnes isti sancti patres Dei adjutorium non habebant? Ecce Petrus increpat illos, qui grave jugum collo discen-
tium ponere conabantur: tu è contrario in scandalum Petri incre-
pas eos, qui ad fidelem Dei misericordiam confugiunt: & se per se-
metipsos onus legis ferre diffidunt. Sed tibi specialis inde portandi one-
ris fortasse fiducia est, quod balneis epulisque nutritus latos humeros
gestas robustamque cervicem: praeferens etiam in fronte pinguedi-
nem, sicut scriptum est: (b) „Tetendit enim adversus Deum manum su-
am & contra omnipotentem roboratus est. Cucurrit adversum eum ere-
cto collo, & pingui cervice armatus est. Operuit faciem ejus crassitudo,
& de lateribus ejus arvina dependet. At illi tales esse non possunt,
quibus semper in corde loquitur Christus: (i) „Contendite per angustam
viam introire: lata est enim, quae ducit ad mortem. Et Paulus Apo-
stolus monet, (k) „Curam carnis ne feceritis in concupiscentiis. Est
in me veritas Christi, quia multum doleo pro vobis. Juxta senten-
tiam enim beati patris mei Augustini, „Non est sani fiducia sed in-
sani. De uno praecepto eodemque primo, te si dignaris interrogo.
In lege Dominus per Moysen jubet, quod & in Evangeliiis Christus
adfirmat, (l) „Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &
ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: & secundum simile huic,
„Diliges proximum tuum tamquam te ipsum. Rogo te, responde
non mihi, sed Deo: non voce, sed conscientia, si ita ex toto cor-
de Deum diligis, ut nullam unquam in eo cogitationem, quae absque
timore & dilectione Dei intelligi possit, admittas: si ita in tota ani-
ma sequeris, ut suscepta semel cruce in nullam penitus oblectationem
habitaе ad tempus jucunditatis succedas: si ita in totis visceribus tuis
calore charitatis ardes, ut nulla penitus per augmenta necessitatis infir-
ma concupiscentiis aut desideriiis adquiescas. Deinde cum scriptum sit,
(m) Om-

(b) Job. 15.

(i) Luc. 15.

(k) Rom. 13.

(l) Matt. 22.

(*m*) Omne quod non sit ex fide peccatum sit : & five nobilium locorum Episcopos videris , five potentes seculi viros , five divites sub religione videas , utrum omnino nihil vel adulationi , vel timori , vel spei acceptione personarum captus indulgeas , nec quidquam in quo te cor tuum reprehendat , & conscientia remordeat , vel si nulla verba temporis potius quam veritati adcommodata respondeas. Illud etiam consulo , utrum aequae omnes Christianos sicut te ipsum diligas. Nos enim sub uno capite , quod est Christus : & sub una Ecclesia , quae est Christus , omnes fratres sumus , & unum corpus in Christo. Utrum ergo sicut te ipsum diligas omnes qui misericordiam Dei sperant , quos tamen noveris , confitere. Non enim te de ignotis consulo : quos ex eo te diligere arbitraris , quod quia non noveris , non odisti. Sed quid ego haec a confessione tua exigo , cum conversationem tuam vulgus agnoscat ? Tu perfectus sine infirmitate , tu omnem legis sarcinam ferre possibilis , tu , inquam , homo inflatus , sed vacuus : audi , si dignaris Dominum Salvatorem , te , si tamen hoc poteris , ad sancta revocantem : „ (*n*) Amen dico vobis , „ quisquis non receperit regnum Dei , velut infans , non intrabit illud. „ Infans nihil in se habet , nisi quod diligit blandientem , & quod panem suum non in sudore suo , sed in precibus sperans alimoniam vitae , simplici petitione consequitur , quam fiduciali opere non meretur : quatu tu comparatione commonitus , convertere ad infantiam , ut revertaris ad vitam. Et quoniam superius dixeram , de possibilitate oneris sustinendi , tuum primum sensum discutio : & meum postea si videatur , explano. Mea sententia est , quia & in hoc quoque peccamus , qui cum infirmi sumus , de infirmitate conquerimur , hanc esse intentionem legis arguentis , ut propter illa , quae perperam fiunt , confugiatur ad gratiam Domini miserantis , velut paedagogus concludente in eandem fidem , quae postea revelata est : ubi & remittantur quae male fiunt , & eadem gratia juvante non fiant. Proficiscendum est enim via , quamvis bene proficiscentes dicantur perfecti via.

(*m*) Rom 14.(*n*) Luc. 9.

viatores : illa est autem perfectio summa , cui nihil addatur , cum id quo tenditur , coeperit possideri. Jam vero illud quod eis dicitur , „ ipse tu sine peccato es ? „ revera non pertinet ad eam rem , de qua vertitur quaestio : sed quod dicit negligentiae suae potius imputari , quod non est sine peccato , bene quidem dicit , sed dignetur inde & orare Dominum , ne illi haec iniqua negligentia dominetur. Quam rogabat quidam quando dicebat : (o) „ Itinera „ mea dirige secundum verbum tuum , & ne dominetur mihi om- „ nis iniquitas : „ ne dum suae diligentiae quasi propriis viribus fi- dit , neque hic ad veram justitiam , neque illic , ubi sine dubio perfe- cta desideranda est & speranda , perveniat. Et illud quod eis à qui- busdam dicitur , nusquam esse scriptum his omnino verbis , posse esse hominem sine peccato , facile refellit : quia non tibi est quaestio , qui- bus verbis dicatur quaeque sententia. Non tamen fortasse sine causa , cum aliquoties in Scripturis inveniatur , „ homines dictos esse „ sine querela : „ non invenitur , qui dictus sit sine peccato : nisi unus solus , de quo aperte dictum est , (p) „ eum qui non noverat pecca- „ tum. „ Et eo loco ubi de sacerdotibus sanctis agebatur. „ Etenim „ expertus est omnia , secundum similitudinem sine peccato : „ in illa scilicet carne , quae habebat similitudinem carnis peccati , quamvis non esset caro peccati. Jam illud quomodo accipiendum sit , „ Omnis „ qui natus est ex Deo non peccat , & non potest peccare , quia se- „ men ejus in ipso manet : „ cum ipse Apostolus Joannes , quasi non sit natus ex Deo , aut eis loqueretur , qui nondum essent nati ex Deo , aperte posuerit , (q) „ Si dixerimus quia peccatum non habemus „ nos ipsos seducimus , & veritas in nobis non est : „ in libris quos ad Marcellium de hac re scripsi , sicut potui explicare curavi. Et illud quod dictum est , „ Non potest peccare , „ pro eo dictum est , ac si dicere- tur , non debet peccare : non improbanda mihi videtur hujus assertio. Quis enim insanus dicat debere peccari , cum ideo sit peccatum , quia non debet fieri ? Sanè quod Apostolus Jacobus ait , „ (r) Linguam autem „ nul-

(o) Psal. 118.

(p) 2 Cor. 5.

(q) 1 Joan. 3.

(r) 1 Joan. 1.

„nullus hominum domare potest:„ non mihi videtur ita intelligendum, quasi per exprobrationem dictum, tamquam diceretur: „Ergone linguam nullus hominum domare potest? „Tamquam objurgans & dicens, Domare feras potestis, linguam non potestis? Quasi facilius sit linguam domare, quam feras. Non puto quod iste sit sensus in hoc loco. Si enim id sentiri vellet de facilitate domandae linguae, caetera sequerentur in bestiarum comparatione. Nunc verò sequitur:„ Inquietum malum, plena veneno mortifero, utique nocentiore, quam bestiarum atque serpentum. Nam illud carnem interficit: hoc vero animam. (s) „Os enim „quod mentitur, occidit animam.„ Non ergo quasi id esset facilius, quam mansuefactio bestiarum sanctus Jacobus illam sententiam pronunciavit, aut ea voce voluit pronunciari: sed potius ostendens, quantum sit in homine linguae malum, ut à nullo homine domari possit, cum ab hominibus domentur & bestiae. Neque hoc ideo dixit, ut hujus in nos mali dominationem per negligentiam permanere patiamur: sed ut ad domandam linguam divinae gratiae poscamus auxilium. Non enim ait, Linguam nullus domare potest, sed nullus hominum: ut cum domatur, Dei misericordia, Dei adjutorio, Dei gratia, fieri fateamur: Conetur ergo anima domare linguam, & dum conatur, poscat auxilium: & oret lingua, ut dometur lingua donante illo, qui dixit ad suos: „Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. „Itaque praecepto facere commonemur: quod conantes & nostris viribus non valentes, adjutorium divinum precemur. Proinde & ipse cum exaggerasset linguae malum, inter haec dicens:„Non „oportet fratres mei haec ita fieri:„ continuo monuit, consummatis his, quae hinc dicebat, quo adjutorio ista non fierent, quae dixit fieri non oportere. „Quis sapiens, inquit, & disciplinatus inter vos? Ostendat ex „bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiae.„ Quod si zelum amarum habetis & contentiones in cordibus vestris, nolite gloriari & mendaces esse adversum veritatem. Non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Ubi enim zelus &

COR

Contentio, ibi inconstantia & omne opus pravum. Quae autem de sursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, plena misericordiae & fructibus bonis, non judicans, sine (t) aemulatione. „ Haec est sapientia, quae linguam domat, de sursum descendens, non ab humano corde profiliens. „ An & istam quisque abrogare audet gratiae Dei, & tam superba vanitate ponet in hominis potestate? Cur ergo oratur, ut accipiatur, si ab homine est, ut habeatur? An & huic orationi contradicatur, ne fiat injuria libero arbitrio? Quod si sibi sufficit possibilitate naturae ad implenda omnia praecepta justitiae, contradicatur ergo & eidem Apostolo Jacobo admonenti & dicenti, „ (u) Si „ quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus „ adfluenter, & non inproperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide „ nihil haesitans. „ Haec est fides ad quam praecepta compellunt: ut lex imperet, fides impetret, „ In multis offendimus omnes. „ Non enim & hoc iste Apostolus alio modo pronunciavit, sicut & illud quod ait „ Linguam „ nullus hominum domare potest. „ Nec illud quisquam istis pro impossibilitate non peccandi similiter objecerit quod dictum est, (x) „ Sapientia carnis inimica est Deo. Legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest: „ qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. „ Sapientiam quippe carnis dixit, non sapientiam de sursum descendentem: & in carne esse non eos, qui nondum de corpore exierunt, sed eos, qui secundum carnem vivunt, significatos esse, manifestum est. Non autem ibi est quaestio, quae versatur. Illud est quod expecto ab isto audire: si qui secundum spiritum vivunt, & ob hoc etiam hic adhuc viventes jam quodammodo in carne non sunt, utrum gratia Dei vivant secundum spiritum, an sibi sufficiant, jam data cum crearentur possibilitate naturae in sua propria voluntate: (y) cum plenitudo legis non sit nisi caritas, & caritas Dei diffusa sit in cordibus nostris, non per nosmetipsos sed per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Tractat etiam iste de peccatis ignorantiae, & dicit hominem praevigilare debere ne ignoret, ideoque esse culpandam ignorantiam, quia id homo nescit negligentia sua quod adhibita diligen-

tia

(t) Marc. 1.

(u) simulatione

(x) Jacob. 1.

(y) Rom. 8.

tia scire debuisset : dum tamen omnia potius disputet , quam ut oret , dicat , (2) „Da mihi intellectum , ut discam mandata tua. „ Aliud enim est non curasse scire , quae negligentiae peccata etiam per sacrificia quaedam legis videbantur expiari : Aliud intelligere velle , nec posse , & facere contra legem , non intelligendo quae fieri velit : (b) Unde admonemur petere à Deo sapientiam , qui dat omnibus adfluenter : utique his omnibus , qui sic petunt , & tantum petunt , quomodo & quantum res tanta petenda est. Divinitus tamen expianda esse peccata commissa , & pro eis Dominum exorandum fatetur , propter veniam scilicet promerendam : quia id quod factum est , facere infectum multum ab isto laudata potentia illa naturae & voluntas hominis , etiam ipso fatente , non potest. Quare hac necessitate restat ut oret ignosci : ut autem adjuvetur ne peccet , nusquam dixit , non hic legi. Mirum de hac re omnino silentium , cum oratio Dominica utrumque petendum esse commoneat : „& ut dimittantur nobis „debita nostra , & ut non (*) inducamur in tentationem. „ Illud ut praeterita expientur : hoc ut futura vitentur. Quod licet non fiat , nisi voluntas adsit : tamen ut fiat , voluntas sola non sufficit. Ideo pro hac re , nec superflua , nec impudens Domino inmolatur oratio. Nam quid stultius , quam orare ut facias , quod in potestate habeas ? Jam nunc videte quod ad rem maxime pertinet , quomodo humanam naturam tamquam omnino sine vitio ullo sit , conatur ostendere : & contra apertissimas Scripturas Dei luctetur sapientia verbi , qua evacuatur crux Christi. Sed plane illa non evacuabitur , ista potius sapientia subvertetur. Nam cum hoc ostenderimus , aderit fortasse misericordia Dei , ut & ipsum haec dixisse poeniteat. „Primo , inquit , de eo disputandum est : quod per peccatum debilitata dicitur & inmutata natura. Unde ante omnia quaerendum „puto , inquit , quid sit peccatum : substantia aliqua , an omni substantia „carens nomen , quo non res , non existentia , non corpus aliquod , sed „perperam facti actus exprimitur. „ Deinde adjungit : „Credo ita est. Et si „ita est , inquit , quomodo potuit humanam debilitare vel mutare naturam , „quod substantia caret ? „ Videte , quaeso , quomodo nesciens nitatur e-

ver-

(2) 1 Tim. i. Rom. 5.

(a) Psal. 118.

(b) Jacob. 1.

(*) inferamur

vertere medicinalium eloquiorum saluberrimas voces: „ (c) Ego dixi Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi. „ Quid sanatur, si nihil est vulneratum, nihil fauciatum, nihil debilitatum atque vitiatum? Porro si est quod sanetur, unde vitiatum est? Audis confitentem, quid desideras disputantem? „ Sana, inquit, animam meam. „ Ab illo quaere unde vitiatum sit, quod sanari rogat: & audi quod sequitur: „ quoniam peccavi tibi. „ Hunc iste interroget, ab isto quaerat, quod quaerendum putat, & dicat, O tu qui clamas, sana animam meam, quoniam peccavi, quid est peccatum? Substantia aliqua, an omni substantia carens nomen, quo non res, non existentia, non corpus aliquod, sed tantum perperam facti actus exprimitur? Respondit ille: „ Ita est, ut dicis. Non est peccatum aliqua substantia, sed tantum hoc nomine perperam facti actus exprimitur. „ Et contra iste. Quid ergo clamas, „ sana animam meam, „ quoniam peccavi tibi? „ Quomodo potuit vitari anima tua? Medico indiget: quia sana non est. Omnia quidem bona quae habet in formatione, vita, sensu, mente, a summo Deo habet, creatore & artifice suo, vitium vero quod ista naturalia bona contenebrat & infirmat, ut illuminatione & curatione opus habeat, non ab inculpabili artifice contractum est, sed ex originali peccato quod commissum est libero arbitrio: ac per hoc natura poenalis ad vindictam iustissimam pertinet. Si enim jam sumus in Christo nova creatura: tamen eramus natura filii irae sicut & caeteri. (d) „ Deus autem qui dives est in misericordia propter multam dilectionem, quae dilexit nos cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo: „ cuius gratia sumus salvi facti. „ Haec igitur gratia Christi, sine qua nec infantes nec aetate grandes salvi fieri possunt, non meritis redditur, sed gratis datur: propter quod & gratia nominatur: „ Iustificati, inquit, gratis, per sanguinem ipsius. „ Unde hi qui non per illam liberantur, sive quia audire nondum potuerunt, sive quia obedire noluerunt, sive etiam cum per aetatem audire non possent, lavacrum regenerationis quod accipere possent, per quod salvi fierent,

non

(c) Psal. 6.

(d) Ephes. 2

non acceperunt, iuste utique damnantur: „quia sine peccato non sunt, vel quod originaliter traxerunt: vel quod malis moribus addiderunt. „(e) Omnes enim peccaverunt, sive in Adam sive in seipsis: & egent gloria Dei. „Universa igitur massa poenas debet. Et si omnibus debitum damnationis supplicium redderetur, non iniuste proculdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur: non vasa meritorum suorum, sed vasa misericordiae nominantur. Cujus misericordiae? nisi illius qui „Christum Jesum misit in hunc mundum peccatores salvos facere, „quos praescivit & praedestinavit, & vocavit, & justificavit, & „glorificavit? „Quis igitur usque adeo dementissime insaniat, ut non agat ineffabiles gratias misericordiae, quos voluit, liberantis, qui recte nullo modo possent culpae iustitiam, universos omnino damnantis: Hoc si secundum Scripturas sapiamus, non cogimur contra Christianam gratiam disputare, & ea dicere, quibus demonstrare conemur naturam humanam neque in parvulis medico indigere, quia sana est, & in maioribus sibi ipsam ad iustitiam si velit, posse sufficere. Acute ipsi videntur haec dicere: sed in sapientia Verbi, qua evacuatur crux Christi. „Non est ista sapientia de sursum descendens, „nolo quod sequitur dicere, ne amicis nostris quorum fortissima, & acerrima ingenia, non in perversum, sed in directum currere volumus, facere existimemur injuriam. Quanto igitur majore zelo accensus est libri huius quem misistis conditor, adversus eos qui peccatis suis patrociniū de natura humanae infirmitatis perquirunt: tanto & multo ardentiore zelo nos oportet accendi, ne evacuetur crux Christi: Evacuatur autem, si aliquo modo praeter illius sacramentum ad iustitiam vitamque aeternam perveniri posse dicatur, quod in libro isto agitur, nolo dicere ab sciente, ne illum qui eum scripsit, ne Christianum quidem habendum iudicem, sed quidem magis credo a nesciente, magnis sane viribus, sed eas sanas volo, non quales phrenetici habere consueverunt. Nam prius distinguit aliud esse, quaerere, an possit aliquid esse quod ad solam possibilitatem pertinet: aliud, utrumne sit. Hanc distinctionem veram esse nemo ambigit: Con-

se-

sequens enim est, ut quod est, esse potuerit: non est autem consequens, ut, quod esse potest, etiam sit. Quia enim Dominus Lazarum suscitavit, sine dubio, potuit: quia vero Judam non suscitavit, numquid dicendum est, non potuit? Potuit ergo, sed noluit. Nam si voluisset, etiam hoc eadem potestate fecisset: quia & Filius, quos vult vivificat. Sed hac distinctione vera atque manifesta quo tendat, & quid efficere conetur, advertite. „Nos, inquit, de sola possibilitate tractamus: de qua nisi quid certum constiterit, transgredi ad aliud gravissimum esse atque extra ordinem „(*) dicimus. Hoc versat multis modis & sermone diuturno: ne quis eum aliud, quam de non peccandi possibilitate quaerere existimet. Unde inter multa quibus id agit, etiam hoc dicit. Idem iterum repeto. „Ego dico posse esse hominem sine peccato. Tu quid „dicas? Non posse esse hominem sine peccato? „De posse, & non posse: non de esse, & non esse contendimus. Deinde nonnulla eorum, quae adversus eos de Scripturis proferri solent, ad istam quaestionem non pertinere, in qua quaeritur, possit ne an non possit homo esse sine peccato, jam commemorat: (f) „Nam nullus, inquit, mundus est a forde, & non est homo, qui non peccet, & non est „justus in terra, & non est, qui faciat bonum, & caetera his similia, inquit, ad non esse, non ad non posse proficiunt. Hujusmodi „enim exemplis ostenditur, quales homines quidam tempore aliquo „fuerint: non quod aliud esse non potuerint. Unde & jure inveniuntur esse culpabiles. Nam si idcirco tales fuerunt, quia aliud esse non „potuerunt, culpa carent. Videte quid dixerit. Ego autem dico parvulum natum in eo loco, ubi ei non potuit per baptismum subveniri morte praeventum, idcirco talem fuisse, id est, sine lavacro regenerationis exisse, quia esse aliud non potuit. Absolvat ergo eum & aperiatur ei contra sententiam Domini regnum coelorum (g) Sed non eum absolvit Apostolus, qui ait, Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Recte ergo ea damnatione,

(*) Ducimus.

(f) Job. 15.

(g) Rom. 5.

tione, quae per universam massam currit, non admittitur, in regnum coelorum: quamvis Christianus non solum non fuerit, sed nec esse potuerit. Sed non damnatur, inquiunt, quia in Adam peccasse omnes, non propter peccatum nascendi origine adtractum, sed propter imitationem dictum est. Si ergo ideo dicitur Adam auctor omnium, qui subsecuti sunt, peccatorum, quia primus in hominibus peccator fuit: cur non potius Abel, quam Christus, ponitur caput hominum justorum, quia primus in hominibus fuit justus? Sed de infante non loquor. Juvenis vel senex in ea regione defunctus est, ubi non potuit Christi nomen audire, potuit fieri justus per naturam & liberum arbitrium, an non potuit? Si potuisse dicunt, ecce quod est crucem Christi evacuare, (*) si sine illa quemquam per naturalem legem & voluntatis arbitrium justificari posse contendere. Dicamus & hic,, ergo Christus gratis mortuus est., Hoc enim omnes possent, etiamsi mortuus ille non esset., Et, si justii essent, quia vel-
lent, essent: non, quia justii esse non possent: Si autem sine Christi gratia justificari omnino non potuit, etiam justum si audet absolvat secundum verba sua: quia idcirco talis fuit, quod alius esse non potuit, culpa caruit. Sed objicit sibi quasi ab alio dictum: & ait.
,,Potest quidem esse, sed per Dei gratiam., Deinde, velut respondendo, subjungit., Ago humanitati tuae gratias, quod adsertionem meam,
,,quam dudum oppugnabas, non modo non oppugnare aut non confiteri solum contentus non es, verum etiam non refugis comprobare. Nam dicere, potest quidem, sed per illum, aut per illud, quid
,,aliud est, quam non solum consentire quod posset esse, verum etiam quomodo vel qualiter posset ostendere? Nullus itaque magis alius rei
,,possibilitatem adprobat, quam qui ejus etiam qualitatem fatetur, quia nec absque re qualitas esse potest., His dictis: iterum sibi objicit.
,,Sed tu, inquires, hoc in loco Dei gratiam, quandoquidem eam non commemoras, videris abnuere., Deinde respondet:,,Egone abnuo, qui
,,rem confitendo, confitear necesse, & per quod effici res potest: an tu, qui rem negando, & quidquid illud est, per quod res efficitur,
,,procul dubio negas?,, Oblitus est jam se illi respondere, qui rem non negat, cujus objectionem paulo ante proposuerat, dicentis: ,,potest

(*) Puto scribendum, *scilicet sine illa &c.*

„quidem esse, sed per Dei gratiam. Quomodo ergo illam, pro qua
 „iste multum laborat, possibilitatem negat, qui etiam dicit, potest
 „esse sed per Dei gratiam? Verumtamen quia isto dimisso, qui rem
 „jam confitetur, agit adhuc adversus eos, qui negant esse possibile
 „hominem esse sine peccato, quid ad nos? Contra quos vult agat,
 „dum tamen hoc confiteatur, quod impietate sceleratissima negatur,
 „sine gratia Dei hominem sine peccato esse non posse. Dicit ergo,
 „sive per gratiam, sive per adjutorium, sive per misericordiam, & quid-
 „quid illud est, per quod esse homo absque peccato potest, confitetur
 „quisquis rem ipsam fatetur. Fateor dilectioni vestrae cum istal e e-
 rem, laetitia repente perfusus sum, quod Dei gratiam non nega-
 ret, per quam solam homo justificari potest, hoc enim in disputa-
 tionibus talium maxime detestor & horreo, sed pergens legere caetera, pri-
 mo ex datis similitudinibus coepi habere suspectum. Ait enim, „Nunc si di-
 „xero, homo disputare potest, avis volare, lepus currere, & non et-
 „iam per quae haec effici possint commemoravero, id est, linguam, alas, pe-
 „des: num ego officiorum qualitates negavi, qui officia ipsa confessus sum? „
 Videtur certè haec eum commemorasse, quae natura valent, creata
 sunt enim haec membra hujusmodi naturis, lingua, alae, pedes, non
 tale aliquid posuit, quale de gratia intelligi volumus, sine qua homo
 non justificatur: ubi de sanandis, non de instituendis naturis agitur.
 Hinc jam ego sollicitus coepi legere & caetera, & me non falso com-
 peri suspicatum: quo priusquam veniam, videte quid dixerit. Cum
 tractaret quaestionem de differentia peccatorum, & objiceret sibi,
 quod quaedam saepe irruant, non posse cuncta vitari; negavit debere
 argui, ne levi quidem correptione, si vitari omnino non possunt: Scri-
 pturas utique non advertens Novi Testamenti, ubi didicimus, sicut Apo-
 stolus ait, (b) „Numquid dicet figmentum ei qui se finxit, quid me fe-
 „cisti sic? „Infirmitatis ei querela propriae virtutis ambitio est, quoniam
 occultè adjutorium Dei fastidit, qui peculiarem fortitudinem quaerit. Et
 hic diabolus est, qui dicit, viribus faciam. (i) Ego autem secundum A-
 posto-

(b) Rom. 9.

(i) 2 Cor. 12.

postolum, gloriabor semper in infirmitatibus meis: ut semper dicat cor meum Deo, (k) „In velamento alarum tuarum exultabo, adhaesit anima mea post te: me suscepit dextera tua., Unde & scriptum est, „Postulationes vestrae innotescant coram Deo: & pax Dei quae superat omnem mentem, custodiat corda & corpora vestra in Christo Jesu., Habeo itaque infirmitatem: & gaudeo in cognitione infirmitatis meae. Cum enim infirmor, tunc potens sum: potentem invocando Deum, qui me exaudit infirmum, qui nobis fidelissime repromisit: (l) „Ego autem vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Peculiare opus infirmitatis est, in omni loco semper orare, ut omnipotens Deus, qui spondit non deferere, etiam juvare non cesset. Ecce enim Scriptura clamat infirmis: „Quaerite Dominum & confirmamini: „quaerite faciem ejus semper. Cui respondet vera & pia confessio: (m) „Ecce „sicut oculi fervorum in manibus Dominorum suorum: ita oculi nostri „ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri., Magna & certa est de perfectione fiducia, cum omnipotens facit quod optat infirmus. Rursusque magna & certa est de confirmatione securitas, cum omnipotens servat, nec perdit infirmos, sicut scriptum est, (n) „Ei „autem qui potest omnia abundantius facere quam petimus & intelligimus, secundum virtutem qua operatur in nobis: ipsi gloria in „Christo Jesu., Quamobrem admonet Apostolus, „Quae sursum sunt „sapite, non quae super terram: mortui enim estis & vita vestra „abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus adparuerit vita „vestra, tunc & vos adparebitis cum ipso, in gloria., Vitae fructus est sanctitas: sanctitas vero est, esse sine peccato. Si ergo incorruptionis gloria abscondita est ab omnibus hominibus in hoc tempore, tu quomodo hoc eodem tempore ipsa incorruptione posse te superindui gloriaris? Sicut enim corruptionis principium fuit homini declinare in peccatum, ita incorruptionis initium erit, non habere peccatum. Quis ergo illud ante iudicium Dei abscondit, aut de sinu Christi abstulit, & tibi tradidit? An forte quia non meretur

(k) Psal. 62.

(l) Matt. 28.

(m) Psal. 122.

(n) Ephes. 3.

retur eam in futuro de manu Domini intelligis? Haec praesumimus instruit Paulus, & dicit, (n) „Cum autem mortale hoc induerit in-
 „mortalitatem: tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors
 „in victoriam. Ubi est mors victoria tua? Ubi est mors stimulus
 „tuus? Stimulus autem mortis peccatum est. „Per quod ostendit A-
 Postolus, nullo modo eatenus quemquam insultare posse morti atque
 Peccato, donec mortalitatem immortalitas, & corruptionem incor-
 ruptio consequatur: & ubi infirmitate deleta virtus perfecta succe-
 dit, ubi non erit masculus & foemina, sed erunt omnes similes an-
 gelis Dei. Porro autem si quis jam in tantum cumulum sanctitatis
 excrefcit, ut vivens in hac carne, vel masculum se esse, vel foe-
 minam nesciat, si jam plenissima sui puritate percepta, nec ha-
 bens vestimenta fordida, similis est angelis Dei, & si jam illa quae
 promissa est sanctis in speciem solis claritate circumdatur, digne hanc
 perfectionem non voce, sed habitu profitetur. Verumtamen prae-
 sumptio ista perditio est: quin potius hujusmodi homini expedit, ut
 non suum cor, sed Paulum, magistrum Gentium, audiat & sequatur,
 simulque oret cum eo, cui oranti respondeat Dominus: (o) „Sufficit
 „tibi gratia mea: virtus autem in infirmitate perficitur. „Itaque quod
 solum & in quo solo liberum arbitrium proficit: praebet se unus-
 quisque nostrum Deo terram voluntariam. (p) „Dei autem agricultura
 „sumus: Dei aedificatio sumus. „Mittat in agrum suum semen
 verbum, credat in corde, ipse plantet, ipse riget, ipse foecundet,
 ipse tribuat incrementum, qui est verus agricola. Quod solum tamen
 in nobis potest voluntaria devotio, ad continendam in se radicem semi-
 nis & nutriendos uberes partus fideliter subministret, semperque oratio-
 nibus suis agricolam suum, ne inimicus zizania superfeminare possit, ex-
 fuscitet. Haec sit ejus in opere Dei cooperatio, cum spe non dubia &
 caritate sincera. Ait enim Dominus Jesus: (q) „Ego sum vitis, vos
 „estis palmites: quodcumque habet, de vite habet. „(r) „Non enim,
 „inquit Apostolus, tu radicem portas, sed radix te. „Quid se ergo ex-
 tollit

(n) 1 Cor. 15.

(o) 2 Cor. 12.

(p) 1 Cor. 3.

(q) Joan. 15.

(r) Rom. 11.

tollit in fructibus, qui videntur in eo, cum totum pertineat ad vitem non solum ut possit, verumetiam ut sit? Alioquin excidetur & in ignem mittetur. Non enim palmes, sed vitis potest: & quod vitis potest, palmes ostendit. Sufficit ergo unicuique ut habeat. At vero unde & ubi habeat, & humiliter agnoscat, & patienter expetat: ne dum non habet, & habere se credit, idipsum quod habet auferatur ab eo. Primum hominem peccantem de paradiso ejecit Deus, deinde in cruce credentem primum in paradysum Christus induxit. Merito ergo quamdiu in Paradiso non sum, & in terra peregrinationis Adae maneo, sine peccato me esse non credo. Si autem in Paradysum gratia Dei traductus fuero: ibi perfectione mea, & morte superata, peccatoque deleta, aeternam in conspectu Dei potentiae ejus gloriam praedicabo. Haec ergo ut potui, beatissimi Sacerdotes, causa fidei & simplicitatis exposui. Non mihi succenseant, qui laeserunt, si in aliquo per comparationes nominum (*) titulantur. De quaestionibus vero aequanimiter ferant, magisque, si timorem Dei habent, gaudeant responsum fuisse quod verum est. Ego, teste Jesu Christo, odisse me fateor Haeresim, non Haereticum: sed, sicut justum est, interim propter Haeresim, Haereticum vito: quia & prohibui, & corripui. Detestetur & damnet, ore pariter ac manu, & cunctis fraternitatis vinculo haerebit: quia scriptum est, Invicem onera vestra portate: & sic adimplebitis legem Christi.

(*) fortè titillantur

F I N I S.

IN-

INDEX

R E R U M.

A.

A Bderitae propter ranas & mures sedes mu- tant.	206
Abegeses legatus Orodis.	412
Abydus oppidum.	113
Abraham quando natus.	7, 455
Abundantia rerum saepe causa malorum.	41
Acesines amnis.	190
Achaja subiecta Romanis.	482
Achajae descriptio.	23
Achajae diluvium ingens.	47
Achaei victi a Metello.	289, 290
Achillas dux regius.	421, 422
Achilleus rebellat in Aegypto.	527
— ejus mors.	527
Acropatus Mediae praefectus.	201
Acroceraunii montes.	19
Aetiacum bellum quando.	429
Aetius Varus a Caesare bello impetitur.	424
Adama civitas incendio coelesti deleta.	41
Adiabeni a Septimio Severo devicti.	500
Adherbal Africa expellitur.	321
Adrestae populi.	190
Adriaticus sinus.	24
Adrumetum oppid.	268
Aduatici adversus Caesarem.	390, 397
Aeacides rex Molossorum.	205
Aedes Salutis fulmine dissoluta.	221
Aegades insulae.	243
Aegeum mare.	32
Aegyptus superior.	17
— inferior quas Provincias habeat.	17
— ex omni fructu quintam partem solvit.	50
Aegypti fastidientia ubertas.	48
— septennis fames.	48, 50
Aegyptii ob scabiem suam Moysen expellunt.	49
Aegyptiorum decem plagae.	55
— plagae, cum Roman. calamitatibus collatae.	533, 534
— exercitus cum Rege interfectus, Hebraeis falvis.	56
Aelianus.	525
Aelia Hierosolyma vocata.	490
Aelius Pertinax imperator.	497

Aemilius dictator Fidenas cepit.	123
Aemilianus post invasam tyrannidem extin- ctus.	516
Aeneae profugi in Italiam adventus.	72
Aequi populi.	119
Aequorum bellum in Rom.	119, 156
Aestus solis insolitus	57
Aethiopes Gangines.	31
Aethiopica pestis dira.	51, 52
Aethiopicus Oceanus.	31
Aetnae flamma.	299
Aetna fumans.	124
Aetna mons ultra solitum exarsit.	318
Aetna flammam evomit.	311
Aetnae ignis multa vastat.	239
Africa populatur a Romanis.	240
Africae totius descriptio.	29, 38
— termini iidem qui & Europae.	10, 11
— principium a finibus Aegypti.	11
Africanum regnum quod.	454
Afrorum clades.	280
Agamemnon archipirata.	336
Agathocles Rex Siciliae.	228
— Pœnos superat.	230
Agefilaus.	148
— Thebanos superat.	151
Agis Lacedaemonius cum Antipatro congressus occubuit.	187
Agrigentum Siciliae civitas.	233
Agrigentini omnes sub corona venditi.	233
Agrippa contra Democham & Pompejum.	434
— multas onerarias naves Antonii cepit.	437
Alania regio.	23
Alani a Stilicone commoti.	567
Alaricus rex Gothorum.	90
Alba oppidum.	276
Albanorum situs.	19
— civitas oppugnata.	354
Albania ulterior.	22
Albini imp. interitus.	510
Alceta frater Perdiccae.	204
Alcibiades Dux.	128
— interitus.	134
Alamanni in Italiam irrumpunt.	518
— caesi a Constantio.	527
— caesi a Gratiano.	552
Alexander Magnus quando natus.	162

INDEX RERUM.

Alexander Magnus incerto patre, adultera matre.	184	Androgynus Romae visus.	293
— cum Dario pugnat.	182, 183	Andro Agathoclis frater.	229
— Achajae urbes & Theffaliae vestigales fecit.	181	Androgorius dux.	396
— Thebanos delevit.	180, 181	Anien fluvius.	260
— Atheniensib. bellum deprecantibus remissit.	180	Annibal Senior imperator Poenorum.	233
— post Darum Hyrcanos, Mardos, Parthos, multosque Barbaros subigit.	187, 188, 189	— fugit.	234
— saxum mirae asperitatis expugnat.	189	— lapidibus obruitur.	235
Alexandri temeritas.	191	Annibal, Amilcaris filius, Saguntum delet.	252
— interitus apud Babyloniam	193	— Roman. legatos à se abiecit.	ibid.
— gloria in Caesarem refusa.	416	— incommoda ab eo in Apennino perpeffa.	253
Alexandro mortuo varii bellorum tumultus.	201	— alterum oculum perdidit.	ibid.
Alexandrum totius orbis principes metuebant.	192, 193, 194, 446	— quando Flaminium circumvenerit.	254
Alexander Rex Epirotarum a Samnitib. victus.	167	— Romanos ad Cannas caedit.	256
— Cleopatram filiam Philippi uxorem accipit.	177	— caeditur.	258
— a Sabinis prostratus.	177	— ejus dictum.	261
— a Brutiis Lucanisque superatus.	187	— caput fratris ei objectum.	266
Alexandria in Aegypto condita.	184	— in Africam redire jussus.	267
— Caesar ea urbe potitus.	439	— a Scipione vincitur.	268
Allectus Carausum interficit.	526	— ad Antiochum migrat.	271
Allia fluvius.	141	— vincitur.	272
Allobroges Galli a Domitio victi.	318	— apud Prusiam regem se veneno necavit.	274
Amandus	525	Anni ab Adam usque ad Ninum.	7
Amasis Aegypti rex.	50	— ab Abraham ad Augustum.	7
Amazonum regio.	22	— à Nino usque quo Babylon coepta instaurari.	87
Amazonum & Cimmericorum in Asiam incurfus.	65	Antigono, Philippi filio, Phrygia major adsignatur.	201, 202
Ambiani populi.	390	— cupiditas in eo dominandi.	207
Ambiorix Cottam & Sabinum interficit.	397	— ejus mors.	208
Ambira rex.	192	Annulorum tres modii collecti ex occisis Romanorum.	256
Ambivariti.	392	Antigonus, Judaeae rex, Judaeos debellavit.	433
Ambrosius adparuit Mascelzeli in fomnis.	565	— a Ventidio vincitur.	433
Amilcar dux Poenorum.	237	Antiochia pene tota subruta terrae motu.	487
Amilcaris supplicium.	230	Antiochi bellum contra Po. Ro.	270
Amilcaris Annibalis patris interitus.	248	— clades.	272, 273
Amilcar cognomento Rhodanus.	228	Antiope & Menalippe ab Hercule retentae sunt.	67
Amnestia quid.	137	Antiope & Orithyia regno Amazonum praeerant.	ibid.
Amomum ubi nascatur.	20	Antipater matrem interimit.	207
Amphitryon tertius à Cecrope Athenis regnavit.	51	Antistius legatus Augusti.	445
Amphipolitana arx.	26	Antium oppidum	254, 345
Amulius Romuli avus.	368	Antoninus Pius imperator creatur.	491
Amulii pater Procas.	87	Antonini (Marci) benignitas erga suos.	494, 493
Amyntas dux Philippi.	177	— in Pannonia obitus.	494
Amyntas consobrinus Alexandri, ab eo occisus.	188	Antopini Veri interitus.	495
Amyntas dux Alexandri Bactrianos sortitur.	202	Antonius Caesari Augusto bellum denuntiari jubet.	492
Ancus Martius.	94	— gravissima fame pressus.	436
Andegavi.	392	— uxorem Octavianam repudiat.	ibid.
Andragatius comes Maximi è navi se praecipitat.	557	— à Caesare Octaviano vincitur.	437, 438

INDEX RERUM.

Antonius à Caesaris exercitu victus, seipsum in-	439	Arrybas rex Molossorum.	169
fuit.		Ars contra elephantes.	219
Apameam Lucullus vastat.	375	Arfaces rex Parthorum.	295
Aper focer Numeriani.	525	Artabanes Armeniae rex ab Antonio capitur.	436
Apis Argivis praefuit.	50	Artaces rex Iberiae.	380
Apollo Pythius quis.	418	Artaxerxes rex Persarum filius Darii.	138
Apollonia urbs.	206	bella quiescere praecepit in Graecia.	146
Apollonienses populi.	175	Artemidora regina Halicarnassi.	113
Appius Claudius decemvir.	121	Arthous Pelasgos fortitur.	203
Appius Claudius Censorinus.	417	Arudes populi Galliae.	389
Apulia.	24	Arusini campi.	219
Aquitania.	25	Aruns, Superbi filius, bello Vejentum Tarqui-	
Aquitanicus sinus.	ibid	nensiumque procubuit.	96
Aquitani caesi à Crasso.	394	Arzuges populi.	30
Arabes Septimius Severus superavit.	501	Asclepiodotus Allectum interficit.	526
Araxis fluvius.	104, 379	Asculum oppidum.	337
Arachosia regio.	14	à Pomp. obsessum.	337
Arbactus praefectus Medorum.	73, 74	Asia quousque extendatur.	13, 14, 15
Arbitrio Theodosium à periculis liberat.	560	Asiae minoris descriptio.	16
Arbis fluvius.	14	Asiae septentrionalis descriptio.	19
Arbogastes Eugenium tyrannum imperatorem		Asiae civitatibus terrae motu dirutis quid Tibe-	
creat.	559	rius praestiterit.	463
Arbogastis interitus.	561	Asia Gothorum inundatione deletur.	518
Arcades à Lacedaemoniis infestantur.	153	Astyages Medorum rex.	76
Arcadius pius princeps.	156	capitur.	77
Theodosio filio suo regnum tradidit.	563	Assyria regio.	14
Arca variorum venenorum Caligulae.	466	Assyriorum regnum per M. CLX. annos per L.	
Archelaus dux Mithridatis,	370, 371	reges actum.	60
Archelaus Mesopotamiam fortitur.	203	in Medos transfertur.	75
Archelais civitas.	506	diu stetit.	87
Archidamus dux Lacedaemoniorum.	153	Astra, quaedam hominum facta fugerunt.	62
Archimedes Syracusanus.	259	Astrixis mons.	31
Ardalio fluminis nomen.	565	Astura flumen.	445
Ardea oppidum.	95	Astures populus Hispaniae.	26, 444
Arduenna sylva.	400	Atalante civitas.	139
Arelatum civitas.	581	Ataulphus Alarico successit.	584
Aremorica gens.	406	Ataulphi decretum.	584
Argyraspidas in auxilium rogat Eumenes.	205	Attalus praefectus Arbaeti.	90
Ariarates Cappadociae rex.	275	Attalus dux Philippi.	177
Aricia oppidum.	345	Attalus, Rex Pergami, populum Romanum hae-	
Aricium oppidum.	345	redem scripsit.	305
Ariminum colonia.	415	Attalus tyrannus.	582
Arimini lux clara effulsit noctu.	250	Athanaricus Gothorum rex.	549
Ariobarzanes Cappadociae rex.	370	ejus interitus.	556
Ariobarzanes mons.	20	Athan munitissimam civitatem Lucullus diripuit.	375
Ariovistus à Caesare superatur.	389	Atheas, rex Scythiae.	175
Aristides Atheniensis Christianus.	488	Athenae civitas.	24
Aristobulus sacerdos & rex.	384	totaque Graecia capitur ab Archelao du-	
Aristonicus Attali frater.	308, 309	ce Mithridatis.	370
Arius haereticus.	541, 542	Athenienses vincuntur.	126
Armenia vastatur à Vologeso.	492	apud Siciliam confictati.	127
Armeniae pilae.	19	consumti magis in bello quo victi.	128
Armeniae aliquot provinciae amissae.	473	in Lacedaemoniorum potestatem cessere.	133
Armenes Nabidis filius.	270		
Arpi.	254		

INDEX RERUM.

A thenienses bellum cum Antipatro gerunt.	203	Baleares insulae a quo subactae.	318
Atheniensium praeclara amnestia.	467	Barcelona.	34
Attilii interitus.	241	Barcinon Hispan. urbs.	585
Attilius Regulus Liparam Melitamque evertit.	236	Basilus, alias Basillus.	116, 431
— Romam mittitur.	241	Bassianus Severi Sept. filius regnum adipiscitur.	505
Attyrus, alias Antyrus, rex Scytharum.	107	Basternae aquis deleti.	275
Atlas mons finis Africae.	12, 31	Basternarum cum Romanis pugna.	528
Atlanticus oceanus.	31	Batavi.	27
Atrebates populi.	390	Bebriacum.	475
Atrei & Thyestis odia.	62	Belgae adversus Caesarem.	391
Avasitarum fines.	12	Belgida urbs nobilis.	357
Aventinus mons.	122	Bellovaci cum LXX. millibus armatorum adver-	
Averni in Caesarem.	401	— fus Caesarem.	390
Augusti vocabulum primo Caesari inditum.	441	Bella civilia quinque Octav. Caes. gessit.	429
Augusto regnante natus est Christus.	448	Bella civilia consurgunt tempore Valeriani.	518
Augusto Caesare imperante pax per Christum u-		Bellua triginta stadiorum.	469
niverso orbi illuxit.	164	Bellum sociale totam commovit Italiam.	335
Augustus dominus dici noluit.	ibid.	Bellum in aditu Capitolii horridum.	333
Aulus Saturnini competitor.	333	Bellum robore, non numero confici.	132
Aulerci populi.	394	Bellum inter Athenienses & Cretenses.	62
Auloles seu Autoles populi.	31	Bellum inter Lapithas & Thessalos.	62
Aulon mare Cilicum.	32	Bellum inter Peloponneses & Athenienses ma-	
Aurelius Commodus Antonini filius.	492	— ximum.	79
Aurelius Antoninus Caracalla novercam suam		Bellum Lacedaem. contra Messenios.	80, 83
Juliam duxit uxorem.	505	Bellum Atheniensium in Lacedaemonios.	82, 83
Aurelius Alexander imperator.	507	Bellum Peloponnesium & Boeotiorum in Athe-	
Aurelianus imperator, vir industria militari ex-		— nientes.	84
cellentissimus.	521, 522	Bellum inter Sabinos & Rom.	93
— Romam antiquis terminis statuit.	521	Bellum Tarquiniensium adversus Rom.	96
— perit.	ibid.	Bellum exulum & fugitivorum.	119
Aurea domus Romae a Nerone condita, conflagrat.	487	Bellum civile apud Persas.	138
Auri & argenti multitudo.	326	Bellum Rom. adversus Samnites.	162
Autores caeteri tam Graeci quam Latini a Nino		Bellum Punicum post Pyrrhi secutum.	163
Orosius ab Adam scribere incipit.	6	Bellum Rom. adversus Latinos.	164, 165
Autrigones.	444	Bellum Philippi cum Athenien.	176
Axiarches Parapamenos fines Caucasi montis accipit.	202	Bellum Alexand. cum variis gentibus.	180. & deinceps.
		Bellum commilitonum Alexand.	207
B.		Bellum Tarentinorum adversus Rom.	214
B abylonem Cyrus evertit.	103	Bellum Pyrrhi contra Rom.	215
Babylonia a Nemrod condita, a Semiramide reparata.	102, 103	Bellum Punicum primum &c. quando.	224
Babylonis destructio fuit Romae aedificatio.	89	Bellum inter Annibalem & Scipionem.	268
Babylonis descriptio.	102	Bellum Macedonum cum Rom.	270
Babylonis & Romae collatio.	453	Bellum Achaicum.	289, 390
Babylonium regnum.	454	Bellum servile in Sicilia.	300
Bactriana ulterior & Indiae regiones tenuerunt suos praefectos.	202	Bellum Jugurthinum.	321
Bactriani populi.	20	Bellum civile Marianum & Mithridaticum.	341
Baccia oppidum.	293	Bellum Macedonicum.	355
Balaeus Assyrios regebat.	50	Bellum fugitivorum seu gladiatorum.	360
Baleares insulae.	25	Bellum Mithridaticum.	370
— insulae duae.	34	Bellum Cimbricum.	327
		Bellum civile Pompei quamdiu duraverit.	415
		Bellum Antonii cum Augusto Caesare.	416
		Bel-	

INDEX RERUM.

Bellum M. Antonii contra Parthos.	433	Caesar Helvetios, Tulingos, Latobroges, Rauracos, Boios aggreditur.	388
Bellum civile inter Maxentium & Constantinum.	537	— tres illi provinciae cum legionibus septem datae.	386
Bibliotheca Romana incensa.	496	— Sicambros & Ubios ab obsidione liberat.	395
Bibulus quis.	385	— Britannos & Suevos sibi subjecit.	395
Bithynia à Mithridate corripitur.	370	— in Italiam reverso eo Gallia in arma con-	401
Bituitus rex Avernorum.	319	jurat.	401
Biturigum civitas.	401	— strage horrenda Ambiorigis fines vastat.	406
Bocchus Jugurthae socius.	322	— pacata Gallia, legiones in hyberna di-	405, 406
— Maurorum rex.	322	misit.	407, 408
Boeotii vincuntur à Metello Rom. praet.	290	— Uxellodunum expugnat.	406, 407, 408
Boji à Roman. praefecto superati.	270	— Galliam expugnat.	406, 407, 408
Bogud Bocchi Maurorum regis filius.	351	— poscenti alterum consulatum, Marcellus	415
Boiorix.	331	obstitit.	420
Bonofus apud Agrippinam interfectus.	523	— acies contra Pompejum.	421
Boreum promontorium & flumen.	22	— viso Pompeji capite annuloque flevit.	422
Boreus Scythae.	446	— militum ejus Alexandriae strages.	422
Rosporani ab Agrippa superantur.	447	— in scapha aegre discedit.	422
Brennus dux Senonum.	140	— Alexandrinis regem reddidit.	423
Brigantia Galleciae civitas.	26	— Alexandriam sibi subjecit.	423
Brigitio, alias Bergentio oppidum.	550	— Pompeji nepotes filiamque Pompejam cum	424
Britannia.	27	multis aliis jubet occidi.	424
Britannia vallo distincta.	502	— ejus desperatio	424
Britanniam invadit Caesar.	395	— viginti & tribus vulneribus confossus in-	426
Britannica clades.	473	teriit.	426
Brundisium.	24	— eo occiso multa bella oriuntur.	426, 427
Brutii.	34	Caesar Julius metator imperii, non imp.	452
— pugnant contra Romanos.	200	Caesar Octavius, qui postea August. dictus.	429
Brutus Caesaris adversarius.	426, 429	— ejus animadversio in milites.	435
Brutus & Cassius sibi mortem consciverunt.	432	— Illyricum & Pannoniam, partemque Ita-	447
Bucephala urbs.	190	liae subegit.	437
Bulla oppidum.	352	— classis quanta contra Antonium.	437, 438
Bura, in Achaja terrae motu & diluvio perit.	155	— victoria ab Antonio.	437, 438
Burgundiones qui.	549	— sextum imperator, & quartum conf.	439
— unde dicti.	549	— quos occidi jussit.	439, 440
— à Stilicone commoti.	572	— profectio in Syriam.	440
Busiris impiissimus immolator.	287	— illi urbem ingredienti quid acciderit.	442
Busiridis crudelis hospitalitas.	52	— beneficentia.	442
Byrsa arx.	280	— Janum primum clausit.	441
Byzantium oppidum.	30	— iterum aperuit.	444
— à Philippo obsessum.	174	— secundo clausit.	445
— a Pausania condita urbs, post a Constan-	174	— tertium clausit.	448
— tino aucta, Constantinopolis dicta est.	482	— in Hispanias proficiscitur.	444
— quo tempore Rom. paruit.		— post bellum Cantabricum Ro. rediit.	446
		— graviter ferens reip. cladem, quid clama-	447
		verit.	448
		— suis plurimas leges statuit.	425
		Caesonius.	406
		Caninius (Cajus) hosti se offert.	292
		Cajus Vetilius praetor.	336
		C. Servius praetor.	339
		C. Gabinius legatus.	426
		C. Cassius Caesaris intersector.	
			C. Ju-
Caecilius praetor interiit.	200		
Caecilius a Caesare descivit.	417		
Caepio a Vestinis & Marfis occisus.	337		
Caeraesi populi.	391		
Caesarea barbaris in praedam data.	551		
Caesariensis Mauritania.	31		
Caesar (Cajus Julius) aerarium publicum spolia-	415		
vit.	391		
— Galbam in Veragros mittit.			

INDEX RERUM.

C. Julius Caesar quo tempore consul.	386	Carpathos insula.	33
C. Toranius.	431	Cartalo sacerdos Herculis à patre suspenditur.	226
Cajus nepos Augusti.	458		
C. Caligula Caes. quando regnare coepit.	463	Carthaginensium perfidia.	222
—— ut deum se coli praecepit.	465	Carthaginis descriptio.	279, 280
—— fororibus stupratis etiam exilium im-		—— deletio.	280
fuit.	465	Carthago condita ante Romam septuaginta an-	
Ca. Caligulae hominis ante se omnium flagitio-		nis.	225
fissimi dictum.	463, 464	—— à Romanis restitui iussa.	315
—— interitus.	465	—— nova capta.	263
C. Sulpitius dictator Gallos superat.	160	Carthaginenses inter caetera mala etiam pesti-	
Calagurris oppidum.	357	lencia laborabant.	225
Calama urbs.	321	—— exercitus peste confectus.	226
Calcartium, alias Alearsum, vel Chalearsum lacus.	12	—— deletus exercitus apud Siciliam.	256
		—— à Pyrrho rege superati sunt.	230
Calenus ager.	221	—— pacem a Regulo poscunt.	238
Caleti populi.	390	—— pacem à Romanis exorant.	243
Calligicum alias Caligardamana promontorium.	12	—— pensionem annuam Romanis pendunt.	243.
			244
Callisthenem philosophum Alexander quod se		—— tradiderunt Romanis arma.	279
non adoraverit, occidit.	188, 189	Cassander filius Antipatri stipatoribus regis sa-	
Calocerus à Constantino opprimitur.	540	tellitibusque praeficitur.	202
Calpe promontorium.	31	—— Cariam possidet.	202
Calpurnius Flamma.	235	—— dux Menandri.	205
Calpurnius Fornix.	306	Cassii magnanimitas.	413
Calypso insula.	30	Cassiopea insula.	24
Cambyses, Cyri filius, cunctam Aegypti religio-		Cassivellaunus dux.	396
nem abiecit.	106	Caspium mare.	22
Camerina urbs Siciliae.	235	Caspianus mons.	22
Campani & Sidicini à Romanis defenduntur.	162	Castoris locus.	475
Campanorum exercitus adversus Gallos.	249	Castor Mithridatis praefectus.	380
Cantabri ubi.	26	Catabathmos locus non procul à castris Alexan-	
—— caesi à Crasso.	394	dri Magni.	12, 30
—— victi à Caesare fuerunt.	444, 445	Cathippi oppidum.	20
Cappadocia & Paphlagonia Eumeni data.	202	Catilina incesti accusatur.	376
Cappadocia à Vologeso vastatur.	492	Catilinae conjuratio.	385
Capparonia, virgo Vestalis, laqueo se perimit.	224	Catanenses foedus cum Syracusanis ineunt.	124
Capene.	254	Catanensium legati lugubres eunt Athenas.	124
Capra urbs ab Hercule Phoenice condita.	322	Catana urbs igne oppressa.	318
Capraria insula.	564	Catti à Druso devicti.	446
Capua Campaniae civitas capta.	162	Cato reditum Metelli promulgavit.	334
Capuanorum principes mortem sibi veneno con-		Cato apud Uticam se occidit.	423
seiverunt.	262	Catulus Catilinam, incesti reum protegit.	376
Capuae oppugnatio per Milonem.	417	Caucasus mons.	13, 22
Caralitani populi.	33	Celtiberi.	26
Carausius rebellat in Britannia.	526	Cenapum oppidum.	401
—— à Maximiano occidi jubetur.	526	Centenius Penula.	258
Carrae oppidum.	412, 505	Cenomanni adversum Caesarem castra metantur.	390
Carinus Carini imperatoris filius.	523	—— à Lucio Fulvio victi.	270
Carisius Rom. legatos superavit.	445	Cephalenia insula.	24
Carnuntum.	494	Cerdo magister Marcionis.	491
Carnutes populi.	406	Cesena Piceni civitas.	265
Carpathium mare.	32	Cesorix.	331
Carpathii contra Phoronaem regem Argivo-		Chajesta urbs.	402
rum & Parapaseos.	46	Chalcedon oppidum.	313
Carporum invasio.	528	Charoeades dux exercitus.	125
Carus Narbonensis imperator.	523	Char-	

INDEX RERUM.

Carrinatis copias Q. Metel. cecidit.	348	Cleopatra regnum Aegypti à Caesare accipit.	423
Carrinatem praetorem Romanum Sulla jugulavit.	351	— ex Alex. occurrit Antonio.	437
Cherufci populi.	446	— fuga ejus.	437
Chorasinii populi.	188	— serpentis morfu, quem adhibuit, interit.	439
Christus quando natus.	428, 457	Cleophridis reginae regna.	190
Christo crucifixo maximus terrae motus factus.	462	Climax mons.	16
Christianis permittitur Hierosolymas inhabitare.	490	Clivus Publicius.	317
Christianis parsum tempore irruptionis Gothorum in Romam.	574	Clipeus aureus in curia, in capitolio statua aurea, Claudio decreta est.	521
Christianorum persecutiones.	492, 493	Clitus ab Alex. venabulo transfossus.	188
— prima persecutio sub Nerone.	472, 473	Clodius Albinus Juliani socius.	502
— persecutio secunda sub Flavio Domitiano.	483	Cloeliae virginis audacia.	97
— persecutio tertia sub Ulpio Trajano.	486, 487	Clupea Romanis dedita.	336
— persecutio quarta sub M. Antonino & Vero.	492	Clusia oppidum.	140
— persecutio quinta sub Severo.	501	Cottiae Alpes.	25
— persecutio sexta per Maximinum.	509	Cochem Parthiae urbem Carus capit.	523
— septima persecutio sub Decio.	515, 516	Coela quid.	417
— octava persecutio sub Valeriano.	517	Coelum ardet apud Thuscus.	259
— nona persecutio sub Aureliano.	522	Colophonii populi.	372
— decima persecutio sub Diocletiano omnium inmanissima.	528	Collina porta.	260
Chrysorrheas flumen.	21	Collatio populi Israëlici & Christiani, item Aegyptiaci & Romani.	532
Crixi & Spartaci bellum Gladiatorium.	360, 361	Colossae terrae motu conciderunt.	473
Cibala.	538	Comagene redacta in provinciam Romanis paruit.	482
Cilicia.	32	Commodus suscipitur ab Antonino patre in regnum.	495
— Romanis legibus paruit.	482	— ejus interitus.	496
— à Pub. Servilio penè deleta.	358	Condruſi populi.	390
Cilicinus finus.	32	Conjuratio servorum navaliumque sociorum.	234
Cimbri a Mario victi.	330	Conjuratio Claudiana.	121
Cimbricarum mulierum pugna.	332	Conon dux Atheniensium.	131
Cimmericum mare.	22	— ab exilio in ducem electus.	131
Cimmerii & Amazones invadunt Asiam.	79	— ejus sollicitudo & fides.	132
Cinna cum Mario Urbem ingreditur.	345	— ab Lacedaemoniis victus ad Euagoram, Cypri regem, confugit.	132
— interfectus.	345	Consentia oppidum.	360
Circum requirunt Romani.	44	Constantinopolis dedicatur.	540
Cirta oppidum.	267, 322	Constantinopolitana prodigia.	155, 156
Claudius Marcellus Syracusas capit.	259	Constantius a Diocletiano Caesar legitur.	526
Claudius scriptor historiarum.	270	— & Galerius Romanum imperium primi diviserunt.	529
Claudicus Cimbrorum rex captus.	331	— in Britannia mortem obiit.	529
Claudii, Romani ducis in Macedonia, interitus.	358	Constantinus Magnus gubernacula imperii à patre Constantio suscipit.	530
Claudius Caesar venenum Caligulae jussit in mare demergi.	466	— primus imperator Christianus excepto Philippo.	537
— ab Augusto quartus.	466, 467	— omnes post se imperatores habuit Christianos excepto Juliano.	537
— expeditio in Britanniam.	468	— filii ejus Caesares sunt creati.	539
— Judaeos Urbe expulit.	469	— bene dispositis rebus moritur.	541
— fugiens furorem plebis, per pseudothyrum intravit in palatium.	470	Constantinus, Constantius, Constans imperatores.	541
— veneno interiit.	470	Constantinus dum fratrem Constantem bello infectatur, occisus est.	542
Claudius Drusus bellum gerit contra Germanos.	446	Constantinus imperator Britannorum.	576
Cleochares Spado.	376	M m m m	Con-

INDEX RERUM.

Constans ex monacho imperator.	581	Domitius.	99, 199
— occiditur à Gerontio.	581	Cn. Duillius.	233
Constantius Ario adest.	542	Ebutius.	119
— interitus ejus.	543	Fabius.	41, 76
Constantius comes Constantinum imperatorem		M. Fabius.	98
occidit.	581	Q. Fabius.	232
Consules quando creati.	95	Fabius Gurgus.	199, 218
CONSULES ROMANI		Q. Fabius Labeo.	273
Man. Acilius Capito.	310	Fabius Maximus.	196, 199
Man. Acilius Glabrio.	272	Q. Fabius Maximus.	257, 264
P. Aelius Pactus.	268, 289	Q. Fabius Maximus Servilianus.	293
M. Aemilius.	311	Flaminius.	251, 255, 269
M. Aemilius.	371	Fulvius.	248
L. Aemilius Catulus.	249	C. Fulvius.	307
M. Aemilius Lepidus.	275, 295	Cn. Fulvius.	260
L. Aemilius Papus.	249	Fulvius Flaccus.	248, 250
L. Aemilius Paullus.	239, 256, 276	M. Fulvius Flaccus.	311
C. Antonius.	383	Sex. Fulvius Flaccus.	299
L. Apulejus.	440	M. Fulvius Nobilior.	273
C. Aquillius Florus.	234	Q. Fulvius Nobilior.	239
Manius Aquillius.	310	C. Furius Pacilus.	240
C. Attilius Bulbus.	245	Geganius.	98
Attilius Calatinus.	235	Gellius.	360
Attilius Regulus.	236, 241, 249	C. Genutius Clepsina.	218
C. Attilius Regulus.	249	L. Genutius.	157
Aurelius Cotta.	240	A. Hirtius.	430
L. Aurelius Orestes.	311	C. Hostilius Mancinus.	292, 295, 296
L. Caecilius Metellus.	240, 293	C. Julius Caesar.	385
L. Caecilius Metellus.	315	C. Julius Caesar Octavianus Imp. quinquies	
Q. Caecilius Metellus.	293	Cos.	440
L. Calpurnius Bestia.	321	Sex. Julius Caesar.	335
L. Calpurnius Piso.	307	C. Junius.	242
Q. Calpurnius Piso.	299	M. Junius Brutus.	96, 97
Cassius.	359	M. Licinius Crassus.	412
C. Cassius Longinus.	275	P. Licinius Crassus Dives.	266
L. Cassius.	326	P. Licinius Crassus.	275, 308
Appius Claudius.	232, 293, 294, 352	L. Licinius Lucullus.	276, 360
M. Claudius Marcellus.	165, 251, 262, 264, 271, 273, 415	M. Livius Salinator.	264
Claudius Nero.	264	Q. Lutatius Catulus.	243, 144
Claudius Pulcher.	242	Lutatius Catulus.	330
Appius Claudius Pulcher.	293	Aulus Manlius.	244
Cornelius Cinna.	345	M. Manlius.	279, 280
Cn. Cornelius Asina.	233	C. Manlius.	327
Cornelius Dolabella.	99, 199	Cn. Manlius.	98
Cn. Cornelius Lentulus.	268, 281, 289	M. Manlius.	98
Cornelius Lentulus.	360	T. Manlius Torquatus.	164, 245, 250
L. Cornellus Scipio.	234	Manlius Vulso.	241
P. Cornelius Scipio.	251, 252	C. Marcius Censorinus.	279
P. Cornelius Scipio Africanus.	253, 266, 272, 300	L. Marcius Censorinus.	279
P. Cornelius Scipio Nasica.	321	Q. Marcius.	320
L. Cornelius Sulla.	339, 340	L. Marcius Philippus.	335
Curius.	199	Q. Marcius Philippus.	273
Curius Dentatus.	219	C. Marius.	322, 328, 332
Decius Murena.	164, 196	C. Marius C. Marii F.	348, 351
Decius Mus.	164, 196	P. Minucius.	78, 98, 272
		Minucius Rufus.	251
		P. Mu-	

INDEX RERUM.

P. Mucius Scaevola.	275	Creticum mare.	24. 32
L. Mummius.	281. 289	Crispus a patre Constantino interficitur.	539
Opimius.	316	Ctesiphon urbs Parthorum nobilissima.	519
Papirius.	179. 196	Cumanus procurator Judaeae.	469
Perpenna.	309	Curio Catonem Sicilia expulit.	416
M. Plautius Hypseus.	311	Cyclades insulae.	33
Cn. Pompejus Magnus.	412	— numero quinquaginta tres.	33
Cn. Pompejus Strabo.	337	Cyclopus patria.	123
Postumius.	248	Cydnus amnis.	182
Aulus Postumius Albinus.	179. 276	Cypros insula.	32
L. Porcius Cato.	337	Cyrus Astyagem armis infestat.	76
M. Porcius Cato.	271	— totum Orientem populatur.	100. 101
Titus Quinctius Flaminius.	269. 315	— Assyrios Babyloniosque invadit.	100
P. Rupilius.	307	— Lydiam invadit.	103
Rutilius.	236	— Scythis bellum intulit.	104
Sempronius.	222	— ejus astutia.	104. 105
Sempronius Blaesus.	240	— occiditur.	105
T. Sempronius Gracchus.	245. 257	Cyrus junior, filius Darii, Joniae Lydiaeque praepositus.	131
P. Sempronius Longus.	253	— in praelio contra fratrem oppressus finem certamini dedit.	138
T. Sempronius Longus.	252. 271	Cythera insula.	32
C. Sempronius Tuditanus.	310		
Servilius.	119		
Servilius Caepio.	240		
P. Servilius.	352		
Q. Servilius.	119. 157		
P. Sulpicius.	260		
C. Terentius Varro.	256. 296		
M. Terentius Varro Lucullus.	359		
Tertullus.	582		
M. Tullius Cicero.	383		
P. Valerius Falto.	245		
Valerius Flaccus.	165		
L. Valerius Flaccus.	271		
P. Valerius Laevinus.	215. 262		
Veturius.	179		
Correus, dux Bellovacorum	98		
Corcyra.	417		
— capta.	437		
Corinthus everfio.	291		
Corinthus finus.	24		
Cornelia mater Gracchi.	317		
Corsica insula angulosa.	34		
Cosyra insula.	351		
Cossus dux Caesaris.	446		
Cotta, legatus Caesaris, a Gallis caesus.	398		
Cothonem ingreditur Scipio.	281		
Cothebas dux Judaeorum.	490		
Crassus (M. Licinius) templum Hierosolymorum spoliatur.	412		
Crassi (P. Licinii) interitus.	309		
Cremera fluvius.	141		
Cremona oppidum.	270		
Croesus capitur.	103		
Creta insula ubi.	32		
Cretae longitudo & latitudo.	32		
Cretenses filios Atheniensium Minotauro jecerunt.	62		
		Dacia	23
		Daci populi.	188. 446
		Daci a legatis Domitiani bello adpetiti.	483
		Daedali montes.	190
		Dagusa aliis Dascusa civitas.	5
		Dalmatae.	446
		Dalmatia.	23
		Dalmatius Caesar.	541
		— ejus interitus.	541
		Damasippi crudelitas.	347. 348
		Danai parricidium.	58
		Danaus regno pulsus Argos concessit.	58
		Danubius fluvius	24
		— qui & Ister dicitur.	275
		Dara fluvius.	18
		Dardania.	24
		Darius Hystaspis, Cambyfi succedit & rex eligitur.	106. 107
		— Scythas bello adgreditur.	108
		— Asiam & Macedoniam domuit, Ionas superavit, Athenienses adgreditur.	108
		— moritur.	109
		Darius Nothus cum Lacedaemoniis foedus paciscitur.	128
		Darius Codomannus, rex Persarum, Alexandrum adgreditur.	181
		— multa millia militum Alexandro opponit, & vincitur.	182. 183. 185
		— ejus interitus.	186
		Dascusa, alias Dagusa civitas.	15
		Dastracus mons.	378
		Decentii & Magnentii interitus.	544
		Decem plagae Aegyptiorum cum calamitatibus	
		M m m m 2	Ro.

INDEX RERUM.

Romanorum collatae.	533. 534. & seqq.
Decius cum filio Caesare interficitur.	515. 516
Decius civilis belli incentor & repressor occisus Philippis imperium invasit.	515
Decius Junius dictator.	257
Decii interitus.	196
Decius Brutus.	430
Dejotarus rex Gallograeciae.	374
Deletio humani generis sub Noe.	36
Demaratus Lacedaemonius.	109
Demetrius Philippi Macedonum regis filius obses Romam missus.	270
Demetrius, Rex Syriae, capitur a Mithridate.	295
Demosthenes dux.	295
Demosthenes orator.	180
Demochas ab Agrippa victus.	434
Deucalionis regis fabula.	51
Diablintres.	292
Diadumenus filius Opili Macrini.	506
Dianae Tauricae litora.	287
Diapolites Amasis rex Aegyptiorum.	50
Dictator Romae creatur.	97
Didymus & Verinianus fratres.	576
Dieus dux Achaeorum.	290
Diocletianus contra Alexandrinos usus immoderate victoria.	527
— ab exercitu electus imp.	525
— depofuit potestatem imperii.	528.
Diocles, Medorum rex, vir armis experientissimus.	76
Diogenes Archelai filius occisus.	371
Diarpaneus Dacorum rex.	483
Dolobella, in Illyrico vincitur.	416
— a senatu hostis pronuntiatur.	431.
Domitianus Titii frater fit imperator.	483
— se dominum ac deum vocari, coli, scribique jussit.	483
— libidinis intemperatia quaecunque facile perpetravit.	483
— triumphat falso.	483
— genus David exquiri atque interfici jussit.	484
— persequitur Christianos.	484
— interitus ejus & sepultura ignominiosissima.	484
Drangae populi.	187
Drepanum civitas.	242
Dumnacus dux.	406
Dyrrachium.	415

E.

E boracum oppidum.	502. 503
Ebraeorum fugientium numerus.	56
— transitus per mare rubrum.	56

Eburones populi.	394
Eburonices.	394
Ebusus insula.	34
Ecbatana caput Parthici regni.	380
Ecclesia Christianorum subdita Romanis.	533
Edesa oppidum.	505
Edures.	389
Elephanti numero viginti a Pyrrho in Italiam investiti.	215
— multi interfecti Hasdrubale contra Romanos pugnante.	240. 241
— quomodo necati.	265
Elis Graeciae civitas.	92
Elissa Carthaginem condidit.	225
Emodi montes.	13.
Eous Indus.	446
Epaminondas Philippi praeceptor.	150. 168
— Lacedaemoniorum victor.	151. 152. 153
Epaminonda mortuo gravis perditio subsequuta est Thebarum.	154
Epidaurius coluber cum Aesculapii lapide Romam advehitur.	198
Epiphania quando observabatur.	442
Ephefii excluderunt Mithridatem.	372
Esernia oppidum.	337
Eteocles.	62
Euagoras.	132
Eucherius filius Stiliconis.	571
— ejus caedes.	572
Eudoxus Arianus.	548
Euergetae populi.	187
Eugenius tyrannus.	559
— captus atque interfectus.	561
Eumachus dux Mithridatis.	373
Eumenes rex Asiae sive Pergami.	275
Eumenes dux quondam Alexandri victus ad Antig. pertrahitur.	205
Euphrates fossarum opera meabilis.	101
— fluvius.	102
Euphratis ortus.	19
Europa a flumine Tanai incipit.	11
Europae descriptio.	23. 24. 25
Eurucha rex Molossorum.	169
Eurydice Aridei regis Maced. uxor.	205
Eurydice mater Philippi.	168
Eurylochus.	188
Eurylochus dux Athenien. in Sicilia occiditur.	127
Eurymedon.	126

F.

F abiorum familiae occasus.	99
Fabii Maximi egregium factum.	199
Fabius historicus.	249
Fabius Maximus dictator.	255
Fabius	255

INDEX RERUM.

[illegible]

INDEX RERUM

Gothi poscunt sibi mitti doctores Christianos.	554	jecit.	281
Gothi demersi.	585	Hedui populi.	401
Gothi cujusdam Christiani factum.	574	Helena Adiabenorum regina.	469
Gothia.	23	Helena concubina Constantii.	529
— quod Romania.	585	Helena raptus causa excidii Trojani.	70
Gothorum deletio per Constantinum Magnum	540	Helena nomen oppidi.	543
Gothorum captivorum vilitas.	570	Hellespontus.	34
Gracchi interitus.	306	Heraclianus alias Heraclius consulatum adeptus est.	581
Gracchorum seditiones Romae.	304	Heracliana navium multitudo & interitus.	583
Gracchus reipublicae pernicies.	345	Heraclea urbs Campaniae.	215
Graecia tota à Philippo domita.	169	Herculis columnae.	11
— perdit libertatem.	174	Hercules Menalippe reddita arma Reginae pretium redemptionis accipit.	67
— depopulata à Bruto & Cassio.	432	Hercules Alexandri filius.	205. 206
— inundatione Gothorum deletur.	518	Hercynio rex Aegyptiorum.	148
Grotianus imperator Valentiniani filius.	549	Herdonius dux exsulum.	119
— imperator fretus Christi potentia hostes superavit.	552	Herodes rex Judaeae Christum necare decrevit.	457
— Theodosium legit imperatorem.	555	Herodes Albanorum rex.	379. 380
— Maximi dolo occiditur.	557	Hesperii montes.	31
Gratiani tyranni interitus.	576	Hetrusci, Umbri, Samnites Galli, conspirarunt contra Romanos.	196
Gyndes fluvius secundae post Euphratem magnitudinis.	101	Hetrusci iterum cum aliis contra Romanos conspirant.	199
H.			
H Adrianus imperator restaurat aliquot civitates.	488	Hierapolis terraemotu periit.	473
— consobrinae Trajani filius.	488	Hiero rex Syracusanus.	232. 233
— pater patriae adpellatur.	489	Hierosolyma reparatur ab Aelio Hadriano.	490
— reipublicam justissimis legibus ordinavit.	489	Hierta Numidia rex.	351
— Christianos incolumes servari voluit.	489. 490	Hippolyte à Theseo matrimonio poscitur.	67
— per Quadratum, discipulum Apostolorum, instructus.	488	Hippo Regius civitas.	31
— Sauromatas vicit.	488	Hircilides dux Atheniensium.	147
— Judaeos ultima caede perdomuit.	490	Hirtulei cum Metello congressus.	356
Hadrumetum civitas.	31	Hispania trigona universa.	25. 26
Hanno vir quidam Carthaginiensis.	227	Homeri laus in describenda Trojana obsidione.	70
— quibus cruciatibus adfectus.	218	Homo post peccatum juste punitur.	36
Hanno imperator Carthaginiensis.	233	Honorius Augustus frater Arcadii.	563
Hanno à Carthaginiensibus in locum Annibalis subrogatus.	236	Honoriaci qui.	139
Hannones duo imperatores Poenorum.	239	Honorius imperator omnes tyrannos extinguere jubet.	140
Hannonis fuga.	243	Humana omnia vetustate consumuntur.	104
Hanno Amilcaris filius interficitur.	266	Hunni ubi.	21
Harpalo summa belli committitur.	76	Hunorum gens adversus Gothos.	552
Hasdrubal novus Carthaginiensis imperator.	240	Hibernia insula.	25
Hasdrubal cum paucis elephantis aufugit.	241	Hydaspes fluvius.	14. 295
Hasdrubal rex ultro se dedit Romanis.	281	Hydaspis populi.	187
Hasdrubalis uxor in medium incendium se		Himera urbs.	127
		Hyrcani populi.	20
		— ab Alexandro Mag. subjugati.	187
		Hyrcanus sacerdos Judaeorum.	384
I.			
		Iani portae clausae quando.	7
		Iani portae obserantur.	263
			12.

INDEX RERUM.

Ianium tamquam arcem occupavit Flaccus.	316	Ifficus sinus.	32
Iani portae apertae sunt per Augustum.	444	Israclitarum synagoga subdita Aegyptiis.	533
Iani portae tertio à Caesare clausae.	448	Isthmos locus, ubi Corinthus est.	24
Iani portae apertae per Gordianum.	511	Istria regio.	24
Ianus secundo clausus à Caesare quarto post Urbem conditam.	445	Istriani populi.	175
_____ patefactus Augusto sene.	456	Istri populi.	251
_____ sexto clausus à Vespasiano & Tito imperatoribus.	431	Italiae descriptio.	24. 25
Ibericum pelagus.	34	Italica Beticae urbs.	356
Icarium mare.	32	Ituraci perdomiti a Pompejo.	384
Ignis incertae originis.	244	Juba percussori jugulum praebuit.	423
Ilerda oppidum.	356	Judacilus dux Picentum.	338
Ilium à Fimbria deletum.	372	Judaei a Pompejo domiti.	384
Ilienſes Fimbriam repulerant.	372	_____ diversas terrarum partes bello adgreduntur.	490
Ilyrii Roman. legatos interficiunt.	248	_____ eorum caedes in Alexandria & Mesopotamia.	490
Ilyrici.	446	_____ ab Hadriano ultima caede adfecti.	490
Ilyricus.	386	_____ compeſcuit eos Septimius Severus.	500
Imaus mons.	21	_____ in Hyrcania ad Caspium mare habitantes.	162
Imilco rex Carthageniensum.	226	_____ Roma expelluntur.	469
_____ mortem ſibi conſcivit.	227	_____ in Carmelo monte.	478
Imperatores duo creati.	516	Judaeorum perſecutio.	464
Incendium aliquantarum aedium Romae.	575	_____ caedes in Hieroſolymis.	480
_____ Romae, Tito Veſpaſiano imperante.	482	_____ clades poſt Chriſti paſſionem ortae.	262
_____ Capitoli, ſub Lucio Antonino Commodo.	496	Jugurthae bellum cum Romanis	321. 322.
_____ aliud aedem Veſtae & palatium plurimanque urbis partem concremavit.	496	_____ de Roma elogium	323 &c.
Indiae fines & gentes.	13. 14	Julianus jurisperitus.	321
Indicus oceanus qua parte.	13	_____ interfecto Pertinace invaſit imperium.	497
Indis intulit bellum Semiramis.	38	Julianus Caesar juratus hoſtis Chriſtianorum.	497
India ab Alexandro domita.	189. 190	_____ ejus perfidia.	546
Indus fluvius.	13	_____ ejus interitus.	546
Induciomarſus Trevirorum princeps.	399	_____ impius imperator,	545
Innocentius Romae episcopus tempore obſidionis Gothorum à Roma abſuit.	573	Junius dictator ſceleratos homines militiae mancipavit adverſus Annibalem.	257
Inſubres Galli a Coſſ. Rom. Torquato & Flacco victi.	250	Juſtinus philoſophus.	491
Inſubres à L. Fulvio ſuperati ſunt.	270	Juventius praetor.	281
Intemperantiae dandum quod miſere vivimus	90	L.	
Invidia rectum non videt.	231	L Abienus, dux Caesaris, Gallos comprimit.	399
Johannes Apoſtolus in Patmo exſulat.	484	L Labienus tribunus occiditur.	396
_____ ab exſilio liberatus Epheſum rediit.	485	Lacedaemoniorum dominandi libido.	154
Iones à Perſis deficient.	113	Lacedaemonii Arcades invadunt.	153
Ionium mare.	24	_____ ne proles deficeret, promiſcuae omnium feminarum concubitus permittunt.	81
Joſeph quo tempore in Aegypto.	48	_____ opibus exhaustis vincuntur.	84
_____ magicas artes puichre calluit.	48	_____ eorum ambitio.	147
_____ ejus ſolertia,	48. 49.	_____ eorum ſtatus inclinatus.	150
Jovianus Caesar foedus cum Sapore pepigit.	547	Laches Athenienſium dux.	125
Joviani interitus.	547	Lamachus dux exercitus Athen. in Sicilia,	126
Jovis fabula.	453	_____ occiditur.	126
Jovinus occubuit.	581	Lampedo regina Amazonum.	65
Iphicrates dux Athenienſium,	151	Lana de nubibus pluvia deſluxit.	549
Iſauria.	16	Lancia oppidum.	445
Iſauri a Servilio ſubacti,	359		

INDEX RERUM.

[illegible]

INDEX RERUM.

Maeotis palus.	11. 22	Mazeus dux exsulum.	216
Marcus Marius dux exercitus Mithridatis.	373	Medea Colchorum regina.	62
Marcus Antoninus Verus cum Aurelio Commodo imperium suscipit.	492	Medeam dentes serpentis sevisse dicunt.	427
Marcus Antoninus solus reipublicae praefuit.	492	Media regio.	427
Marcus Aurelius Antoninus Elagabalus imperator.	507	Mediolanum capitur.	251
_____ sacerdos Heliogabali	507	Medorum imperii finis.	77
_____ templi obscoenissimus.	507	Medullium mons.	445
_____ ejus interitus.	507	Melitam Attilius evertit.	236
Mardi subacti ab Alexandro Magno.	183, 191	Memarmeli mons.	19
Mardonii consilium.	113	Memmius quaestor Pompeji.	357
Mardonius Xerxis praefectus Olynthum expugnat.	116	Menapii ubi.	27
_____ fugere compellitur.	ibid.	_____ bellum gerunt contra Caesarem.	390. 392
Maris Caspii ortus.	22	_____ vincuntur a Caesare.	399
Marii scelera.	344	Menecrates dux Pompeji.	433
Marii fratris supplicium.	350	Meroe insula.	17
Marius & Cinna invadunt rempublicam.	342. 343	Mesopotamia ubi.	14
Marius moritur.	345	Messana nobilis Siciliae civitas.	232. 434
Marius tyrannus invasit imperium.	519	Metapontum oppidum.	360
Marinus comes Marcellinum occidit.	583	Metaurus flumen.	265
Marfi populi.	336	Metelli pietas in deos.	245
Marforum octo millia interfecti.	337	Metellus in exilium missus.	332
Marrucini populi.	336	Metellus, praetor Siciliae, Cretam evertit.	378
Mascezel Christianorum orationibus vincit.	564	Metius Tusculanus.	165
Mascezelis animus pius in inpium mutatus.	566	Metii Suffetii supplicium.	94
Masiniussa rex Numidia.	280	Methona urbs.	169
Massagetae populi.	19	_____ eam expugnavit Agrippa.	438
Massiliam venit Caesar.	416	Metridera civitas.	565
Maurinus Hispanus.	194	Metrophanes regius praetor.	373
Mauritania ab Amilcare infestatur.	239	Mevania insula.	28
Mauritania Tingitana.	31	Micipsa Numidarum rex.	321
Mauritania Sitiphenfis.	31	Milvius pons.	538
Mauritanicum pelagus.	34	Miletopolis civitas.	372
Maximianus Hercules Caesar.	525	Milae insulae.	434
_____ ex Caesare factus Augustus.	526	Minus fluvius.	445
_____ imperium resignavit.	528	Minutia virgo Vestalis.	165
_____ ex Augusto privatus tyrannidem arripuit.	537	Minutius quartae legionis primus hastatus.	216
_____ ejus interitus Massiliae.	538	Minutius Fundanus proconsul.	488
Maximianus Galerius Caesar legitur.	526	Minocynobellinus.	464
Maximinus parti orientali praeficitur a Galerio.	529	Minturnae oppidum.	306. 342
Maxentium, filium Herculi, praetoriani milites Augustum vocaverunt.	537	Mithridates, Parthorum rex, Babyloniam confinesque regiones subegit.	295
Maxentii obitus.	537	Mithridates, Ponti rex, Cappadociam invadit.	372
Maximus, imperator ab exercitu creatus.	509	Mithridatem proprius filius persequitur.	381
Maximus vir probus & strenuus & Augusto dignus, nisi per tyrannidem emerisset.	556	Mithridaticae cladis spatium.	371
_____ Gratianum perimit.	557	Mithridatis dictum in filium.	381
_____ Germanorum terror.	558	_____ exercitus pars caesa.	373
_____ occisus.	558. 559	_____ filii occiduntur.	381
Maximus tyrannus in Hispania exulat.	581	_____ exitus.	382
		Moena libertus Pompeji.	433
		_____ ab Agrippa circumventus.	434
		Moesia descriptio.	23
		Moessii.	446
		Moguntiacum.	508
		Monachi Aegyptiaci interfecti.	551
		Monarchia quid.	442
		Monstrosus puer Romae natus.	299
		Morini populi.	27

INDEX RERUM.

Morini contra Caesarem bellum gerunt.	390.	Nisibis oppidum.	347
Mos veterum scriptorum in reticendo caesorum apud victores numero.	392 216	Nisibin urbem Lucullus cepit.	377
Moses filius Joseph.	48	Noe quo tempore vixerit.	36
— dux exulum sacra Aegyptiorum abstulisse fertur.	49	Norici.	446
Mossylon emporium.	17	Noricus.	24
Mulieres Sycambrorum, filios collisos in ora hostium jaciebant.	446	Nuchal fluvius.	18
Mulieres, patria profugae, multas civitates deleverunt.	68	Nama Pompilius.	246
Munda urbs.	424	Numantiae obsidio & situs.	302
Mundi divisio in tres partes.	10	Numantini rogati facere foedus cum Mancino.	276
Mursa urbs.	544	Numantinorum & Romanorum fugiendi vicissitudo.	298. 301
Musolani populi.	446	Numerianus Cari imperatoris filius.	524
Mutina urbs.	430	Numitoris pater Procas.	87
Mutinense bellum.	429	Numidiam Amilcar invadit.	239
Mutius Scaevola.	97	Numidicus sinus.	34
Myrtoum mare.	24	Nysam urbem adiit Alexander.	189
Myrina civitas.	487		
Myson urbs.	375		
N.			
Nabathaei.	16	O.	
Nabis dux Lacedaemoniorum.	270	Obsidius imperator Italicus.	340
Nabuchodonosor.	88	Oceanus Indicus.	13
Narbonensis provincia.	25	— Sericus.	13
Narfeus rex Persarum orientales bello premit.	527. 528	Ochus qui & Artaxerxes dictus est.	162
Nathabres (alias Nafabres)	30	Ocrinum oppidum.	95
Nemetes populi.	389	Octavia soror Caesaris Augusti.	436
Neoptolemus & Eumenes inter se digladiantur.	204	Octavius & Libo Dolabellam vicerunt.	416
Nepotianus Caesar a Magnentianis ducibus oppressus.	544	Octavius Salonas oppugnare adgreditur.	417
Nero Caesar ab Aug. quintus, Caligulae sectator.	471	Octavius (qui postea Augustus dictus est) Caesar.	428
— primus Christianos suppliciis affecit.	472	Octodorus vicus.	391
Neroni incendium Romae voluptati fuit.	471	Odenatus Persas devicit, Syriam defendit, Mesopotamiam recepit &c.	519
Neronis interitus.	473	Oedipus interfector patris.	61
Nerva a Petronio & Parthenio imperator creatus.	484	Oenomaus praeficitur exercitui Phocensium.	170
— omnes exfules revocavit.	485	Ogyges Eleusinae conditor.	47
— ejus obitus.	485	Olympias Alexandri Magni mater.	167
Nervii a Caesare vincuntur.	399	— uxor Philippi.	168
— indomita feritate populi.	390	— crudelitatis suae poenas luit.	206
Nicanor Parthos adquisivit.	202 203	Olympus mons.	273
Nicenum concilium.	539	Olynthus oppidum.	172
Nicias dux Atheniensium.	126. 127	— illud expugnat Philippus.	172
Nicopolis condita a Pompejo.	380	Omnia praesentia sordent humanae mutabilitati.	155
Nicomedes Bithyniae rex.	308. 370	Omnis potestas & ordinatio a deo.	86
Nicomedia civitas.	372	Ophellas rex Cyrenarum.	230
Ninus Beli filius regis Assyriorum.	6	Opilius Macrinus imperator.	506
— Magnus rex dicitur.	7	— ejus interitus.	506
		Opuntiorum civitas subversa terrae motu.	487
		Orbem terrae totius veteres limbo Oceani circumdatum statuerunt triquadrum.	10
		Orcades insulae.	28
		— a Claudio Tiberio Imp. Rom. subactae.	468
		Orgetorix Germanorum princeps;	386
			Ori-

INDEX RERUM.

Oritorum civitas terraemotu subversa.	487	Parymae populi.	188
Orithyia, filia Marpesiae reginae, in regno Amazono- num successit.	66	Pasiadrae gentes.	21
Orithyiam ob singularem virtutis bellicae glo- riam Hercules timuit.	<i>ibidem.</i>	Passidae (alias Passalae).	190
Osages dux Parthorum interfectus.	413	Pausanias dux Lacedaemoniorum.	150
Oscobares mons.	20	Pax per totum orbem.	7
Ossibus humanis qui loco poculorum utebantur.	358	— ecclesiae reddita.	583
Ossimii populi.	95	Peligni populi.	337. 385
Otho Galbam cum Pisone jugulavit.	474	Pelopis, filii Tantali, fabula.	61
— Romae imperium simul atque arma ra- puit.	475	— contra Dardanum atque Trojanos cer- tamen.	61
— sibi mortem intulit.	475	Peneus amnis.	420
Otium discordias nutrit.	130	Pentapolis & Libya Cyrenaica.	29
Ottorogorra flumen.	13. 21	Pentapolis regio igne coelesti combusta.	40
Ottorogorra civitas.	21	Penthesileae in Trojano bello virtus.	67
P.		Perdiccas Ariarathi Cappadocum regi bellum intulit.	203
Pacorus rex Persarum & Parthorum occidi- tur.	433	— contra Antigonum digladiatur.	204
Pacuvius primipilaris.	392	Perdiccae focer Mediae praeponitur.	201
Padus.	250	Pergamus oppidum.	310
Palaephatus scriptor.	61	Perganio pirata.	376
Palaepharsalus.	420	Pericles & Sophocles duces electi ab Athenien- sibus.	83
Palinuri promontorium.	240	Perillus taurum aeneum suo malo fecit.	78
Pamphylia a Publio Servilio expugnata & pe- ne deleta.	358	Persae apud campos Marathonios vincuntur.	108. 109
Pamphylicum mare.	32	— a Perseo vocati sunt.	60
Pandionis fuga.	61	— Constantinopolim miserunt legatos ad Theodosium pro pace impetranda.	556
Panhormus oppidum Siciliae.	240	Persarum clades.	181. 183. 186
Pannonia.	24	— regnum Macedonibus cessit.	186
Pannonii.	447	Perseus e Graecia veniens Asiam vastat.	60
— a Tiberio privigno Cesaris deleti.	447	Persis regio.	14
Pantheon Romae fulmine concrematum.	487	Persicum, aurum prima virtutis Graecae cor- ruptio.	116
Paphlagonia a Mithridate vastatur.	370	Persepolis capitur.	185
Papius Mutilus imperator.	336	Personarum acceptor non est deus.	554
Papyrius, bellicosissimus Romanorum, destinatur dux contra Alexandrum Magnum.	180	Perusinum bellum.	429
— bellum adversum Samnitas gessit.	179	Pescennius Niger.	499
Parapasi (alias Paraphassii).	45	Pestilentia generalis post persecutionem Decii.	516
Parchoatras mons Armeniae.	19	Petra, Arabum urbs, a Pompejo capta.	384
Paraetonium civitas.	11. 439	Petrus apostolus quando Romam venerit.	466.
Parmenio dux Philippi.	177	Petri & Pauli supplicium.	467
— trucidatus.	188	Petrejus seipsum interfecit.	473
Paropamisadae populi.	21	Peucestes Babylonios accipit.	424
Paropameni populi.	188	Phaetontis fabula.	203
Parthau mons.	20	Phasis oppidum.	57
Parthia regio.	14	Phalaris Siculus tyrannide Agrigentinos depo- pulator.	358
Parthi.	19	Pharnabazus.	77
— Augusto supplices.	447	Pharnaces a Caesare vincitur.	148
— superati a Septimio Severo.	501	Pharus ubi.	423
— Mesopotamiam auferunt, Syriamque corrodunt.	518	Philenorum arae.	422
Parthorum pax cum Romanis.	7	Philippus Amyntae filius Macedoniae rex.	167
Parthyene regio.	21	— ab Epaminonda instituitur.	168
		— bellum cum Atheniensibus gessit.	168
		— dolus ejusdem.	171
		N n n n 2	Phi-

INDEX RERUM.

Philippus Cappadociam sibi subdit.	171	_____ in Africam transgreditur.	351
_____ perfidia ejusdem.	172	_____ exercitus ejus quantus.	356
_____ perfidia in Phocenses.	173	_____ bellum contra Caesarem gerit.	419, 420
_____ crudelitas in suos.	173	_____ muros Hierosolymorum evertit.	384
_____ piraticam adgreditur.	175	_____ Hispaniam devicit.	414
_____ Scythiam adgressus vicit.	175	_____ exercitus quantus contra Caesarem.	420
_____ à Triballis vulneratus.	175	_____ fuga & interitus.	420
_____ Atheniensibus bellum infert.	176	Pompejus Bithynicus occisus.	421
_____ Thebanos & Lacedaemonios vincit.	176	Pontius dux Samnitium.	179
_____ saevitia in superatos.	176	Pontus inundatione Gothorum deletur.	518
_____ interitus ejusdem.	177	Popedius Italicus imperator.	340
Philippus Alex. dux, Hyrcanos fortitur.	203	Popilia virgo viva defossa.	109
Pilippense bellum Caesaris Octaviani.	429	Populus ad mortem Caesaris multum commo-	426
Philippus ex imperatoribus primus Christianus.	513	tus.	336
Philippus imp. cum filio Philippo Decii fraude	515	Populor. Italicor. conjuratio in Romanos.	210
interfectus.	170	Porca caesa solent iniri foedera.	337, 339
Philomelus dux exercitus Phocensis.	60	Porcius Cato praetor.	96
Philomena soror Prognos.	201	Porfenna rex Hetruscorum.	189
Philo dux Alex. Illyrios accipit.	188	Porus Indorum rex.	339
Philotas trucidatur.	201	Postumius Albinus consularis.	519
Philotas dux Alex. Ciliciam tenuit.	274	Postumius in Gallia invasit tyrannidem.	523
Philopoemenes dux Achivorum.	204	Probus imperator.	87
Pithon Agenoris filius in colonias mittitur.	170	Procas Amulii & Numitoris pater.	548
Phocensium pugna cum Thebanis.	384	Procopius tyrannus occiditur.	523
Phoenix à Pompejo adgressa.	75	Proculus a Probo interfectus.	221
Phraortes Medorum rex.	203	Prodigia quaedam obscoena Romae visa.	222
Phrataphernes Armenios adipiscitur.	222	_____ iterum Romae visa.	250
Picentes a Romanis vincuntur.	336	_____ dira Romae.	254
_____ iterum contra Romanos insurgunt.	250	_____ tempore Annibalis Romae.	335
Picenum regio.	406	_____ perterruerunt Romanos.	336
Pictones populi.	460	Prodigium infamissimum.	315
Pilatus Tiberio de miraculis Christi scripsit.	460	_____ visum ante restitutam Carthaginem.	325
Pilati interitus.	465	_____ obscoenum.	60
Piratae à Pompejo oppressi.	378	Prognos facinus.	214
Pitane civitas.	487	Proletarii qui.	431
Piso adversus Vindelicos missus.	447	Proscriptionis tabulam quis primum induxit.	349
Piso nobilis adolescens à Galba adoptatur.	474	Pseudothyrsus.	470
Placentia oppidum.	270, 275	Psylli adhibiti Cleopatrae.	439
Placidia Theodosii filia Ataulpho nupsit.	576	Ptolemaeus Lagi Aegyptum & Africae Arabiae-	201
Placidiae probitas.	585	que partem sorte accipit.	204
Plagae Aegyptiorum decem.	533, 534	_____ Perdiccae occurrere parat.	207
Plotius legatus Porcii.	337	_____ & Cassander ineunt cum Lysimacho &	207
Plynos & Scolopithus regii juvenes.	64	Seleuco societatem.	310
Poeni vincuntur à Romanis in Sicilia.	232	_____ à Demetrio victus.	423
Polenta oppidum.	356	Ptolemaeus regno pulsus.	523
Polybius auctor.	270	Ptolemaeus ultimus, Aegypti rex, perit.	332
Polynices.	62	Publius Annius Tacitus adeptus imp.	350
Polyperchon occiditur.	204	Pub. Metius satelles Marii.	272
Pometia oppidum.	95	Pub. Laetorius senator.	331
Pomp. a Numantinis profligatur.	295	Pub. Digitius praetor.	466
Pompejus Strabo cum Sertorio conflixit.	343	Publicius Malleolus matrem interfecit.	242
_____ fulmine tactus interiit.	344	Pugio inscriptus liber C. Caligulae.	510
Pompejus Magnus a Sertorio fugatus.	357	Punica classis Italiam vastat.	Pydna
_____ Metelli reditum promulgat.	334	Pupienus Maximini interfector, interfectus.	

INDEX RERUM.

Pydna urbs. 205
 Pylaemenes rex Paphlagoniae. 370
 Pyrenaei montes. 252
 Pyrrhus maximus Ro. nominis hostis. 162
 — regnum Macedoniae adfectat. 209
 — Tarentinis auxilio venit. 215
 — cum Rom. consulibus pugnat. 217, 218
 — vulneratus cessit e praelio. 218
 — apud Argos interiit. 219

Q.

Quadi & Sarmatae Pannonias depopulantur. 518
 Quadratus discip. Apostolorum instituit Hadrianum imperatorem. 488
 Quinquegentiani infestant Africam. 526
 — a Maximiano Augusto perdomiti. 526
 Quintius Cincinnatus dictator. 121
 Quintus Metellus Numidicus. 332
 Qu. Fabii Max. parricidium. 328
 Quintilius Varus cum tribus legionibus deletus. 448
 Quintillus Clodio mortuo imperator electus. 521

R.

Racilius. 445
 Ravenna urbs. 415
 Regna partium mundi quatuor. 454
 Regulus Carthag. bello oppressit. 236
 Reliquiae vestigiaque curruum in Rubro mari. 56
 Respub. quando sub rv. principib. fuerit. 538
 Rhadagaisus Gothorum rex immanissimus. 567, 568
 — captus atque interfectus. 570
 Rhea Sylvia mater Romuli & Remi. 368
 Rhegium urbs. 355
 Rhegini nefarie a praesidio Romano oppressi. 124
 Rhenus fluvius. 23
 Rhetia. 24
 Rhetiam fortitus Claud. Drusus. 445
 Rhodii ad deditionem coacti a Cassio. 432
 Rhodus insula. 32
 — ante Ophiusa. 47
 — provincia Romana fit. 482
 Rhoxane nurus Olympiadis. 205
 Rhutubi portus, civitas. 27
 Rhiphaei montes. 11
 Roma spoliata a Gothis & Alarico rege. 90
 — quo tempore condita. 92

— peste intolerabili corripitur. 119, 198
 — pestilentia ibi ingens. 223
 — divinitus contra Annibalem conservata. 260, 261
 — afflicta ob Christianos persecutos. 474
 — igne incerto fere absumta. 414
 — Christi nutu aucta & perfecta. 449
 — deprae data per Alaricum regem Gothorum. 573, 574
 Romae pestis inaudita. 157
 — aliquot loca fulmine diruta sunt. 139
 Romana clades apud Cannas. 157
 Romanarum matronarum facinus. 166
 Romania quod Gothia. 585
 Romani post Jani portas clausas adfliguntur. 163
 — fidem Samnitibus datam infringunt. 179
 — conterriti, tutius rati pluribus se bel-
 lis implicare quam gravibus. 196
 — a Samnitibus bello victi. 197
 — horrenda peste corripuntur. 21
 — contra Pyrrhum pugnant. 217, 219
 — consultant de relinquenda Italia. 257
 — destituti quatuor gravissima bella susti-
 nuerunt. 227
 — metu Annibalis consternati. 260
 — plus damni passi quam commodi. 285
 — injuste Mancinum dederunt Nu-
 mantinis. 297
 — adversum Cimbro Teutones &c. pu-
 gnant. 328, 329
 — opitulantibus Germanis vicerunt. 424
 Romanis sitientibus pluvia insperata subvenit. 324
 Romanorum clades & victoriae. 156
 — foedus cum Carthaginiensibus. 161
 — ignominia. 179
 — multi oborta coeli tempestate pericli-
 tantur. 217
 — ad Camerinam urbem periculum. 235
 — naufragium circa Palinuri promonto-
 rium. 239
 — scelesti sacrificia. 248
 — fuga turpis. 250
 — exigua victoria. 303
 — extrema inopia. 340
 — consternatio in pugna fugitivorum. 360
 — quot vulnerati & caesi in bello pira-
 tarum. 379
 — in adversitatibus tolerantia. 398
 — apud Carras clades. 413
 — imperium ad extremos terminos ter-
 rae dilatatum. 414
 Nn nn 3 Ro.

INDEX RERUM.

Romanorum legiones sub jugum missae.	473	Sauli pagano duci summa belli commissa est.	567
_____ siti subventum à Christianis.	494	Saxones à Valentiniano oppressi.	549
_____ decem calamitates.	533, 534	Scenae fluminis ostium.	28
Romanum regnum cum Babylonio collatum.	454	Scipio Annibali primus in Hispania occurrit.	253
Romanus exercitus ad Rhodanum periit.	414	Scipiones Hasdrubalem opprimunt.	257
Romuli mater.	87	_____ ambo à fratre Hasdrubalis interfecti sunt.	262
Romuli facinora.	92	Scipio adolescens in Hispania proconsule mittitur.	263
Romulus parens Romae.	367	Scipio Nasica theatri structuram impedit.	277
Roxolani, alias Rhobasci.	11	Scipio semet jugulavit.	424
Rubico fluvius.	415	Scyllaceum.	433
Rufini & Stiliconis molitiones.	567	Scynus Susianam gentem accipit.	201
Rusicada civitas.	31	Scythae populi.	21
Rutilii integritas.	334	_____ Vesore superato, totam pene Aegyptum populati sunt.	63
S.		_____ Asiam perdomitam uestigalem fecere.	64
Sabinorum innumeri capti & caesi.	199	_____ quindecim annis inmorati Asiae, re- vocantur per uxores.	64
Sabinum, Vespasiani fratrem, cum multis alijs Vitellius in interitum dedit.	476	Scythicae gentes à Theodosio vincuntur.	555
Sabinus domesticus Heracliani.	582	Scythicum mare.	22
Sabinus, legatus Caesaris, ab Ambiorige occisus.	196	Scordisci populi.	358
Sadrocottus dux.	207	Scribonius successor Claudii.	358
Saguntum Hispaniae civitas.	252	Sebastianus tyrannus.	581
Saguntum pervenit Caesar.	424	Seboim divinitus exusta.	41
Salassos Gallos quis vicerit.	293	Seditio orta Romae.	332
Salaminam, urbem Cypri, deleverunt Judaei.	488	Seduni populi.	391
Sallustius.	416	Segisama.	445
Sasinarum lacus.	31	Segericus Gothorum rex.	585
Samara promontorium.	13	Segor quare exstincta.	41
Samaritas Severus Sept. perdomuit.	500	Sejanus praefectus Tiberii.	460
Samnites apud Caudinas furculas Romanos ca- piunt.	178, 179	Seleucia ab Marco Antonino capitur.	492
_____ victores turpiter tractarunt Romanos.	179	Seleucia, Assyriae urbis, situs.	492
_____ cum Senonibus Gallis, &c. contra Ro- man.	198, 336	Seleucus archipirata.	375
_____ à Pompejo obsidionem passi.	338	Seleucus & Lyfimachus Antigoni hostes.	207
Samothracia Rom. subiecta imperio.	482	_____ jam senes inter se digladiantur.	209
Saphris vicus.	20	Seleuco Antiochi filio cessit summa castrorum.	202
Sardanapalus ultimus Assyriorum rex.	73	Semiramis, uxor Nini, regnum administravit.	38, 39
_____ ab Arbacte praefecto superatur.	73, 74	_____ Aethiopiam suo regno adjecit.	38
Sardi populi.	34	_____ Babyloniam condidit.	89
Sardinia insula.	34	Semiramidis lex scelestæ & libido.	39
_____ rebellis opprimitur.	245	Sempronia uxor Scipionis.	311
Sardum mare.	34	Senatus Rom. Christianos exterminari praece- pit.	460
Sarmatae.	446	Senones Galli bellum gerunt contra Rom. 200.	336
_____ Pannonias depopulantur.	518	Septimius Severus Pertinax imperator.	498
Sarmaticus oceanus.	11	Septimium Severum ultio divina insequitur.	501
Sarnus fluvius.	254	Septimii Severi interitus.	503
Sarus & Uldin Hunnorum & Gothorum du- ces.	569	Serenus Granius legatus.	488
Satricum Papyrius expugnat.	180	Sericus oceanus.	22
Saturninus Aulum Numium occidit.	332	Sergius Galba à Lusitanis victus.	277
Saturninus à Probo oppressus.	523	Serpens mirae magnitudinis.	236
Saufejus occiditur.	333	Serpens quomodo ingreditur.	237
		Sertorius belli civilis incentor.	343
		Ser-	

INDEX RERUM.

Sertorius cum Pompejo digladiatur.	<i>ibid.</i>	Sybos Alexander superavit.	189
— Hispaniam invadit.	355	Sycambri.	446
Servius Tullius.	94	Sylla Eferniam mittitur.	337
Severus Caesar Italiae praeficitur.	529	— Marium fugat.	342
— gesta ejus & obitus.	537	— dictaturam deponit.	352
Sextilia viva defossa.	219	— periclitanti patriae succurrit.	346
Sextus Pompejus omnem oram Italiae vastavit.	433	— à senatoribus revocatus.	346
— occiditur.	436	Syllae & Marii filii conflictus.	348
Sibyllini libri consuluntur.	198	Syllana caedes.	349
Sicilia insula quot habeat promontoria.	33	Sylvanum Constantius oppressit.	541
Sicilia tyrannorum nutrix.	123	Syracusana civitas.	33
Siculum bellum.	433	Syracusani à Romanis superati.	233, 234
Sidicini & Campani à Romanis tutantur.	162	Syria quas provincias habeat.	14
Sidicinum castellum.	260	— aegre à Rom. retenta.	473
Sidon Phoenicis provinciae urbs deleta.	162	— à Vologese rege Parthorum vastatur.	492
Signa in coelo & terra nativitatis Christi.	443	Syriacoele à Pompejo petitur.	384
Signa diversarum urbium dirutarum.	518	Syriae & Phoenices pelago Cypres cingitur.	32
Silaris fluvius.	361	Syrmium.	523
Sillaces Parthorum praefectus.	413	Syrtes majores.	30
Sinope urbs.	365	Syrtes minores.	30
Sinuessa oppidum.	95, 306		
Sinuessanus ager.	260	T.	
Siphax dux Carthaginensium capitur.	267	Tagus fluvius.	278
Sitiphenis Mauritania.	31	Tanais amnis.	22, 188
Smyrnaei contra Mithridatem.	372	Tantali regis Phrygii facta turpia.	61
Socrates veneno interemtus.	137	Taprobane insula.	14
Sodoma exusta.	41	Tarentini Rom. classem invadunt	214
Sontiates populi.	394	— mortuo Pyrrho Romam sollicitant ar-	
Sophocles tragoediarum scriptor.	83	— mis.	220
Sothimus rex à Cajo Sentio superatus.	340	Tarquinius Priscus.	94
Spartacus Thrax.	360	Tarquinius Superbus.	94
Spartani destituti ab omnibus tabuerunt.	151	Tarraco citerioris Hispan. urbs.	446
Spartanorum virtus in hoste oppugnando.	111	Taurominitani.	33
Stafanor Drangas & Argaeos fortitur.	202	Taurominium captum.	307, 434
Statilius Taurus.	433	Taurus mons.	186, 358
Sthenelas, pulsus à Danao.	59	Taurus Caesaris praefectus.	435
Stoechades insulae.	25	Taxiles Seras habuit.	202
Stilico comes sub imperatore Honorio impera-	571	Telchises & Carpathii adversus Phoronaem bel-	
— bat.	571	— la gerunt.	45
— filium Eucherium substituere in imperium	571, 572	Telefinus.	351
— nitebatur.	571, 572	Templum Tarentini Jovis.	217
Stiliconis & Ruffini molitiones.	567	Tencteri populi.	446
Stiliconis interitus.	272	Tenedos insula.	32
Stratonice urbs.	309	Terentius comicus.	269
Subagrae, alias Sabarcae, populi.	191	Tereus proprium filium comedit.	60
Subventana, quae & Tripolitana, provincia.	30	Terraemotus in Achaja.	155
Suessiones L. millia armatorum adversus Caesa-	390	— in Sicilia.	139
— rem educunt.	390	— in Syria.	529
Suevi populi.	389	— per totum terrarum orbem factus.	548
— à Claud. Druso superati.	446	— in Caria & Rhodo.	250
— à Stilicone commoti.	571	— ingens in Italia.	255
Suevorum LIII. gentes.	23	— in Bosporo.	380
Sulcanum oppidum.	275	— quatuor urb. Asiae subvertit.	487
Surena Parthorum dux.	413	— sub Ario Haeretico.	542
Sybyrtio decernuntur Arachosii Gedrosique.	202	Terrae praeruptae hiatus Romae.	188
		Terzaga urbs.	280
			Te

INDEX RERUM.

Tetricus Aquitaniae praefes.	519	Titus Quintius dictator.	166
Teutobodus occisus.	329	Titus dux Antonii.	436
Thalestris five Minothaea.	182	Titus eversa Hierusalem Janum claudit.	455
Thapsus oppidum.	423	— à patre relictus in obsidione Hierosolymorum templum oppugnat.	479
Theanum flumen.	340	— imp. ab exercitu pronuntiatus templum incendit.	480
Thebani Spartanos bello excipiunt.	150	— imperii ejus anno nono tres civitates perierunt.	482
— victoria potiti Spartam contendunt.	152	— tranquillitas ejus in imperio administrando.	484
— cum Epaminonda Lacedaemoniam invadunt.	152	— interiit in eadem villa qua pater.	482
Thebaste civitas.	565	Titus Labienus.	425
Themistocles dux Atheniensium Xerxem vicit.	112, 113	Titurius Sabinus quos vicerit.	394
Themistocles Iones revocat à ferendo auxilio Xerxi.	113	Tolenus flumen.	376
Themiscyrii campi.	16	Tolosa urbs Galliae.	326
Theodora ducitur à Constantio.	526	Tomyris regina.	104, 105
Theodosia urbs.	11	Torquatus (Titus) à Caesare infestatur.	419
Theodosius comes pater Theodosii imp.	551	— occiditur.	424
Theodosius Hispanus imperator.	551, 555	Trajanus apud Seleuciam exstinctus.	488
— Constantinopolim victor intravit.	556	— eum in regnum adoptat Nerva.	484
— Arcadium filium adsciscit in regnum.	556	— ejus imperium & res gestae.	486
— fide magis quam copiis vicit.	557	Tralliani populi.	372
Theodosii felix victoria.	559, 560	Trafimenus lacus.	255
— fiducia in Christum.	560	Trebia fluvius.	253
— mors.	562	Treboci populi.	389
Theramenes trucidatur.	134	Trebonius praefectus exercitus Caesaris.	416
Thessalonice mater Antipatri.	208	Trebonius unus ex interfectoribus Caesaris.	431
Thessaliae maior pars absunta illuvie aquarum.	51	Trevirorum copiae à Labieno interficiuntur.	400
Thessaliam Philippus invadit.	168	Triballi contra Philippum.	175
Thissaphernes praefectus Lydiae.	129, 147	Tributum pretium pacis.	286
Thracia in Propontide.	23	Triginta tres duces Alexandri exstincti.	209
Thraciae sacra crudelia.	287	Triginta equites Roman. proscripti.	431
Thrasylbuli adhortatio.	135	Trinobantum civitas.	96
Thrasylbulus exul.	134	Tripolitana provincia.	30
Thule insula.	27	Troglodytae populi.	30
Thuscorum pugna sub C. Martio.	160	Tuba Christianae militiae.	574
Thyatira.	372	Tullius proscibitur ab Antonio.	431
Thyestis & Atrei parricidia.	61	Tullo Hostilio imperante rara pax Romae.	247
Tiberis inundatio insolita.	244	Tullus Hostilius.	93
Tiberius Caesar quando imp. adeptus.	459	Tumultus variorum bellorum.	516
— gravi modestia reipublicae praefuit.	459	Turbo ventorum magnus Romanis auxiliatur.	560, 561
— saevitia ejus in Christianorum persecutores.	460	Turmodi.	444
— Sejanum praefectum interfecit.	461	Tyrannidis natura.	577
— filios suos veneno perdidit.	461	Tyrrhenicum mare.	33
— juventutem Judaeorum in gravioris coeli provincias relegavit.	463	Tyrrheni maris insulae.	32
— ejus interitus.	463	Tyrtaeus poeta Atheniensis à Lacedaemoniis bello praeficitur.	82
Tigranes Mithridatis socius.	377	Tyrus autor originis Carthaginis.	228
Tigranocerta urbs.	377	— capta ab Alexandro.	184
Tigris flumen.	19	V.	
Tigurinorum caedes.	328	Vacaudae populi.	525
Tiresus Celticus princeps.	304	Vaccei populi.	26, 300, 744
Titus Tatius.	93	Valentinus haeresiarches.	491
Titus Quintius Praenestinos vincit.	156		Va.

INDEX RERUM.

Valens, frater Valentiniani, particeps regni.	548	Vienna urbs.	559
— ab Eudoxo haeretico baptizatus.	548	Vindalium oppidum.	318
— ejus crudelitas in Christianos.	551	Vindelici populi.	447
— episcopos caeterosque sanctos ab exilio revocavit.	551, 552	Vinnius mons.	445
— ejus obitus.	553	Virgilii sententia in primo Aeneid.	212
— haeticus.	554	Virgines Vestales stupratae.	326
Valentiniani constantia in fide.	549	Virginiae virgini stuprum inferre conatur Appius Claudius.	121
Valentinianus consensu militum imperator creatus.	548	Virginus pater Virginiae pius parricida.	120
Valentinianus junior Augustus Italia expellitur.	556	Viriatus Lusitanus.	291
Valeriani interitus.	517	— suorum dolis interfectus.	357
Valerianus in Rhætia Augustus adpellatus.	516	Viridomari interitus.	251
Valerius Antias historiographus.	270, 290	Vitellius in Germania imperium arripuit.	473
Valerius Cottam Sardinia expulit.	416	Vitellii grave supplicium.	476
Vallia rex Gothorum.	585	Vologesus rex Parthorum.	492
— pacem cum Honorio pepigit.	585, 586	Volsi contra Romanos.	120, 156
Vangiones populi.	389	Volsinienſium libertini conspirant adversus dominos.	222, 223
Varguntejus legatus.	413	Volusenus tribunus.	392
Varus Tiberonem Africa ejecit.	416	Volusianus Galli Hostiliani filius.	516
Varus Quintilius cum suis occisus.	447	Vulcani insula.	274
Vejentes & Hetrusci Romanorum hostes.	98	Uldin & Sarus Hunnorum & Gothorum duces.	569
Vejorum obsidio decem annis.	140	Ulpianus adſessor Aurelii Alexan.	508
Velabri populi.	28	Ultio violati nominis Christiani.	516
Velites milites a volitando dicti.	265	Umbri contra Rom. pugnam ineunt.	196, 197
Velocasses populi.	390	Unum esse Deum novo negat.	364
Venetorum in Roman. conjuratio.	392	Unus solusque Deus omnia condidit.	450
Ventidius Persas & Parthos fugat.	433	Uſipetes populi.	446
Venulejus triumvir.	351	Utica.	351
Veragri populi.	391	Uxama civitas.	357
Vercingetorix dux Gallorum.	401, 403, 404	Uxellodunum oppidum.	407
Verinianus & Didymus fratres.	576	Uxorum Persarum facinus.	77
Veromandui populi.	390	Uzaræ montes.	31
Vesores Scythis bellum primus indixit.	63		
Vespasianus in Syria imperium rapuit.	476		
— à Nerone mittitur contra Judæos.	479		
— Nerone mortuo imperium adipiscitur.	478		
— eo Romam profecto, Titus relinquitur ante Hierosolym. urbem.	479		
— & Titus imperatores Urbem ingressi.	480		
Vespasiani interitus.	482		
Vestæ aedes corripitur incendio.	245		
Vestilianus.	496		
Vestini populi.	336		
Vesuvii montis vertex abruptus.	482		
Vetranio imperator.	443		
Victor, filius Maximi, extinctus cum patre.	558		
Victorinus occisus.	519		

X.

X anthippus Lacedæmon. rex.	238
Xerxes Dario succedit.	109
— fuga ejus, & adversa fortuna.	113, 114
— cum Artabanus occidit.	117

Z.

Z enobia Odenati uxor.	522
Zeugis civitas.	30
Zopyrion præfectus Ponti.	187
Zoroastres Bactrianorum rex, magicæ artis re- pertor.	38

I N D E X II.

Rerum & Locutionum quarundam, quae in Notis continentur.

A bscissus & Abscissus.	139
Achillis & Penthesileae pugna in Nummo Con-	67
torniato.	7
Aetores scriptoresque rerum.	127
Adcumulare vitam dedecore.	464
Adminius vel Arminius Britanni regis filius.	344
Adpendere magnitudinem laudis ex magnitudine sce-	225
leris.	12
Adversis diis.	385
Aethici Cosinographia Orosii Historiis posterior.	472
Agere de gerentibus res, scribere de Historicis.	518
Agrippinae, Neronis matris, Nummus.	502
Alamanni.	193
Albini Numisma.	192, 193
Alexander Magnus an venenum biberit.	194
— an legati Romanorum Babylonem ad	508
eum missi fuerint.	527
— Morini & Hispani legati ad eundem misce-	66
runt.	136
Alexandri Severi & Juliae Mamaeae Numisma.	152
Allesti Nummus.	438
Amazonis & Herculis pugna in Nummis.	490
Amnestia à Thrasibulo introducta.	266
Antalcidae pax.	478, 479
Antonii & Cleopatrae atque Octaviae Nummi.	563
Antonini Pii Numisma.	384
Angi & agi quomodo differant.	309
Aquila raptae locus apud Suetonium a Wormio	337
explicatus.	168, 169
Arcadii & Honorii nummus.	169
Aretae, Arabum regis, nummi.	521, 522
Ariarathis Cappadociae regis, nummus.	3
Ariovisti, Gallici regis, forte nummus.	206
Arubas, qui & Arybbas & Arymbas, & frater	
patruelis & patruus Olympiadis dicitur.	
After Olynthius, sagittae ictu Philippum oculo	
privavit.	
Aureliani Numisma, in quo cum uxore cerni-	
tur.	
Augustini suasu haec scripsit Orosius.	
Autariatarum & Cassandri historia.	

B albinus & Pupienus Numisma.	509, 510
Bibliotheca Alexandrina & Pergamena.	422
Bituiti, Arvernorum regis, nummi.	319
Britannici Nummulus.	472
Bura & Helicae aquis absorptae.	156
C aesaris Octaviani Nummuli cum victoriae	
signis.	430
Caletes in Gallia, & eorum Nummuli.	405
Caligulae Nummus.	465
Canes secum deducebant Galli, sive Celtae, in	319
praelia.	171
Cappadociam falso Justinus & Orosius scribunt a	503
Philippo Macedone subactam fuisse.	526, 527
Caracallae & Getae Numisma.	45
Carausii Numismata.	494
Carnasium, & Carnasium nemus, Messeniae pars,	45, 46
Oechalia quoque dicta.	19, 20
Carnuntum.	440
Carpasia, Cypri urbs, ejusque nummi.	308
Carrae, urbisque ejus nummi.	194
Cassius Parmensis, ultima violati Caesaris victi-	471
ma.	44
Celiae seu Cerevisiae coctio apud Numantinos.	470
Celtae olim inter legatos ad Alexandrum Ma-	521
gnum.	504, 505
Cerices, quales.	345
Circensium Ludorum temporibus Orosii insania.	403
Claudii & Neronis Nummi.	496
Claudii Gothici Numisma.	132
Cleopatrae caput in Juliae Domnae Numismate.	169
Collata rostris capita proscriptorum.	304
Comii Atrebatensis Nummulus.	343
Commodi Numisma.	64
Concedere ad aliquem.	284
Concertationes insanae.	536
Concordia invicta, discordia Numantinis exitio	Con-
fuit.	
Confusio crudelis incepti.	
Congregasset, pro congregaverit.	
Connivere & cobibere confusa in MSS.	
Constantini Magni Numisma magnificentissimum.	

INDEX II.

Constantis insigne Numisma. 542
 Consulare imperium Romae ad Decemviros translatum. 121

D.

Defecta & exsanguis Gallia. 409
 Dercyllidas, Lacedaemoniorum dux. 147
 Devertere & divertere. 412
 Diadumeni Numisma. 506
 Disciplinatus timor. 2
 Dimissi altrinsecus montes. 41
 Diocletiani & Maximiani nummi. 528, 529
 Docii (Q.) Nummus. 388
 Domitiani & Titi Nummus. 480, 481
 Dotatae cruore parentum & maritorum nuptiae. 96
 Draptes, dux Gallicus, & ejus fortuna. 407
 Duxerunt i. e. existimarunt, se evasisse. 309

E.

Eburonum, in Gallia, Nummuli. 397
 Epidaurius coluber & lapis Romam deventus, ejusque rei in Nummo antiquo memoria. 198
 Escendere murum primus. 191
 Evertere universam familiam. 457
 Eurydice, Philippi Macedonis mater, injuste apud Justinum infamatur. 168
 Exhalata est, pro efferbuit. 534

F.

Fabii Adriani notitia & Nummus. 346, 347
 Fletus pro defletus. 166
 Fuvère viri invicti, Eannianum. 217

G.

Galbae Nummus. 473
 Gallieni Numisma. 520
 Getae & Caracallae Numisma. 503
 Getae & Gothi dicti. 68
 Gordiani Pii Numisma. 510, 511
 Gothi etiam Getae dicti. 68

H.

Hadriani & Sabinae Numisma. 489
 Helena Adiabenorum regina, Judaicos ritus, non Christianos amplexa fuit. 469
 Helice & Bura aquis haustae. 156
 Helinandi, Medii Aevi scriptoris, aetas. 233
 Herculis & Amazonis pugna in Nummis. 66
 Herodes ab Antonio Judaeorum rex constitutus. 434

Hispani legatos Babylonem ad Alexandrum Magnum miserunt. 194
 Honorii & Arcadii Nummus. 563
 Hyacinthina, festum apud Lacedaemonios. 81

J.

Jactus sagittarum. 65
 Jactus (ultra) humani mensuram. 65
 Inarimi campi. 374
 Inventores civilis belli Sertorius & Marius. 347
 Infletus pro indefletus. 165
 Inhumatae strages. 240
 Inoffensae pelagi viae. 56
 Insaturabilis sanguinis humani. 188
 Inscendere Capitolium. 191
 Intendere virtutem securitatem &c. 282
 Intensio rebellis. 285
 Inviolatum cunctis antea nomen Augusti. 441

L.

Lacedaemonia. 153
 Lituiti, ducis Gallici, memoria in Nummulis antiquis. 401, 402
 Lugubribus indui. 125
 Lunus deus singulari cultu in Nummo Severi. 498

M.

Macrini Numisma. 505
 Marathoniorum nummus. 108
 Marci Aurelii & Lucii Veri Numismata. 491, 459
 Maximiani & Diocletiani Nummi. 528, 495
 Maximini Numisma, in quo Herculi comparatur. 508, 509
 Meliora vel molliora vitalium. 410
 Metator imperii Caesar Julius potius quam imperator. 455
 Mithridatis Euergetae, Pontici an Bosporani regis, Nummus. 309
 Mithridatis Eupatoris Numisma aureum. 382
 Modius (Franciscus) à Curtii editione laudatus. 226
 Momen & momentum. 93
 Morini legatos ad Alexandrum Magnum miserunt. 194
 Moritur provisio & oritur contentio opponuntur. 304

INDEX II.

N.

N eronis & Claudii Nummi.	470
Neronis, Agrippinae, Octaviae & Pop- paeae nummi.	472
Nervae nummus.	485
Nicomedis, Bithyniae regis, nummus.	309
Nili fontes incogniti olim & varie quaesiti.	16
Ninnorum in Gallia, nummus.	388
Nomen Sejani in nummis Bilbilitanis erasum.	460, 461
Numeriani praeclarum Numisma maximi moduli.	524

O.

O bducere extrinsecus vallum.	398
Obsidius, vel L. Opidius.	340
Octaviae, & Antonii conjugis Nummus.	438
Octaviae, Neronis conjugis, Nummus.	472
Oechalia vel Carnasum.	45
Olenus in Achaja aquarum eluvie periit.	156
Olynthiorum numismata.	115
Olynthus, a Philippo Macedone deleta, resti- tuta postea.	115
Omnimodis & omnimode.	197
Orgetorigis, Principis Galliae, nummus.	386
Ornari de aquilis legionariis.	468
Orosius Presbyter Hispanus.	1
— scripsit, jussu Augustini.	3
— quo tempore scripserit.	4
— Cosmographia Aethici prior.	13
— ejus credulitas in fabula de vestigiis cur- rum in littore Rubri Maris.	56, 57
— ejus error in lectione Justiniani.	184, 185
— erroris alterius absolvitur.	265
— videtur errasse in Q. Terentio Culleone cum Terentio poeta Comico confundendo.	269
— error ejus de Helena, Adiabenorum re- gina.	469
— Eutropium citat.	511
Palaephatum citat.	63
Othonis Nummi.	475, 476

P.

P apii (Andreae) laus.	114
Parrhasii in Arcadia.	46
Parricidio poena cur a Solone non constituta.	331
Pecua & pecora.	173
Penthesileae & Achillis pugna in Nummo Con- torniato.	6
Pertinacis nummus singularis.	497
Pescennii Nigri Numisma singulare.	500, 501
Philippi, patris & filii, & Otaciliae Severae Nu-	

misimata.

Philippus Macedo an bis obses Thebis fuerit.	512, 514
	167, 168
Pluvia divina tutela de caelo Romanis contra Annibalem missa.	261
Pomesia dicta quae & Pometia.	95
Pompeji Magni & Pompejopoleos nummi.	378
Poppaeae Sabinae nummus.	472
Potiri Africae & Europae	366
Potiti Atheniensium Lacedaemoni.	147
Praeruptus, <i>αεγυρῶδης</i> .	158
Praesentes miseriae.	54
Publicius clivus unde dictus.	316
Pugnare adversum Gothos missus.	257
Pupieni & Balbini Numisma.	509, 510
Pylaemenis, Paphlagoniae regis, nummus sin- gularis.	309

Q.

Q uassa vel quassata navi mergi.	375
Quotquot annis & quotquot Kalendis, pro quotannis & quot Calendis.	124

R.

R auracorum in Gallia nummus.	387
Referri in sepulcra majorum.	186
Regio cineris.	42
Rigere & obrigere morte miserabili, inter frigora scilicet & nives.	338
Romani an legatos Babylonem ad Alexandrum Magnum miserint.	192, 193
Romania.	194, 585

S.

S abinae & Hadriani Numif.	489
Santonum in Gallia nummus.	387, 388
Sardanapali monumentum ad Anchiali mae- nia, & in Tarsensium nummis.	47, 75
Sejani & Tiberii Nummi singulares.	460, 461
Sequanorum, in Gallia, nummus.	388
Serapeum Alexandriae & Bibliotheca ibidem.	422
Scaevus aliquis.	231
Severi Numismata.	498, 498
Sinope Amazon.	65, 66
Speculari absentiam alicujus.	153
Struere bellum.	271
— viam mortibus.	293
Subscaevum i. e. subinfelix.	231
Subsivum, <i>ωδύσσειον</i> .	231
Subveniret, pro subvenerit	64
Suessiones & Sueffiones.	390
Suffragia pro auxiliis, ope &c.	125, 129, 324
Sullae dictatoris nummus.	347

INDEX II.

Supplicia, *exoritur*, pro supplicationibus. 265
Suspensus meditata proditiōe. 94

V.

T.

Terentius Culleo, non Comicus, triumphalem
 Scipionis currum secutus est. 269
Tinnulus muscularum parvissimarum volatus. 533
 Theodosii Nummus. 562
 Tiberii & Sejani nummi notabiles. 460, 461
 Titi & Vespasiani nummus. 480, 481
 Titi & Domitiani nummus. 480, 481
 Trajani nummi, 485, 486, 487

Vacare in quantum suffecero! 3
 Vercingetorigis Nummus. 493
 Vergasillauni Arverni, ducis Gallici, Nummus. 403
 Veri & Aurelii Numismata. 491, 493
 Vespasiani & Titi Nummus. 480, 481
 Viridomari Nummus. 403
 Vitellii Nummi Graeci valde rari. 477
 Vivit civilibus bellis indolem suam Augustus. 429

I N D E X I I I.

Auctorum Veterum, quae in Notis citantur, illustrantur & emendantur.

A.		emend.	92, 314, 355, 371, 385, 522
A elianus.	114	Ex hoc Eutropio multa, atque e Justino itidem O-	
A ethicus. 11, 12, 14, 17, 20, & seqq. aliquot	18, 27	rosius sumit : & ex Orosio multa adfuit Eu-	
A mmianus Marcellinus.	231	tropio Paulus Diaconus. Eutropii nomine E-	
A rnobius.	15	pitomen belli Gallici edidit Robertus Ste-	
A ntonini Itinerarium.	59	phanus, quod tamen est Pauli Orosii frag-	
A pollodorus.	66	mentum.	
A pollonius Rhodius.	160, 224, 225, 241, 266, 272, 281,	F.	390, 391
A ppianus.	282, 292, 295, 311, 317, 338, 339, 347, 351,		
	352, 358, 360, 371, 419, 431.		
— ejus error.	273		
— error interpretis.	280		
— emend.	373, 380		
A ristophanes	134		
A ugustinus.	47, 50, 51, 59, 223, 277, 349.		
A usonius.	49		
C.			
C aesar	404, 407, 417, 419		
C allimachus.	418		
C apitolinus.	492, 506		
C icero. 78, 103, 106, 110, 111, 121, 136, 137, 154,	188, 215, 262, 290, 294, 305, 307, 310, 326,		
	333, 337, 347, 359, 370, 530		
C laudianus.	561, 562		
C olumella.	294		
C urtius.	102, 185		
— emend.	189, 190, 191		
D.			
D emosthenes emend	169, 180		
D io Cassius. 26, 64, 347, 379, 380, 434	415		
— emend.	415		
D iodorus Siculus. 23, 26, 37, 45, 65, 66,	76, 80, 103, 109, 110, 111, 132, 134, 139,		
	154, 156, 183, 185, 191, 202, 204, 205, 226,		
	229, 237, 192, 306		
— suppletus.	135		
— emend.	149, 153, 190, 191, 292		
D ionysius Afer.	47, 290, 359, 418		
D ionys. Halicarnass.	46, 95, 97, 185.		
E.			
E nnius.	62, 215, 217, 255		
E uripides.	62, 70		
E usebius.	162		
E ustathius, Homeri interpres.	374		
E utropius. 159, 178, 179, 216, 217, 238,	241, 249, 251, 253, 260, 355, 386, 511		
— ejus error.	308		
F.			
F lorus. 95, 221, 301, 329, 355, 371, 441	164, 305, 349		
— emend.	219, 253, 357, 398		
F rontinus.	219, 253, 357, 398		
G.			
G ellius.	213		
H.			
H egesippus.	41		
H erodotus. 100, 101, 102, 108, 112, 116,	117		
H erodianus.	523		
H ieronymus.	234		
H irtius.	405, 457		
H omerus.	374		
H oratius.	303, 325		
H yginus.	47		
I.			
I nscriptio antiqua.	122		
I sfocrates.	109, 110, 134		
J ustinus. 37, 38, 48, 79, 92, 105, 106, 107,	114, 124, 128, 133, 136, 149, 152, 168, 175,		
	183, 206, 207, 224, 229, 305		
— emend.	51, 77, 184, 185, 191		
J uvenalis.	110, 139, 209, 427		
L.			
L ampridius.	496		
L ivius. 24, 149, 165, 215, 246, 252, 254,	260, 265, 267, 292, 298, 311, 349		
L iviana Epitome emend.	220, 325, 327		
L ucanus. 4, 69, 110, 114, 135, 238, 158,	163, 322, 343, 369, 378, 384, 416, 417, 426,		
	429, 431, 455		
L ucianus.	108, 256		
L ucretius.	93		
L ycophron.	67		
M.			

INDEX III.

M.

Manilius.
Martialis.
Mela.
Mestalla emend.

N.

Nummi antiqui Urbis quae Carrae dicebatur.
qui ad Ludos circenses spectant.
qui Herculis cum Amazone pugnam
depingunt.
qui Achillis cum Penthesilea pugnam
exprimunt.
Tarfensium cum Sardanapali monu-
mento.
Urbis Pometiae vel Pomesiae.
Marathonis.
Olynthiorum.
memoriam Epidaurii colubri & lapidis
Romam advecti, renovantes in Eppiae Fa-
miliae Nummo.
Pylaemenis, Ariarathis, Nicomedis,
& Mithridatis Euergetae.
Bituiti, Arvernorum regis, nisi potius
ad Thraciae quendam regem, de quo in fine
Tomi II. Hist. Univ. egimus, pertinet.
Fabii Adriani, Pompeji Rufi & Sul-
lae dictatoris.
Pompeji Magni & urbis Pompejopolis.
Mithridatis Eupatoris, regis Ponti.
Aretae Arabum regis.
Orgetorigis Galli.
Rauracorum & Santonum in Gallia,
atque Ariovisti.
Q. Docii, Ninnorum & Sequanorum.
Ambiorigis & Eburonum.
Litavici, ducis Gallici
Vergasillauni, Viridomari, Vercinge-
torigis & Comii Atrebatibus, ducum Gallicorum.
Caletum in Gallia.
Julii Caesaris.
Caesaris Octaviani, postea Augusti.
Antonii & Cleopatrae, ejusdem & O-
ctaviae.
Tiberii & Sejani. In altero horum
Sejani nomen olim scalpro erasum fuit.

ronis.
Octaviae & Poppaeae Sabinae.
Galbae.
Othonis.
Vitellii, Graeci & valde rari, ut & La-
tini.
Vespasiani & Titi.
Nervae & Trajani.
Hadriani & Sabinae.
Antonini Pii.
Marci Aurelii & Lucii Veri
Commodi.
Pertinacis, Didii Juliani, & Manliae
Scantillae.
Septimii Severi.
Pescennii Nigri.
Clodii Albini.
Caracallae & Getae.
Juliae Domnae.
Macrini & Diadumeniani.
Juliae Maesae.
Alexandri Severi & Mammaeae.
Maximini.
Balbini & Pupieni.
Gordiani Pii.
Maximi.
Philippi patris, filii, & Otaciliae Seve-
rae.
Gallieni.
Claudii Gothici.
Aureliani.
Numeriani.
Diocletiani & Maximiani.
Constantini Magni.
Constantis.
Juliani Apostatae.
Theodosii.
Arcadii & Honorii.

O.

Obsequens emend.
Ovidius.

P.

Pausanias.
Plato.
Plautus.
Plinius.

INDEX III.

Plutarchus. 66, 107, 112, 116, 127, 129, 136,
142, 185, 204, 215, 219, 246, 248, 250, 272,
275, 276, 306, 307, 311, 317, 328, 329, 347,
349, 350, 372, 374, 388, 419, 424
— emend. 151, 255, 316, 332, 340, 355
Polybius. 146, 200, 220, 235, 238, 239, 242,
248, 249, 260, 263, 270
Pomponius. 359
Procopius. 21
Propertius. 251

Q.

Quintilianus. 226, 248

S.

Sallustius. 7, 265, 303, 322, 354, 355, 357,
359, 366
Seneca Phililosophus. 336
Seneca Tragicus. 125, 379
Silius Italicus. 239, 242, 260
Spartianus. 489, 494, 503, 504
Stephanus Byzantinus. 21, 47, 95, 115
Strabo. 45, 47, 79, 80, 81, 82, 95, 207, 208,
281, 322, 388
Suetonius. 37, 42
— explicatus. 478, 479

T.

Tacitus. 40, 282, 463
Tatianus. 47
Tertullianus. 5, 40, 41, 59, 71, 260, 277, 364
Tibullus. 100
Thucydides. 126, 127, 128, 129
Trebellus Pollio. 521

V.

Valerius Maximus. 136, 154, 166, 213, 277,
329, 350
Varro. 311
Velleius Paterculus. 306, 307, 341
Victor. 317
Vincentius Bellovacensis. 12, 13, 39, 101, 103,
104, 110, 121, 140, 161, 199, 233, 244, 254,
255, 257, 267, 273
Vopiscus. 136, 524
Virgilius. 58, 59, 73, 92, 94, 96, 104, 105,
138, 141, 144, 150, 166, 211, 212, 228, 247,
249, 292, 292, 297, 322, 361, 365, 367, 375,
379, 404, 410, 434, 442, 462, 522, 535

X.

Xenophon. 101, 132, 133, 134, 153

FINIS.

Orosius, Paulus,

Adversus Paganos historiarum libri septem

Lugdunum Batavorum 1767

4 P.lat. 934

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10686003-3